Русская Историческая Библіотека, т. XIX.

ПАМЯТНИКИ

ПОЛЕМИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

ВЪ

Западной Руси

КНИГА ТРЕТЬЯ

Изданіе Императорской Археографической Коммиссіи

ПЕТЕРБУРГЪ—1903

РУССКАЯ

ИСТОРИЧЕСКАЯ БИБЛІОТЕКА.

РУССКАЯ
ИСТОРИЧЕСКАЯ БИБЛИОТЕКА

ИЗДАВАЕМАЯ

ИМПЕРАТОРСКОЮ

АРХЕОГРАФИЧЕСКОЮ КОММИССІЕЮ

ТОМЪ ДЕВЯТНАДЦАТЫЙ

ПЕТЕРБУРГЪ—1903

Русская Историческая Библіотека, т. XIX.

ПАМЯТНИКИ

ПОЛЕМИЧЕСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

ВЪ

Западной Руси

КНИГА ТРЕТЬЯ

ПЕТЕРБУРГЪ—1903

Напечатано по распоряженію Императорской Археографической Коммиссіи.

СЕНАТСКАЯ ТИПОГРАФІЯ

Девятнадцатый томъ «Русской Исторической Библіотеки» заключаетъ въ себѣ третью книгу «Памятниковъ полемической литературы въ Западной Руси».

Составъ этой третьей книги слѣдующій:

1—2) Въ началѣ помѣщены два документа: Посланіе Венеціанскаго архіепископа Доминика къ Антіохійскому патріарху Петру объ опрѣснокахъ и подробное Отписаніе Антіохійскаго патріарха Петра. Когда издавалась первая книга «Памятниковъ полемической литературы», тогда эта переписка была напечатана въ Примѣчаніяхъ къ первой книгѣ (стр. 2—8) по единственному дефектному списку, безъ начала и середины. Нынѣ представилась возможность издать эти первостепенной важности документы вполнѣ, по двумъ спискамъ Русскаго перевода XVI вѣка, и въ сопровожденіи Греческаго оригинала XI вѣка.

3) Списаніе противъ Люторовъ напечатано въ двухъ редакціяхъ: первая—XVI вѣка (1580 года) по рукописи Императорской Публичной Библіотеки, вторая—XVII вѣка (самаго начала) по Чертковской рукописи. Обѣ рукописи—Западно-Русскаго происхожденія и представляютъ образчики тѣхъ сборниковъ («писма наши Рускіи»—называетъ ихъ Копыстенскій), на которые ссылаются Кревза, Копыстенскій и другіе полемисты.

4) Берестейскій соборъ и оборона его. Сочиненіе Петра Скарги, въ двухъ текстахъ: Польскомъ и Западно-Русскомъ. Польскій текстъ (изд. 1738 года) однажды былъ уже напечатанъ (во 2-ой книгѣ «Памятниковъ»), когда Западно-Русскій переводъ еще не былъ открытъ. Важность этой находки, существенныя дополненія и отличія, ею представляемыя, побудили Коммиссію (засѣданіе 8 марта 1894 г.) вновь напечатать рядомъ и Польскій текстъ съ болѣе древняго изданія (1610), нашедшагося въ Московской Типографской Библіотекѣ, причемъ Коммиссія поста-

новила: въ случаѣ переизданія второй книги «Памятниковъ», исключить изъ оной Польскій текстъ (1738 года) Берестейскаго собора. Въ единственномъ Западно-Русскомъ экземплярѣ, принадлежащимъ Виленской Публичной Библіотекѣ, недостаетъ послѣдняго листка, но зато сохранился заглавный листъ и «предмова», неимѣющіяся въ Польскихъ изданіяхъ 1610 и 1738 годовъ.

5) Ектезисъ—извѣстнѣйшее сочиненіе, изданное православными и исключительно касающееся Берестейскагѡ собора 1596 г., послужило большимъ матеріаломъ для полемики.

6—7) Ипатій Потей, находившійся въ постоянныхъ сношеніяхъ съ кн. К. К. Острожскимъ, прислалъ ему письмо отъ 3 іюня 1598 года, на которое отвѣтить кн. Константинъ Константиновичъ поручилъ клирику Острожскому. Потей, печатая свой Антирисисъ, включилъ въ оный помянутое свое письмо, но опустилъ отвѣтъ клирика, и на этотъ опущенный отвѣтъ приложилъ свое возраженіе. Ради справедливости и полноты полемики, помѣщенъ этотъ опущенный Потеемъ «Отпись клирика» по экземпляру Императорской Публичной Библіотеки, въ которомъ оказались попорченными первыя четыре строки на об. 1-го листа брошюры. Онѣ возстановлены по экземпляру Московской Типографской Библіотеки. Въ старопечатной брошюрѣ также помѣщена обѣщанная Острожскимъ клирикомъ «Исторія о разбойничьемъ Флорентійскомъ синодѣ».

8—10) Далѣе слѣдуетъ сочиненіе Ипатія Потея—«Антиризисъ», съ двумя къ нему приложеніями: «Листомъ Потея къ кн. К. К. Острожскому» и «Отвѣтомъ Ипатія клирику Острожскому». Вся эта книга напечатана въ двухъ текстахъ: Западно-Русскомъ и Польскомъ, по экземплярамъ рѣдчайшимъ. Русскій есть единственный, хранящійся въ Московскомъ Главномъ Архивѣ Министерства Иностранныхъ Дѣлъ. Въ немъ недостаетъ 36 страницъ: 0—24 (въ Польск. соотв. 2 ненум.+1—15), 29—32 (въ Пол. 17—19) и 263—270 (въ Пол. 112—116). Кромѣ того, даже въ сохранившихся страницахъ (изъ первыхъ двухъ сотенъ) нѣкоторыя мѣста истлѣли и разлѣзлись. Не малаго труда стоило подобрать ихъ и возстановить по экземпляру Польскому, принадлежащему Императорской Публичной Библіотекѣ.

11) «Посланіе до Латинъ изъ ихъ же книгъ»—оригинальное произведеніе неизвѣстнаго автора, относящееся къ 1582 году и написанное весьма живо. Тезисъ всего посланія слѣдующій: «Папа

Римскій пишется вселенскимъ, и опокою, и викариемъ Хрістовымъ, и слугою слугъ Божиихъ; а съ тыхъ титуловъ ни одного не мастъ водле правъ Апостольскихъ и светыхъ отецъ». Печатано по двумъ спискамъ. Сюда же относятся помѣщенные въ Дополненіи: «Вѣрши прикладныи».

12) Въ концѣ текста третьей книги «Памятниковъ» помѣщено сочиненіе на старо-Польскомъ языкѣ извѣстнаго Мелетія Смотрицкаго Ἀντιγραφή, возражающее католическимъ и уніатскимъ противникамъ, и въ особенности автору доселѣ еще нерозысканнаго сочиненія: «Heresiae ignorantiae i polityka popow i mieszczan bractwa Wileńskiego».

Къ этому слѣдуетъ добавить, что въ Примѣчаніяхъ воспроизведены: грамота патріарха Іереміи, соборная грамота Западно-Русскихъ епископовъ (обѣ 1590 года; напечатаны на одномъ листѣ во Львовѣ въ 1591 году) и привѣтствіе («Просфони́ма») Михаилу Рагозѣ при посѣщеніи имъ Львова (напечатано тамъ же въ 1591 году).

Въ текстѣ Примѣчаній (стр. 5, 7, 16 и 37) помѣщены снимки изъ трехъ старопечатныхъ книгъ, изданныхъ Гедеономъ Балабаномъ: Служебника, Требника и Учительнаго Евангелія.

Примѣчаніямъ предшествуетъ двухчастный Указатель (Лица и Мѣста; Предметы и Рѣченія).

Девятнадцатый томъ «Русской Исторической Библіотеки» составленъ и изданъ подъ редакціею Члена Коммиссіи, Петра Гильтебрандта.

Оглавленіе.

Ошибки подлинника,

неоговоренныя въ подстрочныхъ примѣчаніяхъ.

Столбецъ.	Строка.	Напечатано:	Нужно:
418	14 сн.	Амоса (эта ошибка есть и въ 1-й книгѣ)	Амона
1127	9 сн.	третемъ	точнѣе: 36
1288	14 сн.	Iana XIII	Iana XXIII
—	3 сн.	Ian 13	Ian 23

ЗАМѢЧЕННЫЯ ОПЕЧАТКИ.

Столбецъ.	Строка.	Напечатано:	Нужно:
39	7 св.	идеже	«идеже
146	18 св.	Манахійскый	манахійскыи (=подобно Манихеямъ)
221	9 св.	Piotra ś.	(Piotra ś.)
244	20 св.	учителевъ	(учителевъ)
311	24 св.	po Isydorze	(po Isydorze)
349—350	11 сн.	Сомпану	Сомнану
357	въ пагинаціи вывалилась первая цифра: 3		
464	11 св.	судій,	судій),
—	12 св.	мѣста)	мѣста
472	8 св.	наболшій	на болшій
545	3 св.	шесть	шесть—
—	2 св.	тры	тры—
595	8 св.	веeводы	воеводы
813	14 св.	ѡ́слепъ,	ѡ́слепъ
814	11 св.	oślep,	oślep
862	20 сн.	portalille	portatille
1122	14 св.	mowiąć:	mowiąc:
1127—1128	3 сн.	od	ad
1208	1 сн.	o Duchu Ś.,	o Duchu Ś.),
1209	1 св.	ne),	ne,
1246	19 св.	Gelazuis	Gelazius
1284	11 сн.	dopomogłly	dopomogły
32 (Указ.)	8 сн.	1156	1556
74	12 св.	«церемонія»	«усправедливене»
96	27 св.	σvvήχθεια	συνήχθεια

ПОСЛАНІЕ

ВЕНЕЦІАНСКАГО АРХІЕПИСКОПА ДОМИНИКА КЪ АНТІОХІЙСКОМУ ПАТРІАРХУ ПЕТРУ ОБЪ ОПРѢСНОКАХЪ

въ Русскомъ переводѣ XVI вѣка [1].

‖(на обор. 181) Посланіе Доминика архіепіскопа Венетийского [2], еже посла къ святѣйшему патриярху великіа Антиохіа киръ Петру, о опресноку жь и о прочіихъ своихъ [3].

Γράμμα Δομινίκου πατριάρχου Βενετίας πρὸς τὸν Ἀντιοχείας πατριάρχην [4].

Превысокаго престола, еже во Антиохійской церкви, п'ръвопрестолному и великому патриярху и апостоломъ ѡбразному мужу Петру. Домникъ милостію Божіею Граденскій и Акилинскія церкви архиепіскопъ.

Τῷ τῆς ὑψηλοτάτης ἁγίας καθέδρας τῆς Ἀντιοχέων ἐκκλησίας προεδρεύοντι, ὑπερόχῳ πατριάρχῃ, μεγάλῳ καὶ ἀποστολικῷ ἀνδρί, Δομίνικος χάριτι Θεοῦ τῆς Γραδένσης [5] καὶ Ἀκυλίας ἐκκλησίας πατριάρχης.

Всякою любовию и говѣніемъ и образомъ в'ръныя жертвы твою светыню срамлятися и почитати и молитвы приносити, отъ церкви вашея благоговѣнію и любъви поучаемся, яже нашея матере Римскіа церкве сестра есть и познавается, основателемъ ея, връховнымъ

I. Ἁπάσης ἐφέσεως καὶ εὐλαβείας εὐχῇ [6] μετὰ προσχήματος πιστοτάτης λατρείας τὴν σὴν ἁγιότητα αἰδεῖσθαι καὶ σεβάζεσθαι τῇ τῆς ὑμετέρας ἐκκλησίας εὐλαβείᾳ καὶ φιλίᾳ παραινούμεθα, ἥτις τῆς ἡμετέρας μητρὸς Ῥωμαϊκῆς ἐκκλησίας ἀδελφὴ γνωρίζεται καὶ ταῖς τοῦ θεμελιωτοῦ αὐτῆς ἀριστείαις, τοῦ

[1] Это Посланіе было напечатано въ первой книгѣ «Памятниковъ полемической литературы», въ Примѣчаніяхъ (стр. 3), но безъ начала. Здѣсь оно воспроизводится по новому и полному списку, рядомъ съ Греческимъ текстомъ. Разночтенія же (Ч.) приводятся по списку, принадлежащему б. Чертковской библіотекѣ [2] на полѣ: «арцибискупъ Венацкій» [3] NB. черный (такъ-называемый «жирный») шрифтъ служитъ предупрежденіемъ, что напечатанныя имъ строки или буквы въ оригиналѣ писаны киноварью [4] codex reg. Scorialensis: Δομινίκου πατριάρχου Γραδένσης καὶ Ἀκυληΐας ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Ἀντιοχείας πατριάρχην περὶ τοῦ ἀζύμου ἄρτου [5] Cotelerius: Γρανδέσης [6] Cot. εὐχὴν

Петромъ апостоломъ, потомже вторая сия проповедается. По сему бо великому апостолу, славы ж'рътвы твоея, вѣрою и дѣломъ исп'лънився везде укрепляется, понуждаеть и насъ смирен'но благоговѣяніе [1] воздавати и тобѣ, и по пути Господа твоего ходящу ти въслѣдъ тебе ити подвизаеть насъ.

τῶν ἀποστόλων δηλαδὴ κορυφαίου Πέτρου, μετὰ τὴν δευτέραν κηρύττεται. Τούτων τοίνυν ὑφεξαιρεθέντων, ἡ φήμη τῆς θρησκείας σου, πίστει καὶ ἐργασίᾳ πλῆρες ἑαυτὴν πανταχοῦ διαβοωμένη, βιάζεται ἡμᾶς χθαμαλήν σοι εὐλαβείαν ἀποδοῦναι καὶ ἀνὰ τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου σοι [22] βαδίζοντι τοῖς ἴχνεσιν ἐπακολουθεῖν.

Мы же ко [2] западней стране и далней [3] земли и мора удале‖(182)ніемъ раздѣляеми [4], обачеже любовію совокупленіи [5] и съпряженіи [6], вашея святыня [7] разумѣ прилепитися хощемъ [8]. Тѣмже убо возвещаемъ о нашей церкви, яже отъ божественнаго Марка еѵангелиста проповѣданія сѣмя приемше [9] испер'ва, и блажен'ному Петру поставльшому у [10] честь патриярпескаго чина имене вънутръ въ Италии единаго быти, и на Римскомъ соборе папы десное его [11] седаніе приемшу,—сее бо ради ч'ти показати [12] вамъ имамы, да писаниемъ другъ друга обличимъ о вѣре [13]. Предиже мы ваше благоутробіе желающе, къ вашему разуму [14] пріити потщахомся, да любовь съв'ръшеную между собою основаемъ [15].

II. Ἡμεῖς οὖν ἐν τῇ ἀρκτῴᾳ ζώνῃ ἐπιμηκεστάτοις γῆς καὶ θαλάττης διαστήμασι διῃρημένοι, νοῦ δ' ὅμως ἔρωτι συνεζευγμένοι, τῇ τῆς ὑμετέρας ἁγιωσύνης γνώσει ἐγκεκολληθῆναι [23] ὀρεγόμενοι ἀμοιβαδοῦς στοργῆς ἡμῖν ἀναμοιρίαν ἀντισταθμοῦντι. Διὸ δὴ μηνύομεν τὴν ἡμετέραν ἐκκλησίαν τῷ τοῦ μακαρίου Μάρκου τοῦ εὐαγγελιστοῦ κηρύγματι εἰληφέναι τὴν ἀρχαιογονίαν, καὶ τοῦ μακαρίου Πέτρου καθιστῶντος τὴν τιμὴν τοῦ πατριαρχικοῦ ὀνόματος ἐντὸς Ἰταλίας καταμόνας ἐσχηκέναι, καὶ ἐν τῇ Ῥωμαϊκῇ συνόδῳ συνεδρείαν τοῦ οἰκουμενικοῦ πάπα δεξιὰν ἠξιῶσθαι. Οὗ δὴ πράγματος τὴν τάξιν ὑμῖν πληρέστερον εἰς τὸ μέλλον ὑποδείξομεν, ὁπηνίκα ἐξ ἀμοιβαίας χρήσεως ἀντιγραφῆς μάλιστα περὶ τῶν εἰς τὴν πίστιν ἀνηκόντων εἰς ἀλλήλους σαφηνίσομεν. Ἀρτίως μόνον τῆς ὑμετέρας καλοκἀγαθίας ἐρώμενοι, πρὸς μόνην τὴν ὑμετέραν γνῶσιν ἀφικέσθαι σπεύδομεν, ἀγάπην τελείαν μεταξὺ ἡμῶν θεμελιωσόμενοι, ἐφ' ἣν μετέπειτα τὰ τοῦ Θεοῦ ὑψηλότερον οἰκοδομήσομεν.

Обаче о семъ твоему ѿчеству [16] ум'лъкнути и не можемъ презрѣти, яко да не [17] возвестимъ вамъ, еже отъ собора церкве [18] Костянтинаграда Римскія церкве [19] поношаютъ убо слышахомъ, и ганятъ [20] преосвященный опрѣснокъ, егоже мы вомѣсто тѣла Хрістова освящаемъ и причащаемся ему. Сего [21] ради насъ

III. Τοῦτο δ' ὅμως τῇ ὑμετέρᾳ πατρότητι σιωπῆσαι οὐ δυνάμεθα, ὅπερ παρὰ τοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως κλήρου τὴν ἁγίαν Ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν ὀνειδίζεσθαι ἀκηκόαμεν. Ψέγουσι τοίνυν τὰ ἱερώτατα ἄζυμα, ἅτινα ἐν τῷ σώματι τοῦ Χριστοῦ ἁγιάζομεν καὶ μεταλαμβάνομεν, κἂν τούτῳ ἡμᾶς ἀτελεῖς τοῦ αὐτοῦ σώματος κατασκευάζουσι καὶ ἀπὸ

[1] NB. курсивомъ обозначены особенности написанія и правописанія [2] Ч. въ [3] Ч. далечи [4] Ч. разлучаеми [5] Ч. совокуплени [6] Ч. сопражени [7] Ч. святыни [8] Ч. разуму совокуплятися хочемъ [9] Ч. приемши [10] этотъ предлогъ въ Ч. пропущенъ [11] нѣтъ въ Ч. [12] Ч. сіе бо чести показавати [13] Ч. *собѣ* [14] въ ркп. И. П. Б. слово это дописано на полѣ [15] Ч. обновимъ [16] Ч. отчествію [17] въ Ч. «не» опущено [18] Ч. церкви [19] Ч. церкви [20] Ч. гадятъ [21] Ч. и сего [22] Cot. σου [23] ἐγκολληθῆναι

несъв'ршенѣхъ и неисправленѣхъ о телесѣ Хрістовѣ творятъ, и отъ совокупленія святыхъ церквей отлученыхъ [1] насъ имутъ, еже бо кроме смешенія кваса опрѣснокъ творимъ, и благодаренія жер'тву приношаемъ имъ. Понеже бо [2] опрѣсночное обыченіе [3] не токмо апостольскымъ, но и Хрістовѣмъ преданіемъ дер'жимо. Обаче квaснаго хлѣба священное размѣшеніе отъ святыхъ православныхъ отець въсточнымъ |(об. **182**) церквамъ предано есть и увѣрено и законно съдръжится, оба обычая вѣрна разумѣваемъ и разумъ духовне здраво [4] укрепляемъ. Ибо и [5] квасное и брашное размѣшеніе, еже восточныа съд'ръжитъ [6] церкви, въплощен'наго Слова являютъ существо: просто же тѣсто опрѣсное [7], еже мы творимъ во церкви Римской [8], чистоту человѣческыя плоти, еюже божество самое размѣсити изволи, безъ отвѣта являя [9].

Сего ради да [10] запретитъ [11] твое очство [12], яже [13] тако безъ страха священія [14] и апостольская уставления не приемлютъ, еже бо паче укрепити подобаетъ, то вами укрѣплен'ная разсыпаются, и самое то [15] основаніе раскоповаютъ [16]. И туне ли Петръ и Павелъ въ Италіи проповедаша, да аще вся западныя церкви отъ правыя вѣры и блажен'ныя жизни лишени суть? Къ сей же [17] вѣре никтоже приходитъ, аще не причастенъ [18] будетъ тѣлу и крови Хрістовѣ, якоже Самъ рече [19]: «аще не ясте плоти Сына Человѣческаго и крови Его не пиете, не имате живота въ себѣ» [20]. И аще убо опрѣсного хлѣба приношеніе нѣсть тѣло Хрістово, мы вси тужди [21] есмы живота. Сия убо отъ вашего свя-

τῆς ἑνότητος τῆς ἐκκλησίας κρίνουσιν ἀφωρισμένους· ὅπερ ἄνευ μίξεως ζύμης τὴν εὐχαριστίαν θύομεν. Ὅπου ἡμεῖς τὴν ἑνότητα τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας φυλάξαι χωρὶς οἱουδηποτοῦν σχίσματος ἐπιθυμοῦντες, ἐς τὰ μάλιστα τὴν τῶν ἀζύμων συνήθειαν, οὐ μόνον τῇ ἀποστολικῇ, ἀλλὰ μὴν καὶ αὐτῇ δὴ τοῦ Κυρίου κατέχομεν παραδόσει. Ὅμως ἐπεὶ ἡ τοῦ ἐνζύμου ἄρτου ἱερὰ φύρασις παρὰ τῶν ἁγιωτάτων καὶ ὀρθοδόξων πατέρων τῶν ἀνατολικῶν ἐκκλησιῶν ληφθεῖσα πιστεύεται καὶ νομίμως σχεθεῖσα, ἑκατέραν συνήθειαν πιστῶς συνιῶμεν καὶ συνέσει πνευματικῇ ὑγιῶς διαβεβαιῶμεν. Ἡ γὰρ τῆς ζύμης καὶ τῆς ἀλεύρου φύρασις, ᾗ αἱ τῆς ἀνατολῆς χρῶνται ἐκκλησίαι, τὴν τοῦ σαρκωθέντος Λόγου ἐμφαίνουσιν οὐσίαν· καὶ τὸ ἁπλοῦν φύραμα τῶν ἀζύμων, ὅπερ ἡ τῶν Ῥωμαίων κρατεῖ ἐκκλησία, τὴν καθαρότητα τῆς ἀνθρωπίνης σαρκὸς, ἣν ἡ θεότης αὐτῇ ἑνῶσαι ηὐδόκησεν, ἀναντιῤῥήτως παρίστησιν.

IV. Ἐπιτιμητέοι τοίνυν παρὰ τῆς ὑμετέρας πατρότητος οἱ οὕτως ἀναιδῶς τοῖς ἱεροῖς καὶ ἀποστολικοῖς θεσπίσμασι ἀντιλέγοντες, καὶ ἐν ὅσῳ οἰκοδομεῖν διανοοῦνται, οὐ μόνον τὰ οἰκοδομημένα [22] καθαίρουσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ θεμέλιον διορύττουσι. Μάτην γὰρ οἱ μακαριώτατοι Πέτρος καὶ Παῦλος τὴν Ἰταλίαν ἐκήρυξαν, εἰ πᾶσα ἡ δυτικὴ ἐκκλησία ἀπὸ τῆς εὐδαιμονίας τῆς ἀϊδίου ζωῆς ὑστερεῖται, πρὸς ἣν οὐδεὶς ἀφικνεῖται, ἐὰν μὴ μέτοχος γένηται τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, καθὼς Αὐτὸς διεμαρτύρατο· ἐὰν μὴ ἐσθίητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸ αἷμα Αὐτοῦ πίνητε, οὐχ ἕξετε ζωὴν ἐν ὑμῖν. Εἰ οὖν ἡ τοῦ ἀζύμου ἄρτου προσφορὰ σῶμα Χριστοῦ οὐ τυγχάνει, ἡμεῖς ἅπαντες ἀλλότριοί ἐσμεν τῆς ζωῆς. Τούτων τοίνυν παρὰ τῆς ἁγιότητος

[1] въ Ч. нѣтъ [2] въ Ч. нѣтъ [3] Ч. обычаніе [4] въ Ч. опущено [5] въ Ч. нѣтъ [6] Ч. восточныя содержатъ [7] Ч. прѣсное [8] въ Ч. опущено [9] Ч. являетъ [10] въ Ч. нѣтъ [11] Ч. запрети [12] Ч. отчествіе [13] Ч. иже [14] Ч. священная [15] Ч. тое [16] Ч. раскопаютъ [17] въ Ч. нѣтъ [18] Ч. причастникъ [19] Ч. рекъ [20] Ч. себѣ. Іоан. VI, 53 [21] Ч. чужди [22] ᾠκοδομημένα

щен'ства скоро познаваема въ насъ, съ заповеданиемъ[1] и отъ вашея люб'ви знаменія[2] просимъ увѣдѣти и вашего изволенія хотеніе отписати[3].

По рукописи Императорской Публичной Библіотеки (I, 1, № 29).

ὑμῶν συντόμως νοουμένων, κατὰ τῆς ἡμετέρας στοργῆς σήμαντρα ἐξαιτοῦμεν καὶ τὰ τῆς ὑμετέρας γνώμης διδάγματα ἡμῖν ἀντιγράφεσθαι.

Напечатано по изданію: Cornelius Will, Acta et scripta quæ de controversiis Ecclesiæ Græcæ et Latinæ sæculo undecimo composita extant. Lipsiæ et Marpurgi, 1861 (стр. 205—208). *Срвн. также:* Johannis Baptistæ Cotelerii—Ecclesiæ Græcæ monumenta. Tomus secundus. Luteciæ Parisiorum, 1681 (стр. 108—111).

---

[1] въ Ч. вм. «съ заповеданиемъ»—«исповѣдуемъ» [2] Ч. знаменіе [3] Ч. описати

ОТПИСАНІЕ

АНТІОХІЙСКАГО ПАТРІАРХА ПЕТРА ВЕНЕЦІАНСКОМУ АРХІЕПИСКОПУ ДОМИНИКУ

въ Русскомъ переводѣ XVI вѣка [1].

(183) Отписаніе святѣйшаго патриярха Петра ко [2] Домнику архиепископу Венедійскому [3], противу писанію его послан'ному [4].

Честному и равноангелному владыце и духовному брату нашему архиепископу Грандейскому, еже естъ Акилия, намъ же о Хрісте возлюблен'ному Домнику— Петръ, милостию Божіею патриярхъ Божияго града великия Антиохия.

Много веселіе и духовную радость принесоша намъ твоя священ'ная словеса, преподобне и Богомъ возлюблен'ниче [5], духовный брате и честный владыко! Възвеселихом' бо ся немало, яве отъ нихъ познавше юже [6] о Хрісте любовъ твою и православную мудрость боговозлюбленія твоего.. И понеже пишеши

Ἐπιστολὴ ἀντίγραφος Πέτρου πατριάρχου Θεουπόλεως μεγάλης Ἀντιοχείας πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Ἀκυλίας, ἤτοι Βενετίας, περί τε τοῦ μὴ ἑαυτὸν οἴεσθαι πατριάρχην καὶ περὶ ἀζύμων.

Τῷ σεβασμίῳ ἰσαγγέλῳ δεσπότῃ καὶ πνευματικῷ ἡμῶν ἀδελφῷ, τῷ ἁγιωτάτῳ ἀρχιεπισκόπῳ Γραδένσης, ἤτοι Ἀκυλίας, Πέτρος ἐλέῳ Θεοῦ πατριάρχης Θεουπόλεως μεγάλης Ἀντιοχείας.

I. Πολλῆς ἡμῖν εὐφροσύνης καὶ μεγάλης πνευματικῆς ἀγαλλιάσεως αἴτια τὰ σὰ καθέστηκεν ἱερὰ γράμματα, ἱερώτατε καὶ θεοφιλέστατε πνευματικὲ ἀδελφὲ καὶ τίμιε δέσποτα. Ἐχάρημεν γὰρ οὐ μικρῶς τῷ ὄντι, τὸ εἰλικρινὲς ἐξ αὐτῶν καταμαθόντες τῆς ἐν Χριστῷ ἀγάπης σου καὶ τὸ ὀρθόδοξον φρόνημα τῆς θεοφιλίας σου· κἂν ὁ περὶ τῶν

[1] Это Отписаніе было напечатано въ первой книгѣ «Памятниковъ полемической литературы», въ Примѣчаніяхъ (стр. 3—8). Здѣсь оно воспроизводится по новому и полному списку, рядомъ съ Греческимъ текстомъ. Разночтенія же (Ч.) приводятся по списку, принадлежащему б. Чертковской библіотекѣ [2] въ Ч. нѣтъ этого предлога [3] Ч. Венацкому [4] NB. черный (или «жирный») шрифтъ служитъ предупрежденіемъ, что набранныя имъ строки или буквы въ оригиналѣ писаны киноварью [5] Ч. возлюбленне, и [6] Ч. яже

ми еже о опресномъ [1] слово, много имать разделеніе, не причастно убо есть преданиемъ отъ нашея святыя соборныя вселенскія церкви, о немже паче яве [2] на послѣдокъ Богу поспешествующу сповѣмы [3], твоими святыми молитвами укрѣпляеми. Обаче [4] срамлятися намъ сотворилъ еси, человѣче Божій, велия исправленія нашему смиренію исписавъ [5], отъ нихже ни едино имамы, и срамляюся вѣруя [6]. Ничтоже друго [7] не вѣмъ, но токмо яко [8] христіянинъ есмь православенъ [9], малъ [10] въ архиіереохъ Божіихъ и худѣйши [11] паче всѣхъ, рабъ [12] рабомъ Господа нашего Ісусъ Хріста. Обачеже [13] таковіи [14] да будемъ, яковыхъ же насъ твое писание свидительствуетъ, аще о насъ къ Богу умножиши молитвы своя.

Есть же ‖(об. 183) написана въ честнемъ писаніи боголюбія твоего о твоей святей церкви, яко в'ръховный апостолъ Петръ съставилъ ю есть и предалъ святому апостолу [15] евангелисту Мар'ку, отъ негоже тоя церкви предстатель на чинъ и честь патріяршеску возведенъ бысть [16], яко да съд'ржитъ [17] ю, и начялствуеть [18] ученіемъ, и [19] въ Римскыхъ соборехъ [20] одесную блажен'наго папы седѣти [21]. О семъ убо [22] имаши показати отъ ветхихъ [23] дѣяній, яко отъ святого апостола [24] Петра особно имя патріяршескый твой престолъ наследилъ есть [25], подобаетъ же [26] яко патриярхова твоя словеса и писанія прияти и о вѣре писаніемъ тобѣ бесѣдовати.

Азъ же малый, о, преосвященный и духовный брате, не точию яко патрияр-

ἀζύμων λόγος οὐ μικρὰν ἔδοξεν ἔχειν διαφορὰν, ἀσύμβατος ὢν τῇ παραδόσει τῆς καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτης καθολικῆς ἐκκλησίας, περὶ οὗ καὶ διεξοδικώτερον ὕστερον Θεοῦ συνεργοῦντος ἐροῦμεν, ταῖς σαῖς ἁγίαις εὐχαῖς ἐπερειδόμενοι. Πλὴν ἐρυθριᾶν ἡμᾶς παρεσκεύασας, ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ, μεγάλα τῇ ἡμετέρᾳ ἐπιγραψάμενος μετριότητι κατορθώματα, ὧν οὐδὲν ἑαυτοῖς συνεγνωκότες αἰδούμεθα, πίστευε. Οὐδὲ γὰρ ἄλλο τι σύνισμεν, εἰ μὴ ὅτι γε μόνον χριστιανοὶ ὀρθόδοξοί ἐσμεν, βραχεῖς μὲν ἐν ἀρχιερεῦσι Θεοῦ, ἐλάχιστοι δὲ πάντων καὶ δοῦλοι τῶν δούλων τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐσόμεθα δὲ ἴσως τοιοῦτοι, οἵους ἡμᾶς ἡ σὴ ἐπεμαρτύρησε γραφὴ, εἰ τὴν ὑπὲρ ἡμῶν πρὸς Θεὸν πληθυνεῖς δέησιν.

II. Περιείχετο τῇ τιμίᾳ γραφῇ τῆς θεοφιλίας σου περὶ τῆς ὑπὸ σὲ ἁγιωτάτης ἐκκλησίας, ὡς ὁ κορυφαῖος τῶν ἀποστόλων Πέτρος, ταύτην συστησάμενος, ἐνεχείρισε τῷ ἁγίῳ ἀποστόλῳ καὶ εὐαγγελιστῇ Μάρκῳ, ὑφ' οὗ ὁ ταύτης προεστὼς εἰς τάξιν καὶ τιμὴν ἀνήχθη πατριάρχου, ὥστε κρατεῖν καὶ ἄρχειν διὰ τῆς διδασκαλίας, κἂν ταῖς Ῥωμαϊκαῖς συνελεύσεσιν ἐκ δεξιῶν εἶναι τοῦ μακαρίτου [27] πάπα συγκάθεδρον, καὶ ὡς εὐχερῶς ἔχεις ἐκ παλαιῶν [28] τοῦτο δεῖξαι πράξεων, ὅτι ἀπὸ τοῦ ἁγίου Πέτρου τὴν μονομερῆ πατριαρχικὴν κλῆσιν ὁ σὸς θρόνος ἐκληρώσατο· καὶ δεῖ με ὡς πατριάρχου τὰ σὰ δέξασθαι γράμματα καὶ περὶ πίστεως ἐγγραμμάτως ὁμιλῆσαί σοι.

III. Καὶ ἡ ἐμὴ βραχύτης, ἱερώτατε πνευματικὲ ἀδελφὲ, οὐχ ὡς πατριάρχου μόνου [29],

[1] Ч. прѣсненомъ [2] въ Ч. нѣтъ этого слова [3] Ч. Господу помогающу исповѣмси [4] Ч. обачеже [5] Ч. списавъ [6] Ч. вѣруй [7] Ч. другое [8] этого слова въ Ч. нѣтъ [9] Ч. православный [10] Ч. малъ убо [11] Ч. худѣйшій [12] Ч. и рабъ [13] Ч. обаче [14] Ч. такови [15] этого слова нѣтъ въ Ч. [16] Ч. еси [17] Ч. содержиши [18] Ч. начялствуеши [19] этого союза въ Ч. нѣтъ [20] Ч. странахъ, и [21] Ч. сѣдиши [22] Ч. и о семь удобь [23] Ч. отвѣтныхъ [24] этого слова въ Ч. нѣтъ [25] Ч. еси [26] Ч. и подобаетъ [27] μακαριωτάτου [28] Allatius: πολλῶν [29] въ другихъ μόνον

хово, но яко равно ангеломъ [1] и велика архиерея Божіа писаніе твое [2] честию подоб'ною приях и целовахъ, понеже бо измлада и до старости священ'ными писанми въспитахся, и сия прочитая присно упражняяся [3]—о, чюдо!—яко николиже ни до мала обрѣтохъ нѣкіимъ написано, или слышахъ [4], точію нынѣ [5] престольнику Акилинийскому [6], еже естъ Венетіа [7], патриярху [8] нарицатися. Пять бо патріярхъ въ всемъ мире благодатію Божею устроено есть быти: п'ръвый въ Риме, вторый въ Костянтинеграде, третій въ Александріи, четвер'тый во Ан'тиохіи, пятый въ Іерусалиме. Но то [9], ни сій кождо ихъ патриярхъ нарицается. Есть же убо сице: ‖(184) Римскый архиерей папа нарицается, Костянтина же града архиепіскопъ нарицается, Александрійскый же папа нарицается, единъ же токмо Антиохійскый нареченъ бысть патриярхъ слышати и зватися; Іерусалим'скый же такожде патриярхъ нарицается. И обрѣсти иматъ се любовъ твоя въ всѣхъ списаніихъ [10] яве опасно, аще поищеши.

ἀλλ' ὡς ἰσαποστόλου καὶ μεγάλου ἀρχιερέως Θεοῦ, τὰ γράμματά σου μετὰ τῆς προσηκούσης τιμῆς ἐδέξατο καὶ ἠσπάσατο. Πλὴν ἐκ νηπίου μέχρι [15] γήρως τοῖς ἱεροῖς ἐντραφεὶς γράμμασι καὶ τῇ τούτων ἀναγνώσει σχολάζων ἀεί, οὐδέπω οὐδαμοῦ παρ' οὐδενὸς ἔμαθον ἢ ἤκουσα μέχρι τῆς ἄρτι, τὸν πρόεδρον Ἀκυλίας, ἤτοι Βενετίας, πατριάρχην ὀνομάζεσθαι. Πέντε γὰρ ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ ὑπὸ τῆς θείας ᾠκονομήθη χάριτος εἶναι πατριάρχας, τὸν Ῥώμης, τὸν Κωνσταντινουπόλεως, τὸν Ἀλεξανδρείας, τὸν Ἀντιοχείας καὶ τὸν Ἱεροσολύμων. Ἀλλ' οὐδὲ τούτων ἕκαστος κυρίως πατριάρχης καλεῖται, καταχρηστικῶς δέ. Ἀνακηρύττονται δέ· ὁ μὲν ἀρχιερεὺς τῆς Ῥώμης πάπας, ὁ δὲ Κωνσταντινουπόλεως ἀρχιεπίσκοπος, ὁ Ἀλεξανδρείας πάπας καὶ ὁ τῶν Ἱεροσολύμων ἀρχιεπίσκοπος, μόνος δὲ ὁ Ἀντιοχείας ἰδιαζόντως ἐκληρώθη πατριάρχης ἀκούειν καὶ λέγεσθαι. Καὶ τοῦτο εὑρήσει πολυπραγμονοῦσα ἡ ἀγάπη σου διὰ πάσης γραφῆς ὁμολογούμενον.

И внимай [11] се еже глаголю ти. Тѣло человѣчье единою главою водимо есть, въ немже уди мнози сутъ, и вси пятми чув'ствы устраяются; чувства же сутъ: зрѣнія, обоняніе, слухъ, вкусъ [12], осязаніе. Тѣло же [13] Хрістово, еже естъ вѣрныхъ [14] церковъ, различными языкы яко уды съставляема есть, и яко пятми чув'ствы предречен'ными престолы устрояема и направляема, единою главою носима есть, Самѣмъ, глаголю, Хрістомъ. И якоже паче пяти чувъствъ другое чув'ство нѣсть, такожь паче пяти па-

IV. Καὶ πρόσχες, ὃ λέγω. Τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου ὑπὸ μιᾶς ἄγεται κεφαλῆς, ἐν αὐτῷ δὲ μέλη πολλά, καὶ πάντα ὑπὸ πέντε μόνον οἰκονομεῖται αἰσθήσεων· αἱ δέ εἰσιν ὅρασις, ὄσφρησις, ἀκοή, γεῦσις καὶ ἁφή. Καὶ τὸ σῶμα δὲ πάλιν τοῦ Χριστοῦ, ἡ τῶν πιστῶν λέγω ἐκκλησία, ἐν διαφόροις ὥσπερ μέλεσι συναρμολογούμενον [16] ἔθνεσι καὶ [17] ὑπὸ πέντε αἰσθήσεων οἰκονομούμενον [18], τῶν εἰρημένων μεγάλων θρόνων, ὑπὸ μιᾶς ἄγεται κεφαλῆς, Αὐτοῦ φημὶ τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ὥσπερ ὑπὲρ τὰς πέντε αἰσθήσεις ἑτέρα τις αἴσθησις οὐκ ἔστιν, οὕτως οὐδὲ ὑπὲρ τοὺς

[1] Ч. равна ангеломъ [2] этихъ двухъ словъ въ Ч. нѣтъ [3] послѣ сего въ Ч. прибавленъ союзъ «и» [4] этихъ двухъ словъ въ Ч. нѣтъ [5] Ч. до нынѣ [6] Ч. престолника Акилійскаго [7] Ч. Венацѣя [8] Ч. патриярхъ [9] Ч. ни той [10] Ч. писаніяхъ [11] Ч. вонми [12] Ч. вкушеніе [13] послѣ сего въ Ч. добавлено: «паки» [14] этого слова въ Ч. нѣтъ [15] въ другихъ καὶ μέχρι [16] въ иныхъ συναρμολογουμένη [17] въ иныхъ ὡς и καὶ ὡς [18] въ иныхъ οἰκονομουμένη

трияр'хъ другыи патриярхъ [1] не можетъ быти никтоже. Пятми же сими престолы, имиже яко чувствы сущіимъ [2] въ телесѣ Хрістове, вси уди, сирѣчъ вся очьствія [3] языкъ, еже по всѣхъ мѣстехъ епіскопи сутъ, яко единою главою Хрістомъ истиннымъ Богомъ нашимъ устрояеми и боголѣпно водими и [4] правою славою [5] и единою вѣрою съставляеми и направля‖**(об. 184)**еми отъ нея.

А еже [о] поседанію, яко седаеши одесную блажен'наго папы, оправдаеши себе и пишеши, да патриярха именуемъ тя,—приемлемъ и се. Но слыши о семъ, како епіскопи и архиіереи [6] отца нарицати слово навыче вѣрно; пер'венствующихъ же на всякомъ соборе началникы и п'ръвосѣдал'никы навыче именовати. По сему же слову подобаетъ и тобѣ патриярху нарицатися [7], понеже п'ръвый въ соборе Римстемъ обретаешися, якоже и въ насъ п'ръвый во діяконехъ архидияконъ нарицается. Понеже бо како инако возможно есть намъ шестаго возвести [8] патриярха, не сущу шестому чув'ству въ телеси, якоже рѣхомъ? Ктомужь д'ръжавы многыя и великы въ мире [9] сутъ, паче твоея д'ръжавы, иже митрополиты и архіепископы водими и направляеми на благочестіе. Въспомяни и се, колика и [10] велика есть паче твоея д'ръжавы Бол'гарская страна?! Колика же паче [11] Вавилонія великая и Гомогиръ [12], еже естъ Хорасанъ [13], и прочіи восточныя страны, въ нихже архиепіскопи нами поставлени [14] сутъ и митрополити, имѣюще подъ собою епіскопи?! Но ни единъ отъ нихъ патриярхъ нарицается. И о семъ убо дозде доволно есть.

πέντε πατριάρχας ἕτερον πατριάρχην δώσει τις εἶναι. Ὑπὸ γοῦν τῶν πέντε τούτων θρόνων, τῶν ὥσπερ αἰσθήσεων ὄντων ἐν τῷ σώματι τοῦ Χριστοῦ, πάντα τὰ μέλη, ἤγουν πᾶσαι αἱ πατριαὶ τῶν ἐθνῶν, καὶ αἱ κατὰ τὸν τόπον ἐπισκοπαὶ οἰκονομοῦνται καὶ θεοπρεπῶς διεξάγονται, ὥσπερ ἐν μιᾷ κεφαλῇ, Χριστῷ τῷ ἀληθινῷ Θεῷ ἡμῶν, δι' ὀρθοδόξου καὶ μιᾶς πίστεως συναρμολογούμεναι καὶ ἀγόμεναι ὑπ' αὐτοῦ [15].

V. Εἰ δὲ ἐκ τοῦ καθῆσθαί σε ἐκ δεξιῶν τοῦ μακαριωτάτου πάπα δικαιοῖς σεαυτόν, ὡς ἔγραψας, πατριάρχην καλεῖσθαι, δεχόμεθα καὶ τοῦτο. Ἀλλ' ἄκουσον, πῶς τοὺς ἐπισκόπους καὶ ἀρχιερεῖς πατέρας ὁ πιστὸς οἶδε λόγος καλεῖν, τοὺς δὲ πρωτεύοντας ἐν ἑκάστῃ συνόδῳ ἐξάρχους καὶ πρωτοθρόνους καὶ προέδρους εἴωθεν ὀνομάζειν. Καθ' ὃν δὴ λόγον εἰκὸς καί σε πατριάρχην καλεῖσθαι ἅτε τὰ πρῶτα τῆς Ῥωμαϊκῆς φέροντα συνόδου, καθὼς καὶ παρ' ἡμῖν ὁ πρῶτος τῶν διακόνων καλεῖται ἀρχιδιάκονος. Ἐπεὶ πῶς ἂν ἄλλως ἕκτον ἐπεισάγειν δυνησόμεθα πατριάρχην, μὴ οὔσης ἕκτης, ὡς εἴρηται, αἰσθήσεως ἐν τῷ σώματι; καὶ ταῦτα πολλῶν καὶ μεγάλων ἐν τῷ κόσμῳ οὐσῶν ὑπὲρ τὴν σὴν ἐνορίαν ἐπαρχιῶν καὶ χωρῶν, ὑπὸ μητροπολιτῶν καὶ ἀρχιεπισκόπων ῥυθμιζομένων καὶ μεταγομένων πρὸς θεοσέβειαν. Ἀναλόγισαι γάρ, ὅσον μείζων τῆς κατὰ σὲ χώρας ἡ Βουλγαρία, ὅσον δὲ ταύτης πάλιν Βαβυλὼν ἡ μεγάλη, καὶ Ῥωμάγυρις [16] ἤτοι τὸ Χορασάν, καὶ αἱ λοιπαὶ τῆς ἄλλης ἀνατολῆς ἐπαρχίαι, ἐν αἷς ἀρχιεπίσκοποι παρ' ἡμῶν πέμπονται καὶ καθολικοί, χειροτονοῦντες ἐν ἐκείνοις τοῖς μέρεσι μητροπολίτας ἔχοντας ὑπ' αὐτοὺς ἐπισκόπους πολλούς· ἀλλ' εἷς ἐξ αὐτῶν πατριάρχης οὐκ ἐκλήθη ποτέ. Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἐν τούτοις.

[1] этихъ двухъ словъ въ Ч. нѣтъ [2] Ч. чювствомъ сущимъ [3] Ч. отечествія. Псал. XCV, 7 [4] въ Ч. нѣтъ этого союза [5] Ч. главою [6] Ч. архиерея [7] Ч. именоватися [8] Ч. вовести [9] Ч. въ Римѣ [10] этого союза нѣтъ въ Ч. [11] Ч. паки [12] Ч. и Ромогиръ [13] Ч. Хоросанъ [14] Ч. поставляеми [15] αὐτῆς [16] Ῥωμόγυρις

Иматъ же [1] и о семъ писаніе, священство ти [2], о святемъ и блажен'немъ патриярси Костянътинаграда, яко блогочестную Римскую ‖**(185)** церковъ похуляетъ и поношаетъ и облогаетъ опрѣснаго [3] ради приношенія, и сего ради паче отлучаетъ васъ отъ п'равыя и непорочныя вѣры, еже вмѣсто тѣла Господня приемлете обычно, и отъ самогò честнаго тѣла владычняго отсекаетъ, сирѣчъ отъ святыя соборныя церкви, еижь [4] правило содръжите съ всѣми западными церквами, яко главѣ тѣло съ всякымъ послушаніемъ последуетъ. Пишеши [5] же и о семъ, яко отъ ветхаго ученіа святыхъ апостолъ туждихъ [6] творимъ, иже опрѣснаго ради предания, и не точію отъ самѣхъ апостолъ, но отъ [7] Самого Владыкы нашего Хріста прияхомъ, глаголете. И не яко не вѣдуще, но вѣдяще [8], яко вси, иже по [9] восточной стране блажен'нии отци, квасными хлѣбомъ безкровную ж'рътву творити веляху, иже житиемъ и словомъ и поученіемъ всю вселенную научивше, и яко сию квасную ж'рьтву, юже мы творимъ, чистую имате, якоже опрѣсную, квасный бо хлѣбъ глаголете, по бывшему насъ ради съв'ръшеному человѣку, якоже сущу ему и Богу съвръшен'ну, а еже опрѣсная ж'рътва чистоту и бестрастіе Божія Слова вочеловѣченіе являетъ.

VI. Διελάμβανε δὲ ἡ γραφὴ τῆς ἁγιωσύνης σου καὶ περὶ τοῦ ἁγιωτάτου καὶ μακαριωτάτου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, ὅτι τὴν θεοτίμητον Ῥωμαϊκὴν ἐκκλησίαν ἐξουθενεῖ καὶ διαβάλλει καὶ βλασφημεῖ διὰ τὰ ἄζυμα, ἅτινα εἰς τύπον τοῦ Κυριακοῦ σώματος συνήθως λαμβάνοντες πιστεύετε ἁγιάζεσθαι, καὶ ὡς ἀλλοτριοῦσθε ὑπ' αὐτοῦ δι' αὐτὰ τῆς ὀρθῆς καὶ ἀμωμήτου πίστεως καὶ αὐτοῦ τοῦ τιμίου δεσποτικοῦ σώματος, ἀποτεμνόμενοι τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ἧς τῷ κανόνι στοιχοῦντες μετὰ πασῶν τῶν κατὰ τὴν ἑσπέραν ἐκκλησιῶν, ὥσπερ κεφαλῇ σῶμα μετὰ πάσης ὑποταγῆς ἕπεσθε. Προσέκειτο δὲ τῇ γραφῇ, ὅτι καὶ τῆς παλαιᾶς διδασκαλίας τῶν ἀποστόλων ἀλλότριον ποιοῦμεν, οἵτινες τὴν τῶν ἀζύμων παράδοσιν οὐκ ἀπ' αὐτῶν τῶν ἀποστόλων μόνον, ἀλλὰ καὶ Αὐτοῦ τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ παρελάβομεν, οὐκ ἀγνοοῦντες, ὅτι πάντες οἱ κατὰ τὴν ἀνατολὴν ἀοίδιμοι πατέρες τὴν διὰ τοῦ ζυμίτου ἄρτου ἀναίμακτον θυσίαν ἐγίνωσκον· οἱ καὶ βίῳ καὶ λόγῳ διατρέψαντες καὶ ταῖς διδασκαλίαις πᾶσαν τὴν οἰκουμένην παιδαγωγήσαντες, καὶ ὅτι ταύτην ἁγίαν ἡγούμενοι, ὥσπερ δὴ καὶ τὴν τῶν ἀζύμων· τὸν μὲν ζυμίτην ἄρτον λογίζεσθε τὸν δι' ἡμᾶς γεννώμενον [10] τέλειον ἄνθρωπον, ἅτε δὴ καὶ αὐτὸν ὄντα Θεὸν τέλειον, τὴν δὲ διὰ τῶν ἀζύμων μυσταγωγίαν, τὸ καθαρὸν καὶ ἀπαθὲς τῆς τοῦ Θεοῦ Λόγου ἐνανθρωπήσεως.

Сіа въ писаніи твоемъ обрѣтохомъ, написано къ намъ глаголюще, о нихже възвещаемъ благоразумно твоей люб'ви: яко не тако преосвящен'ный патриярхъ Костянтинаграда просто на васъ движется и неправославнѣхъ нарицаетъ васъ, и отсѣкаетъ ‖**(об. 185)** отъ святыя и великія церкви, якожь писалъ ми

VII. Ταῦτα τῆς γραφῆς ὑπαγορευούσης, ὑπεραπολογούμεθα πρὸς τὴν κατὰ Θεὸν σύνεσιν καὶ ἀγάπην σου, ὅτι οὐχ οὕτως ὁ ἁγιώτατος πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἀποτόμως, ὡς ἔγραψας, τῆς ὑμετέρας ὑπολήψεως καταγίνεται καὶ κακοδόξους ὑμᾶς ἀποκαλεῖ, ἐκτέμνων τῆς ἁγίας καθολικῆς ἐκκλησίας· ἀλλ' ὀρθοδόξους καὶ ὁμόφρονας

[1] Ч. Отказъ на опрѣснокы. И можетъ [2] Ч. ваше [3] Ч. опрѣсночнаго [4] Ч. и еже [5] Ч. пишетъ [6] Ч. туждиихъ [7] Ч. и отъ [8] этихъ двухъ словъ въ Ч. нѣтъ [9] Ч. во [10] въ иныхъ γενόμενον

еси, но православнѣхъ і единомудреныхъ васъ имать о съв'ръшенемъ богословіи, животворащія и единосущныя Троица, и о воплощеніи Господа нашего Ісусъ Хріста. Се же отлучаеть васъ опрѣсное разделеніе. О семъ убо страждетъ и болитъ, и скор'бить, и отвращается васъ: како о божествен'ныхъ святыхъ таинъ, по преданію святыя церкве, не единомудръствуете съ нами, послѣдовати четыремъ патриярхомъ, и съв'ръшенымъ хлѣбомъ бескровную ж'рътву творити, якоже исп'ръва самовидци и слуги Слова, святіи апостоли предаша намъ?! [1]

Понеже убо иже опрѣсному причащается, ветхой ж'рътвѣ причастникъ есть, а не новому завѣту. Понеже бо не опрѣснокъ пріимъ Господь, и благодаривъ преломи и дасть, но хлѣбъ съвръшенъ, сирѣчь квасенъ, якоже четыри іеvангелисты единогласно проповедаша и предаша, и Павелъ свидѣтельствуеть глаголя: «азъ прияхъ отъ Господа, еже и предахъ вамъ, яко Господь Ісусъ Хрістосъ въ нощь, въ нюже и преданъ бысть, пріемъ хлѣбъ, и благодаривъ преломи, и рече: пріимѣте и ядѣте, се есть тѣло Мое, васъ ради раздробляемо, се творите во Мое въспоминаніе» и прочая [2]. Ибо опрѣснокъ Іудеомъ закон'но преданъ бысть, на воспоминаніе исхода, егда изъ Егvпта изъбегоша, яко да творятъ жрътву опресночную, да воспоминають чудеса яже сотвори ‖(186) съ ними Богъ, и пребудутъ въ заповедехъ Его, и ктому не забудуть дѣлъ Его. Квасный же съв'ръшеный хлѣбъ, иже освященіемъ претворяется во пречистое и святое тѣло Господа нашего Ісусъ Хріста, на воспоминаніе данъ бысть плотскаго смотренія Его. Глаголеть бо: «елици ясте

ἡμῖν περί τε τὴν ἀσφαλῆ θεολογίαν τῆς ζωαρχικῆς καὶ ὁμοουσίου ἁγίας Τριάδος, καὶ τὴν ἔνσαρκον οἰκονομίαν τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καλῶς ἐπιστάμενος, ἐνὶ δὲ μόνῳ τούτῳ σκάζοντας, τῇ τῶν ἀζύμων ἀναφορᾷ, δεινοπαθεῖ καὶ λυπεῖται καὶ ἀγανακτεῖ, ὅτι μὴ περὶ τὴν θείαν μυσταγωγίαν κατὰ τὴν παράδοσιν τῆς ἁγίας ἐκκλησίας ὁμοφρονοῦντες, τοῖς τέσσαρσιν ἐξακολουθοῦντες [3] ἱεροῖς πατριάρχαις, καὶ διὰ τελείου ἄρτου τὴν ἀναίμακτον ἱερουργεῖτε θυσίαν, καθὼς οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται γενόμενοι τοῦ Λόγου παρέδοσαν ἡμῖν.

VIII. Τὸ γὰρ μετέχειν ἀζύμων τῆς παλαιᾶς θυσίας μετέχειν ἐστὶ καὶ οὐ τῆς καινῆς διαθήκης. Οὐδὲ γὰρ ἄζυμον λαβὼν ὁ Κύριος, εὐχαριστήσας ἔκλασε καὶ τοῖς μαθηταῖς ἔδωκεν, ἀλλ' ἄρτον, ὡς οἱ τέσσαρες εὐαγγελισταὶ ὁμοφρονοῦντες [4] διεβεβαιώσαντο, καὶ Παῦλος μαρτυρεῖ ὁ ἀπόστολος λέγων· ἐγὼ παρέλαβον ἀπὸ τοῦ Κυρίου, ὃ καὶ παρέδωκα ὑμῖν, ὅτι ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἐν τῇ νυκτί, ᾗ παρεδίδοτο, ἔλαβεν ἄρτον καὶ εὐχαριστήσας ἔκλασε καὶ εἶπε· λάβετε, φάγετε, τοῦτό Μου ἐστὶ τὸ σῶμα τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλώμενον· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν Ἐμὴν ἀνάμνησιν· καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ τὰ μὲν ἄζυμα ἐνομοθετήθη τοῖς Ἑβραίοις εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐξ Αἰγύπτου μετὰ σπουδῆς φυγῆς, ἵνα μνημονεύοντες ὧν ἐποίησε θαυμασίων μετ' αὐτῶν ὁ Θεός, ἐμμένωσι τοῖς προστάγμασιν Αὐτοῦ καὶ μηκέτι ἐπιλάθωνται τῶν ἔργων Αὐτοῦ. Ὁ δὲ διὰ τῆς προζύμης τέλειος ἄρτος, ὁ διὰ τῆς ἁγιστείας μεταποιούμενος εἰς τὸ ἄχραντον σῶμα τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, εἰς ἀνάμνησιν ἐδόθη τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας Αὐτοῦ. Ὁσάκις γὰρ ἂν ἐσθίητε, φησί, τὸν ἄρτον τοῦτον καὶ τὸ ποτήριον τοῦτο πίνητε, τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε, ἄχρις οὗ ἂν ἔλθῃ. Καὶ πάλιν ὁ Παῦλος λέγει· τὸ ποτήριον τῆς

[1] Лук. I, 2 [2] 1 Коринѳ. XI, 23—24 [3] въ иныхъ ἐξακολουθεῖτε [4] въ иныхъ ὁμοφωνοῦντες

хлѣбъ сей и чашу сію пиете, смерть Господню возвѣщаете, дондеже пріидеть»[1]. И Павелъ апостолъ глаголеть: «чаша благословенія, юже благословяемъ, не причащеніе ли крове Хрістовы есть? и хлѣбъ, егоже раздробляемъ, не причащеніе ли тѣла Хрістова есть? Яко тѣло есми мнози, и отъ единаго хлѣба причащаемся вси» [2].

εὐλογίας, ὃ εὐλογοῦμεν, οὐχὶ κοινωνία τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ ἐστί; τὸν ἄρτον ὃν κλῶμεν, οὐχὶ κοινωνία τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ ἐστιν; Ὅτι εἷς ἄρτος, ἓν σῶμα οἱ πολλοί ἐσμεν· οἱ γὰρ πάντες ἐκ τοῦ ἑνὸς ἄρτου μετέχομεν.

И разумѣй, преосвящен'ный духовный нашь брате, яко везде хлѣбъ нарицается тѣло Господа нашего Ісусъ Хріста, понеже исполнь кваса съв'ръшенъ хлѣбъ есть, а не опреснокъ. Ибо опреснокъ яко мертвъ и бездушенъ есть, и несъвръшенъ до конца. Квасъ же въ тѣсто яко брашно влагаемъ, и бываеть ему яко душа и оживленіе. И како не рещи есть, яко неподобно есть лишеное и мертвое и бездушное, вмѣсто живаго и животвориваго тѣла Господа Спаса нашего Ісусъ Хріста, пріимати вѣрующимъ во-Нь! Яве убо есть, яко неподобно творите. **Тѣмже** убо молю васъ, братіе, не прелщайтеся тако, нижѐ великое дѣло се и прегрешеное съдьржите, нижѐ ищете свою волю съвръшити и составити, и победитися сему зле ‖**(об. 186)** хощете. Но правду паче возлюбите, и побѣжденомъ вамъ быти добромъ, яко прекословіе нѣсть предано намъ отъ звавшего насъ Хріста [3]. Аще бо и еще опресноку причащаемся, яве убо есть, яко подъ сѣнію Моисейскаго закона есмы еще, и трапезу Иудейску ямы, а не Божію словесную живую плоть Хрістову, и намъ насыщену, и единосущну. Аще бо вѣруемъ, яко плоть Хрістову приемлемъ и причащаемся съв'ръшенаго въ Божестве и человѣчестве, какова община есть одушевленой и живой плоти Божіи съ

IX. Καὶ κατάμαθε, ἱερώτατε πνευματικὲ ἀδελφὲ, ὅτι πανταχοῦ ἄρτος καταγγέλλεται τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου, διὰ τὸ ἐντελὲς καὶ ἄρτιον καὶ οὐκ ἄζυμον. Τὸ γὰρ ἄζυμον νεκρὸν καὶ ἄψυχον καὶ τὸ πᾶν ἐλλιπές. Ἡ δὲ ζύμη, τῷ φυράματι τοῦ ἀλεύρου ἐμβαλλομένη, γίνεται αὐτῷ ὥσπερ ψυχὴ καὶ σύστασις. Καὶ πῶς οὐκ ἄτοπον, τὸ ἐλλιπὲς καὶ νεκρὸν καὶ ἄψυχον, εἰς ζῶσαν καὶ ζωοποιὸν σάρκα τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐκλαμβάνειν τοὺς εἰς Αὐτὸν πιστεύοντας; Μὴ δὴ οὖν οὕτως, ἀδελφοί, περὶ τοιούτου μεγάλου πράγματος ἐπισφαλῶς διάκεισθε· μηδὲ τὴν ἰδίαν συστῆσαι ζητοῦντες πρόσληψιν [4], νικᾶν ἐπιθυμεῖτε κακῶς, ἀλλ' ἐστὶν ἃ [5] καὶ ἡττᾶσθαι καλῶς ἀνέχεσθε· ὅτι ἡ πεισμονὴ οὐκ ἐκ τοῦ Καλοῦντος ἡμᾶς, φησὶν ὁ ἀπόστολος. Εἰ γὰρ ἔτι τῶν ἀζύμων μετέχομεν, πρόδηλον, ὅτι ὑπὸ τὴν σκιὰν ἔτι τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου ἐσμὲν καὶ τράπεζαν Ἰουδαϊκὴν ἐσθίομεν, οὐχὶ δὲ Θεοῦ λογικὴν καὶ ζῶσαν σάρκα καὶ ἡμῖν τοῖς πεπιστευκόσιν ἐπιούσιόν τε καὶ ὁμοούσιον. Εἰ δὲ καὶ πιστεύομεν σάρκα Χριστοῦ ἐσθίειν ζῶσαν τοῦ τελείου ἐν θεότητι καὶ ἀνθρωπότητι, τί κοινὸν ἐμψύχῳ καὶ ζώσῃ σαρκὶ Θεοῦ, καὶ ἀψύχοις ἀζύμοις καὶ νεκροῖς; Τὸ γὰρ ἄζυμον οὐκ ἄρτος, οὐ γὰρ ἄρτιον οὐδὲ αὐτοτελές, ἀλλ' ἐλλιπὲς καὶ ἡμιτελὲς καὶ δεόμενον τοῦ πληρώματος τῆς προζύμης [6]. Ὁ ἄρτος δὲ ἄρτιος, αὐτοτελὴς, τέλειος καὶ πληρέστατος.

[1] 1 Коринѳ. XI, 26 [2] 1 Коринѳ. X, 16—17 [3] Галат. V, 8: «препрѣніе не отъ Призвавшаго вы» [4] въ иныхъ πρόληψιν [5] въ иныхъ οὐ [6] въ иныхъ ζύμης

опрѣснымъ и бездушнымъ и мертвымъ? Ибо опрѣснокъ не хлѣбъ нарицается, понеже несъв'ръшенъ есть, но неисплънь есть и требуетъ исполненіа кваса. Хлѣбъ же съвръшенъ исп'лънь кваса, сй есть съв'ръшенъ хлѣбъ.

И разумѣй разделеніе слова, аще хощеши правду познати, и вонми разумно, въ опресноци ни една есть сила животна [1], и животъ дающа, сирѣчь духъ и вода и кровь, якоже и той Самого Хріста ученикъ Іоаннъ, иже на пръси Его возлещи сподобися, свѣдителствуеть о словеси семъ, глаголя въ Откровеніи(sic): «духъ и вода и кровь, три сіе въ единомъ суть» [2], сирѣчь въ телеси Хрістове. Иже во время распятіа Хрістова [3] явлено бысть, еда [4] кровъ и вода отъ пречистыхъ Его ребръ истекла [5], копиемъ прободену бывшу, Святый же Духъ пребысть въ Божественней [6] плоти Его, еяже ядущу [7] вѣрніи [8] хлѣба ‖(187) Духомъ Святымъ вмѣсто тѣла Господа нашего Ісуса Хріста, живемъ въ Немъ, яко живу и обою [9] плоть приемлемъ.

X. Καὶ σύνες τῇ διαιρέσει τοῦ λόγου προσέχων, συνετώτατε· ἐν τοῖς ἀζύμοις οὐδεμία τίς ἐστι ζωτικὴ δύναμις· νεκρὰ γάρ, ὡς ἔφθημεν εἰπόντες· ἐν δὲ τῷ ἄρτῳ, ἤγουν τῷ σώματι τοῦ Χριστοῦ, τρία τὰ ζῶντα καὶ ζωὴν παρέχοντα τοῖς αὐτῶν μεταλαμβάνουσι· τὸ πνεῦμα, τὸ ὕδωρ καὶ τὸ αἷμα· ὡς καὶ αὐτὸς ὁ τοῦ Χριστοῦ ἐπιστήθιος Ἰωάννης συμμαρτυρεῖ τῷ λόγῳ, οὕτω λέγων διὰ τῆς Ἀποκαλύψεως· τὸ πνεῦμα, τὸ ὕδωρ καὶ τὸ αἷμα, καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἕν εἰσι· δηλονότι τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Ὃ καὶ κατὰ τὸν καιρὸν τῆς τοῦ Κυρίου σταυρώσεως δῆλον γέγονεν, ὁπηνίκα τὸ αἷμα καὶ τὸ ὕδωρ ἐκ τῆς ἀχράντου πλευρᾶς Αὐτοῦ ἔῤῥευσε, λόγχῃ νυγείσης Αὐτοῦ τῆς σαρκός· τὸ δὲ ζῶν Ἅγιον Πνεῦμα ἔμεινεν ἐν τῇ τεθεωμένῃ σαρκὶ Αὐτοῦ, ἣν ἐσθίοντες οἱ πιστοὶ ἐν τῷ μεταβαλλομένῳ ἄρτῳ διὰ Πνεύματος Ἁγίου εἰς σάρκα Χριστοῦ ζῶμεν ἐν Αὐτῷ, ὡς ζῶσαν καὶ τεθεωμένην σάρκα ἐσθίοντες.

«Нѣсмы убо ктому подъ закономъ» Моисейскымъ, да опрѣсную ж'рътву приношаемъ, «но подъ благодатію» есмы [10], и «нова тваръ о Хрісте» [11]. «Понеже древняя мимоидоша», якожь Павелъ пишеть [12], «и быша вся нова» [13]. Да иже хощете [14] опресноку причащатися, почто поне и не обрезаетеся [15]? понеже и Хрістосъ обрезаніе приятъ по ветхому преданію. И суботу по ветхому закону [16] почто также не съхраняете [17]? Слыши [18] что Павелъ ко Галатомъ въпиетъ: «се

XI. Οὐ γὰρ ἔτι ἐσμὲν ὑπὸ νόμον, ἵνα καὶ ἄζυμον ζύμην προσφερώμεθα, ἀλλ' ὑπὸ χάριν· καινὴ γὰρ ἐσμεν κτίσις ἐν Χριστῷ, ἐπειδὴ τὰ ἀρχαῖα παρῆλθε, καθὼς Παῦλος βοᾷ, καὶ γέγονε τὰ πάντα καινά. Οἱ δὲ τὰ ἄζυμα ἐσθίειν βουλόμενοι, τί μὴ καὶ περιτέμνονται; ἐπεὶ καὶ ὁ Χριστὸς περιετμήθη. Καὶ τὸ σάββατον κατὰ τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν τί μὴ καὶ φυλάττουσι; Καὶ ἄκουσον τί Παῦλος πρὸς Γαλάτας φησίν· ἴδε ἐγὼ Παῦλος λέγω ὑμῖν, ὅτι ἐὰν περιτέμνησθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει· μαρτύρομαι

[1] внизу подъ страницею вставленъ пропускъ: «мертвъ бо есть, якоже прежде рѣхъ; во хлѣбе же квасиемъ, сирѣчь во телеси Хрістове, т'ри животная» [2] 1 Іоан. V, 8 [3] Ч. Господня [4] Ч. егда [5] Ч. истекоша [6] Ч. обожественнѣй [7] Ч. юже ядуще [8] послѣ этого слова въ Ч. добавлено: «во причастіи» [9] въ Ч. вмѣсто этихъ двухъ словъ: «обоженую» [10] Римлян. VI, 15 [11] 2 Коринѳ. V, 17 [12] Ч. вопіетъ [13] 2 Коринѳ. V, 17 [14] Ч. хощетъ [15] Ч. обрѣзается [16] этихъ трехъ словъ въ Ч. нѣтъ [17] Ч. сохранятъ [18] Ч. и слыши

азъ Павелъ глаголю вамъ, яко аще обрезаетеся, ни кою [1] же пол'зу отъ Хріста имате, свѣдительствую же пакы [2] всякому человѣку обрезающемуся, яко достоинъ [3] есть весь законъ хранити, и отлучается убо Хріста, иже закономъ оправдается, и благодати отпадаеть: мы бо духомъ и вѣрою надежду правды приемлемъ» [4]. Сия убо Павелъ глаголеть. Азъ же мало слово изменивъ, реку [5] подобное: аще опрѣсноке [6] причащаетеся, Хрістосъ васъ ничтоже ползуеть, понеже бо [7] на воспоминаніе Егvпетскаго избежанія Евреомъ предано бысть, а не спасенои [8] страсти Хрістове.

δὲ πάλιν παντὶ ἀνθρώπῳ περιτεμνομένῳ, ὅτι ὀφειλέτης ἐστὶν ὅλον τὸν νόμον πληρῶσαι· κατηργήθητε ἀπὸ τοῦ Χριστοῦ, οἵτινες ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε, τῆς χάριτος ἐξεπέσετε· ἡμεῖς γὰρ πνεύματι ἐκ πίστεως ἐλπίδα δικαιοσύνης ἀπεκδεχόμεθα. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν Παῦλος. Ἐγὼ δὲ μικρόν τι τοῦ ῥιτοῦ [21] ὑπαλλάξας, εἴποιμι ἂν προσφόρως· ἐὰν ἄζυμα ἐσθίητε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει· ὅτι εἰς ἀνάμνησιν ταῦτα ἐνομοθετήθη τῆς ἐξ Αἰγύπτου φυγῆς, οὐχὶ δὲ τοῦ σωτηρίου πάθους Αὐτοῦ.

Но еже аще реку: вѣруй, яко и слезы плаканія [9] приходять ми, егда въспомяну, яко въ всѣхъ, въ нихже Богу угодно [10] есть, крѣпкому не [11] поучаетеся [12], и Хрістово имя дѣлы тѣхъ ради не [13] просла||**(об. 187)**вляется, и ходите по путехъ далнихъ, труждающеся отъ земля далняя, да реку же отъ края земнаго приходяще въ Іерусалимъ на покланяніе животворащего гроба; въ семъ же единомъ разделеніе и съблазнъ божественнымъ церквамъ бываеть [14]. Понеже предстатель единыя церкве Римскіа блажен'ный папа не хощетъ со прочими патриярхи о божествен'ныхъ таинахъ единомудрьствовати и совокупитися [15], но единъ той и отъ прочіихъ [16] отлучается, и свою волю съв'ръшити [17] тщится.

XII. Ἀλλ' ὢ τί ἂν καὶ λαλήσω; εὐλογητὸς ὁ Θεός, δακρύειν [22] μοι ἐπέρχεται, ὅταν ἐνθυμηθῶ, ὅτι κατὰ πάντα, οἷς εὐαρεστεῖται Θεός, ἀσφαλῶς βιοῦσθε, καὶ τὸ τοῦ Χριστοῦ ὄνομα ἔργοις αὐτοῖς δοξάζετε, καὶ στέλλεσθε πορείαν ἐπίπονον καὶ μακράν, ἀπ' ἄκρου γῆς κινοῦντες ἐπὶ τὰ Ἱεροσόλυμα εἰς προσκύνησιν του τιμίου καὶ [23] ζωοποιοῦ τάφου· ἐν ἑνὶ δὲ τούτῳ πρόσκομμα καὶ σκάνδαλον ταῖς τοῦ Θεοῦ ἁγίαις ἐκκλησίαις γίνεσθε, ἅτε τοῦ προεστῶτος τῆς μιᾶς ἐκκλησίας, ἤγουν τοῦ μακαριωτάτου πάπα Ῥώμης, οὐ καταδεχομένου τοῖς ἄλλοις πατριάρχαις περὶ τὴν θείαν μυσταγωγίαν ὁμοφρονεῖν καὶ συνέρχεσθαι καὶ μόνου τῶν ἄλλων ἀπαυθαδιαζομένου καὶ τὸ ἴδιον σπεύδοντος ἐπικυροῦν βούλημα.

Но даже всяко прекословіе ино оставлю, еже о вашемъ отлученіи [18]. **Възможно** бо [19] имамъ убо Хрістовою помощію, аще бы благоволено [20] хотѣли слышати,

XIII. Ἵνα δὲ πᾶσαν ἄλλην καταλίπω δικαιολογίαν, δυνατῶς τέως ἔχω ἐν Χριστῷ ἀποδεῖξαι, εἰ εὐμενῶς ἀκούεις, ὅτι ὅτε συνεδείπνησεν ὁ Κύριος τοῖς μαθηταῖς πρὸς

[1] Ч. нѣ кую [2] этого слова въ Ч. нѣтъ [3] Ч. долженъ [4] Галат. V, 2—5 [5] Ч. изреку [6] Ч. опрѣснокомъ [7] этого слова въ Ч. нѣтъ [8] Ч. опасной [9] покаянія [10] богоегодно [11] вмѣсто этихъ двухъ словъ, въ Ч. «крѣпко» [12] Ч. поучается [13] вмѣсто этихъ трехъ словъ, въ Ч. «тѣми» [14] Ч. бываете [15] Ч. совокуплятися [16] вмѣсто этихъ трехъ словъ, въ Ч. «упорно» [17] Ч. совершати [18] обличеніи [19] нѣтъ въ Ч. [20] благоволно [21] въ иныхъ τὸ ῥιτὸν [22] въ иныхъ δάκρυον [23] у Котелерія этихъ двухъ словъ нѣтъ

яко егда Господь съ ученикы Своими вечеря́ [1] въ великыи четвертокъ вечеру, не бѣше убо опреснокъ уготовленъ [2]: но въ великый [3] пятокъ, въ он'же четыренадесятый день лунѣ [4] бяше, и [5] тогда Евреи хотяху пасху ясти. И вонми зде, всяко прекословіе оставивъ [6], и победити всуе т'щатися. Мы бо [7] не победити ищемъ убо [8], но правду изъобрѣсти и явити и братію прияти, о нихже разлученіи сердцемъ уязвляемся зѣло. Глаголетъ бо Іоаннъ еvангелистъ и Богословъ, иже возлеже [9] на вечери на п'ръси Господа нашего Ісуса Хріста [10], егоже паче кто есть другій отъ ученикъ паче сего [11] в'рънѣйшіи: «прежде убо, рече [12], праздника пасхы, вѣдый Ісусъ, яко пріиде часъ Его, да преидетъ отъ мира сего |(188) къ Отцу, и възлюбль Своихъ си иже во мире, до конца убо [13] возлюбі а̀ [14]. И вечери бывшу [15], дияволу уже вложившу въ сердце Іуде Симонову Искариоту, яко да предасть Его, [вѣдыи же Ісусъ, яко вся предасть Ему Отець въ руце, и яко отъ Него изыде и къ Нему грядеть, въставъ съ вечера]» [16], и прочая, якоже пишетъ [17].

ἑσπέραν τῇ μεγάλῃ πέμπτῃ, οὔπω ἦν ἄζυμον παρητοιμασμένον, ἐπειδὴ τῇ μεγάλῃ παρασκευῇ, καθ' ἣν ἡ τεσσαρεσκαιδεκάτη τῆς σελήνης συνέπιπτεν, ἔμελλον Ἑβραῖοι θύειν τὸ πάσχα. Καὶ πρόσχες μοι ἐνταῦθα πᾶσαν ἀφεὶς μετὰ τοῦ φιλονείκου [20] ἔνστασίν τε καὶ ματαίαν πρόληψιν. Οὐ γὰρ νικῆσαι ζητοῦμεν, ἀλλὰ προσλαβεῖν ἀδελφούς, ὧν τῷ χωρισμῷ σπαρασσόμεθα. Φησὶ γὰρ ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ὁ Θεολόγος, ὁ καὶ ἀναπεσὼν ἐν τῷ δείπνῳ ἐπὶ τῷ στήθει τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὗ τίς ἂν καὶ εἴη ἄλλος μαθητὴς ἀξιοπιστότερος· πρὸ δὲ τῆς ἑορτῆς τοῦ πάσχα, εἰδὼς ὁ Ἰησοῦς, ὅτι ἦλθεν Αὐτοῦ ἡ ὥρα, ἵνα μεταβῇ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου πρὸς τὸν Πατέρα, ἀγαπήσας τοὺς ἰδίους τοὺς ἐν τῷ κόσμῳ, εἰς τέλος ἠγάπησεν αὐτούς. Καὶ δείπνου γενομένου, τοῦ διαβόλου ἤδη βεβληκότος εἰς τὴν καρδίαν Ἰούδα Σίμωνος Ἰσκαριώτου, ἵνα Αὐτὸν παραδῷ, εἰδὼς ὁ Ἰησοῦς, ὅτι πάντα δέδωκεν Αὐτῷ ὁ Πατὴρ εἰς τὰς χεῖρας καὶ ὅτι ἀπὸ Θεοῦ ἐξῆλθε καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ὑπάγει, ἐγείρεται ἐκ τοῦ δείπνου· καὶ τὰ ἑξῆς.

А еже глаголеть возлюбленный [18] ученикъ Хрістовъ Іоанъ, яко прежде праздника вечери бывши, яве глаголеть, яко не въ четвертокъ случися пасха быти, но смотреніе нѣкое божествено бысть, яко бо въ нощъ ту хотяше преданъ быти, предасть ученикомъ божествен'ныя ж'рътвы великую тайну. И сего ради рече: «желаніемъ въжделѣхъ сію пасху ясти съ вами» [19]. Отсюду бо

XIV.⁚ Τὸ δὲ εἰπεῖν τὸν ἠγαπημένον· πρὸ τῆς ἑορτῆς τοῦ πάσχα καὶ δείπνου γεγενημένου, φανερῶς παρέστησεν, ὅτι οὐ τῇ πέμπτῃ ἔλαχεν εἶναι τὸ πάσχα. Ἀλλ' οἰκονομία τις γέγονεν, ἵνα ἐπεὶ ἔμελλε τῇ νυκτὶ ἐκείνῃ παραδοθῆναι, παραδῷ τοῖς μαθηταῖς τῆς θείας μυσταγωγίας τὸ μυστήριον. Καὶ διὰ τοῦτο εἶπεν· ἐπιθυμίᾳ ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν. Ὥστε δῆλον ἐντεῦθεν εἶναι, ὅτι οὔπω ἦν, ὡς

[1] Ч. вечералъ [2] вготованъ [3] вмѣсто этихъ трехъ словъ, въ Ч. «во великый бо» [4] Ч. луны [5] въ Ч. нѣтъ [6] Ч. оставлъ [7] Ч. убо [8] въ Ч. нѣтъ [9] нѣтъ въ Ч. этого слова [10] послѣ этого слова въ Ч. «сподобися возлещи» [11] вмѣсто этихъ двухъ словъ, въ Ч. «его» [12] въ Ч. нѣтъ этого слова [13] въ Ч. нѣтъ этого слова [14] Ч. возлюбилъ есть [15] Ч. бывши [16] Іоан. XIII, 1—4. Заключеннаго въ скобки въ Ч. нѣтъ [17] этихъ двухъ словъ нѣтъ въ Ч. [18] послѣ этого слова въ Ч. «сей» [19] Лук. XXII, 15 [20] вм. этихъ трехъ словъ, въ иныхъ φιλόνεικον

явлено [1] есть, яко і [2] еще нѣсть былъ уготованъ опреснокъ тогда, якоже рѣхомъ, но хлѣбъ есть квасенъ предложенъ Хрісту тогда со ученикы Его, прежде бо пасхы праздника вечéра [3]. Внегда же разломи, дасть ученикомъ Своимъ и рече: «пріимѣте и ядѣте [4], се есть тѣло Мое» [5]. И свидителствуетъ пакы [6] о семъ возлюблен'ный тои ученикъ, идеже глаголетъ: «ведоша Ісуса отъ Каияфы въ преторъ [7], [и тіи не вонийдоша во приторъ] [8], да не осквернятся, но да ядятъ пасху» [9].

εἴρηται, τότε παρεσκευασμένον τὸ ἄζυμον, ἀλλ' ἄρτος τὸ παρατεθέν. Πρὸ γὰρ τῆς ἑορτῆς τοῦ πάσχα ὁ δεῖπνος ἐγένετο, ἐν ᾧ τοῦτον κλάσας ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς καὶ εἶπεν· λάβετε, φάγετε. Καὶ μαρτυρεῖ τοῦτο πάλιν αὐτὸς ὁ ἠγαπημένος, ἐν οἷς εἴρηκεν· ἄγουσι τὸν Ἰησοῦν ἀπὸ τοῦ Καϊάφα εἰς τὸ πραιτώριον· ἦν δὲ πρωΐ· καὶ αὐτοὶ οὐκ εἰσῆλθον εἰς τὸ πραιτώριον, ἵνα μὴ μιανθῶσιν, ἀλλ' ἵνα φάγωσι τὸ πάσχα.

И паки тойжде въ другой главизне глаголетъ: «ибо [10] Иудеи, яко да не останутъ на крестѣ телеса въ суботу, понеже пятокъ бѣ, бяше бо велий [11] день тоя суботы, вопросиша же Пилата» [12], и прочаяжь о сихъ [13].

XV. Καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς ἐν ἑτέρῳ κεφαλαίῳ λέγει· οἱ οὖν Ἰουδαῖοι, ἵνα μὴ μείνῃ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τὰ σώματα ἐν τῷ σαββάτῳ, ἐπεὶ παρασκευὴ ἦν—ἦν γὰρ μεγάλη ἡ ἡμέρα ἐκείνη [15] τοῦ σαββάτου—ἠρώτησαν τὸν Πιλᾶτον, ἵνα κατεαγῶσιν αὐτῶν τὰ σκέλη καὶ ἀρθῶσιν· καὶ τὰ ἐπὶ τούτοις. Τούτων οὖν οὕτως εἰρημένων ὡς φαίνεται, πάλιν πρὸ τοῦ τελέσαι τὸ πάσχα ἀνὰ μέσον τῶν ἑσπερινῶν, δηλονότι τῇ παρασκευῇ ἑσπέρᾳ, ἐν ᾗ καὶ ἡ τῶν ἀζύμων ἤρχετο ἑορτή, προσῆλθον τῷ Πιλάτῳ παρακαλοῦντες, ἵνα ἀρθῶσιν ἀπὸ τοῦ σταυροῦ τὰ σώματα, ἴσως μή πως φαίνωνται ἀνδροφόνοι ἐν τῇ ἑορτῇ αὐτῶν. Πρόσχες οὖν ἀκριβῶς, ὅτι πρὸ τοῦ πάσχα καὶ τῶν ἀζύμων ὁ δεῖπνος ἐγένετο. Οὔπω γὰρ ἦν ἄζυμον τῇ ἑσπέρᾳ, ἐν ᾗ συνδειπνήσας τοῖς μαθηταῖς ὁ Σωτήρ, ἀλλ' ἄρτος τὸ παρατεθέν, ὃν κλάσας δέδωκεν αὐτοῖς εἰπών· τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν Ἐμὴν ἀνάμνησιν.

І яко не единою глаголетъ точію «хлѣбъ», ‖(об. 188) но множицею, и не токмо сеи глаголетъ сіе, но и прочіи евангелисти. Ибо Матфеи глаголетъ: «ядущимъ имь, пріимъ Хрістосъ [14]

XVI. Καὶ οὐχ ἅπαξ εἶπεν ἄρτον, ἀλλὰ καὶ πολλάκις. Καὶ οὐχ οὗτος τοῦτο λέγει μόνος, ἀλλὰ καὶ οἱ λοιποὶ τῶν εὐαγγελιστῶν. Καὶ ὁ μὲν Ματθαῖός φησιν· ἐσθιόντων δὲ αὐτῶν, λαβὼν ὁ Ἰησοῦς τὸν ἄρτον (ὁρᾷς,

[1] Ч. явно [2] въ Ч. нѣтъ союза [3] въ Ч. послѣ этого слова добавлено «бысть» [4] эти два слова въ Ч. опущены [5] Матѳ. XXVI, 26 [6] въ рукописи Имп. Публ. Библ. это слово дописано на полѣ [7] Ч. приторъ [8] взятое въ скобки опущено, конечно по ошибкѣ, въ рукописи Имп. Публ. Библ.; въ Ч. есть [9] Іоан. XVIII, 28 [10] Ч. и убо [11] Ч. великъ [12] этихъ трехъ словъ въ Ч. нѣтъ. Іоан. XIX, 31 [13] Ч. и прочая [14] Ч. Інсусъ. Матѳ. XXVI, 26 [15] въ иныхъ ἐκείνου

хлѣбъ». Видите ли, яко и сей глаголеть: [«хлѣбъ». Také and Мар'ко глаголеть: «и] [1] благодаривъ разломи и дасть ученикомъ [2] и рече: пріимѣте и ядите» [3]. Опресноки жъ ни кои [4] отъ нихъ въспоминаетъ [5]. Понеже бо хотяше пострадати Хрістосъ въ той день законныя пасхы, егда хотяше пасха быти богоубійцамъ, вънже [6] агнець отъ Іудей закалаемъ бываше, въ день пятка, вън'же 14 луны [7] бяше. **В**ъ лѣто 5533 кругъ убо бяше солнцу 18, луны [8] же 5. Сіе сътвори Ісусъ, яко да преданъ бывъ и не постигнеть тайну Свою ученикомъ предати, възлегъ на вечери въ четвертокъ, по вечери приемъ хлѣбъ преломи, и предасть апостоломъ тайну новаго завѣта въ нощь четвер'тка, въ онже [9] преданъ бысть отъ Іуды Іудеомъ, якоже писано есть.

ἄρτον καὶ οὗτός φησι) καὶ εὐχαριστήσας ἔκλασε καὶ ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς καὶ εἶπε· λάβετε, φάγετε. Ὁμοίως δὲ τὰ αὐτὰ καὶ ὁ Μάρκος φησὶ καὶ οἱ λοιποί. Καὶ οὐδαμοῦ ἄζυμον παρ' αὐτοῖς μνημονεύεται. Ἐπεὶ δὲ παθεῖν ἔδει τὸν Χριστὸν κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν τοῦ νομικοῦ πάσχα, καθ' ἣν καὶ ὁ ἀμνὸς παρὰ τῶν Ἰουδαίων ἐθύετο, ἔμελλε γενέσθαι καὶ τὸ πάσχα, παρὰ τῶν θεοκτόνων, παρασκευῇ ἡμέρᾳ, ἐν ᾗ τηνικαῦτα καὶ ἡ τεσσαρεσκαιδεκάτη τῆς σελήνης κατὰ τὸν πρῶτον μῆνα εν τῷ ,εφλδ' ἔτει ἐμπεσεῖν ἔτυχε (κύκλος γὰρ ἦν ιη' τοῦ ἡλίου, καὶ πέμπτος τῆς σελήνης) ἵνα μὴ παραδοθεὶς οὐ φθάσῃ τὸ οἰκεῖον πάσχα τοῖς μαθηταῖς παραδοῦναι, ἀναπεσὼν ἐν τῷ δείπνῳ κατὰ τὴν ὀψίαν τῆς πέμπτης, μετὰ τὸ δειπνῆσαι λαβὼν ἄρτον καὶ κλάσας, παρέδωκε τοῖς ἀποστόλοις τὸ μυστήριον τῆς καινῆς διαθήκης ἐν τῇ νυκτὶ τῇ τῆς πέμπτης, ἐν ᾗ καὶ παρεδόθη ὑπὸ τοῦ Ἰούδα, καθὼς γέγραπται.

Но что бо и Лука глаголеть: «пріемъ хлѣбъ Ісусъ, и [10] благодаривъ преломи». И се убо и Лука свѣдительствуеть, яко хлѣбъ приялъ есть Хрістосъ, а не опреснокъ. Четвертокъ [11] бо бяше, и не бѣша (sic) [12] тогда законная пасха, 13 лунѣ [13] бяше [14] тогда, ибо опрѣснокъ въ 15 луны [15] узаконенъ бѣ творитися [16]. Тѣмже убо 14 день [17] п'ръваго мѣсяца луны пасху нарицаеть законъ [18], 15 же день [19] п'ръвыи опреснока суботу нарицаеть, и въ той день узаконено бѣ опресноку творитися [20], (189) якоже и агньцу въ 14 заклатися, въ онже закланъ бысть «агнець Божій, въземляи грехы миру» [21]. Понеже Хрістосъ распятъ и [22]

XVII. Ἀλλὰ τί φησὶ καὶ ὁ Λουκᾶς; λαβὼν ἄρτον καὶ εὐχαριστήσας ἔκλασεν. Ἰδοὺ καὶ ὁ Λουκᾶς ἄρτον εἶπε λαβεῖν τὸν Χριστὸν καὶ οὐκ ἄζυμον, οὐ γὰρ ἔτι ἦν τηνικαῦτα, πέμπτης οὔσης ἡμέρας. Τρισκαιδεκαταία γὰρ ἦν ἔτι σελήνη τῇ πέμπτῃ ἐκείνῃ, καὶ οὐκ ἦν ἄζυμον διὰ τὸ μήπω γενέσθαι τὴν ἄρσιν τοῦ ἄρτου. Τὰ γὰρ ἄζυμα τῇ ιε' τῆς σελήνης γίνεσθαι νενομοθετημένον ἦν, τῇ δὲ ιδ' τὸν ἀμνὸν καὶ μόνον θύεσθαι. Διὸ καὶ τὴν μὲν ιδ' τοῦ πρώτου μηνὸς τῆς σελήνης πάσχα προσαγορεύει ὁ νόμος, τὴν δὲ ιε' πρώτην τῶν ἀζύμων καὶ σάββατον ὀνομάζει. [Φεῦ τῆς ἀνοίας τοῦ ἀγραμμάτου.] [23] Καὶ οὐκ ἦν ἄζυμά κατὰ τὴν πέμπτην ἐκείνην, τρισκαιδεκαταίας οὔσης τῆς σελήνης. Κατὰ

[1] заключеннаго въ скобки въ Ч. нѣтъ [2] послѣ сего въ Ч. «Своимъ» [3] Марк. XIV, 22 [4] Ч. который [5] предъ этимъ словомъ въ Ч. «не» [6] послѣ этого слова въ Ч. союзъ «и» [7] Ч. мѣсяца [8] Ч. мѣсяца [9] Ч. нюже [10] въ Ч. нѣтъ. Лук. XXII, 19 [11] Ч. въ четвертокъ [12] этихъ трехъ словъ въ Ч. нѣтъ [13] Ч. дня мѣсяца [14] послѣ этого въ Ч. добавлено «и не бяше опрѣснока» [15] Ч. мѣсяца [16] Ч. ясти [17] Ч. дня [18] послѣ этого въ Ч. «зготовати» [19] вмѣсто этихъ трехъ словъ, въ Ч. «пятыйженадцать» [20] Ч. ясти [21] Іоан. I, 29 [22] эти два слова опущены въ Ч. [23] заключеннаго въ скобки въ иныхъ не имѣется

закланъ бысть [1] 14 луны [2] пятка, а въ суботу бяше праздникъ опреснока,— когда убо опреснокъ ялъ есть, и когда убо апостоломъ новыи завѣтъ предалъ есть творити? И понеже глаголете, яко отъ святыхъ апостолъ прияхомъ опрѣснокъ творити, егда по воскресеніи Его отъ мертвыхъ глаголете, видите ли, како дѣлы яве обличаеми есте?!

γὰρ τὴν ιε′ αὐτῆς νενομισμένον ἦν τὰ ἄζυμα γίνεσθαι, ὥσπερ καὶ τὸν ἀμνὸν κατὰ τὴν ιδ′ θύεσθαι, καθ᾽ ἣν ἐθύθη ὁ Χριστὸς ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. Εἰ δὲ Χριστὸς ἐθύθη καὶ ἐσταυρώθη τῇ τεσσαρεσκαιδεκάτῃ τῆς σελήνης κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς παρασκευῆς, τὸ δὲ σάββατόν ἐστι τῶν ἀζύμων ἡ ἑορτὴ, πότε τὰ ἄζυμα ἔφαγε καὶ πότε ταῦτα τοῖς ἀποστόλοις ποιεῖν ἐν τῇ καινῇ διαθήκῃ παρέδωκεν; ὅτι τὰ ἄζυμα λέγετε, παρὰ τῶν ἀποστόλων ποιεῖν παρελάβομεν. Μὴ μετὰ τὸ ἀναστῆναι Αὐτὸν ἐκ νεκρῶν; οὐχ ὁρᾶτε πῶς προδήλως ἐκ τῶν πραγμάτων ἐλέγχεσθε;

Симъ убо тако реченымъ, что иматъ кождо къ симъ отвещати? Се убо показахомъ [3] яве, яко прежде праздника пасхы [вечеря бысть, опрѣснокъ же ясти преже пасхи] [4] не бѣше закон'но, якоже рѣхомъ. **Приложу** же ти къ необѣтному [5] увѣренію прежде писан'ному слову сему, и другую главизну тогожъ еѵангелиста Іоанна, якоже и ты самъ исповедати имаши, яко тако есть, ибо яже въ насъ еѵангеліа истин'на сутъ, такожде и ваша неизмѣн'на сутъ и тожде глаголють. «Сія убо рекъ Ісусъ духомъ и свѣдителствова и рече: аминь, аминь глаголю вамъ, яко единъ отъ васъ предасть Мя. Възираху же ученицы другъ [6] друга, не вѣдяще о комъ глаголеть. Бяше же възлюбленъ единъ отъученикъ Его, еже възлегъ [7] на лонѣ Ісусовѣ, егоже любляше Іѵсъ. Поманувъ [8] ему Симонъ Петръ вопросити Его, кто есть, о немже глаголеть. Припадъ же онъ на п'ръси Его, глагола ко Ісусу: Господи, кто есть? Отвѣща Ісусъ: тои есть, емуже ‖**(об. 189)** Азъ омочивыи [9] хлѣбъ подамъ. И омочивъ хлѣбъ дасть

XVIII. Τούτων οὖν οὕτως εἰρημένων, ἔχεις τι πρὸς ταῦτα ἀντιθεῖναι; ἰδοὺ γὰρ, δέδεικται προφανῶς, ὅτι πρὸ τῆς ἑορτῆς τοῦ πάσχα ὁ δεῖπνος ἐγένετο, ἄζυμα δὲ οὐκ ἦν νόμιμον πρὸ τοῦ πάσχα ἐσθίεσθαι. Ἐκθήσομαι δέ σοι καὶ πρὸς ἀναντίῤῥιτον πίστωσιν τοῦ προκειμένου λόγου, κεφάλαιον ἕτερον τοῦ αὐτοῦ εὐαγγελιστοῦ, ἔχον ὡς καὶ αὐτὸς ὁμολογήσεις, οὕτως· βέβαιον γὰρ, ὅτι τὰ παρ᾽ ἡμῖν εὐαγγέλια τὰ αὐτὰ καὶ παρ᾽ ὑμῖν ἀπαραλλάκτως ἐστί. Ταῦτα εἰπὼν ὁ Ἰησοῦς, ἐταράχθη τῷ πνεύματι καὶ ἐμαρτύρησε καὶ εἶπεν· ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅτι εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει Με. Ἔβλεπον οὖν πρὸς ἀλλήλους οἱ μαθηταὶ, ἀπορούμενοι περὶ τίνος λέγει. Ἦν δὲ ἀνακείμενος εἷς τῶν μαθητῶν Αὐτοῦ ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ Ἰησοῦ, ὃν ἠγάπα ὁ Ἰησοῦς. Νεύει οὖν τούτῳ Σίμων Πέτρος πυθέσθαι, τίς ἂν εἴη περὶ οὗ λέγει. Ἐπιπεσὼν δὲ ἐκεῖνος ἐπὶ τὸ στῆθος τοῦ Ἰησοῦ, λέγει Αὐτῷ· Κύριε, τίς ἐστιν; Ἀποκρίνεται ὁ Ἰησοῦς· ἐκεῖνός ἐστιν, ᾧ Ἐγὼ βάψας τὸ ψωμίον ἐπιδώσω. Καὶ ἐμβάψας τὸ ψωμίον, δίδωσιν Ἰούδᾳ Σίμωνος Ἰσκαριώτῃ. Καὶ μετὰ τὸ ψωμίον τότε εἰσῆλθεν εἰς ἐκεῖνον ὁ σατανᾶς. Λέγει οὖν αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· ὃ ποιεῖς, ποίησον τάχιον. Τοῦτο

[1] послѣ этого въ Ч. «въ день» [2] Ч. въ день [3] Ч. показахъ [4] взятое въ скобки есть въ Ч., въ рукописи же Имп. Публ. Библ. опущено древнимъ переписчикомъ [5] Ч. неотвѣтну [6] Ч. другъ на [7] этихъ двухъ словъ въ Ч. нѣтъ [8] Ч. помяну же [9] Ч. омочивъ

Иуде Симонову Искариоту. И по хлѣбе тогда вниде во-нь сатана. Глагола [1] ему Ісусъ: еже твориши, твори въскоре. Сего же ни единъ отъ возлежащихъ не увѣде, что ради [2] рече ему. Нѣци же мняху, понеже влагалище д'ръжаше Іуда, яко глаголеть ему Ісусъ: купи [3] яже на потребу имамы въ праздникъ» [4].

δὲ οὐδεὶς ἔγνω τῶν ἀνακειμένων, πρὸς τί εἶπεν αὐτῷ. Τινὲς γὰρ ἐδόκουν, ἐπεὶ τὸ γλωσσόκομον εἶχεν ὁ Ἰούδας, ὅτι λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· ἀγόρασον ὧν χρείαν ἔχομεν εἰς τὴν ἑορτήν.

Іеvангелисту убо тако о сихъ являющу, како не бы [5] слѣпу видѣти, яко прежде закон'ныя пасхы вечéра бысть. По сему жь убо, еже рече, яко «нѣціи мняху, глаголеть Іуде: купи яже на потребу имамы въ праздникъ», —яве показалъ есть время, въ неже вечерà [6] Хрістосъ съ ученикы Своими. Тѣмже да не помышленіе нѣкое прекословия будетъ [7] тобѣ о времени, въ неже вечéра [8] бысть, по прочіихъ іеvангелистехъ глаголемая, сирѣчъ, понеже Матфеи глаголеть: «въ п'ръвый же опреснока приступиша къ Ісусу ученици Его, глаголюще: Господи, где хощеши уготоваемъ Ти пасху ясти» [9]. Лука же [10] глаголеть: «пріиде день [11] опрѣснока, въ онже подобаше [12] жрѣтися пасцѣ, и [13] посла Петра, Иоанна, рекъ: шедше уготоваите намъ пасху ясти» [14].

XIX. Καὶ τοῦ εὐαγγελιστοῦ οὕτω ταῦτα διατρανοῦντος, πῶς οὐκ ἂν εἴη καὶ τυφλῷ δῆλον, ὅτι πρὸ τοῦ νομικοῦ πάσχα ὁ δεῖπνος ἐγένετο; Ἐκ γὰρ τοῦ εἰπεῖν αὐτόν· τινὲς γὰρ ἐδόκουν, ἐπεὶ τὸ γλωσσόκομον εἶχεν ὁ Ἰούδας, ὅτι λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· ἀγόρασον ὧν χρείαν ἔχομεν εἰς τὴν ἑορτήν, ἐναργῶς ἀπέδειξε τὸν καιρὸν καθ᾽ ὃν ὁ Κύριος συνεδείπνησε τοῖς μαθηταῖς. Μὴ οὖν ἐνδοιασμόν τινα καὶ ἀμφιβολίαν περὶ τοῦ καιροῦ τὰ παρὰ τοῖς ἄλλοις εὐαγγελισταῖς εἰρημένα ἐμποιείτω σοι· ἤγουν παρὰ μὲν τῷ Ματθαίῳ· τῇ δὲ πρώτῃ τῶν ἀζύμων προσῆλθον οἱ μαθηταὶ τῷ Ἰησοῦ, λέγοντες Αὐτῷ· ποῦ θέλεις ἑτοιμάσωμέν Σοι φαγεῖν τὸ πάσχα; Παρὰ δὲ τῷ Μάρκῳ· καὶ τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ τῶν ἀζύμων, ὅτε τὸ πάσχα ἔθυον, λέγουσιν Αὐτῷ οἱ μαθηταὶ Αὐτοῦ· ποῦ θέλεις ἑτοιμάσωμέν Σοι φαγεῖν τὸ πάσχα; Καὶ παρὰ τῷ Λουκᾷ· ἦλθε δὲ ἡ ἡμέρα τῶν ἀζύμων, ἐν ᾗ ἔδει θύεσθαι τὸ πάσχα, καὶ ἀπέστειλε Πέτρον καὶ Ἰωάννην, εἰπών· πορευθέντες ἑτοιμάσατε ἡμῖν τὸ πάσχα, ἵνα φάγωμεν.

Словеса же сия трехъ [15] іеvангелистъ не имаютъ [16] супротивленіе нѣкое или разделеніе о [17] глаголемыхъ Іоанномъ еvангелистомъ, якоже пишетъ: «прежде праздника пасхы, вѣдый Іvсъ, яко пріиде часъ Его, да преидеть отъ мира сего ко Отцу» [18], и прочая. Первыи убо [19] |(190) опресно-

XX. Τὰ δὲ ῥητὰ ταῦτα τῶν τριῶν εὐαγγελιστῶν οὐκ ἐναντίωσίν τινα καὶ διαφωνίαν ἔχει πρὸς τὸ ῥητὸν τοῦ εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου εἰπόντος· πρὸ δὲ τῆς ἑορτῆς τοῦ πάσχα, καὶ τὰ ἑξῆς. Πρώτην γὰρ τῶν ἀζύμων δίδωσιν ἡμῖν ἐννοεῖν τὰ θεῖα εὐαγγέλια, τὴν δεκάτην τοῦ πρώτου μηνός, προπαρασκευήν τινα οὖσαν τοῦ πάσχα, μετὰ καὶ τῶν ἄλλων

[1] Ч. и глагола [2] въ Ч. нѣтъ этого слова [3] Ч. купити [4] Іоан. XIII, 21—29 [5] Ч. бѣ [6] Ч. вечерялъ [7] Ч. прекословіе бысть [8] Ч. вечéря [9] Матө. XXVI, 17. Далѣе, сравнительно съ Греческимъ, пропускъ [10] послѣ этого въ Ч. добавлено: «евангелистъ» [11] Ч. преже дня [12] Ч. подобаетъ [13] въ Ч. нѣтъ [14] Лук. XXII, 7—8 [15] см. выше, сноску 9-ую [16] Ч. маютъ [17] Ч. отъ [18] Іоан. XIII, 1 [19] Ч. первѣй

ка являютъ намъ Божествен'наго евангеліа [1] десятыи день п'ръваго мѣсяца бяше тогда предуготованіе кое [2] пасцѣ съ прочиими треми деньми, сирѣчъ съ первонадесятымъ днемъ [3] и вторыи тремънадесятымъ [4] днемъ, яко во книзе Исхода писано есть [5]: «рече Господь къ Моусею: мѣсяць сей мѣсяцемъ вашимъ [6] начало, п'ръвый будеть вамъ въ мѣсяцехъ лѣту: р'ци къ всему сънму сыновъ Ісраилевѣхъ: въ десятый день [7] мѣсяца сего да возметъ всякъ овча на домъ отечествія, овча на всякъ домъ [8], и будеть соблюдено до четыренадесятого дне мѣсяца сего» [9]. Якоже и намъ естъ уготованіе и предпразднество святымъ страстемъ Господа нашего Іуса Хріста великая недѣля, тако [10] Евреомъ четыри оныи дни предуготованіе нѣкое пасцѣ бяше закон'но и [11] узаконено.

Ибо друзіи іеуангелисти, прежде преставльшеся, не постигоша видети евангельское проповеданіе Іоан'на Богослова: сей бо д'лъголѣтенъ бывъ обрѣте съставленіе еуангелій онѣхъ, и на конець житія своего въ острове Патомѣ [12] сущу, богоподвижну бывшу, при Доментияне царѣ свое еуангеліе списа, якоже [13] онѣми многая покровена речена, другая же оставлена, яко чудо о Лазорѣ, и время вечери, и другая иная яве исписавъ и велегласно проповедавъ. Тѣмже молю васъ: останитеся, Господа ради, о сицевой явлен'ней истѣн'не прекословити и отметатися, и еже творять церковніи прочіи кормители, |(об. 190) се и вы творите, четыремъ священнымъ [14] патриярхомъ последующе, понеже множайшихъ судъ

τριῶν ἡμερῶν, ἤγουν τῆς ἐνδεκάτης, τῆς δωδεκάτης καὶ τῆς τρισκαιδεκάτης, καθὼς ἐν τῇ βίβλῳ τῆς Ἐξόδου ἀναγέγραπται· εἶπεν Κύριος πρὸς Μωσῆν· ὁ μὴν οὗτος ὑμῖν ἀρχὴ μηνῶν, πρῶτος ἔσται ὑμῖν ἐν τοῖς μησὶ τοῦ ἐνιαυτοῦ· λάλησον πρὸς πᾶσαν συναγωγὴν υἱῶν Ἰσραὴλ λέγων· τῇ δεκάτῃ τοῦ μηνὸς τούτου λαβέτωσαν ἕκαστος πρόβατον κατ' οἴκους πατριῶν, πρόβατον κατ' οἰκίαν. Καὶ μετ' ὀλίγον· καὶ ἔστω ὑμῖν διατετηρημένον ἕως τῆς τεσσαρεσκαιδεκάτης τοῦ μηνὸς τούτου. Ὃ γὰρ παρ' ἡμῖν δύναται ἡ λεγομένη μεγάλη ἑβδομάς, ἑτοιμασία τις οὖσα καὶ προεόρτιος τῶν τε ἁγίων παθῶν καὶ τῆς τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, τοῦτο καὶ παρ' Ἑβραίοις ἡ τετρὰς ἐκείνη τῶν ἡμερῶν, προπαρασκευή τις οὖσα τοῦ νομικοῦ πάσχα, νενόμιστο.

XXI. Καὶ οἱ μὲν ἄλλοι εὐαγγελισταὶ προαπελθόντες οὐκ ἔφθασαν ἐντυχεῖν τῷ εὐαγγελικῷ κηρύγματι τοῦ Θεολόγου Ἰωάννου. Οὗτος δὲ μακροβιώτατος γεγονὼς ἐνέτυχε τοῖς ἐκείνων συντάγμασι καὶ πρὸς τῷ τέλει τῆς ἑαυτοῦ βιοτῆς, ἐν Πάτμῳ τῇ νήσῳ θεόθεν κινηθείς, ἐπὶ Δομετιανοῦ βασιλέως τὸ κατ' αὐτὸν ἅγιον εὐαγγέλιον συνεγράψατο, πολλὰ τῶν παρ' ἐκείνοις ἀσαφῶς εἰρημένων καὶ παραλελειμμένων (οἷον τὸ θαῦμα τοῦ Λαζάρου, τὸν καιρὸν τοῦ δείπνου καί τινα ἄλλα) τρανώσας καὶ σαφηνίσας καὶ μεγαλοφώνως ἀναφθεγξάμενος. Καὶ παύσασθε διὰ τὸν Θεὸν πρὸς οὕτω φανερὰν ἀλήθειαν ἀντιβαίνοντες· καὶ ὃ ποεῖν οἱ τῆς ἐκκλησίας τρόφιμοι παρελάβομεν, τοῦτο καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε, τοῖς τέσσαρσιν ἱεροῖς πατριάρχαις ἑπόμενοι, ὅτι τῶν πλειόνων ἡ ψῆφος κρατεῖ· εἷς δὲ, οὐδείς· ἀγαθοὶ δὲ οἱ δύο ὑπὲρ τὸν ἕνα. Ἔνθα

[1] Ч. Божественая евангелія [2] Ч. нѣкое [3] нѣтъ въ Ч. этого слова [4] Ч. и второи тремимъ надесяти [5] Ч. пишетъ [6] Ч. вамъ [7] въ Ч. нѣтъ этого слова [8] этихъ четырехъ словъ въ Ч. нѣтъ [9] Исходъ XII, 1—3, 6 [10] Ч. тако и [11] этихъ двухъ словъ въ Ч. нѣтъ [12] Ч. Патсмѣ [13] Ч. яже [14] въ Ч. нѣтъ этого слова

вѣренъ есть и приятенъ, единъ же никтоже [1] приятенъ есть. «Блага убо [2] два паче единаго»—писано [3] есть. Идеже бо единомдръствують четыри и содержатся [4], кто да отречется глаголя, яко нѣсть Бога посреди ихъ?! Яко Хрістосъ глаголеть: идеже сутъ два или три [5] собрани о имени Моемъ, ту есмь посреди ихъ» [6].

δὲ τέσσαρες ὁμοφρονοῦντες τῷ αὐτῷ στοιχοῦσι, τίς ἀμφιβάλλει μὴ καὶ Θεὸν ἐν αὐτοῖς παρεῖναι; καθά φησιν ὁ Χριστός· ὅπου εἰσὶ δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι ἐν τῷ Ἐμῷ ὀνόματι, ἐκεῖ εἰμὶ ἐν μέσῳ αὐτῶν.

И сего ради молюся: совокупимся вси духовно и будемъ братолюбцы, а не самолюбцы. Понеже бо ни Хрістосъ Самъ въ время страсти Его, якоже рѣхомъ, нѣсть постиглъ ясти опреснокъ, еще отъ Іудей неуготовлену сущу, якоже рѣхомъ, нижѐ пакы апостоли предаша, яже не пр*еда*ша [7]. По вечери бо, якоже глаголютъ евангелисти, преда [8] таину новаго завѣта, рекъ: «желаніемъ въжделѣхъ сию ясти пасху съ вами» [9],—яве убо есть, яко тогда пріиде часъ страданіа Его.

XXII. Καὶ διὰ τοῦτο παρακαλῶ, συμβῶμεν ἀλλήλοις πνευματικῶς καὶ γενώμεθα φιλάδελφοι μᾶλλον ἢ φίλαυτοι. Οὐ γὰρ πρὸς Χριστοῦ ἢ τῶν ἀποστόλων τὰ ἄζυμα ἐσθίειν ἢ προσκομίζειν ἐδιδάχθημεν, ἐπεὶ οὐδὲ Χριστὸς Αὐτὸς κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ πάθους Αὐτοῦ, ὡς ἤδη προλαβόντες εἴπομεν, ἔφθασε φαγεῖν τὰ ἄζυμα, μήπω παρὰ τῶν Ἰουδαίων ἑτοιμασθέντα, ὡς εἴρηται· οὔτε οἱ ἀπόστολοι πάλιν παρέδωκαν, ὃ οὐ παρέλαβον. Μετὰ γὰρ τὸ δειπνῆσαι, φασὶν οἱ εὐαγγελισταί, παρέδωκε διὰ τοῦ ἄρτου τὸ μυστήριον τῆς καινῆς διαθήκης, εἰπών· ἐπιθυμίᾳ ἐπεθύμησα τὸ πάσχα τοῦτο φαγεῖν μεθ' ὑμῶν, τῆς ὥρας δηλονότι φθασάσης τοῦ πάθους Αὐτοῦ.

Сего ради иже опресноку причащаются, во Аполинаріеву ересь впадають невѣдяще. *Но* [10] онъ убо глаголаше, яко тѣло убо безъдушьно и кроме ума приялъ естъ Сынъ и Слово Божіе отъ Пречистыя Дѣвы и Богородица, глаголя, яко доволно [11] есть вмѣсто ума и душ*а* Божество. Сице иже опреснокъ приношаетъ, мертву плоть, а не живу приношаетъ. Ибо квасъ въмѣсто душ*а* тѣлу [12] бываетъ, и соль въмѣсто ума. Сія же неимущу опрѣсноку, ‖(191) како не бездушенъ и мертвъ есть? воистенну мяр'твотворецъ [13] всѣмъ иже причащаются ему. Ибо Господь нашъ Ісусъ Хрістосъ, совершенъ сын Богъ и совершенъ человѣкъ, с*о*губъ естествомъ, а

XXIII. Οἱ δὲ τῶν ἀζύμων μετέχοντες κινδυνεύουσι λανθανόντως εἰς τὴν τοῦ Ἀπολλιναρίου περιπίπτειν αἵρεσιν. Ἐκεῖνος γὰρ σῶμα μόνον ἄψυχον καὶ ἄνουν ἐτόλμησεν εἰπεῖν λαβεῖν τὸν Υἱὸν καὶ Λόγον τοῦ Θεοῦ ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου, ἀρκεῖν λέγων ἀντὶ ψυχῆς καὶ νοὸς τὴν θεότητα. Καὶ οἱ τὰ ἄζυμα προσκομίζοντες νεκρὰν σάρκα καὶ οὐχὶ ζῶσαν προσφέρουσιν. Ἡ γὰρ προζύμη ἀντὶ ψυχῆς τῷ φυράματι γίνεται, καὶ τὸ ἅλας ἀντὶ τοῦ νοός, ἃ μὴ ἔχον τὸ ἄζυμον πῶς οὐκ ἄψυχόν ἐστι καὶ νεκρὸν καὶ τῷ ὄντι νεκροποιόν; Ὁ γὰρ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, τέλειος ὢν Θεὸς καὶ τέλειος ἄνθρωπος, διπλοῦς τὴν φύσιν, ἀλλ' οὐ τὴν ὑπόστασιν, σῶμα ἔμψυχόν τε καὶ ἔννουν ἐκ τῆς Ἀειπαρθένου προσλαβόμενος, διὰ τελείου

[1] Ч. единаго же ни отъ когоже [2] Ч. же [3] Ч. написано. Екклесіастъ IV, 9 [4] Ч. содержать [5] Ч. тріе [6] Матө. XVIII, 20 [7] Ч. прияша [8] Ч. предаде [9] Лук. XXII, 15 [10] Ч. яко [11] Ч. недоволно [12] Ч. тѣсту [13] Ч. мертво творится

не составомъ, тѣло одушевлен'но и умно [1] отъ Приснодѣвыя и Богородица приемъ, и съвершенымъ хлѣбомъ подобно предасть новаго завѣта таину, и благословилъ рекъ: «пріимѣте и ядѣте», иже естъ небесныи хлѣбъ животенъ, и животъ даетъ ядущимъ его, якоже Хрістосъ завеща намъ глаголя: «ядыи плоть Мою и пія кровь Мою, во Мнѣ пребываетъ, и Азъ въ немъ» [2].

ἄρτου εἰκότως παρέδωκε τὸ τῆς καινῆς διαθήκης μυστήριον, εὐλογήσας αὐτὸν καὶ κλάσας καὶ εἰπών· λάβετε, φάγετε· ὅς ἐστιν ὁ ἐπουράνιος ἄρτος καὶ ζωτικὸς καὶ ζωὴν διδοὺς τοῖς ἐσθίουσιν αὐτόν, καθὼς ὁ Χριστὸς ἐπηγγείλατο λέγων· ὁ τρώγων Μου τὴν σάρκα καὶ πίνων Μου τὸ αἷμα ἐν Ἐμοὶ μένει, κἀγὼ ἐν αὐτῷ.

Аще ли же словесъ сихъ силу не приемлете и со прекословиемъ сопротивитеся, глаголюще, яко отъ святыхъ апостолъ Петра и Павла опрѣсное преданіе прияхомъ, послушаемъ о семъ ваше братолюбие [3], и показати вамъ со Богомъ хощемъ нѣка [4], яже апостоли предаша исперва творити, и пакы онѣми самѣми на послѣдокъ исправлен'на и претворена на благовѣріе наше, елико еже о Хрісте вѣру укрепляюще и Божией церкви благодатию Его утвержаемѣ и простираемѣ. И соботу убо равно со святою недѣлею повелено бысть намъ соблюдати и ничтоже дѣлати: ныне же се убо нѣсть. Петръ [5] же приходящихъ отъ языкъ къ непорочнеи вѣре хрістиянстеи, прежде обрезаше ихъ, и тако крещаше. И Павелъ Тимоѳея обреза. Ктомуже и оглашаеміи, сирѣчь нарицаеміи и обещаеміи креститися, и [6] тридесятилѣтніи крещахуся. И другая нѣкая законная [7] |(об. 191) предания вѣрующеи соблюдаху, и архиереи жены имѣяху. Ныне же отъ сихъ ни едино есть, и [8] Божиеи святеи церкви укрепляемѣ и успевающеи [9] на совершенѣишая и истенная [10].

XXIV. Εἰ δὲ καὶ πρὸς τὴν τῶν εἰρημένων δύναμιν δυσανασχετεῖτε καὶ φιλονείκως διενίστασθε, παρὰ τῶν ἁγίων λέγοντες ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου τὴν τῶν ἀζύμων παράδοσιν παραλαβεῖν, συνερχόμεθα κἂν τούτῳ τῇ ὑμετέρᾳ ἀδελφότητι, καὶ δείξομεν σὺν Θεῷ τινὰ τῶν παρὰ τῶν ἀποστόλων παραδοθέντων, ὑπ᾽ ἐκείνων αὐτῶν πάλιν διορθωθέντα καὶ μεταποιηθέντα πρὸς τὸ εὐσεβέστερον· οἷα τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως κρατυνομένης καὶ τῆς ἐκκλησίας Θεοῦ χάριτι στερεουμένης καὶ πλατυνομένης. Καὶ τὸ σάββατον γὰρ ἴσα τῇ ἁγίᾳ κυριακῇ προσετάγημεν τιμᾶν καὶ φυλάττειν καὶ μηδὲν ἐν αὐτῷ ἐργάζεσθαι, ἀλλὰ τοῦτο νῦν οὐ γίνεται. Καὶ Πέτρος δὲ τοὺς ἐξ ἐθνῶν προσερχομένους τῇ ἀμωμήτῳ πίστει τῶν χριστιανῶν τὸ πρῶτον περιέτεμνε καὶ οὕτως ἐβάπτιζε· καὶ Παῦλος δὲ τὸν Τιμόθεον περιέτεμεν. Ἀλλὰ καὶ οἱ κατηχούμενοι τριακονταετεῖς ἐβαπτίζοντο. Καὶ ἄλλας τινὰς νομικὰς παρατηρήσεις οἱ πιστεύοντες ἐφύλαττον· καὶ ἀρχιερεῖς γυναιξὶ συνεζεύγνυντο. Ἀλλ᾽ οὐδὲν ἄρτι τοιοῦτον ἐμπολιτεύεται, τῆς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας, ὡς εἴρηται, ἰσχυροποιουμένης καὶ προκοπτούσης ἐπὶ τὸ ἐντελέστερον.

Да кое странно и дивно чудо, аще тогда ученици въ начале проповеданія, отъ немощи многихъ нисходяща, нѣкая

XXV. Καὶ τί θαυμαστὸν ἢ ξένον, εἰ τηνικαῦτα μὲν οἱ μαθηταὶ ἐν ἀρχῇ τοῦ κηρύγματος, τῇ τῶν πολλῶν ἀσθενείᾳ συγκαταβαίνον-

[1] Ч. умъ [2] Іоан. VI, 56 [3] Ч. братолюбство [4] Ч. хотяще нѣкая [5] Ч. и Петръ [6] въ Ч. нѣтъ [7] это слово дописано надъ строкою; въ Ч. нѣтъ [8] въ Ч. нѣтъ союза [9] Ч. успѣвающѣ [10] истиннѣйшая

обычная имъ прощают [1] творити, пже мало-по-малу отсѣцающе ихъ и премудро изменяюще, приведоша ихъ на еvангелское проповеданіе? прежде поученнемъ бывши на послушаніе [2], удобъ приведени быша на истинное. Нижѐ бо есть возможно древо строптиво навести [3] скорымъ наведеніемъ и силою руки исправити, якоже нѣкый отъ нашихъ богословець [4] рече: «удобъ убо иматъ преломитися, нежели исправитися» [5]. И сего ради, якоже рѣхомъ, въ мало врѣмя оставленъ бысть имъ опреснокъ, понеже великъ соборъ бяше тогда бяху Евреи въ Риме [6], якоже книга святыхъ апостолъ [7] сказуеть. Потомже егда время бысть, разсыпаше и се. Яко при Моvсеи бысть по устроенію Божію: остави бо Евреомъ жертвы творити, дондеже имъ Господа [8] яве покажеть. Такожь егда исправлено бысть, разсыпа жертвы оны на послѣдокъ.—И доволна ми суть [9] писа́ти сія къ мужу сущу исполнь Духомъ Святымъ и разумомъ духовнымъ. «Дай бо, рече, премудрому вину, и премудрей будетъ» [10].

τες, τινὰ τῶν ἐθίμων αὐτοῖς συνεχώρησαν τελεῖσθαι ὑπ' αὐτῶν, τῇ κατὰ μικρὸν πάντως ὑφαιρέσει σοφῶς ὑπαλλάττοντες αὐτοὺς καὶ μετάγοντες ἐπὶ τὸ εὐαγγέλιον ἤδη γεγυμνασμένους πρὸς εὐπείθειαν; Μηδὲ γὰρ ἂν πτόρθον λοξὸν ἐνεγκεῖν ἀθρόαν μετάκλισιν καὶ βίαν χειρὸς ἀπευθυνούσης· ὥς τις τῶν καθ' ἡμᾶς ἔφη θεολόγων· θᾶττον μὲν τ' ἂν πληγῆναι, ἢ ὀρθωθῆναι. Καὶ διὰ τοῦτο, ὡς εἴρηται, πρὸς καιρὸν μὲν συνεχωρήθη τὰ ἄζυμα, ὅτι μεγάλη τις ἦν Ἑβραϊκὴ τότε εἰς Ῥώμην, καθὼς ἡ βίβλος τῶν Πράξεων τῶν ἀποστόλων διασαφεῖ. Ἔπειτα δὲ ἡνίκα καιρὸς, κατελύθη καὶ ταῦτα. Ὅπερ καὶ ἐπὶ Μωϋσέως ὁρᾶται παρὰ Θεοῦ οἰκονομούμενον, συγχωρήσαντος μὲν τὰς θυσίας τέως τοῖς Ἑβραίοις, ἵνα ἐγκαταστήσῃ Θεόν· ἔπειτα δὲ ἡνίκα καὶ τοῦτο κατωρθώθη, καταλύσαντος αὐτὰς ὕστερον. Ἀρκεῖ μοι ταῦτα πρὸς ἄνδρα πλήρη τυγχάνοντα Πνεύματος Ἁγίου καὶ συνέσεως πνευματικῆς. Δίδου γὰρ, φησὶ, σοφῷ ἀφορμὴν, καὶ σοφώτερος ἔσται.

И преже времене сего, въ начале [11] архіереиства моего составлено [12] се писаніе послахъ ко блажен'ному папе Рим‖(192)скому. Послахъ убо нѣкымъ [13] градущимъ на поклоненіе въ Іерусалимъ къ магистру благоплемениту и дуце сущеи [14] въ Италіи Аргиру, яко да послеть сіе къ блажен'ному папе. Оттолеже двѣ лѣте мимоидоша, и не возмогохъ увѣдати [15]. И се убо пакы преписавъ оно послахъ къ боговозлюбленію твоему, да любве ради моея и [16]

XXVI. Πρὸ καιροῦ δὲ, ἐν ἀρχῇ τῆς ἀρχιερωσύνης μου, συστατικὴν ἔστειλα γραφὴν πρὸς τὸν μακαριώτατον πάπαν Ῥώμης, πέμψας αὐτὴν διὰ τινὸς τῶν κατ' εὐχὴν ἀπερχομένων εἰς Ἱεροσόλυμα, πρὸς τὸν λαμπρότατον μάγιστρον καὶ δοῦκα τῆς Ἰταλίας τὸν Ἀργυρὸν, ἵνα κατευοδώσῃ αὐτὴν πρὸς τὴν ἁγιωσύνην αὐτοῦ. Ἔκτοτε δὲ διετία διῆλθε, καὶ περὶ ταύτης οὐδὲν ἠδυνήθην μαθεῖν. Καὶ ἰδοὺ πάλιν ταύτην μεταγράψας ἔστειλα πρὸς τὴν θεοφιλίαν σου· ἵνα διὰ τὴν ἡμετέραν ἀγάπην (μᾶλλον δὲ διὰ Θεὸν, δι' Ὃν

[1] на полѣ поправка: «дозволили». Ч. допустиша [2] Ч. поученіемъ бывшимъ на слушаніе [3] Ч. нахилити [4] Григорій Назіанз. orat. 42 [5] на полѣ переведено: «рихлей сопсовати, нижъ направити» [6] Ч. соборъ тогда бысть въ Римѣ Жидовъ [7] послѣ этого въ Ч. добавлено «Дѣяній» [8] Ч. ему Господъ [9] на полѣ: «досыть на семъ». Ч. доволно ми есть [10] Притчи IX, 9 [11] Ч. въ началство [12] Ч. составленое [13] Ч. нѣкоимъ [14] Ч. сущу [15] послѣ этого на полѣ добавлено: «Соромъ бо писати: нѣчого противъ правоты мовити або отписывати». Въ Ч. нѣтъ этого добавленія [16] нѣтъ въ Ч.

паче же Бога ради, Егоже ради и о Немже писано есть,—«о Хрісте молимъ ти ся» [1], глаголеть божествен'ный апостолъ, да послеши сіе ко многочестному блаженствію святого папы и испросиши отписаніе и послеши къ намъ.

Аще ли же писаніе сіе прочетъ [2], священствіе твое, и отпустиши се [3] къ нему, благоугодно есть дѣло Богу и человѣкомъ, егда [4] како [5] призрѣвшу молитвами святыхъ и верховныхъ апостолъ пріиметъ, яже писахъ [6], и совокупится съ любящимъ [7] святыню его, честными братиями и отцы, и общо вси купно всѣхъ миротворцу и истен'ному Богу нашему благодареніе и жертву [8] купно принесемъ, едино мудръствующе и едино приношеніе освящающе и приносяще.

И яко [9] отъ насъ лобзай священ'ный и преподобный соборъ церкви твоея. Целуетъ же и нашь соборъ святымъ целованіемъ святыню твою, призывающе съ любовию многою [10] святыхъ твоихъ молитвъ. И радуйся здравіемъ и веселиемъ [11] о Господи всегда, и о насъ худыхъ во освященныхъ си [12] молитвахъ воспоминай.

Потоля посланіе Антиохійское къ арцибископу Венацкому [13].

Печатано по рукописи Императорской Публичной Библіотеки (I, 1, № 29).

καὶ ὑπὲρ Οὗ ἡ γραφή· ὑπὲρ Χριστοῦ γὰρ πρεσβεύομεν, φησὶν ὁ θεῖος ἀπόστολος) διευθετήσῃς αὐτὴν πρὸς τὴν ἐκείνου σεβασμιωτάτην μακαριότητα καὶ ζητήσῃς ἀντίγραφον καὶ ἀποστείλῃς πρὸς ἡμᾶς.

XXVII. Εἰ δὲ καὶ τὴν παροῦσαν γραφὴν ἀναγνοῦσα ἡ σεβασμιότης σου, διαπορθμεύσει πρὸς αὐτὸν, εὐάρεστον Θεῷ τε καὶ ἡμῖν ἔργον ἐκτελέσειεν. Ἴσως γὰρ Θεοῦ ἐπινεύσαντος πρεσβείαις τῶν ἁγίων κορυφαίων ἀποστόλων, προσδέξεται τὰ ἀναγεγραμμένα καὶ ἀποδέξεται καὶ συνέλθοι τοῖς περιποθοῦσι τὴν αὐτοῦ σεβασμιότητα τιμίοις ἀδελφοῖς καὶ πατράσι, καὶ κοινῇ πάντες ὁμοθυμαδὸν τῷ τὰ πάντα εἰρηνοποιοῦντι Χριστῷ τῷ ἀληθινῷ Θεῷ ἡμῶν εὐχαριστήσομεν καὶ συλλειτουργήσομεν, τὸ αὐτὸ φρονοῦντες, τὴν αὐτὴν ἀναφορὰν ἱερουργοῦντες καὶ προσκομίζοντες.

XXVIII. Ὡς ἐξ ἡμῶν πρόσειπε τὴν κατὰ Θεὸν ἱερὰν καὶ ἁγίαν σου σύνοδον. Ἀσπάζεται δὲ καὶ ἡ καθ' ἡμᾶς ἐν φιλήματι ἁγίῳ τὴν ἁγιωσύνην σου, ἐπικαλουμένη σὺν ἡμῖν τὰς σὰς ἁγίας εὐχάς. Καὶ χαῖρε καὶ ἔῤῥωσο εὐφραινόμενος ἐν Κυρίῳ πάντοτε καὶ τῆς ἡμετέρας εὐτελείας ἐν ταῖς σαῖς ἱεραῖς τελεταῖς μνείαν ποιούμενος.

Печатано по изданію: Cornelius Will, Acta et scripta quæ de controversiis Ecclesiæ Græcæ et Latinæ extant. Lipsiæ et Marpurgi, 1861 (стран. 208—228). *Срвн.* Johannis Baptistæ Cotelerii, Ecclesiæ Græcæ Monumenta. Tomus secundus (стран. 112—135).

[1] Ч. молимся. 2 Кориню. V, 20 [2] Ч. прочтеши [3] Ч. послеши ѐ [4] Ч. еда [5] слово это въ рукописи Имп. Публ. Библ. вписано сверху, надъ строкой [6] Ч. списахъ [7] Ч. любящими [8] противъ этого слова на полѣ: «не оплатками рекучи». Ч. благодаренія жертву [9] Ч. яко [10] Ч. призывающимъ со мною [11] Ч. веселися [12] Ч. у священныхъ ти [13] Ч. потоль посланіе патріарха Антіохійскаго

СПИСАНІЕ ПРОТИВЪ ЛЮТОРОВЪ

въ двухъ редакціяхъ [1].

Первая редакція.

‖(об. 193) **О поклоненію святыхъ иконъ.**

Глаголеть въ десятословию: «не вчини собѣ всяко подобие», то почто повелѣ Самъ Богъ сотворити подобіе херувимска? [2] Тако несмыслени быша Лютори, яко и Самого Бога не единогласно и Моусея преступника закону и всѣхъ пророкъ сътвориша.

Обычаи бо бѣ въ ветхомъ законе почитати божественная честне и покла-

Вторая редакція.

‖(30) **О поклоненю святымъ иконамъ, иже потреба [3] имъ кланятися и целовати. Собрано съ писма стараго и новаго, прикладно зложено.**

Правда естъ то, нжъ въ десятословию речено: «не сотвориши собѣ всякого подобия» [4]. Но потомъ Самъ паки Господь Богъ повелѣ сотворити подобие херовимско. Тако несмыслени сутъ Лютори, яко Самого Бога и Мойсея и всѣхъ пророкъ не единогласна и преступника сотвориша. Но чуйте на то отказу [5].

Обычай бо бѣ во ветхомъ законе почтити божественая честне и покланяти-

[1] Это Списаніе противъ Люторовъ печатается въ двухъ редакціяхъ: первая редакція XVI в. (1580 года)—по рукописи Императорской Публичной Библіотеки (I, 1, № 29), вторая же редакція XVII в. (самаго начала)—по рукописи б. Чертковской Библіотеки (см. въ Примѣчаніяхъ къ первой книгѣ «Памятниковъ полемической литературы», стр. 2), съ разночтеніями (П.) по рукописи А. Н. Попова (Чтенія Московскаго Общества Исторіи и Древностей Россійскихъ 1879, кн. 2, стр. 57—80). Рукопись Имп. П. Б-ки—полная; Чертковская же и А. Н. Попова прерываются на статьѣ о блаженствахъ, почему, начиная съ нихъ и до конца, идетъ уже одна редакція (XVI в.) Списанія противъ Люторовъ. Кромѣ того, въ Чертковской рукописи встрѣчаются перерывы, восполненные по рукописи А. Н. Попова. Первая редакція (XVI в.) была уже однажды напечатана А. Н. Поповымъ (Чтенія 1879, кн. 2, стр. 1—57), но съ большими отступленіями отъ текста рукописи и недосмотрами. [2] на полѣ позднѣйшею рукою XVII вѣка: «2 Моис. 25» [ст. 18—22] [3] въ подлинникѣ описка: «потраба» [4] Исход. XX, 4. Второзак. V, 8 [5] П. отказъ

Первая редакція.

нятися, не яко боготворяще вещеи, *не* честию видимою невидимаго Бога почитающе, и на славу Свою зъ видимыхъ речей повелѣ Моvсею скинію сотворити по образу показанному ему на горѣ [1], и киотъ завѣта, въ немже скрыжали законныя, и прочая вещи в' памятъ ч*у*десъ Его, и сія вся почитаема и поклоняема бяху.

И еже глаголеть: «не вчини собѣ всяко подобіе», добре глаголеть: что мѣли м*о*левати, невидевъш*и* Бога? Иліи явился въ бури и м'глѣ: чи вихоръ мѣли м*о*левати, або м'глу? Моvсею при купинѣ огнене явился,—что мѣли м*о*левати, чи огнь, або кустъ? И при камени задняя Своя явилъ во окомг'ненью,—то ли мѣли м*о*левати тѣнь? Але намъ задняя и предняя явилъ въ супол'ности вчеловѣченья Своего. Таже святыхъ праотецъ прежде закона и у законе праведныхъ пророкъ просиявшихъ не писаша зраковъ, ино для того, абы родоначалниковъ не обоготворили ‖**(194)** и не поклонилися имъ, яко Самому Богу. Частокротъ бо они то чинили: идол*о*мъ кланяхуся, сыны и доч'ки своя р*и*зали на ж'рътву, о чомъ досытъ Давидъ у псалмехъ, и у Деяню зач[ало] 17 причитаютъ, яко Хамосу, Ельфеору [2], звездамъ обоготворивше служаху, яко и Давидъ заказуеть имъ: «Ісраилю, да не будетъ въ тебе богъ новъ, ни поклонишися богу чужему» [3]. Въ насъ же благодатию Хрістовою, егда воплотися отъ Пречистыя Богородица презъ Духа Святаго, не маемъ Бога иньшаго нова и чужа, но Іvс Хріста, Бога истен'на отъ Бога истин'на, яко ширеи пишетъ у «Вѣрую во единого Бога». Тому вѣрую

Вторая редакція.

ся, не яко боготворяще вещи, но честию видимою невидимаго Бога почитающе, и на славу Свою изъ видимыхъ рѣчей повелѣ Мойсею скинию сотворити по образу показаному ему на горѣ, и киотъ завѣта, въ немже скрыжали закона, и прочая вещи въ памятъ чюдесъ Его сотворены, сия вся почитаема и покланяема быша.

А еже глаголетъ: «не вчини собѣ всяко подобие», добре глаголетъ: что мѣли м*о*левати, невидѣвше Бога? Илии явился во бур*ии* и мгли: чи вихоръ, або и мъглу мѣли м*о*левати? Моисею въ купинѣ огнян*омъ* явлъся: что мѣли м*о*левати, ‖**(об. 30)** чи огнъ, або кустъ? И при камени задняя Своя явилъ во окомгненю: то ли мѣли м*о*левати тѣнъ? Але намъ вся у полности человѣчества Своего задняя и предняя явилъ. Тако и святыхъ праотецъ преже закона и въ законе святыхъ пророкъ просиявшихъ не писаша зраковъ, для того, абы родоначалниковъ не обоготворили и не поклонилися имъ, яко Самому Богу. Частокротъ бо чинили то они: идол*о*мъ кланяхуся, сыны и дочки своя рѣзали на оферу, о чомъ Давидъ въ псалмехъ и у Дѣяняхъ апостолскихъ не мало доткливе ихъ поноситъ, яко Хамосу, Ваалу, Елъфеогору и звездамъ обоготворивше служаху. Заказуетъ имъ Давидъ [4]: «Исраилю, да не будетъ въ тебе богъ новъ, ни поклонишися Богу чужему». Въ насъ же благодатию Хрістовою, егда воплотися отъ [5] Пречистыя Богородица, не *и*маемъ Бога иншаго чужа, або нова, но Исусъ Хріста Бога истинна. Тому вѣрую и покланяюся и Его зракъ [6] написую, не боготворяще взоръ [7], но отъ

[1] на полѣ: «2 Моис. 28» [2] *о* дописано сверху [3] на полѣ: «Псал. 80» [ст. 10] [4] на полѣ: «псаломъ 80» [5] П. изъ [6] на полѣ: «образъ» [7] на полѣ: «образъ»

Первая редакція.

и покланяюся, и Того зракъ написую, и Пречистой Его Матере [1] образъ чту и покланяюся, не боготворяще образъ, но отъ видимыхъ блезковъ воз'водимъ къ небеснымъ умъ и памятъ.

И ровняютъ Лютори образы ко идоломъ. Зовешь ли насъ идолниками, новаго Іраиля? Але мы, вѣрующе Хрісту, по имяни Его новымъ именемъ зовемся хрістияне. Яко и пророкъ глаголеть Исаія: «работающимъ Мнѣ дасться имъ имя ново» [2]. Видиши ли, ижъ есмо хрістияне, а не идолопоклонницы? Всѣхъ бо ересниковъ вѣра по имени ихъ зовется: Люторияни, Симонити, Мар'кионити, Арияне, Евномияне, Саси, Евангеликы, точию наша по имени Хрістове, яко лучши всѣхъ есть, зовома хрістияне. И на иконахъ написуемъ Іс Хрістосъ, а не Аполона или Дия, албо Ер'мию, или иншаго ругателя, або звѣрей, ‖(об. 194) или птахъ. И на Пречистой Богородицы иконе имя Ей святое подписуемъ, а не Ар*д*емиду. Також и всѣхъ святыхъ угодниковъ имена описуемъ, воз'водимъ умъ нашь, ревнуючи добраго житія ихъ, размышляючи подвиги ихъ, и на помочъ ихъ собѣ призываемъ.

Яко глаголеть: «идоли языкъ сребро и злато, дѣло рукъ человѣческыхъ: уста имутъ и не глаголють, очи имутъ и не видятъ, уши имутъ и не слышатъ» [3], и прочая тамъ. Видиши ли, слову силы не зная, а мешая заровно, но треба слово отъ слова разумно углянути, розбирая судити, иж*е* о идолехъ язычныхъ тамъ мовитъ, а не о нашихъ святыхъ иконахъ, запечатаны[хъ] Іvс Хрістомъ

Вторая редакція.

видимыхъ блезковъ [4] возводимъ умъ нашъ ко небеснымъ.

И ровняютъ Лютори взоры [5] иконныя ко идоломъ. Але мы, вѣрующие Хрісту, по имяни Его зовемся ‖(31) хрістияне, а не идолопоклонницы, и на образехъ (иконахъ) [6] написуемъ Ісусъ Хрістосъ, а не Аполона, или Д*ѣ*я, албо Ерм*ѣ*ю, или иншаго ругателя, албо звѣри, или птахи. А на Пречистеи Богородицы иконе имя Ее святое написуемъ, а не Артемиду. Такъже и всѣхъ святыхъ угодниковъ имя ихъ написуемъ, и подносимъ мыслъ, ревнующе доброму житию ихъ, и на помочъ ихъ призываемъ.

А еже глаголетъ: «идоли языкъ сребро и злато, дѣло рукъ человѣческыхъ: уста имутъ и не глаголютъ, очи имутъ и не видятъ, уши имутъ и не чюютъ, нози и руци» и прочая. Видите ли, слову силы [7] не розбирающе, мешающе заровно, но треба слово отъ слова разумно разсудити. Тамъ мовитъ о язычныхъ идолехъ, а не о нашихъ святыхъ иконахъ, запечатаныхъ титуломъ Хрі-

[1] первоначально было написано: «Богоматере»; *Бого* зачеркнуто киноварью [2] Исаія LXV, 15 [3] на полѣ: «Псал. 113» [ст. 12—14] [4] II. блесковъ [5] на полѣ: «образы» [6] вставлено какъ объясненіе [7] это слово надписано между строками

Первая редакція.

и Пречистои именемъ, и прочихъ святыхъ. И что намъ хрістияномъ до идолъ язычныхъ? Не маемъ до ихъ дѣла, мы не язычницы.

И глаголють: а то деи ваши образы або иконы, такожь уста имутъ и не глаголють, яко и идолскіе. Мы жь къ таковымъ вещаемъ: антихрістову образу силою сатанинскою дасться дѣйство, иже воз'глаголеть, и тогда и не хотя поклонятся Люторы иконе его,—у Покалипси у Полскои, глав[а] 13, а въ Руской глав[а] 37 (sic), и прочитай же тамъ, что имъ за заплата будеть, онижь иконе его поклонятся [1]. **И** не покланяются еретики теперъ иконе Іус Хрістове, понеже бо не смѣютъ, ижъ маютъ печать анътихрістову на руце правой и на челѣ, чтобы волно было имъ на онъ часъ куповати, продавати, яко тамъ пишеть явне у Апокалипси.

‖**(195) А**ле мы явленію Господа Бога нашего Ісуса Хріста воплотившагося и вѣруемъ, съ тою жь плотию пакы прііидетъ судити человѣкомъ, **я**ко святіи апостоли глаголють: «видехомъ Его, пихомъ и ядохомъ съ Нимъ, и руки наша осязаша». **Я**ко глаголеть святый Дамаскинъ: «не лжите и не л'ститеся, слѣпіи, не описуемъ божества, но плоти подобие пишемъ». Такожь и Пречистой Богородицы образъ пишемъ, и покланяемся, и славимъ отъ Нея рождьшагося Господа. **Т**ако и всѣхъ святыхъ малюемъ, яко видѣхомъ во плоти сущихъ,

Вторая редакція.

стовымъ и Пречистои Богородицы именемъ, и прочихъ святыхъ. Что намъ хрістияномъ до идолъ язычныхъ? Мы не маемъ до ихъ дѣла, не язычници есмо, але новый Исраилъ, по пророку Исаи: «работающимъ Мнѣ, рече, дасть имъ имя ново» [2]. Видиши ли, ижъ есмо новымъ именемъ зовомы—хрістияне, а не язычници идолстии.

Глаголютъ бо сие: ижъ и наши иконы также маютъ уста, яко и болвани, а не глаголютъ. Мы же имъ вещаемъ: антихристову образу силою сата‖**(об. 31)**-нинскою дастся дѣйство глаголати [3]. Тогда и не хотяще Лютори поклонятся образу его. И не поклоняются теперъ иконе Хрістове, ижъ маютъ печать антихристову на правой руце и на челѣ, яко пишетъ о томъ [въ] Покалипси [4].

Але мы вочеловѣченню Хрістову вѣрующе, покланяемся телеси Его написаному, яко святии апостоли глаголютъ: «видѣхомъ Его, ядохомъ и пихомъ съ Нимъ [5], и руки наша осязаша [6]». Глаголетъ бо святый Иоанъ Дамаскинъ: «не лъжите, слепии! не описуемъ божества, но плоти подобие пишемъ, и покланяющеся славимъ отъ Нея рождьшагося Господа». Тако и Пречистой Богородицы образъ, и всѣхъ святыхъ, яко видѣхомъ во плоти, тако ихъ и малюемъ. И яко честь Хрістова образа, тако и безчестие на самого того восхо-

[1] на полѣ: «Покалипси, глав. 42 (sic)» [2] Исаія LXV, 15 [3] Апокалипс. XIII, 15 [4] Апокалипс. XIII, 16—17 [5] Дѣян. X, 41 [6] 1 Іоан. I, 1

Первая редакція.

и почитаемъ ихъ, вѣдая, яко честь Хрістова образа, тако и безчестіе на самого того восходить, егоже есть образъ. **Я**ко великый Василіе глаголеть: «честь и покланяніе образа на первообразное восходить».

И аще ли у старомъ законе вещи тые отъ злата и сребра, и отъ древа, яко скинія, отъ розныхъ мастей вышиване шолковъ, запоны, скрыжали съ каменя, киотъ, херовими зъ древа, посухъ, ручка **и** просто все церков'ное начине почитано и покланяем' было и свято звано, **т**о пристойнеи теперъ образу Хрістову и Пречистои Богородицы и святыхъ, и все исполненіе хрістиянское таиности церковныя свято имѣти, **ч**есть и покланяніе воздавати. Егда «Богъ явися во плоти» [1], **т**о уже добре смотрѣвше апостоли святіи и богоносніи отцы Духомъ Святымъ предаша церкви Божіи написанъ имѣти образъ Господа нашего Іѵс Хріста **и** Пречистыя Его Матере по плоти, на воспоминаніе неложнаго вочеловѣченія. **Гледи жь ми** святаго Деонисія Ареопагита, ‖**(об. 195)** которого науце кождый мусить вѣрити, бо той святаго апостола Павла у́чень, при апостолехъ былъ, тако мовитъ о иконахъ: «въ лепоту, рече, предложишася образы безо́бразныхъ и зраци безъзрачныхъ». **Я**ко воспомянухомъ о скрыжалехъ, и киоте, и о скинию, и херувимохъ [2], и просто о всѣхъ речахъ, еже у ветхомъ законе почитаемо и покланяемо было [3], але и змию, которую Моисий зъ мѣди вробилъ, и тую Соломонъ внесъ во святая святыхъ, была почитана и покланяема на памятку чудесъ, бывшихъ презъ нея. **П**отомъ по осми

Вторая редакція.

дитъ, егожъ естъ станъ або подобие плоти. О чомъ и великый Василие глаголетъ, яко «честь и поклоненне образа на первообразное восходитъ».

Естли во старомъ законе рѣчи церковныя отъ злата, сребра и древа и отъ различныхъ шолковъ, и скрижали съ каменя, херовими древяны фарбованы, посухъ, ручка, все то вещи быша, и просто вси потребы церковныя изъ гниющихъ рѣчей вроблени быша, почитано и покланяемо было, и свято звано,—то пристой‖**(32)**ней теперъ образу Хрістову и все исполнение хрестиянское таинство церковное свято имѣти, честь и поклоняние воздавати. Егда «Богъ явися во плоти», то уже добре смотривше святии апостоли и богосносннии отцы Духомъ Святымъ предавше (sic) церкви образъ Хрістовъ написанъ на воспоминанне неложнаго Его святого вочеловѣчения. Деонисей Ареопагитъ, у́чень святого Павла, глаголетъ о иконахъ: «въ лѣпоту, рече, предложишася образы безо́бразныхъ и зраки безрачныхъ». И не толко у старомъ законе, якоже преже рѣхомъ, почитаемо и покланяемо было, але и змию, которая изъ мѣди вроблена была презъ Мойсея, тую Соломонъ внесъ во святая святыхъ, была почитаема и покланяема на памятъ чюдесъ бывшихъ презъ нея. Потомъ по осми сотъ годъ царь Иозия вынесъ былъ исъ церкви и ни-у-вечъ обернулъ, то пакъ потомъ засе внесено ее во церковъ по смерти Озиине, который на чинъ церковный такъ ся былъ поднесъ, яко и теперешнии Лютори

[1] на полѣ: «[1] Тимоѳ. [зач.] 284» [III, 16]
[2] на полѣ: «25 гл. 2 кн.» (т. е. Исходъ)
[3] на полѣ: «Мо[ис.] 2, гл. 28»

Первая редакція.

сотъ годъ царь Иозия вынесъ былъ съ церкви, и ни-у-вечь обернулъ, явно есть, яко пишетъ о немъ, ижъ такъ ся былъ поднесъ, яко и дисейшіи Лютори «положиша на небесехъ уста своя, и языкъ ихъ преиде по-земли» [1], то пакъ потомъ засе внесена была тая змія въ церковъ. И увѣдалъ то царь Езекія, ижъ Жидове, недовлеючи о покрасе церковней и о томъ зміи, промежъ вещей церковныхъ свои фикгуры вымысливаючи, и около онои зміи ставили, съ тыхъ причинъ тую змию и зъ ихъ придѣлаными образцами сокрушилъ, да не бол'шеи надѣю и почесть своимъ образомъ воздаютъ надъ змию давную.

Еще глаголють, ижъ годилося бы насъ покланяющихся иконамъ побити, и забыли у Еvангеліи писа́ного, егда Хріста въ веси Самарянскои не принято, рѣша апостолове: «Господи, хощеши ли, да огнь пріидеть на нихъ», отказалъ: «не вѣмъ якого есте духа: ибо Сынъ ‖(196) Человѣческый не пріиде погубити, но спасти» [2]. Глаголють Лютори у Кати[хи]сисе и́хъ, ижъ бы Костянтинъ царъ зъ матерію своею Ириною иконъ много вымыслили, и за то карность и трудность приняли, и зъ царства своего прогнани: то не есть такъ по ихъ мовеню. То́тъ царъ Костянтинъ укинулся у пьянства и блуды и распущенство ганебное, матку свою Ирину съ царства вонъ выгналъ, и жену свою у черницы пострыгъ, и взялъ за жену

Вторая редакція.

«положиша на небеса уста своя, и языкъ ихъ прейде по земли». О которомъ Иозіи и о той зміи святый Григорей Двоесловъ, папежъ Римский, до Леона царя ширей пишетъ. Онъ же такожъ шetался на святые иконы. О томъ слово 1 недѣли поста у книзе постной Шестодневнице. Которая жъ змия по Озіи стояла у церкви до царства ‖(об. 32) Иезекея царя. И Жидове, водле налогу своего, недосытъ маючи о покрасе церковной, промежъ вещей церковныхъ около оное зміи свои особныи образы вымысливаючи ставили и почитали. Съ тыхъ причинъ тую змию и зъ ихъ придѣлаными о́бразцы сокрушилъ, да не болшей своимъ образомъ почесть воздають надъ змию. А не зъгола то Езекия надъ тою змиею вчинилъ, яко Лютори его за то похваляютъ у своихъ книжкахъ Катихисису: добре дей вчинилъ, што онъ сокрушилъ тую змию.

Еще глаголютъ, ижъ годило бы ся насъ поклоняющихся иконамъ побити,—яко себе тѣшачи въ томъ Катихисисе описали,—забыли у Еvангеліи описаного, егда Хріста во веси Самарянской не принято, рѣша апостоли: «Господи, хощеши ли, да огнь прийдеть на нихъ», отказалъ имъ: «не вѣмъ коего есте духа, ибо Сынъ Человѣческий не прийде погубити, но спасти». А што пишутъ въ Катихисису, ижъ бы Костянтинъ царъ зъ маткою своею Ириною образовъ много вымыслили, и за то отъ Бога карность и трудность приняли и изъ царства своего прогнани, то естъ не такъ по ихъ писаню. Той царъ Костянтинъ вкинулся у піянство и блуды и роспущенство ганебное, и матку свою Ирину изъ царства вонъ

[1] на полѣ: «Псал. 72» [ст. 9] [2] на полѣ: «Лук. зач. 48» [IX, 54—55]

Первая редакція.

собѣ кревную рода своего, потомъ и тую опустилъ, и почалъ мѣти много розныхъ женъ, **и** изъ оного своволенства ослепъ, и самого его выгнано изъ царьства, и тако зле скончался, а не для иконъ. **И** кол'ко было святыхъ соборовъ, и нѣгде не отложено иконъное покланяніе.

Которую красоту Давидъ приймуя глаголеть: «Господи, возлюбихъ благолѣпіе дому Твоего и мѣсто селенія славы Твоея» [1]. **Е**стли бы станъ або парсуну цареву, на златнику вырытый, видя оплевалъ бы и, на землю покинув'ши, потопталъ предъ слугами царскыми, а рекъ бы: «есть то блазенъ а болванъ, а не царевъ образъ», право мовлю, ижъ каранъ бы за то былъ. Тако ми разумѣй и о образе Ісусъ Хрістове. **Дру**гое, коли кому царь што дасть черезъ листъ свои, тотъ листъ на главу кладеть, печать целуеть, и предъ листомъ его уставаютъ, шапки снемши слухаютъ. **I** естли учтивость такъ тлѣннаго цар*а* есть, подобнеи вѣчнаго Цар*а* образу Ісусъ Хрістову **‖(об. 196)** чинити честь. **П**акы поведаемъ вѣрнымъ хрістияномъ на утверженіе имъ, аще Люторы не вѣр*а*тъ симъ, но мы внимаемъ собѣ, не блазнимося двою мыслию.

Вторая редакція.

выгналъ, и жену свою въ черницы постригъ, **‖(33)** и взялъ за жену собѣ кревную рода своего; потомъ и тую опустилъ, и почалъ имѣти много розныхъ женъ, и изъ оного своволенства ослепъ, и самого его выгнано изъ царства, и тако зле скончася, а не для иконъ. О чомъ святый Феодоръ Студитъ въ житии своемъ широко описуетъ, который бои, раны, муки ганебные отъ того царя Костянтина поднялъ, и заточенъ отъ него былъ за то, што не хотелъ его венчати съ кревною его. Подобнѣй же тому святому Феодору вѣрити, который певный тому бысть свѣдитель и муки на собѣ приялъ, нижли ихъ Катихисису. И колико быша святыхъ соборовъ, нигдѣ же не [2] отложено иконное поклонение.

Которую красоту церковную Давидъ приймуе глаголетъ: «Господи, возлюбихъ благолѣпие дому Твоего и мѣсто селения славы Твоея». Естли бы хто станъ або парсуну цареву, на златнику вырытый, оплевалъ и, на земли кинувши, потопталъ предъ слугами царскими, а рекъ бы: «естъ то блазенъ, а не царевъ образъ», право глаголю—былъ бы за то каранъ. Тако ми розумѣй и о иконе Хрістове. Другое, коли кому царъ што далъ [3] черезъ листъ свой, то листъ его на голову кладетъ и печатъ целуетъ, и предъ листомъ уставаетъ, и шапокъ снемъши слухаютъ. Естли **‖(об. 33)** такова учтивость тлѣннаго царя естъ, подобнѣи вѣчнаго Царя Хріста образу Его честь воздавати.

[1] на полѣ: «Псал. 25» [ст. 8] [2] вписано сверху между строками [3] П. дасть

Первая редакція.

У Афинехъ много множество бол'вановъ было. **И** коли хороба ихъ попала, оспа и своробъ, и жаденъ болъванъ не уздравилъ ихъ, но уробили болвана, имя дали невѣдомъ богъ, и поставили промежь давныхъ болвановъ; и оные давные боги ихъ не помогли имъ, но отъ того образу фикгуры и отъ тыхъ хоробъ за-разомъ стали здрави. **И** опустили вси бол'ваны, почитали тотъ кумиръ незнаемаго бога. **И** пришедшу Павлу апостолу до Афинъ, рече имъ: «мужіе Афинеистіи, проходихъ соглядая боги ваша, **в**ъ нихже обретохъ кумиръ невѣдома бога, егоже не вѣдуще како благоч'тете» [1]. **И** *о*земши причину, далъ имъ прикладъ отъ оного кумира, а глаголю крестнаго, проповедалъ истиннаго Бога Ісусъ Хріста. **И** видиши ли, нижъ отъ видимаго образу крестнаго *у*велъ ихъ в*о* вѣру! Что жь апостолъ не пог*уд*илъ (sic) ихъ за то, но еще назвалъ: «художаиши вы, рече, зр*у*»? бо отъ видимаго образу въ память греховъ своихъ человѣкъ приходить, и умъ свой горѣ къ вышнему возносимъ, бо на крыжъ оныи кумиръ вробленъ былъ.

Жена тежъ кровоточивая образъ сотворила у мѣру возраста Хрістова у граде Панеаде на памятку исцеленія своего, и у ногу образа Хрістова Господня зеліе росло, и хто того зелія ‖**(197)** къ хоробе приложилъ, много исцеленіе чинило, и презъ кол'ко сотъ лѣтъ ажъ до царства законопреступного Иулияна стоялъ въ томъ граде Панеаде. **И** видали и апостолове, и многии святіи отцы были, чему не зламали того образу, але попустили вѣре жены оное? **И**уліянъ нечестивый, гнѣваяся на хрі-

Вторая редакція.

У Афинехъ тежъ множество болвановъ было. И кгды хороба ихъ попала, оспа и своробъ, и ни одный болванъ не помогъ имъ, и вробили собѣ болвана и дали ему имя—невѣдомъ богъ. И кгды поставили промежъ давныхъ болвановъ, и за-разомъ отъ того болвана невѣдома бога стали здрави, и опустивши всѣ болваны, почитали тотъ кумиръ незнаема бога. И пришедшу Павлу апостолу до Афинъ, рече имъ: «мужие Афинийстии, проходихъ согледая боги ваша, въ нихже обрѣтохъ невѣдома бога, егоже не вѣдающе како благочтете». И *о*земши причину, далъ имъ прикладъ отъ оного кумира незнаема бога, и *у*велъ ихъ у вѣру. Что же апостолъ не пог*уд*илъ (sic) [2] ихъ за то, но назвалъ ихъ: «художайша вы, рече, зрю» [3]? Видиши ли, нижъ отъ видимаго образу *во*велъ ихъ в*о* вѣру! Нѣции поведаютъ, нижъ тотъ болванъ былъ вробленъ здебела [4] на крижъ, яко въ костеле[хъ] Ля*дз*кихъ робятъ.

Жена же тежъ кровоточивая болванъ на мѣди сотворила у мѣру возраста Хрістова у граде Панеаде, то естъ у граде Кесарѣя Филиппове, на паметку исцеления своего, и у ногахъ оного образу зѣлие росло, и хто того зѣлия ‖**(34)** къ хоробе приложилъ, здравъ былъ, и много исцеление чинило, и презъ килка сотъ лѣтъ ажъ до царства законопреступнаго Иулъяна стоялъ. А видали и апостоли, и многие святии отцы были, не зламали того образу, але попустили вѣре жены оной. Иулиянъ нечестивый,

[1] на полѣ: «Дѣян. зач. 40» [XVII, 22—23] [2] *по* вписано между строкъ [3] Дѣян. XVII, 22 [4] въ П. нѣтъ

Первая редакція.

стияны и на святаго Артемия, егда его во Анти[о]хии мучилъ, той образъ збилъ. Знайдешь у толкованю евангелиста Матфея [1]. О чомъ еще ширей у мученію святаго Артемія пишеть.

Авгар*у* цар*у* Хрістосъ Свое воображеніе на убрусе посла на исцеленіе хоробы его. О томъ знайдешь сведоства много.

У Лиде Диосполи, егда святыи Петръ съ святымъ Іоаномъ Богословомъ Енею исцелиша, тотъ Енея постави церковъ Пречистой Богородицы. И зваша Ю, да пришедъ видитъ церковъ Свою. Рече имъ: «идѣте, уже Я тамъ есмь». И пришедше апостоли напродъ *и*знашли образъ Пречистой на стол'пе нерукотворенъ воображенъ. Потомъ Пречистая Богородица Сама пришла и обачила Свои зракъ, рекла: «благодать Моя буди съ тобою». И много исцеленіе и ч*у*деса бысть отъ того образа.

Въ другомъ же мѣсте подле села Диосполя сооружена церковъ, и по зависти князя мѣста того из'гналъ съ нея хрістияны, хотя идолопоклон'ницу сотворити. И много спору бывшу, урадиша промежъ себе, замкнувше церковъ и печатію княжею утвердивше: ‖(об. 197) и которои, рече, вѣры знакъ

Вторая редакція.

гнѣваючися на хрістияны и на святого великомученика Артемия, егда его во Антиохии мучилъ, той образъ збилъ. Знайдешъ у толкованию Феофилакта, митрополита Болгарского, у евангелии Матѳееве. О чомъ еще ширей у мученнии святого Артемия пишетъ, и у кройнику Полскомъ, у книзе семой Евсевия церковника, и *И*зозиминъ [2] въ пятой книзе глава 21, и въ Руской книзе Временнику.

Авгарю царю Хрістосъ Свое воображение на убрусе послалъ на исцеление хоробы его. О томъ сведочства много въ нашихъ Рускихъ книгахъ и у Полскихъ кройникахъ.

У Лиде Деосполи, егда святый Петръ апостолъ со святымъ Иоаномъ Богословомъ Енѣю исцелиша, тотъ Енея постави церковъ Пречистое Богородицы. И звали Ей святую милостъ, да пришедъ видитъ церковъ Свою. И рече имъ Богородица: «идѣте, уже Я тамъ есмъ». И пришедше апостоли напродъ *и*знашли образъ Пречистое на столпѣ нерукотворенъ вообразился самъ. ‖(об. 34) Потомъ Богородица Сама пришла и обачила Своего стану взоръ [3] и мовила до него: «благодатъ Моя буди съ тобою». И многа чюдеса и исцеления быша отъ образа того.

И въ другомъ мѣсте подле села Диосполя сооружена церковъ, и по зависти князя мѣста того у хрістиянъ отнялъ ю, хотя идолопоклонницу сотворити. И мног*о* спору бывъшу, урадиша промежъ себе, замъкнувше [4] церковъ и печатию княжею утвердивше: и которое, рече, вѣр*и* знакъ явится, той нехай въ ней

[1] на полѣ: «зач. 32» [Матѳ.] [2] П. и у Зозимина. См. Церковную Исторію Ермія Созомена Саламинскаго, кн. V, гл. 21, по Русскому переводу (СПБ. 1851) стр. 364—365 [3] П. святаго взора [4] П. замкнути

Первая редакція.

явится, той Богу своему въ ней нехаи служитъ. **И** кгды была церковъ отворена, знашли въображеніе Хрістово и другое Пречистыя [1] надъ олтаремъ. И тако тую церковъ хрістияномъ поступили. А было тое въображеніе колко сотъ лѣтъ, чудодѣйствоваху (sic). **И**улиянъ царъ нечестивый послалъ камен'носѣч'цовъ, дабы выламали образы тые: и елико они секоша, толико образы у глубокость уступиша. И егда не могли ничого вчинити, **и** повеленіемъ законопреступника разрушена бысть тая церковъ. **И** по нечестиваго Іулияна смерти царь хрістиянскый насталъ, **т**огда сия образы въ предрѣчен'ныхъ церквахъ пакы сами явилися. **И** святыи Гер'манъ, съ тыхъ иконъ намалевав'ши образы, и до Цариграда принесъ. **І** егда царь Леонъ иконобор'ство воздвигъ и его съ патрияршества согналъ, **т**огда Германъ, оземши тые иконы и писавши листъ и день и причину, пустилъ на море: которая не узнакъ, але яко одушевлены, ставма ногама, презъ день и ночь приплыла къ Риму. И папе Григорию Двоеслову [або] Беседовнику о приходе святыхъ иконъ въ ночи возвестилося. **И** папежъ Римскыи, уставши порану, шолъ на берегъ рекы Тивиръ со кресты **и** знашолъ икону, по воде къ нимъ идущу, и принемши со страхомъ целовалъ, **и** листъ Гер'мановъ целъ, сухъ на краи дощки знашолъ. И у||**(198)**вѣдалъ зъ листу причину прихода святыхъ иконъ. И обносивши по всему Риму на показаніе и видѣніе людемъ, **и** тако постави ю въ олтари. И стояла у Риме болше ста годъ. Егда жь остаточныи Ѳеоѳилъ царъ еретикъ здохъ, **ж**ена его Феодора

Вторая редакція.

Богу своему служитъ. И кгды была церковъ отворена, знашли воображене Хрістово и другое воображене Пречистое надъ олтаремъ. И тако тую церковъ хрістияномъ поступили. И было тое воображение колко сотъ лѣтъ, чюдодѣйствоваху (sic). Иулиянъ царъ нечестивый послалъ каменосѣчцевъ, выстругуваючи образы тые: и елико они секоша, толико образы у глубокостъ [2] уступиша. Егда не могли ничтоже учинити, повелѣ законопреступникъ церковъ разрушити. И по нечестиваго Иулияна смерти, егда царъ хрістиянский насталъ, тогда сие предреченые образы въ тыхъ церквахъ сами явилися. И святый Германъ, патриярхъ Костянтинаграда, ||**(35)** съ тыхъ образовъ намолевавши иконы, принесъ до Цариграда. И егда царъ Леонъ иконоборство воздвигъ и Германа съ патрияршества согна, тогда Германъ, оземши тые иконы и написавши листъ и причину того, день и часъ на листе назначилъ, пустилъ на море: который образъ не възнакъ, але яко одушевленъ, ставма [3] ногама, презъ день и ночъ приплынула къ Риму. И папе Григорию Двоеслову о приходе святыхъ иконъ въ ночи возвестилося. И папа, уставши порану, ишолъ со кресты на рѣку Тиверъ, и обачилъ икону, по водѣ къ нимъ идущу, и принемши со страхомъ целовалъ, и листъ Германовъ сухъ въ цѣлости, на край дощки вдолбенъ, знашолъ. И увѣдавъ зъ листу причину приход[а] святое иконы, ижъ за узбешениемъ царя Леона послалъ къ нему до Рима, да не поруганы будутъ отъ иконоборца,— до которого царя Леона святый Григорей папа писалъ, напоминаючи его, да-

[1] это слово пропущено и вставлено на полѣ [2] П. глубость [3] П. ставши

Первая редакція.

царица святое православіе утвердила, тогда и сия икона изъ церкви Римское, очевисто предъ всимъ народомъ снемшися съ кол'ца, по воздуху вышла и, тихо на воду спустившися, поплынула ногама ста*вма*, и до Цариграда презъ ночь приплынула. **И** отъ того часу по всеи подсолнечной зовутъ тую икону—Римлян*и*ни. **О** семъ ширеи знайдешь у слове въ недѣлю 1-ю великого поста. **И** сведоцьство пишетъ святыи Германъ и святыи Григоріи папа, яко напоминали цар*а* Леона о иконоборстве, у Книзе Постнои есть. **И** вси латин'ници тако сознаваютъ и пишутъ у своихъ книгахъ, ижъ такъ есть, и то было немылно сказують, яко сезде написано.

Лука тежъ еvангелистъ напродъ образъ Пречистои Богородицы нам*о*левалъ и принесъ къ Ней. И приемши отъ него вдячне, и благодать подала чтущимъ образъ Ея.

И святыи Аѳанасіе, папа Александреискыи, сказуеть, яко Жидовà у граде Вирите надъ иконою Хрістовою поруганіе чинили, и якые ч*у*да отъ нея были: кровь и вода вышла изъ дощки образа

Вторая редакція.

бы престалъ гоненя на святые иконы, въ которомъ своемъ [писаню?] ткнулъ до него и оного Озию царя Жидовского, о немже сездѣ выше поменено,—и приемъши папа святый Григорей Двоесловъ або Бесѣдовникъ, обносилъ по всему Риму на показание ||**(об. 35)** и увѣдение людемъ, поставилъ ю во олтари. И стояла въ Риме болшей ста годъ. Егда же остаточный еретикъ царь Феофилъ умеръ, жена же его Ѳеодора царица святое православие и поклонение иконное утвердила, тогда и сия икона изъ церкви Римское, очевисто предъ всѣмъ народомъ снемшися съ колца, по воздуху вышла и, тихо на воду спустившися, поплынула ногама ста*вма* и до Цариграда презъ ночь приплынула. И отъ того часу по всей подсолнечной зовяху тую икону—Римлян*ы*ни. О семъ пишетъ ширей у Книзе Постной, въ неделю первую поста, со многимъ приводомъ свѣдочство выдаючи на то. И у кройникахъ Полскихъ тако естъ описано. И Меѳодей патриярхъ, егоже заточилъ былъ Ѳеоѳилъ, о семъ пишетъ.

Лука тежъ еvангелистъ, напродъ Пречистое Богородицы образъ нам*о*левавши, принесъ къ Ней. И принемши отъ него вдячне, и благодать подала чтущимъ образъ Ея. Тотъ святый еvангелистъ Лука, другий образъ нам*о*левавши, послалъ въ Римъ къ Ѳеоѳилу, къ немуже Еvангелие и Дѣяне апостолское списавши послалъ. О семъ пишетъ въ Руской книзе во Временнику Григорие мнихъ, и у Полскомъ кройнику свѣ*т*читъ.

||**(36)** Святый Аѳанасей, папа Александрийский, сказуетъ, ижъ во граде Вирите Жидовà чинили надъ иконою Хрістовою поругание, и якие чюда были: кровь и вода изъ дощки сухое обра-

Первая редакція.

Хрістова, **и** исцеленіе стало велико хоримъ, мажущимся кровию тою.

И глаголють Люторы, ‖(об. 198) нижъ того нѣтъ у Еvангеліи. И аще бы то усе было у Еvангеліи, ни увесь миръ книгъ [1], что ся на онъ часъ дѣяло, не в'местилъ бы. И яко заказу нѣтъ, такъ тежъ и росказаня: естли замол'чано, явно есть, яко на власти человѣчи зоставлено. **Н**е пишетъ тежъ у Еvангеліи на востокъ молитися або кланятися, и иншихъ тайностии хрестіянскихъ: крещенія, венчанія и исповеди, звоновъ и прочего, то почто вся та Люторницы держать? **Н**о мы со Давидомъ поемъ: «лицу Твоему помолятся богатіи людстіи» [2].

Видиши ли, еще исперва иконное воображеніе и поклоненіе прознаменовалъ? Пророцы жаденъ Бога Саваота лице не видѣша.

До которого жь то лица созываетъ молитися? **Я**вно есть, яко лицу начертан'ному на святей иконе Ісусъ Хрістове, во плоти явльшемуся Богу, и Пречистой образу велитъ молитися. **Я**ко

Вторая редакція.

за Хрістова молеваного выплынула, и исцеление стало велико хорымъ, мажущимся кровю (sic) тою [3].

И глаголютъ Лютори, ижъ того нѣстъ у Еvангелии. Аще бы то все было во Еvангелии, ни увесь свѣтъ книгъ, что ся на онъ часъ дѣяло, не уместилъ бы. И яко заказу нѣтъ, такъ тежъ и росказаня: естли замолчано, явно есть, яко на власти человѣчи зоставено. Не пишетъ у Еvангелии на востокъ молитися або кланятися, крещения, венчания, исповеди, проводу, звоновъ и иншихъ тайностей хрістиянскихъ, обычаевъ або чину церковнаго, то почто и сами Лютори вся та держатъ: молбы на востокъ, и крестятъ, споведи чинятъ по своему способу, и венчаютъ, яко тако хотя по своему, а ужды [4] чинятъ, што бы не мѣли чинити по ихъ мовеню, яко глаголютъ: «у Еvангелии нѣстъ»? Но мы ихъ мовеню не дбаемъ, а внимаемъ святому писаню, последующе святыхъ велению, со Давидомъ глаголемъ ко образу Хрістову и Богородицы: «лицю Твоему помолятся богатыи людстии»: псаломъ 40 (sic).

Обачъ то, ижъ еще исперва иконное поклонене воображено и прознаменовано: ни одинъ пророкъ лица Божия не видиша, ани [5] мы последнии люди хрістияне.

Поведай ми, до ко‖тораго [6] то лица созываетъ молитися? Явно есть, яко лицу начертаному на святой иконе Хрістове, во плоти явльшемуся Богу. Яко подобенство того Самъ Хрістосъ у Еvан-

[1] это слово дописано на полѣ [2] на полѣ: «Псал. 44» [ст. 13] [3] NB. въ рукописяхъ Чертковской и А. Н. Попова (редакція XVII вѣка), послѣ этого абзаца слѣдуетъ абзацъ— «Пакы еще повестъ певную» и т. д., перенесенный на три абзаца ниже (послѣ «Поведай...»), ради соотвѣтствія съ первою редакціею [4] т. е. вжды [5] П. ано [6] въ Чертковской рукописи не достаетъ одного листика (въ 2 страницы); пополнено по рукописи А. Н. Попова (Чтенія 1879, кн. 2, стр. 64—65)

Первая редакція.

и Самъ Хрістосъ у Евангеліи такыхъ блажитъ, до Фомыречен'ное: «блажени, рече, не вuдѣша и вѣроваша». Аще мы Хріста телесне не видѣхомъ, но на иконе образъ Его видимъ, яко Самого суща во плоти вѣруемъ, облобызаемъ, и покланяемся лицу ихъ святому начерьтаному. **И** яко есть преже успомянено, иже у старомъ законе были вещи отъ злата и сребра, и древа и каменія, шолковъ устроен'ны, и почитаны, и покланяемы были, и свято Богови ||(199) званы: тѣмъ и сезде сіе разумѣи, яко пророкъ Аггей [1] глаголеть: «ижъ есть во узде коня царева, свято Богови наречется». Ты же ми смотри, яко въ кол'ко сотъ лѣтъ, або тисячи лѣтъ пророчество оное при цари Костянтине выполнилося! бо к'гды мати царя Костянтинова обыскъ чинила о Хрістове кресте, тогды тамъ и гвоздіе знашла, имиже руце Хрістовы и нози пригвоздиша; съ тыхъ бо гвоздей удила зроблены коню цареву. Видиши ли силы пророчества, иже руда желѣзна, и што на имя Господне зроблено, свято Богови названо? **Т**акже и о всѣхъ речахъ, на славу Божию вробленыхъ, маешь розумѣти и приймовати.

Пакы еще повесть певная къ тому приложен'на быти маетъ: аще Люторомъ и инымъ двоедушьнымъ невѣрно, но для утверженія вѣр'ныхъ хрістиянъ повѣмы. К'гды три царие вол'сви приходили на поклоненіе Хрісту родившуся, они жь, образъ Хрістовъ и Пречистои Его Матере написавши, до землѣ Перьской принесли, и у скарбе цареве хованъ

Вторая редакція.

геліи блажитъ таковыхъ, до Ѳомы реченое: «блажени, рече, не видиша вѣровавше» [2]. Аще мы Хріста тѣлесне не видихомъ, но на иконѣ образъ Его видимъ, яко Самого суща во плоти вѣруемъ и облобызаемъ и поклоняемся лицю святому начертанному. И якоже преже речеся, ижь у старомъ законе всякие вещи, начине церковное, почитаемы и поклоняемы были, и свято Богови званы, тѣмже и сездѣ сие разумѣй, яко пророкъ глаголетъ: «иже есть во уздѣ коня царева, свято Господеви наречется». Ты же ми смотри, яко въ колко сотъ, або и тисячи лѣтъ пророчство оное при цари Костянтине выполнилося. Слыши, яко то ся выполнило, повѣмъ ти. Кгды царица Олена, мати царя Костянтина, обыскъ чинила о Хрістове крестѣ у Иерусолиме, тогды и гвоздье знашла, имиже руки и ноги Хрістовы пригвождены были, и съ тыхъ гвоздей казала удила вробити во узду коня царева. Видиши ли силы пророчества, ижъ руда желѣзо, а ижь на Господне имя зроблено, свято Господеви именовано? Также и о всѣхъ рѣчахъ, на славу Божію вробленыхъ, маешъ розумѣти свято быти и менити. И велми образъ Хрістовъ съ подписомъ Его свято есть.

Пакы [3] еще повестъ певную къ сему приведемъ: аще Люторомъ и инымъ двоедушънымъ невѣрно мнится, но мы дѣля вѣрныхъ повѣствуемъ на утвержение ихъ, да не прелщени будутъ отъ еретикъ. Кгды трие цари волъсви приходили на поклонение Хрісту рожшуся, они же, образъ Хрістовъ и Пречистое Богородицы намолевавши, до земли своей

[1] ошибка; нужно: «Захарія» [XIV, 20] [2] Іоанн. XX, 29 [3] NB. этотъ абзацъ переставленъ (см. сноску выше)

Первая редакція.

былъ. О томъ есть читаніе у Соборнику на Рождество Хрістово ширеи, Афродита и Прупина философъ выкладъ, которые были жерцами у Персехъ, и при нихъ тая звезда явилася у кумирницы, по котрои оные цари шли на поклоненіе Хрісту. Тые жь потомъ, кгды Хрісту увѣрили, о семъ образе пишетъ бо, к'гды бы оные цари не принесли знаку ‖(об. 199) образу, никакожь бы имъ не вѣрено, абы мѣли быти у Витлиоме и видѣти Хріста.

И что много глаголати о иконе Іус Хрістове и Пречистой и святыхъ Его, о учтивости и поклоненію имъ, ижъ свято есть,—але того ми гледи о Ерихонскомъ добытію. Егда Іус Нав'винъ оступилъ Ерихонъ, заказалъ воиску: «елико же, рече, знаидете въ немъ злата и сребра, и сосудовъ мѣдяныхъ и желѣзныхъ, Господу Богу да будеть то посвяцоно и положено во сокровищехъ Его» [1]. Егда же отъ тыхъ речей возложеныхъ Господеви украдоша, и рече Богъ ко Іус Нав'вину: «понеже людіе твои украли отъ тыхъ речеи, иже отданы быша Мнѣ, прото люди Ісраилевы не могутъ одолѣти врагомъ своимъ».

Видиши ли, яко любитъ Богъ и благоволитъ и пріимуетъ то Ему возложеніе, або оѳярованье, не яко требуя сребра, злата, мѣди, желѣза, или инших вещей, абы до скар'бу Божиего посвяцоно а дано было? Самъ бо рече пророкомъ Амосомъ: «Мое есть злато, емуже хощу, тому ѐ дамъ», а сезде уже

Вторая редакція.

Перское принесли, и у скарбницы цареве хованъ былъ. О чомъ естъ чтане въ Соборнику на Рожество Хрістово ширей, Аѳродита и Прупина, которые были ереями у Персехъ, и при ихъ тая звезда явилася въ кумирницы, по которой тые цари ишли. Тотъ Аѳродитъ ѳилосоѳъ и Прупинъ, кгды вѣровали во Хріста, о семъ образе пишутъ. О чомъ естъ въ Рускомъ кройнику, у книзе Временнику, о которой частокроть сезде успоменено, выкладу Григория мниха. Бо кгды бы óни царие ‖(об. 36) не принесли знаку образу, ни како бы не вѣрено, абы мѣли дойти до Витлиома и Хріста видити.

И что много глаголати о иконѣ Хрістовѣ и Пречистое Богородицы и святымъ Его, о учтивости и поклоненію имъ, ижъ свято есть,—але паметай о добытью Ерихонскомъ. Заказалъ Исусъ Наввинъ войску: «елико, рече, найдете злата и сребра, и сосудовъ мѣдѣныхъ и желѣзныхъ, Господу Богу да будетъ посвецоно и положено во сокровищи Его». Егда же отъ тыхъ рѣчей возложеныхъ Господеви украдоша плащикъ, и рече Богъ ко Исусу Наввину: «понеже людие твои украли отъ тыхъ рѣчей, иже отданы быша Мнѣ, и для того люди Израилевы не одолѣютъ врагомъ своимъ» [2].

Видиши ли, яко любитъ Богъ и благоволитъ и приимуетъ то Ему возложенье, або оѳерованье, не яко требуя сребра, або злата, или иншихъ рѣчей, абы до скарбу Божего посвецоны и отданы были? Самъ бо рече пророкомъ [3]: «Мое есть злато, емуже хощу, тому дамъ ѐ», а сездѣ глаголетъ: «Мнѣ, рече,

[1] на полѣ: «Іис. Наввинъ гл. 6» [ст. 18] [2] Іис. Нав. VII, 11—12 [3] у Амоса нѣтъ; вѣроятно, составлено изъ Аггея (II, 9) и Даніила (V, 21)

Первая редакція.

глаголеть: «отдан'ны Ми, рече, украдоша», и усвоилъ а пріимуе то вдяч'не, Емуже обецанное и посвецоно, именуетъ Своимъ. **Е**стли же тамъ оные речи предъмененые посветили Богу, и до скарбу Его даны, а не было тамъ словъ або титуловъ на тыхъ речахъ имяни Господа Бога описано, то колми паче теперъ есть слушне икону Господню ‖(200) и Пречистыя Его Богоматере свято имѣти, на славу Божию зракъ Его святыи начертаный чтити и покланятися, где явне титулъ Ісусъ Хрістовъ есть описано и Его Богоматере имя! **Я**ко и Сама Пречистая Богородица у Лучиномъ Еvангеліи рече: «се бо отныне блажатъ Мя вси роди» [1]. А кгды жь такъ есть, то уже муситъ хвалити, славити, кланятися, забегáти. И если который панъ маеть матку въ себе, слуга его муситъ матце его услуговати, и забегáти, и о причину просити. Если таку почтивость светскымъ невѣстамъ чинять, долъжнейши суть Матере Божия молити, и просити и блажити, по пророчеству Еи святому, и образу Еи кланятися.

А въ Учителномъ Еvангеліи рече въ недѣлю Святаго Духа о начертанью святыхъ иконъ: «всякая жь душа боголюбивая яко воскъ умякчевается, и божествен'ная въображенія и начертанія приемлюще, бываеть Божіе жилище духомъ». О поклоненію иконъ у Домаскинове книзе, глава 40.

Вторая редакція.

отданыхъ вещей украдоша», и усвоилъ ихъ Собѣ, и приимуетъ то вдячне, и посвецономъ зоветъ и именуетъ. Если же тамъ оные посветили Богу, и до скарбу Его даны, а не было тамъ словъ або титуловъ на тыхъ [2] ‖(37) рѣчахъ имяни Божего описано, то колми паче теперъ естъ слушней икону Господню и Пречистыя Его Богоматере свято имѣти, начертаный на славу Божию намолеваный чтити и покланятися, гдѣ явне титулъ Его святый Исусъ Хрістосъ написано и Его Пречистое Богоматере имя! Яко и Сама о Собѣ Пречистая Богородица у Лучиномъ Еvангелии рече: «се бо отнынѣ блажатъ Мя вси роди». А кгды тако естъ, то уже муситъ хвалити, славити, кланятися, забегáти. Естли который панъ маетъ матку въ себе, слуга его муситъ матце его забегáти, услуговати, о причину до сына просити. Естли таку почтивость светскимъ невѣстамъ то чинятъ, долж-нѣйши суть Матеръ Божию блажити, велбити, молити, по пророчеству Ея святому, и образу Ея кланятися.

Во Еvангелии Учителномъ въ неделю Святого Духа, о начертаню святыхъ иконъ пишетъ: «всякая же душа боголюбивая яко воскъ умягкчевается, и божественая воображения и начертания приемлющи, бываетъ Божие жилище духомъ». Прочитай собѣ еще у книзе Иоанна Домаскинове о поклонению святыхъ иконъ, слово 40: тамъ изнайдеши о томъ ширей описано повелѣвающе поклонятися.

[1] на полѣ: «зач. 4» [Лук. I, 48] [2] на этомъ словѣ кончается позаимствованіе изъ рукописи А. Н. Попова

Первая редакція.

(на 226) О о́бразу [1].

«Созда Богъ человѣка по о́бразу и по подобию Своему». Разумѣи же и пилно смотри, яко то маемъ разумѣти. Напродъ по о́бразу душею бесмертна, и непорочна, правдива, самовластна, обладающа всими иже подъ нимъ, и всѣя въ него добродѣтели, то ся разумѣеть по о́бразу Божію, по о́бразу же ничтоже иншого, точию обычай, або н'равъ, по обычаю и н'раву, по повеленню Божию творити.

А еже по подобию, то есть, яко ся разумѣетъ и вышше рекло, всѣя в него добродѣтели, милостивное и благодателное и святого, яко рече: «бу́дите щедри, яко Отецъ вашъ небесный щед'ръ» и «бу́дите святи, яко Отецъ вашъ небесныи святъ есть». Се есть по подобию.

Нижли человѣкъ у томъ о́бразе и подобенъстве не пребылъ, а нижъ Адамъ того не выполнилъ, на который образъ созданъ былъ, потомъ уже детеи своихъ во образъ Божій, ‖(об. 226) яко онъ сотворенъ былъ, сплодити не могъ. Яко Моисеи пишетъ о Сифе: «Адамъ сплодилъ сына Сифа по образу своему [2] и по подобию» [3]. Чому не пишетъ: «по образу Божию»? И апостолъ глаголеть: «Хрістосъ рабіи образъ приемъ» [4]. Зриши ли, Люторе, нижъ заказуеши о́бразу Хрістову начертаному на святеи иконе кланятися, и мовяете кланятися человѣку о́бразу Божию?

Вторая редакція.

А еже глаголютъ Лютори: не иконному о́бразу покланятися, ‖(об. 37) но о́бразу Божию живому, еже есть человѣку.

Мы же къ нимъ о семъ побеседуемъ, яко то естъ образъ Божий человѣкъ. Рече въ Бытии: «созда Богъ человѣка по о́бразу и по подобию Своему [5]», душею бесмертна, самовластна, правдива: то ся разумѣетъ по о́бразу Божию, душею и умомъ, мыслию и словомъ, необладателну ни кимъ, точию ею Самому Богу обладающу.

А еже по подобию—непорочна, правдива, милостива, благодатна, свята, яко рече: «бу́дите милостиви, щедри, яко Отецъ вашъ небесный щедръ естъ». Паки рече: «бу́дите святи, яко Отецъ вашъ небесный святъ естъ» [6]. Се естъ еже подобитися нравомъ, обычаемъ, по повеленню Его жити.

Нижли человѣкъ въ томъ о́бразе и подобенстве не пребылъ, на который созданъ былъ, то потомъ Адамъ уже дѣтей своихъ по о́бразу Божию, яко онъ сотворенъ былъ, сплодити не могъ. Но тако пишетъ: «Адамъ сплодилъ сына Сиѳа по о́бразу и по подобию своему». Чому не пишетъ: «по о́бразу Божию»?

[1] NB. эта статья въ рукописи Императорской Публичной Библіотеки помѣщена гораздо ниже, послѣ статьи «О чернечестве»; перенесена же сюда, для соотвѣтствія со второю редакціею [2] это слово дописано на полѣ [3] на полѣ: «Бытія, гл. 5» [ст. 3] [4] Филиппис. II, 7 [5] Быт. I, 26—27 [6] Матѳ. V, 48

Первая редакція.

Бачишь же, что за образъ человѣчіи. Слушна и пристоина есть речь человѣка чтити, шановати, миловати, и главу предъ нимъ кланяти, и всего доброго зычити, але óбраза Хрістова не опускати, молитися и кланятися ему, яко учими есмо святымъ Еѵангелиемъ: «сие подобаше творити, а оного не оставляти» [1]. Тѣм'же мы предъ образомъ Хрістовымъ о имени Его святомъ поклоняемся, и яко апостолъ глаголеть: «да о имени Ісусови всяко колѣно поклонится небесныхъ и земныхъ и преисподнихъ» [2], и прочая.

Вторая редакція.

Бачиши ли, что есть образъ человѣчий? Слушна и пристойна есть рѣчь человѣку главу склоняти, миловати, чтити, але óбраза Хрістова не опускати начертанаго, молитися и кланяти ему, яко учими есмо святымъ ‖(38) Еѵангелиемъ: «сие подобаше творити, а оного не оставляти». А такъ мы предъ образомъ Хрістовымъ, къ титулу Его святому гледячи, имяни Его Исусъ Хрістове покланяемся, по апостолу: «да о имени Исусове всяко колѣно поклонится [3] небесныхъ и земныхъ и преисподнихъ», и прочая. Къ Филип. зач[ало] 240.

Што еще мовите о иконахъ: «яко не слышатъ». Камень тежъ тотъ, которого поставилъ предъ храмомъ Господнимъ Исусъ Наввинъ во свѣдочство своихъ словесъ, егда училъ людъ Жидовский, чуѵъ ли? Где такъ мовитъ: «камень сей да будетъ вамъ во свѣдочство, яко сей слыша все мовенъе отъ Господа, еже Господъ глагола къ вамъ, яко да не солжете Господеви Богу вашему» [4]. То колми естъ прикладней, где титулъ Господенъ «Исусъ Хрістосъ» на иконе святой подписано: которое имя и чюетъ и сердца человѣча знаетъ, въ которое имя въ титулъ и вѣримъ и покланяемся! Иоасъ царъ рече жерцемъ: «сребро святое, внесеное во храмъ Господенъ, да будетъ ереомъ» [5]. Мы же иконы святые и еѵангелие, и крестъ сребраный целуемъ: не сребро [6] святимъ, но на сребре начертаное имя Хрістово святимъ и почитаемъ [7].

‖(об. 200) О крестопоклонению.

Наругаются тежъ намъ о крестопоклоненію.

О крестопоклоненю, отъ святого писма собрано и на одно мѣсце стасовано.

Еже наругаются крестопоклонению, и не велящe покланятися, ‖(об. 38) нижѐ лица крестити, инакшей собѣ розумѣютъ, выкладающе: «не то дей естъ крестъ, еже знаменати лице и персы, но крестъ естъ, еже терпѣти вси трудности».

[1] на полѣ: «Лук. зач. 61» [XI, 42] [2] на полѣ: «къ Филипписіемъ, зач. 240» [II, 10] [3] въ подлинникѣ описка: «поклотится» [4] Іис. Нав. XXIV, 27 [5] 4 Царств. XII, 4—5 [6] въ подлинникѣ описка: «сробро» [7] NB. этого абзаца нѣтъ ни въ рукописи А. Н. Попова, ни въ рукописи Императорской Публичной Библіотеки

Первая редакція.

Мы бо на три части креста Хрістова разумѣемъ: **и**но есть креста образъ, **и**но деяніе креста, [и ино слава креста] [1].

Образъ креста есть, еже креститися или знаменати лице, и вся уды и брашна, или надъ дверми, або на стенѣ, и на иконе, и верху церкве: сия вся сутъ образъ креста видимый, знаменіе хрестиянское. О семъ видимомъ кресте Самъ Господь о второмъ пришествіи глаголетъ: «егда, рече, явится знаменіе Сына человѣческаго на небеси, тогда восплачутся вся колѣна земная» [2]. **И** при Костянтине велицемъ цари явися крестъ на небеси, звездами составленъ. **Т**оже и при его сыне Костянтіи томужь подобно показа Богъ, и всѣ вѣрніи почитаху всуду видимое знаменіе крестное, якоже апостолъ Павелъ глаголеть: «мнѣ не буди хвалитися, токмо о кресте Господа Іисуса» [3]. **П**аки тойже апостолъ рече: «о, несмыслен'ніи Галате! кто васъ прелъстилъ отъ нашего благовествованія къ закону старому отступити, имже предъ очима Іус Хрістосъ прежденаписанъ во васъ распятъ» [4]. Видиши ли,—хвалится знаменіемъ креста, и не отрицаетъ видимое знаменіе крестное молеваніа або писанія, но и напоминаеть Галатовъ. «**С**лово крестное погибающимъ ‖(201) уродство есть, спасающимся намъ сила Божіа есть» [5], невѣрнымъ соблазнъ, а вѣрнымъ крестъ спасеніе. Видиши ли, ижъ видимыи крестъ и дѣяніе креста обое знаменуеть?

Вторая редакція.

Мы же на три части креста Хрістова розумѣемъ: ино естъ креста образъ, а ино дѣяние креста, и ино слава креста.

Образъ або знамение креста естъ, еже креститися или знаменати лице, и вся уды и брашна, или надъ дверми, або на стенѣ, и на иконе, и верху церкви: сия вся сутъ образъ креста, знамение хрістиянское. О семъ видимомъ крестѣ Самъ Господъ рече о второмъ Своемъ пришествии на страшный судъ судити: «тогда явится знамение Сына человѣча на небеси». И при Костянтине велицемъ цари явися крестъ на небеси, звѣздами составленъ, и враги победи, и вси вѣрнии почитаху всюду видимое знамене крестное. Павелъ святый глаголетъ: «мнѣ не буди хвалитися, токмо о крестѣ Господа Исуса». Паки глаголетъ: «о, несмыслении Галате! кто васъ прелстилъ отъ нашего благовѣствования къ закону [6] старому паки приступити, имъже предъ очима Исусъ Хрістосъ преженаписанъ або намолеванъ во васъ распятъ». Видиши ли, ижъ не отрицаетъ знамение видимое крестное молеваное або писаное, но и напоми‖наетъ [7] Галатовъ. Тойже святый Павелъ рече: «слово крестное погибающимъ уродство есть, спасающимъ же ся намъ сила Божия есть», невѣрнымъ соблазнъ, а вѣрнымъ крестъ спасеніе.

[1] очевидный пропускъ, и по смыслу, и по сравненію со второю редакціею [2] на полѣ: «Матѳ. зач. 100» [XXIV, 30] [3] на полѣ: «къ Гал[атомъ] зач. 215» [VI, 14] [4] на полѣ: «къ Галат. зач. 204» [III, 1] [5] на полѣ: «[1] Корин. зач. 125» [I, 18] [6] въ оригиналѣ, въ словѣ «закону» слогъ *ко* пропущенъ и надписанъ потомъ, надъ строкою [7] NB. отсюда въ Чертковской рукописи начинается пропускъ (вырвано) въ четыре страницы; восполнено по рукописи А. Н. Попова (см. Чтенія 1879, кн. 2, стран. 67—68)

Первая редакція.

Люторы жь глаголють: «не о томъ дей то кресте апостолъ рече, еже махати рукою». И азъ же имъ повѣмъ силу креста, ч'то есть. То [1] ся разумѣеть дѣиство креста: претръпѣти скор'би, поносы, досады, ган'бы, телесныя болезни, труды, еже есть распятіе плоти, идеже апостолъ рече: «удержу си тѣло и порабощу ѐ», умертвити уды сущая на земли, отлучити мысль отъ мира, яко рече: «во трудехъ множае, въ ранахъ пребо́ле, въ темницахъ излиш'ше, во смертехъ мно́гащи» [2], и многы бѣды выличилъ, на остатокъ рече: «во б'деніи множицею, во ал'чи и жажди, въ зиме и наготѣ, въ посте мнозе, труды и подвизи, кроме внѣшныхъ нападеній» [3]. Се есть деяніе креста, причастіе страстемъ Хрістовымъ, яже по таковыхъ бедахъ притерпѣвши не просто, но съ любовию и благодареніемъ, и по выполненью крестномъ дается великымъ святымъ благодатию Хрістовою даръ Святаго Духа инѣхъ врачевати недуги, и болезни исцеляти, бѣсы прогонити, и пребываеть въ тонкости ума, во молитве всегдашніи, во чистотѣ сердца. Приходить ему еже зрѣти Бога: «блажен'ни бо, рече, чистии сердцемъ, яко тіи Бога узрятъ». Таковы бо мо‖(об. 201)лятся и покланяются по еvангельскому гласу [4] истинною и духомъ, таковыхъ бо ищетъ Отецъ.

А Люторы глаголють, ижъ и они молятся духомъ. Ложъ есть. Духовная бо отъ телесныхъ раждаются, яко отъ нагаго зернети колосъ. Тако положи Богъ чинъ вещеи: духовную молитву

Вторая редакція.

То ся розумѣетъ дѣйство креста: претерпѣти скорби, поносы, досады, ганбы, телесныя болезни, трудности, еже есть распятіе плоти, идеже апостолъ рече: «удержю си тѣло и порабощу ѐ» [5], и умертвити уды сущая на земли, отлучити мысль отъ мира, яко рече апостолъ: «во трудехъ множае, въ ранахъ пребо́ле, въ темницахъ злише, во смертяхъ многажды», и многи бѣды счетъ, на остатокъ рече: «во бдѣніи множицею, во алчи и жажди, въ зимѣ и наготѣ, въ постѣ мнозѣ, во трудѣ и подвизе, кромѣ внѣшнихъ нападений». Се есть дѣяніе креста, причастіе страстемъ Хрістовымъ, яже по таковыхъ бѣдахъ претерпѣвши не просто, но съ любовію, благодарне, и по выполненію крестнаго дѣйства дается святымъ великимъ благодатію Хрістовою даръ Святаго Духа инѣхъ болѣзни и недуги врачевати и исцѣляти, бѣсы прогонити, и пребываетъ въ тонкости ума, во молитвѣ всегдашней, во чистотѣ сердца. Приходитъ ему уже зрѣти Бога: «блажени бо чистии сердцемъ, яко тіи Бога узрятъ» [6]. Таковіи бо молятся и поклоняются истиною и духомъ, таковыхъ бо ищетъ Отецъ.

Духовная бо отъ телесныхъ ражаются, яко отъ нагаго зерняти колосъ. Тако положи Богъ чинъ: духовную молитву телесне молящемуся, якоже законъ и заповѣди вся до чистоты сердечныя,

[1] противъ этого мѣста на полѣ: «о второй части креста деланіа» [2] 2 Коринѳ. XI, 23 [3] на полѣ: «[2] Корин. зач. 193» [XI, 27—28] [4] на полѣ: «Іоан. зач. 12» [IV, 23] [5] 1 Коринѳ. IX, 27: «умерщвляю тѣло мое и порабощаю» [6] Матѳ. V, 8

Первая редакція.

телесне молящемуся, якоже законъ и заповеди вся до чистоты сердечныя, тако и молитвеныя образы, воздыханія же и колѣнопреклоненія, и биенія персей, и паданія на лицы, и сладкыи плачъ, и прочая вся даже до чисты молитвы предѣлъ имутъ, еяже миръ въместити не можеть. Нижѐ бо рече Богъ, яко вси поклонятся, но таковыхъ ищетъ Господь, являя, яко мало таковыхъ и оскудни сутъ, и Богу единому точію вѣдомы, намъ же, яко телеснымъ сущи, телесными образы божествен'ная предана быша. Не отлучивши бо уму отъ мирскихъ пристрастія, слабостеи, наслажденія и красотъ и прочихъ свѣта сего, и не пострадаша со Хрістомъ, креста Его не понесши, и [не] проидоша тыхъ бѣдъ, яко апостолъ написалъ есть, яко тежъ и о святыхъ написано: «въ горахъ, въ вертепехъ, во пропастехъ земныхъ крыющеся, ходиша въ козияхъ кожахъ, въ милотехъ» [1], и прочая, того всего не исполниша, а мѣлъ бы духомъ и истинною покланятися, что̀ и святымъ въ вѣце семъ не каж'дому дается: есть бо се уставленіе (202) будущаго вѣка, яже не лѣть есть человѣку о таковыхъ глаголати о божествен'ныхъ видениихъ, въ тѣле еще сущи.

Егда жь глаголеть святыи апостолъ: «пріиду во видении о[т]кровенія Господня», видиши ли, якоже рѣхъ, по оныхъ бедахъ, по трудностяхъ креста соделалъ? тер'пениемъ приходятъ святіи во откровеніе Господне, въ тонкости ума чисте молятся. И се есть, якоже въ начале речено, похвала и слава крестная, яже по бѣде дѣянія крестнаго бываетъ. Тѣмже аще кто видимаго знаменія крестнаго небрегіи, а деянія кре-

Вторая редакція.

тако и молитвеныя образы, воздыхания же и колѣнопреклонения, и биения персей, и падания на лицы, и сладкій плачъ, и прочая вся даже до чисты молитвы предѣлъ имуть. Нижѐ бо рече Господь, яко вси поклонятся, но таковыхъ ищетъ, являя, яко мало таковыхъ, намъ же, яко телеснымъ сущимъ, телесными подвиги предана быша телесно трудитися. А иже нѣции глаголютъ, поклоняющеся духомъ и истиною—не отлучивши бо умъ отъ мирскихъ пристрастия, слабостеи, наслаженія, красотъ свѣта сего, и не пострадаша со Хрістомъ, и креста Его не понесше, и не пройдоша тыхъ бѣдъ, которыхъ апостолъ вычиталъ, яко тежъ глаголетъ, поживншихъ «въ горахъ, во вертепохъ, во пропастехъ земныхъ, ходиша въ козиахъ кожахъ» и прочиихъ трудностий, яко пишетъ, того всего не исполнивше, а мѣлъ бы духомъ и истиною поклонятися,—не держю за то мовене ихъ въ томъ,—что̀ и святымъ во вѣце семъ не каждому дается: есть бо се уставленіе будущаго вѣка, яже не лѣть есть человѣку о такихъ глаголати божественыхъ видѣніихъ, въ тѣле суще [2].

Егда же глаголетъ апостолъ: «прииду во видение откровения Господня» [3], видиши ли, якоже рѣхъ, по оныхъ бѣдахъ, по трудности терпѣніемъ вчинилъ дѣланіе крестное? таковіи приходятъ во откровеніе видѣния Господня, въ тонкости ума молятся. Се есть, якоже въ начале рѣхомъ, похвала и слава креста. Тѣмъже аще кто видимаго знамения крестнаго небрегый, а дѣяние креста глаголалъ бы мѣти, ложь есть: не лю-

[1] на полѣ: «къ Евреомъ, зач. 330» [XI, 37—38] [2] 2 Коринѳ. XII, 1—4 [3] 2 Коринѳ. XII, 1

Первая редакція.

ста глаголалъ бы мѣти, ложъ есть: не любяи бо креста, егоже видитъ, а деяніе креста, егоже не вѣсть, ани скусился, и ни въ чомъ ничого ни однымъ пер'стомъ Хріста ради не пострадалъ, ани притерпѣлъ, како можетъ глаголати, крестъ Его маючи, деянія креста не имѣя, а знаменія видимаго крестнаго ненавидя, сего отметая,—то обоего лишенъ и пустъ есть. Понеже и юноша онъ довнималъ, уже все добре съвершилъ, приступилъ къ Хрісту, что бы еще до[с]коналеи мѣлъ сотворити, слышавъ конечную пораду и отповедь: «шедъ, рече, продажь имѣніе свое и отдай нищимъ, и оземъ крестъ последуи Ми» [1]. Онъ же опечалися о словеси. Видиши ли, яко тяжко ему виделося нищету крестную носити Хрістову?

Вы же, кто знаменія видимаго крестнаго гнушается, учиньте жь деянія кресту ‖(об. 202) по словесѣ Господню: ано подобно также назадъ отскочишь, яко оный юноша. Прото рече Господь: «не можете Богу работати и мамоне» [2]. Тѣмже не блазнитеся, еслижь не можете деянію креста досыть учинити, и преследованія Хріста ради понести, но вжды знаменія крестнаго не отметаитеся. Но сия въ нихъ значи дѣйство прелестника печати, которую даетъ на челѣ и на правои руцѣ антихрістъ [3], бо имъ запечаталъ руку теперъ, прото не смѣють лица своего крестомъ Хрістовымъ знаменати.

Поклоны въ насъ розумѣются: еже пался въ грѣхъ, то востани покаяніемъ. Паданне—сетованіе значи, а востая—веселія образы, еже возмагая о крестѣ, яко и Самъ Господь сему насъ научилъ,

Вторая редакція.

бяй бо креста, егоже видитъ, а дѣяніе креста, егоже не вѣсть, ани искусился, и ни въ чомъ ничого никогда же ни однымъ палцомъ Хріста ради не пострадалъ, како можетъ глаголати, крестъ Его маючи, дѣяния крестнаго не стежалъ, ни его имѣя, а видимаго знамения крестнаго ненавидя и его отметаяся,—то обоего пустъ есть. Понеже и юноша онъ, у Евангелии описаный, довнималъ, ижъ уже все добре совершилъ, приступилъ ко Хрісту, что бы еще мѣлъ до[с]коналей сотворити, слыша конечную пораду и отповѣдь: «шедъ, рече, продай имѣние свое и отдай нищимъ, и веземъ крестъ послѣдуй Ми». Онъ же опечалися о словеси. Видиши ли, яко тяжко ему было нищету понести крестную Хрістову?

Вы же, кто знаменья видимаго креста гнушаетеся, учиньте жь дѣлание крестное, по слову Господню: ано подобно также назадъ отскочиши, яко и оный юноша. Тѣмже вы не блазнитеся, естли не можете дѣянию креста досыть вчинити, и преслѣдования Хрістова понести, но хотя видимаго креста не отметайтеся. Но сия въ нихъ значитъ дѣйство прелестника печати, которую даетъ на челѣ и на правой руцѣ антихрістъ, бо имъ запечаталъ теперъ руку, и для того не смѣютъ лица своего крестомъ Хрістовымъ знаменати.

Поклоны же въ насъ разумѣются: еже пался еси грѣхомъ, то востани покаяніемъ. Еже падаемъ на землю, то паденіе грѣховное значи, а еже востаемъ, то знаменуетъ востание отъ грѣ-

[1] на полѣ: ‹Матѳ. зач. 79› [XIX, 21] [2] Матѳ. VI, 24. Лук. XVI, 13 [3] на полѣ: ‹въ Руской Апокалипсии глав. 37 (sic), а у Полскои Апокалипсии глав. 13› [XIII, 16]

Первая редакція.

во часъ волныхъ святыхъ страстеи Своихъ поклоняя колѣни Свои не просто, но до поту кр*и*вавого [1]. **И** Моvсіи, коли по скрыжали на гору в'другое пришолъ, не уклякалъ предъ Богомъ, яко Ляхове и Люторы, але нахилился до земли [2].

И Давидъ же рече о кресте Господни видимомъ: «далъ еси знаменіе боящимся Тебе, Господи, еже бежати отъ лица лука*ваго*» [3]. **Егда** бо и въ сонномъ виденіи прекрестится человѣкъ, тогожь часу сатана отбежитъ. **Пакы** жь о кресте глаголеть: «Богъ же царъ нашъ прежде вѣкъ содела спасеніе посредѣ земл*я*» [4]. **Видиши** ли, ижъ еще свѣтъ не былъ, а смотре‖**(203)**ніе таинство о нашемъ спасеніи страсти Хрістовы прознаменовася, крестъ содела, бо посреде свѣта Ерусалимъ стоить, идеже Хрістосъ распятся. **Еще** явленіе о кресте Хрістове: «возносѣте Господа Бога нашего, и кланяитеся подножію ногу Его, яко свято есть» [5]. Подножіе разумѣй крестъ Хрістовъ. **И** паки о крестѣ Господни значне глаголеть и призываетъ къ поклоненію: «поклонѣмся на мѣсте, идеже стоясте нозе Его» [6]. **Паки** рече: «знаменася на насъ свѣтъ лица Твоего, Господи» [7]. Знаменіе крестъ глаголеть, еже завжды знаменаемъ лице свое крестомъ Господнимъ и имъ огражаемся.

Вторая редакція.

ха, веселия образы, возмогая о силе крестной: падохомъ о Адамѣ, востаемъ о Хрістѣ [8]. Яко и Самъ Господь сему насъ научилъ есть, въ часъ святыхъ волныхъ мукъ Своихъ поклоняя колѣни Своя не просто, но до поту кр*ы*ваваго. Моисій, коли по скрижали у-другое на гору пришолъ, не укл*е*калъ предъ Богомъ, яко Ляхи чинятъ, але нахилился до земл*я*: все то прикладъ по‖**(39)**клоновъ [9] нашихъ.

Давидъ рече о видимомъ крестѣ Господни: «далъ еси знамение боящимся Тебе, Господи, еже бежати отъ лица лука*ваго*». Егда бо въ сонномъ мечтанию або привиденю прекрестится человѣкъ, тогожъ часу сатана отбежитъ. Паки о кресте глаголетъ: «Богъ же царъ нашъ прежде вѣкъ содѣла спасение посреди земл*я*»: посродку бо свѣта Иерусалимъ стоитъ, идеже спасение наше содѣяся. Еще жъ значней глаголаше о крестѣ Хрістове: «возносите Господа Бога нашего и кланяйтеся подножию ногу Его, яко свято есть». Тажъ на другомъ мѣсте тожъ глаголетъ и призываетъ на поклонение: «поклонимся идеже стоясте нози Его». Паки рече: «знаменася на насъ свѣтъ лица Твоего, Господи». Знамение крестъ глаголетъ, имже завжды знаменаемъ лице свое и имъ огражаемъся.

[1] на полѣ: «Лук. зач. 109» [XXII, 44] [2] на полѣ: [Моvсей] «кн. 2, гл. 34» [ст. 8] [3] на полѣ: «Псаломъ 59» [ст. 6:— —убѣжати отъ лица лу́ка] [4] на полѣ: «Псаломъ 73» [ст. 12] [5] на полѣ: «Псаломъ 98» [ст. 5] [6] на полѣ: «Псаломъ 131» [ст. 7] [7] на полѣ: «Псаломъ 4» [ст. 7] [8] 1 Коринѳ. XV, 22: «якоже бо о Адамѣ вси умираютъ, такожде и о Хрістѣ вси оживутъ» [9] на этомъ словѣ кончается позаимствованіе изъ рукописи А. Н. Попова

Первая редакція.

Исаія пророкъ рече о крестѣ Господни: «яко мѣсто ногу Моею прославлю, и покланятся на стопахъ ногу Моею, на певге и кедре и кипарисе». Отъ сихъ бо древъ трехъ Хрістовъ крестъ в'робленъ, прото хрістияне, мѣсто ногу Господню прославляюще, покланяются кресту Хрістову, стопамъ ногъ Его святыхъ. **М**оусий убо праги [1] Ісраильтеския кровию овчею назнаменоваше. И если кровъ ов'чая на онъ часъ бысть Жидомъ во снабденіе, то кольми кровъ Хрістова есть намъ во избаву и спасеніе, и крестъ Его святый, имже знаменающеися всѣхъ сѣтен вражіихъ свобождаемся!

Вторая редакція.

Исаия пророкъ глаголетъ о крестѣ Господни: «яко мѣсто ногу Моею прославлю, и поклонятся на стопахъ ногу Моею, на певге и кедри и кипарисе» [2]. Отъ сихъ бо трехъ древъ крестъ Хрістовъ вробленъ, прото хрістияне, мѣсто ногу Господню прославляюще, поклоняются кресту Господню, на немже нози Его стоясте. Мойсей убо порогы Жидовския кровию овчею назнаменоваше. Если кровъ овчая на онъ часъ бысть Жидомъ въ соблюдение, то колми кровъ Хрістова намъ [3] есть во спасение, и крестъ Его святый, имъже зна‖**(об. 39)**-менаемся, окропленый кровию Хрістовою!

Поведають нѣцни списателие, иже порогы Мойсий кровию овчею Жидовския у Египте мазалъ на крижъ, а не просто такъ, для того и дияволъ, видячи таковое знамение, отъ домовъ Жидовскихъ отбегаше: вразумѣлъ бо дияволъ побѣду свою, ижъ тое оружие сердце ему прободе, и падение будетъ [4].

Но Иезекеиль пророкъ о знаменіи крестнемъ сице рече—на челехъ лицъ дати знаменіе: «рече: дай же знаменіе на челехъ человѣкъ въздыхающимъ и бедующимъ во всѣхъ гресехъ. ‖**(об. 203)** **П**роидѣте, рече, градъ и сецѣте, не пощадѣте, ни помилуите старца, ни юноши, ни младенца, ни дѣвы, ни жены, убиваите на пограбленіе, а на нихже есть знаменіе Мое, не приближаитеся». **И** тѣмже на челѣ и лицу, и на персехъ и на всѣхъ члонкахъ своихъ крестомъ Хрістовымъ ограждаемся, и видяще врази знаменіе Хрістово не смѣютъ приближитися, и со враги креста Хрістова посеченьни и осуждени да не будемъ.

Видиши ли, яко пророцы згожаются? Давидъ рече: «далъ еси знаменіе бо-

Езекеилъ пророкъ о знамении крестнемъ сице глаголетъ—на челехъ лицъ дати знамение: «рече: дажъ знамение на челехъ человѣкомъ, воздыхающимъ и бедующимъ во всѣхъ грѣсехъ. Пройдѣте, рече, градъ, сецѣте, не пощадѣте, ни помилуите старца, ни юношъ, ни младенца, ни дѣвы, ни жены, убивайте на потребление: а на нихъже естъ знамение Мое, къ тымъ не приближайтеся» [5]. Для того жъ мы на челѣ и лицу, и на персехъ и на всихъ члонкахъ нашихъ крестомъ Хрістовымъ огражаемся, и видяще врази наши знамение Хрістово не смѣютъ приближитися, и со враги креста Хрістова посечени и осужени да не будемъ.

Видиши ли, яко пророцы згожаются? Давидъ рече: «далъ еси знамение бо-

[1] на полѣ: «пороги» [2] Исаія LX, 13 [3] это слово въ текстѣ пропущено и написано внизу [4] этого абзаца въ рукописи Императорской Публичной Библіотеки вѣтъ [5] Іезекіиль IX, 4—6

Первая редакція.

ящимся Тебе, Господи», и паки: «знаменася на насъ свѣтъ лица Твоего, Господи». А сеи же велитъ дати знаменіе на челѣхъ и не погубляти тыхъ, въ нихже знаидеся знаменіе, но тыхъ губити велелъ, въ которыхъ нѣсть знаменія. Иншаго ми знаменія не покажешь на челехъ, но точию крестъ святый.

Вторая редакція.

ящимся Тебе, Господи», и паки во другомъ рече: «знаменася на насъ свѣтъ лица Твоего, Господи». А сей пророкъ Езекеилъ [1] велитъ дати знамение явне на челѣ и не погубляти ‖(40) тыхъ, въ нихже знайдеся знамение, но тыхъ погубляти велитъ, въ которыхъ нѣстъ знамения. Иншаго ми знамения не покажеши на челехъ, точию крестъ святый.

Тажъ паки потомъ значней пророкъ рече о крестѣ: «прийду собрати вся страны языкъ [2], и оставлю на нихъ знамение отъ Моего подвига пропятаго, печатъ царскую комуждо дамъ Своимъ воиномъ на челѣ». Глаголи, что маешъ напротивъ глаголати? Тутъ вже и толку не треба: сама истинна явно глаголетъ. Прото мы печатъ Царя небеснаго, крестомъ распятаго Хріста, подвига Его святого воини Его, перси и чело печатлѣемъ [3].

Первая редакція:

И Соломонъ древо креста Хрістова оголосилъ и розозвалъ, явне даючи вѣдати народомъ потомнымъ, чинячи форму тыми словы: «древо живота есть всѣмъ дер'жащимся его, и восклоняющимся нань, яко на Господа, тверда» [4]. **В**идиши ли явную фикгуру, которая теперъ у хрістиянехъ збылася и дер'жана есть?

Вторая редакція:

И Соломонъ древо креста Хрістова оголосилъ явне, даючи вѣдати народомъ потомнымъ, чинячи форму тыми словы, животнымъ древомъ именуетъ, рече: «древо живота естъ всѣмъ держащимся его, и восклaняющимся и надѣющимся нань, яко на Господа, тверда». Которая фикгура збылася и держима естъ у хрестиянехъ, древо животворящего креста Хрістова покланяемо, и нань надѣющеся враги побежаемъ.

Первая редакція:

Смотри жь ми, у якой почтивости была оная палица Моисеова и Ааронова, то теперъ приналежитъ знаменiю вѣчнаго Царя, кресту Его святому, болшую почтивость воздавати и кланятися. **К**оторыи маеть радити палицею желѣз‖(204)ною: «упасеши, рече, палицею желѣзною» [5], еже естъ крестъ. «**И** жезлъ силы послетъ ти Господь отъ Сиона» [6], еже есть крестъ, тамо бо ся распялъ Хрістосъ. **И**еремея пророкъ

Вторая редакція:

Смотри же, у якой почтивости палица Мойсеова и Аронова, або и обручника Пречистое Богородицы святого праведнаго Иосифа были, которие прикладне фикгуровали крестъ Хрістовъ,—то теперъ приналежи ‖(об. 40) лепѣй знамению крестному почтивость воздавати. Который маетъ радити палицею желѣзною, по пророку, рече бо: «упасешися палицею желѣзною», то естъ крестъ Хрістовъ, которымъ насъ пасетъ. Паки:

[1] въ подлинникѣ описка: ‹Езелеилъ› [2] Iезекіиль XXXIX, 27 [3] этого абзаца въ рукописи Императорской Публичной Библіотеки нѣтъ [4] на полѣ: ‹Притч. гл. 3 [ст. 18]. Парамья 4 нед. въ постъ› [5] на полѣ: ‹Псаломъ 22› (sic; нужно: 2) [ст. 9] [6] послѣднія два слова дописаны сверху строки. На полѣ: ‹Псаломъ 109› [ст. 2]

Первая редакція.

глаголетъ о крестѣ Господни: «пріидѣте, вложимъ древо въ хлѣбъ его», еже есть крестъ въ тѣло его. Таже значне рече: «отиде Господь отъ Сиона, и паки прийде, будетъ вамъ знамение пришествія Его, внегда древу поклонятся вси языци».

Видиши ли, Люторе, ч'то къ сему имаши речй, еже и поклоняемся древу крестному хрістияне? И въ Беседахъ Еѵангелскыхъ такъ пишетъ: «аще идеши въ сонмище еретическое, и прежде пришествия прага знаменаи лице свое святымъ крестомъ, и не прикоснется къ тобѣ ересъ, еже въ сонмищи ихъ. Если не положиши, рече, на собѣ креста, увоидеши, уже оружіе крестное повергль еси. Аще ли, рече, наидетъ на тя ярость, и хощеши ли гневливо глаголати кому, положи на лици своемъ знаменіе крестное, и бежитъ отъ насъ ярость и всяко безчин'ство, и устроишися во благое». Также и святыи Кирилъ, патрнярхъ Іерусалимьскый, у своеи книзе, слово 4, учитъ: «егда, рече, яси или пиеши, ходя и уставая, и ложась, и плавая, путьшествуя, и во всѣхъ начинаніхъ твоихъ, въ мале и велице дѣлѣ [1], крестомъ святымъ ограждаяся».

О кресте же Хрістове прообразовало еще до потопа: древянымъ бо ковчегомъ отъ потопа останокъ людей спасе, древо бо ковчегъ, и древо крестъ. |(об. 204) И садъ Савековъ, въ немже овенъ былъ

Вторая редакція.

«жезлъ силы послетъ ти Господъ отъ Сиона»: тамо бо въ Сионе жезлъ крестный Хрістосъ прияль распятиемъ. Иеремѣя пророкъ глаголетъ о крестѣ Хрістове: «прийдѣте, вложимъ древо во хлѣбъ его» [2], еже естъ крестъ въ тѣло его. Тойже Иеремѣя о крестѣ Хрістове значней того глаголетъ сице: «отиде Господъ отъ Сиона, и паки прийде, и будетъ вамъ знамение пришествия Его, внегда древу поклонятся вси языци».

Видиши ли, что къ сему имаши рещи, еже мы хрістияне поклоняемся древу крестному? У Беседахъ Еѵангелъскихъ тако пишетъ: «аще идеши въ сонмище еретическое, и преже пришествия порога знаменай лице свое святымъ крестомъ, и не прикоснется къ тобѣ ересъ, еже въ сонмищи ихъ. И естли, рече, не положивши на собѣ креста увойдеши, уже оружие крестное повергль еси. Аще ли найдетъ на тя ярость, и хощеши гневливо глаголати кому, положи на лицы своемъ знамение крестное, и отбежитъ ярость и всяко безчинъство, и устроишися во благое». Также и святый Кирилъ, патриярхъ Ерусолимский, пишетъ [3]: «егда, рече, яси или пиеши, ходя и уставая, и ложася, и плавая, путьшествуя, и во всѣхъ начинаниихъ своихъ, въ малѣ и велицѣ дѣлѣ, крестомъ святымъ ограждайся».

О крестѣ же Хрістове прообразовало еще до потопа: древнымъ бо ковчегомъ отъ потопа людей спасе, древо бо ковчегъ, древо же и крестъ. Садъ Савековъ, въ немже овенъ бысть привязанъ,

[1] въ подлинникѣ описка: «дѣломъ» [2] Іерем. XI, 19 [3] на полѣ: «слово 4». Далѣе въ рукописи Чертковской не достаетъ листика (въ 2 страницы); пополненъ этотъ пропускъ по рукописи А. Н. Попова (см. Чтенія 1879, кн. 2, стран. 70—72)

Первая редакція.

привязанъ, прознаменоваше пригвожшуюся плоть Хрістову ко кресту. **Я**ко Исаакъ дрова до горы на собѣ на всесожженіе свое несъ, тако Іѵс крестъ Свои на Собѣ зъ мѣста несъ на распятие Свое волное. **И**яковъ патриярхъ, егда унуки своя благословилъ, на главахъ ихъ рукы на-крыжъ положилъ. **И** паки поклонися самъ Іяковъ на конецъ посуха Іосифова, проображая крестное поклоненіе. **М**оисеовъ посухъ, имже чудеса соверьшавъ, не образъ ли есть креста Хрістова? **И** древо у Мерру вложоное не крестъ ли значится? **Е**гда Амалика воевалъ Іѵс Нав'винъ, тогда руце на-крижъ Моисей поднесъ на высоту. **З**мія мѣдяная завѣшенная прообразоваше завѣшен'ную плоть Хрістову на крестѣ, **я**ко и Самъ Хрістосъ въ Еѵангеліи рече: «егда вознесете Сына человѣческаго на кресте» [1], и прочая. **И** пакы глаголеть: «яко вознесе Моисiи змію во пустыни на древо, тако подобаеть и Сыну человѣческому вознестися» [2].

Тако маешъ разумѣти о крестѣ Господни. Напродъ покладаемъ на чело, пометаючи, ижъ всѣхъ насъ есть глава Хрістосъ: прото успоминая Господа нашего главу, на свою главу кладемъ. **П**отомъ на перси: призываемъ, дабы обитель Собѣ сотворилъ и мешкалъ со Отцемъ и Святымъ Духомъ, яко обецался пріити, дабы въ серце наше пришолъ, и яко тежъ уступилъ у животъ Пречистои Богородицы, дабы и въ сердце наше вступилъ. **Т**ретяя тому жь причина на перси кладеня ‖(205) во уме маючи, яко въ домъ Закхеовъ вшелъ еси Господи, дабы въ домъ сердца нашего вшолъ. **П**отомъ на пра-

Вторая редакція.

прознаменоваше пригвожшуюся плоть Хрістову ко кресту. Яко Исаакъ дрова несъ на собѣ до горы на всесожжение свое, тако и Хрістосъ крестъ Свой на Собѣ несъ зъ мѣста на распятіе Свое волное. Ияковъ поклонися на конецъ посуха Иосиѳова, прообразуя иконное поклонение, и унуки своя, сыны Иосиѳовы, благословя ихъ, руки своя на-крижъ преложилъ. Моисей древо у Мерре вложилъ въ воды на-крижъ древа щепивши. Егда Амалика Исусъ Навинъ воевалъ, тогда Моисей руце свои на-крижъ преложилъ, и тымъ Амалика побѣдилъ. Змію мѣдяную завѣсилъ Моисей на древѣ у-поперекъ на-крижъ, прообразоваше завѣшеную плоть Хрістову на крестъ. О которыхъ ѳормахъ въ канонѣ у стихохъ на Воздвижение честнаго креста выписано.

Выкладъ поклоненню нашему, и што ся розумѣетъ, ижъ мы на собѣ рукою покладаемъ крестъ. Напродъ покладаемъ на чело, помятаючи, иже всѣхъ насъ есть глава Хрістосъ: прото воспоминая Господа нашего главу Хріста, на свою главу кладемъ. Потомъ на перси, призываючи Хріста, да обитель Собѣ во мнѣ сотворитъ, яко обѣцался прийти со Отцемъ и Святымъ Духомъ, дабы въ сердце наше вшелъ, и яко уступилъ въ животъ Пречистое Богородицы, тако да уступитъ у сердце наше, и яко тежь въ домъ вошелъ Закхѣевъ, да внидетъ въ домъ' душа наша. Тажь на правое плече кладемъ, да спо-

[1] Іоан. VIII, 28 [2] Іоан. III, 14

Первая редакція.

вое плече кладемъ, да сподобитъ насъ на правици Своеи стати, бо и главу Свою светую склонилъ на крыжу на плече правое, дабы мя грѣшнаго выслухалъ. **Т**ажь на левое плече кладемъ, да избавитъ насъ шуяго стояніа.

Вторая редакція.

добитъ насъ на правицы Своей стати, бо и главу Свою святую, будучи на крижу, на плече правое склонилъ, дабы и мене грѣшнаго выслухалъ. Потомъ на лѣвое плече кладемъ, да избавитъ насъ отъ лѣваго стояния. А што три палцы у едино мѣсто складаемъ, егда крестимся, то ся разумѣетъ имя святое Троицы.

То хто озывася хрістияниномъ, паметаите на помсту Навходоносора царя Вавилонскаго, что онъ церковъ Іерусалимскую збурилъ и сосуды священ'ныя церковныя, Богови возложен'ныя або ѳяированныя, побралъ, и ходилъ семъ годъ съ звѣр'ми воломъ за гордость свою. **И** сынъ его Вал'тызаръ [1] безчестіе вчинилъ сосудомъ священ'нымъ, на беседе сталъ пити зъ нихъ, и увиделъ скрозь стену [2] руку пишущу въ полате своеи. Если тамъ у старомъ законе не стерпѣлъ Богъ безчестія сосудовъ Своихъ церковныхъ, **т**о кольми паче теперъ въ новой благодати попиранія и безчестіа не стерпить. **И**коны святыя, и кресты, и церкви, книгы, и всѣ обходы, таинства хрістиянская ругателіе поламали и потоптали. Пишеть, ижъ антихрістъ поламати мѣлъ, а теперъ слуги его, Люторы, передъ его вси *щ*илища церковныя поламали, превозносящеся на всяко глаголема Бога или *щ*илища [3], **и** учинилися учителми, непослан'ніи проповедати стали. **Я**ко дерзнуша сыны Скевовы именемъ Хрістовымъ [4] ‖**(об. 205)** и Павловымъ зъ людеи опутаныхъ шатановъ выгонити, непослан'ни суще, и дуси нечестивые сыновъ Скевовыхъ збили, зранили, скочивши на ихъ шаленіи людіе, и ледве нагы втекли, и глаголаху дуси зліи сыномъ Скевовымъ [5], биюще ихъ: «Ісуса вѣмы и Павла знаемъ, а вы, рекучи, кто есте, насъ изгоняете» [6]. **Т**акже не*х*ли казнодѣи варуютъ, коли ихъ на то съ столицы духовныхъ не посвяцоно, ани имъ поручено шафарс'тво духовенства учити и проповедати, абы того жь ся варовали, **и** пастырми ся сами учинили. Добре пророкъ Іеремея о таковыхъ своволныхъ пастырехъ глаголеть: «пастыріе, рече, мнози посмрадиша виноградъ Мои» [7], виноградъ Господа Саваота, еже есть людіе [8].

О церквахъ.

Глаголють тежъ, «ижъ не есть требе церкви будованъюи, ани въ неи кланятися, але церковъ естъ человѣкъ со-

О церквахъ.

Иже глаголютъ: «не требе ихъ, ани покланятися имъ, але церковъ есть человѣкъ соборъ вѣрныхъ людей»,—мы же

[1] на полѣ: «Даніелъ, 5, и первая» [2] на полѣ позднѣйшею рукою пояснено: «скрозь стену надъ порогомъ» [3] т. е. чтилища. 2 Солун. II, 4: «превозносяйся паче всякаго глаголемаго бога или чтилища» [4] на полѣ: «Де[ян.], гл. 19» [5] во всѣхъ трехъ случаяхъ въ подлинникѣ: *К*севовы, *К*севовыхъ, *К*севовымъ [6] на полѣ: «Дѣян. зач. 42» [XIX, 15] [7] Ірем. XII, 10 [8] этого абзаца нѣтъ въ рукописи А. Н. Попова

Первая редакція.

боръ людскыхъ». А пророкъ не такъ учитъ, но рече: «внийду въ домъ Твои и поклонюся къ цер'кви святеи Твоей», не просто, но «во страсѣ Твоемъ» [1]. Не мовитъ: внийду въ домъ Твои стояти яко болванъ, но поклонюся и исповѣмся имени Твоему. И пакы созываетъ на поклоненіе ку дворомъ Господнимъ будован'нымъ: «поклонѣтеся Господеви во дворе святемъ Его» [2]. «Поклонѣтеся Господеви въ горѣ святей Его: зане святъ Господь Богъ нашъ» [3].

Видиши ли единоим'ство: святъ Господь Богъ, и гора Сионъ ‖(206) свята есть. Почто? Понеже жилище имени Его наречется. Внегда бо случися пленену быти киоту завѣта Господня, Давидъ болезнуя глаголаше: «не возлягу на одрѣ моемъ, нижѐ дамъ с'на очима моима, дон'деже обрáщу мѣсто Господеви, село Богу Ияковлю» [4].

Видиши ли, ч'то глаголеть? или Богъ требоваше мѣста Собѣ где жити, або не маетъ селит'бы? Але пророкъ, вѣдая, яко Богъ селенія не требуя, но обаче вѣдыи везде сущаго, мѣста же и вся божествен'ная почиташе. И естли сіа во ветсемъ было, не заповѣдь прияша поклонятися, обаче кланяхуся, и аще тогда таковая неназираема была, идеже во всемъ писаніи дѣла рукъ человѣческыхъ со многою клятвою отрицаема, а предсе држаху и покланяхуся, то нынѣ ли хочемъ образы и крестопоклоненія и церкви отметати, повнегда «явися Богъ во плоти, оправдася во Дуси» [5] и прочая? «Желаетъ скончатися душа моя во дворы Господня» [6] и прочая

Вторая редакція.

къ таковымъ пророкомъ глаголемъ, яко учитъ насъ входити и въ будованую древяную церковъ, человѣческими руками зиждену, рече: «внииду въ домъ и поклонюся ко церкви святей Твоей», не просто, но «во страсѣ Твоемъ». И созываетъ насъ на поклоненне въ домъ Господень, рече: «поклонитеся Господеви во дворе святемъ Его» [7]. ‖(41) «Поклонитеся въ горе святей Его: зане святъ Господь Богъ нашъ».

Видиши ли единоимѣнъство: святъ Господь Богъ, и гора Сионъ свята есть. Почто? Понеже жилище имени Его наречется. Внегда же случися киоту завѣта Господня пленену быти, Давидъ болезнуя глаголаше: «не возлягу на постели моей, нижѐ дамъ сна очима моима, дондеже обрáщу мѣсто Господеви и селение Богу Ияковлю».

Видиши ли, что глаголетъ? Вѣдаетъ пророкъ, ижъ не требуетъ Богъ селения на мешкание Свое, но обаче вѣдая вездѣ суща Его, предся о томъ старане мелъ, мѣста же и вся божественая почиташе честно. Естли сия во ветсемъ быша, не заповѣдь прияша поклонятися, обаче кланяхуся, и аще тогда таковая незазорна была, идеже во всемъ писании дѣла рукъ человѣческыхъ со многою клятвою отрицаема быша, а предся держаху и покланяхуся, то нынѣ ли хощемъ образы и крестопоклонение и церкви отметати? «Желаетъ скончатися душа моя во дворы Господня» и прочая тамо. И любя покрасу церковную, похваляя глаголетъ: «Господи, возлю-

[1] на полѣ: «Псалом. 5» [ст. 8] [2] на полѣ: «Псалом. 28» [ст. 2] [3] на полѣ: «Псалом. 98» [ст. 9] [4] на полѣ: «[Псаломъ] 131» [ст. 3—5] [5] на полѣ: «[1] Тимоѳ. зач. 284» [III, 16] [6] на полѣ: «Псалом. 83» [ст. 3] [7] на этомъ словѣ оканчивается позаимствованіе изъ рукописи А. Н. Попова

Первая редакція.

знайдешь въ томъ псалмѣ, иже церкви зоветъ дворомъ и домомъ, но и любить украшеніе дому церковнаго: «Господи, возлюбихъ благолѣпіе дому Твоего», что еще далеи мовитъ: «и мѣсто селенія славы Твоея» [1].

Что жь еще глаголеть: «единаго просихъ отъ Господа, и то и взыщу: еже жити ми въ дому Господни вся дни живота моего, зрѣти ми красоту Господню и посещати церковъ святую Его» [2]. «Стояще во храме Господни, во дворехъ дому Бога ||(об. 206) нашего, въ нощехъ подносѣте руки ваша во светая» [3], «воздѣти ми руце къ церкви святей Твоей» [4]. Мы же со Давидомъ глаголемъ и ненавидимъ церкви еретическои: «возненавидѣхъ церкви лукавыхъ» [5], и отметаемся ихъ, и за враги хрістиянскыя маемъ по Давиду: «Господи, ненавидящая Тя возненавидѣхъ, и о вразехъ Твоихъ истаяхъ, и совершенʼною ненавистию возненавидѣхъ ихъ, и во враги быша мнѣ» [6]. И не толко сутъ хрістиянскыя врази, но и Самому нашему Откупителю Хрісту Богу врази, ижъ не сознаваютъ [7] Хріста истеннаго Бога быти, Емуже мы вѣруемъ истенна Бога суща Ісуса Хріста [8].

Не*а*манъ [9] молился [10] Елисеови пророку, абы за грѣхъ не *ма*лъ, што коли ходитъ за царемъ своимъ до *бол*ʼвохвалской церкви, яко наши теперъ не дбаютъ, што ходятъ по розныхъ зборехъ. У четвертыхъ книгахъ Царскыхъ, глава 5. Возвратимся сказующе о цер-

Вторая редакція.

бихъ благолѣпие дому Твоего и мѣсто селени*е* славы Твоея».

Что еще далей рече: «единаго просихъ отъ Господа, и того взыщу: еже жити ми въ дому Господни ||(об. 41) вся дни живота моего, зр*и*ти ми красоту Господню и посещати церковъ святую Его». «Стояще во храме Господни, во дворехъ дому Бога нашего, въ нощехъ подносите руки ваша во святая». Церкви же и сонмицы еретическое ненавидимъ, со Давидомъ глаголюще: «возненавид*и*хъ церкви лукавыхъ, и съ нечестивыми не сяду». Паки: «ненавидящая Тя, Господи, возненавид*и*хъ, и о вразехъ Твоихъ истаяхъ, и совершеною ненавистию возненавидѣхъ ихъ, и во врагы быша мнѣ». Прото и сонмицы ихъ отвращаюся, яко вражее.

Не*о*манъ, князь Сирский, молился Елисею пророку, абы то отпустилъ ему и за грехъ ему не покладалъ, што коли ходитъ за царемъ своимъ во церковъ идолскую. А наши теперъ не дбаютъ и ни-у-вечъ покладаютъ, што ходятъ по розныхъ зборехъ. Даниилъ

[1] на полѣ: «Псалом. 25» [ст. 8] [2] на полѣ: «Псалом. 26» [ст. 4] [3] на полѣ: «Псалом. 133» [ст. 1—2] [4] на полѣ: «Псалом. 27» [ст. 2] [5] на полѣ: «Псалом. 25» [ст. 5] [6] на полѣ: «Псалом. 138» [ст. 21—22] [7] противъ этого слова на полѣ: «зри» [8] NB. послѣ этого абзаца, въ первой редакціи слѣдуетъ абзацъ «Пророкъ Іеремея...» [9] NB. въ первой редакціи этотъ абзацъ помѣщается ниже, послѣ абзаца «Видиши ли...»; перемѣщенъ же онъ сюда, для соотвѣтствія съ текстомъ второй редакціи [10] противъ этого мѣста на полѣ: «зри»

Первая редакція.

квахъ. Пророкъ Даніилъ, будучи у Вавилоне, и отворяючи окно, и возирая до мѣстьца Іерусалимского, идеже стояла церковъ святая святыхъ, по вся дни поклонялся [1]. Егда Моvсеи въ пустыни приступилъ до куста, хотячи видети огонъ, реклося до него: «Моисій, иззуи сапогъ съ ногъ твоихъ, мѣсто бо свято естъ, на немже стоиши». И если же тамъ на онъ часъ мѣсто земля свята, теперъ же наипаче, где святыя церкви стоятъ, свято есть мѣстьцо. Еще же нѣціи глаголють, иже не въ рукотворен'ныхъ цер'квахъ живеть Богъ, предлагающе: «Соломонъ созда Ему храмъ, но Вышніи не въ рукотворенныхъ храмехъ живетъ. Кий храмъ созиждеть Ми, глаголеть Господь» [2], и прочая. Сия святый Стефанъ напротивъ Жидовской церкви мовилъ, ижъ они одну Іерусалимъскую велбили и мѣли ‖(208) за то: хто въ ней помолится, выслуханъ будеть. И нигде по мѣстныхъ школахъ свята не пріимовали, отъ всѣхъ сторонъ празновати къ Іерусалиму зъеж'чалися, чинечи досытъ по псалму, кромъ Іерусалима нигде инъдей молитовъ воздати не мѣли, рече бо: «Тобѣ подобаетъ пѣснь, Боже, въ Сионе, и Тобѣ воздасться молитва въ Іерусалиме» [3]. Ктому въ Деянію речеся, [я]ко бы поносы имъ чинячи и отъ тщеславія отводя, внимали толко въ тои церкви огар'ненъ, або препочивати мѣлъ Богъ, а иньде нигде не дбалъ. Але въ насъ хрістиянехъ зъ ласки Его святой, по пророчеству Малахіину [4], на всякомъ мѣсте приносится чисто кадило имени Господню. Поклоняемъ бо ся на востокъ, иже тамъ рай насажденъ и чело-

Вторая редакція.

пророкъ, будучи въ пленении во Вавилоне, и отворяючи окно и возирая до мѣстьца Иерусалимского, идеже стояла церкви святая святыхъ, по вся дни поклонялся тамо умомъ. Егда же Мойсий во пустыни приступилъ до куста, хотячи видити огонь, реклося до него: «иззуй сапогъ съ ногъ твоихъ, мѣсто бо свято естъ, на немже стоиши» [5]. Естли жо тамъ на онъ часъ мѣсто ‖(42) земля свята, то теперъ и найпаче мѣстъца свято есть, где святыя церкви стоятъ. А еже глаголють, ижъ Богъ не во рукотвореныхъ церквахъ живетъ, предлагающе сие: «Соломонъ созда Ему храмъ, но Вышний не въ рукотвореныхъ храмехъ живетъ. Кий храмъ созиждете Ми, глаголетъ Господъ», и прочая. Сия святый Стеѳанъ напротивъ Жидовское церкви мовилъ, ижъ они одну Иерусалимскую церковъ велбили и мѣли за то: хто въ ней помолится, выслуханъ будетъ, а инде нигдѣ. Ктому святый Стеѳанъ мовилъ, якобы поносы имъ чинячи, отъ тщеславия отводя, внимали бо толко въ одной той ихъ церкви пребывалъ, або огарненъ былъ, або препочивати мѣлъ Богъ, а инде нигдѣ не дбалъ. Але во хрістиянехъ зъ ласки Его святое, по пророчеству Малахиину, на всякомъ мѣсте приносится кадило чисто имяни Господню. Поклоняемся на востокъ, ижъ тамъ рай насажденъ и человѣкъ созданъ, понеже и пророкъ рече о Бозѣ: «Востокъ имя Ему». Тѣмъже и мы, на востокъ зряще, поклоняемся Хрісту. О чемъ всемъ ширей причинъ пишетъ святый Иоанъ Домаскинъ у книзе «Небеса», глава 36, 37. Якожъ и Самъ Господъ нашъ Исусъ Хрістосъ

[1] на полѣ: [Даніил.] «гл. 6» [ст. 10] [2] на полѣ: «Деян. зач. 17» [VIII, 47—49] [3] на полѣ: «Псалом. 64» [ст. 2] [4] Малах. I, 11 [5] Исход. III, 5. Дѣян. VII, 33

Первая редакція.

вѣкъ созданъ, понеже пророкъ о Хрісте рече: «Востокъ имя Ему». Тѣмже и мы, зряще тамо умомъ нашимъ, поклоняем'ся къ востоку. О томъ ширей знаидешь причинъ у книзе «Небеса» Домаскинове, гл. 36, 37.

Пророкъ Іеремея глаголеть: «Богъ на земли явися и со человѣки поживе». Ісаія пророкъ глаголеть: «се дѣвая во чреве пріиметь, и породитъ сына Еммануила», сказаемо съ нами Богъ, «Богъ крѣпокъ, владаръ, князь смиренія, отецъ будущаго вѣка». Видиши ли, ижъ Хрістосъ есть Богъ, но и отецъ будущаго вѣка? Давидъ тежъ глаголеть: «помаза Тя, Боже, Богъ Твои елеомъ радости» [1]. Слыши чудно, иже Богъ Отецъ Бога Сына помаза. Ты же ми покажи, который то Богъ, а коего Бога помаза, но не имаши показати другаго помазаника точию Хріста Бога. Егда бо даша Ему честй книгу Исаия пророка, розогну книгу и обрѣте мѣсто, идеже писано: «Духъ Господень на Мнѣ, еже помаза Мя» [2], и всѣ сведецьство на Его выдали, же такъ есть. «Искони бѣ Слово, |(207) и Слово бѣ ко Богу, и Богъ бѣ Слово. Се бѣ искони къ Богу». Чуй же, что рече: «вся Тѣмъ быша, и безъ Него ничтоже бысть, еже бысть» [3]. Къ Филиппу рече: «Азъ и Отецъ единое

Вторая редакція.

церковъ будовану человѣческими руками зоветъ, егда зогналъ купецство |(об. 42) чинившихъ у церкви, рече: «домъ Мой домъ молитве наречеся» и прочее у Еvангелии.

Сказание о Хрісте, ижъ естъ истинный Богъ, понеже нѣции не мѣютъ Хріста Бога быти: прото имъ укажемъ отъ святого писания [4].

Пророкъ Иеремѣя глаголетъ: «се Богъ нашъ на земли явися и со человѣки поживе» [5]. Исаия пророкъ глаголетъ: «се дѣвая во чреви прийметъ, и породитъ сына Еммануйла» [6], сказаема съ нами Богъ, «Богъ крѣпокъ, владаръ, князь смирения, отецъ будущаго вѣка» [7]. Видиши ли, ижъ [отъ] Пречистыя Богородицы родився Хрістосъ естъ истинный Богъ, но и [8] отецъ будущаго вѣка (вѣрующимъ въ него) [9]? Давидъ глаголетъ: «помаза Тя, Боже, Богъ Твой елеомъ радости». Не можеши ми показати иншаго помазанка (sic) точию Хріста Бога нашего. Егда бо даша Ему книгу Исаия пророка, разгнувъ книгу и обрѣте, идеже написано: «Духъ Господенъ, еже помаза Мя», и вси свѣдѣтелствоваша Ему, же такъ естъ. Тажъ ктому Иоанъ еvангелистъ: «искони бѣ Слово, и Слово бѣ къ Богу, и Богъ бѣ Слово. Се бѣ искони ко Богу. Вся Темъ быша, и безъ Него ничтоже бысть, еже бысть». И къ Ѳилиппу рече: «Азъ и Отецъ едино есмь». Ѳома гла-

[1] на полѣ: «Псалом. 44» [ст. 8] [2] на полѣ: «Луки зач. 13» [IV, 18] [3] на полѣ: «Іоан. зач. 37» (sic; нужно: 1) [I, 1—3] [4] это сказаніе не составляетъ особой статьи въ рукописи первой редакціи, оно входитъ, въ видѣ эпизода, въ статью «О церквахъ», а потому не имѣетъ особаго заголовка [5] Варухъ III, 38 [6] Исаія VII, 14 [7] Исаія IX, 6: «— —властелинъ, князь мира— —» [8] союзъ *и* дописанъ сверху между строками [9] взятаго въ скобки нѣтъ въ рукописи А. Н. Попова

Первая редакція.

все» [1]. **Фома** глагола: «Господь мой и Богъ мои» [2]. **Нафанаилъ** рече [3]: «Равви, Ты еси Сынъ Божій, Ты еси царъ Ісраилевъ» [4].

Вторая редакція.

гола: «Господъ мой и Богъ мой». Наѳанаилъ рече: «Равви, Ты еси Сынъ Божій, Ты еси царь Ісраилевъ».

Первая редакція.

Видиши [5] ли, ижъ цар*а* Ісраилю именова? Яко ся запрѣли Жидовѣ Хріста предъ Пилатомъ, не маючи цар*а* [6] точию цесара, такъ и необрезаніи Жидове Люторы Хріста запираются, Бога Его не исповедуютъ быти. **Паки** тоиже Іоанъ еvангелистъ въ соборьномъ своемъ посланіи глаголеть: «дасть намъ разумѣти, да познаемъ Бога истен'на, и будемъ во истен'немъ Сыне Его Іvс Хрісте» [7]. Слыши, что нижеи рече: «Сей есть истин'ныи Богъ нашъ и животъ вѣчный» [8]. Видиши ли, ижъ Хрістосъ истен'ный Богъ есть? **Сосудъ** тежъ Божій избран'ный Павелъ апостолъ пиша глаголеть: «велика есть благочестію тайна, Богъ явися во плоти, оправдася во Дусе, явися ангеломъ, вѣроваше же ся во мире, вознесеся во славѣ» [9]. **То** и велми есте врази Богу, толику сущу свид*и*телству, и ина множае святая писанія о Хрісте глаголють: Хрістосъ есть истин'ныи Богъ, а Люторы не дбаютъ, и Бога быти Его не исповедуютъ, **и** не згожаются ни зъ Латин'никы, ани зъ Греки. Не може инакшеи ихъ шацовати: одно Жиды, и Татарове, и Арияне, которыи хулили также Сына Божія. **Прото** и мы со псалмомъ речемъ имъ: «и ненавидимъ и отвращаемся ихъ», |(об. 207) врази бо суть, и словомъ точию хрістияне ся зовутъ, и сонмища ихъ ненавижду, и яко ов'чиною покрываютъ хрістиянствомъ, внутръ волка та*ю*щагося крыютъ въ собѣ. **Съ** такими намъ ясти и пити, и поздровеня имъ не повелеваеть давати. Прочитай собѣ соборное посланіе Іоан'ново, яко тамъ о нихъ есть [10].

О молитве святыхъ и ихъ похвáле.

Глаголють, ижъ не требе святыхъ просити и имъ молитися. Мы же у ветхомъ писаніи обретаемъ святыхъ смиряющихъ себе, молятъ Бога, да ради отшедшихъ святыхъ помиловани будутъ: «не предаждь насъ до конца имени Твоего ради, и не разори завѣта Твоего, и не о[т]стави милость Твою отъ насъ, Авраама ради возлюблен'наго отъ Тебе, и Исаака раба Твоего, и Ісраиля святаго Твоего» [11]. |(об. 208) **Видиши** ли смиреніе святыхъ? сами святи, и еще не дерзаютъ сами о с*о*бѣ молитися, но святыхъ отецъ отшедшихъ призываху. **При** Езекеи цари праведнемъ, оступиша ратніи градъ Іеруса-

[1] на полѣ: «Іоан. зач. 47» (sic; нужно: 38) [X, 30: «Азъ и Отецъ едино есма»] [2] на полѣ: «Іоан. зач. 65» [XX, 28] [3] послѣ этого слова въ Чертковской рукописи большой перерывъ [4] на полѣ: «Іоан. зач. 5» [I, 49] [5] NB. съ этого абзаца и вплоть до статьи «О святомъ причащенью» текстъ издаваемаго памятника сохранился только въ первой редакціи [6] послѣ этого слова и въ рукописи А. Н. Попова также начинается перерывъ [7] на полѣ: «зач. 74» [1 соборн. посл. Іоанна, V, 20] [8] 1 Іоан. V, 20 [9] на полѣ: «[1] къ Тимоѳ. зач. 284» [III, 16] [10] далѣе слѣдуетъ абзацъ «Неаманъ молился....», который поставленъ выше (см. стлбц. 103) [11] на полѣ: «Даниил. пѣніе святыхъ отрокъ» [III, 34—35]

Первая редакція.

лимъ, и глагола Богъ Исаіемъ пророкомъ: «заступлю градъ сеи Мене ради и Давида ради раба Моего» [1]. Видиши ли, како Богъ ради отшедшихъ святыхъ помагаетъ живымъ? Можаше Богъ заступити градъ Иезекея ради, за правдивость его, во славу имени Своего, но Давида приведъ на среду для того, да не забвенна будеть памятъ святыхъ отшедшихъ. Давидъ же умерлъ бяше, тысуща лѣтъ имый, а дерʻзновеніе его живяше, умерлый живымъ помагаше и по умертвіи исправляше. Внегда же согреши [2] Соломонъ, и разделитися царство его хотяше, отвеща Богъ рече: «въ животѣ твоемъ сего не сотвору ради Давида отца твоего» [3]. На гробе же пророка Іелисея мертваго положено, оживе мертвый [4]. Зри, како мертваго воскреси самъ мертвый.

Тако Богъ, прославляя святыхъ Своихъ, и любитъ почитаемымъ имъ быти. Яко рече Соломонъ: «поѳаляему праведнику, возвеселятся людіе» [5]. «Праведныхъ бо, рече, душа въ руце Божіи, и не прикоснется ихъ мука», «упованіе ихъ бесмертія исполнъ», «и обрѣте ихъ достойны Собѣ», «и яко всеплодную жертву приятъ ихъ», «судятъ языкомъ и обладаютъ людми, и воцарится Господь въ нихъ во вѣкы, надѣющеся на-Нь разумѣютъ истинну» [6]. Тои же рече Соломонъ: «бесмерʻтна бо есть па(209)мять его», «и угодна Господеви

Первая редакція.

душа его», «отъ Бога познаваемъ и отъ человѣкъ» [7]. Пакы: «праведницы въ вѣкы живутъ, и отъ Господа мзда ихъ» [8], и прочая. Тои же: «память праведнаго съ похвалами», «и благословеніе Господне на главѣ его» [9]. Тои же Соломонъ рече: «благословеніемъ праведнаго возвышается градъ» [10]. Зри Давида, что рече о святыхъ: «святымъ, иже сутъ на земли, удиви Господь вся хотенія Своя въ нихъ» [11]. Тажь рече: «дивенъ Богъ во святыхъ Своихъ, Богъ Іcраилевъ» [12]. Паки: «радуитеся, праведніи, о Господи: правымъ подобаеть похвала» [13]. «Хвалите Бога во святыхъ Его» [14]. Но и призываетъ людей, како Богъ увельбилъ святаго Своего.

Святыи Григорие Богословъ о святемъ Афанасіи Александріискомъ у книзе своеи рече: похваляя, рече, Афанасія, Самого Бога похваляеть. Зде бо святыи, обрученіе духа приемше, яко зерцаломъ въ гаданіи зряху божественая, по разделеніи же тѣла—лицемъ къ лицу: тѣмже и по отшествіи святыхъ душа дѣиственʻни въ Дусе Святемъ и молятся о душахъ нашихъ. Въ новомъ же завѣте извѣстнее увѣдахомъ отъ Самого Господа глаголюща: «Богъ нѣсть Богъ мертвыхъ, но Богъ живыхъ» [15]: вси бо Тому живутъ. И еже колика знаменія и чудеса молитвами своими святіи и во животѣ и по смерти

[1] на полѣ: «4 Цар. [гл.] 19» [ст. 34] [2] это слово дописано и вставлено на полѣ [3] на полѣ: «3 Цар. [гл.] 11» [ст. 12: «во дни твоя— —»] [4] на полѣ: «4 Царств. гл. 13» [5] Притч. XXIX, 2: «похваляемымъ праведнымъ— —» [6] Премудр. Солом. III, 1, 4, 5, 6, 8—9 [7] Премудр. Солом. IV, 1, 14, 1: «безсмертіе бо есть въ памяти ея», «угодна бо бѣ Господеви душа его», «яко и предъ Богомъ познáется и предъ человѣки» [8] Премудр. Солом. V, 15: «— —во Господѣ— —» [9] Притч. X, 7, 6 [10] Притч. XI, 11: «въ благословеніи правыхъ возвысится градъ» [11] на полѣ: «Псалом. 15» [ст. 3] [12] на полѣ: «Псалом. 67» [ст. 36] [13] на полѣ: «Псалом. 32» [ст. 1] [14] на полѣ: «Псалом. 150» [ст. 1] [15] Марк. XII, 27

Первая редакція.

сотвориша, аще бы кто хотѣлъ изчести, паче песка умножатся.

Аще хощеши извѣстнее увѣдати, прочитаи житіе святыхъ, и не в'стребуеши отъ инехъ научитися, если съ вѣрою будешь прочитати. **И** во всѣхъ писаніихъ святыхъ обретаемъ, яко и ‖(об. 209) сами святіи въ житіи семъ призывали отшедшихъ святыхъ на молитву, и соборная церковъ преданіа имать святыхъ апостолъ изначала отшедшихъ святыхъ не умершихъ, но яко живыхъ проповедати во псалмехъ и пѣніихъ святаго собора, еже Бога и Того ближняя угодники похваляти.

И сия уставичне говорятъ, ижъ не треба святымъ, ани ангеломъ кланятися, и что за покуту дадутъ Ісусъ Наввину: онъ же поклонися ангелу [1].

О молебнохъ и о исповеди і о приносехъ и о попехъ.

Напродъ святыхъ апостолъ: «**М**олю убо прежде всего творити молбы и моленія, приношенія и благодаренія за вся человѣкы, за цар*а* и за всѣхъ, иже во власти сущихъ: тихо и безмол'вно житіе поживемъ» [2]. **Б**лагодареніемъ же выкладаютъ святіи надъ хлѣбомъ въ священ'ную литоргию, се же естъ глаголется за здравие. **И** егда святыи Петръ всаженъ былъ въ темницу, «молитва бѣ о немъ прилѣжная ко Богу отъ церкве» [3]. Если святому по̀мочь бысть отъ молитвы, то колми есть требе грѣшному молитвы цѐрковныхъ слугъ! **Ч**то жь

Первая редакція.

еще Павелъ молится, абы за него молилися [4], а будучи святшей всихъ? **Ч**то жь еще о исповеди глаголеть предъ попами и о ихъ достоинстве? «Если, рече, впадаетъ человѣкъ въ нѣкое согрешеніе, вы духовніи совершаите таковаго духомъ и кротостию» [5]. **И** не мовитъ: «Люторы казнодѣе», але «духовніи», ‖(210) на то обрании и посвяцони на службу духов'ную. **К**томуИяковъ братъ Господень рече: «братіе, аще кто отъ васъ болитъ, да призоветъ попы церковныя, и помажутъ его масломъ. Молитва вѣры спасеть, и воздвигнетъ Господь болящаго» [6]. Что еще нижеи рече набольший? «Аще и грѣхъ будетъ сотворилъ, отпустится ему» [7].

Видиши ли достойность попов'ску? А еретики поповъ ни-ве-чь обрацаютъ, и доходы ихъ сказили. **А** Павелъ апостолъ сугубое чести поповъ сказуеть достоиныхъ быти [8]. **Т**ои же Павелъ апостолъ глаголеть инде: «служащему олтар*у*, отъ негоже маетъ и выхованіе мѣти» [9]. «Всякъ, рече, первосвящен'никъ на приношеніе даровъ и жертвы сотворенъ» [10], «имже образомъ и стѣнемъ служатъ небеснымъ» [11]. **П**аки приводитъ глаголя: «молимъ же вы, братіе, вѣдати тружающаяся во васъ» [12]. **А** Люторы, о выхованю ихъ завидяще, на себе пожит'ки болше привели.

То поидемъ еще далей.

Что глаголеть у старомъ законе о приносехъ и о доход*о*хъ до цер'кве и попомъ, и о ихъ достоинстве, многіе множество знаидеши у книгахъ Моv-

[1] на полѣ выноска: «ширей пишетъ Домаскинъ гл. 40, 41» [2] на полѣ: «[1] къ Тимоѳ. зач. 281» (sic; нужно: 282) [II, 1—2] [3] на полѣ: «Деян. зач. 29» [XII, 5] [4] на полѣ: «къ Рим. зач. 119» [XV, 30]; «ко Ефес. зач. 234» [VI, 18—19]; «*Калас.* зач. 260» [IV, 3] [5] на полѣ: «Галат. зач. 213» [VI, 1] [6] на полѣ: [соб. посл. Іакова] «зач. 57» [V, 14—15] [7] ibid. V, 15 [8] на полѣ: «[1] къ Тимоѳ. зач. 286» [V, 17] [9] на полѣ: «[1] Коринѳ. зач. 142» [IX, 13] [10] Евр. V, 1 [11] Евр. VIII, 5 [12] 1 Солун. V, 12

Первая редакція.

сеискыхъ. И во Второзаконіи рече: аще хто священ'ника не послушаеть, достоинъ смерти. Рече Господь ко Арону: «глаголи ты ко служащимъ Мнѣ во храме свиденія, и тіи пріимутъ грѣхы людеи своихъ, и отъ имѣнія ихъ да будеть м'зда за службу ихъ». **И**саія рече: «вы же—священ'ницы наречетеся слуги Божія» [1]. **І**еремѣя рече: «возвеличу, напою душу священническу». **Н**о Сирахъ приводя и побужаетъ ‖**(об. 210)** и показуеть, абы предъ попы споведалися, рече: предъ смертию споведаися. Тамже пакы онъ же глаголеть: иереовъ имѣи въ чести, со всея силы твоея возлюбихъ (sic) Бога сотворителя своего, и слугъ Его да не оставиши. Люби [2] священ'ники Его, и очищаися рамены ихъ, даждь имъ часть, якоже есть приказано тобѣ, отъ начатковъ плодъ твоихъ и очищенія, и прочая, въ тои главе

Первая редакція.

въ Сираху книзе его [3]. **М**алахія рече: «словеса священ'ническа сохрани, закона отъ устъ его возыщи, есть бо вѣстникъ Божіи, во мирѣ исправляя ходити».

И что много опиратися о ветхомъ писме! Самъ Господь нашь Іѵс Хрістосъ доходовъ поповскыхъ не отдалилъ, егда Самъ очистилъ прокаженнаго, и отслалъ до церкви, и рекъ: иди и покажися иереови и принеси ему за очищеніе твое.

Многихъ слышимъ глаголющихъ: что поможетъ еже попу исповедатися? И у Моисея въ книзе Числъ [4] пишуща: аще который мужь или жена съгрешить, да исповѣсть воскоре грѣхъ весь священ'нику во храмѣ Господеви, и воскоре отпустится имъ. **У Еѵангеліи пакъ рече: П**рихождаху къ Іоан'ну исповедати грехы своя прежде, тажь потомъ крестишася вси [5].

Первая редакція.

Что тыжъ многие люди преводятъ собѣ, хотячи такъ причаститися, якъ и попъ: тѣло Хрістово особно и кровь Его святую особно [6].

Такъ годнымъ себе чинилъ, яко и попъ, Иозія царь: хотѣлъ покадити [7] у церкви людей. ‖**(211)** И за то ему Богъ не опустилъ, но проказу на челѣ учинилъ. Также Дафанъ и Авѣронъ [8] по-

Вторая редакція.

О святомъ причащеню святыхъ таинъ [9].

Что тежъ переводятъ [10] собѣ, хотячи такъ причащатися, яко и попъ: тѣло Хрістово особно, а кровь Его святую особно.

Такъ годнымъ себе чинилъ, яко и попъ, Иозия царь: хотѣлъ покадити у церкви людей. И того ему Богъ не опустилъ, проказу на челѣ учинилъ. Также Дафанъ [11] и Авиронъ почали

[1] Исаія LXI, 6 [2] противъ этого слóва на полѣ: «зри» [3] на полѣ: [Прем. Сирах.] «гл. 7, 8» [4] на полѣ: [Числ.] «гл. 5» [ст. 6—7] [5] въ рукописи Чертковской сохранился слѣдующій конецъ этой статьи: «‖(43) крестяхуся. Иоанъ Богословъ въ соборномъ [1] посланіи своемъ [I, 9] пишетъ: «аще исповѣдаемъ грѣхи наша, вѣренъ естъ и праведенъ Богъ, да оставитъ намъ грѣхи наша». И Давидъ рече [псал. XXXI, 5]: «исповѣмъ на мя безакония моя Господеви, и Той отпустилъ естъ нечестие сердца моего» [6] этотъ абзацъ въ первой редакціи служитъ какъ-бы заголовкомъ [7] на полѣ: «2 Паралiпоменосъ, гл. 26» [ст. 16—19] [8] на полѣ: «Числа, гл. 16» [9] въ первой редакціи заголовка этого нѣтъ [10] П. преводятъ [11] въ подлинникѣ описка: «Дафалъ»

Первая редакція.

чали были ни-за-што поповъ мѣти и ровнятися имъ: но земля живыхъ поглотила ихъ, а иніи ог'нь попалилъ. Кгды везли на возе киотъ завѣта Господня, тогды Жидъ, именемъ Озанъ [1], виделъ то, ижъ киотъ слонится зъ воза, хотячи пасти на землю. И приступивши до возу и киоту доткнулся, задер'жоваючи его, абы на землю не палъ, и на-тыхъ-мѣстъ за-разомъ рука ему усхла.

Видиши ли, што кому не поручено, а на то не збранъ, ани посвецонъ, а дерзаетъ не у свое дѣло, што ихъ потыкаетъ?

Розважъ собѣ, якіе поваги и набоженства чинилъ Моисей десятословию, также и Давидъ, и зъ якимъ страхомъ онои скрыни чинилъ, егда проважена отъ Ѳилистимъ.

И если серафимъ самъ отъ олтара уг'ля не смѣлъ руками взяти, но клещами взялъ и далъ пророку Исаіи во уста, то ся тамъ значило и преобразовало тѣло и кровъ Хрістову. Ты пакъ если еси сирафимъ, або Исаія пророкъ, како простакъ сыи смѣеши дер'знути угль пречистаго тѣла Хрістова въ руки прияти, еже опаляетъ недостойныхъ, и ровняяся попу, на то уже посвецоного?

Вторая редакція.

были ни-за-што поповъ мѣти и ровнятися имъ: ино земля живыхъ ихъ поглотила. Кгды везли киотъ завѣта Господня на возѣ, тогды Жидъ, именемъ Озанъ, видилъ то, ижъ киотъ слонится зъ воза спасти на землю. И приступивши до возу, хотячи задержати киотъ Господенъ, и рукою дотъкнулся, и на-тыхъ-мѣстъ за-разомъ рука ему усхла.

Видиши ли, што кому не поручено, а на то не избранъ, ани посвецонъ, а дерзаетъ не у свое дѣло, што ихъ потыкаетъ? Естли же киоту дерзнувшаго не стерпѣлъ Богъ, а усушилъ ему руку, то како ты таковымъ грознымъ ужаснымъ страшнымъ тайнамъ коснутися, рукою своею взяти смѣешъ?

‖(об. 43) Розважъ собѣ, якие поваги, охандожности, набоженства, почтивости Мойсий чинилъ онымъ каменымъ таблицамъ писанымъ десятословию, также и Давидъ, и зъ якимъ страхомъ и покорою оной скрини чинилъ, въ которой тые таблицы были, кгды ихъ везъ отъ Ѳилистимъ. (И естли тамъ такъ ѳикгурамъ чинено, то теперъ подобнѣй имѣти святые тайны Хрістовы у великомъ набоженстве и у скрусе приступати) [2].

Естли сераѳимъ самъ отъ олтаря не смѣлъ угля руками взяти, но клещами взялъ, и не далъ пророку Исаи въ руку, но вложилъ во уста ему, то ся значило и преобразовало тѣло и кровъ Хрістова. Ты пакъ, простакъ сый, како смѣешъ дерзнути угль пречистаго тѣла Хрістова въ руки свои взяти?

[1] на полѣ: «2 Цар. гл. 6» [2] взятаго въ скобки нѣтъ въ рукописи А. Н. Попова (Чтенія 1879, кн. 2, стр. 74)

Первая редакція.

Хрістосъ [1] Самъ главу Свою Предтечи склонилъ, а ты не толко главу склонити не хочешь, а гордишься надъ нимъ, але и мѣст'ца ему не подаси. Если попъ збыточенъ, не твой то судъ. Ты овца, како пастыр*а* ‖(об. 211) судишь? ты отъ долгу можешь человѣка судомъ своимъ ратовати, а попъ дол'гъ греховныи именемъ Господнимь пр*а*щаеть.

И показалъ поповъ Самъ Хрістосъ слухати: «на Моисеови седалищи седоша священ'ницы, книжницы и фарисее: елико вамъ повелеваютъ творити, то творите: по дѣломъ же ихъ не чин*ѣ*те» [2], не отъ себе бо учатъ, но отъ писанія. **И** если же были у ветхомъ стыдливости и боязни, теперъ пакъ у новомъ треба бол'шаго страху.

Вторая редакція.

Самъ Хрістосъ повелѣ священниковъ слухати, а ты ихъ ни-за-што не маешъ. Рече бо: «на Моисеови с*и*далищи священници и книжници ѳарисии седоша: елико вамъ повелеваютъ творити, твор*ѣ*те, по дѣломъ же ихъ не чин*ѣ*те». И апостолский санъ попы пр*и*держатъ: егоже аще разрешатъ на земли, будутъ разрешени на небесехъ. И прочая имъ почтивости ихъ.

О поминкохъ по умершихъ.

Потребно есть за умершихъ молитися, приношенія и милостын*я* творити. Обрѣтаемъ бо у книгахъ старого закону [3]: Иуда Мак'ковей бысть похвалный судія въ Ісраили, и егда воиско его побито, изыскавъ у пазухахъ ихъ, хотячи вѣдати, за которыи грѣхъ Богъ разгневался на людъ его, *иже* пораженъ есть, и обрѣлъ въ нѣдрахъ ихъ кумиры. Они же для женъ поганскихъ богомъ ихъ поклонишася, бо которыи Жидъ пришолъ къ жонце поганской, хотячи съ нею блудъ учинити, она же вынемши зъ пазухи своей болванца, дабы прежь поклонился ему, тожь потомъ съ нимъ призволяше скверность дѣлати. Они же тако сотвориша звестися далнимъ, и за то предалъ ихъ Богъ въ руки врагомъ ихъ на побиеніе. И видячи то Июда, судия ихъ або гетманъ, посла во Іерусалимъ 2 тисячъ

О поминкохъ по мертвыхъ.

Потребно естъ за умершихъ молитися, приношенія [4] и милостын*я* творити. Обрѣтаемъ бо во книгахъ Судей (sic), ижъ Июда Макковей похвалный судия во Исраили бысть, и егда войско его поражено бысть, изыскавъ во пазухахъ ихъ и обрѣте въ нѣдрахъ ихъ кумиры. Они же имъ поклонишася дѣля ради женскаго блуда. И посла во церковь Иерусалимскую до священниковъ двѣ тысячи дидрахмъ сребра, да чинятъ приношение за грѣхи умершихъ людей.

[1] этого абзаца нѣтъ во второй редакціи [2] на полѣ: ‹Матѳ. зач. 93› [XXIII, 2—3] [3] на полѣ: ‹кн. 2 [Маккав.] гл. 12› [4] съ этого слова, въ рукописи Чертковской, начинается перерывъ, восполняемый по рукописи А. Н. Попова (см. Чтенія 1879, кн. 2, стр. 75—76)

Первая редакція.

дидрах'мъ сребра ‖(212) до леввитъ и всего духовенства, да будетъ во церкви приношеніе за грехи умершихъ людей.

Видиши ли, яко благочестно и братолюбезно зело сотвори, и въ божествен'номъ писаніи [1] возвеличенъ и удивленъ бысть? Если таковая у старомъ законе приятно, мы же должнѣиши сутъ есмо поминати своихъ, иже во благочестіи скон'чавшихся. Иосия пророкъ рече: «священ'никомъ дано, да о грехи людеи Моихъ ядять» [2]. Яко выш'шей сего черезъ пять листовъ писано есть [3], яко Арону речено: да пріимутъ служители храма грехи людския, а заплату будутъ мѣти отъ имѣней ихъ.

А еретики яко славе святыхъ завидятъ, такъ и мертвыхъ ласки Божеи не взычаютъ. О чомъ къ таковымъ рече Сирахъ: «мертвымъ не забороняй благодати» [4]. Святіи же апостоли [5] надъ страшными пречистыми и животворящими таинами памяти сотворяти вѣрно усопшимъ узакониша.

Рече бо и многий во божественныхъ Деонисіе, во еже о усопшихъ, яко святыхъ молитвами и по смерти деиствуютъ. Тѣмже божествен'ный священникъ испрашаеть любезная Богови, молитъ бо ся убо оставити усопшему согрешенія, и полезна се быти усопшему.

По сихъ же паки Григорие Богословъ о Кесаріи брате [въ] надгробнемъ слове о своеи матери: «слышася, рече, проповѣдь всякому слуха достоина, и матерьня любовъ истощается обещаніемь добрымъ ‖(об. 212) и преподобнымъ, да-

Вторая редакція.

Видиши ли, яко благочестно и братолюбно учинилъ, и во святомъ писанию возвеличимь есть? Если таковая у старомъ законе приятно, мы же должнѣйши есмо поминати своихъ во благочестии преставшихся. Исаия (sic) пророкъ глаголетъ: «дано, рече, священникомъ, да за грѣхи людския оѳерующе едятъ». Яко о томъ и Арону речеся: да приимутъ служителие храма грѣхи людские, и за то будетъ и мзда имъ отъ имѣней ихъ: се же разумѣется по нашему десятина быти.

А еретики яко славѣ святыхъ завидятъ, такъ и мертвымъ ласки Божей не взычаютъ. О чомъ къ таковымъ Сирахъ глаголетъ: «мертвымъ не забороняй благодати». Святіи же апостоли надъ страшными пречистыми животворящими тайны память сотворити вѣрно усопшимъ взакониша.

Рече многий во божественныхъ Дионисие, во еже о усопшихъ, яко святыхъ молитвами и по смерти дѣйствуютъ. Тѣмже божественный священникъ испрашаетъ любезная Богови, молитъ убо ся оставити усопшему согрѣшенья, полезна се быти усопшему.

По сихъ же Григоріе Богословъ о Кесарѣи братѣ [въ] надгробномъ слове о своей матери: «слышася, рече, проповедь всякому слуху достоина, и матерня любовь навершити обещаниемъ добрымъ и преподобнымъ дати вся дѣ-

[1] на полѣ: «Товіта, гл. 4; Сирахъ, гл. 38; Іевь, гл. 1» [2] Осія IV, 8 [3] въ рукописи Императорской Публичной Библіотеки это мѣсто объ Ааронѣ читается не чрезъ пять листовъ, а чрезъ два, именно въ статьѣ «О молебнохъ и исповѣди» (см. выше, стлбц. 115) [4] на полѣ: [Премудр. Сирах.] «гл. 7» [ст. 36] [5] на полѣ: «Апостолский канонъ, 14»

Первая редакція.

ти вся дѣтищу того богат'ство о немъ дарь погребал'ныи. По другихъ яже убо о насъ такова, и ова убо отдахомъ, ова же отдамы, яже въ лѣте приносяще чести жь и памяти». Видиши ли, како известуеть, и добра и преподобна наричетъ яже о усопшихъ приносимая Богови, и лѣтныя памяти приемлетъ?

Тажь святыи Златоустъ къ Филиписеомъ и Галатомъ въ боговещан'номъ своемъ писаніи толкованіи глаголеть: «аще бо Ел'лини, рече, сожигаютъ отшедшихъ своихъ, кольми паче тобѣ вѣрно послати достоитъ, и вѣрному своя, не яко да по[пе]лъ будеть, якоже она и сия, но да бол'шую тому приложиши славу, и аще убо грѣшенъ умерыи будеть, да согрешенія раздреши, аще ли праведенъ, да приложение мъзде будеть и возданию».

Вторая редакція.

тищу богатество о немъ даръ погребалный». Слыши ли, како сказуетъ добра и преподобна, яже о усопшихъ приносимая Богови, и роковые памети приемлетъ?

Святый Иванъ Златоустый къ Филиписеомъ и Галатомъ въ боговѣщанномъ своемъ писании толкуя глаголетъ: «аще бо Еллини сожигаютъ отшедшихъ своихъ, колми паче тобѣ вѣрно послати достоитъ о вѣрнемъ своемъ ку помочи души его паметку, не яко да попелъ будетъ, яко они, и твоя сия о иномъ принесеная, но да болшую тому приложиши славу: аще убо грѣшенъ умерлый будетъ, то согрѣшения разрѣшиши; аще ли праведенъ, да приложиши ему болшую мзду воздавию» [2].

Паки [1] въ другомъ слове глаголеть: «умыслихъ, рече, отшедшимъ на пол'зу, дадимъ имъ пребывающую помощь, милостыню и приношенія, и приноситъ тѣмъ сия вещь многъ успѣхъ, и вящьши прибытокъ, и ползу. Не бо туне яко прилучися сія, взаконишася и Божіи церкви: отъ Того всемудрыхъ ученикъ апостолъ предана быша, иже надъ страшными тайнами молитву творити священ'нику о иже во вѣре усопшихъ, и бываеть тѣмъ много приобрѣтеніе отъ сего и многа полза».

Той же Златоустъ у третемъ слове еписто(213)лія Коринѳянское у тол'кованію глаголеть: «скор'бити жь и плакати о умершихъ не подобаетъ, разве аще кто заблуженіемъ греха въ непокаяніи умретъ: о таковомъ бо не толко скор'бити подобаетъ, но и горко плакати, и другихъ на помочъ призывати, и молитвы о немъ приношати, и къ нищимъ руку простирати, яко да сихъ ради Вседʼръжитель Господь подасть въ день судный души его отраду».

Услышимъ же и прочего златуученія, еже и у иншомъ слове рече: «напиши во твоемъ завещаніи съ чады и сродники своими снаслѣдника своего и владыку, да имать книга судіино имя, и да не лишени будутъ насыщенія нищіи имѣнія твоего, и азъ симъ споручникъ».

[1] начиная съ этого абзаца, въ рукописяхъ второй редакціи (Чертковской и А. Н. Попова) пропускъ [2] здѣсь кончается позаимствованіе изъ рукописи А. Н. Попова, и въ ней самой начинается пропускъ (см. Чтенія 1879, кн. 2, стр. 76)

Первая редакція.	Вторая редакція.

Паки да коснемся богоглаголивыхъ словесъ его [1]. «**Аще**, рече, не доспѣлъ еси, въ житіи сый, о души своеи управити, поне на кончине житія заповѣжъ своимъ по смерти пóмочь дати тобѣ милостынею, и приношенія, и отс*уду* Избавителя примириши: приятна бо Ему сутъ приносима».

Къ симъ же и святыи Григоріе Нискіи глаголеть: «якоже ничтоже, рече, безсловесіе, нижѐ безъ прибытка отъ святыхъ апостолъ предасться, и во божествен'ной церкви везде держано есть памяти творити надъ божествен'ною и всесвѣтлою службою о иже во вѣре усопшихъ. Тѣмже прежде страшнаго суда Хрістова другъ другу помозимъ, и братолюбно человѣколюбцу Богу принесемъ, **‖(об. 213)** приемлетъ бо блазе паче и недоспѣвшихъ лишения ихъ, отъ своихъ имъ приносимая недостатокъ ихъ живыя наполняють, и въ дѣло умершимъ вменяетъ. Хощетъ бо сице благолюбивый Господь просимъ быти, и даяти Своимъ тваремъ яже ко спасенію просимая, и тогда наипаче всячески преклоняется, не егда кто точію о своеи души подвизается, но егда о ближнемъ сія творить, отс*уду* бо на богоподражател'ное воображается и инехъ дары яко своя испрашаетъ благодати, и совер'шен'ныя любве уставъ въ собѣ затворяетъ и блаженство собѣ отъ сего приобрѣтаеть, свою и искреняго благодателствуеть душу».

Васили великій рече: «яко любовъ и смертію не пресекается, еже и по смерти о умер'шомъ друзе показати любовъ и працованіе».

Первая редакція.	Вторая редакція.
Святая же первомученица Фекла испроси отъ всесилнаго Бога отъ муки Факоннилу, Еллину сущу. Зде же вѣрніи о вѣр'немъ къ тому же Владыце о усопшихъ приносимъ молбы.	**‖(44)** Святая же первомученица Ѳекла испроси отъ всесилнаго Бога отъ муки Ѳаконнилу, Еллину сущу. Зде же мы вѣрнии о вѣрне умершомъ приносимъ молбы.
Святый Макаріе сухую л'бину вопросилъ, яже о умершихъ вѣдати хотя: вомають ли когда якое утешеніе? бѣ бо светыи обычне творя о усопшихъ молитвы. Се же хотя показати душелюбець Господь изсох'шому л'бу водхну слово: егда, рече, о мер'твыхъ молитвы приносиши, тогда утѣху малу ощуощаемъ.	Святый Макарие сухий лобъ человѣчий, ходя во пустыни, обрѣлъ и вопросилъ, яже о умершихъ: маютъ ли когда кое утешение? бѣ бо святый уставичне творя о усопшихъ молитвы. Се же хотя показати душелюбецъ Господъ изсохшому лобу водхнулъ слово: егда, рече, молитвы о умершихъ твориши, тогда утѣху малу ощущаемъ.
Нѣкто жь отъ богоносъныхъ отець ученика своего отъ муки молитвами **‖(214)** своими отъ всещедрого Бога испросилъ.	Нѣкто жъ отъ богоносныхъ отецъ ученика своего отъ муки молитвами своими отъ всещедраго Бога испросилъ.
Коснемъ же ся богонаучен'ныхъ словесъ святаго Григория Двоеслова или Беседовника, папы Римскаго, егожь	Коснемъ же ся богонаученыхъ словесъ святаго Григория Двоеслова, папы Римскаго. Сей, нѣкогда по каменому

[1] на полѣ: «Златоустъ»

Первая редакція.

Римляне зовутъ Розмов'цою. Сеи, нѣкогда по камен'ному шествуя мосту, и со усер'діемъ молитву крѣпку душелюбцу Богу о прощеніи греховъ Трояна цара сотвори. И гласу отъ Бога принесшуся ему: «и прощеніе Трояну даю; ты жь не ктому приложи молитвы о нечестивыхъ приносити». Сіе правдиво и незазорно есть сказаніе: свѣдитель не точію Римъ, но востокъ весь и западъ.

Того жь Григория. Во второи книзе пишеть о д'ву черньцахъ, ониже изъ гробовъ своихъ выхожали. Также сказуеть о мнисе, егожь земля мертваго выкидывала. О нихже святыи Венедиктъ с'лужбу принесе Богу, и часть просхуры о нихъ принесен'нои на перси возложити имъ повелѣ: и тако спокоине у гробехъ своихъ лежаху.

Тои же папа Римскый святыи Григоріе у четвер'той книзе своей глаголеть, иже, еще не будучи ему папою, у монастыри своемь отъ мнихъ единаго трехъ дѣля златникъ заклалъ, и у гробъ съ нимъ златники вкинулъ, и потомъ о немъ службу Богови сотворилъ, и тако душу братнюю отъ муки силою Хрістовою свободилъ.

Тотъ же рече, ижъ епископъ единъ, у карабли будучи, о усопшомъ (sic) человѣце безкровную службу Богови принесъ, и тако по святои литоргіи ‖(об. 214) избавленъ есть онъ человѣкъ живъ отъ моря. И иная множаишая сказанія его о томъ онъ-же пишетъ у книзе своей. И кто не вѣритъ сему краткому писанию, хотя увѣдати—истинна ли суть, тои нехаи прочитаетъ священ'ную его книгу, тамо въ неи ширей знаидеть.

Афанасіе же великый, патрияр'хъ Алексан'дрійскый, еже о усопшихъ сице

Вторая редакція.

мосту шествуя, и со всего сердца молитву крѣпку душелюбцю Богу о прощении грѣховъ Трояна царя сотвори. И гласу отъ Бога пришедшю: «Трояну царю прощение и отраду отъ муки дарую; ты же ктому не приношай молитвы о нечестивыхъ».

Той же Григорие Бесѣдовникъ во второй книзе своей пишетъ о дву черницахъ: изъ гробовъ выходили. Также и о мниху, егоже земля вонъ выкидывала. О нихже святый Венедиктъ службу сотворилъ ко Богу, и частъ просхури о нихъ принесеное на перси воз‖(об. 44)-ложилъ: и тако спокойне у гробахъ своихъ лежаху.

Той же Григорие папа у четвертой своей книзе сказуетъ: ажъ еще не будучи ему папою, у своемъ монастырѣ мниха единаго трехъ дѣля златникъ отлучилъ отъ причастия. Который въ томъ неблагословению або покуте умеръ, и у муку пошолъ за преслушание. И потомъ о немъ святую службу совершилъ, и тымъ святымъ приношениемъ молитвами душю братню отъ муки избавилъ.

Той же Григорий Бесѣдовникъ сказуетъ въ той четвертой священной своей книзе, ижъ епископъ единъ, будучи въ корабли, о втонуломъ человѣце изъ корабля святую литоргию совершилъ, и тако по святой литоргии скоро избавленъ бысть оный человѣкъ, о немже святыя дары принесъ, живъ отъ моря. И ина множайшая о усопшихъ въ той своей книзе пишетъ.

Афанасие великий, патриярхъ Александрийский, о усопшихъ сице рече:

Первая редакція.

рече: яко аще и во воздухъ иже во благочестіи скончавыйся положенъ будеть, не отрицаися масла и свеща, Хріста Бога призвавъ, на гробе запалити: приятна бо сутъ сия Богови, и много отъ Него приносяще возданія. Масло и свеща есть всесожженіе, божествен'ная и безкровная жертва, оцѣщеніе.

Вѣдомо же ти бу́ди о приношеніи за усопшаго, якоже бо хто за дитя свое младое хорое масло, свеща, кадило во церковъ принесеть и вѣруеть, яко самъ отрокъ, сія дер'жа въ рукахъ своихъ, спалитъ, **и** яко тежъ на святомъ крещеніи отрицаніе и обещаніе отъ самого отрока, яко его усты глаголемъ и вѣруемъ т*а*, не яко отъ насъ, но отъ самого отрочате уже за совершенное крещеніе принято есть, и за правдивого хрістиянина его маемъ,—тако и сезде ми разумѣи и вѣруи, иж*е* свеща и масло и прочая во избаву умер'шаго приношенія приятна есть.

Поминаимъ умершаго, себе возбужающе къ дѣланію. Аще бо во мнозехъ гресехъ непокаянно живуще умрутъ, |(215) то милостынею и молитвами и тою самою пречистою жер'твою и отъ муки измоляюще ихъ, не бо токмо сія святая тогда на крестѣ дѣиствова Господня плоть и крови жертва, праотеческыя свобождьшеся клятвы, но и ныне таж*е* она, сущи о иже во благочестіи скончавшихся приносима, грехомъ оставленіе и цар'ствія вѣчного на-

Вторая редакція.

яко аще таковъ будетъ святъ иже во благочестии скончавыйся, яко и на воздусе ему положену быти, не отрицайся масла и свеща, Хріста Бога призвавъ, на гробе его запалити: приятна бо сутъ сия Богови, и много отъ Него приносяще воздания. Масло бо и свеща естъ всесожжение, божественая и безкровная жертва, оцѣщение и избавление души его.

О приношении по умершомъ тако маешъ [1], якоже [2] бо хто за дитя свое хорое младое масло або, по нашему, олей или пакъ олива, свѣща и кадило во церковь принесетъ и вѣруетъ, яко самъ отрокъ, сия держа въ рукахъ своихъ, запалитъ, и якоже на святомъ крещении отрицаніе и обецаніе отъ самого отрока, яко его усты глаголемъ и вѣруемъ т*о*, не яко отъ насъ, но отъ самого отрочате глаголано, и уже за совершеное крещение принято есть и за правдиваго хрістиянина его маемъ,—тако и сездѣ ми приимуй и вѣруй, ижъ свѣча и елей и масло и прочая потребы або рѣчи, во избаву умершаго приношеныя, прията есть.

Поминаимъ умершаго, себе возбуждающе къ дѣланию доброму. Аще бо во мнозѣхъ грѣсехъ непокаянно живуще умрутъ, то милостынею и молитвами и тою самою пречистою жертвою отъ мукъ измоляюще ихъ, не бо токмо сия святая тогда на крестѣ дѣйствова Господня плоть и крови жертва, праотеческия свободившися клятвы, но и нынѣ тажь она, сущи о еже во благочестіи скончавшихся приносима, грѣхомъ оставление и царствия вѣчнаго

[1] этотъ абзацъ въ рукописи А. Н. Попова начинается такъ: «Вѣдомо же ти бу́ди о приношеніи за усопшаго» [2] съ этого слова начинается въ Чертковской рукописи пропускъ, восполняемый по списку А. Н. Попова (см. Чтенія 1879, кн. 2, стр. 76—80)

Первая редакція.

слѣдіе даруя. **И** кто убо возможетъ по-ряду сихъ свѣдительство исповедати, яже во преподобныхъ житиия в'чиненая? **Я**коже бо хто миро или масло светое, еже помазати хорого, и омазываючи его, самъ пер'вѣе причащается помазанію, и тако потомъ помазуеть болящаго,—**и** сице всякыи, хто о ближняго спасеніи подвизаяся, первѣе себе ползуеть, потомъ же ближняго. Нѣсть бо неправеденъ Богъ забыти дѣла, по апостолу. Ныне же время помощи: блаженъ не обленивыйся, ни разслабивыися упованиемъ, блаженшіи иже о искренемъ подвизаяся: се бо паче краситъ и возвеселитъ щедролюбиваго Бога, еже тщатися комуждо на помочь искреняго.

Потребно же есть и сезде воспомянути на утвержденіе сущимъ хрістияномъ о цари Феоѳиле иконоборцы. О егоже души подвизавшеся, збавленія его промышляющи, жена его благовѣрная Феодора царица, воздвигнувши святыхъ отець церьковныхъ учителеи на молитву, отъ мукъ вѣчныхъ и по смерти ‖**(об. 215)** мужа своего исхити. Егда бо умираше Феоѳилъ, не могіи борзо исконати, но тяжко и нужно влечаху съ тѣла душу его, и велми воскрычавъ рече: «дѣля иконъ святыхъ биенъ есмь». Жена же его, оная Феодора царица, маючи въ себе потаемне у скрини иконы святыя, принесе къ нему. Онъ же, егда увидѣв'ши образъ Хрістовъ, похвативши руками своими, и почалъ облобызати, и тако тихо душу спустилъ. И по смерти его, яко патриярха Мефодія, такъ и иныхъ святыхъ зъ везеня выпустила, которыхъ былъ

Вторая редакція.

наслѣдие даруетъ. И кто убо возможетъ по-ряду сихъ свѣдителства исповѣдати, яже во преподобныхъ жития вчиненая? Яко хто миро или олии святый приемши, хотя помазати хорого, и омазывающи его самъ первие причащается помазанию, и тако потомъ помазуетъ болящаго,—тако и всякій, хто о ближняго спасении подвизается и промышляетъ, первей себе ползуетъ и себѣ по́мочь чинитъ, потомъ же и ближнему. Нѣсть бо неправеденъ Богъ забыти дѣла человѣка, яже показа о ближнемъ своемъ. Нынѣ же время або часъ помочи: блаженъ не обленивыйся, ни раслабивъ у надѣи, благословеннѣйши же есть, иже о искренемъ працуется, и благая о немъ взываючи промышляетъ: се бо паче краситъ и возвеселитъ щедролюбиваго Бога, еже кому подвизатися на помочь искреняго.

Якоже царица жена Ѳеофилова, подвизавшися о избавлении души мужа своего, иконоборца еретика суща, и о его спасении промышляющи, воздвигнувши святыхъ отецъ церковныхъ учителей на молитву, и по смерти мужа своего отъ мукъ вѣчныхъ исхити и поможе. Егда бо умираше Ѳеофилъ, не могій борзо и легко скончати, но тяжко и нужно влечаху съ тѣла душю его, и велми воскричавъ рече: «ради иконъ святыхъ биемъ есмь люте». Жена же его, оная царица Ѳеодора, маючи въ себе потаемне у скрини своей святыя иконы, пренесе къ нему. Онъ же, егда увидивъ образъ Хрістовъ, похвативши въ нее руками своими, и почалъ умилно целовати, прикладая ко очима и главѣ своей, и тако душу спустилъ тихо. И по смерти его, яко патриарха Меѳодия, такъ и иныхъ святыхъ зъ везеня выпустила, которыхъ былъ осадилъ мужъ

Первая редакція.

для святыхъ иконъ осадилъ мужъ ея Феоѳилъ, и просила патриярха и иншихъ святыхъ мужей и пустынниковъ, да молять Бога о мужи ея Феоѳиле. И егда сие бысть презъ всю неделю поста великого, пятого дня по всенощномъ стоянію, видѣ патриярхъ и Ѳеодора царица презъ захвиценя, ижъ царя Феоѳила по торгу водима свезана и биена, и потомъ повелен'но бысть развезавши отдати женѣ его. И гласъ бысть до Мефодія: «кътому о семъ не стужай божеству его, ради бо моленія святыхъ Моихъ помиловахъ Феоѳила». И для певнаго виденія того, истен'на ли сутъ еже виделъ, и списокъ тотъ узялъ Мефодій, въ который былъ имя Феоѳилово вписалъ, абы имя его промежъ ин'шихъ еретикъ вѣчне въ церкви проклинано было, и подъ престоломъ былъ сховалъ: и судбами Божіими Феоѳилово имя выглажено, ‖(216) а прочіихъ еретикъ имена ку проклятію зостали, а его не обрѣтеся имя написано.

Тѣмже часъ рещи: добрая жена и по смерти мужа своего спасаеть, яко апостолъ рече: «что вѣси, жено, аще мужа спасеши? и что вѣси, мужу, аще жену спасеши?» [1] «Святить бо ся мужъ невѣренъ о женѣ вѣр'не, и святится,

[1] 1 Кориное. VII, 16

Вторая редакція.

ея Ѳеофилъ поклонения ради святыхъ иконъ, и упросила патриарха и святыхъ преподобныхъ отецъ, и великаго Ионикия, во Алимбъской горѣ просиявшаго, и постника славнаго святаго Арсакия, и иншихъ святыхъ пустыниковъ подвигнула на молитву, да молятъ Бога о мужу ея Ѳеофилѣ; а сама тежъ и зъ старицами, святыми женами, молитвѣ прилежаше и милостыню велику подаваше. Егда же бысть сие содѣловано презъ всю недѣлю первую поста великаго, и пятого дня по всенощныхъ молитвахъ и пѣнию, опочивающу патриарху и царици Ѳеодорѣ по стоянию и працованию всеношному во своихъ покояхъ, и се за-разомъ въ захвиценю быша, и видятъ, ижъ царя Ѳеофила въ Констянътине граде связана водятъ по торгу немилостивно биема, и потомъ повелено бысть развезавши отдати женѣ его царицѣ Ѳеодорѣ. И гласъ бысть: «ктому о семъ не стужай божеству его, ради бо моленіа святыхъ Моихъ помиловахъ Ѳеофила». И тако патриархъ для певнаго видѣния того—истинна ли есть, еже видѣлъ, списокъ тотъ взялъ, въ которомъ имя Ѳеофилово написалъ, абы его имя и зъ иншими еретики во церкви проклинано было, и идучи на згоняне, подъ престоломъ тотъ списокъ сховалъ: и судбами Божіими Ѳеофилово имя выглажено, а прочиихъ еретикъ имена ку проклятию зостали, а его не обрѣтеся имя написано.

Тѣмже часъ рещи: добрая жена и по смерти мужа своего спасаетъ, яко апостолъ рече: «что вѣси, жено, аще мужа спасеши? и что вѣси, мужю, аще жену спасеши?» «Святить бо ся мужъ невѣренъ о женѣ вѣрнѣ, и святится,

Первая редакція.

рече, жена невѣрна о мужи вѣрне» [1]. **Т**акже и сия жена дѣломъ показа о мужи своемъ.

А еже провожаемъ мертвого пѣніемъ и пѣсми (sic), и олѣи на мертваго узливаемъ,—знаменующе помазаніе крещения. **С**ъ кадиломъ же и со свещами по немъ идемъ,—показующе, яко темнаго сего житія избывъ, и ко Свѣту Истен'ному идеть Создателю своему Хрісту Богу. **Х**ощеши ли вѣдати, яко молбою и вѣрою инѣхъ и иніи спасаются? Умре Лазаръ: како можаше мертвецъ молити Бога за ся? Но недостаточное его ужиками его накончевашеся, и тако поможе сестръ молитва и вѣра, яко мертваго отъ преисподнихъ воставити. **Т**ако и друзіи за другихъ вѣрою молящеся, мертвеца могутъ воскресити и имъ помочи. На востокъ его покладаемъ,—прознаменуючи образъ востанію изъ мертвыхъ.

Вторая редакція.

рече, жена невѣрна о мужѣ вѣрнѣ». Также и сия жена дѣломъ показа о мужи своемъ.

Хощеши [2] ли еще ктому вѣдати, яко молбою и вѣрою иныхъ, рекше живыхъ, умерлые спасаются? Яко ся указало о Ѳеофилѣ, тако и сездѣ слыши тому жъ подобно сице. Умре Лазарь: како можаше мертвецъ молити Бога за ся? Но недостаточное его ужиками его накончевается, и тако поможе ему сестръ его молитва и вѣра, яко и мертваго отъ преисподнихъ востави. Тако и друзии, за другихъ вѣрою молящеся, могутъ мертвеца воскресити и имъ помочи. А еже провожаемъ мертваго съ пѣниемъ и пѣснъми и олѣй на мертваго изливаемъ,—знаменующе помазания крещения. Съ кадиломъ же и со свѣщами по немъ идемъ,—показующе, яко темнаго сего жития избывъ, и ко Свѣту Истинному идетъ. На востокъ его покладаемъ,—прознаменующе образъ востанию изъ мертвыхъ.

А еже [3] глаголють: «одинаково-деи мѣсто, гдѣ пbelieved похованъ, тамъ похованъ, мѣсто-деи не поможетъ»,—то почто же Иосифъ отца своего Иякова изъ Египта вывезъ и поховалъ у земли Ханаонской? однаково было лежати и у Египтѣ. Также и свои кости Иосифъ повелѣ сыномъ Исраилевымъ изъ Египта вынести? однаково бо и тамъ лежати костемъ. Але то все ѳикгуровало дисейшому новому закону на прикладъ, што вже на почтивыхъ мѣстцахъ при святыхъ церквахъ погребаются, где уставичне хвала Божия бываетъ приношаема, то особливе на то мѣсто отлучено. До Моисея реченое: «мѣсто бо свято, на немже стоиши», тѣмже и въ томъ нѣкая таемница хрістиянская замыкается, спомогающи положенымъ мертвымъ, и отраду нѣкоторую ощущати вѣруемъ имъ имѣти.—Еще же глаголютъ: «еже невинный накладъ або утрата такъ зуфале а велеможне погрѣбати або проводити, ничого то не есть помочно або потребно, однаково погребание яко богатому, такъ заровно и убогому». Ты же ми обачь то а розважь: зъ якою великою почтиво-

[1] на полѣ: «[1] Корин. зач. 137» [VII, 14] [2] этотъ абзацъ, въ своихъ отдѣльныхъ точкахъ, значительно перетасованъ, сравнительно съ первою редакціею [3] NB. этого абзаца совсѣмъ нѣтъ въ первой редакціи; онъ сохранился только въ рукописи А. Н. Попова (Чтенія 1879, кн. 2, стр. 78—79)

Первая редакція. | Вторая редакція.

стию а и зъ громадою множествомъ людей Иосифъ отца своего Иякова проводилъ? на похованье тѣла его со всѣмъ дворомъ, конми и колесницами цудне, прибрано, коштовно выехали, и со всѣми людми Египетскими на погребъ выбралися, чинячи почтивость тѣлу тому и показуючи знакъ любве, або тежъ, заховываючися Иосифа, къволи то ему вчинили. Чому не похуженъ въ томъ Иосифъ, але еще и до того часу отъ святыхъ книгъ похваленъ бываетъ, иже отца своего такъ славно поховалъ? А ку убогому велможъ не ровняй, яко тому прикладне и апостолъ пишетъ: «ина слава солнцу, ина слава мѣсяцу, и ина слава звездамъ, звезда бо звезды превышаетъ во славѣ» [1]. Также маемъ розберати и во человѣцехъ: ина слава простому людину, и ина слава и проводъ поважному стану.—А што причитаютъ, ижъ мѣстца продаютъ або берутъ церковници, ино то не отъ нихъ стало. Нехай пеняютъ на праведнаго Авраама, чому то онъ почалъ а купилъ на погребенье тѣла своего печеру и всему роду своему на похованe мертвымъ. Нехай бы реклъ: «Господня есть земля и конца ея». Але то видиши: дармо не хотѣлъ, але мусилъ купити, и не инде где положитися або погрестися покутне, але въ земли Ханаонской, ему обецаной, розумѣючи, ижь на томъ мѣстцу слава Господня будетъ вельбена, где теперъ есть Иерусалимъ. Также и хрістияне при церквахъ покладаются, где Богови служба святая приносится.—А звоненье по мертвыхъ разумѣется, яко послышитъ человѣкъ, речетъ: «Боже, буди милостивъ души оного», и въ томъ собѣ словѣ по́мочь примуетъ душа.

О кадиле.

А еже о кадиле або о ла́доне, вси многіе доводы опустивше, але притчею прикладъ тому подобенству слушныи дамы о Нои. Егда Нои вышедъ съ ковчега сотвори олътаръ и принесе Богу оѳѣру отъ туковъ, и обоня Богъ (об. 216) воню благоуханія. И если сквари скотъ безсловесныхъ во благоуханіе Богъ принятъ, то наипаче не гнушается Богъ дыму кадил'наго, и пріимуетъ во благоуханіе, идеже нѣсть скваромъ дыму, но по Малахію пророку: «на всякомъ мѣсте кадило чисто приносится имени Господню» [2]. И у Покалипсіи [3] сказуетъ, иже отъ рукъ іереискыхъ презъ ангела приносится дымъ кадил'ный предъ Бога.

О кадилѣ.

А еже о кадилѣ або о ладанѣ, вси многие доводы опустивше, але припо-вѣстью прикладъ тому подобный слушный дамо о Нои. Егда Ной вышелъ съ корабля, сотворилъ олътаръ, и принесе Богу оѳѣру отъ туковъ, и обоня Богъ запахъ благоуханія. Естли сквари скотинъ безсловесныхъ въ благоухание Богъ прия, то наипаче не гнушается Богъ дыму кадилнаго и примуетъ во благоуханіе, идеже нѣсть скваремъ дыму, но по Малахию пророку: «на всякомъ мѣстѣ кадило чисто приносится имяни Господню». Ты же что волялъ бы слышати носомъ або нюхати: сквари ли, або запахъ кадила? Але разумѣмъ тому, ижъ волишь нюхати кадило, хотя

[1] 1 Коринѳ. XV, 41 [2] Малах. I, 11 [3] на полѣ: «гл. 21»

Первая редакція.

О све́чахъ.

Мовили быхмо отъ писма, ино учитъ насъ апостолъ духовная словеса духовнымъ предлагати: бо вси вѣдають, ижъ то здавна было и есть уставено до церкви свѣчи носити, почемъ отъ старого закону ажъ доднесь [1]. Але и съ прикладу, кромъ писанія, глаголемъ по Соломону: «незлобивый всякому словеси вѣру емлеть». «Двоедушенъ бо, рече, человѣкъ неуправленъ есть во всѣхъ путехъ своихъ». Сице есть: егда отроча, кое ли буди, принесе ко отцу своему вещь якую кольве, непотребна и ничемна сущи, еюже речю игралъ, и отець его, хотя непристойна, но хотя обрадовати и увеселити сына своего, тѣшачи его, абы не плакалъ, а вдяч'не отъ него тую речь пріимуеть, и отпустить его съ похваленіемъ и веселиемъ,—тако обретается и Богъ сице творя: пріимуетъ бо отъ чистаго сердца принесен'ное, не яко вещи оноя требуя, но усердия отъ коегождо принесенія смотряя, и исполняетъ прошенія его. И Каинъ тежъ дары Богу при(217)несе, а к'гды не и[зъ] справедливого сердца, на приносъ его Богъ не внятъ, а на брата его Авелевы дары призри

Вторая редакція.

его ненавидишь, что имъ кадятъ або курятъ, нижели мясныхъ скваръ. И у Покалипси сказуетъ, ижъ отъ рукъ презвитерскихъ презъ ангела приносится предъ Бога дымъ кадильный. Въ Рускомъ..... а у Полской глава 8. Сказаніе разума о кадилници: кадилница есть человѣчество Хрістово, а огнь въ ней—Божество, дымъ же кадилный—Святый Духъ, благоуханое веселие.

О свѣчахъ.

Мовили быхмо отъ писма, ино учитъ насъ апостолъ—духовныя справы духовнымъ предлагати: бо вси вѣдають, ижъ то здавна есть и было и уставено до церкви свѣчи носити, почемъ отъ старого закону ажъ и доднесь. Але предся съ прикладовъ слушныхъ исповѣмы и кромъ писанія, по Соломону: «негнѣвливый всякому словеси вѣруеть» [2]. «Двоедушенъ бо человѣкъ неуправленъ есть во путехъ своихъ» [3]. Егда отроча, кое ли буди, еюже рѣчью игралъ, принесе ко отцю своему якую колве, непотребна и ничемна будучи, и отецъ его, хотя и непристоина, хотячи обрадовати дѣтя и увеселити его, и тѣшачи его, абы не плакалъ, вдячне отъ него тую рѣчь приметъ, и отпуститъ съ похвалениемъ и веселиемъ,—тако и Богъ обращается сице творя: примуетъ бо отъ чистаго сердца принесеное, не яко вещи оноя требуя, но усердия отъ коегождо принесеная смотряя и прошения его испольняетъ. И Каинъ тежъ принесъ Богу дары, а кгды не зъ праваго сердца, не зъ горячее, теплое мысли, неохотне а нелюбовне, на приносъ его Богъ не внятъ,

[1] на полѣ: «2 кн. 25» [Исход. XXV, 31—39] [2] Притч. XIV, 15 [3] Іаков. I, 8

Первая редакція.

Господь. Почто? понеже отъ правого умыслу принесъ любовне або умысльне.

Видиши ли, не яко требуя Богъ приносовъ и Авелевыхъ, Самъ бо рече у псал'мѣ 49-мъ: «познахъ вся птица небесныя, и не ямъ мяса юнча», и прочая тамъ [1]? **Н**о якоже реклося, сердца Богъ испытуя отъ приносящаго, тѣм'же и приношенія отъ нихъ пріимуя. **Я**коже сотвори жена блудница, не яко требующу мирнаго помазания Господу, но та, елика имѣ въ мысли, дѣломъ показуя любовъ, но противу изволенію ея дары Богъ приятъ. **Н**ижѐ бо скваромъ радуется Богъ и всесожженіа требуя жертву Авелевы, Ноевы, Авраамли, Иеѳоая и прочихъ, но вѣры ради невидимыя отъ нихъ видимое приношеніе приятъ.

Вторая редакція.

а на [2] ‖(45) брата его Авелявы дары призри. Почто? понеже не хитростию, отъ праваго умыслу, хотливе а любовне принесъ.

Видиши ли, не яко требуя Богъ приносовъ Авелевыхъ, но серца испытуя отъ принесящаго, тѣмъже и принесеное отъ нихъ приймуя? Яко сотвори жена блудница, не [яко] требующ*и* мирнаго помазания Господу, но тая, елика имѣ у мысли своей, дѣломъ показуя любовъ, и противу изволению е[я] дары отъ нея Богъ прия. Нижѐ бо скварамъ радуется Богъ и . . . . новъ требуя Авелевы, Ноевы, Авр[аамли], [Ие]ѳтаевы и прочихъ праведникъ, [но вѣры ради] ихъ невидимыя, видимыя приносы [при]ятъ [3].

Первая редакція.

О десятеромъ Божиимъ приказаню Жидомъ даного [4].

Сами жь Люторы глаголють, ижъ не есть есмо [5] подъ закономъ, но подъ благодатию по апостолу, то почто отъ десятословия учатъ, къ Мойсіискому закону возвратилися, радость творяще хрістоубіицамъ Жидомъ? Что бо маютъ рещи о Хрісте, яко не домыслилися отъ десятословия учити, еже на часъ даного Жидомъ, яко младенцовъ стрещи и пѣстовати, але намъ яко совер'шенымъ мужемъ десятословіе предаде ново, сицево: ‖**(об. 217)** «**В**лажени нищіи духомъ: яко тѣхъ есть царство небесное. **В**лажени плачущіися: яко тіи утѣшатся. **В**лажени кротци: яко тіи наследятъ землю. **В**лажени алъчуще и жаждуще правды: яко тіи насытятся. **В**лажени милостиви: яко тіи помиловани будуть. **В**лажени чистіи сердцемь: яко тіи Бога узрять. **В**лажени миротвор'ци: яко тіи сынове Божіи нарекутся. **В**лажени из'гнани прав'ды ради: яко тѣхъ есть царство небесное. **Б**лажени есте, егда поносятъ вамъ, и изжденутъ вы, и рекутъ всякъ золъ глаголъ на васъ л'жуще, Мене ради. **Р**адуитеся и веселитеся, яко м'зда ваша

[1] на этомъ словѣ въ рукописи А. Н. Попова кончается статья «О свѣчахъ» [2] на этомъ словѣ кончается позаимствованіе изъ рукописи А. Н. Попова [3] на этомъ прерывается вторая редакція, и далѣе слѣдуетъ одна первая [4] отсюда идетъ одна первая редакція (по рукописи Императорской Публичной Библіотеки) [5] т. е.: ижъ нѣсмы

Первая редакція.

многа на небесехъ» [1]. Зрите убо хрістиянского закона, еже положи намъ Хрістосъ, намъ же изобиловати бо повелѣ «паче закон'ныя правды книжникъ и фарисей» [2].

Что жь апостоли, не тѣмъ же ли духомъ учаще проповедаху слово благовѣстія Июдеомъ же і Ел'линомъ, отъ конець вселен'ныя до конца ея? Како ни одинъ отъ нихъ десятерого приказанія не научи? Пріидоша нѣкогда во Антиохию отъ Жидовъ нѣціи вѣроваше и учаху братию обрезатися и соблюдати законъ Моисеовъ. Како не престаша о сихъ возыскающе, но послаша Савла и Варнаву въ Іерусалимъ, въпрашающе о семъ, къ Иякову, апостоломъ и старцемъ [3]? Что жь восписаше противу сему, смотри извѣстно: «изволися, рече, Святому Духу и намъ, ничтоже возложити вамъ тяготу, развѣ нужныхъ сихъ: удалятися отъ идоложер'твъ, ‖(218) отъ крове и блуда и удавленины» [4]. Видите ли, како не именоваше десятословія? Павелъ апостолъ рече: «иже въ законе оправдаетеся, благодати отпадаете» [5]. И отводя отъ закона ветхаго, сице глаголеть: «аще закономъ правда убо была бы, убо Хрістосъ туне умре» [6]. «Но стойте, рече, во свободе Хрістове, а не паки подъ иго работы закон'ныя подъклоняйтеся» [7]. «Аще бо бы, рече, первый законъ былъ непороченъ, не бы второму искалося мѣсто» [8]. Паки тамже нижей пишетъ: «азъ бо закономъ закону умрохъ, да Богови живъ буду». Тамже глаголеть отъ пророка: «си дніе грядутъ, и совершу на домъ Ісраилевъ и на домъ Июдовъ заповѣдь нову: не по заповеди, егоже завещахъ отцемъ ихъ» [9]. «И внегда глаголати новъ, обетши первого, а обетшающее и состарѣвшееся близъ истлѣнія есть» [10]. «Отметанія бо бываетъ прежде бывшои заповеди за немощное и неполезное се. Ничтожь бо соверши законъ, приложение есть лучшему упованію, имже приближаемся Богу» [11]. «Умросте бо, рече, закону тѣломъ Хрістовымъ, яко работати намъ во обновленіи духа, а не во ветсе писмени» [12]. «Законъ бо духа жизни о Хрісте Ісусе свободи насъ отъ закона греховнаго и смерти» [13]. «Ветхая бо, рече, мимоидоша, и се уже быша вся нова» [14]. Отводя ихъ отъ наблюденія [15] старого закону, вопиеть сице [16]: «оправдавшеся убо вѣрою, примиреніе имамы ко Богу Господемь Ісусъ Хрістомъ, Имже приведеніе обретохомъ, вѣрующе во благодать сию, въ неиже ‖(об. 218) стоимъ и хвалимся упованіемъ славы Божія». Зриши ли, яко глаголеть «вѣрою Хрістовою», а не Моисеискаго десятословия пестунствомъ?

Да что много глаголати о десятословію старомъ, Моисею до часу даного, емуже вы теперъ безвремен'но приседяще проповедаете, которое в'жо еvангелистъ подъ ногами лежати менить сими словесы Апокалипсии гл. 12: «И знаменіе веліе явися на небесехъ, жена облечена въ солнце, и луна подъ

[1] на полѣ: «Матѳей, зачало 10» [V, 3—12] [2] на полѣ: «Матѳей, зач. 12» [V, 20] [3] Дѣян. XV, 2 [4] на полѣ: «Дѣян. зач. 36» [XV, 28—29] [5] Галат. V, 4 [6] Галат. II, 21 [7] Галат. V, 1 [8] на полѣ: «къ Евреомъ зач. 319» [VIII, 7] [9] Евр. VIII, 8—9 [10] Евр. VIII, 13 [11] Евр. VII, 18—19 [12] Римлян. VII, 4—6 [13] Римлян. VIII, 2 [14] 2 Корине. V, 17 [15] въ оригиналѣ описка: «наблюденіе» [16] на полѣ «къ Римля. зач. 88» [V, 1—2]

Первая редакція.

ногама ея, и на главѣ ей венець отъ звѣздъ двоюнадесяте»[1]. Толкованіе: Святую церковъ менитъ оболчену во Солнце праведное, Хріста, и словомъ божествен'нымъ свѣтящуся паче солнца, и луну ветхіи законъ подъ ногама имущи, а на главѣ венець обоюнадесяте апостолъ ученіе, имиже утвержена есть. «По прав'де закон'не былъ есмь непороченъ. Но яже ми бяху приобрѣтенія, тогда сия вменихъ Хріста ради тщету. Но еще мню всѣмъ тщету быти за преимущее разума Хріста Іесуса Господа моего, Егоже ради всѣхъ от'тщетихся, и мню вся уметы быти, да Хріста приобрящу и обрящуся о Немъ, не имыи моея правды еже отъ закона, но сущую отъ Бога правду во вѣре Хрістове»[2].

Видиши ли, како шкоду вменяетъ исправленіе тогдашнее иже въ законе правды, прямо Хрістова совершен'наго иже во Евангеліи разума уметы вменяетъ младенческаго разума, и тщетѣ ходотай не токмо собѣ, но и всѣхъ иже во вѣрѣ Хрістове писменехъ, закону ‖(219) безвремен'не приседящимъ, якоже и самъ светыи Павелъ служеніе смерти въ камени образовано именова[3]. «Писмя, рече, умерщвляетъ». «Удовли, рече, насъ служителя новому завѣту, бо старое одно, кромъ нового писма, умерщвляетъ»[4]. Яко тамъже нижей рече: како бо не умрети есть, ижъ, закон'наго ради оправданія, благодати Божія отпадшимъ и оставившимъ волю Сына Божия, паки тещи иже отъ горы Синаискыя въ работу рожшемуся закону ветхому?

Первая редакція.

Вачиши ли, господине, яко иже на противстоящая имъ Святаго Духа словеса, не вѣдуще силы его, на помочь собѣ десятословие въ Кати[хи]сису своемъ пишутъ: такова бо есть неправда—сама собѣ навѣтующи не разумѣеть.

И еще рече сице: «аще хто Моисеискому закону у чтенію пребываеть, то ему еще покрывало Моисейскаго закону на сердци лежить, яко о Хрісте перестанеть»[5]. «Не льстимъ, рече, словомъ Божіимъ»,—«аще ли покровено благовест'вованіе наше, во гибнущихъ есть покровено: они же ослепли невѣриемъ»[6], и прочая тамъ. Да обуздають языкы своя богоборцы глаголюще, яко бы мы законъ старый отъ Бога дан'ный Манахійскый хулили, ни згола отметали, яко непотребна отнюдъ и чужа Богу; но аще и много глаголють, или пишутъ неправ'ду, жаднымъ обычаемъ довести того на насъ не могутъ. Мы бо сице дер'жимъ и мудрьствуемъ ‖(об. 219) о божествен'номъ законе, якоже святому апостолу Павлу и прочимъ святымъ мнится: яко добръ законъ, аще законне приемлютъ его,—ко Хрісту бо отсылаеть и Того во всемъ послушати повелеваетъ, якоже и О[т]ческый гласъ во время преображенія свѣдителствова[7]. Моисею предстоящу Ему, не рече—Моисея послушати и его законоположенія держати, або отъ десятословія учити, но Хріста послушайте.

Не добро жь законъ зле разумѣюще[8] о немъ, иже безъ праваго ученія глаголющимъ отъ него, и апостолъская преданія, святыхъ отець ученіа церковная растлѣвающимъ, и хрістиянъ-

[1] Апокалипс. XII, 1 [2] Филиппис. III, 6—9 [3] 2 Коринѳ. III, 7 [4] на полѣ: «[2] къ Корин. зач. 173» [III, 6] [5] на полѣ: «[2] къ Корин. зач. 174» [III, 14—15] [6] на полѣ: [2 Коринѳ.] «зач. 175» [IV, 2—4] [7] на полѣ: «Матѳей, зач. 70» [XVII, 5]; «Лук. зач. 45» [IX, 35] [8] нужно: разумѣющим

Первая редакція.

скыхъ благочестивыхъ обычаевъ разорителе [1]. Не выкладаютъ бо ся отнюдъ человѣческымъ разумомъ божествен'ная писанія, аще не быша святіи отцы отъ Духа Святаго навыкше сказали намъ разумъ ветхаго и новаго завѣта. Тако бо нѣціи отъ нихъ яко траву законъ разумѣли, на нейже колосъ пришествія Хрістова совершитися хотяше; созрѣвши же п'шеницы вѣры, невеликая потреба травы оноя, рекше соломы. Или злату и олову предстоящу, и аще кто олово возметъ, т'щету возлюби: не само олово т'щета, добро бо и то въ часъ потребы, но лишеніе лѣпшаго тщету возлюби. Тако и по пришествіи Хрістове проповедати писаниемъ закон'нымъ и учити десятословиемъ старымъ т'щетѣ вина бываеть новому писанию, и не учатъ ‖(220) отъ нового, но до старого приложишася.

И послания святаго Павла на свои разумъ превращають, выкладаючи, о которомъ святыи Петръ апостолъ во второмъ своемъ посланіи глаголетъ: «якожъ по дан'ней благодати Божіи братъ нашь Павелъ во всѣхъ своихъ посланіихъ пишетъ, въ нихже неудобъ разумна нѣкоимъ къ розознанию, но нѣціи разгордѣв'шеся, нич'тоже вѣдуще слову силы, писанія развращаютъ [2] и инако сказують ко своеи имъ погибели» [3]. И самъ Павелъ святыи рече о собѣ: «отъ части разумеваемъ, и отъ части пророчествуемъ» [4]. Видиши ли смиреніе святаго? не хвалится, яко Люторы теперъ писмомъ шир'муютъ.

Но мы ходимъ о[т]ческимъ путемъ— тоже мудрьствовати и томуже правилу прилагатися по апостолу: «елицы, рече, правилу сему, сиречѐ церковному, приложатся, миръ на нихъ и милость» [5], егоже мира, милости Божия да сподобимся улучити отъ Хріста Бога нашего.

О правилахъ.

Глаголютъ: «ижъ того всего, предуспомя[ну]тыхъ речей, ани которыхъ правилъ и уставовъ Хрістосъ, ани апостоли не положили; але то дей вымыслы людскія правила зложиша, и не есть то правила, але кривила».

Но да штò святіи утвердиша и умерковали, тò Богъ принялъ, и славится у сонме ихъ и славимъ есть. «Богъ прославляемъ въ совѣтехъ святыхъ» [6]. И любитъ Духъ Святыи раду ихъ и законоположеніе святыхъ. Паки рече: «любящихъ законъ Твои нѣсть имъ соблазна» [7]. Светилникомъ законъ зоветъ: «светилникъ нога‖(об. 220)ма моима законъ Твой, и свѣтъ стезямъ моимъ» [8]. Рече бо: «сего ради законъ дасть согрешающимъ на пути» [9]. «Исповѣдятъ небеса чудеса Твоя, Господи, и истин'ну Твою въ сонмѣ святыхъ» [10]. И апостолъ вопиетъ, иже законъ данъ [11] есть для грѣш'ныхъ, абы ся каяли, въ чомъ согрешили, рече: «яко праведному не лежитъ законъ, но беззакон'нымъ, непокоривымъ, нечестивымъ, грѣш'никомъ» [12] и прочая тамъ въ той главизне. «А хто, рече [13], плоды духовныя чинитъ, на таковыхъ нѣсть закона, не требе ему закона, понеже Богови жи-

[1] нужно: разорителемъ [2] въ рукописи описка: развращаютъ [3] на полѣ: [2 Петр.] «зач. 68» [III, 15—16] [4] 1 Коринѳ. XIII, 9 [5] на полѣ: «къ Галат. зач. 215» [VI, 16] [6] на полѣ: «Псаломъ 88» [ст. 8] [7] Псал. CXVIII, 165 [8] на полѣ: «Псаломъ 118» [ст. 105] [9] на полѣ: «Псаломъ 24» [ст. 8] [10] на полѣ: «Псаломъ 88» [ст. 6] [11] въ рукописи описка: далъ [12] на полѣ: «[1] Тимоѳ. зач. 279» [I, 9] [13] на полѣ: «Галат. зач. 213» [V, 22—26]

Первая редакція.

ветъ, а не плоти». **И** о собранию сейму або собору святыхъ пророкъ прознаменовалъ: «соберѣте Ему преподобныя Его, завѣщавающая завѣтъ Его о жертвахъ» [1].

Зриши ли, что рече, полагающе (sic) заповѣдь о оѳѣрахъ, еже есть о всѣхъ таиностяхъ церковныхъ хрістиянскыхъ? **Но** и сынъ его царь Соломонъ о соборехъ глаголетъ: «премудрость созда собѣ храмъ и утверди столпъ седмъ» [2], **с**оборовъ святыхъ седмъ. Святыи бо отцы на сойме своемъ духовномъ возыскали всѣхъ речей, приналежачихъ хрістияномъ къ воли Божей. Рече: «въ совѣтехъ правыхъ и сонме, велия дѣла Господня, изыскана во всѣхъ воляхъ Его» [3]. **Прото** рече: «Богъ прославляемъ въ совѣтехъ святыхъ» [4], яко реклося где, святіи отцы сошедшеся обыйскавше хрістияномъ потребнаго ку апостольскимъ правиломъ, Духомъ Святымъ движимымъ, приложиша и утвердиша, церкви предаша.

‖**(221) Г**лаголютъ же Правила святыхъ апостолъ, во первой грани третяя глава, яко хранити подобаеть и держати церковная преданія и неписание(мъ) [5] обычаи и законъ церковный. Но еретикы не сказують быти апостольскихъ Правилъ. Але Павелъ апостолъ велитъ и приказуетъ: «стойте, держите, рече, преданія, ихже научитеся, аще словомъ, (або малеванемъ,) аще посланиемъ нашимъ» [6]. **То** уже значитъ, ижъ есть ихъ преданіе словное, уст'ное и писаное, еже по нашему завѣту— Правила.

Первая редакція.

О чернечестве.

И о всѣхъ тыхъ речахъ, и о чернецкомъ чину, причитаютъ быти человѣческія [7] вымыслы, но да вѣсте, якоже и выш'ше рѣхъ, приятна суть Богу [8] и человѣческия предания, отъ люб'ве приносимая. Во Іеремеи пророцы есть описано [9] о сынехъ Анадановехъ (sic) дому Рахавля, како храняху заповеди отца своего, нижѐ пророка отъ Бога послан'ного къ нимъ раздрушити не послушаша, отвещаша ему, яко отець нашь Иоанадавъ, сынъ Рахавль, заповеда намъ не пити вина, нижѐ будовати домовъ, сѣмянъ не сѣяти, ни винограда садити, но въ кущахъ жити вся дни живота нашего. Послушахомъ его и пребываемъ тако. Что жь Богъ пророку отвеща? «Ел'ма послушаша сынове Иоанадавли заповеди отца своего, не оскудѣетъ мужъ сыновъ Іоанадавль стоя ‖**(об. 221)** предъ лицемъ Моимъ во вся дни на земли». Видиши ли, ижъ не потеза ихъ за то, но и предъ обличностию Своею вѣчне стояти имъ обецалъ, и умножити я̀ хранящимъ заповеди человѣческыя?

Сице и мниси храняща яже вышше заповеди. Что же, Иесеи глаголеміи, о нихже Иосифъ Матьѳеевъ [10] по достатку повествуетъ, не мнишеское ли житие прохожаху? **М**нога убо имаетъ церкви не отъ писан'наго предания, яже потребна суть и нужна, а понеже не противна писанию и поспешествуема ко смотрению тѣхъ. И Павелъ апостолъ многа творяше незаповедан'ная, но яже

[1] на полѣ: ‹Псаломъ 49› [ст. 5] [2] Притч. IX, 1 [3] на полѣ: ‹Псаломъ 110› [ст. 1—2] [4] на полѣ: ‹Псаломъ 88› [ст. 8] [5] *мъ* лишнее [6] на полѣ: ‹[2] къ Селун. зач. 276› [II, 15] [7] это слово вставлено на полѣ [8] на полѣ: ‹Мой[сей] 4 кн. [Числъ] гл. 6› [9] на полѣ: [Ерем.] ‹гл. 35› [10] въ подлинникѣ описка: Матьѳеемъ. Срвн. ниже, послѣднюю статью: ‹Прикладъ чернечскому житию›

Первая редакція.

поспешають Еνангелию. «О юнотахъ бо, рече, и дѣвахъ повеления Господня не имамъ» [1], обаче повелеваше изволяющихъ на луч'шее. Не ток'мо бо святіи заповеданная сотвориша и чисто крещеніе сохраниша, но и своего изволенія приношають дары Господеви, тщащеся [2] всяко смирен'нымъ житиемъ приединитися Богу, яко святыи Ан'тоние, Пахомие, Арсеніе и прочіи богоносніи отцы, и имѣша на уме очистити себе, по апостолу, отъ всякоя скввер'ны плоти и духа. Безмолъвиемъ бо, уединениемъ очищается умъ. Поразумѣша, яко въ мире живуще неудобъ могутъ исправити добродѣтель, и умыслиша собѣ странножитие иноческое, и начаша бѣгати мира и жити въ пустыняхъ. А иніи отходятъ у монастыръ яко тежъ на пущу, ‖(222) а тамъ дають прикладъ побожности хрістиянской, въ постехъ, въ низулеганіи и бденіи, и прочимъ злостраданиемъ и отреченіемъ всякого отечества, сродникъ, имѣней и стяжанія. Сице убо, якоже рекохъ, не токмо отцы заповѣдь сохраниша, но и дары принесоша Богови. Дарове же суть: дѣвьство и нестежаніе, нищета волная. Сия не суть заповеди, но дарове суть. Просто рещи: распяша собѣ миръ и подвизахуся прочее, да себе миру распнутъ, якожь глаголеть апостолъ: «мнѣ миръ распятся, и азъ мирови» [3].

Како миръ распинается человѣку? То есть, егда отречется человѣкъ мира и особъ единствуеть, и оставитъ родителя и имѣнія, стяжания, купля и всяко об'цованіе, свѣта сего красоту, наслажденіе, и просто даже до малои речи еже дѣется у мире, ничого до того не мѣти, но Богови наслаждатися во всегдашнихъ молитвахъ, тогда распинается ему миръ, остави его. Тажь наводитъ: «и азъ мирови». Р'цемъ же еще прочее, како распинается человѣкъ миру. Егда бо по изменению свѣц'кихъ вещеи подвизается потоп'тати самыя сласти, и тыя похоти вещ'ныя, волю свою во всемъ отнюдъ попрати, и умертвити страсти своя, тогда тои распинается миру и сподобляется по апостолу рещи «еже мнѣ миръ распятся и азъ мирови»: бо не маетъ до него ничого миръ, одно тол'ко зритъ Бога въ тонкости ума своего, чисто бо имѣетъ сердце и мысль ‖(об. 222) отъ суетія свѣта сего, и нищь духомъ пребываеть, по Господню слову: «блажени нищіи духомъ, яко тѣхъ есть царство небесное» [4].

Что жь, Илія и Елисей не пост'ническое ли житие прохожаху, и въ пустыни пребываху, освятивъшеся Богу во чистотѣ? Іоанъ же креститель не въ пустыни ли воспитася, не все ли житіе его постъ бяше, не дѣвьствен'никъ ли бяше? Что бо рече Богъ, яко «суть скоп'цы, иже скопишася сами царствия ради небеснаго» [5]? Тажь потомъ на изволеніи положилъ, рекъ: «могий вместити да в'меститъ». «Не вси бо, рече, в'мещають словеси его (sic)» [6]. Павелъ же апостолъ о женимихъ рече сице: «оженивыися и посягшия пекутся о мирскыхъ, не оженивыися пекіися о Господнихъ, како угодити Господеви, непосягшия печется о Господнихъ, да есть свя-

[1] на полѣ: «[1] Коринѳ. зач. 38» [VII, 25] [2] въ подлинникѣ описка: тщашеся [3] Галат. VI, 14 [4] Матѳ. V, 3. Лук. VI, 20 [5] Матѳ. XIX, 12 [6] на полѣ: «Матѳ. зач. 78» [XIX, 12, 11]

Первая редакція.

тая тѣломъ и духомъ» [1]. Зриши ли, како не отметаеть дѣвьства, но и зело похваляеть? **К**роме жь поста и воздер'жания и удаленія отъ мира неудобь справляемо есть: благодать бо Божия и велико дарованіе, еже сподобитися кому такого жителства. «Нужно бо, рече, царство небесное, и нужницы восхищають ѐ» [2]. **П**аки рече: «тѣсенъ путь и прискорбенъ вoводя въ животъ, и мало ихъ есть, иже обретають его» [3]. «**Н**е бойся, малое Мое стадо, имже изволи Отецъ дати царство» [4]. Прото мнози, хотячи наследити царство небесное, опустивши попеченіе [5] жены и дѣти, домъ, родителя, како бы безъ мол'вы наедине работати Господеви, нудятся, ‖(223) подвизаются царства ради небеснаго, тѣснымъ и прискорбнымъ путемъ шествують, сами ся доброволʼне скопиша, борутся со страстию телесною, изволиша иночествовати.

Похвално бо есть се, еже со единемъ или со двема безмол[в]ст[во]вати. «Идеже бо, рече Богъ, д'ва или тріе собрани во имя Мое, ту есмь посреди ихъ» [6]. **О**бразъ же сего Самъ Господь Собою положи: по крещеніи бо изыиде въ пустыню, и постися 40 дней, и тако победи искусителя. И вси убо исходящіи вослѣдъ Хріста на семъ основаніи будуются. **М**ногажды и потомъ исходя во пустыню и моляся, нижѐ учения ради изволи ночовати во граде: «бѣ бо, рече, въ день у церкви уча, нощи же исходя водворяшеся въ горѣ нарицаемеи Елеонъ» [7]. Такожъ и апостоломъ росказалъ, абы шли въ пусто мѣсто. То в'же готовый прикладъ.

Первая редакція.

Сего ради и мнози отъ великихъ святыхъ отець, оставльши грады и торжища, и вся дни живота ихъ пустын'ное лобызаху житие, умол'кнув'ше отъ своихъ мирскыхъ. Глаголеть бо пророкъ о семъ житіи, и любитъ пребывание пустынное, и похваляется тымъ. «Се удалихся бегая, и удворихся во пустыни». **П**очто? «Яко видѣхъ, рече, беззаконіе и пререкание во граде. **Д**ень и нощь обыидеть ѝ по стенамъ его: беззаконие и трудъ посреде его, неправда: и не оскудѣ отъ пути его лихва и лесть» [8]. **Т**ажь святый Дамаскинъ пустынъное жительство, уединене блажить: ‖(об. 223) «пустын'нымъ непрестан'но божествен'ное желаніе бываетъ отъ мира суетнаго кроме». **П**аки поетъ: «пустын'нымъ животъ блаженъ есть, божествен'нымъ желаніемъ воскрыляющеся». **Я**коже и апостолъ Павелъ о таковыхъ пустынныхъ подвизавшихся вышше прирожения, вычетши вси трудности ихъ, глаголеть: «имже не бѣ достоинъ весь свѣтъ» [9]: **О**ни бо во простотѣ сердца последующе Хрісту и отлучивше себе внѣш'нихъ мудрования. **П**аки Давидъ въ псалмѣ десятомъ о пустын'ницехъ глаголеть: «прелетають по горахъ яко птахи» [10], очищають душу свою житиемъ чистымъ. **Е**сть бо сокровени раби Богу, ихже миръ не вѣсть.

Иноческое житіе нелес'тно и непревратно приходимо, ангелоподражателно есть нѣкакъ. **С**вѣтъ убо есть инокомъ ангели, свѣтъ же всѣмъ человѣкомъ иноческое житіе, и похвала церкве Хрістове. «**С**ила бо моя, рече апостолъ, въ

[1] на полѣ: «[1] Корин. зач. 138» [VII, 32—34] [2] Матѳ. XI, 12 [3] Матѳ. VII, 14 [4] Лук. XII, 32 [5] это слово вставлено на полѣ [6] Матѳ. XVIII, 20 [7] Лук. XXI, 37 [8] на полѣ: «Псаломъ 54» [ст. 8, 10—12] [9] на полѣ: «ко Евреомъ зач. 330» [XI, 38] [10] Псал. X, 1: «превитай по горамъ яко птица»

Первая редакція.

немощи совершается», «да вселит'ся въ мя сила Хрістова» [1], въ немощи телесней боря врага своего, и еже утаилъ сия отъ премудрыхъ вѣка сего, и разумныхъ по плоти, но открылъ тое жителство злобою младеньствующихъ.

Мы же грѣшніи, исполнени язвъ греховныхъ, плачемся своихъ греховъ и возлюбимъ плачевное иноческое житие, пустыню. «Блажени бо, рече, плачущеся: яко тіи утешатся» [2]. Отъ плача приходитъ во чистоту душевную. **Т**іи плачутъ, а миръ смеется. **Т**іи сетуютъ, а миръ умащается. ‖(224) **Т**іи постятъ, а миръ питается. **В**о дни трудятся, а въ нощи въ подвиги себе нудят'ся. Овіи бо въ бедѣ страстеи своихъ, овии же ратуеми отъ бесовъ и человѣкъ, овіи же отгнани быша, нѣціи же убиени быша, и слово Господне въ нихъ исполнися глаголющее: «въ мире скорби пріимете, но о Мнѣ возрадуетеся».

Не похуляимо великое имя безъмолвие, но паче то стежати въ собѣ пот'щим'ся, яко да сподобимся пища со иже въ горахъ и вертепахъ живущихъ, и чающ*и* откровения похвалнаго гласа съ небесе со ангелы силою своею дающему отм'щенія невѣдущимъ Бога. **Ч**'то бо ино тако прикладно всѣмъ человѣкомъ, якоже иноческое жителство, стару же и младу молчаніе и житіе тихо? Птахъ, зовемыи еродие, тогда порадуется, внегда отлучится вселен'ныя, и идетъ во пустыню непроходную сотворити птенца своя; **и**нокъ премудрый спешитъ во вселеніе безмол'в'но, еже сотворити плоды жизни.

Первая редакція.

Понеже обезсрамившеся нѣціи уничижаютъ равноангельское житие безмол'вное, отъ человѣковъ глаголють умышленіе,—**н**е подобаетъ же дивитися намъ о невѣжествующихъ и заблуждшихъ. Аще бо кто не вѣруетъ,—нижѐ разумеваетъ: «вамъ бо, рече Господь, дано есть разумѣти тайны царства небеснаго, онемъ же не дано есть» [3]. И въ лепоту: понеже зъ гордости глаголють намъ. Гордымъ же Богъ проти‖(об. 224)вится, а смирен'нымъ же безмол'[в]ствующимъ даетъ благодать, и таковымъ таинство будущаго вѣка открываетъ.

И великій Деонисіе Ареопагитъ такое жительство достойне ухваляя пишетъ. И апостолу глаголющу: «не любите мира, ни яже суть во мире: и аще любитъ кто миръ сей, нѣсть люб'ве Отча въ немъ: зане все, еже въ мире, похоть плотская и похоть очима и гордыни житеиская, нѣсть бо отъ Отца, но отъ мира есть. И миръ сеи преходитъ, и похоть его, творяи же волю Божію пребываеть во вѣки» [4]. «**И** миръ весь во злѣ лежитъ» [5]. «Не вѣсте ли, яко любы мирская вражда Божия есть? Иже убо восхощетъ другъ быти мира, врагъ Божій бываетъ» [6]. «**И** аще к'то Мнѣ служитъ, Мнѣ да последуетъ», рече Господь [7]. **Д**а сподобится служащей Господеви услышати гласъ Его: «идеже Азъ, тамъ и слуга Мой будеть» [8]. Иноческое бо служеніе не мира сего воинское и прочая брани свецкія, **н**о по апостолу: «нѣсть ихъ брань ко крови и плоти, [но] ко началомъ, владычествомъ, къ миродержителемъ тмы

[1] 2 Кориноѳ. XII, 9 [2] Матѳ. V, 4 [3] Матѳ. XIII, 11 [4] на полѣ: «[1] соборное посланіе Іоан. зач. 70» [II, 15—17] [5] въ подлинникѣ описка: воз'лежитъ. На полѣ: «[1] Іоан. зач. 74» [V, 19] [6] на полѣ: «Іяков. зач. 55» [IV, 4] [7] Іоан. XII, 26 [8] Іоан. XII, 26

Первая редакція.

вѣка сего, ко духовомъ злобе поднебеснымъ» [1].

Понеже стран'ніи, пришелцы есмы на земли, «совзыидемъ и мы Ему внѣ града, поношеніе [Его] носяще: не имамы бо зде пребывающаго мѣста, но градущаго возыскаемъ» [2],—якоже исходять иноцы изъ градовъ и мѣстъ, и селъ и имѣней, поносы, досады носяще, и возыскають безмол'вно жити и спастися. Хрістосъ во Евангеліи глаголеть: «аще кто любитъ отца и ‖(225) матерь паче Мене, нѣсть Мнѣ достоинъ» [3], и прочая. «Аще не отвержется себе, не возметъ ли креста своего, не можетъ Мнѣ быти ученикъ» [4]. Ег'да же одинъ отъ ученикъ Его просился, дабы прежде отца своего погреблъ, услыша: «остави, рече, погре[б]сти мертвеца мертвымъ, а ты за Мною иди» [5]. Но мы со Давидомъ глаголемъ и молимся: «единаго просихъ отъ Господа, того и взыщу: да живу въ дому Господни вся дни живота моего, зрѣти ми красоту Господню и навещати церковъ святую Его» [6]. Тѣмже иноцы, вся дни живота своего пребывающе, живутъ въ монастырехъ при церкви Господни, посещаютъ собиранiемъ, во единопѣніе украшающе хвалу Божию. И паки: «коль возлюбленна села Твоя, Господи силъ. Желаетъ бо, рече, душа моя во дворы Господня». «Блажени живуще въ дому Твоемъ». Что еще лѣпшаго прирекъ: «въ вѣкы вѣкомъ восхвалятъ Тя». Паки вдячне тако живущихъ успоминаетъ: «яко лучьши день единъ во дворехъ Твоихъ паче тисящь: изволихъ преметатися въ дому Бога моего паче, неже жити ми въ селехъ грѣшничихъ» [7]. Селомъ именуеть миръ сей грѣшничь. Прото черьнець волитъ единъ день служа Богу въ монастыри жити, наедине безмол[в]ствовати, неже во градехъ зъ мирскими людми, идеже по псалму: пререкание, трудъ и прочая неуставичность [8], яко тамъ ширеи пишеть въ псалмѣ 54-мъ.

Но мы перестанемъ испытати чужая недостатки, и таковое жителство избравшихъ ‖(об. 225) иноческое осуждати. Таковымъ бо многимъ испытаніемъ и осужданиемъ и оклеветанием закона ихъ иноческаго пусты творимъ душа наша. Да не поткаеть такого потезателя испытника, по псалму 63-му: «ищезоша испытающеи испытания» [9]. Глаголеть бо апостолъ Ияковъ: «оклеветая бо брата или осуждая брата своего, оклеветаетъ законъ и осуждаеть законъ. Аще ли, рече, законъ осуждаеши, нѣси творець закону, но судія еси» [10], и прочая тамъ въ томъ зачале 56-мъ. Но Павелъ апостолъ не разньствуя потверьжая глаголеть: «законъ святъ и заповеди его святы» [11]. Тѣмже глаголеть: «и самъ закону служа умомъ моимъ, рече, работаю закону Божию» [12]. О мир'скомъ же печалованію и люблении его тако глаголеть: «печаль бо яже по Бозе покаяніе нераскаянно соделоваетъ, а мирская печаль смерть соделоваетъ» [13].

Видиши ли сего суетьства свецького? Для тогожь отъ всѣхъ мирьскихъ вещеи опорожнилися иноци, по рек'шему:

[1] на полѣ: «ко Ефес. зач. 233» [VI, 12] [2] на полѣ: «къ Евреомъ зач. 334» [XIII, 13—14] [3] Матѳ. X, 37 [4] Лук. XIV, 26, 27, 33 [5] Матѳ. VIII, 21 [6] на полѣ: «Псаломъ 26» [ст. 4] [7] на полѣ: «Псаломъ 83» [ст. 1—2, 5, 11] [8] Псал. LIV, 11: «беззаконіе и трудъ посредѣ его, и неправда» [9] Псал. LXIII, 7 [10] Іаков. IV, 11 [11] Римл. VII, 12 [12] Римл. VII, 25 [13] на полѣ: «[2] Корин. зач. 184» [VII, 10]

Первая редакція.

«упразнитеся и разумѣите, яко Азъ есмъ Богъ» [1]. **И** приписують и шацують черньцу ругател'ски, ижъ зъ безум'ства або зъ глупства тò вымыслено. Но мы къ таковымъ речемъ со апостоломъ: «аще либо изумѣхомся, Богови изумѣхомся» [2], Емуже и живемъ. **О** семъ же жителстве иноческомъ пустын'номъ пророкъ Исаія не яко здалека прознаменуя глаголеть сице: «яко тер‖**(226)**пящеи Господа ради изменятъ крѣпость, и крила творятъ яко ор'ли, шествують и не потрудятся», «яко аще и вожаждуть, приноситъ имъ воду съ камене» [3], и бываетъ имъ сладко. **В**идиши ли, что рече? не укоряетъ таковое жителство. Они бо во безмолвіи велице постятся, и Бога ради тер'пяще славятъ благостыню Его, и отъ святыхъ ангелъ утешеніе и послуженіе приемлють [4].

О постехъ и о мясояденіи.

Се бо слышимъ нѣкихъ глаголющихъ, яко онсице еvангельских*ъ* сынъ ни среды, ни пятка и ни коего поста требуеть. Мы же къ таковымъ речемъ: кое убо есть преступленіе, или кіи грѣхъ, еже уставленныя посты держати? не покаянию ли наставникъ постъ, испра‖**(227)**вленіе жития, и путь добродѣтелемъ духовнымъ и телеснымъ? Глаголеть же нѣкіи отъ премудрыхъ святыхъ, яко начало рати противу греха подвига человѣку постъ. **И** Самъ Господь Собою сие показалъ: постися 40 днiи. Сие оружіе и лекарство дано намъ

Первая редакція.

отъ Спаса нашего Хріста. Не имѣя поста нагъ входитъ на брань и удобъ побеждаемъ бываеть. Внегда бо начнетъ человѣкъ поститися, абіе отъ сего въ желаніе беседы Божия приходить, сиречь молитвы. Якоже бо мира сего воен'ника дебелство плоти и благорумянство изъявляеть, **с**ице и Хрістова воина сухость, иже отъ воздержания цвѣтущая блѣдость показуетъ его, яко страдалца заповедей Хрістовыхъ.

Ино бо есть постъ, и ино воз'держаніе. **П**остъ убо есть иже временемъ бываемый, еже ничесоже вкусити до речен'наго в'ремени. **В**оздержаніе же всегда есть, и присно есть и бываеть хотящимъ благочестиве жити, еже не преиспол'няти утробы паче мѣры. Рече бо Господь: «горе вамъ насыщеннымъ» [5]. И паки: «блюдѣте, да не когда отягчають сердца ваша объядениемъ и пиянствомъ и печальми житеискыми» [6]. Еже бо о мнозеяденіи пещися ничтоже ино есть—«имже Богъ чрево» и «враги креста Хрістова» [7] Павелъ именова. **Н**ижè бо Марфу похвали Господь пекущуся о мнозе. ‖**(об. 227)** **В**есовску роду ничимже мощно изгоняему быти точию молитвою и постомъ, по словеси еvангельскому [8]. **И** притча богатого питавшегося много яве насъ учитъ милости и воздержанию, о чемъ ширеи есть у Еvангеліи. **П**авелъ апостолъ питающихся уже мертвыми зоветь прежде смерти: «питающ*и*яся, рече, вдова жива умреть» [9], аще не пребудеть въ молитве и посте, «да празнуеть въ посте

[1] на полѣ: «Псаломъ 45» [ст. 11] [2] на полѣ: «[2] Корин. зач. 179» [V, 13] [3] Исаія XL, 31; XLVIII, 21 [4] NB. послѣ сего слѣдуетъ статья «О образу»: она взята и помѣщена выше (см. стлбц. 77—80), для соотвѣтствія со второю редакціею [5] Лук. VI, 25 [6] Лук. XXI, 34 [7] Филиппис. III, 19, 18 [8] Марк. IX, 29 [9] на полѣ: «[1] къ Тимоѳ. зач. 285» [V, 6: «питающаяся же пространно, жива умерла»]

Первая редакція.

и молитве» [1]. **П**остъ Ниневгит'скаго рода отъ гнѣва Божія премени, и вси святіи ветхого и нового завѣта того имяху во всемъ животе своемъ сожителя. **Г**лаголе[тъ] бо апостолъ: «во посте многáщи, во алчи и жажди» [2]. Видиши ли, не рече: одинъ часъ, або разъ, но многажды. **И** егда плаваніе бысть апостолу въ корабли, веляше вкусити хлѣба, понеже постъ бѣ пришолъ, то уже постъ апостоли держаху. И Петръ апостолъ, егда виденіе видѣ во часъ 9 (sic), приалченъ бѣ [3]. Са*у*лъ же служилъ Господеви. «Помолившеся съ постомъ, возложиша руки на ня, послаша на учителство» [4].

Егда бо хотяху што добре вчинити або почати, пер'веє къ посту прибегоша, безъ молитвы и поста ничтоже не почаша. И апостолъ Іоанъ Богословъ, егда у острове Патоме просили науки писаной въ него люди, тогда къ посту притекъ, и наедине себе затворилъ, и тако Еѵангеліе и Апокалипсіи Духомъ Святымъ зложилъ. **|(228) В**идиши ли, ижъ не згола, або туне принялъ, але въ посте и молитве труждалъся? Так'же и вси святіи постомъ и молитвами и трудомъ благодати Божіа сподобишася приняти. **Я**ко и еѵангелистъ, любезне пріимуя, поминаеть Ан'ну, д'щи Фануилеву [5], она жь 84 лѣта постомъ и молитвами не отхожаше отъ церкве день и нощь. **М**оисей постися 40 днеи. Тріе отроцы постишася, пещь огненую угасиша, не мясо ядоша и вина пиша, но кашу и воду. **Д**анилъ пророкъ самъ вызнаваетъ на себе: «не ядохъ, рече, три седмицы, не вниде, глаголя, во моя уста ни хлѣбъ, ни мясо, ни вино» [6]. **И**удифъ вдовица не постомъ ли оградилася, дерзнула главу отрѣзати Олофер'ну, воеводе Асирскому? **Т**ак'же Руфъ и Асфиръ, и иніи мнози жены постомъ и молитвами ограждахуся.

Богоотець Давидъ не толко не поминаше мяса, но «попелъ, рече, ядохъ, яко хлѣбъ, и питіе мое со плачемъ растворяхъ», и прочая въ томъ псалмѣ 101-мъ [7]. **Ч**то жь паки не рече: быхъ дебелъ або толъстъ, сытъ, або румянъ, красенъ тѣломъ, но «колѣне мои изнемогосте отъ поста, и плоть моя изменися елея ради» [8]? Царъ будучи, не у злотоглавехъ и у аксамитныхъ або въ одамашкохъ, и у иншихъ шатахъ красяшеся, но въ посте и вретищи: «прикрыхъ, рече, постомъ душу мою, и положихъ одѣяніе мое вр*ѣ*тище» [9]. **Е**ще же постъ предпочи‖**(об. 228)**таше и вр*ѣ*тище: «азъ же, внегда они стужаху ми, облачахся во вр*ѣ*тище, и смирихъ постомъ душу мою» [10], не мстился никому наездъками, но къ Богу постомъ прибегалъ. **П**осмотри жь постели царской, чимъ услана: есть ли розными перинами, и на срѣбреныхъ позлотистыхъ одрахъ, або златомъ вышиваны, пестротами, различными шолками покрывала и простири устроены? Но что? «Измыю на всяку нощь ложу мою, слезами моими постелю мою омочу» [11]. У сихъ бо паче всего царства своего красуяся плакаше.

[1] на полѣ: «[1] Корин. зач. 136» [VII, 5: «да пребываете въ постѣ и молитвѣ»]
[2] 2 Коринѳ. XI, 27 [3] на полѣ: «Деян. зач. 8» (sic; нужно: 24) [X, 9—10: «взыде Петръ на горницу помолитися, о часѣ шестѣмъ. Бысть же приалченъ и хотяше вкусити»]
[4] на полѣ: «Деян. зач. 31» [XIII, 3] [5] на полѣ: «Лук. зач. 8» [II, 36—37] [6] Даніил. X, 3
[7] Псал. CI, 10 [8] на полѣ: «Псаломъ 108» [ст. 24] [9] Псал. LXVIII, 11—12 [10] Псал. XXXIV, 13 [11] на полѣ: «Псаломъ 6» [ст. 7]

Первая редакція.

И что много глаголати! Самъ Господь нигдежь мяса не предлагалъ на корменье людемъ: народъ насытивъ хлѣбомъ и рыбами, а не мясомъ. **Я**коже рече апостолъ: «овъ убо вѣруетъ ясти вся, а изнемагая зелие да ясть» [1]. **Е**сли [2] ты съ вѣр*и* умыслу своего ясти мясо по вся дни хощеши, то ты яжь, а мене, не пр*и*зволяющаго на то, не осуждай. «Ядый, рече, не ядущаго да не укоряеть, а не ядыи ядущаго да не осуждаетъ: Богъ бо его приятъ. Ты кто еси судяй чужему рабу? Своему Господеви стоитъ, или падаеть. Станетъ же, силенъ же есть Богъ воставити его. Овъ убо, рече, собралъ або розсудилъ презъ день ясти, а овый ясти позволилъ на каждыи день: кождыи мыслию своею або сумнен*я*мъ своимъ да спытуеться.— —**И** ядый, Господеви ястъ и благодарить Бога: и не ядый, Господеви не ясть ‖**(229)** и благодарить Бога» [3].—«Ты жь почто осуждаеши брата своего? Или что укоряеши брата своего? Вси бо предстанемъ судищу Хрістову.— —Тѣмже убо кождо насъ слово о собѣ дасть Богови. Не ктому убо другъ друга осуждаемъ, **н**о се судите паче, еже не полагати претыкания брату и соблазна. — —Аще ли брашна ради братъ твои скорбитъ, уже не по любви ходиши: не брашномь своимъ того погубляи, за негоже Хрістосъ умре*тъ*» [4].

Разумѣи, что глаголеть: не велитъ ядениемъ своимъ другу дати пот҆кнутися и соблажняти [5], бо ради ядения брашна твоего облазнилъ и погубилъ еси брата своего, за негоже Хрістосъ умерлъ: уже не по любви ходиши, сопсовалъ еси совѣтъ ему [6]. **П**рото естли тако пот҆кнулся братъ мои яденіемъ моимъ, а брашномъ своимъ погубилъ его, а таковый судъ и укоръ принялъ для брата, за негоже Хрістосъ умерь. Волю жь, рече, мяса не ясти: «добро не ясти мяса, ни пити вина, о немже братъ мои пр*и*тыкается или соблажняется или изнемагаеть. **Т**ы вѣру имаши? о собѣ самъ имѣи предъ Богомъ» [7], а другому дай покой. **П**аки до Коринтовъ о томъ же рече, напоминаеть, да роспущенствомъ своимъ абы слабого не завязлъ: «аще ли, рече, даси изъ себе прикладъ, и сумненіемъ брата своего пре*д*кнеши ядениемъ своимъ, совесть его біеши немощну и разслабенну, таковыи во Хріста согрѣшаетъ» [8]. «**В**людите жь, егда ‖**(об. 229)** како власть сія пре*д*кновеніе будетъ немощнымъ. Аще бо кто видитъ тя, имуща разумъ, во требищи возлежаща, не совѣсть ли ему несуполна невѣрия су*тъ* со*ж*иждется идоложер҆твенна ясти? И погибе немощный братъ во твоемъ разуме, егоже ради Хрістосъ умре*тъ*. Тако жь согрешающе во братію и биющ*имъ* совесть немощну, во Хріста согрешаете. Тѣмже аще брашно соблажняеть брата моего, не имамъ ясти мяса во вѣкы, да не брата моего соблажняю» [9].

Чуешь ли, яко страшьно реченное, еже соблазнити? и соблазнившаго совестию недостаточностью (sic), немощию отъ твоего разума—во Хріста согрешати глаголеть. **П**рото выречися: лѣпшей

[1] Римл. XIV, 2 [2] въ оригиналѣ описка: «есл*т*ли» [3] на полѣ: «къ Рим. зач. 113» [XIV, 3—6] [4] на полѣ: «къ Рим. зач. 114» [XIV, 10, 12—13, 15] [5] на полѣ: [Римл. зач.] «112» [6] Римл. XIV, 15 [7] на полѣ: «къ Рим. зач. 115» [XIV, 21—22] [8] на полѣ: [1 Коринѳ.] «зач. 140» [VIII, 10—12] [9] 1 Коринѳ. VIII, 9—13

Первая редакція.

на вѣкы мяса не ясти, нежели таковое осужденіе на ся прияти. Тѣм'же, братія, мирная гонимъ, елика ко единению другъ друга: вся бо добра суть, яже Бога ради бываемая, но зло человѣку претыканиемъ что творящу, и ради воля своея разоряющу заповедь Божію, или оскверняющу союзъ совершения. Естли жь ты вѣру имаши о собѣ, имѣи предъ Богомъ, не соблазни другаго. «Воскую бо, рече, свобода моя судится отъ инои совести» [1] ? Но блюдемося, да не будемъ во предкновеніе и соблазны немощнымъ братиямъ.

«О идоложер'твен'ныхъ», рече апостолъ, «вѣмы: яко разумъ вси имамы, но разумъ кичитъ» [2], рекше плотию надмены, понеже ‖(230) по плоти разсуждаетъ и д'мется въ разуме своемъ, т'щеславуяся. «Вся ми лѣть суть, но не все на пол'зу: вся ми лѣть суть, но не азъ обладанъ буду отъ кого. Брашна чреву, и чрево брашномъ» [3]. Паки около яденія мясъ глаголетъ: «вся ми лѣть суть, но не вся на ползу: вся ми лѣть суть, но не вси назидаютъ» [4], рекучи: мамъ и я власть ясти и пити, и вся ми належитъ або пристоитъ ясти, но не все на ползу або на помочь; и не вси тежъ назидаютъ, рекше соединяются, ал'бо на то призволяютъ. Но что еще на то нижей рече, и пораду даетъ, яко бы не погоршити другаго: «ничтоже своего си да ищеть, но дружняго кождо» [5].

Но нѣціи симъ словесемъ идуть, что въ томъ же зачале глаголетъ: «все, еже въ макели продаемо, ядѣте, ничтоже

Первая редакція.

разсуждающе, за совесть» [6]. Ино то не къ симъ времямъ мовено, бо на онъ часъ еще вѣра Хрістова не простреся увезде, елин'ство и юдеиство пановало, и обдержаше землю невѣріе; тымже не могло ся стати кому что ку воли своей на яденіе купити,—прото мусили тò купити [7], чтò въ макели продавано, по нашему въ гостинномъ дому, въ господе. Але теперъ зъ ласки Божей, кды вѣра Хрістова обья всю землю, много народъ розныхъ языкъ, по всѣхъ странахъ хрістиянство слынетъ: естьли въ Татарскую землю, або въ Турецкую поидетъ, и где-колве въ которую землю, тамъ увезде хрістиянъ обрящеши,—прото въ господе каждыи народъ водле вѣри и прозволеннія своего купити ‖(об. 230) живности знаиде[тъ].

Но еще собѣ предлагаютъ въ той главизне писаное: «аще ли кто призываетъ отъ невѣрныхъ, і хощете ходити, все поставлен'ное вамъ ядѣте, ничтожь востязающеся, за совесть» [8]. Ты же гледи силы слову! Невѣрныхъ на онъ часъ въ тыхъ сторонахъ было много. И хотячи новое ученіе чути и научитися отъ него, и поставятъ позваному брашна; тотъ же, кого призвано въ домъ, кромъ всякого розмышления, ясть въ дому того позваного для того, абы его неяденіемъ своимъ не погоршилъ, и разумѣлъ бы, ижъ имъ гнушается, и брашенъ его грумѣчаетъ (sic) або бракуеть; для того мусялъ поставлен'ное ясти, абы яко чимъ-колве у вѣру навернулъ. Теперешніи жь новыи пропо-

[1] 1 Коринѳ. X, 29 [2] 1 Коринѳ. VIII, 1 [3] на полѣ: «[1] къ Корин. зач. 135» [VI, 12—13] [4] 1 Коринѳ. X, 23 [5] 1 Коринѳ. X, 24: «никтоже своего си да ищетъ, но еже ближняго кійждо» [6] 1 Коринѳ. X, 25 [7] выраженіе: «прото мусили тò купити» помѣщено на полѣ [8] 1 Коринѳ. X, 27

Первая редакція.

ведачи а росколникы хрістиянскые ядениемъ своимъ мясоедным кого научили отъ Жидовъ и Татаръ и Турковъ? И съ ними ядятъ, но еще и сами къ жидовству и рознымъ вѣрамъ пристали, и десятерымъ приказаніемъ старымъ учатъ; на остатокъ и Хріста отступили, за Бога истинна не маютъ, и опустив'ши тыхъ, они же во Хріста не вѣруютъ, да намъ хрістияномъ не даютъ покой.

Аще ли кто вамъ речетъ: «се идоложер'твено есть, не ядѣте, и за оного поведавшаго и совесть», разумѣй же, штò глаголеть на то: «совесть же, глаголю, не свою, но другаго: воскую бо свобода моя судится отъ иного совести»? Видиши ли,—бранитъ, ‖**(231)** да своею дерзостию и суфалностью яденіа другаго сумненія не наторгнеть: да нехай твоя, рече, свобода отъ другаго не судится. **Н**о и таковое мясояденіе заказуеть, да не будетъ въ соблазнъ людемъ: «безпретк[н]овени бываите Июдеомъ и Еллиномъ и церкви Божей» [1]. Зриши ли речен'ное: не толко абы церкви Божіи не были на соблазнъ, але Июдеомъ и Еллиномъ? **А** теперешніи мясоедницы радость Июдеомъ и Ел'линомъ сотвориша, а церкви Божіи и вѣрнымъ хрістияномъ мятежъ, наруганіе, поносы, досады наносятъ. Не ищутъ того, еже Павелъ глаголеть, дабы вѣрнои братии на пол'зу угожали, и душа многихъ спасти. Они же в'мѣсто ползы руганіе на хрістияне навели, и все таинство церковное обнажили, поламали. «Якоже азъ, рече, во всемъ угажаю, и не искый свою ползу, но многихъ, да спасутся» [2]. **И** напоминаетъ, абы подоб'ни ему были: «подобни, рече, бываите, яко азъ Хрісту» [3]. **Г**лаголеть бо во другомъ мѣсте: «свобод' будучи отъ всѣхъ, всѣмъ себе поработихъ, да множаншихъ приобрящу: и быхъ Іюдеомъ яко Іюдей, да Июдея приобращу, подзакон'нымъ яко подъзаконенъ, да подзаконныя приобращу: беззакон'нымъ яко беззаконенъ, не сыи беззаконникъ Богу, но закон'никъ Хрістовъ, да приобрящу беззаконныя. Быхъ немощнымъ яко немощенъ, да немощныя приобращу. Всѣмъ быхъ всякъ, ‖**(об. 231)** да всяко нѣкия спасу» [4].

И якоже вышше реклося: óни расколники, мясоедники кого обратили отъ невѣрныхъ ко Хрісту? которую землю чужую отъ невѣрия восторгнуша? где, въ которомъ языце будучи незнаючи Бога кровъ свою пролили за вѣру? И что глаголю! Не толко крови пролитія, але хухнаня, ани жадного пренаследованя, ани одного слова не понесетъ! и где бы ч'то почулъ о собѣ шамране, повесть якую, и того не стерпитъ!

Святіи не тако! Но хотя ихъ гонено, били, везали, сажали,—не шли до властителей о жалобу, не просили о жалобу, ани о помочъ, яко дисеишіи казнодѣи подъ опеку и оборону велможамъ далися, абы ихъ боронили, и нихто ничого не смѣлъ мовити имъ. И любятъ учительми ся звати и у котчихъ со слугами ездити; а святіи всего того не потребовали, ни котчихъ, ни слугъ, ни шубъ, розныхъ шатъ, **н**о тихо ажъ до крове страдали и не отступали отъ градовъ и мѣстъ и селъ, дондеже люди приведоша ко Хрісту.

Яко рече апостолъ: «быхъ немощнымъ яко немощенъ, да немощныя

[1] 1 Коринѳ. X, 32 [2] 1 Коринѳ. X, 33 [3] 1 Коринѳ. IV, 16; XI, 1 [4] на полѣ: [1 Коринѳ.] ‹зач. 143› [IX, 19—22]

Первая редакція.

приобращу» [1]. А они надъ немощными гордятся и мудры ся надъ всѣхъ людеи у писанію показують. Яко святыи апостолъ Петръ у посланию святаго Павла сказуеть неудобна къ вырозумѣнію, еже нѣции развращають, рече, ко своеи погибели [2]. Также и самъ апостолъ Павелъ напоминаетъ, абы писмомъ не мудровали, да въ гордость не впадутъ: ‖(232) «да отъ наю, рече, навчитеся не паче мудрътвовати написан'ныхъ, да не единъ по единому гордитеся на друга. Кто бо тя разсуждаеть? Что жь имаши, егоже нѣси приялъ? Аще и приялъ еси (рекучи—разсужденіе писанію), что жь ся хвалиши, яко бы (тежъ рече) и не приемъ?» [3]

Тяжко видится теперешнимъ людемъ, яко мяса которого дня не попоесть (sic), мнимаетъ, ижъ уже умретъ для того, што мяса не елъ. И глаголють: голоденъ есми, ижемъ не ялъ сего дня мяса. Что къ сему маютъ рещи, ижъ перьвыи люди, почень отъ Адама лѣтъ двѣ тисячи двѣсте сорокъ двѣ лѣте, ажъ до потопа мяса не яли, и предся живи и дужи были, и для того не умерли, же его не яли. Постяй бо ся легокъ есть и совершенъ, и трезвениемъ молится: сугубы бо иматъ крыла, и паче вѣтра лег'шайши. Сия крыла добродѣтелей и божественный Давидъ датися ему молится, глаголя: «кто дасть ми крыле яко голубине? и полещу и почію» [4].

О сѣмени женскомъ.

Што жъ въ Катихисису лесть описали [5]: въ раи поведають быти обетницу отъ Бога, ижъ сѣмя женское сотреть главу змиеву; и той обетницы вѣрячи тѣшилися Адамъ и Евва, и дѣтемъ своимъ тако поведали и научиша, не точию же, но и ж'ртвы Самъ Богъ Адаму принести Собѣ по преступленіи ‖(об. 232) скоро заповедалъ въ память обетованія того жь. Не вѣмы, отъ коего писанія изобрѣли таковую обетницу и жертвы завещаніе. И отъ апостола Павла приводять, яко бы онъ свѣдитель л'жи ихъ былъ; но не маютъ ни которой причины отъ Павловыхъ словъ, идеже глаголеть: «вѣрою Авель множайшую жертву паче Каина принесе Богу» [6]. Не поведаетъ ту обѣтницы въ раи, ни жер'твы завещаніе. Въ той же вѣре свѣдителствуеть апостолъ Иефтаіа [7], которыи дочку свою на жертву Богу обецалъ, не в'менися ему въ грѣхъ. Муси быти, и тому Богъ Самъ росказалъ таковыя жертвы приносити по ихъ догадкахъ?!

Тако въ Бытіи пишетъ: «рече Богъ ко зміи— —той блюдетъ твою главу, и ты блюдеши ему пяту» [8]. То есть: главу—помыслъ ижь на грехъ блюсти и не пріимати; идеже бо влѣзетъ глава змиева помыслъ, тамъ все тѣло вмещается, рекше—по дѣиству грѣхъ совершается. А еже блюсти ему пяту, то есть: яко и до послѣдняго издыханія запинати человѣку не престаетъ діяволъ; пята бо есть конець нашего житиия. Они же свои обѣтницы вымысливають, чого жъ не машь во святомъ писме ни отъ отець, ни отъ пророкъ, ни отъ апостолъ, нижѐ отъ Самого Господа нашего Іус Хріста. Жиды тако-

[1] 1 Коринѳ. IX, 22 [2] 2 Петр. III, 14—16 [3] на полѣ: «[1] Корин. зач. 130» [IV, 6—7] [4] на полѣ: «Псаломъ 54» [ст. 7] [5] на полѣ позднѣйшимъ почеркомъ: «зри пилного семени женского!» [6] на полѣ: «ко Евреомъ, зач. 326» [XI, 4] [7] на полѣ: «ко Евре[омъ], зач. 329» [XI, 32] [8] Быт. III, 14—15

Первая редакція.

вая вымышливають! **П**авлу апостолу, егоже Самъ Господь сосуда избран'на нарече,—како отъ него таковая ‖(233) утаися обѣт'ница, еюжь они проповедають: яко въ раи Адаму обетованіе бысть отъ Бога; **в**ъ раи о жертвахъ завещаніе; **в**ъ раи данъ Адаму законъ, которыи потомъ Моисей написалъ; **т**акоже и Еvангеліе тамо дано Адаму, которое писано по Хрістове пришествіи съ плотию? **О**, безумия сего!

Такова бо есть гордость: сама себе навѣтующи и разоряющи, свои составъ не разумѣеть! **А**постолъ глаголеть: «премудрость Божію въ тайне сокровен'ную, яже пронарече Богъ прежде вѣкъ во славу нашу, еяжь никтоже отъ князь во вѣце семъ не разумѣлъ» [1]. Зриши ли, яко сокрыта бысть тайна сия! А они сказують: Адамъ тò рече, разумѣлъ и сущимъ отъ него поведалъ народомъ. **У** другомъ мѣсте тоиже апостолъ обличаеть ихъ глаголя: «таину сокровен'ну отъ вѣка и отъ родовъ» [2], «въ Бозе единемъ создавшемъ всяческая Іvс Хрістомъ» [3], и «яко по откровенію сказа ми ся тайна», «которая прежнимъ родомъ несказан'но Сыномъ человѣческымъ, яко открыся святымъ апостоломъ Его и пророкомъ Духомъ Святымъ» [4]. **И** Петръ апостолъ пишетъ: «откуплени честною кровию яко агньца непорочна и нескверна Хріста, пророзумеваема прежде сложенія миру, явльшуся ныне въ послѣдняя лѣта» [5]. **У**бо имъ ли вѣрити, или святымъ апостоломъ, которые Святымъ Духомъ научили? **Н**е вѣмы, яко то утаися отъ нихъ къ прародителемъ ‖(об. 233) нашимъ въ раи обѣтница. «Аврааму речены быша обѣты и сѣмени его» [6]. **И** не рече: Адаму преже обецалъ, потомъ ту обѣтницу обновилъ Аврааму. Рече бо: «поминаи Господа Ісуса воставшаго отъ мертвыхъ, отъ сѣмени Давидова, по благовестованию (sic) моему» [7].

Пріиде бо Господь нашь отъ сѣмене Давидова во плоти, и апостоли Его ясно научиша насъ, яко отъ Авраама и Давида родися Хрістосъ, къ нимже и обѣтница бысть. Сие обетованіе не ток'мо отъ отецъ, но и въ законе и въ пророцехъ проповедано, яко вышшеи рекохъ, и апостоли тако научиша, иже отъ Авраама и Давида родися Хрістосъ, а не глаголють «отъ сѣмени женскаго», якоже они въ Катихисисе описали. Отъ коего писма, или отъ коего естествословия сѣмя женское обрѣли? **К**ое сѣмя въ женахъ, въ которыхъ не всѣялъ мужъ зъ своихъ чреслъ? **И** отъ всея церкви вѣруемъ и исповедуемъ, яко Господь нашъ Ісусъ Хрістосъ не отъ сѣмени женска, но отъ Духа Свята воплотися отъ крове Пречистыя Дѣвы Мария, Слово Божіе присносущ'ное, Иже никогдаже разлучися отъ Отца. **Н**е токмо прежнихъ родовъ отъ человѣкъ утаено таковое великое таинство отъ вѣка, но ангеломъ невѣдомо. И се апостолъ являя глаголаше: «да скажется ныне началомъ и властемъ на небесныхъ церквию многаразлична премудрость Божия, по предложению вѣкъ» [8].

[1] на полѣ: «[1] Корин. зач. 126» [II, 7—8] [2] на полѣ: «Колас. зач. 252» [I, 26] [3] на полѣ: «ко Ефес. зач. 223» [III, 9] [4] на полѣ: «зач. 222» [Ефес. III, 3, 5: «яже во инѣхъ рóдѣхъ не сказася— —»] [5] на полѣ: «зач. 58» [1 Петр. I, 18—20: «избавистеся— —пред'увѣдѣна убо— —явльшася»] [6] на полѣ: «къ Галат. зач. 207» [III, 16] [7] на полѣ: «[2] Тимоѳ. зач. 292» [II, 8] [8] на полѣ: «ко Ефес. зач. 223» [III, 10—11]

Первая редакція.

Видѣте, яко не точию сущимъ въ лѣтехъ, но и яже въ вѣце разумеваема, рекша ангели, о боже‖(234)ствен'ныхъ еже о насъ смотреніи отъ церкви навыкоша. Они же пакъ отъ коего писма навыкше сказують Жидов'скимъ разумомъ «отъ чрева глаголющихъ л'жу» [1], хотящихъ разорити вѣру Хрістову сатанинскаго умышленія подлаганія татинымъ образомъ, «умегк'чиша словеса своя» у Катихисисе «паче елея, и та суть стрѣлы» [2], о таковыхъ утаеныхъ таинствахъ? **С**его бо ради таинство именовася, зане сокровен'но бѣ отъ вѣка и отъ родовъ. Аще и законъ образова, и пророцы пророкоша духомъ, но гаданиемъ и притчами, дондеже апостоли ясно проповедаша, и ни единъ отъ нихъ догадокъ ихъ никогдаже назнаменовали. Около таковыхъ плетокъ се уже краткими словесы лесть ихъ раздрушися, сѣть ихъ сокрушися, и мы избавлени быхомъ. «Помощь наша отъ Господа сотворившаго небо и землю» [3].

О наỷце.

Глаголютъ же, яко многи языци умѣти учителемъ добро. **З**абыли апостола рек'шаго: «не во словесѣ царство Божіе, но въ силе» [4] добрыхъ дѣлъ. И паки: «Господь совѣсть помышленія мудрыхъ, яко суть суетна» [5]. **И** паки апостолъ: «мудрость мира сего буиство *отъ* Бога» [6]. **С**е бо обретаемъ многи научены во всѣхъ языцехъ напротивъ стоящихъ правыя вѣры, и въ нечестия хулы, и въ различныя ереси уклоншихся, и ничтоже пользова [7] ихъ много ученіе, наипаче таковыи краснорѣчиемъ прельщають многихъ, и сами прелстивщеся. **С**его ради заповедуетъ апостолъ глаголя: ‖(об. 234) «блюдитеся, егда кто вы есть крадоводя хитростию и тщетною лестию, ученіи человѣческыми, по составленіи мира сего, а не по Хрісте: въ Немже пребываетъ все исполненіе божества телесне» [8]. **М**ожетъ бо истенное слово просветити и умудрити во благихъ правымъ сердцемъ безъ грамотикия и риторикия. Божественая бо еvангельского ученія проповѣдь «не во словесехъ человѣческыя мудрости, но въ науце Духа Святаго» [9]. И самъ сия заказуетъ апостолъ въ розное наученіе не вдаватися, сице рече: «въ научение стран'на и различна не прилагаитеся» [10]. **П**онеже ротмистръ и жолнѣръ Люторскый смѣлъ рушити Хріста писмомъ, верзися на долъ [11] и прочая, а предся злымъ а нестыдливымъ а злостей своихъ не престалъ. **Т**ак'же и Люторы того жь мистра своего и тыми фортелями пошли, абы всѣхъ языковъ писмо *в*'мѣли и имъ ширмовали.

О вѣре и учинкахъ.

На святыхъ богоносныхъ отець отрешили своя богохулныя языкы! Гла-

[1] на полѣ: «Псаломъ 57» [ст. 4] [2] на полѣ: «Псаломъ 54» [ст. 22] [3] Псал. CXX, 2 [4] на полѣ: «[1] Корин. зач. 132» [IV, 20] [5] на полѣ: «Псаломъ 93 [ст. 12:— —вѣсть— —], 106, 130» [6] 1 Коринѳ. III, 19: «премудрость бо міра сего буйство у Бога есть» [7] въ оригиналѣ описка: пользева [8] на полѣ: «къ Калос. зач. 254» [II, 8—9: «блюдитеся, да никтоже васъ будетъ прельщая філософіею и тщетною лестію, по преданію человѣческому, по стіхіамъ міра, а не по Хрістѣ: яко въ Томъ живетъ всяко исполненіе божества тѣлеснѣ»] [9] на полѣ: «[1] Корин. зач. 127» [II, 13] [10] на полѣ: «ко Евреомъ зач. 334» [XIII, 9] [11] на полѣ: «Матфей зач. 7 [IV, 6]. Лук. зач. 12» [IV, 9]

Первая редакція.

голють: яко святіи учники твердять, а лѣпшаго не знали, на чемъ залежитъ душевное збавеніе. О, безумия! Сего сами не разумѣвше, святыхъ укоряти смѣють, глаголюще, яко не согласно пишуть: овогда глаголють вѣрою спастися, овогда дѣлы добрыми.

Святіи бо вси апостоли и пророцы идеже глаголють вѣрою оправдатися, не мертвою еже кроме добрыхъ дѣлъ, но любовию ‖(235) дѣйствуемую; а идеже глаголють дѣлы добрыми оправдатися и таковыми жертвами угажати Богу, не запометали вѣры, но паче сими вѣру извѣстную показують, живую сию и дѣйственну показують и всуду знаменують.

А идеже глаголють святіи вѣрою оправдатися—безъ дѣлъ закона ветхого, егоже они ныне суетно проповедають. Авраамъ отець нашь не отъ дѣлъ закона Моисеова оправдася [1], вѣры своея показаніе многими добрыми дѣлы вчинилъ,—вѣдають вси иже съ разумомъ прочитающе, яко пишетъ о немъ Іяковъ и апостолъ въ соборномъ своемъ посланіи: «кая помочь, братия моя, аще вѣру глаголеть кто имѣти, дѣла же не имать? егда можетъ вѣра спасти его» [2]? Хощеши ли ширеи а достаточне разумѣти, прошу тебе, прочитаи сіе все зачало 53 [3]: увѣси дѣла Авраамля, яко Исаака на оѳѣру принесъ, яко тежъ блудная Раавъ дѣломъ вѣру свою показала надъ шпѣк'гами Ісуса Наввина. **Н**иневвіит'ское мѣсто не за дѣло ли оправдани, постили, послушеньство чинили [4]?

Но они не выразумѣвши смѣли развратити своимъ писанием, и выдруковавши въ люди пустили и соблазнъ миру вчинили. **Н**е о той рекоша вѣру писати Іякову, о которои пишетъ Павелъ, но отъ вѣдомости вѣры [5]. И кто тако безуменъ, яко бы вѣдомость вѣру нарицалъ? ‖(об. 235) Ино бо есть вѣра, а ино вѣдомость. Можетъ кто вѣдати, а не вѣрити. Мнози вѣрують, бѣсове жь [6] и человѣци лукавіи, но отъ злости не перестанутъ: таковыхъ вѣра суетна [7]. **Я**коже апостолъ глаголеть: «не л'ститеся, ни блудницы, ни лихоим'цы, ни піяницы, ни досадители, ни хищницы царствия Божия не наслѣдять» [8]. **А**ще бо бы не вѣдали бѣсове, яко имать силу Божию въ Собѣ Хрістосъ, не быша молили Его, да не повелить имъ въ бездну ити: «и пришелъ еси, рѣша, прежде времени мучити насъ» [9].

Вѣра бо безъ дѣлъ добрыхъ ничтоже ино, разве гордость есть, паче же и ругание, и болшаго осуждения ходотаи вѣрнымъ, паче невѣрныхъ. Видиши ли, что тако дѣлающимъ злое, яко апостолъ счетъ (sic), поможе ли вѣра одна? **Т**ако и бѣсомъ, что имъ по́мочь отъ вѣдомости, ижъ вѣдаютъ Хріста, не творяще дѣлъ благихъ? **П**рошу тежь, прочитаите жь, что̀ Петръ апостолъ глаголеть: «подадѣте во вѣре вашеи добрая дѣла» [10], и прочая.

Сиесть прикладъ чернечско́му житию, яко еще у старомъ законе воздер'жливо жили, исполнь ползы намъ ку прочитанию, Иосѣи, о нихже Иосифъ Матфеевъ пишетъ. Слово 116 [11].

Трой бо чинъ есть закон'ный во Июдеехъ: единому имя фарисеи, а вто-

[1] Іаков. II, 21 [2] Іаков. II, 14 [3] Іаков. II, 14—26 [4] Матѳ. XII, 41. Лук. XI, 32 [5] Римл. X, 17. Галат. III, 2, 5: «отъ слуха вѣры» [6] Іаков. II, 19 [7] Іаков. I, 26 [8] 1 Коринѳ. VI, 9—10 [9] Матѳ. VIII, 29 [10] 2 Петр. I, 5 [11] см. въ концѣ книги Примѣчанія

Первая редакція.

рому садукеи, а третему Есіи, ижъ есть чистей ‖(236) обою тою.

Сіи бо Есеи всякоя сладости г'нушаются, а воздержаніе и безстрастное житие хвалятъ, и брака презираютъ и женскую похоть. **И** чужія дѣти приемлюще, на своя нравы наставляютъ и учатъ ѝ книгамъ. **Брака** же и отъ него рожения не отметають, но женскаго стремления хранящеся и глаголюще: яко нѣсть жены, *и*же можетъ хранити ложе мужа своего чисто.

Богат'ства же не хотятъ, и нѣсть въ нихъ имѣнія ни коегоже, но вся въ нихъ об'ща сутъ, и одежею и житиемъ; ризы же въ нихъ бѣлы завжды, и строителя [1] поставляютъ о нихж*о* вѣдають нелакомы, мудри.

Не во единомъ же граде живутъ, но по всѣмъ градомъ, кождо где хто хощеть, дружину собравъ, и домъ на то особныи збудовавши живуть. **А**ще же зъ иныхъ градовъ чужіи и незнаемыи [приходятъ?] къ нимъ хотячи съ ними жити, то и тіи по тому жь маютъ держати, яко и они живутъ, и идутъ къ нимъ якожь ко своимъ; пития и ядения пришелцемъ не бранятъ. Того ради никто съ нихъ, идучи на путь, брашна не носитъ и зъ собою, но токмо жезлъ одинъ.

Молчаніе же, смиреніе, кротость маютъ. **Ри**зъ же и сапогъ не изменяють, поки ажъ здерутся; тожъ потомъ другіе *у*складають. Купли же промежи ихъ нѣсть ни коеяже, **н**о еже кто чого потребуетъ, возимаеть аки свое, не браннмо ни кимъ же.

И къ молбамъ Божіимъ благочестиви сутъ ‖(об. 236) паче всѣхъ. Мало же почиваютъ нощию, востаютъ на пѣніе славяще и моляще Бога, и прежде

Первая редакція.

солнечнаго восхода ничтоже не глаголютъ, но токмо молитвы Богу возсылаютъ, иж*е* ихъ презъ ночь превелъ во здравіи, солнцемъ и днемъ осиялъ. **А** потомъ посылають ихъ строители на дѣло, которому хто учился, и до пятого часу дѣлаютъ всею силою. И паки соберутся на едино мѣсто и, прикрывшися хвартухомъ, измыются студеною водою, и одинъ другаго никакоже наготы телесной не видитъ. И очистившеся паки во другую храмину соберутся, иде*же* всякъ невѣрный не в'ходить. И сами чисти суще, яко ко святеи церкви ко еденю сходятся, и седятъ у стола съ молчаніемъ и тихостию, никакоже возгледая на ину страну. И хлѣбаръ покладаетъ имъ хлѣбъ по-ряду и брашно, комуждо особно въ сосудахъ; различныхъ брашенъ нѣтъ, точию едино брашно. **П**реже іереи молитву у стола сотворять: отлучено бо есть вкусити что прежде молитвы. **В**остающе же отъ трапезы, паки славятъ Бога, аки подателя пищи. **Т**ажь совлекшеся зъ бѣлыхъ ризъ на дѣла идутъ, и робятъ до вечера. И паки збираются къ трапезницы, ни воплемъ, ни смѣхомъ оскверняютъ храмины тоя. **Беседующ*и*** же подаваютъ глаголы другъ другу по-ряду, внутр'нее молчаніе велико держаще, яко нѣкую страшную таину хранящe. На дѣланіе не идутъ безъ ‖(237) воли и розсказаня старшихъ.

Милость же и помочь, егда хто требуетъ, чинятъ. **С**родникомъ же своимъ не мощно имъ дати: безъ повеленія строитель не смѣютъ. **А** кому што поручено хранити службу, тотъ во своемъ вряде праведно и вѣр'но справуется справуя и догледая. **I** яко óни хранители, такъ и вси обще, ярости и гнѣва не держаще, вѣрни заступницы и слу-

[1] на полѣ пояснено: «*урадника*»

Первая редакція.

жители вѣрны, и всякъ глаголъ ихъ не изменяется, но твер'до и вѣрно приреченіе держать.

Рота жь або клятися—мнится имъ пущыши всякого греха тяжши. **И** аще кто не вѣрно (sic) будеть, то таковаго кромъ Божия клятвы отвержено ими есть, яко осужденика. **И** ищутъ же зело древнихъ книгъ, и чтутъ ѧ̓ испытно, что ся творить по чужимъ землямъ, разумъ приемлюще отъ нихъ и внимающе яже есть на ползу души и тѣлу. **З**нають же зелія и коренія и камени, что где ражается, и на которую хоробу потребуется. Воиньскый же чинъ вѣдоми[й] ими есть отъ тѣхъ писаний.

Хотящому же кому къ житию ихъ приступити, не скоро приемлють, но первѣи повелятъ ему жити въ гостиномъ дворцы, особно отъ нихъ, за враты своего пребыванія, давше ему секиру и лентій, и бѣлую одежу, поки явитъ искушеніе лѣто одно и воздер'жаніе; тожь потомъ приемлютъ [во] внутр'нее житіе, и причащается чисты воды на чистоту. Тажь тер'пеніе и нравъ его искушають по две лѣте. ‖**(об. 237)** И аще не подобенъ буде[тъ], извергнутъ ѝ отъ себе. **А**ще ли явится подобенъ, то пріимутъ въ соборъ свои.

И преже принятія заклинають его клятвами страшными. (Онъ же, стоя предъ [д]верми, ротится ротами страшными) [1] и ужасными, призывая Бога живого и десницу Его всемогущую, и Духъ Божіи невместимъ, и серафимъ и херовимъ призывающе, и всю небесную силу поставляя на послушенство, яко благочестивъ будеть о Божей службе и молитве [2], и ко человѣкомъ правду

Первая редакція.

соблюдеть, ани своею волею пакостить имъ и ни повелениемъ, и возненавидить неправду, и вѣренъ будетъ нравомъ, и неклятвеникъ, и приятель во власти и ку братству; и безъ Божия повеления ни комуже не дасть владѣти; аще и самъ владѣеть, да не осквернитъ власти, ни украсится злише одежею свѣтлою, ни иною красотою, и истину любитъ всею душею, а лжущихъ обличити, руки хранити отъ татбы и отъ злоимания, душею отъ мзды, а не таити ничтоже отъ своего братства; а иншимъ людемъ не явити таину, аще и до смерти кто мучитъ ѧ̓; а разбоиникомъ не причаститися; хранити же книги аки ангельская имена. Тѣми клятвами утвержають приходящего.

Аще же потомъ въ который грѣхъ впадеть, то изженуть его отъ своего пребывания; изгнаный же лютою смертию умираетъ, тѣми бо клятвами связанъ бывъ. **А** не дерзнетъ прияти пищу ни отъ когоже, но траву ядяше, и гладомъ ‖**(238)** суша тѣло истлѣеть. **А** надъ другими же умилосердившеся, пріимутъ ѧ̓ воспять во послѣднее издыханіе.

И егда же хотять кого судити, сто ихъ зберется, да аще что изъглаголють, то не возвратится тощь, но твердо пребываеть. **Ч**ьтять же велми имя законодавца, да аще кто похулитъ ѝ, смертию осудятъ таковаго, а старѣишины послушають. **А**ще же десятъ сядетъ ихъ у громаде, единъ не смѣетъ глаголати не хотящимъ девяти, ни плюнути посреди, ни на десную страну.

Седмый день, и семую неделю, и семый мѣсяць, и семое лѣто велми хранятъ, ни пища же строяще, ни огня

[1] взятое въ скобки написано не въ текстѣ, но вверху страницы [2] на полѣ замѣтка: «праве, яко на пострызаню чернец'комъ!»

Первая редакція.

кладуще, ни сосуды движуще, нижѐ прохода дѣюще въ суботы: во иншие бо дны ямы копающе локтя во глубину, и ту проходъ дѣютъ (и опять засыпаютъ) [1], да не осквернятъ солнца ни луны, и потомъ помыются.

Разделяютъ же ся по вся лѣта на четыри части; аще же послѣдніи первымъ прикасаются, то тіи измываются, аки иноплемен'нику примесившеся.

Живутъ же боле ста лѣтъ, простоты ради пищ*а* и пития, и не отегочаютъ бо ся ядениемъ и питиемъ; **х**оробъ же и всего злаго не маютъ. **С**лавнѣишу смерть лучши живота мнятъ. **Я**ви же ся крѣпость [и] мужество душь ихъ при Рим'скои рати Еусписияне и Титусе: тогда бо ихъ связаеми и убиваеми, и зжигаеми и ла‖**(об. 238)**маеми, и всими муками934 дручаху, да быша хулили законодавца своего, или быша яли что̀ необычно. И не победишася, ни ласкаху убиющихъ, ни прослезишася, но паче смѣющеся и хулящe мучителя и съ радостию предаваху душ*а* своя.

Есть же и другій чинъ Осийскый: житіе и нравъ и законъ единогласно деръжатъ, но рознятся брачными мысльми. Сіи бо верхописан'ніи яко великую житеискую часть отрѣзаютъ, иже не женятся, ни посягаютъ. Аще же и вси человѣци единоумно не прикасаются женамъ, то скоро оскудѣеть человѣческіи родъ. **С**іи же Осіи своя обручницы искушаютъ по три лѣта, дондеже скверности женскія очист*и*тся трикраты, и возмогутъ раждати, и тогда приближаются къ нимъ; зачен'ніи имъ, разлучаются.

Первая редакція.

Фарисеи же именуются закон'ноправедни: всяку вещь на Бога возложать, и на судъ и правду и кривду сущую воздаютъ. О души же глаголють, яко всяка душа нетлѣн'на есть, но обаче аще блага душа будеть, то приходитъ отъ пер'ваго тѣла ко чистенъшому, а злая ведома сутъ къ мукамъ. **С**адукеи же судъ [2] отнюдъ отметаютъ и Бога не наричутъ творца злу, но живодав'ца изволив'ша во человѣцехъ волю на добръ н'равъ и на золъ, душевную же честь и му́ку отмещуть, и любовь другъ ко другу не имѣють, и воскресеніе мертвымъ не поведають.

‖**(239) О** сихъ Иесеохъ пишетъ Іосифъ Жидъ Матфаевъ, онъ же многіе книги о царехъ, и о пленевіи Іерусалимове отъ Римлянъ отъ Тита, и о Хрісте и о крестители и апостолехъ списалъ, и самъ въ томъ плененью Иерусалим'скомъ былъ. Хотяй увѣдати достаточне тамъ ширеи у его списанию обрящеть.

О сихъ бо Іесеохъ глаголаше нѣк'то отъ великихъ старець искусныи, у своемъ писаню причитая мнихомъ, яко, рече нижей, днесь слѣдъ таковое житие во иноцехъ обретается, яко бо прохожаху они: преложи бо ся, рече, божествен'ная во человѣческая, есть бо сокровени раби Богу, ихже миръ не вѣсть.

Сїа кни́га сщ҃нноинока Іевста́дїа архїдїа́кона. Списа́на бы҃ вмонастыри Сѹпра́сльскомъ, ѿ нарожени а Сн҃а Бж҃їа. ҂афп҃го̀.

Напечатано по рукописи Императорской Публичной Библіотеки (I, 1, № 29).

---

[1] взятое въ скобки написано на полѣ [2] въ оригиналѣ описка: су*т*ъ

БЕРЕСТЕЙСКІЙ СОБОРЪ И ОБОРОНА ЕГО.

СОЧИНЕНІЕ

ПЕТРА СКАРГИ

въ двухъ текстахъ: Польскомъ и Западно-Русскомъ [1].

‖(1 ненум.) **ОПИСАНЬЕ И ОБОРОНА**

СЪБОРУ РУСКОГО БЕРЕСТЕЙСКОГО,

въ року 1596; мѣсеца октебра, пристойне одъ старъшихъ згромажоного *(здѣсь, на заглавномъ листѣ, помѣщена заставка)*.

У Вильни. Року Божего нароженья 1597.

‖(об. 1 ненум.) Матѳей 18 [2]:

«Идѣже еста два или трие събрани во имя Мое, ту есмъ посредѣ ихъ».

‖(2 ненум.) Предъмова до чытельника.

Много речы естъ, чытельнику ласкавый, которыми Господь Богъ тыхъ нашыхъ часовъ церковь Свою, одъ еретыковъ утрапеную, потешыть [3] рачылъ. Однакъ две сутъ особливые: навороченье новыхъ панъствъ до веры християнъское а зодноченье стародавныхъ [4] християнъ. Абовѣмъ якь скоро ереси и розъмаитые блюзнеръства въ тыхъ нашыхъ краехъ повставати почали, обратилъсе Господь Богъ до поганъ, до Инъдии, до Япону, до Хины, то естъ до таковыхъ людеи, которые еванъгелия светого николи не слышели, и оные черезь слуги Свое прылучывъ до одного стада Своего и одного пастыра, которого Онь преложылъ надъ овечъками Своими. О чомъ зъ нашою немалою потехою слышалисмо, коли тамътые королеве послы ‖(об. 2 ненум.) свое зъ великимъ набоженъствомъ до Рыму послали, абы послушенъство бискупу Рымъскому, яко на местъцу Христо-

---

[1] Польскій текстъ воспроизводится съ изданія 1610 года, въ Kazaniach Przygodnych; Западно-Русскій—съ единственнаго экземпляра, принадлежащаго Виленской Публичной Библіотекѣ, въ которомъ не достаетъ послѣдняго листка, но зато сохранился заглавный листъ и «предмова», неимѣющіеся въ Польскомъ изданіи 1610 года. См. Примѣчанія [2] ст. 20 [3] окончаніе неопредѣленнаго наклоненія на *-ть* объясняется вліяніемъ Польскимъ и служитъ доказательствомъ, что сочиненіе Скарги сперва появилось на Польскомъ языкѣ, съ котораго переводилось и передѣлывалось на Бѣлорусское нарѣчіе; впрочемъ, изрѣдка встрѣчается и окончаніе—*ти* [4] неправильное употребленіе ь вмѣсто ъ, по всей вѣроятности вслѣдствіе типографскаго недостатка, соблюдается при воспроизведеніи этой старопечатной брошюры, но не отмѣчается курсивомъ

вомъ въ церъкви Его седячому, отдали, року тисеча 585 марца дня третего. Зъ другое засъ стороны: коли се старали еретыцы ересми своими не только многихъ въ костеле Латинъскомъ заразить, але и до Еремияша патрияръхи Царогородъского зъ Немецъ писали, обецуючы ему послушенъство, если бы на ихъ ересь зезволить хотелъ,—не допустилъ того Господь Богъ, абы се тое поветре еретическое ажъ до Кгрецыи розъширило. Бо Иеремияшъ патрияръха остро ихъ строфовалъ писаньемъ своимъ зъ ереси ихъ. И потомъ патрыярьха Александрейскій, взъбужоный отъ Господа Бога, зацное посельство до папы выправилъ, которымъ о зъедноченье съ костеломъ Рымьскимъ усилне просилъ и послушенъство вечное со всими овечками своими обецовалъ столицы Петра светого, року тисеча 595 генъвара дня 5.

Взгленулъ тежъ и на насъ Господь ‖(3 ненум.) Богъ, въ польночъныхъ и озяблыхъ сихъ краяхъ мешкаючыхъ, и розерьванье тое, которое злые люди межы костеломъ Кгрецъкимъ и Латинъскимъ зъ великою душъ людъскихъ згубою были учынили, до едности прывести рачылъ. Што се стало року прошлого тисеча 596, въ Берестью, на сыноде Рускомъ, прыстойне собраномъ одъ его милости отца митрополита зъ иньшыми епископы своими. Которая речъ ижъ есть вечное памети годна, прыстояло, абы для ведомости посполитое въ друкъ подана была. Наперьвей ижъ естъ речъ кройникъ и всихъ гисторий годна, бо не такъ съ промыслу людъского, якъ зъ рамене и зъ вшехмоцности Божеи станула,—о што се продъкове нашы не разъ кусили а до скутъку прывести не могли. Што они прагнули—намъ Господь Богъ справить рачылъ. Потомъ ижъ противъниковъ милости и зъедноченя нещырость такъ естъ велика, же, одъложывшы встыдъ и боязнь Божыю, лъживе справы сыноду того до ушью людскихъ ‖(об. 3 ненум.) односятъ, ку огиде и зопсованью унии светое. Абы се тогды тому забечы могло, потреба было певне и кгрунтовне тотъ сынодъ описати. Тутъ тежъ абы и потомъкове нашы, которые по насъ будутъ, ведомость о томъ мели и жебы тежъ ведали, же нашыхъ часовъ люди таковые были, которые и Господа Бога зъ горячостью миловали, и о светую едность и зъгоду пилно се старали.

Мей же то за вдячный упоминокъ, чытелнику милый, а такъ тую книжку чытай, штобысь и самъ себе збудовать и другимъ добрую справу о томъ сыноде дати моглъ. Мейсе добре.

‖(382) SYNOD BRZESKI.

Zgromadzeni w imię Chrystusa Iezusa Pana y Boga naszego, — przewielebni oycowie: metropolit Kiiowski y Halicki y wszytkiey Rusi, Michał Rahoza; Hipacyus, prototron, Włodzimirski y Brzeski; Cyrillus Terlecki, exarcha, Łucki y Ostrowski; Hermohen, archiepiscop Połocki y Witepski; *Ian* Hohoł, Piński y Turowski; Dionizy Zbieroski, Chełmski

‖(1—а) СОБОРЪ БЕРЕСТЕЙСКІЙ.

Згромаженые воймя Исуса Христа Господа и Бога нашего,—превелебные отцове: митрополитъ Киевский и Галицкий и всея Руси, Михаилъ Рагоза; Ипатей, прототроний, Володимерьский и Берестейский; Кирылъ Теръленкий, екъсарха, Луцкий и Острозский; Гермогенъ, аръхиепископъ Полоцкий и Витебъский; Иона Гоголь, Пинъский и Туровъский;

y Bełski, władykowie (abo episcopi) [1] obrządku *Greckiego*,—w Brześciu na dzień synodu naznaczony 6 dnia oktobra, wedle starego kalendarza, roku P[ańskiego] 1596, maiąc przy sobie posły przeświętego oyca Klemensa Ośmego, papieża Rzymskiego, przewielebne oyce: Iana Dymitra Solikowskiego, arcybiskupa Lwowskiego; Bernata Macieiowskiego, Łuckiego; Stanisława Gomolińskiego, Chełmskiego, biskupy, — za pozwolenim naiaśnieyszego Zygmunta Trzeciego, krola Polskiego y *Szwedzkiego etc.*, pana naszego miło[ściwego], y za wiadomością y pozwoleniem i. m. x. arcybiskupa Gnieznieńskiego, Stanisława Karnkowskiego, iako prymasa w tym krolestwie y nawyższego w duchowieństwie przełożonego,—

odprawiwszy zwyczayne modlitwy y wzywania Ducha Ś., dzień ieden do zaczęcia synodu na posły k. i. m. czekali, dla tego nawięcey, iż niektorzy panowie świeccy z wielką liczbą zbroynych, iako do woyny, przyiachawszy y czas synodu vprzedziwszy, postrachy y pogróżki oycom zgromadzonym czynili. Aż dnia drugiego, w dzień czwartkowy, ziechali się posłowie k. i. m.: oświecony Mikołay Chrysztof Radziwił, xiąże na Ołyce y Nieświeżu, woiewoda Trocki; iaśniewielmożny Leo Sapiha, kanclerz, y Dymitr *H*alecki, podskarbi w[ielkiego] x[ięstwa] L[itewskiego], starosta Brzeski. Ktorych przewielebni oycowie biskupi zaraz prosili, aby władzą krola iego m., z powinności swey, na ktorą posłani są, opatrzyli pokoy, iakoby bez rozruchow y wrzaskow y hukow y postrachow, (wolno) duchowne swoie sprawy odprawić mogli.

Деонисей Збирозский, Холмъский и Белъский, владыкове обряду *Руского*,—въ Берестьи на день собору назначоный 6 дня октебра, водле старого календара, лета Божего 1596, маючы при собе послы пресветого отца Кли*мен*т*ия* 8, папы Рымского, превелебные отцы: Яна Димитра Соликовского, аръхиепископа Львовского; Берната Ма*т*еевъского, Луцъкого; Станислава Кгомолинъского, Хелмъского, епископы,—за позволеньемъ наяснейшого Жикгимонта Третего, короля Польского и *великого князя Литовского*, пана нашого милостивого, и за ведомостю и позволенемъ его милости князя арцыбискупа Гнезненского, Станислава Карнъковского, яко прымаса въ томъ королевстве и навысшого въ духовенъстве преложоного,—

отправивши звычайные молитвы ||(об. 1) и възыванья Духа Светого, день одинъ до зачатья собору на послы короля его милости ждали, для того наболей, ижь некоторые панове светские зъ великою личбою збройныхъ, яко до войны, прыехавши и часъ собору упередивши, пострахи и погрозки отцомъ згромажонымъ чинили. Ажъ дня другого, у четвергъ, зъехалисе послове короля его милости: освецоный Миколаи Крыштоѳъ Радивилъ, княжа на Олыце и Несвижу, воевода Троцкій; ясневелможныи Левъ Сапега, канцлеръ, и Деметрый Халецкий, подскарбий (земский) великого князства Литовского, староста Берестейский. Которыхъ превелебные отцове епископи заразъ просили, абы владзою короля его милости, съ повинъности своее, на которую послани суть, опатрили покои, якобы безъ розъруховъ и гомоновъ и гуковъ и пострахowъ, духовные свое справы отправить могъли.

[1] скобки, набранныя «жирнымъ» (чернымъ) шрифтомъ, означаютъ тò, чего не достаетъ въ томъ, или другомъ текстѣ, сравнительно

Nie mieszkaiąc ich m. panowie posłowie, z i. m. panem woiewodą Kiiowskim mowili, żałuiąc się na to, iż nad obietnice swoie, nad roskazanie krola i. m. y nad prośbę swoię, ktorą mało przedtym, śląc do Warszawy do k. i. m. pana Malińskiego, czyni*li*, z taką gromadą ludzi woiennych y z taką kupą heretykow, ktorym żadnego mieysca na tym synodzie nie dano, y z taką liczbą popow prostych y mało rozumnych, więcey poddanych swoich, ktorzy do synodu nie należą,— przyiachali. Nakoniec przywiedli ludzie z sobą wywołane y postronne, wszytkiey rzeczy posp[olitey] podeyrzane, z obcych nieprzyiacielskich państw. Sprawuiąc się i. m. pan woiewoda Kiiowski y do pokoiu y zgodnego traktowania obietnicę vczynił, prosząc, aby się na kondycye spokoynego synodu namowili.

Не мешкаючы ихъ милость панове послове, зъ его милостью паномъ воеводою Киевъскимъ, (яко съ тымъ, который зъ великою громадою людей на тотъ сынодъ прыбылъ,) мовили, жалуючысе ‖(2—ӑв) на то, ижъ надъ обетъницу свою, надъ росказанье короля его милости и надъ прозбу свою, которую мало передъ тымъ, шлючи до Варшавы до короля его милости пана Малинского, чини*тъ* съ такою громадою людей военъныхъ и [1] въ вере розрозненыхъ, которые до того собору не належатъ, и жадного местьца на томъ соборе имъ не дано, кгдыжъ тотъ соборъ толко для людей Рымъское и Греческое веры зложонъ. Наконецъ прывелъ его милость люди зъ собою выволаные и посторонные, всей речи посполитой подойзреные, зъ обчихъ неприятелскихъ паньствъ. Справуючысе его милость панъ воевода Киевъский и до покою и до згодного трактованья обетницу учинилъ, просечы, абы се на конъдыцыи спокойного собору намовили.

Z tym odszedszy, ich m. panowie posłowie do ich m. x. biskupow — o kondycyach pokoiu synodalskiego z nimi rozmawiali. Pułgodziny nie wyszło, gdy im dano znać, iż koło iakieś z swym marszałkiem, (od zgromadzenia ludzi rożnych religiy,) posły swoie do metropolita (z poselstwem) wyprawili, y (iuż ie) w domu oyca władyki Włodzimirskiego sprawowali. Szli zaraz ich m. panowie posłowie k. i. m. do metropolity y tam zastali one posły. A pytaiąc się, od kogo y z czym posłani są, dowiedzieli się, iż z karty czytali takie słowa, ktoremi metropolita ganili, iż z Rzymiany przestaie, iż (się z nimi nie porozumiawszy) synod złożył, (iż im do siebie przystępu

Съ тымъ одъшедши, ихъ милость панове послове [2] до ихъ милости отцовъ архиепископовъ и епископовъ Рымъскихъ и Греческихъ—о пор*а*дку, якимъ способомъ спокойне зъ безпеченствомъ всихъ тотъ соборъ отправоватисе мелъ, зъ ними розмовляли. Полъгодины не вышло, кгды ‖(об. 2) имъ дано знать, ижъ (въ господе пана воеводы Киевского люди тые, которые зъ его милостью приехали,) коло якоесь учинивши и маршалъкомъ (собе пана Демяна Гулевича новохрщеньца обравшы,) послы одъ себ*ѣ* до митрополита выправили, и въ дому отца владыки Володимерского (тое поселъство зъ одповедми и погрозками) справовали [3]. Шли заразъ ихъ

[1] отсюда и до конца «точки» нѣсколько иное изложеніе, сравнительно съ Польскимъ
[2] въ подлинникѣ опечатка: «пословъ» [3] эта «точка» изложена нѣсколько иначе

nie dał,) niechcąc nic o tym synodzie wiedzieć, y posłuszeństwo metropolicie wypowiedaiąc, (czym mu gorszym) grozili, (to iest) wyklinaniem y złożenim z stolice metropolickiey. Co ‖(383) vsłyszawszy, ich m. panowie posłowie k. i. m. szli do i. m. pana woiewody Kiiowskiego, pytaiąc go, ieśli o tym poselstwie wie, y co za kartę tam czytano, y co metropolicie powiedziano? Przyznał się do wszytkiego, iż przy tymże stoi, y z wolą iego wszytko się działo.

милость панове послове короля его милости до отца митрополита и тамъ зостали оные послы. А пытаючысе, отъ кого и съ чимъ послани суть, доведалисе, ижъ съ карты читали таковые слова, которыми митрополита ганили, ижъ зъ Рымляны единочитисе хочеть, ижъ на то соборъ зложилъ, не хотечи ничого о томъ соборѣ ведать, послушенство митрополиту выповедаючи, выклинаньемъ и зложеньемъ его зъ столицы митрополское грозили. Што услушавши, ихъ милость панове послове короля его милости, (съ подивеньемъ то прынявши, перво слали, а потомъ заразъ и сами) шли до его милости пана воеводы Киевъского, пытаючы‖(3—аг)се, если о томъ поселстве ведаеть, и што за карту тамъ читано, и яко митрополиту (и владыкомъ грожено и) отповедано? Прызналсе до всего, ижъ при томъ стоитъ, и зъ волею его все се деело.

Zatym żałować się na i. m. poczęli, iż kondycye spokoynego synodu namawiać przyzwolił, a synod wszystek poselstwem (takim) z strony swey rozrywa y onym pogardza; iż pierwey pogrożki władykom czyni, niżli sprawy słucha; iż sobie przeciwne schadzki czyni, zakazane prawem pospolitym, gdyż koła żadnego y marszałkow w nich czynić się nie godzi, iedno na porządnych seymikach; iż to iest z vbliżeniem dostoyności k. i. m., ktory posły swe tu wyprawił, aby marszałkami byli a pokoy synodu opatrowali; iż się wdaie w rzeczy duchowne człowiek świecki, synodmi rządząc, ktoremi y sam krol i. m. rządzić nie chce, ani się godzi, gdyż to iest samych duchownych własny sąd, nie iako na seymach, gdzie świeccy rzeczy świeckie odprawuią. A co nacięźey y nagrubiey—iż metropolitę (z swemi towarzyszmi) chce składać y takie pogrożki czyni, czego się y krol i. m., ktory sam

Затымъ жаловатсе (панове послове) на его милость почали, ижъ, кондыцыи спокойного собору намавятъ позволивши, (тогожъ часу и тоежъ годины) соборъ весь поселствомъ зъ стороны своее розрываеть и онымъ погаржаеть: ижъ первей погрозки (митрополиту и) владыкомъ (зверхнимъ своимъ) чинитъ, нижли справы слухаеть; ижъ собе противные схажки чинить, заказаные правомъ посполитымъ, кгдыжъ кола жадного и маршалъковъ въ нихъ чинить се не годить, одно на порядныхъ соймикахъ (правомъ посполитымъ описаныхъ); ижъ то есть зъ уближенемъ достойности короля его милости, который послы свое тутъ выправилъ, абы маршалъками были а покой собору опатровали (и порадку догледали); ижъ се вдаеть въ речи духовные чоловѣкъ светский, соборъми хотечи рядити, которымъ и самъ король его ‖(об. 3) милость справовати не хочеть, ани се годить, кгдыжъ

iest patronem y podawcą wszytkich władyctw, bez rozsądku duchownych nie waży. Co iest nie tylo przeciw Bogu, przeciw nauce chrześciańskiey, przeciw prawu, przeciw rozumowi, przeciw kanonom oycow świętych; ale y przeciw dostoyności k. i. m. Y inemi słowy do baczenia lepszego przywodząc i. m. pana woiewodę,—

то есть самыхъ духовныхъ властный судъ (и справа), не яко на соймехъ, где (люди) светские речи светские отправуютъ. А што натяжей и нагрубей— нжь митрополита (и владыковъ зъ столицы ихъ духовное) хочетъ складать и такие погрозки чинитъ [1], чого и король его милость, который самъ есть подавцою и оборонцою всихъ владыковъ, безъ розсудку духовныхъ не важытсе. Што есть не толко противъ Богу, противъ науце хрестиянъской, противъ праву, противъ розумови, противъ канономъ отцовъ светыхъ [2]; але и противъ достойности короля его милости. И иными словы до баченя лепшого прыводечи его милость пана воеводу,—

ieszcze mieli nadzieię ich m. panowie posłowie, iż się miało do dobrego przywieść, gdy im też sam i. m. pan woiewoda słowną taką otuchę czynił. Y na tym on dzień czwartkowy strawili. W piątek zaś zeszli się y prosili ich m. panowie posłowie i. m. pana woiewody Kiiowskiego, aby mowić mogli z temi duchownemi y świeckiemi z iego strony, ieśliby ktorzy byli religiey Greckiey, spodziewaiąc się vpamiętania ich. Tedy z pośrzodku swego obrali niektore pany szlachty heretyckiey, aby z nimi ich m. panowie posłowie k. i. m. mowili. Y gdy się zeszli, prosili panowie posłowie, aby przy tym byli dwa władykowie, Przemysłki y Lwowski, ktore tam do siebie pociągnęli. Y przyszli obadwa z kilnaście popow, y tamże taką namowę do nich czynili:

ешче мели надею ихъ милость панове послове, нжъ се мело до доброго прывести, кгды имъ тежъ самъ его милость панъ воевода словъную такую отуху чинилъ. И на томъ тотъ день у четвергъ стравили. Въ пятницу зась, (бывъши ихъ милость панове [3] посълове первеи у ихъ милости князеи архиепископовъ и еписко(4)повъ,) или (потомъ) до его милости пана воеводы Киевъского, абы мовить могли съ тыми людми, которые се пры его милости бавили, зъвлаща зъ людми вѣры Руское если бы которие были, сподеваючисе упаметанья ихъ [4]. На што (за домавяньемъсе пановъ пословъ) обрали съ того кола албо громады своее колку особъ светъскихъ, розныхъ вѣръ людей, абы зъ ихъ милости паны послы короля его милости мовили. А ихъ милость панове послове, прыводечи, ижъ тотъ соборъ на Кгреки и католики есть зложонъ, домовилисе того, же прышли до ихъ милости тамъ же въ господе пана воеводы Киевского съ тое избы, где

[1] опечатка: «чинить» [2] опечатка: «свътыхъ» [3] опечатка: «пановъ» [4] эта «точка» полнѣе изложена, сравнительно съ Польскимъ

тое коло учинили, обадва владыкове, Премыслъский и Лвовский, маючи зъ собою сколконадьцать поповъ, до которыхъ ихъ милость панове послове въ покою его милости пана воеводы Киевского въ тые слова речъ учинили:

NAMOWA POSŁOW KROLA I. M. DO ODDZIELONYCH W BRZEŚCIU, KTORZY SYNOD Ś[WIĘTY] ROZRYWAĆ CHCIELI.

«Iako wszyscy rozumni ludzie kochaią się w zgodzie y iedności, ktora iest wszytkiego dobrego matką, tak y krol i. m. rad był tey *nowinie*, ktorą do i. k. m. przed trzema laty od oyca metropolity y władykow wszystkich zgodnie, y od was dwu, od w. m., oycze władyka Lwowski, y od w. m., oycze władyka Przemysłki, iako podpisy ręku waszych własnych pokazuią, przyniesiona była: iż poddani k. i. m. Greckiey religiey ziednoczyć sie chcą z katholikami, y do głowy y pasterza kościoła wszytkiego przystąpić, odszczepieństwa y odstępstwa nowym Grekom y patryarchom Carogrodzkim daley pomagać niechcąc. Do czego krol i. m. żadnych im namow nie czynił, a daleko mniey, nikogoż żadnym y namnieyszym obyczaiem nie przymuszał. Lecz temu barzo rad był, iż takim ziednoczeniem wiary wielom się ludziom do zbawienia pomoc, y chwała się Boża rozszerzyć, y zgoda a iedność, ktorą krolestwa stoią, w państwach i. k. m. vmocnić się miała.

«Wiedział też o tym k. i. m., iż o taką iedność przed kiląnaście lat starał

‖(об. 4) РЕЧЪ ПОСЛОВЪ ЕГО КОРОЛЕВСКОЙ МИЛОСТИ.

«Яко Панъ Богъ Всемогущчий естъ початкомъ и зродломъ вшелякое згоды и милости, такъ богобойные розумные люди кохаютсе въ згоде и едности, которая есть всего доброго маткою. И король его милость [радъ] [1] былъ той *намове*, которая до его королевской милости передъ трема роки одъ отца митрополита и владыковъ всихъ згодне, и одъ васъ двухъ, одь в. м., отче владыко Лвовский, и одъ в. м., отче владыко Премыслъский, яко подписы рукъ вашихъ властъныхъ показують, прынесена была: ижъ подданые короля его милости Греческое веры зодночитсе хочуть съ католиками, и до головы и пастыра церкви всей [2] (вернутисе и) приступить, отшченеяства и отступъства новымъ Грекомъ и патрыярхомъ Царогородскимъ далей помагать не хотечи. До чого король его милость жадныхъ имъ намовъ не чинилъ, а далеко меншъ, никого жаднымъ и наменшимъ обычаемъ не примушалъ. Лечъ тому велми радъ былъ, ‖(5—6) ижъ такимъ зодноченьемъ веры многимъ се людемъ до збавенья помочь, и хвала се Божая розширить, и згода а едность, которою королевства стоятъ, въ панствахъ его королевское милости умоцнитсе мела.

«Ведалъ тежъ о томъ король его милость, ижъ о такую едъность передъ

[1] этотъ пропускъ отмѣченъ, по сравненіи съ Польскимъ текстомъ [2] въ подлинникѣ описка и опечатка: «*всею*», конечно подъ вліяніемъ Польскаго оригинала

się i. m. pan woiewoda Kiiowski, ktory tu z nami siedzi, v Grzegorza 13 papieża, przez x. Possewina, aby się szczęśliwie wykonać mogła. Pomniał też na to, iż przodkowie k. i. m., krolowie Polscy, taką iedność iuż byli po concilium Florenckim w tych państwach vczynili; ktorą ochotnie, iako rzecz świętą y zbawienną, ożywić y odnowić ma sobie za wielką Panu Bogu y r[zeczy] p[ospolitey] posługę. Y gdy daley rzeczy poszły, a posłowie oycow władykow z Rzymu się ‖**(384)** wrocili,—prosił barzo pilnie iego m. pan woiewoda Kiiowski, y na seymie przeszłym, krola i. m. o ten synod teraźnieyszy, obiecuiąc do tey zgody pomoc. Co krol iego m. vczynił. Y gdy ieszcze nań odwłoki czasu prosił, y sam mieysce to y czas namienił, y z tego się k. i. m. wymowić nie raczył.

колкунадцать лѣтъ старалсе его милость панъ воевода Киевъский, который тутъ зъ нами седить, у Грегора Тринадцатого, папы Рымского, черезъ велебного отца Посевина, абы се шчастливе выконать могла. Помънелъ тежъ на то, ижъ продкове короля его милости, короли Полские, такую едьность вже были по соборе Өлерентейскомъ въ тыхъ панъствахъ учинили; которую охотне, яко речъ светую и збавенъную, ожывить и одновить маеть собе за великую Пану Богу и речи посполитой послугу. И кгды далей речи пошли, а послове отцовъ владыковъ зъ Рыму се вернули,—просилъ пильне его милость панъ воевода Киевъский, и на сейме прошломъ, короля его милости о тотъ соборъ теперешьний, обецуючы ‖**(об. 5)** до тое згоды пóмочы. Што королъ его милость кгволи его милости позволилъ. И кгды знову помъкненя часу далшого просилъ, и самъ местьце тое и часъ меновалъ, и то все королъ его милость, водлугъ жеданя его милости, позволить [1] рачилъ [2].

«A gdy czas ten nadchodził, posłał iego m. pan woiewoda, przed kilą niedziel, z inną szlachtą Wołyńską do krola i. m. pana Macieia Malińskiego y pana Ławryna Drywińskiego, dziękuiąc krolowi i. m. za złożenie synodu, a prosząc o te cztery rzeczy: 1. Naprzod, aby nikt zbroyno na ten synod y z ludźmi żołnierskiemi nie iachał, a pokoy y bespieczeństwo na nim dla wolności namow całe było. 2. Druga, aby każdemu tam wolno było przyiachać, choć rożnych wiar ludziom. 3. Aby tam na synodzie być mogł Nikifor Greczyn, ktory z Rożwanem w Wołoszech poimany, z więzienia Chocimskiego zamku vciekł.

«А коли часъ тотъ надходилъ, посълалъ его милость панъ воевода, передъ колкомъ недель, з-ынъшою шляхтою Волынскою до короля его милости пана Матея Малинского и пана Лаврына Дривинского, дякуючи королю его милости за зложенье собору, а просечы о тые чотыри речы: Першая: абы нихто збройно на тотъ соборъ и зъ людми жолнеръскими не ехалъ, а покой и беспеченъство на немъ для волности намовъ цело было. Другая: абы каждому тамъ волно было прыехать, хочъ розныхъ веръ людемъ. Третяя: абы тамъ на соборе быть моглъ Никиөоръ Гречинъ, который зъ Розваномъ во Воло-

[1] опечатка: «позволитъ» [2] послѣднія двѣ «точки» значительно отступають отъ Польскаго текста

4. Ieśliby się nie zgodzili na synodzie, aby się z tą rożnicą na seym walny Koronny vcieć mogli. Na co y na pismie, ktore pod pieczęcią *v*kazuiem, dana im iest taka odprawa od krola i. m. Na pierwszą prośbę nie tylo k. i. m. zezwala, ale ią roskazuie, y dla tego posły tam swoie wysyła, aby się wszytko spokoynie y z wielką wolnością duchownych synod odprawił. Wtorey rzeczy nie pozwolił k. i. m., gdyż synod złożon iest na zgodę Grekom z katholikami, iako iest na uniwersale. Trzeciey także prośby krol i. m. odmawiał, oznaymuiąc, co to za Nikifor, iako do Wołoch Rożwana przywiodł, y z Turki się porozumiewał, na szkodę wszytkiego krolestwa y rzeczyposp[olitey], z ktorym zasiadać y społki iakie mieć żadnemu się nie godziło. Czwartey także krol i. m. nie dopuścił, daiąc znać, iż insza iest rzecz synod, a insza seym, na ktorym duchowne rzeczy mieysca, ani żadnych sądow nie maią.

шехъ поиманый, зъ везенья Хоти*н*ъского замъку утеклъ. Четвертая: еслибы се не згодили на соборе, абы се съ тою розницою на соймъ вальный Корунъный уда‖(6—6в)ть могли. На што и на писме, которое подъ печатью *о*казуемъ, дана имъ естъ такая отправа отъ короля его милости. На першую прозбу не толко королъ его милость зезволяеть, але ее росказуеть, и для того послы тамъ свое высылаетъ, абы се все спокойне, порядне, зъ беспеченъствомъ всихъ соборъ отправилъ. Второе речи не позволилъ король его милость, кгдыжъ соборъ зложонъ есть на згоду самыхъ толко Грековъ съ католиками, за чимъ иньшихъ веръ люди до собору не належатъ. Третее также прозбы королъ его милость отмовилъ, ознаймуючы, што то за Никифоръ, яко до Волохъ Розвана привелъ, и съ Турки се порозумевалъ, на шкоду всего королевства и речи посполитое, съ которымъ заседать и сполки якие меть жадному (доброму зъ верныхъ подъданныхъ его королевское милости) не годилосе. Четверътое также королъ его милость не допустилъ, даючы знать, ижъ инъшая (и розная) речъ естъ соборъ, а иньшая соймъ, на которомъ духовные речи местьца ани жадъ‖(об. 6)ныхъ судовъ не маютъ.

«Temu wszystkiemu widzimy barzo nierządne sprzeciwienie. Bo ci, co prosili o synod, pierwey niżli się zaczął, synodu odstąpili, y nie wiemy, iakim duchem przyiachaliście tu, w. m., w takich pocztach pieszych y iezdnych, czegoście się sami zarzekli? Y podpis wasz, *to* iest szlachty Wołyńskiey, na ktorą tu patrzym, przez pana Malińskiego przyniesiony [1], vkazuiemy. Kogoż tym woyskiem straszyć chcecie? Iakoż słowu swemu y przystoyności dosyć czynicie? Na

«Тому всему видимъ вельми нерядное спротивенье. Бо тые, што просили о соборъ, первеи нижъ се зачалъ, собору отступили, и не ведать, якимъ духомъ и умысломъ приехали есте тутъ, в. мсть, въ такихъ почтахъ пешихъ и ездьныхъ, чогосте се сами зарекли? И подписъ *тутъ* естъ васъ некоторыхъ шляхты Волынское, на которую тутъ смотрымъ, черезъ пана Малинъского прынесеный, указуемъ. Когожь тымъ войскомъ страшить хочете? Якожь слову своему и

[1] опечатка: **przynie*sie*siony**

namowę braterską, nie na woynę tuśmy się ziechali; na synod, nie na nieprzyiacielskie granice; na zgodę, nie na zwady! Ieśli biskupy y władyki y ine duchowne odstraszyć chcecie od wolnego wotowania y sądow ich duchownych, tego wam nie dopuściem, a my pierwey za wielebne oyce nasze vmrzem! My, na słowo y prośbę waszę spuściwszy się, z pokorąśmy, iako do kościoła, przyiachali, wiedząc, iż na synody, gdzie Duch Ś[więty] rządzi, a wielebni y święci biskupi słudzy Boży zasiadaią, takiego vniżenia do nalezienia prawdy y pokoiu kościoła Bożego potrzeba. Lepiey wżdy było o to nie prosić, o czymeście nie myślili, a nas nie zawodzić, gdyście, o pokoy prosząc, iako na woynę przyiechali.

«Y dufaiąc swoiey gromadzie y gotowości, ani rozmawiaiąc, ani dysputuiąc, ani nakoniec pytaiąc, schadzkęście sobie y zaraz schismę y oddzielenie vczynili, y seymik niedozwolony przeciw prawu zebrali, marszałka na nim obieraiąc, a na zwierzchność krola i. m. nie pamiętaiąc, ktory tu nas na to posłać raczył, abyśmy, porządku y pokoiu przestrzegaiąc, vrząd marszałkowski odprawowali. Przypuściliście do siebie nie tylo roznych wiar ludzie, ale y ludzie wywołane y na czci pokarane. A co ieszcze gorzey—tey gromady swey vczyniliście głową Nikifora Greczyna, tak podeyrzanego v krola .i. m., ktory niedawno z więzienia vciekł, y o zdradę Korony wszytkiey, y porozumienie się z Turki y z inszemi nieprzyiacioły Koronnemi obwiniony iest; ktory sprośnie przeciw krolowi i. m. miedzy wami bluznił, cze-

пристойности досыть чините? На намову братерскую, не на войну тутъ есмо ся зъехали; на соборъ, не на непрыятельские границы; на згоды, не на звады! Если бискупы и владыки и иные духовные отстрашить хочете одъ волного вотованья и судовъ ихъ духовныхъ, того вамъ не допустимъ, а мы первей за велебные отцы наши горла наши положить готови есмо! Мы, на слово и прозбу вашу спустившисе, съ покорою есмо, яко до церкви Божое, приехали, ведаючы, ижь на соборы, где Духъ Светый спра‖(7—бг)вуеть, а велебъные и светые [1] епископи слуги Божие заседають и рядять, такого униженья до найденя правды и покою церкви Божие потреба. Лепей вжды было о то не просить, о чомъ есте не мыслили, а короля его милости и насъ не заводи́ть [2], кгдыжъ есте, о покой просечы, яко на войну приехали.

«И дуѳаючы своей громаде и готовости ани [3] розмовляючы, ани дыспутуючы, ани наконецъ пытаючи, схажку есте собе и заразъ расколъ и одделенье учинили, и сеймикъ недозволеный противъ праву зобрали, маршалка на немъ обираючы, а на звирхность короля его милости не паметаючы, который тутъ насъ на то послать рачилъ, абы есмо порадку и покою перестерегали, урядъ маршалъковский одправовали. Прыпустили есте до себе не толко розныхъ вѣръ люди, але и люди выволаные и подо[й]зреные. А што еще горей—тое громады своее учинили есте головою Никиѳора Гречина, такъ подойзреного у короля его милости, который недавно зъ везенья утеклъ, и о зраду Коруны всее, и по‖(об. 7)розуменьесе съ Турки и з-ыньшими непрыятелы Корунъными обвиненый есть; который спросне противъ королю его

[1] опечатка: «свестые» [2] опечатка: «заводитъ» [3] опечатка: «ане»

goby mu żaden z w. m. cierpieć nie miał.

«Przetoż ta schadzka wasza nie tylo synodem się zwać nie może, ale ani seymikiem szlacheckim, na ktorym się z pozwoleniem krola i. m. zbieraią; y zwać się inaczey nie może, iedno sprzeciwieniem vrzędom, od Boga postanowionym, y samym nieposłuszeństwem. ‖(385) Ktory grzech do bałwochwalstwa pismo ś. przyrownywa. Metropolit synod złożył, nie Nikifor, ani Bałaban, ani Kopystyński! Nie w domu, heretyctwem pomazanym, ale w cerkwi abo w kościele synodom mieysca są! Wzgardziliście przełożonemi swemi duchownemi, wam od Boga danemi, y przez posły swoie posłuszeństwo im wypowiadacie, y onych z stolice y dostoieństw ich składacie! Skąd taką moc kościelną y krolewską przywłaszczać sobie możecie? Ludzieście zacności świeckiey, iako y my! Żadney kapłańskiey mocy y iurisdycyey, bez vporu wielkiego y zuchwalstwa, przywłaszczać sobie nie możecie. Synod iest własny duchownych sądow trybunał, na ktorym świecki● (żadne) y krolewskie nakoniec dostoieństwo władzy żadney nie ma. Y iakośmy słyszeli, iż wasz Grecki ś. Athanasius cesarza Constancyusa, ktory się w sądy synodalskie biskupie wdawał, antychrystem nazwał, gromiąc go, aby swe miasta y zamki y krolestwa rządził, a w sprawach, kapłanom od Boga poruczonych, żadnego sobie sądu nie przyczytał. A ieśli to mowił wszytkiego świata monarsze,—co by mowił ktoremu z w. mci?

«Sam krol i. m. władyki podaie, iako nawyższy ich patron. Ktoby ie bez iego

милости межи вами блюзнилъ, чого бы ему жаденъ зъ в. мсти терпеть не мелъ.

«Претожъ тая схажка ваша не толко соборомъ се звать не можетъ, але ани сеймикомъ шляхетскимъ, на которомъ се съ позволеньемъ короля его милости збираютъ; и зватсе иначей не можетъ, одно спротиваньемъ урядомъ, отъ Бога постановенымъ, и самымъ непослушенствомъ. Который грехъ до балвохвалства писмо светое прыровниваетъ. Митрополитъ соборъ зложилъ, не Никифоръ, ани Балабанъ, ани Копыстинский! (Не въ господахъ,) не въ дому (шыньковномъ, або) геретыцствомъ помазанымъ, але въ церкви або въ костеле соборомъ местьца суть! Възгордили есте преложоными своими духовными, вамъ отъ Бога даными, и черезъ послы свое послушенство имъ выповедаете, и оныхъ зъ столицы и достоенствъ ихъ складати важитесе. Откуль такую власть церковъную и ко‖(8)ролевскую прывлашчать собе можете? Люди есте зацности светъское, яко и мы! Жадное духовное моцы и владности, безъ упору великого и зухвалства, привлашчать собе не можете. Соборъ есть власный духовныхъ судовъ трыбуналъ, на которомъ свецкое и королевское наконецъ достоенство (до становеня) владзы жадное не маеть. И яко есмо слышели, ижъ вашъ Греческий светый Аѳанасей цесара Констанцыуша, который се въ суды соборовые епископие (sic) вдавалъ, анътихристомъ [1] назвалъ, громечи его, абы свое места, замъки и королевъства рядилъ, а въ справахъ, священникомъ отъ Бога поручоныхъ, жадного собе суду не причиталъ. А если то мовилъ всего света монарше, што бы мовилъ которому зъ в. м[с]ти?

«Самъ король его милость владыки подаеть, яко навысший ихъ подавца

[1] опечатка: «азнтихристомъ»

wiadomości y porządnego vrzędu turbować chciał, moc by sobie więcey, niżli krolewską, przyczytał. Hieremias patryarcha, gdy tu był, a władyki odmieniać chciał, dozwolenia k. i. m. na to prosił. A w. m., poddanemi krola i. m. będąc, y żadney barwy mocy duchowney nie maiąc, tak się vpornie na regalia k. i. m. targać y władyki składać chcecie? Pamiętaycie, na co się zawodzicie y drugie przy sobie!

и обороньца. Хто бы ихъ безъ его ведомости и порядного урạду турбовать хотелъ, моць бы собе болшую, нижли королевъскую, причиталъ. Еремия патрыярха, коли тутъ былъ, а владыкъ от‖(об. 8)-менятъ хотелъ, дозволенья короля его милости о то просилъ. А в. мсть, поддаными его королевское милости будучи, такъ се упорне на зверхность короля его милости торгать и владыки складать, и жадное барвы моцы духовное не маючи, хочете? Паметайте, на што се заводите и другихъ пры собе!

«Wielkie na starsze swoie, metropolita y władyki, grzechy kładziecie! Zgody, prawi, chcą y iedności chrześciańskiey szukaią, z Łacinniki się porozumiewaią, patryarchę Carogrodzkiego opuszczaią, y dla tego dostoieństwa y mieysca swoie tracą. Ieśli to grzech niezgodne iednać, miłość chrześciańską spaiać, pokoy kościoła Chrystusowego vmacniać, y duszom do zbawienia pomagać,—toć odpłata y cnota wielka będzie rosterki miedzy bracią siać, suknią Chrystusową rozdzierać, iedność vczniow Iego targać, y wszytkiego złego za niezgodą przyczyną być! To wy sobie podobno chwalicie. A co na świecie Bogu milszego, y ludziom y rzeczom posp. pożytecznieyszego być może, iako iedność, zgoda y miłość spolna?! A ona zwłaszcza, ktorą nam Chrystus testamentem Swoim zalecił y roskazał, y pogroził, ieśli iey mieć nie będziem, abyśmy się vczniami Iego nie zwali. Nie może być zwany ani chrześcianinem, ani vczniem Chrystusowym, kto od zgody y iedności ciała y kościoła Chrystusowego vcieka, abo się o nię, gdzie może, nie stara.

«Великие на старшихъ своихъ, митрополита и владыки, грехи кладете! Згоды, прави, хотять и едности християнское ищчуть, зъ Латинъниками се порозумевають, патрыярху Царогородъского опушчають, и для того достоенъства и местьца свое тратятъ. Если то грехь незгодные еднать, милость християнскую споивать, покой костела и церкви Хрыстовы умоцнять, и душамъ до спасенья помагать,—тогды отплата и цнота великая будеть ростырки межы братьею сееть, рызу Христову роздирать, едность учневъ Его торгать, и всего злого за незгодою прычиною быть! Тое вы собе подобно хвалите. А што ‖(9—в) на свете Богу милшого, и людемь и речи посполитой пожитечнейшого быть можеть, яко едность, згода и милость спольная?! А оная звлаща, которую намъ Христосъ тестаментомъ Своимъ залецилъ и росказалъ, и погрозилъ, если ее метъ не будемъ, абысмо ся учнями Его не звали. Не можеть быть званый ани хрестияниномъ, ани учнемъ Хрыстовымъ, хто отъ згоды и едности тела церкви Хрыстовы утекаеть, або се о нее, где можетъ, не стараеть.

«A my, katholicy, czemuśmy wam tak brzydcy, iż o ziednoczenie z nami tak się barzo na swe starsze gniewacie? Gdy by się z heretyki ziednoczyli, y do

«А мы, католики, чымъ есмо вамъ такъ брыдъки, ижь о зъедноченье зъ нами такъ се велми на своихъ старшихъ гневаете? Кгды бы се зъ геретыки зъедно-

ich potępionych błędow przystali, podobnobyście im dziękowali. Pytać się wżdy pierwey było: czemu to czynią, a od patryarchy Carogrodzkiego odstępuią? Powiedzieli by wam z pisma ś. y z oycow ś[więtych], doktorow Wschodnych y Zachodnych, y z kanonow y prawidł świętych soborow, y z pism waszych Ruskich, iż zbawion być nikt nie może, kto w iedności kościelney nie zostaie; iż Piotra ś. y potomki iego vczynił Pan Bog pasterzem wszytkich owiec Swoich, ktorego kto nie słucha, owcą Chrystusową nie iest; iż od początku kościoła ś. y (od) apostołow Rzymski biskup, iako Piotra ś. potomek, miał y ma zwierzchność na wszytkiego świata kościoły. Y dali by wam takie dowody, na ktorebyście powiedzieć nic nie vmieli; y teraz gotowi są to wam pokazać, ieśli się w tę rozmowę z naszemi duchownemi y disputacyą wdać chcecie. O to oni gotowi, y tu niektorzy na to z nami przyszli.

чили, и до ихъ проклятыхъ блудовъ пристали, подобно бы есте имъ дяковали. Пытатсе вжды первеи было: чому то чинятъ, а отъ патрыярхи Царогородского отступують? Поведили бы вамъ съ писма светого и зъ отъцовъ светыхъ, учителей Восточныхъ и Заходныхъ, и съ showing и правилъ светыхъ соборовъ, и съ писмъ вашихъ Рускихъ, ижъ збавенъ быть нихто не можеть, хто въ едности церко|(об. 9)вной не зостаеть; ижъ Петра светого и потомки его учинилъ Панъ Богъ пастыромъ всихъ овецъ Своихъ, которого хто не слухаетъ, овцою Хрыстовою не есть; ижъ отъ початку церкви светое и апостоловъ Рымъский епископъ, яко Петра светого потомокъ, мелъ и маеть звирхность надъ всего света церквями; (ижъ сами въ литоргияхъ або обедняхъ своихъ пры служъбе Божой завъжды о соединение веры просите; а теперъ коли то вамъ Господь Богъ, за молитвами вашими, даеть, погаржаете.) И дали бы вамъ такие съ писма доводы, на которые бы есте поведеть ничого не умели; и теперъ готови суть то вамъ показать, если се въ тую розмову зъ нашими духовными и въ дыспутацыю вдать хочете. О то они готови, и тутъ некоторые на то зъ нами прышли.

«A iż Carogrodzkich patryarchow władykowie odstępuią,—słusznie to czynią. Bo oni od Boga y prawdy y iedności kościoła Bożego odstąpili, a do niey się przywieść nie chcą, abo dla Tureckiey niewoli nie mogą. Dla nich ginąć a zgody y iedności chrześciańskiey niechcieć była by wielka niezbożność y głupstwo.

«А ижъ Царогородскихъ патрыярховъ владыки отступують,—слушне то чинятъ. Бо они отъ Бога и правды и едности церкви Божое отступили, а до нее се прывесть не хочуть, або для Турецкое неволи не могутъ. |(10—вв) Для нихъ гинуть а згоды и едности хрестиянское не хотеть была бы великая незбожность и глупъство.

«Тая патрыярхия Царыгородская, и иные, яко есть зопсована, понижона и отъ Пана Бога проклята — откуль инуль доведатсе можете./ То певъне ведаете, ижъ жаденъ на ней безъ светокупства не седить: каждый местьце оное у Турка купить мусить: кого Турокъ посветить на нее кажетъ, тотъ оное местьце маетъ, а не кажетъ, ажъ добре заплатить. И такимъ обычаемъ жаденъ тамъ правымъ и правъдивымъ патры-

ярхою не есть, бо, водле правъ Божихъ и церковныхъ, светокупъца и сымониякусъ тратить и пенези и достоенство церковное, которое купилъ. Такое проклятство маеть тая патрыярхия, ижъ зъ нее одинъ другого пенезми перекуп[у]ючы спихаеть, и часомъ жывыхъ патрыярховъ будеть тры, або чотыры, и оная облюбеница маетъ трехъ мужовъ, чужоложница съ чужоложники мешкаючи. Духовные тое патрыярхии чернъцы, игуменове уставичне се туръ‖(об. 10)-чать и бесурмянять, и по краинахъ чужихъ се волочать, хрестияны выдають и зражають, тутъ до Рускихъ краевъ заходять, печати собе отъ патрыярховъ ѳальшуючы, где ешче и золотары, што имъ въ томъ служили, живы. Найдеть и иныхъ много проклятствъ, за выклинанемъ папежскимъ и моцъю церковныхъ ключеи, Петрови светому даныхъ, на нихъ пало, за грехъ ихъ отшчепенства и упору, отъ которого не утекать, а ихъ наследовать—великая бы была о збавенью недбалость.

«Starszy waszy y sami o sobie y o was radzą, nie do złego wam drogę vkazuią, ale do zbawienia wiecznego, ktore bez zgody y iedności kościelney ‖(386) być nie może. O czym szerzey duchowni waszy was nauczyć chcą. My się na to przed Bogiem na was żałuiemy, iż sobie na starsze wasze moc y sądzenie przyczytać, a nieprzesądzone potępiać chcecie. Oboia rzecz tak niesłuszna y niesprawiedliwa, iż samym tylo tyrańtwem y sedycyą nazywać się ma.

«Старшие ваши и сами о собе и о васъ радять, не до злого вамъ дорогу указують, але до збавеня вечного, которое безъ згоды и едности церковное быть не можетъ. О чомъ ширеи духовные ваши васъ научить хочутъ. Мы се на то передъ Богомъ на васъ жалуемъ, ижъ собе на старшихъ вашихъ моцъ и суженье привлащати, а неосужоные безъ суда и права проклинать хочете. Обоя речъ такъ неслушная и несправедливая, ижъ самымъ толко тиранствомъ и бунътомъ называтсе ‖(11—вг) маетъ.

«A zwłaszcza gdy was widzimy, żeście prawie wszyscy, od wielkich począwszy, iney religiey ludzie, a Greckiego nabożeństwa nie tylo nie zażywacie, ale ie burzycie y, cerkwie puste zostawiaiąc, do nowochrzczeństwa y inych błędow vdawać się nie boicie. Za co ieśli się wy karać nie dopuścicie, a confederacyą się bronicie, aby nikogoż o wiarę nie penowano,—iako inne karać chcecie, y o to ie z vrzędow składać, ktorzy nie do hereziy, iako wy, ale do podpory prawdy y zrzodła czystego nauki Chrystusowey idą? Azaż tu nie przeciw swey własney confederacyey czynicie? Wam to nie wadzi, iż Greckiey religiey odstępuiecie; a onym wadzić ma, iż Grecką religią vmacniaią, taką iednością nic nie odmie-

«А звлаща кгды васъ видимъ, же есте праве вси, отъ великихъ почавши, инъшихъ (и розныхъ) релий люди, а Греческого набоженства не толко не заживаете, але ихъ бурите, церкви пустые зоставуючы, до новохръщенъства, (арыянства) и иншихъ блудовъ удаватсе не боите. За што если се вы карать не допустите, а конъѳедерацыею се бороните, абы никогожъ о вѣру не карано,—яко иныхъ карать хочете, и о то ихъ зъ уряду складать, которые не до ереси якое, але до подпоры правды и жерела чистого науки Христовое идуть. Азажъ то не противъ своей власной конъѳедерацыи чините? Вамъ то не вадить, ижъ Греческое релии отступуете; а онымъ вадить маетъ, ижъ

niaiąc, ani w wierze oycow Grekow starych, ani w ceremoniach y służbie kościelney, y zwyczaiach nabożnych kościoła Wschodnego?! Iakoż ie o to karać chcecie, a sami o swoie odstępstwa karania żadnego cierpieć nie chcecie?! Oni są starszy waszy, oni by was karać o złą naukę y herezye mieli. Bo im samym to zlecono iest. Oni są pasterze, a wy owce; oni przełożeni, a wy poddani. Z ich vst naukę wam Pan Bog brać y posłusznemi być, iako starszych, roskazał.

Греческую релию умоцняють, такою едностью ничого не одменяючи, ани въ вѣре светыхъ отцовъ Грековъ старыхъ, ани въ церемонияхъ и службе церковной, и звычаяхъ набожныхъ церъкви Въсточное?! Якожъ ихъ о то карать хочете, а сами о свои одступства караня жадъного терпеть не хочете?! Они суть старшие ваши, ‖(об. 11) они бы васъ карать о злую науку и ереси мѣли. Бо нмъ самымъ тое злецоно естъ. Они суть пастыри, а вы овъцы; они преложоные, а вы подданые. Зъ ихъ устъ науку вамъ Панъ Богъ брать и послушными быть, яко старшихъ, росказалъ.

«Przetoż prosimy: wroćcie się do baczenia y rozumu, a temu synodowi nie przeszkadzaiąc, y tych schadzek nieporządnych zaniechawszy, podźmy wszyscy do cerkwie, słuchaymy, iako o zbawieniu naszym starszy naszy radzić będą! Oni za nas liczbę P. Bogu dadzą, a my się na ich nauce nie omylim; bo maią przy sobie obiecanego od Chrystusa nauczyciela y mistrza prawdy Ducha Ś.; maią oyca ś., pasterza wszytkiego świata, y Piotra ś. błogosławieństwo y zwierzchność; maią święte y vczone biskupy; maią starożytność Greckich doktorow y wszytki[e] wywody prawdy! Nie rozumieycie, abyśmy się tu na stanowienie nowey wiary ziachali, aby co nowego dziać się tą vniją miało. Żadney odmiany od starego Greckiego y Łacińskiego kościoła nie wnosim. Zgody chcemy, miłości chcemy!

«Претожь просимъ: верънѣтеся до баченя и розуму, а тому собору не перешкажаючы, и тыхъ схажокъ непорядъныхъ занехавъши, пойдимо вси до церъкви, (где епископи и инъшие духовъные слуги Божие убрани суть,) слухаймо, яко о збавеню нашомъ старшие наши радити будуть! Они за насъ личбу Пану Богу дадуть, а мы се на ихъ науце не омылимъ; бо мають при собѣ обецаного [1] одъ Христа научителя и мистра правды Духа Светого; мають отца светого, пастыра всего свѣта, и Петра светого благословенство и звирхность; мають светые и учоные епископы; мають старожитность Греческихъ учителей и вси выводы правды! Не розумейте, абы есмо се тутъ на становене новое вѣры зъехали, абы што нового дѣетъсе тою униею мело. Жадное отмѣ‖(12)ны отъ старого Греческого и Латинского костела не вносимъ. Зъгоды хочемъ, милости хочемъ!

«A wy, mizerni dwa władykowie, y popowie wszyscy! Iako swego złego nie widzicie? Iako się z heretyki kupicie, y w ich nie tylo radzie przeciw pismu y woley Bożey siedzicie, ale rządow ich y

«А вы, мизеръные два владыкове, и попове вси! Яко своего злого не видите? Яко се зъ геретики съвокупляете, и въ ихъ не толко раде противъ писму и воли Божой седите, але рядовъ ихъ и

[1] опечатка: «обецаиного»

namow słuchacie y posłuszeństwo im niebacznie oddaiecie? Niechcąc starszych prawowiernych słuchać, błędnikow słuchacie: słusznym skaranim Boskim, gdy prawdy nie przyimuiąc, fałszom wiarę daiecie. Wielkie z nich macie przyiacioły, ktorzy wam w samym Nowogrodzkim woiewodztwie, iako wiadomość iest, sześć set y pięćdziesiąt cerkiew y służbę Bożą w nich spustoszyli! Gdzie od sześci set y daley domow szlacheckich religiey Greckiey ledwie szesnaście abo coś mniey zostało, ktorzy heretyckiey nowochrzczeńskiey zarazy vszli! Teraz się synami waszemi y posłuszniki zowią. Ale gdy ich spytacie, iako wierzą, gdzie się spowiadaią y sakramenta prziymuią, zęby wam wilcze vkażą, y do końca was y owce wasze rosproszą. O, ślepoto wasza! Tymeście przychylnieyszy, ktorzy was y wiarę waszę y kościoły wasze gubią; a od tych vciekacie, ktorzy wam wszytkiego wcale dochować y obronę spolney pomocy dać ofiaruią!

намовъ слухаете и послушеньство имъ небачне отдаете? Не хотечи старыхъ и правовѣръныхъ слухать, блудныхь слухаете: слушнымъ скараньемь Божимъ, кгды правъды не приймуючи, ѳалшомъ вѣру даете [1]. Великие зъ нихъ маете приятелы, которые вамъ въ самомъ Новъгородскомъ воеводъстве (и въ митрополии), яко вѣдомость естъ, шесть сотъ и пятдесятъ церквей и службу Божую въ нихъ спустошили! Где отъ шести сотъ и далей домовъ шляхетскихъ релии Греческое ледве шеснадцать (sic) [2] альбо штось менъшъ зостало, которые геретицкое новокръщенъское заразы ушли! Теперъ се сынами вашими и послушъники зовутъ. Але коли ихъ спытаете, яко вѣр*ать*, где се споведаютъ и сакраменъта прий‖**(об.12)**муютъ, зубы вамъ волчые укажутъ, и до конъца васъ и овъцы ваши роспорошатъ. О, слепото ваша! Тымъ есте прихилнейшие, которые васъ и веру вашу и церкви ваши губятъ; а одъ тыхъ утекаете, которые вамъ всего въцѣле доховать и оборону спольное помочи датъ [3] оѳерують!

«Lecz y was, cne rycerstwo, żałuiemy, iż tak wielki grzech swoy przeciw Bogu y pomazańcu Iego popełniacie, nieposłuszeństwem się ku *panu swemu* mażecie, rosterki miedzy bracią sieiecie, zgody y miłości nieprzyiacioły się być pokazuiecie, o prawdzie się y drogach zbawiennych pytać nie chcecie, duchownemi swemi gardzicie, synody rozrywacie, na krola y mandaty iego nie dbacie!! Iako to ma być odpuszczono?! Pewnie Pan Bog na was pomstę włoży; a, Boże, by nie taką, w ktorey y my w grzechach waszych vwi*ch*łani zostaniem. Lecz się oświadczamy Tobie, Boże nasz, iżeśmy

«Лечъ и васъ, цное рыцеръство, жалуемъ, ижъ такъ великий грехъ свой противъ Богу и помазанцу Его пополняете, непослушенъствомъ се ку *Пану Богу* мажете, ростырки межи братею сѣете, згоде и милости неприятельми се быть показуете, о правъде и дорогахъ збавенныхъ пытатсе не хочете, духовными своими горъдите, съборы розърываете, на короля и манъдаты его не дбаете!! Яко то маетъ быть отпущоно?! Певне Панъ Богъ на васъ помъсту вложитъ; а, Боже, бы не такую, въ которой и мы въ грехахъ вашихъ увикланые зостанемъ. Лечъ се освет-

[1] опечатка: «даеете» [2] *т* пропущено подъ вліяніемъ Польскаго текста [3] опечатка: «датъ»

krwie waszey y zguby niewinni; a ile z nas było, vrząd k. i. m. odprawuiąc, braterskie vpominaniem y rozumnymi wywody wiedziem was do miłości y zgody kościoła Bożego, w ktorym zbawienie swoie wieczne opa‖(387)trzcie, do dobrego y całości rzeczyp., ktora nawięcey zgodą y miłością sąsiedzką stoi, pomoc wielką dacie, w ktorey sami siebie y domy swe y dziatki swoie przy Boskim błogosławieństwie zachowacie. Patrzcie, abyście temi rosterkami swemi seymow nie zatrudniali, a do obrony przeciw mocy Tureckiey, ktora nad nami wisi, przeszkod nie czynili, abyście w niewolą pogańską, z odszczepieńcy Greki y z inemi heretyki, nie wpadli».

чаемъ Тобѣ, Боже нашъ, нжъ есмо крови вашое и зъгубы невинъни; иле зъ насъ было, урядъ короля ‖(13—г) его милости отправуючы, братеръск*имъ* упоминанемъ и розумными выводы ведемъ васъ до милости и згоды церъкви Божое, въ которой спасене свое вечъное огледаете, до доброго и целости речи посполитое, которая наболей згодою и милостью суседъскою стоитъ, по́мочь великую дасте, въ которой сами себе и домы свое и детки свое при Бозскомъ благословенъствѣ захоѣаете. Смотрите, абы есте тыми ростыръками своими соймовъ не затрудъняли, а до обороны противъ моцы Турецкое, которая надъ нами виситъ, перешкодъ не чинили, абы есте въ неволю поганъскую, зъ отщепенъцы Греки и з-ынъшими геретыки, не упали».

Poty słowa ich m. panow posłow.

A gdy rzecz taką swoię skończyłi ich m. panowie posłowie k. i. m. spodziewali się, iż ie na dysputacyą o iedności kościelney, iako iest potrzebna do zbawienia, wyciągnąć mogli. Y dla tego przyzwali kaznodzieię krola i. m. x. Skargę, o ktorego sami krola i. m., aby na ten synod posłany był, prosili, y towarzysza iego (x. Iusta Raba),—ktore przy sobie mieli. Lecz oni żadney dysputacyey czynić nie chcąc, ani sprawy o sobie daiąc, prosili, aby się tylo rozmowić mogli, co by posłom krola i. m. za odpowiedź dać mieli. Tegoż wieczora dali taką odpowiedź z koła onego posłom k. i. m., iż to około ziednoczenia kościoła Greckiego z Łacińskim wielkie są rzeczy y głębokie, a v nich głowy są miałkie: wdawać się w *niwecz* nie chcą. «Kusili się, prawi, o to wielcy krolowie

Потуль слова ихъ милости пановъ пословъ.

А кгды речъ свою такую сконъчили, ихъ милость панове послове, сподеваючисе, ижъ ихъ на дыспутацыю ‖(об.13) о едности церъковъной, яко естъ потребъная до збавенья, вытегнути могли, и для того призвали казнодѣю короля его милости велебъного отца (Петра) Скаргу, о которого сами короля его милости, абы на тотъ соборъ посланый былъ, просили, и товариша его, кото*рою* при собе мѣли. Лечъ они жадное диспутацыи чинить не хотели, ани справы о собе даючы, просили, абы се только розъмовить могли, што бы посломъ короля его милости за отповѣдь дать мѣли. Тогожъ вечора дали такую отповедь съ кола оного посломъ короля его милости, ижъ то около зъедноченья церкви Греческое зъ Латинъскимъ костеломъ ве-

a dowieść nie mogli, y my temu dosyć nie vczynim». Ty były słowa ich.

Zwątpiwszy ich m. panowie posłowie o wszytkiey dobrey woley (zgromadzonych) onych (y) oddzielonych, iż zgoła zgody y miłości, od Boga roskazaney y od Pana Iezusa Chrystusa na testamencie odkazaney, czynić, ani się wdać w *nic* nie chcieli (bo wszytko tam Aryan*i*, nowochrzczeńcy y inszy heretycy byli y oni rządzili; ledwie kilku nieodstępnych prawych Greckiey religiey ludzi szlacheckich naleść się miedzy nimi mogło),— nazaiutrz w sobotę ich m. panowie posłowie vpomnieli biskupy y władyki, aby swe czynili, na co ie Pan Bog zebrał, na onę się stronę więcey heretycką, niżli Grecką, nie oglądaiąc. Y zaraz ich m. x. biskupi y władykowie, vbrani w swoie infuły y kościelne y czci godne vbiory, z wielkim nabożeństwem y miłością Chrystusowey zgody, y kościoła Iego iedności zapaleni, z inemi duchownemi, protopopami y popami, archimandryty y humienami, tegoż Ducha pełnemi, weszli do cerkwie ś. Mikołaia, wszytkim ogłosiwszy przez dzwony y głosy, z wielką liczbą panow świeckich y ludu pospolitego, y tam modłę spolną P. Bogu y pokłon pokorny oddawszy, a o zgodę y iedność chrześciaństwa prosiwszy, mieysca swoie zasiedli, po iedney stronie posłowie papiescy y krolewscy, po drugiey metropolit z władykami. Y wystąpił wielebny Hermogen, archiepiscop Połocki, maiąc list na pargaminie (podpisany y pieczętowany, na ktory się spolnie wszyscy namowili y zgodzili. Wstąpiwszy na wyższe mieysce), czytał głośną y znaczną mową w te słowa:

ликие суть речи и глубокие, а у нихъ головы сутъ мѣлъки: вдаватсе въ *нихъ* не хочутъ. «Кусилисе, дей, о то великие королеве, а довести не могли, и мы тому досытъ не учинимъ». Тые были слова ихъ.

Звонтъпивши ихъ милость панове послове о всей доброй воли оныхъ отделеныхъ, ижъ згола зъгоды и едности [1], отъ Бога росказаное и одъ ‖(14—гв) Господа Исусъ Христа на тестаменъте отказаное, чинить, ани се вдавать въ *нее* не хотели (бо все тамъ Арыян*и*, новохръщенъцы и инъшые геретыки были и они рядили; ледве колько неотступныхъ правыхъ Греческое религи людей шляхетскихъ найтисе межи ними могло),—назавътрее ихъ милость панове послове въ суботу упоменули аръхиепископы и владыки, абы то чинили (и кончыли), на што ихъ Панъ Богъ зобралъ, на онуую се сторону большей геретицкую, нижли Греческую, не оглєдаючи. И заразъ ихъ милость (князь аръцыбискупъ митрополить,) князи бискупи и владыкове, убраные въ свое инъѳулы (або и митри) и церъковъные чсти годъные уб*ири*, зъ великимъ набоженствомъ и милостью Христовое згоды, и церъкви Его едности запаленые, зъ иными духовными: аръхиманъдриты, игуменами, протопопами и (инъшими) священъниками, тогожъ (Светого) Духа полъными, вошли до церъкви светого Миколы, всимъ ого‖(об. 14)лосивъши черезъ звоны и голосы, (не мней и стороне противной черезъ послы ознаймивъши,) зъ великою личьбою пановъ светъскихъ и люду посполитого, и тамъ молитвы спольные Пану Богу и поклонъ покоръный отдавъши, а о згоду и едъность християнъства просивъши, местца свои засели, по одной стороне послове папежские и королевъские, по

[1] опечатка: «едьости»

List vniey świętey.

«W imię Boga w Troycy iedynego, na cześć y ś. chwałę Iego, y ludzkiego zbawienia a wiary ś. chrześciańskiey katholickiey wzmocnienie y podwyższenie.

«Wszytkim, ktorym to wiedzieć będzie należało. My, w Bogu na synodzie porządnym w Brześciu Litewskim, roku P. 1596, dnia 9 miesiąca oktobra, wedle starego kalendarza, w cerkwi ś. Mikołaia zebrani, metropolit y władykowie obrzędu Greckiego, niżey podpisani, oznaymuiem na wieczną pamiątkę:

«Iż my, bacząc, iako monarchia kościoła Bożego w Ewangeliey y vsty Pana y Boga naszego Iezusa Chrystusa fundowana iest, aby na iednym Pietrze, iako opoce, kościoł Chrystusow mocnie stoiąc, od iednego rządzony y sprawowany był; aby v iednego ciała iedna głowa, w iednym domu ieden gospodarz y szafarz obrokow Bożych nad czeladką postawiony, rząd *y* dobr*e* wszytkich obmyślał, y tak ten rząd kościoła Bożego, od czasow apostolskich zaczęty, trwał po wszytkie wieki, iż wszytkie patryarchiie do iedn*ego* się potomka Piotra ś., papy Rzymskiego, zawżdy w nauce wiary y w braniu mocy duchowney, y w sądach biskupich y appellacyach vciekali. Iako się to z soborow y kanonow abo prawidł oycow świętych pokazuie, y nasze Słowieńskie pisma, z Greckich zstarodawna przełożone, dostatecznie to w

другой митрополитъ зъ владыками. И выступилъ велебный [1] Геръмогенъ, аръхиепископъ Полоцъкий, маючы листъ на паръкгамине, чыталъ голосною и значною мовою въ тые слова:

Листъ ѹнии святое.

«Въ имя Бога въ Тройцы единого, на честь и светую хвалу Его, и людского спасенья а вѣры християнъское католическое взъмоцненье и подъвышенье.

«Всимъ, которымъ то ведать будетъ належало. Мы, о Бозе на соборе порядъномъ въ Берестьи Литовъскомъ **(15—гг)**, лѣта Божего тисеча пятсотъ деветдесятъ шостого, дня девятого октебра, водле старого каленъдару, въ церкви светого Миколы зобраные, митрополитъ и владыки обряду Греческого, нижей подъписаные, ознаймуемъ на вѣчную памятку:

«Ижъ мы, бачечы, яко монархия церъкви Божое въ Еванъгелии и усты Господа и Бога нашого Исуса Христа фунъдована естъ, абы на одномъ Петре, яко опоце, церковъ Христова моцней стоячы, отъ одного ряжона и справована была; абы у одного тѣла одъна голова, и вь единомъ дому одинъ господаръ и шафаръ оброковъ Божихъ надъ челядъкою постановеный, рядъ добр*ый* всехъ обмышляль, и такъ тотъ рядъ церъкви Божое, отъ часовъ апостольскихъ зачатыи, тръвалъ по вс**ѣ** веки, ижъ вси патриярхии до едъ*ности* потомъка Петра светого, папы Рымъского, завжды се въ науце вѣры и въ бранью моцы духовъное, и въ судахъ епископихъ и въ апеляцыяхъ утекали. Яко се то зъ соборовъ и каноновъ або правиль отцовъ **(об. 15)** светыхъ показуетъ, и нашие Словенъские писма,

[1] опечатка: «велебн*и*ый»

prawidłach oycow świętych oznaymuią; y starzy święci oycowie Wschodney cerkwie to świadczą, ktorzy tę Piotra ś. stolicę y zwierzchność a władzą iey nad biskupy wszytkiego świata znaią.

«Nie mniey też Carogrodzcy patryarchowie, od ktorych ta strona Ruska wiarę świętą wzięła, tę zwierzchność stolice Rzymskiey Piotra ś. dłu‖**(388)**go znali, y iey podlegali, y od niey błogosławieństwo brali. Od ktorey wielekroć odstępowali, ale się zaś z nią iednali, y do posłuszeństwa *iey* wracali; a ostatnie na concylium abo soborze Florenckim roku P. 1439, przez Iozefa patryarchę y cesarza Carogrodzkiego Iana Paleologa, zupełnie się do tego posłuszeństwa wrocili, wyznawaiąc, iż Rzymski papa oycem iest y mistrzem y sprawcą wszytkiego chrześciaństwa, y prawym Piotra ś. następnikiem. Na ktorym też Florenckim soborze był nasz Kiiowski y *wszey* Rusi metropolit Isydorus, ktory to ziednoczenie patryarchiey Carogrodzkiey y wszytkich kościołow, do niey należących, przyniosł, y te kraie Ruskie w tymże posłuszeństwie y zwierzchności kościoła Rzymskiego vtwierdził. Dla czego krolowie Polscy, a mianowicie Władysław, krol Polski y Węgierski, y inni dali przywiley duchowieństwu obrządku Greckiego, ktorym na walnym seymie wolności im kościoła katholickiego Rzymskiego nadali. Od ktorego ziednoczenia kościelnego, gdy Carogrodzcy patryarchowie zaś odstąpili, a za taki *srogi* grzech odszczepieństwa y rozerwania iedności kościelney, w moc pogańską y Turecką wpadli, za czym wiele błędow y złych postępkow ich, y zaniechania dozoru prawego tych kraiow Ruskich, y wiele brzydkiego świętokupstwa nastąpiło, iż się herezye rozsiały, y prawie wszytkę

зъ Греческихъ зъстародавъна преложоные, достаточъне то въ правилахъ отцовъ светыхъ ознаймують; и старые светые отцы Въсточное церъкви тое сведчать, которые тую Петра светого столицу и зверхность а владзу ее надъ епископы всего света знають.

«Не меншъ тежъ Царогородъские патрияръхове, отъ которыхъ тая сторона Руская вѣру светую взела, тую звирхность столицы Рымское долъго знали, и еи подълегали, и одъ нее благословенъство брали. Одъ которое (ачъ) многокроть отступовали, але се зась зъ нею едънали, и до послушенъства *се* ворочали; а остатънее на соборе Флеренътийскомъ року Божего тисеча чотыриста трыдцать девятого, черезъ Иосифа патриярху и цесара Царигородъского Яна Палеолога, зуполъне се до того послушеньства верънули, вызнаваючы, ижъ Римъский папа отцомъ естъ и мистромъ и справъцою всего християнъства, и правымъ Петра светого наступникомъ. На ‖**(16)** которомъ тежъ Ѳлерентейскомъ соборе былъ нашъ Киевский и *всея* Руси митрополитъ Исиѡдоръ, который тое зъедноченье патриярхии Царыгородъское и всихъ церъквей, до нее належачихъ, принесъ, и тые краи Руские въ томъ же послушенъстве и звирхъности костела Рымъского утверъдилъ. Для чого королеве Польские, а меновите Владиславъ, король Польский и Угоръский, и иные дали привилея духовенъству обряду Греческого, которымъ на валъномъ сойме вольности имъ костела католицъкого Рымъского надали. Одъ которого зъедноченья костелъного, кгды Царыгородские патриярхове зась отступили, а за такий *свои* грехъ отщепеньства и розорванья едности церковъное, въ моцъ поганъскую и Турецкую впали, за чимъ много блудовъ и злыхъ поступъковъ ихъ, и занехана

Ruś opanowały, cerkwie pustosząc y chwałę Bożą psuiąc.

«My, niechcąc być vczestnicy grzechu tak wielkiego y niewolstwa pogańskiego, ktore zatym przyszło, Carogrodzkich patryarchow, y niechcąc im odszczepieństwa y rozerwania kościelney świętey iedności pomagać, y zabiegaiąc spustoszeniu kościołow, y zgubie dusz ludzkich przez herezye, ktore się teraz podniosły, maiac o to sumnienie y niebespieczeństwo zbawienia swego, y trzody nam od Pana Boga poruczoney,—roku przeszłego wyprawiliśmy do oyca ś. Clemensa Ośmego, papy Rzymskiego, posły nasze przewielebne: Hipatego, prototrona, władykę Włodzimierskiego y Brzeskiego, y Cyrilla Terleckiego, władykę Łuckiego y Ostrowskiego, za wiadomością y pozwolenim y przyczyną k. i. m. Polskiego Zygmunta Trzeciego, pana pobożnego, ktoremu day, Boże, szczęśliwe y wieczne krolowanie,—prosząc, aby nas do swego posłuszeństwa, iako nawyższy pasterz kościoła powszechnego katholickiego, przyiął, y od zwierzchności patryarchow Carogrodzkich wyzwolił y rozgrzeszył, zachowuiąc nam obrządki y cerymonie kościołow Wschodnych Greckich, a żadney odmiany w cerkwiach naszych nie czyniąc. Co iż vczynił, y na to swoie przywileie y pisma posłał, roskazuiąc, abyśmy, się na synod zwoławszy, wyznanie wiary ś. vczynili, y posłuszeństwo stolicy *Rzymskiey* Piotra ś. Clemensowi VIII y iego potomkom oddali. Tośmy dziś na tym synodzie vczynili, iako (to) listy nasze y podpisanie własne ręku naszych y przyciśnienie pieczęci naszych świadczą. Ktoreśmy do rąk posłow oyca

дозору правого тыхъ краевъ Рускихъ, и много брыдкого светокупьства наступило, ижъ се герезыи розъсѣяли, и праве всю [1] Русь опановали, церкъви пустошачы и хвалу Божую псуючы.

«Мы, не хо‖(об. 16)течы быть участниками греху такъ великого Царогородъскихъ патрияръховь и невольства поганъского, которое затымъ пришло, и не хотечи имъ отщепенъства и розоръванья костельное светое едности помагать, и забегаючи спустошенью церъквей, и згубы душъ людъскихь черезъ герезыи, которые се теперъ поднесли, маючи о тое сумненье и небеспеченъство збавенья своего, и овецъ намъ отъ Бога поручоныхъ,—року прошлого выправили есмо до отца светейшого Клеменъта Осмого, папы Римъского, послы наши, превелебъныхъ: Ипатея, прототроня, владыку Володымерского и Берестейского, и Кирила Терълецкого, владыку Луцкого и Острозского, за ведомостю и позволеньемъ и причиною короля его милости Польского Жикгимонта Третего, пана побожного, которому дай, Боже, щастливое и вечъное королеванье,—просечи, абы насъ до своего послушенъства, яко найвышъший пастырь костела повшехного [2] католицкого, принялъ, и отъ звирхности патриярховъ Цари‖(17—д)городъскихъ вызволилъ и розъгрешилъ, заховуючи намъ обьрядки и церемонии [3] церъквей Восточьныхъ Греческихъ, а жадъное отмѣны въ церквяхъ нашихъ не чинечы. Што ижъ учинилъ, и на то свои привилея и писма послалъ, росказуючи, абы есмо, ся на соборъ зозъвавъши, вызнанье вѣры *светое* учинили, и послушенство столицы светои Петра светого Клеменъсови и его наследъкомъ отдали. То есмо теперъ на томъ соборе

[1] опечатка: «вся» [2] опечатка: «повшехеного» [3] опечатка: «церомонии»

ś. papieża Clemensa na ten synod posłanych, to iest: przewielebnemu arcybiskupowi Lwowskiemu Ianowi Dymitrowi Solikowskiemu, y Bernatowi Macieiowskiemu, biskupowi Łuckiemu, y Stanisławowi Gomolińskiemu, biskupowi Chełmskiemu, oddali,—przy bytności posłow krola i. m. Zygmunta Trzeciego: oświeconego Mikołaia Krysztofa Radziwiła, xiążęcia na Ołyce y Nieświeżu, woiewody Trockiego, y kanclerza w. x. Litewskiego Leona Sapihę, y Dymitra Chaleckiego, tegoż w. x. Litewskiego podskarbiego, starosty Brzeskiego, y innych wiele przytomnych duchownych y świeckich».

Zatym rzucili się do pocałowania biskupi kościoła Zachodnego do biskupow kościoła Wschodnego, y w Bogu się obłapiaiąc, y zgodę świętą y miłość sobie daiąc, pokoy Chrystusow z sobą vmocnili y vtwierdzili. Z czego z anyoły niewidomemi raduiąc się, zaśpiewali pieśń chwały Bogu w Troycy iedynemu. Potym w tychże vbiorach, y z onym wszytkich wiernych skupieniem, poszli do kościoła Panny Maryey Łacińskiego obrzędu, y tam z wielkim nabożeństwem wszyscy dziękuiąc, y «Te Deum laudamus» śpiewaiąc, Bogu Chrystusowi onę świętą iedność poruczyli, aby ią On Sam vmacniał y trzymał. na powstanie zelżoney (y poniżoney) sławy chrześciańskiey, (na pohańbienie błędow y fałszow heretyckich,) na postrach niewiernemu pogaństwu y na zmocnienie krolestwa tego (przeciw wszytkim domowym rosterkom

учинили, яко листы наши и подъписане властное рукъ нашихъ и притисненье печатей нашихъ светчать. Которые есмо до рукъ пословъ отца светого папы Клеменъса на тотъ соборъ посланыхъ, то естъ: превелебъному архиепископови Лвовъскому Яну Димитру Соликовъскому, и Бернату Маѳеевъскому, бискупу Луцъкому, и Станиславу Кгомолинъскому, бискупу Хелмъскому, отдали,—при бытности пословъ короля его милости Жикгимонъта Третего: освецоного Миколая Крыштоѳа Радивила, княжати на Олыце и Несвижу, воеводы Троцъ(об. 17)кого, и канъцлера великого князства Литовъского Льва Сапеги, и Димитра Халецького, подъскаръбего великого князства Литовъского, старосты Берестейского, и иныхъ многу притомъныхъ духовъныхъ и светскихъ».

Который листъ вси духовъные руками своими подъписали и запечатовали [1].

Затымъ кинулисе до поцалованя (аръхиепископъ и) епископи Рымские до (аръхиепископа и) епископовъ [2] Русскихъ, и въ Богу се обълапяючи, и згоду светую и милость собе даючы, покой Христовъ зъ собою умоцънили и утвердили. Съ чого зъ анъгелы невидомыми радуючысе, запѣли пѣснь «Слава въ вышнихъ Богу». Потомь въ тыхъ же уберахъ, и зъ онымъ всимъ верънныхъ събраньемъ, пошли до костела Панъны Марии Латинъского Рымского, и тамъ зъ великимъ набоженъствомъ вси дякуючы, и «Тебе Бога хвалимъ» спеваючы, Богу Христу оную светую единость поручили, абы ее Онъ (18—дв) Самъ умоцнялъ и держалъ, на повстанье зелжоное славы християнское, на пострахъ невѣръному поганъству и на утверъженье королевъства того. На што смотречи, увесь

[1] въ Польскомъ текстѣ см. выше, въ столбцѣ 217-мъ [2] опечатка: «еписмоповъ»

y niezgodom). Na co patrząc, wszytek lud wierny hoynie łzy wylewał, *dziwuiąc* się tak szczęśliwey y dawno żądaney od przodkow naszych godzinie y łasce Pana Boga naszego, Ktory rosproszone zgromadza, a pokorne podwyższa, y od kościoła Swego, ktory odkupił krwią Swoią, miłosierdzia Swego nie oddala.

Nazaiutrz, w niedzielę, ich m. x. biskupi Łacińscy, wespoł z posły k. i. m. y z innemi kościoła Rzymskiego chrześciany, szli do cerkwie ś. Mikołaia, y tam (z władykami y duchowieństwem Greckiego kościoła) liturgiey ś. słuchali, y nachwalebney *oney* służby y ofiary y obrządkow, zgody z Łacińską mszą pełnych, z radością y nabożeństwem zażywali. Tamże kaznodzieia k. i. m. kazanie o iedności kościoła Bożego y o tey szczęśliwey zgodzie y pokoiu Chrystusowym czynił. Z tym się, opatrzywszy pismem y pieczęciami, co było potrzeba, w wielkiey miłości roz*ie*chali, chwaląc Boga w Troycy iedynego, Ktory żyie y kroluie na wieki. Amen.

(Podpisy rąk własnych. Sekretarz y) pisarze ś. synodu, za roskazaniem starszych.

людъ веръный гойные слезы вылива*ли*, *радуючисе* такъ щастъливой и давъно жаданой отъ предъковъ нашихъ године и ласце Господа Бога нашого, Который роспорошоные згромажаетъ, а покоръные подъвышьшаетъ, и отъ церъкви Своее, которую откупиль кровью Своею, милосерьдя Своего не отдаляетъ.

Назавътрее, въ неделю, ихъ милость превелебъные отцы арьхиепископъ Львовъский зъ епископами и съ послы его королевъское милости и з-ыными костела Рымъского християны шли до церъкви светого Миколы, и тамъ литуръгии светое слухали, и нахвалебъной *унеи* службы, оѳѣры и обрядовъ, згоды зъ Латинъскою мъшою (здавна) полныхъ, зъ радостью и набоженъствомъ заживали [1]. Тамъже казнодѣя короля его милости казанье о едно‖(об. 18)сти церкви Божое и о той щастливой зъгоде и покою Христовомъ чинилъ. Съ тымъ се, осмотревъши писмомъ и печатьми, што было потреба, въ великой милости розъехали, славечи Бога въ Тройцы единого, Который живетъ и пануетъ на вѣки. Аминь.

Дъяки светого събору за росказаньемъ старъшихъ.

‖(389) OBRONA SYNODU BRZESKIEGO.

Iako każda rzecz dobra y święta ma swoie sprzeciwniki, a wszędzie nieprzyiaciel miedzy pszenicę swoy kąkol podsiewa, tak y święte generalskie synody duchownych, na ktorych się prawda Boża y zgoda zbawienna chrześciańska vtwierdza, nigdy bez obmowcow y potwarcow nie były. Przetoż nie dziw, iż y ten synod prowincyalski Brzeski ma też swoie podsiewacze, ktorzy czystą

‖(19—дг) ОБОРО́НА СЪБО́РУ БЕРЕСТЕЙСКОГО.

Яко кождая речъ добрая и светая маетъ свое спротивъники, а всюды неприятелъ межи пшеницу свой куколь розъсеваетъ, такъ и светые вселенъские съборы духовъныхъ, на которыхъ се правда Божая и зъгода збавенъная християнъская утвержаетъ, николи безъ объмовцовъ и потварцовъ не были. Претожъ не дивъ, ижъ и тотъ съборъ поместъный Берестейский маетъ тежъ

[1] эта «точка», сравнительно съ Польскимъ текстомъ, значительно передѣлана

pszenicę iego chcą sprosnym nasieniem powieści y vdawania omylnego zarazić. Iako się działo w prawdzie y bez żadnego przymieszania omylnego słowa — iuż się powiedziało. Mam w Panu Bogu nadzieię, iż każdy baczenia pobożnego y mądrego przędszy będzie do wiary temu, co tak święci y mądrzy kapłani Boży y biskupi oboyga kościola Zachodnego y Wschodnego przynoszą, y tak wielcy, zacni y pobożni posłowie k. i. m. oznaymuią. Iednak, na obronę tego to synodu zdało się nieco przełożyć wiernemu chrześciaństwu, ktorzy do końca praw kościelnych y postępkow iego starych, z Grekami zwłaszcza, swiadomi nie są, a ksiąg nie maią, abo czytać praw y historiy kościelnych nie mogą.

своихъ подсевачовь, которие чистую пшеницу его хочутъ спроснымъ насеньемъ повѣсти и удаванья омыльного заразить [1]. Яко се дѣяло въ правъде и безъ жадъного прымешанья омылного слова—вже се поведило. Маю въ Пану Богу надею, ижь кождый бачення побожного и мудрого прудъший будетъ до веры тому, што такъ светые и мудрые презвитери Божыи и епископи обоихъ церъквей Заходънее и Въсходънее приносятъ, ‖(об. 19) и такъ великие, зацные и побожные послове короля его милости ознаймуютъ. Однакъ, на оборону того то собору здало се нѣшто преложить [2] вѣрному християнъству, которые до конъца правъ церьковныхъ и поступъковъ ее старыхъ, зъ Греками зъвлаща, сведоми [3] не сутъ, а книгъ не маютъ, або читать правь и деяній церковъныхъ не могуть.

Iż ten synod porządnie y prawnie zgromadzony był.

Rozdział I.

Porządnie y wedle Boga y praw Bożych y kościelnych ten ś. synod Brzeski w Chrystusie zgromadzony był. Bo roskazany iest od nawyższego pasterza wszystkiego chrześciaństwa papieża Clemensa Ośmego, ktory sam nie tylo takie, ale y generalne synody wszytkich na świecie biskupow składa, y one potwierdza, bez ktorego przyzwolenia żaden synod porządny y moc maiący być nie może. Dział się też ten synod z wiadomością iego m. x. arcybiskupa Gnieznieńskiego, Stanisława Karnkowskiego, iako prymasa y nawyższego w tym krolestwie duchownego przełożonego. Przystąpiło do tego dozwolenie krola i. m.,

Ижъ тотъ соборъ порядне и правне зграмажоный былъ.

Роздѣлъ 1.

Порядне, водле Бога и правъ Божихъ и церъковъныхъ, тотъ светый соборъ Берестейский въ Христе зграмажоный былъ. Бо росказаный естъ отъ найвысшого пастыра всего християнства папы (Рымского) Клеменъса Осмо‖(20)го, которы[й] самъ не только такие, але и вселенъские соборы всихъ на свете епископовъ складаетъ, и оные потверъжаетъ, безъ которого призволенья жаденъ соборъ порядъный и моцъ маючий быть не можетъ. Дѣелъ се тежъ тотъ соборъ зъ ведомостью его милости князя аръхиепископа Гнезненьского, Станислава Карнъковского, яко примаса и найвысшого въ томъ королевъстве духовъного

[1] опечатка: «заразитъ» [2] опечатка: «преложить» [3] опечатка: «зведоми»

bez ktorego w państwie iego żadnemu poddanemu ziazdow y gromad czynić się nie godzi,—a nie tylo przyzwolenie, ale y wyprawa posłow na ten synod, dla spokoynego rzeczy duchownych odprawowania.

Były też na nim osoby do synodu własnie należące, to iest: biskupi abo władykowie, ktorzy sami prawem Bożym na tym trybunale synodalskim iurisdicyą maią. Bo oni sami są, iako pismo mowi (Acto. 20), «od Ducha Ś. postawieni, aby rządzili kościołem Bożym, ktory odkupił krwią Swoią». Inne też z sobą kapłany y presbytery vczone y pobożne przywiedli, nie dla sądow y zasiadania, ale dla pomocy y rady. Byli też (na nim) y świeccy z ramienia k. i. m. y inni dobrowolnie przyieżdżaiący.

Zebrał się też ten synod na rzecz świętą y zbawienną y potrzebną. Nie iżby wiarę stanowił, abo o artykułach iey wykłady dawał (bo to samym generalnym synodom y ze wszytkiego chrześciaństwa zebranym biskupom służy), ale żeby to wykonali, co przez posły swoie do oyca ś. papieża wskazali, y co im poruczono było. To iest: aby ziachawszy się, wiarę ś[więtą] (katholicką) y wszystkie iey artykuły y członki wyznali, y ręką swoią podpisali, chcąc tak nauczać, iako od apostołow śś. podano, y w pismie ś. vmocniono, y od oycow świętych starożytnych Greckich y Łacińskich successyą y wstępowaniem porządnym zostawiono, odmiataiąc nowiny y nauki heretyckie, zdawna od oycow świętych potępione, y ine iakokolwiek przeciw

преложоного. Приступило до того дозволенье короля его милости, безъ которого въ панъстве его жадьному подданъному зъездовъ и громадъ чинить се не годить,—а не толко позволене, але и выправа пословъ на тотъ соборъ, для спокойного речей духовъныхъ отправованя.

Были тежъ на немъ особы до собору власне належачые, то естъ: (архиепископи,) епископи або владыки, которые сами правомъ Божимъ на томъ трыбунале соборовомъ власть маютъ. Бо они сами сутъ, яко писмо мовитъ (въ Деянияхъ Апостолскихъ 20), «отъ Духа Светого поставени, абы рядили церковью Божою, |(об. 20) которую откупилъ кровью Своею [1]». Йные тежъ зъ собою свещенъники и презвитеры учоные и побожные привели, не для судовъ и заседаня, але для помочы и рады. Были тежъ и светские зъ рамени короля его милости и йные доброволне прыеждаючые.

Зобралъсе тежъ тотъ соборъ на речъ светую и збавенную и потребъную. Не ижъ бы вѣру становилъ, або о артыкулахъ ее выклады давалъ (бо то самымъ вселенскимъ соборомъ и зо всего християнства зобранымъ епископомъ належитъ), але жебы то выконали, што черезъ послы свое до отца светого папежа вскавали, и што имъ поручоно было. То естъ: абы зъехавъшисе, съединение вѣры светое и вси ее артыкулы и члонъки вызнали, и руками своими подписали, хотечы такъ научать, яко отъ апостоловъ светыхъ подано, и въ писме светомъ умоцнено [2], и одъ отцовъ светыхъ старожитныхъ Гречеснихъ и Латинскихъ сукцесыею и въступованьемъ порядъпымъ зостав|(21—е)лено, одъметаючи новины и науки гере-

[1] Дѣян. XX, 28 [2] опечатка: «умоцнено»

powszechney y starożytney nauce katholickiey powstaiące. A ktemu aby oddali posłuszeństwo nawyższemu pasterzowi, potomkowi apostoła Piotra ś., y napotym strzegąc się odszczepieństwa, w iedności ciała kościoła Bożego żyli. Nakoniec aby wzięli rozgrzeszenie od schizmy patryarchow Carogrodzkich, a napotym poki się z kościołem świętym nie złączą y nie ziednaią, w ślady y przykłady przodkow swoich starodawnych wstępuiąc, aby z nimi społkow żadnych nie mieli. Na te trzy święte rzeczy zgromadzony, ten synod v‖(390)czynił wszytkim dosyć, y za pomocą Bożą to statecznie wykonał.

тыцкие, здавъна одъ отцовъ светыхъ проклятые, и иные якокольвекъ противъ повшехной и старожытной науце католической повстаючые. А ктому абы отдали послушенство навысшому пастыру, потомъку апостола Петра светого, и напотомъ стерегучысе отщепенъства, въ едъности тѣла церъкви Божое жыли. Наконецъ абы взяли розъгрешенье зъ отщепенъства патрияръховъ Царогородскихъ, а напотомъ, покуль се съ костеломъ светымъ не злучатъ и не зъеднаютъ, въ следы и приклады предъковъ своихъ въступуючы, абы зъ ними сполъковъ жадъныхъ не мели. На тые тры светые речы зъгромажоный, тотъ соборъ учинилъ всимъ досытъ, и за помочью Божою тое статечне выконалъ.

A iż przeciwnicy nabarziey na to krzyczą, iż od patryarchy Carogrodzkiego odstąpili, a z tym się świeckim ludziom y pospolitym nie opowiedzieli: da się im sprawa stateczna o tym y dowodna. To tylo przełożywszy, iako wprawdzie iest: iż ci sprzeciwnicy o to nie dbaią, y nie to ich boli, iż od Carogrodzkiego patryarchy władykowie odstąpili (bo wiedzą, y nazbyt wiedzą, iaki tam nierząd, y zniszczenie, y niewolstwo, y grzechy); iż stamtąd żadney pociechy y pomocy do spraw kościelnych nie maią; iż na tey stolicy sami świętokupcy siedzą, a do nich nigdy żadnego vczonego y pobożnego słać nie mogą, bo ich nie maią; iedno głodne na pieniądze a vbogie, a drugdy szalbierze, v ktorych za trochę złota y sukna kupi wszytkę wiarę, y dostoieństwa, y władyctwa, y rozgrzeszenia, iakich komu potrzeba; y ktorzy posłami się od patryarchy czynią, a nie są, obrony żadney do wiary y nauki y rządow kościelnych zatrzymania nie daiąc, ale raczey wszystko łakomstwem y dla pie-

А ижъ противники наболей на то крычатъ, ижъ отъ патрияръхи Царогородъского отступили, а съ тымъ се светскимъ людемъ и посполитымъ не оповедели: дастъ‖(об. 21)се имъ справа статечная о томъ и доводъная. Тое только преложывъши, яко въправде есть: ижъ тые противъники о то не дъбаютъ, и не тое ихъ болитъ, ижъ одъ Царигородъского патрияръхи владыкове отступили (бо ведаютъ, и назбытъ ведаютъ, який тамъ нерядъ, и знищенье, и невольство, и грехъ); ижъ оттуль жадное потехи и по́мочы до справъ церъковъныхъ не маютъ; ижъ на той столицы сами светокупъцы седятъ, а до нихъ николи жадъного учоного и побожного слать не могутъ, бо ихъ не маютъ; одно голодные на пенези а убогие, а часомъ шалберы, у которыхъ за троху золота и сукна купитъ [1] всю веру, и достоенъства, и владыцъства, и розгрешеня, якихъ кому потреба; и которые послами се отъ патрияръхи чынятъ, а не сутъ, обороны жадъное до веры и

[1] опечатка: «купить»

nlędzy mieszaiąc, a drugdy chrześciańskie sprawy Turkom wydaiąc; lecz im o to idzie, y to ich boli, iż się władykowie złączyli z kościołem ś. Rzymskim, gdzie nauka y pobożność chrześciańska kwitnie. Bo ci wszyscy, co się spisali, okrom mało rozumnych popow y czerncow, dawno nie tylo stolicę Carogrodzką, ale y wiarę Grecką porzucili, iawnie (ią) y cerkwie (iey) y popy bałamutnią y bałwochwalstwem zowiąc, a nowe sobie wiary y rozne zmacniaiąc, na obalenie Greckiey y wszytkiey chrześciańskiey. Druga ich rzecz boli, iż się ich w tym przystaniu do kościoła władykowie nie radzili, ani ich przyzwolenia czekali, pszywłaszczaiąc sobie w tym duchowną zwierzchność y władzą, y z tego sobie sławę czyniąc, do czego nic nie maią, a gdzie y na czym prawdziwey sławy szukać—nie widzą.

Przetoż na to się im pierwey powie.

науки и рядовъ церъковъныхъ задеръжаня не даютъ, але рачеи все лакомъствомъ и для пенезеи мешаютъ, а иногды хрестиянские справы Туркомъ выдаютъ; лечь имь о то идетъ, и то ихъ болитъ, ижь се ‖(22—ев) владыкове злучили съ костеломъ светымъ Рымъскимъ, где наука и побожность християнъская цвите. Бо тые вси, што се противъ тому собору списали, окромъ мало розумъныхъ поповъ и чернъцовь, давно не только столицу Царогородскую, але и веру ихъ Греческую покинули, явне и церькви и попы баламутнею и балвохвалствомъ зовучы, а новые собе и розные веры вымышляючы, на знищенье Греческое и всее християнъское (веры). Другая ихъ речъ болить, ижъ се ихъ въ томъ пристаню до костела владыкове не радили, ани ихъ призволенья чекали, прывлащаючы собе въ томъ духовъную звирхъность и власть, и съ того собе славу чынечи, до чого ничого не маютъ, а где и на чомъ правъдивое славы искать—не видятъ.

Претожъ на тое се имъ перъвеи пове.

Iż nie była winna rzecz świetckim się z taką vniją opowiedać.

Ижъ не была винъная речъ светъскимъ се съ такою униею оповедать.

Rozdział II.

Artykuł wiary iest: «wierzę ieden święty kościoł apostolski powszechny (abo katholicki)». O ktorym wykłady czynić y rozumienia zbawienne dawać—samym duchownym y biskupom należy. Władykowie y biskupi z nauki katholickiey tak ten artykuł rozumieią: iż ieden kościoł być nie może na ziemi, gdy iednego sprawce nie ma, ktory by iednę wiarę zatrzymawał, y wszytkie chrześciany w iedności zachował, y rosterki chrze-

‖(об. 22) Роздѣлъ 2.

Арътыкулъ вѣры естъ: «вѣрую въ единую светую соборную и апостольскую церьковъ». О которой выклады чынить и розуменя збавенные давать—самымъ духовънымъ, епископомъ належитъ. Владыкове и епископи зъ науки католическое такъ тотъ арътыкулъ розумеютъ: ижъ одна церъковъ быть не можетъ на земли, коли одного справъцы не маетъ, который бы одну веру задеръживаль, и вси християны въ едно-

ściańskie porownywał y iednał. Ten ieden nie iest inszy, iedno Piotr ś[więty] z potomkami swoimi, biskupy Rzymskimi, iako to święci oycowie wykładaią y niżey się słowa ich położą; z ktorym społeczność mieć y iego, iako głowy, słuchać — powinność iest zbawienna biskupow zwłaszcza chrześciańskich. Do takiey nauki y rozsądku maią li iakie prawo ludzie świeccy, aby bez nich wierzyć się *to* y nauczać y zachować nie miało, niech każdy rozezna.

Sądy o nauce w prawie Bożym y w pismie kapłanom się daią, iako iest v Moyzesza [1], gdzie P[an] Bog to prawo stawi, aby z wątpliwościami o nauce y zakonie Bożym znosić się do kapłana wszyscy winni byli, y wyroku iego słuchali, y nieposłusznego y w rozumie hardego, ktory by na wyroku kapłańskim nie przestawał, srodze karać roskazuie. Co y prorok Ezechiel [2] powtorzył mowiąc: «kapłani lud Moy nauczać będą, co za rożność miedzy świętym y nieświętym, miedzy czystym y nieczystym—vkazować im będą; a gdy prza abo controwersia będzie, staną na sądziech Moich y osądzą». Y Malachiasz prorok [3] iaśnie rzekł: «vsta kapłańskie nauki przestrzegaią, y z vst ich o zakonie się pytać maią; bo anyoł iest Pana zastępow». Y krol Iozaphat [4] sądow świetckich z duchownemi, z tegoż prawa Bożego nauczony, nie śmiał zmieszać; ale do kapłanow mowi: «gdzie iest pytanie o zakonie, o roskazaniu Bożym,

сти захоуаль, и ростырки християнъские поровънываль и едналъ. Тотъ одинъ не естъ инъший, одно Петръ светый съ потомъками своими, бискупы Рымъскими, яко то светые отцы выкладаютъ и нижей се слова ихъ положатъ; съ которымъ сполечность меть и его, яко головы, слухать—повинность естъ збавенная епископовъ звлаща християнъскихъ. До такое науки и розъсудъку маютъ ли якое право люди светские, абы ся безъ нихъ верыть и научать и заховать не мело, нехай ‖(23—ег) каждый розознаетъ.

Суды о науце въ праве Божомъ и въ писме иереемъ даются, яко есть у Мойсея (книги 5 Мойсей, 17 [5]), где Панъ Богъ тое право ставитъ, абы зъ вонтьпливостями о науце и законе Божомъ зноситсе (до жерца, то естъ) до каплана винъни были вси, и выроку его слухали, и непослушного и въ розъуме горъдого, который бы на выроку (жерцовомъ, то естъ) капланскомъ не переставалъ, вельми карать росказуетъ. Што и пророкъ Езехиель (44) повторылъ мовечы: «и люди Моя да накажутъ разлучити между светымъ и скверънавымъ, и межи чыстымъ и нечыстымъ совестятъ имъ. И разсужение о крови да уставятъ, яко разсужати оправдания Моя и законы Моя и поведения Моя въ всихъ праздъницехъ» [6]. И Малахия пророкъ ясне мовитъ: «яко устнѣ иереове сохраня*ете* разумъ, и закона взыщу (sic) отъ устъ его: яко анъгелъ Господа Вседеръжителя естъ» [7]. И король Езаѳатъ (въ

[1] на полѣ: «Deut. 17» [2] на полѣ: «Ezech. 44» [3] на полѣ: «Mala. 2» [4] на полѣ: «2 Par. 19» [5] Второзак. XVII, 8—13 [6] Іезекіиль XLIV, 23—24: «и люди Моя да научать разлучати между святымъ и сквернавымъ, и между чистымъ и нечистымъ возвѣстять имъ. И на судѣ крове тіи да стоять, еже разсуждати: оправданія Моя да оправдять и суды Моя да судять, и законы Моя и повелѣнія Моя во всѣхъ праздницѣхъ Моихъ сохранять, и субботы Моя освятять» [7] Малах. II, 7: «понеже устнѣ іереовы сохранять разумъ, и закона взыщуть— —»

o ceremoniach, o vsprawiedliwieniu—vkazuycie ludziom, aby przeciw Panu Bogu nie grzeszyli». A osobno do sędziow świeckich mowi: «tak a tak sądźcie, darow nie bierzcie».

книгахъ 2, глава 19 [3]) судовъ светскихъ зъ духовъными, съ тогожъ права Божого научоный, не смелъ змешать; але до каплановъ ‖(об. 23) мовитъ: «где естъ пытане о законе, о росказаню Божомъ, о церемонияхъ, о усправедливеню—указуите людемъ, абы противъ Пану Богу не грешили». А особно до судей светскихъ мовитъ: «такъ а такъ судите, даровъ не берыте», и далей.

Napisał Metaphrastes Grecki w «Żywocie ś. Nicety», o obrazy vmęczonego, iż do cesarza Armenika obrazoborce te słowa mowił Theodorus kaznodzieia: «słuchay, cesarzu! nie wdaway się w rzeczy kościelne y rządu ich nie przewracay. «Postawił Pan Bog w kościele, mowi Paweł ś. [1], naprzod apostoły, potym proroki, potym pasterze y doktory» na doskonałość świętych. A krolow nigdziesz nie wspomina. Tobie, cesarzu, świeckie pań‖(391)stwo y woysko zlecone iest, tegoż ty pilnuy, a sprawy kościelne pasterzom y doktorom pozostaw». Coż by tym panom y szlachcie pospolitey rzekł, ktorzy się o to gniewaią, iż się ich około nauki y artykułow wiary władykowie starszy ich nie radzili? Rzekł by im był, y my to mowim: patrzcie swoich r. p. y żołnierskich spraw; rządźcie domami swemi, nie nauką kościelną, ani starszemi waszemi, o ktorych wam roskazał P. Bog przez apostoła [2], mowiąc: «pomnicie na przełożone wasze, ktorzy wam słowo Boże opowiedzieli, patrzcie na obcowanie ich, a wiary ich naśladuycie. Posłuszni bądźcie starszym waszym, y podlegaycie im, bo oni czuią, strzegąc was tak, iakoby za dusze wasze liczbę vczynili». Patrzciesz, co wam P. Bog

Написалъ Метаѳрастъ Греческий въ «Животѣ [4] светого Ницеты», о обра́зы умучоного, ижъ до цесара Арменика иконоборцы тые слова мовилъ Теодорь казнодея: «слухай, цесару! не вдавайсе въ речи церковъные и ряду ихъ не переворочай. «Постановилъ Панъ Богъ въ церкви, мовитъ Павелъ светый (1 Кор. 12 [5]), напервей апостолы, второе пророки, третее пастыри, учители» на досконалость светыхъ. А королей нигде не вспоминаетъ. Тобѣ, цесару, светское панъство и войско злецоно естъ, тогожъ ты пилнуй, а справы церковные пастыромъ и учителемъ позоставъ». Штожъ бы тымъ паномь и шляхте посполитой реклъ, которые се о то гневаютъ, ижъ се ихъ около науки и арьтыкуловъ веры владыкове старшие ‖(24) ихъ не радили? Реклъ бы имъ былъ, и мы то мовимъ: смотрите своихъ речи посполитое и жолнеръскихъ справъ; рядите домами своими, не наукою церковъною, ани старъшими вашими, о которыхъ вамъ росказалъ Панъ Богъ черезъ апостола, мовечы (ко Евърреемъ, 13 [6]): «поминайте наставъники ваша, иже глаголаша вамъ слово Божее: ихже взирающе на скончание жителства, подражайте веру ихъ». И далей тамъ же:

[1] на полѣ: «1 Cor. 12» [2] на полѣ: «Hebr. 13» [3] 2 Паралипом. XIX, 10: «всякую распрю— —между повелѣніемъ и заповѣдію, и оправданьми и судбами, разсудите имъ, да не согрѣшаютъ Господеви» [4] опечатка: «животий» [5] 1 Коринѳ. XII, 28 [6] Евр. XIII, 7

roskazuie: «wiary, prawi, przełożonych swoich naśladuycie». Oni zbłądzić nie mogą, bo od Boga posłani są, y Ducha Ś. na to maią. Ieśliby zbłądzili (co iest niepodobno), wy byście byli wymowieni, a oni by byli potępieni. Bo gdy im Pan Bog wierzyć y słuchać ich roskazał, Sam by nas zawiodł, gdyby błędnikow słuchać kazał. Pewnie im, gdy przy kościele y głowie y nawyższym pasterzu kościelnym stoią, błądzić nie dopuści. Owca za pasterzem idzie, nie pasterz za owcą: on rządzi y wiedzie, nie owca rządzi y wodzem iest. Grecki doktor Nazyanzenus napisał: «iako rożny iest człowiek od bydlęcia, tak biskup, abo pleban rożny iest od swoich świetckich vczniow, ktorzy nie swoim rozumem, ale rozumem pasterzow swoich w rzeczach duchownych sprawować się y swego dobrego zbawiennego z ich nauki szukać maią». Dla tegoż apostoł [1] do biskupa mowi: «tak nauczay y vpominay, y karz ze wszytkim roskazowaniem, niech tobą nikt nie pogardza».

«повинуйтеся наставникомъ вашимь и покаряйтеся: тые бо бдятъ о душахъ вашихъ» [2]. Смотрыте жъ, што вамъ Пань Богъ росказуетъ: «веры, поведа, преложоныхъ своихъ наследуйте». Они зблудить не могуть, бо отъ Бога послани сутъ, и Духа Светого на то маютъ. Еслибы зблудили (што естъ неподобно), вы бы есте были вымовени, а они бы были прокляты. Бо коли имъ Панъ Богъ верыть и слухать ихъ росказалъ, Самъ бы насъ завелъ, коли бы блудниковъ слухать казалъ. Певне имъ, кгды пры церкви и голове и навысшомъ пастыру церковъномъ стоятъ, блудить [3] не допуститъ. Овца ‖(об. 24) за пастыромъ идетъ, не пастыръ за овъцою: онъ рядитъ и ведетъ, не овца рядитъ и вожомъ естъ. Греческий учитель (Григорей) Назыянзенский [4] написалъ: «яко розный естъ человѣкъ отъ быдляти, такъ епископъ, албо плебанъ розный естъ отъ своихъ светскихъ учневъ, которые не своимъ розумомъ, але розумомъ пастыровъ своихъ въ речахъ духовъныхъ справоватъсе и своего доброго збавенъного зъ ихъ науки искать маютъ». Для того жъ апостолъ до епископа мовитъ (до Тита, 2): «такъ научай и упоминай, и карай зо всякимъ росказованемъ, нехай тобою нихто не погоръжаетъ» [5].

Moglić władykowie świetckim się też w tey mierze owcom swoim opowiedzieć, iakoż opowiedali tym, o ktorych rozumieli, iż ich nauce y rozumieniu sprzeciwiać się nie mieli, y wiele ich z łaski Bożey za sobą pociągnęli. Ale tym nie winni byli tego swego przedsięwzięcia opowiadać, o ktorych wiedzieli, iż do iedności przeszkody czynić mieli y z

Моглить владыкове свецъкимъ се тежъ въ той мере овцамъ своимъ оповедеть, якожъ оповедали тымъ, о которыхъ розумели, ижъ ихъ науце и розуменью спротивятсе не мели, и много ихъ за собою потягнули. Але тымъ не винни [6] были того своего предсевзятя оповедать, о которыхъ ведали, ижъ до едности перешкоды чинить мели

[1] на полѣ: «Tit. 2» [2] Евр. XIII, 17 [3] опечатка: «стоять, блудитъ» [4] опечатка: «Назыянзеиский» [5] Тит. II, 15: «сія глаголи, и моли, и обличай со всякимъ повелѣніемъ, да никтоже тя преобидитъ» [6] опечатка: «винни»

heretykami się spisowali. Bo nikt swego przeciwnika do rady nie bierze; a lepiey vpornego minąć, niżli go przeciw sobie ostrzyć, iako pismo [1] mowi: «kto naucza naśmiewcę, sam sobie krzywdę czyni; a kto karze niezbożnego, sam się maże». Pewnie ci, co z heretykami trzymaią, do iedności nie pomogą. Bo heretycy, gdzie mogą, zgodę świętą kościelną targaią, aby owce rosproszone łacniey okrom kupy y pasterza poimać y pożerać mogli. A co się odstąpienia patryarch*y* dotycze, na to nie tym przeciwnikom heretykom, ktorzy go dawno odstąpili, ale wiernym Wschodnego kościoła ludziom sprawę daiem, z samychże Greckich doktorow y historykow, Łacińskich na ten czas zaniechawszy.

и зъ геретыками се списовали. Бо нихто своего спро‖(25—ж)тивъника до рады не береть; а лепей упоръного минуть, нижли его противь собе острыть [2], яко писмо мовитъ въ Приповѣстяхъ Саломоновыхъ: «хто научаетъ насмевцу, самъ собе крывъду чынитъ; а хто ка́ретъ незъбожного, самъ себе мажетъ» [3]. Певне тые, што зъ геретыками деръжатъ [4], до едности не помогутъ. Бо геретыки, где могутъ, зъгоду костельную торъгаютъ, абы овьцы роспрошоные лацней окромъ громады и пастыра поимать и пожырать могли. А што ся отступенья патриярх*ии* дотычетъ, на то не тымъ противникомь геретыкомъ, которые ее давно отступили, але верънымъ Восточное церъкви людемъ справу даемь, зъ самыхъ же Греческихъ докторовъ, учителевъ и гисториковъ, Латинъскихъ на тотъ часъ занехавъши.

Iako monarchia abo iedynowładztwo kościelne w Ewangeliey fundowane iest.

Rozdział III.

Kto wierzy Ewangeliey, a ślepoty heretyckiey nie przypuszcza, widzi y ledwie nie palcem domacać się może, iż Pan Chrystus Piotra ś. starszym y naypierwszym vrzędnikiem kościoła Swego nad ine apostoły vczynił. Izali to prożne słowa Pańskie do Piotra są ś.: «na tobie zbuduię kościoł Moy, boś ty iest opoka y kamień»? Iako fundament napierwsza iest rzecz, ktora wszytko budowanie trzyma, tak Piotr ś. napierwszą iest głową kościoła Bożego, na kto-

‖(об. 25) Яко монархія або единовладство церковное въ Еванъгеліи фунъдовано естъ.

Роздѣлъ 3.

Хто верытъ Евангелии, а слепоты геретыцкое не припущаетъ, видитъ и ледве не пальцомь дотыкатъсе можетъ, ижъ Господь нашъ Исусъ Христосъ Петра светого старъшымъ и наперъшимъ урядникомъ церъкви Своее надъ иные апостолы учинилъ. И если то прожъные слова Господъние до Петра светого сутъ: «на тобе збудую церъковъ Мою, бось ты естъ опока и камень»? Яко ѳунъдаменътъ наперъвая естъ речь, которая все будованье дерьжитъ, такъ

[1] на полѣ: «Prou. 9» [2] опечатка: «острытъ». Притч. Солом. IX, 8—9 [3] Притч. Солом. IX, 7: «наказуяй злыя пріиметъ себѣ безчестіе, обличаяй же нечестиваго порочна сотворитъ себе». Въ старопечатномъ экземплярѣ этотъ текстъ заключенъ въ прямыя скобки, которыя поставлены въ качествѣ кавычекъ [4] опечатка: «деръжатъ»

rym się wszytek wspiera. Co znac[z]niey ieszcze Pan Iezus dał znać, gdy rzekł: «tobie, a nie innemu, dam klucze krolestwa niebieskiego». Komu od miasta klucze oddaią, za nawyższego vrzędnika przyznawaią go. Y kto wszytkim, co w domu iest, władnie, ten gospodarzem iest wszytkiey czeladki, ktory pod swym kluczem wszytko chowa. A naznaczniey iest, że vczynił Pan Piotra pasterzem wszytkich owiec Swoich, gdy rzekł: «paś owce Moie: paś barany Moie». To Ewangelia! Ktoż iey wierzyć nie chce, sam tylo poganin y Żyd! Słuchayże na te słowa Pańskie o Pietrze ś. swoich Greckich doktorow y pisarzow:

Петръ [1] светый наперъвшою естъ головою церкви Божое, на которомъ се вся спираетъ. Што значней еще Хрыстосъ далъ знать, коли мовилъ: ‖(26—жв) «тобе, а не иному, дамъ ключы царъства небесного». Кому отъ места ключы отъдаютъ, за найвысшого урядника прызнаваютъ его. И хто всимъ, што въ дому естъ, владнетъ, тотъ господаромъ естъ всее челяди, которыи подъ своимъ ключомъ все ховаетъ. А назначней еще учинилъ Господь Петра пастыромъ всихъ овецъ Своихъ, коли мовилъ: «паси овъцы Моя: паси бараны Мое». То Еванъгелия! Хтожъ ей верити не хочетъ, самъ толко поганинъ и Жыдъ! Слухай же на тые слова Господние о Петре светомъ своихъ Греческихъ докторовь, (учителей) и писаровъ:

Origines in caput 6 ad Romanos: «gdy nawyższy rząd y przełożeństwo o pasieniu owiec Piotrowi dawano, aby na nim, iako na gruncie, fundowany był kościoł, — żadney iney cnoty wyznania od niego nie wyciągaią, iedno miłość».

Орыенесь на 5 (sic) главу листу Павла светого до Рымлянъ: «кгды навысший рядъ и преложенство о пасенью овецъ Петрови давано, абы на немъ, яко на кгрунъте, ѳунъдованая была церъковъ,—жадъное инъшое цноты вызнанья отъ него не вытегаю*чи*, одно милость».

Basilius (sermone de iudicio Dei): «on, prawi, błogosławiony Piotr, ktory nad ine vcznie przełożony iest, ktoremu klucze krolestwa niebieskiego poruczone są».

Василей (слово о суде Божомъ): «онъ, поведа, благословеный Петръ, которыи надъ иные учни преложоный естъ, ‖(об. 26) которому ключы царства небесного поручоны сутъ».

Nazianzenus (oratione de moderatione in disputationibus seruanda): «patrz, iako miedzy vczniami Chrystusowemi, ktorzy wszyscy byli wielcy y obrania godni, ten opo‖(392)ką nazwany iest, y fundamenty kościelne wierze swey powierzone ma. A drudzy vczniowie iż zaniechani są, spokoynie to znoszą».

Назынзенъ (о порядъномъ гадательстве: який пор*а*докъ въ гаданью заховати маемъ) пишучы мовитъ: «смотры, яко межи учнями Христовыми, которие вси были великие и обранья годъные, тотъ каменемъ названый естъ, и основание церьковъное вѣре своей повероное маетъ. А другие учневе ижъ занеханы сутъ, покоръне то зносять».

Epiphanius (hæresi 51): «Piotra, prawi, obrał, aby był wodzem vczniow».

Епиѳаней (ереси 51): «Петра, поведа, обралъ, абы былъ вожомь учневь». И

[1] опечатка грубая: «*теперъ*»

Et in Ancor.: «ten iest, mowi, Piotr, ktory vsłyszał: paś owce Moie, ktoremu powierzona iest owczarnia».

Cyrillus Hierozolimski (Cateches. 2) Piotra ś. «książęciem apostolskim» zowie. Y Cyrillus Alexandriyski tak mowi (in Ioan. cap. 64): «iako przełożony y głowa innych pierwszy Piotr zawołał: Tyś iest Chrystus Syn Boży».

Chrysostomus (hom. 11 in Matth.): «Piotra, prawi, kościoła przyszłego pasterzem vczynił». Y niżey: «Sam to Pan Bog sprawić mogł, iż kościoł przyszły, gdy nań takie y tak wielkie nawałności biły, cały y niezruszony został, ktorego pasterz y głowa człowiek rybołow y podły iest». Y niżey: «Hieremiasza nad iednym narodem przełożył Pan Bog, a Piotra nad wszytkim światem Chrystus postawił».

Theophil. (in cap. 22 Luc.) na one słowa «potwierdzay bracią swoię» tak mowi: «iasne iest rozumienie tych słow: mam cię za książę y przełożonego nad inemi vczniami, gdy po zaprzeniu pokutować y płakać będziesz, potwierdzay bracią. Bo to tobie należy, ktoryś po Mnie iest opoką kościelną y fundamentem». Dobrze rzekł «po Mnie», bo Chrystus iest kościoła ś[więtego] opoką y fundamentem, iako Paweł ś. mowi, ale iako pryncypał do zbawienia y niewidomey łaski dawania. A Piotr ś. też iest opoką y fundamentem, ale do rządzenia zwierzchnego y do nauki, iako sługa y namiestnik Chrystusow.

Gennad. Scholarius, patryarcha Carogrodzki, tak też pisze (de primatu, cap.

въ Анъхорате: «тотъ естъ, мовитъ, Петръ, который услышалъ: паси овъцы Мое, которому поверона естъ овъчарня».

Кирилъ Ерозолимъский [въ] Катехизме Петра светого «княжатемъ апостольскимъ» зоветъ. И Кирилъ Александрийский такъ мовитъ (въ толъковани светого Яна, глава [1] 64): «яко преложоный и голова иныхъ первъшый Петръ заволалъ: Ты еси Христосъ Сынъ Божый».

Иоанъ Златоустый (въ гомилии 11 на евангелисту |(27—жг) Матѳея): «Петра, дей, церъкви пришлое пастыромъ учиниль». И нижей: «Самь то Пань Богъ справить моглъ, ижъ церковъ пришлая, кгды на нее такие и такъ великие навальности были, целая и ненарушоная зостала, которое пастыръ и голова чоловекъ рыболовъ и подлый естъ». И нижей: «Еремияша надъ однымъ народомъ преложилъ Панъ Богъ, а Петра надъ всимъ светомъ Христосъ поставилъ».

Ѳеоѳилактъ (на главу 22 Луки) на оные слова «укрепляй братю свою» такъ мовитъ: «ясное естъ розуменье тыхъ словъ: маю тебе за княже и преложоного надъ иными учънями, коли по запрению покутовать и плакать будешъ, потверъжай братю. Бо то тобе належытъ, который еси по Мне естъ опокою церъковъною и ѳунъдаменътомъ». Добре мовилъ «по Мне», бо Христосъ естъ церък[в]и светое каменемъ и основаниемь, яко Павелъ светый мовитъ, але яко начальникъ до спасения и невидомое благодати даваня. А Петрь светый тежъ естъ |(об. 27) каменемъ и основанемъ, але до правления зверхъного и до науки, яко слуга и наместъникъ Христовъ.

Генъндей Схолярый, патрияръха Царигородъский, такъ тежъ пишеть (о

[1] опечатка: «главу»

2): «iako Pan Iezus na ziemi był głową, panem y mistrzem vczniow Swoich, oycem y pasterzem, tak gdy postanowił na stolicę oycowską wstąpić, Piotra im dał za przełożonego, za oyca y mistrza, y iednym słowem mowiąc—dał go za namiestnika Swego». To patryarcha Carogrodzki przeciw Grekom. Przestań na tych Greckich oycach, bracie nievporny, *a wierz*, iż P[an] Iezus w kościele Swym chciał mieć iedynowładztwo abo monarchią, aby ieden wszytkiego doglądał y rządził.

Iako rząd y przełożeństwo iednego pasterza z Piotrem ś. nie vmarło, ale na Rzymskich biskupach y papieżach stanęło.

Rozdział IV.

To przełożeństwo Piotra ś. śmiercią iego vstać nie mogło. Bo kościoł Boży y owce Chrystusowe trwaią aż do końca świata y muszą mieć takie opatrzenie y rząd dla zbawienia swego. Każda zwierzchność nie dla tego iest, co na niey siedzi, ale dla tych, ktoremi rządzi. Ieśliż za czasu Piotra ś. kościoł takiego starszego, iakiego Chrystus postawił, potrzebował,—daleko więcey po śmierci Piotra ś., gdy się na wszytek świat rozszerzał. Y dla tego onych słow, ktore Pan do Piotra mowił: «paś owce Moie», nie może być inaksze rozumienie, iedno iż ten vrząd pasterstwa y na potomki Piotrowe ściągnąć się ma. Co Chryzostom ś. dał znać, gdy mowi [1]: «za owce Swoie Chrystus krew Swoię rozlał, ktore staraniu Piotrowemu y następnikow iego poruczył».

старейшинъстве, глава 2): «яко Господь Исусъ Христосъ на земли былъ головою, паномъ и мистромь учневъ Своихъ, и отцомь и пастыромъ, такъ коли постановиль на столицу отцовъскую вступить, Петра имъ далъ за преложоного, за отца и мистра, а однымь словомь мовечы—далъ его за наместъника Своего». То патриярьха Царогородъский противъ Грековь. Перестань на тыхь Греческихъ отцохъ, брате неупорьный, *поневажъ* ижь Исусъ Христосъ въ церькви Своей хотель меть единовладьство або монарьхию, абы одинь всего догледаль и рядилъ.

‖(28) Яко рядъ и преложенъство одного пастыра съ Петромъ светымъ не умерло, але на Рымскихъ бискупахъ и папежахъ стануло.

Роздѣлъ 4.

Тое преложеньство Петра светого смертью его *у*стать не могло. Бо костелъ Божый и овцы Христовы трвають ажъ до конца света и мусятъ меть такое опатрене и рядъ [2] для збавенья своего. Кождая зверхность не для того естъ, што на ней седить, але для тыхъ, которыми рядить. Еслижъ за часу Петра светого костелъ такого старшого, якого Христосъ поставилъ, потребовалъ,—далеко болшъ по смерти Петра светого, кгды се на весь светъ розшир*а*лъ. И для того оныхъ словъ, которые ‖(об. 28) Панъ до Петра мовилъ: «паси овцы Мои», не можеть быть инакшое розуменье, одно ижъ тотъ ур*а*дъ пастырства и на потомки Петровы стегатьсе маеть. Што Златоустый светый далъ знать, кгды мовитъ (въ книгахъ вторихъ о иерействе): «за овцы Свои Хри-

[1] на полѣ: «Lib. 2 de sacerdot.» [2] опечатка: «рядь»

стосъ кровъ Свою розлилъ, которые стараню Петровому и наступникомъ его поручалъ».

Ten potomek y następnik Piotra ś. nie iest inszy, iedno biskup Rzymski, y to mieysce, na ktorym Piotr ś. vmęczon y vmarł, przywileie swoie tego mieysca biskupom zostawuiąc. Y tak Greccy doktorowie rozumieli, y wszytkie sobory abo koncylia biskupow świata wszytkiego.

Тотъ потомокъ и наступникъ Петра светого [1] не есть инъший, одно бискупъ Рымъский, и тое местце, на которомъ Петръ [2] светый умучонъ и умерлъ, привилея свои того местца бискупомъ зоставуючи. И такъ Кгрецкие докторове розумели, и вси соборы альбо конъцылия бискуповъ всего свѣта.

Naprzod pisze Irenæus (lib. 3, cap. 3): «do kościoła, prawi, od Piotra y Pawła w Rzymie fundowanego, dla mocnieyszego iego przełożeństwa, muszą się wszytkie ine kościoły schodzić, to iest wszyscy wierni. Bo w nim zawżdy iest *dochowane* podanie abo nauka ta, ktora iest od apostołow». Widzisz, iakie przełożeństwo temu Rzymskiemu kościołowi przypisuie y wierne dochowanie nauki apostolskiey. Y kto około niey błądzić nie chce, tam się vciekać y o niey pytać każe. Ten doktor żył około roku Pańskiego 150.

1. Напередъ пишетъ Иренеушъ (въ книгахъ третихъ, глава третяя): «до костела, дей, отъ Петра и Павла въ Риме ѳундованого, для моцнейшого его преложеньства, мусять се вси иные костелы зходить, то естъ вси веръные. Бо въ немъ завжды естъ *духовное* поданье албо ‖(29—s) наука тая, которая естъ отъ апостоловъ». Видишъ, яко (се) преложеньство тому Римскому костелу приписуетъ и верные доховане [3] науки апостолское. И хто около нее блудить не хочетъ, тамъ се утекать [4] и о ней пытать кажетъ. Тотъ докторъ жылъ около року 150.

Epiphanius o biskupach Wschodnych stron tak pisze (hæres. 68): «Vrsacyus y Valens, żałuiąc za grzech swoy, z pismem swoim poiachali do ś. biskupa Rzymskiego Iuliusza, aby mu się sprawili z błędow y grzechow swoich». Po coż by iezdzili tak z daleka ze Wschodnych stron na sprawę y oczyścienie swoie, gdyby zwierzchności Rzymskiego biskupa nie znali?

2. Епифаней о бискупахъ Всходнихъ сторонъ такъ пишетъ (ереси шестьдесятъ осмый): «Урсацыусъ и Валенсъ, жалуючи за грехъ свой, съ писмомъ своимъ поехали до светого бискупа Римъского Юлиуша, абы се ему справили зъ блудовъ и греховъ своихъ». По штожь бы ездили такъ зъ далека зъ Восточныхъ сторонъ на справу и очищенье свое, кгды бы звирхности Римского бискупа не знали?

Athanasius Wielki, doktor Grecki, w liście do papieża Felixa mowi: «dla tego was y przodki wasze, to iest apostolskie biskupy (Pan Bog) na wysokości zamku postawił, y staranie wam o wszytkich

3. Ѳеанасей Великий, докторъ Кгрецкий, до папы Ѳеликса въ листе мовитъ: «для того васъ и продки ваши, то естъ апостолские епископы Панъ Богъ на высокости замку поставилъ, и ста-

[1] опечатка: «светего» [2] опечатка: «*теперъ*» [3] сравнительно съ Польскимъ нужно: «верное доховане» [4] опечатка: «утекатъ»

kościołach roskazał, abyście nam pomagali», gdy im heretycy Aryani byli ciężcy.

Basilius Wielki, doktor Grecki, w liście do Athanazyusza [1] pisze (epist. 52): «zdało się nam słuszno, abyśmy pisali do *biskupa* Rzymskiego, aby on rzeczom się naszym przypatrzył, a wyroku swego rozsądek wydał. A iż z trudnością stamtąd za zdaniem concylium posłany być kto może, on niechay da tę moc wybranym niektorym mężom, ktorzy by prace podrożne ‖**(393)** wytrwali, a łaskawością y przyiemnością obyczaiow, a mądrą y snadną mową vpomnieć tych mogli, ktorzy z dobrey drogi sstąpili, y ktorzy by dzieie concylium Aryminskiego przynieśli, aby ie zepsowano, y to, co się (tam) przez moc działo». Tu wyznawa, iż biskup Rzymski y przez posły swoie, iako nawyzszy pasterz, Wschodne kościoły wizytować y naprawować mogł. A co więcey, iż on sam złe y fałszywe sobory heretyckie psować mogł.

Gregorius Nazianzenus w wierszach o żywocie swoim pisze: «Rzymski kościoł zawżdy zachował o Panu Bogu prawdziwą naukę, iako takiemu miastu przystało, ktore na wszytek świat zwierzchność ma». Nie mowi o świeckim państwie y zwierzchności Rzymskiey: bo iuż była do Carogrodu przeniesiona; ale o duchowney Piotra świętego zwierzchności, iż przy biskupach Rzymskich została.

Cyrillus, Alexandriyski patryarcha (in Thesauris), iako kładzie słowa iego Gennadius (de prim. cap. 12), tak pisze: «musim, iako członkowie, za głową, to iest, za Rzymskim biskupem y stolicą apostolską, od ktorey pytać się mamy,

ранье вамъ о всихъ костелахъ роскazалъ, абы есте намъ помагали», кгды имъ геретыки Арияни были тяжки.

‖**(об. 29)** 4. Василей Великий, докторъ Кгрецкий, въ листе до Атанасыуша пишеть (епист. 52): «здалосе намъ слушно, абысмы писали до *папы* Римского, абы онъ речомъ нашимъ присмотрелъсе, а выроку своего розсудокъ выдалъ. А ижъ съ трудностью оттуль за зданьемъ соборнымь посланый быть хто можеть, онъ нехай дасть тую моцъ выбранымъ некоторымъ мужомъ, которие бы працы подрожъные вытръвали, а ласкавостью и приемностью обычаевъ, и мудрою а снадъною мовою упомнеть ихъ могли, которые зъ доброе дороги зъступили, и которие бы деи собору Ариминского принесли, абы ихъ зопсовано, и то, што се черезъ моцъ деяло». Тутъ вызнаваеть, ижъ бискупъ Рымский и черезъ послы свои, яко навысший пастыръ, Въсходъные костелы ревидовать и (посвесчать) направовать моглъ. А што большъ, ижъ онъ самъ злые и ѳалшивые соборы геретыцкие псовать моглъ.

5. Григорей Назыянзенский [2] въ вѣръшахъ о жывоте своимъ пишетъ: «Рымъский костель завжды заховалъ о ‖**(30—ѕв)** Пану Богу правъдивую науку, яко такому месту пристало, которое на весь свѣтъ звиръхность маетъ». Не мовитъ о свецъкомъ панъстве и звирхъности Рымской: бо вжо была до Царокгроду перенесена; але о духовной Петра светого звирхъности, ижъ пры бискупахъ Рымскихъ зостала.

6. Кирилъ, Алексанъдрийский патрияръха (въ Скаръбе), яко кладеть слова его Генънадей (о старшенъстве яко въ главе 12), такъ пишетъ: «мусимъ, яко члонъкове, за головою, то естъ за Рымскимь папою и столицою апостольскою,

[1] опечатка: «A*nast*azyusza» [2] опечатка: «Назыянзе*н*ский»

iako wierzyć y trzymać. Bo iego to samego vrząd iest: odmiatać, rządzić, karać, potwierdzać, stanowić, związać y rozwiązać».

Chryzostom ś. do papieża Innocencyusza pisze (epist. 1): «proszę cię, abyś pisał, żeby tak niesprawiedliwe postępki mocy nie miały; a ci, ktorzy złe vczynili, byli kościelnym prawem karani». Vciekł się był do niego, na Theophilusa patryarchę Alexandriyskiego żałuiąc się, gdy go z stolice iego nieprzystoynie składał y potępiał, do Rzymskiego biskupa, iako do (nawyzszego) sędziego wszytkich biskupow.

Theodoretus pisze w liście do Leona papieża: «ia czekam wyroku apostolskiey waszey stolice, y proszę waszey świątobliwości, aby mi pomoc dała temu, ktorym [1] do waszego sprawiedliwego rozsądku appellował». Y do Renata kapłana tenże pisze: «stolica Rzymska trzyma rządzenie kościołow wszytkiego świata, y dla inych przyczyn y prze te, iż była zawżdy od smrodow heretyckich prożna, a nikt na niey nie siedział, ktory by zle o wierze ś[więtey] trzymał».

Gennadius Scholarius, patryarcha Carogrodzki (lib. de prim. cap. 7), pisze: «*biskup* Rzymski iest głową wszytkiego kościoła y mistrzem; iemu tylo dano iest o wierze sąd y wybadanie czynić, y rządzić wszytkim światem, heretyki z ich mieysc wyganiać, a prawowierne przywracać». To patryarcha Carogrodzki swoim Grekom. Tenże mowi niżey tamże: «Wschodni biskupi nie mieli się do kogo inego vciekać w krzywdach swych, iedno do *biskupa* Rzymskiego, przypominaiąc mu słowo to Pańskie do Piotra ś. rzeczone: potwierdzay bracią

отъ которое пытатися мамы, яко верить и тримать. Бо его то самого урядъ естъ: откидать и радить, карать и потверъжать, становить, звезать и розвезать».

7. Златоустый светый до папы Инъноценцыя пишеть (въ листе 1): «прошу тебе, абы еси писалъ, жебы такъ несправедливые поступъки моцы не мели; а тые, которые зле учынили, костелънымъ правомъ ‖(об. 30) были карани». Утеклъся былъ до него, на Теоѳилюса патрияръху Алексанъдрийского жалуючысе, кгды его зъ столицы его непристойне складалъ и выклиналъ, до Римъского бискупа, яко до судьи епископовъ всихъ.

8. Ѳеодорить пишеть въ листе до Леона папы: «я жду выроку апостолское вашее столицы, и прошу вашои светобливости, абы ми помоцъ дала тому, который до вашого справедливого розсудку апелевалъ». И до Ренатея каплана тотъ же пишеть: «столица Римская держить раженье костеловъ всего света, и для иныхъ причинь и для того, ижъ была завсегды отъ смродовъ геретыцкихъ прожна, а нихто на ней не седелъ, который бы зле о вере светой держалъ».

9. Геннадей Схолярый [2], патрыярха Царогородцкий (въ книгахъ о старшенстве, въ главе 7), пишеть: «*папа* Римский естъ головою всего костела и мистромъ; ему толко дано естъ о вере судъ и выбаданье чинить, и радить всимъ светомъ, геретыки зъ ихъ местъ выганять, а правовер‖(31—sr)ные приворочать». То патрыярха Царогородский своимъ Кгрекомъ. Тотъ же нижей мовить тамже: «Всходные епископы не мели се до кого иного утекать въ кривдахъ своихъ, одно до *папы* Рымского, припоминаючы ему слово тое Господне

[1] т. е. ktory+iesm [2] опечатка: «Зхолярый»

swoię». Y przypomina Chryzostoma świętego, ktory do Innocencyusza w swoich krzywdach appellował, y inne.

до Петра светого речоное: потвержай братью свою». И припоминаеть Златоустого светого, который до Инноценцыя (папы) въ своихъ кривдахъ апелевалъ, и иньшие.

Tenże tak mowi w rozdziale 16: «*biskup* Rzymski iest następnik ś. Piotra y namiestnik Zbawiciela naszego Iezusa Chrystusa, y on sam ma moc nawyzszą rządzić kościoł, zwięzować y rozwięzować, karać y błogosławić, y wyklinać, naprawować y leczyć, y on sam ma moc o wierze y o kapłaństwie wypytywać się». Y przywodzi starego y wielkiego y świętego v Grekow Theodora Studytę, ktory tak do papieża Paschała pisze y mowi: «słuchay, głowo apostolska, od Boga wybrana, pasterzu owiec Chrystusowych, kluczniku krolestwa niebieskiego, opoko wiary, przez ktorą zbudowany iest katholicki kościoł. Boś ty iest Piotr Piotrowę stolicę okraszaiący y rządzący. Tu, prawi, przyidzi do Carogrodu przeciw heretykom obrazoborcom (żył ten Studites około roku P. 820) od zachodu słońca, a nie odmiatay nas do końca. Bo do ciebie rzekł Chrystus Bog nasz: ty nawrocony potwierdzay bracią twoię».

Тотъ же такъ мовить въ розделе 16: «*папа* Римский есть наступникъ светого Петра и наместникъ Збавителя нашого Исуса Христа, и онъ самъ маеть моцъ навысшую *ре*дить церковъ (Божью), звязовать и розвязовать [1], карать и благословить, и выклинать [2], направовать и лечить, и онъ самъ маеть моцъ о вере и о капланстве выпытыватьсе». И приво́дитъ [3] старого и великого и светого у Кгрековъ Θеодора [4] Студейского, который такъ до папы Пасхалея пишеть и мовитъ [5]: «слухай, голова апостолская, отъ Бога выбраная, пастыру о‖**(об. 31)**вецъ Христовыхъ, ключнику королевства небесного, каменю веры [6], черезъ которую збудованъ есть католический костелъ. Бо ты естесь Петръ (и) Петрову столицу окрашаючий и р*аде*чий. Тутъ, прави, прийди до Царогороду противъ геретыкомъ образоборъцомъ отъ заходу слонъца, а не отмѣтай насъ до конца. Бо до тебе реклъ Христосъ Богъ нашъ: ты наворочоный потверъжай братью свою». Жылъ тотъ Θеодоръ [7] около року Божего осмисотъ двадцатого.

Tenże Theodorus Studites do Michała cesarza obrazoborce pisze: «ziachawszy się, iakoście roskazali, biskupi y ini przełożeni, wasześmy wątpliwości rozwiązali; ale ieśli ieszcze w czym wątpi abo nie wierzy wielmożność wasza,—proście o wykład papieża. Ręka wasza od Boga vmocniona, pospolitego pożytku pragnąca, niech roskaże od Starego Rzymu wziąć obiaśnienie. Bo tak nam

Тотъ же Θеодоръ [8] Студейский до Михаила цесара образоборцы пишеть: «з[ъ]ехавшисе, яко есте росказали, епископы и иные преложоные, вашы есмо вонтпливости розвезали; але если *есче* въ чомъ вонтъпите албо не верите велможность ваша,—просите о выкладъ папы (Римского). Рука ваша отъ Бога умоцнена, посполитого пожитку прагнучая, нехай роскажеть отъ Старого Риму

[1] опечатка: «розвязовять» [2] опечатка: «выклинатъ» [3] опечатка: «привóдитъ» [4] опечатка: «Θеодо*сия*» [5] опечатка: «мовитъ» [6] опечатка: «вер*и*» [7] опечатка: «Θеодо*сей*» [8] опечатка: «Θеодо*сей*»

od początku od oycow naszych podano. Ta stolica Starego Rzymu, o, naśladowco Chrystusow cesarzu, miedzy inemi wszytkiemi kościoły nawyzsze ma mieysce, gdzie Piotr pierwszą trzymał stolicę, do ktorego Pan rzekł: tyś iest opoka, a na tey opoce zbuduię kościoł Moy, a brany piekielne nie przemogą go».

Słuchaymy, co pisze Iustinianus cesarz do Epiphaniusza, patryarchy Carogrodzkiego, tamże w Carogrodzie, a ten list kładzie Gennadius, Carogrodzki patryarcha, w rozdziale ośmym o zwierzchności: «we wszytkim zachowuiemy postanowienie iedności przeświętych kościołow, ktore się z przenaświętszym papą y patryarchą Starego Rzymu sstało, do ktorego toż piszem, iż my tego nie dopuścim, aby wszytkie sprawy, do stanu kościelnego służące, do iego błogosławieństwa, iako do głowy wszytkich przeświętych kapłanow, przynoszone być nie miały. A iż po wszytkie czasy, gdy w tych stronach heretycy powstawali, wyrokiem y rozsądkiem oney czci godney stolice odegnani są,—y nam się to godzi mowić y tak zamknąć: iż ci wszyscy, ktorzy go chcą mieć y maią za głowę, to iest papieża, są święci y prawdziwi Boży kapłani y słudzy wierni; a ktorzy nie chcą, ani go za głowę swoię maią, nie są Boży kapłani». Obaczże każdy powagę tych słow, co starzy patryarchowie ‖**(394)** y cesarze Carogrodzcy o tey ś. stolicy trzymali! Y za temi słowy przykłada to Gennadius pomieniony: «ktorzy, prawi, nie idą za stolicą Piotra ś. Rzymską, odszczepieńcy są y w herezyą vpadaią, y cokolwiek czynią—wszytko iest zfałszowane y niepożyteczne». To Grek do swoich Grekow.

взять [1] обьясненье. Бо такъ намъ отъ початку отъ отцовъ нашихъ подано. Тая столица Старого Риму, о, наслядовца Хри‖**(32)**стовъ цесару, межы иными всими костелы навызшое маеть местце, где Петръ першую держалъ столицу, до которого Господь реклъ: ты еси камень, а на томъ каменю збудую церковъ Мою, и врата пекелные не премогуть ее».

Слухаймо, што пишеть Юстиниянъ цесаръ до Епиѳаниуша, Царогородского патриярхи, тамъ же въ Царогороде, а тотъ листъ кладетъ Геннадей, Царогородский патриярха, въ розделе осмомъ о старшеньстве: «во всемъ (,мови,) захову̂емъ постановене едности пресветыхъ церквей, которое се пренасветейшимъ папою и патрыярхою Старого Риму стало, до которого тожъ пишемъ, ижъ мы того не допустимь, абы вси справы, до стану церъковъного служачые, до его благословенъства, яко до головы всихъ пресветыхъ презвитереи, прыношоны быть не мели. А ижъ по вси [2] часы, кгды въ тыхъ сторонахъ геретыки повставали, вырокомь и розъсудъкомь оное чести годъное столицы отогнани суть,—а намъ се то годитъ мо‖**(об. 32)**вить и такъ замкънуть: ижъ тые вси, которие его хотятъ меть и маютъ за голову, то есть папу (Рымского), сутъ светые а правъдивые Божие презвитеры и слуги верънные; а которые не хотятъ, ани его за голову свою маютъ, не суть Божые слуги». Обачъ же кождый повагу тыхъ словъ, што старые патрыярхове и цесари Царогородские о той светои столицы дерьжали! И за тыми словы прыкладаеть то Генадеи [3] помененый: «которые, дей, не идутъ за столицою Петра светого Рымъскою [4], отсчепеньцы суть и въ

[1] опечатка: «ваять» [2] опечатка: «всн» [3] опечатка: «Генодеи» [4] опечатка: «Рымъского»

герезыю впадають, и штоколвекъ чинятъ—все есть зоальшованое и непожиточное». То Кгрекъ [1] до своихъ Кгрековъ пишеть.

Iż tey zwierzchności swoiey Rzymski biskup vżywał nad wszytkiego świata kościoły—świadectwo Greckich doktorow.

‖(33—з) Ижъ тое зверхности своее Римскій бискупъ [2] уживалъ надъ всего света костелы—сведоцство Кгрецкихъ докторовъ.

Rozdział V.

Роздѣлъ 5.

Swieżo skoro po apostolech, około roku P. 190, Wiktor papież męczennik roskazał kościołom w Azyey, aby Wielkieynocy nie święcili z Żydami 14 dnia po nastaniu miesiąca pierwszego, ale w niedzielę za tym dniem idącą. Czego gdy vczynić nie chcieli, on ie wyklął y duchowną mocą pokarał. To pisze Eusebius Grecki (libro 5, histor. capite 24). Prawda, iż iego skwapliwości przyganił Irenæus; ale mocy y iurisdicyey nie przał.

Свежо скоро по апостолскихъ часехъ, около року Божого сто деветдесятого, Викторъ папа мученникъ росказалъ церквямъ въ Азыи, абы Великодня не светили зъ Жидами 14 дня по настанью месеца першого, але въ неделю, за тымъ днемъ идучую. Чого кгды учинить не хотели, онъ ихъ выклялъ и духовною моцъю покаралъ. То пишеть Евзебий Грецкий (учитель [3]) (въ книгахъ пятыхъ гистор. глава 24). Правда, ижъ его сквапливость приганилъ Иренеушъ; але моцъ и владность признавалъ.

Athanazyusza, Alexandriyskiego patryarchę, niesłusznie z stolice od Aryanow złożonego, papież Iulius przywrocił. To pisze Sozomenus (lib. 3, cap. 7).

Аөанасія, Алексанъдрийского патрыярху, неслушне [4] зъ столицы одъ Арияновъ зложоного, папа Июлий привернулъ. То ‖(об. 33) пишеть Созоменесъ (въ книгахъ третихъ, глава 7).

Theophila, także Alexandriyskiego patryarchę, Innocentius Pierwszy papież z stolice zrzucił, o krzywdę ś. Chryzostoma; y Arkadyusza cesarza, dla teyże przyczyny, y żonę iego Eudoxyą wyklął. To pisze Grecki Niceph. (lib. 13, cap. 34).

Теоөиля, такъже Алексанъдрейского патриярху, Инноценцыушъ Перший, папа (Римъский), зъ столицы скинулъ, о кривду светого Златоустого; и Аркадыуша цесаря, для тоежь причины, и жону его Өвдосию выклялъ. То пишеть Кгрецкий Никиөоръ (книги 13, глава 34).

Celestinus papież Carogrodzkiego patryarchę Nestoryusza wyklął y z stolice złożył (Conc. Eph. y Cyrillus).

Целестымъ, папа (Римский), Царогородского патрыярху Несторыя выклялъ и зъ столицы зложилъ (Соборъ Еөеский, Кирилъ).

[1] опечатка: «Кгрекъ» [2] опечатка: «бискубъ» [3] опечатка: «учитель» [4] *не* пропущено въ наборѣ и въ строку не попало, а потому натиснуто послѣ, надъ строкою

Leo papież Pierwszy Dyoszkora Alexandriyskiego y Iuwenala Hierozolimskiego, patryarchy, iako heretyki, potępił y z stolice złożył (pisze Nicephorus Grecki). Y Fœlix papa Piotra, Antyoskiego patryarchę, potępił y złożył (tenże Nicephorus pisze).

Agapitus papież Anthyma Carogrodzkiego, dla herezyey, sam do Carogrodu przyiachawszy, z stolice złożył, a sam ręką swoią Mennę na toż biskupstwo poświęcił y wsadził, choć cesarz Iustinianus za Antymem się wstawiał. To pisze Zonaras (in vita Iustiniani).

Ośm inych patryarchow Carogrodzkich wylicza Mikołay Pierwszy papież, ktore Rzymscy biskupi, dla hereziy, złożyli, a inne na ich mieysca prawowierne postawili. Toć znać, iż moc a zwierzchność nad nimi mieli.

Damasus papież (pisze Theodoretus Grecki, lib. 5, hist. cap. 23) złożył Flawiana, patryarhę Antyoskiego, z iego stolice, y musiał iezdzić do Rzymu, sprawuiąc się o heretyctwo.

Kto chce więcey tych przykładow vżywania zwierzchności papieskiey nad biskupy świata wszytkiego, czytay książki, o tym po Polsku pisane: «O iedności kościelney».

Iako biskupi ze wszytkiego chrześciaństwa do Rzymu appellowali; y o prawie kościelnym, o tym napisanym y w Ruskich Prawidłach oycow świętych nalezionym.

Rozdział VI.

Y po tym nawyższą moc y zwierzchność papieską nad innemi biskupy po-

Леонъ 1, папа (**Римский**), Дыоскора Алексанъдрийского и Ювеналія [1], Ерозолимъского патрыярху, яко геретыки, выклялъ и зъ столицы зложилъ (пишеть Никиѳоръ Кгрецкий). И Ѳиликсъ папа Петра, Антиохийского патрыярху, выклялъ и зложилъ (тотъ же Никиѳоръ пишеть).

Агапитъ папа Антимия Царогородского, для герезы, самъ до Царогороду приехавши, зъ столицы зложилъ, а самъ рукою своею Менну на тоежъ патрыярховство посветилъ и всадилъ, хотя цесаръ Юстинианусъ за Антымомъ ‖**(34—зв)** вставялъсе. То пишеть Зонаразъ (въ животе Юстынияновомъ).

Осмъ иныхъ патрыярховъ Царогородъскихъ выличаетъ Миколай Перший, папа (**Римъский**), которие Римские бискупы, для герезыи, зложыли, а на ихъ местца правоверныхъ поставили. То знать, ижь моцъ и зверъхность надъ ними мели.

Дамазъ папа (пишеть Ѳеодоритъ [2] Кгрецкий, гистор. глава 23) зложилъ Ѳлявиана, патрыярху Антиохейского, зъ его столицы, и муселъ езъдить до Рыму, справуючисе о геретыцъство.

Хто хочеть болшъ тыхъ прикладовъ уживанья зверъхности папеское надъ (**патриярхами**) бискупы всего света, читаи книжки о томъ по Польску писаные: «О раде костелномъ».

‖**(об. 34)** Яко бискупы зо всего христіянства до Риму апелевали; и о праве костел'номъ, о томъ написаномъ и въ Рускихъ Правилахъ отцовъ светыхъ найденомъ.

Роздѣлъ 6.

И по томъ навызшую моцъ и зверхность папескую надъ иными епископы

[1] опечатка: «Ювеная» [2] опечатка: «Ѳеодосеи»

znać, iż do nich, iako przedniey stolice Piotra ś., ze wszytkiego świata appellacye czyniono, na ich się rozsądek daiąc y nawyzszy trybunał kościelny Piotra ś. w nich wyznawaiąc. O czym są y prawa kościelne. Y concylium Sardyceńskie 330 biskupow tak w 4 kanonie mowi: «gdy ktory biskup złożony będzie za rozsądkiem tych biskupow, ktorzy w sąsiedztwie mieszkaią, a odwoływać się będzie z sprawą swoią do Rzymu, innego biskupa na stolicę złożonego stawić nie maią, po tym gdy appellował, aż się iego sprawa rozsądkiem *biskupa* Rzymskiego skończy».

и патрыярхами познать, нжь до нихъ, яко (першое и) преднейшое столицы Петра светого, зо всего света апеляцый чинено, на ихъ се розсудокъ отзываючи и навысший трибуналъ церквей Божыхъ Петра светого въ нихъ вызнаваючи. О чимъ суть права (и каноны) церковные. И соборъ Сардыцынский трохсотъ трыдцати епископовъ такъ въ четверьтомъ каноне мовитъ: «коли который епископъ зложонъ [1] будеть за розсудкомъ ‖(35—зг) тыхъ епископовъ, которие въ суседстве мешкають, а отволываться будеть зъ справою своею до Риму, иного епископа на столицу зложоного, по томъ позве, або апеляцый его, ставить не мають [2], ажъ се его справа розсудъкомъ *папы* Римъского сконьчитъ».

O czym w Ruskich Słowieńskiego ięzyka Prawidłach oycow świętych takie się pisma (nalazły):

W soborze Chartaginskim (rozdz. 138): «presbytera (sobor) z iego dostoyności złożył; on potym do Celestyna, pap*y* Rzymskiego, vciekł się, od ktorego był przyięt, y list odzierżał, aby iemu zaś przywierniono iego prestoł».

Antyoskiego soboru prawidło czwarte y piąte: «złożonemu episcopu, abo presbyteru, od ws*i*ch episcopow appellacya nie idzie, tolko do własne*h*o pap*y* Rzymskiego».

Tamże prawidło czwarte: «episcopa złożonego, na iego mieysce nie stawiać inego, ieśli Rzymski nie roskaże. T*ot* bowiem rozeznaie*t*, abo posłowie iego».

W soborze Chalcedońskim prawidło dziewiąte: «episcop z episcopem ieśliby miał przą—do cudzego episcopa nie mogą

О чомъ въ Рускихъ Словеньского езыка Правилахъ отцовъ светыхъ такие писма:

Собору Картагинского [3] (розделъ 138): «презвитера зъ его достойности зложи*ли*; онъ потомъ до Целястина, папы Римъского, утеклъсе, отъ которого былъ прынятъ, и листъ одержалъ, абы ему засъ [4] привернено его престолъ».

Антиохейского собору правило четвертое и пятое: «зложоному епископу, або презвитеру, отъ всихъ епископовъ апеляцыя нейдеть, толко до *блаженъного* папы Рымъского».

Тамъже правило четвертое: «епископа зложоного, на его местьце не [5] ставять иного, если Римский не роскажеть. Тотъ бовемъ розознаеть, або пословье его, (если тое зложенье есть слушное, або не)».

Въ соборе Халъцедон‖(об. 35)скомъ правило девятое: «епископь зъ епископомъ если бы мелъ [6] пр*у*—до чужого

[1] опечатка: «злож*ил*ъ» [2] опечатка: «масть» [3] опечатка: «Картанинского» [4] опечатка: «засъ» [5] опечатка: «*на*» [6] опечатка: «мель»

się vdawać, bo to Rzymskiemu os*u*dzić należy».

W świętym *wseleńskim* soborze Niceńskim wtorym: «złożony episcop, ieśli nie *polubit* s*u*du ich, (a) *budet* appolow*aty*, *tedy maiet* ten sobor s*u*dowy, m*i*tropolit y episcopi odsyłaiący do Rzymskiego, ten wszytek sąd wypisać, dla czego y iako os*u*dzili iego».

‖(395) O Grekach y patryarchach Carogrodzkich, iako długo w iedności kościelney y pod posłuszeństwem papieskim żyli, y iako się od niego odrywaiąc zasię wracali.

Rozdział VII.

Przez tysiąc lat blisko Grekowie z swoim patryarchą w iedności kościelney y pod posłuszeństwem biskupow Rzymskich zostawali (okrom czasow heretyckich, Aryańskich y obrazoborskich, w ktorych niespokoyne zamieszki, ale nie długie barzo, bywały). Bo siedm soborow powszechnych spolnie z sobą w zgodzie y iedności odprawili, tak Wschodni, iako y Zachodni biskupi. Siodmy przeciw obrazoborcom Niceński wtory czynili, roku P. 790, za czasu Adryana papieża. Na wszystkich siedmi świętych soborach pierwsze mieysce miał papież y posłowie iego [1], y on za pozwolenim cesarzow wszystki sobory składał, y ziachać się na nie roskazował, y co postanowili oycowie oni, na to potwierdzenia iego zawżdy prosili. Co się z dzieiow tych soborow iaśnie barzo pokazuie.

епископа (для розъсудку) не могутъ се удавать, бо то Рымскому осудить належитъ».

Въ светомъ вселенъскомъ соборе Ниценъскомъ второмъ: «зложоный епископъ, если не полюбитъ суду ихъ, будетъ апелевать, тогды маетъ тотъ соборъ судовый, митрополитъ и епископы отсылаючы до Рымъского, тотъ весь судъ выписать, для чого и яко осудили его».

О Грекахъ и патріархахъ Цароградскихъ, яко долго въ един'ности цер'ковной и подъ послушенствомъ папежскимъ жыли, яко се отъ него одриваючи зась ворочалисе.

‖(36) Роздѣлъ 7.

Черезъ тисечу летъ близко Кгрекове зъ своимъ патриярхою въ единъности костельной и подъ послушенствомъ бискуповъ Рымскихъ зоставали (окромъ часовъ геретыцкихъ, Ариянъскихъ и образоборцовъ, въ которыхъ неспокоиные замешки, але вельми коротко, бывали). Бо семъ соборовъ повышехныхъ сполъне зъ собою въ згоде и единъности отправили, такъ Въходные, яко и Заходные епископы. Семый противъ образоборъцомъ Ниценъский вторый чинили, року семъ сотъ деветдесятого, за часу Андрияна папежа. На всихъ семи светыхъ соборахъ перъшое местьце мелъ (и заседалъ) папа (Римский, а въ небытности его) послове его, и онъ, (то есть папа Рымский Игнатей,) за позволеньемъ цесаровъ вси съборы складалъ, и зъехатьсе на нихъ росказовалъ, а што оные отцове постановили, на то потверъженья его завжды просили. Што

[1] въ старопечатномъ экземплярѣ перепутано: «y posłowie iego papież»

се зъ деевъ тыхъ соборовъ ясне велми показуетъ.

Po siodmym soborze, około roku P. 860, Ignacyus, patryarcha Carogrodzki, v wszytkich Grekow za świętego poczytany, Bardę, przemożnego pana, ktory v cesarza Michała, syna Theofila, wszytkim rządził, wyklął y do kościoła nie puścił, o sprosne iego kazirodztwo y własney żony opuszczenie. Czym rozgniewany, Ignacego, (za namową cesarską,) nie tylo z stolice zrzucił, ale go do więzienia w grob iakiś podał, y potym do Mityleny wyspu wygnał; a Phocyusa, człowieka świeckiego, ale barzo vczonego, na iego mieysce posadził. Czym obrażony Mikołay Pierwszy papież wysłał swoie posły do Carogrodu tylo na wzięcie sprawy y na scrutinium rzeczy oney. Lecz posłowie iego, od Bardy oszukani, niesłusznie Phocyusa na stolicy potwierdzili, y Ignacego potępili. O czym wziąwszy papież Mikołay lepszą y prawdziwą sprawę, concilium w Rzymie zebrał, y na nim posły swoie pokarał, dostoieństwa im odeymuiąc. Y przywrocił na stolicę Carogrodzką Ignacego, a Phocyusa zrzucił. Pisze Gennadius (lib. 5, cap. 16), iż sam Mikołay papież dla oney potrzeby kościelney do Carogrodu iezdził, y Michała cesarza od Phocyusa odstraszył y przywrocił Ignacego. Lecz zaś wygnany był Ignacyus, aż roku P. 868 Adryan Wtory papież (concilium abo) sobor w Carogrodzie złożył, ktory osmym Łacinnicy zowią, za czasow Bazyliusza Macedona cesarza, y tam Phocyusa ze wszytkimi oycy zebranymi znowu z stolice Carogrodzkiey zrzucił, y posadził Ignacego.

‖(об. 36) По семомъ соборе, около року осмисотъ шестьдесятого, Игнатей, патриярьха Царогородъский, у всихъ Кгрековъ за светого почытаны, Баръду, премowного пана, который у цесара Михаила, сына Теоѳилова, всимъ редилъ, выклялъ и до костела не пустилъ, о спросное его казиродтво и власное жоны опущенье. Чимь розгневаный, (Барда намовилъ цесара, же) Игнатея не только зъ столицы скинулъ, але его до вязеня въ гробъ якись подалъ, и потомъ до Митылены (на) выспу выгналъ; а Ѳотиуша, чоловека свецъкого, але вельми учоного, на его местце посадилъ. Чимъ *обрушонъ* Миколай Перъшний, папа (Римъский), выслалъ свое послы до Царогороду только на взятье справы и на скрутынинумъ речи оное. Лечъ послове его, отъ Баръды ошукани, неслушне Ѳоцыуша на столицы потвердили, Игнатего выкляли. О чомъ взявъши папа Миколай лепшую и правъдивую справу, соборъ въ Риме собралъ, и на немъ послы свое покаралъ, достоенъства имъ одоймуючи. И приверънулъ на столицу Царогородскую Игнатея [1], ‖(37—и) а Ѳоцыуша скинулъ. Пишетъ Геннадей (въ книгахъ пятыхъ глава 16), ижъ самъ Миколай папа для оное потребы церковное до Царогороду ездилъ, и Михайла цесара отъ Ѳоцыуша отстрашилъ, а Игнатия привернулъ. Лечъ опять выгнанъ былъ Игнатеи, ажъ року осмъсотъ шестьдесятъ осмого Андриянъ Вторый папа соборъ въ Царогороде зложилъ, который Латинники осмымъ зовутъ, за часовъ Василея Мацедона цесара, и тамъ Ѳоцыуша зо всими отцы собраными знову зъ столицы Царыгородское скинулъ, и посадилъ Игнатея.

[1] опечатка: «Игнатею»

W tym roziadły Phocyus wiele szkodliwego pisma wydawał, potwarzaiąc kościoł Rzymski, y przyganiaiąc mu o wiarę około pochodzenia Ducha Ś. y o przaszny chleb w ofierze ś., y ine szczere potwarzy zmyślaiąc, srodze Greki wszytki na kościoł ś. obiątrzył. Y od onego czasu wzwaśnieni byli Grekowie na kościoł Rzymski. Y gdy Ignacyus patryarcha vmarł, zaś Phocyusa na iego mieysce wtrącili, ktory, wiecznym nieprzyiacielem Rzymskim biskupom zostaiąc a zawżdy przeciw im pisząc, y na swoie następniki y wszytkę Grecyą iad on gniewu y potwarzy swoich wylał.

Въ томъ розгневаный Θоцыушъ много шкодливого писма выдавалъ [1], потвараючы костелъ Рымский, и приганяючы ему о вере около похожения Духа Светого и о пресный хлебъ во офере светой, и иные щириe потвары змышляючи, сродзе Кгреки все на костелъ светый подъбурилъ. И одъ оного [2] часу зваснены были Кгрекове на костелъ ‖(об. 37) Римъский. И кгды Игнатей патрыярха умеръ, зась Θоцыуша на его местьце взяли, который, вечьнымъ неприятелемъ Рымскимъ папежомъ зоставуючи а завжды противъ нымъ пишучи, и на свое наступники и всю Кгрецыю ядъ онъ гневу и потвари своее вылилъ.

Od onego czasu patryarchy Carogrodzkie cesarze ich, iako y kiedy chcieli, podawali y składali, y tegoż samego Phocyusa Leo Philozoph cesarz z stolice zrzucił; y ine po nim, iako chcieli y roskazowali, na prawa kościelne, na kanony y na stan biskupi nic niedbaiąc. Bo gdy od prawdziwego duchownego starszego swego papieża patryarchowie Carogrodzcy odstąpili, w ręce y w rząd świeckich panow słusznym od Boga karanim wpadli. Na co się stary pisarz Grecki historyk C[h]oniatas (lib. 6, cap. 5) żałuie. Iednak że ieszcze byli iawnie od posłuszeństwa papieskiego nie odpadli: błędy Łacinnikom przyczytali, ale ich nie wyklinali, ani za heretyki mieli.

Отъ оного часу патрыярхи Царогородские цесары ихъ, яко и коли хотели, подавали и складали, и тогожъ самого Θоцыуша Лео Θилозоθъ цесаръ зъ столицы скинулъ; и иные по немъ, яко хотели и росказовали, на права костелные и на каноны [3] и на станъ епископий ничого не дбаючи. Бо кгды отъ правдивого духовного старшого своего папы (Римъского) патрыярхове Царогородские отступили, въ руки и въ справу свецкихъ пановъ слушнымъ отъ Бога караньемъ упали. На што се старий писаръ Кгрецький гисторикъ Куниатей (въ книгахъ 6, глава 5) жалу́еть. Однакъ же еще были явне отъ послушенства папеского не отпали: блуды толко Латиньникомъ причитали, але ихъ не выклинали.

Aż (dopiero) nieszczęśliwy y nad ine iadowity y szaleńszy Michał, patryarcha Carogrodzki, roku P. 1053, począł papieże wyklinać, y Łacińskie klasztory z Carogrodu wymiatać, y kościoły im odeymować, y Bulgary, ktore Mikołay papież do wiary ś. przez Cyrylla y Methodyusza biskupy

Ажъ нещасливый и надъ ‖(38—ив) иные ядовитьшый и шаленьший Михалъ, патрыярха Царогородъский, ро̀ку тисеча пятдесятъ третего, почалъ папежовъ выклинать, и Латинъские кляшъторы съ Царогороду выметать, и костелы имъ одоймовать, и Булькгары,

[1] опечатка: «выдавилъ» [2] опечатка: «и одного» [3] опечатка: «кононы»

Słowieńskie nawrocił, naiachał y mocą ie cesarską do tego przymuszał, aby Łacińskich kapłanow odstąpili a do Greckich przystali; y przewiodł to, iż Rzymskie duchowieństwo stamtąd wygnał. O co *się* papież ‖(396) Leo Dziewiąty zawziąwszy, list pisał do Michała barzo vczony y dzielny, ktory po dziś dzień czytamy, y posły swe do niego posłał, przez ktore się vspokoił y do posłuszeństwa kościoła Rzymskiego z swoimi Grekami y cesarzmi wrocił.

которые Миколай папежъ до веры светое черезъ Кирыла и Методея, епископовъ Словеньскихъ, наверьнулъ, наехалъ и моцью ихъ цесарскою до того прымушалъ, абы Латинъскихъ каплановъ отступили а до Кгрецкихъ прыстали; и перевелъ то, ижъ Римъское духовенство оттамътуле выгналъ. О што *все* папежъ Лео Девятый взявши, листъ писалъ до Михала барзо учоный и делный, который и по сесь день читаемъ, и послы свои до него послалъ, черезъ которые се успокоилъ и до послушеньства костела Рымъского зъ своими Греками [и] цесарми верънулъ.

W tym Ruskie kraie wiarę świętą chrześciańską, a Polsk*ie* mało co przed tym, przyięły, Ruś do Carogrodu, a Polacy do Rzymu, iako ktorym było bliżey, posły swoie wysłali, o kapłany y biskupy prosząc. Była na ten czas zgoda y iedność, co po Prawidłach oycow świętych Słowieńskiego y Bulgarskiego ięzyka v Rusi dobrze znać, w ktorych przełożeństwo nad kościoły wszytkiemi papieżowi daią, y appellacyą do niego vtwierdzaią. Bo nowi Grekowie takie rzeczy z ksiąg swoich starych wymiataią y wymazuią.

Въ тымъ Руские краи веру светую християнъскую, а Польск*а* мало што передъ тымъ, прыняли, Русь до Царокгроду, а Поляцы до Рыму, яко которымъ было ‖(об. 38) ближеи, послы свое выслали, о капланы и епископы просечы. Была на тотъ часъ згода и едность, што по Правилахъ отцовъ светыхъ Словеньского и Болъгаръского езыку у Руси добре знать, въ которыхъ преложенъство надъ церъкв*я*ми всими папе (Рымъскому) даютъ, и апеляцыю до него утверъжають. Бо новые Кгрекове такие речи съ книгъ своихъ старыхъ выкидаютъ и вымазуютъ.

W roku zaś (Pańskim) 1088, ziachali się Grekowie y Łacinnicy w Barze, y tam znowu iedność ś. vtwierdzili, y ónę przyganę o pochodzeniu Ducha Ś. «y od Syna» z kościoła ś. zniesli, y starowieczne posłuszeństwo Vrbanowi Wtoremu oddali. Na tym concilium był nasz Łaciński zacny doktor y biskup Anzelmus Kantuaryeński. Pod ten czas vczony barzo Greczyn Vgo Eterianus abo Heterianus napisał księgi o pochodzeniu Ducha Ś. «y od Syna», przeciw swoim Grekom, Łaciński kościoł od nich spotwarzony oczyściaiąc. W tych księgach (lib. 3, cap. 17) ty słowa ma: «z tych, pra-

Въ року опять тисеча 88, зъехалисе Кгрекове и Латинники въ Бару, и тамъ знову едность светую утверъдили, и оную пригану о похоженью Духа Светого «(отъ Отца) и отъ Сына» съ костела светого знесли, и старовечное послушенство Уръбанови Второму отдали. На томъ соборе былъ нашъ Латинъский зацный докторъ и бискупъ Анзельмусъ Кантуаренъский. Подъ тотъ же часъ учоный вельми Гречинъ Укго ***Нерестрыйский*** написалъ книги о похоженью Духа Светого «(оть Отца) и отъ Сына» противъ своимъ Кгрекомъ, Латинъский костелъ отъ нихъ спотвароный очи-

wi, iasnych wywodow widzieć się może, iż Piotra ś. y iego potomki vczynił Chrystus na wszytkie wieki przełożonemi, y głową nie tylo Łacinnikom, ale y Grekom, Zachodnym y Pułnocnym kraiom wszytkim, y Ormianom, y Arabom, y Żydom Madyanitom, y wszytkim Wschodnym y *Pułdniowym* stronom».

щаючи. Въ тыхъ книгахъ (въ книгахъ 3, глава 17) тые слова ма‖(39—иг)етъ: «съ тыхъ, дей, ясныхъ доводовъ видетъсе можетъ, ижъ Петра светого и его потомковъ учынилъ Хрыстосъ на всѣ веки преложоными, и головою не только Латинъникомъ, але и Кгрекомъ, Заходънымъ и Полъночнымъ краемъ всимъ, и Оръмяномъ, и Арабомъ, и Жыдомъ Мадыанитомъ, и всимъ [1] Всходнымъ и Полъ*ночнымъ* сторонамъ».

Potym roku P. 1139, wszyscy społem Grekowie y Łacinnicy ziachali się do Rzymu na Łaterańskie concylium, za papieża Innocencyusa Wtorego. Na tym concylium był sam patryarcha Carogrodzki, y tam posłuszeństwo oddali, y zwierzchność papieską nad sobą przyznali. Co się z listu ś. Bernata pokazuie (epist. 126).

Потомъ року 1139 вси споломъ Кгреки и Латинники зъехалисе до Риму на Лятеранъский соборъ, за папы Рымъского Иньноцентыуша Второго. На томъ соборе былъ самъ патрыярха Царогородский, и тамъ послушенъство отдали, и звирхность папескую надъ собою прызнали. Што се зъ листу светого Берната показуеть (въ листе 126).

Roku zaś 1180, gdy Alexius, cesarz Carogrodzki, barzo papieża y kościoł Rzymski czcił, y w Łacinnikach się barzo za*koch*ał, Grekowie to w nim ganiąc, onego pana swego zabili, y posła papieskiego ściętego po rynku włoczyli, y głowę iego v psa vwiązawszy, okrucieństwo wielkie y nad inemi Łacinniki czynili. O czym napisał ich C[h]oniata Guilhelmus Tyrius. Zatym tegoż czasu Turcy krolestwo swoie zaczęli, y z Otomańskiego domu y familiey pierwszego sobie krola obrali, na zgubę onego Greckiego państwa.

Року зась [2] 1180, кгды Алекъсей, цесаръ Царогородский, велми папежа и костелъ Рымский чтилъ, и въ Латиньникахъ велъми се за*хов*алъ, Кгреки то ему ганечи, оного пана своего забили, и посла папеского стятого по риньку волочили, и голову его у пса увезавши, окрутеньство великое и надъ ины‖(об. 39)ми Латинниками чинили. О чомъ написалъ ихъ *К*ониятъ и Вилгелмъ Тырийски[й]. Затымъ тогожъ часу Турцы королевство свое зачали, и зъ Отоманьского дому и оамилеи первшого собе короля обрали, на згубу оного Кгрецкого паньства.

Potym, za staranim papieżow, ktorzy przedsię o Greckie się zbawienie y do kościoła przywrocenie starali, y zacne posły y ludzie vczone do Carogrodu posyłali, na ich on*e* szaleństw*a* niedbaiąc, rychło się zaś vpamiętali. Bo roku P. 1273, Grzegorz Dziesiąty papież vczynił sobor w Lugdunie, na ktory

Потомъ, за стараньемъ папескимъ, которые предсе о Кгрековъ збавенье и приверненье ихъ до костела старалисе, и зацные послы и люди учоные до Царогороду посылали, на ихъ он*ое* шаленств*о* не дбаючи, борздо се зась [3] упаметали. Бо року тисеча двесте семьдесять третяго Грегореи Десятый, папа

[1] опечатка: «*свимъ*» [2] опечатка: «засъ» [3] опечатка: «засъ»

Greki przyzwał, gdzie 500 biskupow było, y sam cesarz Carogrodzki, iako drudzy piszą, Michał Paleologus był na tym concylium; y tam, zaś z Greki wszytko vspokoili, y one swary o pochodzeniu Ducha Ś. y znowu się ziednoczywszy posłuszeństwo oddali. O czym pisze Niceph. Gregoras (lib. 5) y Pachimeres (lib. 5), Grekowie obadwa.

(Рымъский), учинилъ соборъ въ Люкгдуне, на который Кгреки призвалъ, где 500 епископовъ было, и самъ цесаръ Царогородский, яко другие пишуть, Михайло Палеолекгъ былъ на томъ соборе; и тамъ, засъ [1] зъ Кгреки все успокоили, и оные свары о похоженью Духа Светого и знову зъедночившисе послушеньство отдали. О чомъ пишеть Никиѳоръ Грегорасъ (въ книгахъ 5) и Пахимерей (*съ* книгъ 5), Кгрекове обадва.

W ten czas na Carogrodzkiey stolicy siedział Becus, barzo wielki tey iedności miłośnik, ktory się z serca o nię starał. Co o nim napisał Gregoras y Glicas, Grekowie.

‖(40) Въ тотъ часъ на Царогородской столицы селъ Бекъ, велми великий тое едности милосникъ, который зъ серца о нее се старалъ. Што о немъ написали Грегорасъ и Кгликасъ, Грецкие писары.

W ten czas też żył barzo vczony y święty Greczyn Nicephor Blemmidas, ktory przeciw swoim Grekom y barzo vczone księgi wydał, broniąc papieskiey zwierzchności y całości ś. wiary. O czym świadczy Gregoras, acz nieprzyiaciel Łacinnikow, y *nasz* Guilhelmus Durandus, ktory w tym wieku iego był rowiennik. W ten czas też *Łacinnicy* chrześcianie wyprawili się na Turki y Saraceny do Bożego grobu, y ośmdziesiąt lat trzymali *Carogrod*, w iedności kościelney y posłuszeństwie Greki zatrzymawaiąc.

Въ тотъ часъ тежъ былъ вельми учоный и светый Кгречинъ Никифоръ Блемъмидей, который противъ своимъ Кгрекомъ вельми учоные книги выдалъ, боронечы папежское звирхъности и цалости светое веры. О чомъ светчыть Грегорасъ, хотя неприятель Латинъниковъ, и *Латиньский* Вильгелмъ Дурандусъ, который въ томъ веку его былъ ровесникъ. Въ тотъ часъ тежъ *Рымляне* християне выправилисе на Туръки и Сарацыни до Божого гробу, и осмъдесятъ летъ держали *Ерусалимъ*, въ едности костелной и послушеньстве Кгреки задержываючы.

Rychło się zaś Grekowie do swoiego odszczepieństwa wrocili, y roku P. 1332, za Andronika Mnieyszego Paleologa, cesarza Carogrodzkiego, pisze Gregoras Greczyn, iż papież posłał do Carogrodu dwu biskupow, ktorzy Grekow vpominali y na dysputacye wyzywali. Ale nikt się z nimi wdać w rozmowę onę nie śmiał; bo żaden się, mowi Gregoras, rowny im w nauce nie nalazł. A

Борздо се засъ [2] Кгрекове до своего отщепеньства верънули, и року тисеча 332, за Анъдроника Меншого Полеолокга, цесара Царогородъского, пишеть Грегорасъ ‖(об. 40) Кгречинъ, ижъ папа послалъ до Царогороду двухъ епископовъ, которые Грековъ упоминали и на дыспутацыи [3] вызывали. Але нихто се зъ ними [4] вдать въ розмову оную не хотелъ; бо се жаденъ, мовить Грегорасъ,

[1] опечатка: «засъ» [2] опечатка: «засъ» [3] опечатка: «дыспутацый» [4] опечатка: «нимъ»

ro‖(397)ku P. 1338, Barlaamus mnich z Kalabryey, przez trzy lata mieszkaiąc w Carogrodzie, a na Greki wołaiąc, y one na dysputacy*e* wyzywaiąc, nic nie sprawił, y wygnany stamtąd do domu się wrocił. To tenże pisze Gregoras.

ровень имъ въ науце не нашолъ. А въ року тисеча 338 Барляамусъ мнихъ съ Колябрыи [2], черезъ три лета мешькаючи въ Царогороде, а на Кгреки волаючы, и оныхъ на дыспутацы*ю* вызываючи, ничого не справилъ, и выгнаный отту*ле* до дому се вернулъ. То тотьже Кгрекгорасъ пишеть.

Nakoniec pisze Gennadius, Carogrodzki patryarcha (lib. 5, cap. 15), ktory mogł żyć mało co po tych czasiech około roku P. 1400, iż pamięta, gdy w Carogrodzie młodym będąc, posła papieskiego słyszał dysputuiącego z Barla[am]em mnichem o papieskim przełożeństwie, tak mowę swoię zamykał: «ia wasze wymowki y zadawania vmiem rozwiązać y rostrzygnąć; ale wy tylo plotkami się y kłamstwem bawicie. Dla tegoż to mowię, co mi *y innym* Grekom mowić roskazano: papież tak mowi: ieśli chcecie a słuchać będziecie, dobrego na ziemi zażyiecie [1]; a ieśli nie chcecie a nie vsłuchacie, od miecza poginiecie. Czytay, mowi ten patryarcha, a znay, ieśli się tak sstało?»

Наконецъ пишеть Геннадей, Царогородский патрыярха (въ книгахъ 5, глава 15), который могъ жыть мало што по тыхъ часехъ около року тысеча четырыста, ижъ паметаеть, кгды въ Царогороде молодымъ будучы, посла папеского слышалъ дыспутуюч*и*се зъ Барлаемъ чернцомъ о папескимъ преложенъстве, такь мову свою замыкалъ: «я вашой вымовки и задаванья умею розвезать [3] и ростръигнуть; але ‖(41—к) вы толко плетками се и кламствомъ бавите. Для тогожъ то мовлю, што мне *вамъ* Кгрекомъ мовить росказано: папа такъ мовить: што у Изаяша пророка написано (въ 1): «если хочете и слухать будете, доброго на земли заживете; а если не хочете а не слухаете, отъ меча погинете» [4]. Читай, мовить тотъ патрыярха, а знай, если се такъ не стало».

Trwała niezgoda Greckiego odszczepieństwa aż do concylium Florenckiego, ktore było roku P. 1439, na ktorym ostatnie było ziednoczenie y vspokoienie. O ktorym się mowić będzie, to powiedziawszy: naprzod, rzeć się może, iż Grekowie iakoby zawżdy byli pod posłuszeństwem kościelnym: bo przez tysiąc y sto lat vstawicznie w nim trwali. Przez cztery sta lat często się odrywali, ale się zaś wracali. Y żadnego sta lat nie było, żeby co się v nich o tey świętey iedności nie wznowiło; w ktorey iż byli niestateczni, karał ich

Трвала незгода Кгрецкого отщепенства ажъ до собору Ѳлерентейско[го], которыи былъ року тысеча 439, на которомъ остатнее было зъедноченье и успокоенье. О которомъ се мовить будеть, то поведивьши: напередъ, речысе можеть, ижъ Кгрекове якобы завжды были подъ послушеньствомъ костелнымъ: бо черезъ тысечу и сто летъ уставичне въ нимъ трвали. Черезъ четыриста летъ часто се отривали, але се зась ворочали. И жадного ста летъ не было, жебы што се у нихъ о той светой едности не възновило; въ которой ижъ

[1] на полѣ: ‹Isa. 1› [2] опечатка: ‹Колябры*й*› [3] опечатка: ‹розвезатъ› [4] Исаія I, 19—20

tym Pan Bog, iż gdy od papieżow odstępowali, v panow y cesarzow swoich w tyrańską moc wpadali, ktorzy patryarchy y inne biskupy dawali y składali, iako chcieli, y wierzyć im y nauczać wedle swey myśli kazali. O czym napisał ich C[h]oniata (lib. 6, cap. 5), iż cesarzowie Greccy wzięli sobie moc na duchowne y na kościoły, prawa im stawiąc, iako chcieli. Co się y dziś w Moskwie dzieie: co każe hospodar, to być musi—y w wierze, y w kościele. Y tu w Rusi takąż kaźń Pan Bog na nie puścił, iż świeccy duchownemi rządzą, y nie owce za pasterzmi, ale pasterze za owcami idą. Co iest karanie odstąpienia od własnych starszych swoich przełożonych. Bo kto własnego swego przełożonego nie słucha, iego też iemu podlegli nie słuchaią. Iako papieżowi posłuszeństwo wypowiedzieli, tak ie swoim świeckim czynić y poniewolnie oddawać muszą; a nie tylo swoim świeckim, ale dziś y poganom. Czego się żal, Boże!

||(об. 41) были нестатечными, каралъ ихъ тымъ Панъ Богъ, ижъ кгды отъ папежовъ отступовали, у пановъ и цесаровъ своихъ у тыраньскую моцъ упали, которые патрыярхи и иные бискупы давали и складали, яко хотели, и верити имъ и научать водлугъ мысли своее казали. О чомъ написалъ ихъ *К*ониятъ (въ книгахъ 6, глава 5), ижъ цесары Кгрецкие взяли собе моцъ на духовные и на церкви, права имъ ставечи, яко хотели. Што се и теперъ въ Москве деетъ: што кажеть господаръ, то быть муситъ [1] — и въ вере, и въ церк*вя*хъ. И туть въ Руси такуюжъ казнь Панъ Богъ на нихъ пустилъ, ижъ (болшъ) духовными светьские р*а*дять (и справують), и не овцы [за] пастырми, але пастыры за овцами идуть. Што естъ каранье за отступенье отъ властныхъ старшихъ своихъ преложоныхъ. Бо хто власного преложоного своего не слухаеть, его тежъ ему подлеглые не слухають. Яко папе Рымъскому послушеньство выповедали, такъ оное своимъ светъскимъ чинить и ||(42—кв) поневолне отдавать мусятъ [2]; а не толко своимъ свецкимъ, але теперъ и поганомъ. Чого се жаль [3], Боже!

O ostatnim ziednoczeniu Grekow na synodzie Florenckim.

Rozdział VIII.

Nievstaiąca y gorąca miłość papieżow świętych ku zbawieniu ludzkiemu y vspokoieniu chrześciaństwa—nigdy około nawrocenia Grekow nie prożnowała. Eugenius Czwarty z wielką pracą y nakładem obwieścił wszystkie na świecie chrześciany, nie tylo Greki, ale y inne

О остатънемъ зъедноченю Кгрековъ на сыноде Өлорен'тейскомъ.

Роздѣлъ 8.

Неуставаючая и гор*а*чая милость папежовъ светыхъ ку збавеню людскому и успокоенью хрыстиянъства—николи около навороченя Грековъ не порожновала. Евъгении Четверътыи (папа) зъ великою працою и накладомъ объвестилъ всихъ на свете християнъ, не

[1] опечатка: «мусить» [2] опечатка: «мусять» [3] опечатка: «жалъ»

patryarchy, y Ormiany, y Murzyny, y Iakobity, prosząc, aby się do Ferarza ziachali, skąd się potym do Florencyey przenieśli, roku P. 1438 (y 1439). Przyiachał na ten wielki barzo synod sam Grecki cesarz Ian Paleologus z patryarchą swym Iozefem y z przednieyszemi y vczeńszemi biskupy, y cały rok na rozmowach y dysputacyach z Łacinniki trwaiąc poznali prawdę, ktorą apostolski kościoł Piotra ś. zawżdy trzymał y podawał. A zwłaszcza około onych piąci artykułach, w ktorych Grekowie niesłusznie kościołowi Rzymskiemu przyganiali: iż Duch Ś. pochodzi «y od Syna»; iż tak w przasnym, iako w kwaśnym chlebie chwalebne iest przenaświętszego sakramentu poświącanie y ofiarowanie; iż święci Boży iuż w niebie zaraz po wyszciu z ciała patrzą na twarz Bożą; iż czyściec iest; iż Rzymski biskup namiestnik iest Chrystusow y następnik Piotra ś. y głowa wszytkiego chrześciaństwa, ktoremu w Pietrze ś. dana iest zupełna moc na rządzenie wszytkiego kościoła. Tę świętą iedność spolnie tam skończywszy, spisawszy y zapieczętowawszy, roziachali się. A Iozeph patryarcha, po skończeniu wszystkiego, będąc starym, tamże vmarł, taki testament prawie przed skonaniem napisawszy [1]:

«Iozeph, z miłosierdzia Bożego, Carogrodzki y Nowego Rzymu arcybiskup y ekumenicki patryarcha. Iżem ku końcu żywota mego przyszedł, dla tego z powinności mey synom miłym, z łaski Bożey, moie wyznanie tym listem oznay-

толко Кгреки, але и иные патриярхи, и Оръмяны, и Мурины, и Якобиты, просечы, абы се до Ѳерара зъехали, откуль ‖(об. 42) се потомъ до Ѳлеренъцыи перенесли, року тисеча 438. Приехалъ на тотъ великий велми соборъ самъ Кгрецкий цесаръ Янъ Палеолокгъ съ патрыярхою своимъ Есиѳомъ и съ предненшими и ученьшими епископы, и цалый рокъ на розмовахъ и дыспутацыяхъ зъ Латинъники трваючи познали правду, которую апостолъская церковъ и столица Петра светого завсегды мела и подавала. А звлаща около оныхъ пети артыкуловъ, въ которыхъ Кгрекове неслушне костелу Римскому приганяли: ижъ Духъ Светый походитъ «и отъ Сына»; ижъ такъ въ пресномъ, яко и въ квашономъ хлебе хвалебное естъ пренасвятшого сакраменту посвеценье и оѳярованье; ижъ светые Божые вжо въ небе заразъ по выстью съ тела гледять на лице Божое; ижъ чистецъ естъ; ижъ Рымский папа наместникъ естъ Христовъ и наступникъ Петра светого и головою всего хрестияньства, которому въ Петре светомъ дана естъ зупольная [2] моцъ (и звирхность) на реженье (и справованье) всеи ‖(43—кг) церкви. Тую светую едность сполне тамъ [3] сконьчившы, списавши и запечатовавши, роз[ъ]ехалисе. А Есиѳъ патрыярха, по сконченью всего, будучи старымъ, тамъ же умеръ, такий тестаментъ праве передъ сконаньемъ написавши:

«Есиѳъ, милостю Божою, Царогородский и Нового Рыму епископъ и екуменицкий [4] патрыярха. Ижъ есми ку коньцови жывота моего прышолъ, для того съ повинности моее сыномъ милымъ, зъ ласки Господнее, мое вы-

[1] на полѣ: «Fol. 253» [2] опечатка: «зупольная» [3] опечатка: «такъ» [4] опечатка: «накумеский»

muię. Iż to, co katholicki y apostolski Pana Iezu Chrystusow kościoł Rzymu Starego trzyma y święci, ‖(398) to ia wszytko trzymam y wyznawam, y na nim wielce przestaię. Przebłogosławionego też oyca oycow y nawyzszego biskupa Rzymu Starego papieża—przyznawam być Pana naszego Iezusa Chrystusa namiestnikiem. Tudzież też, iż czyściec duszny iest, nie przę. Dan we Florencyey, ośmego dnia miesiąca czerwca, roku P. 1439».

Nalazł się ieden Marek, Epheski biskup, ktory będąc na synodzie vpor trzymał, a na wywody y prawdę nic mowić nie vmiał. Co na każdym prawie synodzie generalskim bywało, iż kila abo kilanaście biskupow heretyckich z więtszą się y lepszą częścią oycow świętych nie zgadzało, a tu ieden tylo sam śmiał się tak wielkiey gromadzie oycow świętych sprzeciwić. O co nic nie dbali święci oni oycowie, z vporu się iego śmieiąc. O nim napisał Gennadius Grecki, patryarcha Carogrodzki, ktory z nim na tym synodzie był we Florencyey, ieszcze człowiekiem świeckim, te słowa: «wierzcie nam (do Grekow swych, lib. 1, De Spiritu S., cap. 1, mowi), iż wam dobrze radzim, y owszem nie wam, ale prawdzie, a nie tak hardo na nas się żałuycie, iakobychmy z prostoty y niewiadomości synodu vsłuchali. Bośmy tam święte ludzie widzieli, y wywodami ich zwyciężeni, za Łacinnikamiśmy poszli, y owszem nie za Łacinnikami, ale za stałą y prawą opoką Piotra, y za wiarą zdrową (theologow), y nauką onych Boskich mężow, ktorzy na tym synodzie przodkowali, przed ktoremi Epheski Marek, niewiedząc co się z nim dzieie, y zadawaniu ich odpowiedzi im dać nie vmieiąc, vciekł (do swey gospody); y gdy

зnанье тымъ листомъ ознаймую. Ижъ тое, што католическая и апостолская Господа Исуса Христа церковь Риму Старого держитъ и светитъ [1], то я все держу и вызнаваю, и на немъ велице переставаю. Преблагословеного тежъ отца отцовъ и навысшого епископа, папу Рыму Старого—прызнаваю быть Господа нашого Исусь Христа наместникомъ. До того тежъ, ижъ и чистецъ естъ, не пру. Данъ въ Ѳлереньтеи, осмого дня месеца июня, року 1439».

Нашолъсе одинъ Марокъ, Еѳеский епископъ, ко‖(об. 43)торый будучи на соборе упоръ дерьжалъ, а на выводы и правду ничого мовити не умелъ. Што и на всихъ праве головныхъ соборехъ бывало, ижъ колко албо кольконадцать епископовъ геретыцкихъ зъ болшою и лепшою частью отцовъ светыхъ не згажалосе, а тутъ толко одинъ самъ смелъ се такъ великой громаде отцовъ светыхъ спретивить. О што ничого не дбали оные светые отцове, зъ упору его смеючисе. О немъ написалъ Генадей Кгрецкий, патрыярха Царогородский, который зъ нимь на томъ соборе былъ въ Ѳлеренцеи, еще чоловекомъ свецкимъ, тые слова: «верте намъ (до Кгрековъ своихъ, въ книгахъ 1, О Духу Светомъ, глава першая, мовить), ижъ вамъ добре радимъ, и овышемъ не вамъ, але правде, а не такъ упорне на насъ се жалуите, яко быхмы съ простоты и неведомости собору услухали. Бо есмо такъ светые люди видели, и выводами ихъ преможоны, за Латинниками есмо пошли, и овшемъ не за Латинниками, але за сталою и пра‖(44)вою опокою Петра, и за верою здоровою, и наукою (Божественныхъ учителей) оныхъ Господнихъ мужовъ, которые на томъ соборе продковали, передь кото-

[1] опечатка: «светить»

go brat Ian (Turecremata), ktory z nim dysputował, wołał a mowił: «przywiedźcie tu Epheskiego, niech słyszym, co na to powie». Y przyzwał go synod (to iest oycowie oni), aby przyszedł, a on niemoc sobie zadał. Y na drugiey sessyey brat Ian mowił: «niech tu przyidzie Epheski, niech przyidzie; nie przystoi mu mowić (w kącie), a naszych odpowiedzi nie słuchać». Drugi raz go zaś synod iuż prawnie przyzwał abo pozwał, ale przyść nie chciał. Y tak gdy nie vsłuchał, synod dekret vczynił. A on się sprzeciwiał nie iawnie, ale pokątnie. Y tak go za nieprzyiaciela ś. soboru osądzono. Lecz iuż vmarł, a iako gęba ona, ktora na ś. synod warczała, y z iaką sromotą przy czasu skonania swego żywota skończyła, ci wiedzą, ktorzy się nauczyli prawdy mowić». Poty Gennadius.

рыми Еѳеский Марокъ, неведаючи што се зъ нимъ деетъ, и задаваню ихъ отповеди имъ дать не умеючы, утеклъ до своеи господы; и кгды его братъ Иоанъ Турекр*и*мата, который съ нимъ дыспутовалъ, взывалъ а мовилъ: «прыведите тутъ Еѳеского, нехай слышимъ, што на то скажетъ». И прызвалъ его соборъ (то естъ отцове оные), абы пришолъ, а онъ немо*ц*ъ собе задалъ. И на другомъ заседаню братъ Иоанъ мовилъ: «нехай тутъ приидетъ Еѳеский, нехай прийдетъ; не пристоитъ ему мовить въ куте, а нашихъ отповедей не слухать». Други разъ его засъ соборъ [1] вжо правне призвалъ або позъвалъ, але прыйти не хотелъ. И такъ кгды не слухалъ, соборъ вырокъ учинилъ. А онъ се спротивялъ не явне, але покутне. И такъ [2] его за непрыятеля (и пр*е*тивника) светого собору сужоно. Лечъ ужо умеръ, а яко уста ||**(об. 44)** тые, которые на светый соборъ в*а*рчали, и зъ якою соромотою при часе сконанья своего живота кончыли, тые ведаютъ, которые се научили правды мовить». Потуль Геннадей.

Był na tym Florenckim synodzie znaczny barzo y vczony metropolita Kiiowski y wszystkiey Rusi Isidorus, ktory z strony Ruskich kraiow nie tylo na synodalską zgodę y wiarę zezwalał, ale iey miedzy swoią Rusią y w Moskwie mocno popierał, y w Grecyey innym prawowiernym wiele pomagał. W Sączu, gdy się wracał, w naszym kościele Łacińskim mszą ś. abo liturgią miał, y tam od Zbigniewa, biskupa Krakowskiego, z wielką czcią przyięty iest, iako pisze nasz Miechowita. Y v krola Władysława Polskiego y Węgierskiego przywiley swoiey Rusi otrzymał. Co się *po* synodzie w Grecyey działo—powie nam tenże Gennadius.

Былъ на томъ Ѳлеренътейскомъ соборе значный вельми и учоный митрополитъ Киевъский и всея Руси Исиѡдоръ, который [зъ] стороны Рускихъ краевъ не только на соборовую згоду и веру зезваляль, але ее межи своею Русью и въ Москве моцно попиралъ, и въ Кгрецыи инымъ правоверънымъ много помагалъ. Въ Сончу, кгды се ворочалъ, въ костеле Латинскомъ (Рымскомъ) обедню светую або литоргию мелъ, и тамъ отъ Збигнева, епископа Краковского, зъ великою честью принятый естъ, яко пишетъ нашъ Меховита. И у короля Владыслава Польского и Венъкгеръского прывилей своей Руси одеръжалъ. Што се *при* соборе въ Кгрецыи деяло—скажетъ намъ тотъ же Генънадей.

[1] опечатка: «засоборъ» [2] опечатка: «тамъ»

Teraz słowa drugiego Greczyna, co o tym synodzie Florenckim y o swoich Grekow vporze y złości napisał, położę. Laonicus Calcocondila pisze (De rebus Turcicis, lib. 1): «Rzymiane, powiada, y nawyzszy biskup ich, żadney pogody nie opuszczaiąc, posyłali do Grekow, aby się ziachawszy na iedno mieysce y (concylium abo) sobor czyniąc, zgodę z strony wiary świętey miedzy sobą spoili. Lecz Grekowie przez wiele lat swary przeciw Rzymianom wszczynaiąc, nie chcieli oycowskiego nabożeństwa swego zamieszać. Nakoniec Ian Paleologus, krol Grecki, nabrawszy w Carogrodzie biskupow y vczonych Grekow, ziachał się z biskupem Rzymskim Eugeniuszem Czwartym. Tedy Grekowie y Rzymianie z strony rzeczy, w wierze świętey służących, zgodzili się. Ale Grekowie, ktorzy byli doma zostali, nie chcieli tego chować, co się we Włoszech na synodzie stanowiło. Stąd znać, powiada, iż Grekowie z strony wiary ś. vstawicznie niezgody siali y mnożyli». To ten Greczyn.

Теперъ слова другого Кгречина, што о томъ соборе Өлеренътейскомъ и о своихъ Кгрековъ упоре и злости [1] на‖**(45—л)**писалъ, положу. Ляоникъ Ка[л]к*о*нондылъ пишетъ (О справахъ Турецъкихъ, въ книгахъ 1): «Рымляне, поведа, и навысшый епископъ ихъ, жадное погоды не опущаючы, посылали [до Грековъ], абы се зъехавъшы на одно местце и соборъ чынечы, зъгоду зъ стороны веры светое межы собою сполили. Лечь Кгрекове черезъ много летъ свары противъ Рымяновъ вщыняючи, не хотели отцовъского набоженства своего замешать. Наконецъ Янъ Палеолокгъ, король Кгрецкий, набравши въ Царогороде епископовъ и учоныхъ Кгрековъ, зъехалъсе зъ епископомъ Рымъскимъ Евъгениемъ [2] Четвертымъ. Тогды Кгрекове и Рымяне [зъ] стороны справъ, въ вере светой служачихъ, зъгодилисе. Але Грекове, которые были дома зостали, не хотели того ховать, што се ве Влошехъ на соборе стало. Оттуль знать, поведа, ижъ Кгрекове [зъ] стороны вер*и* светое уставичне незгоды сеяли и множыли». То тотъ Гречинъ.

Położę y słowa cesarza Greckiego Iana Paleologa, ktore na tym synodzie mowił: «ia, powiada, ten święty generalski synod nie mnieyszy być rozumiem nad inne, ktore się abo więtszą liczbą oycow, abo Grzegorzami, Cyryllami y innemi zacnemi doktorami zalecały y poważne były; rozumiem, iż też ten synod nie mniey iest pobożny y święty, y nie mnieyszą ma v mnie vczciwość, przeto iż na nim trudnieysze wątpienie rozbierane iest, y ludzie, przez ktore się to dzieie, wielkiey czci godni są, a zwłaszcza nawyzszy biskup, y ktemu

Положу и слова цесара Кгрецкого Яна Палеолокга, который на томъ соборе мовилъ: «я, дей, тотъ светый ‖**(об. 45)** вселенский соборъ не мнейшый быть розумею надъ иные, которые се албо болшою личьбою отцовъ, албо Грегоря[ми] и иными зацными Кирилами учителми и [3] залецали и поважные были; розумею (тежъ), ижъ тежъ тотъ соборъ не мней естъ по*в*ажный и светый, и не меньшую маетъ у мене учъстивость, прото ижъ на нимъ труднейшие речы розбирано, и люди, черезъ которые се то деетъ, великое чести год-

[1] опечатка: «злост*и*» [2] опечатка: «*Гев*ъениемъ» [3] въ этихъ двухъ строчкахъ наборъ въ старопечатномъ экземплярѣ нѣсколько перепутанъ, по сравненію съ Польскимъ.

patryarcha nasz przenaświętszy. Gdy tedy ten zbor taki iest y tak wielki, ia, z łaski Bożey cesarz, [na tym] [1] przestawać chcę: co on postanowi, y to, co osądzi, abo to, na czym więtsza część oycow przestanie, wedle zwyczaiu moich przodkow y wedle możności świętego cesarstwa, bez żadney wymowki bronić tego obiecuię. Y dla tych przyczyn przerzeczonych, y dla tego, iż tak rozumiem: iż gdzie na wielkich y generalskich synodach o nauce Bożey stanowią, wedle pospolitego oycow zdania, kościoł Boży zbłądzić nigdy nie może. Bo być może, iż dwa abo trzey y więcey, rzecz iaką iednę vważaiąc, zabłądzić mogą; lecz kościoł powszechny, o ktorym Pan rzekł: tyś iest opoka, a na tey opoce zbuduię kościoł Moy, y brany piekielne iego nie przemogą, — zbłądzić nigdy nie może. Bo inaczey słowa Zbawiciela naszego prożne by były, y wiara by nasza vpadła. Co iż by była wielka szkoda, wierzyć (raczey) mamy, iż kościoł (Boży) omylić się nigdy nie może. A tak, iakom rzekł, mu‖(399)si cesarski maiestat kościelnych wyrokow bronić». Poty są słowa cesarskie.

ни суть, а звлаща навызший епископъ (папа), и пры нимъ патрыярха нашъ пресветейшый. Кгды теды тотъ зборъ такий естъ и такъ великий, я, зъ ласки Божое цесаръ, переставать хочу: што онъ постановитъ [2], и то, што осудитъ [3], або то, на чомъ болшая часть отцовъ перестанеть, водлугъ звычаю моихъ продковъ и водлугъ можности светого цесарства, безъ жадное вымовъки боронить того обецую. И для тыхъ причинъ преречоныхъ, и для того, ижъ такъ розумею: на великихъ и вселеньскихъ соборехъ о науце Божои становятъ [4], водлугъ посполитого отцовъ зда‖(46—лв)нья, церковъ Божия зблудить николи не можеть. Бо быть можетъ, ижъ бы два албо тры и болшъ, речъ якую одну уважаючы, заблудить могутъ; але церковъ повшехная (вселеньская), о которои Господь реклъ: ты еси опока, а на той опоце збудую церьковъ Мою, и врата пекелные ее [5] не премогуть,—зблудить николи не можеть. Бо иначеи слова Збавителя нашого порожные бы были, и вера бы наша упала. Што ижъ бы была великая шкода, верить тому мамы, ижъ церковь омылитьсе николи не можеть. А такъ, якомъ реклъ, мусить цесарьскии маестатъ церъковьныхъ выроковъ боронить». Потуль сутъ слова цесаръские.

Co się działo z Greki y z Carogrodzkim państwem po synodzie Florenckim—powieść Gennadyusza, patryarchy Carogrodzkiego.

‖(об. 46) Што се дѣяло зъ Греки и съ Царогородскимъ панствомъ по соборе Өлерентейскомъ—повѣсть Генадея, патріярхи Царогородского.

Rozdział IX.

Роздѣлъ 9.

Gdy się Grekowie z soboru Florenckiego do domu wrocili, Marek Epheski—

Коли се Грекове зъ собору Өлорентe[й]ского до дому вернули, Марекъ

[1] дополнено по изд. 1738 г. [2] опечатка: «постановить» [3] опечатка: «осудить» [4] опечатка: «становять» [5] описка подъ вліяніемъ Польскаго текста: «ею»

lud prosty, y czernce, y *humeny*, (y ine) niewiadome a głupie prostaki poburzywszy, aby się onemu wszytkiemu, co spolnie z Ducha Ś. y za zgodą Chrystusowey miłości postanowiono było, sprzeciwili,—wielką przeszkodę do wykonania oney ś. iedności vczynił. Iednak cesarz stał mocnie, y inni biskupi pospolstwu się vstraszyć nie dali. Aż po śmierci cesarza Iana Paleologa, gdy brat iego rodzony, Constantinus Dragases nazwany, ostatni cesarz Carogrodzki, na państwo nastąpił, schismę onę y odszczepieństwo odnowił. Posłał był swoie posły do papieża Mikołaia Piątego, na słowach go y obietnicach swoich wieszaiąc, iż onę *niez*godę y iedność kościelną na soborze generalnym odnowioną y vczynioną potwierdzić y do skutku przywieść miał. Lecz papież widział chytrości iego, y przez one posły (mowi Gennadius w księgach 5, w rozdziale 14) napisał list, pełny boiazni y strachu, w ktorym iawnie y z przeklinanim prorokuie vpadek y zgubę ostatnią nieszczęśliwych Grekow. W tym liście, po inych rzeczach, gdy się dowiedział, iakie potwarzy y naśmiewiska Grekowie vstawicznie y niewstydliwie czynili, to dziwnie powiedział: «wszytkie narody wyrok, ktory iest vczyniony, przyięły. Grekowie nie przyięli, y nie masz nadzieie, aby kiedy to przyięli, co się o zgodzie y iedności postanowiło, odwłoki za odwłoką czyniąc, wymowki y odpowiedzi na rzecz każdą. Niech nie rozumieią Grekowie, aby Rzymski *biskup* tak był bezrozumny, y wszytek Zachodny kościoł aby nie rozumiał, iako na każdey odwłoce kłamaią. Wiemy wszytko barzo dobrze, ale cierpim y znosim, patrząc na Iezusa wiecznego Kapłana y Pana,

Кѳеский—людъ простый, и чер*нь*, и *попы*, неведомые и глупые простаки побуривши, абы се оному всему, што сполне зъ Духа Светого и за згодою Христов*ою* милост*ью* постановлено было, спротивил[и],—великую перешкоду до выконанья оное светое едности учинилъ. Однакъ цесаръ стоялъ моцне, и иные епископы посполству се устрашить не дали. Ажъ по смерти цесаря Яна Палеолокга, коли братъ его ро‖**(47—лг)**-жоный, Костенты*я* Дракгажасъ названый, остатний цесаръ Царогородский, на паньство наступилъ, зхизьму оную и отщепеньство отновилъ. Посладъ былъ послы до папы Рымъского Миколая Пятого, на словахъ его своихъ и обетницахъ [1] вешаючи, ижъ оную згоду и едность церковную на соборѣ вселеньскомъ одновеную и учиненую потвердить и до скутку привести мелъ. Лечъ папа виделъ хитрость его, и черезъ оные послы (мовить Геннадей въ книгахъ пятыхъ, розделъ 14) написалъ листъ, полонъ боязни и страху, въ которомъ явне и съ проклинаньемъ пророкуеть упадокъ и згубу остатьнюю нещасливыхъ Кгрековъ. Въ томъ листе по иныхъ речахъ, кгды се доведалъ, якие потвары и насмевиска Грекове уставичьне и невстыдливе чынили, то дивне поведилъ: «вси народы вырокъ, который естъ учиненый, прыняли. Грекове не приняли, и нетъ надеи, абы то коли приняли, што се о згоде и едности постановило, отволоку за отволокою ‖**(об. 47)** чинять, вымовьки и отповеди на речъ кождую. Нехаи не розумеють Грекове, абы Рымский *папа* такъ былъ безърозумный, и вся Заходн*яя* церьковъ абы не розумела [2], яко на к*а*ждои отволоце кламають. Ведаемъ

[1] въ этой строкѣ порядокъ словъ, сравнительно съ Польскимъ, измѣненъ [2] опечатка: «розумелъ»

Ktory ono niepłodne figowe drzewo do trzeciego roku zachować kazał, gdy gospodarz iuż był siekierę na wycięcie nagotował». O, wielka nędzo! Roku P. 1451 ten list napisał, a roku P. 1453 Carogrod iest wzięty! «Izali możecie mowić (mowi do swoich Grekow), że to nieprawda? Nie możecie! Bo tak to iest iawno, iż rzecz sama mowi: trzy lata, prawi, czekać będziem, aza się od schismy y odszczepieństwa nawrocicie, y do wyroku przystaniecie, wedle Zbawicielowego o drzewie figowym roskazania. A ieśli się nie nawrocicie, wytną was, aby ziemia prożna y niepożyteczna nie była». Toć iest cud nad cudy wielki, iż (iako pisze w liście swoim Mikołay papa) Grecki narod on wielki y straszliwy, y mądry, sławny y mocny, ktory świat opanował, za pomstą Boską, od dzikich ludzi w niewolą poimany iest. Y niżey mowi tenże patryarcha (cap. 15): «Carogrod wzięty, płakać y wołać, y ryczeć tylo na to wspomniawszy, muszę: ołtarze pomazane, kościoł podeptany, krew rozlana, mniszki pogwałcone, panny pokażone, dzieci wyścinane, panowie wybici, mniszy, kapłani, niewiasty, małżeństwa rozerwane, naczynia święte połamane, obrazy prześliczne podeptane y ślinami oszpecone. O, ia nieszczęśliwy y nędzny! A kto może ten vpadek wypowiedzieć! Wszytko Machomet pożarł! Nie tylo krolowa miast wszytkich, ale y do niey służące krainy co-dzień więtsze y gorsze rzeczy cierpią, o ktorych słyszym y na nie patrzym. Ale dla czego to wżdy? Mowicie: dla grzechow naszych! A ia mowię: nie więcey my, aniżli inne narody chrześciańskie Boga obrażamy; y owszem więtsze v nich grzechy, czemuż ich tak Pan

все велми гораздь, але терьпимъ и зносимъ, гледечы [на] Христа вечного Епископа и Господа, Которыи оное неплодное ѳикговое дерево до третего року захoвати казалъ, кгды господарь вжо былъ секиру на вытятье наготовалъ». О, великая беда! Року Божего 1451 тотъ листъ написалъ, а року тисеча 453 Царокгродь есть взятый! «Изажь мовите (мовитъ до своихъ Кгрековъ), же то неправда? Не можете (того мовить)! Бо такъ то есть явно, ижъ речъ самая говорыть: тры, дей, лета ждати будемъ, азали се отъ схизмы и отщепеньства наверьнете, и до выроку прыстанете, водле Спаса и Бога нашего о дереве ѳикговымъ росказанью. А если не наверънетесе, вытнутъ васъ, абы земля порожная и непожыточная не была». То ‖(48) есть цудъ надъ цуды великий, ижъ (яко пишетъ въ листе своемъ Миколай папа) Кгрецкий народъ онъ великий и страшливый, и мудрый, славныи и моцный, который (всему) свѣту пановалъ, за помъстою Боскою, отъ дикихъ людеи въ неволю пойманый естъ. И нижей мовитъ тотъ же патриярха (въ главѣ 15): «Царокгродъ вз*ели*, плакать и волать, и рычать только на то вспомневъши, мушу: (престолы,) олътары помазаные, церкви подоптаные, кровъ розлита, черъницы покгвалъчоные, паньны покажоны, дети высечены, панове выбитые, чернъцы, презвитеры, невесты, малъжонъства розоръваны, *посудья* светые поламаны, образы пресличные подоптаны и слинами помазаны. О, я нещасливый и бедный! А хто можеть тотъ упадокъ [выпо]ведать! Все Махометъ полькнулъ! И не толко королевая местъ всихъ, але и до ней служачые краины што-день [1] болшие и горшие речы терпять, о которыхъ слышимъ и на

[1] опечатка: «што-де*и*»

Bog nie karze, iako nieszczęśliwy y mizerny narod nasz karze? Niestetyż mnie nędznemu! Muszę płakać y narzekać a pytać się o przyczynę, dla ktorey to cierpim. Ia inszey nie mogę naleść (bo narod nasz w cnocie nad insze narody pośledni nie iest, y owszem lepszy, ktory inne narody w cnocie y w obyczaiach przechodzi). Insza tedy nie iest przyczyna vpadku naszego, iedno schisma y odszczepieństwo, iż się oddalili od posłuszeństwa y poddaństwa Rzymskiego kościoła. Tę samę nayduię być przyczynę zguby naszey. Bo skorośmy się oddzielili od niego, wzięliśmy przeklęctwo, y to cierpim, co cierpim. A iednak nie żałuiem, ale gorszemi *zo*staiem, y złorzeczym temuż kościołowi». Poty Gennadius.

Vpominanie tegoż Gennadyusza do swoich Grekow, y zatym do narodow Ruskich y innych.

Rozdział X.

«Bracia moi w Chrystusie! Opuśćmy tę rospacz, przystąpmy do chrześciańskiey iedności [1], poznaymy grzech nasz, abyśmy nie byli gorszy niżli Żydowie; dla fałszywego y złośliwego oszukania, nie zatulaymy vszu, żebyśmy słyszeć nie mieli y nie rozumieli. Słuchaymy Chrystusa, na apostoły wołaiącego: «kto was słucha, Mnie słucha; kto wami gardzi,

нихъ гледимъ. Але для чого то вжды? Мовите: для гре‖(об. 48)ховъ нашихъ! А я мовлю: не болеи мы, анижли иньшие народы хрест[и]янские Бога ображаемъ; и овышемъ болшие у нихъ грехи, чомужъ [ихъ] такъ Панъ Богъ не караеть, яко нещасливый и мизерный нашъ народъ караеть? Беда мне бедному! Мушу плакать, нарекать а пытатьсе о прычине, для которое то терпимъ. Я иньш*ого* не могу найти (бо народъ нашъ въ цноте надъ иные народы последний не естъ, и овшемъ лепшыи, который иньшие народы въ цноте и въ обычаехъ переходитъ [2]. Иншая тогды не естъ причина упадку нашого, одно *з*хизма и отщепеньство, ижъ се отдалили отъ послушеньства и подданьства Рымское церкви. Тую самую найдую быть прычину згубы нашое. Бо скоро се есмо отделили отъ нее, взяли есмо проклящство, и то терпимъ, што терпимъ. А однакъ не жалуемъ, але горшими *се* стаемъ, и злоречимъ той же церкви». То слова суть Геннадея (патрыярхи Царогородъского).

‖(49—м) Упоминане тогожъ Генадея до своихъ Кгрековъ, и затымъ до народовъ Рускихъ и иныхъ.

Роздѣлъ 10.

«Братья мои во Христе! Опустимо тую роспачъ, приступимо до хрестияньское едности, познаймо грехъ нашъ, абы есмо не были горшими нижли Жидове; для ѳалшивого и злосливого ошуканья, не затулямо ушу, жебы есмо слышети не мели а не розумели. Слухаимо Христа, на апостолы волаючого: «хто васъ слухаеть, Мене слухаеть;

[1] на полѣ: ‹lib. 5, cap. 15› [2] опечатка: ‹переходитъ›

Mną gardzi. A kto Mną gardzi, gardzi Tym, Kto Mię posłał». Prawdziwie się mowić godzi: kto papieża słucha, Pana Chrystusa słucha; a kto papieża nie słucha, Pana nie słucha; a kto Pana nie słucha, poimańcow y mieczem zwoiowanych słu‖(400)cha». Y niżey w rozdz. 17 (co) mowi: «Cyrillus gdy na soborze trzecim czytać kazał list Celestyna papieża, oycowie święci z odkrytemi głowami y ze czcią słuchali y pochwalili,—a na czwartym tak rzekli: aby przebłogosławiony biskup Rzymski, ktorego kapłaństwo nad ine wszytkie starzy oycowie mieć chcieli, miał moc y wolność o wierze y o kapłaniech wyroki y rozsądki czynić. Gdy tedy o wierze y o kapłaniech ma moc rozsądki czynić,—słusznie iest głową y mistrzem wszytkich Chrystusowych kościołow; y my się onemu kłaniamy, y onego czcimy, y posłuszeństwo oddaiemy y oddawać będziemy, pokiśmy żywi, pomniąc na ono, co mowi apostoł: «posłuszni bądźcie przełożonych waszych, y polegaycie im: bo oni nie spią, aby za dusze wasze liczbę oddali». Y nigdy tey stolice Rzymskiey we mszy ś. y w modlitwach nie zapomniem, wedle podania świętych naszych, abyśmy za błędy nie idąc, od stateczności prawowierney wiary nie odpadli. Zapewne to maiąc, iż ten, ktory papieżowi poddany nie iest, nigdy zbawion być nie może. (Y ten,) ktory go nie wspomina (we mszy), nie iest kapłanem, ani godzien mieć kapłańskiey mocy».

хто вами горъдить, Мною гордить [1]. А хто Мною гордить, Тымъ гордить, Хто Мене послалъ» [2]. Правдиве се мовить годитъ [3] : хто папы слухаеть, Господа (Исуса) Христа ‖(об. 49) слухаеть; а хто папы не слухаеть, Господа (Исуса Христа) не слухаеть; а хто Господа не слухаеть, пойманьцовъ и мечомъ звоеваныхъ слухаеть». И нижей въ розделе семънадцатомъ мовить: «Кирило светый коли на соборе третимъ читать казалъ листъ Целестына папы, отцове светые зъ одкритыми головами и зъ учтивостью слухали и похвалили,—а на четвертомъ такъ рекли: абы преблагословеный епископъ Римский, которого презвитерство надъ иные вси старые отцове мети хотели, мелъ моць и волность о вере и о презвитерахъ выроки и розсудки чинить. И кгды тогды о вере и о презвитерахъ маеть моцъ розсудки чинить,—слушне естъ головою и мистромъ всихъ Христовыхъ церкви; и мы оному се кланяемъ, и оного чъстимъ, и послушеньство отдаемъ и отдавать будемъ, покуль есмо жывы, помнечи на оное, што мовить апостолъ: «послушными будьте преложоныхъ вашихъ, и подлегайте имъ: бо они не спять, абы за душу вашу личьбу ‖(50—мв) отдали» [4]. И николи тое столицы Рымское въ литоргии [5] светои и молитвахъ не запомнимъ, водле поданья светыхъ нашихъ, абы есмо за блудящими не идучи, отъ статечности правоверное веры не отпали. Запевне то маючи, ижъ тотъ, который папе подданый не естъ, николи збавенъ быть не можеть. Хто его не въспоминаеть въ литургии, не естъ презвитеромъ, ани годень меть презвитерское моцы».

[1] опечатка: «рордить» [2] Лук. X, 16 [3] опечатка: «годить» [4] Евр. XIII, 17: «повинуйтеся наставникомъ вашымъ и покаряйтеся: тіи бо бдятъ о душахъ вашихъ, яко слово воздати хотяще» [5] опечатка: «литоргий»

Y niżey mowi tenże w rozdz[i]ale 17: «vpamiętaycie się, bracia, a daley się nie sprzeciwiaycie prawdzie, ani z pasterzmi dusz *w*aszych woyny podnoście. Bo trudno y głupiego rzecz iest — gołą nogą na ostre żelazo nalegać! Bo ten kościoł głowy wasze potrze, iako kamień iayca. Głowy się wasze pogruchocą od tego kościoła, bo kościoł iest kamieniem. Y Chrystus rzekł do Piotra: tyś iest kamień, a na tym kamieniu zbuduię kościoł Moy».

A wyzszey w rozdziale 12 mowi: «ci, co wierzą y wyznawaią, iż ieden iest kościoł ś. katholicki apostolski, muszą wżdy wiedzieć, ktory to iest? Bo musi być abo Wschodny, abo Zachodny». Co tak iest, iakoby rzekł: abo Łaciński, abo Grecki. Bo inych nie naleść, okrom tych; y inne są, krom tych, zabobońskie fałszywe synagogi y kacerstwa pełne. «Wyliczayże pilnie a patrz: ieśli mniemasz, iż Grecki kościoł iest ten, o ktorym mowisz w symbolum abo w kredzie, toć w niwecz Piotrowe wyznanie obrocisz: «przeciw ktoremu brany piekielne nie przemogą», mowi Chrystus. Bo wszytek Grecki kościoł, y owszem wszytek Wschodny, od Machometa pożarty iest. Zaż nie widzim, iż wszyscy patryarchowie y biskupi y kapłani w moc przyszli Machometowę, y od niego na kapłaństwo dozwolenia proszą, y do nog iego przypadaią, y zań się poniewolnie modlą? Na ktorymże mieyscu położysz, iż brany piekielne, to iest vsta heretyckie, przeciw kościołowi Chrystusowemu nie przemogą? Izali na tym mieyscu, gdzie nie tylo vsta heretyckie panuią, ale też y niezbożni y obcy państwo trzymaią?»

И нижей мовить въ томъ же розделе 17: «упаметайтесе, братья, а далей се не спротивяйте правде, ани съ пастырми душъ *н*ашихъ войны [1] подносите. Бо трудно и глупого речъ естъ— голою ногою на острое железо наступовать! Тая церковъ головы ваши потреть, яко камень яица. Головы се ваши покрушатъ [2] отъ тое церкви, бо церковъ естъ каменемъ. И Христосъ реклъ до Петра: ты естъ камень, и на томъ каменю збудую церковь Мою».

А вышей въ розделе 12 мовитъ: «тые, што вер*а*ть и вызнаваютъ, ижъ одна естъ церъковъ светая вселен‖**(об. 50)**ская апостольская, мусятъ вжды ведать, которая то естъ? Бо муситъ быть або Всходъная, або Заходъная». Што такъ естъ, яко бы реклъ: або Латинская, або Кгрецъкая. Бо иныхъ не найти, окромъ тыхъ; [и] иные сутъ, окромъ тыхъ, забобонъские ѳальшивые сынакгокги и ка*ч*еръства польные. «Вылічай же пильне а гледи: если мнимаешъ, ижъ Кгрецъкая церъковъ естъ тая [3], о которой мовишъ въ складе або въ вызнанью веры, то въ ни-во-што Петрово вызнанье оберънешъ: «противъ которому врата пекельные не премогутъ», мовитъ Христосъ. Бо вся Грецъкая церъковъ, и овшемъ вся Всходн*е*я, одъ Махомета полькнена естъ. Чы не видимь, ижъ вси патрыяръхове и епископи и презвитеры въ моцъ пришли Махометову, и отъ него на станъ духовъный дозволенья просятъ, и до ногъ его припадаютъ, и за него се поневольне молятъ? На которомъ ж*о* местцу положишъ, ижъ врата пекельные, то естъ уста геретыцъкие, противъ церъкви Христовои не возмогутъ? Азажъ на ‖**(51—мг)** томъ местьцу, где

[1] опечатка: «во*и*ны» [2] опечатка: «покрушатъ» [3] опечатка: «*тое*»

не толко уста геретыцские панують, але тежъ (погани) незбожные и общые панствомъ владеють?»

Y niżey: «tam iest kościoł, z ktorego nawyzszy biskup kaznodzieie na wszytek świat posyła na opowiadanie słowa Bożego, iako z reguły ś. Franciszka y ś. Dominika y z innych do wszytkich narodow z ewangelią wychodzą. Tam wyznawać kościoł mamy, gdzie nie masz herezyey, ani złości, ani niedowiarstwa; ale wiara mocna y niedobyta». Y niżey w rozdz. 19, przywodząc Metaphrasta, iako Chryzostom widział Piotra ś. z kluczami, tak napisał: «wierzcie, iż bez posłuszeństwa ku Piotrowi zbawieni być nie możecie. A to słusznie, bo on iest wrotami zbawienia: kto przezeń do wiadomości wiary nie wchodzi a nie zna go za namiestnika Chrystusowego, nigdy zbawienia dostąpić nie może. Bo iako rzekł Chrystus: «Iam iest wrotami»: «kto nie wchodzi wrotami, ale inędy włazi, złodziey iest y rozboynik». Tak y Piotr Iego namiestnik mowi: kto przez mię w Syna nie wierzy, iż iest niewidomego Boga y Oyca, w ciele vrodzony, Ktory vmarł y zmartwych[w]stał, y inne wiary taiemnice,—ten iest heretyk y zbawion być nigdy nie może. Tak trzymaiąc, iako tego świętych doktorow pisma są pełne, kościołowi sie poddawaymy, y w nim trwaymy, y w posłuszeństwie iego trwać na wieki pragniem, abyśmy łaskawego Boga na dzień straszliwey zapłaty mieć mogli. Stań się, stań się!» Poty Gennadius.

И нижей: «тамъ естъ церковъ, съ которое навызшнй епископъ поучители на весъ светъ посылаеть на оповеданье слова Божого, яко зъ закону светого Θраньцышка и светого Доменика и з-ыныхъ до всихъ народовъ зъ евангелиею выходять. Тамъ вызнавати церковъ маемъ, где нетъ ересеи, ани злости, ани недоверьства; але вера моцная и непорушенная». И нижеи въ розделе 19, приводечи Метаѳраста, яко Златоустый светыи виделъ Петра светого съ ключьми, такъ написалъ: «верте, ижъ безъ послушеньства ку Петру збавени быть не можете. А то слушне, бо онъ естъ вратами спасения: хто черезъ него до ведомости веры не вхо́дить а не знаеть его за наместника Христового, николи збавенья доступить не можеть. Бо яко реклъ Христосъ: «Я естъ воротами»: «хто не вхо́дить воротами, але инуды влазить, злодей естъ и розбойникъ» [1]. ‖(об. 51) Такъ и Петръ Его наместьникъ мо́вить: хто черезъ мене въ Сына не верить, ижъ естъ невидимого Бога Отца, въ теле урожоныи, Которыи умерлъ и зъ мертвыхъ всталъ, и иные таемьницы веры,—тотъ естъ геретыкъ и збавенъ николи быть не можеть. Такъ держечи, яко того светыхъ докторовъ писма суть полные, церкви светое поддаемъсе, и въ неи трваемъ, и въ послушеньстве ее быти на вѣки прагнемъ, абы есмо ласкавого Бога на день страшливое заплаты меть могли. Станьсе, станьсе!» И то суть слова [2] Геннадея (патрыярхи Царогородъского).

[1] Іоан. X, 7, 9, 1: «Азъ есмь дверь»: «не входяй две́рьми во дворъ овчій, но прелаая и́нудѣ, той тать есть и разбойникъ» [2] опечатка: «слава»

Vpominanie chrześciańskie do Ruskich narodow.

Rozdział XI.

Niechże cię wzruszy dostąpienie zbawienia twego, Ruski nabożny narodzie, ktorego bez iedności świętey katholickiego kościoła mieć nie możesz. Bo ieśli ieden kościoł iest, iako w kredzie ‖(401) wyznawacie, a v Grekow, iuż od Turka za ich odstępstwo, iako ten Gennadius mowi, zwoiowanych, ten kościoł, ktory brany piekielne przemogły, być nie może: musić ten kościoł gdzie indziey przebywać,—tam, gdzie Piotra świętego iest następnik, — tam, gdzie fundament iest y opoka kościelna, ktorego brany piekielne nie przemogły, ani przemogą, — ktorego się nie trzymać, a od niego się wyłączać—zguba iest wieczna, y cząstka z przeklętymi.

Nie vciekaycie od zgody y iedności: bo (to) iest nie tylo nie chrześciańskie, ale ani pogańskie, ani rozumne serce. Nie masz tak głupich na świecie, ani tak dzikich ludzi, ktorzy by nie wiedzieli, iż dobre ich y zatrzymanie wszytkiego szczęścia ich na zgodzie y iedności vmysłow zawisło. Kto od zgody vcieka, iako vczniem Chrystusowym być może? Ktory nam miłość y pokoy Swoy testamentem Swoim zostawił, y na to vmarł, wielki Bog y miłośnik ludzki, aby syny rosproszone, iako mowi Ian ś., zgromadził do iedności. Y dla tego kościoł Iego zowie się w pismie ciałem, w ktorym członki dziwną miłością spoione są; y domem iednym, y owczarnią iedną, y woyskiem iednym, y korabiem iednym, gdzie zgoda wszytko trzyma, a niezgoda wszytko rosprasza y gubi.

(52) Ѹпоминанье христіянское до Руских народовъ.

Роздѣлъ 11.

Нехайже тебе взрушитъ доступенье спасения твоего, Руский набожныи народе, которого безъ единости светое вселенъское церъкви меть не можешъ. Бо если естъ одна церъковъ, яко въ «Вере» вызнаваете, а у Грековъ, уже отъ Туръка за ихъ отступъства, яко тотъ Геньнадей мовить, звоеваныхъ, тая церковъ, которую брамы пекельные премогъли, быть не можеть: мусить тая церковъ где инъдеи пребывать,—тамъ, где Петра светого естъ наступникъ,—тамъ, где ѳуньдаме[н]тъ естъ и опока церковъная, которое брамы пекелные не премогли, ани перемогутъ,—которое не держать [1] и одъ нее се вылучать—згуба естъ вечная и частка съ проклятыми.

‖(об. 52) Не утекайте отъ згоды [и] едности: бо естъ не толко не хрестияньское, але ани поганьское, ани розумное серцa. Нетъ такъ глупыхъ на свете, ани такъ дикихъ людеи, которые бы не видели, ижъ добре ихъ и задержанье всего щастья (и благословеньства) ихъ на згоде и едности умысловъ зависло. Хто отъ згоды утекаеть, яко учънемъ Хрыстовымъ быть можеть? Который намъ милость и покой Свой тестаменътомъ Своимъ зоставилъ, и на то умерлъ, великий Богъ и милостникъ людъский, абы [2] сыны роспрошоные, яко мовитъ Иоанъ светый (еванъгелиста), собралъ до едности. И для того церковъ Его зоветьсе въ писме (светомъ) теломъ, въ которомъ члоньки дивною милостью споены суть; и домомъ однымъ, и овъчарнею одною, и войскомъ

[1] опечатка: «держатъ» [2] опечатка: «або»

однымъ, и кораблемъ однымъ, где згода все держить, а незгода все роспорошаеть и гу́бить.

Patrzcie, iako Pan Bog Greki y krolestwa ich o to pokarał, iż tę zgodę Chrystusa Pana naszego roskazaną targali. O, iako się ich Chrystus zaprzał mowiąc: nie Moi to vczniowie, ktorzy miłości spolney nie maią. Odstępuię ich! Bierz, Turku! Zabiiay, poganinie, y rospraszay! Bo oni rospraszali, a Moią się iednością brzydzili! O inne grzechy karał ie Pan Bog, iako y nas karze: głodem, morem y innemi plagami; ale o ten—spustoszeniem y mieczem, y wycięciem korzenia v tego niepłodnego drzewa, na ktorym owocu miłości y zgody przez tyle lat nie naydował. Dobrze rzekł Gennadius· iż Grekowie ine cnoty y pobożności mieli; tey samey zgody y iedności kościelney, y miłości chrześciańskiey nie maiąc, poginęli, y za to samo skarani, w mocy pogańskiey stękaią.

Гледите жъ, яко Господь Богъ Греки и царъства ихъ о то покаралъ, ижъ тую згоду, (отъ) Христа Господа нашеǁ(53—н)го росказаную, торъгали! Яко се ихъ Христосъ заперлъ, мовечи: не Мое то ученики, которые милости сполное не мають! Отступую ихъ! Беры, Турку! Забивай, поганине, и роспрашай! Бо они (церъковь Мою) роспрашали, а едностью се Моею брыдили! О иные грехи каралъ ихъ Панъ Богъ, яко и насъ ка́реть: голодомъ, моромъ, (повертреемъ) и иными плякгами; але о тотъ (грехъ отступства ка́реть) спустошениемъ и мечомъ, и вытятемъ кореня у того неплодного дерева, на которомъ овоцу милости и згоды черезъ такъ много летъ не наидовалъ. Добре реклъ Геньнадеи: ижъ Грекове иные цноты и побожности мели; тое самое згоды [и] едности церковное, и милости хрестияньское не маючы, погинули, и за то самое скарани, въ моцы поганскои сто́гнуть.

Patrzcie na przeklęctwo Carogrodzkiey patryarchiey, od ktorego samego moglibyście vciekać, y nim się zastraszyć, iako od Chore, Datana y Abirona, gdy ie ziemia pożerała. Żadnego patryarchy nie ma, ktory by się na iey stolicę wyżebranemi y wyfałszowanemi drugdy pieniądzmi nie wkupił: ieden drugiego na niey, za podaniem Turkom więtszych pienędzy, spycha; drugdy trzech, drugdy czterech żywych ma patryarchow, a żadnego nie ma prawdziwego, iedno wszytko świętokupce, ktorzy, wedle praw Bożych y kościelnych, y pieniądze y dostoieństwa kościelne tracą, tym samym skoro w ten grzech

Гледи жъ на проклятство Царого[ро]дское патрыярхии, отъ которого самого могли бы есте утекать, и имъ се застрашить, яко одъ Хоре, Датана и Абирона, коли ǁ(об. 53) ихъ земля полкнула (въ четверьтыхъ книгахъ Мойсеевыхъ, глава 16). Жадного патрыярхи не маеть, который бы се на ей столицу выжебраными и выфальшоваными часомъ пенезми не вкупилъ: одинъ другого, за поданьемъ [1] Туркомъ болшихъ пенезей, спихаеть; часомъ трехъ, а часомъ четырехъ жывыхъ маеть патрыярховъ, а жадного нетъ правдивого, одно все светокупъцы, которые, водле правъ Божыхъ и церковъныхъ, и пе-

[1] опечатка: «поведаньемъ»

wpadną. Nauka Boża v nich zginęła; złość się wielka y niezbożność miedzy ich duchowne y czernce rozkrzewiła, iż się ich wiele turczy y bisurmani. Niezgoda y waśń miedzy nimi taka, iż dla ich rosterkow kościoł patryarchalny, do ktorego po wzięciu Carogrodu z kościoła Zophiey ś. wygnani byli, w mieście Carogrodzkim Turcy im odięli, y ini na przedmieściu w kącie podły podali. Pociechy żadney swoim posłusznym chrześcianom nie podaią: ani w nauce, bo iey nie maią; ani w doyzrzeniu rządu, bo go sami mieć nie mogą; ani w obronie przeciw heretykom, ani w miłości ku zbawieniu ludzkiemu. Bo miłość ich w odszczepieństwie zgasła.

незп и достоенства церковные тратять, тымъ самымъ скоро въ тотъ грехъ упадуть. Наука Божая у нихъ згинула; злость великая и незбожность межы ихъ духовныхъ и черновъ розмножиласе, нижъ се ихъ много ту́рчить [1] и бесурмянить [2]. Незгода и васнь межы ними такая, ижъ для ихъ ростырковъ церковъ патрыяршеньская, до которое по взятью Царогороду съ церкви светое Соѳея выгнаны были, въ месте Царогородскомъ Турки имъ отняли, и иную на передместью въ куте подлую подали. Потехи жадное своимъ по‖(54—нв)слушнымъ хрестияномъ не подають: ани въ науце, бо ее не мають; ани въ догледанью раду (и порядъку), бо его сами меть не могуть; ани въ обороне противъ геретыкомъ, ани въ милости ку людскому спасенью. Бо милость ихъ въ одьщепеньстве згасла.

Co (tu) macie za pociechę y pomoc z nich, gdy kogo od siebie posyłaią? Więcey zamieszania przynoszą y złych przykładow. Przedaią dostoieństwa; pieniądze zbieraią, iako głodni; rozgrzeszaią, przedaiąc dary Boże; dwu żon żywych pozwalaią, a drudzy zdradzaią fałszywemi pieczęciami. Drudzy y wszytko chrześciaństwo, iako szpiegowie y zdraycy naszy, przedaią nas. Y z Ieremiey, ktory tu był, wzięliście pociechę: nabrawszy pieniędzy, poszedł. A gdy co chciał kto sobie pod drugim ziednać y drugiego z władyctwa zepchnąć,—dał złoto, a on napisał: «powiedziano nam, y vwierzyliśmy, żeś taki a taki,—przetoż cię składamy». O, nie lada sprawiedliwość y sprawa sądowna! A gdy się wrocił miedzy Turki, napisał do iednego z episcopow Ruskich: «nie dałeś mi nic za poświęcenie, gdym cię ręką swoią

(Ведаемъ,) што маете за потеху и помочъ зъ нихъ, кгды кого до васъ отъ себе посылають? Болшъ замешанья приносятъ и злыхъ прыкладовъ. Продають достоеньства; пенези збирають, яко голодные; розгрешають, продають дары Божые; двухъ жонъ жывыхъ позваляють, а другие зражають ѳальшывыми печатьми. Другие и все хрестияньство, яко шпекгове и здрайцы наши, продають насъ. И зъ (оного) Еремея, который тутъ былъ, (якую) взяли'есте потеху? Набравъши пенезей, пошолъ. А коли хто хотелъ што собе подъ другимъ зъеднать и другого зъ владыцъства зопъхнуть,—далъ золото, а онъ написалъ: «сказано намъ, [и] уверыли есмо, жесь [3] такий а такий,—протожъ *те* складаемъ». О, не леда справедли‖(об. 54)-вость и справа судовая! А кгды се вернулъ межы Турки, написалъ до

[1] опечатка: «турчить» [2] опечатка: «бесурмянить» [3] опечатка: «жесъ»

poświęcał: ieśli mi 12 tysięcy złotych nie poślesz, dostoieństwo stracisz». O, iaki to sprawca trzody Bożey, y przełożonych ‖(402) nad nią! Do czegoż tesknicie za nimi, a co za pożytek duchowny z nich macie?

одного зъ епископовъ Рускихъ: «не далъ ми еси ничого за посвещенье, коли тебе рукою своею посвещалемъ: естли ми дванадцати тисечей золотыхъ не пошлешъ, достоенъство стратишъ». О, який то справца церкви Божое, и преложоныхъ въ ней! До чогожъ тошните за ними, а што за пожытокъ духовныи зъ нихъ маете?

Mowicie: «nie chcemy przodkow naszych nabożeństwa odstępować, ani wiary nowey stawić». A kto wam każe abo radzi? Izali was do nowey wiary y nowey ewangeliey wiedziem? Izali co w kościołach waszych odmienić radzim? Nie radzim, y owszem wiarę starych oycow waszych y naszych zmocnić, y od heretyctwa y błędow nowych Grekow obronić chcemy! Izali to nowina iednać się Grekom z świętą stolicą Rzymską? Nie nowina: wypowiedzieliśmy, iako się przez pułtora tysiąca lat z nimi działo! Starzy śś. Grekowie w tey iedności mieszkali y o niey pisali, iako się wyższey powiedziało. Dawneż to czasy— pułtora sta lat, iako się ta iedność wznowiła y tu w Rusi po Isydorze długo trwała.

Мовите: «не хочемъ продьковъ нашихъ набоженьства отступовать, ани веры новое ставить». А хто вамъ кажеть або радить? Азажъ васъ до новое веры и новое еваньгелии ведемъ? Азажъ што въ церквяхъ вашихъ отменить радимъ? Не радимъ. и овшемъ веру старыхъ отцовъ вашихъ и нашихъ змоцнить, и одъ ересий и блудовъ новыхъ Грековъ оборонить хочемъ! Азажь то новина еднатьсе Грекомъ зъ светою столицою Рымъскою? Не новина: выповедели есмо, яко се черезъ полторы тисечы летъ зъ ними деело! Старые ‖(55—нг) светые Грекове въ тои едности мешкали и о ней писали, яко се вышей поведило. Давные жъ то часы—полътораста летъ, яко се тая едность взновила и тутъ у Руси долго трвала.

Rzeczecie: «nie może trwać to zjednoczenie, iako y inne nie trwały». A kto wie darow Bożych hoyność y szafowanie? Dali Bog, *ta* będzie trwała. Bo iuż Grekowie y patryarchowie Carogrodzcy (czego się, Boże, pożal) poniżeni barzo od Pana Boga, zapalać was y burzyć do odszczepieństwa iuż nie mogą. W iednym krolestwie, pod iednym panem z katholiki będąc, łacno się w zgodzie świętey dochowacie. W one czasy, gdy Greccy cesarze y Carogrodzcy patryarchowie państwo mieli, moc mieli, dostatki mieli, łacna im była pycha, y podniesienie, y nieposłuszeństwo. Teraz

Induce: Речете: «не можетъ тръвать такъ тое зъедноченье, яко иные не тръвали». А хто ведаеть даровъ Божыхъ гойность и шафованье? Дастъ ли Богъ, *тутъ* будетъ трвала. Бо вжо Кгрекове и патрияръхове Царогородские (чого се пожаль, Боже) понижени [1] барзо отъ Пана Бога, запалять васъ и бурыть [2] до отщепеньства вжо не могутъ. Въ одномъ королевьстве, подъ однымъ паномь съ католиками будучи, лацно се въ згоде светой доховаете. Въ оные часы, кгды Кгрецкие цесари и Царогородьские патрияръхове панство мели, моць мели, достатки мели, лацна имъ

[1] опечатка: «пониженъ» [2] опечатка: «бурытъ»

niebożęta obcięte maią skrzydła; y barzo wierzę, że, za tym poniżenim *świeckim*, do pokory duchowney przychodzą y do vpamiętania. Y radzi by się ziednoczyli z kościołem ś., by mogli, a niewolstwo im Tureckie dopuściło. A wy gdy możecie z łaski Bożey, y takie do tego pomocy macie, czemu łaską Boską y zbawieniem swoim gardzicie?

была пыха, и подънесене, и непослушенъство. Теперь небожата обътятые маютъ *с*крылье; и вельми вер*у*, же, за тымъ пониженьемъ *Турецъкимъ*, до покоры духовное прыходятъ и до упаметанья. И ради были се ‖**(об. 55)** зьедночили съ костеломъ светымъ, бы могли, а невольство имъ Турецъкое допустило. А вы кгды можете зъ ласки Божое, и такие до того помоцы маете, чомужъ **(такъ)** ласкою Божою и збавеньемъ своимъ гордите?

Znaycie wżdy szczęście swoie y nawiedzenie światłości Bożey, ktorą was oświeca y do łaski Swoiey wzywa. Nic nie vtracicie, wszytko wam cale zostaie, w nauce prawowierney, y w ceremoniach, y obrządkach, y zwyczaiach kościoła waszego Greckiego. To wam przybywa, iżeście zbawienia, w iedności kościoła Bożego, y w posłuszeństwie Piotra ś., ktoremu was Chrystus poruczył, pewni, byleście pobożnie żyli. Bo krom miłości spolney chrześciańskiey, żadne wam, iako apostoł mowi, dobre vczynki, ani posty, ani iałmużny, ani wszytkie cnoty nawiętsze nie pomogą: na potępienie z nimi, krom miłości Chrystusowey, poydziecie. Przybywa wam vtwierdzenie y wrocenie nauki y wiadomości rzeczy Boskich, ktora iako y v Grekow, tak y v was zginęła. Z tey iedności y ten macie pożytek, iż kapłaństwo wasze lepiey będzie przy katholikach vczczone.

Знайте вжды щастье свое и навеженье светлости Божое, которою васъ освецаетъ и до ласки Своее взываетъ. Ничого не утратите, *у*се вамъ цало зоставаетъ, въ науце правоверной, въ церемониахъ, и обр*а*дахъ, и въ звычаехъ церкви вашое Кгрецъкое. То вамъ прыбываетъ, ижъ есте збавенья, въ единъности церъкви Божое, и въ послушеньстве Петра светого, которому васъ Христосъ поручилъ, певни, только бы есте побож*н*ы*ми* *б*ыли. Бо кромъ милости сполное хрестиянское, жадные [1] вамъ, яко апостолъ мовить (до Коринтовъ, въ тринадцатой), добрые учинъки, ани посты, ани ялъмужны, ани все цноты наболшие не помогутъ: на проклятье зъ ними, окромъ милости Христовое, поидете [2]. Прыбываетъ вамъ утверженье и верънене науки и ведо‖**(56)**мости речы Божьскихъ, которая яко у Кгрековъ, такъ и у васъ згинула. Съ тое единости и тотъ маете пожытокъ, ижъ преложоные ваши при католикахъ лепей будутъ у*тиц*оны.

Ale się o to panowie waszy świeccy gniewaią, y dla tego drudzy tey się iedności sprzeciwiaią, aby popi ich, ktorzy teraz są iako poddani ich y kmiecie, nie byli iako plebani Rzymscy. Nie maią o co się gniewać. Pokiście

Але се о то панове ваши свецъкие гневаютъ, и для того другие той се единости спротивляютъ, абы попы ихъ, которые теперъ суть яко подъданые ихъ и неволники **(ихъ)**, не были яко плебаны Рымъские. Не маютъ о што

[1] опечатка: «жадное» [2] 1 Корин. XIII, 1—3

byli kościołowi Bożemu y starszym swoim nawyzszym Piotra ś. następnikom nieposłuszni, potyście to karanie na sobie odnosili, iż was świeccy rządzili, gdyście się wy starszym własnym rządzić nie dali. Lecz teraz Pan Bog zniesie z was to przeklęctwo, y naydziecie v nich taką łaskę y miłość, iaką (my) katholicy v dobrych swoich dzieci ma*my*. Bo Pan Bog za pokorą waszą odmieni serca ich, y czcić was będą, iako sługi y kapłany Boże. Choć teraz tak się obruszaią, ale gdy wy dobremi y posłusznemi synmi kościoła Bożego, a vrzędy swoie świętobliwie odprawować w nauce y trzeźwości będziecie, y serce swoie wam dadzą, a iako mowi apostoł (Galat. 4): prziymą was iako anyoły Boże, (y by było podobno, oczy swoie wyłupiwszy dali by ie wam). Bądźmy iedno nabożni, a święci kapłani niepokalani y bez przygany, skruszy Pan Bog serca świeckich *n*aszych, iż za *n*as y vmrzeć będą chcieli. Coż za krzywdę maią (v nas) w kościele Rzymskim świeccy od duchownych? Więcey duchowni od nich. A gdy*śmy* dobrzy y przykładni, wszytko v *nich* ma*my* co chce*my*, y miłuią *nas* iako posłańce Boże y pomocniki zbawienia swego; y daią *nam* hoynie wszytkie potrzeby, iako dobre dzieci oycom swoim duchownym.

се гневать. Покуль есте были церъкви Божой и старъшимъ своимъ навысшимъ Петра светого наступникомъ непослушни, потысте тое каранье на собе односили, ижъ васъ свецъкие редили, кгды естес[т]е вы (духовънымъ) власнымъ старшимъ (своимъ) редить не дали. Але теперъ Панъ Богъ знесеть зъ васъ тое прокляцство, и наидете у нихъ такую ласку и милость, якую католицы у добрыхъ своихъ детеи ма*ють*. Бо Панъ Богъ за покорою вашою одьмѣнить серца ихъ, и чтить васъ будуть, ||(об. 56) яко слуги и презвитеры Божие. Хочъ теперъ такъ се обрушають, але кгды вы добрыми и послушъными сынами церъкви Божое [1], а уряды свое светобливые отправовать въ науце и тревзости будете, и серце свое вамъ дадутъ, а яко мовитъ апостолъ (до Галатовъ, въ 4): примутъ васъ яко анъгелы Божие [2]. Будьмо одно набожни, а светыми презвитерами непокаляными и безъ прыганы, (яко Богъ нашъ святъ,) скрушитъ Панъ Богъ серца свецкихъ *в*ашихъ, ижъ за *в*асъ и умреть [3] будутъ хотели. Штожъ за крывду маютъ въ костеле Латинскомъ светские отъ духовъныхъ? Болшъ духовъные отъ нихъ. А кгды*жъ* духовъные добрыми и прыкладными сутъ, все у *светъскихъ* ма*ють*, што хоч*уть*, и милуютъ *ихъ* яко посланъцовъ Божыхъ и помоцниковъ збавенья своего; и даютъ *имъ* гойне все потребы, яко добрые дети отцомъ своимъ духовънымъ.

A (nam,) katholikom, co z waszego tego ziednoczenia z *n*ami przybywa? Nic a nic, okrom duchowney pociechy y wesela anyelskiego, ktorym się z nimi z owiec nalezionych radu*iemy*. ||(403) Coż (my) z was korzyścić, co za pożytki świeckie z was mieć chce*my*? Żadnych!

А католикомъ (Рымъскимъ) што зъ вашого того зъедноченья зъ *н*ими прыбываетъ? Згола ничого, окромъ духовъное потехи и веселья ангельского, ||(57—о) которымъ се зъ ними зъ овецъ наиденыхъ раду*ють*. Штожъ зъ васъ за корысти, што за пожитки свецькие, (якие)

[1] опечатка: «Бож*ие*» [2] Галат. IV, 14—15 [3] опечатка: «умретъ»

Nic *nam* nie przystępuie, iedno wesele z więtszey chwały Bożey, iż się chrześcianie zgadzaią; iż się bracia, iednego Oyca niebieskiego dzieci, miłuią; iż postrach będzie *heretykom* y Turkom, ktorzy się o rozerwanie chrześciańskie staraią. Znacie vprzeymą y żadnego pożytku nieszukaiącą *naszę* ku sobie miłość, gdy się o same dobre wasze zbawienne star*amy*, a nic swego świeckiego nie szuk*amy*, ani po was się spodziew*amy*. Dziękuycie pobożnemu y wielkich cnot y miłości ku Bogu, krolowi swemu, y biskupom świętym, y innym, iż wam do tych wiecznych dobr tak vprzeymie pomagaią, a niechcieycie być niewdzięcznikami grubemi, ktorzy dobrodzieiow swoich nie znaią, abo brać od nich tak drogich y zbawiennych skarbow nie chcą.

зъ васъ меть хо*тять*? Жадныхъ! Ничого *имъ* не прыбудеть, одно веселье зъ болшое хвалы Божое, ижъ се хрестияне згажають; ижъ се братья, одъного Отца небеского дети, милують; ижъ пострахъ будеть Туркомъ *поганомъ*, которые о розорванье хрестияньское старають. Знайте упреимую и жадного пожитку нешукаючую *католическую* ку собе милость, кгды се о само доброе ваш*о* збавенное стар*ають*, а ничого своего свецкого не ищ*уть*, ани се по васъ сподева*ють*. Дякуите побожному и великихъ цнотъ и милости ку Богу, королю своему, и епископомъ светымъ (своимъ), и инымъ, ижъ вамъ до тыхъ вечныхъ добръ такъ упреиме помагають, а не хотите быть невдячными, грубыми, которые добродеевъ своихъ не знають, або брати одъ нихъ такъ дорогихъ и збавенныхъ скаръбовъ не хотять.

Przestroga na potwarzy przeciwnikow synodu Brzeskiego.

‖(об. 57) Перестоpóга на потвары противъниковъ собóру Берестейского.

Rozdział XII.

Роздѣлъ 12.

Przestrzeżcie się, proszę, na vprzeymość, y postrachy, y potwarzy przeciwnikow synodu Brzeskiego.

Mowią, iż «synod swoy w Brześciu mieli y odprawili». To sprosne wymysły y niewstyd. Nie synod, na ktorym biskupi zasiadaią, ale seymik *swoy*, od krola i. m. zakązany, z marszałkiem *heretykiem* mieli. Nie w kościele, *iako* synody bywaią, ale w domu, w ktorym za starost heretyckich bluźnierstwa przeciw Bogu mieszkały y teraz mieszkaią. Nie z osobami, do synodu należącemi,

Перестережитесе, прошу, на *не*упреймость (и кламства), и пострахи, и потвары противниковъ [1] собору (светого) Берестейского.

Мóвять, ижъ «соборъ свои у Берестью мели и одъправили». То спросные вымыслы и невъстыдъ. Не соборъ, на которомъ епископи заседають, але сеимикъ *якийсь*, одь короля его милости заказаныи, зъ маршалкомъ *новокръщеньцомъ* мели. Не въ церкви, *где* соборы бывають, але въ дому, въ которомъ за старость [2] геретыцъкихъ блюзнеръства противъ Богу мешкали и теперъ меш-

[1] опечатка: «противникомъ» [2] опечатка: «старостъ»

ale z heretyki y z wywołańcy, y z postronn*emi* z innych krolestw zbiegami, y z wyklętymi społki mieli. Ktoż im ten synod złożył? Nikifor, czyli Balaban, czyli Kopystyński? Nie. Złożył synod metropolit, za krola i. m. dozwolenim. Do niegoż się skupić, y iego za głowę mieć na synodzie mieli, ktorzy do synodu należeli, iako to dobrzy y święci episcopi vczynili. Ale byli *na nim* dwa władykowie? Byli: nie na synodzie, ale na seymiku heretyckim. Byli: ale się starszego swego y synodu od niego złożonego zaprzeli, y własnego podpisu rąk swoich odstąpili. Ci dwa synodu vczynić nie mogli. Bo tego żadne prawo, ani Boże, ani kościelne, ani żaden rozum nie dopuszcza, aby ten synod poczynał y sprawował, ktory go nie składał; aby dwa niższy więcey ważyli, niżli metropolit z pięcią władykow swoich; aby synowie na oyca prawo stawili, a poddani na zwierzchnego swego przełożonego sądzić mieli.

кають. Не зъ особами, до собору належачими, але зъ (Арiянами новокрѣщенцами и розными) геретыками и ‖(58—ов) зъ выволанцами, и съ посторонны*хъ* иныхъ королевствъ збегами, и зъ выклятыми сполки мели. Хтожъ имъ тотъ соборъ зложилъ? Никиѳоръ, чили Балабанъ, чили Копыстенский? Ни одинъ съ тыхъ. Зложилъ соборъ митрополитъ, за дозволеньемъ короля его милости. До негожъ се скупить, и его за голову меть на соборе мели, которые до собору належали, яко то добрые и светые епископы учинили. Але (речешь): «были *тежъ тамъ* два владыкове»? (Правда), были: але не на соборе, одно на собранью геретыцкомъ. Были: а старшого своего и собору (властного), отъ него зложоного, заперлисе, и властьного подпису рукъ (и печатей) своихъ отступили. Тые два собору учинить не могли. Бо того жадное право, ани Божое, ани церковное, ани жадный розумъ не допущаеть, абы тотъ соборъ починалъ и справовалъ, хто его не складалъ; абы два нижшие болшъ важили, нижли митрополитъ съ петма владыками; абы сынове на отца право ставили, а подьданые зверхнего своего преложоного судити мели.

«Ale było tam popow wiele y czerncow». By ich było *dwa tysiąca,* do synodow iedney odrobiny prawa nie maią. Samych to biskupow trybunał, y nikt tam głosu nie ma, iedno ci kościelni senatorowie y sprawcy ludu Bożego. Co wszytkie kanony y prawa kościelne vkazuią.

‖(об. 58) «Але было тамъ поповъ не мало и чернъцовъ». Бы ихъ было и *наболей,* до собору (тые вси) одное одробины права не маютъ. Самыхъ то епископовъ (власть и) трыбуналъ, и нихто тамъ голосу не маетъ, одно тые церковные сенаторы и справъцы люду Божого. Што все каноны и права церьковные указують.

«Ale tam był od patryarchy Nikifor». Był: ale nie od patryarchy, iedno *od Koronnych nieprzyiacioł,* ktory Rozwana do Wołoch prowadził, y tam poimany z więzienia Chocimskiego vciekł, y od krola i. m. zaręczony iest. A tak syno-

«Але тамъ былъ отъ патрыярьхи Никифоръ». Былъ (Никифоръ): не отъ патриярхи, одно *яко збегъ и злочинъца,* который Розвана до Волохъ впровадилъ (и на людъ короля его милости навелъ,) и тамъ, (за щастьемъ короля

dem się ta schadzka w kamienicy Brzeskiey zwać, ani żadnych aktow synodalskich odprawować nie mogła.

«Dano tam, prawi, klątwę na metropolita y na inne władyki, na tym kamienicznym z heretykow zebranym zborzyszczu». Podobno dano: ale tak ważyła, iako gdyby (kmieć starostę swego,) *woiewoda* biskupa swego wyklinał, abo gdyby biskup patryarchę, abo patryarcha papieża do siebie pozywał y wyklinał. O, nierządzie! Bluźnienie tam było, nie klątwa! Bo tym mieczem nie świeccy, nie poddani duchowni, ale nawyzsza moc (kościelna) władnie. O tym głupstwie szkoda więcey mowić! Barziey się dziwuię, iż się tak bezrozumny kto nayduie, ktory tey klątwie moc y ważność daie.

«Ale Nikifor miał poruczenie od patryarchy, aby ie wyklął». Nie miał, ani tego pokazał, ani żadnego prawnego postępku czynić nie śmiał! Bo by pod tytułem patryarchy ta klątwa była. Ale żadney głowy y *vrzędnika nie ma.* Aby dobrze patryarcha władyki wyklął, tedy iuż starszy nad patryarchą papież rozgrzeszył. Patryarsze gdy papież y Piotra ś. stolica moc odeymie, iuż żadney duchowney władzy nie ma.

его милости, отъ господара Волоского и отъ войска его королевьское милости посполъ зъ Розваномъ) пойманый, (и до везенья господара Волоского посажоныи въ Хотиню,) съ которого везенья утекъ, (и отъ господара Волоского здрайцою названыи, которого се и теперъ у его королевьское милости упоминаеть, и абы былъ выданъ, яко збегъ и здрайца его, домагаеть и прóсить, для чого) и отъ короля его милости прыпорученый естъ. А такъ соборомъ тая схажка въ камени‖**(59—ог)**цы Берестейскои зватисе, ани жадныхъ справъ соборовыхъ отправовать [1] не могла.

«А дано, дей, тамъ клятву на митрополита и на иные владыки, на томъ каменечъномъ зъ геретыковъ собранымъ зборищу». Подобно дано: але то такъ важитъ, яко кгды бы (подданыи пана своего), *попъ* епископа своего, (мещанинъ воита своего) выклиналъ, або кгды бы епископъ патрыярху, або патрыярха папежа до себе позывалъ и выклиналъ! О, неряде! Блюжненье тамъ было, не клятва! Бо тымъ мечомъ не свецкие, не подданые духовные, але навысъшая моцъ владаетъ. О томъ глупъстве шкода болшъ мовитъ [2]! Болшеи дивуюсе, ижъ се такий безърозумныи хто найдуеть, который той клятве моцъ и важность приписуеть.

«Але Никиѳоръ мелъ порученье отъ патрыярхи, абы ихъ выклялъ». Не мелъ, ани того показалъ, (кгдыжъ Никиѳоръ давно съ Царогороду утекъ, и тутъ се часъ немалыи въ Волоскои и Мультаньскои земли блукалъ, ме‖**(об. 59)**шаючи речъми, и зъ неприятельми короля его милости пана нашого и отчизны нашое переставалъ, и непрыятели на насъ поджигалъ и наводилъ,—а въ тои клятве) жадного правного поступъку чи-

[1] опечатка: «отправоватъ» [2] опечатка: «мовитъ»

нить не смелъ! Бо бы подъ тытуломъ патрыярхи тая клятва была. Але жадное головы и *зверхности* (въ той клятве) *не въспомнено.* Абы добре патрыяръха владыки выклялъ, тогды *вжо* старшіи надъ патрыярхою папа (Рымскии) розгрешилъ. Патрияръше кгды папа и Петра светого столица моцъ одоиметь, *уж*о жадъное духовъное власти не маеть.

«Potępili władyki, y władyctwa im wziąć y zrzucić ich z dostoieństwa ich kazali». Kazali: ale iaki sędzia, takie też roskazanie. Świeccy duchowną, poddani krolewską moc sobie przypisuią.

«Прокляли владыки, и владыцства имъ взять [1] и скинуть ихъ зъ достоенствъ ихъ казали». Казали: але який судья, такое тежъ росказанье. Свецъские духовъную, подъданъные королевъскую моцъ собе прыписуютъ.

O, niestatku! Bez sądu iako kto tracić ma swoię dostoyność? Izali tam właśni sędziowie ich byli? Byli heretycy, ktorzy nie tylo ‖(404) władykom, ale y wszytkim naszym biskupom radziby biskupstwa wydarli. Ieremias gdy tu był, (choć mniemany sędzia, władykow) bez dozwolenia k. i. m., iako patrona y podawce wszytkich władyctw, żadnego z mieysca ruszyć nie śmiał. A ci ludzie świeccy, vporni, niemaiący mocy żadney, ani mniemaney, ani malowaney, śmieią się w tak wielkie vrzędy papieskie y krolewskie wdawać!? O, śmiałości y wszeteczności bezbożna!

О, нестатку! Безъ суду яко хто тратить [2] маетъ свою достойность? Азажь тамъ власные судьи ихъ были? Были (Арыяни, новокръщенъцы, атеисты и иные розъные) геретыки, которые не только владыкомъ, але и ‖(60) всимъ нашимъ епископомъ ради бы епископие выдрали (и веру повшехную Рымскую и Рускую загубили и выкоренили). Еремия (патрияръха, хотя рекомо власный судья былъ [3]) коли туть былъ [4], однакъ, безъ дозволенья и листовъ короля его милости, яко подавъцы и оборонъцы всихъ владыцъствъ, жадного зъ местъца рушыть не смелъ. А тые люди свецкие, упоръные, не маючи моцы жадное, ани мниманое, ани малеваное, смеютъ се въ такъ великие урады папеские и королевские вдавать!? О, смелости и вшетечности безьбожная!

«Ale się spisuią, y wielka ich gromada, y wiele prostych ludzi do siebie namawiaią y buntuią». Nie boycie sie! Marka to Epheskiego heretyckie sztuki! Gdy iawną prawdą, y dysputacyą na synodziech z vczonemi kapłany Bożemi, y proroki od Boga posłanemi, y wywo-

«Але се списуютъ, и великая ихъ громада, и много простыхъ людей до себе намавяють и бунтуютъ». Не бойтесе! Марка то Еѳеского геретыцкие штуки! Кгды явъною правдою, и дыспутацыею на соборехъ зъ учоными презвитеръми Божыми, и пророки отъ (Пана)

[1] опечатка: «взятъ» [2] опечатка: «тратитъ» [3] опечатка: «быль» [4] опечатка: «быль»

dami z pisma ś. y doktorow nie wygrawaią,—w kącie przed pospolstwem swoie rzeczy zaocznie stawią y mocnią, do rozruchu y tumultu niewiadome prostaki, y do sedyciy na vrzędy, od Boga postanowione, lud niewinny przywodząc. Łacno to popom, y burmistrzom Ruskim, y rzemięśnikom, y niewiastom, y innemu motłochowi vdawać: «władykowie zaklęci, do Łaciny przystali, strzeżcie się ich, ani im oddaycie posłuszeństwa». Bo ci wszyscy barzo dobrze rozumieią, y na tym się znaią, co klątwa, kto ią władnie, kto ią daie, y dla ktorych przyczyn być może? Nie wiedzą ci, iako rozna iest moc metropolita od władykow, y władykow od popow; nie wiedzą, co synod, co nie synod, kto prawnie y prawdziwie wyklęty, a kto nie wyklęty, kto heretyk, a kto prawowierny? Tego ci prostacy nie wiedzą.

Бога послаными, и выводами съ писма светого и докторовъ не выграваютъ,—въ куте передъ посполъствомъ свое речы заочне ставятъ и моцнятъ [1], до розруху и тумульту неведомые проста‖(об. 60)ки, и до бунътовъ на урады, отъ Бога постановеные, людъ невинъный прыводечи. Лацно то попомъ [2], и буръмистромъ Рускимъ, и ремесникомъ, и невестамъ, и иному мотлоху [у]давать: «владыкове заклетые, до Латины прыступили, стережытесе ихъ, ани имъ отдайте послушенъство». Бо тые вси добре розумеють, и на томъ се знаютъ, што клятва, хто ею владнетъ, хто ее даетъ, и для которыхъ прычинъ быть можетъ? Не ведають тые, яко розная естъ моцъ митрополите отъ владыковъ, и владыковъ отъ поповъ; не ведають, што соборъ, што не соборъ, хто правне и правдиве выклятый, а хто не выклятый, хто ересникъ, а хто правоверный? Того тые простаки не ведають.

Tak czynili heretycy, y on Dioscorus, ktory na Epheskie concilium tysiąc mnichow przywiodł, ktoremi concilium (y oyce święte) rozgromił, y składał z vrzędu kogo chciał; y Flawiana, Carogrodzkiego patryarchę, z nimi zabił, y inne biskupy pomordował, y broił by był daley, by mu byli potym papieżowie odporu nie dali. Tak czynią buntownicy, co prawdy nie maią.

Такъ чинили ересники, и онъ Диоскорисъ, который на Ееезский соборъ тисечу мниховъ привелъ, которыми соборъ розъгромилъ, и складалъ зъ урядовъ кого хотелъ [3]; и Өлявиана, патрыярху Царогородского, зъ ними забилъ, и иные епископы помордовалъ, и броилъ бы былъ ‖(61—п) далей [4]. . . . . . .

Печатано съ единственнаго старопечатнаго экземпляра, принадлежащаго Виленской Публичной Библіотекѣ.

A heretyki barzo łacniey na katholiki spisować. Bo ci tak chrześciańskiey zgodzie radzi, iako Turcy, gdy się na nie chrześcianie zmawiaią. Iako sami zgody miedzy sobą nigdy nie maią, tak iey kościołowi Bożemu nie życzą, ani rzeczypospolitey] podać mogą. «Rosproszy Pan Bog, iako psalm mowi, rady panow y

[1] опечатка: «моцнять» [2] опечатка: «потомъ» [3] опечатка: «хотель» [4] на этомъ словѣ, помѣщенномъ въ кустодіи, прерывается старопечатный единственный экземпляръ, принадлежащій Виленской Публичной Библіотекѣ. Сравнительно съ Польскимъ текстомъ, не достаетъ листика или двухъ страницъ, съ нѣкоторымъ, быть можетъ, переходомъ и на третью страницу

ludzi niezbożnych»[1]. Nie boycie się, vcichną wiatry, bunty y podpisy ich, gdy prawda głowę podniesie, a Pan prawdy roskaże. Co nie z Boga, nie potrwa, nie boycie się. Prześladować nas mogą, ale do fałszu y błędow swoich nie przywiodą. Sami rychło poginą ci, co z Bogiem y prawdą Iego walczą.

«Prawom się, powiadaią, naszym Ruskim krzywda dzieie, y wolnościom się vwłoczy, iż władykowie do pokoiu y iedności kościelney przystaią». Maią li takie prawa, aby nigdy dobremi nie byli, aby do iedności kościelney nie przystępowali, y o zbawienie swoie nie dbali?! Maią li na to prawo, aby niezgody miedzy bracią siali, a nigdy do chrześciańskiey miłości y iedności wiary nie przychodzili?! Mam za to, iż nie maią, bo by to piekielne były dyabelskie przywileie; bo sam czart poprawić się nigdy y dobrym być nie może. Gdy Rusi prawa nadano, aby w swym nabożeństwie przeszkody nie mieli,—nie zakazano im, aby się z kościołem ś. y z chrześciaństwem nie zgadzali, a katholiki z schismatykow nie zostawali. Izali gdy zostaią y do Rzymskiego się kościoła obracaią, prawa gwałcą? Owi prawa gwałcą, ktorzy do heretykow idą, bo im tego prawo pod srogim karanim zakazuie.

Puszczaią y podmiataią kartelusze o cudach w Brześciu: «iż się przy mszy wino w wodę odmieniło, gdy ieden tam iezuita w cerkwi ś. Mikołaia służył». Potwarzy się tey nie wstydzą. Żaden tam ieszcze iezuita, ani kapłan Rzymski mszey nie miał; a ieśli się Grekowi, ktory w ten czas służył, to trafiło, iż w kielich miasto wina z omyłki wody nalał, — cuda żadnego nie masz; trafia się to y v pilnych y nabożnych. To cud, iż ludzie rozumni y chrześciańscy tak sprosne kłamstwo mowią, abo wierzyć śmieią.

O, miłośnicy Boży! ktorzy sobie zbawienia wiecznego życzycie, zmiłuycie się sami nad sobą! Słuchaycie Boga, słuchaycie prorokow Iego, y pasterzow swoich, iako pismo mowi, y nawyzszego nad trzodą Piotra; za ich rozumem idźcie, a wilki y zwadźce a rosterki sieiące znaiąc, pokoy y prawdę miłuycie. A Bog pokoiu y miłości chrześciańskiey z wami będzie. Amen.

Польскій текстъ печатанъ съ изданія 1610 года.

---

[1] Псал. XXXII, 10: «Господь разоряетъ совѣты языковъ, отметаетъ же мысли людій и отметаетъ совѣты князей»

ЕКТЕЗИСЪ

ПРАВОСЛАВНОЕ ПОЛЕМИЧЕСКОЕ СОЧИНЕНИЕ

1597 года [1].

||(**ненум.**) **EKTHESIS**

abo

KROTKIE ZEBRANIE SPRAW,

KTORE SIĘ DZIAŁY NA PARTYKULARNYM, TO IEST, POMIASTNYM SYNODZIE W BRZEŚCIU LITEWSKIM.

Nie przechodź granic, ktoreć położyli oycowie twoi [2].

(*послѣ сего слѣдуетъ украшеніе, въ видѣ квадрата*)

W KRAKOWIE.

Roku od stworzenia świata 7104, a od wcielenia Pana naszego Iezusa Christusa 1597.

||(**об. ненум.**) Iudas ś. apostoł w liście swoim pisze:

«Namilszy, gdyż wszelakie staranie czynię, żebym pisał do was o społecznym zbawieniu naszym, słusznie musiałem pisać wam, napominaiąc, abyście boiowali o wierze raz świętym podaney. Bo podeszli niektorzy ludzie, dawno wprzod napisani na to osądzenie, niezbożni, Boga naszego łaskę przestawiaiąc do plugastwa, y Samego Wła[d]ycę Boga y Pana naszego Iezusa Christusa zapieraiąc się, (y tam niżey) w swych pożądliwościach y nieczystościach chodząc: cić są, co się oddzielaią od iedności wiary y są cieleśni, ducha nie maiąc» [3].

Ian ś. w pierwszym liście w kap. 2 mowi:

«Dziateczki, ostatnia godzina iest. A iakoście słyszeli, że antychrystus przyidzie, y dziś antychrystusow wiele było, y sstąd rozumiemy, że ostatni czas iest. Od nas wyszli, ale nie byli z nas; bo ieśliby z nas byli, wżdyby byli trwali z nami; ale aby się okazali, że nie byli wszyscy z nas» [4].

Paweł ś. do Tymotheusza w 1 liście, kap. 4:

«Zaś Duch źrzetelnie mowi, że w ostatnie czasy odstąpią niektorzy od

[1] Ектезисъ былъ перепечатанъ А. Н. Поповымъ въ «Чтеніяхъ Общества Исторіи при Московскомъ университетѣ» въ 1879 году, кн. 1, но не вполнѣ рачительно [2] Притч. XXII, 28: «не прелагай предѣлъ вѣчныхъ, яже положиша отцы твои» [3] Іуда I, 3—4, 18—19 [4] 1 Іоан. II, 18—19

wiary, pilnuiąc duchow zwodzących y nauk czartowskich, w obłudności fałsz mowiących» [1].

[(1—A2) **EKTHESIS**

wkrotce spisany spraw, ktore się działy na partykularnym synodzie, za łaską Bożą y za wolą naiaśnieyszego a naywyższego iego mści krola Polskiego, wielkiego xiążęcia Litewskiego, Roskiego, Pruskiego, Mazowieckiego, Żmodzkiego, Kijowskiego, Iflandskiego etc., y Szwedskiego, Godskiego, Wandalskiego dziedzicznego krola Zygmunta Trzeciego, w mieście Brześciu Litewskim zebranym, roku 1596, octob. 6, indictiona 10,—o tym, iż niedawnego czasu było zamieszanie y trwoga nie mała miedzy metropolitem Kijowskim Roskim Michałem y niektorymi iemu iednomyślnymi władykami, a miedzy chrześciańskim mnostwem ludzi narodu Roskiego,—dla niektorych nowych rzeczy w cerkwi, wszczętych, nad postanowienie y kanony świętych oycow, przez pomienionego metropolitę, ktory śmiał z władykami swymi w to się wdać.

Przedmowa pomienioney sprawy.

Co się tycze, aby mocno trzymać y nic nie występować z granic wiecznych, ale w nich trwać, ktorych położyli oycowie naszy [2],—nie tylko przez dawnych świętych to dobrze iest warowano, ale y przez nowych, potym będących y Ducha Ś. napełnionych, oycow naszych, w rozne czasy y lata będących, prawnie iest vtwierdzono, y to tedy iest iawnie y za rzecz pewną przyięte. A iż też y o tych, ktorzy by iakożkolwiek wzruszać abo odmieniać chcieli pomienione postanowienia, kanonnemu podpadaią karaniu, przez tychże świętych oycow opisanemu. Y to tak bez żadnego wątpienia w sobie się ma.

Co się nie trefnie trafiło y metropolitowi Kijowskiemu Roskiemu Michałowi y niektorym z nim iednomyślnym władykom iego, ktorzy, nad godność dostoieństwa pasterskiego, [(2) sstawszy się godnymi, nie vważyli v siebie dosyć vczynić tey powinności, ktorą bez żadney wymowy aby zachowali, trzymaiąc postanowienia y dogmata świętych oycow, y ich własną przysięgę, ktorą przed Bogiem y świętymi anioły w pośrzod cerkwie vczynili, czasu chirotoniey swoiey, nie naruszaiąc zachowywać tak same pronomia y prawe dogmata y zwyczaie katholickiego y apostolskiego thronu Konstantynopolskiego, iak też y ine, ile co do powinności obmyślawania o owcach P. Christusowych im należy, o ktorych y liczby, iako pasterze od Pasterza przednieyszego, w dzień strasznego onego rachunku pytani będą.

Lecz oni, po otrzymaniu dostoieństwa, odstąpić świętego thronu Nowego Rzymu a przylepić się do Starego — prędko potym vmyslili, potaiemnie częstych praktyk y namow z sobą zażywszy. Co nie pomału zafrasowało y zatrwożyło wszytkimi zgoła będącymi w państwach nawyższey y naiaśnieysz[e]y Korony Polskiey, tak Bogiem vmiłowanymi episkopami, wielebnymi archimendrytami, nabożnymi prezbiterami, iako też y oświeconymi xiążęty, wielmożnemi pany y innymi Christusowym imieniem pieczętuiącymi się ludźmi narodu Roskiego. Z ktorych nie mało, o tym daiąc znać, nie tylko do świętego powszechnego

[1] 1 Тимоѳ. IV, 1—2 [2] Притч. XXII, 28

patryarchy Konstantynopolskiego, własnego katolickiego zwierzchniego ich pasterza, pisali, prosząc, aby posłał ktorego z miedzy vczonych cerkiewnych, ale y do wymownieyszego wielkiego protosyngiela Nicefora, teyże wielkiey cerkwie świętego thronu Konstantynopolskiego, na ktorym rząd y sprawa tego thronu po części niemałey polega, w ziemi Wołoskiey na ten czas będącego, wiele pisania, ktore y z inymi w hipomnimata położone z wielką prośbą słali, prosząc go, aby tu nie mieszkaiąc przybyć raczył, y to, iako iest słuszna, naprawić. Gdyż ta iest iego powinność, aby spraw takowych doyźrzał y wedle kanonow rządzil nimi, pokazuiąc wszelaką pilność, iako wielki protosyngiel y dydaskał patryarszego thronu Konstantynopolskiego.

Do tego tedy y synod prywatny za wolą iego krolewskiey mości w Brześciu aby się ziechał—słusznie być vpatrzyli. Gdzie na samy ten czas zebranego synodu y pomieniony wielki pro‖(3—Аз)tosyngiel Niceforus przybył. Pierwsza: aby roskazaniu wielkiey cerkwie dosyć vczynił. Druga: aby prośb ludzi chrześciańskich narodu Roskiego nie przebaczył. Trzecia: aby dosyć vczynił swey powinności. Tamże zaraz przyiechawszy, dzień przed naznaczonym terminem przystoynie vmyślili (wespoł y z wymownieyszym Cyryllem, protosyngielem Ałexandryskiey katolickiey y apostolskiey świętey cerkwie, trefunkiem w tuteyszych kraiach będącym, ktory też za vżyciem przybył na ten synod, dla teyże potrzeby), aby do pomienionego metropolity Michała, w Brześciu wespoł z władykami iego będącego, z braciey niektorych posłać, z tym, aby od ich person godne w Christusie pozdrowienie do nich vczynili, y też przyść do nich, aby ich napomnieli, pokazuiąc przystoyną miłość, y powinności czyniąc dosyć przeciwko noszącym na sobie personę Wschodniey świętey Bożey katholickiey y apostolskiey cerkwie, matki ich własney, to iest patryarszego świętego thronu Konstantynopolskiego, od ktorego y archijereyskie dostoyności otrzymali, aby duchownie wespoł zasiadszy vpatrzyli y cerkiew, ktorą dla zebrania synodu obrali, y tak też y te zamieszania w Duchu Świętym aby vsmierzyli. Na co oni posłom odpowiedzieli: «że vpatrzymy w to: ieśli nam słusznie przyść, przydziemy». Y nie przyszli.

Pierwszego dnia synodu co się działo:

A nazaiutrz, w dzień naznaczony synodu, wiele radzili się, rozmawiaiąc o cerkwi, w ktorey by synod miał się odprawować. Y wszyscy iednako na to się zgodzili y lepiey być vradzili, aby w ktorym domu przestronym synodować, a niżeli gwałtem wszytkim rynąć się w cerkiew ktorąkolwiek (abowiem wszytkie pod władzą ich były), przestrzegaiąc, aby się rozruch iaki y trwoga przez to nie stała, y w rzeczach należących za tym aby zatrudnienie nie było, — co by y naiaśnieyszego krola iego mości y oświecony senat iego zafrasowało,—w to też vpatruiąc, że takowe ziazdy synodow wielekroć bywały, y nie iedno w cerkwiach.

Y tak rano w domu przestronym, dla wielkiego zebrania lu‖(4)dzi na to godnym, synodownie zasiedli. Napierwey tedy, nim sprawować poczęli, dwu godnych na to prymikyryow obrali: iednego dla porządku w kole duchownym, Nestora prezbitera, protopopę Zabłudowskiego, aby vskramiał wszelaki rozruch y porządek czynił w synodzie; a drugiego prezwitera Ostroskiego, kaznodzieię Ignacego, ktory aby był starszym w porządku

synodowych notaryow. Y tak tedy wszyscy porządnie wedle stanu zasiedli: duchownego stanu osoby swoim kołem, maiąc w poyśrzodku siebie położone swięte Ewanielium, ktore Samego Christusa obecnie być znaczyło; a ich mość świetcy panowie także też osobno koło swoie mieli, y marszałka iednego miedzy sobą.

A po dokończeniu modlitw świętych, y wprzod będącemu poświęceniu, Hedeon, władyka Lwowski, Roskim ięzykiem napierwey mowił, ktorego mowę Cypryan ierodyakon po Grecku tłumaczył:

«Cośmy kolwiek od świętey Bożey Wschodniey cerkwie własney matki naszey przyięli, tak obyczaie, iako y dogmata, w onych się kochamy, y w nich być, aż y do ostatniego kresu żywota naszego, chcemy, y dla nich vmrzeć ofiaruiemy się. A co sam baczę, to y o wszytkich braciey naszey, ktorzy się na ten synod zebrali, rozumiem, że się tak z nich każdemu zda, iż to niebacznie y przeciw prawu mitropolit Michał y iego władykowie vczynili, że osob patryarszych vsłuchać, ani się przed nimi stanowić chcieli. Dla tegoż na wypytanie tych rzeczy potrzeba się nam vdać, za ktore się oni śmieli wziąć».

Cyryllus, wyższey pomieniony protosyngiel Alexandryiskiey apostolskiey cerkwie, mowił:

«Przystało wielebnemu metropolitowi Michałowi y przy nim będącym władykom wszelaką skłonność y wdzięczność pokazać przeciwko tym, ktorzy noszą na sobie personę Wschodniey świętey Bożey katolickiey y apostolskiey cerkwie, ktora ich vczciła y tego stanu godnymi pokazała, a przyść bez żadney wymowy. A ponieważ dosyć nierządu naczynili y stanowić się nie chcieli, y nadto ieszcze y pozywani będąc od tak wielkiego zebrania chrześcian, z tey te(5)dy miary słusznie, aby, co iest wedle świętych kanonow, na nich sprawowano było».

A te słowa iego od wszytkiego synodu przyięte y pochwalone były.

Niceforus, pomieniony wielki protosyngiel patryarszego świętego thronu Konstantynopolskiego, rzekł:

«Iż porządek niebieskie y ziemskie przełożeństwa maią, to od starych y nowych w pismie Boskim mędrcow iest przyznano. A iż metropolita sam, iako y przy nim będący władykowie (bądź to dla niewiadomości przestrogi, w kanoniech im opisaney, bądź też y dla własney niewdzięczności y niemądrego ich baczenia) że sobie nie rozsądzili, co powinni byli vczynić, a nie vczynili,—y to każdemu rozsądnemu iest iawno, że to źle vczynili. My tedy iednak dla nich, tak nieopatrznie y nierządnie, według nieprawnego postępku sobie postępować nie będziemy, ale we wszytkim—wedle praw y kanonow, iako z początku zwykło się zachowywać w naszey świętey Bożey Wschodniey cerkwi. Przetoż ieszcze y nadto—z paranagnostykiem, skromnie a łaskawie pozywaiącym ich, aby na synod przyszli—niech idą siedm braciey».

Y tak byli posłani: Niceforus, archimendryta Kijewski; Henadyusz, archimendryta Dermański; Ignacyus, prymikiry, y Damian, prezbiterowie Ostrozscy; Ioan, protopopa Szczyrecki; y Iędrzey, prezbiter Lwowski; a przy nich Gregoryus, notary, maiąc przy sobie paranagnostykum synodowe w te słowa opisane:

Paranagnosticum pierwsze.

«Lepiey było, wielebni w Christusie bracia, nie być wam przyczyną do takowego zaburzenia. A ponieważ się tak sstało, dla tegoż y iego krolewska miłość zezwolił, aby synod był y te sprawy vspokoił. Na cośmy się tu ziechali. Dla

tegoż słusznie było waszey wielebności, przez pisanie za kilka dni, iakoż y dnia wczorayszego, od patryarszych exarchow y namiestnikow od świętey Bożey y apostolskiey katolickiey cerkwie napomnio-‖(6)nymi będąc, posłuchać zaraz, y przed nimi chętliwie się stanowić, iako y sama wasza powinność po was tego chce. A ponieważ y to wam iest przebaczono, pilnie tedy przez nabożnych braciey naszych napominamy y prosimy wielebności waszey, abyście do synodu przyść raczyli: abowiem na was czekamy, abyśmy zgodnie wespoł poszli do ktorey cerkwie, a tam zasiadszy, te to zaburzenia z pomocą Świętego Ducha mogli vspokoić».

A gdy się od nich pomienieni posłowie wrocili, tedy Michał, władyka Przemyślski iął mowić:

«Ponieważ się wrocili, ktorzy byli z synodu posłani·aby nam przełożyli, prosimy wielebności ich: co za odpowiedź od strony tamtey przyięli?»

Ignacyus, prezbiter Ostrozski y prymikiry w porządku notaryow synodowych, rzekł:

«Iakośmy byli posłani od świętobliwości waszey do wielebnego metropolity Michała, tedy zastawszy go, napominaliśmy przystoynie a prawie skłonnie, wedle nauki, ktorąśmy od was mieli, aby sam y z władykami, przy nim będącymi, na synod przyszli. A on nam odpowiedział: «mamy się, mowi, na to rozmyślić y z iego mścią arcybiskupem Lwowskim Ianem Dimitrem Solikowskim, y z drugimi dwiema wielebnymi biskupami Rzymskimi, z Bernardem Macieiowskim, biskupem Łuckim, a z Stanisławem Gomolińskim, biskupem Chełmskim; toż potym możemy przybyć». Co toż y drudzy bracia, ktorzy ze mną posłani byli, mogą powiedzieć, iako było».

Y tak y drudzy, pytani będąc, toż powiedzieli y wyznali.

Co od nich słysząc, synod przez wszytek dzień ten aż y do wieczora samego oczekiwali mitropolity y władykow iego przyścia do siebie. Y nie mogli się doczekać.

Wtorego dnia to się działo:

A nazaiutrz zasię barzo rano na tymże mieyscu synodu znowu zebrawszy się, porządkiem w kolech, iako się pomieniło, zasiedli.

Lukasz, metropolita Beligradski, począł mowić:

«Dobrze to raczycie baczyć, świątobliwość wasza, po przerzeczonym mitropolicie Michale y po iego władykach, iż iawnie sam siebie osądza y iest przeciwko sobie. Co wszyscy możemy to iaśnie ‖(7—8) widzieć, że dla tych spraw, ktore sobie nowo wszczął y śmiał się za nimi vdać, w ktorych iest y podeyźrzanym, nie śmie tu na synod stawić się».

Niceforus, wielki protosyngiel patryarszego tronu Konstantynopolskiego, rzekł:

«Znowu y drugich z nabożnych braciey naszych sześci osob potrzeba posłać: niech by ieszcze szli do nabożnego metropolity Michała a napomnieli onego y władykow iego, aby tu przyszli y z nami pospołu w tym synodzie zasiedli».

Y zaraz posłani byli: Elizeusz, archimendryta Piński; Bazyli, archimendryta Dubeński; Ilaryon, archimendryta Supraski; Klementy, protopopa Kamieniecki; Ioanas (sic), protopopa Iarosławski; y Iędrzey, prezbiter Lwowski, notary, maiąc z sobą także paranagnosticum w te słowa napisane:

Paranagnosticum wtore.

«Godziło się bowiem dnia wczorayszego wielebności waszey, przez poświęconych

osob y braciey naszych napomnionym będąc, na synod zeiść się, y dla żadnych przyczyn onego się nie zostać. A chociażeście się y zostali, synod iednak vczynił to, że was aż y do wieczora samego oczekiwał. Pilnie tedy znowu tym wtorym paranagnostykiem, przez wielebnych archimendrytow y nabożnych prezbiterow, wzywamy y prosimy was, abyście przybyli a nie zostawali się od tych spraw, ktore odprawowane będą».

A gdy się posłowie wrocili, Ignacyus, prezbiter Ostrozski y prymikiry, rzekł:

«Ponieważ się iuż wrocili, ktorzy byli posłani, wielebni bracia naszy, prosimy, aby nam powiedzieli: co za odpowiedź od strony otrzymali?»

Andrzey, prezbiter Lwowski, notary synodowy, rzekł:

«Iakośmy byli posłani od świętobliwego waszego synodu do wielebnego metropolity Kijowskiego Michała y do władyk, przy nim będących, tedyśmy w gospodzie ich od czwartey na dzień godziny aż y do tey wieczerniey godziny oczekiwali, chcąc odnieść iaką odpowiedź. Y zaledwie aż oto teraz odprawili nas, mowiąc: «prożno nas czekacie; ||**(8)** my nie poydziemy». Co my vsłyszawszy, odeszliśmy od nich zaraz».

Ilaryon, archimendryta Supraski, tychże słow poświadczył mowiąc:

«Y iam właśnie też słowa słyszał».

Co y drudzy ieden po iednemu zgodnie toż powiedzieli, mowiąc:

«Co tu nabożny Andrzey prezbiter powiedział, wszytko iest prawda, y tak było, a nie inaczey; bo y my, będąc tamże, tożeśmy widzieli y słyszeli».

TRZECIEGO DNIA TO BYŁO:

A nazaiutrz rano zaś się synod zebrawszy (wiele z stanow cerkiewnych), ięli na nich narzekać, to iest na metropolita y władykow iego, mowiąc:

«Iż przed dwudziestą y piącią blisko dni, dosyć vważnie wymowny, wielki protosyngiel wielkiey cerkwie Niceforus, y pierwsze mieysce trzymaiący teraźnieyszego naszego synodu (iako się przedtym oznaymiło), do wielebnego tego to metropolity Michała pisał y posyłał list, zdrowey rady y nauki napełniony: aby nic się nie trwożąc, na ktorymkolwiek mieyscu, gdzieby się mu podobało, z sobą się zeyść, pierwey aniżli się ich wiele ziedzie, dla pomiarkowania, aby się to przed czasem odprawiło, co im wszyscy chrześcianie zadaią: że się sstali odstępnikami. Nie mniey nadto y ono, gdy dniem, przed tym samym terminem, z wymownym Cyryllem, protosyngielem Alexandryiskiey cerkwie, kanonnie (iako się rzekło) posyłał. Y nie dosyć na tym. Ale y dzisieyszy święty synod pozwem pierwszym y wtorym pozywał ich, tak samego metropolita Michała, iako y władykow z nim będących, posyłaiąc do nich paranagnosticum, skromnie y łaskawie przyzywaiąc ich, aby się zeszli do synodu, y o tym, co śmieli vczynić, sprawę aby dali; a iż nie chcieli na to pozwolić, aby tu przybyli. Przeto co iest wedle świętych kanonow, słusznie aby na nich podniesiono było».

Ignacyus, prezbiter Ostrozski y prymikiry, rzekł:

«Mamy tu przy sobie kopiję pisania wielkiego protosyngiela, ktore na on czas posłał do tego to metropolity Michała. Ieśli raczycie, aby była czytana?»

Niceforus, archimendryta Kijewski, rzekł:

«Ponieważ ma||**(9—Б2)**my y po Rosku przepisaną, niechby czytana była».

Y kazano czytać. Ktore się pisanie tak w sobie ma:

Własna kopija listu.

«Niceforus, wielki protosyngiel, etc.

«Oświęconemu metropolitowi Kijowskiemu Michału — pokoy, zbawienie od Boga Oyca y Pana naszego Iezusa Christusa z Duchem Świętym aby dane było, modli się.

«Tym naszym pisaniem wiadomo czynimy świątobliwości twoiey, że przeszłego septembra, gdy się dowiedział świętobliwszy y powszechny patryarcha Ieremiasz o zamieszaniu, ktore się tu sstało dla niektorych w cerkwi wymysłow nowych, pisać do nas raczył: abyśmy tu, wedle starodawnego zwyczaiu y porządku, exarchem przybyli, y wszytko, ile za sprawą szatańską nierządnego sstało się miedzy waszymi władykami na zgorszenie ludzkie, abyśmy naprawili y vsmierzyli.

«A gdyśmy tu przybyli, rożnie o tych sprawach nam donoszono. Iedni bowiem powiedaią, że twoia świętobliwość imię patryarsze w Boskich y świętych ofiarach ieszcze wspominasz, y inne wszytkie sprawy wedle porządku, iako y pierwey, odprawuiesz. Drudzy zasię donoszą, że żadnym sposobem wielebność twoia imienia patryarszego nie wspominasz, ani się iuż trzymacie starych świętych obyczaiow y dogmat Wschodniey świętey Bożey katolickiey y apostolskiey cerkwie. Czemu nie daiemy wiary, aby to tak było.

«Przeto piszemy do wielebności waszey, abyście nam wszelaką prawdę, iako się ma, przez swoie pisanie oznaymili, ieśli trzymacie się obyczaiow starych y świętych dogmatow, wedle pierwszego porządku. Abo ieśliście też y porzucili, abyśmy, wywiedziawszy się skutecznie samey prawdy, y wszytko z Duchem Świętym, ile tu cokolwiek nienawidzący dobrego dyabeł sprawił, wniwecz obrocili y vspokoili rzeczy. Y tak pokoy cerkiewny aby był zachowan, y związek iednomyślności y miłości miedzy Bożymi iereymi nierozerwany y cały został, z czego by Pan Bog w Troycy chwalony był vwielbion.

«Tak vczyń, bracie moy w duchu namilszy, napisz do (10) nas, y o wszytkich tych rzeczach wiadomych nas vczyń. A o tym też pilno się postaray, abyśmy, iako narychley na ktore mieysce ziechawszy się, z sobą widzieli się y w to vpatrzyli, iakoby wszelakie zamieszanie y trwogę za pomocą Bożą vtulili. Zdrow bądź. Septem. 13.

«Pozdrawiamy też od Pana Boga vmiłowanych władykow, w Christusie namilszych braciey naszych».

A potym było czytane y drugie pisanie, dniem przed terminem od Nicefora y Cyrylla do metropolity y władykow iego posłane, tym sposobem pisane:

Kopija własna pisania, ktore dniem przed synodem posłane.

«Niceforus, wielki protosyngiel, etc., y Cirillus, protosyngiel Alexandryskiey cerkwie.

«Oświęconemu metropolitowi Kijowskiemu Michałowi y [z] nim będącym od Boga vmiłowanym władykom—pokoiu, miłości, zbawienia od Boga życzymy.

«Święta Boża Wschodnia y apostolska cerkiew, powinność pewną maiąc, aby o wszytkich cerkwiach świętych w granicach swych starała się, gdy się tedy dowiedziała o zamieszaniu, ktore się sstało tu miedzy władykami a miedzy wszytkiemi ludźmi wielkiego narodu Roskiego (ich mściami oświeconymi xiążęty, wielmożnymi pany, rycerstwem y innymi prawosławnymi chrześciany, ktorzy z

nami naśladuią obyczaiow y dogmat świętych, tu w państwie wielkiego y naiaśnieyszego krolestwa Polskiego będącymi, dla niektorych w cerkwi nowych wymysłow),—iako namnieyszym sługom swoim w Duchu Ś. roskazała nam, abyśmy tu ziechali, y wszytkiego, ile cokolwiek na was mowią y przyczynę daią, skutecznie wedle prawa y kanonow wypytali się, y to wszytko kanonnie vspokoili, y pilnie przestrzegli, aby dogmata iey y obyczaie żadney odmiany nie wzięły, ale aby na swym mieyscu zostały y mocnie zachowywane były.

«Iakoż przybywszy, dowiedzieliśmy się, że naiaśnieyszy iego mść krol Polski Zygmunt Trzeci na(11—ß3)znaczył mieysce pewne w Brześciu Litewskim, aby tam był o tym synod partykularny. Na co się iuż y ziechali, iako to widzimy.

«Y my tedy do tego terminu prawie się pośpieszywszy, y skoro przyiechawszy, do wielebności twoiey, wespoł y do władyk twoich, posyłamy to nasze pisanie, ktore znakiem iest niepodeyźrzaney a czystey w Christusie miłości naszey, ktorą ku wam mamy.

«A tak, bracia, napominamy was, abyście kanonom świętym y postanowieniu [1] świętych oycow dosyć czynili, onych naśladuiąc, iako członki vczciwe katolickiey apostolskiey świętey Bożey Wschodniey cerkwie z początku będące. Pokażcie tedy przeciwko niey wszelaką chęć y skłonność, gdyż y sama sprawiedliwość tego się od was domaga, abyście przybyli do tych, ktorzy osobę cerkiewną na sobie noszą (iedna—dla tego, abyśmy się ieden z drugiego vcieszyli, wypełniaiąc w Panu Christusie miłość braterską; druga—żebyśmy się też z sobą braterskie naradzili y w to vpatrzyli, ktorąbyśmy sobie cerkiew dla synodu obrać mieli; a przytym wszelakie zamieszanie y trwogę vspokoili, y z Duchem Świętym doskonale przymierze vczynili, ku czci a ku sławie iednemu Tryhipostastnemu Bostwu, a na pociechę y vweselenie narodowi chrześciańskiemu).

«Zdrowi bądźcie.

«W Brześciu, oktobra piątego, indikcyona dziesiątego».

A skoro po przeczytaniu tych listow Niceforus, wielki protosyngiel wielkiey cerkwie, odpowiedział mowiąc:

«Pan nasz Iezus Christus, Ktory y dziś w tym zebraniu iest z nami, rzecz istotną iaśnie nam pokazać raczył, mowiąc: «wszelaki, ktory źle czyni, nienawidzi światłości y nie przystępuie do niey, aby nie były pokazane sprawy iego» [2]. Y to własnie, a nie co innego, y o wielebnym metropolicie Kijowskim Michale rozumiem, iako też y o iednomyślnych z nim władykach iego. Ktorzy, źle odstąpiwszy obyczaiow y dogmat Wschodniey świętey cerkwie, iako od przodkow swoich przyięli (a potym nieopatrznie obmyślawaiąc, iakoby y podległych ich eparchiam chrześciańskich ludzi do teyże swoiey woley za sobą mogli zaciągnąć, nie dla czego inszego, iedno za niedostatkiem takowych ludzi, ktorzyby vmieli nieprzyiacielskie naygrawania odrażać, y zaś dla tego, że się spo‖(12)dziewali dla niebespiecznego przeiazdu, że tu z Konstantynopola personam patryarszym y vczonym teyże wielkiey cerkwie trudny miał być przeiazd), y wymawiaią się na ten dzisieyszy synod przyść (ktory to, nad nadzieię ich, za

[1] опечатка: «postanowienin» [2] Іоан. III, 20: «всякъ бо дѣлаяй злая ненавидитъ свѣта и не приходитъ къ свѣту, да не обличатся дѣла его, яко лукава суть»

pomocą Bożą zebrał się), boiąc się, aby narzekania y karania słusznego nie podięli, ktorego nigdy vyść nie mogą, gdy w tey złości swey trwać będą.

«Iednak ponieważ nie godzi się nic ostawić, coby do postępku prawa cerkiewnego zeyść się mogło, słusznie tedy dla tego, bracia, y do końca cierpliwości dosyć czynić, — a ieszcze y trzecim paranagnostykiem ich napomnieć, z ktorym siedm braciey niech poydą».

Y posłani byli: archimendryta Kijowski Niceforus; Henadyusz, archimendryta Dermański; Semeon, archimendryta Peresopnicki. A s protopopow czterey: Herazym Skalski, Andrzey Kostantynowski, Konstantyn Dubeński y Klim Kamieniecki. A przy nich Gregoriusz, notariy, maiąc paranagnosticum z sobą, w te słowa napisane:

Paranagnosticum trzecie.

«Synod święty wielebność waszę oto iuż trzecim pozwem pozywa, podlegaiąc y dosyć czyniąc świętym kanonom, daiąc wam dosyć czasu, y cierpliwość z siebie pokazuiąc.

«A tak, chocia iuż na ostatku, vczyńcie, co wam należy: przyszedszy daycie o sobie sprawę, o tym, coście nowo śmieli vczynić (abowiem tak barzo się na was żałuie wszytko zebranie ludzi), wiedząc, że ieśli nie przydziecie y nie będziecie stać przeciw temu wszytkiemu, co na was mowią (tak słownie, iako y na pismie to pokazuiąc),—koniecznie przydzie do tego, że synod święty, co iest wedle kanonow świętych oycow, podnieść na was nam roskaże. A potym iuż nie będziecie mieć czasu y mieysca dawać o sobie sprawę».

———

Y z tym do nich odszedszy, y zaś się wrocili posłowie.

Niceforus, archimendryta Kijowski [1], powiedział:

«Wedle roskazania wielebności waszey, żeby za trzecim paranagnostykiem napomnionemu będąc wielebnemu Michału, metropolitowi Kijewskiemu, y z nim będącym władykom, chociaż nawet dziś na synod zeyść się, y obecnie stanąwszy, o zamieszaniu y o ‖(13) tych rzeczach, za ktore się śmieli wziąć, aby pytani byli,—my tedy, iako nam roskazano, przyszedszy do ich gospody y zastawszy ich, prosiliśmy y napominali, aby przyszli do synodu. A oni tak odpowiedzieli: «co się sstało, iuż się sstało! inaczey to dziś być abo rozstać się nie może: bądź to my słusznie, abo niesłusznie poddali się Zachodniemu kościołowi». Y z tym nas odprawili. Mogą y drudzy, ktorzy ze mną byli, co słyszeli, powiedzieć, iako było».

A drudzy odpowiedaiąc rzekli:

«Iż co tu nabożny archimendryta Niceforus przed wielebnością waszą przełożył, to tak, a nie inaczey było—wyznawamy».

Niceforus, wielki protosyngiel wielkiey cerkwie, rzekł [2]:

«Wedle cerkiewnego prawa y kanonow, ktore w rozdzielech swoich vczą, iż potrzeba, aby y trzecim pozwem tych pozwać, ktorymby zadawano w czymkolwiek, aby pozwani bywszy sprawili się (czegochmy dzisia doznali za trzecim pozwem, abo, snać tu, za czwartym),— tak mam powiedzieć, y z samey ich odpowiedzi przez posły nasze: że iawnie wzgardzili naszą świętą Wschodnią Bożą katholicką apostolską cerkwią, to iest, patryarszym thronem Konstantynopol-

[1] опечатка: «Kijowki» [2] здѣсь начинается рѣчь протосингела Константинопольской церкви Никифора

skim. Ktora cerkiew vczciła ich tym to dostoieństwem, ktore dziś na sobie maią, z łaski mieszkaiącego [1] w niey Świętego y wszytko doskonale czyniącego Ducha.

«Ktorey to Wschodniey świętey cerkwie własnymi synmi iesteście, z początku zostawszy, wy prosto wszytek Bogiem vmiłowany narod Roski, y ta eparchija iey iest własna. Ktorey oni nad godność władarzmi y pasterzmi, nie wiem, iakim sposobem zostawszy,—ludzie, z ktorych wiele żadney nauki, tak naszey bohosłowskiey, iako też y filozowskiey, będąc nieświadomi, y dla tego rozmaicie wszyscy są rozroznieni. Iedni bowiem—za odmiennością od prawdziwey wiary, zpiknieniem się z roznymi herezyami y bezbożnościami, a drudzy zasię—za rozmaitymi szatańskimi sprawami, na schizmę zezwalaiąc, vdaią się. O czym wiele ich z was dali nam sprawę. Za czym wielkich trwog napełnili te to eparchije y zamieszania, iako wyrodni pasterze y nowozaszłe apostoły, kąkolu w nie nasiawszy.

«Lecz Krol wszelakiey mocy nie iest zmalałym w żołnierzach! Naydzie On, ktorzy mogą dać ratunek cer(14)kwiam Iego, tu docześnie, iako się zda, bez żołdu, a w niebie skuteczną zapłatę maiących. Ktorzy y z Ezechielem do nich zawołaią, iako od samey persony Bożey mowiąc: «wyciągnę rękę Moię na proroki, ktorzy się na fałsz oglądaią y płonne rzeczy mowią; znacznymi miedzy ludźmi Mymi nie będą, ani w reiestrze domu Izraelskiego napisani będą, y do Ziemie Obiecaney nie wnidą— —za to, że lud Moy zwiedli» [2].

«Y gdzież iest o świętym stadzie staranie, ktore powinni pasterze czynić? Gdzie opatrzenie ścian Pańskiey owczarnie? Y ktorąż nadzieię może mieć stado Iego, gdy pasterze wilkami się pokazuią, y tak nachodzą na owce, że do każdey zosobna szalenie puszczaią się? Azali o ktorey eparchiey, tu w ziemi Roskiey będącey, nie pilnie poradzili się y vpatrzyli, iakoby ią Zachodniemu kościołowi poddać? tych, ktorzy więcey od piąci set lat, za łaską Świętego Ducha, ktora ich oświeciła cudami Boskimi y znakami, y prawdziwą czystą wiarę w sercach ich wszczepiła, synmi y dziedzicmi krolestwa niebieskiego ich pokazała. Co nie skąd inąd maią, iedno od własney matki swoiey, to iest od patryarszego świętego thronu Konstantynopolskiego. Te tedy obyczaie y dogmata, ktorymi się Bog poczyta, na wszytkim świętobliwe, tey to Wschodniey świętey cerkwie odmienić zawzięli się, abo iakąś iedność miedzy cerkwiami vczynić, fantazyą swoią kręcąc, tryswarwary (sic) vmyslili. O ktorą nie pięć władykow, abo mało co więcey synod ma władzę badać się y stanowić (ktora się tycze wiary y wiele potrzebuie rozmow y wywodow), ale powszechny synod, y ze wszytkiego świata w Bogu poświęcone zebranie mądrych a bohosłownych mężow z Duchem Świętym moc ma. Y iakoż to oni na tak wielkie głupstwo wynieśli się, że za takie rzeczy śmieli się zawziąć?

«Ale co mowi Pan przez Ezaiasza do takowych pasterzow: «idź do pałacu cesarskiego, do Sowny sprawcy wszytkich rzeczy, y mow mu: co tu chcesz, y co tu sprawuiesz?— —Oto Pan zetrze cię y porzuci, y zwlecze z ciebie wszytko twoie ochędostwo y twoię sławną koronę,

[1] опечатка: «mieszkaiącey» [2] Іезекіиль XIII 9—10: «и простру руку Мою на пророки видящыя лжу и провѣщавающыя суетная: въ наказаніи людій Моихъ не будуть, и въ писаніи дому Ісраилева не впишутся, и въ землю Ісраилеву не внидутъ— —понеже прельстиша людій Моихъ»

y odda cię w stronę wielką y nieznaiomą, a tam vmrzesz— —y wezmą cię od twego vrzędu y od godności twoiey. Y ‖(15—C) będzie dnia onego, przyzowę sługę Mego, ktory iest Chelkieow, y vbiorę go w twoie ochędostwo, y dam mu twoię koronę, y vrząd twoy dam na iego ręce, y będzie iako ociec wszytkim, ktorzy mieszkaią w Ieruzalem y w Iudzkiey ziemi. Y dam mu sławę Dawidową, y będzie władnąć, a żaden nie będzie, ktoryby przeciw niemu co mowił.— —Y postanowię go xiążęciem na mieyscu vwierzonym» [1] etc.

«Y ieszcze tak mowi Pan Sabaot: «naruszon będzie człowiek vmocniony na mieyscu vwierzonym, y vpadnie, y odięta będzie chwała od niego, abowiem Pan to mowił» [2].

«Coż to iest co mowi? Ruszyć z vrzędu y zrzucić roskazuie tych, ktorzy źle sprawuią vwierzony im pasterski vrząd y sprawę, y obnażyć ich od wszelakiey czci y dostoyności; a wiernych y szczyrych sprawcow postanowić, aby, przy sławie y vczciwości y przy innych, radości napełnionych, darzech, y vrząd nad małymi y wielkimi przyięli.

«Ale badać się gwałtowna iest nam potrzeba—o takowey śmiałości odstąpienia. Y dla tego pierwey pytam nabożność waszą—wszytkich duchownego stanu, y ich mości iaśnieoświeconych xiążąt, y wielmożnych panow, y wszytkich, ktorzy z powiatow y miast rożnych w państwie sławney y wywyższoney Korony Polskiey tu się zebrali, prace takowey y kosztu niemałego nie żałuiąc dla wiary y nabożeństwa, ktorąście przed laty dawnymi od przodkow zwykłością przyiąć godnymi się sstali: przeto tedy trwacie li w niey vmocnieni, trzymaiąc nieodmiennie Boskie y święte zwyczaie y dogmata Wschodniey świętey katolickiey y apostolskiey cerkwie, własney matki waszey? Abo też y wy opuścić ią chcecie, za nowymi y rożnymi błędy y postanowieńmi cudzymi, dla roskoszy zdradliwego y prędko mijaiącego wieku tego vdawszy się?

«Ale radzę wszytkim wam: co się Panu Bogu podoba, vpatruycie, y niedbalstwem nic nie przebaczaycie, boiąc się wiszącego zatracenia nad tymi, ktorzy by się onemu sprzeciwić chcieli. Słusznie tedy wam (ktorych wykupił świętą krwią Swoią Pan nasz Iezus Christus, y prawdziwymi opowiedział być ‖(16) chwalcami, y narodem nazwał «wybranym, krolewskie poświęcenie, narod święty y lud w życzliwość przyięty» [3] dla Wschodniey świętey cerkwie), strzegąc mocno wiary y wszytkich Boskich y świętych iey obyczaiow y dogmat, iawnie ią opowiedać y wyznawać niewątpliwie y śmiele vsty swymi, a nie vdawać się za zdaniem niektorych.

«Abowiem iedni, dla doczesney y marney chwały prędko miiaiącego wieku tego y dla otrzymania iakimkolwiek

[1] Исаія XXII, 15—23: «иди въ кущу ко Сомпану строителю дому и рцы ему: что ты здѣ, и что тебѣ здѣ?— —Се, нынѣ Господь Саваоѳъ извержетъ и сотретъ мужа, и отъиметъ утварь твою и вѣнецъ твой славный, и новержетъ тя во страну велику и безмѣрну, и тамо ўмреши— —и изверженися отъ строителства твоего и отъ степене твоего. И будетъ въ той день, и призову раба Моего Еліакіма сына Хелкіева и облеку его во утварь твою, и вѣнецъ твой дамъ ему и державу твою, и строителство твое дамъ въ руцѣ его, и будетъ яко отецъ живущымъ во Іерусалимѣ и живущымъ во Іудеи. И дамъ ему славу Давідову, и обвладѣетъ, и не будетъ противоглаголющаго.— —И поставлю его князя на мѣстѣ вѣрнѣ» [2] Исаія XXII, 25: «подвигнется человѣкъ утвержденъ на мѣстѣ вѣрнѣ, и отъимется, и падетъ, и потребится слава, яже на немъ, яко Господь глагола» [3] 1 Петр. II, 9: «вы же родъ избра́нъ, царское священіе, языкъ святъ, людіе обновленія»

sposobem sioł y miast, a drudzy, dla boiaźni y strachu, opuszczaią obyczaie y dogmata Boskie y prześwięte, przez ktore wyswobodzeni przodkowie waszy od grzechu pierworodnego y od błędu, w ktorym byli, y synami Bożymi po łasce y dziedzicmi wiecznego y szczęśliwego żywota sstali się,—to tedy mnie słusznie zdało się wkrotce opowiedzieć wam wszytkim z powinności moiey, boiąc się strasznego rachunku Boga y człowieka Iezusa Christusa Pana naszego, [od] Ktorego pytani będziem wszyscy, ktorzyśmy poświącać y vczyć postanowieni, w straszny dzień zapłaty oney, gdy nago y obnażeni staniemy przed straszliwym maiestatem. Abowiem przez Ezechiela tak roskazuiąc mowi: «synu człowieczy, mow synom ludzi twoich y opowiedź im: ziemia, na ktorą ieśli nawiodę oręże, a obiorą sobie ludzie ziemie oney człowieka iednego z miedzy siebie y postanowią go miedzy sobą strożem, y on, widząc woysko idące w ziemię, w trąbę zatrąbi y oznaymi ludowi Memu, y vsłyszą, ktorzy słuchaią, głos trąby y nie schowaią się, a woysko obszedszy ich poima, krew ich na głowie ich będzie; ponieważ głos trąby słyszeli y nie schowali się, krew tedy ich na nich zostanie; a kto trąbił, wolną vczynił duszę swoię. Y zaś stroż ieśli widzi woysko idące, y nie oznaymi przez trąbę, y ludzie się nie schowaią, a woysko nadszedszy wezmie od nich duszę, ktora dla iey złości zginie, a krwie iey z rąk stroża szukać będę» [1].

«Wiecie tedy moc proroctwa tego y sprawiedliwość, y pomstę, ktorey podlega każdy z duchownych, stroż y vczyciel będąc od Boga ludowi postanowiony, iaką tedy zgotował Bog pomstę na tych, ktorzy nie chcą mowić prawdy! «Krwie, mowi, z rąk iego szukać będę».

|(17—C2) «Wiem tedy y sam was być w wierze niechwieiącymi się, y w szczyrey miłości vmocnionymi, ktorą y z początku przeciwko Boskim y świętym dogmatom y obyczaiom Wschodniey świętey cerkwie, własney matki waszey, macie.

«Ale ponieważ rosterkow napełniona iest wszytka ta eparchia, y trwogi, y rożności rozmaite w niey się vmnożyły, ktore do wiadomości doszły aż do wszytkiego Wschodniego vprawowania, to iest, do wszytkich czterech świętobliwych patryarszych thronow: Konstantynopolskiego, Alexandryiskiego, Antyochyiskiego, Ierozolimskiego, y moc biorą (wedle Salomonowey powieści: «kapia kapiąc przedziurawia kamień»[2], y «psuią się obyczaie dobre złymi biesiadami» [3], iako święty Paweł mowi),—iakoż tedy nie więcey li przystoi chętliwie, wziąwszy świętą y cerkiewną trąbę, y radzić wszytkim wam, abyście prawosławia świętego statecznie się trzymali, y oręże nadchodzące oznaymić, y z wami, oświęceni bracia, ono precz odpędzić. Abowiem częstokroć zacząwszy się słowo iakoby kropia w rozumie ludzkim, ktorzy zwykli przeszkodę czynić prawdzie, nie małą wielekroć, ale prawie,

[1] Іезекіиль XXXIII, 2—6: «сыне человѣчь, глаголи ко сыномъ людій твоихъ и речеши къ нимъ: земля, на нюже Азъ аще наведу мечь, и поймутъ людіе земли человѣка единаго отъ себе и поставять его себѣ во стража, и ўзритъ мечь грядущь на землю, и вострубитъ трубою, и проповѣсть людемъ, и услышитъ услышавый гласъ трубы, а не сохранится, и найдетъ мечь и постигнеть его, кровь его на главѣ его будетъ: яко слыша гласъ трубы и не сохранися, кровь его на немъ будетъ: а сей, понеже сохранися, душу свою избавилъ. И стражъ, аще увидитъ мечь грядущь, и не вострубитъ трубою, (и не проповѣсть людемъ,) и людіе не охранятъ себе, и нашедъ мечь возметъ отъ нихъ душу, та убо беззаконія ради своего вяяся, а крове ея отъ руки стража взыщу» [2] см. Указатель и Примѣчанія [3] 1 Коринѳ. XV, 33: «тлятъ обычаи благи бесѣды злы»

iakom rzekł, wielką szkodę czyni, iakoż dla tego wszytkiego powinne y gwałtownie potrzebne iest to napominanie moie y porada, ktora się do was mowiła.

«Lecz nowo wynikłe odstąpienia wynaleźcy, w mowie y w mądrości nie ćwiczeni, y kanonney opatrzności nieświadomi, «władzey aby nie miał (niepowściągliwie mowią) o tym rozsądek czynić Niceforus, y nie tylko aby na synod, postronnym y cudzym tey eparchiey będąc, przyść miał, ale iakoby podeyźrzanym, y spraw chrześciańskich nieprzyiacielem, a poganom poselstwo odprawuiącym»—mogli vczynić, vmacniaiąc swoię rzecz vczciwości godnym pisaniem krola iego mości, gdzie pisząc zakazuie, aby żaden cudzy w synod nie był policzon,—y tę rzecz nieustawiczni y głupi na mię przywodzą, nie dobrze nezrozumiawszy pisania trudność.

«Abowiem opatrznie wespoł y mądrze k. iego mości wydane iest pisanie (ieśli bowiem y tak iest), roskazuiąc, aby żaden cudzy y postronny, krom*ia* własnych wodzow tey eparchiey, nie był na synodzie,—tedy ci, ktorzy cerkiewne pra||(18)-wa y kanony dostatecznie rozsądzaią, tych postronnymi y cudzymi być vznawaią? Ktorzy z granic swey cerkwie wyskakuią y gwałtownie na nie nacieraią, iako też więc tych własnymi nazywaią, ktorzy ograniczoną y własną ich eparchią zdawna trzymaią?

«Co się sstąd iawnie pokazuie, że Niceforus, bez żadnego mniemania, iest własnym tey eparchiey, iako protosyngiel y didaskał patryarszego thronu Konstantynopolskiego, ktorego ta eparchija własna iest z początku aż y do dzisieyszego dnia; może tedy, wedle władzey Ducha Świętego, na teraźnieyszym synodzie pierwsze mieysce zasieść, y takowe sprawy wedle praw y kanonow rozsądzać y sprawować, nie iako cudzy, ale iako chrześciański pokoy miłuiący. Co się iawnie czasu swego y naiaśnieyszemu krolowi iego mości pokażę, do ktorego mam nadzieię w Panu Bogu y sam przybyć: iedna—abym obaczył y nawiedził iego krolewską iasność, druga—abym pokazał niesłuszne potwarzy y skryte zmyślenia na mię od ludzi nieboiących się Boga, ktorzy ode mnie żadney złości nie vznali, ale y owszem rzekę sprzeciwne, iako świadczą same sprawy, złe miasto dobrego oddaią mi.

«Ale potrzeba się wrocić do samey rzeczy y do onego, ktore się iuż mowiło, pytania. Powiedźcież mi, proszę nabożności waszey, iako miłuiecie prawdę: kiedy y iakim sposobem pomieniony metropolita Kijowski Michał, y ktorzy onego naśladuią władykowie, o tym odstąpieniu poczęli się starać?» [1]

Uprzedziwszy tedy od wszytkiego synodu, osob duchownych, ku temu też y iaśnieoświeconych xiążąt, y innych, ktorzy osobno w swoim kole, iako się rzekło, siedzieli, Niceforus, archimendryta Kijowski, wszytkim w głos mowił ięzykiem Roskim. Ktorą iego mowę po Ellinsku tłumaczył tłumacz pomieniony Cypryan ierodyakon:

«Błogosławione [2] imię Pańskie y wychwalane niech będzie na wieki! Ktory nas nie zapomniał do końca, ani odrzucił prośby naszey, niegodnych sług Swoich, ale nawiedzeniem nawiedził nas dla wielkiego miłosierdzia Swego, y nie innego posłał nam, ie||(19—Є3)dno tego, ktorego

[1] здѣсь кончается рѣчь протосингела Константинопольской церкви Никифора [2] отсюда начинается рѣчь Кіевскаго архимандрита Никифора

pragnęliśmy widzieć od dawnego czasu, o ktorego y prosiliśmy niezłośliwey iego dobroci, do ktorego y pisali nie mało nas, iako może być z nawiętszą proźbą, aby co narychley do nas przybył (będąc vbrany [1] w zbroię duchowney nauki, iako wielki protosyngiel y vczyciel Wschodniey świętey Bożey katolickiey y apostolskiey cerkwie, to iest, patrya[r]szego świętego thronu Konstantynopolskiego, ktoregośmy zdawna własnymi synmi y iesteśmy, y nazywamy się, y wszytka ta eparchia wielkiego narodu Roskiego), dla odegnania oręża woiennego, ktore na nas wyszło, chcąc odciąć obyczaie y dogmata świętey y niepodeyźrzaney naszey wiary, ktore przyięliśmy od przodkow naszych. Y tobie samemu godne podziękowanie czynimy, częścią za to, żeś się nie pokazał leniwym dla prawosławia świętego pracować, częścią też żeś v siebie vważyć prośbę naszę raczył.

«A co się tycze, iakim sposobem y od ktorego czasu to odstąpienie vmyślili, zaraz zacznę wkrotce powiedać:

Przyczyny odstąpienia, ktore skrycie władykowie vczynili bez wiadomości chrześciańskiego mnostwa narodu Roskiego, czego posłowie z opowiedaniem poświadczaią:

«Przed przeszłym rokiem (to iest, iuż temu minęło czwarte lato) dowiedziawszy się świętey pamięci Ieremiasz, patryarcha Konstantynopolski, że ten metropolit Michał wiele bezzakonnych y nieprzystoynych spraw poczynił, nie tylko że dwużeńcow y wieleżeńcow, y do tego wszetecznikow iawnych, z cudzymi żonami mieszkaiących, popow chirotonisał, y innym wielu onym podobnym popować dopuszczał, ale bezzakońśtwa niezliczone y œmomixie gorsze nad one nielutościwie poczynił (dla czego y pierwey niego będący Onisiforus złożon iest od stolice y eparchi[e]y metropolskiey), przez pisanie swe patryarsze exkommunikuiąc go do czasu, karanie słuszne nań włożył, roskazuiąc mu w Duchu Świętym, aby się mogł vznać a takowego bezzakońśtwa przestać, y aby złożeniem, iako Onisiforus, koniecznym nie był karan sprawiedliwie.

‖(20) «Co on obaczywszy, zaraz y z drugimi z nim iednomyślącymi władykami, odstąpić vmyslił. Y skrycie radę miedzy sobą vczyniwszy, Wschodniey odstąpili cerkwie y do Zachodniego kościoła przylepili się, posławszy dwu władykow, Włodzimierskiego Hypacya y Cyrylla Łuckiego, ktorzy poiechawszy aż do samego Starego Rzymu, nie tylko samych siebie, ale y wszytkę tę Roską eparchią, ktora iest zdawna własna patryarszego thronu Konstantynopolskiego, przeciw zakonom y kanonom podali, y tak wielkich rzeczy ważyć się śmieli, mniemaiąc w ich władzy temu być.

«A potym sstamtąd wrociwszy się, chcieli wszelakim sposobem przymusić nas wszytkich. Ktorzy iesteśmy oświęceni łaską Ducha y pamięci godnych przodkow naszych wiarą, Pana naszego Iezusa Christusa nie inaczey poznali, iedno od świętey Wschodniey cerkwie (czego świadoma iest prawie wszytka ziemia), y iey własnymi synami mianowali się z dawnych czasow wszyscy, ktorzy łaski iey zażywali, iakoż y my,—nigdy nie odstąpim obyczaiow y dogmat świętych, ktoreśmy przyięli od przodkow naszych; ale y nadto przyimuiemy y zezwalamy,

[1] опечатка: »vbżany»

to wyznawaiąc, mocno trzymać, poki staie żywota naszego. A nie tylko my, ktorzyśmy się tu na synod ziechali (nie w czym nie przymieszawszy się onemu postępkowi, ktory metropolita Michał y iednomyślni z nim władykowie, przeciw prawu y świętych oycow kanonom, vczynili), ale y wszyscy orthodoxi, to iest, prawosławni chrześcianie tey eparchiey: ich mość iaśnieoświecone xiążęta, wielmożni panowie, szlachetnie vrodzone rycerstwo, cerkiewne bractwa, y wszytko Christusowym imieniem pieczętuiące się mnostwo zacnego narodu Roskiego.

«A to iest iawno z tych instrukciy, ktorych tu na synod przez szlachetnie vrodzone posły swoie przysłali.

Panowie posłowie:

Z trybunału xięstwa Litewskiego od ich mości panow deputatow—ich mości pan Filip Limont a pan Szymon Ciwiński, woyski Wołkowyiski.

(21) Z Kijowskiego woiewodztwa—pan Iacko Butowicz, chorąży Kijowski, pan Iwan Korczowski a pan Daniel Abdula.

Z Rosi—pan Hrehory Bałaban a pan Prokop Lityński.

Z Wołynia—pan Fiodor Czaplicz, sędzia ziemski Łucki; pan Iwan Chreniecki, podsędek ziemski Łucki; pan Andrzey Bohowitin, stolnik; pan Fiodor Rudecki, czasznik; pan Wasilij Semaszko; pan Demijan Hulewicz; pan Ostafiy Maliński; pan Adam Bohowitin, podkomorzy; pan Gabryel Hostski, a pan Dymitry Iałowicki.

Z Brasławskiego woiewodztwa—iego mość kniaź Iury Drucki-Horski, a pan Mikołay Szaszkiewicz, chorąży Brasławski.

Z Przemy[ś]lskiey ziemie—pan Michał Lityński a pan Łukasz Boiarski.

Z Pińskiego powiatu—pan Dionizy Słobodski.

Y z innych nie mało ich mości.

A z miast:

Z Wileńskiego miasta od mieszczan—Ostafiy Maxymowicz Borowik, rayca; a Iwan Andrzeiowicz Kuryan, pisarz.

Z tegoż miasta Wileńskiego od bractwa cerkiewnego—Gabryel Daszkowicz; Iwan Wasilowicz; Izak Kononowicz; Hrehory Zdanowicz; Iwan Karpowicz; Prokop Strzyludowicz; Lewon Iwanowicz; Iwan Andreiowicz.

Ze Lwowskiego miasta od bractwa—Dimitr Krasowski, Iury y Iwan Rohatińcy, Mikołay Dobreński.

A od przedmieszczan Lwowskich—Antoszko Abramowicz, Andrzey Brudny, a Hrehory Wasilowicz.

Z Pińskiego miasta od mieszczan—Iwan Wasilowicz Miedzianka.

Z Bielskiego miasta od mieszczan—Kyrył Koźmicz, Wasily Ewchimowicz, Wasily Serpewicz, Michał Lewkowicz, Michał Timoszowicz.

Z Brześcia.	Z Kamieńca Podolskiego.
Z Podhaiec.	Z Halicza.
(22) Z Halicza.	Z Włodzimierza.
Z Kijowa.	Z Mińska.
Z Skały.	Z Słucka.
Z Brasławia.	Z Łucka.

«Y z inszych niemało powiatow y miast zacni posłowie instrukcye przynieśli, ktorych część w hypomnimata położyliśmy. A summa wszytkich zgodnie to w sobie ma.

Summa wszytkich instrukciy poselskich.

«Nie pozwalamy na nową wiarę. Nie odrzucamy prawosławia y nabożeństwa

przodkow naszych. Nie odstępuiemy obyczaiow y dogmat świętych Wschodniey świętey Pana Christusowey katolickiey cerkwie, ktora y oświeciła, y do poznania Boga przywiodła wszytkich nas y przodkow naszych, y synami y dziedzicmi wiecznego y błogosławionego żywota, za łaską Pana Christusową, nazwała, dla niepodeyźrzaney wiary naszey. To tedy orthodoxum trzymamy, mali wszyscy y wielcy, ktore oycowie naszy trzymali mocno y strzegli, to iest, Boskie y święte obyczaie y dogmata Wschodniey świętey cerkwie, własney matki naszey, iako prawdziwymi synami iey będąc y mianuiąc się, dla ktorych dogmat y obyczaiow nie tylko maietności, imienia y wszelakiego tego świata bogactwa, ale y żon, y dzieci, y samego tego doczesnego życia naszego przebaczamy. Nie występuiemy z granic wiecznych, ktore położyli oycowie naszy [1]. Nie oddaiemy posłuszeństwa papieżowi, posłuszni będąc powszechniego patryarchy. Nie przyimuiemy nowego kalendarza. Y nie chcemy więcey takowych pasterżow metropolita y iednomyślnych z nim episzkopow, tatey y wilkow będących, szarpaiących y rozpędzaiących Christusowe owce, to iest, nas chrześcian.

«Z ktorą to mnieyszą y większą bracią naszą y my będąc spoieni, toż mowimy, będąc własnymi synami patryarszego thronu Konstantynopolskiego. Skąd rozsądzić zaraz miłość wasza możecie: ieśli trwamy, zachowuiąc one, ktoreśmy od przodkow naszych przyięli, obyczaie y dogmata Wschodniey świętey cerkwie, abo nie?

|(23—D) «A tak tedy prosi wszytek synod przez mię: aby, co iest wedle Boskich y świętych kanonow y wedle świętych oycow dekretow, na nich wskazano było» [2].

Cyryllus, protosyngiel cerkwie Alexandryiskiey, rzekł:

«Słuszne iest żądanie nabożnego oyca archimendryty y innych prawosławnych braciey. Abowiem iawne iest odstąpienie y nowe zmyślenie Michała metropolity y iednomyślnych z nim władykow, dla tego słusznie iest y vczynić na nich, wedle kanonow cerkiewnych na takowych roskazany, dekret».

Y ieszcze onemu to mowiąc, ali przyszedł nasławnieyszy y nawymownieyszy miedzy iezuitami w Polszcze, kaznodzieia krola iego mości Piotr Skarga, z niektorymi ich mościami wielmożnymi pany, Zachodniego kościoła obyczaie trzymaiącymi. Ktory w ten dom wszedszy, gdzie synod był, szedł do iedney małey izdebki, gdzie dosyć mądrze y rządnie zgotowaną rzecz vczynił—do iaśnieoświeconych xiążąt Ostrozskich, Konstantyna y Alexandra, syna iego, mniemaiąc ich zwyciężyć swymi pr[z]emądrymi wynalazkami, iako zwykł.

A gdy o tym wieść przyszła do synodu, Niceforus, wielki protosyngiel patryarszego thronu Konstantynopolskiego, rzekł:

«Pochwały żadney nikt z vczonych nie może przypisać, ani się też godzi, iż wymownieyszy Skarga, do małey izdebki wszedszy, post[ę]puie dyalektyckimi krokami. Ale przystało mu, tuż v drzwi będącemu, przyść tu w zebranie, nic nie rospaczaiąc, a dysputować z vczonymi, a nie s tymi, ktorzy w theo-

[1] Притч. XXII, 28 [2] этимъ кончается рѣчь Кіевскаго архимандрита Никифора

logiey y w postępkach nauki tak dalece nie są świadomi. A zwłaszcza y prosiliśmy go y wszytkich, ktorzyby chcieli co przeciwnego wynaydować y mowić przeciw Boskim y świętym dogmatom, obyczaiom y pronomiam, ktore trzyma patryarsza stolica Konstantynopolska,—przyść na dysputacyą, ktorą nie w komnacie, ale przed wszytkimi nami y przed tymi, ktorzyby chcieli przybyć dla słuchania, czynić.

«A co się tycze orthodoxu świętey wiary, ktora niechwieiąca się y iest vmocniona w smyślney y rodoumney duszy iaśnieoświeconych xiążąt Ostrozskich,—tą łaską Bożą, ktora w nich ‖(24) żyie, nieodmiennie zachowana będzie, poki się lata żywota liczą. Nie odstąpią świętych oycow granic wiecznych, ktore przyięli od świętey pamięci godnych pr[z]odkow swoich, Włodzimirza onego przewziętego y innych. Nie ta dusza farbowanemi słowami y zofistyckiemi postępkami zwyciężona będzie od takowych».

A gdy się o tym tak mowiło, wiele pytania było o mniemaney zwierzchności papieskiey y o innych nie mało rzeczach,—na ktore odpowiedzi y wywody dostatecznie czynili Niceforus y Cyryllus, proedry tego synodu, zabawiwszy się do samego wieczora tego dnia. Ktore wywody y drugie sprawy w hipomnimata położone.

Y tak tego dnia z synodu rozeszli się.

Czwartego dnia było:

okazanie przyczyn, dla ktorych y dekret kanonny vrosł na odstępnikow.

Nazaiutrz, ieszcze na zorzach, zebrał się wszytek synod.

Niceforus, wielki protosyngiel patryarszego thronu Konstantynopolskiego, rzekł:

«Słusznie [1] było zaraz vsłuchać y przyść tu do synodu nabożnemu metropolitowi y tym, ktorzy z nim, gdyż synod kanonnie postępuie przeciw takowemu ich śmiałemu zawzięciu, po trzecim, abo, słuszniey mowiąc, po czwartym pozwie od synodu po nich będącym. Ktory, postępek dobroci swey pokazuiąc, żądał [2] ich, aby, zszedszy się do iedney ktorey cerkwie y wespoł będąc, vpatrzyć y vspokoić bezzakonnie y niemądrze zaczęte ich sprawy, także y w narodzie wszelakie zaburzenia y trwogi vspokoić [mogli]. A ponieważ znaku vsłuchać nie chcieli, a nie w kole świętego synodu opowiedzieć y iawne vkazać przyczyny, dla ktorych, nad prawa y świętych oycow kanony Wschodniey świętey cerkwie, własney matki swoiey, to iest, patryarszego thronu Konstantynopolskiego, odstąpili y na takowe nowe zmyślenia vdać się śmieli,—musi tedy konieczny od kanonow y od ich własnego wyznania, ktore przy ich chirotoniey wyznawali, wyiąć dekret, dla wielu przyczyn:

«Pierwsza bowiem. Że są apostatami, ktorzy wzgardzili wła‖(25—D2)sną matką swoią cerkwią, to iest, patryarszym thronem Konstantynopolskim, od ktorego wiarę z przodkow swoich wzięli, y dostoieństwa, ktore maią, godnymi się sstali, y swego własnego wyznania odstąpili, ktore ich samo osądza y srogim roskazaniem zmiatuie, ktore oni przed Bogiem y świętymi Iego anioły czasu chirotoniey w cerkwi wyznawali.

«Słowa niektore wkrotce przypomnię, po wyznaniu świętego symbolum [3], tak się w sobie maiące:

‹Do tegoż zezwalam y przyimuię święte y powszechne siedm synodow, ktore dla vmocnienia y zachowania prawdziwych dogmat

---

[1] начало второй рѣчи протосингела Никифора [2] послѣ сего въ текстѣ старопечатной брошюры ошибочно повторено: ‹dal› [3] опечатка: ‹symbolym›

były. Wyznawaiąc od nich vczynione kanony, y wszytkich, ktorych oni przyięli, przyimuię, y ktorych odrzucili, y ia odmiatuię, a we wszytkim poddaię się świętemu moiemu panu y władycy [1] powszechniemu patryarsze Konstantynopolskiemu, teraźnieyszemu y po nim będącym» [2] etc.

«A potym daley mowi:

‹Ku temu wyznawam, cokolwiek ma pronomia patryarszego thronu Konstantynopolskiego, to wcale mam zachowywać, ni w czym nie naruszaiąc› etc.

«A potym zaś mowi:

‹A przy innych rzeczach wielu, y tego wyznania y obowiązku [3] mego, y tey przysięgi moiey ieślibym potym kiedy chciał iakowym kolwiek sposobem odstąpić, nie tylko samemu zrzuceniu podpadam, ale y wszelakiemu kanonnemu [4] karaniu powinien będę›.

«Ktore wzrocenie (sic) y w anatemę takowych wkłada.

«Wtora. Że wzgardzili pronomią patryarszą, ktora iest świętey stolice Konstantynopolskiey, y eparchiją Roską, z początku iey będącą, od niey oddalić a Zachodniemu kościołowi poddać vmyślili, nad święte prawa y kanony, ktore iey vkazuią własną pronomią świętą patryarszą stolicę Konstantynopolską, dla rozsądku y appellacyi wszelakim sprawam y personam cerkiewnym. Iako w dziewiątym kanonie świętego powszechnego czwartego synodu vkazuie iawnie, mowiąc:

‹Ieśli ktory kleryk z klerykiem sprawę ma, niech mimo swego episzkopa do świeckiego sądu nie vdaie się: ale pierwey sprawę swemu episzkopowi ma opowiedzieć, abo, za pozwoleniem episzkopa, ‖(26) oczywiście stanąwszy obie stronie sąd, iaki zechcą, niech obiorą sobie. A ieśli kto inaczey vczyni, kanonnemu karaniu podlega. A ieśli kleryk ma sprawę z swym, abo y z inszym episzkopem, przed synodem tey eparchiey niech się sądzi. A ieśli z metropolitem tey eparchiey episzkop, abo kleryk, spor ma,—od exarchy naznaczonego, abo od samey cesarstwuiącego miasta stolice Konstantynopolskiey niech się sądzi [5]›.

«Toż właśnie y siedmnasty kanon tego synodu mowi, y innych wiele.

«Trzecia. Że wzgardzili Boskimi y świętymi kanony świętych y powszechnich synodow: wtorym kanonem powszechnego świętego wtorego synodu y dwudziestym ośmym czwartego, trzech set y trzydziestu świętych oycow, ktory tak się w sobie ma:

‹Wszędzie świętych oycow roskazania naśladuąc, y tego teraz czytanego kanonu, sta y pięćdziesiąt świętych episzkopow, ktorzy,

[1] опечатка: ‹wlaycy› [2] въ теперешнемъ ‹Чинѣ исповѣданія и обѣщанія архіерейскаго› (СПБ. 1890) этотъ параграфъ изложенъ тáкъ: ‹Къ сему моему святыя вѣры исповѣданію, обѣщаюся блюсти каноны святыхъ апостолъ и седми вселенскихъ и благочестивыхъ помѣстныхъ соборовъ, иже на сохраненіе правыхъ велѣній суть узаконены, и елико по разнымъ временомъ и лѣтомъ отъ истинно поборствующихъ по святѣй каѳолічестѣй Восточнѣй православнѣй вѣрѣ каноны и святыя уставы суть изображены, и та вся хранити крѣпцѣ и ненарушнѣ до кончины моея жизни съ симъ моимъ обѣщаніемъ свидѣтельствую: и вся, яже они пріяша, и азъ пріемлю: и ихже они отвратишася, и азъ отвращаюся› [3] опечатка: ‹obwiązku› [4] опечатка: ‹kanonemu› [5] по теперешнему изданію (Москва, 1-е тисненіе, 1874, 8⁰): ‹Аще который клирікъ съ клирікомъ же имѣетъ судное дѣло, да не оставляетъ своего епіскопа, и да не перебѣгаетъ къ свѣтскимъ судилищамъ: но сперва да производитъ свое дѣло у своего епіскопа, или, по изволенію тогоже епіскопа, избранные обѣими сторонами да составятъ судъ. А кто вопреки сему поступитъ, да подлежитъ наказаніямъ по правиламъ. Аще же клирікъ со своимъ, или со инымъ епіскопомъ имѣетъ судное дѣло, да судится въ областномъ соборѣ. Аще же на митрополіта области епіскопъ, или клирікъ имѣетъ неудовольствіе, да обращается или къ екзарху великія области, или къ престолу царствующаго Константінополя, и предъ нимъ да судится›

za prawosławnego wielkiego Theodozego cesarza, na cesa*rz*stwie Konstantynopolskim Nowo-Rzymskim będącego, vznali,—y my vznawamy y roskazuiemy o starsz*y*ństwie świętey cerkwie Konstantynopolskiey Nowo-Rzymskiey. Abowiem stolicy Staro-Rzymskiey, poniewaź cesarstwowało miasto ono, oycowie słusznie dali byli starsz*y*ństwo. Tąź tedy słusznością wzruszeni będąc, sto y pięćdziesiąt świętych epis*z*kopow rowne starsz*y*ństwo oddali Nowego Rzymu świętey stolicy, chwalebnie vznali cesarstwem y senatem vczczonemu miastu rowne starsz*y*ństwo mieć z starocesarstwuiącym miastem y w cerkiewnych, iako y onemu, wielbić się sprawach, wtore po onym będąc [1]».

«Y trzydzieści szostym świętego powszechn*ie*go szostego synodu, ktory się tak ma:

‹Odnawiaiąc my, co wedle zakonu postanowili sto y pięćdziesiąt świętych oycow, ktorzy tu do cesarskiego y Bogiem strzeżonego miasta zi*e*chali się byli, sześć set y trzydzieści, ktorzy w Kalcedonie, roskazuiemy: iż Konstantynopolska stolica rowne ma starsz*y*ństwo z stolicą Starego Rzymu, y w cerkiewnych iednako wielbić się sprawach, wtora po oney będąc; a po niey wielkiego miasta Alexandryey liczbą idzie stolica, a potym Antyocheyska, y po niey Ierozolimska› [2].

||(27—Dз) «W ktorych to świętych kanoniech vkazuie iawnie, że rowne starsz*y*ństwo y iednaką władzą ma Konstantynopolskiey cerkwie święta stolica z stolicą Starego Rzymu, y iako iest wielkie bezzakoństwo wdzierać się ieden drugiemu przez granice. O czym y szosty kanon powszechnego pierwszego synodu, trzech set y ośm*i*naście świętych oycow, ktorzy w Nicenie, mowi:

‹Pierwsze obyczaie zachowywane niech będą Eiptem, Liwiją y Pen*d*apoliją; Alexandryiski epis*z*kop niech władnie. Poniewaź y Rzymskiemu epis*z*kopowi ten iest zwyczay. Iednako y w [3] Antyochiyskim, y w inszych też eparchiach starszeństwa aby zachowywane były, cerkwiam roskazuiemy› [4].

«Czwarta. Iż takowe zakonu przeciwne y bezzakonne nowozmyślone rzeczy śmieli wszczynać bez wiadomości swego starszego. Czego zakazuią kanonne dekreta, iako trzydziesty czwarty kanon świętych apostołow opiewa mowiąc:

‹Epis*z*kopom każdego narodu potrzeba swego starszego znać, y onego iako głowę mieć, y nic zbytniego bez woley iego nie czynić; tylko to każdy niech odprawuie, co

[1] теперешній текстъ (М., 1-е тисн. 1874): ‹Во всемъ послѣдуя опредѣленіямъ святыхъ отецъ, и признавая читанное нынѣ правило ста пятидесяти боголюбезнѣйшихъ епископовъ, бывшихъ въ соборѣ во дни благочестивыя памяти Ѳеодосія, въ царствующемъ градѣ Константинополѣ, Новомъ Римѣ, тожде самое и мы опредѣляемъ и поставляемъ о преимуществахъ святѣйшія церкви тогожде Константинополя, Новаго Рима. Ибо престолу Ветхаго Рима отцы прилично дали преимущества, поелику то былъ царствующій градъ. Слѣдуя тому же побужденію, и сто пятьдесятъ боголюбезнѣйшіе епископы предоставили равныя преимущества святѣйшему престолу Новаго Рима, праведно разсудивъ, да градъ, получившій честь быти градомъ царя и сvгклита и имѣющій равныя преимущества съ Ветхимъ царственнымъ Римомъ, и въ церковныхъ дѣлахъ возвеличенъ будетъ подобно тому, и будетъ вторый по немъ› [2] ibid.: ‹Возобновляя законоположенное сто пятидесятію святыми отцами, собравшимися въ семъ богохранимомъ и царствующемъ градѣ, и шесть сотъ тридесятію, собравшимися въ Халкидонѣ, опредѣляемъ: да имѣетъ престолъ Константинопольскій равныя преимущества съ престоломъ Древняго Рима и, якоже сей, да возвеличивается въ дѣлахъ церковныхъ, будучи вторымъ по немъ; послѣ же онаго да числится престолъ великаго града Александріи, потомъ престолъ Антіохійскій, а за симъ престолъ града Іерусалима› [3] опечатка: ‹z› [4] ibid.: ‹Да хранятся древніе обычаи, принятые въ Египтѣ, и въ Ливіи, и въ Пентаполѣ, дабы Александрійскій епископъ имѣлъ власть надъ всѣми сими. Понеже и Римскому епископу сіе обычно. Подобно и въ Антіохіи, и въ иныхъ областяхъ да сохраняются преимущества церквей›

iego eparchiey należy y pod nią będącym miastom» [1] etc

«Nic zbytniego, mowi, episzkopi nie maią czynić bez woley starszego. A ci nie prosto śmieli zbytkować, ale y z innymi nie małymi sprawami, ktorych im dekreta świętych kanonow zakazuią, iedność vczynić oboygom kościołom kusili się. Ktora przez takowy synod, piąci y dziesiąci abo co mniey episzkopow, nie może być, y takowych zwłaszcza, ktorzy w theologiey siły y vmieiętności nieświadomi, nie wiedząc doskonale zrozumienia przyczyn tych, dla ktorych nasza Wschodnia cerkiew iedność Zachodniego kościoła odmiatuie:

«Pierwsza. Że nowo zmyślać nie przestaie nowych wymysłow, y zachodzi Boskie y święte granice czystey naszey wiary, ktore Ducha napełnieni święci oycowie przez powszechne y święte synody, raz y drugi nieodmienne być roskazawszy, zapie‖(28)czętowali na wieki wieczne; y inni po nich będąc zapieczętowali także, nic nie przykładaiąc ani vymuiąc.

«Z ktorych to nowych wymysłow pierwszy początek—do świętego symbolum, to iest, do wyznania wiary nad postanowienie świętych oycow vczynione przyłożenie, ktore nie przyięte y dalekie iest dekretu bohosłowskiego, to iest, że vczy, aby Duch Święty «y od Syna» miał pochodzić, także y Swoię bytność od Niego mieć. A to iest wszytkiemu zgorszeniu y roznemu rozumieniu przez wszytkie czasy aż y do dzisiadnia miedzy cerkwiami nawiętsza przyczyna. Abowiem Syn, iako Syn, żadney odmienności y ziednoczenia (wedle persony) z Oycem na pochodzenie Duchowi nie ma, gdyż iednę kauzę mowimy Synowi y Duchowi, ktore nie złożone ani ziednoczone, kromia tego, co wedle istności iedno są.

«Wtore po onym nowo zmyślenie: że odmiatuie chlebem kisiałym doskonałą straszną ofiarę Boskich taiemnic, y przasnym vczy odprawować, nad ewanielskie y apostolskie podanie y dekreta.

«Trzecie nowo zmyślenie: zle zrozumiany y zmyślony—pierwey od rozmaitych tego swiata filozofow basnosłowstwem, a potym Orygenem Adamantowiczem śmiele narysowany y vkorzeniony, a na ostatku doskonale w Zachodnim kościele rozszerzony—ogień czyścowy.

«A do oney ieszcze czwarta: a vczniom Christusowym y inszym świętym przeciwna zwierzchność papieska abo korzeń zmocnienia nowych wymysłow y napierwsza przyczyna wielu bezzakonnym sprawam. Abowiem nie tylko iest rzecz nikczemna, ale y koniecznie bezzakonna, y wszelakim sposobem nie przystoyna: aby podbić wszytkę katolicką y apostolską świętą cerkiew pod iednego człowieka, to iest, pod papieża, a nie pod Samego Węgielnego Kamienia, Pana naszego Iezusa Christusa, Ktory ią Sobie krwią Swoią wykupił. A papieża y innych naszych ierarchow pierwszymi nazywać y mianować — nic innego nie iest, iedno członki członkow przednieysze, y to ieśli prawdziwych dogmat trzymaią się y Pana Christusa naśladuią.

‖(29) «Wtora przyczyna. Iż wzgardził y wzgardza, przebaczaiąc nielutościwie Boskie y święte kanony, ktorych święte y powszechne synody, przez niemałe y rozne czasy zbieraiąc się, wydali y za-

[1] ibid.: «Епископамъ всякаго народа подобаетъ знати перваго въ нихъ, и признавати его яко главу, и ничего превышающаго ихъ власть не творити безъ его разсужденія; творити же каждому только то̀, что̀ касается до его епархіи и до мѣстъ къ ней принадлежащихъ»

chowywać pilnie roskazali. Y innych spraw nie mało, ktorych iużeśmy pomienili, ktore dla zachowania dekretow położone są.

«Pierwsza wzgarda y przebaczenie apostolskich dekretow, a nie tylko ich, ale y Samego Świętego Ducha—vżywaniem dawionych rzeczy, ktorych zapowiedzieli apostołowie, naśladuiąc Boskiego prawa w sześćdziesiątym wtorym kanonie y w piętnastym kapitulum ich Dzieiow, mowiąc: «zezwoliło się Świętemu Duchowi y nam». Nie mowią: «zezwoliło się nam» tylko, ale «Świętemu Duchowi y nam». Ktory dekret Świętego Ducha y świętych apostołow nizacz się rozumie w kościele Zachodnim.

Wtora wzgarda Boskich kanonow: nie pościć srzody, ktorą apostolski sześćdziesiąty dziewiąty kanon bez żadney wymowy pościć roskazuie, poddaiąc odłączeniu y zrzuceniu tych, ktorzyby iey nie pościli.

«Trzecia wzgarda: pościć sobotę, ktorą nie pościć, kromia iedney tylko, Boskim [1] y apostolskim sześćdziesiątym szostym kanonem zapowiedaią, y pięćdziesiątym piątym świętego y powszechnego szostego synodu.

«Także y na kolana vpadanie w niedzielę, w ktorą żadnym sposobem czynić, dla zmartwychwstania, powszechny szosty synod w ośmym kanonie Świętym Duchem zakazuie.

«Do tego też prezbiterom y innym, ktorzy są duchownego stanu, opuszczać swoie żony, bez mniszego życia y porządku, roskazuią, na duchowny stan wstępuiąc. Co aby nie było, w Duchu Świętym zakazuie święty powszechny synod w trzynastym kanonie, ktory tak się w sobie ma:

«Ponieważ w kościele Rzymskim, w porządek kanonow, zachowywać podano—doznaliśmy: że ktorzy chcą dyakońskiey, abo prezbiterskiey dostąpić chirotoniey, aby wyznawali, że iuż więcey nie maią obcować z swymi żonami. My tedy, zwierzchnieyszego naśladuiąc kanonu apostolskiego rozsądku y porządku, aby duchowni mężowie, ktorzy się wedle ‖(30) zakonu ożenili, od dzisieyszego czasu vtwierdzaiąc, roskazuiemy: aby żadnym sposobem ziednoczenia z swymi żonami nie rozwięzowali [2].

«Y tak kanon potwierdzaiąc dokłada:

«Ieśliby kto śmiał ważyć się nad apostolskie kanony, bądź kto z księżey, bądź z dyakonow, abo poddyakonow, ostać się żony swoiey ziednoczenia y pospolitowania, niech będzie złożon» [3].

«Y wiele innych kanonow y dekretow wzgardza y przebacza—często obaczysz.

«Dla tych tedy y dla innych tym podobnych przyczyn, nie przystało im spraw takowych bez wiadomości swego starszego zaczynać, ani im należy ziednoczenie czynić cerkwi Wschodniey z kościołem Zachodnim. Gdyż tę iedność nie piąci y dziesiąci władykow, teologiey nie swiadomych, synod może badanie wedle nauki czynić, ktora wiele niewymownych potrzebuie wywodow,—ale

[1] послѣ сего стоитъ въ подлинникѣ лишнее слово: «ich» [2] по теперешнему тексту (М., 1-е тисн. 1874, 8°) это мѣсто въ правилахъ шестаго вселенскаго собора читается тáкъ: «Понеже мы увѣдали, что въ Римской церкви, въ видѣ правила, прéдано, чтобы тѣ, которые имѣютъ быти удостоевы рукоположенія во діакона, илѝ пресвутера, обязывались не сообщатися болѣе со своими женами. То мы, послѣдуя древнему правилу апостольскаго благоустройства и порядка, соизволяемъ, чтобы сожитіе священнослужителей по закону и впредь пребыло ненарушимымъ, отнюдь не расторгая союза ихъ съ женами, и не лишая ихъ взаимнаго въ приличное время соединенія» [3] ibid.: «Аще же кто, поступая вопреки апостольскимъ правиламъ, дéрзнетъ кого либо изъ священныхъ, то есть пресвутеровъ, илѝ діаконовъ, илѝ уподіаконовъ, лишати союза и общенія съ законною женою, да будетъ изверженъ»

powszechny synod y zebranie wymownych mężow y theologow czynić może, wedle swoiey władzy, przy czym być maią y czterzey świętobliwe patryarchy sami przez siebie, abo, za słusznymi przyczynami, przez niektore namiesniki swoie, im rowne. Iakoż ze wszytkiego tego iawnie iest, że, nad prawo y kanony, śmieli zacząć tę sprawę.

«Piąta. Że pozwani będąc kanonnie przyść na synod y dać sprawę o rzeczach, ktore wszczęli, y z takowego na nich od narodu pomowiska znaku wywieść się nie chcieli. Y dla tegoż słusznie im iest doskonały od kanonow przyiąć na się dekret» [1].

Za tym synod począł nalegać, aby iuż był ogłoszon dekret bez żadney odwłoki.

Tedy Niceforus, wielki protosyngiel y proedros tego synodu, stanąwszy na wysokim mieyscu wedle przystoynego porządku, trzymaiąc w prawey ręce chwalebne y ożywiaiące znamię krzyża ś., a w lewey Boskie y święte Ewanielium, wszytkim wsłuch dekret opowiedział. Ktory się tak w sobie ma:

(31—Ꞓ) APOFASIS,

to iest dekret, ktory składa odstępuiących Wschodniey cerkwie.

«Ponieważ nad ine niemałe sprawy apostata metropolita Kijowski Roski Michał, y z nim iednomyślni iego władykowie: Włodzimirski Hipatyusz, Łucki Cyryllus, Połocki German, Chełmski Dyonizy y Piński Iona, nie chcieli vsłuchać naszego kanonnego pozwu y przyść do synodu, aby dali sprawę, iako śmieli za schizmatyckimi nowymi wymysłami vdać się, o ktorych pilne badanie czynić ziechaliśmy się, y ich zastali, na ktorych wszyscy zgoła (ile ich iest w tey Bogiem strzeżoney eparchiey, iednako z nami trzymaiąc obyczaie y dogmata Wschodniey świętey Bożey katolickiey y apostolskiey cerkwie) świadczą, że są iawnymi iey apostatami, y oddalić vmyślili od patryarszego świętego thronu Konstantynopolskiego Nowo-Rzymskiego własną tę eparchiją iego a poddać ią stolicy Starego Rzymu, nad prawo y kanony, odmiatuiąc ich własne wyznanie a wyznawaiąc prywatne y iawne ich odstąpienie,—my tedy dla pomienionych przyczyn, pilnie przymuszeni będąc Boskimi y świętymi kanony, na ten żałosny na nich dekret vdać się musimy:

Ogłoszenie dekretu.

«Wzgardzona od nich święta Boża Wschodnia cerkiew roskazuie nam, y teraźnieyszy synod, aby metropolit Michał y pomienieni władykowie obnażeni byli wszelakiego archiereyskiego vrzędu y sprawowania, y episkopskiego nazwiska, y wszelakiego naszego duchownego stanu».

Y zaraz po ogłoszeniu posłano do nich złożenie w te słowa:

«Wiedzcież o tym, że dla nowych wymysłow y apostazyey waszey y dla niepokorstwa przeciw Boskim y świętym kanonom, wedle zdania praw cerkiewnych, od teraźnieyszego świętego synodu złożeni iesteście, y wszelakiego stopnia cerkiewnego iesteście odsądzeni.

[1] здѣсь кончается вторая рѣчь Константинопольскаго великаго протосингела Никифора

Dziewiątego dnia oktobra, w roku tysiąc pięćset dziewięćdziesiąt szostym, indykcyona dziesiątego».

||(32) Y tak się do tego dekretu niżey mianowani podpisali:

«Niceforus, wielki protosyngiel y przednieyszy sprawca wielkiey cerkwie patryarszego thronu Konstantynopolskiego, dekretuiąc wespoł z świętym synodem, podpisałem się.

Cyryllus, protosyngiel y namiestnik patryarszego thronu Alexandryiskiego, dekretuiąc wespoł z świętym synodem, podpisałem się.

«Łukasz, metropolita Beligradski patryarszego thronu Konstantynopolskiego, dekretuiąc wespoł z świętym synodem, podpisałem się.

«Hedeon, episzkop Lwowski, Halicki y Kamieniecki, patryarszego thronu Konstantynopolskiego, dekretuiąc wespoł z świętym synodem, podpisałem się.

«Michał Kopysteński, episzkop Przemyski y Samborski, patryarszego thronu Konstantynopolskiego, dekretuiąc wespoł z świętym synodem, podpisałem się.

«Makary, archimendryta manastyrza Symona Petra z Świętey gory, za roskazaniem wielebnego Paysya, episzkopa Wenackiego, patryarszego thronu Konstantynopolskiego, dla trudności iego, dekretuiąc wespoł z świętym synodem, podpi[sałem się].

«Mateusz, archimendryta manastyrza ś. Panteleymona z Świętey gory, za roskazaniem wielebnego Amfilochya, episzkopa Mukackiego, patryarszego thronu Konstantynopolskiego, dla trudności iego, dekretuiąc [wespoł] z świętym synodem, podpi[sałem się].

«Niceforus, archimendryta Kijowski, dekretuiąc wespoł z świętym synodem, podpisałem się.

«Henadyusz, archimendryta Dermański, dekretuiąc [wespoł] z świętym synodem, podpisałem się.

«Ilaryon, archimendryta Supraski, dekretuiąc wespoł z świętym synodem, podpisałem się.

«Elizeusz, archimendryta Piński, dekretuiąc wespoł z świętym synodem, podpisałem się.

«Bazyli, archimendryta Dubieński, dekretuiąc wespoł z świętym synodem, podpisałem się.

«Tymoteusz, archimendryta Dorohobuski, podpisałem się.

«Michał, archimendryta Ławryszowski, podpisałem się.

||(33) «Simeon Kosowski, archimendryta Peresopnicki, podpisałem [się].

«Isakij, archimendryta Stepański, podpisałem się.

«Serhy, ieromonach, ihumen Smolnicki, podpisałem się.

«Nestor, protopopa Zabłudowski y prymikiry synodowy, podpisałem się.

«Ihnaty, prezbiter Ostrozski y prymikiry nad notaryami synodowymi, podpisałem się.

«Andrzey Wozniesieński Lwowski, notary synodowy, podpisałem się.

«Leonty Woskrzesieński y Emellan Iurewski, prezbiterowie y posłowie od wszytkiego kryłosu Wileńskiego, podpisaliśmy [się].

«Iakob Spaski, protopopa Wołkowyiski, podpisałem się.

«Nikon, starzec manastyrza Wydubickiego Kijowskiego, podpisa[łem się].

«Emellan Nikolski, protopopa Słucki, podpisałem się.

«Piotr Woskrzesieński, namiestnik Żydaczowski, podpisałem się.

«Ioan Preczyski, namiestnik Rohatyński, podpisałem się.

«Andrzey Troiecki, protopopa Konstantynowski, podpisałem się.

«Cyryl Spaski [1], protopopa Ostropolski, podpisałem się.

«Konstantyn Ostropolski, protopopa Dubieński, podpisałem się.

«Filip, protopopa powiatu Wołkowyiskiego, podpisałem [się].

«Petr, protopopa Premyski, podpisałem się.

«Bazyli Lewkiewicz, protopopa Klewański, podpisałem się.

«Andrzey, namiestnik Samborski, podpisałem się.

«Harasym Rożestweński, namiestnik Skalski, podpisałem [się].

«Klimenty Troiecki, namiestnik Kamieniecki, podpisałem się.

«Bazyli Troiecki, bratski Wileński prezbiter, podpisałem [się].

«Paweł, prezwiter, od bractwa Brzeskiego, podpisałem się.

«Ioanas, protopopa Iarosławski, podpisałem się.

«Leonty, protopopa Warwaski, z Miliczyc, podpisałem się.

«Ihnacyusz Podselecki, kryłoszanin manastyra Zimna, podpi[sałem się].

Było y innych barzo wiele prezbiterow więcey dwuset. Ale że nie vkazała tego potrzeba, przeto tu nie są położoni. Iako też y hypomnimata dziś, dla obszyrności, nie drukowane; wszakże nie długo, za pomocą Bożą, z druku wydane być mogą.

To na ten czas czytaiąc, zdrowi bądźcie.

Печатано съ единственнаго экземпляра, хранящагося въ Императорской Публичной Библіотекѣ.

---

[1] опечатка: «Spasti»

ОТВѢТЪ КЛИРИКА ОСТРОЖСКАГО

ИПАТІЮ ПОТЕЮ

1598 года [1].

||(1—а҃) **ОТПИ́СЪ**

НА ЛИ́СТЪ ВЪ БО́ЗѢ ВЕЛЕ́БНОГО ОТЦА̀ ИПА́ТІА, ВОЛОДИ́МЕРСКОГО І БЕРЕСТЕ́ЙСКОГО ЕПИСКОПА, ДО Я́СНЕ ОСВЕЦО́НОГО КНЯЖА́ТИ КОСТЕНТИ́НА ОСТРОЗСКОГО, ВОЕВО́ДЫ КІ́ЕВСКОГО—

О ЗАЛЕЦА́НЬЮ И ПРЕХВАЛЯ́НЬЮ ВОСТО́ЧНОИ ЦЕРКВИ З' ЗА́ХОДНЫМЪ КОСТЕ́ЛОМЪ УНѢ́И АБО ЗГО́ДЫ,

въ року 1598 писаный,

черезъ одного̀ на́меншого клі́рика церкви Острозской въ томъ же ро́ку отпи́саный.

Апостолъ у 1 до Кор. глава 2:

«Я пришолъ до ва́съ, бра́тіе, не в' вы́неслости оздо́бныхъ сло́въ або мудрости, оповѣда́ючи ва́мъ свѣдецство Божее, абы вѣра ва́ша не в' мудрости людской, але въ мо́цы Божіей была̀» [2].

Григо́рій Богословъ:

«Мудрость правди́вая то естъ: пробача́ти мудрость, кото́рая в' словахъ и въ стосова́нью ||(об. 1) мо́вы нале́житъ. Не той бо мнѣ, кото́рый в' слова́хъ мудръ, мудрымъ есть; ани тотъ, кото́рый язы́къ маетъ вы́мовный, а душу ненаучѐну, яко гро́би звѐрху оздо́бне укра́шены, а внутръ смро́ду по́лны».

Аѳана́сій Александрійскій:

«Ко́ждый человѣкъ, кото́рый приня́лъ ро́зумъ и розсудокъ отъ Бога, если послѣдуетъ па́стыру неискусному, кламли́вую сла́ву, яко правди́вую, пріиму́ючому, му́чонъ будетъ».

||(2) До чите́лника.

Вели́ко есть—будова́нье на чюжо́мъ заклада́ти фундаме́нтѣ—небеспеченство. Не ме́нша—не своимъ ряди́ти до́момъ—тру́дность. Ты́мъ бо́лшая—ва́житися

[1] NB. эта старопечатная брошюра, содержащая въ себѣ «Отписъ клирика Острожскаго» и «Исторію Ферарского або Флоренского собору», печатается съ точнымъ соблюденіемъ ударенiй [2] 1 Коринѳ. II, 1, 5: «азъ пришедъ къ вамъ, братіе, пріидохъ не по превосходному словеси или премудрости, возвѣщая вамъ свидѣтелство Божіе — — да вѣра ваша не въ мудрости человѣчестѣй, но въ силѣ Божіей будетъ»

вѣдати и потра́фити в' чій у́мыслъ—смѣлость. Але гдѐ ху́ть ку Богу ткне́тся, тамъ доча́сные стра́хи не звитяжа́ют'; гдѐ кролевства о́ного надѣя засмакуетъ, тамъ всѣхъ небезпе́ч'ностей занедба́нье; гдѐ утѣха при́шлой запла́ты обмо́вы и насмѣвиска переважа́ет', та́мъ всѣхъ тру́дностей ла́твость.

То́е ся вла́сне в' то́мъ отпи́сован'ю ли́сту, чита́телю христіанскій, зо мно́ю дѣетъ. Бо кгды̀ неры́хло а пра́ве на остатку всѣхъ и мнѣ ся доста́лъ ви́дети лі́стъ, до я́сне освецо́ного княжа́ти Остро́з'ского, воево́ды Кіевского, отъ велебного отцѝ Ипа́тіа, Володи́мерского епі́скопа, о залеца́нью и прехваля́нью Восто́чной церкви з' За́ходнымъ косте́ломъ унѣи або зго́ды, пи́саный,—пови́нность о́ная («будте гото́ви къ отвѣту або отпо́вѣди ко́ждому пыта́ючому ва́съ» [1]) до отозва́ньяся на то́тъ ли́стъ менѐ приводі́ла, тру́дность а небезпече́н'ство отповѣда́ти за когѐ вышшого а шафова́ти чіимъ у́мысломъ—не допуща́ла. «Ре́вность пра́вды до́му Божого гры́зла мя» [2], простота̀ а неумѣ́тность за́сь (не взгля́домъ та́къ ‖(об. 2) дале́це о́ной, до кото́рой, але дале́ко бо́лше—отъ кото́рой осо́бы отповѣда́тися мѣло—розважа́ючи) на́болше мя гамова́ла. И на о́ко ви́дѣломъ то, жѐ съ ты́хъ мѣръ—хро́мому за до́бре здоро́вого на за́водъ, нѣмо́му за красомо́вцу на спо́ры, и о́ному *жа*бра́ку, чюжу́ю кроле́вскую на своѐ лицѐ вклада́ючому персо́ну—ма́ло-мъ не бы́лъ, або и бы́лъ подо́бный. Бо штѐ за подо́бна сѣди́намъ уступова́ти, а мо́лодости в' лѣтехъ и ро́зумѣ вырыва́тися?! «Запыта́й бо, мо́витъ, отцевъ твоихъ, и оповѣдя́тъ ти, ста́рцовъ твоихъ, и реку́тъ тобѣ» [3].

Одна́къже пришѐдши в' па́мять,—жѐ «о мо́лодости, мо́витъ, твоей нихтѐ абы̀ не занедбава́лъ» [4], жѐ «мо́цъ Божі*а* в' недоста́тку выполняется» [5], жѐ «Господь слѣпцѝ умудря́етъ» [6], жѐ без'язы́чнаго и гугни́вого Моvсе́а в' мо́вѣ украша́етъ, жѐ у вы́ростку Даніи́лу духа побужа́етъ, жѐ «з' у́стъ немовя́токъ хвалу̀ Свою̀ выполня́етъ» [7],—не ижъ бы-мъ и я̀ тѐ собѣ привлаща́лъ, або кгды̀ надъ си́лу мою̀ было́ бы штѐ (чогѐ не ви́жу) тру́дного, тому̀ до́сыть (ле́чъ кому̀ бо́лшому умѣетнѣйшему около ма́лыхъ ре́чій пра́цы не зы́чачи) учини́ти мѣлъ. Але, я́ко пастушо́къ, надъ гусятками поста́вленый, ви́дячи хи́трого ли́са, укладност'ю до о́ныхъ прилужа́ючогося, хотя̀ не мо́жетъ его покона́ти, предся доко́ля хтѐ силнѣйшій на ра‖(3)ту́нокъ не припадетъ, и о́нъ отгоня́етъ,—надто ещѐ и такимъ у́мысломъ чи́нячи, яко псалми́ста мо́витъ: «ото, уста́мъ моимъ не бороню̀: Господи, Ты розумѣешъ» [8]: «моѐ хотѣти, а Твоѐ дѣйствова́ти» [9],—ва́жилем'ся на то́тъ ли́стъ его милости спро́ста отписа́ти, суму [10] однакъ ту́ю кладучѝ: жѐ и до́брое, кгды̀ не по во́ли Божей быва́етъ, не добрѐ естъ; жѐ не ко́ждая зго́да Богу естъ пріе́мна; и та́я ихъ сама́я но́воутво́рена*а* зго́да, яко не зъ во́лею

[1] 1 Петр. III, 15: «готови же присно ко отвѣту всякому вопрошающему вы» [2] Псал. LXVIII, 10: «ревность дому Твоего снѣде́ мя» [3] Второзак. XXXII, 7: «вопроси отца твоего, и возвѣститъ тебѣ, старцы твоя, и рекутъ тебѣ» [4] 1 Тимоѳ. IV, 12: «никтоже о юности твоей да нерадитъ» [5] 2 Коринѳ. XII, 9: «сила бо моя въ немощи совершается» [6] Псал. CXLV, 8: «Господь умудряетъ слѣпцы» [7] Матѳ. XXI, 16: «изъ устъ младенецъ и ссущихъ совершилъ еси хвалу» (взято изъ Псалма VIII, 3) [8] Псал. XXXIX, 10: «се, устнамъ моимъ не возбраню: Господи, Ты разумѣлъ еси» [9] Филиппис. II, 13: «Богъ бо есть дѣйствуяй въ васъ и еже хотѣти и еже дѣяти о благоволеніи» [10] на полѣ: «сума отпису листу»

Божею зача́та, та́къ не есть Богу пріемна, такіе те́жъ зъ ней и о́воцы родитися почали̂.

Которую тȍ убо́гую а велми̂ пло́хую, абы̂ терніемъ отъ роз'сѣвача̂ не́нависти заглушена не была̂, мою пра́цу—само́му о́ному пра́вды оборо́нци і за́висти роспроши́телю подъ оборо́ну поруча́ю.

Чита́теля—о ла́скавое в' духу кро́тости, если́ ся кому̂ до рукъ доста́нетъ, прочита́нье а пра́вды узна́нье—прошу̂. Если́ бы-м' ся в' чо́мъ, я́ко писма̂ неумѣ́тный, поткну́лъ, са́мъ недоста́токъ мой исполня́й, або менѐ, го́лого сло́вы и ро́зумомъ неузбро́еного («вы́ бо си́лній повинни естѐ не́мощи не́мощныхъ носи́ти» [1]), самъ заступивши, отповѣда́й. Зноше́ньемъ бо оди́нъ друго́му тяжа́ровъ выполня́емо за́конъ Христовъ [2], Кото́рому сла́ва и че́сть на́ вѣкы. Ами́нь.

Пи́санъ у Острогу̂, у шко́лѣ Кгрецкой Острозской.

‖(об. 3) Въ Бо́зѣ веле́бному, его милости господину отцу̂ Ипа́тію, Володи́мерскому и Бересте́йскому епископу—

въ тепе́решнемъ вѣку до́бръ своихъ в' животѣ своемъ форту́нне въспрійма́ти, а у о́номъ прійдучо́мъ кому̂ ве́дле го́дности да́но бу́детъ—пи́саръ того̂ листу зы́чытъ.

Лука̂, глава 16:

«Помяни̂, я́ко въспріалъ еси добра̂ твои в' животѣ твое́мъ» [3].

Сира́хъ, глава 22:

«Ткну́вшися у о́ко вы́точит' сле́зу, и ткну́в'шися в' сердце вы́точитъ чю́в'ство» [4].

Предмо́ва ли́сту до отца̂ епископа [5].

«Справедли́вый Господь въ всѣхъ доро́гахъ Своихъ» [6], «и преподо́бенъ въ всѣхъ учи́нкахъ Своихъ» [7]. Который освѣча́етъ вся́каго человѣка свѣтлостью ро́зуму и «справу̂етъ всѐ въ всѣхъ, подаючи̂ Духа на пожи́токъ» [8], я́ко Са́мъ вѣдаетъ: «о́вому Духомъ сло́во мудрости, о́вому сло́во ро́зуму черезъ того́жъ Духа; друго́му вѣру ты́м'же Духомъ, и́ному розсудокъ, друго́му вы́мову. То всѐ справу̂етъ оді́нъ и то́йже Духъ, роздѣля́ючи да́ры, я́ко хо́четъ» [9], и роздаючи̂ таланты, ве́дле ли́чбы на́шея вѣры и го́дности. Яко́е хтȍ ка́ждый зъ на́съ начи́нье своѐ себѐ само́го отдае́тъ Богу, в' то́е в'кладае́тъ тала́нты ‖(4) ла́ски Своей Богъ. Если̂ ма̂лое начи́нье подамȍ Ему̂, ма́лый тала́нтъ прі́имемъ. А прійму́ючи ко́ждый зъ нась тала́нты, пови́ненъ есть в'давати то́ржникомъ, абы́смо отдали̂

[1] Римлян. XV, 1: «до́лжни есмы мы сил̂ніи немощи немощны́хъ носити» [2] Галат. VI, 2: «другъ друга тяготы̀ носите, и тако исполните законъ Хрістовъ» [3] Лук. XVI, 25: «— —благая твоя— —» [4] Сирах. XXII, 21: «убода́яй око источи́тъ слё́зы, и убода́яй въ сердце изъявляетъ чувство» [5] NB. иногда на полѣ, помимо печатныхъ выносокъ и замѣтокъ, встрѣчаются и рукописныя, Польскія и Русскія. Здѣсь на полѣ помѣщена слѣдующая рукописная замѣтка почеркомъ XVI—XVII в.: «предмова до отца епископа» [6] Псал. CXLIV, 17: «праведенъ Господь во всѣхъ путе́хъ Своихъ» [7] Псал. CXLIV, 13: «и преподобенъ во всѣхъ дѣлѣхъ Своихъ» [8] 1 Коринѳ. XII, 6—7: «дѣйствуяй вся во всѣхъ— —дается явленіе Духа на пользу» [9] 1 Коринѳ. XII, 8—11: «овому бо Духомъ дается слово премудрости, иному же слово разума, о томже Дусѣ: другому же вѣра, тѣмже Духомъ— —другому же разсужденія— —другому же сказанія языковъ. Вся же сія дѣйствуетъ единъ и тойжде Духъ, раздѣляя властію коемуждо якоже хощетъ»

его зъ ли́хвою, а не в' землѝ молча́ніа погребе́мъ, и з' о́нымъ злы́мъ слугóю в' тéмность кромѣшнюю в'ки́нени бу́демъ. А закопáнье таланту—не однò толко сáмо молчáніе и о своéмъ старáнье, а о други́хъ недбане спасéнью,—але далéко бóлше то: хотѧ̀ и справовáти штò мниманемъ умыслу своéго, але не по вóли Божіей, погрéбши и закопáвши свѣтлость души своей у́мъ в' тéмность своей о собѣ̀ ду́мы, наду́тости и в'згóрды.

«Свѣти́лникъ тѣла, мóвитъ, есть óко. Если óко ясно, всѐ тѣло свѣтло» [1]. А я́ко óко в' тѣлѣ, такъ у́мъ естъ в' души свѣтлост'ю. Если свѣтелъ и чи́стъ умъ, освѣчáетъ душу. А еслѝ у́мъ потемнíтся, потемня́етъ и душу и отъ стéжки зáповѣдей Божіихъ блу́дитъ. Такóвый хотѧ̀ еслѝ штò и чи́нит', не по вóли Божіей чи́нитъ. Яко апостолъ уругáючися до такóвыхъ мóвитъ: «свѣтчу о нихъ, ижъ рéвность або горли́вость Божію мáютъ, але не вéдле рóзуму; шукáючи бо своѭ прáвду постáвити, прáвдѣ Божей погрѣши́шя» [2]. И зáсь: «прóто не бывáйте в' собѣ̀ му́дри» [3], «но преобразу́йтеся обновлéніемъ умà вáшего» [4]. Я́кобы̀ рéкъ: не вѣрою одновля́йтеся, але учи́нками ‖(об. 4) дóбрыми, і «не мудрьствуйте надъ тое, штó ся годитъ мудрьствовáти» [5]. «Бо хтò зрозумѣлъ у́мъ Господній, або хтò Ему̀ порадцею былъ» [6]? А мудровáнье вы́неслое—то, штò перескакáти границі отцевскіе, і жрéбій отеческій вѣры правди́вой лéгце вáжити! «Не преходѝ бо, мовитъ, грани́цъ, котóрые положи́ли отцы твои» [7].

А тáкъ о тóтъ талáнтъ, о котóрый, отче епи́скопе, до его княжáцкое милости в' предмóвѣ ли́сту своéго припоминáешъ, и ту́ю згóду своѭ залецáешъ,—еслѝ по вóли Божей чинíти стáраешся, самà прáвда за чáсомъ окáжетъ. Але однáкъ и ты́мъ писáньемъ мои́мъ уважáтися бу́детъ, котóрое, прошу̀, не в' гнѣвѣ̀ прочитáти не полену́йся.

(здѣсь, подъ «Предмовою» небольшое украшеніе)

‖(5—к҃) Ли́стъ.

Мáлый хмáры óболочокъ, кгды̀ подъ насвѣтлѣйшее солнце подсту́питъ, мáло не весь свѣтъ потемняетъ. И «мáлъ квáсъ всѐ в'мѣшéніе квáситъ» [8], свѣтчитъ гóлосъ Божій. И нáменшее, прилучи́вшися дóброму, злóе всѭ дóброть псу́етъ. Мáла и́скра огнѭ̀, до нáлѣпшого будовáн'я впáвши, всѐ попáлитъ. И яко приплѣтается назывáемое зѣлье смилáксъ до ци́прису, такъ привя́зуется злóсть до дóброти. Бо гдѣ̀ насѣнье побожности сѣется, тамъ в'посродку пшени́ци кукóль свой роз'сѣвáетъ нéпріятель. Насѣнье дóброти в'сѣяно человѣку—малженство, для потóмства; кукóль свой нéпріатель всѣялъ—вшетечéнство. Насѣнье дóброти в'сѣяно человѣку—прáгнути слáвы, але óной вы́шней; кукóль свой врáгъ в'сѣялъ—тщеслáвіе, прожную хвалу̀. Нату́рѣ человѣчой дáно або в'сѣяно—и нóкарму жадáти; а кукóль свой врáгъ в'сѣялъ—объядéніе. Прирожéнью лю́д'скому в'сѣяно—и гнѣвъ, але на нéпріятеля душ-

[1] Мато. VI, 22 и Лук. XI, 34 [2] Римлян. X, 2—3: «свидѣтелствую бо имъ, яко ревность Божію имутъ, но не по разуму,— —и свою правду ищуще поставити, правдѣ Божіей не повинушася» [3] Римлян. XI, 25; XII, 16 [4] Римлян. XII, 2 [5] Римлян. XII, 3: «не мудрствовати паче, еже подобаетъ мудрствовати» [6] Римлян. XI, 34 [7] Притч. XXII, 28: «не прелагай предѣлъ вѣчныхъ, яже положиша отцы твои» [8] 1 Коринѳ. V, 6

ного; куколь свой в'ки́нулъ не́пріαтель— на бли́жняго гнѣватися. На таки́хъ сте́жкахъ побо́жности звы́клъ діа́волъ сѣти свои роскида́ти, абы́ та́къ незна́чне в' ко́ждую спра́ву до́брую трути́зну свою снаднѣй в'кида́ти мо́гъ. Обы́чай бо не́пріαтеля о́ного—сердца і мы́сли людскіе ‖(об. 5) съ пи́лностью вы́патровати, до чого́ ся склоня́ютъ': ты́мъ о́нъ ошука́ти и звести́, а заты́мъ и погуби́ти ста́рается.

Я́ко нѣкоторый не́пріαтель облежо́ное мѣсто войною зо всѣхъ сторонъ огледаетъ: отко́ля ла́твый при́ступъ ви́дитъ, отто́ля и штурму́етъ. Або я́ко пи́лный господа́ръ стереже́тъ: на кото́рой землѣ́ кото́рое насѣнье лѣпше ся ро́дитъ, та́мъ о́ное и роз'сѣва́етъ. Та́къ—и ду́шный не́пріαтель [1]: вѣдаетъ, гдѐ и я́ко своѐ насѣнье зло́сти сѣяти; вѣдаетъ, гдѐ на го́рдость, гдѐ на ла́комство, гдѐ на нелюбовъ, гдѐ и на любо́въ злу́ю а школи́вую; вѣдаетъ, когò фрасу́нкомъ в' ро́спачъ, когò збытнею ра́достью в' недба́л'ство, когò стра́хомъ в' упа́докъ, когò на оста́токъ однымъ позрѣньемъ в' грѣхъ привести́ ма́етъ. Кгды́ ви́дитъ, до чогò на́йболшей хтò ста́ране и милость сердечную ма́етъ, отто́ля о́нъ вину̀ або оказію пріи́му́етъ до при́ступу. Роз'сужа́етъ ко́ждого обы́чай, пробуетъ учи́нки, стереже́тъ ху́ти, ре́вности, и тамъ вынайдуетъ спо́собъ зведе́н'я и упа́дку.

А яко тò ест' щи́ра, и жа́денъ зъ людій в' подсолнечной отъ таки́хъ шатанскыхъ на́издовъ во́ленъ бы́ти не мо́жетъ, — свѣтчитъ на Само́го всѣхъ ре́чій Творца отъ діа́вола поку́са. Кгды́ ви́дѣлъ Его ла́кнучого, на-ты́хъ-мѣстъ хлѣбомъ поку́су навелъ. Ада́ма і Е́вву, ‖(6) кгды́ ви́дѣлъ хотя́чихъ бы́ти яко бого́ве, обѣтницею бо́з'ства зблазни́лъ. Іюду, кгды́ ви́дѣлъ ла́комого, през' его проданьѐ погуби́лъ. Сампсо́на, кгды́ ві́дѣлъ любоженнаго, жоно́ю смерти припра́вилъ. Озію, кро́ля Жидо́вского, кгды́ ви́дѣлъ великую ху́ть до Бога ма́ючого, презъ кади́ло олтаря̀ (и до́брою ре́чью, але не по во́ли Божіей) [2] в' прока́зу або тру́дъ на тѣлѣ и в' гнѣвъ Божій упра́вилъ.

А та́къ і въ то́й тепе́решней, отче епи́скопе, кото́рую в' писа́нью своемъ уси́лне смаку́ешъ, ва́шой зго́дѣ—потре́ба остерега́тися тогò, абы̀ ото таки́ми подобе́н'ствы, подъ пла́щикомъ зго́ды, не в'па́лъ хтò в' сѣть діаволю. «Добрò, мо́витъ, дре́во ку по́карму, и оздо́бно ку пойзре́нью», «але в' кото́рый день з'и́сте отъ негò, сме́ртію умретѐ» [3]. Добра̀ естъ зго́да, и «кра́сно ме́шкати бра́тьѝ въ споле́чности» [4]; але абы въ той ва́шой, оцукро́ваной зве́рху, потра́вѣ не былò трутизны; але абы́ ся одно зъ во́лею Божіею та́я зго́да згожа́ла. Бо не въ ко́ждой зго́дѣ коха́ется Богъ, яко в' своемъ писа́нью, отче епи́скопе («жѐ лѣпшая естъ на́горшая зго́да, ни́жли на́лѣпшая незго́да») припомина́ешъ. Штò естъ пи́сму святому велмѝ проти́вно. Бо еще и въ ста́ромъ зако́нѣ Господь Богъ о жа́дную ре́чъ та́къ ся не прогнева́лъ, яко о тое злуче́нье або зго́ду вѣрныхъ ‖(об. 6) з' о́бчими наро́ды. И про́то строфу́ючи тако́выхъ мо́витъ: злучи́лися з' сторона́ми або зъ наро́ды и навы́кли учи́нковъ ихъ [5].

Што о́ная на́першая на́ свѣте, стра́ху и жа́лю полная, зго́да за потѣху всему̀

[1] на полѣ почеркомъ XVI—XVII в.: «зри: який зводи[тель]!» [2] на полѣ почеркомъ XVI—XVII в.: «у dobra rzecz przeciw woley Bożey w złą się obraca» [3] Быт. II, 9, 17: «древо красное въ видѣніе и доброе въ снѣдь— —а въ оньже аще день снѣсте отъ него, смертію ўмрете» [4] Псал. CXXXII, 1 [5] Второзак. XVIII, 9; XXXII, 16

свѣту принеслà? «И ви́дели [1], мо́витъ, сыно́ве Божі́й до́чки людскі́й, нжъ кра́сны, в'ходи́ли до ни́хъ, и злуча́лися зъ ни́ми, и поймова́ли собѣ́ отъ ни́хъ жо́ны» [2]. Штожъ, пріе́мно ли тò было̀ Богу? А то та́къ пріе́мно. І мовилъ Господь Богъ: «не ма́етъ ме́шкати Духъ Мой въ лю́дехъ ты́хъ, бо есть тѣ́ло» [3]. Але еще то не коне́цъ. Поступѝ да́лей: «и ка́явся Богъ, іжъ человѣка сотворилъ» [4]. А да́лей штò? «І ви́дѣлъ Богъ, нжъ оскверни́лася землѧ̀ пере́дъ Богомъ, и сплюга́вило вся́кое тѣло доро́гу свою̀» [5]. А яка́яжъ запла́та да́лей былà за тую зго́ду? «И мовилъ Богъ: вы́гублю человѣка отъ землѧ̀, кото́рого-мъ сътвори́лъ» [6]. О́тожъ ма́ешъ зго́ду, кото́рая на вве́сь свѣтъ згине́нье привелà, кото́рая до такъ стра́шной а нелитости́вои по́мсты Бога пору́шила.

А о о́ной зго́дѣ, въ кото́рой вежà Вавило́н'ская будо́вана, яко розумѣешъ? Аза не былà та́мъ ме́жи та́къ вели́кимъ лю́домъ зго́да и любо́въ, нжъ односта́йне всѣ́ на такі́й ко́штъ, на такіе труды зезво́лилися? А былà и ви́дѣлася та́я во́ля и зго́да передъ очи́ма ихъ велмѝ добрà. ‖(7) «Пойдѣ́мъ, мо́витъ, и згодѣ́мся всѣ́, а учинѣ́мо собѣ́ сла́ву, и збудуймо ве́жу ажъ до́ неба» [7]. Вла́сне тепе́решняя ва́ша мѣ́шаная колотли́вая зго́да о́ному Ба́белю подо́бна, жè ее своею думою в' небо вы́ставити усилуетеся. Тамъ въ той зго́дѣ—помеша́нье язы́комъ, а у тепе́решней—помеша́нье сумнѣ́нья и вѣ́ры.

А те́лецъ о́ный Жидо́вскій, отъ зло́та зо всѣ́хъ во́лею зго́дне вы́литый, аза не бы́лъ и не естъ пе́внымъ знакомъ зго́ды? Аза та́мъ, згоди́вшися на свою̀ безумную зго́ду, не выкрика́ли, не весели́лися, мо́вячи: тое насъ бу́детъ борони́ти отъ вся́кого злà? А о́ная Изра́илтянъ зго́да, штò отнеслà за нагоро́ду, кото́рую, по упроваже́нью въ Зе́млю Обѣцаную и по зе́шт'ю съ того́ свѣта Исуса На́ввина, Жи́дове стро́или? «І ме́шкали, мо́витъ, сынове Ізраилевы ве́сполъ съ Ханане́омъ, Хетфе́омъ, і Амморе́омъ, и Ферезе́омъ, и з' и́ншими, и злучи́вшися зъ ни́ми, поймова́ли собѣ́ до́чки ихъ за жо́ны, а за сынѝ ихъ свои́ дава́ли» [8]. А затымъ штò уросло̀? «Послужи́ли бого́мъ ихъ» [9], згоди́лися зъ ни́ми у ихъ набоженствѣ. А вдя́чно жъ тò было̀ Богу? А то такъ вдя́чно: «і роз'гнѣвал'ся [10] попудли́востью вели́кою Господь на Израиля, и вы́далъ ихъ въ ру́ки Хусарсаѳе́му, кро́леви Си́рскому, и былѝ у вели́кой нево́ли за тую зго́ду презъ нема́ло лѣ́тъ» [11]. Такіе пожи́тки—нераз судные ‖(об. 7) і нерозмы́слные зго́ды приносятъ, и Бога до гнѣ́ву побужа́ютъ.

Чи́мъ премудрѣ́йшій надъ всѣ́ предъ собо́ю и по собѣ́ царѝ зе́мные, прему́дрый, мо́влю, Соломо́нъ, Царя Вы́шнего образи́лъ и прогнѣ́валъ? Азà не тымъ, нжъ, хотячи́ ся з'едночи́ти и згоди́ти,

[1] на полѣ почеркомъ XVI—XVII в.: «oto masz zgodę!» [2] Быт. VI, 2: «видѣвше же сы́нове Божіи дщери человѣчи, яко добрѝ суть, пояша себѣ женѝ отъ всѣхъ, яже избраша» [3] Быт. VI, 3: «не и́мать Духъ Мой пребывати въ человѣцѣхъ сихъ во вѣкъ, зане суть плоть» [4] Быт. VI, 6: «и помысли Богъ, яко сотвори человѣка на земли, и размысли» [5] Быт. VI, 11—12: «растлѣся же земля предъ Богомъ——видѣ Господь——яко растли всяка пло́ть путь свой на земли» [6] Быт. VI, 7: «потреблю человѣка, егоже сотворихъ, отъ лица земли» [7] Быт. XI, 4: «пріидите, созиждемъ себѣ градъ и столпъ, егоже верхъ будетъ даже до небесе: и сотворимъ себѣ имя» [8] на полѣ: «Судей, глава 3» [ст. 5—6: «и сы́нове Ісраилевы обиташа посредѣ Хананеа и Хеттеа, и Аморреа и Ферезеа, и Евеа и Гергесеа и Іевусеа, и пояша дщери ихъ себѣ въ женѝ, и дщери своя даша сыно́мъ ихъ»] [9] Суд. III, 6 [10] на полѣ почеркомъ XVI — XVII в.: «otoż tobie zgoda!» [11] Суд. III, 8: «и разгнѣвася яростію Господь— —»

та́къ в' пріазни, я́ко и в' набоже́н'ствѣ, з' о́бчими наро́ды, споймова́лъ собѣ жо́ны чюжіе: дочку̑ фарао́ню, Моави́тянку, и Аммони́тянку, и Сиріани́тянку і и́ншихъ? Пото́мъ ку ста́рости лѣтъ, к'во́ли жонамъ, хотячи̑ зго́ду в' набоже́н'ствѣ учини́ти, проти́въ за́конови Божему положи́лъ зма́зу и отщепе́нство в' на́родѣ своемъ: поста́вилъ и побудовалъ ка́пища або косте́лы по гора́мъ—оди́нъ Астартѣ скве́рной Сидо́н'ской, тутъ же надъ Іерусали́момъ на горѣ Оли́вной, другій Моави́тскій, тре́тій Аммони́т'скій? Аза́ли то не зна́къ бы́лъ зго́ды? Аза̀ не были̑ та́мъ такіе, кото́рые то зго́дою и милостью выкрика́ли? Але ижъ и до́брое — не добро̀, кгды̑ не по во́ли Божіей быва́етъ, про́то на-ты́хъ-мѣстъ сму́тное посе́л'ство отъ Господа Савао́ѳа вы́шло до не́го: «разве́ргъ разве́ргу царство твоѐ, и да́мъ е̑ в' ру́ки нево́лникови твоему̑» [1]. Што́ ся и ста́ло. «Бо где̑ (я́ко мо́витъ Вели́кій Васи́лей) во́лю Божію хто̀ дѣлаетъ не яко хо́четъ Богъ (хотя̀ и милость до Бога ма́етъ, але не зъ ро́зумомъ), не пожите́чно ‖(8) его стара́нье».

Што̀ ижъ та́къ естъ, в'спо́мнѣмъ на о́ного Израе́лчика Озію, кото́рый при Давидѣ и при зобра́нью мно́з'ства сыно́въ Израе́лскихъ, кото́рыхъ было̀ се́дмъ кро́ть по сту̑ ти́сячъ [2], прова́дячи кіо́тъ скры́ню перемѣря и пришедши до Алоно́на Нахо́рска, где́ ся о́ные те́лцы волы̑, беcтвячи̑ або шалѣючи, подъ скры́ню запря́женые, переворочá‌ли скры́ню, ужа́лившися нероз'судный ми́лосникъ за́кону, Озіа сынъ Аминода́вль, ва́жився доткну́тися до о́ной скры́ни [3],—я́кожъ то́е о́ному ся заплати́ло? А то та́къ: «и розгнѣвался гнѣвомъ Господь на Озію и порази́лъ его» [4].

О, я́кожъ бы̑ потре́ба тепе́решнимъ ревни́телемъ або̀ ми́лосникомъ зго́ды на то́е о́ко мѣти! Не отъ зло́сти, але отъ щи́рого сердца и отъ вели́кой къ Богу милости то́тъ чинилъ, ви́дечи, ижъ скры́ня, окра́са и оздо́ба вѣры ихъ, в' кото́рой называ́лося имя̀ Господа си́лнаго, сѣдя́щаго на херуви́мѣ, ма́етъ зъ во́зомъ упа́сти, перевернути, полама́ти и внивѐчъ ся оберну́ти,—то́ргнувся подне́съ руку до ратунку, абы̑ ей упасти не далъ. Але Богу то не было̀ прiе́мно.

То́е вла́сне мо́жетъ ся прировна́ти тепе́решней зго́дѣ и еѐ предводи́телемъ: ижъ, теле́снымъ роз'судкомъ ви́дячи, отъ вы́неслой свѣта го́рдости, подъ крестомъ у́тисковъ церковъ Христову преслѣдова́ную, то́ргнулися ратова́ти ркомо еѐ; але противъ во́ли Божой, запо́мневши, ‖(об. 8) ижъ «мо́цъ Божіа в' недоста́тку выполня́ется» [5].

Чи́мъ прогнѣвали Бога о́ные сыно́ве вели́кого іере́я Божого А́рона [6]? Ижъ в'ложи́ли до кади́лницъ огня̀ чюжо́го и принесли̑ передъ Господа ого́нь чюжій. И вы́шолъ ого́нь отъ Господа и попали́лъ ихъ.

Аза́ли то не я́сный тепе́решней ва́шей при́кладъ и власнаа фикгу́ра зго́ды: ижъ чюжій нѣякійсь ого́нь, в' кади́лници офѣръ се́рдецъ чи́стыхъ и духовъ скрушо́ныхъ старожи́тной релѣи̑ людемъ прино́сячи, в'клада́ете и, в'мѣсто ми́лого па́хнучого и Богу пріемного звыклого ѳиміа́ну або каділа побожности, сква́ры и ды́мы, ни́кгды в' правосла́вныхъ сердця́хъ незвы́клые, закури́ти и Богу омер-

[1] 3 Царств. XI, 11: «раздирая раздеру царство твое изъ руку̑ твое́ю и дамъ е̑ рабу твоему» [2] на полѣ киноварью почеркомъ XVI—XVII в.: «7 кротъ сто тысячъ» [3] на полѣ почеркомъ XVI—XVII в.: «Озия хотелъ киотъ подхопити. Царствъ книга 2, глава 6» [4] 2 Царств. VI, 7 [5] 2 Коринѳ. XII, 9: «сила бо Моя въ немощи совершается» [6] на полѣ почеркомъ XVI—XVII в.: «книга Леввитъ, глава 16, и Числа, глава 3 и 16»

зи́ти хо́чете?! В'спо́мнѣте, ижъ «не ско́ръ естъ Богъ, але лу́ченъ» [1].

Чи́мъ о́ный вели́кій ца́рь Птоломѣй, по та́къ зна́чныхъ звитяз'ствахъ надъ прелю́тымъ Антіо́хомъ, и з' незличо́ными конники и колесни́цами его, Царя Вышнего бы́лъ образи́лъ и прогнѣвалъ? Аза́ли не ты́мъ, ижъ хотѣлъ своѐ набожѐн'ство и обы́чай злучи́ти и з'едночі́ти съ Израе́литами, и хотѣлъ в'ходи́ти въ церковъ Соломо́нову и въ святы́ню? Чого̀ кгды̀ ему̀ презви́теры и ста́рцы Израе́л'скіе про́збами съ слеза́ми и съ воздыханми борони́ли, розгнѣвавшися я́ростію вели́кою писалъ такі́й ли́стъ до всѣхъ своихъ Еги́петскыхъ и полу́денных' пан'ствъ. Которого то ли́сту, а на́ветъ и самыхъ ‖(9—г҃) тре́тихъ кни́гъ Ма*х*абе́йскихъ, подо́бно у ва́съ Ляхо́въ в' По́лской и в' Латинской Библі́й не ма́ешъ; а хотя́ бы и бы́лъ, прочита́й, ижъ та́къ ся в' собѣ ма́етъ [2]:

«Ца́рь Птоломѣй Филопа́торъ ме́шкаючимъ в' Еги́птѣ и по мѣстахъ воево́дамъ, ге́тмано́мъ—потѣхи и здоро́в'я; в' здоро́вью и потѣсе та́къ мы̀ са́ми, я́ко и спра́вы на́ши. В' ты́хъ би́твахъ, кото́рые ся точи́ли въ Азі́й, о которой абы́сте и вы̀ вѣдали, ижъ, за по́мочью бого́въ и за на́шею мо́цью, незвитяжо́ными ста́лихмыся. Про́то мы̀ на до́брый конецъ хотячѝ привестѝ спра́вы не му́сомъ, ани копѣями, але поко́рою и вели́кою щодробли́востью, и розряди́ти ме́шкаючихъ в' падо́лку Сирі́й и Фениц'кіе наро́ды, и добродѣйства з' охо́тою чини́ти имъ, яко і по мѣстамъ офѣро́вникомъ, роздѣля́ючи имъ велі́кіе да́ры, пра́гнулисмы збы́тне и в' Ерусалимѣ бы́ти и учти́ти бы́тностью своею̀ до́мъ або церковъ о́ныхъ суему́дрьныхъ. А онѝ ни́кгды не хотятъ переста́ти своего̀ глу́пства. Бо кгды́смы пра́гнули увойтѝ в' до́мъ [3] ихъ і коштовными и на́лѣпшими да́ры учти́ти, онѝ, да́вными пыха́ми наду́ти, заборони́ли на́мъ увойтѝ, и ни за̀ што собѣ положи́ли нашу че́ст', которую ма́емо до всѣхъ людей, и до́броть на́шу, и явное оказа́ли противъ намъ шале́нство. Мы̀ теды, шаленствомъ ‖(об. 9) о́ныхъ обра́жены бу́дучи, верну́лихмыся в' звитяж'ствѣ. И кгды̀ въ Еги́птѣ з' вдя́чностью потыка́ли на́съ всѐ наро́ды, мы̀ тежъ ста́вилися имъ, яко ся годи́ло, та́кже и ты́мъ, кото́рые были̇ зъ наро́ду ихъ, обецова́лисмы имъ зло́сти той не памята́ти, и хотѣлисмо ихъ на́родъ оттоля перемени́ти, и уча́стниками сусѣдства пра́въ и во́лностей Александрі́йскихъ учини́ти, также пра́ва на капла́нства і набоже́нства вѣчные имъ нада́ти. А онѝ, проти́вное предсявзя́тье приня́вши, і прирожо́ною зло́ю нату́рою, котора*а* завсегды̀ до зло́го ся склоня́етъ, до́брое отки́нули, и не то́лко во́лностями и сусѣд'ствомъ Александрі́йскимъ згордѣли, але бры́дятся сло́вомъ и общова́ньемъ и самы́хъ свои́хъ тыхъ, кото́рые на́мъ су́ть в' то́мъ прихи́лни. Про́то прика́зуемы, кгды̀ до васъ тое писа́нье прі́йдетъ, што̀-на́рыхлѣй, за одинъ день, о́ныхъ мянова́ныхъ зобра́вши з' жона́ми и з' дѣтми̇, без'че́стне и сромо́тне в' ланцуха́хъ и пу́тахъ желѣз-

[1] эта фраза взята изъ «Селянокъ» братьевъ Зиморовичей: «Nie rychły Bóg, lecz łuczny, każdemu wygodzi, Za przestępstwem niemałym wielka pomsta chodzi». Въ данномъ случаѣ łuczny имѣетъ значеніе, указанное С. Б. Линде: nieprzebaczaiący, choć poźno karzący. У Бѣлоруссовъ осталась поговорка: «Богъ не стучо́нъ, да лучо́нъ», т. е. Богъ не любитъ грозить стукомъ, но Онъ мѣтокъ, не даетъ промаха. См. Примѣчанія, подъ словомъ Зиморовичи, и въ Указателѣ [2] на полѣ киноварью почеркомъ XVI—XVII в.: «list carski». Далѣе чернилами и другою рукою того же времени: «Маковейскии книга 3 третии, глава 2 и 3 и 4» [3] на полѣ: «въ церковъ»

ныхъ, нá смерть гóдную и на страхъ неслы́ханый до нáсъ пошлѣте» [1]. И дáлей, яко исторіа свѣтчитъ, котóрая, для продолжéнья, опущáется.

Штò речéшъ, отче влады́ка? Азáли незгóды тамъ тóтъ прáгнулъ? Азà не было̀ тáмъ тáкихъ, котóрые нá то выкрикáли: «згóда! милость! покой»? Было̀ пéвне, яко тáмъже дáлей пи́шетъ: «Кгды̀ ||(10) вы́шолъ тóтъ дéкретъ або тóе росказáнье по всѣхъ сторонахъ, тогдà язы́ци народне составля́ху пировáніа съ восклицáніемъ и рáдостію» [2]: ми́ръ, покóй, згóда! Одны́хъ ты́хъ самы́хъ, котóрые «раднѣй изволя́ли страдáти з' людмѝ Божіими, нижли имѣти дочáсного грѣхà рóскошъ» [3], «обня́лъ нестерпи́мый и велмѝ жáлосный со слезáми крику и стогнáнья плáчъ» [4]. Але велеслáвный Вседержи́тель и́стиный Богъ отвори́лъ двéри милосердіа Своéго [5]. И кгды̀ цáрь испол'нил'ся тя́жкимъ гнѣвомъ, и з' окрутными бестіами, плóды Ливáньскими окормлéными и виномъ нерастворéнымъ опоéными (котóрыхъ бéстій до войны̀ стрáшно прибрáныхъ было̀ в' ли́чбѣ пятьсóтъ), вы́шолъ, неотмѣннымъ сердцемъ и зѣницею óка хотячѝ вы́конати надъ ни́ми гóркую и стрáшную смерть [6],—тогдà Богъ Вы́шній оказáлъ чю́дъ Свой я́вне през' áнгеловъ, ижъ на-тыхъ-мѣстъ окрýтные звѣріе стáли якъ повя́заны, и гнѣвъ цáрскій оберну́л'ся въ умилéніе, и слези́лъ по ты́хъ стрáшныхъ зготóваныхъ имъ му́кахъ [7]. «Вѣсть бо Господь благочести́выхъ отъ напáсти избавля́ти» [8]. На такій при́кладъ згóды ничóго не мóвячи, до пи́л-

[1] на полѣ почеркомъ XVI—XVII в.: «читай о томъ Маковейскии книги трети, глава 4». Далѣе киноварью другою рукою: «koniec listu». Кн. 3 Маккав. III, 9—16, 18: «Царь Птоломей Філопáторъ сущымъ во Египтѣ и по мѣстóмъ стратигомъ и воиномъ радоватися и здравствовати: здравствую же и азъ самъ, и вещы наша. По бывшей намъ рати во Асіи, юже вѣсте и вы, яже боговъ нечаяннымъ споборенiемъ и нашею силою разумно въ добрый конецъ приведеся, судихомъ не нýждею оружія, но кротостію и многимъ человѣколюбіемъ благоустроити живущыя въ Кілисvріи и Фінікіи языки и благотворити радостнѣ. И сущымъ во градѣхъ кáпищемъ давше доходы премноги, пріидохомъ и во Іерусалимъ, возшедше почтити храмъ суемудренныхъ и никогдаже престающихъ отъ безумія.— —Возжелѣвшымъ намъ внити во храмъ ихъ и лѣпотными и добрѣйшими дары почтити, тіи по древней (своей) гордости возбраниша намъ внити— —, за человѣколюбіе, еже имамы ко всѣмъ человѣкомъ, свое же зломысліе къ намъ явлéнно показавше, аки едини точію отъ языкъ царемъ и ихъ благодѣтелемъ выи не покаряюще, ничтоже праведно хощуть носити. Мы же сихъ безуміе усмотривше, и съ побѣдою возвратившеся, и во Египтѣ со всѣми языки любочеловѣчнѣ срѣтившеся, якоже подобаше, сотворихомъ: и въ тѣхъ ко единоплеменникомъ ихъ непамятозлобіе всѣмъ сказующе и ради споборенія, и ввѣренныя съ простотою имъ издревле безчисленныя вещы дерзнувше премѣнити, восхотѣхомъ и гражданства Александрійскаго сподобити ихъ и причастники всегда жерцемъ поставити. Они же въ противность пріемлюще, и природнымъ злонравіемъ доброе отринувше, и присно въ злое уклоняющеся, не токмо отринуша честное гражданство, но и гнушаются словомъ, и дѣломъ, молчаніемъ тѣхъ, иже немногіи отъ нихъ къ намъ нелестнѣ доброжелательни суть.— —Повелѣхомъ убо, егда пріидетъ къ вамъ посланіе сіе, вскорѣ во единъ часъ вышеписанныхъ собравше съ женáми и чады, съ досадою и озлобленіемъ послати къ намъ узами желѣзными отвсюду окованныхъ, на лютое и злославное подобающее зломыслящымъ убіеніе» [2] 3 Маккав. IV, 1: «и вездѣ, идѣже пріиде сіе повелѣніе, народнѣ составляшеся языкомъ убо пиръ съ восклицаньми и радостію» [3] Евр. XI, 25: «паче (же) изволи страдати съ людьми Божіими, нежели имѣти временную грѣха сладость» [4] 3 Маккав. IV, 2: «Іудеомъ же бяше непрестающь плачь и зѣло рыдателенъ со слезами вопль, стенаньми сожжéну сущу сердцу» [5] 3 Маккав. VI, 17 [6] 3 Маккав. V, 1 [7] 3 Маккав. VI, 17—21 [8] 2 Петр. II, 9

ного уваже́нья и стосова́нья съ тепе́решнею колотне́ю ко́ждому пуща́ю.

Чи́мъ прогнѣвалъ о́ный человѣкъ Божі́й Вы́шнего, |(об. 10) кото́рый [1], пришедши въ Веѳи́ль на збурене олтара̀ Іеровоа́мова, тамъ, за вели́кою прозбо́ю и уси́лованьемъ друго́го пророка, ме́шкаючого въ Веѳи́ле, вступи́лъ в' до́мъ его и на знакъ милости и зго́ды ялъ хлѣбъ и пи́лъ во́ду в' дому̀ его? Та́мъже [2] «кгды̀ ещѐ у сто́лу сѣдѣли, стался го́лосъ отъ Вы́шнего к' человѣку Божему: поне́же, надъ во́лю Мою̀, я́лъ еси хлѣбъ и пилъ во́ду та́мъ, гдѐ Я тобѣ̀ заказа́лъ, не маешъ бы́ти погре́бенъ з' отцы̀ твоими. И ста́лося по ядені́и хлѣба и пи́тіи воды̀, кгды̀ ся верну́лъ человѣкъ Божі́й, споткалъ его на доро́зѣ левъ, і забилъ его до смерти» [3].

Што розумѣешъ, отче веле́бный? Пророкъ съ пророкомъ въ милости и въ зго́дѣ в' дому̀ пророцкомъ, а не гдѐ и́нде побе́сѣдовали, и шма́тъ хлѣба вкуси́ли; пе́вне ты́е мы́слили о зго́дѣ. Были̇ та́мъ такіе (а на́ветъ и са́ми сыно́ве пророцкіе, кото́рые и ознайми́ли отцу своему, ижъ бы́лъ ту человѣкъ Божі́й и отхо́дитъ), жѐ то за вели́кую ре́чъ и пра́ве за святобли́вую мѣли. Але ижъ не ве́дле во́ли Божіей, не то́лко та́я ихъ спо́лная милость Богу не была̀ прі́емна, але и проти́вна.

Чимъ о́ный человѣкъ прогнѣвалъ Бога и наве́лъ на себѐ слушную и неотволо́чную пом'сту, до кото́рого прішо́лъ оди́нъ съ пророковъ Божи́хъ и мо́вилъ ему: «ве́дле росказа́нья Божого побі́й мя»? І не хотѣлъ побити его человѣкъ оный. А о́нъ мо́вилъ до не́го: |(11) «и́жесь не хотѣл' по во́ли Божіей учини́ти и менѐ поби́ти, ото ты отхо́дишъ отъ менѐ, и роздеретъ тебѣ̀ ле́въ». И ста́лося. Кгды̀ отшо́лъ отъ не́го, зды́балъ его ле́въ и заби́лъ его. А онъ знашо́лъ человѣка и́ного и мо́вилъ ему: «побі́й мя тепе́ръ». И побилъ его до кро́ве [4].

Што́ бысмо розумѣли, отче веле́бный, хто бы́лъ зъ нихъ до зго́ды близші́й: то́тъ ли, кото́рый бити себѐ до кро́ви без' вся́кой причи́ны каза́лъ? чи́ли то́тъ, кото́рый, зго́ду ми́луючи (яко и тепе́решнюю), безви́нне его би́ти не хотѣлъ? Запра́вды му́сит' ко́ждый, а и́ле ве́дле на́шыхъ теле́сныхъ розсудковъ, призна́ти, ижъ то́тъ лѣпше зго́ду, кото́рый руки̇ поднести̇ і причи́ны до незго́ды да́ти (бо если сло́во жесто́кое гнѣвъ воздвизаетъ, поготову—битьѐ) не смѣлъ, ми́ловалъ. Але ижъ Богу дале́ко приемнѣ́йшая ча́сомъ бываетъ незго́да, нижли зго́да,—про́то тотъ з' свое́ю зго́дою не толко одпла́ты, але еще и кара́нье и слу́шную по́м'сту отне́съ.

Тутъ ся я́вне ока́зуетъ, ижъ твои̇, въ ли́стѣ припомненые («жѐ лѣпша на́горшая зго́да, ни́жли на́лѣпшая незго́да») сло́ва пи́сму святому проти́вны— веле́бный отче, са́мъ уважай.

Чому̀ о́ный суді̇̀ и во́жъ Жидо́вскі́й, и́менемъ Еѳа́іа, хотя̀ и до́брую ре́чъ не до́бре и не ве́дле во́ли Божіей справовалъ, жа́дной отпла́ты, ани подя́кованя не отне́съ? Кото́рый, ви́дячи збы́тне отъ сыно́въ |(об. 11) Ам'мони́тскихъ ути́сненъ и оскорбленъ лю́дъ Жидо́вскі́й, за побу́дкою Духа Божого, застанови́л'ся проти́въ о́нымъ Ам'мони́томъ и порази́лъ ихъ. А еще выходячѝ на́ войну, шлюбова́лъ бы́лъ Богу Вы́шнему: кгды звитяжство надъ не́пріательми оде́ржитъ, верну́вшися наза́дъ, што̀ колвекъ напере́дъ пере́дъ до́момъ сво-

[1] на полѣ почеркомъ XVI—XVII в.: «книги 3 Царствъ, глава 13» [2] на полѣ почеркомъ XVII в.: «zgoda, ktora być nie miała, zwada iest człowieku, chocay zda się święta» [3] 3 Царств. XIII, 20—24 [4] 3 Царств. XX, 35—37

и́мъ потка́етъ, то́е на офѣру Богу Вы́шнему да́ти [1]. А кгды́ приежджа́лъ в' до́мъ, дщёръ або дочка̀ его одиначка [2], ра́дуючися з' звитяжства отцёвого, вы́шла противъ ему̀ зъ бу́бны и съ та́нцы. О́нъ оба́чивши роздеръ на собѣ̀ ша́ты свои̇ и мо́вилъ: «смутко́мъ засмути́лась мя, о, дщи̇ моя̀, и е́стесь тяжкостью передъ очи́ма моима; або́вѣмъ отвори́лемъ уста̀ свои̇ къ Господу и не могу̀ ихъ наза́дъ верну́ти» [3]. А та́къ да́вши ей два̀ мѣсяцы—опла́ковати съ па́ннами това́ришками свои́ми паненства і мо́лодости своеѐ ходячи̇ по горамъ, по дво́хъ мѣсяцехъ вы́коналъ обѣтницу свою̀ Господу Богу [4].

Уважа́й пи́лне, че́с[т]ный отче! Аврала́м' онъ, патріа́рха вели́кій и отецъ на́шъ, не учини́лъ та́къ, я́ко то́тъ побо́жный ста́рецъ: Авраа́мъ бовѣмъ то́лко охо́ту на росказа́нье Божее учини́лъ, а са́мого ску́тку нѣ̀—не офѣрова́лъ Іса́ака сына своего́, то́лко хотѣ́лъ, але не вчини́лъ; а се́сь самы́мъ ску́ткомъ вы́полнилъ. А ещѐ дивнѣ́йша: о́ный—за росказа́ньемъ го́лосу Божого̇, а се́сь—своею̀ до́брою ‖(12) во́лею. Чому̀ о́ный вели́кую запла́ту оде́ржал' таку́ю: «благословячи̇ благослови́ти тобѣ̀ бу́ду, и мно́жачи розмно́жу тя» [5], а о́въ нѣ̀? Для то́го, ижъ о́ный чини́лъ ве́дле во́ли Божее и за росказа́ньемъ Его; а о́вый—з' своего́ упо́рного у́мыслу. И абы́смы не поклада́ли збы́тней надѣ̇и и хвалы̇ у своихъ спра́вахъ и учи́нкахъ, кото́рые ко́лвекъ если̇ чи́нимо, и хотя̀ ся на́мъ здаду́тъ у о́чахъ на́шыхъ добры̇, але на́йболше подъ Его недостигненый судьбы̇ абы́смо всѐ подклада́ли, о кото́рыхъ вели́кій таинникъ небесный задиви́вшися кри́кнулъ, мо́вячи: «о, глубина̀ бога́т'ства премудрости и ра́зума Божі*а*! я́ко неиспы́танны судьбы̇ Его и неиз'слѣдованны пу́тіе Его» [6].

Але рече́шъ подо́бно, отче че́стный: ижъ то̀ прикла́ды а подобе́н'ства, ста́рому за́кону служа́чіе, а не но́вому. Але што̀ ко́лвекъ пи́сано в' ста́ромъ за́конѣ, то̀ всѐ на при́кладъ и на нау́ку на́мъ пи́сано [7]. Чого̀ дово́дъ ма́ешъ у того́жъ апостола выра́зне до Кори́нтовъ у пе́рвом': «сі*а* вся̀ о́бразы прилуча́ху̇ся о́нѣмъ: пи́сана же быш*я* в' науче́ніе на́ше, в' нихже концы̇ вѣ́къ достиго́ш*я*» [8]. Однакъже и в' но́вомъ за́конѣ ма́емо ты́мъ подо́бныхъ мно́го прикла́довъ: ижъ и до́брое, кгды̇ не по во́ли Божіей быва́етъ, непріемно и проти́вно естъ Богу. Я́ко мо́витъ Златоу́стый в' «Маргари́тѣ»: «што̀, по во́ли Божіей быва́емое, хотя̀ ‖(об. 12) и злѐ бы́ти здасться, надъ всѣ̀ ре́чи ест' на́лѣпше. А што̀—черезъ Его во́лю и неуго́дно О́ному, хотя̀ і навыборнѣ́йше бы́ти ви́дится, надъ всѣ̀ ре́чи ест' на́горше». Если̇ и забье́тъ хто̀ по во́ли Божей, надъ вся́кую лю́д'скость лѣ́пше естъ убійство о́ное; а если̇ и захова́етъ хто̀, и лю́д'скость ока́зуетъ надъ во́лю О́ного,—надъ вся́кое убійство несправедли́вше бу́детъ о́ное жа́лованье. Зъ межи кото́рыхъ и то не мнѣ́йшій, а пра́ве я́сный, прикладъ у Евангелі̇и ма́емо.

Теплѣ́йшій по вѣ́ре и верхо́вный въ апостолехъ, апостолъ Пе́тръ, слы́шачи отъ Христа ты́е слова̀: «я́ко подоба́етъ Ему ити̇ въ Іерусали́м', и мно́го пострада́ти отъ ста́рецъ и архіере́й и кни́ж-

[1] на полѣ почеркомъ XVI—XVII в.: «офѣра»; киноварью: «зри». Суд. XI, 30—31 [2] Суд. XI, 34: «единородна» [3] Суд. XI, 35: «и бысть егда увидѣ ю самъ, растерза ризы своя и рече: о, дщи моя, смущающи смутила мя еси: и ты нынѣ въ претыканіе была еси предъ очима моима: азъ бо отверзохъ уста моя на тя ко Господу и не возмогу вспять возвратити» [4] Суд. XI, 38—39 [5] Быт. XXII, 17 [6] Римлян. XI, 33 [7] на полѣ киноварью почеркомъ XVI—XVII в.: «зри» [8] 1 Коринѳ. X, 11

никъ, и убіе́ну бы́ти» [1], Пе́тръ почáлъ противъ тогò мóвити: «милостивъ Ты, Господи! нехáй Тобѣ́ тáкъ не бýдетъ» [2]. Христосъ обернýвшися мóвилъ Петрóви: «иди̂ зá Мя, сатанà! погоршéнье Ми естесь: не мы́слишъ штò есть Божого, але штò лю́дского» [3].

Штò розумѣеш', чéс[т]ный влады́ка? Злé ли тýтъ в' тóтъ часъ мы́слилъ Пéтръ, ижъ Господеви и Научи́телеви своéму не зы́чилъ таки́хъ срóкгихъ мýкъ и сромоты̂ и гáньбы? Пéвне признáешъ, ижъ не злѐ. Але ижъ проти́въ вóли Божей, тогды̂, вмѣсто óного титýлу «ты еси Пéтръ, опóка» [4], одéржалъ бы́лъ титýлъ сатани́н'скій [5].

Але речешъ подóбно: не дóбре Пéтръ ‖(13—Ꙋ) мы́слилъ, ижъ ся спротивялъ смотрéнію Божому, котóрое ели́бы ся не вы́полнило презъ мýку Христову, не были́ бысмы спасéны. Тогды̂, вéдле такóго зданья̀, і Июда предáтель не будетъ ничóго виненъ: бо óнъ былъ слугóю óного смотрéнія, черезъ котóрое ся свѣ́ту стáло откупéнье; и не тóлко ся óному смотрéнію не спротивля́лъ, але еще, за его рáдою и бѣ́ганьемъ, вы́полнилося, и Христосъ вы́данъ. А вжды̂ читáемо, ижъ о нéмъ Христосъ повѣ́дилъ: «гóре человѣ́ку томý, им'же Сынъ человѣ́ческій предаéтся: лѣ́пше ся было̀ емý не роди́ти» [6].

Абò и тò мáлый при́кладъ: кгды̂ оно тóтъже апостолъ Пéтръ, при умывáню апостоломъ нóгъ, завстыдáвшися тáкъ вели́кого униженя и покóры Пáна и Учи́теля своéго, я́ко ся почáлъ Христосъ склоня́ти до нóгъ его, рéкъ: «Господи, не умы́еши нóгу моéю», — одéржалъ такýю отповѣ́дь: «если̂ не умы́ю нóгу твою̀, не и́маши чáсти съ Мнóю» [7].

Штò речéмъ, епи́скопе чéстный? Злé ли Пéтръ святы́й чини́лъ, и злымъ ли ýмысломъ? Признáти то мýсимъ, же не злѐ; дóбре и дóбрымъ ýмысломъ: ижъ, ви́дячи своéго и всѣ́хъ Бога и Господа, Царя и Владыку, Учи́теля и Спаса, в' кштáлтѣ убóгого жабракà и послýгача, опоясáвшагося лéнтіемъ і умы́ти нóзѣ его хотя́чого, на-ты́хъ-мѣ́стъ пришóлъ в' чю́вство своéго достоéн'ства, тáкъ тежъ и особѣ́ [8] Тогò, Котóрый пришóлъ, зумѣ́вшися кри́кнулъ: ‖(об. 13) «Ты́ ли мой умы́еши нóзѣ?» [9] Але ижъ и дóбрый ýмыслъ Петрóвъ, вóли Божой ся спротивя́лъ,—прóто и óное его поволáнье, и вря́дъ, и надъ и́ншихъ вы́бранье, и ключóвъ увѣрéнье, кгды̂ и дóброе не зъ вóлею Божіею починалъ,—не помоглò; але ты́мъ бы бóлше, если́ бы своéго ýмыслу не отступи́лъ былъ, зашкóдило. Чéсти бо вели́чество не достóйнѣ чéсти жи́ти произволя́ющому—приложéніе мýки есть.

А о óной, самы́мъ межи собóю верхóвнымъ апостоломъ, незгóдѣ Антіохíйской, Петрý съ Пáвломъ, я́ко бысмы розумѣ́ли? «Кгды̂, мóвитъ, пришолъ Пéтръ до Антіóхіи̂, спроти́вилемся емý обли́чне, ижъ гóденъ былъ нагане́нья. Бò пéрвѣй нижли пришли̂ нѣ́которые отъ Іáкова, съ погáны ядáлъ» [10]. И тамъ дáлей: яко Пáвелъ его обличáлъ, карáлъ передъ всѣ́ми̂. Воля́лъ апостолъ Пáвелъ — незгóду и пóсварокъ з' вóлею Божею, ни́жли згóду противъ Богу ви-

[1] Матѳ. XVI, 21. Марк. VIII, 31. Лук. IX, 22 [2] Матѳ. XVI, 22 [3] Матѳ. XVI, 23: «Онъ же обращься рече Петрови: иди за Мною, сатано, соблазнъ Ми еси: яко не мыслиши яже (суть) Божія, но человѣческая». Марк. VIII, 33 [4] Матѳ. XVI, 18—19 [5] на полѣ киноварью почеркомъ XVI—XVII в.: «зри» [6] Матѳ. XXVI, 24. Марк. XIV, 21. Лук. XXII, 22 [7] Іоан. XIII, 8 [8] на полѣ: «персонѣ» [9] Іоан. XIII, 6 [10] Галат. II, 11—12: «егда же пріиде Петръ во Антіохію, въ лице ему противу стахъ, яко зазоренъ бѣ. Прежде бо даже не пріити нѣкимъ отъ Іакова, съ языки ядяше»

дѣти. А ещѐ дивнѣйша: жѐ молóдшій стáршого учи́лъ и напоминáлъ, и неледà стáршого, самóго Петрà!

Але подóбно розумѣти, отче влады́ка, бýдешъ: ижъ ты́е приклáды и довóды—не до самóй згóды и милости, котóрую Христосъ надъ всѣ̀ и́ншіе рéчи залеци́лъ и зостáвилъ, але до чогò и́ншого належáтъ? Потрéба бы́, зречéшъ выразне, гдé бы згóда, покóй и милость Богу пріéмна не былà—оказáти.

‖(14) Мáемо сáмые Христа Спаси́теля нашего, выразне о покóю и згóдѣ напи́саные, словà: «не розумѣ́йте або не мнимáйте, абымъ пришóлъ в҆ки́нути покóй нá землю; не прійдóхъ бо въврещѝ покóй, але мечъ; прійдóхъ бо разлучи́ти человѣка проти́въ отцà своего, и дочкý противъ мáтери своей, и невѣстку противъ свекрóви своеѐ. И врáзи человѣку домáшній егò» [1].

На ты́е словà вы́кладъ отцы̀ святій [2] събóрне всѣ̀ чи́нятъ такъ: «не вездѣ бо есть добрò съединéніе, ани всякій покóй похвáленъ. Мнóго бовѣмъ крóть и покóй бывáетъ шкодли́вый, и далéко отъ милости Божей отгóнитъ; кгды̀ ся згожáемо о роспорошéнью и́стины, прегрѣшно естъ и велмѝ неподóбно» [3]. И зáсь: «не всякій покóй и згóда добрà; але бывáет҆ и рóстыркъ и розорвáнье вели́кою рéчью і Божествéнымъ дѣломъ. Прóто подъ таки́мъ подобенствомъ згóды абы̀ ся не лучи́лъ жáденъ до лукáвыхъ, ани покóю зъ нимѝ мѣлъ, але нáветъ если и отецъ, если и мáти, если и чáда, если и брáтіа супроти́вни обрѣтáются и́стинѣ,—супротивѣмся имъ, яко врагóмъ» [4]. То отци святій.

И зáсь на другóмъ мѣстцу [5] оди́нъ зъ нихъ мóвитъ такъ: «любóвъ Божіа погашáетъ любóвъ роди́телей. А хтó бы повѣдалъ в҆ собѣ̀ обóю имѣти, себѐ прельсти́лъ. Слы́шалъ мóвячого [6]: не прійдóхъ вложи́ти покóю нá землю, але рáть и нóжъ, роздѣли́ти боголю́бцовъ ‖(об. 14) отъ свѣтолю́бцовъ, славолю́бныхъ отъ покóрныхъ? Весели́т҆ бо ся Господь о такóвомъ раздвоéніи разлучéніа».

Златоустый, на ты́ежъ словà вы́кладъ чи́нячи, тáкъ мóвит҆: «не пришóлъ, мóвитъ, Христосъ в҆ки́нути покóй нá землю». Нá то якобы̀ пытáнье чи́нитъ, мóвячи: «якожъ Христосъ ýченикомъ роскáзуетъ: в҆ кóждый дóмъ в҆ходячи́, оповѣдáйте покóй? я́ко и áнгели оповѣдáли: слáва въ вы́шнихъ Богу, и нá земли покóй? я́ко пророкове и всѝ тóтъ покóй дóброю рéчью оповѣдáли и тверди́ли?» Нá то сáмъ отповѣдáетъ такъ: «тáмъ есть нáлѣпшій покóй, гдѣ̀ згнилóе оттинáется, гдѣ̀ злýю згóду [7] чи́нячее раздѣля́ется: таки́мъ спóсобомъ небу и землѝ латвѣйшая рéчь есть съвокупітися. Понéже и лѣкаръ тáкъ тѣло на при́шлый чáсъ заховáетъ, кгды̀ не улѣчóный члóнокъ оттинаетъ; и воевóда кгды̀ едностáйне згóдную злýю мы́сль в҆ роспорошене привóдитъ. Штó ся и о óной

[1] Матѳ. X, 34—36 [2] на полѣ: «Еvангеліе Учи́тел[ное]» [3] Толковое Евангеліе (Единов. изд. 3-е, М. 1880, об. 165 л.): «не вездѣ бо есть добрò соединеніе, но бываетъ иногда и раздѣленіе добрò. Нижѐ всякое умиреніе похвально, но бываетъ множицею и миръ на поврежденіе, и далече Божественыя любве отгоняющь. Егда убо мири́мся о разрушеніи истины, прегрѣшно есть и неподобно зѣло» [4] ibid.: «не всякое бо мировáвіе и совокупленіе добрò, но бываетъ егда и распрѝ и разлученіе веліе и божествено дѣло. Никтоже убо симъ óбразомъ любовію да прилѣжитъ къ лукавымъ, нижѐ мира имѣти съ ними. Но аще и отецъ, аще и мати, аще чада, аще братія, супротивни обрящутся закону Хрістову, сопроти́вимся имъ, яко врагомъ истинѣ» [5] на полѣ: «Лѣствичникъ» [6] на полѣ киноварью почеркомъ XVI—XVII в.: «to questya piękna» [7] на полѣ киноварью почеркомъ XVI—XVII в.: «зри»

вежи Вавилонской стало. Бо злый покой, добрую незгоду поисовавши, чинитъ недобрый покой; але не вездѣ згода добра, кгдыжъ часомъ и разбойницы згожаются». То слова Златоустаго. И далей широце о томъ пишетъ.

Што зась розумѣешъ, отче епископе, о оной незгодѣ и ростырку фарисеомъ з' саддукеами, о которой читаемо в' Дѣяхъ Апостольскихъ [1] ? Аза не была лѣпшая в' тотъ часъ тая незгода и посваръ ‖(15) ихъ, надъ вашу теперешнюю згоду и милость мниманую? Признаешъ то смѣле самъ, кгды очи сердечные отворишъ. Правда, згодливый отче владыка! Ижъ кгдыбы ся тамъ не посварили и не розорвали о въскресенію мертвыхъ (же фарисеи тому вѣрили, а саддукеи не хотѣли и за фрашку то собѣ мѣли), певне бы, згодившися всѣ одностайне, на што ся были і зобрали, оного таинника небесного, «начинье выбраное» [2], апостола Павла межи собою удушили, або укаменовали. Але ижъ з' собою ся замешали и посварили, до которой посварки сам' апостолъ умысльне далъ имъ причину,—прото тымъ снаднѣй в' тотъ часъ отъ нихъ ушолъ в' цѣлости. Отожъ маешъ лѣпшую добрую незгоду, нижли злую а неромысльную згоду.

Вспомни зась собѣ, отче владыка, на оную згоду Ефескую, о которой в' Дѣанінхъ читаемо: ижъ «устремишася всѣ единодушно в' позорище, и похватили Гаіа и Аристарха, Македоняны, товариши Павловы» [3]. І зась на такуюжъ згоду, тамже в' Дѣанінхъ: «ижъ закрычавши (всѣ згодливе, фарисее и книжницы) голосомъ великимъ, затыкали уши свои и устремишася единодушно на Стефана, и выведши за мѣсто, каменіемъ побили его» [4]. А ижъ мовитъ «единодушно», то южъ тамъ згода: одною душею, однымъ умысломъ, всѣ одностайне. ‖(об. 15) Отожъ маешъ згоду, которая кровью ся святыхъ обливаст', которая вѣрныхъ Божихъ преслѣдуетъ, которая дорогу правдивую загла̀жует', котораа покорою Христовою гордитъ, которая выносится гордостью, пыхою надъ увесь свѣтъ!

Чомужъ, отче владыка, такъ смѣле и беспечне замыдляешъ очи, и на ножки выставити а праве всему свѣту свою несхвалную оцукровати усилуешъ згоду? Азажъ не явны тоее вашее бѣдное згоды овоцы по всему тому пан'ству? «Отъ плодъ, мовитъ, ихъ познавайте ихъ» [5]. «И всякое, мовитъ, древо отъ овоцу своего познавается» [6]. Здойми одно, отче владыка, жестоковыйство фараонское або Египет'ское съ карку! Открый [7] Моvсейское покрывало отъ твари, отвори къ свѣту зѣницу ока, ткнися в' сердце і источи чювство, отжени мрачный дыма отъ ума хмары. Поглядижъ теперъ окомъ и послухай слухомъ: чого есте своею, плачю и рыданію годною, згодою наброили? Не естъ тотъ градъ, не естъ мѣсто, гдѣ бы есте плачю и рыданіа, стогнаніа и вопля и слезъ отеческіа Богопреданныя вѣры людей и душъ не наполнили! Отъ розличного в'здыханья голосовъ и болѣзни народовъ сердечный крикъ и непостоанный шумъ всю вселенную исполнилъ: не толко старыхъ, молодыхъ, отцевъ и матерей, чадъ и питателницъ боголюбивыя ‖(16) сердца отъ жалости и стогнаній падаются, але стѣны, каменіе, самые елемента движутся.

[1] Дѣян. XXIII [2] т. е. «сосудъ избранный» [3] Дѣян. XIX, 29 [4] Дѣян. VII, 57—59 [5] Матѳ. VII, 16, 20 [6] Матѳ. XII, 23. Лук. VI, 44 [7] на полѣ почеркомъ XVI—XVII в.: «Мосеево покривало. [2] Кори[н]ѳомъ, зач. 174. Мосей, книги 2, глава 34, на концу»

Мо́жетъ ся ту́тъ слу́шне припомяну́ти: «гласъ в' Ра́мѣ слы́шанъ бы́сть, пла́чъ, рыда́ніе і во́пль многъ» [1]. Рахи́ль, Рахиль, Восто́чнаа церковъ, пла́чется ча́дъ свои́хъ, и не хо́четъ ся утѣши́ти, яко не суть! [2] Раз'сы́пана, разсы́пана ра́дость сердца ея̀, пога́шена пѣснь ея̀, злу́плена коро́на з' головы̀ ея̀!

Яко́го естѐ преслѣ́дова́нья, яко́го урyга́нья, яко́го поличкова́нья, яко́го оплеваня, яко́го за̀мешаня і затряснения, яко́го на оста́токъ кро́вопролі́йства, мужобо́йства, забі́йства, тира́нства, мордэ́рьства, нахоже́нья кгва́лтовъ на до́мы, на шко́лы, на церкви, обелже́нья шкара́дого невѣ́стъ, пане́некъ чи́стыхъ, душъ неви́нныхъ, па́ній за́цныхъ и велмо́жныхъ, при само́й начи́стьшой и стра́шной а непостижи́мой тае́мници и офѣре, при пріймованю святѣйшихъ та́инъ тѣла и честныя кро́ви Христовы, напо́лнили и набро́или!!

Якожъ ту́тъ побо́жного и святобли́вого душа человѣ́ка у́мыслу, на то́е смо́трячи, не ма́етъ в'здыха́ти, не ма́етъ стогна́ти, не ма́етъ пла́кати?! Яко побо́жное и чи́стое сердце не ма́етъ ся пу́кати?! Я́ко земля̀ не вострепе́щетъ, небо не ужасне́тся, солнце не поме́ркнэтъ, луна̀ не измѣнится, гро́ми не в'да́рят', си́лы небесныя не подви́гнутся?! Я́ко ва́шю ту́ю опла́кануюю |(об. 16) и нещастли́вую зго́ду—зго́дою, а не слушнѣ́й—Вавило́номъ або о́нымъ те́мнымъ хао́сомъ і самымъ пеке́лнымъ прокля́тствомъ, называ́ти и розумѣ́ти хтѐ не ма́етъ?!

Пова́дили есте свѣ́тъ, потурбова́ли лю́де, вы́сушили в' лю́дехъ зобопо́л'ную ми́лость, пова́снили ро́дичовъ зъ дѣтмѝ, поятрили бра́та з' бра́томъ, побуди́ли одного̀ проти́въ друго́му, роспороши́ли бра́терство, прогна́ли пріязнь, в'прова́дили заятре́нье. В'неслѝ наду́тость, бу́ту, пыху, легкое уважене, легкомы́сльность, зло́е одному̀ о друго́мъ мнима́нье. Пова́дили есте па́на съ подъда́ными, припра́вили есте о мнима́нье и ди́вное розуме́нье мона́рховъ з' мона́рхами, кро́левъ съ кро́лми и зацными а велі́кыми духовными. Нарушили естѐ сумнѣня, злама́ли при́сягу, звелѝ есте отца̀ па́пежа, зоста́ли естѐ ему̀ в' сло́вѣ. Прися́га́ли естѐ за насъ всѣ́хъ, справова́ли естѐ отъ на́съ посе́лство, о кото́ромъ мы не мы́слили, в'ка́зовали естѐ отъ насъ ли́сты, о кото́рых' ся на́мъ не сни́ло. Переступі́ли естѐ отеческіе грани́цы, нару́шили есте старожи́тную вѣ́ру. Стра́тили естѐ пра́дѣдній жре́бій, поваріова́ли естѐ отеческій тестаме́нтъ. Пороскопыва́ли есте гро́бы про́дковъ, порушили естѐ ко́сти отецъ, в'згорди́ли естѐ ихъ вѣ́ру, пога́ньбили естѐ ихъ честные и святы́е спра́вы, затопта́ли естѐ ихъ |(17—ѕ̃і) [3] сте́жки, затми́ли естѐ ихъ пресвѣ́тлую сла́ву.

Знева́жили есте святыхъ, уничижи́ли естѐ преподоб'ныхъ, посоромоти́ли естѐ мучениковъ, кото́рые за ту́ю вѣ́ру кро́вь свою̀ розлива́ли. Пома́зали есте ихъ коро́ны, погуби́ли естѐ отъ ихъ намъ зоста́вленые ска́рбы, погреблѝ естѐ тала́нты ихъ в' зе́млю, засмути́ли естѐ ихъ святые души, наполнили естѐ ихъ слёзъ, накорми́ли естѐ ихъ воздыха́ньми, напои́ли естѐ ихъ го́рестію, раз'сы́пали естѐ па́мять ихъ со шу́момъ!

И хтожъ мо́жетъ съ такъ мно́го обра́ти ча́су, абы всѐ то́ее ва́шее пресхва́л'ной зго́ды о́воцы и пожи́тки по доста́тку вы́личити и вы́писати мо́гъ?!

[1] Матѳ. II, 18 [2] на полѣ почеркомъ XVI—XVII в.: «зри» [3] на полѣ, внизу страницы, почеркомъ XVII в.: «та естъ книга Ѳеодора». Ниже полнѣе обозначится личность этого Ѳеодора, которому принадлежатъ на полѣ нѣкоторыя рукописныя замѣтки

А пре́дся смѣете зго́дою называ́ти, смѣете за ре́чъ святобли́вую удава́ти, смѣете ею̀ ся прехваля́ти, смѣете до неѐ и́ншихъ прилу́жовати, абы тымъ свой стыдъ, свою̀ наготу̀ прикры́ти и приоздо́бити!

Вспо́мнѣте вжды̀ на де́нь оный оста́тній, в'спо́мнѣте на нелицемѣрнаго Судію̀, в'спо́мнѣте на страшные му́ки, на о́гнь неугаси́мый, на че́рвъ неусыпа́емый, на тму̀ кромѣшнюю, на скре́жетъ зубный! Вспо́мнѣте однакъ на своѐ сумнѣнье, на свою̀ пови́нность, на своѐ повола́нье, на свой ста́нъ! В'спо́мнѣте на́ветъ на о́ные сло́ва: «бѣда̀ свѣту отъ погоршеня! бѣда̀ тому̀, презъ кого̀ погорше́нье похо́дитъ» [1]. В'спо́мнѣте, яко мно́го ‖(об. 17) незлично́ныхъ душъ за собо́ю попрова́дите, і ихъ поги́бели вино́вни бу́дете, и кро́вь ихъ на ва́съ и на душахъ ва́шыхъ зоста́ти на вѣчную и неумоле́ную по́мсту му́ситъ! А вспоменувши, воспрянѣте, очутѣтеся, узна́йтеся, пока́йтеся, припадѣте со слезами и рыда́ніемъ и воздыха́ньми ко Христу и Тво́рцу всѣхъ Богу! Вы́слухаетъ, пріиметъ и отпу́ститъ ва́мъ! Дай то, Христе Царю!

А што̀ въ писа́нью своемъ, отче влады́ка, смаку́ючи свою̀ го́ркости по́лную зго́ду, припомина́еш' и за оди́нъ пожи́токъ, и не ма́лый, кладе́шъ: ижъ Гре́кове, яко въ Кре́тѣ, Корци́ре, Заци́нте и по иншихъ вы́спахъ, ве́сполъ зъ Римля́ны набоже́н'ства ужива́ютъ, съ процесіами хо́дятъ, и тѣло святого Спиридо́на по мѣсту но́сятъ, и къ гро́бу святого Арсе́ніа ве́сполъ прихо́дятъ,—яко то́ есть сла́бый ку по́мочи дово́дъ, та́къ ма́лый пожи́токъ, а тымъ еще мнѣйшая въ то́мъ ока́зуется зго́да і любовь! Княжа̀ его милость по тыхъ Корци́рахъ и Заци́нтехъ не бывалъ, ани дын'довалъ, и мо́лодости лѣтъ свои́хъ по марнотра́вствѣ и ро́спустахъ на бурку не тра́тилъ,—про́то тежъ цвѣту и кгля́нсу вѣры пра́родителной своей чужи́ми п'строти́нами не пома́залъ. А если хто̀ и́ншій п'стри́тся звѐрхними окра́сами набоженства, тому̀ не за́зритъ, памета́ючи, жѐ «офѣра Богу духъ скрушо́ный» [2], а не едва́бные поста́вы. ‖(18) А подо́бно и оте́цъ влады́ка тамъ не бывалъ, абы до́бре и былъ—на томъ ма́ло.

Але одна́къ то̀ вѣдаемо и слыха́емо, ижъ Кандійскіе Гре́кове зневолены естъ отъ Вло́ховъ або отъ Вене́товъ презъ мѣчъ: про́то што̀ имъ роска́жутъ, то́е онѝ чини́ти, бы и нера́ды, му́сятъ. «Емуже бо, речѐ, представля́ете себѐ въ работу̀, рабѝ естѐ, его́же послу́шаете» [3]. И засъ: «им'же бо кто̀ порабоще́нъ, сему̀ и рабо́тенъ естъ» [4].

Бы̀ да́лъ Богъ отцу влады́це побыва́ти [5] въ Кри́мѣ, въ Переко́пѣ и у Оча́ковѣ, оба́чилъ бы та́мъ, яко Русь, Мо́сква, Гре́кове, Поля́цы, Вло́ши, Нѣмцы—всѣ̀ неволницы: байра́мъ Татарскій одностайне съ Татарами обходи́ти по нево́ли мусятъ. А вжды̀ не идетъ то̀ за тымъ, абы мѣла та́я зго́да ихъ хва́лена бы́ти. А то̀ не въ тотъ спо́собъ мо́вится, абы̀ ся мѣло мо́щи або тѣло святого Спиридо́на и Арсе́ніа [6], святыхъ отецъ, уничижа́ти: уховай, Боже! И о́вшемъ хотя̀ дале́ко, вѣрою пріе́млемъ, почитаемъ, облобыза́емъ и покланя́емся, яко угодниковъ Божихъ. То́лко и́жъ, отче влады́ка, и ну́жду або мусъ за

[1] Матѳ. XVIII, 7: «горе міру отъ соблазнъ— —горе человѣку тому, имже соблазнъ приходитъ» [2] Псал. L, 19 [3] Римлян. VI, 16: «— —въ послушаніе— —» [4] 2 Петр. II, 19: «имже бо кто побѣжденъ бываетъ— —» [5] на полѣ: «За готовою страва́ю» [6] на полѣ киноварью почеркомъ XVI--XVII в.: «Spirydon y Arseny»

добровóлную згóду почитаешъ. Если такáя поневóлная згóда слýшне за згóду розумя́на бы́ти мáетъ,—не мóжетъ ся знайти̇ переднѣ́йшая, яко у Ишпáній и ве Өрáнцій, гдѐ не толко человѣ́ка посполи́того, але и сáмыхъ кролевъ пуйнáлами, ножáми в' брýхъ отъ писмà до згóды приводя́тъ.

‖(об. 18) А штò, отче владыка, в' писáнью своéмъ княжáти его милости упоминáешъ, а на однóмъ мѣ́стцу и роскáзуешъ, тáкъ конéчне корóткими знáгла слóвы до своеè пресхвалное згóды,—бы́ княж[ати] его милости сумнѣ́н'е допусти́ло, і ви́делъ бы́ штò нездорожного, не тóлко бы ся ты́мъ не ображáлъ, и тепéръ, такъ мнимáмъ, не ображáется; бы́лъ бы́ тому̀ велми̇ рáдъ, и если́ бы тáя спрáва пошлà, я́ко ся годи́ло, не далъ бы ся до неè подóбно упереди́ти. Але тепéръ съ пророкомъ мóжетъ тáкъ нá то отповѣ́дити: «не слýхайте пророковъ, котóрые пророкýютъ вамъ и прельщáютъ вáсъ: видéніе сердца своéго глаголютъ, а не отъ ýстъ Господнихъ» [1]. И зáсь з' апостоломъ: «аще мы, или̇ áнгелъ съ небеси́ благовѣсти́тъ вамъ надъ то, штò естѐ приняли̇, анаөéма да бýдетъ» [2].

На ты́е слова̀ в' ли́стѣ, отче епи́скопе, твоéмъ, до княжáти его милости пи́саные, абы до отцà пáпежа, еднáючи собѣ̀ лáску отъ негò, або съ писáньемъ посланцóвъ до его милости (отъ чогó ся и сáмъ тáмъ éхати в[аша] м[илость] не отмовля́ешъ) послáлъ, або ли и сáмъ éхалъ, — тáкъ намъ ся здаéтъ. Презъ пóсланцы̇ свой, если́ бы якіе были̇ мáло умѣ́тные, а до упадáнья и нóгъ его милости цѣловáнья непристýпные, не вѣ́мъ—если́ бы ся штò спрáвило? В[аша] м[и́лость] тежъ турбовáти княжà его милость не смѣ́етъ. Однáкъ же то в[ашей] м[илости] не заборóнно: яко отъ тогò не отвóдятъ, тáкъ ‖(19) не рáдятъ, и проси́ти в[ашу] м[илость] обавя́ются. Áле ижъ в[аша] м[илость] без' рáды, прозбы̇, позволéнья и вѣ́домости тáмъ дорóгу вѣ́дати рáчишъ, вóлно в[ашей] м[илости] звы́клый свой поклóнъ (нáсъ однáкъ до тогò ярмà не виклáючи, ани за нáсъ шлюбýючи и присягáючи) его милости отдáти, і собѣ̀ належáчое гóдное благословéн'ство одéржати. Тогò в[ашей] м[илости] не зáзримъ.

О бытьѐ княжáти его милости тáмъ до отцà святого самóго, слýшную в[аша] м[илость] мóжете причи́ну и при́кладъ укáзовати: ижъ и Пáвелъ апостолъ ступовáлъ соглядáти Петрà, и змéшкалъ у негò дній пятнадцатъ [3]. Але штожъ княжа его милость Пáвломъ бы́ти не чуется, отцà тéжъ святого Петрóмъ бы́ти не розумѣ́етъ. А до тогò если́ бы святы́й отéцъ мéшкалъ тепéръ на тóмъ мѣ́стцу, гдѐ в' тóтъ часъ святы́й апостолъ Пéтръ, на котóромъ ся стáло всему̀ свѣ́ту спасéніе, хотя̀ дойзрáлость лѣ́тъ княжáти его милости не допущáетъ,—промышля́л' бы, розумѣ́ю, мѣ́сце святóе наведи́ти и тамъ ся поклони́ти по пісаному: «поклонѣ́мся на мѣ́стѣ, идѣ́же стоя́стѣ нóзѣ Его» [4]. Не тамъ подóбно стоя́ли нóги Тогò, Котóрого и Самóго пророкъ зовéтъ «Востóкъ имя̀ Ему̀» [5], гдѣ̀ в[аша] м[илость] сáмъ упадáлъ и княжáти его милости бы́ти зы́чишъ. Бы́сь в[аша] м[илость] тáмъ до востóку в' порóду рáйскую, гдé ся и кля́няемо, моли́твы Господу Богу отдаючи̇ и зы́чачи тогò, абы́смы знóву тáмъ, ‖(об. 19) откóля есмо были̇ вы́гнани (яко мóвитъ Васи́лей Вели́кій), были̇ привéрнены, рáилъ,—тогды́ бы

[1] Iерем. XXIII, 16 [2] Галат. I, 8 [3] Галат. I, 18: «взыдохъ во Iерусалимъ соглядати Петра и пребыхъ— —» [4] Псал. CXXXI, 7 [5] Захар. VI, 12

отъ в[ашей] м[илости] принято было, съ пророкомъ [1] мовячи: «възвеселихъ'-ся о томъ, што ми мовлено: в' домъ Господень внидемъ. Стоячи были ноги наши въ дворехъ твоихъ, Іерусалиме. Іерусалимъ будуемъ яко мѣсто, которому учасництво его весполъ. Бо тамъ сходилися поколѣнья, поколѣнья Господни— —исповѣдатися имени Господню» [2].

Видите, где бы намъ слушнѣй, бы то была речъ можна, ходити! Але ижъ трудна: скудно бо есть благое, прото и произволенія доброго не откидаетъ Богъ; наше бо естъ еже хотѣти, Божіе же дѣйствовати. И то тежъ не меншая: пошедши тамъ, где в[аша] м[илость] раишъ, потреба оное слово на памяти мѣти (а подобно лѣпше слова—запасъ в' калитѣ), да не явишися предъ Господемъ тощъ [3]. На што ижъ не барзо теперъ княжа его милость способный, прото не вѣм', если бы до того теперъ прійти могло. Однакже плястровъ до ранъ, а иле для улѣчен'я прикладаныхъ, ани тежъ помазан'я уразовъ на мѣшку, если бы ся оттамтоль отворити и улѣчіти могло, умысльне або упорне откидати—не естъ речъ призвоита, хто бы собѣ того не зычилъ.

О съборъ Флорен'скій в' писанью своемъ припоминаешъ: ижъ есте ничого нового теперъ в' той ‖(20) своей згодѣ не становили, ани завѣрали; толко унѣю оную Флорен'скую одновили, которая лежала отлогомъ полтораста лѣтъ.

И я то бачю, и всѣмъ есть явно, же оная Флоренская унѣя або слушнѣй листрикійскій съборъ—презъ теперешнюю вашю згоду одновлен'. А што ся тогды на томъ листрикійскомъ сон'мищи дѣяло—же одныхъ душено, другихъ давлено, иншыхъ топлено, другихъ голодомъ морено, везеньемъ траплено, иншихъ прекуповано, иншихъ фортелми звожено—тое теперъ ваша згода одновляетъ, тое побужаетъ, тое въскрешаетъ, тое роскревяетъ. Дивуюся тому барзо, отче епископе: же одной сторонѣ съ пилностью уха наставляешъ и теплоту сердечную отворяешъ, а до другое и помыслити не хочешъ! Залапивши одну історію, отъ Латинниковъ по зависти противъ Грековъ списаную а за Григорія папы недавно выданую, тую читаешъ, той вѣришъ, тую выставуешъ, тою щитишся, тую за правдивую быти удаешъ; а отъ своихъ правдиве и щире о томъ съборѣ давно списаной—читати и вѣрити не хочешъ.

А такъ абысь в[аша] м[илость] тоею Флоренскою унѣею болше очью (бо тежъ и Берестейскій вашъ честный съборъ на нее много пошолъ) не закидалъ,—исторійку в'коротцѣ, але правдиве, о съборѣ Флорен'скомъ ‖**(об. 20)** давно списаную, при концу того писанья в[аша] м[илость] ку прочитан'ю маешъ: прочитавши правду узнаешъ. О съборѣ Берестейскомъ (который з' одной своее стороны хвалишъ, а з' другое на него, ижъ не мѣли васъ на немъ выклинати, утискуешъ) тутъ в' томъ писанью ничого не отповѣдаючи, отсылаю до книжокъ «Апокрисисъ» [4], презъ другъ о соборѣ Берестейскомъ выданыхъ, в' которыхъ досыть достаточне, щире и правдиве о томъ съборѣ и о всѣхъ поступкахъ

[1] на полѣ почеркомъ XVII в.: «Псал. 121» [2] на полѣ: «Поколѣня Господни до Іерусалима, а не до Риму сходятся». Псал. CXXI, 1—4: «возвеселихся о рекшихъ мнѣ: въ домъ Господень пойдемъ. Стояща бяху ноги нашя во дворѣхъ твоихъ, Іерусалиме. Іерусалимъ зиждемый яко градъ, емуже причастіе его вкупѣ. Тамо бо взыдоша колѣна, колѣна Господня— —» [3] 1 Коринѳ. XV, 58. [4] на полѣ почеркомъ XVI—XVII в.: «зри Апокрисисъ книжкп»

всей тоеѐ спра́вы вы́писано. Не вѣмъ, для чогò еѐ в[аша] м[илость] чита́ти не хо́чешъ: тамъ бы ся в[аша] м[илость] пра́вды ры́хло дощупалъ.

О розознане правди́вой церкви в' писаню своемъ в[аша] м[илость] (жѐ княжа его милость при Гре́кахъ або въ Іерусалі́ме бы́ти розумѣетъ, а в[аша] м[илость] въ Ри́мѣ) повѣда́ючи, барзо коро́ткими, але о́стрыми, сло́вы змѣн'ку чи́нишъ.

Мы́ запра́вды [1], яко вѣры змы́шленой собѣ̀ не утворя́ли, та́къ и церкви но́вой не вынайдовали, але ве́дле апостола: «въ чо́мъ есмò призва́ни, въ томъ пребыва́емъ» [2]: яко окреще́ни, та́къ вѣруемъ; яко вѣруемъ, та́къ и вызнава́емъ; яко вызнаваемъ, тогò и держи́мся. Штò есмо в' церкви заста́ли, тогò не отменя́емъ; чогò есмо ся научи́ли, при томъ стоимò; што отъ отцовъ приня́ли, то́ бысмо и сыно́мъ ра́ди зоста́вили.

О церкви Восто́чной мно́го пи́сма святого пова́жныхъ ‖(21—ѕ) и вел'мѝ чего́дныхъ дово́довъ ма́емо. Кото́рые, яко ба́чити мо́жемъ, до жадной иншей, толко до той самой Восто́чной каѳоли́ческой істин'ной церкви стяга́тися му́сятъ. «Фуда́менту, мо́витъ апостолъ, иншого жа́денъ заложи́ти не мо́жетъ надъ заложо́ного, кото́рый естъ Ісусъ Христосъ» [3].

Пыта́лъ бымъ ту́тъ за́разъ: гдѐ то́тъ фуда́ментъ зало́жон', и гдѐ о немъ розумѣти, и гдѐ его шука́ти? Отка́жутъ: «в' косте́лѣ повшѐхномъ». А косте́лъ гдѐ? «В' Ри́мѣ». А мы́ за́разъ ука́жемо проти́въ тому́ [4]: «о́то, покладаю ка́мень в' Сіо́нѣ вы́браный, честный; хтò вѣрити бу́детъ в' негò, не завсты́дится» [5]. А про́то в' Сіо́нѣ церкви Восто́чной, а не в' Ри́мѣ, есть о́ный ка́мень и о́ный фундаментъ вѣры и церкви. Ука́жемо за́сь з' апостоломъ: ижъ Христосъ «есть ка́мень укоре́ный, кото́рый ся ста́лъ голово́ю углу Сіо́ньскому, надъ кото́рого не ма́шъ и́ного и́мени подъ небесемъ да́нного межи людмѝ, в' кото́ромъ бы на́мъ мѣло бы́ти спасе́ніе» [6]. Ука́жемо, ижъ о церкви Восто́чной прообразова́ли и пророкова́ли пророцы. Ука́жемо, ижъ Ісаі́а мо́витъ: «назове́ш'ся мѣсто справедли́вое, ма́тка мѣстомъ, вѣрный Сіо́нъ» [7]. Ука́жемо, ижъ «отъ Сіо́на изы́йде за́конъ, а сло́во Господне из' Ерусали́ма» [8]. Ука́жемо, ижъ «благослове́нъ то́тъ, кото́рый ма́етъ племя̀ в' Сіо́нѣ, а пови́нные въ Іерусали́мѣ» [9]. Ука́жемо, ижъ Сіо́нъ спасе́ніе на́ше [10]. Ука́жемо, ижъ ‖(об. 21) «ма́ткою Сіо́на называ́ти бу́дутъ; а человѣкъ народи́л'ся в' не́мъ, и то́й основа́лъ его Найвы́шшій» [11]. Ука́жемо, «ижъ вы́бралъ Господь Сіо́на, и уподо́балъ его ку мѐшканью Собѣ̀. То́ есть поко́й его на́ вѣкы вѣка» [12]. Ука́жемо, ижъ бѣда̀ кото́рые злореча́тъ Сіо́ну. Ука́жемо, ижъ «в' Сіо́нѣ заповѣда́лъ Господь благослове́ніе и живо́тъ до́ вѣка» [13]. Ука́жемо, ижъ «постыдя́тся и възвратя́тся в'спя́тъ вси ненави́дящей Сіо́на» [14]. Ука́жемо, ижъ боя́щимся Господа подается благослове́ніе отъ Сіо́на [15]. Ука́жемо,

[1] на полѣ почеркомъ XVI—XVII в.: «зри тое церковне» [2] 1 Коринѳ. VII, 20, 24 [3] 1 Коринѳ. III, 11: «основанія бо инаго никтоже можетъ положити паче лежащаго, еже— —» [4] на полѣ киноварью почеркомъ XVI—XVII в.: «зри». Далѣе чернилами: «Зри: ото и камень. Петръ посла. глав. 1, зач. 58; и къ Римля. 102» [5] 1 Петр. II, 6 [6] Дѣян. IV, 11—12 [7] Исаія I, 26: «нарѣчешися градъ правды, мати градовóмъ— —» [8] Исаія II, 3 [9] Исаія XXXI, 9: «блаженъ, иже имѣетъ— —южики въ Іерусалимѣ» [10] Исаія XLVI, 13 [11] Псал. LXXXVI, 5 [12] Псал. CXXXI, 13—14: «яко избра Господь Сіона, изволи й въ жилище Себѣ. Сей покой Мой во вѣкъ вѣка» [13] Псал. CXXXII, 3 [14] Псал. CXXVIII, 5 [15] Псал. CXXVII, 6; CXXXIII, 3

ижъ в' горѣ Сіóнѣ бýдетъ Спаси́тель, и бýдетъ свята. Укáжемо нáветъ з' апостолом', ижъ приступи́ли есмò до горы̀ Сіóн'ской, до мѣста Бога живóго, Іерусали́ма [1], котóрое естъ мáткою всѣмъ намъ. Укáжемо, ижъ «благословéн' Господь отъ Сіóна, живы́й въ Іерусали́мѣ» [2]. Укáжемо — такихъ и ты́мъ подóбныхъ свѣдéцтвъ без' ли́чбы.

А кгды̀ тáкъ укáзуемо (довóды писмà святого), отповѣдáютъ нáмъ: «ижъ ся то розумѣти мáетъ духóвне, тó естъ о духóвномъ Сіóнѣ, о духовномъ небесномъ Іерусали́мѣ, не трéба церкви до мѣстца привя́зовати».

А кгды̀ прійдетъ о' церкви духовной, не пришиваючи её до мѣстца, мóвити,— зáразъ запóмнѣвши свои́хъ слóвъ и таки́хъ потужныхъ и вспаня́лыхъ довóдовъ и свѣдéцтвъ по насъ писмà святого, безъ вся́кой подпóры и подобéнства поведаютъ — бы́ти одéнъ самъ костéлъ правди́вый повшéхный ‖(22) (яко и самъ, отче епи́скопе, в' своéмъ писáнью твердишъ) в' Ри́мѣ! Гдѐ вжды̀ тóе писмò? гдѐ довóды? гдѐ свѣдéцтва?

«Пéтръ, мóвятъ, бы́лъ в' Ри́мѣ, прóто и костéлъ в' Ри́мѣ». Але тéжъ Пéтръ нáпродъ бы́лъ и въ Іерусали́мѣ, бы́лъ в' Самáріи̂, былъ в' Ли́дѣ, бы́лъ в' Кесáріи̂, бы́лъ въ Азі́и, бы́лъ в' Битиніи̂, бы́лъ в' Пóнтѣ, былъ в' Галáтіи̂, былъ в' Каппадóкіи̂, бы́лъ въ Іóпіи̂, бы́лъ нáветъ въ Антіóхіи̂,—и тáмъ столі́цу и катедру свою̀ по вáшему заложилъ? Тогды̀ если̂ то за ты́мъ, гдѐ Пéтръ святы́й бывалъ, тáмъ бы костелъ правдівый бы́ти мѣлъ, похóдитъ,—а чомужъ бы съ ты́хъ на котóромъ мѣстцу, на котóрыхъ в'перéдъ, нижъ в' Ри́мѣ, Пéтръ святы́й бывáлъ, костелъ повшéхный правди́вый бы́ти не мѣлъ?

Але повѣдáютъ: «в' Ри́мѣ Пéтръ корóну мученическую поднялъ, животà доконáлъ, и тáмъ по собѣ намѣстника зостáвилъ,—прóто тáмъ естъ костéл'». Отповѣдáемо: жѐ тéжъ въ Іерусали́мѣ Царь царствýющымъ Христосъ, Твóрецъ, Господь и Учи́тель Петрóвъ и всѣхъ, мýку приня́лъ, и крóвью Своею̀ нáдорож'шею Іерусали́мъ и ввéсь свѣтъ очи́стил', и намѣстника по Собѣ церкви Своей святой Іерусалимской апостола Іáкова зостáвилъ,—штожъ тамъ заборонéетъ церкви святой каѳоличской бы́ти?

Але, повѣдáютъ, мóвлено: «ты éстесь Пéтръ, и на томъ кáмени збудýю церковъ Мою̀» [3]. Отповѣдáемо: на вызнáнью Петрóвомъ и на вѣрѣ, а не в' Ри́мѣ. ‖(об. 22) Чогò всѣ дóкторове святы́е посветчáютъ'.

Але мóвятъ: «Пéтръ бы́лъ надъ всѣ и́ншіе старѣйшимъ і княжáтемъ». Отповѣдáемо съ Кипріáномъ святы́мъ, ижъ ты́м'же были̂ другіе апостолове, чимъ бы́лъ и Пéтръ, однакой повáги и мóцы, а бы̀ дóбре бы́лъ и стáршимъ, я́кожъ признавáемо его верхóвнымъ апостоломъ. Але за ты́мъ то, абы̀ для тогò костéлъ мѣлъ бы́ти повшéхный оди́нъ правди́вый в' Ри́мѣ, бо ещѐ стáршій надъ Петрà Христосъ бы́лъ въ Іерусали́мѣ, — не идéтъ.

Але мóвятъ: «вѣра Ри́мская бывáетъ оповѣдана по всéмъ свѣтѣ». Отповѣдáемо: жѐ тóежъ и тáк'же влáсне, або и далéко лéпѣй, апостолъ признавáетъ о Солуня́нехъ: «ижъ стáлися óбразомъ або взóромъ всѣмъ вѣруючимъ в' Македóніи̂ и Ахáіи̂. И отъ ихъ промчáлося слóво Господне не тóлко в' Македóніи̂ и Ахáіи̂, але и на кóждомъ мѣстцу вѣра ихъ розслáвилася, котóрая есть до Бога» [4].

Але мóвятъ: «для того в' Ри́мѣ,—ижъ Христосъ за Петрà святого, котóрый

[1] Евр. XII, 22 [2] Псал. CXXXIV, 21 [3] Матѳ. XVI, 18 [4] 1 Солун. I, 7—8

то́тъ косте́лъ фундовалъ. Отцу моли́л', абы̀ не уставáла вѣра его,—косте́лъ правди́вый бы́ти му́ситъ». Отповѣда́емо: для чо́го бы̀ церковъ Восто́чная не мѣла бы́ти правди́вою, бо ся те́жъ за не́ю, я́ко и за всѣмѝ вѣрными, Отцу Своему̀ Христосъ моли́лъ? «Отче, за тымѝ прошу̀, кото́рыхъ да́лъ Ми еси, я́ко Твои̇ су́ть.— —Отче Святы́й, захова́й ихъ въ имя̀ Твоѐ; не о ни́хъ то́лко прошу̀, але и о ты́хъ, кото́рые презъ ||(23) нау́ку ихъ вѣрятъ в' Менѐ» [1]. А ижъ Христосъ моли́л'ся за ты́хъ, кото́рые увѣрили в' Него̀ презъ апостолы, а увѣрила была̀ напе́редъ всѣхъ и́ншихъ церковъ Восто́чная,—про́то церковью правди́вою розумя́на бы́ти ма́етъ.

Але мо́вятъ: «для пова́ги и в'спаня́лости косте́ла и вели́кости людей, косте́лъ Ри́мскій косте́ломъ правди́вымъ розумянъ бы́ти ма́етъ». Застановля́емося сло́вомъ Христовымъ: «не бо́йся, ма́лое Моѐ ста́до» [2]. Застановля́емося: «мно́го есть пово́ланыхъ, але ма́ло вы́браныхъ» [3]. Застановля́емося «не въ мно́жайшихъ благоволи̇ Богъ» [4], не в' мно́гости ли́чбы любу́етъ Богъ. Застановля́емося: «мо́цъ Божі*а* в' недостатку выполняется» [5]. Застановля́емся (sic): «если̇ гдѐ два̀, або три̇ събрани въ имя Моѐ, Я-мъ есть в' посродку ихъ» [6]. А гдѐ хотя̀ межи двѣма̀, або̀ трема̀ Христосъ Откупи́тель, поко́рная голова̀ поко́рного тѣла церкви в' посро́дку, та́мъ есть правди́вая церковъ. Отъ тако́и церкви, отъ той головы̀ на́съ—чло́нковъ, на́съ—тѣло што́ бы мѣло разлучи́ти? З' апостоломъ: «ни̇ смерть, ни̇ живо́тъ, ни̇ а́нгели, ни нача́ла, ни̇ сі́лы, ни̇ ре́чи теперешніе, ни при́шлые, ни̇ высота̀, ни̇ глубина̀, ни̇ и́ншее кото́рое створене» [7].

Але мо́вятъ [8]: «церковъ Восточная жѐ ест' в' нево́ли, про́то церковю правдівою бы́ти не можетъ». Отповѣда́емо з' апостоломъ: «хотя̀ я̀ терплю̀ ажъ и до око́въ, яко оди́нъ злочи́нца; але сло́во Божіе ||(об. 23) не вя́жется» [9]. Отповѣда́емо: «ото, посыла́ю васъ яко о́вц*а* по́средѣ во́лковъ» [10]. Отповѣда́емо: «свѣтъ возра́дуется, а вы̀ печа́лни бу́дете» [11]. Отповѣда́емо: «нужно естъ царство небесное, и нужницы восхищáютъ ѐ» [12]. Отповѣда́емо: «благослове́ни пла́чущіеся ны́нѣ, яко восмѣете́ся» [13]. Отповѣда́емо: «кого̀ лю́битъ Господь, того̀ кара́етъ, біе́тъ вся́кого сы́на, кото́рого пріиму́етъ» [14]. Отповѣда́емо: «претерпѣвый до конца̀ той спасется» [15]. Отповѣда́емо: у ономъ ста́ромъ за́конѣ по Соломо́нѣ, поча́вши отъ Ровоа́ма ажъ до плене́ні*а* [16] Вавило́нского, и засъ—за Манасі*а* и за его сы́на Амо́са, якое и́долослуже́ніе, балво*ф*алство, якіе нечи́стые офѣры въ дому̀ Божомъ справо́вано,—а предся ты́мъ ре́чи святы́е не поскверни́лися, и церковъ о́ная церковью была̀. Отповѣда́емо: по вознесе́ніи̇ Христовомъ на́ небеса, бо́лшей трохъ со́тъ лѣтъ до вели́кого Костенти́на, в' якой была̀ церковъ' Христова нево́ли, в' якомъ утрапе́нью, в' якомъ гоне́ніи̇, в' якихъ ути́скахъ, в' я́кихъ му́кахъ,—а вжды̀ церковью правди́вою и тако́ю, кото́рой тепе́решня*а* приро́вна́тися, а иле въ ро́скошахъ оплыва́ючая

[1] Іоан. XVII, 9, 11: «Азъ о сихъ молю— —о тѣхъ, ихже далъ еси Мнѣ, яко Твои суть— —Отче Святый, соблюди ихъ во имя Твое» [2] Лук. XII, 32 [3] Матѳ. XXII, 14. Лук. XIV, 24 [4] 1 Коринѳ. X, 5 [5] 2 Коринѳ. XII, 9 [6] Матѳ. XVIII, 20 [7] Римлян. VIII, 38—39: «— — ни настоящая, ни грядущая— —ни и́на тварь кая» [8] на полѣ киноварью почеркомъ XVI—XVII в.: «зри» [9] 2 Тимоѳ. II, 9: «злостражду̀ даже до узъ, но— —» [10] Матѳ. X, 16. Лук. X, 3 [11] Іоан. XVI, 20 [12] Матѳ. XI, 12: «царствіе небесное ну́дится— —» [13] Лук. VI, 21 [14] Притч. III, 12 [15] Матѳ. XXIV, 13 [16] опечатка: «плене́*не*нія»

не мóжетъ, былà. Отповѣдáемо: жè Сáмъ Христосъ, головà церкви Своея̀, не тóл'ко панства и вóл'ности такóй, якую тепéръ нѣкоторые мáютъ, не мѣлъ, але Сáмъ за Себè чи́ншъ платилъ. А хто чи́ншъ плáтитъ, тóтъ ‖(24) есть под' невóлею. Отповѣдáемо з' óнымъ вáшимъ Ерóнимомъ, а по нáшему Герáсимомъ: ижъ отъ оного чáсу, яко до костéла не иначей, одно яко кролéв'ство я́кое, вкрáлося лáкомство, пыхà, гóрдость,—зги́нулъ зáконъ отъ каплáновъ [1], а видéнье отъ пророковъ. Отповѣдáемо съ ты́м' же святымъ Ерони́момъ и з' и́ншими мнóгими побóжного сердца и умыслу людмѝ святыми, котóрые, нарекáючи, а прáве—яко бы оплáкиваючи ты́е часы̀, котóрыхъ гóрдость и пыхỳ в' церковъ внéсено, мóвят': «зачимъ, повѣдаетъ, устáло мученичество, осéлка вѣры, устáло запалéнье ми́лости, устáлъ фудамéнтъ и твéржа всей релѣи̇, безпечéнство уроди́ло недбал'ство и запамятáнье всѣхъ цнóт' (влáсне яко дóлгій покой у жолнѣрахъ чи́нитъ гнюсность) [2], впровáжено въ костелъ Божій свѣта тогò зáцности, впровáжено достóинства, впровáжено гербы, впровáжено триу́мфы, впровáжено надýтости, впровáжено бýту, впровáжено пыхỳ, влѣз'ши въ домъ Христовъ, упровáжено за собóю діáвола? Отъ ты́хъ же, повѣдáетъ, чáсовъ осты́ла въ лю́дехъ ку Богу хуть, ослабѣла вѣра, вы́родилася побожность, которой тыхъ чáсовъ однò тóлько нѣакій тѣнь мáемо (и тóтъ, Боже, дай, абы́смо одéржали)». Штó ся вéдле ихъ пророцства подóбно и вы́пол'нило, жè южъ ледво тѣнь зосталъ, але и тогò не маешъ. Отповѣдáемо: ‖(об. 24) ижъ пропущáетъ, фолкгу́етъ и терпи́тъ Господь рóскошникомъ свѣта тогò; але трáпитъ Лáзара, трáпит' Давида, трáпитъ Иева, трáпитъ всѣхъ прáведниковъ, а богачомъ додаéтъ дóбръ, додаéтъ маéтностій [3]. «Нѣсть въсклонéнія въ смерти ихъ і умоцнéнья в' рáнахъ ихъ; в' прáцахъ лю́д'скихъ не сýть, а зъ людмѝ не пріймують рáнъ— —приодѣлися непрáвдою і нечéстіемъ своимъ— —пошлѝ за пожадли́востми сердéцъ своихъ» [4]. Отповѣдáемо: ижъ и в' невóли, и в' шкóли терпли́вости прáведницы вѣрою жи́ви зоставáють. Отповѣдáемо и мóцне уфáемо: ижъ ни кóго ни́кгды Господь въ утрапéнью не опусти́лъ. Отповѣдáемо: жè прáведній прáведно межи прáведными и непрáведными вѣрою несумѣнною оправдятся, абы ихъ рáнами и урáзами мнóго ихъ былò улѣчóныхъ, и абы̀ для ихъ убóз'ства мнóгіе дóбрыми дѣлы и вѣрою забогатѣли, и абы̀ ихъ невóлею мнóгіе отъ грѣхỳ вы́свободилися.

Пытáемо [5] зáсь: штó быстe розумѣли о óной, о котóрой тáкъ я́сное, ижъ еè Сáмъ Богъ набы́л' Своею крóвію, а епископи еè постáвилъ Духъ Святый, мáемо церкви свѣдóцтво [6]? «Отъ Мили́та, мóвитъ, послалъ Пáвелъ въ Ефéсъ призвáти попы̀ церковныа, а кгды̀ пришлѝ, мóвивши» [7] то а тò и широко напоминáвши, потóмъ рéкъ: «внимáйте собѣ і всему̀ стáду, в' котóромъ вáсъ постáвилъ Духъ Святый ‖(25—з) епископами, пасти церковъ Господа и Бога, котóрую набылъ Своею крóвію» [8]. Пытáемо: котóрая слýшнымъ роз'судкомъ

[1] на полѣ почеркомъ XVI—XVII в.: «зри: законъ згинулъ отъ каплановъ» [2] на полѣ почеркомъ XVI—XVII в.: «зри: о пыху яко пише, же ледве тѣнъ вѣри маемъ» [3] на полѣ почеркомъ XVI—XVII в.: «зри а розумѣй о богатыхъ и роскошныковъ свѣта того» [4] Псал. LXXII, 4—7: «— —и утвержденія въ ранѣ ихъ: въ трудѣхъ человѣческихъ— — преидоша въ любовь сердца» [5] на полѣ киноварью почеркомъ XVI—XVII в.: «зри» [6] на полѣ почеркомъ XVI—XVII в.: «Апостолъ, зач. 44» [7] Дѣян. XX, 17—18 [8] Дѣян. XX, 28

мѣла бы бы́ти: если та́я, кото́рую Пе́тръ апостолъ кро́вью своею́, я́ко вы́ мо́вите, Римскую? чи́ли та́я, кото́рую Са́мъ Господь Богъ на́дорожшею кровю, я́ко мы мо́вимо, набы́лъ и откупилъ, церковъ—церков'ю правди́вою призна́на бы́ти ма́етъ? Пыта́емо: кото́рые епископи слушнѣй и правди́вѣй епископами: если ты́е, кото́рыхъ (яко вы́ ра́ди съ тымъ вылѣта́ете) Пе́тръ апостолъ по собѣ̀ в' Ри́мѣ? чи́ли ты́е, кото́рыхъ Духъ Святы́й, яко мы тѣшимся, въ Ефе́сѣ и на Восто́ку поста́вилъ,—розумѣны бы́ти маютъ? Хто́ бы ту̑ смѣлъ мо́вити або хули́ти противъ Духу Свято́му? Пыта́емъ зно́ву о то́йже церкви Ефе́ской, о кото́рой и у Апокали́псій Духъ Святы́й свѣтчитъ, и у голова́хъ её межи седмію церквей кладетъ, мо́вячи: «а́нгелу Ефе́скіа церкви напиши̇: та́къ мо́витъ то́тъ, кото́рый держи́тъ седмъ звѣздъ в' прави́ци своей: вѣмъ твой дѣла, и тру́дъ твой, и терпѣніе твоѐ— — и досвѣтчилъ еси ты́хъ, кото́рые ся повѣда́ютъ бы́ти апостолы, и не есть, и зншо́лъ еси ихъ кла́мцами» [1]. Пыта́емо: ижъ Духъ Святы́й да́лъ мо́цъ таку́ю церкви Ефе́ской—не то́лко людей́, але и апостоловъ досвѣтча́ти—для чо́гожъ бы́ церковью правди́вою бы́ти не мѣла?

Пыта́емо о о́ныхъ церква́хъ ‖(об. 25) Восто́чныхъ: Зми́рской, Перга́мской, Ѳіатирской, Сардійской, Филаде́лфской, Лаодикійской, о кото́рыхъ не человѣкъ, але Самъ источникъ премудрости, Духъ Святы́й, свѣдо́цтво выдае́тъ; Самъ о́ный А́лфа и Ѡ, пе́рвый и послѣдній, Вседержи́тель, до ни́хъ книги або ли́сты писа́ти ка́жетъ; Са́мъ ихъ церква́ми называ́етъ; Са́мъ ихъ ско́рби, ихъ нищету̑, кото́рую терпѣли и терпѣти мѣли, залеца́ет'; Са́мъ о ихъ везе́нью, о ихъ нево́ли имъ предвъзвѣщаетъ; Са́мъ имъ дае́тъ за́ то вѣне́цъ живота̀; Са́мъ имъ по ути́скахъ и по зви́тяжствѣ дае́тъ отъ ма́нны съкрове́нной я́сти; Са́мъ имъ дае́тъ написано на ка́мени имя̀ но́вое, кото́рого жа́денъ не вѣдаетъ; Са́мъ имъ дае́тъ звѣзду̑ у̑треню́ю; Самъ имъ дае́тъ я́сти отъ дре́ва живо́тнаго, кото́рое есть посро́дку ра́я; Са́мъ имъ двéри отворя́етъ, кото́рыхъ нихто̀ затвори́ти не мо́жетъ; Самъ признава́етъ церкви Сардійской, жѐ есть в' не́й такіе, кото́рые не поскверни́ли ри́зъ свои́хъ, и бу́дутъ з' Самымъ О́нымъ, Кото́рый ма́етъ се́дмъ духовъ Божіихъ, ходи́ти в' ри́захъ бѣлыхъ, бо го́дни суть; Са́мъ ихъ име́н' обецу́ется не отмыва́ти отъ кни́гъ живо́тныхъ.

Пыта́емо: черезъ такъ ди́вное и стра́шное титуловъ ударова́нье, через' тако́е упевне́нье, черезъ тако́е упривил'ева́нье, черезъ тако́е отъ Духа Святого о ни́хъ свѣде́цтво, черезъ тако́е подвыше́нье и ушановане, ‖(26) чому̑ тыхъ церквей—церква́ми призна́ти не хо́чете? чому̑ имъ то́тъ титу́л', отъ Духа Святого даро́ваный, уйму́ете? чому̑ зъ ни́хъ о́ные чи́стые ша́ты здира́ете? чому̑ имъ той го́дности за́зрите? чому̑ ихъ и́мена съ кни́гъ живота̀ вы́гладити уси́луете? чому̑ имъ ты́е двéри затворя́ете? чому̑ ихъ отъ дре́ва о́ного ра́йского отгоня́ете? чому̑ о́ные кни́гы, о́ные ли́сты, о́ные привилья, до ни́хъ пи́саные, имъ нада́ные, выдира́ете? чому̑ о́ный вѣне́цъ, о́ную коро́ну зъ головы́ ихъ ша́рпаете? чому не памята́ете: «Богъ оправда́ай, кто осужда́ай» [2]?

Пыта́емо: што̀ о о́ной церкви розумѣете? «Были́, мо́витъ, нѣкоторые въ Антіо́хій бу́дучой церкви пророцы и учі́тели. А кгды́ служи́ли Господеви и

[1] Апокалипс. II, 1—2: «— —и искусилъ еси глаголющыяся быти апостолы, и не суть, и обрѣлъ еси ихъ ложныхъ» [2] Римлян. VIII, 33—34

пóстилися, мóвилъ до ни́хъ Духъ Святы́й: отдѣли́те Ми Варна́ву и Са́вла на дѣло, на котóрое-мъ повола́лъ ихъ. А онѝ съ пóстомъ и молитвою, в'клада́вши ру́кы на ни́хъ (тó есть посвяти́вши), отпусти́ли ихъ» [1]. Пыта́емо: яко бысмо той, в' которой такіе пророкы, такіе учи́тели, съ котóрыми Духъ Святы́й бесѣдуетъ, церкви—церковью правди́вою признава́ти не мѣли? Я́ко бысмо ту́ю вла́дзу, ту́ю звѣрхность, ту́ю мóцъ, отъ Духа Святого нада́ную, тоѐ рукъ в'кла-да́нье, тоѐ посвящен'е на апостольство, на учи́тельство, на па́стырство, котóрое Самъ Духъ Святы́й поважа́ючи, без' посвящéнья ‖(об. 26) учи́телей церкви Антіохійской, ты́хъ двóхъ апостоловъ, хотя̀ бы́лъ ихъ дóбре южъ предъ ты́мъ повола́лъ, але без' ихъ вóли и вѣдомости и ру́къ вкладаня Собѣ̀ на послугу не бралъ,—лéгце и ни-за́-што ва́жити мѣли?

Пыта́емо: штò розумѣете о óной церкви, до котóрой «зезвóлившися апостолове и ста́рцы, Пéтръ, Іа́ковъ, посла́ли съ Па́вломъ и Варна́вою Іюду, прозыва́емого Варса́ву, и Си́лу, мужéй навыборнѣйшихъ, пыта́ючи и ра́дячися учи́телей той церкви, з' стороны̀ пога́новъ, котóрые приступова́ли до вѣры Христовы, если годи́тся ихъ обрѣзовати» [2]? Ви́дите, жѐ та́мъ и Пéтръ апостолъ бы́лъ, а предся, вéсполъ и з' и́ншими церкви Антіохійской, пыта́ти і учи́тися отъ ней не встыда́л'ся.

Пыта́емо: я́ко быстe и оной церкви Іерусали́мской церковью призна́ти, до котóрой та́къже в' той спра́вѣ ра́дячися и пыта́ючися апостолове посыла́ли,—не ма́ете?

Ту, отче влады́ка, присмотри́ся в' тóе зерца́ло згóды святыхъ апостолъ. Вѣдали, жѐ естъ повóлани отъ Духа Святого; вѣдали, жѐ да́ръ Святого Духа обфи́те приняли̇; вѣдали до себѐ, жѐ ма́ютъ мóцъ—неду́жныхъ уздоровля́ти, прокажéныхъ очища́ти, слѣпы́мъ в'зрóкъ дава́ти, хрóмымъ ходи́ти, бѣсы выгони́ти, вяза́ти, разрѣша́ти,—а предся не сади́лися на своихъ ду́махъ, на своихъ мысляхъ. Не мóвилъ та́мъ Пéтръ: «я̀ éстемъ ста́ршимъ, ‖(27) я̀ éстемъ княжа́темъ, я̀ éстемъ (яко тепéръ съ ты́мъ на́ пляцъ вымыка́етеся) головóю». Але: «зезвóлилися, мóвитъ, всѣ̀ одностáйне»—тó ми святая згóда!

Пыта́емо: если южъ такъ в' писа́нью своéмъ церковъ в' Ри́мѣ до мѣстца, до му́ровъ, до пала́цовъ, до пóмпы, до вы́несlости, до мóци привя́зуючи розумѣеш',—штожъ речéшъ на óные словà вели́каго учи́теля [3]: «церковъ повѣда́ю не мѣстце толко, але обы́чай; не стѣны церкóвный, але за́коны церкóвный»? И засьтрóха ни́жей: «церкви не есть ничóго рóвного. Але не мóвъ ми стѣны, абò ору́жіа. Стѣны за ча́сомъ старѣютcя, а церковъ ни́кгды не ста́рѣется; стѣны нéпріатели розва́ливаютъ, а церкви анѝ бѣсове не премóгутъ».

Пыта́емо: штò речéшъ на óные словà Аѳана́сіа Вели́каго [4]? Котóрого кгды̀ Антіохъ княжа межи мнóгими рéчами и́ншими пыта́лъ: ижъ, повѣда́етъ, мнóго вѣръ и мнóго сéктъ естъ на́ свѣте, по чóмъ бы̀ позна́ти хтò могъ, котóраа вѣра або церковъ ест' найправди́вша,—отповѣдилъ на́ то през при́кладъ та́къ: «Я́ко крóль нѣкоторый, отхóдячи съ па́н'ства своéго, ска́рбы и клейнóты своѝ ца́рскіе, не та́къ згóла, ани ся кому̀ притра́фитъ, але гóднымъ и чéстью почтéннымъ и вѣрнымъ слуга́мъ свои́мъ, таки́мъ, котóрые мóгутъ цѣло дохова́ти, повѣря́етъ, ‖(об. 27) та́къ и Кроль на́шъ

[1] Дѣян. XIII, 1—3 [2] Дѣян. XV, 22—24 [3] на полѣ: «Златоустъ на Евтрóпіа» [4] на полѣ: «Аѳана́сій Вели́кій въ Катехи́смѣ. Пыта́нье»

На́вышшій в' церкви Восто́чной ска́рбы Свой, чтй го́дные, зоста́вилъ, то́ естъ: Виѳлеомъ, где́ ся тѣломъ породи́лъ; Назаре́тъ, где́ ся вы́ховалъ; Иорда́нъ, где́ ся крестилъ; Ѳаоръ, где ся преобразилъ и сла́ву Божества Своего оказалъ; Сио́нъ або Іерусали́мъ, гдѐ спасеніе свѣту спра́вилъ; Елео́нъ, отко́ля на́ небо зступи́лъ. Тый всѣ честные и святые мѣстца [1] не прожне, ани да́рмо соборной церкви звѣрилъ, але яко побожнѣйшой и уцти́вшой зо всѣхъ ме́жи христіа́ны мено́ваныхъ вѣрахъ (sic), для чо́го и невѣжу простака̀ и чита́ти невмѣючого ла́тве естъ упевнити и до увѣре́нья привестѝ, жѐ тая вѣра и церковъ надъ всѣ вѣры пра́в'ди́вша и справедли́вша». То̀ по́ты слова̀ Аѳана́сіа Вели́кого.

Пыта́емо: чого̀ въ той церкви Восто́чной, жѐ еѐ церковью призна́ти не хо́чете, не достава́етъ? Аза не маетъ правди́вой еѵангелій Христовы? Аза̀ не маетъ отроже́нья зъ воды̀ и Духа и́стиннаго креще́ніа, а не поличкова́нья и грязю пома́зованья? Аза̀ не маетъ доскона́лыхъ свя́тостій, пречистого тѣла и честной кро́ви Христовы, кото́рой хто̀ не піе́тъ, не ма́етъ живота̀? Аза̀ не въ цѣлости заховыва́етъ апостолскіа и отеческіа преда́ніа и до́гма? Аза̀ не ма́етъ та́я церковъ то́е тѣло одной правди́вой головы̀ Са́мого Ісуса Христа, а двохъ голо́въ (бо бы то чудъ былъ и не ма́лый! смо́комъ то̀ естъ приз'воита двѣ ‖(28) го́ловѣ мѣти!) не признава́етъ?

Пыта́емо: кото́рая церковъ слушнѣй съ по́ступковъ своихъ—если та́я, кото́рая на́мнѣй съ кре́су своего не выступила, не уняла̀, ани придала̀ (ве́дле о́ныхъ сло́въ: «е́сли хто̀ прило́житъ, прило́житъ Богъ ему я́звъ або пля́кгъ написаныхъ въ кни́зѣ той; а если хто̀ отыймет, отыйметъ Богъ ча́сть его отъ книги живота̀ и отъ мѣста святого» [2]), чи́ли тая [3], кото́рая, што̀-синодъ, што̀-рокъ, што̀-де́нь—то̀ нови́нкамись ба́вячи, южъ та́къ дале́ко забрнула, жѐ и до судного дня вы́брнути подо́бно не мо́жетъ,—тѣшитися ма́етъ?

Пыта́емо: до кото́рой церкви нале́жатъ о́ные Ларио́на, а по ва́шему—Гилари́уша, слова̀? «Што̀-ро́къ, повѣда́етъ, то́ ся вѣра одменя́етъ; один сыно́довый де́кретъ тое отмѣтуетъ, другій то́е росска́зуетъ, тре́тій ты́е пе́ршіе постановле́нья упо́ромъ называетъ; за чимъ до того̀ южъ пришло̀, жѐ ани при насъ, ани при жа́дныхъ, што̀ передъ на́ми былѝ, нічо́го святого, нічо́го ненарушо́ного не зоста́ло. Што̀-день, што̀-мѣсяцъ, вѣры поправу́емо; одны̀ декре́та касу́емо, другыхъ боро́нимо, боро́неные анаѳе́мѣ предаемо̀, албо̀ въ на́шихъ чужіе, албо въ чужихъ на́ши науки потопля́емъ. А та́къ ся ве́сполъ куса́ючи, южесмы всю пра́вду [4] спосродъ себѐ вы́нищили». То̀ слова̀ вели́кого Ларио́на.

Пыта́емо: на кого̀, съ плаче́мъ пи́шучи, нарека́лъ [5] ‖(об. 28) о́ный ва́шъ сла́вный пи́саръ в' ты́е слова̀: «и хтожъ охоло́дитъ ути́сненый свѣт', хто̀ до пе́ршого ста́ну приведе́тъ ути́сненое мѣсто? Хто̀ превро́тный обы́чай напра́витъ, хто̀ роспорошо́ные о́вцы згрома́дитъ, хто̀ па́стыри блудя́чіе скара́етъ, хто̀ наведетъ, хто̀ натягнетъ до клюбы своей? И не бу́дет' же конца̀ своволенству и зло́стямъ».

Пыта́емо: на кого́ ся ускаржа́лъ о́ный святе́цъ [6], который ви́дячи, ижъ ся ши́ритъ зара́за в' косте́лѣ Божом', а и́мъ да́лей, тымъ го́рѣй, звы́клъ бы́лъ мо́вити в'здыха́ючи: «о, до́брый Ісусе! и коли́жъ то бу́детъ, або если бу́детъ, жѐ и вѣра

[1] на полѣ почеркомъ XVI—XVII в.: «зри» [2] Апокалипс. XXII, 18—19 [3] на полѣ почеркомъ XVI—XVII в.: «зри» [4] на полѣ почеркомъ XVI—XVII в.: «зри: о правдѣ» [5] на полѣ: «Петрарха въ книгахъ листовъ» [6] на полѣ почеркомъ XVII в.: «зри»

здоро́вая и обы́чай до́брый бу́дутъ привѐрнены косте́лови?»

Пыта́емо: кото́рая церковъ то́ргнулася, вла́сне яко упо́рное а шале́ное дитя̀, на ма́тку, або на ро́дичовъ своихъ, на о́ныхъ вспріе́мниковъ и намѣстниковъ апостольскихъ святыхъ отецъ? Хтѐ из'ображе́нье вѣры ша́рпнулъ?

Не заходячи у велико до свѣдо́цтвъ да́вныхъ, кото́рыхъ есть я́ко во́лосовъ на головѣ, — пойзри̇̀, отче влады́ка, у кни́жки ва́шого По́лского одного̀ богоно́сца «О отступе́нью Гре́ковъ», в' ро́ку 1590 вы́даные, на ка́ртѣ 232. Та́мъ оба́чишъ ты́е слова̀ [1]: «косте́лъ Ри́мскій в' то́мъ на́мнѣй не поблуди́лъ, жѐ до вызна́н'я вѣры придалъ «и отъ Сына».

Хтѐ съ фундаме́нту нару́шилъ, и до само́го упадку ‖(29—й) приво́дитъ найпе́рвшій о́ный, Духомъ Святымъ отъ тре́хъ со́тъ и осмьнадцати боголюбе́зныхъ душъ зго́дне збудо́ваный и вы́ставленый, филяръ Нике́йскій? Хтѐ на всю онуюсе́дмъ мудрости Божее [2] а тве́ржи до́му церко́вного филя́ри штурмуетъ', бье́тъ, стреля́етъ', а пра́ве — з' кгру́нту выворочаетъ? Аза̀ не ва́ши, но́во ду́мою Немро́товою вы́ставленые, Базилійскіе, Франкфо́рскіе, Могутынскіе, *Кабило́н'*скіе, Толета́нскіе, Елиберты́н'скіе, Флоре́н'скіе, Фера́рскіе ве́жи, съ кото́рыхъ на старожитность, на сла́ву, на че́сть до́му Божого, на спра́вы, на зако́ноположе́ні*а* фунда́торовъ о́ныхъ, кото́рые, небесную мудрость поче́рпши, мо́цный фундаме́нтъ заложи́вши, чистую а ненарушо́ную панну облюбе́ницу Христову церковъ въ опеку і сторо́жу і оборо́ну по собѣ̀ пото́мкомъ своимъ зоста́вили и поручи́ли,—змѣра́ете и дотира́ете и штурму́ете, и помочниковъ до того̀ собѣ̀ зо всѣхъ сторо́нъ набыва́ете?

О нѣякомсь Висаріо́нѣ на концу̀ писа́н'я своего́, отче Ипа́тій, пра́вишъ, и за оди́нъ и не ма́лый дово́дъ и свѣдо́цтво та́къ Флоре́н'ской унѣй, яко и упору Кгре́цкого, кладе́шъ, повѣда́ючи и ути́скуючи на Гре́ковъ, жѐ на́мъ того̀ были̇̀ ку вѣдомости не зоста́вили. Зобра́лесься, отче Ипа́тій, ажъ ди́въ, на та́къ поту́жный дово́дъ, яко пау́къ на сѣти! Бы́сь бы́лъ да́вно съ ты́мъ ‖(об. 29) Висаріо́номъ на по́писъ вы́ехалъ, преко́налъ бысь имъ нема́ль та́къ мно́го, яко и тепе́ръ! Але тежъ нашо́лъ бы ся и такій, кото́рый бы на Висаріо́новъ дово́дъ рекъ: «о́ный, штѐ ко́ньми шиньку́е, дѣтми̇̀ свѣтчитъ!» У насъ в'пра́вдѣ того̀ святца̀ в' пе́вномъ старожи́тномъ календа́рю *Вѣ*саріо́на не слыха́ти. У и́ншомъ но́возмы́шленом', а и́ле з' о́нымъ Я́номъ О́смымъ в' ли́чбѣ, бо того̀ го́денъ — не вѣмъ. Однакже што́сь о нѣякомсь змѣннику Висаріо́нѣ, митрополи́тѣ Нике́йскомъ, кото́рый, для кардина́л'ства, для ма́рности свѣта того̀, для пыхи̇̀, покорою Христовою и ма́лою ку́пкою вѣрныхъ згордѣвши, отступи́лъ,— в' пи́смѣ тро́ха найду́ется. Тотъ то Висаріо́нъ, яко са́мъ бы́лъ пе́вный, та́къ и свѣдо́цтво его го́дно вѣры! Вла́сне яко кгды̇̀ бы хтѐ хотѣлъ переко́нати свѣде́цтвомъ Либе́ріевымъ, па́пы Ри́мского, кото́рый бы́лъ Аріа́номъ, о Христѣ, ижъ не естъ Отцу единосу́щенъ, ани предвѣчен'! Або кгды̇̀ бы хтѐ доводи́лъ свѣде́цтвомъ Оно́ріевымъ—Евноміа́нской, а Анаста́сіевымъ—Фотиніанской, а Маркели́номъ—балво*ф*алской, а Яномъ Дванадцатымъ—саддуке́йской, а Григо́рьемъ Се́мымъ — чарнокнижской (па́пежовъ Ри́мскихъ) пра́вды! Або̀ естъ то така́я, яко о Генадію Схола́ріушу, патріа́рше Цари́городскомъ, о упо́рѣ

[1] на полѣ киноварью почеркомъ XVI—XVII в.: «зри» [2] на полѣ киноварью почеркомъ XVI—XVII в.: «Псал. 11»

Гре́цкомъ, зъ во́ску улѣпленая, але до увѣре́н'я во́лная еvангелі*а*! Бы былъ ‖(30) тотъ доводъ Висаріо́новъ подпе́ртъ ещѐ Швитрига́йловымъ стату́томъ а Тома́шовыми паралипоме́ны, штѐ орлѐ въ Вавило́нъ къ Іеремі́и сла́но, такъ бы бы́лъ мо́цный, жѐ бы на́нь и уме́рлый отпо́ру не да́лъ, и нѣмы́й бы сло́вка не ре́къ!

Не безъ причи́ны в[аша] м[илость] тогѐ своего́ Висаріо́на, яко ба́чу, на до́брой па́мяти ма́ете, жѐ его при́кладомъ, я́ко о́нъ для кардина́л'ства, та́къ и в[аша] м[илость] для мѣстца в' ра́дѣ, для титу́ловъ, для маетности, для монасты́рей Пече́рскихъ, Жиди́чинск*ы*хъ, Лавришо́вск*ы*хъ, подъ то́тъ пла́щикъ зго́ды ти́снучися, лѣзете! Але если о́нъ доступилъ былъ, чогѐ пра́гнулъ, ва́мъ ся яко́сь не шанцу́етъ! И бою́ся, же бы Ада́мова не потка́ла (sic) [1], жѐ хотѣлъ бы́ти Бо́гъ, за чи́мъ и то́е, штѐ мѣлъ, погуби́лъ!

Абѐ я́ко о Сау́лѣ пі́сано [2]: «Сау́лъ, в' ца́рскихъ пала́цахъ бу́дучи, и се́сь живо́тъ погуби́лъ, и о́ного не доступ*и́*лъ». Штѐ и ва́съ подо́бно не мине́тъ: бо южъ начи́нено зъ ва́съ мно́го смѣховъ, в' чо́мъ ся не мо́жете оба́чити, а бода́й—бы не былѐ то́лко послѣдняя го́рша пе́рвыхъ: бо если̇ зъ ва́съ та́къ съ поча́тку насмѣвиска чи́нятъ,—штѐ розумѣете—коне́цъ які́й бу́детъ? Южъ оди́нъ зъ васъ в' ра́дѣ, за п*ѣ*чью зъ роба́ты усѣвши, я́ко голо́дный о́ный и́стый до ку́хни на́ люди съ ты́лу загледа́лъ!

А затымъ, южъ керуючися съ тымъ ку концу́ писа́ньемъ [3], ‖(об. 30) на о́ные, ки́л'ка кро́ть припоми́наные, сло́ва—яко бы княжа его милость зго́ды жа́ловати и утѣка́ти мѣлъ—повѣда́ю:

Хтожъ бы мѣлъ бы́ти та́къ нерасу́днымъ, абы о́ного, отъ Христа учеником и през' ихъ на́мъ зоста́вленого, клейно́ту, о́ного поко́ю бѣгати мѣлъ?! Хто́ бы о́ной, отъ діа́вола межи Восто́комъ і За́ходомъ [4] поста́вленой для не́нависти, стѣны̀ розвале́нья не радъ ви́делъ?! Хто́ бы вѣчной е́дности и, мо́цнымъ поко́ю перемиремъ звя́заной, милости не зы́чилъ?! Хто́ бы, по та́къ вели́кой мглѣ хма́рныхъ и те́мныхъ о́болоковъ, не́навистей и гнѣвовъ, з' я́сныхъ пожада́ной е́дности про́меней засвѣче́нья весели́тися не мѣлъ?! Хто́ бы о́ного ми́ра, о́ного во́н'ного небесного, отъ на́йвышшого Архіере́*а* Исуса плыву́чого, олѣйку уча́стникомъ бы́ти не хотѣлъ?! Хто́ бы кра́сного спо́льного въ бра́терствѣ ме́шканья не ми́ловалъ?! Хто́ бы о́ную оздо́бу, о́ную окра́су, о́ную завѣсу, о́ную ша́ту церко́вную, на́ двое росторгненую, розша́рпаную ви́дячи, не ужа́лилъ?! Хто́ бы съ правди́выхъ сыно́въ, ви́дячи ма́тку свою̀, церковъ—мо́влю, въ та́къ вели́комъ сму́тку и пла́чу для незго́ды дѣтей, не прослезилъ?! Хто́ бы та́къ вели́кого мно́зства, абы одными̇ усты̇ і однымъ сердцемъ сла́вили и выхваля́ли пречестное і вели́кое Бога на́шего имя̇, не ра́дъ ви́делъ?! Хтожъ тогѐ не ви́дитъ, хтѐ не розу‖(31)мѣетъ, ижъ якое насѣнье въ се́рд'цахъ вѣрныхъ Роз'сѣвачъ Христосъ всѣялъ, тогѐ и о́вощу потребу́етъ?!

«За́повѣдь но́ву даю̇ вамъ: да лю́бите другъ друга» [5]. Любо́въ, зго́ду всѣялъ, любо́въ и пожа́ти хо́четъ. Любо́въ бовѣмъ покрываетъ мно́зство грѣхо́въ [6], любо́въ пророки ража́етъ, любо́въ му́чениковъ умоцняетъ; любо́въ естъ исто́чникъ або жродло огня̇: имъ да́лей вытѣка́ючого, тымъ бол'шей пра́гне́нье до Бога чи́нячого; любо́въ посиля́етъ сердце и душу человѣку, любо́въ

[1] на полѣ почеркомъ XVI—XVII в.: «отъ Адама прикладъ» [2] на полѣ: «Златоустъ» [3] на полѣ киноварью почеркомъ XVI—XVII в.: «зри» [4] на полѣ почеркомъ XVI—XVII в.: «зри» [5] Іоан. XIII, 34 [6] 1 Петр. IV, 8

увеселяетъ смутныхъ, любовъ тѣшитъ скорбныхъ, любовъ подноситъ упадлыхъ, любовъ мужными чинитъ страшливыхъ, любовъ загрѣваетъ озяблыхъ, любовъ побужаетъ ленивыхъ, любовъ умудряетъ неумѣетныхъ.

Такой княжа его милость прагне любви, такой не бѣгаетъ згоды, такого едномысліа жадаетъ, такого з'едноченья зычитъ, которое в'збужаетъ побожность, которое освѣчаетъ вѣру, которое запаляетъ милость, которое потвержаетъ надѣю, которое направуетъ силы, которое успокоиваетъ сумнѣнье. На такой моцной скалѣ вѣчного спасеніа постановити бы хотѣлъ ногу свою. На такомъ замку покоя зам'кнути бы прагнулъ сумнѣнье своѐ. На такое правды отъ Востоку до Заходу свѣтлость свою роспущоное солнце радо бы смотрѣло око княжати его милости. ‖(об. 31) На такыхъ' бы обфитыхъ и роскошныхъ паствискахъ паслося сердце его. Въ такомъ едномысліа дому опочивала бы мысль его. Такимъ воз'вѣяньемъ тихого зеѳиру охоложали бы ся вѣрній, веселили бы ся патріарси, радовали праотцы, процвитали праведницы, просіали мученицы. Небо и земля, горы и холъми и всяко дыханіе восхвалило Господа. До такой згоды отъ многыхъ лѣтъ жадаетъ душа княжати его милости. До такой згоды былъ и естъ онъ склонный, былъ хутливымъ, былъ поводомъ, былъ (вѣдаемъ) и початкомъ. О такую згоду промышлялъ, радилъ, старалъ, просилъ. О такую згоду Господа Бога Вседержителя проситъ, припадаетъ, съ слезами молится:

Влко Гй и Творче всѧческыхъ! ѿ всѣхъ дубравъ земскыхъ и ѿ всѣхъ древесъ избралъ еси Собѣ виноградъ ѻдинъ: ѿ всѣхъ земль всего свѣта выбралъ еси Собѣ падолъ ѻди: ѿ всѣхъ цвѣтоⷡ҇ полныхъ выбралъ еси Собѣ цвѣтъ ѻдинъ: ѿ всѣхъ безднъ морскыхъ наполнилъ еси Собѣ источникъ ѻдинъ: ѿ всѣхъ градѡ҇ и мѣстъ ѻсветилъ еси Собѣ Сіонъ: ѿ всѣхъ сътвореній летаючихъ оулюбилъ еси Собѣ голубицу ѻдноу: ѿ всѣхъ сътвореній скота провидѣлъ еси Собѣ агнцу ѻдноу: ѿ всѣхъ розмноженїи людій изыска еси Собѣ люди едины: ѿ всѣ вѣръ и законо҇ ‖(32) далъ еси заповѣдь единоу, еже любити дроугъ дроуга.

И нн҃ѣ, Влко Гй, Иже ѻбитаеши въ вѣкы, Которого ѡчи въздвигнуты превыше аера, Которого пр҃толъ естъ безцѣнен и слава неиспытана, Которому предстоѧтъ віи аггльстіи съ трепетомъ, Которого слово истинно, и мовее силно, и росказанье моцно, і рас҃мотреніе стр҃шно: подай миръ цр҃кви Твоей, събери съкрушеное, пріими ѿриновеное, взыщи заблоуждьшее, подай единомысліе, всели любовъ, милость, згоду, оутверди православіемъ цр҃ковъ Свою, наверни ѿстоупникѡ҇ въ ѻградꙋ, събери звѣрѡ҇ въ ковчегъ Свой, приведи ѿбѣгшыхъ къ цр҃ковъ, всели единодоушіе, абысмо ѻдною мысліѭ, ѿными оусты, ѻдныⷨ҇ ср҃цемъ выславовали пр҃тое имѧ Твое, и о Тобѣ, Цр҃и нашемъ, веселѧчися, служили Тобѣ единомꙋ, Иже въ Тр҃ци славимомꙋ Бг҃у, въ безконечныѧ вѣкы.

Аминь [1].

---

[1] послѣ сего—небольшая заставка. Оборотъ 32-го полулиста чистъ. Далѣе слѣдуетъ—«Исторіа о листрикійскомъ синодѣ», обѣщанная на листѣ 20-мъ (см. выше столбц. 412-й)

ИСТОРІЯ
О РАЗБОЙНИЧЬЕМЪ ФЛОРЕНТІЙСКОМЪ СОБОРѢ

ИЗДАННАЯ

КЛИРИКОМЪ ОСТРОЖСКИМЪ

въ 1598 году.

‖(33—л҃г) [1] **ИСТО́РІА**

О ЛИСТРИКІЙСКОМЪ, ТО́ ЕСТЬ, О РАЗБО́ЙНИЧЕСКОМЪ, ФЕРА́РСКОМЪ А́БО ФЛОРЕ́Н'СКОМЪ СИНО́ДѢ, В'КО́РОТЦѢ ПРАВДИ́ВЕ СПИСАНАЯ.

Кгды̀ высо́кого неба незычли́вые обро́ты на па́долъ зе́мный ко́ла свои̇ накерова́ли; кгды̀ нефорту́нные звѣзды на христіа́нское поколѣнье роз'сы́паными своимѝ про́меньми уда́рили; кгды̀ те́мные хма́ры, съ Чо́рного выника́ючи мо́ря, заразли́выми мгла́ми зе́млю окры́ли; кгды̀ псевдопрофе́та Магме́та хвалци Сараце́ни, на́ свѣтъ ся появи́вши, мо́цъ свою́ роз'шира́ли; кгды̀, в'слѣдъ за нимѝ ядові́тые Ту́рци наступивши, стра́шнымъ шу́момъ свѣтъ заглуша́ли; кгды̀ смо́къ яду напо́лненымъ у́мысломъ не то́лко Восточные грани́ци и Гре́ческіе сце́птра пожира́лъ, але и За́ходнымъ па́нствамъ ду́жо дотира́лъ; кгды̀ увесь свѣтъ пла́щемъ смутку, ско́рби и в'здыха́нія приодѣва́тися нача́лъ; кгды̀ цвѣтъ красы̀ и утѣхи христіа́н'ской жаркимъ огне́мъ усыха́лъ,—тогды̀ Евге́ній, па́па Римскій, послалъ до це́сара Костантино́полского послы̀ свои̇, ‖(об. 33) про́сячи, ра́дячи и упомина́ючи, абы̀ о поко́ю, зго́дѣ и оборо́нѣ промышля́лъ, а на́йболше—абы̀ церко́вная зго́да през' събо́ръ и значный з'ѣздъ, без' которой жа́дная оборо́на и зобопо́лная милость бы́ти не мо́жетъ, учи́нена и замкне́на быль̀.

Це́сарь Палеоло́кгъ Костантинопо́лскій писа́л' до всѣхъ трехъ патріа́рховъ, а на́йболшей з' четве́рьтымъ—Цари́городскимъ, подъ бо́комъ его бу́дучимъ, ча́стую намо́ву о з'ѣздѣ и сино́дѣ а е́дности церко́вной мѣва́лъ. Пору́шилъ те́жъ княжа́тъ Се́рб'скихъ, Бо́лгарскихъ, княжать Сѣверскихъ, Ру́скихъ—през' послы̀ и ли́сты; а па́па—кро́левъ За́ходныхъ. И та́къ, за всѣхъ во́лею, зло́женъ и назна́ченъ бы́лъ събо́ръ в' сто-

[1] въ началѣ страницы заставка

ронахъ Вло́скихъ. О чо́мъ мно́го намо́вы и ра́ды—у яки́х' бы кра́ехъ събо́ръ назначи́ти—было̀ на́слушнѣй.

Або́вѣмъ не здала́ся всѣмъ ре́чъ бы́ти справедли́вая—в' За́ходныхъ сторона́хъ (гдѐ не быва́ла и передъ ты́мъ звы́клость, то́лко та́мъ, гдѐ, ве́дле Соломо́на [1], о́ная мудрость Божі*а*, Христосъ, збудова́ла Собѣ̀ домъ, церковъ Восто́чную [2], и умоцни́ла столповъ седмъ, вселенскихъ вели́кихъ сино́довъ, у грани́цахъ Восто́чныхъ: в' Нике́й, в' Костантино́полю, въ Ефе́сѣ и проч[а]я) та́м' же и тому̀ събо́ру бы́ти,—одна́къ, для небез'пе́чности отъ драпѣжныхъ Ту́рковъ, не то́лко в' мѣстахъ подлѣйшихъ, але и в' само́й столі́ци ‖**(34)** Костантино́полской тру́дно было̀ такъ вели́кій з'е́здъ отправова́ти. За вели́кою те́ды нево́лею, позво́лилъ це́сарь, па́па і и́нші̂е събо́ру бы́ти у Вло́шехъ. Але нижъ не ве́дле во́ли Божее: бо не отъ За́ходу вы́плынулъ за́конъ и фундаме́нтъ а тве́ржа всей вѣ̀ры. Про́то те́жъ не то́лко на не́мъ не спра́вили ничо́го, але Рому́люсовымъ при́кладомъ кро́вью его облилѝ, яко бу́детъ ні́жей.

А та́къ, ро́ку отъ Нароже́нья ве́дле тѣ̀ла Христа Спаси́теля на́шего ти́сяча чты́риста тридцать о́смого, за панова́нья це́сара Константино́полского Іоанна Колуя́новича Палеоло́кга, а за це́сара За́ходныхъ па́нствъ О́лбрыхта зъ до́му княжатъ Раку́скихъ, а за короля̀ По́лского Владисла́ва Якге́йловича, а князя вели́кого Лито́вского Жикгимонта [3],—стался, для успокое́нья ро́стырковъ и незго́ды в' церкви Христовой и правди́вого оказа́нья престу́пниковъ преда́ній апостольскихъ и до́гматъ Богоно́сныхъ отецъ, сино́дъ духо́вный у Фера́рій. Кото́рого то събо́ру старѣ̀йшины былѝ: са́мъ це́сарь Іоанъ Палеологъ, а отъ ста́новъ духо́вныхъ Евге́ній, па́па Ри́мскій, Ио́сифъ, патрі́арха Константино́полскій. А нижъ и́нші̂е трѝ патрі́архове, яко: Александрі́йскій, Антіохі́йскій, Іерусали́мскій, знево́лены ю́жъ з' столи́цами своими̇ былѝ отъ Сараце́новъ, и не могучѝ для фрасу́нку, для̀ ути́сковъ и бѣ́дъ са́ми ‖**(об. 34)** осо́бами свои́ми на то́тъ съборъ е́хати, поручи́ли и злецили мѣстца своѝ пе́внымъ осо́бамъ, то́ ест': патрі́арха Александрі́йскій—блаже́нному Ма́рку, митрополи́ту Ефе́скому; патрі́арха Антіохі́йскій—тому́жъ Ма́рку; патрі́арха Іерусали́мскій—Висаріо́ну, митрополи́ту Нике́йскому, кото́рый пото́мъ ста́л'ся змѣ̀нникомъ. Одна́къже бо́лшая мо́цъ отъ ты́хъ трехъ патріарховъ пору́чена была̀ Ма́ркови Ефе́скому. І и́нші̂е мно́гіе, яко: Ки́зицкій, Трапезо́нскій, Моновасі́йскій, Ираклі́йскій митрополи́тове и епископи на тотъ събо́ръ з'е́хались были̇.

А о митрополи́тѣ Ки́евскомъ Иси́дору—яки́мъ спо́собомъ на столи́ци усѣлъ—хотя̀ ся тро́ха отъ предсявзя́той ре́чи отсту́пит', приточи́ти потре́бно.

Ро́ку ти́сяча чты́риста тридцать ше́стого, по зе́штью съ того̀ свѣ̀та митрополи́та Ки́евского Фо́ті*а*, вы́бран'ъ бы́лъ та́къ отъ епископовъ и всего̀ при́чту церко́вного, яко те́жъ отъ княжатъ Полно́чныхъ, обыва́телевъ зе́мль Ру́скихъ і князства Литовского на столі́цу митропо́лі̇и Ки́евской человѣ̀къ до́брый, побо́жный, ти́хій, скро́мный и учо́ный, епископъ Реза́нскій, и́менемъ Іо́на, и вы́правленъ бы́лъ зъ ли́сты причи́нными и свѣ̀дител'ствованными до патри́архи Костантино́полского Іо́сифа и до це́сара

[1] Притч. IX, 1: «Премудрость созда себѣ домъ и утверди столповъ седмь» [2] на полѣ киноварью почеркомъ XVI—XVII в.: «Псал. 11» [3] на полѣ: «Жикгимонта, которого въ Тро́кахъ за́бито»

Кгре́цкого Палеоло́кга, по са́кру або по благослове́ніе.

‖(35) Которы́й то Іо́на, ни́мъ ся зъ до́му съ кра́евъ свои́хъ вы́бралъ и, про дале́кость доро́ги, ни́мъ до Константино́поля пріе́халъ,—въ то́мъ те́ды ча́сѣ нѣякі́йсь человѣкъ, и́менемъ Иси́доръ, Слова́къ, отъ краевъ За́ходныхъ, отъ Ри́му до Константино́поля съ причи́ннымъ отъ па́пы Ри́мского ли́стомъ пріе́халъ: съ поста́вы звѣрховней—поко́рный, скло́нный, обле́стный, а внутръ—превротный, хи́трый, неуставичный,—и ла́годными сло́вками и покорными прозбами Іо́сифа патріарху, съ причи́ною цесарскою, абы̀ его на столи́цу митропо́лій Кі́евской посвети́лъ, ублага́лъ. В'казалъ те́жъ ли́стъ отъ па́пы Рі́мского за собо́ю свѣдоцный и причинный, в' ты́е слова̀ пі́саный:

«Евге́ній, слуга слу́гъ Божихъ, би́скупъ Ри́мскій. Высо́кой столи́ци Но́ваго Ри́ма честному Іо́сифу, патріа́рсѣ, бра́ту намъ о Христѣ на́милшому, поко́я и потѣхи. За побо́жнымъ и чтѝ го́днымъ и досвѣтчо́нымъ му́жемъ и би́скупомъ, на́ймя Изи́доромъ, покорност' на́ша жада́етъ, абы́сте его, не оме́шкиваючи на архіепископьство Ру́ской столи́ци посвяти́вши, и зъ мо́цью зупо́лною посла́ли. О чи́мъ есмо и до на́милшого сына на́шего Яна це́сара яснеурожо́ного ли́стъ на́шъ за ты́мъ святоблі́вымъ мужемъ Иси́доромъ, кото́рый естъ отъ столи́ци на́шое въ всѣхъ го́дностяхъ досвѣтчонъ, писа́ли. Господу Ісусу ва́съ поруча́мы. Да́нъ в' Ри́мѣ. Ро́ку 1437».

‖(об. 35) Іо́сифъ патріа́рха, скри́тости и сердца лю́д'ского не вѣдаючи (бо тò однò испытующому сердца и утро́бы Само́му Богу вѣдомо, а отъ человѣкъ утаено), за причи́ною па́пы Римского и це́сарскою, а на́болшей—абы̀ церковъ Христова и та́къ вели́кій на́родъ Ру́скій без' па́стыра и строи́теля ста́ршого през часъ до́лгій не пустова́ла, а хвала̀ Божіа не устава́ла,—посвяти́лъ тогò Іси́дора на митропо́лію Ки́евскую. И посвяти́вши зъ ли́стами своими на столи́цу его отпусти́лъ.

Заты́мъ, ско́ро Иси́доръ до Ру́си отъе́халъ,—по ма́ломъ ча́сѣ, о́ный помене́ный Іо́на епископъ, зъ ли́стами причи́нными и свѣде́чными отъ духове́нства, отъ княжатъ и па́новъ зе́мль Рускихъ, до Константино́поля, про́сячи патріа́рхи, абы̀ его на митропо́лію Кі́евскую посвяти́лъ, пріе́халъ. Оба́чивши то патріа́рха, задиви́вшися не по ма́лу, велмѝ бы́лъ жа́лостен', ижъ ся да́лъ увестѝ Иси́доровымъ сло́вамъ. И събра́вши увесь при́четъ свой церко́вный, ра́дился: яко бы в' то́мъ поступі́ти мѣлъ. И нара́дившися ра́дою духо́вною, призвавши до себѐ Іо́ну епископа, мо́вилъ ему̀ ты́е слова̀:

«Сы́ну на́милшій, Іо́на! Благослове́н'ство у менѐ на ту́ю митропо́лію хи́тростію и ле́стію Иса́вовою зала́плено. Але та́мъ бы́лò презре́нье Божіе, а тутъ мнимамъ лука́вство вра́жіе. Бо, ма́ло промину́вшихъ дневъ, посвяти́лемъ на ту́ю митропо́лію нѣкоторого ‖(36) Иси́дора, и отпусти́лъ его на престо́лъ. Однакъже, кгды̀ уподобается Богу повола́ти о́ного Іси́дора отъ жи́тіа сегò, абò если́ ся ему̀ я́кій трафу́нокъ ста́нетъ, те́ды ты, отъ всѣхъ зго́дне вы́браный, святи́телю Іо́на, ма́ешъ отъ поко́рности на́шее вла́сть, и даемъ ти благослове́ніе—воспріа́ти престо́лъ Ру́скіа митропо́лій».

И та́къ, съ призыва́ніемъ Святого Духа посвяти́вши, отпусти́лъ его.

А о́ный пе́ршій Иси́доръ, кгды̀ на столи́цу Ру́ской митропо́лій пріе́халъ, хотя̀ зъ вели́кимъ отъ всѣхъ подивенем', и не велмѝ щи́рымъ сердцемъ, предся жъ отъ духо́вныхъ и свѣцкихъ ста́новъ съ че́стью го́дною приня́т' бы́лъ. И та́къ столи́цу осѣлъ.

Бывши теды на столи́ци митропо́лей чты́ри мѣсяцы, умы́слилъ поѐхати до краёвъ Вло́скихъ на съборъ Флоренскій. Бо ю́жъ до́бре ча́съ и ро́къ пѐвный, на кото́рый то́тъ събо́ръ бы́лъ зло́жонъ, вѣдалъ, даючѝ по собѣ̀ то́тъ зна́къ и ту́ю сла́ву, ижъ ѐдет' застановля́тися за правосла́віе Восточной церкви.

Обыва́тели и княжа́та зе́мль Рускыхъ и епископи нѣкоторые, довѣ̀давшися о предсявзя́тью его (одны̀—са́ми до нёго з'ѐхавшися, другіе—презъ пи́сма), упомина́ли и проси́ли, абы на тотъ собо́ръ не ездилъ. А еслѝ бы іна́чей бы́ти не моглò, тогды̀ абы, на томъ собо́рѣ бу́дучи, отъ преда́ній апостол'скихъ и кано́новъ Богоно́сныхъ отецъ ни въ чомъ не отступовалъ, и нико́му ‖(об. 36) зводи́ти ся не дава́лъ.

Онъ, упо́ру и пре́дсявзятя своего́ переломи́ти не хотячѝ, нико́го въ томъ не услухалъ; одна́къже за правосла́віе и́стинныя вѣры, ни въ чо́мъ грани́цъ поло́женыхъ (але на сердцу лука́вство мѣлъ) не перескá́куючи, застановя́тися шлюбова́лъ. А въ то́мъ набра́вши з' собо́ю не ма́ло осо́бъ духо́вныхъ, поѐхалъ на собо́ръ Ферарскій.

А въ доро́зѣ еще едучи, об'яви́лъ сердца своего́ лука́в'ство. Тра́филося бо ему, тя́гнучи въ доро́зѣ, приеждча́ти до одногò мѣста на грани́цахъ Неме́ц'кихъ, въ кото́ромъ не ма́ло былò христія́нъ послушенства Восточного Гре́ковъ. Ты́е, услы́шавши о прихо́дѣ митрополи́та Ру́ского, зобра́вшися съ кресты̀ по обы́чаю, споткáли митрополи́та передъ мѣстомъ. Ви́дячи тò Нѣмцы послуше́н'ства па́пезского, зобра́вшися съ процесіею и духовенствомъ своимъ, и зъ вели́кимъ вы́тесанымъ балва́номъ вмѣсто крестà Господня, ве́дле своего́ обы́чаю, вышли і спотка́ли тутъ же вслѣдъ за Гре́ками о́ного Иси́дора. Иси́доръ пѐршій зна́къ лука́вства своего́ оказа́лъ: бо кгды̀ потка́ли его впередъ христія́не съ крестомъ Господнимъ, а за ни́ми въ-тро́пы па́пежницы,—онъ, не поклонившися кресту Христову, занедба́вши и проминувши, приткѐкъ ко оному о́бразу высо́кому и вели́кому, и падши поклони́вся ему. Ба́чачи тò, епископъ мѣста Сужда́лского Гре́ческого послушенства, ‖(37—ї) [1] и́менемъ Авра́мій, велми́ ся дивуючи и жа́лостенъ бу́дучи, мо́вилъ ти́хо до своихъ: «ви́димо во́лка в' поста́тѣ па́стыря, о́вчымъ одѣньемъ прикры́того». И жа́ловали, ижъ его спотыка́ли. А па́пежници, велми́ ся съ тогò тѣшачи, прова́дили съ процесіами до мѣста. И та́мъ отъ ихъ вдя́чне приня́тъ бы́лъ. І опочи́нувши у нихъ, потягнулъ в' доро́гу свою̀.

И дошо́лъ мѣста Фера́рій на съборъ, гдѐ южъ былѝ зобра́лися вы́шей пи́саные осо́бы, то́ есть: це́саръ Кгре́цкій Палеоло́кгъ, па́па Ри́мскій Евге́ній, Іо́сифъ патріа́рха Константино́полскій, Ма́рко Ефе́скій, і и́ныхъ мно́гость вели́кая кардина́ловъ и би́скуповъ За́ходныхъ, я́ко и Восто́чныхъ. И ожида́ли Иси́дора митрополи́та, за намо́вою Евге́ніа па́пы: ачъ засѣданя и намо́вы чини́ли, але ничо́го не завира́ли шест' мѣсяцей.

А та́къ кгды́ ся былѝ ю́жъ всѣ̀ на тотъ събо́ръ згрома́дили, вы́брали проме́жи себѐ За́ход'ници филосо́фа и ры́тора, та́къ в' Лати́н'скомъ, я́ко и в' Гре́ческомъ язы́кахъ велмѝ учо́ного, и вели́кого красомо́вцу, и́менемъ Яна Пари-

[1] внизу на полѣ этой страницы, а также и двухъ слѣдующихъ (38-й, 39-й) стариннымъ почеркомъ: «Сия книга Өеодора | Кгабрелевича дияка | церкви святого Василия Киевского»

жани́на; а Восто́чници з' своеѐ стороны̀ вы́брали Ма́рка Ефе́ского, му́жа не то́лко в' богосло́вій, в' нау́кахъ филосо́фскихъ бѣглого, але и побо́жностью живота̀ и спра́въ святобли́выхъ доскона́лого и досвѣтчо́ного, ктому̀ и ста́номъ митрополи́та.

‖(об. 37) И та́къ ве́сполъ сході́лися і засѣда́ли у велі́кихъ церквахъ, духо́вне бе́сѣдуючи, ти́хо, в' зго́дѣ и милости, в' Духу Божомъ, в' духу поко́ю Христового гада́ючи, пра́гнучи блу́ды и отщепе́нства и заквашеня отъ нема́лыхъ ча́совъ в' церковъ, одны̀ про недба́л'ство, дру́гіе про упо́ръ и пыху̀ в'не́сеные, вы́чистити и вы́коренити, и до з'едночѐнья и у однѐ тѣло христіа́н'ства споѐнья привестѝ и замкну́ти.

А та́къ засѣда́вши на намо́вѣ у Фера́ри мѣсте ше́стьнадцать кро́ть, а у Флоре́нцій (бо з' Фера́ри для повѣтря вы́ехали) де́вять кро́ть, чотыр'надцать мѣсяцей, мно́гіе артикулы до спо́ру, а на́болшей Восто́чници За́ходникомъ задаючѝ, съборова́ли. Межи кото́рыми ты́е артику́лы отъ Восточниковъ За́ходнымъ косте́ламъ былѝ зада́ваны:

Пе́ршій [1]: о похоже́нью Духа Святого, ижъ приклада́ютъ «и отъ Сына».

Другі́й [2]: о прѣснемъ хлѣбѣ, кото́рого Ри́мяне въ сакраме́нтѣ ужива́ютъ.

Тре́тій [3]: о чи́стцу, за чимъ ся значитъ конецъ му́цѣ.

Четве́ртый [4]: хтѐ причи́ну далъ до розорваня церкви?

Пя́тый [5]: о субо́тнемъ по́стѣ.

[Шестый] [6]: о малже́н'ствѣ, ижъ ся капла́ни Ри́мскіе малженствомъ бры́дятъ.

Надто осо́бныхъ артикуловъ, ме́нше важнѣйшихъ, задалѝ з' двадцать, кото́рыхъ ся тутъ не споминаетъ.

‖(38) О ты́е артику́лы, а на́йболше о са́мый то́тъ пе́ршій, на́болшіе спо́ры и дово́ды з' объ́юхъ сторо́нъ презъ увѐсь събо́ръ бывáли.

Восто́чници [7] презъ Ефе́ского Ма́рка подава́ли такіе на пе́ршій артику́лъ дово́ды:

На́продъ отъ пророковъ:

«Духъ [8] Господень на Мнѣ, кото́рого дѣля пома́залъ Менѐ» [9]. Ты́е Са́мъ Христосъ, кгды̀ о́но в' бо́жници або събо́рѣ Евре́йскомъ чита́лъ то́е мѣстце в' кни́гахъ, жѐ то о Не́мъ пи́сано, слова ствердилъ. А и́жъ мо́витъ «Духъ Господень на Мнѣ», то́ есть: Духъ Отца на Мнѣ, Сынѣ Его. Про́то Отецъ естъ «и архѝ» * абѐ поча́токъ.

Подава́ли [10] съ того́жъ Ісаі́а: «ото О́трокъ абѐ млоде́нецъ Мой, Кото́рого-мъ уподо́балъ, и положу̀ Духъ Мой на Не́м'» [11]. То Отецъ мо́витъ до Сына. Про́то Отецъ покладае́тъ на Сынѣ Духа, а затымъ Отецъ есть «и архѝ» *.

Подава́ли [12]: та́къ мо́витъ Господь: «Духъ Мой, Кото́рый естъ в' Тобѣ̀, и слова̀, кото́рые въ устахъ Тво́ихъ» [13]. То ижъ Отецъ Сынови мо́витъ «Духъ Мой в' Тебѣ̀», про́то отъ Отца Сынъ пріймуе́тъ Духа, а заты́мъ оди́нъ естъ Отецъ «и архѝ» *.

Подава́ли [14]: «вы́лью, Іа́кове, Духъ Мой на пото́мство твоѐ» [15]. А и́жъ пото́мство Іа́ковле, ве́дле писма̀, Са́м'

[1] на полѣ: ‹1› [2] на полѣ: ‹2› [3] на полѣ: ‹3› [4] на полѣ: ‹4› [5] на полѣ: ‹5› [6] на полѣ: ‹6› [7] на полѣ старинным почеркомъ: ‹зри› [8] на полѣ: ‹1› [9] на полѣ: ‹Іса. 61› [ст. 1] * ἡ ἀρχή [10] на полѣ: ‹2› [11] на полѣ: ‹Іса. 42› [ст. 1] [12] на полѣ: ‹3› [13] на полѣ: ‹Іса. 59› [ст. 21] [14] на полѣ: ‹4› [15] на полѣ: ‹Іса. 48›. Точнѣе будетъ ссылка на Исаію XLIV, 3: ‹наложу Духъ Мой на сѣмя твое›

Христосъ, Кото́рый съ поколѣн'я Іа́ковового тѣло принялъ, про́то Отецъ выливáетъ на Сына Духа, а зaты́мъ ‖(об. 38) Сáмъ естъ Отецъ «и архѝ» *.

Подавáли [1]: «Я́ упрошу̀ Отца, і и́ного Потѣші́теля дáсть вамъ, да бу́детъ съ вáми нá вѣки, Духъ и́стинный» [2]. Отецъ даетъ Потѣши́теля, затымъ Отецъ ест' «и архѝ» *.

Подавáли [3]: «Утѣши́тель, Духъ Святы́й, Кото́рого по́шлетъ Отецъ въ имя̀ Моѐ» [4]. Отецъ посылáетъ Потѣши́теля, зaты́мъ Отецъ есть «и архѝ» *.

Подавáли [5]: «кгды̀ прійдетъ Потѣши́тель, Кото́рого Я̀ пошлю̀ вáмъ отъ Отца, Духъ и́стинный, Кото́рый отъ Отца исхо́дитъ» [6]. Сынъ посылáетъ Духа, але съ тымъ доклáдомъ «отъ Отца», не Сáмъ отъ Себѐ; зaты́м' Отецъ есть «и аітіа» **, вина̀ або пово́дъ.

Подавáли [7]: «всякo даяніе добро̀ и вся́кій даръ досконáлый зъ высо́кости есть, сходячѝ отъ Отца свѣтомъ» [8], то́ есть Сыномъ або през' Сына. Дáръ о́ный розумѣется, ве́дле Ареопаги́та, Духъ Святы́й, Кото́рый отъ Отца през' Сына похо́дитъ; затымъ Отецъ есть «и архѝ» *.

Подавáли [9] мо́цный дово́дъ Петра̀ святого: «Того̀ Ісуса, Кото́рый есть отъ Назаре́та, помáзалъ Его Богъ Духомъ Святы́мъ и мо́цью» [10]. Отецъ помáзуетъ Духомъ Святы́м' Сына; зaты́мъ Отецъ есть «и архѝ» *.

Подавáли [11] я́сный а прáве зри́телный дово́дъ: «крести́вшися Ісусъ выходи́лъ отъ воды̀, и о́то, отвори́лися Ему̀ небеса̀, и ви́дѣлъ Духъ Божій, сходя́чій яко го́лубъ и вступу́ючій нáнь» [12]. Духъ Божій схо́дитъ и з'ступу́етъ нà Сына; зaты́мъ Отецъ есть ‖(39) подáвцею Духа, и есть Самъ «и архѝ» *.

Подавáли [13] апостола съ псалми́стою: «помáзалъ Тебѐ, Боже, Богъ Твой олѣйкомъ рáдости надъ учáс[т]никовъ Твои́хъ» [14]. Богъ Отецъ Бога Сына помáзуетъ олѣйкомъ рáдости, о́нымъ Потѣши́телемъ Духомъ Святы́м', а про́то Отецъ есть «и архѝ» *, почáтокъ и поводъ.

Подавáли [15] мо́цное вызнане [16] и свѣде́цтво апостола Петра̀: «Того̀ Ісуса, Кото́рого въскресилъ Богъ, Кото́рому мы всѐ е́стесмо свѣтками. И прави́цею Божею възнесе́ся, а обѣтницу Святого Духа приня́вши отъ Отца вы́лилъ» [17]. Сынъ выливáетъ обѣтницу Святого Духа, але съ тымъ—«отъ Отца», не Самъ отъ Себѐ—доклáдомъ; затымъ Отецъ есть «и пикгѝ» ***, исто́чникъ або жро́дло Сыну и Святому Духу.

Подавáли [18] апостола Пáвла: «покланя́ю колѣнѣ мой ко Отцу Господа нашего Ісусъ Христа, съ Кото́рого вся́кое отечество нá небеси и нá земли имену́ется; абы̀ вáмъ дáлъ по богáтству слáвы Своея̀, си́лою умоцни́тися Ду́хомъ Его» [19]. Вся́кое отечество нá небеси и нá земли отъ Отца есть; про́то Отцу призвойта есть родіти Сына а посылáти Духа, а зaты́мъ Отецъ естъ жро́дло Сыну и Духу.

Подавáли [20] тогóжъ апостола: «кгды̀ лáска и добротли́вость оказáлася Збави́теля нáшего Бога, не отъ учи́нковъ нáшихъ справедли́выхъ, але ве́дле Его во́ли, спасѐ нáсъ омы́тьемъ отроже́нья и обновле́ніемъ ‖(об. 39) Духа Святого,

* ἡ ἀρχή [1] на полѣ: «5» [2] на полѣ: «Іоан. 14» [ст. 16—17] [3] на полѣ: «6» [4] Іоан. XIV, 26 [5] на полѣ: «7» [6] на полѣ: «Іоан. 15» [ст. 26] ** ἡ αἰτία [7] на полѣ: «8» [8] на полѣ: «Іаковъ 1» [ст. 17: «всяко даяніе благо и всякъ даръ совершенъ свыше есть, сходяй отъ Отца свѣтовъ»] [9] на полѣ: «9» [10] Дѣян. X, 38 [11] на полѣ: «10» [12] Матѳ. III, 16 [13] на полѣ: «11» [14] на полѣ: «Евре. 1 [ст. 9]. Псаломъ 44» [ст. 8] [15] на полѣ: «12» [16] опечатка: «вызнае» [17] Дѣян. II, 32—33 *** ἡ πηγή [18] на полѣ: «13» [19] на полѣ: «Ефес. 3» [ст. 14—16] [20] на полѣ: «14»

Кото́рого вы́лилъ на насъ обфи́то Ісусъ Христомъ, або через' Ісуса Христа, Збави́теля на́шего» [1]. Отецъ вы́лилъ обфи́те через' Ісуса Христа Духа Святого, заты́мъ Отецъ естъ жро́дло.

Подава́ли таки́хъ и ты́мъ подо́бныхъ безъ личбы пи́сма святого, та́къ ста́рого, яко и но́вого тестаме́нту, свѣде́цтвъ и дово́довъ.

За́ходные отце́ве на такіе дово́ды през' своего Я́на красомо́вцу та́к'же пока́зовали не ма́ло отпо́ровъ, зъ-ме́жи кото́рыхъ на́головнѣйшій през' всѐ ча́сы обра́ли и зъ ні́мъ собѣ на́ пляцъ зъ вели́кою смѣлост'ю выеждча́ти были̇̀ уподо́бали, и на немъ ся сади́ли,—

то́тъ:

Христосъ Духа Святого з' Своей и́стности, Бога отъ Бога, з' Себѐ исто́тне бу́дучого, Свои́мъ апостоломъ и облюбе́ніци церкви показалъ, та́къ у еѵангели́ста Іоана мо́вячи [2]: «отъ Мое́го пріи́метъ», то́ естъ, отъ Мое́го Сыновнего Духа пріиметъ або озметъ, з' Моей и́стности; про́то Духъ Святый едноистный естъ Сынови, отъ Кото́рого всѐ ма́етъ, штѐ ма́етъ, затымъ — похо́дитъ и отъ Сына!

Кото́рый ихъ дово́дъ кгды̀ отъ Восточниковъ явне збитъ былъ о́ными (ве́дле Кири́лла Александрійского и Ѳеофила́кта) сло́вы «отъ Мое́го пріиметъ» (то́ естъ [3], отъ Моеѐ полности, ска́рбу, отъ Мо́его ра́зума, отъ Моеѐ скры́тости, му́дрости, отъ Мо́его единосу́щества або едной [4] и́стности, зачимъ тѐ, абы̀ ся ‖(40) поча́токъ або похоже́нье и отъ Сына значи́ти мѣло, не иде́тъ: бо хотя̀ ро́венъ естъ въ и́стности во все́мъ Сынъ Отцу, але Отецъ естъ «и аітіа» * Сыну, также и Духъ Святый въ и́стности і в' Божествѣ ро́венъ естъ Отцу и Сыну, але Отецъ естъ «и аітіа» *, по́водъ Святому Духу, и не маетъ того̀ въ нача́лѣ и винѣ̀, штѐ Отецъ, то́ естъ, роди́тел'ства, тол'ко исхожде́ніе), — За́ходници, мало те́ксту вла́сного писма̀ святого ма́ючи, зъ вели́кимъ уси́лованьемъ Восточниковъ, абы тымъ рыхлѣ́й своѐ предсявзяте змоцни́ти, а оныхъ через но́гу переки́нути могли̇̀, до силоизмовъ повабя́ли, — и отступу́ючи отъ щи́рого те́ксту писма̀, ани отповѣда́ючи на ты́е артикулы, задали̇̀ тѐ Восточникомъ: «если Духъ Святый отъ Отца похо́дитъ, а отъ Сына не похо́дитъ, тѐ южъ ма́етъ Отецъ то́е, чого Сынъ не ма́етъ. А я́кожъ тѐ будетъ пра́вда, ижъ всѐ, штѐ ма́етъ Отецъ, мо́витъ Сынъ, Моѐ естъ: маетъ Отецъ Духа, ма́етъ Сынъ Духа, похо́дитъ отъ Отца Духъ, похо́дитъ и отъ Сына?»

Восто́чницы ры́хло имъ на́ то запла́ти́ли: «признава́емо, жѐ всѐ, штѐ ма́етъ Отецъ, ма́етъ (кро́мѣ роди́телства) Сынъ, але съ тымъ докла́домъ: яко и Самъ Сынъ естъ отъ Отца,—та́къ поготбву и Духъ Святый. Признава́емо, жѐ даетъ Отецъ Духа, даетъ и Сынъ Духа, але съ тымъ докла́домъ: пріиму́ючи отъ Отца, отъ оного жродла, отъ кото́рого и Са́мъ».

‖(об. 40) За́ходницы, да́лей въ силоизмы затяга́ючи, зъ вели́кою охо́тою съ тымъ на́ пляцъ вы́ехавши, Восточникомъ примо́вили: «если̇́ бы Духъ Святый та́къ отъ Сына, яко і отъ Отца походи́ти не мѣлъ, то́ бы в' Божествѣ была̀ не-

[1] Тит. III, 4—6: «егда же благодать и человѣколюбіе явися Спаса нашего Бога, не отъ дѣлъ праведныхъ, иже сотворихомъ мы, но по Своей Его милости, спасѐ насъ банею пакибытія и обновленія Духа Святаго, Егоже излія̀ на насъ обилно Іисусъ Христомъ, Спасителемъ нашимъ» [2] на полѣ: «Іоанъ 16» [ст. 14] [3] опечатка: «тоетъ» [4] опечатка: «едный» * ἡ αἰτία

ро́вность, а Отецъ бы въ и́стности Божества отъ Сына ро́знымъ бы́ти му́сялъ; а то́ бы што́сь было̀ подо́бного Аріа́нской».

Восточные отцы на́ то [1]: «если́ бы Духъ Святый и отъ Сына исходи́ти мѣлъ, то́ бы два̀ поча́тки в' Божествѣ; и если отъ Сына та́къ, яко и отъ Отца, то́ бы Духъ Святый слу́жнею персо́ною розу́мянъ бы́ти му́сялъ. А штожъ ту́тъ в' Божествѣ бу́детъ за ро́вность? И пошло́ бы то̀ на Македоніа́нскую».

За́ходные отцы задали́: «ижъ естъ одной и́стности, одного̀ Божества, одной мо́цы, одной во́ли Сынъ з' Отцемъ, и я́ко Отецъ в' Сынѣ, такъ Сынъ въ Отци: Я и Отецъ, мо́витъ, одно̀ есть. Про́то што̀ забороня́етъ Сыну испуща́ти Святого Духа?»

Восто́чники на́ то: «ижъ и Духъ Святый омоу́сиосъ [2], одной естъ и́стности, одного̀ Божества и одной мо́цы з' Отцемъ,—признайте жъ Ему для то́го, ижъ ро́дитъ Сына, я́ко и Отецъ!»

За́ходницы ты́мъ бо́лшей бра́лися до вели́кихъ силои́змовъ, широ́кими сло́вы ре́чъ свою̀ здобячѝ змоцня́ли.

Восто́чные отцеве отповѣ́дили: «мы силои́з'мовъ ‖(41—л) не потребу́емъ, ани ихъ слухати, ани са́ми вжива́ти хо́чемъ, бо не до *ка*ждого писма̀, не до *ка*ждого мѣстца, не до *ка*ждой богосло́віѝ належатъ. Кгды̀ ма́емо са́мое жродло писма̀, о стру́менѣ не дбаемъ. Кгды̀ на́мъ свѣ́титъ са́мое солнце те́ксту, про́мени звѣ́здъ га́снутъ. Кгды̀ на пе́вномъ фунда́ментѣ, на мо́цномъ кгрунтѣ писма̀ святого дово́дахъ і свѣдецтвахъ стоимо̀, на песо́къ змы́шленыхъ прикла́довъ и подобе́нствъ не з'ступу́емо, ани вся́кихъ прира́жа́ючих'ся вѣтровъ боимо̀. «У ве́ликомъ мове́нью нѣмашъ збаве́нья» [3]. Волимо̀ съ Па́вломъ на пяти̇̀ словахъ переста́ти, нижли безъ пожитку тма́ми мо́вы приводи́ти [4]. Указа́ли есмо̀ и ука́зуемо чи́стые правди́вой студніци, съ кото́рой на́солодшіе рѣки живота̀ истека́ючи сердца на́ши посиляютъ и души охоложа́ютъ, жро́дла. Ука́жемо еще Духа Святого исполненыхъ отецъ святыхъ, кото́рыхъ ни въ чо́мъ нау́ки и вызна́нья не отступуемо, не уйму́емо, ани придаемо̀, свѣде́цтва».

А́ затымъ, по мно́гыхъ розмо́вахъ, Ма́рко Ефе́скій [5], роспали́вшися ре́вностію Божею, примо́вилъ За́ходнымъ о приданьѐ въ симво́лъ «и отъ Сына», за́ што проклятству подпа́ли.

Образился ты́мъ Евге́ній па́па и всѣ̀ при не́мъ За́ходные отце́ве, и порва́вшися вы́шли про́чъ з' сино́ду. А пото́м' проси́ли це́сара, абы̀ Ма́ркови не казалъ бо́лше в' сино́дѣ на мѣстцу ‖(об. 41) свое́мъ засѣда́ти, ани̇̀ мо́вити. Але ижъ Ма́рко Ефе́скій тре́хъ патріа́рховъ персо́ну на собѣ̀ носилъ, не зда́лося всѣмъ без' его съборова́ти; а хотя̀ бы безъ него̀ и съборова́ли, не было́ бы ва́жно. Про́то згоди́лися всѣ̀, отступи́вши силои́змовъ, на оказа́нья свѣде́цтвъ отецъ святы́хъ пусти́тися, и Ма́рка Ефе́ского зно́ву до себѐ везва́ли.

А та́къ Восто́чници свѣде́цтва отецъ святы́хъ ука́зовали такіе:

Свѣде́цтва святы́хъ отецъ:

Диони́сі*а* Ареопаги́та, у́ченика апостола Па́вла, епископа Аѳине́йск*а*го,

[1] на полѣ старинным почеркомъ: «зри. Добре!» [2] ὁμοούσιος—ejusdem essentiæ, consubstantialis [3] «во многоглаголаніи нѣсть спасенія». Подходящее сюда мѣсто можно видѣть у Матѳ. VI, 7: «мнятъ бо, яко во многоглаголаніи своемъ услышани будутъ» [4] 1 Коринѳ. XIV, 19: «но въ церкви хощу пять словесъ умомъ моимъ глаголати, да и и́ны пользую, нежели тмы словесъ языкомъ» [5] на полѣ старинным почеркомъ: «зри»

в' тые слова свѣдéцтво: «есть жрóдло [1] Божества Отецъ, а Сынъ и Духъ насѣнья Божого, абò тáкъ мóвячи: лѣторáсли Богомъ в'сажденый, и я́ко цвѣтове всегдà истóтній, отъ святыхъ слóвъ приняли есмò тáкъ называти; а якимъ бы спóсобомъ тый быти мѣли— анѝ вымовити, анѝ вѣдати не есть рéчъ мóжна».

Тóтъ же Ареопагита: «Однò жрóдло выше и́стного Божества Сáмъ Отецъ, и не есть Сынъ Отцемъ, анѝ Отецъ Сыномъ». Ви́дите, іжъ «и пикгѝ тис Өеóтитос о Патѝр» [2]: жрóдло Божества Отецъ; Сынъ мáетъ Божество, але отъ одногò жрóдла Отца, мáетъ Духа Святого и посылáетъ, але отъ тогóжъ жрóдла Отца.

‖(42) Тогожъ Ареопагиты в' книзѣ «Таемной богословій»: «Я́ко отъ духóвного и не матеріáлного добрà сердечной добротли́вости вы́росли свѣтове, котóрые в' нéм' і в' себѣ̀ самыхъ з'обопóлне вѣку и́стого мéшканья выросченьемъ абò плóдомъ трываютъ». Ви́дите, нжъ отъ óного не матеріáлного добрà, отъ Бога Отца сердечныхъ лáскавостій выросли свѣтлости, Сынъ и Духъ Святый.

Вели́кого Аѳанáсіа Александрійскаго «О вѣрѣ»: «Впередъ Отца и Сына и Святого Духа, ни хтò не былъ; але отъ Отца Сынъ роди́вся, и Духъ похóдитъ».

Тогожъ Аѳанáсіа, отъ «Ли́сту второго до Серапіóна»: «Въ Божествѣ одинъ Отецъ зайсте, Котóрый былъ, есть и бу́детъ и завсегды есть; и Сынъ зайсте оди́нъ Сынъ есть; и Духъ Святый зайсте оди́нъ Духъ есть. И в' тóмъ трываетъ, штò Отецъ—всегды Отецъ, и штò Сынъ—всегды Сынъ есть и слáвится, и Духъ Святый—завсегды Духъ Святый, Котóрого Божого быти и отъ Отца подаватися и походи́ти увѣрили есмò».

Тогóжъ Аѳанáсіа: «Отецъ есть досконáлый кóрень и жродло Сына і Духа».

Васи́ліа Вели́каго, на А́ріа и на Евнóміа: «Е́сть Отецъ, досконáлую мáючи бытность, не потребу́ючи ни отъ когò, бо ес[т]ъ кóрень и жродло сáмой ӏстности».

‖(об. 42) Тогóжъ Васи́ліа, тáм' же дáлей: «И́жъ ду́хове служéбній суть, прóто не ижъ бы Духъ Святый подóбенъ имъ мѣлъ быти для назвиска, бо не есть духъ правди́вый, яко служéбній духове; и я́ко Сынъ отъ Отца роди́вся, такъ и Духъ отъ Отца исхóдитъ, обáдва отъ Бога, але невымóвне».

Тогóжъ Васи́ліа до Евнóміа: «Отецъ рóдитъ, тó есть яко породилъ; Сынъ рóдится, тó есть я́ко породи́вся; Сáмъ Отецъ посылáетъ Духа, тó есть яко послáлъ есть; Духъ похóдит', тó есть яко вышолъ есть: такáя есть, о, Евнóміе, рóзность Отца и Сына и Святого Духа».

Тогожъ Велі́каго Васи́ліа, в' лі́стѣ до брáта своего Діони́сіа [3]: «Сынóвняа бытность не есть самà отъ себѐ, але засвѣтілася отъ Отца, съ котóрою и Духъ Святый. Отъ Отца бовѣмъ всякое даáніе дóброе на створéнью выпол'няется, и через' Сына окáзуется, и зъ Ни́м'же невон'т'пли́ве познавáется. Отъ Отцéв'ского повóду похожéнье мáетъ, вéдле истóтной призвоитости; черезъ Сына познавáемо бывáетъ, нжъ отъ Отца похóдитъ; а походя́чій Духъ черезъ Себѐ и съ Собóю Сынъ окáзует', оди́нъ едінорóдне отъ нерождéной свѣтлости засвѣти́вшися».

[1] на полѣ старинным почеркомъ: «зри» старинным почеркомъ: «зри»

[2] ἡ πηγὴ τῆς θεότητος ὁ Πατήρ

[3] на полѣ

Григо́рі*а* Богосло́ва къ Іро́ну филосо́фу: «Сполно ест' Отца і Сына і Святого Духа Божество, а призвойто ‖**(43)** есть Сыну и Святому Духу бы́ти отъ Отца. А вла́сность есть Отцу неродитися, Сыну родитися, Духу Свято́му походи́ти. А если́ бысь спо́собу шукалъ, те́ды зоста́въ одны́мъ о́нымъ, кото́рые одинъ друго́го себѐ зна́ютъ».

Тогожъ Григо́рі*а* о при́штью 150 епископовъ, в' ка́заню: «Имя̀ Тому̀, Кото́рый есть без' почáтку, Отецъ, а нача́лу—Сынъ, а по початку—Духъ Святы́й; а прирожене ты́мъ тре́мъ одно̀—Богъ, а самáя е́дность—Отецъ, отъ Кото́рого и до Кото́рого стяга́ючися, не и́жъ бы злуча́ючися, але заде́ржуются».

Златоу́стый о Святѣмъ Дусѣ, въ ка́занью: «Спаситель об'ясня́етъ мо́вячи: кгды̀ прійдетъ Параклитъ, Духъ и́стинный, Кото́рый отъ Отца похо́дитъ. Та́мъ пе́рвѣй отъ Бога, а тутъ отъ Отца; и я́ко о Собѣ̀ зознава́лъ, и́жемъ отъ Отца зышо́лъ, та́къ и о Духу Свято́мъ, ижъ отъ Отца похо́дитъ. Не мо́витъ «ро́дится», бо чого̀ не пи́сано, не годится мудре ге́лити (sic). Сынъ отъ Отца роди́*вся*, и Духъ похо́дитъ. А если бу́дешъ менѐ пыта́ти спо́собу розности: яко То́тъ роди́*вся*, а То́тъ похо́дитъ? Я́къ те́ды роди́вся научи́лесся, и кшта́лтъ позна́лесь, презъ оповѣда́нье; але я́кобы тое што̀ похо́дитъ, и спо́собъ або на́звиско пороже́нья, то́е писмо̀ промина́етъ: бо то̀ то́лко вѣрою почи́тано и побо́жнымъ у́мысломъ захо́выванo бываетъ». ‖**(об. 43)** То̀ Златоу́ст*а*го слова̀.

Ви́дите, ижъ не потре́ба зъ ро́зумами вылета́ти, але такъ вѣрити, яко написано, а вы́ш'ше себѐ и надъ писмо̀ не кгмыра́ти. А ижъ напи́сано и са́мымъ го́лосомъ Христовымъ умо́цнено («Духъ Святый, Кото́рый отъ Отца», не мо́витъ «и отъ Менѐ Сына» похо́дитъ, «упрошу̀ Отца, пошлю̀ ва́мъ отъ Отца»),—хтожъ смѣетъ приклада́ти «и отъ Сына», хи́ба бы тотъ, о кото́ромъ Димасъ па́па Римскій мо́витъ?

Димáсъ, па́па Римскій, до Па́вла, епи́скопа Селуньского: «Хто не вы́знаетъ, ижъ Святый Духъ отъ Отца вла́сный бу́дучій есть, та́къ я́ко и Сынъ отъ Божей бы́тности, и отъ Бога Богъ Сло́во,—тако́вый про́клятъ естъ».

Та́кже Келести́нъ, па́па Римскій, на тре́темъ сино́дѣ, въ деся́той главѣ̀, мовитъ: «Хтожъ коли су́ду и прокля́тству бу́детъ го́денъ, толко то́тъ, кото́рый уйму́етъ и приклада́етъ до вѣры; бо цѣло пода́но на́мъ отъ святыхъ отецъ—не приклада́ти, ани уймова́ти».

Усти́на му́ченика и филосо́фа, «О вѣре и вы́знанью», *у* главѣ̀ 1: «Оди́нъ правди́ве Богъ есть, Кото́рый всѣхъ Богъ, въ Отц*и* и Сынѣ и Святѣмъ Дусѣ порозумѣва́емый, бо отъ Своей и́стности Отецъ Сына роди́лъ и Святого Духа испусти́лъ».

‖**(44)** Тогожъ Усти́на, отъ второ́й главы̀: «Е́стъ Отецъ нерожденъ, отъ Кото́рого Сынъ роди́*вся*, и Духъ изышо́лъ».

Тогожъ Усти́на, отъ 14 главы̀: «Я́къ Сынъ отъ Отца, такъ и Духъ; одна́къже кш'талтомъ Своего бытя ро́знятся: бо о́вый свѣтлость отъ свѣтлости презъ пороже́нье засвѣтился, а овый также свѣтлость отъ свѣтлости, не презъ пороже́нье, але похоже́ньемъ».

Григо́рій Ѳавматуркго́съ або Чудотво́рецъ: «Оди́нъ Богъ Отецъ Сло́ва живо́го, премудрости і мо́ци полный, кш'та́лтъ вѣчной бы́тности доскона́лый, Отецъ одного̀ Сына, і одинъ Господь, одинъ отъ одного̀, Богъ отъ Бога, подо́біе и кш'талтъ Божества, и Сло́во скуте́чное, прему́дрость вседержи́телная, всѣхъ Створи́тель, и моцъ твори́телная всего̀ створе́нья, Сынъ правди́вый правди́вого Отца, невидо́мый не-

видо́мого, несказителный несказителного, несмер'те́лный несмер'те́лного, всегда бы́тный всегда бы́тного, оди́нъ Духъ Святый, отъ Бога бы́тность ма́ючи, и презъ Сына людемъ ока́зуючися, досконалый доскона́лого, живый животу̀ причи́на, святый святости да́вца».

Тогожъ Григо́рія: «Вызнаваемъ одного̀ Бога правди́вого, одинъ поча́токъ».

‖(об. 44) Іо́ана Дама́скина, *у* «Вызна́нью вѣры», глава̀ 8: «Вѣруемъ въ одного̀ Отца, Кото́рый естъ всѣмъ поча́токъ и вина̀ або пово́дъ».

Тогожъ Дама́скина «О Святомъ Духу», глава̀ 10: «Вѣруемъ въ одного̀ Святого Духа, отъ Отца походя́чого и на Сыну почива́ючого. Отецъ бо естъ безъ вины̀ и не рожде́нъ, и не естъ ни отъ ко́го; але Самъ на́йболшей «и архѝ» * — нача́ло, «и аітіа» ** або вина̀ бытности».

Тогожъ Дама́скина «О трехъ ипоста́сіахъ Божества», *у* главѣ̀ 11: «Не вызнава́емо, абы Отецъ мѣлъ бы́ти отъ кого̀ и́ншого, але Его Са́мого повѣда́емъ Отца Сыньнего; а Сына не повѣда́емъ без' вины̀, анѝ Его Отцемъ имену́емъ, але вызнава́емъ Его отъ Отца, и Сына Отце́вого; а Духа Святого вызнава́емъ отъ Отца, и Духа Отцевого называемъ, а отъ Сына не вызнава́емъ Духа Святого». Ту̀тъ я́вне Дама́скинъ вы́разилъ, ижъ «и отъ Сына» Духъ Святы́й не похо́дитъ. Што̀ и в' Лати́нскихъ те́кстахъ та́къ есть вла́сне.

Ѳеофила́ктъ на Іоа́нна, *у* главѣ̀ 3: «Лати́нници, злѐ а нерозмы́сльне прикла́даючи, повѣда́ютъ, якобы Духъ «и отъ Сына» походи́лъ. Але мы та́къ до ни́хъ мо́вимо: и́ншая есть речъ бы́ти кому̀, а иншая бы́ти отъ кого̀. Яко то Духъ Сыньній без' вонтпе́нья ве́дле писма̀ вызнава́емъ; але ‖(45—к҃і) абы мѣлъ бы́ти отъ Сына—жа́дное писмо̀ не свѣтчитъ, абы́смо двохъ поча́тковъ Духови—Отца и Сына не *у*велѝ» [1].

Тымѝ вла́сными сло́вы Ѳеофилактъ Латинникомъ (бо южъ былѝ за его вѣку злѐ почалѝ о похоже́нью Святого Духа, ачъ не такъ я́вне розумѣти) примо́вил' до очью. Што̀ неотмѣнне и в' Лати́нскихъ те́кстахъ и тепе́ръ ока́зуется.

И и́н'шихъ мно́го дово́довъ Восто́чници отецъ святыхъ, презъ *у*весь съборъ, ока́зовали.

За́ходные отце́ве мно́гими аркгументы збива́ли, а и́ншіе мѣстца у свои́хъ зво́дехъ або те́кстах' отмѣнне з'найдова́ли, для чо́го нѣкоторымъ свѣде́цтвамъ, отъ Восто́чниковъ пода́ванымъ, мѣстца не хотѣли да́ти, за подозре́ные ма́ючи, и задаючѝ, якобы̀ поправо́ваны бы́ти отъ и́хъ са́мыхъ мѣли. Але не отнеслѝ в' то́мъ потѣхи, бо имъ та́къ на́ то Восто́чници заплати́ли:

«Подобнѣ́йшіе и годнѣ́йшіе суть са́мые ав'ѳендики орі́ина́лы, ани́жли зъ ни́хъ пре́писы, до увѣре́н'я. А и́жъ книги Кгре́цкіе ав'ѳе́ндики оріина́лы есть книгамъ Лати́нскимъ, бо зъ нихъ спи́сованы, про́то годнѣ́йши суть до увѣре́нья».

А о поправова́нье и придава́нье до книгъ—показа́ли имъ у и́хъ вла́*ст*ного до́ктора святого Еро́нима в' текстѣ

* ἡ ἀρχή ** ἡ αἰτία [1] вотъ это мѣсто въ Русскомъ переводѣ (Казань, 2-е изд. 1875, стр. 91): «Латины, худо принимая и понимая слова сіи, говорятъ, что Духъ исходитъ отъ Сына. Мы скажемъ имъ, во-первыхъ, что иное—быть отъ кого-нибудь, и иное—чьимъ-нибудь. Что Духъ есть Духъ Сына, это не подлежитъ сомнѣнію и подтверждается всѣмъ Писаніемъ; но о томъ, что Онъ отъ Сына, не свидѣтельствуетъ никакое писаніе, дабы мы не ввели двухъ виновниковъ Духа, именно—Отца и Сына»

Латинскомъ, в' листѣ до Павлина Римянина о книзѣ Дидима Грека, которую о Духу Святомъ написалъ, тые слова: «читалемъ давно книгы ‖(об. 45) о Духу Святомъ нѣякогось человѣка, ведле зданя комикового (sic), зъ добрыхъ речей Кгрецкыхъ. Латинскіе бачилемъ недобрые: не машъ тамъ ничого справного і особного, всѐ слабые речи угглаженые, то оттоля, то отселя, зобраными фарбичками приоздобены». І троха ніжей: «зайсте хто тое мѣстце читати будетъ, крадѣжъ Латинниковъ узнаетъ, и погордитъ поточками [1], кгды почнетъ черпати з' студницъ». То власные Еронимовы слова, которыми оказали то, ижъ Заходници сами в' томъ, што были Грекомъ задали, остати мусѣли.

Припомнѣли имъ и то, ижъ не в' Кгрецкихъ зводехъ або текстахъ подозренье ся оказало, кгды на синодѣ Карѳагенскомъ посланци и засѣдачи мѣстца папез'ского поведали в' своемъ текстѣ Латин'скомъ: жѐ синодъ Никейскій апелляцію до папы Римского зложенымъ з' уряду духовнымъ, так'же през' своихъ папѣ пословъ пробовати суды и уставы синодовые ухвалилъ. Чого кгды, за зезволеньемъ того Карѳагенского синоду и посланем' по орінналы Кгрецкіе до Александріи і Антіохіи, не знайдено такъ яко в' Латин'скыхъ,—прото тымъ съборомъ Карѳаген'скимъ апелляціа до Риму оттята, и посланцовъ слати заборонено, и подозренье ся явное ростекстовъ Латин'скихъ указало.

По такъ великихъ доводахъ, по великихъ свѣдецтвахъ, ‖(46) по великихъ спорахъ, по немалыхъ працахъ, трудахъ, клопотахъ дались Заходници намовити. А иле видечи в' найпершого Богослова Діонисіа Ареопагиты, такъ в' Кгрецкомъ, яко и в' Латинскомъ текстѣ, неотмѣнные и згодливые слова, также и в' Дамаскинѣ и Ѳеофилактѣ (которымъ хотя первѣй примовяли: Дамаскинови, ижъ ся былъ в' тотъ часъ помылилъ, а Ѳеофилак'тови, ижъ злѐ Латинниковъ зрозумѣлъ), — однак'же потомъ уступили—не придавати «и отъ Сына», абы затымъ два початки ся въ Божество не уводило.

А за тымъ южъ улацненьемся о болшомъ артикулѣ, сnative о меншіе ся згодили, не без' того, абы и Восточници чого имъ не уступили, в' тыхъ артикулахъ:

О хлѣбѣ прѣсномъ: в' Заходнихъ костелахъ, ведле своего звычаю, прѣснымъ, а у Восточныхъ квaснымъ отправовати литургію мѣли [2].

О безжен'ствѣ презвитерскомъ и діаконскомъ—также.

О чистцу жадного стверженья не чинили, ани конца вѣчнымъ мукамъ не признавали.

О суботнемъ постѣ Восточници имъ уступили были, съ тымъ докладомъ: хотя мяса не будетъ хто ясти, але иншіе речи—масло, рыбу—можетъ ся за постъ не почитати, толко бы вилій черезъ целый день посту в' день суботный не заживали.

‖(об. 46) О причину до розорванья, хто былъ далъ, то на обѣ сторонѣ роздѣлили, одны другимъ даючися винны.

На остатокъ такимъ вызнаньемъ синодъ замкнути мѣли:

«Одинъ Богъ, Который передъ всѣ-

[1] на полѣ: «струменми» [2] на полѣ киноварью почеркомъ XVI–XVII в.: «хлѣбъ двояки»

мѝ и надъ всѣмѝ и въ всѣхъ, въ Отцѝ и Сынѣ и Святѣмъ Дусѣ на́ми вѣруется и выславу́ется. Отецъ не толко безъ лѣт', але и без' поча́тку, оди́нъ—винà и ко́рень и жро́дло в' Сынѣ и Святѣмъ Дусѣ бы́тного Божества, однà вина, оди́нъ одному̀ Сыну Отецъ, и одному̀ Духу Святому поча́токъ, ты́мъ то́лко бо́лшій абò отмѣнный отъ Сына и Духа, ижъ есть пово́домъ, але одной чтѝ, одного̀ Божества. Кото́рого Сынъ, ма́ючи поча́токъ, ко́рень и жро́дло Отца, отъ Него̀ предъ всѣмѝ вѣкы, безлѣтно, без'телесно, несказително, без'страстно пороже́ньемъ происшо́лъ. И Духъ Святы́й, Кото́рый, ко́рень и жродло и вину̀ ма́ючи Отца, отъ Него предъ вѣки безлѣтно, не пороже́ньемъ, але похоже́ньемъ происшо́лъ, доскона́лый Богъ одной и́стности съ Отцемъ и Сыномъ, въ Троици сла́вимый и покланя́емый».

А та́къ ю́жъ, односта́йными сердцы и усты̀ и у́мыслы на́ то зезво́лившися, поко́й, згоду, милость зо всѣхъ ра́достью обвола́ли, и по ми́ломъ а вдя́чномъ оди́нъ зъ други́мъ целова́нью [1], постанови́ли: на за́втрее, на мѣстце назначо́ное до церкви сшедшися, ру́ки подписа́ти и утверди́ти.

‖(47) Але я́ко стра́шный и ку спомне́нью невымо́вне жа́лосный той спра́вы і того̀ святобли́вого дѣла ста́л'ся коне́цъ! Яко отъ бурли́вого мо́ря зна́гла закури́лася бу́ря! Яко спо́лнилися слова̀ у Апокали́псій, то́й спра́вѣ приро́вканы бы́ти могу́чіе, и отъ а́нгела вели́кимъ го́лосомъ вола́ные [2]: «бѣда, бѣда̀ ме́шкаючимъ на́ земли и на́ мори, ижъ— —розвя́занъ есть сата̀нà отъ темни́ци своей на зведе́нье і ошука́нье наро́довъ» [3].

Або́вѣмъ ото не́пріятель и за́вистникъ рожа́ю лю́дского всѣялъ въ сердце ре́вность злу́ю мѣста вели́кого Ро́диса опа́ту абò ма́нстру бога́тому,—кото́рый з' двѣма̀ ти́сячми, до войны̀ прибра́ными, людей (слы́шачи, же́ ся до зго́ды ещѐ передъ тымъ мѣли, и передъ Восто́чниками За́ходники в' дово́дехъ устава́ли, и своихъ аркгументовъ уступова́ли) притягну́лъ на тотъ съборъ, на ти́хихъ, споко́йныхъ, и пра́ве той но́чи до мѣста невѣдоме уехалъ. И за́разъ но́чью поше́дши до па́пы Евге́ніуша, напо́лненый гнѣвомъ и ядомъ пала́ючи, мо́вилъ ему̀: «для чо́го услу́халъ и дался еси звестѝ ты́мъ ва́рваромъ, тымъ Сирійчикомъ, тому̀ зда́вна упо́рному и го́рдому Кгре́цкому наро́ду, и кгво́ли о́нымъ артику́лы, пова́жне и отъ всѣхъ зго́дне отъ нема́лого ча́су ужива́ные и держа́ные, съ косте́ла Божого вы̀нищити и вы̀гладити хо́чешъ?»

Евге́ній па́па ре́къ ему̀: «Презъ та́къ ‖(об. 47) нема́лый ча́съ уси́лне ста́раючися и працу́ючи, борони́лих'мы ся и спира́ли, што̀ однò писма̀ става́ло, и вся́кихъ дово́довъ. Але ижъ не жадными раціами, анѝ силоизмами, анѝ красомо́вствомъ', то́лко са́мыми писма̀ святого и вели́кихъ филя́ровъ церко́вныхъ о́ныхъ дре́внихъ ѳеоло́кговъ свѣдецтвы переко́наны бу́дучи, и са́мо на оста́токъ сумнене иначей не допуща́ло на́мъ, надто зы̀чачи в' церкви Божой и межи наро́домъ христіа́н'скимъ поко́ю и зго́ды, му́сѣли есмò имъ уступи́ти».

[1] на полѣ киноварью почеркомъ XVI—XVII в.: «цѣловалися» [2] на полѣ почеркомъ XVI—XVII в.: «Апокалипсисъ, глава 8 (sic)» [3] Апокалипс. XII, 12; XX, 7: «горе живущымъ на земли и мори, яко— —разрѣшенъ будетъ сатана отъ темницы своея и изыдетъ прельстити языки»

Опатъ о́ный, ты́мъ еще бо́л'шей гнѣву напо́лнившися, ре́къ: «То̀ южъ Евге́ній па́па пе́ршихъ отцо́въ своихъ па́пъ Ри́м'скихъ, мужей въ наукахъ и святобли́вости живота̀ доскона́лыхъ, пол'жи́ти и сла́ву ихъ въ прохъ оберну́ти хочетъ. Зачи́мъ и насъ до того̀ приво́дитъ, жѐ продковъ и отцо́въ свои́хъ, кото́рыхъ сла́ва, побо́жность и по́ступки по всему̀ свѣту слыну́ла и свети́лася, за блу́дныхъ у вѣре и непобо́жныхъ и за вла́сныхъ геретико́въ розумѣти и проклина́ти му́симъ. Чого̀ если́ бысмо (Боже, не дай) же́бы зъ на́съ Сирійская кро́вь и надутые Гре́кове напотомъ насмѣва́тися и за ле́гкомы́слныхъ розумѣти, а то́тъ блудъ у вызна́нью вѣры на́ очи намъ и потомкомъ на́шимъ пра́ве ажъ на́ вѣки выкида́ти мѣли, дочека́ли,—ра́днѣй призво́лили бысмо тепе́ръ за́разъ кро́вью и горлы свои́ми приплати́ти, ‖(48) а́нижли на народъ на́шъ и костелъ Римскій, надъ увесь свѣтъ навыш'шій и славнѣйшій, га́ньбу наводи́ти! Вспо́мни, Евге́ній, святый отче! я́ко продкове твои̇, намѣстники апостолскіе, би́скупове, чтѝ и па́мяти годные, Римскіе, ско́ро съ тымъ превро́тнымъ я́щорчимъ наро́домъ Сирскимъ общова́нье и споле́чность росторгнули, забобо́ны ихъ съ косте́ла Божого вы́провадили! я́ко немаль уве́сь свѣтъ собѣ̀ и косте́лови Римскому зголдова́ли! яко до́мъ Божій всему̀ свѣту вы́ставили! я́ко па́нства, монархіе, богатства, можности косте́лови подби́ли! А ско́ро теперъ зъ ними до зго́ды і сполечности присту́пишъ, і ихъ до себѐ припу́стишъ, и са́мъ у ле́гкомъ уваже́нью будешъ, и в'ве́сь цвѣтъ, всю̀ оздо́бу, всю̀ сла́ву наро́ду на́шого пога́сишъ и посушишъ, и па́нства, могутства кото́рыхъ набылѝ продкове на́ши, та́къ я́ко и ты́е шале́ные Гре́кове, съ кото́рыми ви́димо што́ ся южъ дѣетъ, погубишъ!»

А въ тымъ не ма́ло кардына́ловъ и би́скуповъ [1] Италійскихъ но́чью (по кото́рыхъ былъ о́ный о́патъ розославъ, вѣ́даючи, кото́рые былѝ не зычли́ви Гре́комъ, и той унѣ̀й не ра́ди, а южъ зъ нимъ змо́ву мѣли) до Евге́ніа па́пы зъ господъ зышли́ся, и о́патови до росторгне́нья помага́ли.

Кото́рый о́патъ мо́вилъ зно́ву до па́пы: «И продкове отъ нема́лого ча́су на́ши, и мы̀ са́ми не моглѝ есмо слушнѣйшей, въ кото́рой быхмо ся надъ Гре́ками своихъ о́ныхъ отъ нихъ ‖(об. 48) насмѣвискъ и уруганя и ле́гкого уваженя помсти́тися, оказі̇й [2] мѣти. Або́вѣмъ о́ные першіе по болшой ча́сти, або нема́ль всѣ̀ въ ихъ сторона́хъ Восто́чныхъ сино́ды быва́ли, на кото́рыхъ што́ ся имъ уподоба́ло, то́е станові́ли і писа́ли і завѣра́ли, а на́ши отце́ве склада́ти имъ му́сѣли. Гдѣ̀ я́вне мно́гіе кано́ны, проти́въ звы́чаемъ косте́ла Римского, я́ко на ше́стомъ сино́дѣ (о поймова́нью жо́нъ капла́номъ и діа́кономъ и о субо́тнемъ по́стѣ кано́ны) презъ мо́цъ унеслѝ. И на томъ же сино́дѣ Костан'тино́пол'скомъ, на взго́р'ду косте́лови Римскому і на легкое уважене, намѣ́стніка Петра̀ свято́го, би́скупа Римского, са́мую го́лову косте́ла, уводячѝ то̀ собѣ̀ на потомные ча́сы, Оно́ріа ма́лови́нного столи́ци Римской отсуди́ли, и завсегды̀ наро́дови на́шому незычли́выми ся ока́зовали. Тепе́ръ и сино́дъ въ мо́ци, і их' са́мыхъ въ рукахъ ма́ючи, і еще имъ да́тися надъ собо́ю перевестѝ! А та́къ, если бысь того̀ собо́ру розорва́ти не хотѣ́лъ, а то

[1] на полѣ киноварью почеркомъ XVI—XVII в.: «зри» [2] на полѣ киноварью почеркомъ XVI—XVI в.: «оказіа»

я̀, для̀ сла́вы продковъ на́шихъ и для наро́ду на́шого, го́рломъ своимъ печа́тати гото́въ, и всѣхъ, кото́рые на́ то позволя́ютъ', той но́чи и той годи́ны окру́тною смертью погублю̀ и мечу̀ предамъ; а це́сара, кото́рый въ ба́рзо ма́лой ли́чбѣ людей зосталъ, а и́ншихъ южъ въ доро́гу передъ собо́ю вы̀правилъ, въ мгнове́нію о́ка тобѣ̀, если̇ зъ ними̇ перестава́ти не хо́чешъ, в' ру́кы, я́ко пта́ху преда́мъ!»

‖(49—г̃і) Кардина́ли і біскупи, кото́рые ся были̇ ночю до па́пы збѣгли, а одного̀ духу съ ты́мъ опа́томъ будучи, мо́цно ся при немъ опонова́ли. Одна́к'же кри́кнули, абы̇ ся на це́сара не то́ргалъ, и тако̀й несла́вы не чи́нилъ. И повѣдили нѣкоторые зъ ни́хъ: «ижъ це́саръ Палеоло́кгъ, за пе́ршимъ сло́вомъ, о што бу́демъ ему̀ мо́вити и чого̀ по немъ потребова́ти, а звла́ща [1] за яки́ми обѣтницами и пода́рками, кгдыжъ есть велми̇ потре́бный и ю̇жъ знищо́ный та́къ, жѐ ему̀ нема́ль полови́ца па́н'ствъ презъ Сараце́новъ по́брано, и ма́ло не на ко́ждый день новины̇ непотѣшные ему̀ з' Гре́цій прихо́дят',—про́то на всѐ ба́рзо ра́дъ позво́литъ, я́кожъ ся самъ до того̀ завсегды̇ примовя́ет', и, я́ко ви́димо, ма́ло мы́слитъ о сино́дѣ, але бо́лше, якобы̇ мо́гъ без'пе́чне проє́хати предъ Ту́рками на столі́цу до Костантино́поля. О патріа́рха—тамъ ма́ло филосо́фій в' головѣ̀ [2]: ла́тве его на ко́ждую сто́рону накеру́етъ; а и тотъ ты́мъ рыхлѣй да́сться пова́бити, кгды̇ чи́мъ посвѣтятъ, бо тежъ не заки́нетъ за себѐ, яко то́ есть прироже́нье Кгре́цкое, за злото вылупилъ бы̇ собѣ̀ о́чи. О того̀ вихрова́того лба̀ а в' ду́мѣ своей вынеслого Ма́рка Ефе́ского—идетъ на́йболшей! Бо ани̇ его ла́годными сло́вы, ани̇ про́збою, ани̇ да́рами отъ его упо́ру шале́ного отвести̇ тру́дно; то́лко потае́мне, без' кри́ку пола́пивши, до везе́н'я ‖(об. 49) съ ни́мъ».

И на то́мъ преста́ли всѣ̀.

Евге́ній па́па о́вчимъ одѣньемъ звирхо́вней поста́вы прикрыва́лъ и тайлъ вну́трнего во́лка а в' ре́чи съ плаче́мъ отмовя́лъ, на́ то не позволя́ючи. Але ижъ ю́жъ до́бре ся бы́лъ заюшилъ и оплю́скалъ в' кро́ви христіа́н'ской, бо́ ся збытне у ва́лькахъ коха́лъ, и поко́ю нера́дъ ме́жи кро́льми ви́дѣлъ. То́тъ то па́пежъ Владисла́ва По́льского и Венкге́рского кро́ля през' кардина́ла отъ при́сяги проти́въ Ту́ркомъ розгрѣши́лъ, и за́битъ у Ва́рны. То́тъ па́пежъ та́к' ся тира́н'скы обходи́лъ зъ Ри́мяны, стиналъ, топи́лъ, души́лъ што̀-переднѣйшіе осо́бы, ажъ пото́мъ, не могучи̇ бо́лшей суро́вству его̀ вытрывати, то́ргнулися на его Ри́мяне, му́сялъ в' капи́ци мни́шой зъ Ри́ма утечи. А вну́ка его̀ Франци́шка, ста́росту̀ отъ его преложо́ного, Ри́мяне пойма́ли, ка́струмъ Ане́ли добыли̇, ска́рбы, кото́рыхъ бы́лъ налупи́лъ, побра́ли, Капито́ліумъ мо́цно осади́ли, а па́пежа и́ншого, в' Базилі́й синодъ зложи́вши, обира́ли. О́нъ, зобра́вшися зъ ве́лікимъ лю́домъ, съ по́мочью кро́ля Франці́йского, взя́вши де́лфина сы́на Ка́рла Францій́ского, тягну́лъ на тотъ з'е́здъ Базилійскій, съ кото́рого слы́шачи всѣ̀ поутѣка́ли, а о́нъ съ тымижъ людми̇ до Ри́му на па́пезство кгва́лтомъ нае́халъ, и ещѐ горшымъ тира́номъ бы́лъ. Жи́кгмунта це́сара не хотѣлъ ‖(50) коронова́ти, ажъ му́сялъ его в' колѣно целова́ти. И отъ того̀ ча́су почали̇ це́сари па́пежомъ но́гы лизати.

А та́къ Евге́ній па́па, сна́дне да́вся намо́вити, позво́лилъ [3] о́ному окрутни-

[1] опечатка: «злаща» [2] на полѣ киноварью почеркомъ XVI—XVII в.: «неучоны»
[3] на полѣ киноварью почеркомъ XVI—XVII в.: «pozwolil»

кови, опа́ту Ро́дискому, и ты́мъ кардина́ломъ и би́скупомъ то́тъ синодъ и ту́ю зго́ду и постанове́нье розорва́ти, а ве́дле ихъ и своей мы́сли инакшее написа́ти и учини́ти. И обосла́ли всѣхъ свои́хъ За́ходнихъ кардина́ловъ и би́скуповъ но́чью, абы́ вста́вши, ведле урече́ного ча́су и постанове́нья, для подписовъ ру́къ и стверьже́нья а замкне́н'я унѣ̀й, до церкви ся не сходи́ли, але абы́ до па́пы зобра́лися.

Восто́чнії отци въ у́трешнії день [1], зъ вели́кою охо́тою на ча́съ и мѣстце назначо́ное, до церкви, на умоцне́нье унѣ̀й, не вѣдаючи о ихъ но́чной ра́дѣ и у́мыслѣ, зышли́ся, и през' нема́лый ча́съ, ажъ ку ве́черу ожида́ючи, кгды́ За́ходнихъ отцевъ ве́дле постанове́нья дожда́тися не моглѝ, довѣдалися по ча́сти о нхъ отмѣне и зломъ у́мыслѣ потае́мномъ. И не вѣрячи до конца̀, посла́ли до о́ного ихъ ри́тора Я́на, отъ кото́рого кгды́ пе́вную а достате́чную вѣдомость взялѝ, і южъ гру́хнуло то по всемъ мѣстѣ.

Довѣдалися о лю́ду служе́бномъ збро́йномъ, ижъ есть погото́ву, бѣгли в' ско́къ до це́сара Палеоло́кга, даючѝ зна́ти, про́сячи о рату́нокъ и о ра́ду. А кгды̀ до це́сара пришлѝ, ‖(об. 50) заста́ли у него̀ кардина́ла Улia̋на, з' двѣма̀ би́скупами отъ па́пы посла́ного, една́ючи и блага́ючи це́сара вели́кими пода́рки [2] и обѣтницами.

Ви́дячи то отци, отко́ля оборо́ны и ра́ды сподѣва́лися, отто́ля ихъ надѣя омыли́ла, сму́ткомъ, жа́лостью и фрасу́нкомъ, съ слеза́ми и стогна́ньемъ, и вели́кимъ стра́хомъ и дрыжа́ньемъ обня́ты бу́дучи, ани отко́ля жа́дного рату́нку мѣти не сподѣва́ючися, почалѝ розно утека́ти. Патріа́рха Константино́полского Іо́сифа пода́рками отъ па́пы блага́но.

Ма́рко Ефе́скій [3], на кото́ромъ мно́го зале́жало, ижъ тре́хъ патріа́рховъ осо́бу носилъ, ви́дячи, жѐ о его на́болшей иде́тъ, — напере́дъ всѣхъ, за престреже́ньемъ отъ нѣкоторыхъ са́мыхъ За́ходнихъ людей побо́жныхъ и за по́мочью и ра́дою ихъ, та́къ те́жъ и свои́хъ (яко о́ный Вели́кій Аѳана́сій съ Ти́ру отъ несправедли́выхъ судій, такъ и онъ съ того̀ събо́ру до Ефе́су мѣста) в'те́къ. И мно́гіе и́ншіе епископи и архіепископи Восто́чнії, яко Григо́рій И́вер'скій, Софро́ній Га́з'скій, утѣка́ли.

Ви́дячи то, За́ходнії отци и па́па Евге́ній каза́ли Восто́чныхъ отецъ има́ти. А написа́вши зго́ду або̀ унѣю, ве́дле мы́сли і во́ли своеѐ, якобы̀ Восто́чнії отци похожде́ніе Святого Духа «и отъ Сына», опрѣсноки, чи́стецъ, би́скупа Ри́мского намѣстникомъ Христо́вымъ и пото́мкомъ Петро́вымъ и голово́ю косте́ла ‖(51) призна́ли,—до подпису има́ючи примуша́ли розмаи́тымъ везе́ньемъ, темни́цами, пу́тами, ра́нами, го́лодомъ. Ше́стьдесятъ епи́скоповъ а полтора́ста презви́теровъ, си́нкгеловъ, про́тосин'кгеловъ и діа́коновъ в' темні́цахъ замкнувши, розмаи́тые му́ки задава́ли: одны́хъ го́лодомъ пятнадцать день мори́ли, и́ншихъ огне́мъ пеклѝ, други́хъ души́ли, дави́ли. В' кото́ромъ везе́нью ты́е му́ченичскіе коро́ны приялѝ, и пому́чени: митрополи́тъ Амасі́йскій, митрополи́т' Силиврі́йскій, митрополитъ Халкидо́ньскій, Никомиді́йскій, Филипписі́йскій, Діометри́ньскій, Трапезо́н'скій, Еври́п'скій, і и́ншихъ не ма́ло, кото́рыхъ тѣла потае́мне но́чью хо́вано; а ру́ки ихъ до той своей унѣ̀й по смерти ихъ под-

[1] на полѣ киноварью почеркомъ XVI—XVII в.: «зри» [2] на полѣ киноварью почеркомъ XVI—XVII в.: «lakom[stwo]»; потомъ чернилами: «лакомство» [3] на полѣ киноварью почеркомъ XVI—XVII в.: «зри»

пи́совано. И́ншихъ презви́теровъ и мни́ховъ Восто́чныхъ бо́лше стѐ душъ пому́чено. А и́ншіе та́къ епископи, я́ко митрополи́ти, не могучѝ такихъ му́къ вы́терпѣти, подпи́совалися до той змы́шленой унѣ́й. Зачи́мъ, кгды̀ вы́пущены былѝ і до своихъ столи́цъ вернулися, покладали ру́кы свои́ передъ патріа́рхами, передъ кли́росомъ и причтомъ церко́внымъ, съ плачемъ вызнавáючи явне грѣ́хъ свой, проси́ли, абы̀ имъ ути́нано руки, ко́торыми ту́ю унѣ́ю понево́лне подпи́совали.

Иси́доръ, Ру́скій митрополи́тъ, доброво́лне подписа́л'ся. А двѐ епископи Ру́скыхъ и стò презви́теровъ, ‖(об. 51) кото́рые при не́мъ былѝ, не призволя́ли на ту́ю унѣ́ю, ани́ ся подпи́совати хотѣ́ли. И утеклò ихъ осмьдесятъ. За кото́рыми го́нено, и не ма́ло ихъ побито. А и́ншіе в' землѝ Неме́цкой, у одно́й побо́жной невѣ́сты, у ви́нници скры́вшися, здоро́во пото́мъ до домо́въ своѝхъ ушлѝ.

Патріа́рха Ио́сифъ, окрутное тако́е тира́ньство надъ своими ви́дячи, жа́ловалъ тогò не по ма́лу, и грызло его сумнене, ажъ отъ стра́ху и отъ жа́лю па́мяти отходи́лъ. Але южъ былò трудно наза́дъ: длѧ̀ чо́го, кгды имъ да́лей, ты́мъ в' бо́лшую ро́спачъ приходилъ [1], и я́вне предъ всѣ́мѝ поча́л' ся былъ ка́яти і узнава́ти, а отъ той унѣ́й отступова́лъ, и рукы̀ до ней не подпи́совалъ. Оба́чивши тò За́ходници а хотячѝ тò утаи́ти, спра́вивши отъ негò тестаме́нтъ, о кото́ромъ онъ и не мы́слилъ, напра́вили тре́хъ своихъ мни́ховъ, кото́рые, рко́мо въ поселствѣ́ отъ па́пы до не́го въ ночѝ пришедши и замкнувшися на розмо́ву, тамже *в*души́ли патріа́рха до сме́рти. А отходячѝ отъ него [2], теста-ме́нтъ оный въ руки ему вложи́ли, кото́рымъ якобы тую унѣ́ю и всѣ̀ на ней уфа́леные артикулы принялъ, потвердилъ и оста́тнею во́лею своею́, отходячѝ съ того̀ свѣ́та, запеча́товалъ. Кото́рымъ тестаме́нтомъ пописуются назбыть, а патріарху поведа́ютъ и пи́шутъ: «на́гле уме́ръ».

И тутъ пра́вду явне позна́ти! Если́ бы на́гле уме́ръ, я́кож' бы ‖(52) тестаме́нтъ писа́ти мо́гъ? Або если́ бы южъ коне́чной на себѣ̀ сподѣва́л'ся сме́рти, аза не слушнѣ́й бы посла́лъ до па́пы, або на́ветъ до своихъ, ознаиму́ючи, жѐ жи́въ бы́ти не мо́жетъ? Мнѣ́й былò до гото́вого ли́сту, до той унѣ́й толко руку подписа́ти, ни́жли целый тестаме́нтъ, а еще при на́глымъ а несподѣваны́мъ скона́нью писа́ти!

Не мнѣ́й те́жъ и це́саръ Палеоло́кгъ, ачъ бы́лъ ударо́ванъ великими пода́рками и знево́ленъ еще бо́лшими обѣ́тницами, трво́жи*в*ся на мы́сли и не мо́гъ во́лного и безпе́чного сумнѣ́нья мѣ́ти. А до того̀ на кождый де́нь непотѣ́шные новины̀ приходи́ли ему о кгвалто́вныхъ вторжкахъ въ панства Кгрецкіе Ту́рковъ. Бо южъ Ту́рци нема́ль всю̀ Тра́цію былѝ посѣли, и черезъ Гелеспо́нтъ во́лный переходъ мѣли, Кал'липо́лимъ въ Хер'со́нѣ, та́к'же и Адрино́по*ле* опанова́ли. Спѣши́*в*ся це́саръ до Костантино́поля, але ему было̀ не спо́ро! И южъ за свой вы́ступокъ противъ Богу не оглядалъ [3] Костантино́поля столи́ци своей. Або́вѣмъ кгды̀ былъ въ Сили́вріи, пришла̀ новина̀ о знище́нью презъ Тур'ки знамени́тыхъ мѣ́стъ, Тесало́ники, Ето́лій, Епиру і и́ншихъ, жѐ до кгру́нту збу́рены, кото́рые былѝ и передъ ты́мъ ути-

[1] на полѣ почеркомъ XVI—XVII в.: «зри» [2] на полѣ киноварью почеркомъ XVI—XVII в.: «Atoż masz!» [3] на полѣ киноварью почеркомъ XVI—XVII в.: «nie oglądał»; потомъ чернилами: «не оглядалъ»

снены, але не та́къ до конца̀. Позна́лъ свой вы́ступокъ, кото́рымъ Бога обра-зилъ, прода́вши за зло́то сумне́нье своѐ. Тамъ же впа́дши ‖(об. 52) въ ро́спачъ, на́гле здо́хъ.

А пото́мъ ры́хло по его мизе́рной сме́рти, то́ естъ року 1452, Махоме́тъ Вто́рый Константино́поле облéгъ. Сла́ли Кгре́кове съ це́саремъ свои́мъ до па́пы Микола́я і до па́новъ За́ходнихъ о рату́нокъ. Не толко имъ не дали̇, але были̇ тому̀ ба́рзо ра́ди. Ше́стьдеся́того те́ды дня отъ облеженя, Ца́р'городъ взя́тъ: ре́чи Божскіе и людскіе Ту́рци покгвалти́ли, церкви полупи́ли, святостій не учти́ли, ре́чи проти́въ Богу брыдкіе чини́ли, в' кро́ви христіа́нской броди́ли, го́лову и клейно́тъ всего̀ христіа́нства знево́лили, стерли, ворота̀ до всей Европы отвори́ли.

Ско́ро по ономъ сино́дѣ а по з'глаже́н'ю съ того̀ свѣта Іо́сифа патріа́рхи, посла́лъ па́па Евге́ній до Костантино́поля, передъ взя́т'емъ еще его отъ Турковъ, вы́бравши нѣякогось Римяни́на Григо́рія, хотячи̇ то̀ собѣ̀ *у* з'вы́чай *у*вести̇ на патріаршество Царі́городское, и упережа́ючи, абы кгды̇ ся Кгре́кове о сме́рти Іо́сифа довѣ́даютъ, и́ншого патріархи, ве́дле староде́вного звы́чаю, собѣ̀ не поста́вили. Кото́рый Григо́рій, ми́лосникъ сла́вы Ри́м'ской и вызна́нья ихъ наслѣдо́вца, кгды̇ до Костантино́поля прие́халъ, зъ вели́кою смѣлостью и го́рдостью вшедши в' церковъ, на мѣстцу патріа́ршомъ ста́вши, оповѣда́л'ся бы́ти патріа́рхомъ. Митрополи́ти и епископи и протоси́нкгели Цари́городскіе, ‖(53—ді) ви́дячи поку́су на́гле несподѣвaную, без' у́са и без' бороды̇, по чо́мъ посполи́те муж'чи́з'ну отъ невѣсты розозна́ти, боячи́ся, абы̇ то не о́ный Я́нъ О́смый Ри́мскій з' мéртвыхъ всталъ, жа́дной по́честки ему̀ не чини́ли, ани̇ повинности, патріархомъ звы́клой, не отдава́ли.

А в' томъ одинъ, побожного сердца и у́мыслу, философского і богословского ро́зуму по́лный, з' зна́чного княжа́тъ Кгре́цкихъ ро́ду, и́менемъ Нике́нтій, пришедши до не́го, мо́вилъ: «вѣдаешъ, че́стный му́жу, правди́вый де́кретъ Христа Спаси́теля на́шего: «хто не в'хо́дитъ две́рми у дворъ овчарни, а прола́зитъ и́нуды, та́тъ есть и разбо́йникъ» [1]? Про́то чому́сь ся ва́жилъ дире́ю, а не две́рми, по сто́пняхъ поря́дку церко́вного на та́къ высо́кой столи́цы ста́нъ лѣз'ти?» А взя́вши на не́мъ са́косъ святительскій, поча́лъ зъ него̀ здыймова́ти. Лю́дъ посполи́тый то́ргнул'ся бы́лъ, ша́рпаючи на не́мъ всѣ̀ святи́телскіе убѣры. Але пререче́ный Никентій, съ при́чтом' церковнымъ и зъ митрополи́ты и епископы, про́збами ихъ ле́две ублага́ли, и *в'*души́ти его не да́вши, отпрова́дили его до корабля̀, і отпустíли до Ри́му.

Иси́доръ, митрополи́тъ Ру́скій, позво́ливши и подписа́вшися на Флоре́нскую унѣю, отъѣхалъ до кра́евъ своихъ. И кгды̇ до Смоленска пріе́халъ, по́йманъ бы́лъ и до везе́н'я вса́жонъ. Але презъ посулы (бо былъ вели́кіе ска́рбы отъ па́пежа, продавши вѣру, ‖(об. 53) вы́везъ) зъ везе́нья ушо́лъ, и уте́къ зно́ву до Ри́му. Та́мъ вдя́чне отъ па́пы принятъ, і кардина́ломъ учи́ненъ, и до Костантино́поля на патріаршество упо́ромъ и го́рдостью Ри́мскою вы́правленъ бы́лъ. Але та́мъ и то́тъ не мно́го попа́совалъ: и не приня́то, ани̇ слу́хано

[1] Іоан. X, 1

его. И кгды̀ упо́ромъ вла́сть Ри́мскую ростяга́лъ, тогды̀, при бы́тности его̀, Ту́рци Царгородъ взялѝ, а о́нъ незна́чне до Руси втекъ. И до Кі́ева прибѣгши, ви́дячи явную отъ Бога по́мсту, жа́ловалъ учи́нку своего́, а пра́ве отъ Бога и отъ людей, а иле своихъ ове́чокъ вла́сныхъ—опущонъ бу́дучи, поча́лъ роспача́ти. Архидіа́конъ Ри́мской столи́ци хва́лца, и́менемъ Венедиктъ, кото́рый при не́мъ, и у вели́комъ коха́нью у Исідора казнодѣею и спра́вцею бу́дучи, постерегши то́е, задалъ ему̀ в' потра́вѣ трути́зну. И́ншіе пи́шутъ отъ Ру́си, то́ есть отъ Кі́янъ, сме́ртью поко́нанъ, и та́къ ве́дле заслу́гъ зги́нулъ.

Воро́чаючися зно́ву до о́ного Флоренского (кгды̀ ві́делъ па́па и кардина́ли побо́жные, ижъ на́ немъ не ты́лко ничо́го ся до́брого не спра́вило, але ещѐ тымъ го́ршая не́нависть у христіа́н'ствѣ закури́ла) сино́ду,—мы́слили: што́ бы да́лей чини́ти мѣли?

А та́къ [1], за намо́вою о́ногожъ звѣрови́дного Ро́диского опа́та и ты́хъ, кото́рые ему̀ пома́га́ли, а за росказанем', во́лею и накла́домъ па́пескимъ, вѣдаючи, ижъ в' Горѣ ‖(54) Аѳонстей было̀ сто̀ и тридцать [2] монастырей вели́кихъ, мурми ото́чоныхъ, и вели́кое мно́з'ство и́нокъ або̀ мни́ховъ Гре́ческихъ, которые на ту́ю унѣю и сло́вка мо́вити не далѝ, анѝ позволя́ли, а ижъ на побо́жное, пра́ве а́нгельское по́стническое жи́тіе ихъ Восто́къ и За́ходъ оглядал'ся,—вы́правили вое́нного лю́ду съ ча́стью крыжа́ковъ, з' арма́тою двадцать ше́сть ти́сячъ [3], которые, рко́мо на оборо́ну краевъ Се́рбскихъ и Булга́рскихъ тя́гнучи, вто́ргнули до Горы̀ Аѳо́нской.

Пришедши [4] о́ный отъ Римского па́пы людъ, вы́правленый до Святой Горы̀, на́первѣй до монастыра̀ ла́вры святого Аѳанасіа. И́ноцы, ви́дячи суро́вство ихъ и на́глое при́штье, злякшися прия́лѝ ихъ вдячне. Онѝ за́разъ унѣю и помина́нье у моли́твахъ па́пы Ри́мского приня́ти каза́ли. Што̀ за нево́лею учини́ти, але не отъ правди́вого сердца, мусѣли, и та́къ цѣло захо́вани былѝ.

Пото́мъ [5] въ Амалфи́новъ монасты́рь пришлѝ. И ты́е прия́лѝ ихъ та́к'же.

Пото́мъ [6] въ Иверскую ла́вру пришлѝ. Та́мъ ихъ и́ноцы приня́ти, анѝ зъ нимѝ згожа́тися не хотѣли. Онѝ монасты́рь збу́рили, мни́ховъ або чернцовъ хвата́ючи в' мо́ре потопи́ли, а што̀-напереднѣйшихъ в' рожа́ю и в' нау́цѣ до Ри́му у око́вахъ отсыла́ли.

‖(об. 54) Пото́мъ [7] до прото́тія або̀ ста́ршого монастыра̀ пришлѝ. Вы́шолъ самъ про́тъ съ всѣмѝ а́нгел'ского подобе́н'ства ста́рцы, сѣди́нами квитнучими, про́сячи і упомина́ючи ихъ отъ пи́сма ла́годными съ пла́чемъ сло́вы, абы̀ тако́го тира́нства и окруте́н'ства надъ мѣстцами святы́ми и надъ неві́нною кровью не заживали, гро́зячи имъ стра́шною отъ Бога помстою за́ то. Образи́лися ты́мъ ба́рзо, а пойма́вши про́та обѣсили, и́ноковъ всѣхъ мечу̀ поддалѝ [8], монасты́ръ съ пи́ргомъ и зо всѣмъ запали́ли и вы́вернули.

Потомъ [9] рушилися до вели́кого монастыря̀ Ватопеда. Послы́шавши мнѝси

[1] на полѣ киноварью почеркомъ XVI—XVII в.: «czytay» [2] на полѣ киноварью тѣмъ же почеркомъ: «130» [3] на полѣ киноварью почеркомъ XVI—XVII в.: «26 tysięcy» [4] на полѣ киноварью тѣмъ же почеркомъ: «1» [5] id.: «2» [6] id.: «3» [7] id.: «4» [8] на полѣ стариннымъ почеркомъ чернилами: «жаль» [9] на полѣ киноварью почеркомъ XVI—XVII в.: «5»

отъ стра́ху повтѣка́ли, розбѣглися по яски́нямъ, по гора́мъ. Они̇̀ пришедши са́мого игу́мена зъ нѣкоторою бра́тьею пойма́ли, и по вели́кихъ спо́рахъ и отъ пи́сма розмо́вахъ, а на́йболшей стра́хахъ, ви́дячи, ижъ не позволя́етъ ве́дле ихъ во́ли, обѣсили и того̀ передъ монастыремъ, передъ са́мою бра́мою, а чернцовъ постина́ли и розмайтыми му́ками пому́чили.

Пото́мъ [1] пришли̇̀ до монастыря̇̀ Зукгра́фского. І́ноцы, ви́дячи стра́хъ, збѣглися до пиргу або̀ до ба́шты монасты́рской, и не хотѣли до ни́хъ вы́йти, ани̇̀ на унѣю позво́лити. Они̇̀, множство наноси́вши дро́въ и хворосту̀, о́ную башту запали́ли, и такъ з' черица́ми и зо всѣмъ до кгрунту ‖(55) згорѣла, мѣсяца окто́вріа деся́того дня̇̀.

А кгды̇̀ та́къ по всей Святей Горѣ̇ по монасты́ремъ, по ви́нницамъ, по яски́нямъ, по горамъ чернцо́въ находячи̇̀, бьючи̇̀, морду́ючи, коло пяти̇̀ ти́сячей и бо́лшей душъ неви́нныхъ и́ноческихъ вы́губили, и мѣстца святые пу́сты вчини́ли,—

пришли̇̀ [2] потомъ до вели́кого и сла́вного монастыря̀, Ксеропотамъ рече́ного. Мни́си або и́ноци, слы́шачи што́ ся з' и́ншими монастыра́ми ста́ло, бо́лест'ю серде́чною и стра́хомъ зня́ты бу́дучи, вы́шли проти́въ имъ со кресты̇̀, приняли̇̀ ихъ и на унѣю поз'во́лили и згоди́лися зъ ни́ми.

По той зго́дѣ отправова́ли литургію [3]. Діа́конъ въ октені́й кгды̇̀ припо́мнялъ имя па́пы Ри́м'ского, я́вный чу́дъ Богъ зъ высо́кости оказалъ: ста́л'ся шу́мъ и трясе́нье землѣ̇ стра́шное [4], и зна́гла упа́ли всѣ̇ стѣны церко́вные, и му́ры монастырскіе, яко стѣны Ерихо́н'скіе, и поги́нули всѣ̇ ве́сполъ, та́къ и́ноци, яко и Ри́мяне, кото́рые ся тамъ змѣсти́ти могли̇̀, вели́кое множство душъ. І ста́лася офѣра мѐртвая, Богу мерзкая! И набо́лшій еще зна́къ оста́лася одна̀ стѣна̀ ча́сть башты муро́ваной, надъ звы́чай нигдѐ нико́ли небыва́лый, ку землѣ̇ низко схили́вшися, а не упа́вши, на па́мять вѣ́чную и до того̀ ча́су.

Ви́дячи то̀, Ри́мяне и крыжа́ци, перестра́шившися вели́кимъ стра́хомъ, ма́ло што̀ ‖(об. 55) цѣлыхъ монастыре́въ оста́вивши, оттягну́ли отъ горы̇̀ Аѳо́нской. А и́ншіе зъ Римя̇́нъ и съ крыжа́ковъ черица́ми у Светой Горѣ зоста́ли.

Позоста́лый [5] по яски́няхъ, горахъ, верте́пахъ, кры́ючіеся и́ноцы збира́лися по отходѣ ихъ. А ви́дячи оби́тели свои̇̀, мѣстца святы̇́й попа́лены, пони́щены, зъ кгру́нту повыворо́чаны, бра́тію побитую, пому́ченую, кро́вь порозли́ваную, и́ныхъ въ поло́нъ пове́деныхъ,—въ бо́лѣзни сердца, со слеза́ми и кри́комъ вели́кимъ, опла́ковали и рыда́ли, спѣва́ючи о́ный псало́мъ [6]:

«Боже! пришли̇̀ пога́не въ дѣ́дицство Твоѐ, осквернили церковъ святую Твою! Покла́ли тру́пы слу́гъ Твои́хъ въ по́кармъ пта́хомъ небеснымъ. Пролили̇̀ кро́вь ихъ яко во́ду о́коло всего̀ Аѳо́на, и не ма́шъ хто́ бы ихъ погрѣбалъ! [7]

«Гдѣжъ ны́нѣ Аѳо́нъ, гора̀ свята́я, пусты́н'ники и ски́тники цвѣту́щая? Гдѐ окра́са и оздо́ба монастырей и церквей твои́хъ? Яко еси опустѣло и осиротѣло!

[1] id.: «6» [2] id.: «7» [3] на полѣ киноварью почеркомъ XVI—XVII в.: «зри» [4] на полѣ киноварью почеркомъ XVI—XVII в.: «страхъ» [5] на полѣ стариннымъ почеркомъ: «зри» [6] въ текстѣ надъ псалмомъ написано киноварью: «żalosny lament». На полѣ напечатано: «Псаломъ 78». Далѣе рукописная замѣтка: «жалосный ляментъ» [7] Псал. LXXVIII, 1—3: «Боже, пріидо́ша язы́цы въ достояніе Твое, оскверниша храмъ святый Твой— —положиша трупія рабъ Твоихъ брашно птицамъ небеснымъ— —проліяша кровь ихъ яко воду о́крестъ Іерусалима, и не бѣ погрѣбаяй»

Яко надъ тобо́ю, вмѣсто свѣтлости, а́еръ напо́л'нився ды́мовъ, сква́ровъ! Яко стѣны твои̂ прикры́лъ по́рохъ погорѣлискъ! Яко сте́ж'ки твои̂ поплю́сканы кровю! Яко сыно́ве и ме́шканцы и пелкгри́мове твои̂ въ тобѣ̂ полеглѝ! Яко старцы твои̂, го́ловы си́визнъ своихъ по́пеломъ посы́паные, надъ трупами духо́вныхъ сыновъ своихъ смутне седячѝ, птаство отгоня́ютъ! ‖(56) Яко позоста́лые сыно́ве духо́вныхъ отцевъ ре́вно пла́чутъ! Кото́рое нелитости́вое сердце без' жа́лю, кото́рое окру́тное о́ко без' розля́нья об'фи́тыхъ слёзъ опусти́ти тебѣ мо́жетъ?! Хтò съ твои́хъ ме́шканцовъ, відячи то́е, не призво́литъ раднѣй смерть, нижъ живо́тъ?! Почтò, Господи Боже, не учини́лъ еси на́съ го́дными, ве́сполъ з' отцы и бра́тіею на́шею, пріа́ти отъ Тебѣ̀ мученическіе коро́ны?!

«Почтò на́съ сму́тныхъ в' по́смѣхъ врагомъ на́шимъ оста́вилъ?! Доко́лѣ, Господи, гнѣваешися до концà? Проли́й гнѣвъ Твой на язы́кы, незна́ючіе Тебѣ̀ и утиска́ючіе церковъ правосла́віа Тво́его! Ско́ро поси́ль насъ щедробли́востями Твоимѝ, Господи, бо есмò обнища́ли на́збыть! Помози̂ на́мъ, Боже, Спаси́телю нашъ, для̀ сла́вы и́мени Твое́го! Вы́бавъ на́съ! Мы́ бо есмы̂ лю́діе Твои̂ и о́вца па́ствы Твоея̂, абы́смо оповеда́ли хвалу̂ Твою̀ и чуда Твои̂ отъ рожа́ю в' ро́жай»[1].

И в' такомъ сму́тку, посиля́ючися псалмы̂ и пѣній и пѣсньми духо́вными, збира́ючи и но́сячи тѣла о́ныхъ поби́тыхъ мученикъ, хова́ли и погрѣба́ли.

Такі́й то бы́лъ коне́цъ о́ного пресла́вного Флоре́н'ского сино́ду! Таки́е о́воцы его згромаженя, ты́е пожи́тки прине́съ всему̂ христіа́н'ству! Та́къ ся то́тъ пожа́ръ не́нависти запалалъ по всемъ свѣте! Та́къ о́ная поме́рклая но́чъ гнѣву скры́дла свои̂ роз'ши́рила! Та́къ мяте́жи, ро́стырки го́ру ‖(об. 56) вы́несли! Та́къ то́тъ сино́дъ зерца́ло в' собѣ̂ тира́н'ства пото́мкомъ зоста́вилъ! Та́къ межи пшени́цу, по зоста́лой любвѝ, куко́лю незго́ды, за́висти, розорва́нья в'сѣялъ! Та́къ до оста́тней кро́пли ми́лость в' христіа́нехъ вы́сушилъ!

Оба́чъ же ту зъ да́вныхъ преслѣдова́нье часовъ, сы́ну Восто́ка, облюбе́ници Христовы! А ку концу̂, за́ходу свѣта тогò не отступу́й Солнца Пра́вды и ма́тки своей, в' пелю́хахъ ещѐ тира́ній суро́выхъ И́родовъ пороже́ной, и подъ розлива́ньемъ отъ ни́хъ кро́ви въ у́тиску вы́хованой, през' ого́нь [и] мѣчъ досвѣтчо́ной и короно́ваной! Не отбѣга́й же в' ста́рости ее̂, ути́сками упрацо́ваной и вы́неслой!

Твоя̂ ма́тка — первоко́дныхъ свои́хъ сыновъ, на пот'ка́нье и привита́нье зъ дале́кихъ а высо́кихъ небесныхъ' пала́цовъ Кро́ля надъ кролми, до я́слецъ Виѳлеомскихъ чтырьнадцать ти́сячей однымъ ра́зомъ жолнѣровъ му́жныхъ ку оборо́нѣ Па́на своего́, яко сли́чныхъ арома́тъ фіалки, подъ о́струю ко́су сатурнова́того И́рода посѣала и вы́ростила! Твоя̂ ма́тка подъ вѣнецъ, съ ка́меня плетеный, первомученика Стефа́на уроди́ла! Твоя̂ ма́тка, в' солнце облечо́ная и коро́ною отъ дванадцати звѣздъ короно́ваная, передъ семоголо́внымъ а де-

---

[1] Псал. LXXVIII, 4—9, 13: «Быхомъ поношеніе сосѣдомъ нашымъ, подражненіе и поруганіе.— —Доколѣ, Господи, прогнѣваешися до конца?— —Пролій гнѣвъ Твой на языки незнающыя Тебе.— —Скоро да предварятъ ны щедроты Твоя, Господи, яко обнищахомъ зѣло. Помози намъ, Боже, Спасителю нашъ, славы ради имене Твоего: Господи, избави ны.— —Мы же людіе Твои и овцы пажити Твоея исповѣмыся Тебѣ, Боже, во вѣкъ, въ родъ и родъ возвѣстимъ хвалу Твою»

ся́торо́жнымъ смо́комъ в' пусты́ню утѝсковъ, бѣдъ, ско́рбі́й и выгнаня а блуканяся по́ свѣту утѣка́ти, ве́дле Апокалі́псис[а], мѣла |(57—ѯі) и утѣка́етъ! Твоя̀ роди́телка—не в' ро́скошахъ свѣта того̀, але в' гу́няхъ, ску́рахъ, волося́ницахъ, по гора́хъ, яски́няхъ, про́пастехъ волоча́чихся, опуще́ныхъ, ути́сненыхъ, поруга́нье, везе́нье, темни́ци, камѣнье, пилова́нье, ме́чи скро́мне зно́сячихъ, ко́торыхъ не бы́лъ го́денъ свѣтъ—сыно́въ спложа́ла! Такихъ и ва́съ, сыно́въ тепе́решнихъ Восто́чныхъ, мѣти хо́четъ; то́е ва́мъ на тестаме́нтѣ зоставу́етъ, того̀ по васъ потребуетъ, того̀ зы́читъ: абы́сте, проше́дши тутъ сквозѣ о́гнь и во́ду, в'прова́жены былѝ до о́ного вѣчного поко́ю. Ами́нь [1].

(Послѣ сего заставка.)

Издано по старопечатному экземпляру Императорской Публичной Библіотеки.

---

[1] внизу страницы, между текстомъ и заставкою написаны киноварью почеркомъ XVI—XVII в. слѣдующія три строки:

Zrozumiawszy dobrze tę zdradę Rzymską,
Nie tylko Unit, ale y Rzymianin żalem obięty
Będzie, widząc sprawy tyrańskie, a nie chrześciańskie.

Подъ заставкою, написано киноварью и тѣмъ же почеркомъ: «Про́шу, пи́лно чита́й, для зрозумѣня и паки». На оборотѣ 57-го листа, рукою владѣтеля книги, дьячка Ѳедора Гавриловича, написано слѣдующее:

Свѣте, свѣте! што то чинышъ?
Каждого чоловѣка отъ злости не уинны́ъ.
Живетъ, якобы николи не мѣлъ умерти,
А каждый отъ смерти не може отперти.
Охъ, охъ! бѣдна старость, всѣ тя жадаютъ,
А коли прийдешъ, всѣ на тебе нарекаютъ.

Ѳедоръ Гавриловичъ,
диякъ церкви Рождества Христова.

Богатство е́де на возѣ высоко,
Цорка еи пыха предъ нею мае ясне око.

АНТИ́РИЗИСЪ

или

АПОЛОГІЯ

ПРОТИВЪ ХРИСТОФОРА ФИЛАЛЕТА

ВЪ ДВУХЪ ТЕКСТАХЪ:

ЗАПАДНО-РУССКОМЪ (1599 г.) И ПОЛЬСКОМЪ (1600 г.) [1].

‖(ненум.) [2] 'ΑΝΤΙΡΡΗΣΙΣ

ABO

APOLOGIA

PRZECIWKO KRZYSZTOFOWI PHILALETOWI,

KTORY NIEDAWNO WYDAŁ KSIĄSZKI IMIENIEM STAROŻYTNEY RUSI RELIGIJ GRECKIEY PRZECIW KSIĄSZKOM O SYNODZIE BRZESKIM NAPISANYM W ROKU PAŃSKIM 1597.

Sirach. 13.

Ieśli kiedy wilk się z owcą zgodzi, tedy grzesznik z sprawiedliwym [3].

(небольшое украшеніе)

W WILNIE.

Przez Daniela *Lan*czyckiego [4].

Roku Pańskiego 1600.

‖(1—Aij) Illustrissimo ac magnifico domino d. Leoni Sapihæ, cancellario M. D. L., capitaneo Słonimscensi, Mohilouiensi etc., etc., domino obseruandissimo—

ἑνοσιόφρων, σχισματομίσης, ὁ ελεγχοψευδής

S. P. D. [5]

In operum dedicatione, illustrissime domine, eius potissimum ratio haberi solet, qui possit et velit oblatum sibi munus, vel patrocinio defendere, vel splendore nominis illustrare,—quaş sane conditiones, si Christophorus ille Philaletes recte intellexisset, alium patronum τοῦ πονηροῦ κόμματος, vt ille comicus ait, merito sibi elegisset. Quis enim credat catholicum principem seu velle seu posse

[1] Западно-Русскій текстъ «Антиризиса» воспроизводится по единственному старопечатному экземпляру, принадлежащему Московскому Архиву Министерства Иностранныхъ Дѣлъ, а Польскій—по экземпляру Императорской Публичной Библіотеки, вполнѣ сохранившемуся. Въ Западно-Русскомъ экземплярѣ встрѣчаются три перерыва: 0—24 (въ Польскомъ соотв.: ненум.+1—15), 29—32 (въ Польск. 17—19) и 263—270 (въ Польск. 112—116). [2] оборотъ ненум. листа чистъ, т. е. ни текстомъ, ни чѣмъ другимъ не занятъ [3] Сирах. XIII, 21: «кое общеніе волку со агнцемъ? тако грѣшнику со благочестивымъ» [4] о Даніилѣ Лэнчицкомъ см. Примѣчанія [5]=salutem plurimam dicit

hæreticum hominem eiusque mendacia quasi quodam clypeo auctoritate sua protegere et a iustis piorum virorum oppugnationibus vindicare? At enim ea est impudentia hæreticorum: quorum frons, ut quodam in loco verissime scribit s. Augustinus, non est frons; qui et auxilium illius implorare et eius specioso ac splendido nomine sua scripta exornare non vereantur, cuius pijssimos parentes |(2 *) iniuria affecerint, conuitijs insectati sint, atque in eos arma sumpserint, et quantum in eis est, vulnerarint, prostrauerint, occiderint. Ac ne longius abeam, en noster Philaletes, egregius scilicet veritatis amator, in toto illo suo mendacissimo opere ecclesiam catholicam Romanam inprimis oppugnat et eam funditus euertere molitur; Romanum pontificem reprehendit, damnat, deque illius sanctissima fama vilissimum caput ore polluto detrahere audet; serenissimum regem nostrum insimulat; optimos Russorum antistites, summa totius orbis christiani gratulatione cum Romana, hoc est vera Dei ecclesia firmissimo fœdere antiquæ religionis coniunctos et consociatos, instar luti pedibus calcat. Magnum cancellarium summis laudibus tantum extollit: at quis modus iste est nouus captandi beneuolentiam, nunquam antea in scholis rethorum auditus? Estque hoc illi simillimum, si quis vna manu mulceat hominem, altera verberet. Cæterum quæ causæ illum ab eiusmodi operis nuncupatione iure optimo deterrere potuissent, eædem me vehementer pepulerunt, ut tibi Leoni, magnanimo principi, alteri nimirum non minori cancellario, dicarem et consecrarem præsens antidotum aduersus Philalethi delirationes incredibiles. Siue enim amplissimam potestatem, qua præditus es, et præclarissima quæque facinora efficere potes, siue beneuolentiam singularem, qua velis opem ferre oppressis atque afflictis, siue nimiam pietatem erga vineam Domini Sabaoth, eiusque maximum in terris custo|(3 **—Aiij)dem spectem, non possum non vehementer patrocinium tuum expetere, mihique affuturum sperare. Postremo vt et animi mei grati ac memoris acceptorum a te beneficiorum testimonium aliquod extet, hoc leuidense munusculum tibi tanto senatori adfero. Ne miretur autem illustrissima d. vestra, si nomen meum, alioquin cæteris omnibus tibique inprimis optime notum, supprimendum mihi fuerit, quod Philalethem indignum existimauerim, qui illud audiat, quem tamen in hoc eodem laudo, quod illum Æsopicum asinum leonina pelle indutum, qui quam primum cæpit ὀγκᾶσθαι—agnitus est, prudenter noluerit imitari. Proinde ne se ipsum vel ipso nomine proderet, cui potissimum aperiendum erat nomen (erat autem regni cancellario cui dicabat librum), saltem in priuatis literis aperire, illud minime ausus sit. Id quod testantur eiusdem catholici principis literæ ad antistitem Wladimiriensem de hac re datæ, quas sane aliunde acceptas hic intexere operæ pretium esse duxi. Quod si in posterum mutabit consilium, et illud omnibus patefaciet (quod eum facturum minime spero), agnoscet asinus verum leonem (neque enim in sylua latebit), qui pro vera fide catholica et antiqua Græcorum atque Russorum religione præclare mortem oppetere et vitam profundere sit paratus. Deus optimus, maximus, illustrissimam d. v. bonis omnibus quam diutissime conseruet incolumem.

---

* опечатка: 3 ** опечатка: 4

‖(4) EXEMPLAR LITERARUM, QUAS MISIT ILLUSTRISSIMUS REGNI CANCELLARIUS AD PRESULEM WLADIMIRENSEM.

Reuerendissime domine, amice charissime et obseruandissime!

Certiorem esse me factum a reuerendissima d. v., quid inaudiuerit de Multano, qui apud me est, quod id mea interresse existimasset, gratum habeo. Quod officij beneuolentiæque suæ erga me genus, quoties vsurpabit (vt autem, quoties vsus accidet, vsurpet, rogo), erit mihi semper gratissimum. De Moldauiæ principe, non video quicquam esse eiusmodi, quod sit ab isto Multano in suspicionem reuocandum. Multanum se esse ait, Multanorumque propinquitatem, non Moldauorum, præ se fert. In ea tamen, quæ mihi significanda putauit, sensim et accurate inquiram. Quod attinet ad inscriptionem mihi vsque nunc inauditam, nescio cuiusnam ad me scripti libri; id vero eiusmodi est, vt qua de libro, qualis sit, qua de auctore libri, ecquisnam is tandem sit, omnino nihil sciam neque prorsus quicquam scissem, nisi ea de re a reuerendissima d. v. litteras accepissem. Libellum eum, rogo, si potest, ad me mittat, et nomen proprium auctoris, si nouit, aperiat, nam Philalethis fictum esse apparet. Simul atque quis is sit, et quidnam sit istud rei, resciuero; alium sibi patronum suarum eiusmodi scriptionum is scriptor bonus ut adoptet, cum illo agam. Τὸν μὲν γὰρ Χριστὸν καὶ τὰ τοῦ Χριστοῦ φρονῶ, τὰ καθολικῶν, τῶν δὲ ἄλλων ἁπάντων καταφρονῶ.

Cupio beneualere reuerendissimam d. vestram. Datum Samosci die 30 mensis octobri. Anno Domini 1598.

(здѣсь небольшое украшеніе)

‖(5) ΑΝΤΙΡΡΗΣΙΣ

PRZECIW KRZYSZTOFOWI PHILALETOWI Y KSIĄSZKOM IEGO, FAŁSZU PEŁNYM, KTORYM NAPIS APOKRYSIS, GDZIEŚ Z CIEMNEY DRUKARNIEY WYDANYM.

DLA WIADOMOŚCI WSZYTKIM MIŁOŚNIKOM ZGODY Y IEDNOŚCI Ś., TAK TESZ Y PRZECIWNIKOM IEY, NA PRZESTROGĘ NIEDAWNO WYDANĄ, ABY SIĘ STRZEGLI HERETYKA, KTORY SIĘ RUSKIM PŁASZCZEM POKRYŁ, IAKO WILK OWCZĄ SKORĄ.

(здѣсь помѣщено украшеніе)

‖(6) PRZEDMOWA DO CZYTELNIKA.

Roku niedawno przeszłego 1597, wydane były z druku pismem Polskim y Ruskim książki, ktorym tytuł «OBRONA SYNODU RUSKIEGO BRZESKIEGO, W ROKU 1596 ZEBRANEGO». W ktorych książkach chociasz autor imienia swego nie napisał, a wszakże wielom ludziom pobożnym y krześciańskim wiadomo iest, kto ie wydał. Nie potrzeba się o nim pytać: z samey rzeczy krześciański czytelnik pozna, że iest katolik pobożny y sługa kościoła Bożego prawdziwy, ktory nie za naymem, ani dla pożytku swego, albo sławy iakiey prożney (poniewasz świat ten y wszytkie roskoszy iego opuścił, a tylko na służbę Bożą vdał się), ale miłuiąc Pana Boga y prawdę Iego ś., to wszytko, co się na tym synodzie Brzeskim działo, dla wiadomości ludzkiey prawdziwie opisał, ku pociesze wszytkim prawowiernym katolikom. Y to tesz dobrze rozumieiąc, isz się tacy mieli naleść, ktorzy ten synod Brzeski szczypać y do ludzi niewiadomych inaczey, aniżeli się co działo, vdawać mieli, odwodząc ludzi od zgody y iedności krześciańskiey,

ktorą Pan Krystus Zbawiciel nasz wszytkim, ktoby kolwiek Iego vczniem chciał bydź, pilnie zachować roskazał. W ktorym to pisaniu swoim ten vcziwy y pobożny człowiek y sługa kościoła Bożego nie tylko, co się na tym synodzie Brzeskim działo, sprawiedliwie oznaymił, ale tesz y to, że się ta zgoda y iedność miedzy kościołem Greckim y Rzymskim w państwie iego krol. m[oś]ci pana naszego słusznie [1] y przystoynie zstała, nakrotce, ile małe książki potrzebowały, pokazał, vpominaiąc ludzi krześciańskich, a zwłaszcza narodu Ruskiego, aby tym darem Bożym y zgodą a miłością braterską nie gardzili, ale radszey, widząc ią bydź potrzebną, Panu Bogu za nię dziękowali.

Ale, miasto podziękowania y wdzięczności (ach! niestetysz!), ku rozerwaniu y ohidzie tey ś. zgody, wydano niedawno książki po Rusku y po Polsku, gdzieś w kącie drukowane (bo miey‖(7—8)sca nie położono: znać isz fałsz!), pod imieniem iakiegoś niesłychanego człowieka Krysztopha Philaleta, ktorym tytuł «Apokrysis, to iest respons na *k*siążki o synodzie Brzeskim imieniem ludzi starożytney religij Greckiey». A przypisał ich iego mości panu kanclerzowi Koronnemu, człowiekowi katolickiemu y świętobliwie pobożnemu y posłusznemu synowi kościoła ś. katolickiego Rzymskiego. W ktorych *k*siąszkach swoich ten pan Philalet nie tylko osobę y autora *k*siążek synodu Brzeskiego, ale tesz y tę iedność y zgodę świętą gani, y hidzi ludziom krześciańskim, y tak wiele w nich rzeczy nieprzystoynych y fałszywych nakładł, żeby tesz podobno y sam dyabeł, z piekła wylazszy, nie mogł gorszey nieprawdy zmyślić, iako ten Krysztow Philalet w tych swoich *k*siąszkach napisał! Ktorego właśniey każdy nazwać może Diawolofor y Philosopseudis (sic), aniszli Christum ferens et amator veritatis!

Patrzayże, ieśli ten niesłychaniec słusznie sobie to imię przywłaszcza?! Izali to Krysztophor, ktory od iedności, zgody y miłości krześciańskiey (ktorą Pan Krystus Sam zalecił) odwodzi ludzi krześciańskich a niezgodę dyabelską y schyzmę przeklętą zaleca, vtwierdza y mocnie się iey trzymać każe? Izali to miłośnik prawdy, ktory tak wiele fałszu y nieprawdy y rozmaitych potwarzy w *k*siąszkach swoich nakładł, isz gdzieby się przyszło probować—nie mowię—trzecią część, ale by ledwie dziesiątą prawdy w nich nalazł?! Bo by tesz tego piekielnego towaru swoiego inaczey do ludzi nie vdał, gdzieby do tak iaśney bałamutnie czego prawdziwego nie przymieszał; gdysz y dyabeł, kusząc Pana Krystusa na puszczy, pismem allegował, ale isz go na złą stronę wywracał, nic mu pismo ś. do fałszu iego nie pomogło; także—y temu Philaletowi, chociasz rzkomo za prawosławną wiarę kościoła ś. Oryentalnego zastawuie się, y imieniem ludzi starożytney religij Greckiey pracuie! Ale y ktosz tak ślepy będzie, żeby tego widzieć nie miał, isz się dyabeł w anioła światłości, a wilk w owieczą skorę przyodział, szatan postawę wężową, ku zwiedzeniu niewinnego Adama, na się wziął! Heretyk iawny y ‖(9 [2]) wszem znaiomy za katolika prawdziwego vdaie się! broni tego, czego sam nie wierzy, bo iest iako Rzymskiemu, tak y Greckiemu kościołowi nieprzyiacielem! Wszak go dobrze znaią, chocia się w inszy obraz przemienił: pokazuie

[1] опечатка: szlusznie [2] опечатка; нужно: 8; но эта опечатка не исправляется, такъ-какъ пришлось бы измѣнить всю пагинацію

to frazys sama pisania iego, że nie był nigdy Rusinem, ale zbiegiem katolickiego kościoła; bo wszytko, co iest Rzymskiego, gani, bluźni przeciw Bogu, bluźni przeciw kościołowi Rzymskiemu, szczypie past*y*rza powszechnego widomego kościoła Pana Krystusowego, co iest własna wszytkim zbiegom y heretykom czynić!

A iszby tym beśpieczniey tę bałamutnią swoię do ludzi niewiadomych [1] vdać mogł, wydał te *k*xiąszki swoie pod obroną y tytułem katolika pobożnego y świętobliwego, pana zacnego y prawdę Bożą miłuiącego, mniemaiąc, żeby się mu tym przysłużył: ludzi niewinnych, ktorzy w tey ś. iedności pracowali, do niego ohidził, y temi bluźn*i*rstwy swemi onego vczcił, właśnie tak, iako gdyby kto, syna zalecaiąc y zacność iego samego wynosząc, a oyca y matkę iego lżył y sromocił, y poćciwości za pieniądz na nich nie zostawił! Tak właśnie y ten pan Philalet czyni: wynosi zacność, wynosi stateczność, wychwala pobożność tego cnego pana, ktorą wszyscy znaią y wiedzą bez iego pochlebnego zalecania, ktore on czyni y wypisuie w przedmowie swoiey do iego mości; a w samych *k*xiąszkach bluźni y gani oyca y matkę iego y vrodzenie iego duchowne (nie mowię o ziemskich y cielesnych rzeczach, ale o duchownych, ktore są większe y ważnieysze, aniszli cielesne), gani wiarę ś. katolicką, gani nabożeństwo y cerymonie kościoła Rzymskiego! Izali się ten cny y pobożny pan zaprzy vrodzenia swego duchownego, gdzie się vrodził nie wedle ciała, ani ze krwie, ale z Boga? Izali się zaprzy macierze swey duchowney, ktorey piersi z młodości lat pożywał y w niey wychowan, to iest kościoła ś. katolickiego Rzymskiego? Izali się odrzecze oyca swego duchownego, past*y*rza kościoła Pana Krystusowego powszechnego, ktorego mu Iezus Krystus Zbawiciel nasz, wieczny y niewidomy pasterz, słuchać y szanować roskazał, mowiąc: «kto was słucha, Mnie słucha» [2]? Pe||(10—Bij)wna rzecz: ieśliże wszyscy panowie krześciańscy nie wstydaią się go zwać oycem oycow, y ten święty y pobożny pan nie wstydzi się wyznawać synem iego duchownym! A ten Philalet, zganiwszy to wszytko w *k*xiąszkach swoich, zakrywszy psiną oczy, te bluźn*i*rstwa swoie śmiał wydać pod tytułem tego cnego y pobożnego pana!

Ale patrz, co vczynił! Pospolicie iako sowa światłości nie rada widzi, y nietoperz w dzień nie lata, tak y ten Philalet: nie tylko żeby miał iawnie swoie własne imię w tych *k*xiąszkach napisać, ale—co większa—y temu, komu te *k*xiąszki przypisał, nie śmiał ich, iako zwyczay bywa, posłać! Y pewnie by iego m. o nich żadney wiadomości nie miał, by był iego mości kto inszy o tym nie oznaymił, y tey podstępney sztuki iego nie vkazał: vdaiąc do ludzi pana katolickiego, iakoby i. mość fautorem heretykow y schyzmatykow wszytkich być miał, y zgody a pokoiu w kościele ś. tak, iako y on, nie rad widział. Zaprawdę godzien za tę dedykatoryą podziękowania, ale owakiego, żeby asz boki wspuchły. Izali to nie wielka y wszeteczna śmiałość: zganiwszy wiarę, zganiwszy cerymonie, zganiwszy past*y*rza kościoła powszechnego, y z błotem prawie zmieszawszy kościoł Rzymski, a przypisać te swoie bluźn*i*rstwa panu katolickiemu, człowiekowi nabożeństwa Rzymskiego?!

Patrzayże daley! Iako w przedmowie swoiey do czytelnika, w tych *k*xiąszkach

[1] опечатка: «niewiadom*y*ch» [2] Лук. X, 16

napisaney, dawszy imię autorowi y obrońcy synodu Brzeskiego, y nazwawszy go dzieiopisem synodowym, potwarza go naprzod tym, iakoby miał w tych tam *k*siąszkach swoich co wszetecznie pisać, y co iadowita ślinka do gęby przyniosła mowić. A samego siebie y stateczność swoię zaleca, mowiąc: «nie odpowiedamy głupiemu na głupstwo iego, na wszeteczność wszeteczności (ktorey y vrodzenie, y zachowanie y vsta nasze nie przywykły) nie zażywamy, żałobą sżałobie nie zastawuiemy się [1], y owszem skromność nasza aby była wszem ludziom iawna, przestrzegaiąc, nie oddaiemy zła za złe, ani złorzeczym za złorzcczenie» [2]. To są słowa Philaletowe. Czysta skromność! osobliwa powściągliwość! Bo gdy się przypatrzysz, ||(11) czytelniku miły, w rzeczy samey pisaniu iego,—rzadki rozdział (ale—co mowię: rozdział?), rzadką kartę naydziesz, na ktorey byś albo przeciw Bogu y prawdzie Iego, albo przeciw pismu, albo przeciw kościołowi katolickiemu, albo przeciw papieżom, albo przeciw zgodzie y miłości bliźniego—czegokolwiek sprosnego y wszetecznego nie nalazł, co vsta iego plugawe wyrzygnęły! Wszytkich pomazał, wszytkich zelżył, wszytkich zpotwarzył: y Boga, y kościoł, y zwie*r*chność iego duchowną y świecką! Pismo święte y świętych oycow wynicował, wykręcił swoimi heretyckimi przewrotnymi wykłady: iedno minął, drugie zwinął! Listy papieskie, listy niektorych władykow fałszywie przełożył, wybieraiąc z nich sztuczki niektore, co na stronę swoię potrzebnego być baczył; a gdzie iasna prawda y co przeciwnego sobie widział, czym by się niewinność ludzi cnotliwych iawnie pokazał, a to wszytko vtaił, vkradł y połknął, a tym samym pokazał, iakiego cechu iest rzemieśnikiem. Bo to przyzwoita heretykom—pisma fałszować, okęsywać, vcinać y na swoie mniemanie wywracać; tosz właśnie y ten pan Philalet vczynił w *k*siąszkach swoich. Czego nie słowy, ale rzeczą samą dowiodę y iawnie go nie tylko Rzymianom, ale y Rusi niewiadomey wytknę, aby obaczyli: iakiego sobie obrońcę obrali, ieśliże to pisanie z wiadomością ich wydał? Na co nie mało bacznieyszych, ktorzy wiedzą, iako się co działo, y teraz narzekaią.

Podziwuyże się, bracie miły, tey iego skromności, ktorą się zaleca! Iako ludziom poczciwym, w zacnych y starożytnych domach vrodzonym, w rzeczy pospolitey dobrze zasłużonym y znacznym, nie tylko vrzędy, ktore od Pana Boga Samego y od pomazańcow Iego maią, poodeymował, ale y poczciwości, ktora po dusznym zbawieniu v każdego y navboszszego człowieka iest za naywiętszy kleynot y iest iako wtora dusza, a tey prawie wszytkich odsądził! Na co y sam pomazaniec Boży, ktory to w ręku swoich ma y tym szafuie, ladaiako nie zkwapia się, asz za słusznym dowodem y pokonan*i*m prawnym. Nakoniec, nie tylko zwierzchniego pana, pomazańca Bożego, władzą sobie przywłasz||(12—Biij)czył, ale Samego Pana Boga! Bo wszytkich na potępienie wieczne osądził, y nic nie zostawił—ani iego krol. mości, ani Bogu sądzić! Sam żałuie, sam instyguie, sam sądzi, sam karze, poczciwości y vrzędy odeymuie!

[1] въ Польскомъ текстѣ «Апокризиса» (см. 2-ую кн. «Пам. полем. литер.», стлбц. 1013) это мѣсто наложено такъ: «skardze skargi nie opponuiemy» (чрезвычайно удачный и тонкій намекъ на автора «Берестейскаго собора»—Скаргу) [2] опечатка: «zlorzczenie». Сличи во 2-й кн. «Памятниковъ полемической литературы», столбцы 1013—1015.

A kto się iego pisaniu dalszemu pilnie przypatrzy, a obaczy to iaśnie, chociasz Żyda grzebie, isz nie tylko duchowni y świeccy ludzie zacni nie wysiedzieli się v niego spokoynie, ale y sam iego krol. mość, pomazaniec Boży, pan dobrotliwy, święty y pobożny, na ktorego maiestat ten sprosny bałwan targnął się, wyrzucaiąc na oczy listy y przywileia iego krol. mości niektore, s*z*trofuiąc iakoby niesłusznie y przeciw prawu były wydane, potrząsaiąc przysięgą pańską y kancellarij iego, — wszytkim zgoła vszczerbek vdziałał y w misę naplwał! A przedsię chwali się, isz w pisaniu swoim skromnie y przystoynie się zachował!

A iszby tym beśpieczniey ięzykiem swoim wszetecznym y piorem niepowściągliwym mogł ludzi niewinnych łaiać y szczypać, własnego imienia swego nie śmiał napisać, czuiąc się nie tylko w tym, isz nieprawdę pisał, ale y to, że od żadnego cnotliwego człowieka podziękowania za to nie iest godzien: zmyśl*e*ł sobie imię, ktore każdemu cnotliwemu y krześciańskiemu człowiekowi, Boga y prawdę Iego ś. miłuiącemu, służyć y przypisować się może przystoyniey, aniszli temu niezbożnemu heretykowi.

A isz on sam swoie własne imię vtaił y w swoich *k*siąszkach położyć nie chciał, y sam siebie niegodnym, aby go ludzie znali, być osądził,—y ia tesz, ktory-m tę professią na się wziął, abym na niektore iego bałamutnie, chocia nie na wszytkie, odpisał, nie kładę imienia swego w tym responsie moim, chocia bych mogł beśpiecznie, bo za prawdę, ktorey się tu w pisaniu moim iako mocnego fundamentu trzymam, da Pan Bog—nie powstydam się. Ale isz on, iako niegodny, sam się swego imienia zaprzał,—przeto y mnie nie godziło się onemu swego imienia oznaymować. Ale ieśli się cnotliwym być czuie, niechże się podpisze do swoich *k*siążek. A ia tesz nie tylko abym mu miał imię swoie oznaymić pismem, ale y sam oczywiście na każdym mieyscu stanowić mu się będę, y nieprawdę [1] iego y bluźn*i*rstwo ‖(13) iawne pokazać mu gotow iestem. A isz się on nazwał Krysztophorem Philaletem, czym nie tylko rzeczą samą, ale ani słowem nie iest,—słuszniey go ia nazwać mogę Diawolophoron y Philopseudem. Przeto y ia tesz mogę się nazwać sprawiedliwiey, niszli on, Phil*o*letem y Elenchopseudem: a to— isz, dla miłości y prawdy Bożey, pokazuię ludziom krześciańskim fałsz y nieprawdę iego.

Wiedź że, krześciański bracie, isz ia nie na wszytkie *k*siąszki iego odpisuię, obawiaiąc się, abym cię długim czytan*i*m nie zabawił, ale tylko na niektore czelnieysze rzeczy, pokazuiąc w nich fałsz y nieprawdę iego: abyś z tych małych, iako ze zwierciadła, obaczył, co się we wszytkich iego *k*siąszkach zaw*i*ra. Ktorego poznasz po rzeczy samey y po dowodach argumentnych y konkluzyach iego, kto iest, y iakiey profes[s]yey człowiek: ieśli Grek, albo Rusin, czyli dyabelski heretyk? Bo się nie vtai szydło w worze! By on, nie wiem—iaką, maszkarę kładł na się, poznać wilka w owczey skorze; przedsię wilk wilkiem, chocia się miedzy owieczkami kryie. Nie dziw tedy wilkowi! Ale więcey się dziwuię swey miłey prawosławney Rusi, że człowieka takiego, ktory by y Rzymską y Ruską wiarę wniwecz rad obrocił, za defensora swoiey opiniey wzięli! Iakoby Boga w Izraelu nie było, vciekli się o poradę do Belzebuba Akaroń-

[1] опечатка: «nieprawd*a*»

skiego, opuściwszy swoich kapłanow pobożnych: wzięli sobie na pomoc heretyka sprośnego y nieprzyiaciela prawdy Bożey. Ale ieśli wy, moy miły narodzie Ruski, tego nie baczycie, pokażę ia wam: iakiego to obrońcę macie, iakim iest miłośnikiem prawdy! Iedno mię z pilnością, bez waśni y zaiątrzenia (ktore naprzeciw kościoła Rzymskiego, iakoby coś innatum, macie), dla miłości Bożey y waszego dobrego posłuchaycie.

Zaczynaiąc tedy pan Philalet (albo słuszniey się nazwać może—Philopseudis) pisanie swoie w przedmowie do czytelnika, na czterzy części, odpisuiąc dzieiopisowi synodu Brzeskiego na *k*siąszki iego, swoie *k*siąszki rozdzielił, w ktorych po kilka kapituł albo rozdziałow położył. W pirwszey tedy części, na ‖(14) wtorey karcie, pomienił scrypt iakiś na synodzie Brzeskim, od duchownych y świeckich starożytney Greckiey religij wydany na metropolita y towarzyszow iego, y o ich postępku w Brześciu spisany, y do *k*siąg trybunalskich wielkiego x. Lit. zaświeża oddany. A potym tamże wspomina, dla obiaśnienia y vtwierdzenia tego scryptu, z strony swey przeciwney niektore pisma, listy, prawa, poselstwa. Na ktory scrypt ich, gdy do tego przyidzie, na swoim mieyscu odpowie się mu nań, słusznie li to vczyniła iego strona, y tamże pokaże się iego szczyrość Philaletowa, iako się y w tym prawdziwie zachował.

W drugiey części obiecuie pokazować postępek swey strony na synodzie Brzeskim być bez przygany. Y tam, gdy do tego przyidzie, domacamy się prawdy iego.

W trzeciey części tractuie o iedynowładstwie oyca papieża Rzymskiego, nie przyznawaiąc mu iey (sic) [1] ani w Ewangelij, ani apud patres, ani w historyach kościelnych. Do ktorey gdy przyidzie, pokażę to iaśnie na niego, że heretyckimi sztukami y argumentami wszytko robi, a nie katolickimi, ani Greckimi.

W czwartey części a ostatniey—broni patryarchow Carogrodskich y zwierchności ich, ktorą dzieiopis synodu Brzeskiego słusznie był zganił. Y tam, gdy do tego przyidzie, pokażę to, że iey niesłusznie broni z wiela przyczyn. A to będzie naśmiesznieysza—isz ich zwierchności broni, a papieską poniża, a sam ani tey, ani owey nie słucha.

Na co wszytko iusz tak mixtifore, nie patrząc iego porządku, iako się czego occazya pokaże, odpowiadać mu, krześciański bracie, będę. A ty słuchay a rozsądzay y moię y iego prawdę.

Naprzod tedy. Aby się za Rusina własnego vdał, w teyże przedmowie swoiey przy czwartey [2] swey części obmawia się: isz z Łacinnikami, powiada, iest spor, przeciw ktorym z Łacińskich pism a nawięcey świadectw chce przywodzić, Greckiey religij człowiekiem mianuie się bydź. Co iest szczyra nieprawda: bo to y frazys pisania pokazuie, że nie był nigdy, ani iest Rusinem, ale iest heretykiem. Bo czego y sama Ruś nie śmie ganić, to on ‖(15 [3]) gani y tak mowi: «że my nie samą Łaciną, iako nas niektorzy vdaią, ale Rzymskiego kościoła (w ktorym po Łacinie, chocia przy nievmieiętnych Łacińskiego ięzyka, nabożeństwo odprawuią) błędami się brzydziemy».

[1] если не опечатка, то подразумѣвается: władzy [2] вѣрнѣе: третьей [3] опечатка: 51

Otosz masz starożytney religij Greckiey człowieka! Czy nie własny to heretyk, ktory cerymoniami kościoła Rzymskiego brzydzi się y nazywa ich błędami?! Czego ani Grekowie sami, ani Ruś baczna, ktorzy Łaciński ięzyk vmieią, nigdy się imi brzydzić nie zwykli, wiedząc, isz mało nie wszytkie takiesz cerymonie w swoich cerkwiach maią, y swoim ięzykiem tosz odprawuią. Y gdzieby ta mała *k*siąszka mogła to znosić, pokazał bym ia Philaletowi, isz niemasz tey iedney cerymonij w kościele Rzymskim, coby się w Greckim nie naydowało, ani w Greckim, czegoby w Rzymskim nie było, oprocz kilka rzeczy małych. Ale żeby się zgoła wszytkimi cerymoniami kościoła Rzymskiego Grekowie y Ruś mieli brzydzić, to nieprawda, panie Philalecie! Bo brzydząc się temi, y swoie własne ganić by musieli. O czym onym starodawnym y świętym Grekom ani się śniło. Y teraz w samey Grecij w niektorych zacnych mieściech, gdzie ręka pogańska nie opanowała, znaki tego są, isz pospołu z Łacinnikami nabożeństwa swoie odprawuią, chociasz nie będąc pod posłuszeństwem papieża Rzymskiego, ale swego patryarchy Konstantynopolskiego: tam w niektore dni święte swoie vroczyste na ołtarzach Łacińskich liturgije swoie miewaią. Czym się teraz drudzy grubianowie brzydzą, przeciw iasnym kanonom synodowym. O czym niżey vsłyszysz. Ktemu tamże w dzień Ciała Bożego, chociasz Grekowie tego święta nie obserwuią, iednak popi Greccy z Łacinnikami pospołu w vbiorach kościelnych na ten dzień proce[s]sye odprawuią; a czynią to nie z przymuszenia, ale z dobrey woley. O czym wszyscy dobrze wiedzą, ktorzy w Korcyrze, Çefalonij, Cerygu, w Korfie y Zacyntu bywaią.

. . . .

. . . .

‖(25) [1] передъ тымъ и въ Костенътинополи, коли патрыяръха самъ служъбу Божую мевалъ, апостола и еванъгелии вперодъ по-Латине, а потомъ и по-Греческу не чытано, такъ яко теперъ въ Рыме еще тотъ звычай стародавъный заховуетъся, на знакъ единости костела Рымъского и зъ Греческимъ: ижъ такъже апостолъ и еванъгелию по-Греческу перъвей, а потомъ по-Латине, кгды папежъ самъ мъшу меваетъ, *спеваютъ*. О чомъ хоче[шъ ли, брате х]рести[янъский, вѣда]ти, чытай собе листъ [Миколая Пе́ршого, папежа Римского], писа[ный] до Михайла, цес[ара

A co się tycze ięzyka Łacińskiego, ktorym te cerymonie Rzymianie odprawuią, azali y w Konstantynopolu przed tym, gdy [2] patryarcha sam in pontificalibus miewał sacrum, epistoły y ewangelie w‖(16—ℭ)przod po-Łacinie, a potym y po-Grecku nie czytano, tak iako teraz w Rzymie ieszcze ten zwyczay starodawny zachowuie się, na znak iedności kościoła Greckiego y Łacińskiego: isz tesz [3] epistołę y ewangelią po-Grecku p*i*rwey, a potym po-Łacinie, gdy papiesz mszą miewa in pontificali, *czytaią*(,—do ktorych ceremonij Greckich diakonow wzywaią). O czym chcesz li, bracie krześciański, wiedzieć, czytay sobie list Mikołaia Pierwszego, papieża

[1] съ этой страницы начинается единственный экземпляръ «Антйррризиса», принадлежащій Московскому Архиву Министерства иностранныхъ дѣлъ. Первые листы весьма ветхи и частью истлѣли; нѣкоторыя мѣста текста заключены въ прямыя скобки, которыя означаютъ, что мѣста эти возстановлены, по соображеніи съ Польскимъ текстомъ
[2] опечатка: gd*j* [3] опечатка: t*ę*sz

Царигородского, который] найдешъ въ книгахъ вторыхъ [соборовъ головныхъ, листъ] семъсотъ сорокъ шостый. Тамъ обачышъ на [кар]те 749: если се перъшые Грекове въ отъправеню набоженъства языкомъ Латинъскимъ и церымониями костела Рымъского брыдили? А тутъ маешъ перъшую штуку Өилялетову: правъду ли *пишетъ*, и если естъ тымъ, чымъ ся быти мену‖(26)етъ?

Въ тойже перъшой части (на каръте пятой, на другой страницы) прыслухайсе, брате милый, скромности его, которую ся въ предъмове своей прехваляетъ! Ижъ называетъ людей учътивыхъ выкрутачъми, бо такъ (тамъ) мовитъ: «лечъ ижъ естъ зъ выкрутачъми речъ». А то розумеетъ о всихъ Рымское релии людяхъ. Але дастъсе то видеть нижей: хто естъ выкрутачомъ—чы католикове, чыли [Өилялет]ъ герети[къ]?

[Въ той же части, на каръте] шестой, прыпоминаетъ [присегу, при пос]вецаню патрыар[ху К]остен[тинополскому отданую], и прычыны, для кото[рыхъ] декретъ противъ митрополита и владыковъ естъ выданый: што все въ книжкахъ неякихъ, «Ектезысъ» назваvныхъ, поведаетъ быти вписано.

Rzymskiego, pisany do Michała, cesarza Carogrodskiego, ktory naydziesz w księgach wtorych synodow generalnych, folio 746. Tam obaczysz na karcie 749: ieśli się pierwszy Grekowie w odprawowaniu nabożeństwa ięzykiem Łacińskim y ceremoniami kościoła Łacińskiego brzydzili? A tu masz pierwszą sztukę Philaletową: prawdę li *mowi*, y ieśli iest tym, czym się bydź mieni?

W teyże pierwszey części (na karcie piątey [1], na drugiey stronie) przysłuchay się, bracie miły, skromności iego, ktorą się w przedmowie swey popisuie! Nazywa ludzi vćciwych wykrętarzmi, bo tak mowi: «lecz isz iest z wykrętarzmi rzecz». A to rozumie o wszytkich Rzymskiey religiey ludziach. (Iest za co podziękować!) Ale da się to widzieć niżey: kto iest wykrętaczem—czy katolikowie, czyli Philalet heretyk?

W teyże części, na karcie 6 [2], przypomina przysięgę, przy poświęceniu patryarsze Konstantynopolskiemu oddaną, y przyczyny, dla ktorych dekret przeciw mitropolitu y władykam iest wydany: co wszytko w *k*siązszkach nieiakich, «Ectesis» nazwanych, powiada bydź wpisano.

(Отказъ.)

На то все такий ему отказъ чыню. Правда, ижъ «Ектезысъ» отъ противное стороны естъ выдана, и декре‖(27)та якиесь написаны. Але не то естъ кгрунтъ — писати на кого декрета по своей воли. Але то(го смотрети): чы мели тую владзу тые панове судьи (его)—митрополита и владыковъ судити

Na to wszytko taki mu daię respons. Prawda, isz «Ectesis» od przeciwney strony iest wydana, y dekreta iakieś napisane. Ale nie to iest grunt—pisać na kogo dekreta po swey woli. Ale to: czy mieli tę władzą ci panowie sędziowie—mitropolita y władykow sądzić y *degradować*, czym się tam przechwalaią? Bo

[1] невѣрное указаніе; нужно: для Польскаго «Апокризиса»—стр. 2-я, для Западно-Русскаго—л. 8-й на об. (см. 2-ую книгу «Пам. полем. литер.», столбц. 1025—1026: «lecz iż iest z wykrętaczmi rzecz»—«лечъ ижъ есть зъ выкрутачми речъ») [2] невѣрное указаніе; нужно для Польскаго «Апокризиса»—стр. 3-я, для Западно-Русскаго—л. 9-й (см. 2-ую кн. «Пам. полем. литер.», столбц. 1027—1028)

и *зъ урядовъ складати,* чымъ ся тамъ прехваляютъ? Бо хотяжъ бы такъ было, яко они поведають, ижъ митрополитъ и владыкове были подъ владзою патрыархи Костентинопольского, ведже на тотъ часъ вакова[ла] столица Костентинопольс[кая]. Бо Е[реміяшъ патри]арърха добре предъ тымъ часомъ умеръ, [и не бы]ло [на] тотъ часъ патрыархи (власного) Ко[стентинопольского]. А хотяжъ былъ Туръчынъ [далъ патриар]шество неякому Карыкови, але ему свое[жъ Грекове] послужили и струли его. А хто того былъ пр[ычин]ною? пытайсе толко, доведаетеся! «Бо нетъ ничого такъ таемного, яко Христосъ мовитъ, абы напотомъ не мело быти явно». *Обачыте, ижъ* хтось старшый зъ духовныхъ до того ся причынилъ, зычечы собе (того ‖(28) местъца). А по смерти того, дано было (патриаршество) неякомусь Матөееви, митрополитови Аниянскому; але и тотъ (сперву) не хотелъ имъ быти, и покинувши, отъехалъ былъ до своее митрополии. А причына *того* была (не инъшая), (одно) ижъ не могъ такъ великого долгу заплатити Турчынови и инымъ, который былъ наволокъ на церъковъ панъ Никифоръ протосинъгелъ, (судья вашъ старшый, которымъ ся . . . . соборе Берестейскомъ). А хотяжъ тою [столицою сп]равовалъ до часу Меленътей, патриарха А[лександр]ейский, однакъ не былъ власнымъ па[триархою Костенти]нопольскимъ. А такъ тая столица [въ т]ые часы (въ тыхъ отугицахъ [1]) вакова, и власне [яко] инътеррекгнумъ на онъ часъ было.

Нехайже покажуть тые велебные судьи, а звлаща Никифоръ: отъ кого

chociasz by tak było, iako oni powiadaią, isz władykowie y mitropolit byli pod władzą patryarchy Konstantynopolskiego, wszakże na ten czas wakowała stolica Konstantynopolska. Bo ‖(17) Hieremiasz patryarcha dobrże przed tym czasem był vmarł, y nie było na ten czas patryarchy [2] Konstantynopolskiego. A chociasz był dał Turczyn patryarchowstwo nieiakiemu Karykowi, ale mu swoisz Grekowie posłużyli y (zarazem) go struli. A kto tego był przyczyną? pytay*cie* się tylko, dowiecie się! «Bo niemasz nic tak taiemnego, iako Krystus Pan powiada, co by napotym nie miało bydź iawno» [3]. *Podobno* ktoś starszy z duchownych do tego się przyczynił, sobie zycząc. Po śmierci tego, dano było nieiakiemu Matfieiowi, mitropolitowi Aniańskiemu; ale y ten nie chciał im bydź, y porzuciwszy (patryarchią), odiachał do swey mitropolij. A przyczyna *ta* była, isz nie mogł tak wielkiego długu zapłacić Turczynowi y innym, ktory był nawlokł na kościoł pan Nikifor protosingel. A chociasz tą stolicą sprawował do czasu Meleciusz, patryarcha Alexandryiski, iednak nie był własnym patryarchą Konstantynopolskim. A tak ta stolica po wszytkie czasy te wakowała, y właśnie iako interregnum na on czas było.

Niechayże pokażą ci wielebni sędziowie, a zwłaszcza Nikifor: od kogo tę

[1] въ подлинникѣ: «отутицахъ» [2] опечатка: «patryaychy» [3] Лук. VIII, 17: «нѣсть бо тайно, еже не явлено будетъ: ниже утаено, еже не познается и въ явленіе пріидетъ». См. также: Іовъ XII, 22; Матө. X, 26; Марк. IV, 22; Лук. XII, 2.

тую владзу мели, и чынмъ именемъ митрополита и владыковъ судити и скидати, яко ся хлубять, важылися, коли патриархи Костенътин‖(29)[нопольского на тотъ часъ не было?] [1] . . . .

władzą mieli, y czyim imieniem mitropolita y władykow sądzili, y degradować, iako się chlubią, śmieli, kiedy patryarchy Konstantynopolskiego na ten czas nie było? Bo Meleciusz nie miał tey władzy, gdyż to nie iego parafia była. A chociasz był do czasu namiestnikiem stolicy Konstantynopolskiey, nie mogł tego vczynić, aby miał mitropolita y władykow degradować (właśnie iako więc czasu interregni bywa: chociasz R. P. y vrzędnicy wszyscy wcale, ale bez głowy y bez pana zwierzchniego, nikogo nie mogą z vrzędow składać, by tesz nie wiem—co ktory zawinił, ale wszytko odkładaią do pana zwierzchniego), a gdysz patryarchy własnego pod onym czasem nie było. Bo asz teraz niedawno tenże Matfiey, Aniański mitropolit, naiachał, a Melecyusz Alexandryiski chociasz się na to sadził, atoli musiał do Alexandryey odiachać.

Czyiąsz władzą, panie Philalecie, ten protosingel z drugimi, y za czyim roskazani[e]m przyieżdżał na ten synod Brzeski, y śmiał sobie na inszym mieyscu nieprzystoynym ‖(18—Cij) y pokątnym osobliwe iakieś zborzyska czynić, y tych, nad ktoremi ni iakiey władzey ni od kogo nie miał, sądzić? Rzeczesz li: że miał listy? A od kogoż? kiedy własnego patryarchy nie było? Ieśli od namiestnika,—tedy to nie grzeczy; ieśli sam swoią władzą protosingelską,—tedy, iako czasu interregni, nie mogł iey rosciągać, a co więtsza — będąc człowiekiem podeyrzanym y naganionym, ktorego sam iego k. m., pan nasz zwierzchny, zdraycą swoim y wszego krześciaństwa nazywa. A ieślisz miał iakie listy, a czemusz się z nimi przed iego k. m. nie pokazał? Czemu pozwolenia

[1] тутъ въ Западно-Русскомъ текстѣ перерывъ: не достаетъ двухъ листиковъ или четырехъ страницъ: 29-й, 30-й, 31-й и 32-й.

na to v iego k. m. nie wziął? Podobno sromał się ich pokazać: że ich w kącie, abo za piecem gdzieś nabył, bo a iako on miał od kogo mieć listy z Grecyey, kiedy ztamtąd ledwie z gardłem vciekł? Konstantynopolskiego patryarchy nie było, Alexandryiski tesz był mu głownym nieprzyiacielem, za iego zbrodnią nawet y przyczyniać się za nim do iego k. m. nie chciał o więzienie iego. Chocia za nim niektorzy panowie z naszych do Alexandryiskiego pisali, radząc, aby do iego k. m. pisał, prosząc za nim,—wszak to nie taino, co im Alexandryiski patryarcha odpisał: chocia tego taią, niechay się tylko tkną sumnienia swego, prawdę zeznać muszą.

Czym lepszy Nikifor naganiony nad onego cnego y pobożnego człowieka Hieremiasza, patryarchę samego Konstantynopolskiego, ktory, przyiachawszy do państwa iego k. m., nie ważył się iurisdictiey swey rosciągać, aż pierwey, za przyczyną vsilną niektorych ich mci panow rad Litewskich, pozwolenie od iego k. m. listowne otrzymał. Co y sam Philalet w kxiąszkach swoich wyznawa. Ktory list isz tylko do czasu iemu był dany, a nie wiecznie; a przetosz śmiercią iego koniec swoy wziął. A Nikifor by też był y prawdziwie protosingelem, iako mogł zwierzchność swoię rosciągać bez poruczenia własnego patryarchy? A nie tylko wdawać się w sądy, ale y do Brześcia na ten synod przyieżdżać nie miał, mimo wolą y nad iasny zakaz iego k. m., ktory był na vniuersale opisany.

Niechże się tu tkną ci wszyscy, ktorzy, sprzeciwiwszy się woli pana swego nad zakaz iego iasny, śmieli go do Brześcia przyprowadzić (19 [1]) y kazać mu rosciągać iurisdictią swoię iakąś

[1] опечатка: 91

. . . . [митропо]‖(33)литови зъ владыками, але и самого его королевское милости *росказанью и листомъ* кгвалътъ и безъправье деело. А предъся Өилялетъ хвалитъ то особливе.

Пойдимъ же до поступъку того соборыща ихъ противного: який былъ, где, и на которомъ мест[цу], и съ кимъ? Хочешъ ли ведати, хрестиянъский [брате], чытай собе книжъки Руские, друкованые (у Вильни, въ року 1597), не тые, на которые Өилялетъ о[дписъ] чынить, але другие, которымъ написъ: «Справедливое описанье поступку и справы сынод[у Берестейского]. Хотяжъ и то добре ведаемъ, нижъ прот[ивницы (на]шы) гдекольвекъ ихъ достати могуть, паля[ть], (а то,) жебы ся люде *хитрости* ихъ не доведали.

[Вшак]же и въ тыхъ моихъ книжкахъ на своемъ местъцу, кождое речи, яко ся што деяло, прыпомнети не пробачу. Только для Пана Бога прошу всихъ правоверныхъ хрестиянъ: уважъте то у себе—слушне ли [и] ‖(34) справедъливе зъ митрополитомъ и зъ владыками [ст]орона противъная поступовала, бы тежъ [и най]винънейшыми быти мели? Бо хотя тежъ Өи[ля]летъ шыроко тую речь розъвелъ, листовъ и привильевъ въ книжки свое [1] наклалъ, але на якомъ өунъдаменъте то збудовалъ—кождый бачъный розъсуди[ти] можетъ. На што все, кгды

wywietrzałą nad ludźmi vćciwemi, iurisdictiey iego nie podległemi! Dobrze li to vczynili? niech tu każdy obaczy. Y ieśliże taki sąd ma bydź za słuszny poczytany? Zapomnieli podobno onego pisma: «qui magistratui resistit, Deo resistit» [2]. Toć się tu nie tylko mitropolitowi z władykami, ale y samego iego k. mości *mandatom* gwałt y bezprawie działo. A przedsię Philalet chwali to osobliwie.

Podźmisz do postępku tego zborzyska ich przeciwnego: iaki był, gdzie, y na ktorym mieyscu, y *s* kim? Chcesz li wiedzieć, krześciański bracie, czytay sobie *k*siążeczki Ruskie drukowane, nie te, na ktore Philalet odpisuie, ale drugie, ktorym napis: «Sprawiedliwe opisanie postępku y sprawy synodu Brzeskiego». A chociasz y to dobrze wiemy, isz adwersarze gdziekolwiek ich dostać mogą, palą, aby się ich *nieprawdy* ludzie nie dowiedzieli.

A wszakże y w tych moich *k*siąszkach na swym mieyscu, każdey rzeczy, iako się co działo, przypomnieć nie przebaczę. Tylko dla Pana Boga proszę wszytkich prawowiernych krześcian: vwaszcie to sobie—słusznie li y sprawiedliwie li z mitropolitem y władykami strona przeciwna postępowała, by tesz y nawinnieyszymi byli? Bo chociasz Philalet nie małe *k*siąszki o tym napisał, y listow, prywileiow krolewskich w nie nakładł, y szeroce tę rzecz vdaiąc ią za prawdziwą rozwiodł, ale na iakim to fundamencie zbudował—każdy baczny rozsądzić to może. Na co wszytko, gdy przyidzie do

[1] эта «точка» изложена нѣсколько иначе, сравнительно съ Польскимъ [2] Римлян. XIII, 2: «противляяйся власти Божію повелѣнію противляется»: «qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit» (Вульг.)

прыйдетъ до которое речы, порядкомъ на своемъ местцу откажетъ[ся] ему.

А теперъ ворочаюся знову до херытонии, то естъ, до листу на посвецаню, которая всимъ естъ [вѣдома]: якое прыреченье чынивали митрополитъ [и владыкове], отдаючы послушенъство патрыархомъ. [На] которую где бы прышло таковому выкрута[чо]ви, яко естъ Ѳилялетъ, отказовати, нашло бы ся не мало прычынъ въ ней. Бо хотяжъ тамъ прысегаетъ митрополитъ старъшому своему, але не доложоно того, яко естъ (посполите) въ Рымъской про[фес]ыи въ Понътиѳикале Рымъскомъ, то естъ: «намъ ‖(35) и потомъкомъ нашимъ». А протожъ потреба бы кождому патрыаръсе новому, абы митрополитъ знову прысегалъ, поневажъ смерътию *первого* конъчытся обовязокъ прысеги таковое.

A isz mitropolit asz po śmierci Hieremiaszowey przysięgę papieżowi odd*a*-*wał*, tedy znać, isz przysięgi swey, patryarsze vczynioney, dodzierżał. A władykowie nigdy patryarchom żadney przysięgi nie czynili, ani czynić zwykli, tylko (swemu starszemu) mitropolitowi Kiowskiemu. Przeto tesz nie podlegaią zwierzchności Konstantynopolskiego patryarchy. Bo nie pokaże mi tego żaden, aby mieli przysięgać z tym dokładem, żeby mieli zachować posłuszeństwo stolicy Konstantynopolskiey. Ale nie biorę tego wszytkiego sobie na pomoc, chocia by wykrętarz mogł tym beśpiecznie allegować. Lecz ia, w*ie*dząc dawny y pospolity zwyczay kościoła Bożego, mam mocnieysze argumenta z pisma ś. y oycow świętych, na ktore się oglądam. A co dziwnieyszego—pokażę to Philaletowi y wszytkim przeciwnikom tey iedności

ktorey rzeczy, porządkiem na swoim mieyscu odkaże [3] się mu.

A teraz wracam się znowu do cherytonij, to iest, do listu na poświącanie, ktora wszytkim iest wiadoma: iaką professyą czyniwali mitropolit y władykowie, oddaiąc posłuszeństwo patryarchom. Na ktorą gdzieby przyszło wykrętarzowi iakiemu odpowiadać, iako to pan Philalet sam iest, nalazło by się nie mało przyczyn w niey. Bo chociasz tam (napisano, isz) przysięga mitropolit starszemu swemu, ale nie dołożono tego, iako iest w Rzymskiey professij in Pontificali Romano, id est: «nobis et successoribus nostris». A przetosz potrzeba by każdemu patryarsze no‖(20—Ciij)wemu, aby mitropolit znowu przysięgał, poniewasz śmiercią *iego* kończy się obowiązek przysięgi takiey.

А ижъ митрополитъ ажъ по смеръти Еремеиной прысегу папежови отд*алъ*, тогды знать, ижъ присяги своее, патрыаръсе учыненое, додеръжалъ. А владыкове николи патрыаръхомъ жадное прысяги не чынивали, ани то въ обычаю бывало, только митрополитови Киевъскому. Протожъ слушъне бы зверхъности Костенътинопольского патрыаръхи подълегати не мели [1]. Бо не покаже[ть ми] того жаденъ (въ херитонии), абы съ тымъ д[окла]домъ тая прысега ихъ быти мела, жебы мели прысегати на томъ хотечы заховывать послушенъство столицы Костентинопольской [2], (што естъ великимъ аръкгументомъ). Але и того всего не беру собе на помочъ, хотя бы выкрутачъ могъ тымъ безъпечъне алекговати. Але ‖(36) я, в*иде*чы давъный и посполитый звычай церъкви Божое, маю моцъней-

[1] эта «точка» изложена нѣсколько иначе, сравнительно съ Польскимъ [2] въ Польскомъ эта «точка» изложена иначе [3] опечатка: «okaże»

шые доводы съ писма светого и светыхъ (Богоносныхъ) отецъ, на которые ся (большей) огледаю. А (ку тому) што (естъ) дивънейшого—покажу то Ѳилялетови и всимъ противъникомъ тое единости, (чого они альбо не ведаютъ, альбо тежъ и ведаючы черезъ справы [1] на то смотрятъ), ижъ не только митрополитова и владыкъ всихъ, але и самыхъ патрыарховъ таковая была повинность и прысега ихъ, папежомъ (Рымъскимъ) учыненая: ижъ патрыаръхове, въ своихъ провинцыяхъ ставечы митрополита и влад[ыковъ], повинъни были завжды одъ нихъ такую проѳе[сию вѣ]ры (и прысегу) прыймовати (и вытегати), абы были вси повинъни заховати [н]е только веру светую католическую, але тежъ и послушенъство столицы светой Рымъской. (Што [вс?]е патрыаръхове передъ нами были укрыли).

(świętey), isz nie tylko mitropolitowa y władyk wszytkich, ale (nawet) y samych patryarchow (wszytkich czterzech) ta była powinność y przysięga ich, papieżom vczyniona: isz patryarchowie, stawiąc w swoich prowincyach mitropolity y władyki, powinni byli zawsze od nich taką professyą fidei przyimować, aby byli wszyscy powinni zachować nie tylko wiarę ś. katolicką, ale tesz y posłuszeństwo stolicy świętey Rzymskiey.

О чомъ (хочешъ ли шырей ведати), чытай собе «Справы собору ‖(37) Лятеранъского великого», который былъ въ року 1215 одъправованъ (за единости). На которомъ соборе были (сами особами своими) патрыаръховъ два: Костенътинопольский и Еросолимъский, митрополитовъ семъдесять, епископовъ чотыриста, (архиманъдритовъ) опатовъ 12, а инъшого духовенъства, законъниковъ (и иныхъ духовъныхъ особъ) осмъсотъ. Ку тому послове хрестиянъскихъ пановъ цесаръства Греческого и Рымъского, королей (тежъ): Ерусолимъского, Ѳранъцуского, Гишпанского, Анклейского, Кипрского.

O czym czytay sobie Concilium Lateranense (in tomo 2 Conciliorum, karty 949. Ktoremu synodowi iusz to lat trzysta ośmdziesiąt y pięc,) bo w roku 1215 było odprawowane. Na ktorym synodzie było patryarchow (własnych) dwa: Konstantynopolski y Hieruzolimski, mitropolitow 70, biskupow 400, opatow 12, a innego duchowieństwa y zakonnikow 800. Ktemu posłowje krześciańskich panow Greckiego y Rzymskiego cesarstwa, krola Hierozolimskiego, Francuskiego, Hiszpańskiego, Angielskiego y Cyprskiego.

Послухайже, брате милый, што тамъ на томъ такъ великомъ соборе было постановено. А положу тобе тутъ два каноны (то естъ правила, четверътый и пятый): одинъ—абысь обачылъ, який

Posłuchayże, bracie miły, co tam było na tym synodsie tak wielkim postanowiono. A położę tu dwa kanony (tego synodu): ieden—abyś obaczył, iaki iad y waśń przeklęta była (y)

[1] опечатка: «справы»; *в* пропущено въ древнемъ наборѣ

ядъ иваснь проклетая была часу сцызмы противъ Рымъской церъкви одъ Грековъ (,—чого немаль и теперъ упоръные Грекове и наша некоторая безумная Русь деръжатъся); а другий (канонъ)—о послу‖(38)шенъстве патрыаръховъ, яко ся вышей поменило, столицы Рымъской (повинъномъ).

А то маешъ два каноны [1].

czasu schyzmy przeciw Rzymskiemu kościołowi od Gre‖(21)kow, a drugi [3] (oto ten), o ktorymem zmiankę wyższey vczynił—o posłuszeństwie patryarchow stolicy Rzymskiey.

A woląc to po-Łacinie napisać, abyś potym sam sobie wykładał, bom tesz w Ruskim exemplarzu po-Rusku napisał ten ieden kanon o patryarchach.

(Перъшый.)

О пыше Греческой напротивъ Латинъниковъ.

Глава 4.

«Ачъкольвекъ Грековъ, за дней нашихъ до послуше[н]ства столицы апостольское навращеныхъ, боронити и шановати хочемъ, а звлаща звычае и захованя ихъ, иле ведле Бога можемо зносити,—а ведже въ тыхъ речахъ имъ поблажати ани хочемъ, ани можемъ, которые небеспечъность души раждаютъ и церковной учтивости увлачаютъ.

«Абовемъ потомъ яко церъковъ Греческая, зъ некоторыми помочъниками и оборонъцами своими, одъ послушенъства столицы апостольское скоро одъступила, такъ вельце Грекове почали ся брыдити ‖(39—є) [2] Латинъниками. Ижъ межы инъшыми речъми, которыхъ ся зъ уближеньемъ ихъ непобожне допущали, и то было: ижъ кгды презвитерове Латинские на престолахъ ихъ служъбу Божую отправовали, ино Грекове не перъвей на нихъ служыти хотели, ажъ якобы поскверъненые первей омыли. Ку тому, и окрещеныхъ одъ

De superbia Græcorum contra Latinos.

Caput 4.

Licet Græcos, in diebus nostris ad obedientiam sedis apostolicæ reuertentes, fouere et honorare velimus, mores ac ritus eorum, quantum cum Deo possumus, sustinendos,—in his tamen illis differre nec volumus, nec debemus, quæ periculum generant animarum et ecclesiasticæ derogant honestati.

Postquam enim Græcorum ecclesia, cum quibusdam complicibus ac fautoribus suis, ab obedientia sedis apostolicae se subtraxit, in tantum Græci cœperunt abominari Latinos. Quod inter alia, quæ in derogationem eorum impie committebant: si quando sacerdotes Latini super eorum celebrassent altaria, non prius ipsi sacrificare volebant in illis, quam ea tanquam per hoc inquinata lauissent. Baptisatos etiam a Latinis—et ipsi Græci rebaptisare ausu temerario præsumebant. Et adhuc (sicut accepimus) quidam agere hoc non verentur.

[1] эти два абзаца (въ Западно-Русскомъ и Польскомъ)—совсѣмъ различнаго содержанія
[2] є стоитъ внизу страницы, подъ текстомъ, по срединѣ [3] опечатка: «drugi*ey*»

Латинъниковъ—знову Грекове перекрещывати упоръною смелостью важылися. И до сихъ часовъ еще, яко маемъ ведомость, некоторые то чынити не встыдаютъся.

«А такъ, хотечы таковое погоръшенъе одъ церъкви Божое отдалити, за радою светого собору, сродзе росказуемъ, абы таковыхъ речей напотомъ не смели ся важити, згожаючыся яко сынове послушъные зъ светою Рымъскою церковью матерью своею, абы была едина овъчаръня и единъ пастыръ. А еслибы хто што такового важылъся учынити, таковый, мечемъ одълученья скараный, одъ всякого вряду и достоенства[1] ‖(40) церъковъного изъверъженъ быти маетъ».

Volentes ergo tantum ab ecclesia Dei scandalum amouere, sacro suadente concilio, districte præcipimus, vt talia de cætero non præsumant, conformantes se tanquam obedientiæ filij sacrosanctæ Romanæ ecclesiæ matri suæ, vt sit vnum ouile et vnus pastor. Si quis autem aliquid tale præsumpserit, excom[m]unicationis mucrone percussus, ab omni offi*t*io et benefi*t*io ecclesiastico deponatur.

Безъмала бы и теперъ того у нашое милое Руси не знашолъ! А то вже не только противъ Рымляномъ, але и противъ Богу и симъболови *веры светое*, которое мовитъ: «исповедую едино крещение».

Bezmała by y teraz tego v naszey miłey Rusi nie nalazł! Toć tu iusz nie tylko przeciw Rzymianom, ale y przeciw Bogu y przeciw symbolowi *katolickiemu*, gdzie mowi: «confiteor vnum baptisma».

А о служению на престолахъ ихъ Рымъскому каплановн не только жебы ся тымъ брыдити мели, але и до церъкви кгды который капланъ увойдетъ, маютъ собе за поскверъненую. А коли Арыянове, геретикове, блюзнерьцы имени Божого и неприятеле веры и церемоней ихъ гурмами до церъкви прыйдутъ и насмеваютъся зъ ихъ церемоней—ино слепы того!

Послухай же еще другого правила (о повинности патрыаръховъ противъ папежомъ Рымъскимъ, которому написъ таковый):

Posłuchaycież ieszcze drugiego canonu.

О достойности патриаръховъ.

Глава 5.

‖(22) De dignitate patriarcharum.

Caput 5.

«Одновляючы старые привилья столицъ патри‖(41)аръшескихъ, за ухвалою

Antiqua patriarchalium sedium priuilegia renouantes, sacra vniuersali sinodo

[1] опечатка: «достоонства»

светого вселенского собору, постановляемъ: абы по Рымъской церъкви, которая зъ воли Божее надъ всими иными порадное власти маетъ зверхъность, яко то мати всихъ въ Христа верующыхъ и учытельница, Костенътинопольская столица перъвое, Алексанъдрейская второе, Анътиохийская третее, Ерусолимъская четвертое местце (на Христа) маетъ, заховавшы кождой [1] зъ нихъ свою власную достойность. Такъ ижъ кгды потомъ оныхъ столицъ предънейшые пралатове одъ Рымъского епископа прыимутъ палиюшъ, (а по нашому омоѳоръ,) што естъ знакомъ зуполъное достойности епископъское, отдавъшы ему веръности и послушенъства прысягу,—вольно тежъ будетъ и онымъ омоѳоры своимъ епископомъ розъдавати, прыймуючы одъ нихъ исповеданье веры правъдивое и присегу на послушенство Рымъской церкви одъ ныхъ же.

approbante, sancimus: vt post Romanam ecclesiam, quæ disponente Domino super omnes alias ordinariæ potestatis obtinet principatum, vt pote mater vniuersorum Christi fidelium et magistra, Constantinopolitana primum, Alexandrina secundum, Antiochena tertium, Hierosolimitana quartum locum obtineant, seruata cuilibet propria dignitate. Ita quod postquam eorum antistites a Romano pontifice receperint pallium, quod est plenitudinis pontificalis insigne, præstito sibi fidelitatis et obedientiæ iuramento,—licenter et ipsi suis sufraganeis pallium largiantur, recipientes pro se professionem canonicam et pro Romana ecclesia sponsionem ab eisdem.

«Знамя тежъ албо хоруговъ креста Господня предъ собою носити увезде ‖(42) имъ вольно, опрочъ въ граде Рымъскомъ, и на кожъдомъ таковомъ местъцу, где бы найвышъшый епископъ самъ особою своею былъ, альбо поселъ его великий, который бы на собе носилъ достойность апостольскую. Ку тому во всихъ паньствахъ, зверхъности ихъ подъпеглыхъ, коли потреба будетъ до нихъ, отзовъ быти маетъ, а ведъже заховавъшы вцале апеляцыю до столицы апостольское, хто бы ее потребовалъ, што одъ всихъ покоръне заховано быти маетъ».

(Y daley tamże mowi:)

Dominicæ vero crucis vexillum ante se faciant vbique deferri, nisi in vrbe Romana, et vbicunque summus pontifex præsens extiterit, vel eius legatus vtens insignijs apostolicæ dignitatis. In omnibus autem prouincijs, eorum iurisdictioni subiectis, ad eos, cum necesse fuerit, prouocetur, saluis appe[l]lationibus ad sedem apostolicam interpositis, quibus est ab omnibus humiliter deferendum.

Смотри жъ тутъ, хрестиянъский брате, якая была повинъность патрыаръховъ *всихъ* ку церкви Рымъской! А не только на томъ соборе, (которому вже

Patrzay że tu, krześciański bracie, iaka była powinność patryarchow *Konstantynopolskich* ku kościołowi Rzymskiemu! A nie tylko na tym synodzie,

[1] опечатка: «кождый»

летъ большей нижъ триста и осмъдесятъ минуло,) але и передъ тымъ завжды вси патриаръхове были подъ послушенъствомъ Рымъского епископа, который ихъ на столици сажалъ, непослушныхъ, а звлаща геретиковъ—скидалъ, часомъ и надъ волю са‖(43)мыхъ цесаровъ Греческихъ; другихъ опятъ—которыхъ цесарове скидали (и выганяли)—на столицы ихъ (патриаръшеские) моцне прыворочалъ, (такъ ижъ ся тому и сами цесарове Греческие, знаючы зверхъность его, противляти не смели).

ale y przedtym zawżdy byli wszyscy patryarchowie sub obedientia summi pontificis, ktorẙ ich na stolice sadzał, nieposłusznych, a zwłaszcza heretykow—degradował, czasem y nad wolą samych cesarzow Greckich; drugich zaś—ktorych cesarze zrzucali—na stolice ich mocnie przywracał.

Далей Ѳилялетъ, на тойже каръте [1], поведаетъ, ижъ въ шкрыпте сынодовомъ вспоменено, же митрополитъ зъ своими товарышми владыками—одступеньемъ патриаръшеское зверхъности и отданьемъ послушенъства Рымъскому папежови—противъ листовънымъ обетницамъ своимъ выкрочыл*и*; протожъ наперъвей тую обетницу и упевъненья а вымер*а*нья зъ ихъ листовъ власныхъ показати обецуетъ.

И я, кгды до тыхъ листовъ прыйдетъ, покажу, ижъ Ѳилялетъ некоторые зъ нихъ несправедливе въ книжъки [2] свое вписалъ: бо только то зъ нихъ выбиралъ, што на свою сторону быти бачылъ; а што ‖(44) передъ тымъ и за тымъ стояло, и што бы яснейшую правъду речы показало, то укралъ. До которыхъ листовъ кгды прыйдетъ, обачышъ, хрестиянъский брате, зъ яковыхъ онъ листовъ тые свое *шматки* выбиралъ! (Бо я ихъ тобе целые тутъ положу, не такъ яко онъ по штучъкахъ выбираючи, абысь узналъ неправду того чоловека, который ся милосникомъ правды называетъ.)

Daley Philalet, na teyże karcie, powiada, isz w skrypcie synodowym wspomniono, że mitropolit z swoimi towarzyszmi władykami—odstąpieni[e]m patryarszey zwie*r*chności y oddani[e]m posłuszeństwa Rzymskiemu papieżowi—przeciw listownym obietnicam swoim wykroczy*ł*; przetosz naprzod te obietnice y v‖(23)pewnienia a wymierzania z ich listow własnych pokazać obiecuie [3].

Gdy tedy przyidzie do tych listow, pokażę y ia, isz Philalet niektore z nich niesprawiedliwie w *k*siąszki swe wpisał: bo tylko to z nich wybierał, co na swą stronę być baczył; a co przed tym y za tym szło, y co by clariorem sententiam pokazało, to vkradł. Do ktorych listow gdy przyidzie, obaczysz, krześciański bracie, z iakich on listow te swoie *sztuczki* wybierał!

[1] см. 2-ую книгу «Памятниковъ полем. литер.», стлбц. 1016—1018 [2] опечатка: «книжъкахъ» [3] опечатка: obiecuię

На семой [1] каръте *обецуеться* Ѳилялетъ показати, ижъ митрополитъ и владыкове тымъ отступеньемъ прычиненья своихъ пожытъковъ и вывышъшенья (своего) шукали. (Ино) и на то дастъся ему слушъный отказъ, (и покажеться то явне,) же того не прагнули.

На тойже [2] каръте (семой) поведаетъ, ижъ митрополитъ и владыкове, (за тымъ одъступеньемъ,) ѳальшыве удаються за духовъные релии Греческое. (Ино) и до того коли порядъкомъ прыйдетъ, покажу я на ‖(45) Ѳилялета, же въ баламутни зостанетъ, а рыхлей то самъ на собе одънесетъ, же ся ѳальшиве удаетъ за чоловека старожытное релией Греческое, будучы спроснымъ и проклятымъ геретикомъ, который не (такъ) веры Греческое правдивое, *яко большей* геретическое баламутни своее скрыте боронитъ, и таитъся, яко гадина подъ травою (,—чого простакове не видятъ).

На остатъку чынитъ зменъку о календару новомъ [3]. И тамъ покажетъся, же ани нового, ани старого не розумеетъ, а только свѣтомъ баламутитъ.

То все, што ся вышей (помянило, вкратъце [4]) *на*писалося на передъмову его, а теперъ вже кгрунътовъне прыступуючы до речы *самое* и до отказу на *писмо его*, кладу наперъвей слова его власные, которые такъ написалъ:

Na siodmey karcie *chce* pokazać Philalet, isz mitropolit y władykowie tym odstąpieniem przyczynienia swoich pożytkow y wywyszszenia szukali. Y na to da mu się słuszny respons, że tego nie pragnęli.

Na teyże karcie powiada, isz mitropolit y władykowie fałszywie vdaią się za duchowne Greckiey religij. Y do tego gdy przyidzie, porządkiem pokażę ia na Philaleta, isz w bałamutni zostanie, a rychley to sam na sobie odniesie, że się fałszywie vdaie za człowieka starożytney wiary Greckiey, będąc sprośnym y przeklętym heretykiem, ktory nie Greckiey wiary prawdziwey, *ale* swey heretyckiey bałamutni skrycie broni, y tai się, iako gadzina pod trawą.

Na ostatku czyni zmiankę o kalendarzu nowym. Y tam pokaże się, isz ani nowego, ani starego nie rozumie, a tylko światem bałamuci.

To wszytko, co się wyszszey *pisało* na przedmowę [5] iego, a teraz iusz gruntownie przystępuiąc do rzeczy *dalszey* y do odkazu na *szkrypt synodu Brzeskiego*, kładę naprzod słowa iego własne, ktore tak napisał:

[1] неточное указаніе: въ Польскомъ текстѣ—4, въ Западно-Русскомъ—10 (см. 2-ую книгу «Памятн. полемич. литер.», стлбц. 1029, 1032) [2] неточное указаніе: въ Польскомъ текстѣ—4, въ Западно-Русскомъ—10 (см. 2-ую книгу «Памятн. полемич. литер.», стлбц. 1031, 1032) [3] см. 2-ую книгу «Памятн. полем. литер.», стлбц. 1031, 1032 [4] опечатка: «в*р*катъце» [5] опечатка: przedmow*ie*

‖(46) Ѳилялетъ [1].

«Мы, церъкви Восточъное Греческое сынове и набоженьства хрестиянъского, черезъ нихъ продъкомъ нашымъ поданого, статечъные наследовцы, такъ духовъного, яко свецъкого стану люде будучы, хотя за баръзо глухимъ объвещеньемъ до Берестя Литовъского собраные».

Отказъ.

Дай то, Боже, жебы то была правъда: жесте правдив*ое* церъкви светое Восточъное сутъ наследовцами! Але где бы ся прышло на печати и подъписы рукъ у того вашого шкрыпту погледети, нашл*о* бы *ся* тамъ большей волъковъ, а нижъ овечокъ! большей выродъковъ, а нижъ правдивыхъ сыновъ! большей геретиковъ, Арърыяновъ, атеистовъ, а нижъ правоверъныхъ хрестиянъ! а межы духовъными преднейшыми—апостатовъ, которые и Богомъ, и церьковью, и господаремъ своимъ властнымъ—не толь‖(47—ж)ко патриаръхами—побаламутили! О чомъ нижей услышишъ.

Ѳилялетъ.

Въ томъже шкрыпте своемъ поведаютъ, якобы «одъ некоторыхъ посельства до митрополита были, которыми яко витаный, такъ и до знесеня и порозуменья местъца, часу и порядку схажокъ и инъшыхъ справъ сынодовыхъ бывалъ ужыванъ» [2].

Philalet [3].

«My, kościoła Oryentalnego [4] Greckiego synowie y nabożeństwa krześciańskiego, przez nich przodkom naszym podanego, stateczni naśladowcy, tak duchownego, iako świeckiego stanu ludzie będąc, chocia za barzo głuchym obwieszczenim do Brześcia Litewskiego zebrani».

‖(24—D) Respons.

Day to, (Panie) Boże, żeby to była prawda: żeście są «prawdziw*i* naśladowcy kościoła ś. Oryentalnego»! Ale gdzie by się przyszło na pieczęci y podpisy rąk v tego scryptu waszego popatrzyć, nalaz*ł* by tam więcey wilkow, a nisz owieczek! więcey wyrodkow, a nisz prawdziwych synow! więcey heretykow, Arryanow, ateistow, a nisz prawdziwych krześcian! a miedzy duchownemi przednieyszemi—apostatow, ktorzy y Bogiem, y kościołem, y panem swym własnym—nie tylko patryarchami—pobałamucili! O czym niżey vsłyszysz.

Philalet.

W tymże spisie swoim powiadaią, iakoby «od niektorych poselstwa do mitropolita były, ktoremi iako witany, tak y do zniesienia y porozumienia z strony mieysca, czasu y porządku zchadzek y inszych spraw synodowych bywał vżywan» [5].

[1] нижеслѣдующая выдержка взята въ сокращенномъ видѣ изъ 11-го листа Западно-Русскаго текста «Апокрисиса» (см. 2-ую кн. «Пам. полем. лит.», стлбц. 1034) [2] см. 2-ую книгу «Пам. полем. лит.», стлбц. 1034 [3] нижеслѣдующая выдержка взята въ сокращенномъ видѣ изъ 5-й страницы Польскаго текста «Апокрисиса» (см. 2-ую кн. «Пам. полем. лит.», стлбц. 1033) [4] опечатка: Oryental*e*ego [5] см. 2-ую кн. «Пам. полем. лит.», стлбц. 1033

Отказъ.

Не одинъ митрополитъ, хотяжъ естъ старъшымъ, до тое справы належалъ, але тежъ и иные владыкове предънейшые, а особливе ихъ милость панове сенаторове, одъ его королевъское милости на тотъ соборъ Берестейский посланые, яко послове, которые местъце [1] панъское и особу (его) на собе носили, безъ которыхъ што зачынати митрополитови не годилося. А ижъ яко послове его королевъское милости, такъ ани владыкове о таковомъ по‖(48)сыланью ихъ и пытанюся о часе и местъцу, коли [и] якого до митрополита посылано, ничого не ведали,—прожно ся тымъ объмавляютъ, кгдыжъ то не прыватъные, ани покутные посельства быти мели, але явъные (такъ) до всихъ владыковъ (, яко и до митрополита). О чомъ свид*и*тель естъ Богъ (Вседержитель), же владыкове (о таковомъ поселстве) ани слыхали! А тежъ не потреба было о часе пытат*ися*: ведали о немъ зъ универъсаловъ его королевъское милости и (зъ листовъ) митрополихъ; такъже—ани о местъцу, где ся сходити мели: кгдыжъ сыноды духовъные не по господахъ (прыватныхъ), але въ церъквахъ завжды звыкли ся отправовати. А ку тому не перъшый то былъ сынодъ у Берести: и передъ тымъ по колько разъ соборы бывали въ церъкви соборной мурованой светого Николы; вшакъ естъ (ухвала и) постановенье соборовое, одъ митрополита и одъ всихъ епископовъ въ року 1591 выданое, где ‖(49) ся обовезали на каждый рокъ на день рожества светого Иоана Крестителя на сынодъ до Берестя зъеждчатися. Неведомостью тежъ трудно объмавлятися маете: вшакесте мели межи со-

Respons.

Nie ieden mitropolit, chociasz iest starszym, do tego należał, ale tesz y inni władykowie przednieyszy, a osobliwie ich mść panowie senatorowie, od iego kro. m. na ten synod Brzeski iako posłowie posłani, ktorzy mieysce [2] pańskie y osobę na sobie nosili, bez ktorych co zaczynać nie godziło się mitropolitowi. A isz iako posłowie iego kro. m., tak ani władykowie o takowym ich posyłaniu y pytaniu się o czasie y mieyscu, kiedy y kogo do mitropolita posyłali, nic nie wiedzieli,—prożno się tym obmawiaią, gdysz to nie prywatne, ani pokątne poselstwa bydź miały, ale iawne [3] do wszytkich władykow. O czym Bog iest świadek, że władykowie ani słychali! A tesz nie potrzeba było o czasie pytać: wiedzieli o nim z vniwersałow iego kro. m. y ‖(25) mitropolitowych; także—ani o mieyscu, gdzie się zchodzić mieli: gdysz synody duchowne nie po gospodach, ale w kościele zwykły się odprawować. A ktemu nie p*i*rwszy to był synod w Brześciu: ale po kilka kroć przed tym synody bywały w cerkwi katedralney murowaney ś. Mikołaia; wszak iest postanowienie synodowe, od mitropolita y od wszytkich władykow (na pismie) wydane w roku 1591: gdzie się obowiązali na kożdy rok na dzień narodzenia ś. Iana Krzciciela do Brześcia na synod zieżdżać się. Niewiadomością tesz trudno odmawiać się macie: wszakeście mieli miedzy sobą Bałabana, władykę Lwowskiego, ktory do tego postanowienia rękę swoię podpisał y pieczęć przyłożył. Ale te wymowki na to są vczynione, *isz* swoie zborzysk*a* nie na słusznym mieyscu odprawowali, (ale) w bożnicy heretyckiey, przeciw

[1] опечатка: «меетъце» [2] опечатка: miysce [3] опечатка: iawn*ie*

бою Балабана, владыку Львовъского, который до того постановенья руку свою подъписалъ и печать прыложылъ. Але (и хтожъ того не видитъ, же) тые вымовъки на то сутъ учыненые, (жесте сами обачыли не рыхло, и) жесте свое соборище (опрычъное) не на слушномъ местцу одъправовали, въ божници геретической, противъ яснымъ правиломъ. Прото ся тыми орашъками хотятъ выкрутити. Але послышишъ нижей: пойдетъ ли имъ тая вымовъка?

iasnym kanonom. (Co sami widząc, isz źle vczynili), a to się temi fraszkami chcą wykręcić. Ale posłyszysz niżey: poydzie li im ta wymowka?

Өилалетъ.

Далей тамъже пишетъ: «А кгды (, поведа,) тотъ день прышолъ, зъшедъшыся на одно местъце, которое есмо за престронъностью до того у Берести наспокойнейшое бачыли, ожыдали есмо на инъшое ме‖(50)стце, если бы ся то не было здало, назначенья и на якое насъ до него одъ митрополита увозванье, альбо прынамней на учыненье вступу якого черезъ него до сыноду, умыслъ маючи, гдебы вже што таковаго былъ на которомъ кольвекъ местъцу розъчыналъ, до него прыбыти, и наперъвей зъ стороны порядъку на сыноде потребного, абы насъ ихъ милость панове Рымъское релии, а особливе послове одъ его королевъское милости, если бы якие были, въ неряде зъ огидою нашою не заставали» [1]. И далей поведаютъ, якобы посылали до его милости князя арцыбискупа Львовъского, оповедаючися. И засъ тыежъ послове и до митрополита съ такимъже оповеданьемъ ездили, которого (, поведа,) найти не могли; и якобы владыце Пиньскому оповедали-

Philalet.

Daley tamże pisze: «A gdy tedy ten dzień przyszedł, zszedszy się na iedno mieysce, ktoreśmy za przestronnością do tego w Brześciu naspokoynieysze baczyli, ożydaliśmy na insze mieysce, ieśli by się to nie było zdało, naznaczenia y na iakie nas do niego przez mitropolita wezwanie, abo przynamniey na vczynienie wstępu iakiego przezeń do [2] synodu, vmysł maiąc, gdzieby iusz co takowego był na ktorym kolwiek mieyscu rozczyniał, do niego przybydź, y naprzod z strony porządku na synodzie potrzebnego, aby nas ich młść panowie Rzymskiey religij, a osobliwie posłowie od krola iego mści, ieśli by iakie były, w nierządzie z ohidą naszą nie zastawali» [3]. Y daley powiadaią, iakoby posyłali do iego mśc[i] x. arcybiskupa Lwowskiego, opowiadaiąc się. Y zasię cisz posłowie y do mitropolita z takimże opowiadani[e]m ieździli, ktorego prynaleść nie mogli; y iakoby władyce Pińskiemu opowiadali; a tym czasem, nisz się posłowie wro‖(26—D ij)cili, nie chcąc y

[1] эта выдержка сдѣлана съ нѣкоторыми сокращеніями и измѣненіями, какъ это видно изъ сличенія съ подлиннымъ текстомъ «Апокрисиса» (см. 2-ую кн. «Пам. полем. лит.», стлбц. 1036) [2] въ подлинникѣ *do* по ошибкѣ напечатано два раза [3] эта выдержка сдѣлана съ нѣкоторыми сокращеніями и измѣненіями, какъ это видно изъ сличенія съ подлиннымъ текстомъ «Апокрисиса» (см. 2-ую кн. «Пам. полем. лит.», стлбц. 1035)

ся; а тымъ часомъ, нижъ ся послове зверънули, не хотечи часу травити, обрали двохъ марьшалъковъ для порядъку: одного духовъного, а другого свецъкого [1].

czasu trawić, obrali dwuch marszałkow dla porządku: iednego duchownego, a drugiego świeckiego [2] etc.

(51) Отказъ.

Ту бы Самого Пана Бога, Который на серъца людъские смотритъ, судьею потреба: былъ ли тотъ умыслъ ихъ до церъкви збиратися и зъ митрополитомъ и владыками такъ скромне, яко ся залецаютъ, поступовати? Але потомъ самый скутокъ, який былъ ихъ умыслъ, явне показалъ! Послухай только!

Кгды день сынодови назначоный прыпалъ, митрополитъ, съ *пятьма* владыками и зъ духовенъствомъ инымъ зъшедъшися на местце звыклое до церкви соборъное а выслухавъшы служъбы Божое литуръгии светое, не малую ѳилю иныхъ владыковъ, яко Премыского и Львовъского, такъже и духовенства *болшого*, очекивалъ. А не дочекавъшыся, потомъ молитвы звыклые съ прызываниемъ Духа Светого, яко бываетъ звыклый обычай на соборехъ (чынити), одправилъ. А не зачинаючи оного дня ничого далей, толко въступъ до сыноду учынивъши, оное перъшое за(52)седанье и справу писарови прысяглому записати росказалъ, очекиваючы на послы его королевъское милости, которые недалеко были (а праве только зъеждчалися) (которыхъ былъ послалъ его королевъская милость на местце свое, (и) для постереганя порядъку и покою *посполитого*). А нижъ некоторые панове свецъкие съ противное стороны зъ великою личъбою людей и зъ аръматою, яко до войны, прыехавъшы добре пе-

Respons.

Tu by Samego Pana Boga, Ktory na serca ludzkie patrzy, sędzią potrzeba: był li ten vmysł ich do cerkwie zebrać się y z mitropolitem y władykami tak skromnie, iako się zalecaią, postępować? Ale potym samy skutek, iaki był ich vmysł, iawnie pokazał! Słuchay tylko!

Gdy dzień naznaczony synodu przypadł, mitropolit, z *drugimi* władykami y z duchowieństwem innym zszedszy się na mieysce zwykłe do kościoła katedralnego a wysłuchawszy służby Bożey liturgij ś., nie małą chwilę innych władykow, iako Przemyskiego y Lwowskiego, także y duchowieństwa *inego*, oczekiwał. A nie doczekawszy się, potym modlitwy zwykłe *s* przyzywaniem Ducha Ś., iako bywa na synodziech obyczay, odprawił. A nie zaczynaiąc onego dnia nic więcey, tylko wstęp do synodu vczyniwszy, zasiadanie ono y ten akt pierwszy notario publico zapisać roskazał, oczekiwaiąc na posły iego k. młci, ktorzy nie daleko byli (a posłał ich był iego k. m. na mieysce swoie, dla postrzegania pokoiu y porządku *synodowego*). A isz niektorzy panowie świeccy z strony przeciwney z wielką lidzbą ludzi y z armatą, iako do woyny, przyiachawszy dobrze przed czasem tego synodu do Brześcia, postrachy y pogroźki [3] mitropolitowi y władykam czynili, — trudno było co

[1] см. 2-ую книгу «Памятн. полем. лит.», стлбц. 1036, 1038 [2] см. 2-ую книгу «Пам. полем. литер.», стлбц. 1035, 1037 [3] опечатка: pogrożsk

редъ часомъ (назначонымъ) собору до Берестя, пострахи и погрозъки митрополитови и владыкамъ чынили,—трудно было што зачынати перъшого дня, а наболей безъ пословъ его королевское милости. Але назавтрей же кгды ся послове его королевъское милости вси зъехали, доведавъшыся о таковыхъ пострахахъ и похвалъкахъ зъ стороны противъное, *намовивъшися* зъ митрополитомъ и владыками, владзою его королевъское милости и съ повинъности своее, на которую были послани, покой ‖(53) опатрыли, артыкулы покою и беспеченства списали, местце схажкамъ сынодовымъ звыклое въ церкви соборной светого Николы объволать и до дверей церъковъныхъ и костела Рымъского у ѳары ознаймивъшы на писме поприбияти велели, абы всимъ было ведомо. То вже тутъ сторона противная трудно ся неведомостью местца сынодовыхъ схажокъ вымавляти маетъ: могли ся вже о то митрополита не пытати! А если перъшого дня, для неведомости местъца, прыйти не могли,—а для чогожъ назавтрей не прышли, кгдыжъ имъ были и местца въ церкви наготованы, и церъковь по тые дни отворомъ стояла? Ку тому, азали ихъ послове его королевъское милости не объсылали? изали ихъ и сами особами своими, ездечи до стороны противное, не упоминали? Просили, абы тымъ приватнымъ схажкамъ покой дали, а на местъце звыклое, до церъкви соборъное, до митрополита и до иное братьи своее влады‖(54)ковъ шли, и тамъ спольне о всемъ добромъ намовъляли. *А наболей* упоминаючи ихъ и о то, абы геретикомъ покой дали, которыхъ межы ними болшей было, а нижъ правдивыхъ *хрестиянъ*. *А чомужъ* того напоминанья *не* послухали?

zaczynać pierwszego dnia, a zwłaszcza bez posłow iego k. m. A nazaiutrz gdy się panowie posłowie iego k. m. wszyscy ziachali, dowiedziawszy się o takich postrachach y pochwałkach strony przeciwney, *za prozbą* mitropolita y władykow, władzą iego k. m. y *s* powinności swey, na ktorą posłani byli, pokoy opatrzyli, artykuły pokoiu y beśpieczności spisali, mieysce schadzkam synodowym zwykłe w kościele katedralnym ś. Mikołaia obwołać y do drzwi kościelnych, (nie iedno w katedral‖(27)nym, ale) y w Rzymskim kościele v fary, oznaymiwszy na pismie przybić kazali, aby wszytkim było wiadomo. Toć iusz tu trudno strona przeciwna niewiadomością mieysca synodowych [1] schadzek ma się wymawiać: mogli się iusz o to mitropolita nie pytać. A ieśli pierwszego dnia, dla niewiadomości mieysca, przyść nie mogli, — a dla czegosz nazaiutrz [2] (y trzeciego dnia) nie przyszli, gdysz im były y mieysca w cerkwi nagotowane, y cerkiew po te dni otworem stała? Ktemu, izali ich posłowie iego k. m. panowie senatorowie nie obsyłali? izali ich y sami osobami swoimi, ieżdżąc do strony przeciwney, nie vpominali? Prosili, aby tym prywatnym [3] swoim schadzkam pokoy dali, a na mieysce się zwykłe, do kościoła katedralnego, do mitropolita y do iney braciey swey władykow szli, y tam spolnie o wszytkim dobrym namawiali. *Ktemu* vpominaiąc ich y o to, aby heretykom, ktorych miedzy nimi więcey, a nisz prawdziwey *Rusi* było, pokoy dali (y odłączyli się od nich). A *gdziesz* tego vpominania posłuchali? Wszak dosyć ieszcze czasu *było* drugiego y trzeciego dnia.

[1] опечатка: synodow*j*ch [2] опечатка: nazaiu*rt*z [3] опечатка: pr*j*watn*j*m

Вшакъ досытъ еще часу другого и третего дня *мели.*

Вымавляются въ томъ то списе своемъ, ижъ одъ митрополита посыланя очекивали: азали бы ся, поведа, о замешъканье дня перъшого пpыславъши объмовилъ, для чого ихъ першого дня до себе не увозвалъ [1]? А якогожъ, прошу, посыланья учтивъшого до себе еще ожыдали? Азали то и не назбытъ было, же ихъ милость панове сенаторове, которые на собе особу паньскую носили, не огледаючися на повагу свою, (але) для доброго хрестиянъского до нихъ сами ездили, именемъ его королевъское милости напоминали, просили,—што всимъ было ведомо? А чомужъ не услухали, але *и то* въ списе своемъ (утаили) и ни якое зменъки, (бы тежъ ‖(55—s) и противъное,) въ томъ не учынили? Што за ответъ на то дадутъ, нехъ скажутъ. Мильшая имъ была шопа геретическая, а нижъ домъ Божый! Милшые геретикове, Аръpыянове, а нижъ католикове (и Рымляне), которымъ тотъ сынодъ такъ яко и Руси *сполъне належалъ*, а геретикове до него ничого не мели!

(Далей) поведаютъ, же обрали двохъ маръшалковъ межи собою: одного духовного, а другого свецъкого [2]. (Пытамъ:) а моглижесте то учынити (сами) безъ другое стороны? Ку тому кого (обрали)? О духовномъ не пытаюся, але о свецъкомъ маръшалку вашомъ (мовлю). Менуй*те* его: хто былъ? комусте тотъ (свой сынодовый) порядокъ были злецили? А ижесте его меновать встыдалися, я повемъ, хто былъ: геретикъ (спросный, горъшый, нижъ) Аръриянинъ, атеиста (, который ничого

Wymawiaią się w tym to spisie swoim, isz od mitropolita posłania oczekiwali: azali by się, powiada, o zamieszkanie dnia pierwszego przysławszy obmowił, dla czego ich nie wezwał dnia pierwszego? [3] A iakiegosz, proszę, posyłania vćciwszego do siebie ieszcze oczekiwać mieli? Azali to y nie nazbyt było, że ich mość panowie senatorowie, ktorzy na sobie osobę pańską nosili, nie oglądaiąc się (y) na powagę swoię, dla dobrego krześciańskiego do nich sami ieździli, imieniem i. k. m. napominali, prosili,—co wszytkim było iawno? A czemusz nie vsłuchali, ale *ieszcze* y w spisie swoim żadney zmianki o tym nie vczynili? Co za respons na to dadzą, niech powiedzą. Milsza im była szopa heretycka [4], a niżli dom Boży! Milszy heretykowie, Arryanowie, a niżli katolikowie, ktorym ten synod tak iako y Rusi *służył*, a heretykowie do niego nic nie mieli!

Powiadaią, że obrali dwuch marszałkow miedzy sobą: iednego duchownego, a drugiego świeckiego [5]. A mogliżeście to vczynić bez drugiey strony? Ktemu kogo? Nie pytam się o duchownym, ale o świeckim marszałku waszym. Mianuy go: ‖(28—Diij) kto był? komuście ten rząd byli zlecili? A ieśliże się mianować wstydzicie, ia powiem, kto był: heretyk, Aryanin, ateista! Wszak go dobrze wszyscy znaią, iakiey wiary był człowiek, chociasz ślachecki.

[1] см. 2-ую кн. «Пам. полем. лит.», стлбц. 1038 [2] см. 2-ую кн. «Пам. полем. лит.», стлбц. 1038 [3] см. 2-ую кн. «Пам. полем. лит.», стлбц. 1037 [4] опечатка: heretjcka [5] см. 2-ую кн. «Пам. полем. лит.», стлбц. 1037

не верилъ и по епикуръску жывотъ свой провадилъ)! Вшакъ его самого веру и жытие на свете вси добре знали, хотяжъ былъ шляхтичъ зацный.

‖(56) Не вспоминаю местца, на которомъ свое соборыще и (тые) суды несправедливые *строили*, до которого (имъ, яко) православънымъ хрестияномъ, и входити не годилося, на которомъ (то местцу) не только соборовали, але и литоргии светые отправовати смели. Азасте панове (владыкове) апостатове запаметали, што мовятъ правила апостольские 45 и 65: «который бы вшолъ до божницы Жыдовъское, поганьское и геретическое»? [1] Нужъ правило 33 Ляодикейского собору? [2] Слухайтежъ еще, яко таковые соборыща и божницы называетъ правило 71 [3] собору Каръѳагенъского, мовечы: «геретические соборыща не сутъ церъковью, але соборыщемъ дияволскимъ». Ку тому правило 7 собору Кганкгренского такъ мовитъ: «если бы хто, опрочъ католическое церъкви, соборища якие чынилъ и тамъ справы церъковъные отправовалъ, таковый нехъ будетъ проклятъ» [4]. Тымъ самымъ правиломъ поконани есте, ‖(57) ижъ не только суды и справы вашы, которыесте опрочъ соборъное церъкви одъправовали, але и сами проклятию подълегаете. Нужъ правило собору Ляодикейского 35 [5] што на васъ мовитъ, жесте ся, мимо церковъ Божию, на молитвы и литургии светые где инъдей збирали, а што горъшая—до дому и до божницы геретическое?

Nie wspominam mieysca, na ktorym swoie zborzysko y sądy niesprawiedliwe *odprawowali*, do ktorego prawowiernym krześcianom y wchodzić nie godziło się, na ktorym nie tylko swoie zborzysko, ale y liturgie ś. odprawowali. Azaście panowie apostatowie zapomnieli, co mowią (kanony, a po waszemu) prawidła apostolskie 45 y 65: «kto by wszedł do bożnice Żydowskiey, pogańskiey albo heretyckiey»? Nusz prawidło 33 Laodyceńskiego synodu? Słuchayciesz ieszcze, iako takowe zborzyska y bożnice nazywa prawidło 71 synodu Kartagińskiego, mowiąc: «heretyckie zborzyska nie są kościołem, ale zborzyskiem dyabełskim». Ktemu Gangreńskiego synodu prawidło 7 tak mowi: «ieśli by kto, oprocz katolickiey cerkwie, zborzyska iakie czynił y tam sprawy kościelne odprawował, takowy niech będzie przeklęty». Tym samym kanonem pokonaniście, isz nie tylko sądy y sprawy wasze, ktoreście tam oprocz katolickiego kościoła odprawowali, ale y sami anatemie podlegacie. Nusz prawidło synodu Laodyceńskiego trzydzieste piąte co na was mowi: żeście się, mimo cerkiew Bożą, na modlitwy y liturgie ś. gdzie indziey zbierali, a co gorsza—do domu y bożnice heretyckiey?

[1] см. «Книга правилъ» (М. 1-е изд. 8° 1874, стр. 22): «аще кто изъ клира, илй міряни́нъ въ сѵнагогу Іудейскую илй еретіческую войдетъ помолитися» [2] ibid., стр. 183: «не подобаетъ молитися съ еретікомъ илй отщепенцемъ» [3] эта ссылка не вѣрна [4] ibid., стр. 161, правило 6 (а не 7): «аще кто кромѣ церкви особо собранія составляетъ и, презирая церковь, церковная творити хощетъ, не имѣя съ собою пресвѵтера по волѣ епіскопа: да будетъ подъ клятвою» [5] ibid., стр. 183—184

Филялетъ.

Поступуючи далей водлугъ тогожъ тамъ спису, еще тамъже на карьте десятой поведаютъ, же до митрополита посылали, не хотечы вже съ нимъ ни якихъ намовъ чынити, яко съ такимъ, который вже до Рымлянъ прывезанъ, и выповедаючи ему и владыкамъ товарышомъ его послушенъство; которыхъ то пословъ ихъ якобы митрополитъ съ фуками, не давъши ни якого отказу кгрунътовъного, отправити мелъ [1].

‖(58) Отвѣтъ.

О, Боже Вседержителю, разъсуди прю нашу! [2] Обачте, милые хрестияне, хто тутъ виненъ? Не видевъшися зъ митрополитомъ, ани зъ владыками, не выслухавъши речи, безъ права, безъ позву, безъ судьи власного, безъ отпору стороны, заочне людямъ свецкимъ, зъ апостатами духовъными, съ чуж*и*земъцами и зърадъцами (sic) господаръскими, зъ геретиками и непрыятельми церкви светое католическое, смети судити, зъ урядовъ, отъ Пана Бога Самого даныхъ, складати станы духовъные, зверхъности своей неподлеглые, прывлащати собе духовъную и кролевъскую зверхъность, и на повесть *голую* пословъ своихъ (, и то геретиковъ,) уверывшы, то, што не было, писати!! Послухайтежъ, для Бога, и вы, штосте (тые плетьки) писали, и вы, што чытати будете, яко ся тая речъ точыла. Уйму ли, прыложу ли што надъ самую правъду, нехъ мя Богъ заразитъ!

Такъ то власне ‖(59) было:

Прыслала сторона противная съ каменици пословъ своихъ до митрополита,

[Philalet.] [3]

Postępuiąc daley według ich tego tam spisu, ieszcze tamże powiadaią na karcie dziesiątey, że do mitropolita posyłali, nie chcąc iusz z nim nijakich namow czynić, iako z takim, ktory się iusz do Rzymian przywiązał, y wypowiadaiąc mu y władykam towarzyszom iego posłuszeństwo; ktorych to posłow ich iakoby mitropolit z fukami, nie dawszy nijakiego gruntownego responsu, miał odprawić [4].

Respons.

O, (Panie) Boże wszechmogący, diiudica causam nostram! Obacz‖(29)cie, mili krześcianie, kto tu winien? Nie widziawszy się z mitropolitem y władykami, nie wysłuchawszy rzeczy, bez pozwow, bez prawa, bez sędziego własnego, bez odporu strony, zaocznie ludziam świeckim, z apostatami duchownemi, z cudzoziemcami y zdraycami iego k. m., z heretykami y nieprzyiacielmi kościoła ś. katolickiego, śmieć sądzić stany duchowne, iurisdycij ich nie podległe, z vrzędow ich, od Pana Boga Samego danych, degradować, zwierchność sobie y duchowną y krolewską (nad swoim starszym) przywłaszczać, y na powieść *tylko* posłow swoich vwierzywszy, to, co nie było, pisać!! Posłuchayciesz, dla Boga, y wy, coście pisali, y wy, co czytać będziecie, iako się ta rzecz toczyła. Vymę li, przyłożę li co nad samą prawdę, niech mię Bog skarze!

Tak to właśnie było:

Przysłała strona przeciwna z kamienicy posłow swoich do mitropolita, a

[1] см. 2-ую кн. «Пам. полем. лит.», стлбц. 1042 [2] Псал. XLII, 1 [3] въ старопечатномъ экземплярѣ по недосмотру пропущено [4] см. 2-ую кн. «Пам. полем. лит.», стлбц. 1041

а меновите Никифора Тура, аръхиманъдрита Печеръскаго, (выволанъца и давно предъ тымъ выклятого,) а зъ нимъ килька особъ шляхетъскихъ, геретиковъ и Аръриановъ явъныхъ, которыхъ шануючи не въспоминаю. Тые, нашедъшы митрополита въ дворе церъковномъ владыки Володымеръского, при церъкви соборъной, з-ыными владыками очекиваючыхъ на ихъ милость пановъ сенаторовъ пословъ его королевъское милости, и пришедъши подали митрополитови карътелюшъ написаный, безъименъный и не ведать отъ кого посланый. На которомъ картелюшу напервей ган*ятъ* тому соборови Берестейскому, не прызнаваючы его за власный соборъ, а потомъ нижей выповеда*ютъ* митрополитови и владыкамъ послушеньство, ознаймуючи имъ (прытомъ), же ихъ вже зъ урядовъ ихъ поскидали. А то ся деяло въ четвергъ второго дня ‖(60) соборового, коли ся еще ихъ милость панове сенаторове послове его королевъское милости до Берестя зъеждчали, и ничого ся еще не зачало было справовати, але на ихъ милость пановъ *пословъ его королевъское милости* очекивано. Митрополитъ, видечы карътелюшъ безъименъный, безъ печатей, безъ подъписовъ, не ведать який и отъ кого (посланый), пыталъ посланъцовъ оныхъ: одъ кого бы съ тою цедулою прышли, и хто ихъ послалъ, абы именемъ когожъ кольвекъ меновали? Посланъцове оные не хотели никого меновати, только згола поведели, ижъ есмо одъ тыхъ послани, которые въ месте въ каменицы сынодъ свой (особливый) одъправуютъ. А то вымовивъшы, хотели карътелюшъ оный до себе назадъ взяти. А митрополитъ имъ не хотелъ его дати. Прышло до того по спорахъ сполъныхъ, же тотъ картелюшъ (тутъ же на столе) переписовати почали. А въ томъ ихъ ми-

mianowicie Nikifora Tura, archimandryta (Kiowskiego) Pieczerskiego, a z nim osob kilka ślacheckich, heretykow y Aryanow iawnych, ktorych honoris causa nie mianuię. Ktorzy nalezli mitropolita w dworze władyki Włodymierskiego, przy katedralnym kościele, z innemi władykami oczekiwaiących na ich m. panow senatorow posłow iego k. m. Y przyszedszy podali mitropolitowi karteliusz napisany, bezimienny y nie wiedzieć od kogo posłany. Na ktorym karteliuszu napierwey gan*i* temu synodowi, nie przyznawaiąc go za własny (y słuszny) synod, a potym niżey wypowiad*a* mitropolitowi y władykam posłuszeństwo, oznaymuiąc im, że ich m. degradowali z vrzędow ich (duchownych). A to się działo (nazaiutrz) we czwartek drugiego dnia terminu naznaczonego synodowi, kiedy się ieszcze ich m. panowie senatorowie posłowie iego k. m. do Brześcia zieżdżali, y nic ieszcze sprawować się było nie poczęło, ale na ich m. panow *senatorow* oczekiwano. Mitropolit, widząc karteliusz bezimienny, bez pieczęci, bez podpisow, nie wiedzieć iaki y od kogo, pytał posłańcow onych: od kogo by z tą cedułą przyszli, y kto ich posłał, aby imieniem kogo kolwiek mianowali? Posłańcowie oni nie chcieli nikogo mianować, tylko zgoła powiedzieli, isz ci ich po‖(30)słali, ktorzy w mieście w kamienicy synod swoy odprawuią. A to wymowiwszy, chcieli karteliusz on do siebie wziąć. A mitropolit im nie wracał. Przyszło do tego po alterkacyach spolnych, isz ten karteliusz przepisować poczęli. A w tym ich m. panowie senatorowie posłowie iego k. m. na dwor. Ktorych skoro Tur archimandryta obaczył (wszyscy się tesz byli przeciw ich m. panom senatorom ruszyli), porwawszy Tur on karteliusz na stole, vciekł z dworu z karteliuszem,—y potysz go było

лость панове сенаторове послове его королевъ‖(61)ское милости на дворъ. Которыхъ скоро Туръ арьхиманъдритъ обачылъ (вси ся тежъ были противъ ихъ милости пановъ сенаторовъ (потыкати) рушыли), порвавши Туръ оный картелюшъ на столе, утекъ зъ двора съ карътелюшомъ,—и потуль его было видать! Одножъ другие посланъцове геретикове были позостали. Ихъ милость панове сенаторове, прывитавъшися зъ духовенъствомъ, пыталися: што бы ся тутъ деяло? Которымъ кгды митрополитъ о той цедуле поведилъ, ихъ милость домавлялися у оныхъ посланъцовъ позосталыхъ того карътелюша, абы его яко посломъ его королевъское милости (которымъ тежъ належытъ о томъ ведати) показали. Они поведели, же его не маютъ, але Туръ зъ нимъ отышолъ. Пытали потомъ ихъ (милость): одъ кого бы съ таковымъ посельствомъ были послани? И того поведети не хотели. А затымъ ихъ милость панове сенаторове поведели *онымъ* ‖(62) *посланъцомъ*, же ся то противъ зверхъности его королевъское милости деетъ, бо не митрополитови, ани владыкамъ тая възгаръда деетъся, же имъ послушенъство выповедаютъ (хтожъ кольвекъ такий естъ, (што то чинитъ?!)), але самому его королевъское милости въ особахъ ихъ, кгдыжъ митрополитъ и владыкове не сами зъ себе тое преложенъство въ церъкви Божой маютъ, але одъ Пана Бога (напродъ), а потомъ одъ его королевъское милости пана своего зверхъного; а чого имъ хто дати не могъ, того у нихъ брати не можетъ.

Прысмотрисяжъ тутъ, брате хрестияньский, и тому пильне! Еще ся было, опрочъ самого толко набоженства и въступу до сыноду, ничого намавляти

widać! Iedno drudzy posłańcowie heretykowie byli zostali. Ich m. panowie senatorowie, przywitawszy się z duchowieństwem, pytali: co by się tu działo? Ktorym gdy mitropolit o tey cedule powiedział, ich m. domagali się v onych posłańcow pozostałych tego karteliusza, aby go (ich m.,) iako posłom krola iego m. (ktorym tesz należy o tym wiedzieć), pokazali. Oni powiedzieli, że go nie maią, ale Tur z nim odszedł. Pytali potym ich: od kogo by z takim poselstwem posłani byli? Y tego nie powiedzieli. A zatym ich m. panowie senatorowie powiedzieli *im*, że się to przeciw zwierchności iego krol. m. dzieie, bo nie mitropolitowi, ani władykam ta wzgarda dzieie się, że im posłuszeństwo wypowiadaią [1] (ktosz kolwiek taki iest?!), ale samemu iego kro. m. w osobach ich, gdysz mitropolit y władykowie nie sami z siebie to przełożeństwo w kościele Bożym maią, ale od Pana Boga, a potym od ie. krol. m. pana swego zwierchniego; a czego im kto dać nie mogł, tego v nich y brać nie może.

Przypatrzże się tu, bracie krześciański, y temu pilnie! Ieszcze się było, oprocz samego tylko nabożeństwa y wstępu do synodu, nic traktować nie zaczęło, (do-

[1] опечатка: wjpowiadaią

не зачало, и панове послове его королевъское [1] милости (только зъ возовъ зъсели и) перъшый то разъ прышли были до двора, хотечы впередъ намавъляти о порядъку и о покою (сынодовомъ, и) яко ‖(63—з) мели заседати въ церъкви,—а сторона противъная вже декрета чынитъ! перъвей судятъ, а нижъ ся сходятъ! перъвей караютъ, а нижъ жалобы и отпору *слухаютъ!*

Тамъже ихъ милость панове сенаторове, намовившися зъ митрополитомъ и владыками, покой, местъце и часъ назначивъши, объволати дали, яко ся о томъ вышей поведело.

pi[e]ro) ich m. panowie posłowie pier[w]szy raz przyszli byli do dworu, chcąc wprzod namawiać o pokoiu y o porządku zasiadania w cerkwi,—a ta strona iusz dekreta czyni! pierwey dekreta czynią, a nisz się zeszli! pierwey sądzą, a nisz żałoby y odporu *wysłuchali!*

Tamże ich m. panowie senatorowie, namowiwszy się z mitropolitem y władykami, pokoy, mieysce y czas naznaczywszy, publikować (dopi[e]ro) ‖(31) dali, iako się o tym wyszszey powiedziało.

Өилялетъ.

Поведаетъ сторона (противъная) далей: ижъ до нихъ панове сенаторове посылали, абы ку прислуханю посельства, одъ его королевъское милости до нихъ всказаного, депутатовъ съ посродъку себе послали, и якобы тамъ депутатове, у ихъ милости бывши и выслухавъши того посельства, отказъ на то паномъ посломъ его королевъское милости учынили [2].

Philalet.

Powiada strona daley: isz do nich panowie senatorowie posyłali, aby ku przysłuchaniu poselstwa, od iego k. m. do nich wskazanego, deputatow z pośrzodku siebie posłali, y iakoby tam deputatowie v ich m. byli y wysłuchali tego poselstwa, y respons na to panom posłom iego k. m. vczynili [3].

Отказъ.

И тутъ потреба пильне уважыть чытельни‖(64)кови, ижъ ихъ милость панове *сенаторове* не для того до нихъ посылали, абы передъ одною только стороною посельство справовати мели, (альбо жебы имъ только самымъ и местъцу оному непрыстойному соборъ власный прызнавали,) але для того, жебы ведали, же сутъ послами его королевъское милости, на тотъ соборъ посланые, и абы безъ ведомости ихъ

Respons.

Y tu potrzeba pilnie vważyć czytelnikowi, isz ich m. panowie *rada* nie dla tego do nich posyłali, aby przed iedną tylko stroną poselstwo sprawować mieli, ale dla tego, żeby wiedzieli, że są posłami, od iego k. m. na ten synod posłani, y aby bez wiadomości ich mści nic nie sprawowali, a zwłaszcza na mieyscu nieprzystoynym, a oderwawszy się od drugich. Sami *tedy* na siebie świadczą, isz ich obsyłano, y wiedzieli,

[1] опечатка: «короловъское» [2] см. 2-ую кн. «Пам. полем. лит.», стлбц. 1044 [3] см. 2-ую кн. «Пам. полем. лит.», стлбц. 1043

милость ничого не справовали, а зъвлаща на местъцу непрыстойномъ, и оторъвавъшыся одъ другихъ. (Отожъ) сами на себе *тутъ* сведъчатъ, же ихъ объсылано, и ведали, же были послами его королевское милости панове сенаторове,—а якъ же што могли безъ нихъ справовати? А што ихъ милость панове сенаторове до нихъ сами ездили (и) одъ таковогo упору одъводили, просили, напоминали, именемъ его королевъское милости росказовали, абы, давъши покой геретикомъ и домомъ геретическимъ, на местъце прыстойное соборомъ до другое ‖(65) братьи своее шли, и та*къ* (посполу зъ митрополитомъ) соборовали,—о томъ тутъ ани зменъки не учынено. А зажъ то все правъда, што Ѳилялетъ въ ономъ списе (своемъ) менуетъ? (Изали ся годило такъ великое речы замовъчати?)

że byli posłami iego k. m. ich m. panowie senatorowie,—a iakosz co mogli bez nich sprawować? A co ich m. panowie senatorowie do nich sami ieździli, od takowego vporu ich odwodzili, prosili, napominali, imieniem iego kro. m. wskazowali, aby, dawszy pokoy heretykom y domom heretyckim, na mieysce synodowi przystoyne do drugiey braciey szli, y ta*m* radzili,—o tym ani zmianki żadney niemasz. A więc to wszytko prawda, co Philalet w tym szkrypcie mianuie?

Ѳилялетъ.

А што ся дотычетъ (судовъ и) декретовъ ихъ, о которыхъ тамъже вспоминаетъ, мовечы такъ: «забегаючы, поведа, дальшому възгоръшеню церкви светое, не безъ серъдечъное жалости учынили: же имъ, яко омыльнымъ, крывопрысяжнымъ а навысшой нашой духовъной зверхъности одъпорънымъ пастыромъ, духовный врядъ зверхъностью [1] и владзою [2] надъ собою, черезъ декретъ послушенъство имъ выповедаючи, одътяли, яко о томъ декретъ тотъже шырей оповедаетъ» [3].

Philalet.

A co się dotycze decretow ich, o ktorych tamże wspominaią, mowiąc tak: «zabiegaiąc, powiada, dalszemu wzgorszeniu cerkwi świętey, nie bez serdeczney żałości vczynili: że im, iako omylnym, krzywoprzysiężnym a nawyższey [4] naszey duchowney zwierzchności odpornym pastyrzom, duchowny vrząd, zwierzchnością [5] y władzą nad sobą, przez dekret posłuszeństwo im wypo‖(32—Ⓔ)wiadaiąc, odcięli, iako o tym dekret tenże szyrzey opowiada» [6].

Отказъ.

Пытаю тыхъ (судей) и Ѳилялета, который ихъ ‖(66) боронитъ, нехъ ми поведятъ: чыею владзою тотъ судъ и

Respons.

Pytam ich y Philaleta, ktory ich broni, niech mi powiedzą: czyią władzą ten sąd y dekret był wydany, kiedy

[1] правильнѣе: «зверхъность» [2] правильнѣе: «владзу» [3] см. 2-ую кн. «Пам. полем. лит.», стлбц. 1048 [4] опечатка: naw*j*ższey [5] въ текстѣ Апокрисиса: «iurysdykcyą» [6] въ текстѣ Апокрисиса: «obmawia». См. 2-ую кн. «Пам. полем. лит.», стлбц. 1047

декретъ былъ выданый, коли патриаръхи Костенътинопольского власного на столицы не было, якось (о томъ) вышей *слышалъ?* Хто тую владзу Никиѳорови протосинъкгелеви, яко его менуете, далъ, поневажъ зъ Грецыи, яко подойзраный чоловекъ (и шкодъникъ церъкви Божое), до Волохъ, а потомъ зъ Волохъ, яко вязень и збегъ и зрадъца Волоский, до панства его королевское милости пана нашого утекъ, которого самъ его королевъская милость помазанецъ Божый въ листехъ своихъ зрадъцою своимъ и хрестиянъскимъ называеть? А хотя бы и листы якие были, чомужъ ся зъ ними предъ его королевскую милость не показали? и позволенья, яко Еремея самъ былъ учынилъ, не жедали? Але, надъ заказъ его королевъское милости, чужоземъцовъ, а што *болшая*—зрадецъ паньскихъ до себе прыпустили! А зажъ такъ великие суды такому чоловекови подойзраному мо‖(67)гли належати?

Речете ли тежъ: ижъ не одинъ протосинъкгелъ, але и два владыкове были межы вами? А яко тые могли быти судьями, которые были перъвей прынцыпалъми тое единости, и въ томъже объвиненью одъ васъ, яко и иные, были? Чы вже на томъ только было доситъ, же ся передъ вами запрели? А чомужъ ся того передъ другими не справовали, которые на нихъ тое апостазыи писмомъ ихъ власнымъ, печатьми и светъками прысяглыми довести были готови? Ино тые, што (Богомъ и паномъ зверхънимъ и братьею и всимъ праве) светомъ полъгали, у васъ прави, а *сие*, которые статечъне стоять и правъды познаное (и згоды а милости хрестиянъское) одъступити не хотятъ и васъ до единости светое ведуть, винъни!

А зажъ привилей его королевъское милости, еще въ року 1592 марца 18 дня,

patryarchy Konstantynopolskiego własnego na stolicy nie było, iakoś wyższey *zrozumiał?* Kto tę władzą Nikiforowi protosingielowi, iako gǫ mianuiecie, dał, poniewasz z Grecij, iako podeyrzany człowiek, do Wołoch, a potym z Wołoch, iako zbieg y więzień y zdrayca Wołoski, do państwa iego k. m. pana naszego vciekł, ktorego sam i. k. m. pomazaniec Boży w liściech swoich zdraycą swoim y krześciańskim nazywa? A chociasz by y listy miał iakie, czemuście się z nimi przed iego k. m. nie pokazali? y pozwolenia, iako Hieremiasz był vczynił, nie żądali? Ale, nad zakaz iego k. m., cudzoziemcow, a co *gorsza*—zdradziec pańskich do siebie przypuściliście! A zasz tak wielkie sądy takiemu człowiekowi podeyrzanemu mogły należeć?

Rzeczecie li tesz: isz nie ieden protosingiel, ale y dway władykowie miedzy wami byli? A iako ci mogli bydź sędziami, ktorzy w tymże obwinieniu, w ktorym y drudzy od was są, y owszem przednieyszemi autormi tego byli, (y pierwey się ieszcze, a nisz drudzy władykowie, do tey iedności byli podpisali)? Czy iusz to tylko na tym było dosyć, że się przed wami zaprzeli? A czemu się tego przed drugimi nie sprawowali, ktorzy na nich tey apostazij pismem ich własnym, pieczęćmi y świadkami przysięgłymi dowieść byli gotowi? Więnc ci, co światem połgali, v was prawi, a ci, ktorzy statecznie stoią y prawdy poznaney odstąpić nie chcą y was do iedności świętey wiodą, winni!

A zasz przywiley iego k. m., ieszcze w roku 1592 marca 18 dnia, nie iawnie

не явне сведъчитъ, которого и Өилялетъ въ свое книжъки уписалъ, ижъ владыка Львов‖(68)ский з-ыными оповедалися съ тымъ его королевское милости, хотечы быти подъ послушенствомъ папежа Рымъского? А то ся деяло добре предъ тою единостью кильк*емъ* летъ! Аза не позывалъ владыка Луцъкий владыку Львовского предъ его королевъскую милость до Кракова, еще передъ Рымъскою дорогою, о то? А чомужъ ся того не справилъ и невинности своее не показалъ, але, яко винъный, права и суду бегалъ?

А што поведаете, жесте зъ жалостью серъдечъною то учынили,—крокодиловы то слезы! Изалисте въ томъ и противъ Богу, и противъ звирхности своей, отъ Бога надъ вами постановеной, и противъ праву и правиломъ церъковънымъ не выкрочыли? Противъ Богу,—жесте, не позываючы ихъ до жадного права, ани духовъного, ани свецъкого, а зъвлаща владыковъ, которые одъ васъ жадного не только позву, але ани прыватъного послания не мели до себе, смелисте ихъ несправедливе судити, еслиже (тотъ судъ вашъ) су‖(69)домъ названъ быти можетъ! Противъ зверхъности,—жесте собе тую владзу, которое вамъ (ани) Богъ, ани право не дало, сами (собе) прывлащили! Противъ праву и правиломъ яснымъ церъковънымъ,—безъ судьи власного (смелисте) таковые суды отправовати!

Пойзритежъ (одно), што правило 10 [1] собору Каръөагенъского *второго* мовитъ: же (и) единого епископа объвиненого дванадъцать епископовъ, шесть презвитеровъ а тры дияконы судити маютъ [2]. А васъ только два, и то апо-

świadczy, ktorego Philalet w swoie książki wpisał, isz władyka Lwowski z innemi opowiadali się z tym iego k. m., chcąc bydź pod posłuszeństwem papieża Rzymskiego? A to się działo dobrze przed tą iednością kilka lat! Aza nie pozywał władyka Łucki władykę Lwow‖(33)skiego przed iego k. m. do Krakowa, ieszcze przed drogą Rzymską, o to? A czemusz się tego nie sprawił y niewinności swey nie pokazał, ale iako winny (od) prawa y sądu biegał?

A co powiadacie, żeście z żałością serdeczną to vczynili,—lachrimæ to są crocodili! Izaliście w tym y przeciw Bogu, y przeciw zwierzchności swey, od Boga nad wami postanowioney, y przeciw prawu y kanonom duchownym kościelnym nie wykroczyli? Przeciw Bogu,—żeście, nie pozywaiąc ich do żadnego prawa, ani duchownego, ani świeckiego, a zwłaszcza władykow, gdysz od was żadnego nie tylko pozwu, ale y prywatnego posłania nie mieli do siebie, śmieliście ich niesprawiedliwie sądzić, ieśli to sądem nazwano bydź może! Przeciw zwierzchności,—żeście sobie tę władzą, ktorey wam Bog, ani prawo nie dało, sami przywłaszczyli! Przeciw prawu y kanonom iasnym kościelnym,—extra forum, absque legitimo iudice, sądy takowe odprawować!

Patrzciesz, co prawidło 10 synodu Kartagińskiego *trzeciego* mowi: że iednego biskupa obwinionego dwanaście biskupow, sześć prezbiterow a trzy dyakonowie sądzić maią. A was tylko dwa, y to apostatow, mitropolita swego star-

[1] нужно: 12 (см. «Книгу Правилъ», М. 1874, 1-е изд., стр. 207) [2] ibid., правило 12: «Филіксъ епіскопъ рекъ: да внесется въ правила, согласно съ опредѣленіями древнихъ соборовъ, и сіе: Аще который епіскопъ (еже да не будетъ) подвергнется нѣкоему обви-

статовъ (и помочниковъ тоеежъ справы), митрополита старъшого своего, а пры митрополите пяти епископовъ, важылистеся судити, а одинъ зъ васъ Львовъский, будучы (праве) яко слугою и наместъникомъ (альбо дворънымъ владыкою) митрополитовымъ, не позвавъшы ихъ до права и судьи належъного, ку тому заочне, (безъ стороны противъное,) которая бы вамъ дала слушный отпоръ?!

Слухайтежъ, што правило 30 собо‖(70)ру Карѳагенъского четверътого мовитъ о *таковыхъ* судахъ заочныхъ? «Нехай ся выстерегають судьи церъковные, абы въ небытности того, чыя ся справа точытъ, декрету ни якого не чынили; бовемъ даремъная будетъ, и овшемъ еще на соборе о то справоватися мусятъ». Бо где бы тая справа очевисте была, певъне бы ся съ права духовъного показало, ижъ яко тотъ вашъ протосинъкгелъ, такъ ани тые владыкове вашы, яко помочъники будучы овое стороны, тое справы судити не могли. А свецъкие люде—поготову, которые до справъ духовъныхъ и до судовъ церъковныхъ ничого не маютъ.

Кгдыжъ и Костенътинъ Великий, будучы всего хрестиянъства на онъ часъ монаръхою а маючы вольное панованье, не важылъся судити епископовъ о выступъки ихъ. О чомъ (хочешъ ли ведати,) чытай предмову Собору Никейского первого въ Книгахъ первыхъ Со‖(71—и)боровыхъ, каръты 235. Такъже и другий цесаръ Ѳеодосей Малый, посылаючы посла своего неякого Кандидияна на соборъ великий Еѳеский, (такъ) мовитъ: «не естъ речъ пристой-

szego, (pod ktorego władzą iesteście,) a ieden z was Lwowski, będąc iako sługą y namieśnikiem mitropolitowym, a przy mitropolicie piąci władykow, starszych siebie mieyscami, śmieliście sądzić, nie pozwawszy ich do prawa y do sędziego należącego, ktemu zaocznie, (gdzie ni kogo nie było,) co by wam dał był odpor (a niewinność y postępek tey wszytkiey sprawy, iako się zaczęła, iawnie pokazał)?!

Słuchayciesz, co prawidło 30 synodu Kartagińskiego czwartego o zaocznych sądach *waszych* mowi? «Caueant iudices ecclesiæ, ne absente eo, cuius causa ventilatur, sententiam proferant, quia irrita erit, imo et causam in synodo pro facto dabunt». Bo gdzie by ta sprawa oczywiście była, pewnie by się [1] z prawa duchownego pokazało, isz iako ten wasz protosingel, tak ani ci władykowie waszy, iako complices owey strony, tey sprawy sądzić nie mogli. A świeccy — pogotowiu, ktorzy do spraw duchownych, a zwłaszcza do sądow, nic nie maią.

‖(34—Ꞓij) Gdysz y Konstantyn Wielki, będąc wszego krześciaństwa na on czas monarchą a maiąc absolutum dominium, nie ważył się sądzić biskupow o excessa ich. O czym czytay præfacyą Niceni Concilij Tomo Conciliorum I, folio 235. (Słuchayże, co) drugi cesarz (krześciański) Theodozyusz Mnieyszy, posyłaiąc posła swego nieiakiego Kandydyana na synod generalny Epheski, mowi: «nieprzystoyna rzecz iest, żeby się kto kościelnym sprawam y porządkom

ненію, и, по великимъ затрудненіямъ, не можно будетъ собратися многимъ епископамъ: то, дабы онъ не оставался долго подъ обвиненіемъ, да слушаютъ его на судѣ дванадесять епископовъ, пресвитера шесть епископовъ и свой, а діакона три» [1] послѣ этого слова въ старопечатномъ экземплярѣ ошибочно стоитъ лишнее слово: sprawa

ная, жебы ся хто церъковънымъ справамъ и порядъкомъ мелъ прымешивать, если бы который не былъ вписанъ въ реестръ епископовъ».

Ку тому бы *тежъ* и до того прышло, жебы (власные и) належные судьи были, и декретъ на нихъ *правный* вышолъ,—еще бы то не конецъ; азажъ бы не мели по собе правила четверътого и пятого собору Саръдикейского [1]?

А induced речете ли: же тамъ до папежа Рымского апеляцыя? Правда! Укажитежъ вы: гдесте ему тую владзу зверхъности его одьняли, албо то, што отъ Самого Бога (яко потомокъ Петровъ) маеть, одъняти могли?

А што дивнейшая—покажу вамъ постановенье самого Костенътина Великого, што въ привилью своемъ [2], Сильвестрови папежови даномъ, описуетъ, которое не зъ Латинскихъ книгъ, ‖(72) але зъ Словенъскихъ стародавъныхъ правилъ въ земъли Волоской выняты сутъ. И такъ ся слово до слова въ собе маютъ:

Въ составе пятомъ, уставленіе Великого Костенътина.

«Уставляемъ вокупе всимъ вельможамъ и синъклиту нашего царества, Римъскому епископу и прыемникомъ верьховнаго апостоломъ и господа моего Петра—множае царества имети власть по всей вселенъней, и отъ всихъ много множае, неже цару, почытатися и чтому быти. Главе же быти чотыромъ патриаръшескимъ престоломъ, судимомъ же отъ него быти и разъсуждати, иже пра-

miał przymieszywać, ieśliby kto w katalog biskupow nie był wpisany».

Ktemu *gdzieby* y do tego przyszło, żeby competentes iudices tam byli, y dekret *sprawiedliwy* na nich wyszedł,—ieszcze by to nie koniec; aza by nie mieli po sobie kanonow synodu Sardyceńskiego (o sądach y a[p]pellacyach) czwartego y piątego?

A rzeczecie li: że tam do papieża Rzymskiego appellacya? Prawda! Vkaszciesz wy: gdzieście mu tę władzą y zwierzchność iego odięli, albo to, co od Samego Boga ma, odiąć mogli?

[1] ibid., стр. 191—192 [2] этотъ «привилей царя Константина Великаго», по очевидной подложности его, Ипатій Потей не рѣшился помѣстить въ Польскомъ текстѣ «Антирризиса». Мнѣніе объ этомъ автора «Палинодіи» Копыстенскаго см. въ 1-й кн. «Пам. полем. лит.», стлбц. 323—326

вославной прыключающаяся вере. Даруемъ убо отцу моему блаженъному Селивестру и того прыемникомъ нашу полату, и яже на главе диядиму, отъ каменя чеснаго и бисера сложеную, окружающую выю, попо‖(73)разницу (sic) багрянную, хламиду, черъвленъную рызу, и вся царъская одияния, яже царъскихъ конъ достоинъства, скипетра, и прочая царъская украшения, и славу всю нашея власти. А иже прычту светейшия Рымъския церъкви прысочетаныхъ—украшатися повелеваемъ прыискрънными нашого синъкглита одеждами, коньми носимомъ, плащаницами обложымомъ белыми, якоже и сапогомъ ихъ отъ плащеницъ быти сотвореньмо белыхъ. И иже аще изволитъ прычетникъ отъ нашого синъкглита бывати, сему ни отъ когоже никакоже возъбранену быти. А яко убо иже отъ злата венъца мудрования смиренисмъ отецъ мой светый Селивестръ отрыцаетъся, сего ради пресветлый ремень, назнаменующъ светое воскресение, на светую главу его возложыхомъ.

«Мы же, страторъский санъ на ся возъложъше и бразды коня его деръжаще, и зъ двора свещенъныхъ ‖(74) его домовъ изведохомъ, студомъ и страхомъ господа моего светого содеръжыми Петра. Потребъно же зело и боголюбезно вомениховъ уступити убо града Рыма западнихъ всихъ странъ и градовъ светейшому папе, царества же державу ко восточънымъ странамъ пренести, ниже во добрейшомъ месте подъ солнъцемъ лежащый Византию градъ постигнути, и въ томъ въдрузити царъствия, неправедно неищевавъше власти мети земъному цару, идеже начала хрестиянъския веры отъ небесъ пребысть намъ. Сия своима рукама написавше и на мерътвое тело господа моего възложыша Петра, уверение со клятвою тво-

рымъ, яко убо отнюдъ вся сия не преступити, но иже по насъ нашу хотящимъ прыяти деръжаву, сохранити неповреженъне завещеваемъ, къ отцу нашему папе и того прыемникомъ».

Тыежъ власне слова найдуютъся и въ Латинъскомъ языку въ книгахъ перъвыхъ Соборовъ вселенскихъ.

‖(75) А хотяжъ не на томъ ѳунъдуетъся зверхъность папежъская, але на словахъ Христа Бога нашого, которые мовилъ до Петра: «тобе, дей, дамъ ключа царъствия небеснаго», а по воскресении Своемъ изъ мерътвыхъ тую обетницу ему иститъ, мовечы: «паси овъца Моя, паси агнъца Моя»,—а ведьже здало ми ся за речь слушную тое постановенье Костенътиново тутъ уписати, што ся и въ самыхъ книгахъ и правилахъ Словенъскихъ вельми старыхъ найдуеть. А штожъ тутъ на то речете? Альбо яко то маете выгладити зъ своихъ же власныхъ правилъ и книгъ старыхъ Словенъскихъ?

Вемъ, што (мовите,) выеждчаете на пляцъ съ Карѳагенъскимъ соборомъ и съ посельствомъ до Келестина папежа, одъ отцовъ Греческихъ (зъ оного собору) посланымъ, (а то) жебы ся въ ихъ суды не вдавалъ, поведаючы, ижъ таковаго правила въ Никейскихъ канонахъ не нашли, жебы апеляцыя до папежа ‖(76) бытн мела. Але и то тежъ трудно полъкнути маете. Што Ѳеанасей Великий пишетъ до Маръка папежа (поведаючи,) ижъ каноны собору Никейского въ Грецыи одъ Аръриыяновъ сутъ попалены, и проситъ папежа, абы ему справедливый преписъ каноновъ Никейского собору (списавъши) послалъ. Ку тому и то на васъ великий узолъ, которые не хочете прызнавати папе*жомъ* зверхъности *ихъ*, подъпираючыся тымъ отказомъ отцовъ Каръѳагенъскихъ, (а то, ижъ) «Кирилъ послалъ былъ до

Wiem, że wyieżdżacie na plac z synodem Kartagińskim y z poselstwem do Celestyna papieża, od oycow Greckich posłanym, aby się w ich sądy nie wdawał, powiadaiąc, isz takiego kanonu w Niceńskich kanonach nie nalezli, żeby appellacya do papieża (zewsząd) bydź miała. Ale y to tesz trudno połknąć macie. Co Atanazyusz ś. pisze do Marka papieża? Isz kanony Niceńskiego synodu w Grecij od Arryanow były popalone, y prosi papieża, aby mu sprawiedliwy przepis kanonow Niceńskiego koncylium posłał. Ktemu y to na was wielki węzeł, ktorzy nie chcecie przyznawać papie*żowi* zwierzchności *żadney*, alleguiąc tym responsem oycow Kartagińskich: «Cyryllus posłał był do Afrykańskich oycow niektore kanony, ktorych wylicza Rufinus historyk w *k*sięgach 10, capite 6, isz nie było ich więcey tylko dwa-

Аѳрыканскихъ отцовъ некоторые каноны, которыхъ Руѳинъ гисторикъ въ книгахъ 10, главы 6, выличаетъ быти только двадъцать каноновъ (, межы которыми о апеляцыяхъ ни якое зменъки нетъ)». А ведьже (мало на томъ: бо) не вси каноны собору Никейского вылічаютъся межы оными двадъцатьма (послаными одъ Кирила). А штожъ за дивъ, же тамъ о апеляцыяхъ канону не было, бо много каноновъ межы оными двадъ‖(77)цатьма не доставало! Бо естъ тежъ и тое правило межи Никейскими канонами, абы день светое Пасхи (не в-ыньшый, але) въ недельный день празновано. Яко о томъ сведъчытъ Евъзевей въ листе Костентина Великого въ книгахъ третихъ «О животе Костенътиновомъ»; такъже и Епиѳаней тотъ же канонъ (о Пасце) вспоминаетъ, «Ереси, 9»; и Оѳанасей (Великий) въ листе о сынодахъ Арымнейскомъ и Селевъкейскомъ.

dzieścia». A wszakże nie wszytkie kanony Niceńskiego koncylium wyliczaią się miedzy onemi dwudziestą. Siła ich nie dostawało! Cosz za dziw, że y tych o appellacyach tam nie nalezli? (A isz tam nie tylko tych, ale y innych kanonow Niceńskich nie dostawało, o to tym dowodzimy,) abowiem miedzy kanonami synodu Niceńskiego był ‖(35) tesz y ten, aby Wielkanoc w dzień niedzielny była święcona. Iako o tym świadczy [2] Euzebiusz w liście Konstantyna Wielkiego w kxięgach trzecich «O żywocie Konstantynowym»; także y Epifaniusz tenże kanon wspomina, «Heresi 9»; y Atanazyusz (iusz) w liście o synodach Aryminiskim y Solewcyskim.

[1] Отожъ, яко того канону о Пасце, хотя былъ власный Никейский, межы оными двадъцатьма не было,—а предъся жаденъ не смеетъ того речы, жебы тотъ канонъ о Пасце не мелъ быти Никейского собору. Такъже власне и тотъ канонъ о апеляцыяхъ: хотяжъ его межы оными двадцатьма, послаными одъ Кирила, не было,—предъся естъ то речъ певная, же тотъ канонъ о апеляцыяхъ естъ власный собору Никейского.

Patrzayże, iako y tego kanonu o święceniu Wielkieynocy w niedzielę, chocia był własny Niceński, atoli go nie było miedzy onemi dwudziestą kanonami, ktore sobię Kartagińscy oycowie na pomoc brali y w nich o appellacyach nic nie nalezli.

Бо могли бысмо и иншихъ не мало каноновъ Никейскихъ поменити, которые ся межы оными ‖(78) двадъцатьма не найдуютъ, о которыхъ светые отцы пишутъ, поведаючи, же ихъ большей (а нижъ двадцать) было. Протожъ мало на томъ! Хотя Карѳагенъские отцове (поведаютъ, же) не нашли оного

Mogli byśmy y inszych nie mało kanonow Niceńskich pomienić, ktorych niemasz miedzy onemi dwudziestą, o ktorych święci oycowie piszą y więcey ich być powiadaią. Otosz nic na tym! Chocia Kartagińscy oycowie miedzy onemi dwudziestą, od Cyryllusa posłanemi, nie nalezli tego kanonu o appellacyach, dosyć

[1] этотъ абзацъ весьма отличенъ отъ Польскаго [2] опечатка: świadszy

канону о апеляцыяхъ межы оными двадъцатьма канонами, одъ Кирила (светого) послаными, досытъ и на томъ, же ся въ вашихъ же Правилахъ Рускихъ межи канонами собору Саръдикейского найдуютъ, которыхъ вамъ выгризти трудно. Бо соборъ Саръдикейский а Никейский (мало не) за одинъ почитаетъся, понеже тыежъ светые отцеве (некоторые), што на соборе Никейскомъ (первомъ) были, тыежъ и на (соборе) Сардикейскомъ тотъ канонъ (о апеляцыяхъ папежъскихъ [1]) утверъдили. Где ся ясне показуетъ, нжъ апеляцыи (укрывжонымъ), нигде инъдей, одно до папежа Рымъского указаны суть.

na tym, że są w waszych że Prawiłach Ruskich opisane w synodzie Sardyceńskim, ktorych wam wygryść (ztamtąd) trudno. Bo synod Sardyceński a Niceński za iednaki poczyta się, poniewasz cisz oycowie ś., co na synodzie Niceńskim byli, cisz y na Sardyceńskim te kanony vtwierdzali. Gdzie iaśnie appellacye, nigdzie indziey, tylko do papieża Rzymskiego vkazuią.

А то-мъ для того шыроко речъ о апеляцыяхъ розъвелъ, абы ми противьная сторона Карѳагенъ‖(79—к)скимъ сынодомъ зверхъности папежъское не бурыла. Яко и Меленътей, патрыарха Алексанъдрейский, въ листе своемъ, до его милости княжати воеводы Киевъского (писаномъ), тымижъ доводами (подъпираетъ и) нарабляетъ, подобно иныхъ светыхъ отецъ писма не чыталъ, альбо хотя моглъ и чытати, умыслъне того затаилъ, ку пониженью зверхъности папежъское, которая яко въ многихъ иншыхъ речахъ, такъ не мней и въ томъ, же до папежа зо всего хрестиянства апеляцыи бывали, показуетъся. Бо такъ на Никейскомъ соборе было постановено, а на Саръдикейскомъ утверъжоно одъ тыхъ же светыхъ отецъ собору Никейского. Протожъ хто кольвекъ, беручы на помочъ Каръѳагенъский сынодъ, яко ся вышей поменило, хочетъ зверхность папежскую бурыти, барзо ся ошукиваетъ на томъ, а то довнимаючы, жебы каноновъ Никейского собору не было большей надъ

A to-m (tu) dla tego tak szyroko rzecz o ap[p]ellacyach rozwiodł, aby mi przeciwna strona Kartagińskim synodem zwi[e]rzchności papieskiey nie burzyła. Iako y Melecyusz, Alexandryski patryarcha, w liście swoim do xiążęcia woiewody Kiowskiego, temisz argumentami narabia, podobno innych oycow ś. nie czytał, albo chocia mogł y czytać, vmyślnie tego zataił, ku poniżeniu zwierzchności papieskiey, ktora iako w wielu inszych rzeczach, tak nie mniey y w tym, że do papieża ze wszytkiego świata kościołow appellacye szły, pokazuie się. Bo tak na Niceńskim synodzie było postanowiono, a na Sardyceńskim od tychże oycow ś. synodu Niceńskiego potwi[e]rdzono. Przeto kto kolwiek, biorąc na pomoc Kartagiński synod, iako się wyszszey powiedziało, chce (mi) zwątlić zwierzchność papieską, barzo się oszukiwa na tym, a to mniemaiąc, żeby kanonow Niceńskich nie było więcey nad one ‖(36—Ciij) dwadzieścia, co był Cyrillus posłał. Niechże czytaią inszych oycow ś., obaczą to iaśnie, że ich było

[1] опечатка: «папажъскихъ»

он*ую* двадъцать, одъ Кирила посланыхъ. Нехайже ‖(80) собе чытаютъ инъшыхъ светыхъ отецъ (писма), обачутъ то ясне, же ихъ было большей, а нижъли (оная) двадъцать, межы которыми и тые (каноны) о апеляцыяхъ найдутъся. Ничого прото сынодъ Каръѳагенъский и отцеве его, яко неведомые, не могутъ уближати соборови Никейскому, ани Саръдикейскому, въ котор*ыхъ* тая апеляцыя явне *съ той* (описана).

więcey, a niszli dwadzieścia, miedzy ktoremi y te o appellacyach pewnie są. Nic tedy Kartagiński synod y oycowie iego, iako niewiadomi, nie mogą derogować synodowi Niceńskiemu, ani Sardyceńskiemu, w ktory*m* ta appellacya iawnie *stoi*.

(А теперъ же вже) погледите, яко сутъ важъны тые суды и декрета ваши, которые такъ высоко подъносите! Ку тому и право посполитое свецъкое, намъ отъ пановъ нашихъ (наданое и) попрысяжоное, аза не мовитъ: «ижъ никого не маемъ карати, алижъ правомъ преконаного»?

Patrzciesz, iako są ważne te sądy y dekreta wasze, ktore tak wysoko szacuiecie! Ktemu y prawo pospolite świeckie, nam od panow naszych poprzysiężone, aza nie mowi: «neminem captiuabimus, nisi iure victum»?

Надъ то все, а што ведати могло бы ся вамъ было и то на сыноде (Берестейскомъ) показати, (где бысте ся были зышли до громады,) же тая светая единость—не новые речы (одъ вашыхъ духовныхъ ‖(81) вщалися), але давъные, толькожъ недъбалостью старъшыхъ церъковъныхъ залеглые, а теперъ ку вашомужъ лепъшому одновеные, а ку тому (и) таковые, которые вамъ ничого не уняли, опрочъ сцызмы проклятое, которое ся ослепъ (упоръне) деръжыте, въ чомъ васъ не только *Рымляне* братья вашы, але и непрытеле геретикове штроѳуютъ (, а звлаща) въ некоторыхъ артыкулахъ веры. О чомъ нижей, на своемъ местъцу, где ся оказыя которое речы укажетъ, услышите.

Nad to wszytko, a co wiedzieć mogło by się było wam y to na synodzie pokazać, że ta ś. iedność—nie nowe rzeczy, ale dawne, tylkosz niedbałością starszych kościelnych zaległe, a teraz dla lepszego waszego odnowione, a ktemu takie, ktore wam nic nie vięli, nic nie odmienili oprocz (vporu a) schizmy przeklętey, ktorey się oślep trzymacie, w czym was nie tylko *katolikowie* bracia waszy, ale y nieprzyiaciele heretykowie żałuią (y vporem waszym brzydzą się) w niektorych artykulech z strony wiary. O czym niżey, na swoim mieyscu, gdzie się okazya ktorey rzeczy trafi, vsłyszycie.

Ѳилялетъ.

Затымъ Ѳилялетъ кладетъ осветъчене Берестейское дикгнитаровъ и ду-

[Philalet.] [1]

Zatym Philalet kładzie oświadczenie Brzeskie (senatorow y) dygnitarzow y

[1] въ старопечатномъ экземплярѣ пропущено

ховъныхъ, противъ паномъ посломъ его королевъское милости и противъ згоды, а то—зъ стороны костела Рымъского и Греческого зъ митрополитомъ и съ килькемъ владыкъ учыненое, и поведаеть, якобы еще дня вчорашнего зъ урядовъ своихъ митрополитъ и владыкове одъ нихъ ||(82) изъвержены быти мели, и противъ всимъ особамъ и поступъку сынодовому вспоминаеть протестацыю учыненую [1].

Отказъ.

Тая ихъ протестацыя большей естъ помочна *нашой* стороне, которые на местцу прыстойномъ и звыкломъ соборъ конъчыли, бо сами въ *той протестацыи* посветъчають, ижъ костелъ Рымъский съ церковью Греческою [2] згоду и единость прыняли, пры послахъ его королевъское милости. *Кгдыжъ* тотъ сынодъ не самой только Руси, але и Рымляномъ належалъ, (и съ того) значитъся, же его обоя сторона одъправовала, не такъ яко они только сами. А такъ сторона противъная тыми протестацыями своими только явный упоръ свой на себе показуютъ и высведъчаютъ, же не (до) згоды светое, але сцызмы проклятое прагнули.

А што докладаютъ, якобы вчора митрополи||(83)та и владыковъ поскидали,—ино а хто того не бачы, ижъ то на то учынено, абы кождый розумелъ, ижъ сторона противная для того менуеть тое изверъжение, вчорашнее ръкомо, абы постановенье митрополитово и собору (его) правдивого, якобы последнейшое, ни якой власти не мело? Але не пойдетъ то имъ! Бо не на то гледети потреба, хто первей, але на то, где справедливей и прыстой-

duchownych, przeciw panom posłom iego k. m. y przeciw zgody, a to—z strony (obchodow) kościoła Rzymskiego y Greckiego z mitropolitem y z kilką władyk vczynioney, y powiada, iakoby ieszcze dnia wczorayszego z vrzędow swoich mitropolit y władykowie od nich degradowani być mieli, y przeciw wszytkim osobam y postępku synodowemu protestacyą vczynioną [3].

Respons.

Ta ich protestacya więcey iest pomocna *owey* stronie, ktorzy na mieyscu przystoynym y zwykłym synod kończyli, bo sami w *niey* poświadczaią, isz kościoł Rzymski z cerkwią Grecką zgodę y iedność przyięli przy poslech iego k. m. *A isz* ten synod nie iedno Rusi, ale y Rzymianom należał, znaczy się, że go oboia strona odprawowała, a nie iedna tylko, iako oni. Ia||(37)kosz strona przeciwna tymi protestacyami swoimi tylko iawny vpor swoy na siebie pokazuie y wyświadcza, że nie zgody świętey, ale schyzmy przeklętey pragnęli.

A co dokładaią, iakoby wczora mitropolita y władykow degradować mieli,—a kto tego nie baczy, isz to na to vczyniono, aby kożdy rozumiał, isz strona przeciwna dla tego mianuie [4] tę degradacią, wczorayszą rzkomo, aby postanowienie mitropolitowe y synodu prawdziwego, iakoby poślednieysze, niiakiey władzy nie miało? Ale nie poydzie to im! Bo nie na to patrzyć potrzeba, kto pierwey, ale na to, gdzie sprawiedliwiey y przystoyniey, y tam, gdzie był własny

[1] см. 2-ую кн. «Пам. полем. лит.», стлбц. 1052, 1054 [2] опечатка: «Греческую» [3] см. 2-ую книгу «Пам. полем. лит.», стлбц. 1051, 1053 [4] опечатка: mianuię

ней, и тамъ, где власный соборъ былъ, где была зверхъность духовная и свецъкая, то естъ папежская и кролевъская, где митрополитъ яко старъшый (надъ духовенъствомъ Греческимъ того панъства), где большая личъба епископовъ, где обоя сторона, которымъ тотъ сынодъ былъ зложонъ, где местъце светое католическое и до такихъ справъ упривильеваное, а наболей—где любовъ (Хрыстова) и згода, одъ Збавителя нашого всимъ прыказана, становилася! Не тамъ, где и противъ Богу, и противъ помазанъцови Его, и противъ ‖(84) звирхъности духовной и свецкой сцызма проклетая, васнь, замешанье и незгода въ речи посполитой хрестиянъской становилася! Бо еслибы на томъ речь залежала: «хто перъшый—тотъ лепшый», ино митрополитъ и владыкове еще въ Рыме, далей а нижъ одъ полърока, тую светую единость черезъ послы свое кончыли. А ку тому, яко могли меньшие старъшего своего, безъ власного и навысъшого судьи своего, судити и скидати?! А зажъ Диоскоръ, патриарха Алексанъдрейский, который и648 становъ и местцемъ былъ зацнейшый, нижъ апостатове владыкове (зо всими попами своими), межы иншыми збродням и ересми своими, одъ сыноду Халкидонъского четверътого не большей (ли) за то само былъ осужонъ (и зверъженъ), нижъ ся на старъшого своего кинулъ, и того, подъ которого владзою и зверхъностью самъ былъ, то естъ Леонтия (светого) Перъвого, папежа Рымъского, судити и выклинати важылъся? О чомъ хочетъ ли хто ведати, ‖(85) нехъже (собе) чытаетъ листъ собору Халъкидонского до Валенътиняна и Маръкияна, цесаровъ (Греческихъ), а другий листъ до самого Леонтия папежа,

synod, gdzie była zwierzchność duchowna y świecka, to iest papieska y krolewska, gdzie mitropolit iako starszy, gdzie więtsza lidzba biskupow, gdzie oboia strona, ktorym ten synod był złożony, gdzie mieysce święte katolickie y na takie sprawy vprzywileiowane, a nawiętsza—gdzie miłość y zgoda, od Krystusa Pana naszego wszytkim przykazana, stanowiła się! Nie tam, gdzie y przeciw Bogu, y przeciw pomazańcowi Iego, y przeciw zwierzchności duchowney y świeckiey schizma przeklęta, waśń, zamieszanie y niezgoda w rzeczypospolitey krześciańskiey stanowiła się! Bo iesliby na tym rzecz zależała: «kto pierwszy—ten lepszy [1]», tedyć mitropolit y władykowie ieszcze w Rzymie [2], daley a nisz od pułroku, tę ś. iedność przez posły swoie skończyli. A ktemu, iako mogli mnieyszy starszego swoiego, sine legitimo et supremo iudice, sądzić y degradować?! A zasz Dioscorus, patryarcha Alexandreyski, ktory y stanem y mieyscem był zacnieyszy, nisz apostatowie władykowie, miedzy inszemi zbrodniami y herezyami swoimi, od synodu Chalcedońskiego czwartego nie więcey za to samo był osądzon, iż się na starszego swego rzucił, y tego, pod ktorego władzą y zwierzchnością sam był, to iest Leona Pierwszego, papieża Rzymskiego, sądzić y wyklinać ważył się? O czym chce li kto wiedzieć, niechże czyta list synodu Chalcedońskiego do Walentyniana y Marciona cesarzow, a drugi list, do samego Lwa papieża pisany (Tomo Conciliorum I, actione 3), gdzie tak do cesarzow piszą:

[1] опечатка: lepszj [2] опечатка: Rzjmie

писаные въ перъвыхъ Книгахъ Соборовыхъ, справы третее, где такъ до цесаровъ пишутъ:

«Але нижъ тежъ, надъ иные злости свое, и напротивъ самой апостолской столицы щекалъ, и заклетые листы противъ светейшого и блаженейшого папежа Леона чынити важылся».

Sed quoniam, super a‖(38)lias suas nequitias, et aduersus ipsam apostolicam sedem latrauit et excom[m]unicationis literas aduersus sanctissimum et beatissimum papam Leonem facere conatus est.

А до Леонтия папежа тыми словы пишутъ:

A do Leona papieża te są słowa:

«А по всемъ томъ, надъто и противъ самому, которому стража винограда одъ Збавителя нашого естъ поручона, ростегаетъ шаленство, то естъ напротивъ твоее апостольскоe светобливости, и выклинати розъмышлялъ противъ тобе, который тело церъковное соединити стараешъся».

Et post hæc omnia, insuper et contra ipsum, cui vineæ custodia a Saluatore commissa est, extendit insaniam, id est contra tuam quoque apostolicam sanctitatem, et excommunicationem meditatus est, contra qui corpus ecclesiae vnire festinas.

Прысмотрыся жъ, брате хрестиянъский, если ся не тоежъ власне деетъ одъ тыхъ противъниковъ згоды светое напротивъ тымъ, которые тело цер‖(86)кви светое, сцызмою проклятою розоръваное, хотятъ соединити!

Przypatrz że się, bracie krześciański, ieśli się nie tosz właśnie dzieie od tych przeciwnikow zgody świętey naprzeciwko tym, ktorzy ciało kościoła ś., schizmą przeklętą rozerwane, chcą ziednoczyć!

Розделъ 2.

Прыступую [1] до разделу Ѳилялетова второго перъшое части, въ которомъ Ѳилялетъ чынитъ зменку о обетницахъ листовныхъ митрополита Киевъского и владыки Володымеръского, где тежъ и листы ихъ некоторые кладетъ, съ которыхъ доводитъ, якобы они, мимо обетницы свое листовные, съ костеломъ Рымъскимъ до единости прыступили, и якобы иначей писали, а иначей делали, и описуетъ наперъвей чотыры листы его милости отца митрополита Киевъского Михайла Рагозы, розными часы до княжати его милости пана воеводы Киевъского писаные, съ которыхъ ся значитъ, якобы митрополитъ той единости мелъ быти противнымъ [2].

Rozdział 2.

Przystępuię do rozdziału wtorego Philaletowego pierwszey części, w ktorym Philalet czyni zmiankę o obietnicach listownych mitropolita Kiowskiego y władyki Włodzimierskiego, gdzie tesz y listy ich niektore kładzie, z ktorych dowodzi, iakoby oni, mimo obietnice swoie listowne, z kościołem Rzymskim do iedności przystąpili, y iakoby inaczey pisali, a inaczey vczynili, y opisuie napierwiey czterzy listy iego m. oyca mitropolita Kiowskiego Michała Rahoży, rożnemi czasy do xiążęcia i. m. pana woiewody Kiowskiego pisane, z ktorych się znaczy, iakoby mitropolit tey iedności miał bydź przeciwnym [3].

[1] опечатка: «прыступуючы» [2] см. 2-ую кн. «Пам. полем. лит.», стлбц. 1054—1068
[3] см. 2-ую кн. «Пам. полем. лит.», стлбц. 1053—1067

‖(87—л) Отказъ.

Наперъвей дивуюся тому не помалу: откуль Өилялетъ тыхъ листовъ, которые не до него были писаны, досталъ, и яко съ покою такъ великого и зацного княжати таковые листы вылетели?! Бо я не розумею того о его княжацкой милости, абы такие речы зъ ведомостью его деялися, которые якобы нешто учтивой славе людямъ почтивымъ здаютъся увлачати. Але якожъ кольвекъ ихъ (Өилялетъ) досталъ, однакъ мелъ ихъ (не отинаючы,) справедливе (въ свое книжъки) уписати, хотелъ ли ся справедливымъ милосникомъ правды (, яко ся менуетъ,) показати.

Ино што ся дотычетъ листовъ митрополитовыхъ чотырохъ, которые Өилялетъ спродъку кладетъ,—што-кольвекъ митрополитъ чынилъ прыватне, *того намъ ведати не потреба.* Такъ розумемъ, жебы и тотъ о собе справу далъ достато‖(88)чную, если то сутъ его листы? Але што явне и передъ всимъ светомъ отворысте и прыстойне уделалъ, то не только мы, але и непрыятели его добре ведаютъ. А хотяжъ бы тые листы и его власные были (чого не тверъжу), тогды последние справы и лепъшая рада оные листы поламала и внивошъто оберънула. Нехай же Өилялетъ и его сторона преставаютъ на листехъ и на сцызме, а мы—на светой згоде и на учынъку и поступку добромъ и побожномъ того цнотливого пастыра церкви Божое. (Который, наследуючи Господа и Учытеля своего Исусъ Христа, любовъ и згоду светую въ церъкви Божой учынилъ, и то скутъкомъ показалъ, о што на кождый день пры служъбе Божой Пана Бога прошывалъ, то естъ: о соединение веры и

Respons.

Naprzod dziwuię się temu nie pomału: zkąd Philalet tych listow, ktore nie do niego były pisane, dostał, y iako z pokoiu tak wielkiego y zacnego xiążęcia takie listy miały wylecieć?! Bo ia nie rozumiem tego o iego xiążęcey m., aby takie rzeczy z wiadomością iego działy się, ktore iakoby nieco vćciwey sławy ludziom poćciwym zdały się vwłaczać. Ale iakosz kolwiek ich dostał, iednak miał ich sprawiedliwie wpisać, chciał li się sprawiedliwym (Philaletem, to iest) miłośnikiem prawdy pokazać.

Co się tedy tycze listow mitropolitowych czterzech, ktore Philalet naprzod kładzie, — cokolwiek mitropolit czynił prywatnie, ‖(39) *nie wiemy* [1]. Tak rozumiem, żeby y ten o sobie sprawę dał dostatecznieyszą, iego li to listy są? Ale co iawnie y przed wszytkim światem publice, (znacznie) y przystoynie vdziałał, to nie tylko my, ale y nieprzyiaciele iego dobrze wiedzą. A chociasz by te listy y iego własne były (czego nie twierdzę), tedy poślednie sprawy y lepsza rada one [2] listy połamała y wniwecz obrociła. Niechayże Philalet y iego strona przestawaią na liściech y na schizmie, a my—na zgodzie ś. y na vczynku y postępku dobrym y pobożnym tego cnotliwego past*y*rza kościoła Bożego.

[1] опечатка: wiçmy [2] опечатка: one*go*

совокупление светыхъ Божыхъ церъквей. Дай, Пане Боже, абы тымъ прикладомъ и иные братья нашы тоежъ учынили, которые еще въ сцызме кохаютъся.)

(Потуль о листехъ митропольихъ.)

‖(89) Өилялетъ.

А затымъ Өилялетъ кладетъ зъ листовъ владыки Володымеръского штучъки некоторые повыбиравши, которыхъ листовъ (по розну писаныхъ) менуетъ чотыри [1].

Отказъ.

А тутъ ми вже прыйдетъ съ Өилялетомъ праве яко въ шранъки въступити, а шыръшый отказъ на листы владыки Володимеръского ему учинити, и до ведомости всихъ подати, абы каждый цнотливый (и богобойный хрестиянинъ) обачылъ Өилялетову неправду, яко ся въ прекладанью тыхъ листовъ владыки Володимеръского щыре обышолъ, и если то цнотливому прыстало, ку огиде чоловека доброго и невинъного, листы его такъ (отинати и) окусывати, а (не пишучи ихъ цалкомъ,) только штучки некоторые, якобы противъные, выбравъшы написати, а што кгрунътовнейшого, щого [2] бы ся ‖(90) ясная правда показала, то укрыти, и (такъ) чоловека, цнотливого и щырого въ той (всей) справе, до людей (неведомыхъ) опачне подавать.

Нехайже ся нихто о правду не гневаетъ, одъ когожъ кольвекъ тые листы на явность вышли, коли ся то покажетъ на Өилялета, же ни хто инъшый, але онъ самъ, въ той неправде зоста-

[Philalet.] [3]

A zatym Philalet kładzie z listow władyki Włodzimierskiego wybrawszy s[z]tuczki niektore, a mianuie listy czterzy [4].

[Respons.] [5]

A tu mi iusz przyidzie z Philaletem prawie iako w szranki wstąpić, a szyrszy respons na listy władyki Włodzimierskiego iemu vczynić, y do wiadomości wszytkich podać, aby Philaletową nieprawdę każdy cnotliwy obaczył, iako się w przekładaniu tych listow władyki Włodzimierskiego szczyrze obszedł, y ieśli to cnotliwemu przystało, ku ohydzie człowieka dobrego y niewinnego, listy iego tak okęsywać, a tylko s[z]tuczki niektore, co się zdadzą stronie przeciwney fauere, opisować, a co gruntownieyszego, z czego by się iasna prawda pokazała, to vkrywać, y człowieka, cnotliwego y szczyrego w tey sprawie, opacznie do ludzi podawać.

Niechayże się żaden o prawdę nie gniewa, od kogosz kolwiek te listy na iawią wyszły, kiedy się to pokaże na Philaleta, że nie kto inszy, ale on sam, w tey nieprawdzie, ktorą na drugiego

[1] см. 2-ую кн. «Памятн. полем. лит.», стлбц. 1064, 1066, 1068 [2] т. е.: «съ чого» [3] въ старопечатномъ экземплярѣ пропущено [4] см. 2-ую кн. «Памятн. полем. литер.», стлбц. 1063, 1065, 1067 [5] въ старопечатномъ экземплярѣ пропущено

нетъ, которую на другого ведетъ. Бо если же ему отъ кого тые листы были поверены, тогды мелъ былъ цалкомъ вси листы, такъ яко и митрополие, уписати, абы *кождый обачылъ*, для чого што писано, а не по штучъкахъ только выбираючи, и чоловека невинъного на доброй славе и мниманью у людей оными щыплючы. Бо если же ему было поверено отъ того, до кого были писаны, певне—не тымъ духомъ, абы ся зъ ними такъ ѳорътельне обышолъ, але для показанья правды всимъ людямъ. А такъ, пане Ѳилялете, естли тобе тые листы для вписаня до ‖(91) твоихъ книгъ дано, але пев*енемъ того*, жеть лъгати не казано. Бо гдебысь ихъ былъ цалъкомъ въ книги свое вписалъ, не потреба бы на нихъ деклярацыи (ни кому) чынить: зъ самыхъ бы ся то показало, ижъ слушне (и прыстойне) и правдиве, (яко ся речъ точыла,) писано, а не такъ, яко ты *ими* керуешъ.

А ижесь съ ними на пляцъ выехалъ, ку обельженю чоловека цнотливого, добре и почтиве въ дому старожытномъ и шляхецъкомъ урожоного, въ речы посполитой заслужоного и застаномъ сенаторъскимъ неколись почтеного, тогды, ку показаню невинъности его и ку охороненю учътивое славы, которая, по душномъ спасеню, найбольшимъ клейнотомъ (у кождого быти маетъ), мусятъ тежъ листы на листы на явъно выехати. Поневажъ тые листы твое овыхъ другихъ зъ замъкненя на светъ праве якобы вытиснули. Бо где бы тые твое спокоемъ лежали, певна бы и сие света не видали.

‖(92) Свид*и*тель прето естъ Панъ Богъ, ижъ не на жадъную възгаръду особы, (такъ вельце) у всего света значъное, ясне освецоного княжати его милости пана воеводы Киевъского, ко-

wiodł, zostanie. Bo ieśli mu ich od kogo powierzono było, tedy miał był całkiem wszytkie listy, tak iako y mitropolitowe, wpisać, aby *się prawda pokazała*, co dla czego pisano, a nie s[z]tuczki tylko wybierać, a człowieka niewinnego na dobrey sławie y mniemaniu v ludzi onemi szczypać. Bo ieśliżeć mu były powierzone od xiążęcia zacnego, do ktorego były pisane, pewnie — nie tym duchem, aby się z nimi tak fortelnie obszedł, ale dla pokazania prawdy wszytkim ludziom: (miał ie tedy sprawiedliwie wszytkie wpisać, aby ludzie rozsądzali, nayduie li się iaka wina w tym, kto ich pisał?) A tak, panie Philalecie, ieslić te ‖(40—ʃ) listy do wpisania w księgi dano, ale pewn*ie*, żeć łgać nie kazano! Bo gdziebyś ie był całkiem w księgi swoie wpisał, nie potrzeba by deklaracij na nie czynić: z samych by się to pokazało, isz (cokolwiek pisano,) słusznie y prawdziwie pisano, a nie tak, iako ty *ich* kieruiesz.

A iżeś z nimi na plac wyiachał, ku obelżeniu człowieka cnotliwego, dobrze y poćciwie w domu starożytnym, szlacheckim vrodzonego, w r. p. zasłużonego y stanem senatorskim kiedyś vczczonego, tedy, ku pokazaniu niewinności iego y ku ochronieniu vczciwey sławy (iego), ktora iest, po dusznym zbawieniu, nawiętszym kleynotem, muszą tesz listy na listy na iawią wyniść. Poniewasz tamte listy twoie owych drugich na świat z zawarcia wywabiły. Bo gdzie by tamte twoie z pokoiem leżały, pewnie by y owe świata nie widziały.

Widzi tedy Pan Bog, isz nie na żadną wzgardę osoby, v wszego świata znaczney, iaśnie oświeconego xiążęcia iego m. pana woiewody Kijowskiego, ktory, iako *xiąże* (wielkie y) zacne, od ka-

торый, яко *панъ* зацный, одъ каждого чоловека (зъ великою учтивостю вспоминая и вшелякого) ушанованя естъ годенъ, але напротивъ Өилялетовое баламутни, который, подъ именемъ такъ зацного княжати, (и листовъ, до его милости писаныхъ,) смелъ ся на людъскую почтивость торгънути,—протожъ листы власные его княжацъкое милости, (до тогожъ владыки Володимерского писаные,) съ которыхъ тамътые владычные уросли, мусятъ быти тутъ вписаны.

żdego człowieka vszanowania iest godzien, ale naprzeciw bałamutni Philaletowey, ktory, pod imieniem tak zacnego xiążęcia, śmiał się na vczciwość ludzką (z temi listkami) targnąć,—przeto tesz listy własne iego x. m., (dla pokazania prawdy,) muszą tu bydź wpisane, z ktorych tamte władyczyne vrosły.

А такъ, для (лепъшого) вырозуменья тое всее справы, потреба тутъ нешто съ початъку поведеть, откуль се тая речъ зачала. А што ся тутъ напишетъ, и на кождомъ пляцу явъне показатися можетъ. ‖(93) А будетъ ли (Өилялетъ) такъ цнотливый, же ся укажетъ, хто естъ, (не змышляючи собе именъ неналежныхъ, але,) скинувъши зъ облича тую машкару, (которою [1] ся покрываетъ,) усхочетъ ли ми ся где ставити на (шыръшомъ) пляцу, будь то передъ его королевскою [2] милостью (на сойме), будь тежъ передъ речью посполитою, и гдежъ кольвекъ кгды ми ся озоветъ,—шлюбую ему почтивымъ словомъ, же (тежъ не за таръчою, але явне ся) ему одъкрыю и покажу неправъду его, о которую зъ нимъ и умерети готовъ буду: нехъ ся одно яко сова передъ светломъ не крыетъ!

Dla wyrozumienia tedy wszytkiey tey sprawy (każdemu), potrzeba tu nieco z początku powiedzieć, zkąd się co zaczęło (, czego-m dobrze wiadom). A potrzeba li tego będzie, y na każdym placu może się to autentice pokazać (y oczywiście z Philaletem o to mowić). Będzie li tak cnotliwy, że się okaże, kto iest, (a kiedy) zrzuci tę maszkarę z siebie y stawi mi się na placu, bądź to przed pomazańcem Bożym, bądź to przed r. p., y gdzieszkolwiek że mi się ozowie, (kto te księgi pisał,)—szlubuię mu cnotliwym słowem, że mu się tesz odkryię y pokażę nieprawdę iego, o ktorą y vmrzeć z nim gotow będę: niech się iedno iako sowa przed światłem nie kryje [3]!

А жебысь съ початъку все ведалъ, хрестиянъский брате, такъ ся речъ маетъ: ижъ владыка Володимеръский ани мыслилъ о томъ, жебы коли до таковою дела прыйти мело, видечи въ той заматерелой спызме великое затрудненье и неподобный прыступъ до тое единости и згоды церъквей светыхъ. А хотяжъ ‖(94) (тую) згоду светую и

Tak się rzecz ma z początku: wiedź, bracie krześciański, isz władyka Włodymierzski ani myslił o tym, żeby kiedy do takowey sprawy przyść miało, widząc w tey zastarzałey schizmie ‖(41) wielkie zatrudnienie y niepodobny przystęp do tey iedności y zgody kościołow świętych. A chociasz zgodę świętą y ziednoczenie Rzymianow z Grekami y Rusią widział

[1] опечатка: «котор*у*ю» [2] опечатка: «королевск*у*ю» [3] опечатка: kr*i*je

соединение Рымляновъ зъ Греками и зъ Русю виделъ быти вельце потребную и спасению людъскому пожыточную, и для поратованя великого упадъку и знищенья церъквей Божыхъ набоженъства Греческого въ паньстве его королевъской милости пана нашого,—але жебы хто потужный за то коли взятися и поводомъ другимъ быти мелъ, о томъ ся ему ани снило! Алить скоро по въступенью его зъ стану свецъкого, съ кашталянии Берестейское, на станъ тотъ духовъный, (на епископию Володимеръскую, и) кгды наперъшый соборъ, за владыцьтва его, одъправовалъся у Берестью въ року 1593, о (рожестве) светого Иоана Крестителя, (ино) его княжацъкая милость панъ воевода Киевъский писалъ до него листъ свой, намавляючи его до (тое) згоды съ костеломъ Рымъскимъ, абы ся о нее на томъ то сыноде (съ пилъностью) старалъ а митрополита и иныхъ (епископовъ) до того велъ, яко‖(95—м)бы ся початъки якие до тое светое згоды и зъедноченья зачали. Который листъ поданъ былъ ему черезъ слугъ княжати его милости, черезъ пана Василья Суражъского и черезъ пана Вишеньского. Которого листу префисъ слово до слова естъ такий:

bydź wielce potrzebną y zbawieniu ludzkiemu pożyteczną, y dla poratowania wielkiego vpadku y zniszczenia cerkwi Bożych ritus Græci w państwie iego k. m. pana naszego,—ale żeby kto potężny za to wziąć się kiedy y powodem drugim bydź miał, o tym mu się ani sniło! Aliszci skoro po wstąpieniu iego z stanu świeckiego, z kasztelanij Brzeskiey, na stan ten duchowny, kiedy, za władyctwa iego, napierwszy synod (prowincyalny) miał bydź w Brześciu w roku 1593, o świętym Ianie Krzcicielu,—iego xiążęca m. pan woiewoda Kiowski pisał do niego list swoy, namawiaiąc go do zgody z kościołem Rzymskim, aby się o nię na tym synodzie starał a mitropolita y inych do tego wiodł, iakoby się początki iakie do tey ś. zgody [y] ziednoczenia zstały. Ktory list podan mu był przez sługę iego x. m. pana Wasila (, starostę) Suraskiego, y przez pana Wiszeńskiego. Ktorego listu przepis de verbo ad verbum iest taki:

Листъ княжати его милости першый, дата зъ Люблина, июня 21 дня, року 1593 [1].

List xiążęcia iego m. pier[w]szy, data z Lublina iunij 21, anno 1593.

«Велебный, милостивый отче владыка Володымеръский, господине и приятелю мне вельце ласкавый!

«W Bodze wielebny a młciwy oycze władyka Włodzimirski, panie y przyiacielu mnie wielce łaskawy.

[1] это письмо было воспроизведено изъ того же единственнаго экземпляра «Антирриса» еще въ 1851 году, въ «Актахъ Западной России» (т. IV, № 45, стран. 63—66), но безъ соблюденія стариннаго правописанія подлинника, даже съ нѣкоторыми поправками, выпусками и перестановками въ текстѣ. Впрочемъ, оно было напечатано еще ранѣе (въ 1842 году) Маркевичемъ, въ его «Исторіи Малороссіи» (т. III, стр. 3—9), также не особенно тщательно

«Всякъ чоловекъ во всемъ времени житія своего, по спасеніи своемъ, долъженъ естъ тщатисе о семъ, дабы могъ быть розмножытелемъ и любовникомъ ѳалы Божее. Аще же кто и до конъца быть не можеть, ино абы приобщытелемъ альбо участни‖**(96)**комъ ее быть могъ. И я, ижъ за великими трудъностями моими, маючы на собе бремя тяготы внѣшнихъ вещей, хотяжъ не могъ быть конечнымъ милосникомъ (и упразнителемъ) альбо забавцою около помноженья ѳалы Божее,—одънакъже, съ повинности моее хрестиянъское, о[дъ] давныхъ часовъ была у мне хуть такая, которая и до тыхъ часовъ еще не устаетъ, и овшемъ се роспаляетъ, абыхъ въ такомъ упадку, знищенью и опущенью матки нашое церкве светое соборъное апостолское Восточъное углюжовалъ и розважалъ и розмышлялъ, упатруючы и вынайдуючы такий спосо́бъ и початокъ и прыступъ, черезъ который бы церъковь Хрыстова, всихъ церъквей началънейшая, до перъшого своего пунъкту, целю и клюбы прийти и застановити могла. Але, якъ вижу, достойными достойная созидатисе и честными честная соверъшатисе обыче, и презъ годъныхъ людей годные речы бываютъ справованы. Такъже и мне або въ томъ ‖**(97)** несчастье загородило, або ли тежъ негодность въ такъ высоце ѳалебъныхъ речахъ не допустила до того прийти, же бымъ ку началу якому благому тое речы поводъ слушъный възяти могъ. Одънакъ же я предъсе почуваломъ въ собе залогъ писма светого, мовячого: «сила Божия въ немощи совершается» [1], и засъ: «*отъ* чоловѣкъ невозможъная Богу возможъна сутъ» [2].

«Wszelki człowiek po wszystek czas żywota swego, po zbawieniu swym, winien iest starać się o tym, aby mogł bydź rozmnożycielem y miłośnikiem chwały Bożey. A iesliby kto do końca tym bydź nie mogł, tedy chocia aby vczestnikiem albo przyczyńcą iey (iakimkolwiek) mogł bydź. Ia, isz za wielki[e]mi trudnościami memi, maiąc na sobie brzemię (albo ciężar) zwierzchnych rzeczy [3], chociasz nie mogę ‖**(42—𝔉ij)** bydź doskonałym miłośnikiem abo zabawcą około pomnożenia chwały Bożey,—iednakże, z powinności moiey krześciańskiey, od dawnych [4] czasow była v mnie chęć takowa, ktora y do tych czasow ieszcze nie vstawa, y owszem się rospala, abym w takowym vpadku, zniszczeniu y opuszczeniu matki naszey cerkwi świętey powszechney apostolskiey Wschodniey vpatrował y rozważał y rozmyślał, vpatruiąc y wynayduiąc takowy sposob, początek y przystęp, przez ktory by cerkiew Krystusowa, wszytkich cerkwi nayczelnieysza, do pi[e]rwszego swego punktu, celu y kluby przyść y zastanowić się mogła. Ale, iako baczę, że wszelka rzecz godna przez godnych buduie się, y sławna sławnymi wykonywa się [5]. Także y mnie albo nieszczęście w tym zagrodziło, albo tesz niegodność w tak wysoce chwalebnych rzeczach nie dopuściła do tego przyść, iszbym ku początku iakiemu dobremu tey rzeczy powod słuszny wziąć mogł. A wszakże przedsię poczuwałem ia w sobie załog pisma świętego, mowiącego: «moc Boża y w niemocnych wykonywa się», y zaś [6]: «co v ludzi nie podobna, ale v Boga wszytko iest podobno». Na ktore słowa, iako na naypewnieyszy [7] cel poglądaiąc,

[1] 2 Коринѳ. XII, 9 [2] Матѳ. XIX, 26; Марк. X, 27; Лук. XVIII, 27 [3] опечатка: rzeczj. [4] опечатка: dawnjch [5] эта «точка» сокращена и иначе изложена [6] опечатка: izasz [7] опечатка: naynapewnieyszy

На которые слова, яко на напевънейшый цель погледаючы, мало прешедъшыхъ временъ, не славы ради житейское (Богъ вестъ!), (но не) токмо *си*тующы падения церъкве Хрыстовы, але и наругания ради еретикъ, и тыхъ самыхъ отторгнувъшысе [1] Рымлянъ, яже иногда намъ беша братия, дерызну*в*ъ або важылъсе есми былъ съ *Па*севиномъ [2] папы Рымъского о некоихъ нужныхъ речахъ писания светого, не самъ, но [зъ] своими старъшыми и презвитери, сов*и*товати и гадательствовати. Богу же не изволившу, нашея ли ради пользы и блага, или зла—не вемъ, и тако со‖(98)бысть се, яко годе Богу бѣ.

«Я, и теперъ не могучы устать отъ такового тщания, яже о церкве Божые, и маючы тотъ предъсевзятя своего умыслъ, абыхъ до тамътыхъ краинъ, въ которыхъ по недалеку обретаетъсе и папа Рымъский, для улеченья здоровя своего телесного на часъ некоторый отъехать могъ; тамъже если бы было на то произволение Божие, до того (если бы была на то) воля в. м. нашыхъ духовъныхъ, жебысте в. м. теперъ на томъ соборе вашомъ духовъномъ вси одностайне о томъ промышляли и радили и намовяли, абы се могъ такий прыступъ [3] вынайти до таковаго поводу, черезъ который бы се могли склоняти початъки до згоды и улацненья и померъкованья такъ великихъ незгодъ и заятреня, а праве внутрънее брани въ церъкве Божой. Где бымъ и я, въ тыхъ краехъ будучы, за помочью Божею и за началомъ и благословенъствомъ в. м., яко духовъныхъ, не занехалъ зъ щырости и хути моее противъ ‖(99) церъкве Божой старанья, зъ

niedawno przeszłych czasow, nie dla chwały tego świata (Bog widzi!), tylko żałuiąc vpadku cerkwie Krystusowey, także y dla vrągania heretykow y tychże samych—ktorzy się oderwali—Rzymian, ktorzy niegdy byli nam bracią, vmyśliłem albo ważyłem się był z Passewinem papieża Rzymskiego o niektorych potrzebnych rseczach pisma świętego, nie sam, ale z swoimi starszymi y prezbitery, radzić y dysputować. Lecz isz tego Bog nie chciał, ieśli dla naszego złego li albo dobrego—nie wiem, czy tak się to zstało, iako się Panu Bogu podobało.

«Ia tedy, y teraz nie mogąc vstać od takowego starania, ktore iest o cerkwi Bożey, y maiąc ten vmysł przedsięwzięcia swego, abym do tamtych kraiow, w ktorych nie podaleku tesz iest y papież Rzymski, dla vleczenia zdrowia swego cielesnego na czas iaki odiachać mogł; tamże ieśli by była na to naprzod wola Boża, do tego y wola tesz w. m. naszych duchownych, żebyście w. m. teraz na tym synodzie waszym duchownym w‖(43)szyscy iednostaynie o tym przemyszlali, radzili y namawiali, aby się mogł taki przystęp wynaleść do takowego powodu, przez ktory by się mogli skłaniać początki do zgody y vłacnienia y pomiarkowania tak wielkich niezgod y zaiątrzenia, a prawie wnętrzney walki w kościele Bożym. Gdzie bym y ia, w tamtych kraiach będąc, za pomocą Bożą y za początkiem a błogosławieństwem w. m., iako duchownych, nie zaniechał z szczyrości y chęci moiey przeciw cerkwie Bożey starania, z nawiętszym vsiłowaniem mym, takowego

[1] редакторъ IV-го т. «Актовъ Западной Россіи» вставилъ въ это слово букву *х*: «отторгнувъшы[х]се». [2] тотъ же редакторъ предлагаетъ добавить послѣ сего: «посломъ» или «легатомъ» [3] опечатка: «прыстъпъ»

набольшымъ усилованьемъ моимъ, такового чинити, якое бы можность и годность моя зносити могла, ижъ бы се до якое слушъное згоды и зъедноченья схилити могло.

«Якожъ здаетъ ми се за речъ слушную, жебысь в. м., милостивый отче, епископе Володымеръский, самъ особою своею, намовившыся зъ его милостью преосвещенънымъ отцемъ аръхиепископомъ и зъ ихъ милостью велебъными епископы, до великого князя Московъского, за дозволеньемъ и листомъ его королевъское милости, ехать працы не литовалъ, и тамъ съ княземъ великимъ Московскимъ и зъ духовными земли тамошнее порозумевъшысе и достаточъне намовивъши, и оказавши и донесъши то имъ все, якое (гонение,) преслидованье и наруганье и уничиженье народъ тутошний Руский въ порадъкахъ и канонахъ [и] церемониехъ церъковъныхъ теръпитъ и поноситъ, просечы и уживаючи ихъ, абы о томъ тщание сотворивъшы, я‖(100)ко уды единое главы Христа, единъ единому състраждающе, купне и едьностайне зъ нами, такъ тому забегали и въ то траѳяли, жебы большей церковъ Христова такого розоръванья и внутрънего замешанья, и народъ Руского рожая—гонения и озлобления не теръпелъ. Пильне о то в. м., яко вельце ласкавого господина и прыятеля, пачеже тщателя теплаго въ любве веры Христовы, прошу, абысь в. м. хутливе до того се вложыти и за то се всею силою и моцью взяти, и тамъ на томъ соборе съ пильностью старатисе весполъ зъ ихъ милостью рачылъ, жебы який слушный початокъ и застановенье, если бы южъ не до якое згоды, што естъ речъ напреднейшая («се бо, рече, коль добро и коль

czynić, iakie by możność y godność moia znosić mogła, iżby się do iakiey słuszney zgody y ziednoczenia zchylić mogło.

«Iakosz zda mi się za rzecz słuszną, żebyś w. m., młciwy oycze, episkopie Włodzimierzski, namowiwszy się (w tym) z iego m. oświeconym oycem archiepiskopem y ich m. wielebnemi episkopy, sam osobą swą do wielkiego kniazia Moskiewskiego, za dozwoleniem y listem iego kro. mci, iachać pracey nie żałował, y tam z kniaziem wielkim Moskiewskim y z duchownemi ziemie tameczney porozumiawszy się y dostatecznie namowiwszy, y okazawszy a doniozszy im wszytko, iakie prześladowanie y vrąganie (a naśmiewisko) y vbliżenia narod tuteyszy Ruski w porządkach, kanoniech y ceremoniach cerkiewnych cierpi y ponosi, prosząc y vżywaiąc ich, aby o tym staranie vczyniwszy, iako członki iedney głowy Krystusa Pana, ieden iednemu pomagaiąc, zgodnie y iednostaynie z nami, tak temu zabiegali y w to potrafiali, żeby iusz więcey cerkiew Chrystusowa takowego rozerwania y wnętrznego zamieszania, y narod Ruskiego rodzaiu—prześladowania y vrągania nie cierpiał. Pilnie o to w. m., iako wielce łaskawego pana y przyiaciela, do tego y wielkiego miłośnika wiary Chrystusowey proszę, abyś w. m. chętliwie do tego włożyć y wszelką mocą za to się wziąć, y tam na tym synodzie z pilnością starać się wespoł z ich m. raczył, isz by iaki słuszny początek y zastanowienie, ieśliby iusz nie do iakiey zgody, co iest rzecz naprzednieysza (abowiem mowi: «oto, iako dobra y iako wdzięczna rzecz iest mieszkać braciey społem»), tedy [1] y to potym [2] nie

[1] опечатка: tedj [2] опечатка: potjm

красно, но еже жыти братии вкупе» [1]), тогды и то потомъ не подлейшая—до полепъшенья животовъ людъскихъ, за стараньемъ и початъкомъ в. м., вынайти[се] могъ.

«Бо то естъ явно в. м. всимъ, яко се люде ‖(101) нашое релии зъгоръшили, и такъ суть въ набоженствахъ своихъ оспали, лениви, недъбали, ижъ не только абы мели постерегать повинности своее хрестиянъское и застановятися за церъковъ Божую и за веру свою старожытную, але еще се сами многие, насмеваючи зъ нее и опускаючи, до розмаитыхъ сектъ утекаютъ. Чому если в. м. забегати и о томъ дъбати не будете, и сами в. м. ведаете, хто за то слово и ответъ воздати будетъ повиненъ? «Кровей бо, рече, ихъ отъ руку вашею изыщу!» [2] Вы бо есте вожди, наставници и пастуси паствы Хрыстовы! Ани для чого инъшого [3] розъмножылосе межы людми такое ленивство, оспалъство и отъступенье (отъ веры), яко набольшей для того, ижъ устали учытели, устали проповедачы слова Божого, устали науки, устали казанья! А затымъ наступило знищенье и уменъшенье ѳалы Божое, церъквей Его! Наступилъ голодъ слуханья слова Божого! Наступило затымъ отступе‖(102)нье отъ веры и закону! Прышло, на остатокъ, на насъ то, ижъ не зостаетъ намъ намнейшее речы, съ которое быхъмо се тешити въ законе своемъ мели! Слушне бысмо теперъ могли слова пророцъкие вспоминати, мовечы: «хтожъ дасть голове нашой воду, и очыма нашыма источъникъ слезъ» [4], абыхъмо могли оплакивати упадъку и знищенья веры и закону своего, въ день и въ ночы! Все опровергълосе, упало! Зо всихъ

‖(44—Ꝭiij) podleysza—do polepszenia żywotow ludzkich, za staraniem y początkiem w. m., wynaleść się mogł.

«Gdysz to iest iawno w. m. wszytkim, iako się ludzie naszey religij zgorszyli, y tak są w nabożeństwach swych ospali, leniwi, niedbali, isz nie tylko aby postrzegać mieli powinności swey krześciańskiey y zastawiać się za cerkiew Bożą y za wiarę swą starożytną, ale ieszcze się sami mnodzy, naśmiewaiąc z niey y odstępuiąc, do rozmaitych sekt vciekaią się. Czemu ieśliże w. m. zabiegać y dbać o tym nie będziecie, sami to w. m. dobrze wiecie, kto za to lidzbę y odkaz dać będzie powinien? Abowiem mowi: «krwie ich z ręku waszych będę patrzał!» Wy bowiem iesteście wodzowie, dozorce y pasterze trzody Chrystusowey! A nie dla czego inszego rozmnożyło się miedzy ludźmi takie leniwstwo, ospalstwo y odstąpienie, iako nawięcey dla tego, isz vstali nauczyciele, vstali przepowiadacze słowa Bożego, vstali nauki, vstali kazania! A zatym nastąpiło zniszczenie y vmnieyszenie chwały Bożey y cerkwie Iego! Nastąpił głod słuchania słowa Bożego! Nastąpiło zatym odstąpienie od wiary y zakonu! Przyszło, naostatek, na nas to, isz iusz nie zostaie nam namnieyszey rzeczy, z ktorey byśmy cieszyć się w zakonie swym mieli! Y słusznie byśmy teraz mogli słowa prorockie wspominaiąc mowić: «ktosz da głowie naszey wodę, y oczom naszym zrzodło łez», abyśmy mogli opłakiwać vpadku y zniszczenia wiary y zakonu swego we dnie y w nocy! Wszytko się przewrociło y vpadło! Ze wszech stron vcisk, frasunek y bia-

[1] Псал. CXXXII, 1 [2] Іезекіил. III, 18 [3] послѣ этого слова по ошибкѣ поставлено ненужное: «не» [4] Іерем. IX, 1

сторонъ скорбь, ситование и беда! И если се далей почувать не будемо, Богъ весть, што зъ нами за конецъ будетъ!?

«Я зъ стороны моее повторе и потрете прошу: Бога ради, такъ в. м., для повинъности своее пастыръское, яко и для боязни и помъсты Божое, въ то потраѳяйте, же бысте тамъ што доброго справити и застановити и початокъ який добрый уделати могли! Прочее же въ здравии телесномъ и въ душеспасителномъ пребывании долгоденъствовати отъ Го‖(103—н)спода Бога в. м. желаю. Писанъ у Люблине, месяца июня 21 дня, року 93.

«В. м. зычливый приятель, сынъ и слуга послушный, Костанътинъ, княжа Острозъкое, воевода Киевъский, власною рукою».

Пры которомъ листе послалъ его милость панъ воевода и арътыкулы, своею власною рукою написаные, до тое единости, што бы въ ней вароватн потреба было. А то сутъ тые:

1.

«Наперъвей, абыхъмо при всихъ обрадкахъ своихъ, яко церьковь Восточъная деръжитъ, вцале зостали.

‖(104) 2.

«Абы панове Рымляне церъквей нашыхъ и наданья ихъ на свое костелы не оборочали.

3.

«Абы, за постановеньемъ згоды, еслибы се напотомъ хто зъ нашыхъ до

da! Y ieśli się daley poczuwać (w tym) nie będziemy, Bog wie, iaki koniec z nami będzie!?

«Ia z strony moiey powtore y potrzecie proszę: y dla Boga, tak w. m., dla powinności swey pasterzskiey, iako (więcey) dla boiaźni y pomsty Bożey, w to potrafiaycie, żebyście tam co dobrego sprawić y zastanowić y początek iaki dobry vdziałać mogli! Życzę przytym w. m. dusznego y cielesnego zdrowia od Pana Boga na wiele lat zażywać. Dan w Lublinie, mensis iunij 21 die, anno Domini [1] 1593.

‖(45) «W. m. życzliwy przyiaciel, syn y sługa posłuszny, Konstantyn, xiąże Ostrożskie, woiewoda Kiowski, własną ręką».

Przy tym liście swoim iego x. m. posłał y artykuły, własną ręką swoią napisane, do tey iedności bacząc bydź potrzebne. A to takie:

1.

«Naprzod, abyśmy przy wszytkich obrzędach swoich, iako cerkiew Oryentalna dzierży, wcale zostali.

2.

«Aby panowie Rzymianie cerkwi naszych y nadania ich na swoie kościoły nie obracali.

3.

«Aby, za postanowieniem zgody, ieśli by się napotym kto z naszych do Rzym-

[1] опечатка: Domini*ni*

Рымъского костела удати хотелъ, не прыймовали, ани прымушали, а звлаща пры отдаванью малъженъства, яко то звыкли чынити.

4.

«Абы духовъные наши въ таковомъ же пошанованью, яко и ихъ, были, а звлаща митрополитъ и владыкове въ раде и на соймикахъ местце мели, хотя не вси.

5.

«Потреба бы и патриаръховъ обослать, жебы се до згоды склонили, жебысьмы единымъ серъцемъ и едиными усты Пана Бога хвалили. По‖(105)треба и до Московъского и до Волохъ послати, жебы се на одно зъ нами згодили. А здало бы ми се наслушней до того ужыть: до Москвы его милости отца епископа Володимеръского, а до Волохъ отца епископа Львовъского.

6.

«Потреба тежъ поправить некоторыхъ речей въ церъквахъ нашихъ, а звлаща около сакраменъту и инъшыхъ вымысловъ людъскихъ.

7.

«О закладанье школъ и наукъ волъныхъ, а звлаща для цвиченья духовъным, пильно потреба, же быхъмо мели учоные презвитери и казнодее добрые: бо затымъ, ижъ наукъ нетъ, великое грубианъство въ нашихъ духовъныхъ умножылося».

---

skiego kościoła vdać chciał, nie przyimowali, ani przymuszali, a zwłaszcza przy oddawaniu małżeństwa, iako to zwykli czynić.

4.

«Aby duchowni naszy w takowymże poszanowaniu, iako y ich, byli, a zwłaszcza mitropolit y władykowie w radzie y na seymikach mieysce mieli, chocia nie wszyscy.

5.

«Potrzeba by y patryarchow obesłać, żeby się do zgody skłonili, żebyśmy iedynym sercem y iednemi vsty Pana Boga chwalili. Potrzeba y do Moskiewskiego y do Wołoch posłać, żeby się na iedno z nami zgodzili. A zdało by mi się nasłuszniey do tego vżyć: do Moskwy iego mci oyca episkopa Włodzimierzskiego, a do Wołoch oyca episkopa Lwowskiego.

6.

«Potrzeba tesz poprawić niektorych rzeczy w cerkwiach naszych, a zwłaszcza około sakramentu y inszych wymysłow ludzkich.

7.

«O zakładaniu szkoł y nauk wolnych, a zwłaszcza dla ćwiczenia duchownym, pilnie potrzeba, żebyśmy mieli vczone prezbitery y kaznodzieie dobre: bo zatym, isz nauk nie masz, wiel‖(46)kie grubiaństwo w naszych duchownych vmnożyło się».

А тутъ кождый обачыти можетъ, съ кого ся тое светое дело згоды и милости хрестиянское зачало?!

‖(106) Не вспоминаю перъшыхъ намовъ и пильного усилованья его княжацъкое милости съ корольми змерълыми, а особливе съ королемъ Стеѳаномъ,—чого сутъ ведоми не мало сенаторовъ.

Тотъ листъ и артыкулы кгды владыка Володимеръский прочыталъ, пыталъ оныхъ посланцовъ: што то за артыкулъ о сакраменъте, и якое бы поправы въ церъкви нашой сакрамента светые потребовали? Бо его милость не доложылъ того. Кгдыжъ церъковь наша Восточъная добре сакраменъта светые шаѳуетъ, такъ ижъ жадное поправы не потребуетъ.

Панъ Василей Суражъский на то поведелъ зъ Вышенъскимъ, ижъ не розумѣютъ и не ведаютъ, ку чому то его милость написати рачылъ, поневажъ тые артыкулы въ листе его милости были затвореные.

А затымъ отецъ владыка Володымеръский съ тымъ ихъ отправилъ, мовечы: «далъ бы то Панъ ‖(107) Богъ, жебы до того прышло, яко его княжацъкая милость мети хочетъ. Але то неподобные речи у насъ, и не за нашыхъ то вековъ подобно будетъ! И еслиже его милость до митрополита о томъ не писалъ, я и слова о такихъ речахъ мовити не смею! Бо ведаю, же митрополитъ не естъ зычливый Рымъляномъ. А што мя его милость до Москвы выправуетъ, былъ бымъ тамъ рыхлей подъ кнутами, альбо на пласе зъ таковымъ посельствомъ! Протожъ нехъ мя его милость маетъ за вымовеного. Але, яко панъ можный и *светило* веры нашое, нехъ ся о то у его королевъское

A tu każdy obaczyć może, zkąd się to święte y błogosławione dzieło zgody y miłości [1] krześciańskiey zaczęło?!

Nie wspominam pierwszych namow y pilnego vsiłowania iego x. m. z krolmi zmarłemi, a osobliwie z Stephanem krolem,—czego wiadomi nie mało senatorow.

Ten list y artykuły gdy władyka Włodzimierzski przeczytał, pytał onych posłańcow: co to za artykuły o sakramencie? iakiey by poprawy w cerkwi naszey sakramenta ś. potrzebowali [2]? Bo iego m. nie dołożył tego. Gdysz cerkiew nasza Oryentalna dobrze sakramentami świętemi szafuie, tak isz żadney poprawy nie potrzebuie.

Pan Wasiley Surazski na to powiedział z Wiszeńskim, isz nie rozumieią y nie wiedzą, ku czemu to iego m. napisać raczył, poniewasz te artykuły w liście były zawarte.

A zatym ociec władyka Włodzimierzski z tym ich odprawił, mowiąc: «dał by to Pan Bog, żeby do tego przyszło, iako i. x. m. chcieć raczy. Ale to niepodobne rzeczy v nas, y nie za naszych wiekow to podobno będzie! Y ieśli iego m. do mitropolita o tym nie pisał, ia y słowa o takich rzeczach mowić nie śmiem! Bo wiem, że (on) mitropolit nie życzliwy Rzymianom. A co mię iego m. do Moskwy wyprawuie, był bych tam rychley pod knutami, abo na płasze za takowym posełstwem! Przeto niech mię iego m. ma za wymowionego. Ale, iako pan możny y *primas* wiary naszey, niechay się o to v iego k. m. stara, a iam do wszego dobrego gotow!»

[1] опечатка: myłości [2] опечатка: potrzebali

милости стараеть, а я-мъ до всего доброго готовъ!»

И такъ одъ оного часу было въ молчанью ажъ до року 1595, же отецъ владыка Володимерский о томъ зъ жаднымъ чоловекомъ (ни словъка) не мовилъ. Ажъ въ року помененомъ (95), въ месецу декабру, будучы у его милости князя бискупа Луцького въ Тор‖(108)чыне по справе прыятельской, а знашедъшы тамъ владыку Луцького, зъ розмовы о той згоде, взялъ ведомость одъ владыки Луцького, ижъ еще одъ року 1591, кгды онъ владыка Володымерский былъ свецъкимъ чоловекомъ, на соборе Берестейскомъ (на перъшомъ) некоторые владыкове, а меновите: Пиньский (змерълый), и Львовъский (Балабанъ), и Холмъский, и онъ Луцъкий, списалися до тое единости и подъ послушенъство папежа Рымъского, видечы великий нерядъ и недбалость патриаръховъ своихъ; до чого зъ некоторыхъ потомъ слушныхъ причинъ и митрополитъ самъ прызволилъ, и его королевъская милость черезъ листъ свой и черезъ оногожъ владыку Луцъкого съ тымъ ся готовымъ быти оповедалъ. А то все деялося добре передъ тымъ, а нижъ владыка Володымерский владыкою зосталъ. А потомъ въ Сокалю, въ року 1595, некоторые зъ нихъ, яко Луцъкий, Премыский теперешний, и Львовъский, ‖(109) и Холмъский, для тоежъ справы зъеждчалися, и тамъ еще кгрунътовней тое стверъдили.

Затымъ, кгды (вже) таковая ведомость Володымеръского дошла (ку тому вси списы оныхъ владыковъ на око у Луцъкого виделъ), а бачечы всихъ на то волю и такъ великие початки тоее справы, а въспоменувъшы собе на листъ и упоминанье его княжацъкое милости пана воеводы Киевъского, до него передъ тымъ одъ дву летъ посы-

Y tak od onego czasu było to w milczeniu asz do roku 1595, że ociec władyka Włodzimierzski o tym z żadnym człowiekiem (ani) mowił (,ani konferował). Asz w roku pomienionym, in decembre, będąc v iego m. księdza biskupa Łuckiego w Torczynie po sprawie przyiacielskiey, a zastawszy tam oyca władykę Łuckiego, z rozmowy o tey zgodzie, wziął wiadomość od władyki Łuckiego, isz ieszcze od roku 1591, kiedy Włodzimierski władyka był ieszcze świeckim człowiekiem, na synodzie Brze‖(47)skim niektorzy władykowie, a mianowicie: Piński, Lwowski, Chełmski y on Łucki, zpisali się do tey iedności y pod posłuszeństwo papieża Rzymskiego, widząc wielki nierząd y niedbałość patryarchow swoich; do czego potym z niektorych słusznych przyczyn y mitropolit sam przyzwolił, y iego k. m. przez list swoy y przez onegosz władykę Łuckiego z tym się deklarował. A to wszytko działo się dobrze przed tym, a niszli władyka Włodzimierzski władyką został. A potym w Sokalu, w roku 1595, (znowu) niektorzy z nich, iako Łucki, Przemyski teraźnieyszy, Lwowski y Chełmski, dla teyże sprawy zieżdżali się, y tam ieszcze gruntowniey to ztwierdzili (y artykuły zpisali, y rękami ich swemi podpisali).

Zatym, gdy takowa wiadomość Włodzimierzskiego doszła (y wszytkie spisy onych władykow od Łuckiego były mu okazane), widząc wszytkich wolą na to y tak wielki początek tey sprawy, a wspomniawszy sobie na list y vpominanie iego xiążęcey młci pana woiewody Kiowskiego, do niego przed tym ode dwu lat posłane, rozumieiąc, isz iego m.

ланое, розумеючи, же его милость за такими початъками мелъ ся и самъ снадъней до того прыхилити и поважностю своею поводомъ дальшимъ тому быти,—взялъся за то владыка Володымеръский и новый спис на то учинилъ, не прыкладаючы печати (своее) до оныхъ *старыхъ* списовъ владычънихъ, и почалъ вже всимъ ку ведомости таковое предъсевзятье всихъ владыковъ доносити и на казаньяхъ у Володымере и въ Берестью тую справу залецати.

||(110) А одъ когожъ наперъвей о списахъ владычънихъ и митрополитовыхъ его княжацъкая милость взялъ ведомость, изали не отъ владыки Володымерского, которому [1] и арътыкулы списаные (до его милости) послалъ? Отъ кого ведомость взяли братство Львовъское черезъ (пана) Красовъского, нужъ братъство Берестейское, аза не одъ тогожъ? Не тайные то вже речы были во всей диоцезыи *Володымерской* и намнейшому чоловекови! Бы были и инъшие въ своихъ диоцезыяхъ тоежъ учынили, не могли бы люде на неведомость нарекати. Але и такъ даръмо нарекаютъ, бо вси о томъ ведали, бы только правъду вызнати хотели. (О чомъ нижей услышишъ.)

А теперъ вже прыступую до объясненя листовъ владыки Володымеръского, которые Ѳиллялетъ положылъ въ книжъкахъ своихъ. А наперъвей кладетъ листъ до его милости пана воеводы Киевъского, зъ Володымера писаный, подъ датою марта 17 дня, ||(111—о) въ року 1595, которого ани початъку, ани конъца не положылъ, а то не безъ штуки особливое: только выписуетъ слова некоторые, зъ оного листу выбравъшы, а то сутъ тые:

za takimi początkami miał się y sam snadniey do tego przychylić y autoritate sua (dopomoć y) powodem dalszym bydź,—wziął się (serio) za tę sprawę y nowy spis na to vczynił, nie przykładaiąc pieczęci do *pierwszych* spisow władycznych, y począł iusz wszytkim ku wiadomości takowe przedsięwzięcie władykow donosić y na kazaniach we Włodzimierzu y w Brześciu tę sprawę zalecać.

A od kogosz naprzod o spisach władycznych y mitropolitowych iego x. m. wziął wiadomość, azali nie od władyki Włodzimierzskiego, ktoremu y artykuły spisane posłał? Od kogo wiadomość wzięli bractwo Lwowskie przez Kraso*mo*wskiego y bractwo Brzeskie, aza nie od tegosz? Nie tayne to iusz rzeczy były we wszytkiey diocæsii *iego* y namnieyszemu człowiekowi! By byli y inszy w swoich diocæsiach tosz vczynili, nie mogli by ludzie na niewiadomość narzekać. Ale y tak darmo narzekaią, bo wszyscy wiedzieli o tym, by tylko prawdę znać chcieli.

A teraz iusz przystępuię do deklaracij listow władyki Wło||(48—Ⓑ)dzimierskiego, ktore Philalet położył w książkach swoich. A napierwiey kładzie list do iego m. pana woiewody Kiowskiego, z Włodzimierza pisany, de data martij 17 dnia r. 1595, ktorego ani początku, ani końca niemasz, a to non sine misterio: tylko wypisuie słowa niektore, z niego wybrawszy, a to te są:

[1] опечатка: «ку тому»

«О бытью отца владыки Луцкого въ Кракове, ажъ тутъ прыехавъши, доведалемъся. Але жебы одъ кого въ посельстве ездити мелъ, светъчу Паномъ Богомъ, жемъ о томъ ани слыхалъ» [1].

(Ведай же, нжъ) тотъ таковый листъ одъписовалъ владыка Володымеръскнй до его милости пана вееводы Киевъского на листъ его милости (власный), съ Турова писаный маръца 9 дня року 95, въ которомъ его милость до владыки Володымеръского пишетъ, межы инъшими речами, до тое справы неналежъными, на остатъку тые слова:

«А еслибы тежъ то можная речъ была, пильне в. м. моего милостивого пана прошу: рачъ ми в. м. дати знати, где ся на тотъ часъ оборочаетъ отецъ владыка Луцъкий? (112) Бо я маю справу, якобы тамъ гдесь мелъ въ посельстве одъ килька особъ ехати, и што тамъ будетъ чудити?»

Отожъ видишъ, на який листъ владыка Володымеръский до княжати его милости тотъ свой листъ перъшый одъписовалъ. И певне правду писалъ, бо яко не зъмавялъся зъ владыкою Луцъкимъ о той дорозе Краковъской, такъ о ней ничого не ведалъ.

Подивуй же ся тутъ, брате милый, штуце Ѳилялетовой и щырости его, которую тутъ (наперъвей) въ преписе того листу перъшого владычнего учынилъ, бо ани початъку, ани доконаня того листу не написалъ. Кгдыжъ не только тамъ того было, што Ѳилялетъ положылъ, але мусело быти большей того: где владыка прыводитъ пана воеводу до тое единости, выписуетъ прычины, для которыхъ тая едность по-

«O byciu oyca władyki Łuckiego w Krakowie, asz tu przyiachawszy, dowiedziałem się. Ale żeby od kogo w poselstwie ieździć miał, świadczę Panem Bogiem, żem o tym ani słychał» [2].

Ten taki list odpisował władyka Włodzimierski do iego m. pana woiewody Kiowskiego na list iego m., z Turowa pisany marca 9 dnia roku 1595, w ktorym iego m. do władyki Włodzimierskiego pisze, miedzy inszemi rzeczami, do tey sprawy nienależnemi, na ostatku te słowa:

«A ieśliby tesz to można rzecz była, pilnie w. m. moiego mciwego pana proszę: racz mi w. m. dać znać, gdzie się na ten czas obraca ociec władyka Łucki? Bo ia mam sprawę, iakoby tam gdzieś miał w poselstwie od kilku osob iachać, y co tam będzie czudzić?»

Na ten oto list iego m. pana woiewodzin ten list pierwszy, iako się pomieniło, władyki Włodzimierskiego vrosł. A zaiste prawdę pisał, bo iako nie zmawiał się z władyką Łuckim o tey drodze Krakowskiey, tak o niey nic nie wiedział.

Podziwuy że się y tu, bracie miły, sztuce Philaletowey y szczyrości iego, ktorą tu pokazał w przepisie tego listu pierwszego władycznego, gdzie ani początku, ani dokonania nie położył. Bo nie tylko tam tego było, co Philalet napisał, ale było tam więcey tego: gdzie władyka przywodzi pana woiewodę do tey iedności, wypisuie przyczyny, dla ktorych ta iedność potrzebna, prosi o ziazd, radzi na synod. A isz terminu tego li-

[1] уніатскій авторъ, укоряя Филалета за то, что онъ не приводитъ писемъ въ подлинникѣ, а «выбираетъ изъ нихъ только штучки», самъ погрѣшилъ: изъ 23 строкъ Филалетова отрывка привелъ только первыя 5-ть, самыя невинныя (см. 2-ую кн. «Пам. полем. лит.», стлбц. 1064, 1066) [2] см. 2-ую кн. «Пам. полем. лит.», стлбц. 1063, 1065

требная, проситъ о зъездъ, радитъ на сынодъ, (и много инъшыхъ речей). А ижъ ‖(113) копеи того листу не было, тогды латве ся то покажетъ зъ другого листу его милости пана воеводы Киевъского, што *ему* на тотъ листъ его одъписуетъ, и яко ся его милость вымавляетъ съ тое единости, не позволяючы на нее, ани на зъездъ який. Съ которого (листу его милости) снадъней кождый зрозумети можетъ, яковымъ къшталътомъ листъ перъшый владыки Володымеръского, съ которого Ѳилялетъ тые штучъки выбралъ, былъ написанъ. Бо по самой дате листовъ зрозумеешъ, якъ борзо который по которомъ уросъ.

stu nie miałem, tedy łatwie się to pokazuie z drugiego listu i. m. pana woiewody Kiowskiego, co *władyce* odpisuie na ten iego list, wymawiaiąc [2] się z tey zgody y nie pozwalaiąc (iusz) na nię, ani na ziazd (, ani na synod). Z ktorego—snadniey zrozumieć każdy będzie mogł, iaki list był władyki Włodzimierskiego pierwszy do iego m. pisany, ktorego Philalet obciął. Bo po dacie samey zrozumieć będziesz mogł, iako ry‖(49)chło ktory po ktorym vrosł.

А такъ кладу тутъ другий листъ его милости пана воеводинъ, (писаный зъ Степаня маръца 21 дня, року 95,) ледве въ чотыры дни по ономъ листе владычънимъ писаный. Который листъ пана воеводинъ такъ ся въ собе маетъ:

Kładę tu tedy z drugiego listu iego m. pana woiewody Kiowskiego słowa własne, ktory list zarazem we cztery dni po onym liście władycznym był pisany, w te słowa:

«Въ Бозе велебный, милостивый господине, отче епископе Володымеръский, пане и приятелю мой! До‖(114)шло мя писанье отъ в. м., въ которомъ шыроце в. м. пишучи, перъвей вымерятися рачишъ, ижесь в. м. на жадныхъ зъезъдехъ, иле покутныхъ, не былъ; потомъ выписуе в. м., видечи быти потребную въ церъкви Божой, згоду и милость; для чого и до згоды, яко ся съ писанья в. м. значитъ, склонятися рачишъ, указуючи того причину и потребу не инъшую якую, только набольшей тую, ижъ насъ утискуютъ, трапятъ, горъдятъ, брыдятъся нами, насмеваютъся зъ насъ».

«W Bodze wielebny etc. Doszło mię pisanie od w. m., w ktorym szyroce w. m. pisząc, pierwey wymierzać się raczysz, iżeś w. m. na żadnych ziezdziech, ile pokątnych, nie był; potym wypisuie w. m., widząc bydź potrzebną w kościele Bożym, zgodę y miłość; dla czego y do zgody, iako się *s* pisania w. m. znaczy, skłaniać się raczy[sz], vkazuiąc tego przyczynę y potrzebę nie inakszą iaką, tylko nawięcey tę, isz nas cisną, trapią, gardzą, brzydzą się nami, naśmiewaią się z nas» etc.

Также далей его милость панъ воевода [1] тую едность ганитъ *, и вымавляется * зъ нее, не хотечы * до нее приступить, и не позваляетъ на жаденъ

Tamże daley iego m. pan woiewoda tę iedność gani, y wymawia się z niey, nie chcąc do niey przystąpić, y nie pozwala na żaden synod, ale heretyckie y

[1] опечатка: «воеведа» * эти три слова въ старопечатномъ экземплярѣ подчеркнуты, а противъ нихъ на полѣ стариннымъ почеркомъ написано: «читай» [2] опечатка: wjmawiaiąc

сынодъ, але геретыцкие и Арърыанъские сыноды и зъезды хвалитъ, и такъ далей въ тымъ листе своимъ пишетъ:

«А што се тычеть зъездовъ, абы были такие у насъ, якъ у тыхъ, што ихъ зовемо некрешчоными людми: Арърыаны, новокрщенъцами, геретиками, кото‖(115)-рые, коли зъедутъся, все постановять и держатъ; знать, же не ездять на банъкеты, ани на опилства, не на фальше, ани на здрады, але штобы до скутку речей святобливыхъ и побожныхъ приходили: для того тогды у нихъ школы, друкарнѣ и шпитали всюды, и казнодѣевъ множство, безъ личбы».

Того листу дата зъ Степаня, марца 21, року 1595.

А ижъ тотъ листъ былъ не малый, для того его тутъ не вписалъ слово въ слово: досыть на томъ, што се тутъ поменило. Съ чого [1] явне се показуетъ, ижъ владыка Володимерский не таилъсе съ тою единостю, яко Филялетъ удаеть, але и овшемъ пана воеводу притегалъ до тое единости и указовалъ быть потребный сынодъ и з[ъ]ездъ для тое справы. Але его милость панъ воевода не позвалялъ на жадные зъезды, и овшемъ болшъ ему се сподобалы зъезды и постановенья Арърыанъские и новокрщеньские.

На тотъ листъ его милости пана воеводы Ки‖(116)евъского владыка Володымеръский одъписалъ ото тотъ другий свой листъ, которого Ѳилялетъ кладетъ вторымъ, за датою зъ Володымера, марца 25 дня, року 1595. И тотъ (листъ смотри, яко) кусый, обътятый: ни початъку, ни конъца, только слова некоторые, што на свою сторону потребъного быти виделъ! Бо еслибы тые слова, яко ихъ Ѳилялетъ положылъ, такъ самые только стояли, и самъ быхъ

Arryańskie synody a ziazdy chwali, y tak daley w tym liście swoim pisze:

«A co się tycze ziazdow, by byli takie v nas, iako v tych, co ich zowiemy niekrzszczonemi ludźmi: Arryany, nowokrzszczeńcami, heretykami, ktorzy, gdy ziadą się, wszytko postanowią y dzierżą; znać, że nie ieżdżą na bankiety, ani na opilstwa, nie na fałsze, ani na zdrady, ale żeby do skutku rzeczy świętobliwe y pobożne przychodziły: przeto tesz v nich szkoły, drukarnie y szpitale wszędzie, y kaznodzieiow mnostwo, bez lidzby».

Tego listu data z Stepania, marca 21, roku 1595.

A isz ten list był nie mały, przeto-m go tu nie wpisał słowo do słowa: dosyć na tym, co się tu pomieniło. Z czego iawnie się pokazuię, że władyka Włodzimierzski nie tail się z tą iednością, iako (go) Philalet vdaie, ale y owszem pana woiewodę ciągnął do tey iedności y vkazował bydź potrzebny synod y ziazd dla tey sprawy. Ale iego m. pan woiewoda nie pozwalał na żadne ziazdy, y owszem więcey mu się podobały ziazdy y stanowienia Arryańskie y nowokrzszczeńskie.

Na ten list iego m. pana woiewody Kiowskiego władyka Włodzimierzski odpisał oto ten drugi swoy list, ktorego ‖(50—𝕲ij) Philalet kładzie drugim, za datą z Włodzimierza, 25 dnia marca, roku 1595. Y ten — kęsy, ocięty: bez początku y końca, tylko słowa niektore, co na swą stronę potrzebnego bydź widział! Bo ieśliby te słowa, iako on ich położył, tak same tylko stały, y sam bych co dziwnego o władyce Włodzimierzskim rozumiał, a to — że

[1] въ старопечатномъ экземплярѣ: «шчого»

штось дивного о владыце Володымеръскомъ розумелъ, и прыписалъ быхъ ему, же ся нещыре зъ его милостью паномъ воеводою Киевъскимъ въ той справе объходилъ, и крыомъкомъ все чынилъ [1]. Але тутъ теперъ обачишъ (, брате милый,) Өилялетову *штуку*, зъ якого листу тые *штучки* выбиралъ, которые другимъ листомъ въ своихъ книжъкахъ положылъ, мовечи: «Што ся тычетъ новинъ Краковъскихъ» [2]. Слухай же теперъ того листу власного, съ которого Өилялетъ, яко шершень, ‖(117) цветки свое выбиралъ, которого-мъ тутъ слово до слова уписалъ съ копеи, которую былъ владыка пры собе зоставилъ. А тутъ обачышъ въ томъ листе и тые слова окресленые, которые Өилялетъ выписалъ въ своихъ книжкахъ, и зрозумеешъ съ початъку и зъ доконаня, до чого належатъ: чы до баламутни Өилялетовы, чыли до правды владычнее?

Листъ другій владыки Володымерского, писаный до его милости пана воеводы Киевъского, зъ Володымера, дата марца 25 дня, року 1595 [3].

«Освецоное княжа а мой милостивый пане! Служъбы и молитвы мое залецамъ ласце в. м. моего милостивого пана.

«Не отписуючы ничого на такъ широкое писанье в. м., въ которомъ мя в. м. упоминати рачишъ, покорне тол‖(118)ко за престрогу дякую, и чуюся, дасть Богъ, въ томъже: не такъ много для пожытъковъ своихъ и вывышъшенья

inaczey pisał, a inaczey czynił, y nie szczyrze z iego m.. panem woiewodą Kiowskim postępował, y z dobremi rzeczami taił się. Ale tu dopiero obaczysz *prawdę* Philaletową, z iakiego listu Philalet wybrał te *słowa*, ktore kładzie rzkomo z drugiego listu, mowiąc: «Co się tycze nowin Krakowskich» [4] etc. Słuchay że teraz tego listu własnego, z ktorego Philalet wybierał słowa y stosował do swey nieprawdy, ktorego-m tu de verbo ad verbum wpisał. Y ten własny iest, w ktorym te słowa w Philaletowych książkach wypisane stoią, ktore-m liniami w liście dla znaku określił [5].

List drugi władyki Włodzimierskiego, pisany do jego m. pana woiewody Kiowskiego, z Włodzimierza, de data Martij 25 dnia, roku 1595.

«Oświecone xiąże a moy młciwy panie! Służby y modlitwy moie zalecam łasce w. m. mego mciwego pana.

«Nie odpisuiąc nic na tak szyrokie pisanie w. m., w ktorym mię w. m. vpominać raczysz, pokornie tylko za przestrogę dziękuię, y czuię się, da Bog, w tymże: nie tak wiele dla pożytkow swoich y wywyszszenia dalszego, iako

[1] эта точка въ Польскомъ нѣсколько иначе передана [2] см. 2-ую кн. «Пам. полем. литер.», стлбц. 1066 [3] письмо это воспроизведено Маркевичемъ въ его «Исторіи Малороссіи» (т. III, стр. 9—14), а потомъ въ «Актахъ Западной Россіи» (т. IV, № 63, стр. 88—90), съ произвольною орөографіей и нѣкоторыми измѣненіями въ текстѣ [4] см. 2-ую кн. «Пам. полем. лит.», стлбц. 1065 [5] конецъ этого абзаца значительно отличается отъ Западно-Русскаго

дальшого, яко большей для помноженья ѳалы Божое—виделъ бы-мъ тую згоду быти пожиточъную, а ведьже не такую, же бысмы ся мели претворити зо всимъ во иньшый образъ, але зоставъши вцале, а только некоторыхъ речей поправивъши, въ чомъ больше упору, а нижли истинъны держимося, згодится съ тыми, съ которыми есмо и передъ тымъ въ единоцътве были. А далъ бы то Панъ Богъ, жебы и вси згодне [1], на которыхъ большей належитъ. Але видечы, што ся деетъ, вся надея, яко бачу, уставаетъ. Бо тые хотя бы подобно и ради, не могутъ, а мы опять можемъ, але не хочемъ, а только Богомъ лудимо, просечы о соединенне веры. Не дивъ теды коли источъники высхнутъ, же и реки уставаютъ, а затымъ ани у нихъ, ани у насъ, не только науки, але и порядъку пусто!

«Припоми‖(119—н)нать ми в. м. рачышъ сыноды Берестейские, зъ стороны школъ и друкаръни и инъшыхъ речей церъкви Божой потребныхъ, же ся тому досытъ не деетъ. Ино ачъ колвекъ то еще не за моего пастыръства становилося, але до речы такъ светобливое и доброе не далъ бымъ ся ни кому упередить, и не жаловалъ бымъ и остатъка убогое маетности, хотя-мъ въ ней вже не малую диру детъкамъ своимъ учинилъ, двое именье продавъши, а пустъки, которые-мъ засталъ, направуючи не у ѳольваръкахъ, але въ церкви. А штожъ пакъ на таковые речы кгрунътовъные,—чымъ и фала Божая множитъся, и лепъшый порядокъ въ церъкви Божой деетъся,—не жаловалъ бымъ и тотъ остатокъ поживенья моего убогого разделитъ, быле бы кому доброму, а не таковымъ превротникомъ, кото-

więcey dla pomnożenia chwały Bożey widział bym tę zgodę bydź pożyteczną, a wszakosz nie taką, żebyśmy się mieli przemienić ze wszytkim w inszą postać, ale zostawszy wcale, a tylko niektorych rzeczy poprawiwszy, w czym więcey vporu, a niszli prawdy trzymamy się, zgodzić z tymi, z ktoremyśmy y przed tym w iedności byli. A dał by to Pan Bog, żeby y wszyscy ‖(51) zgodnie, na ktorych więcey należy. Ale widząc, co się dzieie, wszytka nadzieia, iako baczę, vstaie. Bo ci choć by podobno y radzi, nie mogą, a my zaś możemy, ale nie chcemy, a tylko Bogiem kłamamy, prosząc o ziednoczenie wiary. Nie dziw tedy gdy zrzodła wyschną, że y rzeki vstaią, a zatym ani v nich, ani v nas, nie tylko nauki, ale y porządku pusto!

«Y przypominać w. m. raczysz synody Brzeskie, z strony szkoł y drukarni y inszych rzeczy kościołowi Bożemu potrzebnych, że się temu dosyć nie dzieie. Tedy aczkolwiek to ieszcze nie za mego pasterzstwa stanowiło się, ale do rzeczy tak świętobliwey y dobrey nie dał bym się ni komu vprzedzić, y nie żałował bym y ostatka vbogiey maiętności, chocia-m w niey iusz nie małą dziurę dziatkom swym vczynił, dwoie imienie przedawszy, a pustki, ktore-m zastał, naprawuiąc nie w folwarkach, ale w kościele. A cosz by na takowe rzeczy gruntowne,—czym y chwała Boża mnoży się, y lepszy się porządek w kościele Bożym dzieie,—nie żałował bym y ten ostatek pożywienia mego vbogiego rozdzielić, byle by komu dobremu, a nie takowym przewrotnikom, ktorzy więcey za pożytkiem vbiegaią się. Iako teraz

[1] редакторъ IV-го тома «Актовъ Западной Россіи» предлагаетъ здѣсь добавить, для полноты мысли, глаголъ «жили»

рые большей за пожитъкомъ убегаютъся. Яко и теперъ што ся стало у Берести, же ся школа разорила черезъ самыхъ же проѳесоровъ ‖(120) школьныхъ, которые, за лакомъствомъ удавшыся, до Вильн*и* на сытъшые пироги отбегли, а *тутъ*, ку большой ганьбе и жалю убогого хрестиянъства, на уруганье противъниковъ нашихъ все покинули, безъ жадное слушное прычыны? Отожъ, коли бы ку доброму, не жаловалъ бымъ и самого себе оскудевъши наложить; але ижъ и того въ насъ оскудно, вшакъ в. м. самъ того дознаваешъ, зъ якою трудностью то в. м. приходитъ: хотясь на всемъ паномъ великимъ, а предъся, якобы потреба, не можешъ ся на то зобрать. А штожъ пакъ намъ, калекамъ будучы, посреде волъковъ?! Наконецъ и церымоней церъковъныхъ забороняютъ порадне отправовати! О чомъ быхъ много до в. м. мелъ писати, што ся въ моей епископии Берестейской дѣетъ, якое утяженье теръпятъ хрестияне въ некоторыхъ местахъ! Отожъ, еще бы ся тымъ чоловекъ тешилъ, кгдыбы тотъ крыжъ хотели скромне (терпети и) зносити; але то горшая, ‖(121) же отпадаютъ не по одъному, але громадами, видечы нашу непотужность! А потомъ, Богъ то вѣдаетъ, съ кимъ ся *зостанемъ*!

«Што ся дотычетъ новинъ Краковъскихъ, и тые, бачу, же не певные; але хотяжъ бы и певные были, того в. м. о моей особе не рачъ розумети [1]. Бо не толко о кардыналъстве, албо о митрополии не мышлю, але и съ тымъ, што на собе ношу, частей проплакиваю на себе, жемъ ся того поднялъ, а подобно и на того, хто мя въ то вправилъ, а звлаща—видечи, што ся на

co się stało w Brześciu, isz się szkoła wniwecz obrociła przez samych że professorow szkolnych, ktorzy, vdawszy się za łakomstwem, do Wiln*a* na sytsze pierogi odbiegli, a *to*, ku więtszey hańbie y żalu vbogiego krześciaństwa, na vrąganie przeciwnikow naszych wszytko porzucili, bez żadney słuszney przyczyny? Otosz, kiedy by ku [2] dobremu, nie żałował bym y samego siebie vszczerbiwszy nałożyć; ale isz y tego v nas skąpo, wszak w. m. sam tego doznawasz, z iaką trudnością przychodzi to w. m.: chociasz na wszytkim panem wielkim, a przedsię, iakoby potrzeba, nie możesz się na to zebrać. Cosz nam, vbogim będąc, w pośrzodku wilkow?! Nakoniec y ceremonij kościelnych zabraniaią porządnie odprawować! O czym siła bym do w. m. miał pisać, co się w moiey episkopiey Brzeskiey dzieie, iakie vciążenie krześcianie cierpią w niektorych miesciech! Otosz, ieszcze by się tym człowiek cieszył, gdyby ten krzyż chcieli skromnie znosić; ale to gorsza, że odpadaią nie ‖(52—Giij) po iednemu, ale gromadami, widząc naszę niepotężność! A potym Bog to wie, z kim się *zastawiemy*!

«Co się tycze nowin Krakowskich, y te, widzę, że nie pewne; ale chociasz by y pewne były, tego w. m. o moiey osobie nie racz rozumieć [3]. Bo nie tylko o kardynalstwie, abo o mitropolij nie myszlę, ale y z tym, co na sobie noszę, częściey na się przepłakiwam, żem się tego podiął, a podobno y na tego, kto mię w to wprawił, a zwłaszcza—widząc, co się na świecie dzieie. O mamraniech

[1] эта точка «окреслена», какъ было обѣщано выше, т. е. взята въ скобки [2] опечатка: komu [3] эта точка отмѣчена скобками

свете деетъ. О мамрамехъ ни якихъ не ведаю, бо-мъ ихъ ни кому ни на што не давалъ. Але и я тежъ по части ведаю, а подобно, певнейшие речы, и бы ми ся годило папирови зверить,—указалъ бы-мъ то в. м., же тые новины Краковъские не певъны суть. Отожъ, если ся хто за светого удаетъ, а насъ гидить, вшакъ не естъ «ничого такъ тайного, же бы на потомъ не было явного» [1], то толко вемъ, же-мъ не былъ початкомъ до жадное речы. Але если ‖(122) же вси пойдутъ, а за чымъ добрымъ, и безъ образы сумненья,—и я бы-мъ не хотелъ на заде зостати.

żadnych nie wiem, bo m ich ni komu ni na co nie dawał. Ale y ia tesz po częśći wiem, a podobno, pewnieysze rzeczy, y by mi się godziło papierowi zwierzać,—vkazał bym to w. m., że te nowiny Krakowskie nie pewne są. Otosz, ieśli się kto za świętego vdaie, a nas hydzi, wszak niemasz «nic tak taiemnego, żeby na potym nie było iawno», to tylko wiem, żem nie był początkiem do żadney rzeczy. Ale ieśliże wszyscy poydą, a za czym dobrym, y bez obrazy sumnienia,—y ia bym nie chciał na zadzie zostać.

«Много бы-мъ мелъ зъ в. м., моимъ милостивымъ паномъ, речей велъми пилъныхъ и потребныхъ мовити, але Богъ то ведаетъ, яко рихъло ся зъ в. м. увижу, а черезъ паперъ таковыхъ речей (великихъ) небесъпечъно отправовати.

«Wiele bym z w. m., mym mciwym panem, miał rzeczy barzo pilnych y potrzebnych mowić, ale Bog że to wie, iako się rychło z w. m. obaczę, a przez papier takowych rzeczy nie bespieczno odprawować.

«А што ми в. м. рачишъ залецати порядокъ иноверцовъ: бы былъ налепъшый, коли не на правомъ ѳунъдаменъте, все то за сметье стоитъ: и школы ихъ, и друкаръни, и множество казнодеовъ! Бо еслиже сами суть неприятелъми Сына Божего и лупежъцами ѳалы маестату Его Бозъкого, певнѣ и овощы тые не сутъ приятъны Богу, и все будованъе ихъ яко на песъку, а не на моцъной опоце, которая естъ Хрыстосъ Сынъ Божый, Богъ и человекъ правъдивый. Бо яко то естъ истинная правда, же есть человекомъ правдивымъ, во всемъ намъ подобнымъ, опрочъ греха, такъ и то естъ истинная правъда, же естъ Богомъ правъдивымъ, ‖(123) прироженымъ, неучиненымъ, незъбожонымъ, албо бостворомъ дарованымъ, несътворенънымъ, але предъ всими веки зъ Богъ Отца уроженымъ. Хто таковаго исповеданiя и веры не маетъ, не на

«A co mi w. m. raczysz zalecać porządek inowiercow: by był (y) nayłepszy, kiedy nie na prawym fundamencie, wszytko to za śmiecie stoi: y szkoły ich, y drukarnie, y mnostwo kaznodzieiow! Bo ieśli że sami są nieprzyiacielmi Syna Bożego y łupiescami chwały maiestatu Iego Boskiego, pewnie y owoce te nie są przyiemne Bogu, y wszytko budowanie ich iako na piasku, a nie na mocney opoce, ktora iest Chrystus Syn Boży, Bog y człowiek prawdziwy. Bo iako to iest istotna prawda, że iest człowiekiem prawdziwym, we wszem nam podobnym, oprocz grzechu, tak y to iest istotna prawda, że iest Bogiem prawdziwym, przyrodzonym, nie vczynionym, nie zbożonym, abo bostwem darowanym [2], nie stworzonym, ale przed wszytkimi wieki z Boga Oyca vrodzonym. Kto takowego wyznania y wiary nie ma, ten nie na opoce, ale na piasku

[1] Матѳ. X, 26; Марк. IV, 22; Лук. VIII, 17; XII, 2 [2] опечатка: darowanjm

каменю, але на песку и на сене будуетъ, водлугъ оныхъ словъ: «всяка плоть сено» [1], также и оные слова: «проклятъ, который надею свою въ чоловеце покладаетъ» [2]. И другие значнейшые: «прокляти богове, которые неба и земли не сотворили» [3]. А пророкъ Исаия именемъ Божимъ мовитъ: «Я-мъ [4] Богъ першый и остаточъный— —передо Мною не былъ богъ иный, и по Мне не будетъ» [5]. А не докладаетъ того, яко они мовѣтъ, то естъ: «таковый Богъ, яко я». А на другомъ местъцу мовитъ: «ѳалы Моее ни кому не дамъ» [6]. Отожъ, если Христосъ не естъ прирожонымъ Богомъ и тогожъ существа, которого Отецъ, а якъ же то правда будетъ, што мовитъ: «по Мне иный богъ не будетъ», такъ же и то: «ѳалы Моее ни кому не дамъ»? Понеже далъ ее, яко они мовѣтъ, человеку Христу, зъ Марыи Деви‖(124)цы нарожъденому, и учинилъ Его другимъ по Собе Богомъ.

«А такъ не зазрꙋ я имъ того ихъ порядъку: бо где бы ся еще тая трутизна тымъ медомъ не осолодила, певне бы ото тые убогие мухи на ней не лънули. Але ижъ ся и дъяволъ звыклъ въ ангела светълости переменятъ, и волцы въ скуру овечую оболокатъ,—не треба имъ верити. А если же то по собе берутъ, же зъ овощовъ ихъ позънавати кажутъ,—ино и то часто трафляетъся, же зверъху бываютъ красныи, а вънутръ полъныи смроду и черъвей [7]. Отожъ [8], яко самъ о нихъ не благоволю, такъ и в. м. перестерегаю: лепей ся згажати съ правдивыми ѳалъцами Бога во Тройцы единаго, а нижъли зъ блюзънеръцами и явъными неприятелми Сына Божого! лепей зъ Иоаномъ еванъгели-

y na sienie buduie, według onych słow: «wszelkie ciało siano», także y one słowa: «przeklęty, ktory nadzieię swą w człowieku pokłada». ‖(53) Y drugie znacznieysze: «przeklęci bogowie, ktorzy nieba y ziemie nie stworzyli». A prorok Izaiasz imieniem Bożym mowi: «Ia-m Bog pierwszy, Ia y ostateczny— —przede Mną nie był bog inny, y po Mnie nie będzię». A nie dokłada tego, iako oni mowią, to iest: «takowy Bog, iako ia». A na drugim mieyscu mowi: «(czci a) chwały Moiey nikomu nie dam». Otosz, ieśli Chrystus nie iest przyrodzonym Bogiem y teyże istności, ktorey Ociec, a iakosz to prawda będzie, co mowi: «po Mnie inszy bog nie będzie», także y to: «chwały Moiey nikomu nie dam»? Poniewasz dał ią, iako oni mowią, człowiekowi Chrystusowi, z Maryey Dziewice narodzonemu, y vczynił Go drugim po Sobie Bogiem.

«A tak nie zayrzę ia im tego ich porządku: bo gdzie by się ieszcze ta trucizna tym miodem nie osłodziła, pewnie by oto te vbogie muchy na nieу nie lgnęły. Ale isz się y dyabeł zwykł w anioła światłości przemieniać, y wilcy w skorę owczą oblekać,—nie trzeba im wierzyć. A ieśli że to po sobie biorą, że z owocow ich poznawać każą,—tedy y to często trafia się, że zwierchu bywaią nadobne, a wewnątrz pełne smrodu y robactwa. Otosz, iako sam w nich nie kocham się, tak y w. m. przestrzegam: lepiey się zgadzać z prawdziwemi [9] chwalcami Boga w Troycy iedynego, a niszli z bluźniercami y iawnemi nieprzyiacielmi Syna Bożego! lepiey z Ianem ewangelistą, a niszli z *Ch*eryntem! le-

[1] Исаія XL, 6 [2] Іерем. XVII, 5 [3] Іерем. X, 11: «да погибнутъ — —» [4] опечатка: «якъ» [5] Исаія XLI, 4; XLIII, 10 [6] Исаія XLII, 8: «славы Моея иному не дамъ» [7] Матѳ. XXIII, 27 [8] опечатка: «и тожъ» [9] опечатка: z sprawdziwemi

стою, а нижъли съ Церинътомъ! лепей зъ отцы светыми, а нижли зъ Арыемъ проклятымъ! лепей зо всимъ хрестиянъствомъ, а нижъли зъ Юлияномъ апостатою, который Христа называлъ «Нотусъ», а то нжъ поведа: «не буду‖(125)-чы прирожонымъ Сыномъ Божимъ, чынилъся тымъ».

«То для того до в. м. пишу, же ми ся не подобаютъ овые прысмаки, которые в. м. у нихъ упатруешъ, и не по малу ми ся серце ужасаетъ, слышачы то отъ в. м. Але маю я надею въ милосердью Божомъ, ижъ Онъ Самъ яко почалъ, такъ и до конъца в. м. стеречи будетъ, абысь не образилъ о тотъ камень не только сумненья своего, але и ноги своее. О што Пана Бога уставичнѣ въ молитвахъ моихъ просечы, Емуже Самому в. м. у-въ опеку и въ оборону поручаю, а себе милостивой и звыклой ласце в. м. ѳѳерую. Данъ зъ Володымера, 25 дня маръта, року 1595».

А тутъ прошу *чытельника* кождого, абы ся въ томъ листе прысмотрелъ тымъ словамъ, которые Ѳилялетъ положылъ въ книжкахъ своихъ, подъ датою марьца ‖(126) 25 дня, (а то—) кгды ся съ перъшыми и съ последними словы чытати будуть, если же сутъ што помоцни Ѳилялетови ку огиде чоловека невинъного? Бо только ото тые слова написалъ [1]:

«Што ся тычетъ новинъ Краковъскихъ, и тые, бачу, же не певъны; але хотяжъ бы и певъные были, того ваша милость о моей особе не рачъ розумети» *.

Слухай же, которые слова заразъ по тыхъ идутъ, што Ѳилялетъ перескочылъ:

piey z oycy śś., a nisz z Aryuszem przeklętym! lepiey ze wszytkim krześciańѕtwem, a niszli z Iulianem apostatą, ktory Krystusa nazywał «Notus», a to isz powiada: «nie będąc przyrodzonym Synem Bożym [2], czynił się tym».

«To dla tego do w. m. piszę, że mi się nie podobaią owe przysmaki, ktore w. m. w nich vpatruiesz, y nie po mału mi się serce lęka, słysząc to od w. m. Ale mam ia nadzieię w miłosierdziu Bożym, isz On Sam iako począł, tak y do końca w. m. strzeć będzie, abyś nie obraził o ten kamień nie tylko sumnienia swego, ale y nogi swey. O co Pana Boga vstawicznie w modlitwach mych prosząc, Iemusz Samemu w. m. w opiekę y obronę poruczam, a siebie młściwey y zwykłey łasce w. m. ofiaruię. Dan z Włodzimirza, 25 martij, anno 1595».

‖(54) A tu proszę *krześciańskiego człowieka* każdego, aby się w tym liście przypatrzył tym słowam, ktore Philalet położył w *k*siąszkach swoich, pod datą marca 25 dnia, gdy się cum antecedentijs et consequentijs czytać będą, ieśli że co pomocne są Philaletowi ku ohydzeniu człowieka niewinnego? Bo tylko te słowa napisał:

«Co się tycze nowin Krakowskich, y te, baczę, że nie pewne; ale chociasz by y pewne były, tego w. m. o moiey osobie nie racz rozumieć» *.

A oto te zarazem po nich idące minął, to iest:

[1] весь этотъ абзацъ въ старопечатномъ экземплярѣ набранъ и отпечатанъ прямымъ и крупнымъ шрифтомъ * въ старопечатномъ экземплярѣ этотъ абзацъ взятъ въ скобки
[2] опечатка: Boż*j*m

«Бо не только о карьдинальстве, албо о митрополии не мышлю, але и съ тымъ, што на собе ношу, частей проплакиваю на себе, жемъ ся того подънялъ, а подобно и на того, хто мя въ то вправилъ, а звлаща—видечи, што ся на свете деетъ» *.

Тые ото слова вси Өилялетъ полькнувъшы до другихъ дальшихъ скочылъ, и такъ далей (въ книжъ‖(127—ρ)-кахъ своихъ) написалъ:

«Заправду, же я о мамрамехъ ни якихъ не ведаю, бо-мъ ихъ ни кому ни на што не давалъ» *.

А тые зась слова, што тамъже потомъ стоитъ, минулъ, которые такъ были написаны:

«Але и я тежъ по части ведаю, и подобъно певънейшые речи, и бы ми ся годило паперови зверити, указалъ бы-мъ то вашей милости, же тые новины Краковъские не певны суть. Отожъ, если ся хто за светого удаетъ, а насъ гидитъ»*.

Тые слова ото прескочивъшы, Өилялетъ потомъ тыми конъчытъ:

«Вшакъ не естъ ничого такъ тайного, жебы потомъ не было явъно, то только ведаю, жемъ не былъ початъкомъ до жадъное речы»*.

Потуль стоитъ въ книжкахъ Өилялетовыхъ. А дальшые слова, што напотребнейшые, чымъ ся тотъ парак[г]раөъ кончытъ, покинулъ. А то меновите тые:

‖(128) «Але еслиже вси пойдутъ, а за чымъ добрымъ и безъ образы сумненья, и я бы-мъ не хотелъ на заде зостати»*.

А тутъ вже осуди, брате хрестиянъский, чы прыстояло то цнотливому, на зельжывость чужую переписываючи ли-

«Bo nie tylko o kardynalstwie, albo o mitropolij nie myślę, ale y z tym, co na sobie noszę, częściey przepłakiwam na siebie, żem się tego podiął, a podobno y na tego, kto mię w to wprawił, a zwłaszcza—widząc, co się na świecie dzieie» *.

Te wszytkie słowa połknąwszy, Philalet do drugich skoczył, y tak daley pisze:

«Zaprawdę, że ia o męmraniech niiakich nie wiem, bo-m ich nikomu ni nacz nie dawał» *.

A to zaś, co tamże potym stoi, minął, oto te słowa:

«Ale y ia tesz po części wiem, y podobno pewnieysze rzeczy, y by mi się godziło papirowi zwierzyć, vkazał bym to w. m., że te nowiny Krakowskie nie pewne są. Otosz, ieśli się kto za świętego vdaie, a nas hidzi»*.

A zatym przeskoczywszy te zwierzchnie słowa, skończył Philalet tymi (sztucznie):

«Wszak nie iest nic tak taiemnego, żeby napotym nie było iawno, to tylko wiem, żem nie był początkiem do żadney rzeczy»*.

Poty stoi w kziąszkach Philaletowych. A co potrzebnieyszego, czym się ten paragraf zamyka, tego nie dopisał. To iest:

«Ale ieśli że wszyscy poydą, a za czym dobrym y bez obrazy sumnienia, y ia bym nie chciał na zadzie zostać»*.

A tu iusz osądź, bracie krześciański, przystało li to cnotliwemu, na zelżywość [1] czyię tak listy cudze przepisuiąc,

* въ старопечатномъ экземплярѣ этотъ абзацъ взятъ въ скобки [1] опечатка: zelżywośs

сты чужые, такъ ихъ обътинати, и до злого порозуменья у людей чоловека невинъного подавати?!

obcinać, y złe mniemanie v ludzi niewinnemu człowiekowi iednać?!

Ткнися одно, Өилялете, сумненья своего, если не такъ было въ томъ листе, съ которогось ты штучки тые выбиралъ? Положы, якось цнотливый, листъ тотъ самый съ тою копеею, которая тутъ вписана естъ,—не такъ ли ся покажетъ? Бо еслись моглъ латве достати того листу ку зельживости особы *владычънее*, певне для охороненья своее учтивости и правды снадъней его достати можешъ. А теперъ правымъ Өилялетомъ быти покажешъся, коли того, што пишешъ, доведешъ.

Tkni się iedno, Philalecie, sumnienia swego, ieśli nie tak stoi w tym liście, z ktoregoś (ty przepisował y) te flosculа twoie wybierał? Połosz, iakoś cnotliwy, oryginał swoy z tą kopią, ktora tu wpisana iest,—nie tak li się pokaże? Bo ieśliś mogł łatwie dostać tego listu ku zelżeniu osoby *cudzey*, pewnie dla ochronienia swey vczciwości y prawdy łatwiey go dostaniesz. A dopi[e]ro się ‖(55) prawym Philaletem bydź pokażesz, kiedy tego, co piszesz, dowiedziesz, (iako ty te listy y do czego stosuiesz).

‖(129) Але подобно яко тя встыдъ было своего власного имени на тыхъ книжъкахъ своихъ написати, (певене-мъ того, же) ся тежъ подобно съ тою неправдою своею, яко сова на светло, не покажешъ: бо само сумъненье твое не допуститъ ти того (,ведаючи, же тамъ все такъ естъ, яко-мъ я тутъ положылъ).

Ale podobno iako cię wstyd było swego własnego imienia w tych ksiąszkach twoich napisać, tak się tesz z tą nieprawdą swoią, iako sowa ze krza w południe, nie będziesz śmiał vkazać: bo conscientia sama nie dopusci-ć tego.

А (затымъ) кгды такъ не мало листовъ и писма было межы княжатемъ его милостью и владыкою Володымеръскимъ, прышло до того, ижъ владыка Володымерский послалъ до княжати его милости и артъыкулы до тое единости, одъ митрополита и владыковъ всихъ списаные: чого бы ся у папежа и у его королевъское милости передъ тою единостью домавляти, и што бы потреба было варовати. Которые артъыкулы еще въ Сокалю владыкове другие, Луцъкий, Премыский, Львовъский и Холмъский, сами только зъехавъшыся, были написали. А хотяжъ то тамъ еще въ таемности де‖(130)ялося, однакъ въ месте Сокальскомъ презвитерове и некоторые мещане о томъ были заслыхнули. А то для того тутъ прыпоминаю, ижъ Өиля-

A gdy tak nie mało listow y pisania było miedzy xiążęciem iego m. y władyką Włodzimirskim, przyszło do tego, isz władyka Włodzimirski posłał do xiążęcia iego m. y artykuły do tey iedności, od mitropolita y władykow wszytkich spisane: co by sobie v papieża y v iego kro. m. pana swego warować mieli pierwey, niżeli by do tey iedności przystąpili. Ktore artykuły ieszcze w Sokalu władykowie drudzy, Lwowski, Przemyski, Chełmski y Łucki, sami tylko ziachawszy się, spisali. A chociasz to tam ieszcze taiemnie sprawowano, iednak w mieście Sokalskim prezbiterowie y niektorzy mieszczanie o tym byli zasłychnęli. A to tu dla tego wspominam, isz Philalet w ksiąszkach swoich na wielu mieyscach Przemyskiego y

летъ въ книжъкахъ своихъ на велю местъцахъ Премыского и Львовъского владыковъ боронитъ, якобы они о той справе ничого ведати не мели. А такъ што ся тычетъ владыки Премыского, о томъ беспечъне ся речы можетъ, ижъ яко новотный не ведалъ о першой змове, въ Берестью постановеной (, бо еще на тотъ часъ не былъ владыкою). Але въ Сокалю тамъ вже и Премысъкий до того прыложылъся (и артыкулы списаные подъписалъ).

А о владыку Львовъского абысь не розумелъ, хрестиянъский брате, же ся што на него зъ васни мовитъ, для лепъшое веры прочытай собе постановенье сыноду капитульного его милости въ Бозе велебъного князя арьцыбискупа Львовъского Димитрея Суликовъского, еще въ року 1595 по Латине въ друку ‖(131) выданого, где тамъ найдешъ зменъку о владыце Львовъскомъ, же тежъ тамъ съ паны Рымляны списовалъся въ некоторыхъ речахъ, даючи знати всимъ по собе, же ся самъ до тое единости горънулъ. Ку тому нехай ся ткнетъ сумненья своего: если же самъ не прыеждчалъ до его милости князя арьцыбискупа Львовъского, до Дунаева, (умысльне,) где, съ плачомъ упадаючи до ногъ, просилъ, абы ихъ вызволено зъ неволи патриаръховъ Костенътинопольскихъ, которые на него тяжьцы были зъ митрополитомъ о братъство Львовъское, за незносные утиски и тиранства, которые чынилъ надъ попами ихъ и надъ ними самыми? (Не верыте ли,—) пытайте Львовянъ, которые зъ вами жъ противъ тое единости переставаютъ, а досветъчыте того, ижъ то они лепей покажутъ на владыку Львовъского, же нихто иный не былъ чыноначалъникомъ до одъступенья патрыаръховъ, яко онъ (самъ), а потомъ, сромотне за‖(132)превшыся всего, сталъ-

Lwowskiego władykow obmawia (y wyimuie z tego), iakoby oni o tey sprawie nic nie mieli wiedzieć (y nie byli complices tey sprawy). A tak co się tycze władyki Przemyskiego, o tym beśpiecznie się może mowić, isz iako nowotny nie wiedział o pier[w]szey zmowie, w Brześciu postanowioney (, bo się ich tam tylko czterzey było podpisało: Łucki, Lwowski, Piński, co vmarł, a Chełmski). Ale w Sokalu iusz się był y Przemyski do tego przymieszał.

A nad to, dla lepszey wiary, krześciański bracie, abyś nie rozumiał, że się na władykę Lwowskiego apostatę co z waśni mowi, przeczytay sobie postanowienie synodu kapitalnego iego m. w Bodze wielebnego xiędza Demetrya Solikowskiego, arcybiskupa Lwowskiego, ieszcze w roku 1593 po Łacinie w druku wydanego, gdzie tam naydziesz o władyce Lwowskim, że tesz tam z pany Rzymiany spisował się w niektorych rzeczach, daiąc znać po sobie wszytkim, że się do tey iedności sam (vltro) garnął. Ktemu niech się tknie sumnienia swego: ieśliże sam nie przyie‖(56—ℌ)żdżał (w dom) do iego m. xiędza arcybiskupa Lwowskiego, do Dunaiowa, gdzie, z płaczem vpadaiąc do nog, prosił (iego m.), aby ich wyzwolił z niewoli patryarchow Konstantynopolskich, ktorzy na niego cię[ż]scy byli z mitropolitem o bractwo Lwowskie, za nieznośne vciski y tyraństwa, ktore czynił nad popami ich y nad nimi samymi? Pytaycie Lwowian, ktorzy z adwersarzmi przestawaią przeciw tey iedności, a doświadczycie tego, ieśliże nie pokażą iawnie na władykę Lwowskiego tego (wszytkiego), że nikt inszy nie był pryncypałem do odstąpienia patryarchow (Konstantynopolskich), iako on, a potym, sromotnie zaprzawszy się wszytkiego, stał się apostatą.

ся апостатою (и цалуетъ крещики передъ людъми, кгды его о то пытаютъ. Не далъ того Панъ Богъ, жебы ся были на одно местце у Берестьи собрали, яко сторона наша того вельце прагнула: певъне бы ся то было на него все показало. Протожъ даръмо Ѳилялетъ омавляетъ апостатовъ)!

Zkąd znaczy się, isz tey iedności nie dla chwały Bożey pragnął, ale dla swey prywaty; przeto tesz łatwie iey, iako apostata, odstąpił. A isz byś, czytelniku miły, tym lepiey wiedział, iako dawno tę iedność władyka Lwowski z drugimi zaczął, kładęć tu kopią listu tego, słowo do słowa wpisaną. Ktory list y teraz [1] ma v siebie władyka Łucki, pod pieczęciami y z podpisem rąk tych czterzech władyk, Łuckiego, Lwowskiego, Pińskiego y Chełmskiego, autentice:

«W imie Boże stań się My, episkopi niżey mianowane osoby, oznaymuiemy, isz, według powinności naszey, starać się nam należy tak o zbawienie nasze, iako y o lud krześciański, stado owieczek Krystusowych, nam od Boga poruczonych, abyśmy do zgody y iedności wiedli. Przeto, z daru Bożego, chcąc my iednego starszego pasterza y namiestnika prawdziwego Piotra ś., na stolicy Rzymskiey będącego, naświętszego papę pasterzem naszym wyznawać y iego głową naszą mieć y onemu podlegać y słuchać zawżdy, za czym wielkie pomnożenie chwały Bożey w cerkwi Iego świętey bydź rozumiemy, y nie chcąc daley na sumnieniach naszych tego ponosić,—skłoniliśmy wolą y vmysł nasz, iako się wyszszey pomieniło, posłuszeństwo naświętszemu oycu papieżowi Rzymskiemu oddać, y cerkwie Boże pod zwierzchność y błogosławieństwo iego mci naświętszemu pa-

[1] опечатка: teras

pieżowi Rzymskiemu poddać, wyimuiąc tylko to sobie, aby ‖(57) nam od naświętszego papieża Rzymskie[go] ceremonie y wszytkie sprawy, to iest, służba Boża y porządek cerkiewny wszytek, iako zdawna cerkiew nasza ś. Wschodnia dzierży, isz by nieodmiennie do skończenia świata w tym porządku nienarusznie stała, a od iego k. m. pana naszego młciwego wolności nam przywileiami było warowano, y artykuły, ktore od nas podane będą, vtwierdzono. A my, za takowym vpewnieniem y vtwierdzeniem przywileiami od naświętszego papy y od iego k. m. pana naszego mciwego, przyrzekamy y tym listem naszym obowięzuiemy się y obiecuiemy pod zwierzchność y błogosławieństwo naświętszego oyca papieża stolicy Rzymskiey podleć. Co oświadczaiąc Bogu w Troycy iedynemu tę mysl y chęć serca naszego, ten list z podpisem własnych rąk naszych, y pieczęci k niemu przyłożywszy, daliśmy do rąk bratu naszemu starszemu iego mci oycu Kiryłowi Terleckiemu, exarchu y episkopu Łuckiemu y Ostrożskiemu. Pisan w Brześciu, roku 1591, miesiąca czerwca 24 dnia».

(Ворочаюся до речы зачатое.**)**

Посылаючи теды владыка Володымеръский до его княжацькое милости пана воеводы Киевского артыкулы достаточъне списаные, межы которыми мало не предънейшые и оные вписаны, што самъ его милость панъ воевода въ року прошломъ 1593, рукою своею написаные, до владыки Володымеръского былъ послалъ, кгды его до тое единости сперъву намавялъ,—писалъ владыка особливый листъ свой до его милости, просечы и намавляючы, абы, водлугъ предъсевзятого умыслу своего, рачылъ ся прыхилити до зго‖(133)ды съ костеломъ Рымъскимъ **(**, которую самъ перъ-

Zatym posyłaiąc władyka Włodzimierzski do xiążęcia iego m. pana woiewody Kiowskiego artykuły dostatecznie zpisane, miedzy ktoremi y one mało nie przednieysze były tamże inserowane, co sam iego m. pan woiewoda w roku przeszłym 1593, ręką swą napisane, do władyki Włodzimierzskiego był posłał, o czym wyszszey zmianka była,—pisał do iego m. list osobliwy, namawiaiąc iego m. y prosząc, aby, według onego pierwszego przedsiewziętego vmysłu swoiego, miał się do zgody z kościołem Rzymskim. Ktory list tak się ma w sobie:

вей залецалъ и оное прагнулъ). А тотъ листъ такъ ся въ собе маеть:

Листъ владыки Володымеръского, до его княжацъкое милости пана воеводы Киевъского писаный, зъ Рожанъки, іюня 16 дня, року 1595 [1].

«Освецоное княжа, пане а пане мой милостивый! Службы мое нанижшые и молитвы уставичные убогие черънецъкие ласце вашей княжацъкой милости покоръне залецамъ.

«А ижемъ черезъ часъ такъ долгий до вашей милости своего милостивого пана ничого не писалъ, инъшая причина того не есть, одъно тая, ижемъ ничого певъного у себе еще не мелъ. Хотяжъ то люде тыми часы не певъные новины о насъ всехъ розъсевали, яко быхмо ||(134) вже до Рымъское веры на всемъ пристать, мшу служить и опреснока ихъ заживати мели,—што все правда ли естъ, самъ то ваша милость, яко панъ мудрый и богобойный, обачивъши зъ дальшого писанья, уважити и осудити можешъ. Бо если же человеку приватъному, который, не маючи въ порученью своемъ душъ людъскихъ, але только самъ о своей пекучисе и такъ маетъ се на што розмышляти, яко бы души своей ни якого ущербъку не учинилъ,—яко далеко большей тымъ, которые не только свое, але и инъшыхъ людей души въ порученью своемъ отъ Бога маютъ, старатисе потреба, жебы и своего, и людского сумненья не завести, ведаючи, ижъ и наменшое съ тыхъ Панъ Богъ зъ рукъ нашихъ смотрети будетъ, а ку

List władyki Włodzimierskiego, do xiążęcia iego m. pana woiewody Kiowskiego pisany, z Rożanki, czerwca 16 dnia, roku 1595.

«Oświecone xiążę, panie a panie moy miłościwy! Służby moie naniszsze y modlitwy vstawiczne vbogie czernieckie łasce waszey x. m. pokornie zalecam.

||(58—𝔥ij) «A iżem przez czas tak długi do w. m. swego m. pana nic nie pisał, insza przyczyna tego nie iest, iedno ta, iżem nic pewnego v siebie ieszcze nie miał. Chociasz to ludzie temi czasy nie pewne nowiny o nas wszytkich rozsiewali, iako byśmy iusz do Rzymskiey wiary na wszytkim przystać, mszą służyć y przaśnika ich zażywać mieli,—co wszytko prawdą li iest, sam to w. m., iako pan mądry y bogoboyny, obaczywszy z dalszego pisania, vważyć y osądzić możesz. Bo ieśli że człowiekowi prywatnemu, ktory, nie maiąc w poruczeniu swym dusz ludzkich, ale tylko [2] sam o swey staraiąc się, y tak się na co ma rozmyślać, iako by ni iakiego vszczerbku dusze swey nie vczynił,—iako daleko więcey tym, ktorzy nie tylko swoie, ale y inszych ludzi dusze w poruczeniu swym od Boga maią, starać się potrzeba, żeby y swego y ludzkiego sumnienia nie zawieść, wiedząc, isz y namnieyszey z tych Pan Bog z rąk naszych patrzać będzie, a ku temu wspomniawszy na Krystusa Zbawiciela swego, Ktory w ewangelij Swey mowi:

[1] это письмо напечатано Маркевичемъ въ III-мъ томѣ (стран. 14—19) его «Исторіи Малороссіи», а потомъ въ «Актахъ Западной Россіи» (т. IV, подъ № 70, стран. 97—99), съ тѣми же пріемами, о которыхъ было замѣчено выше [2] опечатка: tjlko

тому вспомневъши на Христа Збавителя своего, Который мовилъ въ еванъгелии светомъ: «што за пожитокъ чоловеку, хотя бы и увесь светъ собе позыскалъ, а если же души своей який ущиръбокъ учинитъ, и якую жъ ‖(135—ѣ) отмену дастъ за душу свою»[1]! То теды все и иныше местъца тымъ подобные въ писме светомъ маючи предъ очима своими, и хтожъ бы ся не улекнулъ, и хтожъ бы такъ запаметалымъ былъ, жебы, для куска маръное роскоши, альбо пожитъку сегосветънего, который яко тѣнь мимо идетъ, мелъ бы, запомневъшы Бога и повинъности своее хрестиянское, што таковогo противъку сумненью чинити, чымъ бы, и маестатъ Божый образивъши и сумненья людъские заведъши, собе вечъную погибель позыскати?!

«co za pożytek człowiekowi, chocia by y wszytek świat sobie pozyskał, a ieśli duszy swey iaki vszczerbek vczyni, iakąsz odmianę da za duszę swą»! To tedy wszytko y insze mieysca tym podobne w pismie świętym maiąc przed oczyma swemi, y ktosz by się nie lękał, y kto by tak zapamiętałym był, żeby, dla kęsa marney roskoszy, abo pożytku tego świata, ktory iako cień mimo idzie, miał by, zapomniawszy Boga y powinności swey krześciańskiey, co takowego przeciwko sumnieniu czynić, czym by, y magestat Boży obraziwszy y sumnienia ludzkie zawiodszy, sobie wieczną zgubę pozyskać?!

«Прото не рачъ в. м. всему верити, хотяжъ вемъ, ижъ не мало новинъ непевныхъ до ушью вашей милости благочестивыхъ о некоторыхъ зъ насъ доносетъ, яко быхъмо што противного вере и церъкве нашой становити мели. А хотя еще ничого не сталося, не толко лихого (чого, Боже, уховай!), але и доброго, атоли есмо такъ нещасливи, же насъ за отщепенъцы и за геретики люде удаютъ, и ни якого старанья и обмышъ‖(136)ляванья о церкви Божой и о покою ее чинити не допущаютъ, зъезды наши и инъшие справы, церъкви Божой потребные, за подъзоръные маютъ! А то—надивнейшая: ижъ всимъ геретикомъ якоежъ кольвекъ секты вольно зъежчатися, порядокъ въ соборищахъ своихъ становити, наконецъ не только противъко веры и релией християнъскихъ, але и противъко маестатови Божому и превечъной хвале Единородъного Сына Божого писма зараз-

«Przeto nie racz w. m. wszytkiemu wierzyć, chociasz wiem, isz nie mało nowin niepewnych do vszu w. m. pobożnych o ni[e]ktorych z nas donoszą, iako bychmy co przeciwnego wierze y kościołowi naszemu stanowić mieli. Y chocia ieszcze nic się nie sstało, nie tylko złego (czego, Boże, vchoway!), ale y dobrego, atoliśmy tak nieszczęśliwi, że nas za odszczepieńce y za heretyki ludzie vdaią, y ni iakiego starania y obmyszlawania o cerkwi Bożey y o pokoiu iey czynić nie ‖(59) dopuszczaią, ziazdy nasze y insze sprawy, cerkwie Bożey potrzebne, za podzorne maią! A to—nadziwnieysza: isz wszytkim heretykom iakieyże kolwiek sekty będącym wolno zieżdżać się, porządek w zborzech swych stanowić, nakoniec nie tylko przeciwko wierze y religij krześciańskiey, ale y przeciwko magestatowi Bożemu y przedwieczney chwale Iednorodzonego Syna Bożego pisma zarazliwe

[1] Матѳ. XVI, 26

ливые выдавать, людей хрестиянъскихъ отъ старожытъное веры и отъ хвалы Божое на свое проклятые ереси наворочать, не маючи ни якое порядное зверхъности церъковное! А намъ, ръкомо то, горъкимъ епископомъ, которые сукъцесию свою, почавъши отъ Христа Самого найвысшого пастыра и отъ апостоловъ Его светыхъ, порадную и нерозоръваную маемъ, не маетъ быти волно о порадъку церъкви Божое и о покою ее промышлять и радить: яко быхъмо не только сами теперъ во-въ ‖(137) покою могли за помочью Божею церъкви свое и веру православъную вцале задеръжать, але и потомъкомъ нашимъ што доброго на прышлые часы справити, а звлаща—маючи еще благочестивыхъ господарей и пановъ потроше веры нашое, тутъ въ томъ панъстве его королевъское милости господара нашого, межы которыми вашу княжацъкую милость [за] напредънейшое светило релии нашое безъ всякого похлебъства признавати мусимъ. А такъ гдебысь в. м., яко панъ и оборонъца нашъ милостивый, мелъ намъ до всего доброго допомагати и побудкою до всего быть, тутъ, яко насъ слухи доходятъ, немилостиве и неласкаве насъ слугъ и богомольцовъ своихъ вспоминати рачишъ,—ачъ не дивъ, за такими непевъными новинами, такого мниманя о насъ быти. Але, кгды в. м., отложивши на сторону гневъ свой, пильне въ тую справу угленути будешъ рачылъ,—такъ розумею о благочестию в. м., же намъ и самъ ‖(138) до того ласкаве допоможешъ, для хвалы имени Божого и для задеръжанья въ тыхъ злыхъ и небезъпечныхъ часехъ веры и релии нашое, ту тежъ и для славы своее несмерътельное, прыкладомъ оныхъ светобливыхъ предъковъ своихъ, которые въ тыхъ панъствахъ ѳунъдаторъми тое

wydawać, ludzi krześciańskich od starożytney wiary y od chwały Bożey na swą przeklętą hæresis nawracać, nie maiąc porządney ni iakiey zwierzchności kościelney! A nam, rzkomo to, biednym episzkopom, ktorzy successyą swą, począwszy od Krystusa Samego nawyszszego pasterza y od apostołow Iego świętych, porządną y nierozerwaną mamy, nie ma bydź wolno o porządku kościoła Bożego y pokoiu iego przemyszlać y radzić: iako bychmy nie tylko sami teraz w pokoiu mogli za pomocą Bożą kościoły swoie y wiarę prawdziwą wcale zadzierżeć, ale y potomkom naszym co dobrego na przyszłe czasy sprawić, a zwłaszcza—maiąc ieszcze pobożnych xiążąt y panow potrosze wiary naszey, tu w tym państwie iego kro. m. pana naszego, miedzy ktoremi waszą xiążęcą mość za nayprzednieysze światło religij naszey bez wszelkiego pochlebstwa przyznawać musiemy. A tak gdziebyś w. m., iako pan y obrońca nasz mciwy, miał nam do wszego dobrego dopomagać y pobudką do wszytkiego bydź, tu, iako nas słuchy dochodzą, niemłciwie y niełaskawie nas sług y bogomodlcow swych wspominać raczysz,—acz nie dziw, za takimi niepewnymi nowinami, takowego mniemania o nas bydź. Ale, gdy w. m., odłożywszy na stronę gniew swoy, pilnie w tę sprawę weyrzeć będziesz raczył,—tak rozumiem o pobożności w. m., że nam y sam do tego łaskawie dopomożesz, dla chwały imienia Bożego y dla zatrzymania w tych złych y niebespiecznych czasiech wiary y religij naszey, tu tesz y dla chwały swey nieśmiertelney, przykładem onych świętobliwych przodkow swych, ktorzy w tych państwach fundatormi tey świętey religij cerkwie świętey Wschodniey byli.

светое релии церъкви светое Восточъное были.

«А такъ я, слуга и богомолецъ вашей княжецкое милости, паметаючи на ласку в. м. и на то, же-мъ, зъ воли Божее, за усилованьемъ твоимъ благочестивымъ, на той убогой столицы епископъской уселъ, паметаючи тежъ и на повинъность мою, которая тая есть, абымъ о порадъку церъкви Божое промышълялъ и то, што се въ ней нарушило, и з-ынъшыми братьею своею, за помочью Божею, о направу ее съ пильностью стаpалъ, не садечисе на благий розумъ и довстипъ свой, але маючи уставичъне предъ очима своима писмо светое, а видечи, нжъ намъ барзо малый ратунокъ одъ Восто(139)чниковъ нашихъ такъ въ писме, яко и въ наукахъ, церъкве Божой потребъныхъ (а не дивъ: бо тиранъство поганьское и неволя черезъ такъ долъгий векъ все вынищила, ижъ теперъ чого у себе не маемъ, всего у противниковъ нашихъ позычати и доведыватисе мусимъ),—поколь теды ничого певъного межи нами еще не было, в. м. своему милостивому пану ознаймити не моглемъ. Але теперъ што межы собою маемъ и на што зъгажаемъсе, то в. м. своему милостивому пану на писме посылаю. При которомъ писме и самъ радъ бымъ былъ и в. м. своему милостивому пану то ясне указалъ, для чого то чинимъ, паметаючи тежъ и на упоминанье в. м., мне до Берестя на писме черезъ пана Василья Суразъского наместника посланое, где насъ в. м. напоминати рачишъ, абыхъмо се о зъгоду съ костеломъ Рымъскимъ старали, и якобы безъ нарушенья веры и релии нашое быти могъла. Дай же то, Пане Боже, абысь в. м. и те(140)перъ тоеежъ хути будучи, и намъ, яко слугамъ и богомольцамъ своимъ, до того ласкаве допомогъ,

«A tak ia, sługa y bogomodlec waszey xiążęcey mości, (60—Hiij) pamiętaiąc na łaskę w. m. y na to, żem, z woli Bożey, za vsiłowaniem twym pobożnym, na tey vbogiey stolicy biskupiey vsiadł, pamiętaiąc tesz y na powinność moię, ktora ta iest, abym o porządku kościoła Bożego przemyszlał y to, co się w nim naruszyło, z innemi bracią swą, za pomocą Bożą, o naprawę iego z pilnością starał, nie sadząc się na słaby rozum y dowcip swoy, ale maiąc vstawicznie przed oczyma swemi pismo święte, a widząc, isz nam barzo mały ratunek od Wschodnikow naszych tak w pismie, iako y w naukach, kościołowi Bożemu potrzebnych (a nie dziw: bo tyrańſtwo pogańskie y niewola przez tak długi wiek wszytko wyniszczyła, isz teraz czego v siebie nie mamy, wszytkiego v przeciwnikow naszych pożyczać y dowiadować się musimy),—poki tedy nic pewnego miedzy nami ieszcze nie było, w. m. swemu m. panu oznaymić nie mogłem. Ale teraz co miedzy sobą mamy y na co zgadzamy się, to w. m. swemu m. p. na pismie posyłam. Przy ktorym pismie y sam rad bym był y w. m. swemu m. panu to iaśnie okazał, dla czego to czyniemy, pamiętaiąc tesz y na vpominanie w. m., mnie do Brześcia na pismie przez pana Wasila namiestnika Surażskiego posłane, gdzie nas w. m. napominać raczysz, abyśmy się o zgodę z kościołem Rzymskim starali, y iakoby bez naruszenia wiary y religij naszey bydź mogła. Day że to, Panie Boże, abyś w. m. y teraz teyże chuci będąc, y nam, iako sługam y bogomodlcom swym, do tego łaskawie dopomogł, y poważnością zacnego imienia swego do tey sprawy starania przyłożył. O co vniżenie y płaczliwie proszę, y imie-

и поважъностью зацного имени своего до тое справы старанье прыложилъ. О што унижене и слезне прошу, и именемъ Божимъ, яко сына церъкви Божое милого и благочестивого, упоминаю: не обрушайсе гневомъ, але съ покойнымъ а умиленънымъ умысломъ прочитай тые арътыкулы; обачишъ, ижъ ничого нового иле зъ стороны веры нашое нетъ, опрочъ только единого каленъдара; и тотъ не естъ арътыкулъ веры, але церемония, такая, которую безъ нарушенья сумненья церъковъ Божая одъменити можетъ. О чомъ всемъ ширъшую справу и выводы, на каждую речъ досконалые, далъ бымъ кождому, хто бы того потребовалъ, ижъ мало не все въ рукахъ своихъ маемъ, только не бачимъ, альбо видечи розумети не хочемъ. Далъ бы то Панъ Богъ, абымъ се зъ в. м. моимъ милостивымъ паномъ где видети ‖(141) могъ, предъ одъеханьемъ моимъ до его королевское милости, у которого не мешкаючи, за росказаньемъ его милости господаръскимъ, быти мушу, ведьже перъвей бывши въ Люблине, у трибуналу, для убогихъ справъ своихъ: бо мене [не] боръздо, але добре сусиди мое мыти починаютъ. Пры томъ прошу покорне, абы ми в. м. на тое писанье мое, если ласка в. м. будетъ, отписати рачилъ, а мене зъ милостивое ласки своее, яко слугу и богомольца своего уставичъного, опущати не рачилъ, и противного мниманья о мне быти не хотелъ. Писанъ у Рожанъце, 16 июня, року 95».

niem Bożym, iako syna kościoła Bożego miłego y pobożnego, vpominam: nie obruszay się gniewem, ale z pokornym a wesołym vmysłem przeczytay te artykuły; obaczysz, isz nic nowego ile z strony wiary naszey niemasz, oprocz tylko iednego kalendarza; y ten nie iest artykuł wiary, ale ceremonia, takowa, ktorą bez naruszenia sumnienia kościoł Boży odmienić może. O czym wszytkim szerszą sprawę y wywody na każdą rzecz doskonale dał bym każdemu, kto by tego potrzebował, isz mało nie wszytko w ręku swych mamy; tylko nie bacze‖(61)my, albo y bacząc rozumieć nie chcemy. Dał by to Pan Bog, abym się z w. m. mym m. panem gdzie widzieć mogł, przed odiachani[e]m mym do iego kro. m., v ktorego nie mieszkaiąc, za roskazani[e]m iego krolewskim, bydź muszę, wszakosz pierwey bywszy w Lublinie, na Trzy Krole, dla vbogich spraw swych: gdysz mię nie rychło, ale dobrze sąsiedzi moi myć poczynaią. Przy tym proszę pokornie, aby mi w. m. na to pisanie moie, ieśli mściwa łaska w. m. będzie, odpisać raczył, a mnie z mściwey łaski swey, iako sługę y bogomodlca swego vstawicznego, opuszczać nie raczył, y przeciwnego mniemania o mnie bydź nie chciał. Pisan w Rożańce, dnia 16 iunia, roku 1595».

По таковомъ листе и писанью владыки Володымерского, его милость панъ воевода Киевъский писалъ остатний листъ до владыки (Володымеръского),

Po takim liście y pisaniu władyki Włodzimirskiego, iego m. pan woiewoda Kiowski pisał ostatni list do władyki surowy, nie przyznawaiąc go iusz za

суровый, не * прызнаваючи * его * большей * за * пастыра *, и хо‖(142)течы моцне противъ тое единости стояти.

А въ томъ (зась) владыце Володымеръскому прыпалъ часъ ехати до Кракова, за росказаньемъ его королевъское милости. Где едучи черезъ Люблинъ, за стараньемъ княжати его милости Жеславъского, пана воеводы Подъляского, прышло до того, ижъ владыка Володымеръский виделъся съ княжатемъ его милостью паномъ воеводою Киевъскимъ и (, будучы у его милости въ господе,) давалъ о всемъ справу, и листы (самые и) списы всихъ владыкъ передъ его милостью показовалъ, яко и одъ которого часу тая справа зачеласе, и хто ее былъ предънейшымъ прычынъцою, а показавъши все достаточне подъ печатми и съ подъписами рукъ. Наконецъ, чтилъ его милость пана воеводу (Киевъского) тымъ всимъ, даючы то все подъ владзу [1] его милости: если бы ся што его милости не подобало, абы то (одъменилъ, наветъ) спалилъ и внивечъ оберънулъ, (а знову,) водъ‖(143—т)лугъ налепъшого баченья своего, самъ тую речъ зачалъ, и тую светую згоду ѳорытовалъ, хотечи его милости въ той справе помочнымъ быти, и такъ въ томъ служыти, яко воля и росказанье его милости будетъ. На остатокъ, упадаючы до ногъ его (милости), съ плачомъ просилъ, абы то его милость на себе взялъ, а поважъностью своею того имъ самъ допомогъ, и такъ доброму и светому делу противенъ быти не рачылъ, але яко первей самъ до того былъ (инымъ) поводомъ, абы и до конъца тую справу самъ же сконъчылъ; а они, владыкове вси, его милости подъ-

pastyrza (kościelnego), y chcąc mocnie przeciw tey iedności stać.

A w tym przypadł czas władyce Włodzimirskiemu iachać do Krakowa, za roskazani[e]m iego kro. m. Gdzie iadąc przez Lublin, za staraniem xiążęcia iego m. Żesławskiego, pana woiewody Podlaskiego, przyszło do tego, isz władyka Włodzimirski widział się z xiążęciem iego m. panem woiewodą Kiowskim, tamże przed iego m. dawał sprawę o wszytkim, y listy, spisy władykow (pomienionych), iako y od ktorego czasu ta sprawa zaczęła się, y kto iey był przednieyszym autorem, pokazował, a pokazawszy wszytko autentice pod pieczęciami y podpisami rąk. Nakoniec, czcił iego m. pana woiewodę tym wszytkim, daiąc to wszytko pod władzą iego m.: ieśli by się to iego m. nie podobało, aby to spalił, wniwecz obrocił, według nalepszego baczenia swego, sam to zaczął, y tę świętą iedność forytował, chcąc iego m. w tey sprawie sługą bydź, y wszytko to czynić, iako wola y roskazanie iego m. będzie. Naostatek, vpadaiąc do nog iego, z płaczem prosił, aby iego m. wziął się za to, a poważnością swoią sam im tego dopomogł, y tak dobremu y świętemu dziełu przeciwnym bydź nie raczył, ale ‖(62) iako sam pi[e]rwey tego powodem był, aby y do końca tę sprawę skończył; a oni, władykowie wszyscy, iego m. podlegać, y we wszytkim onego słuchać, y to, co iego m. roskaże, czynić gotowi będą, nie chcąc nic bez woli iego m. daley czynić.

* эти шесть словъ подчеркнуты чернилами и старинным почеркомъ замѣчено на полѣ: «Подай, Господи Боже, его княжой милости вѣчное со святыми упокоеніе!» [1] опечатка: «влaзду»

легати, и во всемъ оного слухати, и то, што его милость роскажетъ, чынити готови будутъ, не хотечы вже ничого далей безъ воли его милости сами конъчыти.

Его княжацъка милость панъ воевода Киевъский, прынявъши то вдячне, мовилъ владыце Володымеръскому, абы ся у его королевъское мило‖(144)сти старалъ о сынодъ, обецуючи на томъ сыноде съ пилъностью ся о то старать, яко бы тая згода съ хвалою Божею и съ пожыткомъ всего хрестиянъства постановитися могла. Владыка Володымеръский о то съ пильностью у его королевъское милости старатися обецалъ, и руку на то его милости далъ, упевъняючи въ томъ его милость, ижъ тотъ сынодъ у его королевъское милости запевъне упросити мели.

Прыехавъши до Кракова, владыка Володымерский, заразомъ зъ его королевъскою милостью мовечы, упросилъ тотъ сынодъ, такъ, же вже и листы до митрополита, и универъсалы до всихъ мели быти писаны. Одънакъ упевняючи, абы тотъ сынодъ розоръванья якого большого и замешанья не учинилъ, рачылъ его королевъская милость, зъ милостивое ласки (и доброти) своее, до пана воеводы Киевъского писати, и двохъ сенаторовъ своихъ значъныхъ посла‖(145)ти, упевъняючи пана воеводу о сыноде, где бы ся до тое светое единости хутливе хотелъ прычынити, (а то,) жебы ся тотъ сынодъ не на розоръванье якое, але на утверъжение згоды моглъ беспечънѣ зложыти.

А тымъ часомъ, кгды владыкове были у Кракове, прыходили розъмаитые вести до его королевъское милости, ижъ о той згоде ани мыслятъ, и того сыноду не на стверъженье, але радъшей на розорванье згоды зачатое жедаютъ и противъ нее ся списуютъ.

Iego x. m. pan woiewoda Kiowski, przyiąwszy to wdzięcznie, mowił władyce Włodzimierskiemu, aby się v iego kro. m. starali o synod, chcąc na tym synodzie z pilnością się o to starać, iako by ta zgoda z chwałą Bożą y z pożytkiem wszego krześciańśtwa postanowić się mogła. Władyka Włodzimirski o to z pilnością v iego kro. m. starać się obiecał, y rękę na to iego m. dał, vpewniaiąc w tym iego m., isz ten synod v iego kro. m. zapewnie vprosić mieli.

Przyiachawszy do Krakowa, władyka Włodzimierski zarazem z iego kro. m. o ten synod mowił y vprosił to v iego kro. m., że iusz y listy do mitropolita, y vniwersały do wszytkich miały bydź pisane. Iednak vpewniaiąc, aby ten synod rozerwania iakiego więtszego y zamieszania nie vczynił, raczył iego kro. m., z miłościwey łaski swey, do pana woiewody Kiowskiego pisać, y dwuch senatorow zacnych posłać, vpewniaiąc iego m. o synodzie, gdzie by się do tey ś. iedności chętliwie chciał przyczynić, żeby się ten synod nie na rozerwanie iakie, ale na vtwierdzenie zgody mogł bespiecznie złożyć.

Tym czasem, gdy władykowie byli w Krakowie, przychodziły rozmaite nowiny do iego kro. m., isz o tey zgodzie ani myślą, y tego synodu nie na vtwierdzenie, ale radszey na rozerwanie zgody zaczętey żądaią y przeciwko niey się spisuią.

А въ томъ задеръжавшыся зъ листы сынодовыми, казано владыкамъ до дому одъехати и до Рыму готоватися, подъ такимъ способомъ: если бы одъ его милости пана воеводы Киевского въ томъ часе ведомость таковая прышла до его королевъское милости, ижъ того сыноду для згоды прагнетъ, тогды листы сынодовые запевне ‖(146) выданы быти мели, абы перъвей былъ сынодъ (одъправенъ), а нижъ бы до Рыму ехали; где бы тежъ жадное надеи не было, абы владыкове, надалей за чотыри недели, до Кракова ворочалися, и яко въ дорогу до Рыму готовалися.

А такъ владыка Володымеръский, едучи съ Кракова до дому, писалъ (въ дорозе) зъ Люблина листъ (до его милости пана воеводы Киевъского). Который листъ Ѳилялетъ кладетъ третимъ, за датою августа 5 дня, року 1595 [1]. Въ которомъ листе своемъ ознаймуетъ пану воеводе, што ся зъ ними въ Кракове деяло. А хотя жъ Ѳилялетъ и тутъ показалъ штучъку свою, ижъ того листу ани початку, ани доконанья не положилъ, и то, што написалъ, Богъ же то весть, правда ли, яко тамъ стояло написалъ (бо и въ перъшыхъ листехъ, яко заецъ предъ * собаками * тропилъ, следъ тераючи), а ведьже и съ того третего листу показуетъся то, ижъ владыка Во‖(147)лодымеръский то, што былъ обецалъ, зыстилъ, и певне бы тотъ сынодъ дошолъ былъ, где бы потомъ противъные ветры были не залетели; а за тымъ и то, же владыкове не мыслили до Рыму ехати, ажъ по сыноде, если бы ся было што доброго на немъ справило.

A w tym zadzierżawszy się z listy synodowemi, y kazano władykam do domu iachać y do Rzymu się gotować, pod takim sposobem: ieśli by od iego m. pana woiewody Kiowskiego w tym czasie wiadomość takowa prsyszła do iego kro. m., isz tego synodu dla zgody ś. pragnie, tedy listy synodowe zapewnie wydane bydź miały, aby pierwey synod był, a niszby do Rzymu iachali; gdzie by tesz żadney nadzieie nie było, aby władykowie, nadaley niedziel czterzech, wracali się (z domu) do ‖(63) Krakowa, iako w drogę (iusz) do Rzymu. (Y z tym ich do domu odprawiono.)

A tak władyka Włodzimirski, iadąc z Krakowa do domu, pisał do xiążęcia iego m. z Lublina ten list, ktorego Philalet trzecim kładzie, za datą piątego dnia augusta, roku 1595 [2]. W ktorym liście swoim oznaymuie iego m., co się z nim w Krakowie działo. A chociasz Philalet y tu pokazał sztukę swą, isz ani początku, ani końca tego listu (władycznego) nie położył, y Bog że to wie, prawdziwie li y te słowa, iako tam stały, w liście napisał (bo y w pierwszym, iako zaiąc przede psy tropił, ślad tracąc), iednak y z tego trzeciego listu pokazuie się to, isz władyka Włodzimierski iako był obiecał starać się v iego kro. m. o synod, tak y ziścił, y pewnie by był [3] synod doszedł, gdzie by potym przeciwne wiatry były nie zaleciały; a zatym y to, że władykowie nie myślili do Rzymu iachać, asz po synodzie, ieśli by się było co dobrego na nim postanowiło.

[1] см. 2-ую кн. «Пам. полем. лит.», стлбц. 1066, 1068 * въ старопечатномъ экземплярѣ эти два слова подчеркнуты и на полѣ старинньмъ почеркомъ замѣчено: «такожъ онъ, неборакъ, передъ собаками, а не Римляны!» [2] см. 2-ую кн. «Пам. полем. лит.», стлбц. 1065, 1067 [3] опечатка: bÿl

Якожъ [1] кгды ся вже часъ назначоный, же владыкове до Кракова ворочатися мели, прыближалъ, владыка Володымеръский, не дочекавъшыся одъ княжате его милости пана воеводы Киевъского ни якого отказу на листъ свой, зъ Люблина писаный, выеждчаючы вже въ дорогу до Кракова, писалъ до его милости пана воеводы ото тотъ листъ, (которого кладетъ Өилялетъ четверътымъ,) за датою зъ Володымера, авъгуста 23 дня, року 1595 [2]. Который ся зачынаетъ тыми словы: «Не дочекавшыся ни якого росказанья вашой милости, атоли вижу, же ся намъ часъ назначоное дороги нашое прыближаетъ». И тамъ ‖(148) же далей проситъ, абы его милость панъ воевода листомъ своимъ у его королевъское милости то зъедналъ, жебы имъ до Рыму не казано ехати, ажъ по сыноде.

Iakosz gdy się iusz czas naznaczony przybliżał, że się władykowie do Krakowa zwracać mieli, władyka Włodzimierski, nie doczekawszy się od xiążęcia iego m. pana woiewody Kiowskiego żadnego responsu na list swoy, z Lublina pisany, (na ostatku samym) pisał, iusz przed wyiazdem swym do Krakowa, oto ten czwarty list, za datą z Włodzimierza, augusta 23 dnia, roku 1595 [3]. Ktory się zaczyna tymi słowy: «Nie doczekawszy się ni iakiego roskazania w. m., atoli widzę, że się nam czas naznaczony drogi naszey przybliża». Y daley prosi, aby iego m. pan woiewoda listem swoim v iego k. m. to ziednał, żeby im do Rzymu iachać nie kazano, asz po synodzie.

Ино Богъ же то ведаетъ: справедъливе ли и тотъ листъ владыки Володымеръского Өилялетъ въ свое книжъки уписалъ? Бо, яко Татаръскимъ месопустомъ, ани початъку, ани конъца нетъ! А ведьже и тотъ утинокъ альбо окравокъ того листу, хто ся ему прыпатрыть, а Пана Бога и правъду милуетъ, латве розъсудити можетъ, ижъ владыкове не мели того умыслу ехати такъ прудко до Рыма, але того прагнули, абы перъвей сынодъ быти моглъ, а зъ сыноду, (вже) зъ ведомостью всихъ, до Рыму ехали, будь то становити што, альбо конъчыти тую згоду. Который сынодъ где бы былъ дошолъ, а—што ведати?—подобно бы были и дома осели, еслибы таковую незгоду иныхъ видели? Отожъ, хто тутъ виненъ: чы владыкове, ‖(149) што были сынодъ упросили, и

Bog że to wie: sprawiedliwie li y ten list władyki Włodzimierskiego Philalet w swoie ksiąszki wpisał? Bo, iako Tatarskim mięsopustom, ani początku, ani końca niemasz! A wszakże y ten vcinek abo okrawek tego listu, kto się mu przypatrzy, a Pana Boga y prawdę miłuie, łatwie rozsądzi, isz władykowie nie mieli tego vmysłu iachać tak prędko do Rzymu, ale pragnęli tego, aby pierwey synod bydź mogł, a z synodu, z wia‖(64—3)domością wszytkich, do Rzymu iachali, bądź to stanowić co, abo kończyć tę zgodę. Ktory synod gdzie by był doszedł, a—co wiedzieć?—podobno by byli y doma siedzieć musieli, ieśliby taką niezgodę drugich widzieli? Otosz, kto tu winien: czy władykowie, co byli synod vprosili, y bez niego do Rzymu iachać nie pragnęli, czyli ci, co synod

[1] въ старопечатномъ экземплярѣ это слово начато не съ прописной, а со строчной, буквы [2] см. 2-ую кн. «Пам. полем. лит.» стлбц. 1068 [3] см. 2-ю кн. «Пам. полем. лит.», стлбц. 1067

безъ сыноду до Рыму ехати не прагнули, чыли тые, што сынодъ розоръвали? Чыстый розъсудокъ пана Филялетовъ!

А коли вже оная недель чотыри минула, ехали владыкове до Кракова, съ тымъ умысломъ, [и] будучы еще тое надеи, же зъ сынодомъ упрошонымъ до дому верънутися мели. Якожъ и тые сами, которые пры нихъ на онъ часъ были, а теперъ сутъ пры стороне противной, того сведъками быти могутъ, же ся владыкове и повторе о тотъ сынодъ пильне старали. Але што тому всему потомъ перековило, нижей обачышъ. А кгды то прочытаешъ, такъ о тобе розумею: если ся Бога боишъ, правду сознаешъ (: пры комъ тая вина зостанетъ).

Еще владыкове Кракова не доехали, алижъти въ Новомъ Месте поткано ихъ зъ листы одъ его королевъское милости. Межы которыми послано имъ (съ канъцелярыи) копею инъструкъцыи посельства, |(150) съ которымъ его милость панъ воевода Киевский посылалъ служебника своего пана Лушъковъского до Торуня на зборъ геретицъкий, взываючы и просечы геретиковъ на сынодъ Руский, который былъ одъ его королевъское милости запевне назначонъ. Слухай же теперъ тое велебное инъструкцыи, которая тутъ слово до слова тобе вписана:

Инъструкцыя [1] пану Лушъковъскому, до Торуня на сынодъ еванъгелицъкій, который маетъ быти августа 21 дня.

«[Яко]—«не сокрыетъсе, мовитъ голосъ Панский, место, на верхъ горы

rozerwali? Czysty (zaprawdę) rozsądek pana Philaletow!

Gdy tedy ona niedziel cztery minęła, iachali władykowie do Krakowa, z tym vmysłem, y będąc ieszcze tey nadzieie, że, synod vprosiwszy, nazad do domu wrocić się mieli. Iakosz y ci sami mogą bydź tego świadkami, ktorzy przy nich na on czas byli, a teraz są v przeciwney strony, że się władykowie y powtore pilnie o ten synod starali. Ale co temu wszytkiemu potym przekaziło, niżey obaczysz. A gdy to przeczytasz, sądźże teraz, iako się Boga boisz (y prawdę miłuiesz).

Ieszcze władykowie do Krakowa nie doiachali, aliści w Nowym Miescie potkano ich z listy od iego k. m. Miedzy ktoremi posłano im kopią instrukcij poselstwa, z ktorym iego m. pan woiewoda Kiowski posyłał sługę swego pana Łus[z]kowskiego do Torunia na zbor heretycki, wzywaiąc y prosząc heretykow na synod Ruski, ktory był od iego k. m. (, iako się wyszszey pomieniło,) vpewniony. A to iest kopia tey instrukciey, (do iego k. m. z Torunia przyniesiona,) ktora de verbo ad verbum tak się ma w sobie:

Instruccya panu Łuszkowskiemu do Torunia na synod ewangelicki, ktory ma bydź augusta 12 dnia.

«Iako—«nie skryie się, mowi głos Pański, miasto, na wierzchu gory stoiące,

[1] при чтеніи этой Инструкціи, не слѣдуетъ забывать, что она напечатана Ипатіемъ Потеемъ, т. е. лицомъ, враждебнымъ князю Острожскому, и притомъ—съ копіи, какъ видно, весьма неисправной

стоячое; а не запаляютъ тежъ свечи и не крыютъ ее подъ спудъ, але и овшемъ на лихтару ставъляютъ, абы всимъ явна была и свѣтила» [1],—до того часу не безъ того, абы ихъ милость *у*си того уже ‖(**151—***у***)** не были ведоми, нжъ еще кгды *ми* такъ прычина великая не была дана, якую *ми* теперъ не одно дано, але тежъ на насъ, духовъныхъ нашихъ мало бачныхъ, а поготову учоныхъ людей, на насъ ѳоръте́льне, потаемне, скрыте, безъ сыноду, безъ рады нашое, хитре, добре имъ тые потравы прысолодивъши, на насъ, безъ насъ урадивши, на шыи наши усадили. Былемъ и *с*писалемъ се завше, безъ всякое побудъки, и мало прошоный пры ихъ милостяхъ, беручи ихъ милостей крывду за свою власную; теперъ и овъшемъ, кгды намъ такъ великая прычина дана, совите и такъ десетеро, повинъни есмо пры ихъ милости быть, яко тые, которые есмо сутъ дальшие Рымянъ, а близшие ихъ милостямъ церемониями своими, зъ ихъ милостью переставать, ихъ милости к*а*ждое укривъженье зъ боленьемъ нашимъ [2],—звлаща, кгды не только ихъ милостямъ, але и всимъ релиемъ хрестиянскимъ идетъ о остатокъ вольности и свободъ: ижъ ихъ ‖(**152**) милость панове Рымъские а папежници, католиками ся назвавъшы, которого слова нигде въ писме своемъ не маютъ, титулъ нашъ и слово тое католика Греческое узявъши одъ насъ Грековъ, узо*р*ъповавъши, собе его привлащаютъ и католиками ся называютъ.

ani zapalaią tesz świece y nie kryią iey pod pudło, ale y owszem na lichtarzu stawiaią, aby wszytkim iawna była y świeciła»,—do tego czasu nie bez tego, aby ich m. wszyscy tego iusz ‖(**65**) nie byli wiadomi, isz ieszcze gdy *im* tak przyczyna wielka nie była dana, iaką *im* teraz nie iedno dano, ale tesz na nas, duchownych naszych mało bacznych, a pogotowiu vczonych ludzi, na nas fortelnie, potaiemnie, skrycie, bez synodu, bez rady naszey, chytrze, dobrze im te potrawy przysłodziwszy, na nas, bez nas vradziwszy, na szyię naszę wsadzili. Byłem y pisałem się zawsze, bez wszey pobudki y mało proszony przy ich mściach, biorąc ich m. krzywdę za swą własną; teraz y owszem, gdy nam tak wielka przyczyna dana, sowicie y tak dziesięcioro, powinniśmy przy ich m. bydź, iako te, ktorzyśmy są dalszy Rzymian, a bliszszy ich m. ceremoniami swemi, z ich mcią przestawać, ich m. każde vkrzywdzenie z boleniem naszym,—zwłaszcza, gdy nie tylko ich m., ale y wszytkim religiam chrześciańskim idzie o ostatek wolności y swobod: isz ich m. panowie Rzymscy a papieżnicy, katolikami się nazwawszy, ktorego słowa nigdziey w pismie swym nie maią, tytuł nasz y słowo to katolika Greckie wziąwszy od nas Grekow, y vzurpowawszy go, to bydź przywłaszczaią y katolikami się nazywaią [3].

«Его королевъской милости, светому, цному и побожному пану, не кажутъ конъѳедерацыи намъ *у*симъ дер*ъ*жать, поведаючи то быти за грехъ,—не ба-

«Iego kro. m., świętemu, cnemu y pobożnomu panu, nie każą konfederacij nam wszytkim dzierżeć, powiadaiąc to bydź za grzech,—nie bacząc, że to iest

[1] Матѳ. V, 14—15: «не можетъ градъ укрытися верху̀ горы̀ стоя̀: нижѐ вжигаютъ свѣтилника и поставляютъ его подъ спудомъ, но на свѣщницѣ, и свѣтитъ всѣмъ»
[2] недостаетъ глагола [3] опечатка: nazy*m*aią

чачы, же то естъ далеко большый грехъ: сакросанъкта не деръжать присеги, а разъ отдавъши ее Пану Богу. Бо не только панове хрестиянъские, але тежъ и поганьские звыкли ее деръжать; а которые присяги не деръжать, *каждый* монаръха приплачаетъ того здоровьемъ, альбо страченьемъ королевства. Прото где бы того его королевская милость нашъ милостивый панъ одъное тое справы попрысяжоное (чого, Боже, не дай!) намъ не выдеръжалъ, теды бы есмо и во всихъ справахъ, свободахъ и вольностяхъ ‖**(153)** нашихъ мусели звонтъпить.

«Протожъ и яко-мъ завъше былъ ихъ милостямъ паномъ еванъгеликомъ прыхильнымъ, зычливымъ, и теперъ естемъ такъ зычливый же, беручи ихъ милостей крывду за свою власную, упадокъ ихъ милостей за свой власный, и—стережи, Боже, кгвалъту якого—теды тежъ свое укривженье властное, хотечи зъ ихъ милостью переставати за одно. Ачъ о томъ не деръжу, жебы его королевъская милость, будучи паномъ хрестиянъскимъ, побожънымъ и справедъливымъ, то намъ, верънымъ слугамъ и подъданымъ своимъ, надъ звычай продковъ своихъ, мелъ што черезъ мусъ а кгвалтъ дѣлати. Кгдыжъ то и за продъковъ его королевъское милости было, ижъ *каждый*, ведле сумненья своего, набоженьства свое отправовалъ, яко теперъ ве Швецыи, у ойчыстымъ королевъстве своемъ, его королевская милость не могъ черезъ кгвалтъ [а] мусъ делати, такъ ижъ министеръ, а не ксондзъ папезъский ‖**(154)** его королевскую милость короновалъ на Шведское королевъство. Тогды далеко вольнымъ людемъ въ томъ королевъстве и Короне *Польской*, такъ яко засталъ, и яко за

daleko większy grzech: sacrosancta nie dzierżeć przysięgi, a raz [1] oddawszy ią Panu Bogu. Bo nie tylko panowie krześciańscy [2], ale tesz y pogańscy zwykli ią trzymać; a ktorzy przysięgi nie dzierżą, każdy monarcha p[r]zypłaca tego zdrowi[e]m albo traceni[e]m krolestwa. Przeto gdzie by tego iego kro. m. nasz m. pan iedney tey sprawy pop[r]zysiężoney (czego, Boże, nie day!) nam nie wytrzymał, tedy byśmy y we wszytkich sprawach, swobodach y wolnościach naszych musieli zwątpić.

«Przetosz ia, iakom zawsze był ich m. panom ewanielikom przychylnym, życzliwym, y teraz iestem tak życzliwym że, biorąc ich m. krzywdę za swą własną, vpadek ich m. za swoy własny, y—strzeż, Boże, gwałtu iakiego—tedy tesz swoie vkrzywdzenie własne, chcąc z ich m. przestawać za iedno. Acz o tym ‖**(66—Jij)** nie dzierżę, żeby iego kro. m., będąc panem krześciańskim, pobożnym y sprawiedliwym, to nam, wiernym sługom y poddanym swym, nad zwyczay przodkow swych, miał co przez mus a [3] gwałt działać. Gdysz to y za przodkow iego kro. m. było, isz każdy, wedle sumnienia swego, nabożeństwa swoie odprawował, iako teraz we Szwecyey, w oyczystym krolestwie swym, iego kro. m. nie mogł przez gwałt [a] mus działać, tak isz minister, a ni[e] xiądz papieski iego kro. m. koronował na Szweckie krolestwo. Tedy daleko wolnym ludziam w tym krolestwie y Koronie *Rzeskiey*, tak iako zastał, y iako za przodkow iego kr. m. bywało, powinien będzie iego kro. m. to nam zdzierżeć. Gdysz ia inaczey nie wiem, isz iesteśmy wszyscy ci, ktorzy wyznawamy

[1] опечатка: ra*s* [2] опечатка: krze*a*ciańscy [3] опечатка: *o*

продъковъ его королевъское милости бывало, повиненъ будетъ его королевъская милость то намъ здеръжати. Кгдыжъ я инакъ не вемъ, же естесмо вси тыи, которые вызнаваемо Отца и Сына и Духа Светого, естесмо вси одное веры, только порозненье деется въ некоторыхъ церемонияхъ.

«Кгдыжъ еще соборъная апостольская светая церъковъ Ерусолимъская, за Христа Пана нашого, ажъ до того часу двадъцать олтаровъ, и подъ поганиномъ будучы, въ одной церкви при гробе Сына Божого, теръпятъ ихъ,—далеко большей и Коруны Польское: меншый почетъ личбы сектъ и релий мело бы ся слушъне теръпѣтъ, нжъ бы каждый духъ, ведле сумненя, Пана Бога хвалилъ. Я-мъ доброй надеи [о] его королевъской милости нашымъ милостивымъ пане: ижъ коли ‖(155) се въ той речи добре опонуемо и зопремо, же его королевъская милость кгвалъту намъ делати не будетъ хотелъ. Бо зо мною однымъ такъ великая купа людей прибыти можетъ до вашей милости: если нетъ двадцетъ тисечей, теды певне петънадъцать. Не ведаю, абы ихъ милость панове папежници, мовлю, духовные на такъ великий оръшакъ людей зобратися могли! Если же бы (чого, Пане Боже, *в*ховай!) кгвалтъ який, опустивъши неприятели креста светого, теперъ на насъ братью свою (да Богъ, верънyю), въ покою отъ давныхъ продъковъ своихъ, въ зъгоде а въ милости мешкаючую, повъстати черезъ моцъ а кгвалтъ мели, же имъ того Панъ Богъ и зверхъность его королевъское милости нашого милостивого пана не допуститъ! Если бы тежъ и на кгвалтъ прышло (чого, Пане Боже, *в*ховай!), тогды бы не почтомъ людей, але только кухаръ-

Oyca y Syna y Ducha Ś., iesteśmy wszyscy iedney wiary, tylko poroznienie dzieie się w niektorych ceremoniach.

«Gdysz ieszcze *z*borna apostolska święta cerkiew Hierozolimska, za Krystusa Pana naszego, asz do tego czasu dwanaście ołtarzow, y pod poganinem będąc, w iedney cerkwi przy grobie Syna Bożego, cierpią ich,—daleko więcey y Korony Polskiey: mnieyszy poczet li*dz*by sekt y relijey miało by się słusznie cierpieć, isz by każdy duch, wedle sumnienia, Pana Boga chwalił. Ia-m dobrey nadzieie o iego kro. m. naszym m. panie: isz kiedy się w tey rzeczy dobrze opponuiemy y zeprzemy, że iego kro. m. gwałtu nam działać nie będzie chciał. Bo ze mną iednym tak wielka kupa ludzi przybydź może do w. m.: ieśli nie dwadzieścia tysięcy, tedy pewnie piętnaście. Nie wiem, aby ich mość panowie papieżnicy, mowię, duchowni na tak wielki orszak ludzi zebrać się mogli! Ieśliże by (czego, Panie [1] Boże, vchoway!) gwałt iaki, opuściwszy nieprzyiaciela krzyża świętego, teraz na nas bracią swą (da Bog, wierną), w pokoiu od dawnych przodkow swoich, w zgodzie a w miłości mieszkaiącą, powstać przez moc a gwałt mieli, że im tego Pan Bog y zwierzchność iego kro. m. naszego m. pana nie dopuści! Ieśli by tesz na gwałt przyszło (czego, Boże, wchoway!), tedy by nie pocztem ludzi, ale tylko kucharkami swemi mogli by przesiąć nas! Ale tesz na‖(67)szy prezbiterowie maią ślubne żony, z łaski Bożey, y dziatki vczciwe niepokalanego

[1] опечатка: P*e*nie

ками своими могли бы пересегнути насъ! Але тежъ наши презвитерове маютъ шлюбные жоны, ‖(156) зъ ласки Божее, и детки уцтивые непокаляного ложа. Естъ тежъ не мало ихъ милостей пановъ Литовскихъ, и великая купа, которая зъ нами будетъ. Маемо тежъ тую надею о ихъ милости, яко о братьи своей хрестиянъскихъ людей, нжъ кгды ихъ милость, познавши тое серце зъ насъ, которое ихъ милостямъ оѳяруемо, стале, веръне, братеръске, хрестиянъске тежъ зъ нами се заховаютъ, же наши ꙋси противности и долеглости, которые бы насъ долегали, за свою кривду брати будутъ, такъже се радою и помочью, яко братья, всякую помочъ и тежъ сланьемъ на сыноды наше ласкаве а милостиве обыйдутъ,—такъ же ихъ милостямъ застанемо у той же ласце и зычливости, въ такой милости, которую мы ихъ милостямъ оѳеруемо.

«Арътыкулы того до ихъ милости посылаемо, которые духовъные наши крыемъкомъ, отступъне, на насъ, безъ насъ уковали, приводечи насъ подъ спра‖(157)ву непрыятеля Сына Божого, подъдаючи насъ подъ справу анътихристову, вытачаючи насъ отъ Христа, Который мовитъ: «Я ꙋсимъ естемъ путь, истинна и животъ» [1]. Хочутъ тежъ насъ управити въ новый каленъдаръ, чого есмо тежъ постерегати умыслили. Бо яко (чого, Боже, не дай!) намней ся послизнемо у-въ одной речи и призволимо на ихъ сенътенцию, але хотя найменьшая естъ мутацыя до призволенья, теды естъ шкодлива. Подаемо и то подъ раду вашихъ милостей, абысте и въ ономъ намъ ваша милость рачыли радить: бо и писмо светое на то насъ научаетъ, и ведле бегу небесного и земного, которое то Панъ Богъ

łoża. Iest tesz nie mało ich m. panow Litewskich, y wielka kupa, ktora z nami będzie. Mamy tesz tę nadzieię o ich m., iako o braciey swey krześciańskich ludziey, isz gdy ich m., poznawszy to serce z nas, ktore ich mściom ofiaruiemy, stale, wiernie, braterskie, krześciańskie tesz z nami się zachowuią, że nasze wszytkie przeciwności y doległości, ktore by nas dolegały, za swą krzywdę brać się będą, tak że się radą y pomocą, iako bracia, wszelką pomoc y tesz słaniem na synody nasze łaskawie a miłościwie obeydą,—tak że ich m. zastaniemy w tey że łasce y życzliwości, w takiey miłości, ktorą my ich miłościam ofiaruiemy.

«Artykuły tego do ich m. posyłamy, ktore duchowni naszy kryiomkiem, odstępnie, na nas, bez nas vkowali, przywodząc nas pod sprawę nieprzyiaciela Syna Bożego, poddaiąc nas tesz pod sprawę antykrystową, wytaczaiąc nas od Krystusa Pana, Ktory mowi: «Ia wszytkim iestem drogą, prawdą y żywotem». Chcą tesz nas wprawić w nowy kalendarz, czegośmy tesz postrzegać vmyślili. Bo iako (czego, Boże, nie day!) namniey się pośliźniemy w iedney rzeczy y przyzwolimy na ich sentencyą, ale chocia namnieysza iest mutacya do przyzwolenia, tedy iest szkodliwa. Poddaiemy y to pod censurę w. m., abyście y w tym nam w. m. raczyli radzić: bo y pismo święte na to nas naucza, y wedle biegu niebieskiego y ziemnego, ktore to Pan Bog iaśnie okazuie, że ich m. panowie Rzymianie barzo swym

[1] Іоан. XIV, 6

ясне оказуетъ, же ихъ милость панове Рымляне баръзо своимъ каленъдаромъ выкрочыли и поблудили, не одно съ постановленыхъ писмъ, але тежъ и зъ знаковъ небесныхъ и земныхъ и живеловъ, даныхъ намъ на поживенье одъ Найвышъшого Бога. А што большого—же у ихъ милости каленъдаръ мало не кождого року одъменяет‖(158)ся, а одъмѣна каждая есть шкодълива.

«И того не вадило бы вашей милости перестеречи, ижъ некоторые в. м., яко люди побожные, а немаль уси, не хотели бы тыми речами паратися, яко духовъными, яко на войну ездити, зъ броньми ходити, такъже на сеймикахъ, на сеймахъ послы бывати и трыбуналисты. Досведъчилъ того Краковъский сеймъ. А тые, которые на немъ были, могуть в. м. ширъшую справу дать, такъже и трыбуналъ, яко то есть потребная речъ: жебы люде зъ варъстату и съ цеху в. м. бывали, для всихъ престрогъ пожитечныхъ. А не толко я, [але часть не малая] людей въ тыхъ ту краяхъ и земляхъ Польскихъ, Киевъскихъ, Волыньскихъ, Подъляскихъ, Львовъскихъ, Премыскихъ, на Бѣлой Руси и въ Литве братьи нашое, которые праве зъ великимъ затръвоженьемъ (кгдыжъ идетъ не о тело, ани о маетность, ани о здоровье, але о сумненье и о збавенье душное) почуваютъ, же не только зъезды свое на тое мети, ‖(159—Ꙋ) але порозумевати, зносити, до короля его милости слати, и на сеймехъ о то устне опоноватисе хочутъ.

«То тежъ в. м. рачъте ведати отъ его милости, же скоро о тыхъ пракътекахъ духовныхъ доведалъ, писати до его милости князя подъканцлерого, яко и сенатора и печатара, присегою обовезаного, при его королевской [1] милости

kalendarzem wykroczyli y pobłądzili, nie iedno z postanowionych pism, ale tesz y z znakow niebieskich y z ziemnych y żywiołow, danych nam na pożywienie od Naywyszszego Boga. A co więtsza—że v ich m. kalendarz mało nie każdego roku odmienia się, a odmiana wszelka iest szkodliwa.

«Y tego nie wadziło by w. m. przestrzedź, isz niektore w. m., iako ludzie pobożne, a niemal wszyscy, nie chcieli by się tymi rzeczami parać, iako duchownemi, iako na woynę ieździć, z brońmi chodzić, także na seymikach posłami bywać y trybunalista‖(68—Jiij)mi. Doświadczył tego Krakowski seym [2]. A ci, ktorzy na nim byli, mogą w. m. szerszą sprawę dać, także y trybunał, iako to iest potrzebna rzecz: żeby ludzie z warstatu y z cechu w. m. bywali, dla wszytkich przestrog pożytecznych. A nie tylko ia, ale część nie mała ludzi w tych to kraiach y ziemiach Polskich, Kiowskich, Wołyńskich, Podlaskich, Lwowskich, Przemyskich, na Białey [3] Rusi y w Litwie braciey naszey, ktorzy prawie z wielkim zatrwożeni[e]m (gdysz idzie nie o ciało, ani o maiętność, ani o zdrowie, ale o sumnienie y zbawienie duszne) poczuwaią, że nie tylko ziazdy swe na to mieć, ale porozumiewać, znosić, do krol. iego m. słać, y na seymach o to vstnie opponować się chcą.

«To tesz w. m. raczcie wiedzieć od iego m., isz skoro się o tych praktykach duchownych dowiedział, pisać do iego m. xiędza podkanclerzego, iako y senatora y pieczętarza, przysięgą obowiązanego, przy iego krol. m. zawsze

[1] опечатка: «королевскоой» [2] опечатка: seim [3] опечатка: Bialley

завше мешкаючого, не занехалъ: абы того королеви его милости именемъ княжати его милости донести не занехалъ, перестерегати того съ повинъности и сенаторъское, якобы черезъ килька только особъ легъкихъ такъ великие речи безъ сейму и ведомости всее речи посполитое потиху, противъ конѳедерацыи и всимъ волъностямъ нашимъ, правомъ посполитымъ обварованымъ, становени не были,—на што еще респонсу мети не рачить.

«А будетъ ли воля и ласка ихъ милостей—кого отъ себе на сынодъ нашъ выслати, если сынодъ доидетъ, которого мы сподеваемося, тогъды меновите про‖(160)симо, абы ихъ милость съ посродъку себе депутовати рачили его милость пана Радомъского, прилегълаго тымъ тутъ нашымъ краемъ, якожъ и самъ его милость не будетъ отъ того.

«А здало бы ми се, абы ихъ милость, видечи по часехъ надъходячихъ на насъ баръзо трудъныхъ, и инъшыхъ сектъ людей отъ себе не откидали и не отганяли, и оныхъ не злоречили, але радъшей Пана Бога просили, абы въ единности зъ ними Пану Богу ѳалу отдавали».

mieszkaiącego, nie zaniechał: aby tego kro. iego mości imieniem xiążęcia iego m. donieść nie zaniechał, przestrzegać tego z powinności senatorskiey, iakoby przez kilka tylko osob lekkich tak wielkie rzeczy bez seymu y wiadomości wszytkiey rze. pos. pocichu, przeciw konfederacij y wszytkim wolnościam naszym, prawem pospolitym obwarowanym, stanowione nie były,—na co ieszcze responsu mieć nie raczy.

«A będzie li wola y łaska ich m.—kogo od siebie na synod nasz wysłać, ieśli synod doydzie, ktorego my spodziewamy się, tedy mianowicie prosiemy, aby ich m. z pośrzodku siebie deputować raczyli iego m. pana Radomskiego, przyległego tym tu naszym kraiom, iako y sam iego m. nie będzie od tego.

«A zdało by mi się, aby ich m., widząc po czasiech nadchodzących na nas barzo trudnych, y inszych sekt ludzi od siebie nie odrzucali y nie odganiali, y onych nie złorzeczyli, ale radszey Pana Boga pros[i]li, aby w iedności z nami Panu Bogu chwałę oddawali» etc.

А тутъ маешъ тую нещастливую колоду, которая завалила дорогу до того сыноду, которого былъ его королевъская милость зъ добротливое ласки своее позъволити рачылъ.

А нижъ тежъ его милость панъ воевода Киевъский и самъ послати былъ рачылъ слугу своего пана Грабъковича, подъ тымъ же часомъ, стараючися о тотъ сынодъ у его королевъское милости и прычиняю‖(161)чыся за кимъси о владыцъство Пиньское, которое на онъ

A tu masz tę nieszczęśną kłodę, ktora zawaliła drogę do tego synodu, ktorego krol i. m. z dobrotliwey łaski swey pozwolić raczył.

‖(69) A isz tesz iego m. pan woiewoda Kiowski y sam posylać raczył sługę swego pana Hrabkowicza, pod tym że czasem, staraiąc się o ten synod v iego kro. m. y przyczyniaiąc się za kimsi o władyctwo Pińskie, ktore na on czas wakowało,—a tak co iego m.

часъ въдовъствовало,—ино што его милости на то отписано одъ сенатора одного, которого не меную, послухай (мало) а уважъ то у себе, кожъдый хрестиянъский чоловече: чы владыками ся то деяло, ижъ тотъ сынодъ обецаный и упевненый не дошолъ? Бо и якъ же его королевская милость мелъ его позволяти, слышечы, до чого ся речы заносили? А што (, прошу тебе,) за сполечъность намъ з-ыноверъцами быти маетъ, если таковая, яко у Берестьи въ каменицы зъ геретиками? Не было, для чого сыноду складати, а подобно бы ся тотъ сынодъ кровью невинъною не одного былъ облилъ! Прото добре его королевъская милость панъ нашъ милостивый ведалъ и бачылъ то, до якое ся згоды брало, ижъ не позволилъ того сыноду, постерегаючи покою посполитого.

А теперъ вже послухай того листу, який былъ:

(162) Копія листу единого сенатора до его милости пана воеводы Киевъского.

«Освецоное княжа а мой милостивый пане!

«Съ того листу вашое княжацъкое милости и пана Марътина Грабъковича зрозумеломъ то, штось ваша княжацъкая милость черезъ него росказати рачылъ: донеслемъ то до его королевъское милости, просечи, абы кроль его милость [1] владыцътво Пиньское дати рачылъ пану **М.** [2]; такъ тежъ и въ справе другихъ владыковъ абы ся его королевская милость сквапяти не рачылъ, але радъшей абы наперъвей сынодъ альбо зъездъ який зложилъ, абы

na to odpisano od iednego senatora [3], ktorego nie mianuię, posłuchay a vważay to v siebie, każdy krześciański człowiecze: czy władykami się to zstało, isz ten synod obiecany y vpewniony nie doszedł? Bo y iak że go iego k. m. miał pozwalać, widząc, do czego się rzeczy zanosieły? A co za społeczność im miała bydź z inowiercami, ieśli taka zgoda, iako w Brześciu w kamienicy z heretykami? Nie było, dla czego synodu składać, podobno by się ten synod krwią niewinną nie iednego oblał! Dobrze tedy iego kro. m. pan nasz miłościwy wiedział y baczył to, do iakiey się to zgody brało, a przeto, postrzegaiąc pokoiu pospolitego, (słusznie) go nie pozwolił.

A teraz posłuchay tego listu, iaki był:

Kopia listu do iego mści pana woiewody Kiowskiego.

«Oświecone xiążę a moy mściwy panie!

«*S* tego listu waszey x. m., y pana Marcina Hrabkowicza zrozumiałem to, coś wasza x. m. przez niego roskazać raczył: doniosłem to do iego k. mści, prosząc, aby krol i. m. władystwo Pińskie dać raczył panu M.; tak tesz y w sprawie drugich władykow aby się iego kro. m. skwapiać nie raczył, ale radszey aby naprzod synod albo ziazd iaki złożył, aby ta sprawa zaczęta szła z pozwoleniem w. m. wszytkich.

[1] опечатка: «молость» [2] въ старопечатномъ экземпляре прописная «жирная» буква
[3] опечатка: sonatora

тая справа зачетая шла съ позволеньемъ в. м. всихъ.

«Лечъ, милостивое княжа, надъ надею мою, засталемъ короля его милость, баръзо жалосного и образконого одъ вашое княжацъкое милости. Поведеть ми рачылъ кроль его милость, же зналесь то в. м. завъ‖(163)жды великую ласку и добротливость его королевъское милости противъко собе и противъко всей ѳамилии своей; и о што ся кольвекъ в. м. у его королевъское милости коли будь собе, будь тежъ княжетамъ ихъ милостямъ сыномъ своимъ, будь тежъ слугамъ, альбо прыятелемъ кусилъ, завшесь то ваша княжацъкая милость мевалъ; и николи король его милость вашой княжацъкой милости не одмавялъ, але на прозбы и прычины в. м. радъ все чынилъ. Чого онъ якобы жалуеть, узналемъ, прыписуючи в. м. великую невдячность противко собе. А то ачъ зъ веля инъшихъ меръ, але наболей, же в. м., посылаючи слугу своего пана Лушъковъского до Торуня, на зъездъ геретицъкий, датесь му рачылъ инъструкцыю, баръзо суровую а, яко король его милость самъ докладати рачыть, нерозъсудне и неуважне написаную, полъную седыцый; чымъ большей сенаторови не годилося таковыхъ речей до людей подавати; и ‖(164) если оттуль вышла, теды правдиве треба се было на то лепей розъмыслити и нарадить. Бо ся того баръзо бою, абы вашой княжацкой милости не прышло того вельми жаловати, и не треба бы собе того легъце важыти. Бо вижу, ижъ король его милость, будучы съ того баръзо жалостивый и образконый, не хочетъ того в. м. стеръпети. Панъ Богъ же то ведаеть, што съ того уроcти можеть? Не моглемъ

«Lecz, mściwe xiążę, nad nadzieię moię, zastałem kro. iego m., barzo żałośnego y obrażonego od waszey x. m. Powiedzieć mi raczył krol i. m., że znałeś to w. m. zawsze wielką łaskę y dobrotliwość iego kro. m. przeciwko sobie y przeciwko wszytkiey familiey swoiey; y o co się ‖(70) kolwiek w. m. v iego k. m. kiedy bądź sobie, bądź tesz xiążętom ich mściam synom swym, bądź tesz sługam albo przyiaciołom kusił, zawsześ to wasza x. m. miewał; y nigdy krol i. m. waszey x. m. nie odmawiał, ale na prośby y przyczyny w. m. rad wszytko czynił. Czego on iakoby żałuie, vznałem, przypisuiąc w. m. wielką niewdzięczność przeciwko sobie. A to acz z wiela inszych miar, ale naywięcey, że w. m., posyłaiąc sługę swego Łuszkowskiego do Torunia, na ziazd heretycki, dacieś mu raczył instruccyą, barzo surową a, iako krol i. m. sam dokładać raczy, nierozsądnie y nievważnie napisaną, pełną sedycyey; czym więcey senatorowi nie godziło się takowych rzeczy do ludziey [1] podawać; y ieśli odtąd (nie) wyszła, tedy prawdziwie trzeba się było na to lepiey rozmyślić y naradzić. Bo się tego barzo boię, aby w. x. m. nie przyszło tego barzo żałować y nie trzeba by sobie tego lekce ważyć [2]. Bo widzę, iż kro. i. m., będąc z tego barzo żałościwy y obrażony, nie chce tego w. m. zcierpieć. Pan Bog że to wie, co z tego vrość może? Nie mogłem tedy ziednać tego władyctwa Pińskiego, aby one k. i. m. na proźbę w. m. dać raczył [3].

[1] опечатка: ludziei [2] опечатка: ważić [3] опечатка: raczil

теды зъеднати того владыцтва Пиньского, абы оное король его милость на прозбу в. м. дати рачылъ.

«Што ся сыноду альбо зъезъду дотычетъ,—и съ тымъ король его милость не былъ бы дорогъ, и овшемъ зложылъ бы его былъ, яко снать о томъ король его милость до в. м. черезъ пана Каменецъкого писати и всказати рачылъ. Але, за такимъ письмомъ в. м. образливымъ и за такою деклярацыею в. м., прожъно подобно о в. м. хто ся тутъ албо обецовати бы моглъ, абысь се в. м. ‖(165) самъ мети и до згоды другихъ вести хотелъ. И овшемъ значыся то съ того писма, же в. м. вшелякимъ способомъ пороти то маешъ волю. А нжъ католикомъ яко бы мало прышло [зъ] зъедноченья в. м. всихъ Греческое веры, такъ тежъ ничого не [у]будетъ, коли в. м. по старому въ одъщепеньстве зостанете. И овшемъ кгды бы то Русь у себе хотела уважыть, тогды радъшей бы сами того прагнули и о то ся старати съ пильностью мели, абы въ единости костела Божого были. Онымъ бы того пилъней, потребней и пожыточъней, нижли намъ. Лечъ нехай то вже пры воли в. м. зостанетъ.

«Але папежови лаяти, анътихрыстомъ и непрыятелемъ Сына Божого называти, католики и веру повъшехъную Рымъскую шкалевати, королеви прыплаценьемъ здоровья альбо страценьемъ королевъства грозити, коронацыю [1] Швецъкую на очы выметати, зъ геретиками и зъ блюзнеръцами маестату Божого това‖(166)рышытъся и оныхъ подъбияти на католики (а кроль самъ естъ католикъ!), на самого кроля два-

«Co się synodu albo ziazdu dotycze [2],—s tym k. i. m. nie był by drogi, y owszem złożył by go był, iako snać o tym k. i. m. do w. m. przez pana Kamienieckiego pisać y roskazać rac[z]ył. Ale, za takim pismem w. m. obraźliwym y za taką declaracyą w. m., prożno podobno o w. m. kto się tu albo obiecować by mogł, aby się w. m. sam mieć y do zgody drugich wieść chciał. Y owszem znaczy się to s tego pisma, że w. m. wszelakim [3] sposobem proć to masz wolą. Acz katolikom iako by mało przyszło z ziednoczenia w. m. wszytkich Greckiey wiary, tak tesz nic nie vbędzie, kiedy w. m. po staremu w odszczepieństwie [4] zostaniecie. Y owszem gdy by to Ruś v siebie chciała vważyć, tedy radszey by sami tego pragnęli y o to się starać z pilnością mieli, aby w iedności kościoła Bożego byli. Onym by tego pilniey, potrzebniey y pożyteczniey, niszli nam. Lecz niechay to iusz przy woli w. m. zostanie.

«Ale papieżowi [5] łaiać, antychrystem y nieprzyiacielem Syna Bożego nazywać, katoliki y wiarę powszechną Rzymską szkalować, ‖(71) krolowi przypłaceniem zdrowia albo straceniem krolestwa grozić, koronacyą Szwecką na oczy wymiatać, z heretykami y bluźniercami maiestatu Bożego towarzyszyć się y onych podbijać na katoliki (a krol sam iest katolik!), na samego krola dwadzieścia tysięcy woyska stawić obiecować, duchow-

[1] въ старопечатномъ экземплярѣ это слово некстати начато съ абзаца [2] опечатка: dot*i*cze [3] опечатка: wszelak*ie*m [4] опечатка: ods*c*szepieństwie [5] опечатка: papieżow*y*

дцатъ тисячей войска ставить обецовать, духовные Рымъские легъце шацовати, кухаръки въспоминать, универъсалы, полъные седыцей и шкалеванья, дати друковать (мимо зверъхъность короля его милости, которыхъ невольно безъ воли короля его милости выдавать, бо то власне самому одъно кролеви его милости належыть),—того ся теды всего, мой милостивый пане, исте не годило чынити. И я самъ хотяжъ естъ зычливымъ слугою а повиннымъ и кревнымъ вашое княжацъкое милости, але того хвалити не могу и серъдечъне того жалую, же то одъ в. м. вышло.

«А ижъ тежъ снать ваша княжацъкая милость, зваснивъшыся на тые владыки Руские, звлаща—Володымеръского и Луцъкого, грозить имъ рачышъ, маетности отбирати, и о здоровье ихъ стояти, — для Пана Бога прошу, ражу ||(167—ф) и перестерегаю, абысь ваша княжацкая милость того занехать и дать имъ покой рачылъ. Бо его королевская милость, яко подавъца и оборонъца и звирхънний панъ всихъ духовъныхъ, такъ Рымъское, яко и Греческое релииеи, оповедатися съ тымъ рачыть: же хтобы кольвекъ што онымъ альбо которому зъ нихъ учынилъ, же ся тотъ самъ того сподевати маеть, же му ся зась то самому станетъ. Бо его королевская милость вшелякимъ способомъ одъ всякого кгвалту, крывдъ и утиску боронити ихъ хочетъ и будетъ.

«Зычылъ бымъ того я, абы ваша княжацкая милость радъшей ся о то старалъ и тому въ часъ забегъ, якобы вашой княжацкой милости съ кролемъ его милостью въ шранъки вступовати не прыходило, на што ся самъ баръзо заноситъ. А я, зычечы вашой княжацъкой милости доброго здоровья и долъго

ne Rzymskie lekko szacować, kucharki wspominać, vniwersały, pełne sedycyi y szkalowania, dać drukować (mimo zwierzchność krola iego m., ktorych niewolno bez woli krola iego m. wydawać, bo właśnie samemu iedno krolowi iego m. należy),—tego się tedy wszytkiego, moy mściwy panie, iście nie godziło czynić. Y ia sam chociam iest życzliwym sługą a powinnym y krewnym w. x. m., ale tego chwalić nie mogę y serdecznie tego żałuię, że to od w. m. wyszło.

«A isz tesz snać w. x. m., zwaśniwszy się na te władyki Ruskie, zwłaszcza—Włodzimierskiego y Łuckiego, grozić im raczysz, maiętności odbierać y o zdrowie ich stać,—dla Pana Boga proszę, radzę y przestrzegam, abyś wasza x. m. tego zaniechać y dać im pokoy raczył. Bo iego kro. m., iako podawca y obrońca [y] zwierzchny pan wszytkich duchownych, tak Rzymskiey, iako y Greckiey relij, opowiadać się z tym raczy: że ktoby kolwiek co onym albo ktoremu z nich vczynił, że się ten sam tego spodziewać ma, że mu się zaś to samemu zstanie. Bo iego kro. mość wszelakim sposobem od wszelkiego gwałtu, krzywd y vcisku bronić ich chce y będzie.

«Życzył bym tego ia, aby wasza x. m. radszey się o to starał y temu w czas zabieżał, iako by waszey x. m. z krolem iego m. w szranki wstępować nie przychodziło, na co się sam barzo zanosi. A ia, życząc waszey x. m. dobrego zdrowia y długo fortunnego panowania w lepszych pociechach, siebie

ѳорътунъного панованья въ лепшыхъ потехахъ, себе и службы свое въ ласку вашой княжацкой милости, яко напильней, залецамъ».

‖(168) А то маешъ, хрестиянъский брате, увесь поступокъ тое справы, што ся тутъ деяло, нижъ были владыкове до Рыму одъехали. Ку тому и листъты четыры владыки Володимеръского, которые Ѳилялетъ положылъ былъ въ своихъ книжкахъ—съ которое меры уросли, и яко а на што одъписываны, (н) достаточъней теперъ зъ моего писма, а нижъ съ Ѳилялетовы баламутъни, зрозумети можешъ. Бо онъ только ку огиде тое светое единости, яко и особъ, которые ся о нее старали, писалъ, выбираючы слова тые, которые розумелъ чымъ бы въ подойзренье людей невинныхъ до всего хрестиянъства подати. Але яко ся съ тымъ щыре обышолъ, и яко ихъ правдиве преписовалъ, — нехъ его Панъ Богъ такъ судитъ, и сумненье его!

Ѳилялетъ.

Затымъ Ѳилялетъ кладетъ права некоторые и листы королей змерлыхъ, и его королевъское ‖(169) милости теперешнего господара нашого, также и конъѳедерацыю, показуючи, яко бы ся то все одъ митрополита и владыковъ зъкгвалътить и нарушыти мело [1].

Отказъ.

Не моя речъ—розъсужати листы господаръские: одно хвалити, другое

y służby swe w łaskę waszey x. m., iako napilniey, zalecam».

A to masz, krześciański bracie, wszytek postępek tey sprawy, co się tu działo, nisz byli władykowie do Rzymu odiachali. Także y listy czterzy władyki Włodzimierskiego, ktore Philalet położył był w swoich ksiąszkach—z ktorey miary vrosły, y iako a ‖(72—Ꙋ) na co odpisowano, dostateczniey teraz z mego scryptu, a nisz z Philaletowey bałamutni, zrozumieć możesz. Bo on tylko ku ohydzeniu tey ś. iedności, iako y osob, ktorzy się o nię starali, pisał, wybieraiąc słowa te, (co się mu podobały y) ktore rozumiał czym by w podeyźrzenie ludzi niewinnych do wszego krześciaństwa podać. Ale iako się z tym szczyrze obszedł, y iako ich prawdziwie przepisował,—niechay go Pan Bog sądzi, y sumnienie iego!

Philalet.

Zatym Philalet kładzie prawa niektore y listy krolow zmarłych y iego k. m. teraźnieyszego pana naszego, także y konfederacyą, pokazuiąc, iako by się to wszytko od mitropolita y władyk zgwałcić y naruszyć miało [2].

Respons.

Nie moia rzecz—rozsądzać listy krolewskie: iedne chwalić, drugie ganić y

[1] см. 2-ую кн. «Пам. полем. лит.», стлбц. 1070—1098 [2] см. 2-ую кн. «Пам. полем. лит.», стлбц. 1069—1097

ганити и штроѳовати, а звлаща его королевское милости теперешнего пана нашого, щасливе намъ панующого, который ся зо всими ласкаве и прыстойне обходитъ, никому, мимо право, кгвалту не чынитъ, ани прымушаетъ до тое единости.

Только што ся дотычетъ конѳедерацыи, тая, ачъ ся видитъ ку задеръжанью покою вънутръного добра, але зъ другое стороны—до великое своеволи некоторымъ людямъ релией розное похопъ дала: ижъ въ надею ее такъ ся много спросныхъ ересей въ короткомъ часе намножыло, о якихъ передъ килькемъ десятъ летъ тое паньство и не слыхало, же тежъ некото‖(170)рые и до Жыдовъства, альбо и до атеизму удаютъ и противъ самому маестатови Божому блюзнятъ! А еслижъ такъ спроснымъ и явнымъ геретикомъ за тою конѳедерацыею вольно яко хотечы верыти,—а для чогожъ бы не мело быти вольно хрестияномъ старожытнымъ, братии спольной, которые зъ одъного насенья Духа Светого породилися, и единого Бога во Тройцы (славимого) вызнаваютъ, единую матеръ церъковь светую католическую маютъ, и единыхъ церемоней немаль зажываютъ, до оное стародавъное згоды и единости, которая презъ часъ немалый, за недъбалостью людъскою, одълогомъ лежала, вернутися, и подъ единымъ видомымъ пастыремъ церъкви Исусъ Христовы едиными усты и единымъ серъцемъ хвалити Отца и Сына и Светого Духа?

Вемъ, же то геретиковъ болитъ и грызетъ ихъ не по малу, коли хрестияне старожытное веры католическое згажаются. Бо ся имъ трудъно укры‖(171)ти межы ними зъ своею ересю: познаютъ куколь межы пшеницою! И Ѳилялета знати по томъ писанью его, же не естъ

strofować, a zwłaszcza iego k. m. teraźnieyszego pana naszego, szczęśliwie nam panuiącego, ktory się ze wszytkimi łaskawie y przystoynie obchodzi, nikomu, mimo prawo, gwałtu nie czyni, ani przymusza do tey iedności.

Tylko co się tycze konfederacij, ta, acz się widzi ku zadzierżeniu pokoiu wnętrznego dobra, ale z drugiey strony—do wielkiey sweywoli niektorym ludziom religij rożney ansę dała: isz w nadzieię iey tak się wiele sprosnych heresii w krotkim czasie namnożyło, o iakich przed kilkiem dziesiąt lat to państwo y nie słychało, że tesz niektorzy y do Żydostwa, abo y do ateismu vdaią y przeciw samemu maiestatowi Bożemu bluźnią! A ieślisz tak sprosnym y iawnym [1] heretykom za tą konfederacyą wolno iako chcąc wierzyć,—a dla czegosz by nie miało bydź wolno krześcianom starożytnym, braciey spolney, ktorzy z iednego nasienia Ducha Ś. porodzili się, y iednego Boga w Troycy wyznawaią, iedyną matkę kościoł święty katolicki spolnie maią, y iedynych ceremonij niemal zażywaiąc, do oney starodawney zgody y iedności, ktora przez czas nie mały, za niedbałością ‖(73) ludzką, odłogiem leżała, wrocić się y pod iedynym pastyrzem widomym kościoła Pana Krystusowego iedynemi vsty y iedynym sercem chwalić Oyca y Syna y Ducha Świętego?

Wiem, że to heretykow boli y gryzie ich nie po mału, kiedy krześcianie starożytney wiary katolickiey zgadzaią się. Bo się im trudno vkryć miedzy niemi z swoią herezią: poznaią kąkol miedzy pszenicą! Y Philaleta znać po tym pisaniu iego, że nie iest Rusinem, czym się

[1] опечатка: iawnym

Русиномъ, чымъ ся быти менуеть, але спроснымъ геретикомъ. И бы ми ся годило, указалъ бымъ его пальцомъ! Але же ся самъ негоднымъ быти осудилъ, а власного имени своего, яко его по отцу зовутъ, положыти въ книжъкахъ своихъ не хотелъ, але собе инъшое имя змыслилъ, которое правдичомъ, а не лъгаромъ, служытъ,—и я тежъ его меновати не хочу.

То только [1] мовълю: где бы до власъ[т]ное и правоверъное Руси геретикове не прымешывалися и оныхъ не зводили, и на Рымълянъ не подъбуряли, давъно бы тая светая зъгода конецъ свой възела. Але то нагоръшая: ижъ нашы православникове лепей верятъ геретикомъ, а нижъ католикомъ, и волятъ ся зъ непрыятельми веры и церымоней своихъ явъными зъгажати, а нижъ съ тыми, которые и самыхъ себе, и ‖(172) веры своее и Руское одъ геретиковъ боронятъ, и заставуются за нихъ; а они небожата того не видятъ, але ослепъ въ пропасть лезуть! О, не дай того, Сыну Божый, кгды бы ся якъ нога Рымляномъ повинула, жебы ихъ такъ зъголъдовали геретикове, яко (ся) въ Анъкглии (стало)! Подобно бы и нашы православъникове, зъ своими владыками и попами, не оперълися, але певъне бы, яко быдъло, всихъ до своее оборы (латвей) зъгнали! Не помогла бы другому и конъѳедерацыя!

А такъ на тые листы и прывилья вси, которые Ѳилялетъ въ книжъки свое въписалъ, ничого далей не мовечы, пущаю то на розсудокъ того, хто ихъ творылъ. Тотъ же нехай разъсужаетъ и узнаваетъ, съ которое ся стороны большый кгвалтъ онымъ деетъ: чы зъ нашое, которые бысьмы ради зъгоде и покоеви, чыли съ противъное?

bydź mieni, ale sprosnym heretykiem. Y by mi się godziło, vkazał bym go palcem! Ale że się sam niegodnym vczynił, a własnego imienia swego, iako go po oycu zową, położyć w ksiąszkach swoich nie chciał, ale sobie insze imię zmyślił, ktore prawdzicom, a nie łgarzom, służy,—y ia go też mianować nie chcę.

To tylko mowię: gdzie by do własney y prawowierney Rusi heretykowie nie przymieszywali się y onych nie zwodzili, y na Rzymian nie podburzali, dawno by ta ś. zgoda koniec swoy wzięła. Ale to nagorsza: isz naszy prawosławnikowie lepiey wierzą heretykom, a nisz katolikom, y wolą się z nieprzyiacielmi wiary y ceremonij swoich iawnemi zgadzać, a nisz z tymi, ktorzy y samych siebie, y wiary swey y Ruskiey od heretykow bronią, y zastawuią się za nich; a oni tego niebożęta nie widzą, ale oślep w przepaść lazą! O, nie day tego, Synu Boży, kiedy by się iako noga Rzymianom powinęła, żeby ich tak zhołdowali heretykowie, iako w Anglij! Podobno by y naszy prawosławniki, z swoiemi władykami y popami, nie oparli się, ale pewnie by, iako bydło, wszytkich do swey obory zagnali! Nie pomogła by drugiemu y konfederacya!

A tak na te listy y przywileia wszytkie, ktore Philalet w ksiąszkach swoich wpisał, nic daley nie mowiąc, puszczam to na rozsądek tego, kto ich tworzył. Tenże niechay rozsądza y vznawa, z ktorey się strony więtszy gwałt onym dzieie: czy z naszey, ktorzy byśmy radzi zgodzie y pokoiowi, czyli z przeciwney?

[1] опечатка: «тольхо»

Толькожъ о листе его королевское милости, пана нашого теперешънего, Ере||(173)мии патрыяръше даного, которого Өилялетъ положылъ въ книжкахъ своихъ [1], троха того доложу.

Если же патрыаръха Костенътинопольский мелъ владзу надъ тутошними паньствы невыветрелую,—а для чогожъ его королевскую милость о листъ позволеный просилъ, которого заледве могъ упросити? Але нжъ виделъ, же безъ него не могъ бы тутъ ни якое владзы и юрысдыцыи своее ростегати, прото, яко бачъный, старалъся о *такий листъ* первей. Который листъ не служылъ, только ему самому, до жывота его, и то покуль тутъ самъ былъ. А коли Еремея умеръ, и листъ тотъ выветрелъ. Потреба теды было тымъ большей протосинкгелеви таковаго листу одъ его королевское милости, яко слузе патрыяръшому (и то—еслиже имъ былъ правдиве), а ку тому подейзраному, нагаGеному, хотелъ ли такую юрысъдыцыю надъ митрополитомъ и надъ владыками ростегати, судити и зъ урядовъ складати, а што боль||(174)шая —коли столица Костенътинопольская вдовствовала.

Обачъ же тутъ, пане *Өиляплетъко*, если тые твое суды и соборыща покутъные геретичесъкие, на которыхъ ся такъ баръзо садишъ а людьми хрестиянъскими только зводишъ, сутъ ли якое ваги и водлугъ Бога и водлугъ права духовъного и свецъкого?

А што ся тычетъ протестацыи, одъ стороны противъное на трыбуналехъ и на инъшыхъ врядехъ чыненое, кото-

Tylko o liście iego k. m., pana naszego teraźnieyszego, Hieremiaszowi patryarsze danego, ktorego Philalet położył w ksiąszkach swoich [2], trochę tego dołożę.

||(74—Ꙁij) Ieśli że patryarcha Konstantynopolski miał władzą nad tuteyszemi państwy niewywietrzałą,—a dla czegosz iego k. m. o list pozwolony prosił, ktorego zaledwie mogł vprosić? Ale isz widział, że bez niego nie mogł by tu ni iakiey władzy y iurisdykcij swoiey rosciągać, przeto, iako baczny, starał się o *to* pierwey. Ktory list nie służył, tylko iemu samemu, do żywota iego, y to poki tu sam był. A kiedy Hieremia vmarł, y list ten wywietrzał. Potrzeba tedy było tym więcey protosyngielowi takowego listu od iego kro. m., iako słudze patryarszemu (y to—ieśliże im był prawdziwie), a ktemu podeyrzanemu, naganionemu, chciał li taką iurysdycyą nad mitropolitem y nad władykami rosciągać, sądzić y z vrzędow degradować, a co więtsza—kiedy stolica Konstantynopolska wakowała (, właśnie iakoby czasu interregni).

Obacz że tu, panie Philalecie, ieśli te twoie sądy y zbory pokątne heretyckie, na ktorych się tak barzo sadzisz a ludźmi krześciański[e]mi tylko szalisz, są [li] iakiey wagi y według Boga y według prawa duchownego y świeckiego?

A co się tycze protestacij, od strony przeciwney [3] na trybunalech y na inszych vrzędziech czynioney, ktoremi chcą to

[1] см. 2-ую кн. «Пам. полем. лит.», столбц. 1118—1122. Эта грамота была напечатана, еще раньше Апокрисиса, въ Вильнѣ въ 1589 году, и одинъ ея экземпляръ хранится въ Императорской Публичной Библіотекѣ, а другой—въ Святѣйшемъ Сѵнодѣ, въ архивѣ бывшихъ Греко-унитскихъ митрополитовъ. Съ этого экземпляра грамота эта была напечатана въ «Актахъ Западной Россіи» (т. IV, № 16, стр. 19—21) [2] см. 2-ую кн. «Пам. полем. лит.», столбц. 1117—1121 [3] опечатка: pzreciwney

рыми хотятъ тое соборыще свое стверъдити и за моцъное мети,—ино яковый сынодъ, таковая и конъѳиръмацыя! Свецъкие (люде) судили, свецъкие и стверъжали! Але право духовъное и звычай сынодовъ давъныхъ не такое. Нехай ся одно прысмотрать сынодомъ всимъ, такъ вселенъскимъ, яко и поместънымъ: до кого о потверъженъя ихъ, албо о зламане несправедливыхъ соборовъ утекалися? хто ихъ стверъжалъ, ‖(175—χ) хто касовалъ? Углянте только въ книги сынодовые, а на остатокъ доведайтеся, што светые отцеве Греческие мовять, до кого ся утекають? Посмотрыте, што Василей Великий въ листе 52 до Ѳеанасия светого о сыноде Арымънейскомъ пишетъ? Не трыумъѳуйте жъ съ того, же овая сторона сыноду своего духовъного до свецъкыхъ въряловъ не доносила, же ся тамъ не протесътовала на васъ, же на трыбунале не оповедала! Волели съ тымъ всимъ удатися до того, до которого и предъкове ихъ утекалися, и тамъ о потверъжене своего сыноду жедати, кому тое право и зверъхъность одъ Самого Христа Бога нашего есть дано!

zborzysko swoie ztwierdzić y za mocne [1] mieć,—tedy iaki synod, taka y konfirmacya! Swieccy sądzili, świeccy y ztwierdzili! Ale prawo duchowne y zwyczay synodow dawnych nie takie. Niech się iedno przypatrzą synodom wszytkim, generalnym y partykularnym: do kogo o potwierdzenie ich, albo o złamanie niesprawiedliwych synodow vciekali się? kto ich ztwierdzał, kto kasował? Weyrzycie tylko w księgi synodowe, a na ostatek dowiecie się, co święci oycowie Greccy mowią, do kogo się vciekaią? Patrzcie, co Bazyliusz Magnus w liście 52 do Atanazyusza ś. pisze o synodzie Arymmiskim? Nie tryumfuyciesz z tego, że owa strona synodu swego duchownego do świeckich vrzędow nie donosiła, że się tam nie protestowała na was, że na trybunale nie opowiedziała! Woleli z tym vdać się do tego, do ktorego y przodkowie ich vciekali się, y tam o potwierdzenie swego synodu żądać, komu to prawo y zwierzchność od Samego ‖(75) Krystusa Boga naszego iest dano.

А ведже и свецъкое зверхъности не занехали. Або слепъ Ѳилялетъ, што самъ же въ свое книжъки въложылъ, ижъ его королевская милость универъсаломъ своимъ тотъ сынодъ за власный и правдивый быти прызналъ. И на образъ Костенътина Великого, цесара хрестиянско‖(176)го, который о соборе Никейскомъ, даючы знать всимъ, же ся сконъчилъ, универъсалы свое росписовалъ,—тожъ власне и его королевская милость панъ нашъ зверхъний учынити рачылъ черезъ универъсалы свое всимъ подъданымъ своимъ о сконъченью того сыноду и о единости светой, и того

A wszakze y świeckiey zwierzchności nie zaniechali. Abo ślep Philalet, co sam że w swoie ksiąszki włożył, isz iego kro. m. vniwersał*mi* swoim*i* ten synod za własny y prawdziwy bydź przyznawa. Y na kształt Konstantyna, cesarza wielkiego, ktory o synodzie Niceńskim, daiąc znać wszytkim, isz się skończył, vniwersały swoie rozpisował,—także właśnie y iego kro. m. pan nasz zwierzchny vczynić raczył przez vniwersały swoie wszytkim poddanym swoim o skończeniu tego synodu y o iedyności ś., y tego wszytkiego, co się na nim postanowiło, a nie mniey—y o vporze strony

[1] опечатка: mocn*y*

всего, што ся на немъ постановило, а не мней—и о упоре стороны противное ознаймити рачылъ. Которого универъсалу дата у Варъшаве месеца декабра 15 дня, року 1596. На который универъсалъ Ѳилялетъ самъ же нижей нарекаетъ: ино имъ вольно было до трыбуналовъ зъ своими плетъками утекатися, а его королевской милости пану нашому не вольно бы мело быти правды (ясное) своими универъсалъми утверъдити. Чыстый розъсудокъ Ѳилялетовъ!

А протожъ не потреба было овой стороне урядовъ инъшихъ искати. Ото самъ его королевская милость, помазанецъ Божый, урядъ навышъшый, сведъчыть. Не ||(177) потреба светъковъ чужоземъцовъ, протосинъкгеловъ, Кирыловъ, аръхиманъдритовъ Александрейскихъ! Ото были послове великие и зацные самого пастыра вселеньского светейшого папежа Рымъского, безъ которого позволенья, яко сами Грекове прызнаваютъ, сыноды николи не были, ани сутъ важные. Ото были послове его королевское милости, которые особу панъскую на ономъ сыноде на собе носили, покою и порядъку на немъ перестерегали. А ктому згода, милость на немъ становилася, не бунъты, не замешанье, не сцызма проклетая! Вложымо жъ то, пане Ѳилялете, на вагу обое, а обачышъ, яко ся тые твое листы, протестацыи и прывилья, которыхъ на незгоду натегаешъ, яко полова розълетятъ!

przeciwney oznaymić raczył. Ktorego vniwersału data w Warszawie miesiąca decembra 15 dnia, roku 1596. Na ktory vniwersał Philalet sam że niżey narzeka: więc się im wolno było do trybunałow z swoimi plotkami vciekać, a iego kro. m. panu naszemu nie wolno by miało bydź prawdy swoimi vniwersałmi vtwierdzić. Czysty rozsądek Philaletow!

Przetosz nie potrzeba było owey stronie vrzędow inszych szukać. Oto sam iego kro. m., pomazaniec Boży, vrząd naywyszszy, świadczy [2]. Nie trzeba świadkow cudzoziemcow, protosyngelow, Cyryllow, archimandrytow Alexandryiskich! Oto byli posłowie wielcy y zacni samego pastyrza kościoła Pana Krystusowego, papieża Rzymskiego, bez ktorego pozwolenia, iako sami Grekowie przyznawaią, synody nigdy nie były, ani są ważne. Oto byli posłowie iego kro. m., ktorzy osobę pańską na onym synodzie ich Brzeskim reprezentowali, pokoiu y porządku na nim przestrzegali. A ktemu zgoda, miłość na nim stanowiła się, nie bunty, nie zchizmy, nie zamieszanie! Włoszmysz to, panie Philalecie, oboie na szale, a obaczysz, iako się te twoie listy, protestacye y przywileia, ktorych na niezgodę naciągasz, iako plewy rozlecą się!

Ѳилялетъ.

Далей докладаетъ Ѳилялетъ, на каръте 32 [1], листъ его королевское милости теперешнего господара нашого,

Philalet.

Daley kładzie Philalet, na karcie 32, list iego kro. m. teraźnieyszego pana naszego, ktory iakoby tego poświadcza,

[1] указаніе не точное, нужно: 35. См. 2-ую книгу «Пам. полем. лит.», стлбц. 1132, 1134
[2] опечатка: świadszy

который якобы того посветъчаетъ, же владыкове въ от‖(178 [1])данью послушенъства папежови своихъ пожытковъ большей шукали, а свободамъ свецъкихъ людей народу Руского уближити хотели.

Отказъ.

И въ томъ Ѳилялетъ великую крывду чынитъ не только владыкамъ, але и на самые справы его королевское милости, якобы што противъ праву чынити мелъ, хотя не словы, але речъю самою скрыте торъгаетъся. Вемъ, же не вси такие прывиля маютъ. Але если же его хто собе възялъ у его королевское милости, подобно болъшей для того, абы нихто, мимо пана зверхънего, надъ владыками ни якое юрысъдыцыи собе не прывлащалъ, и непреконаныхъ правомъ зъ добръ церковныхъ не вытисъкалъ, яко ся и теперъ одъ некоторыхъ показало, же ся и на прывилья такие не огледали. Але жебы тые прывилья кого боронити и заступовати мели, если бы ся хто непрысътойне заховалъ, а въ надею тыхъ прывильевъ што таковое (злого) ‖(179) броилъ (чого о жадъномъ не деръжу),— не только прывилья королевъские, але ани каноны церъковъные таковое не оборонять, и овъшемъ рыхлей его скарують. Только справедливымъ и правънымъ поступъкомъ треба зъ ними поступовати, не к[г]валътомъ, не моцью— хто дужъшый, тотъ лепъшый,—але преконавъшы правомъ, показавъшы и доведъшы на таковое слушъными сведецътвы, правъдиве, не зъ васни (, не по гневу). Певъне таковое [2] челове-

że ‖(76—Ꝁiij [3]) władykowie w oddaniu posłuszeństwa papieżowi pożytkow swoich nawięcey szukali, a swobodam świeckich ludzi narodu Ruskiego (y Litewskiego) vbliżyć chcieli [4].

Respons.

Y w tym Philalet wielką krzywdę czyni nie tylko władykom, ale y na same sprawy iego kro. m., iakoby co przeciw prawu czynić miał, chocia nie słowy, ale rzeczą samą skrycie targa się. Wiem, że nie wszyscy takie przywileia maią. Ale ieśli że go kto sobie wziął v iego kro. m., podobno więcey dla tego, aby nikt, mimo pana zwierzchniego, nad władykami sobie ni iakiey iurisdycij nie przywłaszczał, y nieprzekonanych prawem z dobr kościelnych nie wyciskał, iako się y teraz (nie mało tego) pokazało od niektorych, że się y na przywileia takie nie oglądali. Ale żeby te przywileia kogo bronić y zastępować miały, kto by się nieprzystoynie zachował, a w nadzieię tych przywileiow co takowego broił (czego o żadnym nie dzierżę),— nie tylko przywileia krolewskie, ale ani kanony kościelne takowego nie obronią, y owszem rychley skarzą. Tylko sprawiedliwym y prawnym postępkiem trzeba z nimi postępować, nie gwałtem, nie mocą—kto duższy [5], ten lepszy,— ale przekonawszy prawem, pokazawszy y dowiodszy na takiego słusznemi świadectwy, prawdziwie, a nie z waśni. Pewnie takowego bezbożnego człowieka y sami by miedzy sobą nie cierpieli, y rychley by go kanony kościelne skarały, a nisz świeckie [6].

[1] на полѣ этой страницы въ длину напечатано: «Въ листе Египетскихъ епископовъ» [2] опечатка: «токового» [3] въ старопечатномъ экземплярѣ опечатка: Лiij [4] см. 2-ую кн. «Пам. полем. лит.», стлбц. 1131, 1133 [5] опечатка: *duszszży* [6] эта «точка» значительно иначе изложена, чѣмъ въ Западно-Русскомъ текстѣ

ка, бодай забитъ, хто бы его боронилъ або объмавлялъ? (Нехъ кождый по деломъ своимъ и заплату береть.)

А што ся дотычеть потверъженья артыкуловъ, одъ владыкъ его королевской милости поданыхъ [1], о которыхъ Өилялетъ зменку чынитъ на карте 33 [2],—ино и въ тыхъ артыкулехъ владыкове не такъ на свой пожытокъ и славу дочасную, яко большей на пожытокъ церъкви Божое и на часы прышлые погледали, жебы потомъ не только сами зъ духовенъствомъ своимъ, але ‖(180) и остатъка церъквей релииеи Греческое не потерали. Бо и такъ черезъ часъ малый большей тисеча ихъ въ панстве его королевское милости пана нашего пропало, коли не было кому за нихъ въступоватися и мовити. Покажыте ми, чы много ихъ въ сенате, которые бы были набоженъства Греческого? Хто ся коли за то взялъ? Хто на сеймахъ або на сеймикахъ о тое мовилъ, коли церъкви одъ геретиковъ, апостатовъ на шопы, на стайни оборочано? Хто за владыки и за ихъ духовенъство, за попы бедные слово (намнейшое) промовилъ, коли ихъ крывжоно, коли добра церковъные и наданья ихъ одыймовано, поповъ небожатъ за простые хлопы и горей (нижъ за хлопы) оборочано, межы кожемяки и шевцы, а снать последей всихъ на универъсалехъ кладено, одъ особъ своихъ и одъ обейстья церъковъного поборы на нихъ ставено?! Якое нечести ани Жыдовъские школы, ани мечыты Татаръские не теръпять! Гляньте одно, што то за ‖(181) слово: попъ * одъ * обейстья * церъковного * повиненъ *

A co się dotycze potwierdzenia artykułow, od władyk iego k. m. podanych [3], o ktorych Philalet zmiankę czyni na karcie 33,—tedy y w tych artykulech władykowie nie tak na swoy pożytek y sławę doczesną, iako więcey na pożytek kościoła Bożego y na czasy przyszłe poglądali, żeby potym nie tylko sami z duchowieństwem swoim, ale y ostatka cerkwi religij Greckiey nie vtracili. Bo y tak przez czas mały więcey tysiąca ich w państwie iego kro. [m.] pana naszego przepadło, kiedy nie było komu za nich mowić y wstępować się. Pokaszcie mi, czy wiele ‖(77) ich in senatu, ktorzy [4] by byli ritus Græci? Kto się kiedy za to wstąpił? Kto na seymach abo na seymikach o to mowił, kiedy cerkwie od heretykow, apostatow na staynie, na chlewy obracano? Kto za władyki y za ich duchowieństwo, za popy biedne słowo przemowił, kiedy ich krzywdzono, kiedy dobra cerkiewne y nadania ich odeymowano, popi niebożęta za proste chłopy y gorzey powracano, miedzy garbarze y szewce, a snać posledzey wszytkich na vniwersalech kładziono, od osob swoich y od obeścia cerkiewnego pobory na nich stawiono?! Iakiey nievczciwości ani Żydowskie szkoły, ani meczyty Tatarskie nie cierzpią! Patrzcie, co to za słowo: pop od obe[y]ścia cerkiewnego powinien dać dwa złotych, a protopopa cztyry! Vkaszciesz mi, gdzie tak napisano o rabinach Żydowskich y o szkolnikach, aby od szkoły płacili tak, iako naszy

[1] см. 2-ую кн. «Пам. полем. лит.», стлбц. 1138—1146 [2] указаніе не точно; нужно: 36
* эти пять словъ въ старопечатномъ экземплярѣ подчеркнуты, и на полѣ старинымъ почеркомъ замѣчено: «смотри! читай! будто правд.....но пожалѣет....» [3] см. 2-ую кн. «Пам. полем. лит.», стлбц. 1137—1145 [4] опечатка: ktorzy

дати побору два золотыхъ, а протопопа чотыри! Укажыте жъ ми, где такъ написано о рабинахъ и школьникахъ Жыдовъскихъ, абы одъ школы платили такъ, яко наши попове одъ церъквей (хрестиянъскихъ)?! Або то крамарчыкове надъ товаромъ седятъ, (же одъ церъквей, яко отъ купли якое, платити мусятъ)!

Нужъ якое ушанованье поповъ Рускихъ одъ пановъ ихъ власныхъ, а снать большей, которые ся Русю быти озываютъ: же у некоторыхъ у подъводу езъдити, съ плугомъ на роботу до пановъ своихъ ходити мусятъ?! О тые вси крывъды и утиски помененые, не въспоминаючы боевъ, везенъя (,што ся тежъ у некоторыхъ найдуетъ),—где, коли о то православникове нашы малеваные мовили? на которомъ коли зъезъде альбо сейме о то ся заставили? альбо его королевскую милость просили, абы, водлугъ прывильевъ старожытъ-(182)ныхъ, были захованы? Аза не маете прывилья Владислава (Якгейловича), короля Венъкгеръского и Польского, который ваше духовенъство зъ духовъными костела Рымъского поровналъ?

Отожъ [1], въ тотъ часъ, коли ся крывда и вере и церъквамъ и духовенству вашому таковая деяла, мовчали есте, панове адъверъсары, и черезъ спары (на то) смотрели есте. А теперъ, коли ся сами духовные въ томъ почули, забегаючы тому, яко бы и тотъ остатокъ (за недъбалостью вашою) не згинулъ,—теперъ же есте очы на своихъ же отворыли, перекажаючи имъ до всего доброго: перъвей на соймикахъ о местъца и о вота своихъ духовъныхъ зъ духовенъствомъ Рымскимъ сварыли-

popowie od cerkwie?! Aza to kramarze nad kupią siedzą?!

Nusz iakie vszanowanie popow Ruskich od panow ich własnych, a snać więcey, ktorzy się Rusią bydź ozywaią: isz v niektorych w podwodę ieździć, z pługiem na robotę do panow swych [2] chodzić muszą?! O te wszytkie krzywdy y vciski pomienione, nie wspominaiąc boiow, więzienia,—gdzie, kiedy o to naszy prawosławnikowie malowani mowili? na ktorym kiedy ziezdzie abo seymie o to się zastawili? albo iego k. m. prosili, aby, według przywileiow starożytnych, byli zachowani? Aza nie macie przywileia Władzisławowego, krola Węgierskiego y Polskiego, ktory wasze duchowieństwo z duchowieństwem Rzymskiego kościoła porownał?

Otosz, w ten czas, kiedy się krzywda y wierze y kościołom ich y duchowieństwu ich takowa działa, milczeliście, panowie adwersarze, y przez spary patrzyli. A teraz, kiedy się sami duchowni w tym poczuli, zabiegaiąc temu, iako by y ten ostatek nie zginął,—terazeście oczy na swoich że otworzyli, przeszkadzaiąc im do wszego dobrego: pierwey na seymikach o mieysca y o wota swoich duchownych z duchowieństwem Rzymskim swarzyliście się y na czoło ich stawili, a teraz ich za piec tkacie, a popow

[1] въ старопечатномъ экземплярѣ этотъ абзацъ, по ошибкѣ, начатъ строчною буквою
[2] опечатка: swjch

стеся и на чоло ихъ ставили, а теперъ ихъ за печъ ткаете, а поповъ бедныхъ въ хлопъство оберънути усилуете. Чыстая милость (ваша)!

Але мовить (Ѳилялетъ): же того духовънымъ Рускимъ не потреба, абы въ такой учътивости и подъ ‖(183—ѿ) такоюжъ вольностью, яко Рымъскиe, быти мели. Бо и Панъ Крыстусъ Самъ былъ покорный и Самъ за Себе и за Петра поборъ давати казалъ.

Правъда (то), ижъ не только духовнымъ, але и свецъкимъ особамъ хрестияномъ правъдивымъ Хрыста Господа въ покоре и въ тихости наследовати потреба. Але, (для милого Бога,) чы за Нерона, альбо чы за Деоклетияна, альбо чы за Улияна Апостаты, теперъ церъковъ Божая *воюетъ,* же ей и подъ хрестиянскими господаръми не хочете дати выдхнути, и (еще) въ неволи поганской ее мети хочете?! Не о то вамъ (,бачу,) идеть, панове милые! Не о покору Хрыстову, которою и сами горъдите, коли ся надъ своихъ духовныхъ пастырей выносите, але о неволю Юлиянову: же хочете надъ духовъными своими не только въ речахъ свецъкихъ (чого вамъ не забраняютъ) пановати, але и въ духовъныхъ, до которыхъ ничого не маете (але яко овечъки пастыромъ своимъ послушни бы быти ме‖(184)листе)! А вы и въ томъ рядити, церквами Божыми справовати хочете: якожъ (на васъ смотречы,) не только вы, але и жонъки ваши церъквами справуютъ! Смотрытежъ, што за порядокъ въ церъквахъ вашыхъ: же ся вже не разъ и кровью (людъскою) ополокали, за рядомъ (и справою) тыхъ кролевенъ Ангельскихъ (и патрыяръшыцъ новыхъ).

А што ся ткнетъ наданья вашого, же ся обавляете, абысте поповъ своихъ суседами собе не починили, послухай-

biednych w chłopstwo obrocić ‖(78) vsiłuiecie. Czysta (zaprawdę) miłość!

Ale mowią: że tego duchownym Ruskim nie potrzeba, aby w takiey vczciwości y pod takąsz wolnością, iako Rzymscy, bydź mieli. Bo y Pan Krystus Sam był pokorny y Sam za Siebie y za Piotra pobor dawać kazał.

Prawda, isz nie tylko duchownym osobam, ale y świeckim krześcianom prawdziwym Krystusa Pana w pokorze y w czystości naśladować potrzeba. Ale: czy za Nerona to, abo czy za Dioklecyana, abo czy za Iuliana Apostaty, teraz kościoł Boży *iest*, że mu y pod krześciańskimi krolmi wydchnąć nie dopuszczacie, y w niewoli pogańskiey mieć chcecie?! Nie o to wam idzie, panowie mili! Nie o pokorę Krystusową, ktorą y sami gardzicie, kiedy się nad swoich duchownych wynosicie, ale o niewolą Iulianową: że chcecie nad duchownemi swoimi nie tylko w rzeczach świeckich (czego wam nie zabraniaią) panować, ale y w duchownych, do ktorych nic nie macie (ale iako owieczki pastyrzom swoim posłuszni bydź powinniście), rządzić imi y kościoły Bożemi chcecie: iakosz nie tylko (iusz) wy, ale y żonki wasze cerkwiami sprawuią. Popatrzciesz, co za rząd w cerkwiach waszych: że się iusz nie raz krwią oblały, za rządem tych krolewien Angielskich.

A co się tknie nadania waszego, że się obawiacie, abyście z popow swoich sąsiadow sobie nie poczynili, posłuchay-

тежъ того арътыкулу, которымъ ся и вольность духовъныхъ, и зверхъность ваша свецкая варовала, и яковый арътыкулъ папежови и его королевской милости ку потверъженью поданъ былъ одъ владыковъ. Который такъ стоитъ:

«Аръхиманъдрытове, игуменове, презвитерове, аръхидияконове, дияконове и иншое духовенство наше, абы въ той же учтивости, яко и панове духовъные Рымъские, были, и вольности давное, одъ коро‖(185)ля Владислава наданое, зажывали, (и) одъ всякихъ поборовъ зъ особъ своихъ и одъ обейстья церъковъного, яко доселя на нихъ неслушн*ое* вытегано, вольни были; хиба еслибы который подъданыхъ своихъ мелъ, тогды з-инъшыми поборъ платити повиненъ, але не зъ особы, ани съ церъкви.

«А которые духовъные и попове подъ паны и шляхтою наданья свое маютъ, таковые по[д]данъство свое и послушенъство паномъ своимъ чынити и вызнавати повинни, взглядомъ кгрунътовъ и наданя ихъ, не выламуючыся до инъшого права и не позываючы пановъ своихъ, але вцале заховуючы юсъ патронатусъ паномъ своимъ; але зъ особъ ихъ духовъныхъ нихто ихъ карати не маеть, одно епископове ихъ власные за отосланьемъ пановъ ихъ, а звлаща которые суть власными подъдаными и отчыцами пановъ своихъ, такъ абы ся ничого не умнейшало обойгу праву, такъ духовъному, яко и земъскому, и вольности ‖(186) шляхецъкой на обе стороне».

Отожъ [1] тутъ маешъ и право вольности шляхецъкое вцале, и духовъного стану, яко тако пошанованье а, бодай, еще не съ крывдою ихъ, бо далеко то

ciesz tego artykułu, ktorym się y wolność duchownych, y zwie[r]zchność wasza świecka warowała, y iaki artykuł papieżowi y iego k. m. był [2] podany od władykow. Ktory tak stoi:

«Archimandrytowie, yhumenowie, prezbiterowie, archidyakonowie, dyakonowie y insze duchowieństwo nasze, aby w teyże vczciwości, iako y panowie duchowni Rzymscy, byli, y wolności dawney, od krola Władysława nadaney, zażywali; od wszelakich poborow z osob swoich y od obeyścia cerkiewnego, iako dotąd na nich niesłuszn*ie* wyciągano, wolni byli; chyba ieśliby ktory poddanych swoich miał, tedy z inszymi pobor płacić powinien, ale nie z osoby, ani z cerkwie.

«A ktorzy duchowni y popowie pod pany y ślachtą nadania swoie maią, takowi pod‖(79)dańśtwo swoie y posłuszeństwo panom swoim czynić y wyznawać powinni, względem [3] gruntow y nadania ich, nie wyłamuiąc się do inszego prawa y nie pozywaiąc panow swych, ale wcale zachowuiąc jus patronatus panom swoim; ale z osob ich duchownych nikt ich karać nie ma, iedno biskupowie ich własni [4] za odesłani[e]m panow ich, a zwłaszcza ktorzy są własnymi poddanemi y oyczycami panow swych, tak aby się nic nie vmnieyszało oboygu prawu, tak duchownemu, iako y ziemskiemu, y wolności ślacheckiey na obie stronie».

Otosz tu masz y prawo wolności ślacheckiey wcale, y duchownego stanu, iakie takie poszanowanie a, boday, nie z krzywdą ich ieszcze, bo daleko to

[1] въ старопечатномъ экземплярѣ этотъ абзацъ и это слово начаты со строчной, а не съ прописной, буквы [2] опечатка: być [3] опечатка: względęm [4] опечатка: włas*m*i

до вольности Рымъского духовенства. О штожъ далей маете нарекати, подобно о то, же того (еще) хочете, абы што попъ, то простый хлопъ былъ у васъ. И для тогожъ подъ часъ мовите: «попови толко навезъка шляхецъкая, але не идетъ то за тымъ, абы мелъ быти шляхтичомъ» [1], то-сте ихъ и зъ Жыдами поровнали, бо и Жыдови только навезъка шляхецъкая (,а далей нетъ). Знать, же чытаете права духовные и цесарские, але подобно овые, где чтырей кролеве малеваные по столу зъ вами гаръцують! О, мое милые верътные милосничъкове духовенъства вашого! мають вамъ за што дяковать духовъные вашы: вже ихъ радъшей не объмавляйте, а не одыймуйте только ||(187) того, чогосте имъ не дали!

do wolności Rzymskiego duchowieństwa. O cosz macie daley narzekać, podobno o to, że tego chcecie, aby co pop, to prosty chłop był v was. Y dla tegosz (więc) czasem mowicie: «popowi nawiąska ślachecka, ale nie idzie zatym, aby miał bydź szlachcic», toście ich y z Żydami porownali, bo tesz y Żydow*ie* sub eodem prædicamento. Znać, że czytacie prawa duchowne y cesarskie, ale podobno owe, gdzie czterzey krolowie namalowani po stole z wami harcuią! O, moi mili wierni miłośniczkowie duchowieństwa waszego! maią wam za co dziękować duchowni waszy: iusz ich lepiey nie obmawiaycie, a nie odeymuycie im tego iedno, czegoście im nie dali!

О [2] местъца въ *раде*, и тые бы церъкви Божой и духовънымъ Рускимъ не завадили, зъ лепшымъ бы то (вашымъ и) церъквей релией вашое было. Але ижъ подобно до остатъка ихъ выгубити зъ геретиками умыслили есте, протожъ забегаете тому, абы ихъ нихто не боронилъ. Але Богъ Самъ оборонцою ихъ будетъ и братия милые, съ которыми ся соединили, панове Рымляне.

O mieysca w *senacie*, y te by cerkwi Bożey y duchownym Ruskim nie zawadzili, z lepszym by to cerkwi Ruskich y religij ich było. Ale isz podobno do ostatka ich wygubić z heretykami vmyśliliście, przeto zabiegacie temu, aby ich nikt nie bronił. Ale Sam Bog obrońcą ich będzie y bracia mili, z ktoremi się ziednoczyli, panowie Rzymianie.

А о тые местца въ *раде*, не звяжутъ по нихъ головы, хотя ихъ за вашоюжъ незычливостью не дойдутъ, бо и Христосъ Господь мовитъ, же «не естъ пророкъ безъ чести только въ отъчызне своей» [3], такъже и то не Рымляне того боронятъ, але вы сами, которые ся православиемъ хлюбите.

A o te mieysca w *senacie*, nie zwiążą po nich głowy, chocia ich za waszą nieżyczliwością nie doydą, bo y Krystus Pan mowi: «non est propheta sine honore nisi in patria sua», także nie Rzymianie tego bronią, ale wy sami, ktorzy się prawosławiem chlubicie.

Вемъ, же одному зъ владыкъ можете * тымъ * не укаряти: бо былъ сенаторомъ зацънымъ, и седелъ часъ не

Wiem, że iednemu z władyk możecie tym nie vrągać: bo ||(80—𝔏) był senatorem zacnym, y siedział czas nie mały

[1] опечатка: «шлягтичомъ» [2] этотъ абзацъ въ старопечатномъ экземплярѣ начатъ со строчной, а не съ прописной, буквы [3] Матѳ. XIII, 57; Марк. VI, 4; Іоан. IV, 44
* въ старопечатномъ экземплярѣ эти два слова подчеркнуты и на полѣ старинными почеркомъ замѣчено: «самъ торп.... себе.... хвил..»

малый въ лавицы *панской,* служечы паномъ сво‖(188)имъ королемъ ихъ милости и речы посполитой прыстойне, и здалъ тотъ вълрядъ зъ себе учътиве, вътупуючы на станъ духовъный. А жебысь * не рекъ, Ѳилялете, же * то * зъ лакомъства, для большого пожытъку своего, учынилъ, тогъды и самъ тотъ, за которого усилънымъ старанъемъ на тотъ станъ вътупилъ *, его * княжецъкая * [1] милость панъ воевода Киевъский правъдиве то прызнаетъ, ижъ то большей за прымушенъемъ его милости самого, а нижъ по своей доброй воли, учынити муселъ, — не для пожытъку своего, яко ты, Ѳилялете, баешъ, кгдыжъ и на своей власности, зъ ласки Божое, водлугъ стану своего шляхецкого, хлеба и сукъни не жебралъ. Протожъ чого доброволне самъ уступилъ, того не жалуеть, и тое свецькое хлубы, Богъ видитъ, же не прагнеть, и ни кого о то николи не просилъ и просити не хочетъ; але волитъ въ покою на томъ мизеръномъ свете въ смирении учътиве прежившы, а потомъ въ царествии * небесномъ * [2], въ ономъ ‖(189) несконъчономъ сенате и радости вечъной становъ небескихъ, бы далъ Богъ, яко оно мовятъ *, и за * печъю * [3] усести, а нижъли тутъ на земли свецькое поваги зажывати, на соймы бегати, трудитися. Бо ведаетъ, же и тые, што въ раде седятъ, ради бы некоторые часомъ и скропилися того, а спокоемъ дома седели. Не кожъдый зъ сейму до своего власного дому траѳить, рыхлей до арендара, албо до заставъника, а часомъ мимо ворота своего власного

w ławicy *senatorskiey*, służąc panom swoim krolom ich mościam y r. posp. przystoynie, y zdał ten vrząd z siebie vczciwie, wstępuiąc na stan duchowny. A żebyś nie rzekł, Philalecie, że to z łakomstwa vczynił, dla pożytku swego więtszego, tedy y sam ten, za ktorego vsilnym [4] starani[e]m na ten stan duchowny wstąpił, iego xią. m. pan woiewoda Kiowski prawdziwie to przyzna, isz to więcey za przymuszeni[e]m iego m. samego, a nisz po swey dobrey woli vczynić musiał,—nie dla pożytku swego, iako ty baiesz, Philalecie, gdysz y na swey własności, z łaski Bożey, według stanu swego ślacheckiego, chleba y suknie nie żebrał. Przetosz czego dobrowolnie sam vstąpił, tego nie żałuie, y tey świeckiey chluby, Bog widzi, isz nie pragnie, y żadnego o to nigdy nie prosił, ani prosić będzie; ale woli w pokoiu na tym mizernym świecie w vniżeniu vczciwie przeżywszy, a potym w krolestwie niebieskim, w onym nieskończonym senacie y radości wieczney stanow niebieskich, by dał Pan Bog, chocia za piecem, iako ono mowią, vsieść, a niżeli tu na ziemi świeckiey pompy zażywać, na seymy biegać, trudzić się. Bo wie*cie*, że y owi, co w radzie siadaią, radzi by się czasem niektorzy tego skropili, a spokoiem doma siedzieli. Nie każdy z seymu do sw*oie*go własnego domu trafi, rychley do zastawnika, abo do arendarza, a czasem mimo wrota swego własnego domu szyie! A przetosz niemasz dla czego tey powagi pragnąć, niechay iey ci zażywaią, kogo na to Pan Bog powołał! Tylko sami

* [1] въ старопечатномъ экземплярѣ эти шесть словъ подчеркнуты и на полѣ стариннымъ почеркомъ замѣчено: «.....не сподѣваюся же... такимъ нецнотою..... будешъ» * [2] въ старопечатномъ экземплярѣ эти два слова подчеркнуты и на полѣ стариннымъ почеркомъ замѣчено: «хиба где вебранние, люциперове суть» * [3] въ старопечатномъ экземплярѣ эти три слова подчеркнуты и на полѣ стариннымъ почеркомъ замѣчено: «блазня!» [4] опечатка: vsilnym

дому (якъ) шыетъ! А протожъ не для чого тое поваги прагнути, нехай ее тые зажываютъ, кого на то Панъ Богъ поволалъ! Только сами особъ духовныхъ и церъквей Божыхъ не крывьдите, перестанутъ сие вельми ради на своей конъдыцыи.

Өилялетъ.

Затымъ Өилялетъ въ розъделе 7 показуетъ, якобы митрополитъ[1] зъ владыками, за одъданемъ послушенъства папежови, вже не мели быти духовъ‖(190)ными Греческими, але только, поведа, для зведеня людей, неправдиве и нещыре за такихъ удаютъся,—и кладетъ наперъвей за доводъ сукъцесыю: ижъ хто есть подъ послушенъствомъ папежъскимъ, таковый естъ Рымъское веры, а хъто подъ послушенъствомъ патрыаръшескимъ, таковый естъ веры и релиией Греческое[2].

Отказъ.

Тутъ ся Өилялетъ баръзо омылилъ: бо не съ того познаваетъся вера и релия Греческая, хто подъ чыимъ послушенъствомъ бываетъ; але наболей съ церымоний розъныхъ. Бо не мало бывало передъ тымъ духовъныхъ Греческихъ подъ послушенъствомъ папежъскимъ, а подобно и вси Грекове съ патрыяръхами своими, поки ся одъ послушенъства того черезъ сцызму не одоръвали. И теперъ естъ ихъ не мало, наветъ и въ самомъ Рыме, которые сутъ подъ зверхъностью папежъскою. Нужъ што ихъ въ ‖(191—ц) патрыаръхии Аквилейской! А предъся вси Грекове церымоней Греческихъ зажываютъ,

osob duchownych y kościołow Bożych nie krzywdzicie, przestaną owi barzo radzi na swej kondycij.

Philalet.

Zatym Philalet w rozdz[i]ale siodmym vsiłuie pokazać, isz mitropolit z władykami, za oddani[e]m posłuszeństwa papieżowi, iusz nie są więcey duchownemi religij Greckiey, ale tylko, pry, dla zwodzenia ludzi, nieprawdziwie y nieszczerze za takich się vdaią,—y kładzie naprzod za dowod succesyą: isz kto iest pod posłuszeństwem papieskim, takowy iest Rzymskiey wiary, a kto ‖(81) pod posłuszeństwem patryarszym, takowy iest wiary y religij Greckiey[3].

Respons.

Tv się pan Philalet barzo omylił: bo nie z tego poznawa się wiara y religia Grecka, kto pod czyim posłuszeństwem bywa; ale nawięcey z ceremonij rożnych. Bo nie mało bywało przed tym duchownych Greckich pod posłuszeństwem papieskim, a podobno y wszyscy Grekowie z patryarchami swemi, poki się od posłuszeństwa tego przez schyzmę nie oderwali. Y teraz iest ich nie mało, nawet y w samym Rzymie, ktorzy są pod zwierzchnością papieską. Nusz in patriarchatu Aquilensi! A przedsię wszyscy Grekowie ceremonij Greckich zażywaią, aczkolwiek wiara tak Rzymska, iako y Grecka iest iedna, ktora nie

[1] опечатка: «митропилитъ» [2] см. 2-ую книгу «Памятн. полемич. лит.», стлбц. 1148—1182
[3] см. 2-ую книгу «Памятн. полемич. литер.», стлбц. 1147—1181

ачъкольвекъ вера такъ Рымъская, яко и Греческая естъ едина, которая не чоловеку, але Богу Самому служытъ и на Богу во Тройцы единомъ полегаеть. Протожъ неслушне тутъ Ѳилялетъ веру съ церымониями мешаеть, бо вера, такъ Греческая, яко и Рымъская, завжды была нерозъделная, за оныхъ першихъ светыхъ отець Греческихъ, которые ся ни въ чомъ не рознили одъ веры Рымъское, только церымонии были розные, по которыхъ латве познати было, хто Греческого, а хто Рымского набоженства. А вшакьже и церымониямъ хто ся пильне прыпатрыть, снадне то обачыть, ижь и тые мало што розные суть. Бо ничого таковаго не найдешь въ церкви Греческой, чого бы не было въ Рымской; такьже тежь и въ Рымскомъ костеле, што бы ся не найдовало и въ Греческой церкви, а звлаща въ кгрунътовнейшихъ речахъ, чого теперъ, для ‖(192) предлуженья, не хочу выличати. А послушенство то завжды было едино (, иле головное, не партикулярное). Бо еслиже подъ свецъкою зверхъностью, подъ единымъ королемъ Польскимъ розныхъ веръ людей найдуются, а предся одной голове подълегають, а тымъ вера не мешается,—а якожъ далеко большей, будучы одное веры, хотяжъ розныхъ церымоней, единую зверхъность и голову надъ собою мети слушъне мають! А тая была не инъшая завжды, одно папежъ Рымъский, которого зверхъность и патрыаръхове оные светые надъ собою знали, чого самижъ отцове Греческие посветъчають. Бо хотяжъ кожъдый патриаръха своею епархиею рядилъ и справовалъ, ведже вси единого папежа Рымъского за старшого своего быти прызнавали и оного послушни были, чого многими сведецътвы могло бы ся довести. Бо изали то не зверхность

człowieku, ale Bogu Samemu służy y na Bogu w Troycy iedynym polega. Przeto niesłusznie tu Philalet wiarę z ceremoniami miesza, bo wiara, tak Grekow, iako Rzymian, zawsze była (iedna y) nierozdzielna, za onych pierwszych oycow śś. Greckich, ktorzy się ni w czym nie rożnili od wiary Rzymskiey, ceremonie tylko były rożne, po ktorych łatwie poznać było, kto Greckiego, a kto Rzymskiego nabożeństwa. A wszakże y ceremoniam kto się pilnie przypatrzy, snadnie to obaczy, isz y te mało co są rożne. Bo nic takiego nie naydziesz w cerkwi Greckiey, czego by nie było y w Rzymskiey; także tesz y w Rzymskim kościele, co by się nie naydowało y w Greckiey cerkwi, a zwłaszcza, iako pospolicie mowią, essentialia, czego teraz, dla przedłużenia, nie zdało mi się wyliczać. A posłuszeństwo to zawżdy było iedno. Bo ieśliże pod świecką zwierzchnością, pod iednym krolem Polskim rożnych wiar ludzie nayduią się, a przedsię iedney głowie podlegaią, a tym wiara nie miesza się,—iakosz daleko więcey, będąc iedney wiary, chociasz rożnych ceremonij, iedynę zwierzchność y głowę nad sobą mieć słusznie maią! A ta była nie insza zawżdy, tylko papież Rzymski, ktorego zwierzchność y patryarchowie oni święci nad sobą znali, co samisz oycowie Greccy poświadcza‑(82—Fij)ią. Bo chociasz kożdy patryarcha swoią prowincyą rządził y sprawował, wszakże wszyscy iednego papieża Rzymskiego za starszego swego bydź przyznawali y onego posłuszni byli, czego mnogimi świadectwy mogło by się dowieść. Bo azali to nie zwierzchność nawyszsza—patryarchow składać z stolic ich, inszych na mieysca *ich* stawić, a czasem y nad wolą cesarską? Bo y pod zwierzchnością świecką w mnieyszym państwie nie wszytko krol sprawuie, ale

найвышшая—патрыарховъ съ престоловъ ихъ скидати, инъшыхъ на местца *из*||(193)*вергженыхъ* ставити, часомъ и надъ волю цесарскую? Бо и подъ зверхъностью свецкою въ меншомъ панстве не все король справуеть, але своихъ намес[т]никовъ мастъ; а еслибы ся кому одъ наместника кривда стала, изали ся не можетъ до зверхънего пана утечы?

swoich viceregiow miewa; a ieśliby się komu od viceregia krzywda zstała, izali nie może do zwierzchniego pana vcieć się?

Такъ ся власне и митрополитови зъ владыками прыдало: видечи великий нерядъ у наместника папежъского, которому они подлегали, а што большая—видечы, ижъ ся зъ ними непрыстойне объходили, безъ * суду *, безъ * права * скидати * хотели * (только [за то] само, же имъ, водлугъ росказу ихъ, не послано сумы пенезей, которую собе на митрополита накинули, а ижъ митрополитъ не мелъ откуль взяти 15 тисечей золотыхъ чырвоныхъ и послати (ихъ) патрыарше, закинувши его инъшою прычиною, написалъ листъ: «Слышахомъ и уверихомъ, жесь ты, митрополите такий а такий, прото казали есмо тебе зъ столици твоее скинути, а другого на твое местце постави||(194)ти»,—што все (не голыми словы, але) ясными доводами и листы патрыаръшескими часу своего показатися можетъ),—протожъ не дивъ, же митрополитъ и зъ владыками утеклися до старшое головы, до которое и сами патрыархове въ кривдахъ своихъ утекатися были звыкли, яко Өеанасей светый и Иоанъ Златоустый и иные (многие).

Tak się właśnie y mitropolitowi z władykami przydało: widząc wielki nierząd v namiestnika papieskiego, ktoremu oni podlegali, a co więtsza—widząc, isz się z nimi nieprzystoinie obchodzili, bez sądu, bez prawa degradować chcieli (tylko za to samo, że im, według roskazania ich, nie posłano summy pieniędzy, ktorą sobie na mitropolita narzucili, a isz mitropolit nie miał gdzie wziąć 15 tysięcy złotych czyrwonych y posłać patryarsze, zarzuciwszy go inszą przyczyną, napisał list: «Słyszeliśmy y vwierzyliśmy, żeś ty, mitropolicie taki a taki, przeto kazaliśmy ciebie z stolicy twey degradować, a drugiego na twoie mieysce postawić»,—co wszytko iasnemi dowody y listy patryarchow samych czasu swego pokazać się może),—przetosz nie dziw, że mitropolit y z władykami vciekli się do starszey głowy, do ktorey y sami patryarchowie w krzywdach swoich vciekać się byli zwykli, iako Atanazyusz ś. y Chryzostom ś. y inni.

А такъ, пане Өилялете, не идетъ то за тымъ: ижъ хто подъ чыимъ послушенъствомъ, тотъ вже и церымоней своихъ отступити повиненъ. Аза

A tak, panie Philalecie, nie idzie to za tym: isz kto pod czyim posłuszeństwem, ten iusz y ceremonij swoich odstąpić powinien. Aza nie pomnisz,

* въ старопечатномъ экземпляре эти шесть словъ подчеркнуты и на поле стариннымъ почеркомъ замечено: «смотри, съ чого ся то стало, же хотели учинить по заслузе которому»

не паметаешъ, што ся нижей написалъ, выписуючи папежские прывилья: ижъ самъ же папежъ заховуетъ ихъ церымонии вцале, водлугъ порядку церкви Греческое и постановеня светыхъ отецъ Греческихъ? Якожъ и теперъ не иншыхъ церымоней во всемъ набоженъстве своемъ, одно тыхъ же, яко и перъвей, держатся и заживають и зажывати будутъ, которыхъ и до смерти своее не отступятъ. Бо бы то не людми, але Богомъ лудили! ||(195) Не такъ, яко Өилялетъ: будучы геретикомъ, а удаетъся за Русина.

Нехайже Өилялетъ такъ явное неправъды за правду не удаетъ: жебы митрополитъ и владыкове мели неправдиве и нещыре за духовныхъ релией Греческое удаватися! И овъшемъ чымъ завжды были, тыми теперъ сутъ, и правдивыми сынами церъкви светое Восточное быти знаютъся, опрочъ сцызмы проклетое, которое церковъ (оная светая) Восточъная (николи) не знала, а самою то речью показують, не словы, бо и до тыхъ часовъ жадное одмены, яко въ церымонияхъ, такъ и въ порядку церковномъ, зъ ласки Божое не показалося, ани ся покажетъ на веки.

И овъшемъ здало ми ся за речъ слушъную ознаймити (речъ одну потребъную), ижъ владыкове, будучы въ Рыме, межы инъшыми речами варуючы напотомъ, (абы ся одъмена якая не стала,) пыта||(196)лися о то: еслибы, за тою единостю, моглъ епископъ альбо презвитеръ релией Греческое, водлугъ Рымъскихъ церемоней, мшу одъправовати, который бы Латинъский езыкъ умелъ? такъже и Рымъский капланъ— литургию * светую *, водлугъ * церымоней * Греческихъ *? На * тое * пытане * (ихъ *) одъказано * имъ *: ижъ

coś niżey napisał, cytuiąc papieskie przywileia: isz samże papież zachowuie ich ceremonie wcale, według porządku kościoła Greckiego y postanowienia świętych oycow Greckich? Iakosz y teraz nie inszych ceremonij we wszytkim nabożeństwie swoim, iedno tychże, iako y pierwey, dzierżą się y zażywaią y zażywać będą, ktorych y do śmierci swey nie odstąpią. Bo by to nie ludźmi, ale Bogiem łudzili! Nie tak, iako Philalet: będąc heretykiem, vdaie się za Ru||(83)sina.

Niechayże Philalet tak iawney nieprawdy za prawdę nie vdaie: żeby mitropolit y władykowie mieli nieprawdziwie y nieszczyrze za duchownych religij Greckiey vdawać siebie! Y owszem czym zawżdy byli, tymi y teraz są, y prawdziwymi synami kościoła świętego Oryentalnego wyznawaią bydź siebie, oprocz schyzmy przeklętey, ktorey kościoł Oryentalny nie znał, a samą to rzeczą, a nie słowy, pokazuią, bo y do tych czasow żadney odmiany, iako w ceremoniach. tak y w porządku cerkiewnym, z łaski Bożey, nie pokazało się, ani się pokaże na wieki.

Y owszem zdało mī się za rzecz słuszną oznaymić, isz władykowie, będąc w Rzymie, miedzy inszemi rzeczami waruiąc napotym (tego), pytali się o to: ieśli by, za tą iednością, mogł episkop abo prezbiter religij Greckiey, według Rzymskich ceremonij, mszą ś. odprawować, ktory by Łaciński ięzyk vmiał? także y Rzymski kapłan—liturgią świętą, według ceremonij Greckich? Na to pytanie odpowiedziano im: isz to żadnym sposobem bydź nie może; abowiem kto do iakiego stanu y vrzędu powołan, ten w takim, według apostoła,

* въ старопечатномъ экземплярѣ эти одиннадцать словъ подчеркнуты и на полѣ ста-

то жаднымъ способомъ быти не можетъ; абовемъ хто до якого стану и вѣряду поволанъ, тотъ въ таковомъ, по апостолу [1], и пребывати маетъ; а яко презвитеръ Греческий преснымъ хлебомъ, такъ ани капланъ Рымъский квaснымъ хлебомъ, хотяжъ хлебъ однакий, (служыти и) жертвы прыносити не *могутъ*: бо тотъ на тое, а сей на сее естъ постановенъ; и для тогожъ не могутъ ся церымонии мешатъ, але кождая, водлугъ предания своихъ старшыхъ, вѣцале захована быти маеть. Бо и на соборе Флорентейскомъ замкнулося то въ листе едности, где такъ мовитъ:

ma przebywać; a iako prezbiter Grecki przasnym chlebem (celebrować), tak ani kapłan Rzymski chlebem kwasnym, chociasz chleb iednaki, ofiary przynosić nie *może*: bo ten na to, a ow na owo iest ordynowany; y dla tegosz nie mogą się ceremonie mieszać, ale każda, według tradycij swoich starszych, wcale zachowana ma bydź. Bo y na concilium Floreńskim to warowano in literis vnionis, gdzie (tam) tak mowi:

‖(197) «Ку тому хотя въ * пресномъ * хлебе *, хотя * тежъ * въ кисломъ *, быле * бы * пшеничномъ *, Тело Хрыстово правдиве ставаетъся, а священницы яко въ томъ, такъ и въ овомъ Тело Панское посвещати мають, а ведже кождый зъ нихъ, водлугъ звычаю церкви своее: альбо Заходнее, альбо Восточное».

Item in azimo, siue fermentato pane triticeo Corpus Christi veraciter confici, sacerdotesque in altero ipsum Domini Corpus confitere debere, unumquemque scilicet iuxta suæ ecclesiæ, siue Occidentalis, siue Orientalis, consuetudinem.

Тоежъ ся и на прывилью папежскомъ варовало и моцне утвердило.

Co y na przywileiu papieskim warowano y mocnie vtwierdzono iest.

Филалетъ.

Поведаетъ затымъ Филялетъ: ижъ, за такимъ отданъемъ послушенства отцу папежови, до одъступеня напотомъ всихъ пунъктовъ науки, о которые церковъ Греческая зъ Рымляны споръ ведеть, дорога знаменитая естъ услана, а затымъ и всее веры церкви Греческое о[д]ступенъе наследуетъ [2].

Philalet.

Powiada zatym Philalet: isz, za takim oddaniem posłuszeń‖(84—£iij)stwa oycu papieżowi, do odstąpienia napotym wszytkich punktow nauki, o ktore cerkiew Grecka z Rzymiany spor wiedzie, droga znamienita iest vsłana, a zatym y wszytkiey wiary cerkwie Greckiey odstąpienie naśladuie [3].

Отказъ.

Николи того Филялетъ, ани жаденъ непрыятель церъкви Божое не дочекаетъ,

Respons.

Nigdy tego Philalet, ani żaden nieprzyiaciel kościoła Bożego nie doczeka,

риннымъ почеркомъ замѣчено: «смотри! же сами враги Божие..... бивали и новые рѣчи противные правиломъ» [1] 1 Коринѳ. VII, 20, 24 * въ старопечатномъ экземплярѣ эти девять словъ подчеркнуты и на полѣ стариннымъ почеркомъ замѣчено: «смотри!» [2] см. 2-ую книгу «Памятн. полемич. литер.», стлбц. 1152—1154 [3] см. 2-ую книгу «Памятн. полем. литер.», стлбц. 1151—1153

абы вера правъ‖(198)дивая церъкви светое Восточное мела шванкъ який за тою единостью одънести, опрочъ сцызмы проклятое (тая уступити муситъ!), въ которой болшей упору своего и вымысловъ а баламутни теперешънихъ (Турко-)Грековъ, а нижъ власное правды наследовали: тое слушне уступити годилося! Але—жебы веры правдивое и предания светыхъ богоносныхъ отецъ церъкви Греческое, которая перъвей за единоцтва бывала, одъступити мели,—то естъ щыр*ая* потваръ Өилялетова не только на владыковъ, але и на самого папежа: жебы ихъ одъ того отводити мелъ. Довнимаеть то Өилялетъ, яко у геретиковъ, (съ которыхъ цеху и онъ естъ, нижъ) што день—то новина, што человекъ—то инъшая вера. О чомъ шырей, кгды до выкладу листу папежского прыйдетъ, покажется то, ижъ Өилялетъ неправдиве его до людей неведомыхъ удаетъ, и самъ себе не католикомъ Восточное церъкви, але явнымъ геретикомъ бы‖(199)ти показуетъ: бо тыхъ речей боронитъ и за правду ихъ удаетъ, чого светые отцеве Греческие оные давные николи не знали; але одъ новотныхъ Грековъ часу сцызмы проклятое тые вси споры уродилися.

А теперъ вже прыступимъ до листу и потверъженья папежского, съ которого Өилялетъ несправедливе доводитъ одъступенья владыковъ одъ веры Греческое: што правда ли естъ, кожды[й] на око обачытъ.

Өилялетъ.

Зачынаючы Өилялетъ выкладати листъ папежский, напервей выймуетъ владыковъ двохъ, Премыского и Лвовского, *которые ся стали* апостатами, якобы ихъ другие владыкове неслушне удавати

aby wiara prawdziwa cerkwie ś. Oryentalney miała szwank iaki za tą iednością odnieść, oprocz schyzmy przeklętey (ta musi vstąpić!), w ktorey więcey vporu swego a wymysłow y bałamutni teraźnieyszych Grekow, a nisz własney prawdy (naszy) naśladowali: tey (pewnie) vstąpić słusznie godziło się! Ale—żeby wiary prawdziwey y tradycij świętych oycow kościoła Greckiego, ktora pierwey za iedynoctwa bywała, odstąpić mieli,—to iest szczyra kalumnia Philaletowa nie tylko na władykow, ale y na samego papieża: żeby ich od tego odwodzić miał. Mniema to Philalet, (że) iako (v nich) v heretykow: co dzień—to nowina, co człowiek—to insza wiara. O czym szyrzey, gdy przyidzie do wykładania listu papieskiego, pokaże się to, isz Philalet nieprawdziwie go do ludzi niewiadomych vdaie, y sam siebie nie katolikiem Oryentalnego kościoła, ale iawnym heretykiem bydź pokazuie: bo tych rzeczy broni y za prawdziwe vdaie, czego ś. oycowie Greccy oni dawni nigdy nie znali; ale od nowotnych Grekow czasu schyzmy przeklętey te wszytkie spory powstały.

A teraz iusz przystąpimy do listu y konfirmacij papieskiey, z ktorey Philalet niesprawiedliwie dowodzi odstąpienia władykow od wiary Greckiey: co prawda li iest, każdy snadnie obaczy.

Philalet.

Zaczynaiąc Philalet wykladać list papieski, naprzod wyimuie władykow dwuch, Przemyskiego y Lwowskiego, apostatow, iakoby ich drudzy władykowie niesłusznie vdawać mieli, ‖(85) że

мели, же бы ся до тое единости зъ ними списовати мели,—и береть то собе на помочъ, же якобы ихъ и папежъ въ своей конөирмацыи не мелъ въспоменути [1].

(200) Отказъ.

Хотяжъ то правдивая речъ естъ, и вже ся то вышей показало, же и тые двай владыкове до тое единости, еще первей иншыхъ, позволили и списовалися, чого суть явъные сведецътва у владыки Луцького на нихъ,—але то неправда, што Өилялетъ написалъ: якобы папежъ въ конъөирмацыи своей ихъ вспоменути не мелъ. Знать, ижъ Өилялетъ толко на догадъ писалъ, *а* конъөиръмацыи не виделъ. А якъ же ему хто и въ томъ верыти маетъ, жебы онъ справедливе мелъ съ тое конөиръмацыи (папежское) тые слова, которые въ книжки свое вписалъ, выбрати? Поневажъ ото (тутъ) на початъку зъ великимъ өалъшомъ пописался,—знать теды, ижъ муселъ откуль инудъ тые слова конъөиръмацыи папежское выбирати. Бо ихъ и невласне, и не на своемъ местцу положылъ, и выкрутными выклады своими превратилъ, сөалшовалъ и до людей иначей, а нижли суть написаны, по(201)далъ. О чомъ ширей услышышъ, кгды до того прыйдетъ.

А теперъ што ся дотычетъ владыкъ апостатовъ, верь же тому, брате милый, же и въ томъ владыкове посланые, Володимерский и Луцъкий, сумъненъя своего не завели: а хотяжъ подъписы рукъ и печати ихъ у листовъ посланыхъ мели, однакъ тое апостазыи ихъ передъ папежомъ не утаили, але явне о томъ ознаймили, а не только о влады-

by się do tey iedności z nimi spisować mieli,—y bierze to sobie na pomoc, że ich y papież w swoiey konfirmacij nie wspomina [2].

Respons.

Chociasz to prawdziwa rzecz iest, y pokazało się to iusz wyszszey, że ci dway władykowie do tey iedności, ieszcze wprzod inszych, pozwolili y spisowali się (na to), czego są iawne świadectwa na nich v władyki Łuckiego,—ale to nieprawda, co Philalet napisał: iakoby papiesz w konfirmacij swoiey nie miał ich wspomnieć. Znać, isz Philalet tylko na dohad pisał, *bo* konfirmacij (papieskiey) nie widział. A iakosz mu kto y w tym ma dać wiarę, żeby on sprawiedliwie z tey konfirmacij te słowa, ktore (niżey) w ksiąszki swoie wpisał, wybrać miał? Poniewasz oto na początku z tak wielkim fałszem popisał się,—znać tedy, isz musiał skąd inąd te słowa konfirmacij papieskiey wyczerzpnąć. Bo ich y niewłaśnie, y nie na swoim mieyscu położył, a (ktemu) y wykrętnymi komentami swoimi zfałszował y do ludzi inaczey, a niszli są napisane, podał. O czym szyrzey vsłyszysz, gdy do tego przyidzie.

A teraz co się tycze władykow apostatow, wierz że temu, bracie miły, żeć y w tym władykowie posłani, iako Włodzimierski y Łucki, sumnienia swego nie zawiedli: a chociasz podpisy rąk y pieczęci ich v listow posłanych mieli, iednak tey apostazij ich przed papieżem nie vtaili, ale iawnie o tym oznaymili, a nie tylko o władykach, ale y o tych,

[1] см. 2-ую книгу «Памятн. полемич. литер.», стлбц. 1156 [2] см. 2-ую книгу «Памятн. полемич. литер.», стлбц. 1155

кахъ, але и о тыхъ, которые кольвекъ тое единности противни были, оповедати не занехали. А то (тутъ) для того зменку о томъ чыню, абы потомъ таковое потвары нихто на нихъ класти не мелъ: якобы владыкове и одъ тыхъ, которые той единности противни были, (утаивши * ихъ * передъ * папежомъ *,) послушенство отдати мели. Певне и въ томъ, яко ся годило, сумненья своего не завели. Нехай ся о то не жолодькуютъ! Ведаетъ добре папежъ, которые Пана Бога и згоду светую милують, а которые въ прокля||(202)той сцызме и до сего часу трываютъ. Прето неслушне Ѳилялетъ тыхъ двохъ владыковъ обмовляетъ, и яко бы ихъ папежъ въ своей конѳирмацыи не поменилъ—ѳальшыве то удасть. И овшемъ поменилъ, и по чтыри кроть поменилъ! Бо печати и подъписы рукъ ихъ у листовъ виделъ; а хотяжъ о апостазыи ихъ добре ведалъ, однакъ азали бы ся обачыли, для того ихъ въ листе своемъ поменити не занехалъ. А ку тому иначей не годилося: одъныхъ писати, другихъ выкидати. Поневажъ всихъ печати и подъписы у листовъ (, до себе посланыхъ,) виделъ.

А еслибы еще такъ запаметалыми были, а того ся упорне прели, нехъже имъ Ѳилялетъ порадитъ, абы ся права не крыли, а где кольвекъ будь—у духовного, альбо на сейме, передъ помазанцомъ Божымъ и передъ всею речью посполитою—нехъ станутъ а справятъся того. А владыка Луцъкий покажетъ то на нихъ явне листы и сведецтвы, ижъ они—пред||(203)нейшыми прычинъцами, а особливе владыка Львовский, далей а нижъ одъ пети летъ, того всего былъ. Отожъ лепей бы ся очевисте

ktorzy kolwiek tey iedności przeciwnemi byli, opowiedzieć nie zaniechali. A to dla tego przypominam, aby potym takowey potwarzy (, iako Philalet,) żaden (iny) na nich nie kładł: iakoby władykowie y od tych, ktorzy tey iedności byli contrarij, posłuszeństwo oddać mieli. Pewnie y w tym, iako się godziło, sumnienia swego postrzegli. Niechay się o to nie żołądkuią! Wieć dobrze papiesz, ktorzy Pana Boga y zgodę ś. miłuią, (wie tesz) ktorzy w przeklętey schyzmie y do tych czasow leżą. Przeto Philalet niesłusznie tych dwuch władykow obmawia, y iakoby ich papież w konfirmacij swoiey nie pomienił—fałszywie to powiada. Y owszem pomienił, y po czterzy ra||(86)zy pomienił! Bo pieczęci y podpisy rąk ich v listow widział; a chociasz o apostazij ich dobrze wiedział, iednak azali by się obaczyli (y do pierwszego przedsięwzięcia swoiego wrocili), dla tego ich w liście swoim pomienić nie zaniechał. Bo się tesz inaczey nie godziło: iednych pisać, a drugich wyrzucać. Poniewasz wszytkich pieczęci y podpisy (rąk) v iednychże listow widział.

A iésliby ieszcze (ci władykowie) tak zapamiętałemi byli, a tego się vpornie (przedsię) przeli, niechże im Philalet poradzi, aby się prawa nie kryli, a gdziekolwiek bądź—v duchownego sądu, abo na seymie przed iego k. m. iako pomazańcem Bożym y przed wszytką rze. p.—niech staną a sprawią się tego. A władyka Łucki gotow na nich iawnie listy y świadectwy te [1] pokazać, że oni—przednieyszemi pryncypałmi, a osobliwie Lwowski, daley nisz od piąci lat. A tak lepiey by się oczywiście sprawić,

* въ старопечатномъ экземплярѣ эти четыре слова подчеркнуты, но разобрать что̀ написано на полѣ стариннымъ почеркомъ—нѣтъ возможности, такъ-какъ бумага разлѣзлась [1] опечатка: *to*

справити, анижъ заочне прысегатися и крыжики * цаловати *! (А меновите:) Львовъский нехай одно зъ его милостью княземъ аръцыбискупомъ Львовъскимъ (о томъ) мовитъ! Научатъ его, яко маеть паметати, што (коли) кому словомъ речетъ! Альбо зъ братствомъ Львовскимъ нехай где *на гладкихъ* станетъ,—покажутъ и тые вси справы его, (кгдыжъ лепшей всихъ тые о томъ ведають,) яко давно онъ патрыаръховъ своихъ вырекъся!

А што Өилялетъ зменъку чынить о дате въ листехъ, съ которыми владыкове до Рыму ездили: ижъ власного местца даты, где ся што деяло, не описано **, але только такими словы дата: «съ королевъства Польского и зъ великого князства Литовского», и тымъ хочетъ мети за подъзорные тые ли‖(204)сты,—ино и тутъ Өилялетъ ничого не высмажитъ ку помочы баламутни своей. Бо ся таковая дата не взглядомъ листовъ, але възглядомъ особъ митрополита и владыковъ, которые порозну мешкають (одны—въ Коруне Польской, а другие—въ Литве), такъ ся написала на листе головномъ, где естъ всихъ позволенье, кгдыжъ ся не на одномъ местцу о томъ становило, (поневажъ собору не могли мети,) а ведьже зъ другихъ листовъ показатися то можеть, ижъ ся то деяло у Берестьи июля 12 дня, року 1595.

А такъ не о дату гра идетъ, где ся што становило (поневажъ не одны зъезды ихъ о томъ бывали), але о правду и о речъ самую. Бо опрочъ Премыского *** а Львовского *** апостатовъ,

anisz zaocznie przysięgać y krzyżyki całować! Niech iedno Lwowski z iego m. x. arcibiskupem Lwowskim mowi! Naczą go, iako ma pamiętać, co komu słowem rzecze! Abo z bractwem Lwowskim niech się zeydzie,—pokażą y ci sprawy iego, y to, iako się dawno patryarchow wyrzekł!

A co Philalet zmiankę czyni o dacie w liściech (poselskich), z ktoremi władykowie do Rzymu ieździli: isz własnego mieysca daty, gdzie się co działo, nie opisano, ale tylko te słowa: «z krolestwa Polskiego y wielkiego xięstwa Litewskiego data», y tymi słowy chce mieć za podeyrzane te listy,—tedy y tu Philalet nic nie wysmaży ku pomocy potwarzam swoim. Bo się taka data nie względem listow, ale względem osob mitropolita y władyk, ktorzy porożnu mieszkaią (iedni—w Koronie, a drudzy—w Litwie), napisała na liście generalnym consensu omnium illorum, ktore nie na iednym mieyscu traktowało się, a wszakże z drugich listow pokazać się to może, isz się to działo w Brześciu iulij 12 die, anno 1595.

A tak nie o datę gra idzie [1], gdzie się co stanowiło (poniewasz nie iedne ziazdy ich o tym bywały), ale o rzecz samą—prawdziwa li? Bo oprocz Przemyskiego a Lwowskiego, żaden się tego nie przy,

* въ старопечатномъ экземплярѣ эти два слова подчеркнуты и на полѣ стариннымъ почеркомъ замѣчено: «лжете и налагаете неправедно» ** въ старопечатномъ экземплярѣ это слово подчеркнуто, и на полѣ есть замѣтка старинная, небольшая (въ два слова), которую разобрать невозможно *** эти два слова въ старопечатномъ экземплярѣ подчеркнуты и на полѣ стариннымъ почеркомъ замѣчено: «зри! святыхъ мужей Болобана и Копистенского» [1] опечатка: idzię

жаденъ ся того не пръть, и овшемъ моцне пры томъ стоять, и на сыноде Берестейскомъ (повторе) то стверъдили, щимъ [1] до папежа посылали. А овые двай не только на семъ ‖(205) свете тое апостазыи своее николи ся не справять, але и на ономъ передъ Нелицемернымъ Судьею мусять дати личбу за то, же светомъ и людми поколотили, самижъ до того другимъ прычыну давшы, сами початокъ учынившы, теперъ ся того невстыдливе запирають. А хотяжъ тутъ на семъ свете, за такими патронами (и оборонцами) своими, которые ихъ объмавляють, могуть ся до часу утаити, але предъ Богомъ не утаятся, бо и стены церкви Сокальское будуть на нихъ светъчыти, где то ковали. Мней бы ихъ люде виновали, коли бы хотя въ упоре своемъ о то такомъ зоставши, а правду на себе вызнати хотели, якожъ снать и въ Берестью на соборыщу своемъ была споведь. Але штожъ (чынити), коли и того *Өилялетъ* утаилъ, што всимъ естъ ведомо?!

Өилялетъ.

Почынаючы Өилялетъ выкладати або радъ‖(206)шей өалшовати [и] ницовати конъөирмацыю папежскую, кладетъ тые слова зъ листу папежского:

«Просили насъ и апостольское столицы о прынятие до костела Рымъского, о зъедноченье и споенье себе, яко члонъковъ зъ головою, зъ захованьемъ обрядъковъ и церемоней въ набоженъстве и въ услугованью сакраментовъ, водле згоды, на сыноде Өлорентейскомъ межы Заходнимъ а Восточнымъ костеломъ Греческимъ учыненое» [2].

y ‖(87) owszem, mocnie przy tym stoiąc, y na synodzie Brzeskim to ztwierdzili, z czym do papieża posyłali. A owi dway nie tylko tu na tym świecie tey apostazij swoiey nigdy się nie sprawią, ale y na onym przed Sędzią Sprawiedliwym muszą dać lidzbę za to, że światem y ludzmi pokłocili, samisz do tego drugim przyczynę dawszy, sami do tego początek vczyniwszy, teraz się tego niewstydliwie przą. A chociasz tu na tym świecie, za takimi patronami swoiemi, ktorzy ich obmawiaią, mogą się vtaić, ale przed Bogiem się nie vtaią, bo y ściany cerkwie Sokalskiey będą na nich świadczyć, gdzie to kowali. Mniey by ich ludzie winowali, kiedyby chocia w vporze o to tym swoim zostawszy, a prawdę na siebie wyznać chcieli, iakosz snać y w Brześciu w ich zborzysku była confessia. Ale cosz, kiedy tego *niektorzy* taią, co wszytkim wiadomo iest?!

Philalet.

Poczynaiąc tedy Philalet wykładać abo radszey wykręcać y nicować konfirmacyą papieską, kładzie te słowa z listu papieskiego:

«Prosili nas y apostolskiey stolice o przyięcie do kościoła Rzymskiego, o ziednoczenie y spoienie siebie, iako członkow z głową, z zachowaniem obrzędow y cerymonij w nabożeństwie y w vsługowaniu sakramentow, wedle zgody, na synodzie Florencskim miedzy Zachodnim a Oryentalnym kościołem Greckim vczynioney» [3].

[1] т. е. «съ чимъ» [2] см. 2-ую книгу «Памятн. полемич. литер.», стлбц. 1158, 1160
[3] см. 2-ую книгу «Памятн. полем. литер.», стлбц. 1157, 1159

И далей съ тогожъ листу папежъского слова кладеть ото тые:

«Што потопляеть и чымъ ся брыдить костелъ Рымъский, звлаща одщепенства и блуды, для которыхъ ся Грецъкий костелъ отъ Рымъского одълучылъ, потопляти обецали» [1].

«(Y wszytko (powiada),) co potępia kościoł Rzymski, zwłaszcza odszczepieństwa y błędy, dla ktorych się kościoł Grecki od Rzymskiego odłączył, potępiać obiecali» [2].

Отказъ.

Напродъ што ся тычеть прозбы: ижъ владыкове папежа просили. А якожъ иначей писати было, ‖(207) до такъ великого пана и пастыра найвысъшого церькви Христовы прышедъши, а звлаща—незнаемымъ? Чыли му было лаяти и блюзнити, яко Филялеть не встыдается чынити? Изали не слушне о то просити мели: абы яко черезъ сцызму отдаленыхъ и отъ патриаръховъ за непорядкомъ *ихъ* опущоныхъ, ку тому—яко члонъковъ давныхъ, до головы и до матере церкви светое, до которое ся и предкове ихъ Грекове утекали и за учытелницу свою прызнавали, жебы ихъ прыняти рачилъ? (Ку тому:) изали тая прозба не болей на то ся стегаеть, абы пры всихъ церемонияхъ своихъ, водлугъ постановенья собору Флоренътейского, вцале были захованиʼ?

Respons.

Naprzod co się tycze proźby: isz władykowie papieża prosili. A iakosz inaczey pisać było, do tak wielkiego pana y pasterza naywyszszego kościoła Pana Krystusowego przystępu‖(88—M)iąc, a zwłaszcza—nieznaiomym? Czyli mu było łaiać y bluźnić, iako Philalet nie wstyda się działać? Izali nie słusznie o to prosić mieli: aby iako przez schizmę oddalonych y od patryarchow za nieporządkiem *Greckim* opuszczonych, ktemu—iako członkow dawnych, do głowy y do macierze cerkwie świętey, do ktorey się y przodkowie ich vciekali y za mistrzynią swoię przyznawali, żeby ich przyiąć raczył? Azali tesz ta proźba nie więcey na to się ściąga, aby przy wszytkich cerymoniach swoich, według postanowienia synodu Florencskiego, wcale zachowani byli?

А тутъ (вже на томъ местцу), хрестиянский брате, обачъ: если то правда, што Ѳилялеть высшей написалъ, якобы владыкове, за отданъемъ послушенства папежови, церемоней своихъ одъступити мели? Азали ся и съ того самого не значыть, же ихъ од‖(208)меняти воли не мають, коли о потверъженъе таковое самижъ (о то) просятъ?

A tu, krześciański bracie, obacz: ieśli to prawda, co wyszszey Philalet położył, iakoby władykowie, za oddani[e]m posłuszeństwa papieżowi, ceremoniy [3] swoich odstąpić mieli? Azali się y z tego samego nie znaczy, że ich odmieniać woli nie maią, kiedy o potwierdzenie takowe sami proszą?

И далей Ѳилялеть на овые слова, которые зъ листу папежского выписалъ,

Y daley Philalet na owe słowa, ktore z listu papieskiego cytował «isz wła-

[1] см. 2-ую книгу «Памятн. полемич. литер.», стлбц. 1160 [2] см. 2-ую книгу «Памятн. полем. литер.», стлбц. 1159 [3] опечатка: ceromoniy

(а то): «ижъ владыкове все тое, чымъ ся костелъ Рѡмскии брыдитъ, потоплятп ихъ обецали»,—даетъ свой паршывый розсудокъ, мовечы: «ижъ владыкове такою речъю церкви Греческое и веры ее *, блудами ее * назвавшы, явне одъступили» [1]. А затымъ поведа: «и церемонии не остоятся». И поведаетъ далей: «же недаръмо митрополитъ и владыкове што-разъ, то болшей церемоней одъменаютъ». «Позволилъ ихъ (поведа) папежъ, не жебы ихъ радъ виделъ, альбо ихъ похвалялъ, але жебы (поведа) пташокъ не уполошылъ». И далей докладаетъ: «же не згола (ихъ) позволилъ, але съ кондыцыею такою». И кладетъ далей зъ листу папежского, прескочивши мало не пять аръкушовъ, много потребныхъ речей, ото тые слова: «только бы правде и науце веры ка‖(209)толическое ничого не были противни и сполечности съ костеломъ Рымъскимъ не прешкажали» [2].

И далей еще Филялетъ, вместо варунку (якого) церемоней, тые только слова потверженъя папежъского въспоминаетъ: «Допущаемъ и позваляемъ и поблажаемъ, такъ ижъ тому вадити не маютъ противные апостолские и иншые которыежъ кольвекъ становенъя» [3].

А после тыхъ словъ папежскихъ такъ мовитъ Филялетъ, насмеваючыся съ таковаго потверженя: «Не леда ласка, особливое позволенъе и коштовъное укгрунтованъе!» [4] И такъ потомъ вси справы папежъские штрофуетъ, поведаючи: ижъ папежъ коли захочетъ, тогды то все поламати и одъменити можетъ, а то (поведа) за тою кондыцыею, где мовитъ: быле бы науце веры като-

dykowie wszytko to, czym się kościoł Rzymski brzydzi, (nazywaiąc błędem,) potępiać obiecali»,—daie swoy parszywy rozsądek, mowiąc: «isz władykowie taką rzeczą cerkwi Greckiey y wiary iey, błędami ie nazwawszy, iawnie odstąpili» [5]. A zatym powiada: «y cerymonie nie ostoią się». Y powiada daley: «że niedarmo mitropolit y władykowie coraz, to więcey cerymonie odmieniaią». «Pozwolił ich (powiada) papież, nie żeby ich rad widział, albo ich pochwalał, ale żeby (pry) ptaszek nie vpłoszył». Y daley dokłada: «że nie zgoła pozwolił, ale z kondycyą taką». Y kładzie daley z listu papieskiego, przeskoczywszy mało nie pięć arkuszow, wiele potrzebnych rzeczy, oto te słowa: «tylko by prawdzie y nauce wiary katolickiey nie byli przeciwne y społeczności z kościołem Rzymskim nie przeszkadzali» [6].

Y daley ieszcze kładzie Philalet, miasto warunku cerymoniey, słowa z listu papieskiego oto te: «Dopuszczamy, pozwalamy y pobłażamy, tak że temu wadzić nie maią przeciwne apostolskie y insze ktorekolwiek stanowienia» [7].

A położywszy [8] te słowa z listu papieskiego, potym naśmiewa się z tego wszytkiego, mowiąc: «Nie lada łaska, osobliwe pozwolenie, znamienite y kosz‖(89)towne vgruntowanie»! [9] Y ta[k] potym wszytkie sprawy papieskie sztrofuie, powiadaiąc: isz papież kiedy zechce, tedy to wszytko połamać y odmienić może, a to (pry) za tą kondycyą, gdzie mowi: byle by nauce wiary katolickiey

* въ «Апокрисисѣ»: «ей» [1] см. 2-ую книгу «Памятн. полемич. литер.», стлбц. 1160 [2] всѣ эти небольшія выдержки см. ibid., стлбц. 1160, 1162 [3] ibid. стлбц. 1162 [4] ibid. стлбц. 1162 [5] см. 2-ую книгу «Памятн. полемич. литер.», стлбц. 1159 [6] всѣ эти небольшія выдержки см. ibid., стлбц. 1159, 1161 [7] ibid. стлбц. 1161 [8] опечатка: po*lyż*ywszy [9] ibid. стлбц. 1161

лицкое не были противни. И далей мовитъ: «а еслибы (поведа) тотъ теперешній папежъ того своего постановенья взруши‖(210)ти не хотелъ, другому альбо третему по его смерти а хтобы того заборонилъ, бо то кождому зъ нихъ прызвоитая — што колвекъ нового учынити, абы его было по чомъ паметати» [1]. И доводитъ потомъ (Өилялетъ) чужыми прыкладами: яко ве Влоской земли, ижъ въ чотыриста летъ по Крыстусе попомъ Рымскимъ жоны опустити росказалъ, Немцомъ и Полякомъ сөолькговалъ, такъ же Немцы безъ мала чотыриста, а Поляцы двесте летъ и килькадесятъ ажъ до року 1197 въ той мере өолкги мели, а потомъ и тымъ жоны поодыймовалъ [2].

Отказъ.

Не безъ прычыны, хрестиянский брате, положылемъ тутъ не мало словъ Өилялетовыхъ, съ книжокъ его выбравшы, а то, жебымъ на вси ты[е] слова его достаточный отказъ учынилъ, и людямъ неведомымъ очы отворылъ, абы Өилялетову неправду обачыли, яко онъ слова листу папежского вывращаетъ ‖(211) и справы пастыря вселенское церъкви Хрыстовы невстыдливе штроөуетъ, и все што естъ доброго на злую сторону оборочаетъ и ницуетъ, а што потребнейшого опущаеть и минаеть, а только жебы тую светую згоду и единость огидилъ, яко геретикъ и непрыятель церкви Божое, все по геретическу выкручаючи.

Напервей теды што ся дотычетъ: ижъ ся владыкове обецали потопляти блуды и отщепенъства, чымъ ся церковь Рымская брыдитъ. Слушне а пры-

nie były przeciwne. Y daley (Philalet) mowi: «a iesliby (powiada) ten teraźnieyszy papież tego swego postanowienia wzrusz[y]ć nie chciał, drugiemu albo trzeciemu (powiada) po iego śmierci ktoby tego zabronił, bo to każdemu z nich przyzwoita—cokolwiek nowego vczynić, aby go było po czym pamiętać» [3]. Y dowodzi potym (tego) cudzemi przykłady: iako we Włoskiey ziemi, isz we czterzech set lat po Krystusie popom Rzymskim żony opuścić roskazał, Niemcom y Polakom, (ktorzy poźniey do niego się przyłączyli,) więcey folgował, tak że Niemcy bez mała 400, a Polacy 200 lat y kilkadziesiąt asz do roku 1197 w tey mierze mieli frysztu, a potym y tym żony poodeymował [4].

Respons.

Nie bez przyczyny, krześciański bracie, położyłem tu nie mało słow Philaletowych, z książek iego wybrawszy, a to, żebym na wszytkie te słowa iego dostateczny respons vczynił, y ludziom niewiadomym oczy otworzył, aby Philaletową nieprawdę obaczyli (y iego przewrotne y fałszywe komenta), iako on słowa listu papieskiego wywraca y sprawy pasterza powszechnego kościoła Pana Krystusowego niewstydliwie sztrofuie, y wszytko co iest dobrego na złą stronę obraca y nicuie, a co potrzebnieyszego ku wiadomości mija y nic nie wspomina, a tylko żeby tę ś. zgodę y iedność (ludziom niewiadomym) ohydził, iako heretyk y nieprzyiaciel kościoła Bożego, po heretycku wykręca y pisze y wykłada.

Naprzod tedy co się tycze potępiania odszczepieństwa y błędow, czym się kościoł Rzymski brzydzi, isz się władykowie potępiać obiecali. Słusznie a przy-

[1] ibid., столбц. 1164 [2] ibid., столбц. 1164 [3] ibid. столбц. 1163 [4] ibid. столбц. 1163

стойне то уделали. Абовемъ предъ соборомъ Өлоренътейскимъ трудно было того блудомъ называти, што Грекове противъ Латинъниковъ мели, а звлаща зъ стороны тыхъ арътыкуловъ чельнейшихъ, што ся тыкало веры самое, въ чомъ ся Грекове зъ Рымляны не згажали, а меновите: о похожению Духа Светого, о чыстъцу, о заплате душъ справедливыхъ скоро по смерти, о сакраменъте въ обоемъ ‖(212) хлебе квасномъ и пресномъ, и о зверхъности папежа Рымъского. Але кгды ся то на сыноде Өлоренътейскомъ успокоило и сполънымъ сезволеньемъ все ся постановило,—а яко того слушне блудомъ назвати не мають, хто не переставаеть на постановеню сыноду Өлоренътейского, а знову до оныхъ старыхъ блудовъ, для которыхъ была сцизма уросла, ворочаетъся?

Вемъ, же противници называють тотъ соборъ листрыкейскимъ сынодомъ: якобы ся на немъ все кгвалътовне и по неволи зъ Греками деяти мело, и подъкидають якийсь инъшый сынодъ өальшивый, поведаючи, якобы тамъ опатъ якись Родысский постановеную згоду мелъ розоръвати и до инакъшое всихъ прывести, и тамъ же, въ томъ подъметномъ сыноде своемъ, якую почтивость своему власному цесарови и патриарше Грекове чынять [1]. Ледве бы самъ дияволъ съ пекла горшую неправду змыслити ‖(213) могъ! О которомъ сыноде теперъ спиратися не часъ.

До речи самое мовечы: азали то не блудъ явъный такъ верыти, нижъ Духъ Светый не походить отъ Сына, толко одъ самотного Отца, и чынити Сына Божого неровнымъ Отцеви, не пры-

stoynie to vdziałali. Abowiem przed synodem Florentskim trudno było tego błędem nazywać, co Grekowie przeciw Łacinnikom mieli, a zwła‖(90—Mij)szcza z strony tych artykułow celnieyszych, co się tykało wiary samey, w czym się Grekowie z Rzymiany nie zgadzali, a mianowicie: o pochodzeniu Ducha Ś., o czyscu, o duszach sprawiedliwych, isz po śmierci vżywaią chwały krolestwa niebieskiego, o sakramencie w oboim chlebie kwasnym abo przasnym, y o zwierzchności papieża Rzymskiego. Ale gdy się na synodzie Florentskim to vspokoiło y spolnym zezwoleniem wszytko postanowiło,—a iako tego słusznie błędem nazywać nie maią, kto nie przestaie na postanowieniu synodu Florentskiego, a znowu do onych starych błędow, dla ktorych była schyzma vrosła, wraca się?

Wiem, że przeciwnicy nazywaią ten ś. synod listrykijskim synodem: iakoby się na nim wszytko gwałtownie y poniewolnie z Grekami dziać miało, y podrzucaią iakiś inszy synod fałszywy, powiadaiąc, iakoby tam opat iakiś Rodyski postanowioną zgodę miał rozerwać y do inakszey wszytkich przymusić, [y] tamże, w tym podrzuconym synodzie swoim, iaką poczciwość swemu własnemu cesarzowi y patryarsze Grekowie czynią. Ledwie by sam dyabeł z piekła gorszą nieprawdę zmyslić mogł! O ktorym synodzie teraz spierać się nie mieysce.

Do rzeczy samey mowiąc: azali to nie błąd iawny tak wierzyć, isz Duch. Ś. nie pochodzi od Syna, tylko od Samego Oyca, y czynić Syna Bożego nierownym Oycowi y nie przyznawać Mu tego, co

[1] противъ всей этой «точки» на полѣ старинньмъ почеркомъ замѣчено: «...... разумне...... облудникъ Римлянинъ увесь ядъ свой вивурилъ»

знаваючы Ему того, што Самъ Христосъ мовить: «вся елика имаеть Отецъ, Моя суть» [1], понеже Отецъ Единородному Сынови Своему превечнымъ урождениемъ все то, што Самъ маетъ, опрочъ самого толко отечества, далъ. А хто не верытъ, жебы Сынъ мелъ похоженъе Духа Светого единое и зъ Отцемъ, таковый муситъ и то прызнати, ижъ Сынъ не все маетъ, што Отецъ маетъ, а протожъ не естъ ровнымъ въ божестве Отцеви. Въ которомъ блуде Грековъ не только Рымляне *, але и Лютеранове *, и Евангеликове * потопляютъ, и явный имъ блудъ въ той мере прыписуютъ (,опрочъ Аръryановъ и Новокрещенъцовъ, которымъ праве у ноту догажаютъ, ку пониженю Сына Божего).

Другая: ‖(214) не верыти, ижъ естъ чыстецъ. А для чогожъ за умерлые молитвы делаютъ, памети справуютъ, и жертву светую прыносятъ? (Бо тымъ, што сутъ въ небе, не потребуютъ того; такъже, што и въ пекле сутъ, не годитъся. Бо и апостолъ заказуетъ за такихъ молитися, которые въ грехахъ смертелныхъ померли. Которымъ же тутъ молитва по смерти помагаетъ, нехъ покажутъ.)

Третяя: ижъ душы праведныхъ облича Божого не видятъ и царства небесного еще не ужываютъ. Азали то не *явный* блудъ противъ писму всихъ светыхъ (богоносныхъ) отецъ?

Ку тому: верыти, ижъ толко въ кисломъ хлебе сакрамента светые посвещатися маютъ, а въ пресномъ не годится. Изали то не явный упоръ?

Надъ то: зверъхъности папежови Рымскому не прызнавати и владзу его старожытную ему одыймовати, противъ

Sam Krystus mowi: «wszytko, co Ociec ma, Moie iest» (Ioan. 16), poniewasz Ociec Iednorodnemu Synowi Swemu vrodzeniem przedwiecznym wszytko to, co Sam ma, oprocz samego tylko oycowstwa, dał. A kto nie wierzy, żeby Syn miał pochodzenie Ducha Ś. iedyne z Oycem, takowy musi y to przyznać, isz Syn nie wszytko ma, co ma Ociec, przetosz nie iest rownym w bostwie Oycowi. W ktorym błędzie Grekow nie tylko Rzymianie, ale y Luteranowie y Ewanielikowie potępiaią y iawny im błąd w tey mierze przypisuią.

Druga: nie wierzyć, isz iest czysciec. A dla czegosz za wmarłe modlitwy czynią, pamięci sprawuią a ofiarę świętą przynoszą?

Trzecia: isz dusze sprawiedliwe oblicza Bożego nie widzą y krolestwa niebieskiego iesz‖(91)cze nie vżywaią. Azali to nie *wielki* błąd przeciw pismu wszytkich oycow śś.?

Ktemu: wierzyć, isz tylko w kwasnym chlebie sakramenta święte bydź mogą, a w prasnym nie godzi się. Izali to nie iawny vpor?

Nadto: zwierzchności papieżowi Rzymskiemu nie przyznawać y władzą mu iego starożytną odeymować, przeciw

[1] Іоан. XVI, 15 * эти три слова въ старопечатномъ экземплярѣ подчеркнуты и на полѣ стариннымъ почеркомъ замѣчено: «бере отъ чорта зъ дьяволомъ»

писму всихъ светыхъ отецъ Греческихъ и Латинъскихъ, которые то сами ему прызнавають. Аза‖(215)ли то не естъ блудъ явный?

На што на все показало бы ся не мало великихъ доводовъ. Протожъ тые блуды, которые на сыноде Ѳлоренътейскомъ конецъ (свой) взяли и успокоилися, хто бы ся (кольвекъ) до нихъ знову ворочалъ (и тое,) што сынодомъ заварто, (у вонтъпливость прыводилъ,) не можеть быти иначей названый, одно геретикомъ! Бо што предъ сынодомъ Ѳлорентскимъ (которого вы ради не ради вселенъскимъ прызнати мусите) было сцизмою въ тыхъ, которые блудили, то потомъ тоежъ сталося ересью тымъ, которые бы не верили, водлугъ постановенья оного сыноду (Ѳлоренцкого).

А што ся дотычетъ оныхъ словъ зъ листу папежъского, где мовить: «только бы (поведа) правъде и науце веры католическое не были противни, и единости съ костеломъ Рымъскимъ не нарушали»,—ино и то слушне написано, ижъ папежъ, яко будучи пастыремъ зверхънейшимъ церкви Христовы, пови‖(216)ненъ того постерегати, абы правде и науце веры католическое ничого противного ни одъ кого не вшыналося, забегаючи всякимъ блудомъ, которые бы за часомъ одъ кого могли ся взновити. Якожъ теперешнихъ часовъ естъ ихъ не мало не толко межы геретиками, але и межы православъниками нашыми, которые, зле писма розумеючи, иначей ихъ выкладають, а мало не за одно зъ геретиками и зъ Арыяны держать. Отожъ, абы ся дорога до всякихъ блудовъ новыхъ, (такъже) и до ереси старое загородила, слушне то въ листе своемъ папежъ доложилъ ку тому, абы тая единость не розърываючися вечне трывала, и тыхъ словъ доложоно: «абы

pismu wszytkich oycow śś. Greckich y Łacińskich, ktorzy to sami iemu przyznawaią. Azali to nie iest błąd iawny?

Na co wszytko pokazało by się nie mało wielkich dowodow. Przetosz te błędy, ktore na synodzie Florentskim koniec wzięły y vspokoiły się, kto by się do nich znowu wracał, co synodem zawarto, nie może bydź inaczey nazwany, iedno heretykiem! Bo co przed synodem Florentskim (ktorego wy radzi nie radzi vniwersalnym przyznać musicie) było schyzmą w tych, ktorzy błądzili, to potym tosz stało się herezyą tym, ktorzy by nie wierzyli, według postanowienia synodu onego.

A co się dotycze onych słow z listu papieskiego, gdzie wowi: «tylko by (powiada) prawdzie y nauce wiary katolickiey nie były przeciwne, y iedności z kościołem Rzymskim nie naruszali»,—tedy y to słusznie napisano, isz papież, iako będąc pastyrzem kościoła Bożego naywyszszym, powinien tego postrzegać, aby prawdzie y nauce wiary katolickiey nic przeciwnego ni od kogo nie wszczynało się, zabiegaiąc wszelakim błędom, ktore by za czasem od kogo mogły się wznowić. Iakosz teraźnieyszych czasow iest ich nie mało nie tylko miedzy heretykami, ale y miedzy prawosławnikami naszymi, ktorzy, zle pisma rozumieiąc, inaczey ich wykładaiąc, mało nie za iedno z heretykami y z Aryany trzymaią. Otosz, aby się droga do wszelakich błędow nowych y herezij starey zagrodziła, słusznie to w liście swoim papież dołożył ktemu, aby ta iedność nie rozrywaiąc się wiecznie trwała, y tych słow dołożono: «aby iedności z kościołem Rzymskim nie przeszkadzało». Bo opa-

единости съ костеломъ Рымъскимъ не прешкажало». Бо опарывшися на молоце, и на воду дмухаеть: ведаючы, яко Грекове постановеное згоды не разъ спросне и ледаяко одъступовали и до старое сцизмы ворочалися.

‖(217) А такъ постерегаючи того, абы Русь такъже не учынили, слушне то вароваль и тыхъ словъ доложилъ. Которыхъ же словъ [1] и въ професыи веры католическое не только Грекове, (которые до единости прыходять,) але и сами Рымляне, коли на якую достойность духовъную вступують, звыкли первей чынити и головную проөесыю веры исповедати, абы ничого противного науце и вере светой католической не прыймовали. А якъже иначей быти мело? Изали Өилялетъ хотелъ того, абы, яко ему вольно, покинувъши науку и веру костела *Рымского*, въ которой ся уродилъ, до геретическое веры прыстати, и што-день новую собе верку утворити. Не естъ то теды зламанье церемоней Греческихъ, яко Өилялетъ, беручи прычину съ тыхъ словъ, несправедливе вывращаеть; але естъ загорода и престрога прышлымъ (блудомъ и) ересямъ, абы ся ихъ стерегли.

А што ся дотычеть потверженья церымо‖(218)ней всее церкви Восточъное, подивуйся, брате милый, невстыдливому өальшови того безъбожного Өилялета, яко тутъ Жыда загребъ и, не мало словъ велце потребныхъ утаивъшы, велми мало, и то якобы обоятныхъ, написалъ. Слухайже, если ся стосують зъ его выкрутами, што онъ написалъ. Бо такъ стоить въ потверженъю папежскомъ:

«А для большого сведецътва милости нашое противко имъ вси светые объряды и церымонии, которыхъ Руские

rzywszy się na mleku, y na wodę dmucha: wiedząc, iako Grekowie postanowioney zgody nie raz sprosnie y ładaiako odstępowali y do starey schyzmy wracali.

A tak postrzegaiąc tego, aby Ruś także nie vczynili, słusznie to ‖(92—Miij) warował y te słowa dołożył. A tych słow, ktore są y w professij wiary katolickiey, nie tylko Grekowie, ale y sami Rzymianie, kiedy na iaką dostoyność duchowną wstępuią, zwykli pierwey czynić y generalem professionem fidei wyznawać, aby nic przeciwnego nauce y wierze ś. katolickiey nie przyimowali. A iakosz inaczey bydź miało? Izali Philalet chciał tego, aby, iako iemu wolno, porzuciwszy naukę y wiarę *katolickiego* kościoła, w ktorym się vrodził, do heretyckiey wiary przystać, y co-dzień nową wiarkę sobie vtworzyć. Nie iest to tedy złamanie ceremonij Greckich, iako Philalet, biorąc przyczynę z tych słow, niesprawiedliwie sądzi; ale iest zagroda y przestroga przyszłym herezyam, aby się ich strzegli.

A co się tycze konfirmacij ceremonij wszytkich kościoła Oryentalnego, podziwuy się, bracie miły, niewstydliwemu fałszowi tego bezbożnego Philaleta, iako tu Żyda zagrzebł y, nie mało słow wielce potrzebnych vtaiwszy, barzo ich mało, y to ambigue, napisał. Słuchayże, ieśli się kwadruią z iego słowy, co on napisał. Bo tak stoi w konfirmacij papieskiey:

«A dla więtszego świadectwa miłości naszey przeciwko im wszytkie święte obrzędy y ceremonie, ktorych Ruscy

[1] опечатка: «сло*лъ*»

епископове и духовенство, водлугъ постановенъя светыхъ отецъ Греческихъ, въ Божой службе и въ пресветой ѳеере, литургии и въ справованъю иншыхъ сакраментовъ и въ иншыхъ обыходахъ светыхъ»—

(тые ото вси слова Ѳилялетъ прескочившы, до тыхъ се нижей писаныхъ кинулъ:)

«бы только правде и науце веры католическое не были противны и сполечности зъ Рымскимъ косте‖(219)ломъ не розрывали, тымже Рускимъ епископомъ зъ ласкавости апостольское позваляемъ».

Прыглядисежъ тутъ, хрестиянский брате, если тые слова, которые-мъ я выписалъ, правдиве згажаются съ тыми, што Ѳилялетъ положылъ? А што большая—и не на томъ местцу, где быти мели, але далеко по оной прозбе владыковъ, (большей трохъ сотъ виръшовъ прескочивши, недалеко самого конца ото) тые слова стоятъ (, которые онъ написалъ).

А поѳальшовавшии Ѳилялетъ першые, кинулъся заразомъ до замкненья и до власныхъ словъ потверъженья, на которыхъ вся речъ належитъ, и такъ ихъ кладетъ, зъ листу папежского выбравши, въ тые слова:

«Допущаемъ, позволяемъ, такъ же тому завадити не маютъ противные апостольские и иншие которие кольвекъ становенья».

И тыми (ото словы Ѳилялетъ) баламутъню ‖(220) свою сконъчилъ.

Отказъ.

А чы то, Ѳилялете, замкненье и потверженье? Изали на тыхъ только словахъ, яко ты ѳальшиве до людей удаешъ, потверъженье церемоней всихъ и сакраменътовъ церкви Греческое стало?

episkopowie y duchowieństwo, według postanowienia świętych oycow Greckich, w Bożey służbie y w przeświętey ofierze, liturgij y w sprawowaniu inszych sakramentow y w inszych obrzędach świętych»—

(te wszytkie słowa Philalet przeskoczywszy, do tych się ostatnych rzucił:)

«by tylko prawdzie y nauce wiary katolickiey nie były przeciwne y społeczności z Rzymskim kościołem nie targali, (y daley mowi papież) tymże (powiada) Ruskim episkopom z łaskawości apostolskiey pozwalamy».

Przypatrzże się tu, krześcianinie miły, ieśli te słowa, ktore-m ia wypisał, prawdziwie zgadzaią się z tymi, co Philalet położył? A co więtsza—y nie na tym mieyscu, gdzie bydź miały, ale daleko po ‖(93) oney prozbie władykow te słowa stoią.

A pofałszowawszy pierwsze, Philalet rzucił się zarazem do konkluzij y własney konfirmacij, na czym cardo rei zależy, y tak daley kładzie z listu papieskiego te słowa:

«Dopuszczamy, pozwalamy, tak że temu zawadzić nie maią przeciwne apostolskie y insze ktorekolwiek stanowienia».

Y tym bałamutnią swoię kończy.

Azali to konkluzya y konfirmacya, Philalecie? Izali na tych tylko słowach, iako ty fałszywie podaiesz do ludzi, konfirmacya ceremonij wszytkich y sakramentow cerkwi Greckiey stanęła? Acz

Ачъ кольвекъ и тые суть не малое ваги, (где мовить,) же ани становенья апостолские тому перекажати не могуть.

А оные дальшие слова гдесь ихъ поделъ? Чы слепъ еси былъ, што на самомъ остатъку пишетъ, и анаѳемою грозитъ: хто бы (кольвекъ) напотомъ тое постановенье его хотелъ възрушити? (А чомужесь и того остатъка не доложилъ?)

И не могу тому верыти, жебысь тые слова зъ власъного листу папежского мелъ выбрати, колись ихъ такъ помешалъ и не на своемъ местцу (, где што стояло,) положылъ. А еслись мелъ правдивый преписъ листу папежского, а для чогожесь такъ тропилъ, ‖(221) скакалъ то-*самъ*, то-тамъ, же ани почотку, ани конъца, ани вырозуменья тые слова твое не маютъ? А яко тя невстыдъ было ѳалшовати чужые листы, хотя вже было папежскимъ дати покой: бось ся досытъ натешылъ на листехъ владычъныхъ, которыесь поѳалшовалъ, повыкручалъ!? Але прыселъся еси и до тыхъ, которыхесь былъ и въ руки свое спросные геретические взяти негоденъ! Але * не дивъ *! Бо * у васъ * и Евангелия * Хрыстова * спокоемъ не вылежытъся!

А такъ, для ведомости всимъ правоверным хрестияномъ, здало ми ся за речъ слушную вписати тое потверженье, хотя не увесь листъ, кгдыжъ естъ не малый, але то тылько, на чомъ кгрунтъ залежытъ всее тое конъѳирмации: абысь съ тое самое позналъ превротность Ѳилялетову, а потомъ и въ иншихъ дальшихъ речахъ постерегъшыся, ведалъ, яко ему верыти маешъ.

‖(222) А тутъ ото маешъ слова власные зъ листу папежского, на которыхъ

kolwiek y te są nie małey wagi, że ani stanowienia apostolskie temu przeszkadzać nie maią.

A one dalsze słowa gdzieś ich podział? Czy ślepeś (ich) był, co na ostatku kładzie y anatemą grozi: kto by napotym to postanowienie iego chciał wzruszyć [1]?

Nie chcę tedy temu wierzyć, żebyś te słowa z własnego listu papieskiego miał wybierać, kiedyś ich tak powaryował y nie na swoim mieyscu położył. A ieśli żeś miał prawdziwy przepis, (z ktoregoś te słowa wybierał,) a dla czegożeś tak tropił, skakał to-sam, to-tam, że ani początku, ani końca, ani sensu nie maią własnego? A iako cię niewstyd fałszować tak cudze listy, wżdy było papieskim dać pokoy a na władycznych przestać, ktoreś pofałszował!? Ale przysiadłeś się y do tych, ktorycheś był y w ręce swoie sprosne heretyckie wziąć nie godzien! Ale nie dziw! Bo v was y Ewangelia Krystusowa spokoynie się nie wysiedzi!

A tak, dla wiadomości wszytkim prawowiernym krześcianom, zdało mi się za rzecz słuszną wpisać tę konfirmacyą, chocia nie wszytkę, gdysz iest nie mała, ale to tylko, na czym grunt zależy wszytkiey tey konfirmacyey: abyś z tey samey obaczył fałsz iawny Philaletow, a potym y w inszych dalszych rzeczach przestrzegł się y wiedział, iako mu masz wierzyć.

A tu masz seriem literarum konfirmacyey papieskiey, wprzod po Łacinie na-

* эти шесть словъ въ старопечатномъ экземплярѣ подчеркнуты и на полѣ стариннымъ почеркомъ замѣчено: «смотри!» [1] опечатка: wzrzuszyć

все потверже́нье нале́жытъ, которые не порывчею, але яко поря́дне стоя́тъ напи́саны, и зъ Лати́нского язы́ка на нашъ езы́къ преложены, такъ ся въ собе мають, по немалой предмове, которое естъ на шесть аръкушовъ [1]:

pisaną, a potym z Łacińskiego na Polskie przełożone, z ktorych [2] obaczysz, iako się pismo Philaletowe z tym pi||**(94)**smem zgadza. Po niemałey prefacij y wypisania postępku tey wszytkiey sprawy, a to te słowa stoią continuatim:

«Ut igitur de Rutenorum ad Romanorum ecclesiam redditu et reconciliatione, ad posteritatis memoriam, certa et perpetua extet testificatio, hac nostra perpetua constitutione, fratres Michaelem archiepiscopum metropolitam et cæteros episcopos Rutenos supradictos, qui decreto consenserunt et literis, ad nos missis, subscripserunt, tam præsentes, quam absentes, vna cum omniorum clero et populo nationis Rutenæ seu Russiæ, quæ ad temporale dominium et ditionem charissimi filij nostri Sigismundi, Poloniae et Suetiae regis, pertinet, ad laudem et gloriam sanctæ et indiuiduæ Trinitatis, Patris et Filij et Spiritus Sancti, ad incrementum et exaltationem fidei christianae,—intra gremium ecclesiæ Catolicæ et vnitatem sanctæ Romanæ ecclesiæ, vti membra nostra in Christo Iesu recipimus, vnimus, adiungimus, annectimus et incorporamus.

«Atque [3] ad maiorem charitatis [4] nostræ erga ipsos significationem, omnes sacros ritus et cæremonias, quibus Ruteni epis. et clerus, iuxta sanctorum patrum Græcorum instituta, in Diuinis officijs et sacrosancto missæ sacrificio, cæterorum sacramentorum administratione alijsque sacris factionibus vtuntur, dummodo veritati [5] et doctrinæ fidei catolicæ non aduersentur et communionem cum Romanorum ecclesia non excluda[n]t, eisdem Rutenis episcopis et clero ex apostolica benignitate permittimus, concedimus et

[1] этотъ абзацъ, весьма отличающійся отъ Польскаго, въ старопечатномъ экземплярѣ набранъ не курсивнымъ шрифтомъ, а прямымъ, болѣе крупнымъ, при чемъ стоятъ на нѣкоторыхъ словахъ ударенія [2] опечатка: ktor*j*ch [3] опечатка: atquæ [4] опечатка: charitat*em* [5] опечатка: veritati*s*

indulgemus, non obstantibus constitutionibus et ordinationibus amplicis cæterisque contrarijs quibuscunque.

«Omnes igitur vnanimes vno spiritu benedicamus Deum cœli et Patrem misericordiarum, Qui facit mirabilia magna Solus a sæculo, Qui corda filiorum ad patrem conuertit, oues Christi ad ouile reduxit, membra capiti conglutinauit! Benedictus Deus, Qui semper cogitat cogitationes pacis et vult omnes saluos fieri, et ad agnitionem veritatis venire! Benedicti sunt fratres nostri Michael archiepiscopus metropolita et coepiscopi eius Rutheni, qui aures suas non obturauerunt ad vocem Domini, sed Illi ad ostium cordis stanti et pulsanti aperuerunt, per Ipsius gratiam, Qui dat velle et perfi||(95)cere, pro bona voluntate! Det illis Deus abundantiam cœlestium donorum, et conseruet et corroboret in hoc sancto proposito cum omni clero et fidei populo, ut permaneant in charitate et obedientia sanctæ Romanæ ecclesiæ, matris suæ, ut agnoscant et perpetuo confiteantur magnitudinem Diuinæ misericordiæ erga ipsos, et ambulent in via Domini, conseruantes vnitatem spiritus in vinculo pacis nobiscum, vt filij nostri dilecti, quos singulari nostro cum gaudio suscepimus in Domino.

«Ita Christus Dominus, pro Sua [im]mensa clementia, Ruthenorum exemplo, Græcos omnes, ab orthodoxae fidei tramite aberrantes, et qui eos in erroribus sequuntur, permoueat, qui Ruthenis ipsis in hac reconciliatione preire debuerunt, qui diu duplici grauissimo iugo animæ et corporis premuntur [1], quorum calamitatem dies et noctes lugemus,—ut et ipsi sectentur vnitatem et pacem, et erroribus et tenebris reiectis amplectantur veritatem et lu-

[1] опечатка: præmuntur

cem, et reuertantur ad nos, qui intra cor nostrum in visceribus Iesu Christi eos recipere optamus, vt in omnibus glorificetur Deus et Pater Domini nostri Iesu Christi, et fiat vnum ouile et vnus Pastor. Amen.

«Volumus autem præsentium literarum transumptis et impressis, notarij publici manu subscriptis et sigillo personæ, in dignitate ecclesiastica constitutæ, obsignatis, eadem prorsus fides in iudicio et extra illud, vbique locorum habeatur, quæ eisdem præsentibus haberetur, si forent exhibitæ vel ostensæ.

«Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostrae receptionis, vnionis, adiunctionis, annexionis, incorporationis, permissionis, concessionis et indulti infringere [1], vel ei ausu temerario contra ire.

«Si quis autem hoc attentare præsumpserit [2], indignationem Omnipotentis Dei ac beatorum Petri et Pauli apostolorum Eius se nouerit incursurum. Datum Romæ, apud sanctum Petrum, anno incarnationis Dominicæ millesimo quingentesimo nonagesimo *quinto decimo* (sic), 21 ianuarij, pontificatus nostri anno quarto».

A to zaś po Polsku tesz słowa wyłożone dla tych, ktorzy Łacińskiego ięzyka nie rozumieią:

«Абы теды певное и вечное сведецътво было, и ку тому вечъная паметка, о прыверъненью и соединению народу Руского (до церкви Рымъское), тымъ нашимъ вечнымъ постановеньемъ велебъную братию, Михаила * аръхиепископа * митрополиту * и инъшые епископы Руские высъшей помененые, которые декретомъ сезволилися и на листехъ, до насъ посланыхъ, подъписалися, такъ

«Aby tedy pewne y wieczne świadectwo było, y ku temu wie(96—11)czna pamiątka, o przywroceniu y ziednoczeniu narodu Ruskiego, tym naszym wiecznym postanowieni[e]m wielebną bracią [3] Michała archiepiskopa mitropolitę y insze biskupy Ruskie wyszszey namienione, ktorzy dekretem zezwolili się y na listach, do nas posłanych, podpisali się, tak tu przytomnych, iako y nie

* эти три слова въ старопечатномъ экземплярѣ подчеркнуты и на полѣ старинным почеркомъ замѣчено: «ари! врага Божого Михайла Рагозу!» [1] опечатка: infringore [2] опечатка: presumpserit [3] опечатка: wielebna bracia

тутъ бытъныхъ, яко и небытныхъ, посполу зо всимъ ихъ духовенствомъ ‖(223) и людомъ [1] народу Руского, которые до паньства и державы дочасное намильшого сына нашого Жыкгимонта, Польского и Шведъского короля, належатъ, ку чти а хвале Пресветое и неразделимое Тройцы, Отца и Сына и Духа Светого, ку розмноженью и подвысшенью веры хрестиянъское,—на лоно церкви католическое и до единности светого Рымъского костела, яко члонъки нашн о Христе приймуемъ, единочымъ, прылучаемъ, спонваемъ и втеляемъ.

«А для большого сведецътва милости нашое противъ имъ, вси светые обрядки и церымонии, которыхъ Руские епископы и духовенство, водлугъ постановеня светыхъ отецъ Греческихъ, въ Божой службе и въ пресветой жертве, литоргии и въ справованью инъшыхъ сакраментовъ и въ инъшыхъ объходахъ светыхъ, бы только правде и науце веры католическое не были противные и сполечности зъ Рымъскимъ костеломъ не вышыхали, тымъже Рускимъ епископомъ зъ ласка‖(224)вости апостольское дозваляемъ, безъ перекавы въсякого становенья и ординацей апостольскихъ и иншыхъ противныхъ речей якихъже кольвекъ.

«Вси теды единостайне и единымъ духомъ благословимо Бога Небеснаго и Отца милосердия, Который Самъ отъ веку творытъ чудеса, Который серъца сыновъские до отца наверънулъ, овъцы Христовы до овчарни прывелъ, члонъки до головы повторе моцно прылучылъ! Благословеный Богъ, Который завжды мыслитъ мысли покоя и хочетъ, абы вси были спасени, и до познанья правды прышли [2]! Благословени суть бра-

przytomnych, pospołu ze wszytkim ich duchowieństwem y ludem narodu Ruskiego, ktorzy do państwa y dzierżawy doczesney namilszego syna naszego Zygmunta, Polskiego y Szweckiego krola, należą, ku czci a chwale świętey y nierozdzielney Troyce, Oyca y Syna y Ducha Ś., ku rozmnożeniu y podwyszszeniu wiary krześciańskiey,—na łono kościoła katolickiego y do iedyności świętego Rzymskiego kościoła, iako członki nasze w Krystusie przyimuiemy, iednoczymy, przyłączamy, spaiamy y wcielamy.

«A dla więtszego świadectwa miłości naszey przeciwko im, wszytkie święte obrzędy y cerymonie, ktorych Ruscy biskupi y duchowieństwo, według postanowienia świętych oycow Greckich, w Bożey służbie y naświętszey ofierze, mszy y w sprawowaniu inszych sakramentow y w inszych obchodach świętych, by tylko prawdzie y nauce wiary katolickiey nie byli przeciwne y społeczności z Rzymskim kościołem nie psowali, tymże Ruskim biskupom z łaskawości apostolskiey dozwalamy, krom przeszkod wszelakich konstytucyi y ordynacyi apostolskich y inszych rzeczy przeciwnych iakichkolwiek.

«Wszyscy tedy iednostaynie y iednym duchem błogosławmy Boga Niebieskiego y Oyca miłosierdzia, Ktory czyni Sam cuda od wieku, Ktory serca synowskie do oycow nawrocił, owce Krystusowe do owczarniey przywiodł, członki do głowy powtore mocno przyłączył! Błogosławiony Bog, Ktory zawsze myśli myśli pokoiu y chce, aby wszyscy byli zbawieni, y do vznania prawdy przyszli! Błogosławieni są bracia naszy Michael

[1] опечатка: «людемъ» [2] 1 Тимоѳ. II, 4: «Иже всѣмъ человѣкомъ хощетъ спастися и въ разумъ истины прiити»

тия * нашы * Михайло *, архиепископъ * митрополитъ, и иньшие епископы его Руские, которые ушью не заткали на голосъ Господень, але стоящему Ему у дверей серъца и толькущему отворыли, черезъ Егожъ благодать, Который даеть хотение и соверъшение за добрую волю! Нехай имъ дасть Богъ обильность даровъ небеских, и да сохранитъ и укре‖(225)пить ихъ въ томъ предъсевзятью зо всимъ духовенствомъ и вернымъ людомъ, абы трывали въ милости и въ послушенъстве светого Рымъского костела, матеры своее, абы познали и уставичне исповедали величество Боского милосердия противъ собе, и абы ходили путемъ Господнимъ, заховуючи единость духа въ соузе покоя зъ нами, яко сынове наши возлюбленъные, которыхъ приняли есмо о Господе зъ особливымъ весельемъ нашымъ.

arcybiskup mitropolit y inszy biskupi iego Ruscy, ktorzy vszu swoich nie zatkali na głosy Pańskie, ale Iemu v drzwi serca stoiącemu y kołacącemu otworzyli, przez Iegosz łaskę, Ktory daie chcenie y dokończenie za dobre wolą! Niechay im da Bog o‖(97)kwitość darow niebieskich, y niechay zachowa y vmacnia ich w tym przedsięwzięciu ze wszytkim duchowieństwem y wiernym ludem [1], aby trwali w miłości y w posłuszeństwie świętego Rzymskiego kościoła, matky swey, aby poznali y vstawicznie wyznawali wielkość Boskiego miłosierdzia przeciwko sobie, y aby chodzili na drodze Pańskiey, zachowuiąc iedność ducha, rozwiąski pokoiu z nami, iako synowie naszi namilszi, ktorych przyięliśmy w Panu z osobliwem weselem naszym.

«Такъ Христосъ Господь, водлугъ Своее незмерное ласки, прыкладомъ * Руси *, нехай * всихъ * Грековъ *, которые отъ старожытное веры заблудили, и тыхъ всихъ, которые ихъ въ блудахъ наследують, възрушитъ, которые въ томъ соединению мели бы передъ Русью продковати, кгдыжъ такъ давно двоякимъ незмерне тяжкимъ ермомъ, душнымъ и телеснымъ, стиснены суть, которыхъ утрапенья въ день и въ ночы оплакиваемъ,—абы и они наследовали едино‖(226)сти и покою, а откинувъши блуды темности, абы ся закохали въ правде и въ светлости, и абы ся до насъ навернули, которыи прагнемо ихъ прыняти до серца нашого по милости Исусъ Хрыстовой, абы во всихъ былъ

Tak Krystus Pan, według Swey niezmierney łaski [2], przykładem Rusi, niechay wszystkie Greki, ktorzy od starożytney wiary zabłądzili, y tych wszytkich, ktorzy ich w błędach naśladuią, wzruszy, ktorzy w tym ziednoczeniu mieli by przed Rusią przodkować [3], gdysz tak dawno dwoiakim niezmiernie cięszkim iarzmem, dusznym y cielesnym, są ściśnieni, ktorych vtrapienia we dnie y w nocy opłakiwamy,—aby y oni naśladowali iedności y pokoiu, y odrzuciwszy błędy ciemności, aby się zakochali w prawdzie y w św[i]atłości, y aby się nawrocili do nas, ktorzy pragniemy ich przyiąć do serca naszego we wnętrnościach Iezusa Chrystusa, aby we wszystkich był wielbiony Bog, Ociec Pana

* эти четыре слова въ старопечатномъ экземплярѣ подчеркнуты и на полѣ стариннымъ почеркомъ замѣчено: «хиба проклятого митрополита, поневажъ . . . . патріарху похулилъ» * эти пять словъ въ старопечатномъ экземплярѣ подчеркнуты и на полѣ стариннымъ почеркомъ замѣчено: «не доведешь!» [1] опечатка: ludz*ie* [2] опечатка: łask*y* [3] опечатка: przo*t*kować

хваленъ Богъ, Отецъ Господа нашого Исусъ Христа, и абы было едино стадо и единъ пастыръ [1]. Аминь.

«Хочемъ теды, абы тыхъ листовъ теперешнихъ преписы и выдруковanья, рукою писара преднейшого альбо капитулъного подъписованы и печатью особы якое, на достоенъстве церковномъ постановеное, подъпечатованы, туюжъ веру мели такъ у суду, яко и опрочъ суду, такъ якобы тежъ власные листы были указаны и поданы.

«Нехайже вже жадному чоловекови не будетъ годилося псовати, альбо смелостю упорною противитися сему листови нашому, прынятью, соединению, прылученью, втелению, позволенью, допущеню и ласкавому одъпущению.

‖(227) «А еслибы хто смелъ ся того важыти, нехъ ведаетъ, ижъ упадетъ въ гневъ Божый и благословеныхъ Петра и Павла. Данъ въ Рыме, у светого Петра, року отъ воплощенъя Господня 1596 *».

naszego Iezusa Chrystusa, y aby była iedna owczarnia y ieden pasterz. Amen.

«Chcemy tedy, aby tych listow teraźnieyszych przepisy y wydrukowania, ręką pisarza przednieyszego albo capitulnego podpisane y pieczęcią persony iakiey, na dostoyności kościelney postanowioney, podpieczętowane, tęsz wiarę miały y przy sądzie, y okrom sądu, iakoby tesz właśn*ie* były podane y vkazane.

«Niechayże tedy iuż więcey żadnemu człowiekowi nie godzi się psować, albo śmiałością vporną przeciwić temu listowi naszemu przyięcia, ziednoczenia, przyłączenia, wcielenia, dozwolenia, dopuszczenia y łaskawego odpuszczenia.

«A ieśliby się kto śmiał tego ważyć [2], niechay wie, isz wpadnie w gniew Boży y błogosławionych Piotra y Pawła. Data w Rzymie, v świętego Piotra, roku wcielenia Pańskiego 1596 *».

Отожъ вже маешъ слова власные потверъженъя папежского (, хрестиянский брате, далеко розные одъ баламутни Өилялетовы).

To są własne słowa konfirmacij papieskiey.

А правда, пане Өилялете, же-мъ тя тутъ, яко заеца, выткнулъ. Чы годилося тобе, милосникови правды, яко ся (имъ) менуешъ, такъ великие и поважные слова минати? Аза то малое потверженъе: ижъ на кождого чоловека, хто бы то смелъ възрушыти, што онъ позволилъ, вкладаетъ гневъ Божый и светыхъ верховъныхъ апостолъ Петра и Павла, которыхъ столицою онъ на сесь часъ справуетъ? А якъ же ты смеешъ то судити, ижъ онъ самъ, альбо

A prawda, panie Philalecie, żem cię tu, iako zaiąca, wytknął. Czy godziło się (98—Uij) tobie, miłośnikowi prawdy, iako się mianuiesz, tak wielkie y poważne słowa miiać? Aza to małe potwierdzenie: isz na każdego człowieka, kto by to śmiał zruszyć, co on pozwolił, wkłada gniew Boży y świętych apostołow Piotra y Pawła, ktorych stolicą on na ten czas włada? A iak że ty to śmiesz sądzić, isz on sam, abo po nim drugi, trzeci może to złamać y wszytkie

[1] Іоан. X, 16 [2] опечатка: *ważić* * въ Латинскомъ текстѣ (см. выше): *quinto decimo* (sic!)

по немъ другий, (альбо) третий, можетъ то зламати и вси церемонии Восточное церкви в-ни-во-што обернути? ‖(228) Азась глухъ, яко ихъ самъ светыми и одъ светыхъ богоносныхъ отецъ Восточное церкви быти предаными поведаетъ и, водлугъ нихъ, (не уймуючы, ани прыдаючы ничого,) справоватися кажетъ?

A што тамже Өилялетъ пишетъ на карте 40, (поведаючы,) же то власная и прызвоитая кожъдому папежови—штокольвекъ нового учынити, и даетъ прыкладъ о жонахъ поповскихъ, якобы мелъ папежъ жоны капланомъ Рымскимъ въ Польще одъняти [1],—и то не певная евангелия! Але рыхлей и подобней то ку правде, ижъ яко вера Рымская въ Полще настала, такъ подобно и каплани безъженные настали. Бо самъ же Өилялетъ поведаетъ, ижъ въ чотырыста летъ по *К*рыстусе капланомъ Рымскимъ жоны одънято. А якъ же бы то мело быти, жебы въ Полще капланомъ жонъ позваляти, а въ Рыме не позваляти, будучы единое и тоежъ веры и послушенъ‖(229)ства папежъского (поневажъ Поляцы не боръзо потомъ веру Христову прыняли)? А еслиже што таковогo было межы капланы, ино подобно большей зъ своее воли, а нижъ съ позволенья папежъского (деялося то).

A ведьже попы нашы Руские и Греческие таковому постановеню николи не подълегали, але яко первей вольные жоны мели, такъ и теперъ мети имъ волно, (который дару воздеръжания не маеть,) быле бы тое вольности въ злый обычай (и противъ правиломъ) не оборочали. Бо што первей таковый былъ звычай: ижъ хто бы хотелъ быти презвитеромъ, альбо

ceremonie cerkwie Oryentalney w-niwecz obrocić? Aza nie słyszysz, iako ich świętemi nazywa y iako to sam przyznawa, isz od świętych oycow Oryentalney cerkwie są postanowione y, wedle nich, się sprawować każe?

A co tamże Philalet pisze na karcie 40: isz to własna y przyzwoita każdemu papieżowi—cokolwiek nowego vczynić, y daie przykład o żonach popowskich, iakoby miał papież żony kapłanom Rzymskim w Polszcze odiąć [2],—y to nie pewna ewangelia! Ale rychley to prawdziwa iest, isz iako wiara Rzymska w Polszcze nastała, tak podobno y kapłani bezżenni nastali. Bo sam że Philalet (wyszszey) powiada, isz po Krystusie we czterzech set lat popom Rzymskim żony odięto. A iak że by to prawda bydź miała, żeby w Polszcze kapłanom żon pozwalać miano, a w Rzymie zakazować, będąc teyże wiary y tegosz posłuszeństwa papieskiego (poniewasz Polacy nie rychło potym wiarę krześciańską przyięli)? A ieśliże co takowego było miedzy kapłany, podobno więcey z swey woli, a nisz z pozwolenia papieskiego.

A wszakże popi Ruscy y Greccy temu postanowieniu nigdy nie podlegali, ale iako pierwey, tak y teraz wolne żony maią, byle by tey wolności in abusum nie obracali. Bo co pierwey takowy był zwyczay: isz kto chciał bydź popem, abo dyakonem, powinien się był wprzod ożenić, ieśliże donum continentiæ nie miał, tosz potym na stan duchowny wstąpić; a gdzieby wprzod na stan du-

[1] см. 2-ую книгу «Памятн. полемич. литер.», стлбц. 1164 [2] см. 2-ую книгу «Памятн. полем. литер.», стлбц. 1163

диякономъ, еслибы безъ жоны быти не могъ, ино повиненъ былъ первей оженитися (и девку, а не вдову, поняти), то потомъ на станъ духовъный вступовати; а если бы на станъ духовъный неоженивъшися вступилъ, таковому вже невольно было женитися, будучы попомъ (, альбо диякономъ). Але теперъ ‖(230) некоторые (безъбожники) не только вторую, але и третюю поймують (, а предся престолови служать, противъ ясныхъ правилъ); попы * за поповъ * дочъки * свое * выдають *, другие ихъ венъчають (, радъ быхъ ведалъ—якимъ шлюбомъ? Нехъ ми укажуть, где попови шлюбъ описанъ у Требнику? Только мирскимъ людямъ)! Запаметали апостольского предания и светыхъ отецъ постановенья и правилъ церковъныхъ, абы жаденъ двойженецъ попомъ, ани диякономъ не былъ, але, по апостолу Павлу, единое жоны мужъ [1]. Изали теды и таковогo блуду, который ся тутъ только въ нашихъ краяхъ у поповъ Рускихъ вкоренилъ, смотречи на геретиковъ,—не потреба ли въ церкви Божой поправити? Якого блуду ани въ Грецыи, ани на Москве, ани въ Волошехъ, (гдекольвекъ веры Греческое зажывають,) не слыхати. (А у насъ все вольно!) Знать, ижъ Ѳилялетъ геретикъ: бо не только единое жоны, але и тройженъцовъ тутъ огуломъ боронитъ, бо у ‖(231) геретиковъ вольно и до десятка, (одну по другой,) если бы мерли, мети. Але въ церкви Восточной хотяжъ естъ обычай жоны попомъ мети (, однакъ тымъ способомъ, яко ся высшей поменило); а коли вже ему перъвая умретъ, никако невольно ему другое поняти, але повиненъ бы въ чернъцы вступити.

chowny wstąpił, nisz się ożenił, takiemu iusz nie godziło się w kapłańſtwie żenić. Ale teraz niektorzy nie tylko wtorą, ale y trzecią (żonę) poymuią, popi dziewki swoie za wdowcow popow oddaią, a drudzy im szluby daią (—co nigdy niesłychana)! Zapomnieli apostolskich tradycij y świętych oycow postanowienia y ‖(99) kanonow srogich, aby żaden dwoyżeniec popem, ani dyakonem nie był, ale vnius vxoris vir, iako apostoł (Paweł) naucza. Azali tedy y takowego błędu w kościele Bożym, ktory się tu tylko w naszych kraiach v popow Ruskich wkorzenił, patrząc na heretyki,—nie trzeba poprawić? Iakiego błędu ani w Grecij, ani w Moskwie, ani w Wołoszech nie słychać! Znać, isz Philalet heretyk: bo nie tylko iedyney żony, ale y troyżeńcow tu ogułem broni, bo v heretykow wolno y do dziesiątka ich mieć, ieśliby marły. Ale w cerkwi Oryentalney chociasz był obyczay żony mieć popom, iednak kiedy mu żona vmrze, iusz nie godziło się drugiey poymować, ale zarazem powinien był w czerńcy wstąpić.

* эти пять словъ въ старопечатномъ экземплярѣ подчеркнуты и на полѣ старинными почеркомъ замѣчено: «якъ лжетъ!» [1] 1 Тимоѳ. III, 2, 12. Тит. I, 6

[1] А маю ль правду мовити? Далеко бы лепей—безъ жонъ въ чистости Пану Богу служыти, вольне, (безъ всякое переказы). Вемъ, же (тутъ) на мя Руские попы крыкнутъ, и лепей Ѳилялетово зданье похвалятъ. Але нехайже своимъ светымъ отцамъ Восточное церкви маютъ [верыти?], которые, прыслухайтеся, што мовятъ:

Епиѳаней светый «Противъ ересей» такъ пишетъ:

«Светое ерейство маетъ быти зъ девственъниковъ наболей, альбо съ пустынъножытелей; а где бы такихъ до службы не стало, ино съ тыхъ, которые ся одъ власныхъ жонъ воздержаютъ. А если который сперъ‖(232)ву повстягливый вдовцемъ бы зосталъ, можетъ мети местце епископъское, ерейское, дияконское и подъдияконъское».

Тотъ же «Ереси 59» пишетъ:

«Церковъ (поведа) не прыймуеть еще жывущого и дети родящого, и единое жоны мужа, але таковoго, который ся одъ единое повстегнулъ альбо у вдовст[в]е жылъ, диякона и ерея и епископа, и поддиякона, а звлаща тамъ, где сутъ щырые правила церковъные. Але ты мне речешъ, (ижъ) на некоторыхъ местъцахъ иереeве, дияконове и поддияконове еще дети родятъ; але то не естъ водлугъ правъ церъковныхъ, але водлугъ смыслу людского, который за часомъ слабеетъ».

Потуль Епифаней светый.

А Златоустый светый (Гомилий 2 «О терпению Иевовомъ») што мовитъ—слухай: «Реклъ (поведа) Павелъ светый «единое жоны мужъ» не тымъ способомъ, абы ся то теперъ въ церкви заховати мело; бо теперъ по‖(233)треба, абы (поведа) чистостю иерей украшенъ былъ».

A mam li prawdę mowić? Daleko by lepiey było, gdzie by mogli bez żon w czystości żyć a Panu Bogu wolnie służyć. Wiem, że na mię Ruscy popi vderzą y Philaletową sentencyą lepiey pochwalą. Ale niechże swoim oycom świętym Greckiego kościoła przysłuchaią się, co im na to odpowiedzą.

Epiphaniusz ś. «Contra hereses» tak pisze:

«Święte kapłaństwo ma bydź z dziewic nawięcey, abo z pustelnikow; a gdy by tych do służby nie zstało, tedy z tych, ktorzy się od własnych żon powściągaią. A ieśli ktory zprzodku powściągliwy wdowcem by został, może mieć mieysce biskupie, kapłańskie, dyakońskie y poddyakońskie».

Tenże «Herezij 59» pisze:

«Kościoł nie przyimuie ieszcze żyiącego y dzieci rodzącego, iedney żony męża, ale takiego, k[t]ory się od iedney powściągnął, abo we wdowstwie żył, dyakona y kapłana y biskupa y poddyakona, a zwłaszcza tam, gdzie są szczyre kanony albo prawa kościelne. Ale ty mnie rzeczesz: nà niektorych mieyscach kapłani, dyakonowie y poddyakonowie ieszcze dzieci rodzą; ale to nie iest wedle praw kościelnych [2], ale wedle zmysłu ludzkiego, ktory za czasem słabieie».

Poty Epifaniusz.

A Chryzostom ś. (Homil. 2 «De patientia Iob») mowi: «Rzekł (prawi) Paweł ś. «iedney żony mąsz» nie tym sposobem, aby się to teraz w kościele zachować miało; bo teraz potrzeba, aby (powiada) czystością kapłan ozdobiony był».

[1] противъ этого абзаца на полѣ стариннымъ почеркомъ замѣчено: «смотри!» [2] опечатка: kaścielnych

Тоежъ мовитъ и Грыгорей Нисский въ книгахъ «О девичестве» главы остатнее, и Кирылъ Ерусолимский, «Катех[исисъ]», *2*.

Отожъ, хрестиянъский брате, слепъ того Ѳилялетъ, што светые отцеве пишутъ, а только на то очи розъзявилъ, што папежъ капланомъ своимъ жоны отнялъ. Еслижъ папежове въ томъ блудятъ, то-ть и отцове светые, якось слышалъ, недобре научаютъ!

Але, пане Ѳилялете, Трульские то правила! А ваши геретические языки папежа щыплютъ, не отцеве светые, которые завжды чыстость залецали и сами ее миловали. Не мелесь прото щымъ [1] на пляцъ выеждчати: же папежове жоны капланомъ отняли; бо видишъ, што светые отцеве пишутъ: яковый былъ звычай церъкви Божое?

‖(234) Далъ бы то Панъ Богъ, жебы ся и нашы попы обачыли, а жонамъ покой давшы, въ чыстости правой жыти хотели. Подобно бы пильнейшые книгъ и науки были, ани бы дети ихъ дуръные церквей дедичнымъ правомъ не домагалися. Якихъ ся блудовъ теперъ у насъ съ того самого намножыло— страхъ и поведать! (А такъ еслиже имъ позваляютъ жоны мети, нехъже сами собе права двойженъствомъ не ламълютъ.)

Ѳилялетъ.

Еще Ѳилялетъ на карте 41 прыпоминаетъ съ тогожъ листу папежъского слова, которые владыкове у вызнанью веры мовили: «вызнаваемъ, же подъ единою только особою правдивый и досконалый Христосъ и тело бываетъ браное». И далей нарекаетъ на владыки, мовечы: «Изали (поведа), милые вы-

Tosz mowi Gregorius Nisenus libro «De virginitate», cap. vltimo, y Cyryllus Hierozolimski, «Katech.», *12*.

‖(100—𝔘iij) Otosz, bracie krześciański, ślepy tego Philalet, co oycowie ś. piszą, a tylko na to oczy otwar[ł], co papież żony kapłanom odiął. Ieśli tedy papieżowie w tym błądzą, iako Philalet baie, toć y oycowie ś. nie dobrze nauczaią.

Ale Trulskie to kanony, Philalecie! A heretyckie wasze ięzyki papieża szczypią, nie oycowie ś., ktorzy zawsze czystość zalecali y sami w niey żyli. Nie miał byś przeto z czym na plac wyieżdżać: że papieżowie żony kapłanom odięli; bo widzisz, co oycowie ś. mowią: iaki był zwyczay kościoła Bozego?

Dał by to Pan Bog, żeby się y naszy popi obaczyli, a żonam pokoy dawszy, w czystości prawey żyć chcieli. Podobno by pilnieyszy ksiąg y nauki byli, ani by dzieci ich głupie cerkwi dziedzictwem nie posiadały. Iakich się błędow ztąd v nas namnożyło—strach y powiadać!

Philalet.

Y ieszcze Philalet na karcie 41 przypomina z tegosz listu papieskiego słowa, ktore władykowie w profesij wiary wyznawali, mowiąc: «wyznawamy, że pod iedną tylko osobą prawdziwy y doskonały Krystus y ciało bywa brane». Y daley narzeka na władyki, mowiąc: «Izali (powiada), mili wyznawcy, na

[1] т. е.: «съ чимъ»

знавцы, на томъ листрыкейскомъ Өлоренътейскомъ сыноде о такихъ вызнаньяхъ снилося кому зъ Грековъ?» [1]

||(235) Отказъ.

О, превротный геретику! И якось то улапивъши одно словце, несправедливе смыслъ его выкладаешъ, и тымъ словомъ только выворочаешъ, якобы вже у-въ обудвухъ особахъ хлеба и вина не былъ Христосъ целый, але токмо въ единой! Аза не видишъ, ижъ тутъ не тымъ способомъ мовитъ, жебы у-въ обудвухъ особахъ хлеба и вина не мелъ быти целый Хрыстосъ, але тымъ—абыхъмо въ кождой и поединъковой особе, такъ хлеба, яко и вина, правдиве верыли и вызнавали быти целого а нероздельного Христа, такъ яко и подъ обема особами не большей, ани меншей веруемо.

Спыталъ бымъ тебе, Өилялете, где бысь былъ правдивымъ Русиномъ: якое мы Тело Хрыстово теперъ прыймуемъ, чы мерътвое, которое висело на кресте (безъ души и) безъ крове, чыли жывое и ожывляющее, якое теперъ седитъ одесную Бога От||(236)ца Своего зъ душею и божествомъ, а коротко мовечи—целого и нераздельного Христа, (онъ хлебъ жывый, который сошелъ со небесъ, целого, мовлю,) такъ въ особе хлеба, яко и въ особе вина, такъ въ единой, яко и въ обоей особе, верючи, ижъ целый естъ Христосъ (, не болшей въ обудвухъ, не меньшей въ единой которой же колвекъ)? И для тогожъ называемъ въ литурътии светой тую светую (службу)—жертвою безъкровною. Бо где быхъмо такъ не верили, тогды, пожываючи особы хлеба самого, мусели бысмо тело мертвое безъ крови

tym listrikiyskim Florencskim synodzie o takich wyznawaniach sniło się komu z Grekow?» [2]

Respons.

Pytał bym Philaleta, gdzie by był prawdziwym Rusinem: iakie my Ciało Krystusowe teraz przyimuiemy, czy martwe, ktore wisiało na krzyżu beze krwie, czyli żywe y ożywiaiące, iakie teraz siedzi na prawicy Boga Oyca Swego z duszą y z bostwem, a krotko mowiąc—całego y nierozdzielnego Krystusa, tak w osobie chleba, iako y w osobie wina, tak w iedney, iako y w oboiey osobie, wierząc, isz iest cały Chrystus? A dla tegosz nazywamy w liturgij ś. tę świętą ofiarę niekrwawą. Bo gdzie byśmy tak nie wierzyli, tedy, pożywaiąc osoby chleba samego, musieli byśmy ciało martwe beze k[r]wie wierzyć, iakie na kr[z]yżu po śmierci wi||(101)siało; a pożywaiąc osoby wina, także krew bez ciała wyznawać byśmy musieli, ktora iusz była z ciała wszytka wypłynęła. Czego

[1] см. 2-ую книгу «Памятн. полемич. литер.», стлбц. 1168 [2] см. 2-ую книгу «Памятн. полем. литер.», стлбц. 1167

верыти, якое на кресте по смеръти висело; а пожываючи особы вина, такъже кровъ безъ тела вызнавати бысмы мусели, которая вже съ тела вся была вытекла. Чого нихто зъ веръныхъ не позволитъ. Бо хотяжъ на паметку смерти Исусъ Христовое то чынити маемъ, же насъ теломъ и кровью Своею отъ смерти вечное выкупилъ,—а ведьже теперъ вже не мертвого тела, але жывого, и не мертвое пасоки, ‖(237) але жывотворящее крови Господа нашого Исусъ Христа пожываемъ, и целого (а нероздельного) Христа такъ въ обоей особе, яко и въ кождой зъ нихъ прыймуемъ (, не большей въ óбеюхъ, не меньшей въ единой кождой зъ нихъ).

nikt z wiernych nie pozwoli. Bo chociasz na pamiątkę śmierci Pana Krystusowey to czynić mamy, że nas ciałem y krwią Swoią od wiecznego potępienia wykupił,—a wszakże iusz teraz nie martwego ciała, ale żywego, y nie martwey pasoki, ale ożywiaiącey krwie Pana Krystusowey pożywamy, y całego Krystusa tak w iedney, iako y w oboiey osobie przyimuiemy.

А если ся то кому дивно видитъ, нехъже ми на то откажетъ: оные анахорытове, то естъ пустынножытели, о которыхъ Великий Василей зменъку чынитъ, ижъ собою сакраментъ Тела [1] Хрыстова на пущу бирали, и тамъ часомъ и черезъ [2] два̀ годы ховали,—што тые прыймовали: чы цалого Хрыста, чыли только тело безъ крови, бо тамъ только едину особу хлеба бирали, безъ [3] особы вина?

A ieśli się to komu dziwno widzi, niechże mi na to odpowie: oni anachorytowie, to iest pustelnicy, o ktorych Bazyliusz Wielki wzmiankę czyni, isz z sobą sakramenta Ciała Krystusowego na puszczą bierali, y tam czasem przez dwa roki chowali,—co ci przyimowali: czy całego Krystusa, czyli tylko ciało beze krwie, bo tam tylko iednę osobę chleba bierali, bez osoby wina?

Ку тому въ дорочномъ агнъцу, которого посветившы у великий четвертокъ въ церкви Греческой звыкли ховати,—аза тежъ тамъ въ томъ сакраменте не целого Хрыста прыймуютъ? Але речешъ: же тотъ хлебъ виномъ напоенъ бываетъ. Правда,—але его зась сушатъ; а коли высхнетъ, (повежъ ми:) естъ ли тамъ учулый и ви‖(238)домый елементъ вина? Бо до сакраменъту потреба (не мниманыхъ, але) видомыхъ жывеловъ (хлеба и вина); а где видомого елементу нетъ, ку тому ани смаку вина не чуешъ,—а яко то виномъ назвати можешъ? альбо то мовити, же тутъ естъ

Ktemu w dorocznym sakramencie, ktorego poświęciwszy w wielki czwartek przez cały rok dla chorych w Greckim kościele zwykli chować,—aza tesz tam w tym sakramencie nie całego Krystusa przyimuią? Ale rzeczesz: że ten chleb winem namaczaią. Prawda,—ale go zaś suszą; a gdy wyschnie, iest li tam vczuły y widomy element wina? Bo do sakramentow trzeba widomych elementow; a gdzie widomego elementu niemasz, ktemu ani smaku wina nie czuiesz,—a iako to winem nazwać możesz? abo to mowić, że tu iest y druga osoba, to iest wina, kiedy iusz wszytko

[1] опечатка: «Теле» [2] опечатка: «черезу» [3] опечатка: «безъ»

и другая особа, то естъ вина, коли вже все высхло, и смаку (хлебъ винного) болшей не маетъ? (А ку тому хлебъ казалъ Хрыстосъ ести, а вино казалъ пити. А якъ же ты то виномъ назвати можешъ, коли его не видишъ, коли не пиешъ, ани смаку наветъ винного не чуешъ?) А предсе хотя тамъ всего того нетъ, (и особы вина не пиемъ,) только особу хлеба пожываемъ, веруемъ (предся) моцне (тому), же правдивого Хрыста и подъ тоею единою особою хлеба пожываемъ. А если бысь мовилъ, же, даючы хворымъ, прыливаютъ вина, ино ведаешъ и самъ, же тое вино не естъ сакраментомъ, але только для снаднейшого пожитя хворымъ дается.

Отожъ нехъ то всимъ ведомо будетъ, же и ‖(239) владыкове не для того вызнали, же и подъ единою особою, (такъ яко) и по[дъ] двема прыймуетъся целый (и нерозделный) Хрыстосъ, якобы мели до церкви своее впровадити звычай пожыванья пресветыхъ сакраменътовъ подъ единою особою. Кгдыжъ и на соборе Ѳлоренътейскомъ варовалося то, абы кождая церковь, такъ Заходная, яко и Восточная, водлугъ звычаю своего, сакраментовъ ужывала. А вшакъже не хрестиянинъ, але геретикъ кождый таковый муситъ то быти, который бы Христа роздельн*а*го въ особахъ сакраменъту розумелъ, то естъ половица въ хлебе, а половица у-въ особе вина. (Але церковь правдивая хрестиянъская веруетъ быти не роздельн*а*го Христа, але целого, яко подъ обема особами хлеба и вина, такъ и подъ к*а*ждою зъ нихъ, такъ подъ особою хлеба, яко и подъ особою вина. Поневажъ вси не што инъшого пожываемъ, одно оного правдивого хлеба, Который зступилъ с*о* небесъ, то естъ Христа Бога нашого [1].) А роздел-

wyschło, y smaku więcey nie ma? A przedsię chocia tam drugiego elementu niemasz, tylko osobą chleba [pożywamy], wierzymy mocnie, że prawdziwego Krystusa pożywamy y pod iedną osobą chleba, bo owo wino, w ktorym sakrament dla chorych rozmaczaią, nie iest poświęcone, tylko dla tego się przylewa, aby chory mogł snadniey połknąć.

Także wiedź, że y władykowie nie dla tego wyznali, że y pod iedną osobą, y pod każdą z nich przyimuie się cały Krystus, iakoby mieli do cerkwie swey wprowadzić zwyczay pożywania sakramentow pod iedną osobą. Gdysz y na synodzie Floren*t*skim warowało się to, aby każda cerkiew, iako Oryental‖(102)na, tak y Occydentalna, według zwyczaiu swego, sakramentow vżywała. A wszakże nie krześcianin, ale heretyk musi bydź każdy taki, ktory by temu nie wierzył, isz iako pod obiema osobami, tak y pod każdą z nich cały iest Krystus, chyba ieśliby [2] Philalet tak rozumiał, że iest rozdzielny, połowica Go pod osobą chleba, a druga połowica pod osobą wina, iakiego wyznania kościoł ś. katolicki nigdy nie znał, pamiętaiąc na one słowa Pawłowe (1 Cor. *1*).

[1] Іоан. X [2] опечатка: ieślib*i*

‖(240)н*а*го Христа церьковь католическая не знаетъ, паметаючи на слова Павла светого (1 Кор., *22* [1]).

Өилялетъ.

Прыпоминаетъ еще Өилялетъ, на карте 41, зъ листу папежъского, ижъ владыкове прыняли «вси артыкулы и науки одъ светыхъ канововъ и повъшехныхъ соборовъ, а особливе одъ светого Трыдентейского сыноду становеные» [2]. И тамъже далей судитъ [и] штроөуетъ тотъ сынодъ, «же се въ его канонехъ не одинъ Жыдъ крыетъ» [3]. И прыводитъ тамъ два каноны, то естъ: «ижъ клирыкомъ не годитъся жонъ мети, и мшы светое посполитымъ языкомъ отправовати; а хто бы иначей розумелъ, таковый анаөеме подълегаетъ» [4]. И далей, на карте 42, кладетъ зъ листу папежъского тые слова: «то (поведа) естъ правдивая вера, окромъ которое нихто не можетъ быти збавенъ». И мовитъ Өилялетъ на то: «А такъ (поведа) вси, ко‖(241)торые одъ умученья Христова въ церкви Греческой [жыли]*: докторове, светые отцеве, мученицы, которые тымъ плеткамъ, теперъ по собе вымышленымъ а черезъ теперешнихъ оторванъцовъ вызнанымъ, не верыли,—за проклятыхъ осудили» [5]. И тамъже далей лжитъ, соромотитъ владыковъ, што ядовита слина до губы прынесла, запаметавши своее обетницы, же ни кому лаяти не мелъ.

Отказъ.

Тая прысега стегается не только на сынодъ Трыдентейский, яко Өилялетъ баламутитъ, але тежъ и на (вси)

Philalet.

Przypomina ieszcze Philalet, na karcie 41, z listu papieskiego, isz władykowie przyięli «wszytkie artykuły y nauki od świętych kanonow y powszechnych koncylia, a osobliwie od ś. Trydeńskiego synodu stanowione» [6]. Y tamże daley sądzi y sztrofuie ten synod, «że się w iego kanoniech nie ieden Żyd kryie» [7]. Y przypomina tam dwa kanony, to iest: «isz klerykom nie godzi się żon mieć, y mszy ś. pospolitym ięzykiem odprawować; a kto by inaczey rozumiał, takowy anatemie podlega» [8]. Y daley, na karcie 42, kładzie z listu papieskiego te słowa: «to (pry) iest prawdziwa wiara, okrom ktorey żaden nie może bydź zbawion». Y mowi Philalet na to: «A tak (powiada) wszyscy, ktorzy od vmęczenia Krystusowego w cerkwi Greckiey [żyli]*: doktorowie, śś. oycowie, męczenicy, ktorzy tym plotkam, teraz po sobie wymyślonym a przez teraźnieyszych oderwańcow wyznanym, nie wierzyli,—za przeklętych osądzili» [9]. Y tamże daley lże y sromoci władykow, co iadowita ślina do gęby przyniosła, zapomniawszy swey obietnice, że nikogo sromocić nie miał.

Respons.

Ta przysięga ściąga się nie tylko na synod Trydeński, iako Philalet plecie, ale tesz y na concylia powszechne, kto-

[1] точнѣе указаніе на гл. 1-ую, ст. 13-й [2] см. 2-ую книгу «Памятн. полемич. литер.», стлбц. 1170, 1172 [3] ibid., стлбц. 1174 [4] ibid. стлбц. 1176 * взято изъ «Апокрисиса» [5] см. 2-ую книгу «Пам. полемич. литер.», стлбц. 1176 [6] см. 2-ую книгу «Памятн. полемич. литер.», стлбц. 1169, 1171 [7] ibid., стлбц. 1173 [8] ibid. стлбц. 1175 [9] ibid. стлбц. 1175

соборы вселенские, которыхъ (соборовъ) постановенья вцале заховати обецали. А што тычетъ сыноду Трыдентского, тотъ былъ зложоный напротивъ геретиковъ (новыхъ), Лютерановъ, которые подъ онымъ часомъ шырылися. Якожъ естъ того ведомость певная, же и Грековъ на тотъ сынодъ взывано, и до патрыарховъ одъ папежа по‖(242)сылано. Але ижъ не хотели ани прыбыти, (ани ересямъ таковымъ забегати,) ани посланцовъ своихъ прыслати,—изали вже папежови и Рымляномъ не годилося (безъ нихъ) таковому злому въ церкви Божой забечы и правоверныхъ хрестиянъ остеречы?

rych postanowienia wcale zachować obiecali. A co się tycze synodu Trydeńskiego, ten był złożony naprzeciw heretykow Luteranow, ktorzy pod onym czasem rozmnażali się. Iakosz iest tego ‖(103) wiadomość pewna, isz (snać) y Grekow na ten synod wzywano od papieża, y do patryarchow posyłano. Ale isz nie chcieli ani przybydź, ani posłańcow swoich posłać,—azali iusz papieżowi y Rzymianom nie godziło się takowym herezyam nowym zabiegać y prawowiernych krześcian (od nich) ostrzegać?

А каноны засъ овые о малженъстве клирыковъ, тые ся на духовные Рымские стегаютъ, бовемъ на всякие новые блуды новые тежъ и права творытися мусятъ. Аза то не новый и (николи) неслыханый блудъ и погоршене въ церкви Божой было, ижъ Мартинъ Лютеръ и иные, будучы не только презвитерми, але и мнихами, поутекавшы зъ манастырей, жоны собе мнишки споймовали?! Чого не только тые новые каноны, але и стародавные, якось вышей слышалъ, сродзе заказывали не только мнихомъ, але и простымъ ереемъ: абы, вступивши на станъ духовный, вже не смелъ женитися (,если ся, миръскимъ чоловекомъ будучи, первей не оженилъ).

A kanony zaś owe o małżeństwie klerykow, te się na duchowne Rzymskie ściągaią, bowiem na wszelakie nowe błędy nowe tesz y prawa tworzą się. Aza to nie nowy y niesłychany błąd y pogorszenie w kościele Bożym było, isz Marcin Luter y inni, będąc nie tylko kapłanami (Rzymskimi), ale y mnichami, pouciekawszy z klasztorow, żony sobie mniszki spoymowali?! Czego nie tylko te nowe kanony, ale y stare, iakoś wyszszey słyszał, srodze zakazowały nie tylko zakonnikom, ale y prostym kapłanom: isz, wstąpiwszy na stan duchowny, nie godziło mu się iusz żenić.

‖(243) Службы засъ Божое посполитымъ языкомъ (отправовати)—не до нашыхъ литургей Греческихъ, которые ся Словеньскимъ языкомъ звыкли отправовати, але на Латинские стегаетъ, противъ Немцомъ, которые, будучы Рымъского набоженъства, Немецъкимъ языкомъ безъ воли старъшого своего мшы были впровадили, покинувши старый звычай Латинского костела. Але наши набоженъства, якось вышей слышалъ,

(A co się tknie) służby Bożey pospolitym ięzykiem, (tedy y to)—nie do naszych liturgij Greckich, ktore się Słowieńskim ięzykiem (zdawna ieszcze z początku) zwykły odprawować, ale na Łacińskie ściąga się, przeciw Niemcom, ktorzy, będąc Rzymskiego nabożeństwa, Niemieckim ięzykiem bez woli starszego swego msze byli wprowadzili, porzuciwszy stary zwykły obyczay Łacińskiego kościoła. Ale nasze nabożeństwa, iakoś

водлугъ постановенья светыхъ отецъ Греческихъ Восточное церъкви, яко ся и до сихъ часовъ отправовати звыкли, вцале захованы. А то—то естъ, што былъ Ѳилялетъ зъ листу папежъского укрылъ и (тыхъ) словъ власныхъ не доложилъ. А што Ѳилялетъ вспоминаетъ инъшые каноны Трыдентъские, якобы о нихъ владыкове не ведали, и неведаючы на нихъ прысегали, — певне у Ѳилялета—якие суть—о нихъ ся пытати не будутъ. Досытъ на томъ, же то достаточне (и лепей, нижъ онъ,) ведаютъ, ижъ ‖(244) першымъ канономъ правдивымъ соборовъ вселенскихъ не суть (ни въ чомъ) противни.

wyszszey słyszał, według postanowienia śś. oycow Greckich Oryentalnego kościoła, iako się y do tych czasow odprawować zwykły, wcale zachowano. Czego był Philalet z listu papieskiego vtaił y własnych słow nie dołożył. A co Philalet wspomina insze kanony Trydeńskie, iakoby o nich władykowie nie wiedzieli, y niewiedząc na nie przysięgali,—tedy v Philaleta pewnie się o nich pytać—iakie są—nie będą. Dosyć na tym, że to dostatecznie wiedzą, isz pierwszym kanonom prawdziwym y powszechnym nie są przeciwne.

[Ѳилялетъ.]

На остатку кладетъ Ѳилялетъ завезку тое справы тыми словы: «то естъ правдивая вера, безъ которое нихто спасенъ быти не можетъ». И далей тые слова своимъ паръшывымъ розумомъ разъсужаетъ (, мовечы): «ижъ (поведа) таковою речью вси, которые одъ умученья Хрыстова въ церкви Греческой такъ, яко владыкове, у вызнанью веры не вызнавали, за проклятыхъ осудили»[1].

Philalet.

Kładzie tesz na ostatku tey sprawy Philalet zawiąskę tymi ‖(104—Ⓓ) słowy: «to iest prawdziwa (powszechna) wiara, bez ktorey żaden zbawion bydź nie może». Y daley te słowa swoim parszywym rozumem rozsądza: «isz (pry) taką rzeczą wszyscy, ktorzy od vmęczenia Pana Krystusowego w cerkwi Greckiey tak, iako władykowie, w professij wiary nie wyznawali, za przeklętych osądzili»[2].

Отказъ.

А мой милый Ѳиляплете! А зажъ только на тые Трыденьские каноны, которые ты за плетъки почитаешъ, тая завезка стегаетъся? А гдесь поделъ, душко милый, симъболъ исповеданя веры светое католическое, который на початку всихъ артыкуловъ того вызнанья стоитъ, то естъ симболъ Никейский и Костенътинопольский, который противъ ‖(245) всимъ геретикомъ и

Respons.

A moy miły Philalecie! Azasz tylko na te Trydeńskie kanony, ktore ty za plotki poczytasz, ta konkluzya ściąga się? A gdziesz podział, duszko miły, symbolum wyznania wiary świętey katolickiey, ktore naprzod wszytkich artykułow na samym początku tey professyi stoi, to iest symbolum Nicænum y Constantinopolitanum, ktore przeciw wszytkim heretykom kościoła ś. iest iako działem burzącym?

[1] ibid. стлбц. 1176 [2] ibid. стлбц. 1175

непрыятелемъ церкви светое естъ яко деломъ бурячымъ?

Нужъ оные светые соборы вселенские, которые и сами Грекове за светые маютъ, чы полкнулъ еси ихъ? А чомусь о томъ ни какое зменки не учынилъ, а только на самый сынодъ Трыдентский, згидивши его несправедливе, тую ото завезку натегаешъ? Подобно тебе (соборы вселенские) колютъ у-въ очы, же ихъ не держишъ! Знать, ижесь потомокъ и наследовца оныхъ проклятыхъ предъковъ своихъ: Евиона, Херынта, Арыя, Македония, Несторыя, Евтихия, Өеодора Мопсутского, и иныхъ тымъ подобныхъ! Отожъ, ижесь в. м. подобно зъ ихъ цеху, протось и зменку о томъ симболе и о соборахъ вселенскихъ не учынилъ, на которые ото тая завезка власне стегаетъся, (а не на одинъ сынодъ Трыдентский, и) хто тому (всему, што ся на тыхъ соборахъ постановило,) не верыть, (беспечне речѝ могу, же) спасенъ быти не можетъ.

Nusz one święte koncylia powszechne, ktore y sami Grekowie pro sacrosancta maią, czy połknąłeś ich? A czemuś o tym żadney zmianki nie vczynił, a tylko na samo concilium Trydeńskie, zhidziwszy go niesprawiedliwie, tę oto konkluzią naciągnąłeś? Podobno (bo) ciebie kolą w oczy, że ich nie dzierżysz! Znać, żeś potomek y naśladownik onych przeklętych przodkow twoich: Ebiona, Cherynta, Arya, Macedoniusza, Nestorya, Ewtychia, Theodora Mopsuskiego y innych tym podobnych! Otosz, iżeś twa miłość podobno z cechu ich, przetosz y zmianki o tym symbole y koncyliach powszechnych nie vczynił, na ktore oto ta konkluzya właśnie służy: kto tym nie wierzy, taki zbawion bydź nie może.

‖(246) А овъ зась розсудокъ твой паршывый—што мовишъ: нижъ тые вси, которые одъ умученья Хрыстова Трыдентъскимъ канономъ не верыли и о нихъ не ведали, за проклятыхъ (поведаешъ) якобысмо осудили—прысмотрыся, если естъ (кгречы)? Бо не только светые отцеве Греческие, але и сами апостолове Хрыстов*и* такимъ твоимъ розсудъкомъ проклятыми бы зостали: бо тые не только Трыдентейского, але ани Никейского, альбо Ко*н*стентинополского собору, и симболу светого, (на нихъ постановеного,) не видели, а предся—хто бы, водлугъ вызнанья символовъ тыхъ светыхъ соборовъ, не верылъ, смеле ся мовити мо*жетъ*, нижъ спасения не доступитъ.

A ow zaś rozsądek twoy parszywy—co mowisz: isz ci wszyscy, ktorzy od vmęczenia P. Krystusowego Trydeńskim kanonom nie wierzyli y o nich nie wiedzieli, za przeklętych (powiadasz) iakobyśmy poczytali—patrzże, iaki iest? Bo nie tylko ś. oycowie Greccy, ale y sami apostołowie Krystusow*i* takim twoim rozsądkiem przeklętymi by zostali: bo ci nie tylko Trydeńskiego, ale y Niceńskiego, abo Konstantynopolskiego synodu y symbolum ś. nie widzieli, a przedsię kto by, według konfessij symbolow tych świętych koncylij, nie wierzył, śmiele rzeć mo*gę*, że zba‖(105)wion bydź nie może.

А еслибысь поведилъ, же тамътые сымболы пошли (, яко зъ жерела,) зъ

A iesliby rzekł, że tamte symbola poszły z symbolum apostolskiego,—praw-

сымболу апостолского, — правъда; але не мало речей тые соборы (помененые) прыложыли, чого въ симъболе апостольскомъ не было. А хо‖(247)тяжъ хрестияномъ православнымъ досыть было на симъболе апостольскомъ [1], але, кгды ереси диявольские розмаитые наставати почали, светые отцеве не мели досыть на симъболе апостольскомъ, хотя былъ кгрунтомъ всихъ симболовъ, але инъшие симъболы по немъ творыли и Духомъ Светымъ оные списали, (яко чого потребу быти бачили,) и таковые жъ завезки, хтобы имъ не верилъ, (на хрестияны) вкладали, а предся тымъ апостоловъ светыхъ проклятыми не починили.

Такъже и владыкове тою завезкою светыхъ отецъ и учытелей и мучениковъ церъкви Гречеcкое за проклятыхъ не маютъ, але тыхъ всихъ, которые такъ, яко отцеве Греческие верыли и научали, если хто не верытъ, за проклятыхъ быти розумеютъ. Съ которыхъ цеху в. м., пане Филяплете, естесь: бо не такъ верышъ, яко пишешъ; ани такъ пишешъ, яко видишъ (и чытаешъ), але што лепъшого минаешъ; ‖(248) а то только, што твоему несправедливому розъсудкови служитъ, съ тымъ на пляцъ выеждчаешъ; а будучи геретикомъ, за Русина удаешъся.

Ѳилялетъ.

Затымъ чынитъ зменъку листу владыки Володымеръского, до его мс. князя кардынала Радивила зъ Рыму писаного, въ которомъ владыка Володимеръский ознаймуетъ, же имъ вси церимонии Греческие вцале захованo, (такъже) и вси сакрамента, наконецъ и пры сымболе, яко естъ обычай въ церквахъ

da; ale nie mało rzeczy te koncylia przyłożyły, czego w symbole apostolskim nie było. A chociasz krześcianom prawowiernym dosyć było na symbole apostolskim, ale, gdy herezyie dyabelskie rozmaite nastawać poczęły, ś. oycowie nie mieli dosyć na symbole apostolskim, chocia był (y iest) gruntem wszytkich symbolow, ale insze symboły po niem tworzyli y Duchem Ś. one zpisali, y takowesz zawiąski, ktoby im nie wierzył, czynili, a przedsię tym apostołow ś. przeklętemi nie poczynili.

Także y władykowie tą konkluzyą świętych oycow y doktorow [y] męczęnnikow kościoła Greckiego za przeklętych nie maią, ale tych wszytkich, ktorzy tak, iako oycowie Greccy wierzyli y nauczali, a nie wierzą, tych za przeklętych bydź rozumieią. Z ktorych cechu twa mość, panie Philaplecie, iesteś: bo nie tak wierzysz, iako piszesz; ani tak piszesz, iako widzisz, ale co lepszego miiasz; a to, co tylko twemu niesprawiedliwemu rozsądkowi służy, z tym na plac wyieżdżasz; a będąc heretykiem, za Rusina vdaiesz się.

Philalet.

Zatym czyni zmiankę listu władyki Włodzimierskiego, do iego x. mci xiędza kardynała Radziwiła z Rzymu pisanego, w ktorym władyka Włodzimierski pisze oznaymuiąc, że im religią Grecką wcale zachowano y wszytkie sakramenta, nakoniec y przy symbole, iako iest obyczay w Greckich cerkwiach mowić, zostawiono.

[1] въ старопечатномъ экземплярѣ опечатка: «апостольскимъ»

Греческ[и]хъ мовити, зоставлено. Съ чого ся Өилялетъ въ писанью своемъ насмеваетъ, и өальшы а зрады владыкамъ прыписуетъ, и за тотъ листъ въстыдатися кажетъ [1].

Z czego się Philalet naśmiewa, y fałsze a zdrady władykam przypisuie, y wstydzić się za ten list każe [4].

Отказъ.

Не леда скромность и тихость панъ Өилялетъ, яко ся обецалъ, показуетъ, и людямъ учтивымъ, пастыремъ и епископомъ церкви Божое, өальшы и ‖**(249)** зрады прыписуетъ. Запаметалъ подобно, што писмо мовить: «князю людей твоихъ не рцы зла» [2]. Але не дивъ! Бо у него князь—Арей проклятый! А не толко на епископы, але и на самого помазанъца Божого, штроөуючи справы его и листы и врядъ канъцелярыи его, якобы прысеги своее постерегати не мели,—мечется. За што таковогожъ бы подякованья былъ годенъ; але скромности хрестиянъской өолькгуючы, такъ на тые слова отказуемъ: прыстойней есть тому верыти, што ся на око видитъ, яко ся владыкове въ церквахъ своихъ справуютъ, а нижъ Өилялетови, который то, чого не виделъ, твердитъ. А зажъ не вси церымонии водлугъ стародавного звычаю въ церъквахъ Божихъ отправуютъ? изали не по старому симъболъ мовятъ, хотя о похоженью Духа Светого «и отъ Сына» досконалей верятъ? Нехай покажетъ Өилялетъ, яко смелъ неправдиве написати: што нового до церквей своихъ одъ того часу, яко зъ Рыму ‖**(250)** прыехали, въпровадили? што ся (таковогo) въ церымонияхъ альбо въ сакраментахъ отменило? Зголa ничого! И овшемъ, гдебы сцызмы проклятое [3] не отступи-

Respons.

Nie lada skromność y cichość pan Philalet, iako się obiecał, pokazuie, isz ludziom vczciwym, pasterzom y biskupom kościoła Bożego, fałsze y zdrady przypisuie. Zapamiętał podobno, co pismo mowi: «starszemu ludu twoiego nie złorzecz» (Exo. 22). Ale nie dziw! Bo v niego starszy—Aryusz przeklęty! A nie tylko na ‖**(106)** [5] biskupy, ale y na samego pomazańca Bożego, sztrofuiąc sprawy y listy iego k. m. y vrząd kancellarij iego, iakoby przysięgi swey postrzegać nie mieli,—miece się. Za co takiegoszby podziękowania godzien; ale skromności krześciańskiey folguiąc, tak na te słowa odkazuiem: przystoyniey iest temu wierzyć, co się na oko widzi, iako się władykowie w kościelech swoich sprawuią, a niszli Philaletowi, ktory to, czego nie widział, twierdzi. Azasz nie wszytkie ceremonie według starodawnego zwyczaiu w cerkwiach swoich odprawuią? izali nie po staremu simbolum mowią, chocia o pochodzeniu Ducha Ś. «od Syna» doskonaley wierzą? Niech pokaże Philalet, iako śmiał nieprawdziwie napisać: co nowego do cerkwi swoich od tego czasu, iako z Rzymu przyiachali, wprowadzili? co się w ceremoniach albo w sakramenciech odmieniło? Nic zgoła! Y owszem gdzieby schizmy przeklętey nie odstąpili y posłuszeństwa pastyrzowi naywyszszemu nie wyznawali, z samych

[1] см. 2-ую книгу «Памятн. полемич. литер.», стлбц. 1176, 1178 [2] Исход. XXII, 28: «——да не речеши——» [3] въ старопечатномъ экземплярѣ опечатка: «приклятое» [4] см. 2-ую книгу «Памятн. полемич. литер.», стлбц. 1175, 1177 [5] нѣтъ внизу страницы, какъ бы слѣдовало ожидать: Oij

ли и послушенъства найвысшому пастырови не вызнали, зъ самыхъ стародавъныхъ церымоней струдна бы неведомый мелъ познати, если суть въ той единости, альбо (по старому) въ сцызме, бо все ся по старому, наветъ и каленъдаръ старый, хотя его видятъ ижъ далеко съ клюбы выпалъ, заховуютъ,—о чомъ будетъ нижей, кгды до того порядъкомъ прыйдетъ. А якъже тутъ верыти Ѳилялетови въ такъ ясной неправде его?!

Ѳилялетъ.

Кладетъ потомъ Ѳилялетъ на каръте 43 слова зъ листу папежъского, ижъ владыкове, въ Рыме будучы, прыобецали именемъ всихъ, ижъ митрополитъ, владыкове и иное духовенъство Руское и люде свецъкие мели то все прыняти, и такоежъ вы‖(251)знанье веры учынити, и папежови послушенъство отдати; а затымъ крывопрысяжъцами владыковъ называетъ, а то—(съ тыхъ меръ,) ижъ не вси тому досыть учынили и папежови послушенъства не отдали; а далей, яко урадовъ духовныхъ, такъ и добръ церъковныхъ, митрополита и владыковъ отсужаетъ [1].

Отказъ.

Подобно Ѳилялетъ на Премыского и на Львовъского погледаетъ, ижъ они, яко апостатове, одъступивъшы своего (власного) постановенья, прысеги такоежъ не учынили, такъже и иные противники (зъ ними). Досытъ на митрополите и на иныхъ владыкахъ, которые на соборе Берестейскомъ то все, што черезъ послы свое обецали, скутечне зыстили,

starodawnych cerymoniy ztrudna by miał niewiadomy poznać, ieśli są in vnione, albo in schizma, bo wszytko się po staremu (odprawuie), nakoniec y kalendarz stary, chocia go widzą isz daleko z kłoby wypadł, obserwuią,—o czym będzie niżey, gdy do tego porządkiem przyidzie. A iakosz tu wierzyć Philaletowi w tak iasney nieprawdzie iego?!

Philalet.

Kładzie potym Philalet na karcie 43 słowa z listu papieskiego, isz władykowie, w Rzymie będąc, pryobiecali imieniem wszytkich, isz mitropolit, władykowie y inne duchowieństwo Ruskie y świeccy ludzie mieli to wszytko przyiąć, y takiesz wyznanie wiary vczynić, y papieżowi posłuszeństwo oddać; a zatym krzywoprzysięscami władykow nazywa, a to—isz nie wszyscy temu dosyć vczynili y papieżowi posłuszeństwa nie oddali; a daley, iako vrzędow duchownych, tak y dobr kościelnych, mitropolita y władykow odsądza [2].

Respons.

Podobno Philalet na Przemyskiego y na Lwowskiego po‖(107)gląda, isz oni, iako apostatowie, odstąpiwszy swego postanowienia, przysięgi takieyże nie vczynili, także y inni adwersarze. Dosyć na mitropolicie y na innych władykach, ktorzy na synodzie Brzeskim to wszytko, co przez posłow swoich obiecali, skutecznie ziścili, y przysięgę na posłuszeństwo

[1] см. 2-ую книгу «Памятн. полемич. литер.», стлбц. 1180, 1182

[2] см. 2-ую книгу «Памятн. полемич. литер.», стлбц. 1179, 1181

и прысегу на послушенство уделали; а по свецкихъ до тое справы мало: кгдыжъ овцы (посполите) за пастырми мели бы ити, а не пастыре за овцами. А ижъ другие владыкове, запревшися листовъ и поста‖(252)новенья своего, тогожъ учынити не хотели, не дивъ: бо и межы апостолами Хрыстовыми былъ одинъ зменъникъ; бо и за часовъ Хрыста Збавителя нашего, хотя науки Его светое Бозкое слухали и на розмаитые чуда очыма телесными (завъжды) смотрели, предъся не вси и не заразъ въ Него уверыли. Изали вже для того наука Хрыстова была того прычыною? Певне не наука, которая всихъ до спасения и до познанья правды вела, але злость людская, упоръ и заслепенье. Такъже власне и теперъ: не тая светая згода и единость естъ прычиною того розорванья, але упоръ а затверделость серъца людей некоторыхъ, што лепей хвалятъ вызнанье веры Арыянское, анижъ католическое, и волятъ быти подъ послушенъствомъ * Махометовымъ*, который имъ пастырей (до церъкви) подаетъ, анижъ подъ Христовымъ наместникомъ.

vdziałali; a po świeckich do tey sprawy mało: gdysz owce za pastyrzami miałyby iść, a nie pastyrze za owcami. A isz drudzy władykowie, zaprzawszy się listow y postanowienia swego, tegosz vczynić nie chcieli, nie dziw: bo y miedzy apostołami Krystusowemi był ieden zmiennik; bo y za czasow Pana Krystusowych, chocia nauki Iego ś. Boskiey słuchali y na rozmaite cuda oczyma cielesnemi patrzyli, przedsię nie wszyscy y nie zarazem w Niego vwierzyli. Izali tedy dla tego nauka Krystusowa była tego przyczyną? Pewnie nie nauka, ale złość ludzka, vpor a zaślepienie. Także właśnie y teraz: nie ta święta zgoda y iedność iest przyczyną tego rozerwania, ale vpor a zatwardziałość serca ludzi niektorych, co lepiey chwalą professyą wiary Aryańskiey, anisz katolickiey, y wolą bydź pod posłuszeństwem Machometowym, ktory im pastyrze podaie [1], anisz pod Krystusowym namiestnikiem.

Отожъ и Өилялетъ, (подобно) Арыяниномъ бу‖(253)дучи, не можетъ тое проөесии, которую митрополитъ и владыкове учинили, хвалити: бо ее давно отступилъ, а только светомъ лудитъ, удаючися за Русина, которымъ николи не былъ; а гдебы его еще хто лепей перекупилъ, местечками и селами болшими (ему) посветилъ, певне бы и на Рускую проөесию (, которое теперъ боронитъ,) губу отворилъ. Не дивъ прото, же, маючи руце добре намазаные за то, таковый розъсудокъ о тыхъ речахъ чы-

Otosz y Philalet, Aryaninem będąc, nie może tey professyey, ktorą mitropolit y władykowie vczynili, chwalić: bo iey dawno odstąpił, a tylko światem łudzą[c], za Rusina się vdaie, ktorym nigdy nie był; a gdzieby go kto lepiey przekupił, miasteczkami y wioskami poświęcił, pewnie by y na Ruską professyą gębę otworzył. Nie dziw tedy, że, maią[c] ręce dobrze namazane za to, taki rozsądek o tych rzeczach daie, y tego, ktorego Pan Krystus słuchać roskazał, iako zbieg katolicki, słuchać

* эти два слова въ старопечатномъ экземплярѣ подчеркнуты, и на полѣ имѣется рукописная старинная замѣтка, которую невозможно разобрать [1] въ старопечатномъ экземплярѣ опечатка: podaią

нитъ, и того, которого Исусъ Христосъ слухати росказалъ, яко збегъ католический, слухати не кажетъ, бо давно и Самого Христа Бога правдивого отступилъ.

А што митрополита и владыковъ яко урядовъ духовныхъ, такъ и добръ церковныхъ отсужаетъ,—(ино) який судья, таковый и декретъ его! Радъ бы Өилялетъ не только тыхъ, але и все духовенъство, и Рымъское, и Греческое [1], в-ни-во-што обернулъ, бо ся ни зъ однымъ не згажаетъ. Але посмотримъ: хто его ‖(254) паръшывыхъ декретовъ выконателемъ будетъ, азали, дасть Богъ, на немъ самомъ выполнятся, же леда въ день тыхъ местечокъ и селъ позбудетъ, на которыхъ теперъ живучи, Руси похлебуетъ а того боронитъ, чого (и самъ) не веритъ, коли подъ владзу и зверхъность католицъкихъ пановъ прыйдетъ: познають его баламутню!

Өилялетъ.

Наблюзнившися Өилялетъ противъ Богу и правде Его и насоромотивши и налаявшися до воли митрополита и владыковъ, вже теперъ до когось старъшого прыселъся.

Послухай же тутъ, хрестиянине милый, на кого тутъ въ розделе осмомъ части первое, на карте 44 [2], прымовку чынитъ и пророчество Даниловo прыводитъ [3]. А хотяжъ сперву особы не менуетъ, але значне [4] на того, хто * старого * календара * поправилъ *, прымовъку потомъ чынитъ, мовечы: «Данилъ пророкъ, въ гла‖(255)ве 7 пророчества своего,

nie każe, bo dawno y Samego Krystusa Boga prawdziwego odstąpił.

A co mitropolita y władykow iako vrzędow duchownych, tak y dobr kościelnych odsądza,—iaki sędzia, takowy y dekret iego! Rad by Philalet nie tylko tych, ale y wszytko duchowieństwo, y Rzymskie, y Greckie, w-niwecz obrocił, bo się z żadnym nie zgadza. Ale spatrzemy: kto będzie iego parszywych dekretow executorem, aza, da Bog, na nim samym wypełnią się, że łada w dzień ‖(108—Ⓞiij) tych miasteczek y wsi pozbędzie, na ktorych teraz mieszkaiąc, Rusi pochlebuie a broni tego, czego nie wierzy, kiedy pod władzą y zwierzchność katolikową przyidzie: poznaią iego bałamutnią!

Philalet.

Nablużniwszy [5] się Philalet przeciw Bogu y prawdzie Iego y nasromociwszy [y] nałaiawszy do woli mitropolita y władykow, iusz teraz do kogoś starszego przysiadł się.

Posłuchay że tu, krześcianinie miły, na kogo tu w rozdziele ośmym części pierwszey, na karcie 44 [6], przymowkę czyni y proroctwa Danielowe przywodzi (Dan. 7). A chociasz zpierwu osoby nie mianuie, ale znacznie na tego, kto starego kalendarza poprawował, przymowkę potym czyni, mowiąc: «Daniel prorok, in ca. 7 proroctwa swego, pro-

[1] въ старопечатномъ экземплярѣ опечатка: «*Гечр*еское» [2] см. 2-ую книгу «Памятн. полемич. лит.», стлбц. 1184 [3] въ старопечатномъ экземплярѣ опечатка: «даниловропы-водитъ» [4] опечатка: «значсне» * эти четыре слова въ старопечатномъ экземплярѣ подчеркнуты и на полѣ старинным почеркомъ замѣчено: «а не таятъ ....одменили чили собѣ на вѣчную бѣду поправили постановленое святими синодами» [5] въ старопечатномъ экземплярѣ опечатка: nabłużniwszy [6] см. 2-ую книгу «Памятн. полемич. лит.», стлбц. 1183

пророкуетъ о кимси [1] таковомъ, што по его веку настати мелъ, который бы розумелъ, же «можетъ одъменити часы и законъ» [2]. А потомъ объмовившы двохъ поганскихъ цесаровъ Июлиуша и Августа, которые месецамъ назвиска на свое имена пременили, кинулся невстыдливе (, яко встеклый,) на пастыра вселенского церкви Хрыстовы, и яко тамъ справы его шацуетъ, не потреба ми повтарати того блюзнерства его. Съ которыхъ познаетъ кождый, хто естъ и якое веры чоловекъ, бо все выкрутами и доводы геретическими нарабляетъ, а коли ему въ нихъ речы не достало, до Лятосовыхъ бреденъ утекаеться.

rokuie o kimsi takim, co po iego wieku nastać miał, ktoryby rozumiał, że «może odmienić czasy y zakon». A potym obmowiwszy dwu pogańskich cesarzow Iuliusza y Augusta, ktorzy imiona miesiącam na swoie imię przemienili, rzucił się niewstydliwie na pasterza kościoła Pana Krystusowego powszechnego, a iako tam sprawy iego szacuie, nie trzeba mi powtarzać tego bluźnierstwa iego. Z ktorych pozna każdy, kto iest y iakiey professij człowiek, bo wszytko (starodawnemi) wykręty y argumentami heretyckimi narabia, a gdy mu w nich rzeczy nie dostało, do Latosowych plotek vcieka się.

Отказъ.

Спыталъ бымъ напервей Ѳилялета: у которого зъ светыхъ отецъ Греческихъ альбо Латинскихъ тое пророчество чыталъ о одъменянъю часовъ и закону, жебы то о календару розумети мели и такъ, я‖(256)ко Ѳилялетъ, на папежа Рымского указовали? Певне ми того ни у одного не покажетъ, опрочъ теперешнихъ геретиковъ, съ которыхъ цеху и Ѳилялетъ [3] быти мусить. На которую ихъ потваръ многие пишучи, о календару новомъ отказъ учинили и отписали, яко тые слова пророческие розумены быти маю[тъ] [4] и на кого ся стегаютъ. О чомъ читай собе казанье князя Станислава Кгродицкого, доктора и професора академии Виленъское, въ року 1587 выданое.

А што доводитъ докторомъ Краковъскимъ Лятосомъ, который ганитъ каленъдаръ новый съ поправою его, и старого тежъ не хвалитъ, ино и тотъ

Respons.

Spytał bym naprzod Philaleta: v ktorego [z] oycow śś. Greckich abo Łacińskich to proroctwo czytał o odmienieniu czasow y zakonu, żeby to o kalendarzu rozumieć mieli tak, iako Philalet na papieża Rzymskiego vkazuie? Pewnie mi żadnego nie pokaże, oprocz teraźnieyszych heretykow, z ktorych cechu y Philalet bydź musi. Na ktorą ich potwarz mnodzy piszą[c], o kalendarzu nowym respons dali y odpisali, iako te słowa prorockie rozumiane bydź maią y na kogo się ściągaią. O czym czytay sobie ‖(109) kazanie xiędza Stanisława Grodzickiego, doktora y professora akademij Wileńskiey, w roku 1587 wydane.

A co dowodzi doktorem Krakowskim Latosem, ktory gani kalendarz nowy z poprawą iego, a starego tesz nie chwali, tedy y ten trafił na swego, iako

[1] кимси=кимсь; въ Апокрисисѣ Западно-Русскомъ: «о комъ таковомъ» [2] Даніил. VII, 25: «помыслитъ премѣнити времена и законъ» [3] это ъ не вошло въ старопечатный наборъ по недостатку мѣста [4] опущено по той же причинѣ

трафитъ на своего, яко коса на камень. Хотя не на доктора, (але) на учня, отсылам Өилялета до «Пробы минуцей Лятосовыхъ» неякого младенъца Щасного Жебровъского: тамъ обачитъ, яко того доктора учень цвичитъ. А гдебы, еще не утекаючи съ Кракова до Острога, ехалъ до Рыму, знашолъ бы тамъ не од‖(257)ного Клявиуша, который бы его математики научилъ. Бо если ся маетъ за такъ мудрого, же постановенье пастыра повшехного и згоду (немаль) всего хрестиянъства чельнейшего штроөуетъ, нехай жебы тамъ ехалъ тыхъ штроөовати, откуль тая поправа вышла, не дома седечы, колотню строити а звлаща, будучи сыномъ церъкви Рымъское, пастыра своего власного справы ганити. Але не моя речъ зъ математикомъ спречатися, бо-мь ся тое науки не учылъ [1], а подобно и Өилялетъ толькожъ ее умеетъ, колько и я. Бо кгды ему доводовъ не стало, кинулъся до елементовъ и до чотырохъ частей роковыхъ, до птаховъ, коли вылетають (з-ырья [2]), и показуетъ зъ нихъ противность тому новому каленъдарови (, же Пасха вельми пораниваетcя). Знать, нижъ Өилялетъ не Русинъ, бо не знаетъ ключа пасхалного и не бачитъ того: коли кольвекъ ключъ пасхальный на А, альбо на Б стоитъ, завжды Великъ день ‖(258) мyситъ зимы займовати. А ижъ ся то не часто, ледве чотыри разы въ сту летехъ траөляетъся, протожъ не дивъ, же ся люде тому дивують, коли Пасха рано бываетъ. Бо и того року 1598 у Рымлянъ рокъ на литере А стоялъ, водлугъ пасхальи Руское; и въ прышломъ року 1600, коли у Руси на литере Б стояти будетъ, посмотратъ, хто ся того дочекаетъ, если ся Өилялетова ворожка не змылитъ: бо и

kosa na kamień. Chocia nie na doktora, na studenta, odsyłam Philaleta do «Proby minucij Latosowych» nieiakiego (onego) młodzieńca Szczęsnego Żebrowskiego: tam obaczy, iako tego doktora student ćwiczy. A gdzieby, ieszcze nie vciekaiąc z Krakowa do Ostroga, iachał do Rzymu, znalazł by tam nie iednego Klawiusza, ktorzy by go matematyki nauczyli. Bo ieśli się ma za tak mądrego, że postanowicnie pasterza powszechnego y vchwałę [3] wszego krześciaństwa celnieyszego sztrofuie, niechay żeby tam iachał tych sztrofować, zkąd ta poprawa wyszła, nie doma siedząc, kłotnią stroić a zwłaszcza, będąc synem kościoła katolickiego, pastyrza swego własnego sprawy sztrofować. Ale nie moia rzecz z matematykiem zprzeczać się, bom się tey nauki nie vczył, a podobno y Philalet tylkosz iey vmie, iako y ia. Bo gdy mu racyi nie zstało, do elementow y czterzech części rokowych, do ptakow, kiedy wylataią, vcieka się y pokazuie z nich przeciwność temu nowemu kalendarzowi. Znać, isz Philalet nie Rusin, bo nie zna klucza paszchalnego y nie baczy tego: kiedy kolwiek klucz paszchalny na literze A, abo B stoi, zawsze Wielkanoc musi zimy zaymować. A isz się to nie często trafia, ledwie cztery razy we stu lat, przetosz nie dziw, że się ludzie temu dziwuią, kiedy Paszcha rano bywa. Bo y tego roku 1598 v Rzymian rok na literze A, według paszchały Ruskiey, stał; y w przyszłym roku 1600, kiedy v Rusi na literze B stać będzie, spatrzy każdy, kto się tego doczeka, ieśliże Philaletowa wroszka nie zmyli: bo y tam Paszcha, według starego kalendarza, raniey będzie. Znać tedy, isz Philalet

[1] противъ этого мѣста на полѣ старопечатнаго экземпляра стариннымъ почеркомъ замѣчено: «блазняеть, шибенникъ!» [2] зырья=зъ ирья [3] опечатка: vchwale

тамъ Пасха, водлугъ старого календара раней будетъ. Знать прото, ижъ Өилялетъ пасхальи Руское не чыталъ; для тогожъ до ворожокъ и до птаховъ, которые часы свое знають, удалъся. Але то не разъ Өилялета омылити можетъ, бо недавно паметаемъ, ижъ люде на Великъ день на саняхъ ездили (, и птахи, вылетевши з-ырья, отъ зимна и снегу, который былъ напалъ, поздыхали). А где * бы * пакъ * еще * до * Москвы * заехалъ *, подобно * бы * и о святкахъ * мовилъ, же еще Великъ день далеко.

paszchały Ruskiey nie czytał; przeto do wrożek rzucił się y do ptakow, ktorzy swoie czasy znaią. Ale to nie raz Philaleta omylić może, bo niedawno pamiętamy, że ludzie na Wielkąnoc na saniach ieździli. A gdzieby ieszcze do Moskwy zaia‖**(110)**chał, podobno y o świątkach mowił by, że ieszcze Wielkanoc daleko.

‖**(259)** Еще тежъ беретъ собе на помочъ канонъ сыноду Анътиохейского первого, якобы тотъ канонъ мелъ заказывати поправы календара, хотя бы въ чомъ и зъблудилъ. Ино хто ся тому канонови добре присмотритъ, ясне то обачытъ, ижъ тотъ канонъ противъ Өилялета и противъ тыхъ (всихъ) естъ, которые старого календара боронятъ, а блуду въ немъ явного поправити не хотятъ: бо тотъ канонъ заказуетъ псовати добрыхъ речей, але поправы, гдебы ся въ чомъ одъ сыноду Никейского уступило, не забороняетъ. Бо слухай, яко на конъцу того канона стоитъ и о што̀ речъ идетъ и што̀ варуетъ: «Еслибы хто (поведа) съ тыхъ, которые суть въ церкви преложоными, будь то епископъ, альбо презвитеръ, альбо дияконъ, ку вывращенью людей и ку замешаню церкви, важылъся напотомъ до особное громады збиратися, (слухай же тутъ!) а зъ Жыдами Пасху объходити, такового сынодъ светый вже теперъ ‖**(260)** одъ церъкви одълучонымъ быти осуждаетъ» [1]. Уважъ же тутъ съ

Ieszcze tesz bierze sobie na pomoc kanon synodu Antyocheńskiego pierwszego, iakoby ten kanon miał zakazać poprawy kalendarza, chocia by się w czym vbłądził. Tedy kto się temu kanonowi dobrze przypatrzy, iaśnie to obaczy, isz ten kanon przeciw Philaletowi iest y przeciw tych, ktorzy starego kalendarza bronią, a błędu w nim iawnego poprawić nie chcą: bo ten kanon zakazuie psować dobrych rzeczy, ale poprawy, gdzieby się w czym od synodu Niceńskiego vstąpiło, nie zakazuie. Bo słuchay, iako na końcu tego kanona stoi y rzecz, o co gra idzie, konkluduie: «Ieśliby kto (powiada) z tych, ktorzy są w kościele przełożonemi, bądź to biskup, abo prezbiter, abo dyakon, ku wywroceniu ludzi y zamieszaniu kościoła, ważył się napotym do osobney gromady zbierać się a z Żydami paszchę obchodzić, takiego synod święty iusz teraz od kościoła odłączeni[e]m osądza». Vważ że tu z pilnością, czego ten kanon zakazuie: czy tego, aby błędu, ieśliby się, za niedbałością ludzką, za

* эти десять словъ подчеркнуты и на полѣ старинным почеркомъ замѣчено: «Смотри! якихъ жартовней ......итъ» [1] правило 1 (см. «Книгу Правилъ», М. 1874, 1-ое изд., стр. 165): «Аще же кто изъ предстоятелей Церкви, епископъ, или̂ пресвvтеръ, или̂ діаконъ, послѣ сего опредѣленія, де́рзнетъ, къ развращенію людей и къ возмущенію церквей, особитися и со Іудеами совершати Пасху: таковаго святый соборъ отнынѣ ужѐ осуждаетъ быти чуждымъ Церкви»

пилност[ь]ю, чого тотъ канонъ заказуетъ: чы того, абы блуду, если бы ся, за недбалостью людскою, за часомъ показалъ, николи не годило поправити; чыли того, што естъ слушнейшого (и) до речы власное, абы хрестияне зъ Жыдами ни якое сполечности не мели и Пасхи дня 14 луны зъ ними посполу не объходили? [1] Бовемъ передъ соборомъ Никейскимъ многие церкви Восточные долъго въ томъ блуде трывали, розумеючы то быть власнымъ преданиемъ светыхъ отецъ—Пасху светити 14 дня луны первое, о што и клятвою одъ папежа были карани, (и) ажъ се то на соборе Никейскомъ успокоило. А такъ тотъ канонъ Антиохейский того власне, а не чого иного заказуетъ, и постановенье собору Никейского стверждаетъ. А сынодъ Никейский наболей того варуетъ, абы хрестияне напотомъ николи зъ Жыдами Пасхи не празновали. Бо такъ стоитъ въ листе ||(261) собору Никейского до церквей Египетскихъ, Ливейскихъ и Пентаполейскихъ, который листъ кладетъ Θеодорытъ въ «Церковной Кройнице», въ книгахъ 1, главы 9, и такъ (тамъ) мовитъ: «Благовествуемъ тежъ вамъ о согласию пресветое Пасхи, абовемъ молитвами вашыми и тое дело естъ поправлено, такъ ижъ вси Восточные братия, которые первей сего зъ Жыдами празновали, зъгодъне зъ Рымляны, яко и зъ вами и зо всими, которые съ початку Пасхи престерегали, одъ сего вже часу маютъ стеречи».

Нехайже того Θилялетъ и жаденъ иный не твердитъ, абы Анътиохейский соборъ таковымъ умысломъ тотъ канонъ мелъ постановити, ижъ хотя бы ся што о Пасце и поблудило албо зъ ме-

czasem pokazał, nigdy nie godziło poprawować; czyli tego, co się zda słusznieyszego do rzeczy własney, aby krześcianie z Żydami żadney społeczności (napotym) nie mieli y Paszchy 14 dnia pierwszego miesiąca z nimi nie obchodzili? Bowiem przed synodem Niceńskim kościoły niektore Oryentalne długo w tym błędzie trwały, rozumiejąc to bydź własną tradycyą śś. oycow święcić Wielkąnoc 14 lune, o co y klątwą od papieża byli karani, asz się to na synodzie Niceńskim vspokoiło. A tak ten kanon Antyocheński tego właśnie, a nie czego innego zakazuie, y postanowienie synodu Niceńskiego stwierdza. A synod Niceński nawięcey tego waruie, aby krześcianie napotym nigdy z Żydami Paszchy nie obchodzili. Bo tak stoi w liście synodu Niceńskiego (, ktory pisali) do kościołow Egipskich, Libijskich y Pentapolitskich, ktory list kładzie Theodoretus w «Kościelney Kroynice», w księgach 1, cap. 9, y tak mowi: «Euangelizauimus autem vobis et de consonantia sanctissimi Paschæ, quia vestris orati||(112 [2])onibus est correctum etiam hoc opus, ita vt omnes Orientales fratres, qui cum Iudeis primitus celebrabant, consonæ cum Romanis, vt vobiscum et cum omnibus, ab initio Pascha custodientibus, ex hoc tempore debeant custodire».

Niechayże tego Philalet y żaden inny nie twierdzi, aby Antyocheński synod takowym vmysłem ten kanon miał postanowić, isz chocia by się to o Paszce y pobłądziło abo z miary wykroczyło,

[1] противъ этого мѣста на полѣ старинным почеркомъ замѣчено: «якая бѣда и зъ неправы..........нять» [2] здѣсь опять неправильность въ пагинаціи: послѣ 110-й страницы слѣдуетъ 112-я

ры выкрочыло, жебы вже того поправити не годилося: шаленство бы то было великое—видечи явный блудъ, а не смети его поправити! то только воль‖(262)но блудити, а поправити блуду не вольно! а што больша—загородити дорогу церкви Божой и пастыромъ ее до поправы блуду и соблазновъ всякихъ [1], о которыхъ Христосъ мовитъ: «нужда бо есть прыйти соблазнамъ» [2]. Ино блуды и соблазны не уставаютъ, а поправа въ церкви (Божой) устати маетъ: якобы Духъ Светый только тамътую перъшую церковъ рядилъ, а теперешнее церкви одъступити мелъ! А зажъ и самъ Ѳилялетъ не поведаетъ, ижъ некоторые (и самъ Лятосъ [3]) прызнаваютъ [4], же каленъдаръ старый поправы потребовалъ? А якъже то добрымъ и досконалымъ называтися можетъ, што поправы потребуетъ?

Але не дивуюся его паръшывому розъсудъкови, бо самъ о собе даетъ тое сведецтво на карте 47, мовечы: «Мы, Коруны Польское и панствъ до нее належачыхъ обывателе, водълугъ давъное прыповести, «нерядомъ стоимо» [5]. Гледижъ, што посполите люде на непорядокъ Ко‖(263)рунъ[ный] . . . . [6].

żeby iusz tego poprawować nie godziło się: szaleństwo by to było wielkie—widząc iawny błąd, a nie śmieć go poprawić! to tylko wolno błądzić, a poprawić błędu nie wolno! a co większa — zagrodzić drogę kościołowi Bożemu y pasterzom iego do poprawy błędu et scandala omnia, o ktorych Krystus mowi: «necesse est, ut scandala veniant» (Matth. 18). Otosz scandala y błędy nie vstawaią, a poprawa w kościele ma vstać: iakoby Duch Ś. tylko tamten kościoł pierwszy rządził, a teraz kościoła (Swego) odstąpił! Azali y sam Philalet nie powiada, isz niektorzy (y sam Latos [7]) przyznawaią, że poprawy kalendarz stary potrzebował? A iakże dobrym y doskonałym nazywać się może, co poprawy potrzebuie?

Ale nie dziwuię się iego parszywemu rozsądkowi, bo sam to o sobie daie świadectwo na karcie 47, mowiąc: «My, Korony Polskiey y państw do niey należących obywatele, wedle dawney przypowieści, «nierządem stoimy» [8]. Patrzże! Co więc ludzie, na nieporządek Koronny czasem narzekaiąc, żartem mowią, to Philalet za potężny dowod plotek swoich bierze, właśnie iakoby tesz mowił: «v inszych ludzi dobry iest porządek, a v nas (nie day go, Boże!) bo nierządem lepiey stoiemy!» Nie lada rozum Philaletow! Nie trzeba inszych obmow, ktore tam szerzey czyni, dla czego do nowego kalendarza nie chce przystąpić. Dosyć na tym, isz w nierządzie chce trwać, a isz bez zgody kościoła Oryentalnego y bez pozwolenia pastyrzow swo-

[1] въ старопечатномъ экземплярѣ: «соблазны всякое» [2] Матѳ. XVIII, 7 [3] опечатка: «Лятоса» [4] опечатка: «прызнавастъ» [5] см. 2-ую книгу «Пам. полем. лит.», стлбц. 1194 [6] тутъ въ Западно-Русскомъ текстѣ третій и послѣдній перерывъ: не достаетъ четырехъ листиковъ или восьми страницъ: 263-й, 264-й, 265-й, 266-й, 267-й, 268-й, 269-й и 270-й [7] опечатка: sami Latosa [8] см. 2-ую книгу «Пам. полем. лит.», стлбц. 1193

ich patryarchow nie przyimuie go. By był Philalet tę tylko samę przyczynę, nie pisząc innych plotek, położył, isz bez pozwolenia patryarchow kalendarza przyiąć nie mogą,—mało by nie dosyć na tey obmowie, za takim vporem.

Tamże daley Philalet za rzecz pe- ‖(113—v)wną ludziom vdaie y powiada: «że mitropolit y władykowie kalendarz nowy przyięli, y dla tegosz (pry) wielkiego naganienia godni» [1]. O, moi mili krześcianie! Y iakże wy temu Phila*plotowi* w inszych rzeczach wierzyć macie, kiedy w tak małey a wszem ludziom widomey rzeczy z tak wielką nieprawdą śmiał się pokazać, a to, co nigdy nie było, za rzecz pewną do ludzi na piśmie podawać? Azasz y do tego czasu iako mitropolit, tak y władykowie starego kalendarza nie obserwuią, y według niego wszytkie święta przyimuią? A chociasz widzą w nim błąd niemały, atoli przedsię folguiąc krewkim owieczkam swoim, aby nie rozumieli, że to iest artykuł wiary, ieszcze trzymaią się go. A nie bez przyczyny to czynią: gdysz na synodzie Brzeskim o tym żadney zmianki nie było [2], y nic się ieszcze o tym nie postanowiło; do ktorey [3] sprawy nie tylko synodowego zezwolenia, ale tesz y roskazania iego kro. m. y obwieszczenia przez vniwersały potrzeba, aby się wszytkim oznaymiło, co od wszytkich ma bydź dzierżano. A synodu zaś na takowe rzeczy y owszem potrzeba, żeby się na nim pokazały przyczyny niewiadomym ludziom, dla czego ta poprawa kalendarza zstała się.

A tak poki synod duchowny nie będzie o tym, y wszytkim ku wiadomości nie ogłosi się, poty ten kalendarz stary wybornie stać może, chocia się w [4] nim

[1] см. 2-ую книгу «Пам. полем. лит.», стлбц. 1195 [2] опечатка: bÿlo [3] опечатка: ktorej
[4] этотъ предлогъ по ошибкѣ поставленъ два раза

nie mało nakaziło. Miedzy ktoremi, iednę tylko zadam Philaletowi, aby mi dał na nię respons, ieśli się za mądrego rozumie. Damascenowa ręka, ktorą przy paschali wszytka Ruś dobrze zna, dla czego mowi: isz Pascha Żydom z niedziele passionis nigdy nie ma bydź występna? Co dla niewiadomych znaczniey opiszę, to iest: aby Pascha Żydowska zawżdy przypadała miedzy niedzielą Kwietną a niedzielą Wielkonocną. Bo nie bez przyczyny pewny termin Pasce krześciańskiey położony, o ktorym Victor papiesz y concilium Romanum, ktore było za czasu Sylwestra papieża y Konstantyna Wielkiego intra termas Domitianas, tak mowi: «De solennitate Paschæ [1]. Omnibus episcopis et presbiteris preceptum est Paschæ obseruantiam custodire a luna 14 vsque ad 21, ita vt dominicus dies co||(114)ruscet». Powiedź mi, Philalecie, dla ktorey przyczyny kalendarz stary przeskakuie czasem ten termin, isz czasem po dniu 14 pierwszego miesiąca, nie tylko 21 dnia, ktorego by się daley przeskakować nie godziło, ale we cztery niedziele w drugim iusz miesiącu Paschę odprawuie, ano by się nie godziło daley tego dnia krześcianom od Paschy Żydowskiey (ktora zawsze musi bydź 14 luny) odstępować? A to iest grunt samy, czego Philalet nie widzi: abyśmy nie wtorego miesiąca, ale pi[e]rwszego, według roskazania Bożego, Paschę święcili [2], wszakże z tym dokładem: nie z Żydami, ani 14 lune, ale w nabliszszy dzień niedzielny, ktory po czternastym dniu miesiąca niebieskiego przypadnie. Bo oto y w roku 1599 Pascha starego kalendarza contra canones była obchodzona, to iest 22 dnia, a kanon pomieniony dnia 21 przeskakować nie każe. A więc takiego błędu

[1] опечатка: Pasche [2] опечатка: świecili

poprawić y w starą klobę Paschę wprowadzić nie godziło się?

Ale mowią niektorzy: a czemusz w roku przeszłym 1598 Pascha Żydowska pośledzey była, a nisz Rzymska? Dla tego, isz Żydowie ten pi[e]rwszy miesiąc przybyszem mieli; a gdzieby nie ten przybysz, tedy by właśnie Paschę swoię w sobotę przed Rzymiany odprawowali. A nie wierzysz li temu,—pytayże ich sobie.

Niechayże Philalet nie zamydla oczu plotkami swoimi ludziom, powiadaiąc, żeby kalendarz stary miał bydź sprawiedliwszy, nisz nowy, bo cæcus [1] de coloribus rozsądzać nie może; także y władykow tym kalendarzem niech nie potwarza, y bałamutnie iawney niech za prawdę nie vdaie, aby mieli nowy kalendarz obserwować: pewnie, iako to nie z boiaźni czynią, że się starego kalendarza ieszcze trzymaią; tak tesz nie będą się Philaleta o to radzić, kiedy go przyiąć, ale Pana Boga prosząc, aby dał wszytkim zgodę; na ten czas go przyimą, kiedy z wiadomością wszytkich na synodzie postanowią, z wolą starszego swego y pomazańca Bożego; a ktorzy potym po staremu w błędzie y w vporze swoim zostaną, nikogo gwałtem do tego przymuszać nie będą: wolno chocia y Turecki bayram święcić, poniewasz konfederacya wszytkim drogę do złego otworzyła, y dla tegosz mowicie: ‖(115—Pij) wolno wierzyć, iako kto chce!

Philalet.

Zawieraiąc Philalet ten swoy rozdział, na karcie 48 [2], dekreta mitropolitowe, na synodzie Brzeskim przeciw nieposłusznych vczynione, gani, zadawaiąc im to, iakoby zmyślone y nieprawdziwe bydź miały.

[1] опечатка: *cecus* [2] см. 2-ую книгу «Пам. полем. лит.», стлбц. 1195—1198

Respons.

A komusz tu lepiey wierzyć: czy Philaletowey bałamutni, czyli vniwersałom iego kro. m. pana naszego, ktorymi sam iego kro. m. poświadcza y wszytkim ku znaiomości oznaymuie, co się na tym synodzie postanowiło? Aza lepszey wiary Nicephor zbieg, zdrayca krześciański, z apostatami, z wywołańcami, z heretykami? czyli mitropolit z piącią władykami, a przy nich senatorow iego kro. m. wielkich y zacnych panow sześć? Ale to v Philaleta wszytko za fraszkę stoi, ktory ani Boga nie boi się, ani fałszu za prawdę vdawać nie wstydzi się, ani na pana zwierzchniego pomazańca Bożego, ktorego iest poddanym, nie ogląda się, ani stanow zacnieyszych nad siebie nie poważa, ale co ślina sprosna do gęby wszeteczney przyniosła, to mowi, dawszy pioru lecącemu wolą.

Philalet.

A zatym zaczyna Philalet wtorą część odpowiedzi swoiey, rozdział pierwszy [1], w ktorym pokazuie, isz synody duchowne nie iedno biskupom, ale y świeckim należą, y wszytcy wolny głos na nich maią; a dzieiopisa synodu Brzeskiego gani, isz on wszytkę synodową władzą y powagę — poszósney lidzbie, to iest [2] mitropolitowi z piącią władykami, przywłaszczył, y zarazem zadaie fałsz dzieiopisowi.

Respons.

Da się to widzieć, kto w tym fałszu zostanie: czy dzieiopis |(116) synodu Brzeskiego, czyli Philalet, ktory ludzi

[1] ibid., стлбц. 1201—1220 [2] опечатка: test

. . . .
. . . .
. . . .
‖(271) прыписовати будутъ, водлугъ повести Гомерусовое: «якое слово прочешъ, таковоежъ (и) услышишъ».

Өилялетъ.

А напервей, на карте 50, пытаетъ Өилялетъ: «што бы розумелъ о сыноде апостолскомъ, описаномъ [въ] Деян. 15 [1], где вспоминаетъ не только апостолы самые, але презвитеры и всю церковъ, которая знаменуетъ всихъ хрестиянъ?» И далей пытаетъ: «што бы розумелъ о сыноде Никейскомъ, которого свецкий чоловекъ Костентинъ цесаръ, самъ зложившы, (и) самъ (тежъ) на немъ старшымъ былъ, о обрядахъ и о обычаяхъ и поступъкахъ людскихъ, а што болшая—о епископахъ, а на-остатокъ о вере розсудки чынилъ и выдавалъ», и прыпоминаетъ слова Костентиновы, где ся менуетъ «товарышомъ и участъникомъ послугъ и працъ сынодовыхъ» [2].

Отказъ.

На слова, зъ Деевъ Апостолскихъ прыведеные одъ ‖(272) Өилялета, не я, але Самъ Духъ Светый одъказъ чынитъ и показуетъ, ижъ порядокъ церкви Божое не на комъ иномъ, одно на епископехъ залежытъ, где такъ мовитъ (Деян. 20): «внимайте убо себе и всему стаду, въ немъже васъ Духъ Светый постави епископы пасти церковъ Господа и Бога, еяже снабде кровию Своею» [3]. А ижъ Өилялетъ самъ же называетъ церковью всихъ хрестиянъ, смотрыжъ:

vczciwych szanować nie vmie? Niechayże tesz nie ma za złe, kiedy się mu, za pokazaniem nieprawdy iego, tesz tytuły przypisować będą, według sentencij Homeryus[z]owey: «quale verbum dixeris, tale audies».

Philalet.

A napierwey, na karcie 50, pyta Philalet: «co by rozumiał o synodzie apostolskim (Acto. 15), w Dzieiach Apostolskich opisanym, gdzie wspomina nie tylko apostoły same, ale (y) prezbitery y wszytek kościoł, ktory znamionuie wszytkich krześcian?» Y daley pyta: «co by rozumiał o synodzie Niceńskim, ktorego świecki człowiek Konstantyn cesarz, sam złożywszy, sam na nim starszym był, o obrzędach, o obyczaiach y postępkach ludzkich, a co więtsza—o biskupach, a na-ostatek o wierze rozsądki czynił y wydawał», y przypomina słowa Konstantyna (Wielkiego), gdzie się mianuie «towarzyszem y vczestnikiem posług y prac synodowych» [4].

Respons.

Na słowa, z Dzieiow Apostolskich przywiedzione od Philaleta, nie ia, ale Sam Duch Święty odkaz czyni y pokazuie, isz porządek kościoła Bożego nie na kim innym, iedno na biskupiech zależy, gdzie tak mowi: «pilnuycie sami siebie y wszytkiey trzody, nad ktorą was Duch Ś. postanowił biskupami, abyście rządzili kościoł Boży, ktorego nabył krwią Swoią» (Act. 20). A isz Philalet samże nazywa kościołem wszytkich krześcian, patrzże: komu tu po-

[1] Дѣян. XV, 22—23 [2] см. 2-ую книгу «Памятн. полемич. литер.», стлбц. 1204, 1206
[3] Дѣян. XX, 28: «——юже стяжа——» [4] см. 2-ую книгу «Пам. полем. литер.», стлбц. 1203, 1205

кому тутъ поручоно пасти церковъ, то есть рядити, справовати, судити, изали не епископомъ самымъ, яко пастыремъ?

Другая. Што прыводитъ о сыноде Никейскомъ слова цесарские и чынитъ его участникомъ сыноду и судьею епископовъ, на тую его повесть не я, але самъ же Костентинъ Великий, на другомъ ме[с]тцу, въ предъмове сыноду Никейского, отказуетъ, где такъ мовитъ до епископовъ, вымовляючыся такихъ судовъ, коли ся до него епископове зъ жалобами утекали и ‖(273) о розсудокъ (одинъ противъ другому) жедали:

«Панъ Богъ (поведа) васъ поставилъ иерейми и далъ вамъ моцъ надъ нами и насъ судити. А протожъ вы насъ слушней судити маете, але сами одъ людей не можете быти сужены, одно Самого Бога розсудъку межы собою ожыдайте, и вси тые розницы вашы, якие кольвекъ суть, до оного узнанья Божого заховуйте. Бо кгдыжъ васъ Панъ Богъ далъ намъ за боги, непрыстойная (речъ), абы чоловекъ боги суди[лъ], одно Тотъ Самъ, о Которомъ написано (Псал. 81): «Богъ ста во сонме боговъ, посреди же боговъ разсудитъ» [1].

А о тые слова, которые прыводитъ Ѳилялетъ зъ листу Костентина Великого, тые намней не належатъ до судовъ духовныхъ, которыхъ ся ото самъ Костенътинъ (, якось слышалъ,) вырекалъ; одно даетъ знати, же тежъ и самъ на томъ соборе былъ и на все позволилъ, абы ся (ему) нихто не смелъ противити.

А што Ѳилялетъ поведаетъ, жебы сынодъ Никейский ‖(274) самъ только цесаръ, чоловекъ свецкий, зложылъ,—то неправъда, абы его самъ зложыти мелъ; але (зложылъ его) съ папежомъ Сил-

ruczono paść kościoł, to iest rządzić, sprawować, sądzić, iedno biskupom samym, iako pasterzom?

Druga. Co przywodzi o synodzie Niceńskim słowa cesarskie y czyni go vczestnikiem synodu y sędzią biskupow, na tę iego powieść nie ia, ale sam Konstantyn Wielki, na drugim mieyscu, in præfatione synodu Niceńskiego, odkazuie, gdzie tak mowi do biskupow, wymawiaiąc się z takich sądow, gdy się do niego biskupowie z żałobami vciekali y o rozsądek prosili:

‖(117—Piij) «Pan Bog (powiada) was postanowił kapłanami y dał wam moc nad nami y nas sądzić. A przetosz wy nas słusznie sądzić macie, ale sami od ludzi nie możecie bydź sądzeni, iedno Samego Boga rozsądku miedzy sobą oczekiwaycie, y wszytkie te wasze rożnice, iakie kolwiek są, do onego Bożego vznania zachowaycie. Bo gdysz was Pan Bog dał nam za bogi, nieprzystoyna, aby człowiek bogi sądził, iedno Ten Sam, o Ktorym napisano: «Bog stanął w bożnicy bogow, a we śrzodku bogi rozsądza» (Psal. 81).

A o te słowa, ktore przywodzi Philalet z listu Konstantyna Wielkiego, te namniey nie należą do sądow duchownych, z ktorych się oto sam Konstantyn wyrzekał; iedno daie znać, że tesz y sam na tym synodzie był y na wszytko zezwolił, aby się nikt nie śmiał przeciwić.

A co powiada Philalet, żeby synod Niceński sam tylko cesarz, człowiek świecki, złożył,—(y) to nieprawda, aby go sam złożyć miał; ale z papieżem Sylwestrem. O czym czytay sprawę 18

[1] Псал. LXXXI, 1: «——посредѣ же боги——»

вестромъ. О чомъ чытай справу 18 собору шостого Костентинополского, въ Книгахъ въторыхъ Соборовыхъ, карты чотырыста третее (, где такъ мовить): «Коли (поведа) Арей р*а*зделитель Тройцы Светое повставалъ, и заразомъ Костенътинъ цесаръ и Силвестеръ прехвалный великий и знаменитый соборъ въ Никеи собрали». А якъже иначей быти мело на онъ часъ? Коли погане съ цесаромъ своимъ ново до веры хрестиянъское прыставали, мусело такъ быти: папежъ, яко найвыс*ѣ*шый пастыръ церкви Божое, а цесаръ, яко панъ свецъкий, на которого росказанье и непослушъные, боечыся каранья, огледатися мусели; поневажъ свецъкая власть завжды духовной пом*а*гала и выконателемъ всихъ судовъ и постановенья правъ духовъныхъ надъ непослушными бывала.

synodu szostego Konstantynopolskiego (Tom 2, folio 403): «Arrius diuisor atque partitor Trinitatis insurgebat, et continuo Constantinus semper augustus et Siluester laudabilis magnam atque insignem in Nicæa sinodum congregabant». A iakże inaczey bydź miało na on czas? Kiedy poganie z cesarzem swoim nowo do wiary krześciańskiey przystępowali, musiało tak bydź: papież, iako naywyszszy pasterz kościoła Bożego, a cesarz, iako pan świecki, na ktorego roskazanie y nieposłuszni, boiąc się karania, oglądać się musieli; poniewasz świecka władza zawżdy duchowney pomagała y executorem wszytkich sądow y postanowienia praw duchownych nad nieposłusznemi bywała.

‖**(275)** Ку тому изали то старшенство, яко Ѳилялетъ въ справахъ духовныхъ Костентинови прыписуетъ? О которомъ Созоменъ (гисторыкъ церъковъный) пишетъ (и показуетъ), якое покоры (и послушенъства Костенътинъ) на ономъ соборе зажывалъ: ижъ кгды соборъ увесь заселъ, на остатъку и самъ цесаръ вшолъ до собору и на нижъшомъ * столъку * межы * ними * уселъ *, и то * первей * упросивъшы * епископовъ *, абы ему сести казали. О чомъ хочешъ ли ведати, чытайже Книги перъвые Соборовые, на карте 249.

Ktemu izali to starszeństwo, iako Philalet w sprawach duchownych Konstantynowi przypisuie? O ktorym Sozomenus pisze, iakiey pokory vżywał na synodzie Niceńskim, w te słowa: «Introiuit autem et ipse princeps vltimus cum paucis, laude dignam sui magnitudinem habens, et mirabilem speciem mirabilioremque gerens dignitatem pudoris in fronte: minore vero sede quam alijs posita in medio eorum sedit, primo tamen petens, hoc sibi episco‖**(118)**porum iussione concedi». O czym chcesz li wiedzieć, czytay Tomum Conciliorum I, folio 249.

Смотрыжъ, хрестиянъский брате, яко тутъ смеетъ Ѳилялетъ поведати, ижъ Костенътинъ старъшымъ былъ на соборе Никейскомъ и епископовъ судилъ? Который, якось ото слышалъ, самъ ся зъ судовъ духовъныхъ вымавлялъ, ку тому

Patrzayże, bracie krześciański, iako tu śmie Philalet powiadać, isz Konstantyn starszym był na synodzie Niceńskim y biskupow sądził? Ktory, iakoś oto słyszał, sam się wymawiał z sądow duchownych, ktemu ani vsieść miedzy

* эти десять словъ въ старопечатномъ экземплярѣ подчеркнуты и на полѣ стариннымъ почеркомъ замѣчено: «лжетъ Ляхъ!»

ани усести межы * ними * не важылъся *, ажъ * первей * у епископовъ * позволенье взялъ.

Тоежъ (власне) можешъ розуметн и о иншихъ це‖(276)сарехъ побожныхъ хрестиянскихъ, о которыхъ Өилялетъ зменку чынитъ: же собе николи тое владзы не прывлащали, хотя на сынодахъ сами часомъ бывали, альбо кого на свое местце посылали. Яко меновите о Өеодосию Маломъ пишутъ, коли на соборъ Ефезский на местце свое посылалъ неякого Канъдидияна, такъ до сыноду пишетъ: «А прото (поведа) Кандидиянови, преднейшому зъ набожнейшое челядки нашое, на тотъ соборъ (светый) росказали есмо ехати, а ведже тымъ правомъ: абы въ жадные споры и гаданья около веры не вдавалъся, бо не ёстъ речъ прыстойная, еслибы хто въ реестръ епископовъ не былъ въписанъ, жебы ся мелъ справамъ церковъным прымешывать».

А што ся дотычетъ Палеолога, цесара Костентинополского, о которомъ Өилялетъ чынитъ зменку [1], ижъ на сынодe Өерарскомъ и Өлорентейскомъ не только (же) мелъ вольный голосъ, але тежъ и пры ‖(277) самомъ папежу инъшые голосы разъсужалъ,—тому ся не потреба диковати, бо былъ на онъ часъ зъ стороною противною и, сцызматикомъ будучы, пры своихъ Грекахъ переставалъ, ведучи споръ зъ Латинъниками не только *о веру*, але и о высшое местце *съ* папежомъ спиралъся; а ведьже кгды ся зъ Латинъниками згодилъ, тогды того всего (упору своего) уступилъ и местце старъшое папежови (справедливе) прызналъ и, яко пастырови своему, *послушенъ былъ*, и на

nimi nie śmiał, asz pierwey vprosiwszy v biskupow na to pozwolenia.

Tosz możesz rozumieć y o inszych cesarzach pobożnych krześciańskich, o ktorych Philalet zmiankę czyni: że sobie nigdy tey władzy nie przywłaszczali, chocia na synodach sami czasem bywali, abo kogo na swoie mieysca posyłali. Iako mianowicie o Teodozyuszu Małym piszą, kiedy na synod Ephezski na mieysce swe posyłał nieiakiego Kandydiana, tak do synodu pisze: «A przeto (powiada) Kandydyanowi, przednieyszemu z nabożnieyszey czeladzi naszey, na ten synod roskazaliśmy iachać, wszakże ea lege: aby w żadne controuersiæ y disputacye około wiary nie wdawał się, bo nie iest rzecz przystoyna, ieśliby kto in catalogum episcoporum nie był wpisan, żeby się sprawam kościelnym miał przymieszywać».

A co się tycze Paleologa, cesarza Konstantynopolskiego, o ktorym czyni zmiankę Philalet, isz na synodzie Ferarskim y Florentskim nie tylko liberam vocem miał, ale tesz y przy samym papieżu insze głosy rozsądzał,—temu się nie potrzeba dziwować, bo był stroną przeciwną, ktory, schyzmatykiem na on czas będąc, przy swoich Grekach przestawał, wiodąc spor z Łacinnikami o pochodzeniu Ducha Ś., ba y o wyszsze mieysce z papieżem sprzeczał się; a wszakże gdy się z Łacinnikami zgodził, tedy tego wszytkiego vstąpił y mieysce starsze papieżowi, iako (oycu y) pasterzowi swemu, przyznał, y na liście synodowym Eugeniusza papieża, za pozwoleniem papieskim, niżey się podpisał. Ktory

* эти шесть словъ подчеркнуты и на полѣ старинным почеркомъ замѣчено: «неправда»

[1] противъ этого мѣста на полѣ старинным почеркомъ замѣчено: «зри неправды унитской вражой!»

листе соборовомъ Евъгения папежа, за позволеньемъ папежъскимъ, нижей ся подъписалъ (, чого суть знаки видомые и теперъ въ скарбе церковномъ въ Рыме). А хотяжъ Ѳилялетъ тотъ соборъ (Ѳлорентейский) маетъ за подъзоръный и не даетъ ему веры, ведже прыстойней всему свету верыти, которые его прызнаваютъ такимъ, яко естъ и въ Латинъскомъ и въ Греческомъ *языку* выдрукованый, не овые баламутни Греческие (, альбо Руские) новозмышленые, нетъ ‖(278) ведома одъ кого,—о чомъ вже была вышей зменка.

synod chociasz Philalet ma za podeyrzany y wiary mu nie daie, wszakże przystoyniey wszytkiemu światu wierzyć, ktorzy go przyznawaią takim, iako iest y w Łacińskim y w Greckim *exemplarzu* wydrukowany, nie owe bałamutnie Greckie ‖(119) nowozmyślone, nie wiedzieć od kogo,—o czym iusz wyszszey zmianka była.

А на инъшые слова Ѳилялетовы, што въ томъже розделе ку зельживости старшенства папезского нагматвалъ, яко геретикъ явный,—для предлуженья книжокъ тыхъ, не хотелемъ одъписовати: бо яко инъшые геретикове, такъже (власне) и онъ, единымъ же торомъ и одънакими потваръми робетъ противъ папежа, на што вже не одъ одного маютъ достаточъные ответы. Одну только баламутню его явную покажу людямъ, што написалъ на карте 52, чынечы зменъку о Енеашу Сильвиусе папежу, которого называетъ Пиюсомъ Одинънадъцатымъ [1]. Смотрыжъ, яко ся и тутъ вельми порезалъ, бо и до тыхъ часовъ не найдуемъ въ личьбе папежовъ того имени Пиусъ ничого большей, одно пять; а тотъ Сильвиюшъ *, о которомъ онъ пишетъ *, былъ Вторымъ * Пиюсомъ. А тутъ можешъ * видети, який то чоловекъ: если ся въ такъ малой речы помылилъ, ‖(279) а якъ * же въ большихъ * (речахъ *)? инымъ * ѳальшъ задаетъ, а самъ * съ такъ * явнымъ * ѳальшомъ * и неправдою не встыдаеться пописовати.

A na insze słowa Philaletowe, co w tym rozd[z]iele ku zelżeniu zwierzchności papieskiey nagmatwał, iako heretyk iawny,—dla przedłużenia *rzeczy*, nie chciałem odpisować: bo iako inszy heretykowie, także y on, iednymże torem y iednakimi kalumniami narabiaią przeciw papieża, na co nie od iednego iusz maią dostateczne responsa. Iednę tylko bałamutnią iego iawną ludziom pokażę, co napisał na karcie 52, (y) czyniąc zmiankę o Eneaszu Siluiusie papieżu, ktorego nazywa Piusem Iedenastym [2]. Patrz, iako się y tu barzo oberznął w lidzbie tych papieżow, bo y do tych czasow nie nayduiemy in catalogo pontificum tego imienia Pius nic więcey, iedno pięć; a ten Siluius był Wtorym Piusem. Patrzayże tu, iaki to człowiek: ieśli się w tak małey rzeczy pomylił, a iakże w więtszych? innym fałsz zadaie, a sam z tak iawnym fałszem y nieprawdą nie wstyda się popisować.

[1] см. 2-ую кн. «Пам. полем. лит.», стлбц. 1210

* въ старопечатномъ наборѣ буквы ъ не хватило, и вмѣсто него неправильно стоитъ ь

[2] см. 2-ую книгу «Пам. полем. лит.», стлбц. 1209

Поведаетъ далей, нжъ презвитерове и люде свецкие маютъ тежъ местъце на соборахъ [1]. О то ся не спречаю. Бо зъ многихъ сынодовъ можетъ ся то показати, же местца на сынодехъ мевали, але не вотовали. И не о то тутъ споръ идетъ: если маютъ местце на сынодахъ? але хто кимъ рядилъ и справовалъ, и на комъ замкненья соборовые належали: чы на презвитерахъ и на людяхъ свецъкихъ, чыли только на самыхъ епископахъ? Поневажъ и овая личъба светыхъ отецъ, которые ся до справъ соборовыхъ, яко то на Никейскомъ 318, на второмъ 150, такъже и на иныхъ вселенскихъ (и поместныхъ) соборахъ — болшей, меншей — яко ся на который собрати могло, подписовали,—певъне тая личба не съ презвитеровъ, ани зъ людей свецкихъ личыласе, але зъ самыхъ только епископовъ.

Powiada daley, isz prezbiterowie y ludzie świeccy maią tesz mieysca na synodziech [3]. O to się nie sprzeczam. Bo z wielu synodow może się to pokazać, że mieysca na synodach miewali, ale nie wotowali. Y nie o to tu spor idzie: ieśli maią mieysce na synodach, ale (o to,) kto kim rządził y sprawował, y na kim konkluzye synodowe należały: czyli na prezbiterach y na świeckich ludziach, czyli tylko na samych biskupach? Poniewasz y owa li*d*zba świętych oycow, ktorzy się podpisowali do spraw synodowych, iako na Niceńskim (pier[w]szym) 318, na wtorym synodzie 150, także y na innych vniwersalnych synodach—mniey, więcey—iako się na ktory synod zebrać (ich) mogło,—pewnie tamten (katalog albo) li*d*zba [4] nie z prezbiterow, ani z ludzi świeckich liczy się, ale z samych tylko biskupow.

‖(280) Θилялетъ.

Еще Θилялетъ, на карте 54, доводитъ зъ листу Петра и зъ Павла светого, (1 Петръ 5, Ефез. 4), же не только апостоломъ, пророкомъ и пастыромъ, одъ Хрыста данымъ, але и свецъкимъ особамъ розъсудокъ о вере и науце служытъ [2].

Philalet.

Ieszcze Philalet, na karcie 54, dowodzi z listu Piotra ś. y z Pawła ś. (I Pet. 5, Ephe. 4), że nie tylko apostołom, prorokom y pasterzom, od Krystusa danym, ale y świeckim osobam ‖(120) rozsądek o wierze y nauce służy [5].

Отказъ.

То сутъ геретические выкруты, которые писмо светое на свою волю керуютъ, не хотечы мети надъ собою (ни кого) старшого, опрочъ Хрыста; але вси (тутъ на земли) хотятъ рядити въ церкви Божой. Што еслибы такъ было, теды и дворничка Θилялетова маетъ волный

Respons.

To są heretyckie wywody, ktorzy pismo ś. na swą wolą kieruią, nie chcąc mieć nad sobą starszego, oprocz Krystusa; ale wszyscy (starszymi bydź, wszyscy) rządzić w kościele Bożym chcą (y domagaią się). Co ieśli by tak było, tedyć (y żona) y dworniczka

[1] см. 2-ую книгу «Пам. полем. литер.», стлбц. 1208, 1210 [2] ibid., стлбц. 1216. 1 Петр. V, 2; Ефес. IV, 11—12 [3] см. 2-ую книгу «Пам. полем. лит.», стлбц. 1207, 1209 [4] опечатка: l*y*dzb*ą* [5] см. 2-ую книгу «Пам. полем. лит.», стлбц. 1215

голосъ на соборе, бо тежъ естъ члонкомъ тела Хрыстова. Лечъ и тому ся не помалу дивую, што собе ку помочы съ тыхъ (тамъ) *листовъ* Өилялетъ высмажыти усилуетъ. Бо и тамъ, чого онъ хочетъ, не бачу, што бы ему ку помочы его выкрутовъ служыло. Бо Петръ светый упоминаетъ ‖(281) старшыхъ церковныхъ и кажетъ имъ пасти стадо Божое. Смотрыжъ, кому поручено пасти церковъ Божую? Аза не епископомъ, яко вышей слышалъ зъ Деяней Апостолскихъ? Когожъ далей упоминаетъ, абы не пановали надъ духовными, аза не тыхъ * же старъшихъ *? Далей я тамъ * ничого не бачу на руку Өилялетову. *С*ъ Павла тежъ * светого до Еөесовъ * —не вемъ, што хочетъ * выкрутити? Если овое, што вспоминаетъ *: «апостолы, пророки, евангелисты, пастыры и учители, ку направе светыхъ и ку будованью тела Христова» [1],—и то противъ * себе самого прыводитъ, кгдыжъ * *и* Павелъ * светый (тутъ *) не помешалъ * врядовъ * всихъ, яко Өилялетъ гматваетъ, хотечы, абы вси рядили, але кождого врядъ особливе кладетъ. А хотяжъ всихъ будовничими тела Христова мети хочетъ, однакъ не вси рядятъ, не вси росъказуютъ, але только тые, которымъ меновите рядъ и дозоръ естъ поручонъ. Яко посполите и въ ‖(282) будованью дому, ото того свецкого, хотя многие робятъ, але не вси мистрами сутъ, што будуютъ, але старъшого будовничого слухаютъ [2]. А што вспоминаетъ людей свецкихъ, межы которыми кладетъ цесаровъ, далекая розность свецкого чоловека, бы тежъ (и) не ведать, яко зацнымъ былъ, одъ помазанцовъ Божыхъ цесаровъ и

Philaletowa może mieć liberam vocem na synodzie, bo tesz są członkami ciała Krystusowego (y białe głowy). Lecz y temu się nie pomału dziwuię, co sobie ku pomocy z tych *mieysc* Philalet wysmażyć vsiłuie. Bo y tam, czego on chce, ia nie baczę, co by mu ku pomocy iego wykrętowi służyło. Bo Piotr święty vpomina starszych kościelnych y każe im paść stado Boże. Patrzayże, komu poruczono paść kościoł Boży? Aza nie biskupom, iakoś wyszszey słyszał z Dzieiow Apostolskich (Acto. 20)? Kogosz daley vpomina, aby nie panowali nad xiężą, aza nie tychże starszych? Daley ia tam nic nie widzę na rękę Philaletową. Z Pawła tesz ś. do Ephezow—nie wiem, co chce wykręcić? Ieśli owo, co wspomina: «apostoły, y proroki, y ewangelisty, pastyrze, nauczyciele (Ephe. 4), ku naprawie świętych y ku budowaniu ciała Krystusowego»,—y to przeciw siebie samego przywodzi, gdysz *im* Paweł ś. nie pomieszał vrzędow wszytkich, iako Philalet gmatwa, chcąc, aby wszyscy rządzili, ale każdego vrząd distinctim kładzie. A chociasz wszystkich budowniczymi ciała Krystusowego chce mieć, iednak nie wszyscy rządzą, nie wszyscy roskazuią, ale tylko ci, ktorym mianowicie rząd y dozor iest poruczony. Iako więc y w budowaniu domu, oto tego świeckiego, nie wszyscy mistrzami, chocia wszyscy buduią, ale starszego mistrza słuchaią. A co wspomina świeckich ludzi, miedzy ktoremi [3] kładzie cesarzow, daleka rożność świeckiego człowieka, by tesz nie wiedzieć, iako zacnym był, od pomazańcow Bożych cesarzow y krolow, ktorzy są execu-

* въ старопечатномъ наборѣ буквы ъ опять не хватило, почему въ подлинникѣ неправильно стоитъ ь [1] Ефес. IV, 11—12: «— —благовѣстники— —къ совершенію святыхъ— — въ созиданіе— —» [2] эта «точка» видоизмѣнена, сравнительно съ Польскимъ [3] опечатка: ktoreemi

королей (хрестиянъскихъ), которые суть выконательми (и оборонцами) правъ духовъныхъ надъ непослушными [1]; а ведьже и о тыхъ вжесь вышей слышалъ, ижъ и сами собе такъ великое владзы не прывлащали, якую тутъ Филялетъ каждому натегнути хочетъ.

Филялетъ.

На остатокъ, замыкаючы Филялетъ тотъ розделъ, слухай што мовитъ: «Поневажъ (поведа) митрополитъ съ петьма владыками, безъ зданья двохъ владыкъ и инъшыхъ духовъныхъ и свецъкихъ рели*гией* Греческое особъ, которые, водлугъ звычаевъ ‖**(283)** randодавныхъ и слушности всякое, а на остатокъ и водле власного его [въ] универсалехъ прызнанья, до сыноду належ*ели*, справы одъправовалъ и якиесь унии строилъ,— прото тежъ то сынодомъ зватисе не можеть, але все естъ Фрашкою, баламутнею, блазенъствомъ, и у бачъныхъ ни якое важности не маетъ» [2].

Отказъ.

Прызнаваю то, ижъ оные два*й* владыкове и овъшемъ до сыноду належали, але не до ового геретического, каменичного, але до сего, который ся въ церкви одъправовалъ. Лечъ чы въ поврозе ихъ было до церъкви и до митрополита вести? коли сами прыйти не хотели, але вол*е*ли зъ геретиками въ дому спросномъ свое соборыще (проклятое) одъправовати, а подобно сором*е*лися тежъ, (ведаючи,) же ихъ апостазыю мели выткнути.

А што ся дотычетъ особъ свецкихъ, хотяжъ, ‖**(284)** яко ся высшей поведело,

tormi praw duchownych nad nieposłusznemi; a wszakże y o tych iużeś wyszszey słyszał, isz y sami sobie tak wielkiey władzy nie przywłaszczali, iaką tu Philalet każdemu chce naciągnąć.

‖(121—𝔇) Philalet.

Na ostatek, zamykaiąc ten rozdział Philalet, słuchay co mowi: «Poniewasz (pry) mitropolit z pięcią władykow, bez zdania dwu władyk y inszych duchownych y świeckich religij Greckiey osob, ktorzy, wedle zwyczaiow starodawnych y słuszności wszelakiey, a na ostatek y wedle własnego iego w vniwersalech przyznania, do synodu należeli, sprawy odprawował a iakieś vnie stroił, — przeto tesz to synodem zwać się nie może, ale wszytko iest fraszką, bałamutnią, błazeństwem, y v bacznych żadney ważności nie ma» [3].

Respons.

Przyznawam to, isz oni dway władykowie y owszem do synodu należeli, ale nie do owego here[t]yckiego, kamienicznego, ale do tego, ktory się w cerkwi odprawował. Lecz czy w powrozie ich było do cerkwie y do mitropolita wieść? kiedy sami przyść nie chcieli, ale woleli z heretykami in domo profana swoie soborzysko odprawować, a podobno wstyd ich tesz było, że ich apostazyą mieli tam wytknąć.

A co się tycze świeckich osob, chociasz, iako się wyszszey powiedziało,

[1] въ старопечатномъ экземплярѣ опечатка: «неп*у*слушными» [2] см. 2-ую книгу «Пам. полем. лит.», стлбц. 1220 [3] см. 2-ую книгу «Пам. полем. лит.», стлбц. 1219

до сынодовыхъ справъ не належ*ели*, а ведьже и тыхъ послове его королевское милости просили, ужывали, упоминали, абы ся на одно местце до митрополита и до иныхъ владыковъ зошли, а тамъ на местцу светомъ, въ церкви, сполне сынодъ одъправовали, давшы покой геретикомъ, которыхъ межы ними мало не большей было, анижъ правоверныхъ,— а нжъ того учынити не хотели, чы кгвалтомъ же ихъ было до̀ купы заганяти?

А што называетъ *Филялетъ* справы сынодовые зъ стороны митрополитовы—*ф*рашкою, баламутнею и блазенъствомъ, то тутъ не только митрополитови и владыкамъ прым*а*вляетъ, але и сенаторомъ зацнымъ его королевское милости, якобы надъ *ф*рашъками и баламутнею бавилися, а наветъ и самому его королевской милости пану нашему въ бровъ, который универъсалъми своими посведъчаетъ тые справы сынодовые и называетъ ихъ слушными, добрыми и прыстойны‖**(285)**-ми,—комужъ тутъ лепей верыти: чы Ѳилялетови **(**баламутови**)**, чыли сенаторомъ панъскимъ, а што надъто—самому его королевской милости **(**помазанцови Божому**)**? Смотрыжъ, хрестиянъский брате, яко ся тотъ баламутъ не чуетъ, и самъ себе своимъ козикомъ пил*а*еть? Бо троха вы*с*шей поведелъ, ижъ деенисъ пошосной личъбе (то естъ митрополит*ови* съ пятью владыкъ) увесь сынодъ прывлащылъ; а тутъ зась мовитъ, ижъ митрополитъ, безъ о*н*ыхъ двохъ владыкъ и инъшого духовенства, сынодъ отправовалъ. Протожъ то все за ѳрашку стоитъ. Пытаю тебе, Ѳилялете: если, водлугъ розъсудку твоего паръшывого, митрополитъ съ петьма владыками не могъ сыноду отправовати, и называешъ то ѳрашъкою и баламутнею,—осудисежъ самъ своимъ декретомъ: а яко могли два*й* владыкове

do synodowych spraw nie należeli, a wszakże y tych posłowie iego kro. m. prosili, wzywali, vpominali, aby się na iedno mieysce do mitropolita y innych władykow zeszli, a tam na mieyscu świętym, w kościele, spolnie synod odprawowali, dawszy pokoy heretykom, ktorych miedzy nimi mało nie więcey było, a nisz prawowiernych, — a isz tego vczynić nie chcieli, czy gwałtem że ich było do kupy zaganiać?

A co nazywa Philalet sprawy synodowe z strony mitropolitowey—fraszką, bałamutnią, błazeństwem, to tu nie tylko mitropolitowi y władykam przymawia, ale y senatorom zacnym iego kro. m., iakoby nad fraszką y bałamutnią bawili się, a nawet y samemu iego kro. m. panu naszemu miłościwemu w brew, ktory vniwersałmi swoimi poświadcza te sy‖**(122)**nodowe sprawy y nazywa ich słusznemi, dobrymi y przystoynymi, — komusz tu lepiey wierzyć: czy Philaletowi, czyli senatorom pańskim, a co więtsza—samemu iego krol. m.? Patrzayże, krześciański bracie, iako się ten bałamut **(**Philalet**)** nie czuie, y sam się swoim kozikiem rzeże? Bo trochę wyszszey powiedział, isz dzieiopis poszosney li*dz*bie (to iest mitropolit z piącią władyk) wszystek synod przywłaszczył; a tu zaś mowi, isz mitropolit, bez o*w*ych dwuch władyk y inszego duchowieństwa, synod odprawował. Przetosz to wszytko za fraszkę stoi. Pytam*że* cię, Philalecie: ieśli, według rozsądku twoiego parszywego, mitropolit z piącią władykami nie mogł synodu odprawować, a nazywasz to fraszką y bałamutnią,—osąd*ź*że się sam swoim dekretem: a iako mogli dway **(**tylko**)** władykowie twoi z popami, by ich nawięcey było, swego starszego mitropolita y piąci władyk, starszych nad siebie,

твое съ попами, бы ихъ наболей было, своего старъшого митрополита и пети владыкъ, высшихъ надъ себе, судити, скидати, ‖(286) соборыща особливые, покутные, противъ зверхъности своей духовной и королевъской, не маючи ни якое владзы, не сыноды, мовлю, але бунъты, ростиръки и замешанья строити? Аза то не большая баламутня и ѳрашка надъ ѳрашками (назватисе слушне можетъ)—позволяти того двоинъце, чого пошосной личбе позволити не хочешъ? А такъ не на большой личбе тая справа належытъ, але на той, которая справедлившую маеть, и где естъ поважность зверхъности, отъ Бога постановеное: сезде згоду, милость, а тамъ васнь, бунъты и ненависть ковано; сезде панъ зверхъний, помазанецъ Божый, а тамъ протосинъкгелъ, зрадца паньский и ошустъ якись; сезде митрополитъ съ петьма епископами, нужъ сенаторовъ его королевское милости великихъ и зацныхъ шесть, а тамъ два апостатове! А попы, хотяжъ бы тамъ *и* наболшая личба была, трудно имъ мети за зле, яко неведомымъ ре‖(287)чы, которыхъ заганяли есте, другихъ по мест*ахъ* имали, иншыхъ стерегли есте, абы одъ васъ не поутекали (, видечы вашу баламутню). А ку тому ткнитесе сумненъя своего: аза васъ, старшыхъ, некоторые, не только духовные, але и свецкие, не просили, для имени Божого, абысте ся до громады (одное) собрали, а тамъ, где ся годитъ и съ кимъ ся годитъ, сынодъ отправовали? Але то ничого не помогло упорови вашому! А предся хлюбитеся, же ваша сторона лепъшая!

sądzić, degradować, zborzyska osobliwe, pokątne, przeciw zwierzchności swey duchowney y krolewskiey, nie maiąc żadney władzy, nie synody *iakie*, ale zamieszanie, rosterki y bunty stroić? Aza to nie więtsza bałamutnia y fraszka nad fraszkami—pozwalać tego dwoince, czego poszosney li*d*zbie pozwolić nie chcesz? Nie na więtszey tedy (tu) li*d*zbie ta sprawa należy, ale na tey, ktora ma sprawiedliwszą, y gdzie iest autorytas zwierzchności, od Boga postanowioney: owdzie zgod*a*, miłość, a tam waśń, bunty y nienawiść kowano; owdzie pan zwierzchny, pomazaniec Boży, a tam protosyngel, zdrayca pański y oszust iakiś; owdzie mitropolit z pięcią biskupow, nusz senatorow iego kro. m. zacnych wielkich sześć, a tam apostatowie dway! A *o* popy, chociasz by tam była więtsza li*dź*ba, trudno im mieć za złe, iako niewiadomym rzeczy, ktorych (iednycheście) zaganiali, drugich po mieśc*ie* imali, inszych strzegliście, aby od was nie vciekali. A ktemu tknicie się sumnienia swego: aza was, starszych, niektorzy, nie tylko duchowni, ale y świeccy nie prosili, dla imienia Bożego, abyście się do gromady zeszli, a tam, gdzie się godzi y *s* kim się godzi, synod odprawowali? Ale to nic nie pomogło vporowi waszemu! A przedsię chlubicie się (nie‖(123—Ꙩij)sprawiedliwie), że wasza strona lepsza!

Ѳилялетъ.

Затымъ Ѳилялетъ зачынаетъ розделъ 2 части второе противъ дееписови сыноду Берестейского, который то показо-

Philalet.

Zatym Philalet zaczyna rozdział 2 części wtorey przeciw dzieiopisowi synodu Brzeskiego, ktory to pokazował, isz

валъ, ижъ свецкие люди до розсудку науки о вере права жадного не маютъ, одно преложоные духовные. Напротивъ чому Өилялетъ дивными штуками геретицкими штурмуетъ, доводечы того, же тежъ и свецкие маютъ местце розсу-‖(288)жати [зъ] стороны выкладу веры, такъ яко и духовные.

Отказъ.

На тотъ розделъ 2 Өилялетовъ, для предлуженя, ничого не отказываю, поневажъ тоежъ бредитъ, о чомъ вже зменка была, на што ся ему вже отказало. А на иншые слова Өилялетовы, яко, въ томъже розделе, на учтивости людские торгаетъся, нестатечность и нецноту некоторымъ владыкамъ прыписуючы, (ино) хотя бы словъ достало, отдати слова за слова, але, зажываючы (на сесъ часъ) скромности, на Пана Бога тую крывду вложы*мо* [1], тешачыся словы Хрыста Самого, Который мовитъ (Матөей, 5): «блажени есте, егда поносятъ вамъ— —и рекутъ всякъ золъ глаголъ— —лжуще имени Моего ради: радуйтеся и веселитеся, яко мзда ваша многа естъ на небесехъ» [2]. (Отожъ и) тутъ снадне кождый хрестиянский чоловекъ обачытъ, же и тые небожа‖(289)та не для чого иного таковые потвары одъносятъ, только для того, же людей до згоды и милости и соединения (светого) хрестиянского ведутъ.

Өилялетъ.

Далей Өилялетъ, поступуючы въ разделе 3 второе части, о томъ пишетъ,

świeccy ludzie do rozsądku nauki o wierze prawa żadnego nie maią, iedno przełożeni duchowni (, y nie powinna rzecz była opowiadać się świeckim y prosić v nich na to pozwolenia mitropolitowi y władykam do tey iedności y zgody z kościołem Rzymskim). Naprzeciw czemu Philalet dziwnemi sztukami heretyckimi szturmuie, dowodząc tego, że tesz y świeccy maią mieysce rozsądzać z strony wykładu wiary, tak iako y duchowni.

Respons.

Na ten rozdział Philaletow wtory, dla przedłużenia, nic nie odpowiadam, poniewasz tęsz rzecz, o czym iusz zmianka była, twi[e]rdzi, na co mu się iusz odpowiedziało. A na insze słowa Philaletowe, iako, w tymże rozdziele, na vczciwości ludzkie targa się, niestateczność y niecnotę niektorym władykom przypisuiąc, chociaby słow dostało, oddać słowa za słowa, ale, skromności zażywaiąc, na Pana Boga tę krzywdę *wkładaią*, ciesząc się słowy Krystusa Pana, Ktory mowi: «błogosławieni iesteście, gdy wam złorzeczyć będą y prześladować was y mowić wszytko złe słowo przeciwko wam, kłamaiąc dla Mnie: raduycie się y weselcie, abowiem zapłata wasza obfita iest w niebiesiech» (Matt. 5). Snadnie tu każdy krześciański człowiek obaczy, że y ci niebożęta nie dla czego innego te kalumnie odnoszą, tylko za to, że ludzi do zgody y miłości y iedyności krześciańskiey wiodą.

Philalet.

Daley Philalet, postępuiąc w rozdziale trzecim wtorey części, traktuie o tym,

[1] въ старопечатномъ экземплярѣ: «вложыти» [2] Матө. V, 11—12

нижъ судъ ихъ, которымъ митрополита и владыковъ осудили въ Берестью, въ каменици, зъ Никиѳоромъ и двема владыками и зъ инымъ духовенъствомъ, и (ктомуже ихъ) зъ урядовъ духовныхъ зложыли, былъ слушъный. Тамъже дееписа сыноду Берестейского щекаромъ называетъ.

Отказъ.

Подобно Ѳилялетъ (и самъ) видитъ, же судовъ ихъ неслушныхъ жаденъ бачный похвалити не мелъ, яко таковыхъ, которые ся и противъ Богу, и противъ зверхъности духовной и *свецкой*, и противъ праву и канонамъ церковнымъ зъ васни и зъ упору деяли; **(290)** ино ихъ самъ хвалитъ и выноситъ, власне яко оно мовятъ: «самъ гуду, самъ же и плешу». На што нижъ ся вже вышей достаточне отказало и вывело, якие тамъ суды были, не хочу одное речы два разы повт*ар*ати.

Только на то, што Ѳилялетъ възменъку чынитъ о позвехъ, якобы владыкъ оныхъ, што до Рыму ездили, позывано, то щырая баламутъня и ѳальшъ. Пытаю: а отъ когожъ бы мели быти позываны? чы одъ Никиѳора, зрадъцы (хрестиянъского)? чы одъ апостатовъ, которые надъ ними жадное зверхъности не *мають*? Бо митрополитъ, старшый ихъ, зъ ними былъ, а его королевская тежъ милость таковыхъ позвовъ николи не выдавалъ; але бы тежъ и одъ того протосинъкгел*я* Никиѳора якая баламутня была, и тое въ очы не видали. А еслиже, яко поведаютъ, митрополита позывали, чого не твержу, *азажъ* бы за митрополитовымъ позвомъ и овые мели ставитися? Вшакъ то не у **(291)** свецького права, где пана позываютъ, абы подъ-

isz sąd ich, ktorym mitropolita y władykow w Brześciu, w kamienicy, z Niceforem y dwiema władyka**(124)**mi y z innym duchowieństwem osądzili, y z vrzędow duchownych degradowali, był słuszny. Tamże dzieiopisa synodu Brzeskiego szczekarzem nazywa.

Respons.

Widzi podobno Philalet, że sądow ich niesłusznych żaden baczny chwalić nie miał, iako takich, ktore się y przeciw Bogu, y przeciw zwierzchności duchowney y (przeciw zwi[e]rzchności) *pańskiey*, y przeciw prawu y kanonom kościelnym (tylko) z waśni a z vporu działy; więc ich sam chwali y wynosi, właśnie iako ono mowią: «sam sobie gędę, sam wesoł będę». Na co isz się iusz dostatecznie wyszszey odpowiedziało y wywiodło, co tam za sądy były, nie chcę iedney rzeczy dwa razy powtarzać.

Tylko na to, co Philalet wzmiankę czyni o pozwiech, iakoby władyk onych, co do Rzymu ieździli, pozywano, to szczera bałamutnia y fałsz. A od kogosz by [1] mieli bydź pozywani, pytam? czy od Nicephora zdrayce? czy od apostatow, ktorzy nad nimi żadney zwierzchności nie *mieli*? Bo mitropolit, starszy ich, z nimi był; iego kro. m. tesz takich pozwow nigdy nie wydawał; ale by tesz y od tego Nicephora protosyngela iaka bałamutnia była, y tey w oczy nie widali. A ieśliże, iako powiadaią, mitropolita pozywali, czego nie twi[e]rdzę, *a więc* by za mitropolitowym pozwem y owi mieli stawić się? Wszak to nie v świeckiego prawa, gdzie pana pozywaią, aby poddanych przy sobie v sądu stawił. Błazeństwo to tam było iakieś y bała-

[1] опечатка: b*j*

даныхъ пры собе у суду ставилъ. Блазенъство то тамъ было и баламутня якаясь, не позвы! Який врядъ, таковая и владза!

А што Өилялетъ далей пиш*етъ*, прехваля*ючися*, ижъ люде Греческое рели*гией* послушенъства митрополитови и владыкамъ, яко изъверъженымъ, неповинъни далей отдавати,—(ино) тотъ поступокъ ихъ латве ся вже преконалъ, ижъ ни якое владзы не маетъ. Але упору людъского трудно перемочы хто можетъ (, если Самъ Богъ того не учынитъ)! (А звлаща)—коли ся хто ослепъ, неправды дерьжытъ, а правды видети не хочетъ! Але за часомъ, азали ся дастъ Богъ, обачатъ и на сумненью своемъ почуютъ, на якомъ өунъдаменъте и на якой правде тотъ свой упоръ засадили. Вшакъ нетъ ничого такъ таемного, жебы ся коли *за* часомъ не одъкрыло [1]. Доткнися одно сумненья своего, Өилялете, што людямъ өальшы и здрады и поступки задаешъ, ‖(292) обачишъ (и самъ), на какомъ тая прывара зостанетъ. Протожъ и тые̑ тво*е* доводы, которых*есь* съ писма и съ церъковныхъ гисторей нагматвалъ, мало суть потребные: бо коли өунъдаментъ слабый, ни[к]чемный, подейзраный, и будованье бы тежъ налепъшое валитися муситъ, якожъ ся и обалитъ, дастъ Богъ! Моцнейшый естъ Христосъ, Который хочетъ згоды и милости межы Своими верънычи, а нижъ Велиаръ, который васни и бунъты строитъ и противъ Богу, и противъ зверхъности, отъ Бога постановеной.

Өилялетъ.

Ку стверъженью судовъ (и декретовъ) своихъ, Өилялетъ прыпоминаетъ некото-

mutnia, nie pozwy! Iaki vrząd, taka y władza!

A co Philalet, daley pisz*ąc*, przechwal*a* się, isz ludzie Greckiey religij posłuszeństwa mitropolitowi y władykam, iako (iusz takim sądem) degradowanym, nie powinni daley oddawać,—ten postępek ich (wszytek) łatwie się iusz przekonał, isz iest nullius valoris. Ale vporu ludzkiego trudno przekonać kto może! Kiedy kto oślep, nieprawdy się trzyma, a prawdy nie chce widzieć! Ale za czasem, azali się da (Pan) Bog, obaczą y na sumnieniu swoim poczuią, na iakim fundamencie y na iakiey prawdzie ten swoy vpor zasadzili. Wszak niemasz nic tak taiemnego, żeby się kiedy *z* czasem ‖(125—Ciij) nie odkryło. Tkni się iedno sumnienia swego (sam), Philalecie, co ludziom fałsze y zdrady y po*d*stępki zadaiesz, obaczysz, na kim ta przywara zostanie. Przetosz y te twoie dowody, ktorycheś z pisma nakładł y z historyi kościelnych, mało potrzebne: bo kiedy fundament słaby, nikczemny, podeyrzany, y budowanie by tesz naylepsze walić się musi, iakosz się y obali, da (Pan) Bog! Mocnieyszy iest Krystus, Ktory chce zgody y miłości miedzy wiernemi Swoimi, a niszli Beliar, ktory waśni y bunty stroi y przeciw Bogu, y przeciw zwierzchności, od Boga postanowioney.

Philalet.

K*v* vtwierdzeniu sądow swoich, Philalet przypomina niektorych papieżow

[1] Матө. X, 26

рыхъ папежовъ и патрыаръховъ, которые мели ѳорумъ на сынодахъ, (то естъ судъ и местце належное,) и одъ оныхъ же сынодовъ были изверъжени, которые сами складали,—указуючы то, же и митрополитъ, хотяжъ самъ сынодъ зложылъ, слушне естъ изверженый и зъ вла‖(293)дыками. А напервей кладетъ патрыаръховъ двохъ, Македония и Несторияя, которые на сынодахъ, одинъ на Костенътинопольскомъ, а другий на Еѳезъкомъ были поконани и зъ урядовъ извержени. Потомъ кладетъ Маръкелина, папежа (Рымъского), на соборе Рымъскомъ осужденого и изъверъженаго, (такъже и иныхъ папежовъ) [1].

y patryarchow, ktorzy mieli forum na synodach, y od onychże synodow byli degradowani, ktore (synody) samisz składali,—vkazuiąc to, że y mitropolit, chociasz sam synod złożył, słusznie iest degradowany z władykami. A napi[e]rwey kładzie patryarchow dwu, Macedonia y Nestorya, ktorzy na synodach, ieden na Konstantynopolskim, a drugi na Epheskim, byli pokonani y z vrzędow zrzuceni. Potym kładzie Marcellina papieża, na synodzie Rzymskim osądzonego y degradowanego [2].

Отказъ.

Правда, ижъ тые патрыархове Македоней и Несторый мели ѳорумъ; але тежъ мели и суд*ей* сво*ихъ* власн*ыхъ*. Бо на Костентинополскомъ сыноде мели Дамаза, папу (Рымского), а (пры немъ) патрыарховъ иныхъ; а на Еѳезскомъ—Кирыла Александрейского на местцу Келестина, папежа Рымского, и иныхъ патриарховъ пры немъ, которые могли ихъ судити и скидати; а звлаща папежове, яко старшые ихъ (, и сами то могли учынити, яко много прыкладовъ таковыхъ маемо). Але то неправда, абы тыежъ ‖(294) патриархове изверженые мели тые соборы сами складати. Бо Костентинополский соборъ вторый зложылъ Дамасъ папежъ, о чомъ пишетъ Ѳеодорытъ, въ книгахъ 5, главы 9, ижъ цесаръ Ѳеодосей розсылалъ листы папежские до епископовъ; а Еѳезъский засъ соборъ зложылъ Келестинъ папежъ, яко (о томъ пишетъ) Просперъ въ

Respons.

Prawda, że ci patryarchowie Macedoniusz y Nestoriusz mieli forum; ale tesz mieli y sędz*iego* własn*ego* sw*ego*. Bo na Konstantynopolskim synodzie mieli papieża Damaza y patryarchow innych; a na Ephe*z*skim—Cyrylla Alexandryiskiego na mieyscu Celestina, papieża Rzymskiego, y innych patryarchow przy nim, ktorzy mogli ich sądzić y zrzucać; a zwłaszcza papieżowie, iako starszy ich. Ale to nieprawda, aby cisz patryarchowie degradowani mieli te synody sami składać. Bo Konstantynopolski synod wtory złożył Damaz papież, o czym pisze Teodoretus, lib. 5, (Histo.) cap. 9, isz cesarz Theodozyusz rozsyłał listy papieskie do biskupow; Ephe*z*skie zaś koncilium złożył Celestynus papiesz, iako Prosper, Euang. lib. 4, ca. 4, Nice. lib. 14. ‖(126) in «Chronica» y Photius «De 7 sinodis» [3]. A iakosz tu Philalet śmie mowić, żeby cisz patryarchowie

[1] см. 2-ую книгу «Пам. полем. лит.», стлбц. 1264, 1266 [2] см. 2-ю кн. «Пам. полем. лит.», стлб. 1263, 1265 [3] въ Польскомъ текстѣ цитаты перепутаны и извращены, при чемъ prosper напечатано со строчною буквою и безъ запятой

«Кройнице», и Фотей «О семи соборахъ», Евагрей, книгъ 4, главы 4, и Ницефоръ книги 14. А якъ же тутъ Өилялетъ смеетъ мовити, жебы тыежъ патриаръхове мели сыноды складати, которые суть изверъжены? А то перъшая *баламутня* Өилялетова.

А о Маръкелине папежу, жебы его соборъ (Рымъский) мелъ судити и скинути, и то—щырая ложъ! Бо Маръкелинъ папежъ самъ себе осудилъ, а соборъ только на него инстикговалъ, а судити его не смелъ, яко своего старъшого: бовемъ черезъ всю справу того собору на кильку местъцахъ найдуютъся тые ‖(295) слова, которые до Маркелина соборъ мовилъ:

«Самъ ся осуди, не нами будешъ сужонъ, але своимъ епископьствомъ осудишъся. Абовемъ жаденъ николи не судилъ аръхиерея, бовемъ перъшая столица ни отъ кого не можетъ быти суждена». А замыкаючы речъ, на остатку самомъ, такъ мовятъ: «осужденъ естъ Маръкелинъ епископъ своимъ судомъ». Которой же то всей справе Маркелиновой хто ся хочетъ прысмотрети добре, нехайже чытаетъ въ Книгахъ 1 Соборовыхъ, на карте 187, осуждение Маркелиново [1].

mieli synody składać, ktorzy są degradowani? To pierwsza *nieprawda* Philaletowa.

A o Marcellinie papieżu, iakoby go synod miał sądzić y degradować, y to—szczyra nieprawda! Bo Marcellinus papiesz sam siebie osądził, a synod tylko nań instygował, a sądzić go nie śmiał, iako starszego swego: abowiem przez wszytkę akcyą tego synodu na kilku mieyscach nayduią się te słowa, do Marcellina od synodu mowione:

«Tuo ore iudica causam, non nostro solue conditionem». Y daley: «noli in nostro iudicio, sed col[l]ige in sinu tuo causam tuam». Y daley mowi: «Non ex nobis iudicaberis, tuo enim pontifitio condemnaberis». Y daley mowią: «presbyteros et diaconos damnant, qui Marcellinum papam dimiserunt, ipsos etiam damnauerunt et iudicabant, non tamen iudicabant pontificem». Y daley mowi synod: «ipse iudex, ipse reus, ipse semetipsum in præsentia eorum innocentem se seruaret, et aut infidelem se damnaret». A ku końcowi tak mowią, gdy się iusz Marcellinus sam dekretem swoim osądził: «iuste ore tuo condemnatus es, et ore suo anatematizatus accepit maranata, quoniam ore suo condemnatus est, nemo enim vnquam iudicauit pontificem, nec præsul sacerdotem suum, quoniam prima sedes non iudicabitur a quoquam». A zamykaiąc rzecz, na ostatku samym, tak mowi: «damnatus autem et Marcellinus episcopus suo iudicio». Ktorey wszytkiey sprawie Marcel[l]inowey kto się chce przypatrzyć dobrze, niechże

[1] этотъ «абзацъ» въ Русскомъ текстѣ изложенъ сжатѣе

Дивная речь, хрестиянский брате, яко тотъ *Филялетъ* (такъ смеле и безъ сорому зъ неправдою присуетъся, и) иначей пишетъ, анижли где што стоитъ, поведаючы, же Марцелина (папежа) сынодъ *зложылъ*! А тутъ ся ясне показуетъ, же сынодъ того суду и дотыкатися не *смелъ*: иншыхъ презвитеровъ и дияконовъ (въ тойже справе, мовитъ соборъ, ижъ) осудилъ, а папежа, яко старшого своего, судити ||(296) не важылъся. А тутъ кождый обачыти можетъ, яко Филялетъ справедливе справы сынодовые ку помочы своей баламутни стосуетъ. Але не дивъ! Хто ся на початъку поткнетъ а съ перъшого разу не обачытъся, (таковый) и до конъца шванъковати муситъ: сперъву лгати почалъ, и остатка долыгаетъ! Лжы, Филялете! (тымъ ся не удавишъ!)

А што ся дотычетъ иншихъ папежовъ, о которыхъ *Филялетъ* зменку чынитъ, яко Гонорыя, Венедикта, Грыгорья,—и о тыхъ было бы не мало што писати, показуючы баламутню *Филялетову*, яко онъ штуками геретицкими нарабляетъ, и то все, што кольвекъ противъ тыхъ папежовъ пишетъ, одъ геретиковъ (давныхъ) выбралъ. Але, не забавляючы чытелника шырокимъ писаньемъ, одъсыламъ его до книгъ 1 Белярминовыхъ (, хто по Латине умеетъ): тамъ на тые вси речы о тыхъ папежахъ, неслушъне (отъ геретиковъ) написаныхъ, (съ ко-||(297)торыхъ то кузни Филялетъ писалъ,) найдетъ слушный отказъ. А што вспоминаетъ Брыксейский якись сынодъ, на которомъ якобы Гильдебрандусъ папежъ мелъ быти осужденъ, о такомъ сыноде не чыталемъ въ Книгахъ Соборовыхъ, бо ми его не покажетъ

czyta Marcellini papæ condemnationem, Tomo I, Sinodorum, folio 187.

Dziwna rzecz, krześciański bracie, iako ten Phila*plotka* śmie inaczey pisać, a niszli gdzie co stoi, powiadaiąc, że Marcellina synod *osądził!* A tu się iaśnie pokazuie, że się synod tego sądu (z strony Marcellina) y tknąć nie *chciał*: inszych prezbiterow [y] dyakonow sądził (y kondemnował), a papieża, iako starszego swego, nie śmiał sądzić. A tu każdy obaczyć może, iako Philalet sprawiedliwie akta synodowe ku pomocy swey bałamutni stosuie. Ale nie dziw! Kto się na początku potknie a z pierw-||(127)szego razu nie obaczy się, y do końca szwankować musi: spierwu łgać począł, y ostatka dołyga! Łżey, Philalecie!

Co się tknie inszych papieżow, o ktorych Philalet zmiankę czyni, iako Honorya, Benedykta [1], Grzegorza,—y o tych było by nie mało co pisać, pokazuiąc bałamutnią Philaletową, iako on sztukami heretyckimi narabia, y to wszytko, cokolwiek przeciw tych papieżow pisze, od heretykow wybierał. Ale, nie zabawiaiąc czytelnika szyrokim pisaniem, odsyłam go do ksiąg pierwszych Belarminowych, ktory na te wszytkie rzeczy, o tych papieżach niesłusznie napisanych, słuszny respons daie. A co wspomina synod iakiś Bryxyeński, na ktorym iakoby Hildebrandus papież miał bydź potępiony, o takim synodzie w Księgach Synodowych nie baczę nigdziey zmianki żadney, y nie wiem, z iakich to ksiąg Philalet porwał. A wszakże iako o tym Hildebrancie, tak y o inszych wszytkich, (o ktorych Philalet zmiankę czyni,)

[1] опечатка: Benedykt*ka*

въ реестре соборовъ вселенъскихъ, ани поместъныхъ, хиба бы его иначей окрестилъ [1]. А ведьже и о томъ Гильдебранде, такъ яко и о инъшихъ, Белярминъ даетъ отказъ (прыстойный) геретикомъ (и Ѳилялетови, который ихъ наследуетъ).

Belarminus daie respons heretykom (wszytkim).

Далей показавши Ѳилялетъ рекомо *ф*орумъ, усилуетъ показати судей, которые митрополита судили, быти належными судьями. А напервей выехалъ на пляцъ зъ Никиѳоромъ протосинъкгелемъ. О которомъ вже вышей зменъка была, ижъ таковый чоловекъ подойзреный, и одъ (самого) его королевское милости наганеный и (отъ) всего потомъ сойму (осужденый), и до везенья декретомъ соймовымъ поданый, не только судьею ‖(298) быти, але и местъца межы добрыми людми мети не могъ; бо самъ его королевская милость черезъ листъ свой то ознаймити рачылъ, яковымъ былъ тотъ Ницеѳоръ, и овшемъ (того докладаючи,) хто бы зъ нимъ объцовалъ, за таковогожъ, яко и онъ, мелъ быти почитанъ.

Daley pokazawszy rzkomo forum, vsiłuie Philalet pokazać sędziow, ktorzy mitropolita sądzili, bydź competentes iudices. A napierwey wyiachał na plac z Nicephorem protosingielem. O ktorym wyszszey zmianka była, isz takowy człowiek podeyrzany, y od iego k. m. y wszytkiego potym seymu naganiony, y do więzienia seymowym dekretem podany, nie tylko sędzią bydź, ale y mieysca miedzy [ludźmi] dobremi mieć nie mogł; bo sam i. k. m. przez list swoy to oznaymić raczył, iakowym był ten Nicephor, y owszem kto by z nim obcował, za takowegosz, iako y on, miał bydź poczytan.

А тутъ обачъ: слушне ли Ѳилялетъ чынитъ, ижъ Никиѳора збега, зрадъцу объмавляетъ? И яко (еще) объмавляетъ?! Слухай, бо такъ пишетъ на карте 69: «не вспоминаю (поведа) Никиѳора, яко нагаменого, хотя ведаю, и люде вже ведаютъ, же неслушне естъ нагененый» [2].

A tu obacz: słusznie li Philalet czyni, isz Nicephora zbiega, zdraycę, obmawia? Y iako obmawia?! Słuchay, bo tak pisze na karcie 69: «nie wspominam (pry) Nicephora, iako naganionego, chociasz to wiem, y ludzie iusz wiedzą, że niesłusznie iest naganiony» [3].

А зажъ тутъ тые блюзнеръства не ясне противъ его королевское милости и противъ сеймовымъ декретомъ? А комужъ тутъ въ бровъ, изали не самому пану *зверхънему*? Бо где бы не листы его королевское милости о томъ нагаменю сведъчыли, а хто бы ведалъ, же Ники*ф*оръ былъ таковымъ? Не даръмо

A zasz tu te bluźnierstwa nie iaśnie przeciw i. k. m. y przeciw seymowym dekretom? A komusz tu w brew, izali nie samemu iego k. m. panu *naszemu?* Bo gdzie by nie listy iego k. m. o tym naganieniu ‖(128) świadczyły, a kto by wiedział, że Nicephor iest taki? Nie darmo y dzieiopis synodu Brzeskiego;

[1] эта «точка», сравнительно съ Польскимъ, значительно передѣлана [2] см. 2-ую книгу «Пам. полем. лит.», стлбц. 1268 [3] см. 2-ую книгу «Пам. полем. лит.», стлбц. 1267

(теды) и деепись сыноду Берестейского, противъ которого пишетъ *Филялетъ*, ‖(299) ганилъ Ники*ф*ора, бо то зъ листовъ его королевское милости (и зъ сеймовыхъ декретовъ) бачылъ. А такъ не на дееписа тая прымовъка *Филялетова* стегаетъся, але на самого пана помазанъца Божого. (А добрежъ то, пане *Филялете*!)

И далей, выймуючи Ники*ф*ора съ того нагаценья, мовитъ: «бы ся добре было на него што и здорожного показало, якожъ не показало, предъся выступокъ особы справы и моцы вряду не могъ бы увлачати и уймовати».

(Не леда розумъ) чыстый—розсудокъ *Филялетовъ*! Его королевская милость въ листехъ своихъ менуетъ его зрадцою и шкодникомъ хрестиянскимъ и заказуетъ зъ нимъ объцованья; патрыарха тежъ Александрейский и иные Грекове на него нарекаютъ; Волохове о збродню его черезъ послы (сво*е*) жалуются,—а панъ Ѳилялетъ его судею прыстойнымъ чынитъ и поведаетъ, же то владзы уряду его ничого не уймуетъ! Чы шалеешъ, ‖(300) *Филялете*, же ся не *у*чуешъ, што бредишъ?!

Але—ѳала Богу!—не дольго стоялъ пры *Никифоре*, и не дольго тое его зверхности боронилъ. Бо заразомъ, на другой стороне тоежъ карты, не только оного, але [1] и другого зъ нимъ Кирила, архимандрыта Александрейского, одъбегъ, бо такъ мовитъ: «власне (поведа) яко бы нихто въ Берестью на местцу патрыарховъ не былъ» [2]. А еслижь самъ *Филялетъ* такъ о нихъ мовитъ, ижъ ихъ яко за небылыхъ почытаетъ, то-ть на томъ соборыщу ихъ не была владза

przeciw ktoremu Philalet pisze, ganił Nicephora, bo to z listow iego k. m. dobrze baczył. A tak nie na dzieiopisa ta przymowka Philaletowa ściąga się, ale na samego pana pomazańca Bożego.

Y daley, wyimuiąc Nicephora z tego naganienia, mowi: «by się dobrze było na niego co zdrożnego pokazało, iakosz (, z łaski Bożey,) nie pokazało, przedsię występek osoby sprawy y mocy vrzędu nie mogł by vwłaczać y vymować».

Czysty rozsądek Philaletow! Iego k. m. w liściech swoich mianuie go zdraycą y szkodnikiem krześciańskim y zakazuie z nim obcowania; patryarcha tesz Alexandryiski y inni Grekowie na niego (płaczą,) narzekaią; (także y) Wołochowie o zbrodnią iego przez posły skarżą się,—a pan Philalet go sędzią przystoynym czyni y powiada, że to władzy [3] vrzędu iego nic nie vymuie [4]! Czy szaleiesz, Philalecie, że się nie czuiesz, co pleciesz?!

Ale—chwała Bogu!—nie długo stał przy *nim*, y nie długo tey iego zwierzchności bronił. Bo zarazem, na drugiey stronie teyże karty, nie tylko onego, ale y drugiego z nim Cyrylla, archimandryta Alexandryiskiego, odbieżał, bo tak mowi: «właśnie (powiada) iakoby nikt w Brześciu na mieyscu patryarchow nie był» [5]. A ieślisz sam Philalet tak o nich mowi, isz ich iako*by* za niebyłych poczyta, toć na tym zborzysku ich nie mogła bydź władza patryarsza (iakosz y

[1] опечатка: «*али*» [2] см. 2-ую книгу «Пам. полем. лит.», стлбц. 1268, 1270 [3] опечатка: władz*j* [4] опечатка: v*j*muie [5] см. 2-ую книгу «Пам. полем. лит.», стлбц. 1267, 1269

патрыаръшая * (якожъ * (правдиве *) не была *), бо жаденъ зъ нихъ порученья до тое справы не мелъ, о чомъ шырей писалося вышшей.

Ѳилялетъ.

Опустившы затымъ *Филялетъ* тыхъ своихъ прынцыпалныхъ трыбуналистовъ Грековъ, удалъся до своихъ домовыхъ, до подъданыхъ его королевское милости пана нашего духовныхъ и свецкихъ ре*лиией* Греческое, ‖(301) до Берестья згромажоныхъ. А напервей прыпоминаетъ листъ, одъ Еремии, патриаръхи Костанътинопольского, братъству Виленъскому у Вильни даный; въ которомъ листе и надъ митрополитомъ, если бы што выкрочилъ, даетъ неякую зверхность и моцъ до караньа тому братъству; и поведаетъ, якобы его королевская милость самъ листомъ своимъ речы отправованые черезъ того патриаръху потверъдити рачылъ [1].

Отказъ.

Не дармо прыпоминалемъ вышей, яко ся патриарха зъ митрополитомъ об*ы*ходилъ, и (яко) казалъ былъ его зъ столицы скинути, а иншого на местце его поставити, розгневавшыся за то, же ему суммы пенезей не послалъ, о которую былъ черезъ Тарнавъского митрополита всказалъ и *на*писалъ.

А тутъ засъ видишъ, який ото листъ далъ былъ брацтву Виленскому на митрополита, подъдаю‖(302)чы его подъ владзу свецкую, противъ всимъ правиломъ церковънымъ! (И) еслиже то естъ правдивый листъ Еремиинъ, тедыт*ъ*

nie była), bo żaden z nich poruczenia do tey sprawy nie miał, o czym szyrzey mowiło się wyszszey.

Philalet.

Opuściwszy tedy Philalet tych swoich pryncypalnych trybunalistow Grekow, vdał się do swoich domowych, do poddanych iego k. m. pana naszego duchownych y świeckich religij Greckiey, do Brześcia zgromadzonych. A napierwey przytacza list, od Hieremiasza, patryarchy Konstantynopolskiego, bractwu Wileńskiemu dany w Wilnie; w ktorym liście y nad mitropolitem, ieśliby co wykroczył, daie nieiaką zwierzchność ‖(129—Ж) y moc do karania temu bractwu; y powiada, iakoby iego k. m. sam listem swoim rzeczy odprawowane przez tego patryarchę potwierdzić raczył [2].

Respons.

Nie darmo przypominałem wyszszey, iako się patryarcha z mitropolitem obchodził y kazał go był z stolice zrzucić, a inszego na iego mieysce postawić, rozgniewawszy się za to, że mu summy pieniędzy nie posłał, o ktorą był przez Tarnawskiego mitropolita wskazał y pisał.

A tu zaś widzisz oto, iaki list dał był bractwu Wileńskiemu na mitropolita, poddaiąc go pod władzą świecką, przeciw wszytkim kanonom kościelnym! Ieśliże to iest list Ieremiaszow prawdziwy, tedy to nigdy niesłychana rzecz, aby

* эти четыре слова въ старопечатномъ экземплярѣ подчеркнуты и на полѣ старинным почеркомъ замѣчено: «смотри! сами собою Римляне...... на вѣки крѣпкимъ его творатъ»

[1] см. 2-ую книгу «Пам. полем. лит.», стлбц. 1270 [2] ibid. стлбц. 1269

то николи неслыханая [речъ], абы духовныхъ особъ, а звлаща—митрополитовъ, епископовъ, подъ владзу свецкихъ людей, а звлаща—простыхъ, подъдавати хто мелъ. Бо каноны заказуютъ—въ справахъ духовныхъ до свецкихъ властей утекатися, кгдыжъ свецкие люде, иле въ речахъ церковъныхъ, не сутъ пастырми, ани судями, але сутъ поддаными и овечками (всихъ) епископовъ. Якожъ и сыноду Милевитанского правило 13, и Матышконского собору правило 8 сродзе каретъ духовныхъ, которые *бы* ся зъ справами церковными до судовъ свецкихъ утека*ли*. И Сулпицыущъ неякий, въ книгахъ вторыхъ «О гисторыи светой», поведаетъ, ижъ Мартинъ светый, епископъ (Туронский), мовилъ колись: ижъ то неслыханая и неслушъная речъ, абы справу церковную судья свецкий мелъ судити. И Амбросей светый въ листе |(303) 78 до Теоѳила, [и] Авъкгустинъ светый въ листе 162 штроѳуютъ [1] тыхъ, которые зъ справами церъковъными альбо духовными утекаются до судей свецъкихъ. А если на тыхъ мало маешъ, смотрыжъ, што мовитъ правило 9 собору Каръѳагенъского третего о таковыхъ, которые ся утекаютъ до судовъ свецъкихъ.

duchownych osob, a zwłaszcza—mitropolitow, biskupow, pod władzą świeckich ludzi, a zwłaszcza—prostych, poddawać kto miał. Y owszem kanony zakazuią—w sprawach duchownych do świeckiey władzy vciekać się, gdysz świeccy ludzie, ile w rzeczach kościelnych, nie są pasterzmi, ani sędziami, ale poddanemi y owieczkami biskupow. Iakosz y synodu Milewitańskiego kanon 13, y Matyszkońskiego synodu kanon 8 karze srodze klerykow, ktorzy z sprawami kościelnemi do sądow świeckich vciekaią się. Y Sulpicyusz nieiaki, w księgach wtorych «O historij świętey», powiada, isz Marcin ś., biskup, mowił kiedyś: isz to niesłychana y niesłuszna rzecz, aby sprawę kościelną sędzia świecki miał sądzić. Y Ambroży ś. w liście 78 do Teophila, y Augustyn ś. w liście 162 sztrofuią tych, ktorzy z sprawami kościelnemi abo duchownemi vciekaią się do sędziow świeckich. A ieśli na tym mało masz, patrzże, co mowi kanon 9 synodu Kartagińskiego trzeciego: «Item placuit: quisquis episcoporum, presbiterorum et diaconorum seu clericorum, cum in ecclesia ei crimen fuerit intentatum, vel ciuilis causa fuerit commota, si de relicto ecclesiastico iudicio publicis iudicijs purgari voluerit, etiam si pro ipso fuerit prolata sententia, locum suum ammitat, et hoc in criminali iudi*t*io actionem in ciuilli vero per|(130)dat, quod euicit si locum suum obtinere maluerit, si quidem ad eligendos iudices sibi de ecclesiæ consortio dubitat, vileque consortium ecclesiæ iudicat, qui de vniuersa ecclesia male sentiendo, de iudicio seculari poscit auxilium, cum priuatorum christianorum causas apostolus etiam ad ecclesiam deferri atque ibi determinari percipiat» (1 Cor. 6).

[1] опечатка: «штроѳу*етъ*»

Нужъ правило 3 собору Хальхидонъского, (а по нашому правило тое девятое, нужъ) правило 32 собору Акгатоньского, и иными многими доводами показало бы ся то ясне, ижъ свецъкие люди до судовъ духовныхъ ничого не маютъ. Дивно ми теды тому, ижъ Еремея, ведаючи добре о таковыхъ правилахъ церъковныхъ, смелъ то учинити и владзу таковую людямъ свецъкимъ, а што большая—простымъ, дати надъ митрополитомъ, которая церъковному судови належытъ первей, а потомъ зверхъности его королевское милости, который естъ паномъ и подавцею (и оборонцою церквей Божыхъ). ‖(304) А ведьже и тотъ въ таковые суды не втручается и не можетъ жадного епископа зъ уряду его духовного судити, ани скинути: бо не король епископа на епископство, але аръхиепископъ з-ыными епископами, а прынамней трем*а*, и то за росказаньемъ *старшого* (ставитъ и скидаетъ за вину). А тутъ бы хлопи простые, шевцы, кравцы мели митрополита судити и карати! Не дай того, Боже! (Не тыкаю тутъ пановъ шляхты, если которые въ тое брацъство повязли.) Рыхлей я тому вер*у*, же таковый листъ, о которомъ Ѳилялетъ зменъку чынитъ, *муселъ быти* подъметный, анижъ зъ ведомостью Еремии патрыаръхи даный (: якожъ бы ся не мало таковыхъ листовъ показало, о которыхъ смелъ бымъ прысягнути, же о нихъ Еремия не ведалъ, бо езыка нашого не розумелъ).

А што вспоминаетъ Ѳилялетъ листъ его королевское милости, Еремии даный, которого Ѳилялетъ (и) въ книжъ‖(305)ки свое вписалъ, ино нетъ тамъ тое баламутни, о которой Ѳилялетъ баетъ. Правда, ижъ дано было позволенье Еремии, але не гаръбаромъ, не шевъчыкомъ Виленъскимъ. Прото тежъ и самъ Ѳилялетъ, якобы (только) на блазенъство въспо-

Nusz synodu Kalcedońskiego kanon 3, synodu Agat*e*ńskiego kanon 32, y innemi mnogimi dowodami pokazało by się to iaśnie, isz świeccy ludzie do sądow duchownych nic nie maią. Dziwno mi przeto temu, isz Ieremia, wiedząc dobrze o takowych kanonach kościelnych, śmiał to vczynić y władzą taką ludziam świeckim, a co więtsza—prostym, dać nad mitropolitem, ktora kościelnemu sądowi należy pierwey, a potym zwierzchności iego k. m., ktory iest panem y podawcą (w tych państwach takowych vrzędow). A wszakże y ten w takowe sądy kościelne nie wtrąca się y nie może żadnego biskupa z vrzędu iego duchownego sądzić, ani degradować: bo nie krol biskupa na biskupstwo stawi, ale arcybiskup z innemi biskupami, przynamniey trzema, y to za roskazani[e]m *papieskim*. A tu by chłopi prości, szewcy, krawcy mieli mitropolita sądzić y karać! Nie day tego, Boże! Rychley ia temu wierzę, że takowy list, o ktorym Philalet zmiankę czyni, iest podrzucony (y fałszywy), a nisz od Ieremiasza patryarchy dany.

A co wspomina Philalet list iego kro. m., Ieremiaszowi dany, ktorego Philalet w ksiąszki swoie wpisał, tedy nie masz tam tey bałamutni, co Philalet powiada. Prawda, isz dano było pozwolenie Ieremiaszowi, ale nie garbarzom y szewcom Wileńskim. Przeto tesz y sam Philalet, iakoby na błazeństwo wspomniawszy ten list, bractwu dany, (y) samże zaraz

менувши тотъ листъ, братъшнкомъ даный, самъ же (его) заразомъ отступилъ и не беретъ его собе ку помочы.

А ижъ напервей отступилъ Грековъ протосинкгелевъ, поведаючи, ижъ на местцу патриаръховъ никого не было у Берестьи, а потомъ ото тыхъ другихъ судей (своихъ) упривильеваныхъ отбегъ и скочилъ до поповъ и до свецъкихъ людей (соборыща своего),—хвала Богу, ижъ перъшые его судьи отъ негожъ самого вже подъ лавою! А о третихъ, которыхъ вже моцне боронитъ и за власныхъ судей быти почытаетъ, постараемъся за помочью Божею, же и тые местъца мети не будутъ и за другимижъ пойдутъ, а яко онъ самъ тые речы ‖(306) судитъ, (такъ тежъ) его власнымъ судомъ поконаю его.

odstąpił y nie bierze go sobie ku podporze.

A isz pierwey odstąpił Grekow protosingelow, powiadaiąc, isz na mieyscu patryarchow w Brześciu nikogo nie było, a potym oto tych drugich sędziow vprzywileiowanych porzucił y skoczył do popow y do świeckich ludzi,—chwała Bogu, isz pierw‖(131—Rij)szi iego sędziowie od niegosz samego iusz pod ławą! A o trzecich, ktorych iusz mocnie broni a za własnych sędziow bydź poczyta, postaramy się za pomocą Bożą, że y ci mieysca mieć nie będą y za drugiemi poydą, a iako on sam te rzeczy sądzi, iegosz własnym sądem pokonam go.

Ѳилялетъ.

Слухайже, што напервей за доводъ кладетъ, пишучи на карте 70 тыми словы: «хто маетъ моцъ до обиранья, тотъ же маетъ моцъ и до изъверъженія, зачымъ (поведа) кгды укажу, же не только духовнымъ, але и свецъкимъ, водлугъ права Божого и церъковъного, моцъ обиранья преложоныхъ духовъныхъ служитъ»,—и прыводитъ местъца зъ Деевъ Апостольскихъ о избранию апостола Матеея светого на местце Июды Искариотского, такъже семи дияконовъ, ижъ тое обранье черезъ апостолы и братию сталося, розумеючи на томъ местъцу за братию людей свецъкихъ подобно. Потомъ прыпоминаетъ звычай церъковный, скоро по апостолехъ, въ обиранью духовныхъ преложеныхъ; и далей прыводитъ писмо Кипрыяна светого о неякомъ Аврелияне, и иныхъ многихъ папежовъ уставы и пи‖(307)сма, ижъ, водлугъ права Божого и водлугъ порядку прежнее церъкви,

Philalet.

Bo słuchay, co napierwey za argument kładzie, pisząc na karcie 70 tymi słowy: «kto ma moc obierania, tenże ma moc y degradowania, zaczym gdy (pry) vkażę, że nie tylko duchownym (wszytkim), ale y świeckim, według prawa Bożego y kościelnego, moc obierania przełożonych duchownych służy», — y przywodzi mieysca z Dzieiow Apostolskich o obraniu apostoła Macieia świętego na mieysce Iudasza Skaryotskiego, także y siedmi dyakonow, isz to obranie przez apostoły y bracią stało się, rozumieiąc bracią na tym mieyscu ludzi świeckich podobno. Potym przypomina zwyczay kościelny, skoro po apostolech, w obi[e]raniu duchownych przełożonych: y daley przywodzi pisma Cypryana ś. o nieiakim Aurelianie, y innych wielu papieżow vstawy y pisma, isz, według prawa Bożego y według porządku pierwszego kościoła, do obierania, a zatym y do degradowania przełożonych duchownych

до обиранья, а затымъ и до изверъжения преложоныхъ духовныхъ належели вси духовные, а поготову и попы, и свецкие люди, не только духовъные [1].

Отказъ.

На тые его доводы вси, шыроце розведеные, хотя бы-мъ могъ на кождый его доводъ показати, ижъ все по геретическу, а не по католическу аркгументуетъ (бо у геретиковъ добре, же и невесты на ихъ министровъ рукъ не покладаютъ,—а штожъ простые и свецкие люди (мужъчызны)?),—але егожъ власнымъ доводомъ пойду на него, где сперву мовитъ: «хто маетъ моцъ обиранья, тотъ тежъ маетъ моцъ и изверженія».

(Стойже ми тутъ, а не хвейся!) Нехайже ми то покажетъ Ѳилялетъ: где и яко давно того права тутъ въ тыхъ панствахъ духовные, мовлю, не только свецъ‖(308)кие зажывали, жебы коли зъехавшыся митрополита альбо владыку которого обирати? А не толко Руское ре*лиией* люде, але снать и панове Рымляне, которые свободнейшые права и волности маютъ, таковое владзы не маютъ (а штожъ пакъ нашы попы?), а предся яко арцыбискуповъ, такъ и бискуповъ всихъ не черезъ волное обиранье ставятъ, але за ласкою [и] поданьемъ помазанца Божого, его королевское милости пана нашого, и кому его королевская милость зъ доброе воли своее дати рачытъ, того духовные, за потверженьемъ папежскимъ, ставятъ. А у насъ у Руси поготову давно тое обиранье, якое теперъ Ѳилялетъ мети хочетъ, выветрело: бо не только жебы на таковые станы попы и свецъкие

należeli wszyscy duchowni, a pogotowiu y popi, y świeccy ludzie, nie tylko duchowni [2].

Respons.

Na te iego wszytkie dowody, szyroce rozwiedzione, chocia bym mogł na każdy iego argument pokazać, isz wszytko po heretycku sądzi, a nie po katolicku (bo v heretykow dobrze, że niewiasty na ich ministrow rąk nie kładą,—a cosz prości y świeccy ludzie?), ale iegosz własnym argumentem na niego poydę, gdzie mowi spierwu: «kto ma moc obierania, ten tesz ma moc y degradowania».

Niechayże mi (naprzod) to pokaże Philalet: gdzie y iako dawno tego prawa tu w tych państwach duchowni y świeccy za‖(132)żywali, żeby (mieli) kiedy ziachawszy się mitropolita abo władykę ktorego obierać? A nie tylko Ruskiey religij ludzie, ale snać y panowie Rzymianie tey wolności (teraz) nie zażywaią, ktorzy (więtsze y) swiebodnieysze prawa y przywileia swoie, a nisz popi naszi, maią; a przedsię iako arcybiskupow (samych), tak y biskupow wszytkich non per liberam electionem stawią, ale za łaską y podawaniem pomazańca Bożego iego k. m. pana naszego miłościwego, y komu iego k. m. z dobrey woli swey dać raczy, tego duchowni, za potwierdzeniem papieskim, stawią. A v nas v Rusi pogotowiu dawno to obieranie, iakie teraz Philalet chce mieć, wywietrzało: bo nie tylko żeby na takowe stany popi y świeccy ludzie mieli kogo obierać, ale przyszło iusz było do tego, że wła-

[1] см 2-ую книгу «Пам. полем. лит.», стлбц. 1272, 1274 [2] см. 2-ую книгу «Пам. полем. лит.», стлбц. 1271, 1273

люде мели кого обирати, але прышло вже было до того, же владыцства Руские иньшое религиси людямъ давано. за недбалостью самоежъ Руси. Отожъ въ тотъ часъ, коли ся тое (безправе) деяло, вси слепы были, а теперъ, маючи васнь на ‖(309) митрополита и владыковъ, натегаютъ собе тое право, которое давно потерали, и за тымъ правомъ хотятъ скидати. Перъвейже собе было упросити тое право, абы вси владыцъства по старому черезъ вольное обиране духовныхъ были даваны; тожъ потомъ еслибы который вамъ што провинилъ, и до изверъженья могли бысте ся брати. А наветъ хотя бы свецкие и мели моцъ до обиранья, тогды бы не могли мети моцы до извержения: бо не обиранье епископа чынитъ, але посвещение и становенье. (И) король (самъ) електа можетъ меновати (якожъ (и) менуетъ), (бо то ему служитъ;) але не можетъ его скинути, бо не онъ его поставилъ и посветилъ. Отожъ коли обиранья въ моцы своее не маете, (поготову и изъверъжения далеко большей мети не можете;) прожно ся теды тымъ хлюбите, и пану зверъхнему то зъ моцы кгвалътомъ выдираете.‖(310) А такъ, пане *Филялете*, твоимъже власнымъ аръкгументомъ и розъсудъкомъ тобе плачу̀, поневажъ обиранья таковогo якъ попы, такъ и свецъкие люде въ моцы не маютъ, поготову и скидати ни кого не могутъ; и увесь тотъ поступокъ вашъ блазенствомъ и баламутнею щырою у людей бачъныхъ почытаеться, што-сьте кольвекъ у Берестию бредили.

dyctwa Ruskie inszey religij ludziom dawano, za niedbałością sameyże Rusi. Otosz w ten czas, kiedy się to działo, wszyscy ślepi byli, a teraz, maiąc waśń na mitropolita y władykow, chcą ich degradować y prawo sobie, ktore dawno stracili, (niesłusznie) przywłaszczać. Pierweyże sobie było vprosić to prawo, aby wszytkie władyctwa po staremu per liberam electionem duchownych były dawane; tosz potym ieśliby ktory wam co przewinił, y do degradowania mogliście się brać. A nawet choć by świeccy mieli moć do obierania, tedy by nie mogli mieć mocy do degradowania: bo biskupa nie obieranie czyni, ale poświęcenie y stawienie. Krol elekta może mianować (iakosz mianuie), ale nie może go degradować, bo go nie on postawił y poświęcił. Ale kiedy obierania w mocy swey nie macie, tedy y degradacyą tą prożno się chlubicie, y panu zwierzchniemu to z mocy gwałtem wydzieracie. A tak, panie Phila*plecie*, twoimże własnym argumentem y rozsądkiem tobie płacę, poniewasz obierania takiego iako popi, tak y świeccy ludzie w mocy (swey) nie maią, przeto tesz y degradować nikogo nie mogą; y wszytek ten wasz progres błazeństwem y bałamutnią szczerą v ludzi bacznych poczyta się, cokolwiekeście w Brześciu bredzili.

Слушънейшое изъвержение зъ сее стороны, которое ся стало одъ митрополита и одъ пяти епископовъ напротивъ Премыского и Львовского (и по-

Słusznieysza degradacya z owey strony, ktora się zstała od ‖(133—Riij) mitropolita y piąciu władyk naprzeciw [1] Lwowskiego y Przemyskiego władykow

[1] опечатка: naprzęciw

мочъниковъ ихъ); поневажъ, яко старшый ихъ, который владыковъ ставитъ и посвещаетъ, а звлаща пры послехъ найвысъшого пастыра епископа Рымъского, пры арцыбискупе и двохъ бискупехъ, а ку тому маючы владзу одъ него, яко одъ судьи найвысъшого церкви Божое, оныхъ двохъ владыкъ, яко непослушъныхъ и зъ геретиками объцующихъ, скинулъ. ‖(311) Которое извержение и самъ его королевская милость (панъ зверхний) помазанецъ Божый (яко тотъ, который обиране и подаване владыкъ въ рукахъ своихъ маетъ) [с]твердити рачилъ, и черезъ универсалы свое всимъ вобецъ озънаймилъ и оголосилъ, абы Копыстенского и Балабана вже болшей за владыковъ не мели, и благословенства, яко отъ проклятыхъ, не брали, спольку и общованья зъ ними, яко съ проклятыми, не ужывали.

(wydana); poniewasz, iako starszy ich, ktory władykow stawi y poświąca, a zwłaszcza przy poślech naywyszszego pasterza biskupa Rzymskiego, przy arcybiskupie y dwu biskupach, a ktemu maiąc władzą od niego, iako od sędziego zwierzchniego kościoła Bożego, onych dwu władyk, iako nieposłusznych y z heretykami przestaiących, degradował. Ktorą degradacyą y sam iego kro. m. pomazanec Boży (iako ten, ktory ma w rękach swych obieranie y podawanie władyk*i*) ztwierdzić raczył, y przez vniwersały swoie wszem wobec oznaymił y ogłosił, aby Kopysteńskiego y Bałabana iusz więcey za władykow nie mieli, y błogosławieństwa, iako od przeklętych, nie brali, społki y obcowania z nimi, iako z przeklętymi, nie mieli.

Отожъ, пане *Филялете*, водлугъ твоегожъ власного розъсудку такъ ся стало: которые мели власть порядную обиранья, такъже и ставенья и посвещенья, тые тежъ и извержение учынили. А еслись дужъ, одоймижъ то имъ зъ рукъ, што имъ Панъ Богъ и право дало! Лепшый тотъ одинъ, который то въ рукахъ своихъ маетъ и тымъ, водлугъ воли своее, кому хочетъ, шаѳуетъ; а нижли вси електорове твое выветрелые.

Otosz, panie Philalecie, według twegosz własnego rozsądku, tak się zstało: ktorzy mieli władzą obierania, także ordynowania y poświęcenia, ci tesz y depozycyą vczynili. A ieśliżeś[1] duż, odeymisz to im z rąk, co im Pan Bog y prawo dało! Lepszy ten ieden, ktory to ma w rękach y w mocy swoiey y tym, według woli swey, komu chce, szafuie; a niszli wszyscy elektorowie twoi wywietrzale[2].

А што ся вымавляешъ, ижъ въ одъсуженью ми‖(312)трополита и владыковъ ничого ся противъ праву Божому и противъ порядкови церъковному не выкрочыло,—а яко то смеешъ мовити, колись вже самъ одъступилъ Грековъ и своихъ Виленъскихъ трыбуналистовъ, а только на попахъ перестaлесь?! А гдежъ тамъ были епископове, которые

A co *powiadasz*, isz w odsądzeniu mitropolita y władykow nic się przeciw [prawu] Bożemu y przeciw porządkowi kościelnemu nie wykroczyło,—a iako to śmiesz mowić, kiedyś iusz sam odstąpił Grekow y swoich Wileńskich sędziow, a tylko na popach przestałeś?! A gdziesz tam byli biskupowie, ktorzy mieysce apostolskie reprezentuią, iako byli w

[1] опечатка: ieśliże*sz* [2] опечатка: wywietrzal*i*

местце апостольское знаменуютъ, яко (то) были въ Ерусолиме которые обирали Матѳея светого, што самъ же прыводишъ зъ Деяней Апостольскихъ? Бо Премыский и Львовъский не могли быти судьями, будучи участниками (, а бодай не перъшыми) тое згоды.

Покажижъ ми еще: где который соборъ сами толко попове безъ епископовъ отправовали, альбо которого коли епископа презвитерове сами скинули? Аза не ведаешъ, ижъ не презвитерове, але епископове епископа, и то не два, але прынамней тры, ставятъ (и посвещаютъ)? А коли прыйдетъ которого за вину (313) судити и звречы, тогды не два, ани трей, але дванадъцать епископовъ, яко правило 10 собору Карѳагенъского третего росказуетъ. А жебысь въ тую личъбу презвитеровъ не почыталъ, (ино) тотъже канонъ прыдаетъ презвитеровъ шести а дияконовъ трохъ. Бо хотя бы поповъ тисеча было, а епископа ни одного, не могъ бы тамъ быти судъ досконалый, поневажъ епископове на соборахъ урядъ апостольский носятъ. А што (еще) большая—ижъ на ономъ соборе Берестейскомъ правдивомъ владза папежъская, яко пры послехъ папежъскихъ, такъ и пры владыкахъ, што зъ Рыму прыехали, упрывильеваная найдовалася, которая не только владыки, але и самыхъ патрыаръховъ судити моцъ маетъ. А то, Ѳилялете, докладамъ ти того, жебысь не мовилъ, же и зъ сее стороны не было дванадцати епископовъ. Правда, ижъ не было дванадцати, але двай аръхиепископове а семъ владыкъ; а если мало (314) на тыхъ маешъ, ино папежъская власть стоитъ за всихъ (, и вашихъ и нашихъ, которую и сами патриархове завжды знали).

Hierozolimie ktorzy obierali Macieia świętego, co samże przywodzisz z Dziei ow Apostolskich? Bo Przemyski y Lwowski nie mogli bydź sędziami, będąc complices huius rei (,iako się wyszszey pokazało).

Pokaszże mi ieszcze: gdzie ktory (kiedy) synod sami tylko popowie bez biskupow odprawowali, albo ktorego kiedy biskupa prezbiterowie sami zrzucali? Aza nie wiesz, isz nie prezbiterowie, ale biskupowie biskupa sta(134)wią, y to nie dway, ale przynamniey trzey? A kiedy przyidzie ktorego za winę sądzić y deponować, tedy nie dway, ani trzey, ale dwanaście biskupow [1], iako kanon 10 synodu Kartagińskiego trzeciego roskazuie. A żebyś w tę lidzbę prezbiterow nie poczytał, tenże kanon przydaie (do biskupow dwunastu) prezbiterow sześciu a dyakonow trzech. Bo chocia by popow tysiąc było, a biskupa ni iednego, nie mogł by tam bydź sąd doskonały, poniewasz biskupowie na synodach vrząd apostolski noszą. A co większa—isz na onym synodzie Brzeskim prawdziwym władza papieska, iako przy poślech papieskich, tak y przy władykach, co z Rzymu przyiachali, vprzywileiowana [2] naydowała się, ktory, (iako zwierzchny sędzia, y sam ieden wszytkich,) nie tylko władykow, ale y patryarchow może sądzić. A to, Philalecie, dokładam ci tego (dla tey przyczyny), żebyś nie rzekł, że y z owey strony nie było dwunastu biskupow. Prawda, żeć ich nie było dwunastu, ale dway arcybiskupowie a siedm biskupow; a ieśli mało masz na tych, więc sam papiesz y autorytas iego stoi za wszytkich.

[1] опечатка: bistupow [2] опечатка: vprzywileiowano

Не хвалисяжъ своими судьями, пане Ѳиля*плете*! Далеко то до Божого и до церъковного права, яко ты своимъ выветрелымъ судьямъ тую моцъ прывлащаешъ! Ото тутъ маешъ, и водлугъ Божего, и водлугъ церъковного права, власныхъ судей, которые и твоихъ судей упорныхъ геретическихъ осудили и скинули! Ото маешъ и пана зверъхнего помазанъца Божого, яко екъзекутора (альбо выконателя) власного правъ Божыхъ и церъковныхъ, который естъ такъ добротливый и терпливый, ожидаючи упаметанья вашого, же ся еще зъ екъзекуцыею тыхъ судовъ церъковныхъ надъ вами задеръжалъ, не такъ, яко ваши: жадъное зверхъности не маючы надъ владыками, побрали имъ маетности церковъные, [яко] пасполите мовятъ: «коли левъ дремлетъ, кро‖(315)-ликове играютъ». Але кгды ся тежъ левъ очутитъ, вара, пане кролику!

Ѳилялетъ.

Еще далей мовитъ *Филялетъ*, ижъ тое изверъжение митрополита и владыковъ (и) противъ конъѳедерацыи не естъ, ани противъ зверхъности его королевское милости пана нашого[1].

Отказъ.

О тую кон*ф*едерацыю, съ которою такъ часто *Филялетъ* на пляцъ выеждчаетъ, яко неналежъною до судовъ духовныхъ и овшемъ противною церкви Божой, которая всимъ ересямъ дверы отворыла,—теперъ ничого не мовлю: заховую то собе по хвильце. Только о зверхъности его королевское милости, што мовитъ, якобы ся противъ

Nie chlub[2] że się swoimi sędziami, panie Phila*plotko*! Daleko to do Bożego y do kościelnego prawa, iako ty swoim wywietrzałym sędziom tę moc przywłaszczasz! Oto tu masz, y według Bożego, y według kościelnego prawa, legitimos iudices, ktorzy y twoich sędziow vpornych heretyckich (słusznie) osądzili y degradowali! Oto masz y pana zwierzchniego pomazańca Bożego, iako exekutora własnego praw Bożych y kościelnych, ktory iest tak dobrotliwy y cierpliwy, oczekiwaiąc vpamiętania waszego, że się ieszcze z exekucyą tych sądow kościelnych nad wa*szy*mi zatrzymał, nie tak, iako waszy: nie maiąc żadney zwierzchności nad władykami, pobrali im maiętności kościelne, [iako] pospolicie mowią: «kiedy lew spi, krolikowie graią». Ale kiedy się tesz lew ocuci, wara, panie kroliku!

Philalet.

Ieszcze daley mowi Philalet, isz ta depozycya mitropolita y ‖(135) władykow przeciw konfederacij nie iest, ani przeciw zwierzchno[ś]ci iego kro. m. pana naszego[3].

Respons.

O tę konfederacyą, z ktorą barzo często wylata na plac Philalet, iako nienależną do sądow duchownych y owszem przeciwną kościołowi katolickiemu, ktora wszytkim herezyam wrota (do złego) otworzyła,—nie wdaię się z nim w rzecz ani w spor teraz: zachowam sobie napotym. Tylko o zwierzchności iego kro. m., co mowi (Philalet), iako-

[1] см. 2-ую книгу «Пам. полем. лит.», стлбц. 1284—1302 [2] опечатка: ch*ł*ub [3] см. 2-ую книгу «Пам. полем. лит.», стлбц. 1283—1301

ней ничого не стало,—доложу: аза то не великая крывда и ущырбокъ зверхъности панъской—прывлащати собе владзу тую, которую его королевская милость самъ только маетъ, и смети тыхъ скидати ‖(316) (зъ урядовъ), надъ кимъ владзы ни якое не маютъ, торгнувшыся и на духовную, и на свецкую зверхъность? А нижъ то правда, што поведаю, слухай, хрестиянский брате, што самъ его королевская милость въ универсале своемъ светьчытъ, пишучы (на остатку тыми словы):

«А нижъ велебъный архиепископъ и митрополитъ Киевъский и Галицкий и всея Росии, зо всимъ сынодомъ своимъ, Копыстенского, владыку Премыского, и Болобана, владыку Львовского, и иншыхъ товарышовъ и помочниковъ ихъ, яко власныхъ одъщепенцовъ, которые не только (*отъ*) доброволное первей прынятое згоды и зъедноченья упорне и неслушъне одъкинулися, але, опустившы церковъ Божую, зъ блюзнеръцами имени Божого и веры хрестиянское, зъ новокрещенцами, Арыянами сполковали и въ божницы геретической зъ ними пребывали, намовы и писма якиесь чынили, на зверъхность свою и на людей, владзы ихъ неподлеглые, торгатися важыли, зъ людми чужоземски‖(317)ми и зрадцами нашыми объцовали, и до справъ тутошныхъ въ товарыство собе ихъ брали, и много речей неслушныхъ не одно противъ старшого своего, але тежъ и противъ насъ, господаря, и ку шкоде панствъ нашихъ чынили,—за то ихъ и за инъшие выступки ихъ не благословилъ и проклялъ, и достоенъства епископские, зъ зверхъности своее пастырьское, зъ нихъ знявъшы, отъ церкви Божое отлучылъ».

А видишъ же тутъ, Ѳиляѳете, што самъ господаръ мовитъ о вашыхъ справахъ, и што вамъ прыписуетъ? А ты

by się przeciw niey nic nie stało,—dołożę: aza to nie wielka krzywdą y vszczerbek zwierzchności pańskiey—przywłaszczać sobie władzą tę, ktorą iego kro. m. sam tylko ma, y śmieć tych degradować, nad kim władzy żadney nie maią, targnąwszy się y na duchowną, y na świecką zwierzchność? A isz to prawda, co powiadam, słuchay, bracie krześciański, co sam iego kro. m. w vniwersale swoim świadczy, mowiąc:

«A isz wielebny arcybiskup, mitropolit Kiowski y Halicki y wszytkiey Rusi, ze wszytkim synodem swoim, Kopysteńskiego, władykę Przemyskiego, y Bałabana, władykę Lwowskiego, y inszych towarzyszow y pomocnikow ich, iako własnych odszczepieńcow, ktorzy nie tylko dobrowolney pierwey przyiętey zgody y ziednoczenia vpornie y niesłusznie odrzucili się, ale, opuściwszy cerkiew Bożą, z bluźni[e]rcami imienia Bożego y wiary krześciańskiey, z nowokrzczeńcami, Aryanami (y z inszymi heretykami) społkowali y w bożnicy heretyckiey z nimi przebywali, namowy y pisma iakieś czynili, na zwierzchność swoię y na ludzie, władzy ich niepodległe, targnąć się ważyli, z ludźmi cudzoziemskimi y zdraycami naszymi obcowali, y do spraw tuteyszych w towarzystwo sobie ich brali, y wiele rzeczy niesłusznych nie iedno przeciw starszego swego, ale tesz y przeciw nam, hospodaru, y ku szkodzie państw naszych czynili,—za to ich y za insze występki ich nie błogosławił y przeklął, y dostoieństwa biskupie, z zwierzchności swey pastyrskiey. z nich zdiąwszy, od cerkwie Bożey odłączył».

‖(136) A widziszże tu, (panie) Philalecie, co sam pan mowi o waszych sprawach, y co wam zadaie? A ty przedsię ludziom

предсе людямъ очы замыдляешъ и пишешъ, жесте ничого противъ его королевское милости зверхъности не выкрочыли! Комужъ тутъ прыстойней верыти: чы самому пану помазанъцови Божому, чыли твоей проклятой баламутни?

Слухай же еще другого листу, што его королевская милость до тыхъ владыковъ ‖(318) апостатовъ недавно, 22 марца, року 1599, писати рачылъ [1]:

«Копия зъ листу его королевское милости.

«Жикгимонтъ Третий, король Польский.

«Велебные, верне намъ милые! Застановенье черезъ насъ на сейме прошломъ межы людми набоженства Греческого, за прозбою и усилованьемъ певныхъ особъ учыненое, сталося набольшей для некоторыхъ зъ васъ, которыесте на сыноде Берестейскомъ черезъ митрополита и епископы инъшые суть, для вашего непослушенъства, осужоны и зложоны зъ вашихъ местцъ, абы задеръжалъся дальшый противъ вамъ поступокъ до часу. Розумелисмы и былисмы того певни, жесьте, будучи того одъложенья поступъку дальшого противъ вамъ вдячни, мелисьте не едно зъ покоемъ ся во всемъ заховать, але и до обаченьяся прыходить. Лечъ иначей насъ доходитъ. ‖(319) Маемо справу, меновите о верности твоей, же не едно зле ужываешъ тое ласки нашое и застановенья нашого, але и инъшыхъ труднишъ и не даешъ имъ, водлугъ тогожъ застановенья нашего, зоставать въ покою; вдаваешъся не только въ дыоцезыю тую, которая была подъ справою верьности твоей, але и въ инъшихъ епископовъ диоцезияхъ въ справы духовные, становляючи и подаючы [2]

oczy zamydlasz y mowisz [3], żeście nic przeciw iego k. m. zwierzchności nie wykroczyli! Komusz tu lepiey wierzyć: czy samemu panu pomazańcowi Bożemu, czyli bałamutni twoiey przeklętey?

Słuchay że ieszcze drugiego listu, co iego kro. m. do tych władykow apostatow niedawno, 22 marca, roku 1599, pisać raczył:

«Kopia z listu iego krolewskiey miłości.

«Zygmunt III, krol Polski.

«Wielebni, wiernie nam mili! Zastanowienie przez nas na seymie przeszłym miedzy ludźmi nabożeństwa Greckiego, za prożbą y vsiłowaniem pewnych osob vczynione, stało się nawięcey dla niektorych z was, ktorzyście na synodzie Brzeskim przez mitropolitę y episkopy insze są, dla waszego nieposłuszeństwa, osądzeni y złożeni z waszych mieysc, aby zatrzymał się dalszy przeciw wam postępek do czasu. Rozumieliśmy y byliśmy tego pewni, żeście, będąc tego odłożenia postępku dalszego przeciw wam wdzięczni, mieliście nie iedno z pokoiem się we wszem zachować, ale y do obaczenia się przychodzić. Lecz inaczey nas dochodzi. Mamy sprawę, mianowicie o wierności twey, że nie iedno zle vżywasz tey łaski naszey y zastanowienia naszego, ale y insze trudnisz y nie dasz im, według tegosz zastanowienia naszego, zostawać w pokoiu; wdawasz się nie tylko w dyocezią tę, ktora była pod sprawą wierności twey, ale y w inszych episkopow dyoceziach w sprawy duchowne, stanowiąc y podaiąc kapłany, dyakony y duchowieństwo w nich, co wier-[ności] twey nie należy; przeszkadzasz

[1] весь этотъ «абзацъ» въ старопечатномъ экземплярѣ набранъ крупнымъ, прямымъ, не курсивнымъ, шрифтомъ [2] опечатка: «подюачы» [3] опечатка: mawisz

капланы, дияконы и духовенъство въ нихъ, што верн[ости] твоей не належитъ; перешкажаешъ епископомъ и инъшимъ ихъ юрысдикциамъ, и послушенство одеймуешъ; ктому бунъты и зъезды складаешъ, ростырки множишъ; торъгаешъся и на маетности инъшихъ епископовъ и самъ, и презъ инъше особы. Южъ тымъ всѣмъ и зкгвалтилесь самъ то наше добродейство и застановенье, на сейме учыненое, о што зоставуемы инстикгаторови нашему право противъ верн[ости] твоей; але и до дальшого поступку противъ верн[ости] ‖(320) твоей, который былъ чрезъ [1] насъ зоставленъ, дорога се отвораетъ: чого однакъ всего мы не хотелисмы ужыти противъ верности твоей, ажъ бы первей верность твою въ тымъ напоминали,—якожъ напоминаемо и даемо то верности твоей знати: гдебысь напередъ не пересталъ того, во штось ся неслушъне въ чужие диоцезии вдалъ, не казалъ вернутъ, што однято, а не заховалъся напотомъ скромне и спокойне, же мы повинъности въ томъ нашое не занехаемо, и такъ противъ верности твоей поступимо, яко сама речъ и слушность покажетъ,—въ чомъ не будешъ моглъ повести, абысь перестережонъ не былъ. Дата въ Варъшаве, дня 22 месеца марца, року 1599».

episkopom y inszym ich iurysdykcyam, y posłuszeństwo odeymuiesz; ktemu bunty y ziazdy składasz, rostyrki mnożysz; targasz się y na maiętności inszych episkopow y sam, y przez insze osoby. Iusz tym wszytkim y zgwałci‖(137—S)-łeś sam to nasze dobrodzieystwo y zastanowienie, na seymie vczynione, o co zostawuiemy instygatorowi naszemu prawo przeciw wier[ności] twey; ale y do dalszego postępku przeciw wier[ności] twey, ktory był przez nas zostawion, droga się otwarza: czego iednak wszytkiego my nie chcieliśmy vżyć przeciw wier[ności] twey, asz by pierwey wier-[ność] twą w tym napomnieli,—iakosz napominamy y daiemy to wier[ności] twey znać: gdziebyś naprzod nie przestał tego, w czoś się niesłusznie w cudzey dyocezij wdał, nie kazał wrocić, co odięto, a nie zachował się napotym skromnie y spokoynie, że my powinności w tym naszey nie zaniechamy, y tak przeciw wier[ności] twey postąpiemy, iako sama rzecz y słuszność pokaże,—w czym [2] nie będziesz mogł powiedzieć, abyś przestrzeżon nie był. Data w Warszawie, dnia 22 miesiąca marca, roku 1599».

Филялетъ.

Зъ стороны конфедерацыи, которою такъ часто *Филялетъ* нарабляетъ, ачъкольвекъ до нее ничо‖(321)го не маю, але толко то покажу чытелникови хрестиянскому, што естъ смеху годно: яко *Филялетъ*, щытившися ею не разъ и похваливши (ее), а потомъ ее ганитъ, и нарекаетъ на нее, мовечы: «што ся

Philalet.

Z strony konfederacij, ktorą tak często (w swoich ksiąszkach) narabia Philalet, aczkolwiek do niey nic nie mam, ale tylko to pokażę czytelnikowi krześciańskiemu, co iest śmiechu godno: iako Philalet, szczyciwszy się ią nie raz y pochwaliwszy, potym ią (samże) zganił, y narzeka na nię, bo tak o niey mowi:

[1] странная опечатка: «*безъ*» [2] опечатка: cz*j*m

засъ дотычетъ одъмены въ костеле, и тая не увезде естъ позволена, светч*у*тъ слова конъ*ф*едерацыи, въ которыхъ того доложоно, абы вси добра подаванья королевского дыкгнитарствъ церковъныхъ», и далей мовитъ: «церъквей Греческихъ—людя*м*ъ тоежъ Греческое веры даваны были». И троха нижей мовитъ: «не стегается (поведа) волность одъмены чыненья, водлугъ конѳедерацыи, только до тыхъ добръ, которые не у кроля (sic) его милости, але у иншыхъ свецкихъ обывателей подъданыхъ короля его милости подаваню. Зачымъ мы, Греческое рели*ией* люде, ачъ зъ жалостью на то смотрымо, ижъ много церквей естъ геретицътвомъ змазаныхъ, однакъ ижъ подаванье въ тыхъ церквахъ не кролеви (sic) его милости, але шляхте служыло, ||(322) а шляхтичове одмены въ нихъ за позволенемъ конѳедерацый чынили,—а штожъ тому речы? ради-не-ради мовчати мусимо!» [1]

«co się zaś tycze odmiany w kościele, y ta nie wszędzie iest pozwolona, świadczą słowa konfederacij, w ktorych tego dołożono, aby wszytkie dobra podawania krolewskiego dignitarstw kościelnych», y daley mowi: «kościołow Greckich—ludziom teyże Greckiey wiary dawane były». Y trochę niżey mowi: «nie ściąga się (pry) (tedy) wolność odmiany czynienia, według konfederacij, tylko do tych dobr, ktore nie v krola i. m., ale v inszych świeckich obywateli poddanych kro. i. m. (są w) podawaniu. Zaczym my, Greckiey religij ludzie, acz z żałością na to patrzymy, isz wiele cerkwi iest heretyctwem zmazane, iednak isz podawanie w tych cerkwiach nie krolowi i. m., ale szlachcie służyło, a szlachcicowie odmiany w nich za pozwoleniem konfederacij czynili—cosz rzeć? radzi-nie-radzi milczeć musiemy!» [3]

Отказъ.

Прыгледисяжъ, хрестиянине милый, тому Ѳилялетови, если ся тотъ почувалъ, што съ тоею конъѳедерацыею такъ часто на *гарцъ* выежджалъ: (перъвей) ею потужне речей своихъ боронилъ, (хвалилъ, до нее ся утекалъ,) а тутъ (ото) самъ ее (теперъ) зганилъ! Бо *не ведаетъ*, ижъ конѳедерацыя естъ того прычыною, же шляхта одмены въ церквяхъ своихъ чынил*и* и геретицтвомъ церкви посквернил*и*, на што онъ самъ же зъ Русью нарекаетъ. Отожъ, кгды шляхта одмены въ церквяхъ чынитъ, не хвалитъ того поступъку, и злая конѳедерацыя! бо того злого естъ прычыною. А коли митрополитъ [2] и владыкове стараются, абы и

Respons.

||(138) Przypatrzże się, krześciański bracie, temu Philaletowi, ieśli się ten poczuwał, co z tą konfederacyą tak często na plac wyieżdżał y potężnie ią bronił swych rzeczy, a tu ią samże zganił! Bo *oto powiada*, isz konfederacya iest tego przyczyną, że szlachta odmiany w cerkwiach swoich czynil*i* y heretyctwem cerkwie pomazal*i*, na co on samże z Rusią narzeka. Otosz, gdy szlachta odmiany w cerkwiach czyni, nie chwali tego postępku, y zła konfederacya! bo tego złego iest przyczyną. A gdy mitropolit y władykowie staraią się, aby y ostatek cerkwi takową odmianą heretycką nie pomazał*y* się, abo żeby

[1] см. 2-ую книгу «Пам. полем. лит.», стлбц. 1286, 1288 [2] опечатка: «мотрополитъ»
[3] см. 2-ую книгу «Пам. полем. лит.», стлбц. 1285, 1287

остатокъ церквей таковою одъменою геретическою не помазал*и*ся, або жебы огу‖**(323)**ломъ **(вси)** не пропал*и*, — ино **(**на митрополита и**)** на изверъжение его **(**и владыковъ**)** добра конъѳедерацыя! Противъ шляхте и ересямъ ихъ **(**и поскверненъю церъквей**)** не маетъ моцы **(**конѳедерацыя**)**, а противъ митрополитови и владыкамъ, которые забегаютъ ересямъ, моцна и потужная **(**конъѳедерацыя**)**! О, проклятый геретику! Аза жесь ся тутъ самъ **(**явне**)** не выдалъ, жесь естъ геретикомъ, не Русиномъ?! Жалуешъ отмены, жалуешъ помазанья церквей геретицътвомъ, и поведаешъ, же конѳедерацыя естъ того прычыною! А для чогожъ тою злою речью, што самъ же ганишъ, противъ **(**митрополита и владыковъ**)** нар*а*бляешъ, которые ни якое отмены въ церквахъ **(**Божыхъ**)** не учынили, и ни якимъ геретичествомъ церквей не поскверънили, и овшемъ еще все объваровали, и потверъженьемъ папежъскимъ, и его королевское милости **(**листами**)** стверъдили? Бо еслиже конъѳедерация твоя боронитъ отмены въ церквахъ пода‖**(324)**ванья кролевского (sic), а для чого бы не мела боронити слушней церквей подаванья шляхетского? А зажъ не *съ* церъквами некоторые **(**геретикове**)** добра зъ ласки кролей (sic) пановъ своихъ побрали? Аза не *съ* церъквами хрестиянъскими предкове, дедове, отцове **(**сыномъ своимъ**)** о*т*умеръши зоставили? Азажъ не давнейшые церкви хрестиянъские, нижъ шопы вашы геретические, которыхъ есте недавно за нашихъ вековъ наставляли, церъкви Божые покгвалътившы и геретичествомъ помазавши **(**, чого предкове вашы н*и* слыхали**)**? Поведаешъ, же имъ волно конѳедерация допустила. **(**О, прокл*е*тая конъѳедерацыя, и на то жесь уроблена!**)** Не на то бо, я поведаю, же **(**и за конъѳедерацыею**)** невольно было

ogułem nie przepadł*y*,—tedy tu na degradacyą ich dobra konfederacya! Przeciw szlachcie y herezyam ich nie ma mocy, a przeciw mitropolitowi y władykom, ktorzy zabiegaią herezyam, mocna y potężna! O, przeklęty heretyku! Aza żeś się tu sam nie wydał, żeś iest heretykiem, a nie Rusinem?! Żałuiesz odmiany, żałuiesz pomazania heretyctwem cerkwi **(**Bożych**)**, y po*w*iadasz, że konfederacya tego iest przyczyną! A dla czegosz tą złą rzeczą, co samże ganisz, przeciw *owym* narabiasz, ktorzy żadney odmiany w cerkwiach nie vczynili, y żadnym heretyctwem cerkwi nie pomazali, y owszem ieszcze wszytko obwarowali, y konfirmacyą papieską y i. k. m. stwierdzili? Bo ieśliże konfederacya twoia broni odmiany w cerkwiach podawania krolewskiego, a dla czego by nie miała słuszniey bronić cerkwi podawania szlacheckiego? Azasz nie z cerkwiami niektorzy dobra z łaski krolow panow swoich pobrali? Aza nie z cerkwiami krześciańskimi **(**inszym**)** przodkowie, dziadowie, oycowie **(**ich**)** odvmar*w*szy zostawili? Azasz nie dawnieysze cerkwie krześciańskie, a nisz wasze szopy heretyckie, ktorycheście niedawno za naszych wiekow nastawiali, kościoły Boże pogwałciwszy y heretyctwem pomazawszy? Powiadasz, że im wolno za konfederacyą. A ia zaś powiadam, że niewolno było tego łamać, co przodkowie *ich* cnotliwi katolikowie na chwałę Bożą pobudowali y nadali. Swawola to, Philalecie, **(**przeklęta,**)** a nie wolność! Bo y pismo mowi: «wszytko mi wolno, ale nie wszytko przystoi». Nie chwalże tey przeklętey konfede‖**(139—Sij)**racij, ktora, iako sam baczysz, do takiego złego wszytkim sw*o*wolnikom drogę otworzyła!

того ламать, што продкове *ваши* цнотливые католикове на ѳалу Божую побудовали и надали. Своя воля то, Ѳилялете, а не вольность! Бо и писмо мовитъ: «все ми вольно, але не все пожыточно» [1]. Не хвалижъ тое проклятое ‖(325 [2]) конъѳедерацыи, которая, яко самъ бачышъ, до такъ великого злого всимъ свовольникомъ ворота отворыла!

Але речешъ, ижъ до церквей подаванья кролевъского (sic) не отворыла. А я то мовлю: жебы то за часомъ тымъже пожаромъ и до кролевъскихъ (sic) церквей [не] прышло, до Рускихъ—мовлю, не до Рымскихъ, кгдыжъ панове Рымляне иначей свое речы маютъ объварованые (,—а и тамъ вже тотъ пожаръ дошолъ не на одъномъ местцу). А если мя спытаешъ: где (въ Рускихъ церъквахъ) то ся стало? Аза вже не прыходило до отмены, хотяжъ не геретическое, ижъ владыцъства не разъ Рымляномъ давано, которые владыцтва потомъ, кому хотели, за контракътомъ пущали, побравшы собе именья церъковные, а только голые церъкви пустивши,—чому [3] маешъ еще свежый прыкладъ и теперъ въ Холъме.

Ale rzeczesz, isz do kościołow podawania krolewskiego nie otworzyła. A ia zaś mowię: żeby to za czasem tymże pożarem y do krolewskich cerkwi [nie] przyszło, do Ruskich—mowię, nie do Rzymskich, gdysz panowie Rzymianie inaczey swoie rzeczy maią obwarowane. A ieśli mię spytasz: a gdziesz się to działo? (Patrzayże:) aza iusz nie przychodziło do odmiany, chociasz nie heretyckiey, isz władyctwa nie raz Rzymskiey religij ludziom dawano, ktore władyctwa potym, komu chcieli, za kontraktem puszczali, pobrawszy sobie dobra cerkiewne, *a władyk* tylko przy gołych cerkwiach *ostawili:* masz ieszcze świeży przykład y teraz w Chełmie (y we Włodzimierzu).

Поведьже ми, Ѳилялете, хто ся коли о то заставилъ? хто о то мовилъ съ твоихъ православничъ‖(326)ковъ? чомусте тамъ конъѳедерацыи, въ которой то маете, замовчали? чому-сте о то не заставилися? На Рымлянъ прожно нарекаете [4] о то: абовемъ яко самыхъ (Грековъ), такъ и церъкви Руские маючы за сцизматицкие, (видечи,) же ся зъ ними до (згоды и) единости не горънули, и овшемъ ся Рымлянами брыдили,—не дивъ, же ничого о нихъ не дъбали, и подобно волели бы были на костелы Рымъские ихъ оберънути, а нижъ бы

Powiedźże mi, Philalecie, kto się kiedy o to zastawił? kto o to mowił z twych prawosławnikow? czemuście [5] tam konfederacij, w ktorey to macie, zamilczeli? czemuście się o to nie zastawili? Na Rzymiany prożno masz narzekać o to: abowiem iako samych, tak y cerkwi Ruskie maiąc za schyzmatyckie, poniewasz się z nimi do iedności nie garnęli, y owszem się Rzymiany brzydzili,—nie dziw, że nic o nich nie dbali, y podobno woleli by byli na kościoły Rzymskie ich obrocić, anisz by się heretykom w ręce dostać mieli; boście się barzo z

[1] 1 Коринѳ. VI, 12; X, 23: «вся ми лѣть суть, но не вся на пользу» [2] въ старопечатномъ экземплярѣ стоитъ одно ч, а остальное (ке) выпало [3] опечатка: «кому» [4] опечатка: «нерекаете» [5] опечатка: czemu*się*

ся геретикомъ въ руце достати мели; бо сте ся вельми зъ геретиками бра[та]-ти почали, а они бы ихъ потужней боронили, а нижъли вы, которые-сте на то на все черезъ спары смотрели. О помазанъцахъ Божыхъ трудно и слова мовити: тые тежъ *мало* винни. Самое Руси то недбалость справовала. Вамъ того было догледети, а не кролемъ (sic), которыхъ щодробливая рука ни кому не естъ затворена.

heretykami *pobratali*, bo by ich potężniey bronili, a niszli wy, ktorzyście na to wszytko przez spary patrzyli. O pomazańcach Bożych trudno y słowa mowić: ci tesz *nic nie* winni. Samey Rusi to niedbałość sprawowała. Wam tego było doglądać, a nie krolom, ktorych szczodrobliwa ręka żadnemu nie iest zawarta.

Укажытежъ ми: где, коли костелъ Рымский, аль‖(327)бо бискупъство чоловекови инъшое рели*ией* [1] дано, такъ яко ся то нашымъ Рускимъ за вашоюжъ недъбалостью деяло? (А спытаешъ ли мя: где? Въ Холме и въ Володымеру отдано было Рымъское рели*иеи* людямъ. А за короля Авъгуста церъковъ мурованую светого Мыколы у Вильни отдано было пану воеводе Виленъскому Радивилови Чорному, съ которой хотелъ шопу геретическую учынити, ажъ заледве бискупъ Виленъский Валериянъ оборонилъ ее. А наша Русь милая и слова о то мовити не хотели*!*)

Vkażcie [3] mi: gdzie, kiedy kościoł Rzymski, abo biskupstwo człowiekowi inszey religij dano, tak iako się to naszym Ruskim za wasząsz niedbałością działo?

Отожъ на тотъ часъ послепли есте были, а теперъ отворылисте очы на тыхъ, которые *стараютъся о то,* забегаючи (тому), абы и остатокъ, чого геретикове не догубили, не загину*ло*. Бо за тою единостью могутъ вже быти беспечнейшыми зъ своими церъквами, и ласки его королевское милости, и пановъ Рымлянъ зычливости, а же ихъ лепей стеречы будутъ, нижъ первей [2].

Otosz w ten czas pośleplișcie byli, a teraz otworzyliście oczy na tych [4], ktorzy *to warowali*, zabiegaiąc, aby y ostatek, czego heretykowie nie dogubili, nie zginęł*o*. Bo za tą iednością iusz mogą bydź beśpiecznieyszemi z swoimi cerkwiami, y iego k. m. łaskawsze oko na nich mieć będzie, y panowie Rzymianie sami ich strzeć lepiey będą, widząc ich bydź w tey świętey iedności.

Смотрыжъ, Өилялете, слушне ли тую свою конъөедерацию на‖(328)тега[е]шъ на митрополита и владыковъ, которая, водлугъ твоего розъсудъку, геретиковъ и непрыятелей явныхъ Сына Божого боронитъ и охраняетъ (, а митрополита

Pa‖(140)trzayże, Phila*plecie*, słusznie li tę swoię konfederacyą naciągasz na mitropolita y władykow, ktora heretykow y nieprzyiacioł iawnych Syna Bożego broni y ochrania, według twego (własnego) rozsądku? Więc heretykom, za

[1] опечатка: «релиии» [2] эта «точка» видоизмѣнена, сравнительно съ Польскимъ [3] опечатка: vkaście [4] опечатка: otworzyliście oczj na tjch

и владыковъ потопляеть)? Ино геретикомъ, за конъѳедерацыею, церкви кгвалтити (и сквернити) вольно, а митрополитови зъ владыками боронити ихъ и до единости светое прыступити не вольно. Не леда розъсудокъ! годенесь коца (ушывого)!

konfederacyą, cerkwi gwałcić wolno, a mitropolitowi z władykami bronić ich y do iedności ś. przystąpić nie wolno. Nie lada rozsądek! godzieneś koca!

Ѳилялетъ.

На остатъку Ѳилялетъ залецаетъ скромность свою и стороны своее, мовечы на карте 76: «умеемъся (поведа) своею пядию мерыти, не врываем[о]ся скваплиње у владзу его королевское милости, не мечем[о]ся до кгвалъту, не выдираемо [1] имъ тое маетности, силою ихъ съ тыхъ добръ не выпихаемо [2], яко они насъ. Але ведаючы, ижъ его королевская милость тыхъ добръ естъ подавцою; ведаючы, ижъ его шаѳункови одъ речы посполитое суть повере(329)ны; ведаючы, ижъ онъ естъ прысяглымъ строжемъ правъ и свободъ нашыхъ,—до него-смы ся тежъ утекли, его-смы просили и дотуль терпливе просимъ, и съ плачомъ просимъ, абы, водлугъ прывильевъ, народови Рускому и Литовскому наданыхъ, урядовъ духовъныхъ рели*гией* Греческое не затлумялъ» [3]. И далей.

Philalet.

Na ostatku (pan) Philalet zaleca skromność swoię y [4] strony swey, mowiąc na karcie 76: «vmiemy się (powiada) swoią piędzią mierzyć, nie wrywamy się skwapliwie we władzą iego k. m., nie miecemy się do gwałtu, nie wieżdżamy im w te maiętności, mocą ich z tych dobr nie wypychamy, iako oni nas. Ale wiedząc, isz iego k. m. tych dobr iest podawcą; wiedząc, isz iego szafunkowi od rzeczy pospolitey są powierzone; wiedząc, isz on iest przysięgłym strożem praw y swobod naszych,—do niegośmy się tesz vciekli, iegośmy prosili y dotąd cierpliwie prosiemy, y z płaczem prosiemy, aby, według przywileiow, narodowi Ruskiemu y Litewskiemu nadanych, vrzędow duchownych religij Greckiey nie zatłumiał» [5]. Y daley.

Отказъ.

Не леда прозба! Поки его королевская милость въ тутошнемъ па[н]стве своемъ быти рачылъ, поты просили. А яко до Швецыи одъехалъ, сами побрали, — не речъ посполитая, але некоторые прыватные особы. Его королевской милости, пану и подавцы зверъхнему и прысяглому строжови волности

Respons.

Czysta, zaprawdę, prożba! Poki iego krol. m. w tuteyszym państwie bydź raczył, poty prosili. A iako do Szwecij odiachał, sami pobrali, — nie rzecz pospolita, ale niektore prywatne osoby. Iego kro. m., iako panu y podawcy zwierzchniemu y przysięgłemu strożowi wolności y praw duchownych,

[1] въ старопечатномъ экз-рѣ: «выдираемъ»; на *о* поправлено по Апокрисису [2] ibid.: «выпихаемъ»; на *о* поправлено по Апокрисису [3] см. 2-ую книгу «Пам. полем. лит.», стлбц. 1290, 1292 [4] послѣ этого союза излишне поставленъ предлогъ *в* [5] см. 2-ую книгу «Пам. полем. лит.», стлбц. 1289, 1291

и правъ духовъныхъ, и за слушъною прычыною правне добръ подаванъя своего одъбирати забороняютъ; а Никиоору * Турови *, архимандриту * Печерскому *, одъсужоному и банънитови, вольно было у митрополита килканадъцатъ селъ, на митрополию належачыхъ, побрати; у владыки Во‖(330)лодимерского [1]—Балабану [1], Жыдичинскому аръхиманъдрыту, село, на школу Берестейскую одъ его королевское милости наданое, вольно было кгвалтомъ взяти!

Дивная речъ! Самъ его королевская милость, панъ зверъхни[й], не учынилъ того безъправне, ани кгвалтомъ, (але) ажъ за позвы и правомъ одъсудившы Тура аръхимандрытий Киевъское, а Балабана аръхимандрытии Жыдичынское, которое его еще самъ патриаръха Еремия декретомъ своимъ одъсудилъ. Ино помазанцови Божому не вольно правне за декретомъ взяти; а подданому [2] (господарскому [2]) Турови [2], (хлопу [2] простому [2], не шляхтичу,) и другому волно было безъ права, кгвалтовне, не только свое, але и чужое побрати! А комужъ ся тутъ тые спротивили? Певне не митрополитови, не владыкамъ, которые ся не боронили, але самому его королевской милости пану своему и владзы его королевъской!

Аза не за вашеюжъ власною прозьбою (и набеганьемъ) ‖(331) его королевская милость, *от*ежъдчаючы до паньства Шведъского, далъ былъ вамъ таковые листы, варуючи покой, абы яко тая, [такъ] и *сяя* сторона въ покою противъ другой стороне заховалася, жадныхъ не чынечы поновъ, ани зъ добръ, хто што

y za słuszną przyczyną prawnie dobr podawania swego odbierać zabraniaią; a Nicephorowi Turowi, archimandrytowi Pieczerskiemu, odsądzonemu y bannitowi iawnemu, wolno było v mitropolita, (starszego past*y*rza swoiego,) kilkanaście wsi, na mitropolią nadane, pobrać; v władyki Włodzimirskiego (zaś)—Bałabanowi, Żydyczyńskiemu archimandrytowi, wieś, na szkołę Brzeską od ‖(141—Siij) iego kro. m. nadaną, wolno było gwałtem odiąć!

Dziwna rzecz! Sam iego kro. m., pan zwierzchni, nie vczynił tego bezprawnie, ani gwałtownie, asz za pozwy y prawem odsądziwszy Tura archimandrytyi [3] Kiowskiey (Pieczerskiey), a Bałabana archimandrytyi Żydyczyńskiey, ktorey go ieszcze sam patryarcha Hieremiasz był odsądził dekretem swoim. Więc (panu,) pomazańcowi Bożemu, nie wolno prawnie za dekretem wziąć; a poddanemu Turowi (, wiesz to Bog, ieśliże ieszcze ślachcicem był, także) y drugiemu, wolno było bez prawa, gwałtownie, nie tylko swoie, ale y cudze pobrać! A komusz się tu ci sprzeciwili? Pewnie nie mitropolitowi, nie władykom, ktorzy się nie bronili, ale samemu iego krol. m. panu swemu (zwierzchniemu) y władzy iego krolewskiey!

Aza nie za waszą́sz własną instancyą iego kro. m., odieżdżaiąc do państwa (swego) Szweckiego, dał był wam takie listy, waruiąc pokoy, aby iako ta, tak y owa strona w pokoiu przeciw drugiey stronie zachowała się, żadnych nie czyniąc ponow, ani z dobr, kto teraz dzierży, cerkiewnych y z cerkwi y dochodow

* эти четыре слова въ старопечатномъ экземпляръ подчеркнуты и на полѣ стариннымъ почеркомъ замѣчено: «пилно смотри, якъ яму.........ку.......» [1] эти два слова также подчеркнуты и на полѣ тѣмъ же почеркомъ замѣчено: «смотри, якъ безпеченъ былъ князь Острозский......... такъ чинило» [2] эти пять словъ также подчеркнуты и на полѣ тѣмъ же почеркомъ замѣчено: «лжетъ! шляхтича у Бога нѣтъ! въ томъ чину святомъ не правилами королей правится, злодѣе!» [3] опечатка: archimand*z*ytyi

держалъ, церъковныхъ и съ церъквей и доходовъ ихъ одинъ другого не выпираючы, ани жаднымъ инымъ способомъ не утискаючы, але въ томъже стане, яко на онъ часъ было, до другого сойму близъко прышлого въ покою все заховуючы?

Поведьже ми, Ѳилялете, которая сторона тотъ листъ его королевское милости и застановенье покою зъкгвалтила и зламала? Аза не твоя? Укажы, што ся зъ вашихъ которому зъ сее стороны стало? што кому отнято, по отъезде его королевское милости? А ваши не только добра церъковные, (але) и юрысды[к]цию ихъ духовную митрополите и владыкамъ поодыймовали есте! Глянь, што (другий) броитъ якись влады‖(332)-ка вашъ дикий, (неслыханый,) Дорогобужъский въ епаръхии митрополитовой: церъкви светитъ, анътимисы съ престоловъ митрополие скидаетъ, а свое на то местъце покладаетъ, попы ставитъ! Нужъ владыка Львовъский, (апостата,) который, яко (заклятый и) изъверженый, не могъ бы и въ своей параѳии шаѳовати, а онъ и въ чужихъ парахвияхъ попы и дияконы ставитъ и посылаетъ! Аза то не великая смелость? Аза то не възгарда звеpъхности панское? Аза тутъ не кгвалътъ правиломъ церковнымъ? А предъсе твоя сторона и права, и свята, хотя такъ много злого наброила! Сами бьете, сами жалуете, самижъ бивши и плакати не даете! А хвалишъже то, Ѳилялете? вижу, же хвалишъ! Але коли тежъ зъ нихъ который заплатитъ чотырыста рублей (пляскихъ) закладу, соборомъ давнымъ постановеного, (господару и стороне,) поскребъчетъся у голову! Бройтежъ! маете часъ!

ich ieden drugiego nie wypieraiąc [1], ani żadnym innym sposobem nie vciskaiąc, ale in eodem statu, iako na on czas było, do drugiego seymu blisko przyszłego w pokoiu wszytko zachowuiąc?

Powiedźże mi, Philalecie, ktora strona ten list i. k. m. y zastanowienie pokoiu zgwałciła y złamała? Aza nie twoia? Vkasz, co się z waszych ktoremu z owey strony zstało? co komu odięto, po odiezdzie i. k. m.? A waszy nie tylko dobra kościelne, y iurysdykcye ich duchowne mitropolitowi y władykom poodeymowali! Patrz, co broi iakiś władyka wasz dziki, Dorohobuski w djocezij mitropolitowey: cerkwie święci, antymisi [2] (, to iest portalille,) z ołtarzow mitropolie zrzuca, a swoie na to mieysce kładzie, popy ordynuie! Nusz władyka Lwowski, ktory, iako degradowany, nie mogł by y [w] swoiey dyocezij (vrzędem swoim) szafować, a on y w cudzych dyocezyach popy, dyakony ordynuie, do cudzych dyocezyi posyła! Aza to nie wielka śmiałość? Aza to nie wzgarda zwierzchności pańskiey? Aza tu nie gwałt kanonom kościelnym? A przedsię twoia strona y prawa, y święta, ‖(142) chocia tak wiele złego broi! Sami biiecie, sami skarżycie, samisz biwszy y płakać nie da[ie]cie! A chwaliszże to, Philalecie? widzę, że chwalisz! Ale kiedy tesz zapłaci z nich ktory 400 rubli zakładu, synodem dawnym postanowionego, poskrobie się (drugi) w głowę! Broycie! macie czas! (Y daley mowi)

[1] опечатка: wjpieraiąc [2] опечатка: antymsii

‖(333) Өилялетъ.

(Еще тежъ мовитъ *Филялетъ:*) «иншая речъ естъ врядъ, а иншая добра до уряду, для доброго его одъправованья прилучоные. Врядъ власне отъ духовныхъ пры посвеценью, а добра зась духовные не отъ духовныхъ, але одъ его королевское милости даваны бываютъ» [1]. И далей шыроце тую речъ розвевшы, указуетъ, же митрополитови и владыкамъ вряды одъняты, прото тежъ имъ и добра, на тые вряды належачые, одъняты быти маютъ; и даетъ на прыкладъ бискупа Киевъского, же, за однятьемъ вряду, и добра, належачые врядови, одняты, коли до Еванъгелицкое веры прысталъ.

Philalet:

«Insza rzecz iest vrząd, a insza dobra do vrzędu, dla dobrego iego odprawowania przyłączone. Vrząd właśnie od duchownych przy poświęceniu, a dobra zaś duchowne nie od duchownych, ale od iego kro. m. dawane bywaią» [2]. Y daley szeroce tę rzecz rozwiodszy, vkazuie, że mitropolitowi y władykam vrzędy odięte, przeto tesz im y dobra, na te vrzędy należące, odięte bydź maią; y daie na przykład biskupa Kiowskiego, że, za odięciem vrzędu, y dobra, należące vrzędowi, odięte, gdy do Ewangelickiey wiary przystąpił [3].

Отказъ.

Спыталъ бы-мъ тебе, Өилялете, хто митрополита и владыковъ подаетъ? Аза не его королевская милость (, якось вышей слышалъ)? А на станъ духовный хто ихъ ставитъ,—аза не владыкове, а владыковъ митрополитъ? А по‖(334)пы твое соборыща Берестейского што маютъ до того? Ничого! Отожъ, хто ихъ подаетъ и хто ихъ посвещаетъ, тыежъ бы ихъ и складати (мели), и добра церъковные отыймовати могли, а не ваши попове, которыхъ есте, яко простаковъ, позводили. А штось далъ на прыкладъ бискупа Киевъского, же его скинули Рымъские духовные за то, же геретикомъ зосталъ,—ино и тое изверъженье сталося певне не безъ воли и росказанья найвысшого пастыря церъкви Божое. А нжъ былъ слушне изверъженъ отъ власного судьи (своего), слушне тежъ и добръ церковныхъ по-

Respons.

Spytał bym cię, Philalecie, kto mitropolita y władykow podaie? Aza nie iego kro. m.? A na stan duchowny kto ich ordynuie,—aza nie władykowie [4], a władykow mitropolit? A popi twoi zborzyska Brzeskiego co maią do tego? Nic! Otosz, kto ich podaie y kto ich poświąca, cisz by ich y degradować, y dobra cerkiewne odeymować mogli, a nie waszy popowie, ktorycheście, iako prostakow, zwiedli. A coś przypominał biskupa Kiowskiego, że go degradowali Rzymscy duchowni za to, że heretykiem został, — y ta degradacya pewnie zstała się nie bez woli y roskazania nawyszszego pastyrza kościoła Bożego. A isz był słusznie degradowany a legitimo iudice, słusznie tesz y dobr cerkiewnych postradał. A za cosz? Za to, że, bywszy katolikiem, został heretykiem. A wy lepak za to mitropolita y władyk degradować vsi-

[1] см. 2-ую книгу «Пам. полем. лит.», столбц. 1292 [2] см. 2-ую книгу «Пам. полем. лит.», столбц. 1291 [3] опечатка: przyystąpil [4] опечатка: włedykowie

збылъ. А за штожъ? За то, же, бывшы католикомъ, зосталъ геретикомъ. А вы лепакъ за то митрополита и владыкъ скинути усилуете, же, бывши сцизматиками, зостали католиками; бывши въ розерванью, въ незгоде, прыстали до згоды и единости хрестиянское, которую Христосъ Господь Своимъ вернымъ пильне заховати росказалъ. Отожъ ‖(335) далекое то поровнанье бискупа Киевъского до овыхъ, хиба быстe всихъ Рымлянъ за геретиковъ почытали, а не за правоверныхъ, тожъ бы намъ тотъ доводъ и тотъ прыкладъ бискупа Киевского служити могъ. Другая: бискупа Киевского, яко геретика, папежъ скинути казалъ; а митрополита и владыковъ, правдивыхъ католиковъ и церкви светое Восточное (светыхъ) отецъ наследующыхъ, ваши попы скидали. И то чыстое поровнанье! А ку тому: не его королевская милость, который естъ подавцою добръ церъковныхъ, але вы сами (, што до того ничого не маете,) учынилесте собе екъзекуцию!

łuiecie, że, bywszy schizmatykami, zostali katolikami; bywszy w rozerwaniu, w niezgodzie, przystali do zgody y iedności krześciańskiey, ktorą Krystus Pan Swoim wybra‖(143)nym pilnie zachować roskazał. Otosz daleka tu komparacya biskupa Kiowskiego do owych, chyba byście wszytkich Rzymian za heretykow mieć chcieli, a nie za katolikow, toć wam ten argument y to exemplum biskupa Kiowskiego poydzie. Druga: biskupa Kiowskiego, iako heretyka, papiesz zrzucić kazał; a mitropolita y władykow, katolikow prawdziwych y kościoła świętego Oryentalnego oycow naśladuiących, waszy popowie deponowali. Y to piękna komparacya [2]! A ktemu: nie krol iego m., ktory iest podawcą (y vrzędow, y) dobr kościelnych, ale wy sami vczyniliście sobie exekucyą!

Ѳилялетъ.

А затымъ Ѳилялетъ въ томъ же розделе чынитъ отказъ дееписови на овые слова, што былъ написалъ, ижъ сынъ на отца, нижъшый на высшого права ставити не можетъ, епископъ патрияръхи, патриаръха папежа судити, ани выклинати не може[тъ] [1]. ‖(336) На которые слова Ѳилялетъ мовитъ: «ижъ то далеко неслушней, ижъ дееписъ Володымерскому, Лудъкому, Полоцъкому, Пиньскому и Холмъскому надъ Львовскимъ и Премыскимъ владыками, которые имъ во всемъ не только ровни суть, але и възглядомъ уроженя, и

Philalet.

A zatym Philalet w tymże rozdziale, czyniąc odkaz dzieiopisowi na owe słowa, co był napisał, isz syn na oyca prawa stawić, niszszy na wyszszego, biskup patryarchę, patryarcha papieża sądzić y wyklinać nie może, y tak mowi Philalet: «isz to daleko niesłuszniey, isz dzieiopis Włodzimirskiemu, Łuckiemu, Połockiemu, Pińskiemu y Chełmskiemu nad Lwowskim y Przemyskim władykami, ktorzy im we wszytkim nie tylko rowni są, ale (y względem mieysca,) y względem vrodzenia, y względem lat przed niektoremi z nich przodkuią,

[1] въ старопечатномъ экземпляре титло т надъ с вывалилось [2] опечатка: komparacyo

взглядомъ летъ предъ некоторыми зъ нихъ продъкуютъ, владзою розмаитою зверхъность прыписуетъ» [1].

Отказъ.

На тые слова *Филялетовы*, которыми уймуетъ почтивость [2] и уроженье людямъ учтивымъ, а двомъ только прыписуетъ, хотя быхъ слушъне корчемное слово ему задати могъ,—але што поможетъ таковому, который, на шротъ губу пустивъшы, не только на людей зацныхъ, въ старожытныхъ домахъ врожоныхъ, а некоторыхъ и становъ сенаторскимъ первей учтеныхъ, яко встеклый мечетъся, але и самому помазанцови Божому, его королевской милости на мно‖(337)гихъ местцахъ скрыте прымавляетъ?! Нехъ же, (вже) яко почалъ, щекаетъ! Мы зацности дому владыки Премыского и Львовского, яко люди шляхецкихъ, учтиве урожоныхъ, не прымавляемъ, ани того уймуемъ, што зъ зацности дому своего маютъ; только то (, яко и деепись,) поведаемъ, ижъ зъ стану епископского, яко ся вышей показало, слушней сутъ извержени.

Ѳилялетъ.

А затымъ *Филялетъ* доводитъ и то, ижъ меншый можетъ болъшого скидати, и даетъ на прыкладъ: ижъ папежа Юлиуша Восточные епископове одълучыли, арцыбискупъ Гнезненский въ Ловичу папежа выклиналъ, Диоскоръ, патрыарха Александрейский, Леона папежа, а Мена Костентинополский Вигилиуша папежа выклинали. А затымъ мовитъ: «поневажъ патриарха могъ папежа одлучыти, протожъ Львовский и

władzą rozmaitą zwierzchność (y wyszszość) przypisuie» [3].

Respons.

Na te słowa Philaletowe, ktorymi vymuie poczciwość y vrodzenie ludziam vczciwym, a dwum tylko przypisuie, chocia bych słusznie karczemne słowo iemu zadał na to,—ale co pomoże takovemu, ktory, na szrot gębę puściwszy, nie tylko na ludzi zacnych, w starożytnych domach vrodzonych, a niektorych y stanem senatorskim vczczonych, iako wsciekły miece się, ale y samemu pomazańcowi Bożemu, i. k. m. na wielu mieyscach skrycie przymawia?! Niechayże, iako począł, szczeka! My zacności domu władyki Lwowskiego y Przemyskiego, iako ludzi szlacheckich, vczciwie vrodzonych, nie przymawia‖(144)my, ani vymuiemy tego, co z zacności domu swego maią; tylko to powiadamy, isz z stanu biskupiego, iako się wyszszey pokazało, słuszniey są degradowani.

Philalet.

A potym, dowodząc tego Philalet, isz mnieyszy może więtszego degradować, daie na przykład: isz papieża Iuliusza Oryentalni biskupowie odłączyli, arcybiskup Gnieźnieński w Łowiczu papieża wyklinał, Dioscorus, patryarcha Alexandryiski, Leona papieża, a Mena Konstantynopolski Wigiliusza papieża wyklinali. A zatym mowi: «poniewasz ((pry)) patryarcha mogł papieża odłączyć, przetosz Lwowski y Przemyski

[1] см. 2-ую книгу «Пам. полем. лит.», стлбц. 1300 [2] въ оригиналѣ: «почтивост*и*» [3] см. 2-ую книгу «Пам. полем. лит.», стлбц. 1299

Премыский владыкове, маючы зъ собою другое духовенство, могли были митрополита одъ‖(338)лучыти, а поготову—и зъ уряду скинути» [1].

Отказъ.

Давъши покой овой плетъце, што о аръцибискупе Гнезненъскомъ набредилъ, могу ему такоюжъ отдати: баба на торгъ гневалася, а торгъ о семъ ани ведалъ! Доложыть же было и того: хто кого поедналъ—чы папежъ аръцыбискупа? чы аръцыбискупъ папежа? Кгдыжъ еще на тотъ часъ не былъ арцибискупомъ, коли тое бредилъ, але, Холмъскимъ бискупомъ будучи, безъ воли папежъское до Куявского тиснулъся, а—потомъ, коли папежа перепросилъ, и аръцибискупомъ зосталъ. Протожъ и самъ (Ѳилялетъ) не ведаетъ, што бредитъ. Зъ стороны папежовъ мовлю, ижъ Ѳилялетъ тыми незбожными прыклады доводитъ. А хтожъ того не видитъ, ижъ самъ себе выдаетъ—якого цеху естъ товарышомъ? Азали то прыстойная хрестиянъскому чоловеку—доводити такими нецнотливыми пры‖(339)кладами, которые ся деяли отъ геретиковъ и незбожныхъ людей напротивъ правовернымъ пастыремъ католическимъ, и хвалити то, што вся церковъ, такъ Рымъская, яко и Греческая, ганитъ и за проклятый учынокъ маетъ? О, проклятый геретику! обачышъ, яко ся самъ своимъ силомъ, штось на инъшихъ наставилъ, удавишъ!

Наперъвей зъ стороны Июлиуша папежа. Аза его не за то геретикове Аръръянове вылучали, ижъ светого Ѳеанасия Великого боронилъ и зъ нимъ обцовалъ? А ку тому пытамъ Ѳилялета:

władykowie, maiąc z sobą drugie duchowieństwo, mogli byli mitropolita odłączyć, a pogotowiu—(mogli) go y z vrzędu degradować» [2].

Respons.

Nie szyroko bawiąc ową plotką, co o arcybiskupie Gnieźnieńskim nabredził, mogę mu takąsz oddać: baba się na targ gniewała, a targ o to nie dbał! Dołożyć że było (, Philalecie,) y tego: kto kogo poiednał—czy papież arcybiskupa? czyli arcybiskup papieża? Gdysz ieszcze na ten czas nie był arcybiskupem, kiedy to bredził, ale, Chełmskim biskupem będąc, bez woli papieskiey do Kuiawskiego się cisnął, a—potym, kiedy (się vpokorzył y) papieża przeiednał, y arcybiskupem został. Przetosz y sam nie wiesz, co pleciesz! Z strony (zaś) papieżow mowię, isz Philalet tymi niezbożnemi przykłady dowodzi. A ktosz tego nie baczy, isz sam siebie wydaie—iakiego cechu iest towarzyszem? Azali to przystoyna krześciańskiemu człowiekowi—dowodzić takimi niecnotliwemi przykładami, ktore się działy od heretykow y niezbożnych ludzi naprzeciw prawowiernym pasterzom katolickim, y pochwalać to, co wszytek kościoł, tak Rzymski, iako y Grecki, gani y za przeklęty vczynek poczyta? O, przeklęty heretyku! (iako żeś się tu iawnie wydał! Ale) obaczysz, iako się sam swoim sidłem, coś na inszych nastawił, vdawisz!

‖(145—C) Naprzod z strony Iuliusza papieża. Aza go nie za to heretykowie Aryanowie wyłączyli, isz onego ś. Atanazyusza Wielkiego bronił y z nim obcował? A ku temu pytam Philaleta:

[1] см. 2-ую книгу «Пам. полем. лит.», стлбц. 1300, 1302 [2] см. 2-ую книгу «Пам. полем. лит.», стлбц. 1299, 1301

чы мела коли церъковъ светая католическая тамъ-тотъ соборъ оныхъ епископовъ Восточныхъ за слушный, который на симъболе Никейскомъ не переставалъ [1]? Ку тому, абось запаметалъ тогожъ гисторика Созомена (главы 9 [въ] книгахъ третихъ), (где) справы таковые поведаетъ быти неважные, которые безъ воли Рымъского епископа становятсе? Але еслись одно чыталъ, муселесь и другое чытать. ‖(340) Одножъ, яко *дитя Арыянъское* (будучы), таишъ (того), абысь людей неведомыхъ снадней ошукалъ.

Вспоминаешъ далей Леона светого папежа, которого и сами Грекове въ почтивости (великой) маютъ (и пры службе Божой вспоминаютъ), же его Диоскоръ (, Алексанъдрейский патриаръха,) геретикъ (нецнотливый,) выклиналъ. О, проклятый геретику, ошусте людъский! А чомужесь и того не написалъ, нжъ Диоскоръ былъ нецнота, геретикъ (спросный), который за тотъ выступокъ свой отъ собору Халькидонъского взялъ слушную заплату?! Чытай собе листъ, одъ тогожъ собору (Халькидонъского) писаный до Валенътияна и до Маркияна, (цесаровъ,) а другий, до тогожъ Леонътия светого писаный. О чомъ вже вышей была зменка. А надъто, изали и тотъ *у*весь соборъ Халъкидонъский не на Диоскора проклятого (менovите) былъ зложонъ? Смотрыжъ, яко тутъ, хвалечы Диоскоровъ (поступокъ) (бо его прыкладомъ и сво*е* ‖(341) изверъжения, которые ся на митрополита стали, подъпираешъ), (всему соборови прыгану даешъ,) а не только светому папежови Леонътиеви, але и соборови крывду (великую) дела[е]шъ, (и самъ себе потопляешъ таковыми прыклады,) о которы*е* (не толко Рымляне, але) и Грекове цнот-

czy miał kiedy kościoł ś. katolicki tamten synod onych biskupow Oryentalnych za słuszny, ktory na symbole Niceńskim nie przestawał? Ktemu, aboś zapamiętał tegosz historyka Sozomena (cap. 9, ksiąg 3), (co pisze y) sprawy takowe (wszytkie) powiada bydź nieważne, ktore bez woli Rzymskiego biskupa stanowią się? Ale ieślisz iedno czytał, musiałeś y drugie czytać. Iednosz, iako *heretyk*, taisz, abyś ludzi niewiadomych snadniey oszukał.

Wspominasz daley Leona ś. papieża, ktorego y sami Grekowie w poczciwości maią, że go Dioscorus heretyk wyklinał. O, przeklęty heretyku, oszuście ludzki! A czemusz tego nie napisałeś, isz Dioscorus był niecnota, heretyk, (iako y ty,) ktory za ten występek swoy od synodu Chalcedońskiego wziął słuszną zapłatę?! Czytay sobie epistołę od tegosz synodu pisaną, (iedną [2]) do Walentyniana y Marcyana, a drugą, do tego Leona ś. pisaną. O czym iusz wyszszey była zmianka. A nadto, azali y ten wszytek synod Chalcedoński nie na Dioscora przeklętego był zebrany? Patrzayże, iako tu chwal*isz* Dioscora (bo iego przykładem y swoie degradacye, ktore się na mitropolita zstały, podpierasz), a (tu) nie tylko świętemu papieżowi Leonowi, ale y synodowi (Chalcedońskiemu) krzywdę działasz,—o ktor*y* y Grekowie cnotliwi pewnie by tobie ięzyka vrznęli! Boday żeś y ci twoi sędziowie (, co ich do Dioscora rownasz,) taką zapłatę, iaką Dioscor (od Chalcedońskiego synodu), wzięli (za to), że się na swego starszego rzucili!

[1] опечатка: «переставал*и*» [2] опечатка: ied*en*

ливые (вси) певне бы тобе езыка урезали! (А ижесь до таковыхъ прыкладовъ и свое соборище Берестейское зъ справами его прыровналъ,)—богдайже и тые твое судьи (прехвалные, и съ тобою посполу,) таковуюжъ заплату, яко Диоскоръ, взяли, же ся на своего старшого кинути важыли!

Прыводишъ еще Мину, Костентинополского (патрыарху), нижъ выклиналъ Виилиуша папежа. Прыложытъ же было до него и Ѳеодору цесаровую, геретичку, которая тогожъ папежа моцю и выгнала за то, нижъ ей не зыстилъ обетницы, зле и нерозсудне учыненое, о прыверненью Анътима геретика на сто‖(342)лицу Царогородскую; которую обетницу былъ учынилъ, еще не будучы папежомъ, бо папежъ Силверей еще былъ живъ. Знать, жесь (и самъ геретикъ, бо) все (тое любишъ), што естъ геретического!

А о выклинанью Виилиюша отъ Мины, и тутъ гисторыка Нищеѳора несправедливе прыводишъ, который пишетъ въ книгахъ 17, главы 16 (, поведаючы): «нижъ первей Вигилей Мину (былъ) заклялъ, и черезъ чотыры месецы одъ церкви одълучылъ. За што потомъ Мина, розъевъшыся на Виилиюша, одълучылъ тежъ его». А ведже, кгды ся Вигилиюшъ съ цесаромъ поедналъ, тотъ же Нищефоръ пишетъ: «нижъ Вигилей Мину, а не Мина Вигилиюса, до сполечъности прынялъ». Уважъ же тутъ, кождый хрестиянъский чоловече, чыя тутъ была клятва важнейшая: чы Минова, чыли Вигилиусова, яко пастыра и епископа навысшого церкви Божое? Видишъ, же то не Рымлянинъ, але Грекъ пишетъ.

‖(343) Замыкаю [1] теды тотъ розделъ третий: поневажъ *Филялетъ* суды вла-

A co wspominasz Menę Konstantynopolskiego, ktory wyklął był Wigiliusza papieża, przyłożyć że było do niego (ieszcze) y Theodorę cesarzową, heretyczkę, ktora tegosz papieża y wygnała mocą za to, isz iey nie ziścił obietnice, źle y nierozmyślnie vczynioney, o przywroceniu Antemia heretyka na stolicę Carogrodską; ktorą obietnicę vczynił był (Wigiliusz), ieszcze nie będąc papieżem, bo papież Siluerius ieszcze był żyw. Znać, *żeć* ‖(146) (się) wszytko, co iest heretyckiego, (podoba)!

A o wyklinaniu Wigiliusza od Meny, y tu historyka Nicefora niesprawiedliwie przywodzisz, ktory pisze w księgach 17, cap. 16: «isz pierwey Wigiliusz Menę zaklął, y przez czterzy miesiące od kościoła odłączył. Za co potym Mena, rozgniewawszy się na Wigiliusza, odłączył go tesz». A wszakże, gdy się Wigiliusz z cesarzem poiednał, tenże Nicefor (na ostatku) pisze: «isz Wigiliusz Menę, a nie Mena Wigiliusza, do społeczności (kościelney) przyiął». Vwaszże tu, każdy człowiecze krześciański: czyia tu była klątwa ważnieysza: ieśli Meny, czyli Wigiliusza, iako pastyrza y biskupa naywyszszego kościoła Bożego? Widzisz, że to nie Rzymianin pisze, ale (własny) Grek.

Zamykam [2] tedy ten rozdział trzeci: poniewasz Philalet przyrownywa sądy

[1] описка: «замыкаючы» [2] описка: zamykaiąc

дыковъ и поповъ своихъ соборыща Берестейского прыровнываетъ до Орыенталныхъ *герстиковъ*, до Диоскора и до Мины, которыи [1], меншыми [2] будучы, старъшыхъ своихъ, папежовъ Рымскихъ, выклинали,—ино яко тамътые суды и клятвы на папежовъ ни якое важности не мели, (и овшемъ за проклятый и незбожный учынокъ были осу*ждены*,) такъ власне и тыхъ владыковъ (двохъ и съ попами) суды (ихъ) ни якое *моцы* не маютъ. А тутъ Ѳилялетъ самъ своею власною сокиркою подтялъся: нехайже ся и екъзекуцыи у нихъ упоминаетъ, а не у его королевское милости, который все ведаетъ, яко ся што деяло, и сведомъ (естъ) упору (и злости) противниковъ тое светое единости.

władykow y popow swoich zborzyska Brzeskiego do Oryentalnych *biskupow*, do Dioscora y do Meny, ktorzy, młodszemi będąc, starszych swoich, papieżow Rzymskich, wyklinali,—przeto iako tamte sądy y klątwy na papieżow żadney wagi nie miały, tak właśnie y tych władykow (degradycye y) sądy żadney *ważności* nie maią. A tu Philalet swą własną siekierą podciął siebie samego: niechayże się y exekucyi v nich vpomina, a nie v iego kro. m., ktory wie wszytko, iako się co działo, y świadom vporu pr[z]eciwnikow tey ś. iedności.

Ѳилялетъ.

Далей вымавляетъся Ѳилялетъ альбо сторона его съ послушенъства митрополитови и владыкамъ звыклого [3].

Philalet.

Daley wymawia się Philalet albo strona iego z posłuszeństwa mitropolitowi y władykam zwykłego [4].

|(344) Отказъ.

Кгдыжъ поведаютъ, же имъ конъѳедерацыя отмены чынити позволила,—вольно (, только чы прыстойно?) бы хотели и Махомета слухати, который имъ патриаръхи подаетъ: бо однакъ некоторые зъ нихъ не встыдаютъся и того мовити: «волимо быти подъ Турецъкого цесара, анижъ подъ Рымъского папежа послушенъствомъ!» О, вшетечная губо! докучыла-ть вольность и свобода хрестиянъская, не ведаешъ, што мовишъ!

Respons.

Gdysz powiadaią, że im konfederacya odmiany czynić pozwala, — wolno by chcieli y Machometa słuchać, ktory im patryarchy podaie: bo iednak niektorzy z nich nie wstydaią się y tego mowić, isz «woleli byśmy pod Tureckiego cesarza, a nisz pod posłuszeństwem Rzymskiego papieża bydź!» O, przeklęta gębo! dokuczyłać wolność krześciańska y swoboda, nie wiesz, co mowisz!

Ѳилялетъ.

А затымъ Ѳилялетъ зачынаетъ розделъ 4 части второе, въ которомъ напервей боронитъ (местъца,) каменицы

|(147—Ꝥij) Philalet.

A zatym Philalet zaczyna rozdział czwarty części wtorey, w ktorym napierwey broni kamienice heretyckiey,

[1] опечатка: «который» [2] опечатка: «меншымъ» [3] см. 2-ю книгу «Пам. полем. лит.», стлбц. 1302, 1304 [4] см. 2-ую книгу «Пам. полем. лит.», стлбц. 1301, 1303

геретическое, где свое соборыще отправовали, и поведаетъ, «же не местце людей, але люди местце посвещаютъ», и прыводитъ прыклады, ижъ Христосъ, Панъ и Збавитель нашъ, «не толко въ церкви, але и на горахъ, и на пустыняхъ, и на водахъ, и на леда местцахъ Жыдовъ научалъ» [1].

gdzie swoie zborzysko odprawowali [4], y powiada, «że nie mieysce ludzi, ale ludzie mieysce poświącaią», y przywodzi przykłady, isz Pan Krystus Zbawiciel nasz «nie tylko w kościele, ale y na gorach, y na pustyniach, na wodach, y na lada mieyscach Żydow nauczał» [5].

||(345) Отказъ.

И тутъ штука геретическая: «лепъшее (дей) леда местце, нижъ домъ *молитвенъный*»! Инъшая былъ Хрыстосъ Господь Богъ истинъный, Который вшехъмоцностью Своею все исполнялъ и посвещалъ, Которого не только (бытность и) особа, але и одежа чуда чынило, и «местце самое, на которомъ *стояли* нозе Его светые» [2], чти и поцалованья одъ насъ суть достойны! А иншая—Никифоръ, зрадца и шкодникъ хрестиянъский, на которого и теперъ хрестияне некоторые плачутъ, и сами патриаръхове нарекаютъ! Инъшая—владыкове апостатове, которые и тою и сею стороною пометлевали!

А што поведаетъ Өиляletъ, же тая каменица, въ которой и теперъ геретикове свое блюзнерства отправуютъ, людми посветилася, въ которой незаборонъно было справы сынодовые отправовати,—пытаю Өилялета: што ми откажетъ на правило 6 собору Гангренско||(346)го, которое мовитъ: «еслибы хто опрочъ католическое церкви соборища якие чынилъ, и тамъ справы церъковные отправовалъ, таковый (поведа) нехай будетъ проклятый»? [3] Пытамъ еще: где ми покажетъ прыкладъ,

Respons.

Y tu sztuka heretycka: «lepsze lada mieysce, a nisz (kościoł y) dom *Boży*»! Insza był Pan Krystus Bog prawdziwy, Ktory wszechmocnością Swoią wszytko napełniał y poświącał, Ktorego nie tylko osoba, ale y odzienie cuda czyniełу, y «mieysce same, na ktorym nogi Iego święte *deptały*», czci y całowania od nas godne są! A insza—Nicephor, zdrayca y szkodnik krześciański, na ktorego y teraz krześciańscy ludzie, (nie tylko świeccy, ale) y sami patryarchowie z płaczem narzekaią! Insza—władykowie (dway) apostatowie, ktorzy y tą yową stroną pometlowali!

A co powiada Philalet, że ta kamienica, w ktorey y teraz heretycy swoie bluźni[e]rstwa odprawuią, ludźmi poświęciła się, w ktorey nie zabroniono było sprawy synodowe odprawować,—pytam Philaleta: co mi odpowie na kanon 6 synodu Gangreńskiego, ktory mowi: «ieśliby kto oprocz katolickiego kościoła zborzyska iakie czynił, y tam sprawy kościelne odprawował, takowy niech będzie przeklęty»? Pytam ieszcze: gdzie mi pokaże exemplum, żeby synody nie tylko generalne, ale y partykularne,

[1] ibid., стлбц. 1306 [2] Псал. CXXXI, 7: «мѣсто, идѣже стоястѣ нозѣ Его» [3] см. «Книгу Правилъ» (М. 1874, 1-е изд., стр. 161): «Правило 6. Аще кто кромѣ церкви особо собранія составляетъ и, презирая церковь, церковная творити хощетъ, *не имѣя съ собою пресвитера по волѣ епископа:* да будетъ подъ клятвою» [4] опечатка: odprawował [5] см. 2-ю книгу «Пам. полем. лит.», стлбц. 1305

жебы соборы не только вселенъскне, але и поместные, опрочъ церквей, въ домахъ прыватныхъ, а што горъшая—въ божъницахъ геретическихъ, были отправованы? Хиба у геретиковъ? Еслиже речетъ: «за часовъ апостольскихъ»; ино еще на онъ часъ и церквей хрестиянъскихъ мало было, и правилъ таковыхъ не уставлено. Еслиже тежъ въ Труле полатней? и тамъ—въ каплици, которая была на палацу, (отправовалося). Пойдиможъ до иншихъ соборовъ всихъ не маль: нигде ми того Ѳилялетъ не покажетъ, абы по госпо́дахъ и домахъ простыхъ, а надъто—въ божницахъ геретическихъ, соборы мели ся отправовати; але завжды въ церквахъ и въ домахъ Божихъ (молитвенъныхъ). Надъто и записы давъные митро‖(347)-политовы и всихъ владыкъ, где (тежъ) и Болобанъ Львовский подъписалъся, нжъ не где индей, одно у Берестью въ церкви светого Николы соборной соборы отправовати обецали.

oprocz kościołow, w domach prywatnych, a co więtsza—w bożnicach heretyckich, były odprawowane? Chyba v heretykow? Ieśliże rzecze: «za czasow [1] apostolskich»; tedy ieszcze na on czas y kościołow krześciańskich mało było, y kanonow takich nie vstawiono. Ieśliże tesz in Trulo, na pałacu cesarskim? y tam—w kaplicy, ktora była na pałacu. Podźmysz do inszych synodow wszytkich niemal: nigdziey ‖(147) [2] mi tego Philalet nie pokaże, aby po gospodach y domach prywatnych, a co więtsza—w bożnicach heretyckich, synody miały się odprawować; ale zawżdy w kościelech y w domach Bożych. Nadto y zapisy dawne mitropolita y wszytkich władyk, gdzie y Bałaban Lwowski zapisał się, isz nie gdzie indziey, iedno w Brześciu w cerkwi ś. Mikołaia katedralney synody odprawować obiecali.

А што вспоминаетъ Ѳилялетъ универъсалъ, же въ немъ не поменено местца сынодови, одно Берестє[1], певне и того тежъ не доложоно, абы, опустивши домъ Божый, въ дому прыватномъ геретическомъ сынодъ отправовати было вольно. Бо, ведаючи звыклый обычай, нжъ ся сыноды духовные въ церъквяхъ увезде отправують, не потреба было местъца означиватъ. И на соймы зъеждчаютъся люде до Варшавы, а ведьже (не за печу) у буръмистра (, ани по госпо́дахъ) соймують, але на палацу пры его кролевской (sic) милости, хотяжъ на листехъ соймовыхъ не менуетъ местца, только *Варъшаву*. И соймики поветовые часомъ въ костелехъ отправують и до костеловъ зъ ними

A co wspomina Philalet vniwersał, że w nim nie pomieniono mieysca synodowi, iedno Brześć, pewnie y tego tesz nie dołożono, aby, opuściwszy dom Boży, w domu prywatnym heretyckim synod odprawować było wolno. Bo, wiedząc zwykły obyczay, isz się synody duchowne w kościelech wszędzie odprawuią, nie potrzeba było mieysca oznaymować. Y na seymy zieżdżaią się ludzie do Warszawy, a wszakże nie v burmistrza seymuią, ale na pałacu przy iego kro. m., chocia na liściech seymowych [3] nie mianuie mieysca, tylko *miasto*. Y seymiki powiatowe czasem w kościelech odprawuią y do kościołow z nimi się cisną, maiąc to sobie iakoby za vprzywileiowane mieysce. A cosz sprawy

[1] опечатка: *c*asow [2] опять ошибка въ пагинаціи: 147-я страница дважды поставлена
[3] опечатка: seymow*j*ch

тиснутъся, маючи то собе якобы за упривилье‖**(348)**ваное местъце (, хотя права на то не маютъ). А штожъ справы духовные, опустивши церковъ до геретическое шопы влезти,—азали то не противъ яснымъ правиломъ и противъ звычаеви церковному?

А што поведаетъ *Филялетъ*, ижъ очекивали одъ митрополита часу и местца, абы назначылъ,—не потреба было чекати: прыйти было (самымъ) до церкви, где были и местца вже наготѣваны. А еслибы ихъ не пущоно до церкви, теперъже бы мели якуюжъ кольвекъ вымовку. Азажъ васъ не зъ охотою ожыдано, взывано, прошоно?! А для чогоже-сте не прышли? Кого-сте ся бояли: чы пановъ сенаторовъ его королевское милости, которые спокойне, безъ почтовъ, безъ гайдуковъ, безъ арматы прыехали? Могли-сте ся намней не бояти, бо-сте съ такою арматою, съ Татарми, зъ гайдуками, съ козаками прыехали были на тотъ соборъ, же бысте были могли всихъ, яко мухи, *подавити*. И подобно мало бысте того были не учынили, ‖**(349)** бы были не (панове) сенаторове господарские, а подобно Самая рука Божая моцная (васъ задержала)! Который виделъ добре серца и умыслы вашы заятреные, же-сте не на згоду, але на розорванъе згоды светое были собралися,—протожъ вамъ не допустилъ (и) местца светого геретиками и кровъю невинъною, на которую-сте ся были насадили, помазати. Отожъ, зъ якимъ есте умысломъ прыехали были, таковый вамъ и домъ далъ!

duchowne, opuściwszy kościoł do heretyckiey bożnicy wleść, — azali to nie przeciw iasnym kanonom y przeciw zwyczaiowi kościelnemu?

A co mowi Philalet, isz oczekiwali od mitropolita czasu y mieysca, aby naznaczył, — nie trzeba było czekać: przyść było do kościoła, gdzie były y mieysca iusz nagotowane. A ieśliby ich nie puszczono do kościoła, dopi[e]roby mieli iakąszkolwiek wymowkę. Azasz was nie z chęcią oczekiwano, wzywano, proszono?! A dla czegożeście nie przyszli? Kogoście się bali: czy panow senatorow iego kro. m., ktorzy spokoynie, bez pocztow, bez haydukow, bez armaty przyiachali? Mogliście się namniey nie bać, boście z taką armatą, z Tatarami, z haydukami, z kozakami przyiachali byli na ten synod, żebyście byli mogli wszytkich, iako muchy, *podławić*. Y podobno mało byście tego byli nie vczynili, by byli nie senatorowie pańscy, a podobno Sama ręka Boża mocna! Ktory widział dobrze serca wasze zaiątrzone, żeście nie na ‖**(148—𝕿iij)** zgodę, ale na rozerwanie zgody świętey zebrali się byli,—przeto wam nie dopuścił mieysca świętego heretykami y krwią niewinną, na ktorąście się byli nasadzili, pomazać. Otosz, z iakim vmysłem przyiachaliście byli, taki wam y dom dał!

[Филялетъ.] [1]

Тамъже поведаетъ *Филялетъ*, ижъ «владыка Володымерский, церкви тамош-

Philalet.

Powiada tamże Philalet, isz «władyka Włodzimirski, cerkwie tameczne w swoiey

[1] въ старопечатномъ экземплярѣ пропущено

ние въ своей моцы маючы, замкненые держалъ; зачымъ нельз*а* было, одно черезъ к[г]валтъ, добыватися до нихъ» [1].

Отказъ.

Пытаю *Филялета*: чы посылали до митрополита, альбо до владыки Володимерского, просечы о которую церковъ, абы имъ отворено, еслиже хотели справы свое въ церкви о*т*правовати? Не толькоже ‖(350) не посылали, але — што болшая—коли ся хвала Божая въ церквяхъ отправовала, нихто зъ нихъ ани появилъся: волели въ геретической шопе службу Божую одъправовати, анижъ до церкви пойти, запаметавъшы правилъ церковныхъ, которые въ соборыщахъ геретическихъ молитися заказуютъ. А што ся тычетъ, же церкви затворены стояли,—чы хотели есте, абы отворомъ зняли, жебы и псомъ до нихъ вольно было входити?! Або не ведаете, ижъ церкви нашы таковового звычаю, яко Рымские, не маютъ?! А ведже коли ся хвала Божая отправовала, вси отворомъ бывали. Прожно теды *Филялетъ* тымъ свою сторону обмовляетъ, лепей нехъ правду прызнаетъ, же тое соборыще свое (противъ правилъ и) не на слушномъ местцу о*т*правовали.

Ѳилялетъ.

Мовитъ далей: «бы былъ митрополитъ ихъ милости до себе взывалъ, барзо бы были ради до него прышли» [2].

‖(351) Отказъ.

Вже ся то высшей показало, же не митрополитъ, але сенаторове его коро-

mocy maiąc, zamknione dzierżał; zaczym nielza było, iedno przez moc, dobywać się do nich» [3].

Respons.

Pytam Philaleta: czy posyłali do mitropolita, albo do władyki Włodzimirskiego, prosząc o ktorą cerkiew, aby im otworzono, ieśliże chcieli sprawy swoie w cerkwi odprawować? Nie tylko nie posyłali, ale—co więtsza—kiedy się chwała Boża w cerkwiach odprawowała, żaden z nich ani się poiawił: woleli w heretyckiey szopie słu*sz*bę Bożą odprawować, a niszli do cerkwi iść, zapamiętawszy kanonow kościelnych, ktore w zborzyskach heretyckich modlić się zakazuią. A co się tycze zawierania cerkwi,—czy chcieliście [4], aby otworem stały, żeby y psom do nich wolno było wchodzić?! Abo nie wiecie, isz cerkwie nasze takiego zwyczaiu nie maią, iako Rzymskie?! A wszakże kiedy się chwała Boża odprawowała, wszytkie otworem stały. Prożno tedy Philalet tym swoię stronę o[b]mawia, lepiey niech prawdę przyzna, że to zborzysko swoie nie na słusznym mieyscu odprawowali.

Philalet.

A co mowi Philalet: «by był mitropolit ich mści do siebie wzywał, barzo by byli radzi do niego przybyli» [5].

Respons.

Iusz się to wyszszey pokazało, że nie mitropolit, ale sami senatorowie iego

[1] см. 2-ую книгу «Пам. полем. лит.», стлбц. 1312 [2] ibid. стлбц. 1314 [3] см. 2-ю книгу «Пам. полем. лит.», стлбц. 1311 [4] опечатка: chcieliśsie [5] см. 2-ю книгу «Пам. полем. лит.», стлбц. 1313

левское милости взывали, просили, упоминали, абы, ся одълучившы одъ геретиковъ, (а) на местце прыстойное до митрополита и до иншое братьи (своее) собралися.

И того ми ся не годило препомнети, чого-мъ добре (былъ) ведомъ: коли его княжецъкая милость панъ воевода Киевъский прысылалъ до митрополита некоторыхъ зацныхъ людей, хотечы ся зъ нимъ видети,—азажъ митрополитъ не позволилъ (былъ) на то? И просилъ его милость, абы ся зъ нимъ и зъ владыкою Володимерскимъ у дворе владычнемъ видети рачылъ; и о далшыхъ речахъ намовилъ. А якъ же то смеетъ Филялетъ поведати, же митрополитъ и владыкове зъбраняли ся видети зъ стороною противною?

То пр[а]вда [1], ижъ зъ геретиками, ани зъ Никиѳоромъ, зрадъцою господаръскимъ, ни якое справы мети (, ани видетися) не хотели; але зо всими иными, ‖(352) яко зъ братьею милою, зыйтися на местцу прыстойномъ вельце прагнули; и просили ихъ милость пановъ сенаторовъ, на которыхъ зверхъность его королевское милости и порядокъ покою посполитого належалъ, абы ся о тое собранье (спольное) старали [2].

kro. m. wzywali, prosili, vpominali, aby, się odłączywszy od heretykow, na mieysce prz[y]stoyne (do kościoła,) ‖(149) do mitropolita y do inszey braciey szli.

Y tego mi się nie godziło przepomnieć, czegom dobrze wiadom: kiedy iego xiążęca mość pan woiewoda Kiowski przysyłał do mitropolita niektorych zacnych ludzi, chcąc się z nim widzieć,—azasz mitropolit nie pozwolił na to? Y prosił iego mci, aby się z nim y z władyką Włodzimierskim w dworze władycznym widzieć raczył; y o dalszych rzeczach namowił. A iakosz to śmie Philalet powiadać, że mitropolit y władykowie zbraniali się widzieć z stroną przeciwną?

To prawda, isz z heretykami, ani z Niceforem, zdraycą pańskim, żadney sprawy mieć nie chcieli; ale ze wszytkimi innemi, iako z bracią miłą, zeyścia [3] na mieyscu przystoynym wielce pragnęli; y prosili ich m. panow senatorow, na ktorych zwierzchność iego krol. m. y porządek pokoiu pospolitego należały, aby się o to zeyście [4] starali.

Ѳилялетъ.

Далей, въ томъже розделе, на карте 83, объмавляетъ Ѳилялетъ и боронитъ владыковъ двохъ, Премыского и Львовъского: якобы на тую згоду не сезваляли, и не до писаныхъ речей, але до мамрановъ печати свое прыкладали, на которыхъ якобы владыка Луцъкий ѳальшиве мелъ написати прызволенье до тоѐ единости. А на остатъку мовитъ: «бы тежъ то и

Philalet.

Daley, w tymże rozdziale, na karcie 83, obmawia Philalet y broni władykow dwu, Przemyskiego y Lwowskiego: iakoby na tę zgodę nie zezwalali, y nie do pisanych rzeczy, ale do mambranow pieczęci swoie przykładali, na ktorych iakoby władyka Łucki fałszywie miał napisać przyzwolenie do tey iedności. A na ostatku mowi: «by tesz to

[1] *а* выпало въ старопечатномъ экземпляръ [2] опечатка: «старал*о*» [3] опечатка: ze*i*ścia [4] опечатка: ze*i*ście

учынили, и подъписовъ своихъ запрелися, — азажъбы незноснейшая — подъпису на злую речь неважне учыненого одъступити? а предся отъ сыноду не могли быти одъстрыхънени» [1].

y vczynili, y podpisow się zaprzeli,— a zaszby nieznośnieysza—podpisu na złą rzecz niewważnie vczynionego odstąpić? a przedsię od synodu nie mogli bydź odstrychnieni» [2].

‖(353) Отказъ.

Такъ на то владыка Луцкий мовитъ: если ся тые владыкове чули быти невинъными и такъ одъ него, яко *Филялетъ* поведаетъ, ошукаными,—а для чогожъ не хотели ся того предъ его королевскою милостью справити, але, яко винъные, уникали суду и справы? Для чого потомъ и на сыноде *зъбороняллися* зо всими видети и зъ владыкою Луцкимъ о то справы мети? Есллиже предъ его королевскою милостью не розумели собе ѳорумъ (прыстойного), ино на сыноде певне местце (и часъ) мели (о томъ мовити). О чомъ вже высшей поведелося (достаточне). Нехайже Ѳилялетъ не замыдляетъ очю тымъ, которые лепей, нижъ онъ, тую справу ведаютъ и въ рукахъ своихъ листы ихъ маютъ. И писаръ естъ живъ, который за ихъ росказаньемъ писалъ. Инъшые вси того ся не прятъ, а *Филялетъ* объмавляетъ (ихъ) только на голую повесть, не видевшы справы. Нехайже ся одно (где) на пляцу ставятъ, а не крыютъ‖(354)ся передъ справою; бо чоловекъ невинъный *у*везде маетъ ясное око и не боитъся суду.

А што мовитъ, же ся не годило тыхъ владыкъ одъ сыноду одъстрыхати,—а хтожъ ихъ одъстрыхалъ? Азажъ ихъ панове сенаторове не напоминали? и зажъ именемъ его королевское милости не росказовали (? и зажъ не просили), абы, давъшы покой геретикомъ, шли

Respons.

Tak na to władyka Łucki mowi: ieśli się ci władykowie czuli bydź niewinnemi y tak od niego, iako Philalet mowi, oszukanemi,—a dla czegosz nie chcieli się tego przed iego k. m. (za pozwy) sprawić, ale, iako winowayce, vnikali sądu y sprawy? Dla czego na synodzie potym *nie chcieli* się ze wszytkimi widzieć y z władyką Łuckim o to sprawy mieć? Ieśliże przed iego k. m. ‖(150) forum sobie nie rozumieli, ale na synodzie pewne forum mieli. O czym iusz wyszszey powiedziało się. Niechayże Philalet nie zamydla (ludziom) oczu tym, co lepiey, a nisz on, tę sprawę wiedzą y w rękach swoich listy ich maią, y pisarza, ktory za ich roskazaniem pisał. Inszi wszyscy tego się nie przą, a Philalet obmawia tylko na gołą powieść, nie widziawszy sprawy. Niech się iedno na placu stawią, a nie kryią się przed sprawą; bo człowiek niewinny wszędzie ma iasne oko y nie boi się sądu.

A co mowi (Philalet), że się nie godziło tych władykow od synodu odstrychnąć,—a ktosz ich odstrychnął (od synodu)? Azasz ich panowie senatorowie (sami) nie vpominali, y imieniem i. k. m. [nie] roskazowali, aby, (dawszy pokoy kamienicy,) dawszy pokoy heretykom,

[1] сочинитель «Антиризиса» исказилъ слова Филалета; см. 2-ую книгу «Пам. полем. лит.», стлбц. 1316, 1318 [2] см. 2-ую книгу «Пам. полем. лит.», стлбц. 1315, 1317

до братий, где бы могли свою невинъность (явне) показати? (И тамъ) бы певне жаденъ ихъ до тое единости не прымушалъ, гдебы сами добровольне до нее прыступити не хотели; а тамъ бы ся были и того справили, есликже не были [1] прынцыпалми тое справы, которое потомъ сромотне отбегъшы сталися апостатами.

А што ся дотычетъ протосинкгеля и листу его, на протосинкгелство ему даного,—бы былъ наслушънейшый листъ, коли особа нагаденая, листомъ ся подъпирати не можетъ, покуль ся самъ не очыстить. А ку тому, есликже патрыаръха самъ листу (355) его королевское милости потребовалъ, далеко болшей слуга его, а звлаща—коли патрыаръхия ваковала. Протожъ на тотъ листъ и на бредню Ѳилялетову, которою Никиѳора боронитъ, ничого не отказую, але болшей веру листомъ его королевское милости (, якимъ его быти поведаютъ); бо и справа его вже на сойме скончылася, и подобно вже теперъ и передъ Богомъ остатка справуетъся.

szli do braciey, gdzieby mogli swoię niewinność pokazać? Pewnieby ich nikt do tey iedności nie przymuszał, gdzieby sami dobrowolnie do niey przystąpić nie chcieli; a tam by się byli y tego sprawili, ieśliże nie byli pryncypałmi tey sprawy, ktorey potym sromotnie odbiegli y apostatami stali się.

A co się dotycze protosingiela y listu iego, na protosingielstwo iemu danego,—by był y nasłusznieyszy list, kiedy osoba naganiona, listem się podpierać nie może, poki się sam nie oczyści. A ktemu, ieśli patryarcha sam listu iego k. m. potrzebował, daleko więcey sługa iego, a zwłaszcza—kiedy patryarchia wakowała. Przeto na ten list y na brednią Philaletową, ktorą Nicefora broni, nic nie odpowiadam, y owszem więcey wierzy mi [się] listom iego k. m. pana naszego; a tesz iusz skończyła się sprawa iego na seymie, niechże się przed Bogiem ostatka sprawuie.

Ѳилялетъ.

А што мовитъ Ѳилялетъ: «ижъ поки о прыведенью Никиѳора до позволенья на унию съ костеломъ Рымскимъ была надея, здрады ему не задавано, и не арестовано» [2].

И то не правда, што Филялетъ поведаетъ. Бо первей, нижъ ся почалъ сынодъ, ихъ милость панове сенаторове прывезли были зъ собою листъ его королевское милости, до всихъ писаный, въ которомъ его королевская милость менуетъ здрадцою того Никиѳора и за-

[Philalet.] [3]

A co mowi Philalet: «isz poki o przywiedzieniu Nicefora do pozwolenia na vnią z kościołem Rzymskim była nadzieia, zdrady mu nie zadawano, y nie arestowano» [4].

Y to nie prawda, co Philalet powiada. Bo pierwey, nisz się począł synod, ich m. panowie senatorowie przywiezli byli z sobą list iego k. m., do wszytkich pisany, w ktorym iego k. m. mianuie zdraycą tego Nicefora y zakazuie, aby z nim żaden z poddanych iego k. (151)

[1] опечатка: «былъ» [2] см. 2-ую книгу «Пам. полем. лит.», стлбц. 1326, 1328 [3] въ старопечатномъ экземпляре пропущено [4] см. 2-ую книгу «Пам. полем. лит.», стлбц. 1325, 1327

казуетъ, абы зъ нимъ жаденъ съ подъданыхъ его королевское милости не объцовалъ, яко съ подойзренымъ чоловекомъ. А ижъ сторона ничого на то ‖(356) не дъбала и за старъшого рядителя того своего соборыща оного мети важылася,—прото слушне былъ арестованый, зъ росказанья его королевское милости, жебы до справы на сейме былъ ставенъ. Якожъ на сойме и скуткомъ показалося то, якимъ былъ тотъ Никиѳоръ, хотя его Ѳилялетъ невинънымъ чынитъ. И дивуюся тому не по малу, яко смеетъ Ѳилялетъ иначей тую справу до людей удавати, поведаючи: же его шановано, на дыспутацыю вызывано; а коли жадъная надея, жебы ся мелъ до единости прыхилити, о немъ не зостала, теперъже (вже) здраду ему задано, и того неслушъными доводами на него довожоно!

m. nie obcował, iako z podeyrzanym człowiekiem. A isz strona nic na to nie dbała y za starszego regenta tego swego zborzyska onego miała,—przeto słusznie był arestowany, z roskazania iego k. m., żeby do sprawy na seymie był stawion. Iakosz na seymie y skutkiem się to pokazało, iakim był ten Nicefor, chocia go Philalet niewinnym czyni. Y dziwuię się temu barzo, iako śmie Philalet inaczey tę sprawę do ludzi vdawać, powiadaiąc: że go szanowano, na dysputacye wyzywano; [a] kiedy żadna nadzieia, żeby się miał do iedności przychylić, o nim nie została, dopierosz mu zdradę zadano, y tego (wszytkiego) niesłusznemi dowodami na niego dowodzono!

Отказъ.

А для милого Бога, Ѳилялете! А чуешъ же ся ты, [ш]то [1] мовишъ? А комужъ тутъ (тая прымовка) въ бровъ, аза не самому его королевской милости, который его и передъ *соборомъ* еще здрадъцою своимъ называетъ? ‖(357) Азажъ то не только противъ сенаторомъ зацнымъ, которые на той справе седели, але и противъ самому господару, якобы невинъного чоловека за то (само), же унии (зъ Рымляны) не хотелъ, помовити мели? О, вшетечная и невыпареная губо! яко то смешъ мовити? Азажъ бы прыстало такъ светому и хрестиянъскому пану, съ такъ зацнымъ и богобойнымъ сенатомъ, зъ васни якое, што неправдивого на чоловека невинного волочы, еслибы (того правдиве) не былъ

[Respons.] [2]

A dla miłego Boga, Philalecie! A czuiesz że się ty, co mowisz? A komusz tu w brew, iedno samemu iego k. m., ktory go y przed *seymem* ieszcze zdraycą swoim nazywa? Azasz to nie tylko przeciw senatorom zacnym, ktorzy na tey sprawie zasiadali, ale y przeciw samemu iego k. m., iakoby niewinnego człowieka za to, że vnij nie chciał, pomowić [3] mieli? O, wszeteczna a niewyparzona [4] gębo! iako to śmiesz mowić? Azasz by przystało tak świętemu y krześciańskiemu panu, z tak zacnym y bogoboynym senatem, z waśni iakiey, co nieprawdziwego na człowieka niewinnego wlec, ieśliby nie był winien?! Azaby przystało tak długim więzieniem kalekę vbogiego trapić, ieśliby tego nie był godzien?

[1] *ш* въ старопечатномъ наборѣ выпало, осталось пустое мѣсто [2] въ старопечатномъ экземплярѣ пропущено [3] опечатка: po*n*owić [4] опечатка: niew*j*parzona

виненъ?! Азабы прыстало такъ долгимъ везеньемъ калеку убогого трапить, еслибы того не былъ годенъ? Азажъ и самъ патриаръха Алексанъдрейский съ того ся не вымавлялъ, коли его панове некоторые намавляли (черезъ листы свое), абы до его королевское милости, прычыняючыся за Никиѳоромъ, писалъ? Азажъ не отписалъ на то, мовечи: «бы ми ся (поведа) годило, а где бымъ не былъ чоловекомъ духовнымъ, писалъ бы-мъ радъшей, просечи, абы по свету не ходилъ, кгдыжъ не ‖(358) мало злого хрестияномъ (и церкви) наброилъ»? То-ть подобно и послове Волоского господара на него инъстыкговали передъ его королевскою милостью за то, же унии зъ Рымляны прыняти не хотелъ.

Але речетъ противникъ: «а хтожъ тотъ листъ патриаръхи Алексанъдрейского виделъ, и до кого былъ писанъ?» Естъ не мало зацныхъ людей, што то видели и передъ иными зацными тежъ людми поведали. А до кого былъ писанъ—лепей то Ѳилялетъ ведаетъ, бы только (не похлебуючи) правду хотелъ вызнати; але нижъ ся ему тая баламутня его добре надала, подобно хотя бы и свечъ до боку прысажоно, не сказалъ бы правды.

Ѳилялетъ.

На остатъку того розделу залецаетъ Ѳилялетъ маръшалъка, который на соборищу ихъ порядку догледалъ, и штроѳуетъ дееписа соборового за то, нижъ написалъ то, же только на соймикахъ бываютъ ‖(359) маръшалъкове такие, а не на сынодахъ духовныхъ [1].

Azasz y sam patryarcha Alexandryiski z tego się nie wymawiał, kiedy go panowie [nie]ktorzy namawiali, aby do iego k. m., przyczyniaiąc się za Niceforem, pisał? Azasz nie odpisał na to, mowiąc: «by mi się (pry) godziło, a gdzie bym nie był człowiekiem duchownym, pisał bym raczey, prosząc, aby po świątu nie chodził, (y wziął zapłatę swą,) gdysz wiele złego nabroił krześcianom»? Więc y owi posłowie Wołoskiego hospodara, co na niego instygowali przed iego k. m., to (podobno) y ci za tosz, że na vnią z Rzymiany nie pozwolił.

Ale rzecze przeciwnik: «a ktosz ten list patryarchy Alexandryiskiego widział, y do kogo iest pisan?» Iest nie mało zacnych ludzi, co to widzieli y przed innymi zacnymi tesz ludźmi powiadali. A do kogo był pisany—lepiey to wie Philalet, by tylko praw‖(152—II)dę chciał powiedzieć; ale isz się mu ta bałamutnia iego dobrze nadała, podobno chociaby go y piekł, nie powiedział by prawdy.

Philalet.

Na ostatku tego rozdziału zaleca Philalet marszałka, ktory na zborzysku ich rządził, y sztrofuie dzieiopisa synodowego za to, isz pisał, że tylko na seymikach bywaią marszałkowie tacy, a nie na synodach duchownych [2].

[1] см. 2-ую книгу «Пам. полем. лит.», стлбц. 1330, 1332, 1334 [2] см. 2-ую книгу «Пам. полем. лит.», стлбц. 1329, 1331, 1333

Отказъ.

Што ся тычетъ маръшалка того соборыща противное стороны, вемъ, ижъ былъ чоловекъ зацъный и всимъ ведомый; але зъ многихъ прычынъ до тое справы не належалъ: першая—же былъ чоловекъ свецкий, другая—же былъ противникъ веры не только *Рымское*, але и Греческое, згола геретикъ (, атеиста, епикурчыкъ). Протожъ слушъне дееписъ сыноду Берестейского не похвалилъ того поступку ст[о]роны противное, кгдыжъ на сынодахъ (духовныхъ) не свецъкие, але духовные (особы) бываютъ рядителми сынодовыми, таковые, которые бы въ вере правъдивой не были подойзреными.

А о прымиереевъ, то естъ старшыхъ презбитеровъ, и иныхъ поповъ, же ихъ тамъ сила было,—не пытаемся о томъ, где ихъ болшей было? Хотя бы и десетеро того собралеся, тогды безъ епископовъ ||(360) своихъ ни якое владзы не мели, водлугъ правила апостолского 38.

А затымъ Өилялетъ зачынаетъ [1] часть третую, въ которой положылъ розделовъ деветь. А тые вси розъделы противъ папежа нарыхтовалъ, утлечы и в-ни-во-што оборочаючы монархию албо единовладство папежовъ Рымскихъ. Которые розделы свое хотяжъ шыроко розъвелъ и многими доводы съ писма отеческаго наполнилъ, а ведже хто ся имъ пилно прысмотрыть, обачытъ то ясне, ижъ то все зъ геретическое кузни вычерпнулъ. Которые недавныхъ вековъ противъ папежомъ ядъ свой проклятый вырыгнули и не мало өалшу и баламутни написали, керуючы

Respons.

Co się tycze marszałka (abo regenta) tego zborzyska przeciwney strony, wiem, isz człowiek był zacny y wszytkim wiadomy; ale z wiela przyczyn do tey sprawy nie należał: pierwsza—że był człowiek świecki, druga—isz był przeciwnik wiary nie tylko *katolickiey*, ale y Greckiey, a zgoła heretyk. Przeto słusznie dzieiopis synodu Brzeskiego nie pochwalił tego postępku tey tam strony, gdysz na synodach nie świeccy, ale duchowni bywaią regentami synodow, y tacy, ktorzy by w wierze prawdziwey nie byli podeyrzani.

A co się tycze primiiereiow, to iest starszych prezbiterow, y innych popow, że ich tam siła było,—nie pytamy się o tym, gdzie ich więcey było? Chocia by y dziesięcioro tyle zebrało się, tedy bez biskupow swoich żadney władzy nie mieli, według kanonu apostolskiego 38.

A zatym Philalet zaczyna część trzecią, w ktorey położył rozdziałow dziewięć. A te wszytkie rozdziały przeciw papieżowi narychtował, wątląc y w-niwecz obracaiąc monarchią abo iedynowładztwo papieżow Rzymskich. Ktore rozdziały swoie chociasz szyroko rozwiodł y mnogimi dowody z pisma y oycow ś. napełnił, a wszakże kto się im dobrze przypatrzy, obaczy to iaśnie, isz to wszytko z heretykow wyczerpnął. Ktorzy niedawnych wiekow przeciw papieżowi iad swoy przeklęty wylali y niemało fałszu y bałamutni napisali, kieruiąc pismo święte y oycow starych przeciw papie-

[1] описка: «зачынаючы»

писмо светое и (светыхъ) отецъ старыхъ противъ владзы и противъ зверъхности папежовъ Рымскихъ: (и) якобы светые отцеве папежомъ противъни быти мели, (и) николи ихъ за старъшыхъ и преложоныхъ своихъ не знали. О чомъ (смеле ‖(361) ся речи можетъ, же ся) светымъ отцемъ (старымъ) и не снило, не только Латинскимъ, але ани Греческимъ; и овшемъ вси светые отцы и церковъ вселенская папежовъ Рымскихъ знали завжды быти старъшыми (и первопрестолниками) своими, и правдивыми наместниками светыхъ (веръховныхъ) апостоловъ Петра и Павла, и завжды повинънуую честь и послушенъство столицы Рымской вси отдавали. О чомъ где бы ся прышло на кождый розделъ *Филялетови* одъписовати, показало бы ся то ясне съ тыхже дово-д[ов]ъ (власныхъ) *Филялетовыхъ*, ижъ неслушъне и несправедливе противъ папежомъ ихъ натегаетъ, яко власный геретикъ, научывшыся того одъ (товарышовъ своихъ) геретиковъ теперешнихъ, которымъ побожные католикове не разъ, але по тисячъ кроть на тые ихъ выкруты достаточъне одписуючы, ѳальшъ ихъ явный всему свету показали.

żow Rzymskich y przeciw ‖(153) władzy y zwierzchności ich [1]: iakoby oycowie śś. papieżom przeciwni byli, nigdy ich za starszych y przełożonych swoich nie (mieli, ani) przyznawali. O czym oycom śś. nie tylko Łacińskim, ale y Greckim ani się śniło; y owszem wszyscy śś. oycowie y kościoł katolicki zawżdy papieżow Rzymskich znali bydź starsz*y*mi swemi y prawdziw*y*mi namiestnikami (Pana Krystusowemi y potomkami) śś. apostołow Piotra y Pawła, y zawżdy powinną cześć y posłuszeństwo stolicy Rzymskiey wszyscy oddawali. O czym gdzie by się przyszło na każdy rozdział Philaletowi odpisować, pokazało by się to iaśnie z tychże dowodow Philaletowych, isz niesłusznie y niesprawiedliwie przeciw papieżow kieruie ich, iako własny heretyk, nauczywszy się tego od heretykow teraźnieyszych, ktorym pobożni katolikowie nie raz, ale po tysiąckroć na te ich wykręty dostatecznie odpisali y fałsz ich iawny wszemu światu pokazali.

А штожъ чынити, коли злости и упору ихъ заслепе‖(362)ного преломити не могли! Бо хотяжъ на кожъдую речъ отъ католиковъ (геретикове) слушный отказъ маютъ, предся они тымижъ а тыми штуками своими нарабляютъ (, не могучи имъ слушного отказу на то дати). Якожъ и тотъ *Ѳиляплетка* во всихъ тыхъ розделахъ своихъ однымижъ штуками геретическими нарабляетъ. Протожъ, не отписуючи ему на тые его выкруты, отсыламъ его и кождого побожного чытельника до перъвыхъ книгъ

A cosz czynić, kiedy złości a vporu ich zaślepionego nie przemogli! Bo chociasz na każdą [2] rzecz od katolikow słuszny respons maią, przedsię oni tymisz a tymi sztukami swoimi narabiaią, iakosz y ten Phila*plotka* we wszytkich tych rozdziałach swoich temisz sztukami heretyckimi narabia. Przeto, nie odpisuiąc mu na te iego wykręty, odsyłam go y każdego pobożnego czytelnika do pierwszych ksiąg Bellarminowych [3]: tam na wszytkie [4] swoie sztuki y potwarzy niepobożne respons dostateczny naydzie!

[1] опечатка: iego [2] опечатка: ko*ż*dą [3] опечатка: Bellarminow*j*ch [4] опечатка: wsz*j*tkie

Белярминовыхъ: тамъ на вси свое штуки и потвары выкрутные отказъ достаточный найдетъ! И не можетъ такъ спросное баламутни Өилялетъ вымыслити, на которую бы тамъ въ тыхъ книгахъ Беляръминовыхъ отказу правдивого не зпашолъ! Которые книги зачынаютъся тыми словы: «Третяя контроверъсия енаральная о найвысъшомъ еписконе».

Ачъ кольвекъ бы слушная речъ была для тыхъ, которые Латинъского езыка не розумеютъ, а звла‖(363)ща наша Русь милая, на тые его выкруты одъписати, и не треба бы много въ томъ працовати, только, знашедъши вси тые противные выкруты (которыми Өилялетъ, яко недошлый ремесникъ, выбравши съ кузни геретическое, робитъ), тамже отказы на кождую речъ написаные—переложити на Руское,—але волелемъ то кому ученшому зоставити, нзали сь, да Богъ, найдетъ таковый побожный католикъ, который, ужалившися цнотливого народу Росейского и заведенья ихъ невинъного, откажетъ достаточне тому щекарови геретическому на тые вси потвары и выкруты его. Только въ томъ упоминаю чытельника побожного: абы, видечи таковые доводы съ писма светыхъ отецъ, которые онъ противъ папежомъ прыводитъ, не заразъ тому веры додавалъ; поневажъ *показалася* баламутъня его, яко естъ вернымъ въ прекладанью писма чужого, и яко все, бы што и налепшого было, по гери‖(364)ческу на злую сторону превращаетъ, ницуетъ, утинаетъ, прычиняетъ што (одно) своей стороне потребного быти видитъ, а инъшое минаетъ, охиляетъ, яко (посполите) геретикомъ прызвоитая. Чого явный знакъ маешъ на прыкладанью его листовъ папежъскихъ и владычнихъ. Бо еслиже такъ малые и значъные речи смелъ поөальшовати,

Y nie może tak sprosney nieprawdy Philalet wymyślić, na ktorą by tam w tych księgach Bellarminowych odkazu prawdziwego nie znalazł! Ktore księgi zaczynaią się tymi słowy: «Trzecia kontrowersia generalna o naywyszszym biskupie».

Aczkolwiek by słuszna rzecz była dla tych, ktorzy Łacińskiego ięzyka nie vmieią, a zwłaszcza nasza miła Ruś, na te iego wykręty odpisać, y nie trzeba by się pracować, tylko, nalaszszy wszytkie te obiekcye (w księgach Bellarminowych) (ktoremi Philalet, iako niedoszły rzemieśnik, wybrawszy z kuźni heretyckiey, robi), tamże responsa na każdą rzecz napisane—przełożyć na Ruskie,—ale wolałem to komu vczeńszemu zostawić, azali się, da Bog, naydzie takowy pobożny katolik, ‖(154—Vij) ktory, vżaliwszy się cnotliwego narodu Ruskiego y zawiedzenia ich niewinnego, odpowie dostatecznie temu szczekarzowi heretyckiemu na te wszytkie kalumnie y bałamutnie iego. Tylko w tym vpominam czytelnika pobożnego: aby, widząc takowe dowody z pisma ś. y świętych oycow, ktore on naprzeciw papieżom kieruie, nie zaraz temu wiary dodawał; poniewasz *doświadczyłeś* bałamutnie iego, iako iest wierny w przekładaniu pisma cudzego, y iako wszytko, by co y nalepszego było, po heretycku na złą stronę kieruie, obraca, nicuie, vcina, przyczynia co na swą stronę potrzebnego bydź widzi, a insze miia, zwiia, iako heretykom przyzwoita. Czegoś iusz iaśnie doznał w przekładaniu listow papieskich y władycznych. Bo ieśliże tak małe y znaczne rzeczy śmiał pofałszować, a iakosz te, o ktorych rzadki Rusin ma wiadomość, a podobno drugi ani

а якъже тые, о которыхъ редкий Русинъ маетъ ведомость, а подобъно другий ани слыхалъ о томъ, кгдыжъ въ Рускомъ языку не найдешъ таковыхъ книгъ, але мало не болшей того зъ Латинъскихъ выбиралъ? А штожъ можетъ правдивый Русинъ ведати, который Латинского писма не чытаетъ, если то онъ справедливе преложылъ, и если ся до того стегаетъ, на што онъ керуетъ?

słychał o tym, gdysz w Ruskim ięzyku nie naydziesz takowych ksiąg, ale mało nie więcey tego z Łacińskich wybierał? A cosz może prawdziwy Rusin wiedzieć, ktory Łacińskiego pisma nie czyta, ieśli to on sprawiedliwie przełożył, y ieśli się do tego ściąga, na co on kieruie?

А то зъ одного только местца того познати можешъ, яко онъ писма светыхъ отецъ справедливе прыводитъ.

A to z iednego tylko mieysca tego poznać możesz, iako on śś. oycow pisma sprawiedliwie przywodzi.

‖(365) Написалъ въ розъделе второмъ части третее слова Кипрыяна светого, показуючы то, ижъ не только одному Петрови, але и всимъ апостоломъ Хрысътосъ далъ ключы царества небеснаго, и такъ тамъ мовитъ: «въ особе одного Панъ далъ всимъ ключы, абы единость всимъ указалъ». То суть слова Кипрыяна светого. Слухайже далей, што тотъже Кипрыянъ тамъже мовитъ: «тоежъ (поведа) были и иные апостолове, што и Петръ, ровное чти и владзы; але початокъ отъ единости походитъ, и старшенство Петрови дается, абы ся одинъ костелъ показалъ». Тотъже далей мовитъ: «церковъ, которая едина естъ на одномъ, который ключы ее взялъ, голосомъ Панъскимъ утвержена естъ».

Napisał w rozdziele wtorym części trzeciey słowa Cypryana ś., pokazuiąc to, isz nie tylko iednemu Piotrowi, ale y wszytkim apostołom Krystus (Pan) dał klucze krolestwa niebieskiego, y tak tam mowi: «w osobie iednego Pan dał wszytkim klucze, aby iedność wszytkim vkazał». To są słowa Cypryana ś. Słuchayże daley, co tenże Cypryan tamże mowi: «tosz (powiada) byli y inni apostołowie, co y Piotr, rowney czci y władzy; ale początek od iedności pochodzi, y starszeństwo Piotrowi daie się, aby się ieden kościoł pokazał». Tenże daley mowi: «kościoł, ktory ieden iest na iednym, ktory klucze iego wziął, głosem Pańskim vtwierdzony iest».

Смотрыжъ на другомъ местъцу, яко Өилялетъ писмо Евангелии светое зле выкладаетъ, а звлаща оные слова: «паси овца Моя, паси агнъца Моя», такъ ‖(366) (поведа) мовитъ: «Кирылъ светый, на тые слова пишучы, не розумеетъ [1], абы тыми словы Хрыстосъ Господь Петра светого старшымъ надъ иншые апостолы вселенѣскимъ пастыремъ альбо першымъ церковнымъ учынити мелъ; и овшемъ такъ (поведа) мовитъ: «паси овца Моя», понавляючы ему до-

Patrzayże na drugim mieyscu, iako Philalet pismo Ewangelij ś. źle wykłada, a zwłaszcza one słowa: «paś owce Moie, paś baranki Moie», tak (pry) mowi: «Cyryllus ś., na te słowa pisząc, ‖(155) nie rozumie, aby tymi słowy Krystus Pan Piotra ś. starszym nad insze apostoły powszechnym pastyrzem abo pierwszym kościelnym vczynić miał ((niemasz tego v Cyryllusa)); y owszem tak (pry) mowi: «paś, powiada, owce Moie», ponawiaiąc mu apostolską do-

[1] описка: «розумей»

стойность апостолскую, абы для утверженъя его не здалася быти сказителная. А болшей того не реклъ». И далей Өилялетъ мовитъ: «не реклъ (поведа) Хрыстосъ Богъ: «паси овцы Мое, паси . баранки Мое», але только по-просту мовилъ: «паси овцы Мое» [1]. (Словъ Кирыловыхъ, а звлаща першыхъ о повъшехъным пастыру, не бачу, откуль ихъ възялъ, бо того нетъ у Кирыла, только о поновлении достойности.)

Послухайже, што другие светые отцы о томъ мовятъ.

Епиѳаней въ «Анкорате ереси» о Петре (светомъ) (367) такъ мовитъ: «Петра (поведа) изъбралъ Хрыстосъ, абы былъ вожемъ иныхъ учениковъ». А индей мовитъ: «сей есть, который услышалъ «паси овца Моя», которому зверона естъ овчарня». Гледижъ, яко овчаръня не мож[е]тъ [2] быти розная, але (только) едина (, которая не кому, але Петрови поверена естъ).

А Златоустый слухай што мовитъ: «опустивъшы (поведа) иныхъ, до Петра мовитъ, опеку ему братии злецаючы». И нижей тотъ же мовитъ: «великие речы далъ Хрыстосъ Петрови, и опеку ему всего света полецылъ». А на иномъ местцу тотъ же мовитъ: «Еремею надъ однымъ народомъ, а Петра надъ всимъ светомъ Хрыстосъ преложонымъ учынилъ».

А Василей Великий такъ мовитъ: «онъ (поведа) благословеный, который надъ иными учениками преложоный былъ, которому дано ключы царъствия небеснаго».

А Григорей Назиянский о Петре (светомъ) мовитъ (368) тыми словы:

stoyność, aby dla vtwierdzenia iego nie zdała się bydź skazitelna. A więcey ktemu nie rzekł». Y daley mowi Philalet: «nie rzekł (powiada) Krystus Bog: «paś owce Moie, paś (wszytkie) baranki Moie», ale tylko poprostu mowił: «paś owce Moie» [3].

Posłuchayże, co drudzy święci oycowie na to mowią.

Epiphaniusz tak mowi o Pietrze [4] in «Ancorato Hæresi» 51: «Piotra (prawi) obrał Pan Krystus, aby był wodzem innych vczniow». A indziey mowi: «ten iest, ktory vsłyszał «paś owce Moie», ktoremu zwierzona iest owczarnia». Patrzayże, isz owczarnia nie może bydź rożna, ale iedna.

Słuchayże, co (daley) mowi Chryzostom ś. (temi słowy): «opuściwszy inszych, do Piotra mowi, opiekę mu braciey zlecaiąc». Y niżey tenże mowi: «wielkie rzeczy dał Pan Piotrowi, y opiekę mu wszego świata polecił». A na inszym mieyscu tenże mowi: «Hieremiasza nad iednym narodem, a Piotra nad wszytkim światem Krystus przełożonym vczynił».

A Bazylius ś. tak mowi (Ser. de iudicio Dei): «on (prawi) błogosławiony, ktory nad innemi vczniami przełożony był, ktoremu dano klucze krolestwa niebieskiego [5]».

(Słuchayże, co) Gregoryus Nazyanzenus mowi (Orat. de moderatione) o

[1] см. 2-ую книгу «Пам. полем. лит.», стлбц. 1370 [2] *е* выпало изъ старопечатнаго набора [3] см. 2-ую книгу «Пам. полем. лит.», стлбц. 1369 [4] опечатка: *p*ietrze [5] опечатка: niebieskie*do*

«виждь, яко и межы учениками Христовыми, которые вси были высоцы и обранья годни, тотъ (только) каменемъ названъ естъ, и основание церъковное вере своей повероное маетъ, а другие упослеженье свое скромнымъ серцемъ зносятъ».

Слухайже Евътимия, што мовитъ: «Ияковъ (поведа) престолъ въ Ерусалиме прынялъ, а Петръ всего света учытелемъ постановенъ естъ».

А *што* маешъ светыхъ отецъ Греческихъ, съ которыхъ и зъ многихъ иныхъ могло бы ся еще не мало доводовъ показати (, але ольпкгуется кроткости).

Послухайже еще светыхъ отецъ Латинъскихъ (, которые въ тойже поважности, яко и Греческие, сутъ).

Киприянъ светый зоветъ Петра светого «головою, жереломъ и коренемъ всее церъкви», въ книгахъ 2 «О крещении», главы 1 «О единости церъковной».

Максимъ светый мовитъ: «яко великое заслуги былъ Петръ светый у Пана своего, ижъ ему, по справо‖(369)ванью маленькое лодьи, рядъ всее церкви поданъ естъ».

Оптатусъ [1] (мовитъ): «столица естъ достойна, и прети того не будешъ смети, абысь не ведалъ, ижъ Петрови светому въ Рыме напервей столица поставлена естъ, на которой седелъ Петръ (и) голов*а* всихъ апостоловъ».

Амбросей светый (мовитъ): «первенъства (поведа) не взялъ Андрей, але Петръ».

Авъкгустинъ светый: «Петра (мовитъ) постановилъ за голову всихъ, абы былъ пастыремъ череды Христовы».

Pietrze [2] tymi słowy: «widzisz (prawi), iako y miedzy vczniami Krystusowymi, ktorzy wszyscy byli wysocy y obrania godni, ten opoką nazwany iest, y fundamenty kościelne zwierzone w wierze swoiey ma, a drudzy vpośledzenie swoie skromnym sercem znoszą».

Słuchayże (daley), co mowi Eutymius (in Lucam cap. 22): «Iakub (powiada) stolicę w Hieruzalem wziął, a Piotr wszytkiego świata mistrzem postanowiony iest».

A *to* masz doktory Greckie, z ktorych y z wielu innych mogło ‖(156—𝔙iij)by się ieszcze nie mało dowodow pokazać.

Posłuchayże ieszcze Łacińskich niektorych doktorow.

Cypryan ś. (libro 2 «De bapti.» cap. 1, lib. «De vnitate Ecclesiæ») zowie Piotra ś. «głową, źrzodłem y korzeniem wszytkiego kościoła».

Maximus ś. (Maxi., 3 «Sermo. de Apost.») mowi: «iako wielkiey zasługi był Piotr. ś. v Pana swoiego, isz mu, po sprawowani[u] małey łodeczki, rząd wszytkiego kościoła podany iest».

Optatus (libro 2 «Contra Parmenianum»): «stolica iest godna, y przeć nie będziesz śmiał, abyś nie wiedział, isz Piotrowi ś. w Rzymie naprzod stolica postawiona iest, na ktorey siedział Piotr głową wszytkich apostołow».

Ambroży ś.: «przodkowania (prawi) nie wziął Andr[z]ey, ale Piotr».

Augustyn [3] ś.: «Piotra (mowi) postanowił za głowę wszytkich, aby był pasterzem trzody Pańskiey [4]».

[1] начиная съ этого абзаца и ниже вдоль по полю напечатано: «Противъ Пармени[ана], книги 2» [2] опечатка: *p*ietrze [3] этотъ абзацъ въ старопечатномъ экземпляръ стоитъ послѣ абзаца: «Hieronim....» [4] опечатка: Pań*st*iey

Еронимъ светый (мовитъ): «межы двеманадцатми одинъ избранъ есть, абы, постановивши голову, до одъщепенъства прычины не было».

Смотрыжъ тутъ, хрестиянский брате! Если тотъ выкрутачъ *Филялетъ* Петрови светому, апостолови Панскому верховному, не пропустилъ, уймуючы зверъхность его, которую ему Хрыстосъ Господь ‖**(370)** предъ иншыми апостолми дати рачылъ,—а штожъ бы не мелъ уймовати папежомъ, которымъ онъ, яко геретикъ, есть головнымъ непрыятелемъ?!

Тые доводы вси, Петрови светому, яко верховному апостолови, належачые, не кому иному, але наболей епископомъ Рымскимъ завжды служыли. Што и сами светые отцеве прызнаваютъ, которыхъ бы писма прыпоминатъ много часу взяло, только двохъ тутъ поменю.

Златоустый светый (въ книгахъ 2 «О перействе») такъ мовитъ: «за овъцы Свое Хрыстосъ кровъ Свою пролилъ, которые старанъю Петровому и потомкомъ его поручилъ».

А Леонтей светый такъ мовитъ: «Петръ светый, трываючы на моцной, которую взялъ, опоце, не опущаетъ справовати церкви: трываетъ Петръ и жыветъ въ наместникахъ своихъ».

Могли бы ся тежъ тутъ прыпоменути и сло‖**(371)**ва некоторые зъ соборовъ вселенскихъ, которые завъжды не кого иного, одно Рымского епископа потомкомъ Петра светого и старшымъ всее церкви Хрыстовы быти прызнавали; але, для предлуженья тыхъ книжокъ, опущаю. То тылко накротъце хотелемъ показати: яко *Филялетъ* въ книжкахъ своихъ тое только прыводитъ, што речы своей потребного быти бачытъ. (И то не жаль, бы справедливе

Hieronim ś.: «mied[z]y dwiemanaście ieden obrany iest, aby, postanowiwszy głowę, do odszczepieństwa przyczyny nie było».

Patrzayże tu, krześciański bracie! Ieśli ten wykrętarz Philalet Piotrowi ś., apostołowi Pańskiemu nawyszszemu, nie przepuścił, vymuiąc zwierzchności iego, ktorą mu Pan Krystus przed inszemi apostołmi dać raczył,—a coszby nie miał vymować [1] papieżom, ktorym on, iako heretyk, iest głownym nieprzyiacielem?!

Te dowody wszytkie, Piotrowi ś., iako zwierzchniemu apostołowi, należące, nikomu inszemu, ale nawięcey biskupom Rzymskim zawsze służyły. Co y sami oycowie ś. przyznawaią, ktorych by pisma przypominać siła czasu wzięło, tylko dwuch tu pomienię.

Chryzostom ś. tak mowi (lib. 2 «De Sacerdote»): «za owce Swoie Krystus krew Swą rozlał, ktore staraniu Piotrowemu y potomkom iego poruczał».

A Lew ś. tak mowi: «święty Piotr, trwaiąc na mocney, ktorą wziął, opoce, nie opuszcza sprawować kościoła: trwa Piotr y żywie w namieśnikach swoich».

Mogły by się tesz tu przypomnieć y słowa niektore z syno‖**(157)**dow vniwersalnych, ktore zawsze ni kogo innego, iedno Rzymskiego papieża potomkiem Piotra ś. y starszym wszytkiego kościoła Krystusowego bydź przyznawali; ale, dla przedłużenia tych książek, opuszczam. To tylko chciałem nakrotce [2] pokazać: iako Philalet w ksiąszkach swoich tylko to, co rzeczy swey widzi bydź iakoby służącego, przywodzi (, y tym niesprawiedliwie kieruie); a tych

[1] опечатка: vymowiać [2] опечатка: nakrorce

натегалъ; але ѳалшиве и выкрутне керуетъ,) а тыхъ (засъ) речей, которыхъ естъ большей противъ ему и всимъ геретикомъ товарышомъ его, намней не вспоминаетъ. Бо если хотелъ быти справедливымъ выкладачомъ писма светого, потреба было и противные доводы зъ своими доводами—альбо поровнати и згодити (ихъ) и такъ ихъ (потомъ) прыводити, якобы одны противъ другимъ не перечыли; альбо ихъ власней выложити, кгдыжъ бы альбо однымъ большей верити, нижъ другимъ, альбо хо‖(372)течи ихъ вцале зоставити, яко правдивые, муселъ бы противности ихъ поровнати, абы писма светыхъ отецъ не только одъныхъ противъ другимъ, але и сами зъ собою светые отцеве не здалися быти противными. А то естъ знакъ побожности католическое чоловека хрестиянъского, который учителей церкви Божое однако прыймуетъ, не бракуючы писмами ихъ и не прыводечи одного противъ другому на штыхъ. Кгдыжъ и у еванъгелистовъ самыхъ люде превротные найдуютъ таковые речи, которые видятъся быти, якобы противные одны противъ другимъ. Але чоловекъ хрестиянъский все однако прыймуетъ добрымъ вырозуменьемъ, за помочью Духа Светого, Который естъ вожомъ правъды, выкладаючи и самыхъ светыхъ отецъ не противныхъ собе, але во всемъ быти згодъныхъ верытъ и прызнаваетъ.

rzeczy, ktorych więcey iest przeciw iemu y wszytkim heretykom towarzyszom iego, namniey nie wspomina. Bo ieśli chciał bydź prawdziwym wykładaczem pisma ś., potrzeba było y przeciwne dowody z swoiemi dowodami—albo porownać y zgodzić y tak ich przywodzić, iakoby iedne przeciw drugim nie przeczali; albo ich właśniey (, a niszli ich napisał,) wyłożyć, gdysz by (musiał) albo iednym więcey wierzyć, nisz drugim, albo chcąc ich wcale zostawić, iako prawdziwe [1], musiał by ich contra varietates porownać, aby pisma ś. oycow nie tylko iedno z drugim, ale y sami z sobą oycowie święci przeciwnemi bydź nie zdali się. A to iest znak pobożności katolickiey człowieka krześciańskiego, ktory doktorow kościoła Bożego iednako przyimuie, nie brakuiąc pismami ich y nie przywodząc iednego przeciw drugiemu na sztych. Gdysz y v ewangelistow samych przewrotny człowiek nalazł by rzeczy takich kilka, ktore zdadzą się bydź, iakoby (nieco) przeciwne iedne drugim. Ale człowiek krześciański wszytko iednako przyimuie dobrym wyrozumieniem, za pomocą Ducha Ś., Ktory iest wodzem prawdy, wykładaiąc y samych oycow ś. nie przeciwnych sobie, ale zgodnych we wszytkim bydź wierzy y przyznawa.

Якожъ и Ѳиляletъ, гдебы не былъ явнымъ ге‖(373)ретикомъ и наследовцою всихъ превротниковъ и фальшеровъ писма светого, певне бы штуками геретическими не нараблялъ, и пастыра вселенского церъкви Хрыстовы такъ не шкалевалъ, а писма светыхъ отецъ (которые папежовъ Рымскихъ мели у

Iakosz y Philalet, gdzieby nie był iawnym heretykiem y naśladowcą wszytkich przewrotnikow y fałszerzow pisma ś., pewnie by sztukami heretyckimi nie narabiał, y pastyrza powszechnego kościoła Pana Krystusowego tak (nie strofował y) nie hańbił, a pisma oycow ś. (ktorzy (zawsze) papieżow Rzymskich

[1] опечатка: prawdziwie

великой почтивости и за старшыхъ своихъ признавали) напротивъ папежомъ не натегалъ. Але не дивъ збегови костела католического, якимъ онъ естъ!

Θилялетъ.

Зачынаетъ далей *Филялетъ* часть четвертую и боронитъ патрыарховъ Костентинополскихъ и церковъ Восточную напротивъ дееписа сыноду Берестейского, который то показуетъ, ижъ врата (адовы, то естъ) непрыятелские (силы,) премогли (и звоевали) тую церковъ и пастыровъ ее, а то не для чого иного, только же одъ единости церъковное отступили и милостью братеръскою, которую Христосъ ховати росказалъ, взгордили.

‖(374) Отказъ.

На то, што Θилялетъ, боронечи церкви Восточное и патриаръховъ Костенътинопольскихъ, пишетъ, ничого не отказую, не прето, абымъ и въ томъ показати не мелъ неправды Θилялетовы, але же ся чую быти сыномъ правдивымъ церкви светое Восточное: не хочу ся уругати упадъку, ани пастыромъ ее, которые явную казнь Божую на собе за свой упоръ отнесли. Бо-мъ не естъ такимъ збегомъ ее, яко Θилялетъ Рымъское церкви, але вызнавамъ себе быти сыномъ оное церкви Восточное, которая была за часовъ единости съ церъковью Рымъскою въ згоде и въ послушенъстве пастыра единого вселенъского. То только мовлю, прысмотревшися теперешней церкви Восточной и пастыромъ теперешнимъ, справе и порядку и науце ихъ и старанью о цер-

mieli w wielkiey vczciwości y za starszych swoich znali) naprzeciw papieżom nie kierował. Ale nie dziw zbiegowi katolickiego kościoła, iakim on iest!

‖(158) Philalet.

Daley zaczyna Philalet część czwartą y broni patryarchow Konstantynopolskich y kościoła Oryentalnego naprzeciw dzieiopisa synodu Brzeskiego, ktory to pokazuie, isz bramy nieprzyiacielskie przemogły tę cerkiew y pastyrzow iey, a to nie dla czego innego, iedno isz od iedności kościelney odstąpili y miłością braterską, ktorą Krystys (Pan) chować przykazał, wzgardzili [1].

Respons.

Na to, co Philalet, broniąc cerkwie Oryentalney y patryarchow Konstantynopolskich, pisze, nic nie odpowiadam, nie przeto, abym y w tym pokazać nie miał nieprawdy Philaletowey, ale że się czuię bydź synem prawdziwym kościoła ś. Oryentalnego: nie chcę się vrągać z iey vpadku, ani pastyrzom iey, ktorzy iawną kaźń Bożą na sobie za swoy vpor odniesli. Bo nie iestem takim zbiegiem iey, iako Philalet Rzymskiego kościoła, ale wyznawam się bydź synem onego ś. kościoła Oryentalnego, ktory był za czasow iedności z kościołem Rzymskim w zgodzie y w posłuszeństwie pastyrza iednego powszechnego. To tylko mowię, przypatrzywszy się cerkwi teraźnieyszey Oryentalney y pastyrzom (iey) teraźnieyszym, sprawie y porządku y nauce ich y staraniu o cer-

[1] опечатка: wzgardzil*li*

кви Божой и о овечкахъ ее,—смеле речы могу: яко небо отъ земли, такъ перъшые речы отъ теперешнихъ, тень ||(375) только пе[р]шое [1] церкви и пастыровъ ее въ теперешнихъ зосталъ. А то мовлю не зъ уруганья якого (Богъ видитъ!), але съ политованья хрестиянъского. А хто хочетъ ведати, за што тую казнь Божую на собе относятъ, нехайже читаетъ «Догматику Весариона», митрополита Никейского, которую онъ о той единости написалъ. Тамъ кождый хрестиянский чоловекъ обачитъ явное пророчество того светого мужа, што своимъ Грекомъ на соборе Ѳлоренътейскомъ пророковалъ, еслибы единости съ костеломъ Рымскимъ (не прынявши) розоръвалися.

Ачъ (кольвекъ и то) вемъ, же его теперешние Грекове и Русь (наша) не прыймуютъ и зменъникомъ его называютъ; але то такъ правдивая, яко и соборъ ихъ подъметный, змышленый, которого они ли[с]трикейскимъ [2] называютъ, которого якись баламутъ, ставечи на штыхъ правъдивому соборови Ѳлорентейскому, змыслилъ. О которой баламутни явной и геретикове сами ни якое зменъ||(376)ки не учынили, ведаючи, ижъ то николи не было, што теперешние наши плетутъ и до друку выдати такъ явного ѳальшу не встыдилися. Бо гдебы то правда была, певне бы геретикове того не замовчали, которые ради бы и съ пекла на папежа, чымъ бы его людямъ огидити, (потвары) выдрали! Нехъ ся прото встыдаютъ тые баламутове того явного ѳальшу своего! Противъ которому—певне-мъ того—гдебы прышло до спору, и сами Лютеранове и Еванъгеликове задали бы имъ неправду, ведаючи до-

kwi Bożey y o owieczkach swoich,—śmiele rzeć mogę: iako niebo od ziemie [3], tak pierwsze rzeczy od teraźnieyszych, cień tylko pierwszey cerkwi y pastyrzow iey [w] teraźnieyszych został. A to mowię nie z vrągania iakiego (Bog widzi!), ale z politowania krześciańskiego. A kto chce wiedzieć, za co tę kaźń Bożą (sprawiedliwą) odnoszą na sobie, niechże czyta (list) Besariona, mitropolita Niceńskiego, ktory de vnione pisał, a nazywaią go «Dogmatica Besarionis». Tam każdy krześciański człowiek obaczy iawne proroctwo tego świętego męża, co swoim Grekom na synodzie Florentskim prorokował, ieśliby iedność z kościołem Rzymskim (do końca) rozerwali.

||(159) Acz wiem, że go teraźnieyszi Grekowie y Ruś nie przyimuią y zmiennikiem nazywaią; ale to tak prawdziwa, iako y synod ich podrzucony, zmyślony, ktorego oni listrykiyskim nazywaią, ktorego iakiś bałamut, stawiąc na sztych prawdziwemu synodowi Florentskiemu, zmyślił. O ktorey bałamutni iasney y heretykowie sami żadney zmianki nie vczynili, wiedząc, isz to nigdy in rerum natura nie było, co teraz niektorzy plotą y do druku wydać tak iawnego fałszu nie wstydzili się. Bo gdzie by to prawda była, pewnie by heretykowie nie zamilczeli tego, ktorzy radzi by y z piekła na papieża, czym by go ludziom ohydzić, wydrali! Niech się przeto wstydzą ci bałamutowie tego iawnego fałszu swoiego! Przeciw ktoremu—pewienem tego—gdzie by przyszło do sporu, y sami Luteranowie y Ewangelikowie zadali by im nieprawdę, gdysz inakszego synodu Florentskiego nigdy nie słychali, iedno ten, ktory iest po Łacinie od lat

[1] *р* въ старопечатномъ наборѣ выпало [2] *с* выпало изъ старопечатнаго набора
[3] опечатка: ziemię

бре, же о инакъшомъ соборе Өлоренътейскомъ николи не слыхали, одно о такомъ, який естъ по Латине одъ летъ пятидесятъ, и по Греческу теперъ недавно, выдрукованые.

Але ты, хрестиянъский брате, не противися ихъ баламутни, а прочитай собе только тую «Догматыку», (познаешъ тамъ правду,) обачишъ розумъ, обачишъ и науку того побожъного мужа, и ясную правду, которое ся и пальцемъ ‖(377) дощупати можешъ: если ся не такъ теперъ зъ Греками деетъ, яко тотъ мужъ светый имъ пророковалъ?

О, Христе Цару! Дайже имъ упаметанъе а рачъ ихъ съ тое неволи поганъское вызволити, абы по перъшому, яко за единости бывало, едиными усты и единымъ серцемъ, о што самижъ уставичне въ литоргияхъ *светыхъ* просятъ, Тебе, правдивого Бога, зо всею церковъю католическою хвалили. О, дайже то, *Сыну* Божый! абыхъмо ся таковыхъ часовъ коли кольвекъ дочекали, абы потомъ не смелъ нихто мовити «я-мъ Павловъ, а другий—я-мъ Аполосовъ, а я Киөинъ», яко и теперъ мовятъ: «я-мъ папежникъ, а я Гречынъ (Восточникъ); я папежа слухаю, а я патриаръхи Костентинополского», але жебы было серце и душа едина, маючы единого Отца, Которого исповедуемъ на небе, также и на земли единую матеръ правъдивую церъковъ светую (католическую), подъ единымъ пастыремъ церкви Хрыстовы, прехваляючы‖(378)ся о единомъ Господе нашомъ Исусъ Христе, Который естъ вечною головою церъкви Своее (светое) хрестиянское!

Өилялетъ.

Въ тойже части, въ розделе 6, кладетъ *Филялетъ* листъ патрыархи

piącidziesiąt y po Grecku drukowany teraz niedawno.

Ale ty, krześciański bracie, nie przeciwsię ich bałamutni, a przeczytay sobie tylko tę «Dogmatykę (Besarionis)», obaczysz rozum, obaczysz naukę tego pobożnego męża, y iasną prawdę, ktorey się y palcem dotknąć możesz: ieśli się nie tak teraz z Grekami dzieie, iako ten mąż święty prorokował im?

O, Kryste Panie! Dayże im vpamiętanie a racz ich z tey niewoli pogańskiey wyzwolić, aby po pierwszemu, iako za iedności bywało, iednemi vsty y iedynym sercem, o co samisz vstawicznie w liturgiach *swoich* proszą, Ciebie, prawdziwego Boga, ze wszytką cerkwią katolicką chwalili. O, dayże to, *Panie* Boże! abychmy takowych kiedy czasow doczekali się, aby potym nie śmiał żaden mowić «iam Pawłow, a drugi—iam Apolosow, iam Cephasow», iako y teraz mowią: «iam papieżnik, iam Greckiey wiary; ia papieża słucham, a ia patryarchy Konstantynopolskiego», ale żeby było serce y dusza iedyna, maiąc iednego Oyca, Ktorego wyznawamy na niebie, także y na ziemi cerkiew ś. iedyną matkę (naszę) prawdziwą, pod iednym pastyrzem kościoła Pana Krystusowego, przechwalaiąc się o iedynym Pa‖(160—Ӡ)nie naszym (y Zbawicielu naszym) Iezusie Krystusie, Ktory iest wieczną głową kościoła Swego krześciańskiego!

Philalet.

W teyże części, w rozdziele szostym, kładzie Philalet list patryarchy Alexan-

Александрейского Мелентия, называючы его патрыаръхою Костенътинополскимъ, который листъ естъ шырокий.

Отказъ.

И тутъ (бы) кождый, не только я, моглъ задати Өилялетови кламство. Бо тотъ Мелентей яко николи не былъ, такъ и теперъ не естъ патрыархою Костентинополскимъ; але по старому—Александрейскимъ. А для чого имъ быти не могъ, пытайтеся у людей: «вшакъ нетъ ничого такъ тайного, што бы потомъ открытися не мело» [1].

А што ся дотычетъ листу его (хотя бы-мъ могъ не мало противностей въ немъ показати яко противъ Богу, такъ и противъ милости хрести‖(379)янской, противъ писму явному и правиломъ соборовымъ, также и противъ зверхности и владзы его королевское милости, неслушне, ку болшому заятренъю хрестиянъскихъ людей, не ку згоде и померкованью, але проклетой сцызме кгволи выданого),—а ведже не моя речъ съ таковымъ чоловекомъ, которого особу и достойность шаную, спречатися: бо мусело бы ся то и инъшыхъ особъ зацныхъ тыкати.

А ведже и о томъ учтивомъ мужу розумею: гдебы речь всю (и) яко ся што деяло, достаточне ведалъ, подобно не на одного митрополита и владыковъ, але и на другихъ болшей мелъ бы прычыны нареканъя. Бо яко ему справу дано, такъже и писалъ; а подобно и то, што не было, доношоно несправедливе до ушъю его. И гдебы были отданы листы его власные, до его королевской милости пана нашого (писаные,) на прошломъ сойме, подобно бы показалася не одного справа, яко его королевскую

dryiskiego Meleciusza, nazywaiąc go patryarchą Konstantynopolskim, ktory list iest szyroki.

Respons.

Y tu każdy, nie tylko ia, mogł zadać Philaletowi nieprawdę. Bo ten Meleciusz iako nigdy nie był, tak y teraz nie iest patryarchą Konstantynopolskim; ale po staremu—Alexandryiskim. A dla czego bydź nie mogł Konstantynopolskim, pytaycie się v ludzi: «wszak nie iest nic tak taiemnego, co by potym nie było iawno».

A co się tycze tego listu iego (chocia bym mogł nie mało przeciwności w nim pokazać iako przeciw Bogu, tak y przeciw miłości krześciańskiey, przeciw pismu iawnemu y kanonom synodowym, także y przeciw zwierzchności y władzy i. k. m., niesłusznie, ku więtszemu zaiątrzeniu krześciańskich ludzi, nie ku zgodzie y pomiarkowaniu, ale przeklętey schyzmie gwoli wydanego),—a wszakże nie moia rzecz z takowym człowiekiem, ktorego osobę y dostoyność szanuię, sprzeczać się: bo musiało by się to tykać y innych osob zacnych.

A wszakże y o tym vczciwym mężu rozumiem: gdyby rzecz wszytkę, iako się co działo, dostatecznie wiedział, podobno(by) nie na iednego mitropolita y władykow, ale y na drugich więcey miał przyczyny narzekać. Bo iako mu sprawę dano, także y pisał; a podobno y więcey tego donoszono do vszu iego niesprawiedliwie. Y gdzieby były oddane listy iego własne do iego k. m. pana naszego na przeszłym seymie, podobno by pokazała się nie iednego sprawa, iako iego k. m. do postronnych

[1] Матө. X, 26. Лук. VIII, 17; XII, 2

милость до посторонныхъ панствъ и до неприятелей креста Господъня (380) удавали, якобы, для тое единости, о колконадъцатъ тисячей людей, зъ ведомостью господарскою, замордовати мено! (Ано и мухи бедное не задавлено!) Але Кирылей, архимандрытъ егожъ власный Александрейский, который тутъ былъ въ тутошнихъ панъствахъ, сведомъ будучи добре тое всее справы, забегъ тому, до которого листы патриаръхи Александрейского напервей до рукъ прышли. Видечи, ижъ неслушную справу дано патриаръсе, задеръжалъ тые листы пры собе, до его королевское милости писаные. А ведьже сутъ того знаки у некоторыхъ преднейшихъ пановъ сенаторовъ, съ которыхъ латве познатися можетъ, што въ собе тые листы патриаръхи Александрейского замыкали. Нужъ, якая тамъ въ листе учтивость владзы (и) зверъхности его королевской милости на конъцу учинена: же кому иному, мимо пана зверъхнего, владзу надъ митрополитомъ и надъ владыками прывлащаютъ!

(381) Еще въ розделе 7, части (тоежъ) четвертое, Ѳилялетъ насмеваетъся зъ митрополита и зъ владыкъ, ижъ ихъ местца въ раде панской омылили. На то ся вже высъшей достаточне одъписало. И теперъ богдай такъ Ѳилялетъ царства небеснаго прагнулъ, яко владыкове того прагнутъ, и если прыехавши зъ Рыму и слово наменьшее съ кимъ о томъ мовили, хотяжъ обетницу паньскую маютъ значную, и хуть его королевское милости до того правдивую быти видятъ. Отожъ, не для того (яко Филялетъ несправедливе удаетъ) до тое светое единости прыступили, абы мели прагнути тое пыхи свецкое и вынеслости, але большей для спасения овечокъ, нимъ отъ Бога поручоныхъ, ведаючи, ижъ безъ церкви нетъ спасения; а где

państw y do nieprzyiacioł krzyża Krystusowego vdawali, iakoby, dla tey iedności, o kilkanaście tysięcy ludzi, z wiadomością pańską, zamordować miano! Ale Cyrillus, archimandryta iegosz (161) własny Alexandryiski, ktory tu był w tuteyszych państwach, świadom będąc dobrze tey wszytkiey sprawy, zabieżał temu, do ktorego listy patryarchy Alexandryiskiego napierwey do rąk przyszły. Widząc, isz niesłuszną sprawę dano patryarsze (iego), zadzierżał te listy przy sobie, do iego kro. m. pisane. A wszakże są tego znaki v niektorych przednieyszych panow senatorow, z ktorych łatwie poznać się może, co w sobie te listy patryarchy Alexandryiskiego zamykały. Nie wspominam y owego, iaka w tym liście vczciwość władzy zwierzchności iego kro. m. na końcu vczyniona: że komu innemu, mimo pana zwier[z]chniego, władzą nad mitropolitem y nad władykami przywłaszczaią!

A co w rozdziele 7, części czwartey, Philalet naśmiewa się z mitropolita y władykow (, na karcie 195), isz ich mieysca w radzie pańskiey omyliły,—na to się wyszszey dostatecznie odpowiedziało. Y teraz boday tak Philalet krolestwa niebieskiego pragnął, iako władykowie pragną tego, y ieśli przyiachawszy z Rzymu, o tym y słowko namnieysze s kim mowili, chociasz obietnicę pańską maią znaczną, y chęć iego kro. m. do tego prawdziwą bydź baczą. Otosz, nie dla tego (iako Philalet niesprawiedliwie vdaie) do tey świętkey iedności przystąpili, aby mieli pragnąć tey pompy y pychy świeckiey, ale więcey dla zbawienia owieczek, od Boga im poruczonych, wiedząc, isz extra ecclesiam non est salus; gdzie zgody y miłości

згоды и милости хрестиянъское пусто, тамъ нетъ и церкви, але синагога диявольская! И Ѳилялетъ знать, ижъ не до церкви, але до синагоги людей вабитъ,—а такъ нехъ людей невинъ‖(382)ныхъ не потваряетъ, жебы для местца въ раде мели владыкове (зъ митрополитомъ) до тое единости прыступитѣ!

Одънакъже, пане Ѳилялете, если ся насмевати вольно зъ людей невинъныхъ, хто ся Бога не боитъ; але до учтивости прымавлятѣ, и цноты и почтивости кого отсужатѣ—не годилося: якось ся ты вшетечне торгнулъ не только на станы ихъ епископские, которые у тебе, яко у геретика, за орашку важатъ, але и на почтивости ихъ шляхецкие мовечы.

Ѳилялетъ.

«Аза бы таковые местца имъ, то естъ владыкамъ, належати могли, которые не крывопрысяжцамъ, яковыми они сутъ, але доброго сумненья и неподъзоръное цноты людямъ черезъ право сутъ указаны?» [1]

‖(383) Отказъ.

Смотрыжъ! Аза то тобе належытъ почтивостью людъскою шаѳовати? Азась тутъ не заслужилъ оового ручника *, которымъ таковые вшетечные губы посполите отираютъ катове, што плюца * по нашому * называютъ *? Знать, ижъ Ѳилялетъ подобно своее цноты не маетъ, протожъ на людъскую такъ вшетечне торгаетъся, и невыпареною губою своею, што слина до нее принесла, щекаетъ! Азажесь такъ, на початку книгъ своихъ,

krześciańskiey niemasz, tam nie iest kościoł, ale synagoga dyabelska! Y Philalet znać, isz nie do kościoła, ale do synagogi ludzi wabi,—niechże (Philalet) nie potwarza ludzi niewinnych, żeby dla mieysca in senatu mieli władykowie do tey iedności ś. przystąpić.

Iednakże, panie Philalecie, ieśli się naśmiewać wolno, kto się Boga nie boi, z ludzi niewinnych; ale do vczciwości przymawiać, y cnoty a poczciwości kogo odsądzać—nie godzi się: iakoś się ty wszetecznie targnął nie tylko na stany ich biskupie, ktore v ciebie, iako v heretyka, małey są wagi, ale y na poczciwość ich ślachecką mowiąc.

[Philalet.] [2]

«Aza by takowe mieysca im, to iest władykam, należać mogły, ktore nie krzywoprzysięscam, iako‖(162—Ꝟij)wemi oni są, ale dobrego sumnienia y niepodeyrzaney cnoty ludziam przez prawo są vkazane?» [3]

[Respons.] [4]

Patrzayże! Aza to tobie poruczono [5] poczciwością ludzką szafować? Azaś tu nie zasłużył owego ręcznika, ktorym takowe wszeteczne gęby pospolicie katowie vcieraią, co płucami po naszemu nazywaią? Znać, isz Philalet podobno swey cnoty niema, przeto na ludzką tak wszetecznie targa się, y niewyparzoną gębą swoią, co ślina do niey przyniosła, szczeka! Azażeś tak, na początku ksiąg swoich, w przedmowie swey, obiecał—skromnie

[1] см. 2-ую книгу «Пам. полем. лит.», стлбц. 1732 * эти четыре слова въ старопечатномъ экземплярѣ подчеркнуты и на полѣ стариннымъ почеркомъ замѣчено: «простакъ! злодѣй! Ляхъ!» [2] въ старопечатномъ экземплярѣ пропущено [3] см. 2-ую книгу «Пам. полем. лит.», стлбц. 1731 [4] въ старопечатномъ экземплярѣ пропущено [5] опечатка: paruczono

въ предмове своей, обецалъ—скромне ся въ писанью своемъ заховати?! Штрофуешъ деописа сыноду Берестейского, якобы ся непрыстойне въ писанью своемъ заховалъ, и то, што ядовитая слинка до устъ прынесла, писалъ. Покажыжъ ми правдиве, где што противъ Богу, где противъ маестатови кролевскому (sic), где противъ сенаторомъ што такового непрыстойного, где наветъ противъ адверсаромъ тое единости што (384) таковою ущыпливого, што бы штрофованъя было годно, написалъ? Кого зрадцею, опрочъ Никифора, которого и самъ его королевская милость такимъ быти менуетъ, кого фалшеремъ, кого подъступцою, кого нецнотою назвалъ? А ты вшетечною и невыпароною губою своею всихесь помазалъ, пошкалевалъ: и Бога, и церковъ, и пастырей ее, и самого его королевскую милость помазанъца Божого, пана своего, штрофуючы справы и листы его, и сенаторовъ его зацныхъ, и врядъ печатарский, выкидаючы имъ на очы непостереганье прысяги панское (и своее), што не только онымъ, але и самому его королевской милости въ бровъ, чогось николи не былъ годенъ!

się w pisaniu swoim zachowac?! Strofuiesz dzieiopisa synodu Brzeskiego, iakoby się nieprzystoynie [1] w pisaniu swoim zachował, y to, co iadowita ślinka do vst przyniosła, pisał. Ukaszże mi prawdziwie, gdzie co przeciw Bogu, gdzie przeciw magestatowi krolewskiemu, gdzie przeciw senatorom co nieprzystoynego, gdzie nawet przeciw adwersarzom tey iedności co takowego vszczypliwego, co by strofowania było godne, napisał? Kogo zdraycą, oprocz Nicefora, ktorego y sam iego kro. m. takim bydź mianuie, kogo fałszerzem, kogo podstępcą, kogo niecnotą nazwał? A ty wszeteczną a niewyparzoną [2] gębą swoią wszytkicheś pomazał, poszkalował: y Boga, y kościoł, y pasterza powszechnego, y samego krola iego m. pomazańca Bożego, pana swego, sztrofuiąc sprawy y listy iego, y senatorow iego zacnych, y vrząd pieczętarski, wyrzucaiąc im na oczy niepostrzeganie przysięgi pańskiey, co nie tylko onym, ale y samemu iego kro. m. w brew, czegoś nigdy godzien nie był!

Але не дивъ! Посполите съ пустого корча альбо сова, албо пугачъ вылетаетъ. Значытъ то: не толко вера и сумненье твое завилое, але и овое пудло твое безъмозкгое, на которомъ ся поврозы покрутили, которые суть знакомъ яко веры твоее завилое геретическое, такъ и цноты покручоное! Бо (385) гдебы ся въ цноте своей кохалъ, николи бысь ся на чужую не торгалъ. А протожъ якось на то вшетечъною губою своею заробилъ, давши волю перови летящому непогамованую, такъ тежъ и, ушыма слухаючы, прыймуй, яко тобе

Ale nie dziw! Pospolicie z pustego krza albo sowa, albo puhacz wyleci. Znaczy to: nie tylko wiara y sumnienie twoie zawiłe, ale y owo pudło twoie bezmozgie, na ktorym się powrozy pokręciły, ktore są znakiem iako wiary twey heretyckiey wykrętney, tak y cnoty pokręconey! Bo gdyby się w cnocie swoiey kochał, tedy by się na cudzą nie targał. A przetosz iakoś na to wszeteczną gębą swoią zarobił, y piorkowi lecącemu niepohamowaną wolą dał, tak tesz vszyma, iakoć za to płacą, słuchay y, chociać nie miło będzie, pryimuy.

[1] опечатка: nieprzystoyne [2] опечатка: niewyparozoną

за то платятъ, хотя вемъ, жеть (такъже, яко и овымъ,) немило будетъ, (а паметай на оные слова Гомеровы: «якое слово прорчешъ, таковоежъ и услышишъ»).

А што въ розделе 9, (тоежъ) четвертое [части], насоромотившы владыце Луцкому, чоловекови доброму и непреконаному, далей «о поступкахъ товарышовъ его на проберскомъ камени вести посполитое, альбо у пара*ѳ*иянъ пытатися» [1] кажешъ, (*Филялете,*)—пытайже ся, яко хочешъ и съ кимъ кольвекъ твоя воля! А еслиже маешъ якую искорку (цноты и) боязни Божее (о чомъ вонтплю), а (ку тому) откинешъ ли васнь геретическую,—латве доведаешся и познаешъ (кождого). А покись кого не досветчылъ, на чужые ‖(386) и заочные повести не увлачай ни кому почтивости, и не суди ни кого, паметаючы на слова Хрыстовы, Который мовитъ: «якимъ судомъ судите, таковымъ и васъ осудятъ» [2], и на оные другие слова (1 Кор. 4): «не судите предъ часомъ, ажъ бы Панъ прышолъ, Который тежъ осветитъ закрытъя темностей и объявитъ рады серца, а тогды ѳала будетъ кождому отъ Бога» [3].

А протожъ радилъ бы-мъ я Ѳиляletови, абы лепей у свою манътыку смотрелъ, што въ ней носитъ, а въ чужую не загледалъ, кгдыжъ кождый понесетъ свое власное бремя. А еслиже (тежъ) што на которого ведаетъ, нехъже ся, не крыючи имени своего, объявитъ, яко цнотливому прыстоитъ—у-въ очи кождому мовитъ, а не яко песъ—съ тылу кусаючи, и мажучи почтивости людъские.

‖(163) A co w rozdziale 9, części czwartey, nasromociwszy władyce Łuckiemu, człowiekowi dobremu y nieprzekonanemu, daley «o postępkach [4] towarzyszow iego na probierskim kamieniu wieści pospolitey, albo v parafian pytać się» każesz,—pytayże się, iako chcesz y z kimkolwiek wola twoia! A ieśliże masz iaką iskierkę boiaźni Bożey w sobie (o czym wątpię), a odrzucisz li waśń heretycką (na stronę),—dowiesz się łatwie y poznasz. A pokiś kogo nie doświadczył [5], na cudze y zaoczne powieści nie vwłaczay ni komu poczciwości, y nie sądź ni kogo, pamiętaiąc na słowa Pana Krystusowe, Ktory mowi [6] (Math. 7): «nie sądźcie, abyście nie byli sądzeni», y na one drugie słowa (I Cor. 4): «nie sądźcie przed czasem, asz by Pan przyszedł, Ktory tesz oświeci zakrycia ciemności y obiawi [7] rady serca, tedy chwała będzie każdemu od Boga».

A przetosz radził bym Philaletowi, aby radszey w swoię mantikę patrzył, co w niey nosi, a w *cz*udzą nie zaglądał, gdysz każdy poniesie swoie własne brzemię. A ieśliże wie co na ktorego, niechże się, nie kryiąc imienia swego, obiawi [8], a iako cnotliwemu przystoi—rzecze w oczy [9] każdemu, nie iako pies z tyłu kąsaiąc, y mażąc poczciwości ludzkie.

[1] см. 2-ую книгу «Пам. полем. лит.», стлбц. 1762 [2] Матѳ. VII, 2: «имже бо судомъ сýдите, сýдятъ вамъ» [3] 1 Коринѳ. IV, 5: «тѣмже прежде времене ничтоже судíте, дондеже прíидетъ Господь, Иже во свѣтѣ приведетъ тайная тмы и объявíтъ совѣты сердечныя, и тогда похвала будетъ комуждо отъ Бога» [4] опечатка: pos*k*ępkach [5] опечатка: doświadcz*y*ł [6] опечатка: mow*y* [7] опечатка: obiaw*y* [8] опечатка: obiaw*y* [9] опечатка: o*z*cy

Ѳилялетъ.

Въ томъже (9) [розделе], на остатку, учынилъся Ѳиля‖(387)летъ прокураторомъ альбо инъстыкгаторомъ отъ ее милости панее кашталяновое Браславское, кнежны Збаражъское, на владыку Володымеръского, «который (поведа), прыехавши зъ Рыму, нашедъшы на дворъ ее милости тамъ до церъкви, дверы кгвалтомъ выбилъ, речы, до набоженъства належачые, одны побралъ, а другие пороскидалъ, и кгвалтъ великий учынилъ. И кгды ее милость протестацыю чынила, въсказалъ до нее: же ся дармо протестуетъ, бо его тутъ въ Польще нихто судити не будетъ мочы; а еслиже до папежа, которому вже послушенъство отдалъ, всхочетъ его позвати, будетъ мела добрую проеждъку; але онъ будетъ мети предъ нею, же ему тамъ дороги пытатися не треба будетъ, бо вже ее ведаетъ; и такъ розумеетъ, же тамъ за ее милостью не скажутъ» [1].

Philalet.

W tymże rozdziale, na ostatku, vczynił się Philalet prokuratorem albo instygatorem od iey m. paniey kasztelanowey Brasławskiey, xiężny Zbaraskiey, na władykę Włodzimirskiego, «ktory (powiada), przyiachawszy z Rzymu, naszedszy na dwor iey m. tam do cerkwie, drzwi gwałtem wybił, rzeczy, do nabożeństwa należące, iedne pobrał, drugie porozrzucał, y gwałt wielki vczynił. Y gdy iey m. protestacyą czyniła, wskazał do niey: że się darmo protestuie, bo go tu w Polszcze żaden sąd sądzić nie będzie mogł; a ieśli do papieża, ktoremu iusz posłuszeństwo oddał, będzie go chciała pozywać, będzie miała dobrą przeieżdzkę; ale on będzie miał przed nią, że mu tam drogi pytać się nie potrzeba będzie, bo iusz ią wie; y tak rozumie, że tam za iey m. nie skażą» [3].

Отказъ.

Але, пане Ѳиляплете, гамуйся! Што вжды ле‖(388)пшого чынишъ: и судишъ, и карешъ, и инъстыкгуешъ, и светчышъ! А заложуся, нижъ подобно меншей, нижъ я, о томъ ведаешъ [2]. Бо што поведаешъ, не виделесь того очыма своими,—а якожъ то смеешъ тверъдитъ?!

Але колижъ до того прышло, же и въ томъ, што врядови твоему не належытъ, прычины ищешъ—чымъ бысь чоловека цнотливого и пастыря церъкви Божое невинъного до людей неведомыхъ огидилъ,—ино не твоей щекарской губе кгволи, але для ведомости всихъ побож-

‖(164—Xiij) Respons.

Ale, panie Phil[al]ecie, hamuy się! Co wżdy lepszego czynisz: y sądzisz, y karzesz, y instyguiesz, y świadczysz! A podobno także wiele, iako y ia, o tym wiesz. Bo co powiadasz, na to nie patrzałeś oczyma swemi,—a iakosz to śmiesz twierdzić?!

Ale gdy do tego przyszło, że y w tym, co vrzędowi twoiemu nie należy, przyczyny szukasz—czym byś człowieka cnotliwego y pasterza kościoła Bożego niewinnego do ludzi niewiadomych ohydził,—tedy nie twoiey szczekarskiey gębie gwoli, ale dla wiadomości wszyt-

[1] см. 2-ую книгу «Пам. полем. лит.», стлбц. 1768 [2] эта «точка», сравнительно съ Польскимъ, нѣсколько иначе изложена [3] см. 2-ую книгу «Пам. полем. лит.», стлбц. 1767

ныхъ хрестиянъ—яко ся што деяло, и якую ведомость отъ самыхъ же презвитеровъ и отъ людей веры годныхъ (, которые пры томъ были,) мелемъ,—такъ тутъ справедливе, яко ми Панъ Богъ и сумненье милое, опишу.

Напродъ. (Нехъ ведомо будетъ,) ижъ тая церъковь, которую теперъ ее милость пани Браславская дeръжитъ, здавна належытъ до соборное церъкви Во|(389)лодымеръское, подъ послушенъствомъ и зверъхностью епископовъ Володымеръскихъ; а стоитъ не у дворе ее милости панее Браславское, яко Ѳилялетъ баламутитъ, але на особливомъ островъку, на предъместью Володымеръскомъ; а дворъ ее милости на другомъ островъку, и тотъ—пустый, ветромъ горожонъ; въ которомъ дворе здавна нихто не мешкаетъ. Тое теды церкви попъ, яко и зъ инъшихъ церквей *окрестныхъ*, повиненъ былъ завжды въ церкви соборъной черъгу (свою), кгды на него прышла, служыти, и на *входы до соборное церкви завжды* прыходити, и тамъ повинъность свою, яко здавна звыклый былъ обычай, отправовати,—якожъ и пры теперешнемъ епископе то чынивалъ (черезъ колькось летъ безъ жадное переказы).

Траѳилося потомъ: кгды тотъ попъ черъги своее по килкакроть омешкалъ, и до церкви соборъное не *почалъ* ходити,—позваный будучы о то одъ владыки и пытаный: для чого бы повинъности своей, |(390) яко звыклъ, не полнилъ, поведелъ: ижъ ему ее милость пани его до церкви соборное ходити и черги своее пилновати не велела. Владыка Володимерский, взявшы таковую ведомость, (не скваплаючыся,) покладалъ не разъ почтивость на ей милости

kich pobożnych krześcian—iako się co działo, y iaką sprawę od samych kapłanow y od ludzi wiary godnych miałem,—tak tu sprawiedliwie, iako mi Pan Bog y prawda miła, opiszę.

Naprzod. Isz ta cerkiew, ktorą trzyma teraz iey m. pani Brasławska, zdawna należy do cerkwie katedralney Włodzimierskiey, pod posłuszeństwem y zwierzchnością władykow Włodzimierskich; a stoi nie we dworze iey m. paniey Brasławskiey, iako Philalet bałamuci, ale na osobliwym ostrowku, na przedmieściu Włodzimierskim; a dwor iey mci na drugim ostrowku, y ten—pusty, wiatrem ogrodzony; w ktorym dworze zdawna żaden nie mieszka. Tey tedy cerkwie pop, iako y z inszych cerkwi *katedralnych* [1], powinien był zawsze w cerkwi katedralney koleią, gdy nań przyszła, służyć, y na *każdą sobotę na nieszpor y w niedzielę na iutrznią* przychodzić, y tam powinność vrzędu swego, iako zdawna zwykły był obyczay, odprawować,—iakosz to (zawżdy) y przy teraźnieyszym władyce czyniał.

Trafiło się tedy: gdy ten pop czerhi swey po kilkakroć omieszkał, y (daley) do cerkwi katedralney nie *chciał* przychodzić,—pozwany [2] będąc o to od władyki y pytany: przecz by powinności swey, iako zwykł, nie pełnił, powiedział: isz mu iey mci pani iego do cerkwi katedralney chodzić y koleie swey pilnować nie kazała. Władyka Włodzimierski, wziąwszy taką wiadomość, pokładał nie raz poczciwość na iey m. paniey Brasławskiey y vpominał ią, aby

[1] вмѣсто этого слова, здѣсь должно стоять: kolateralnych (срвн. ниже, стлбц. 934)
[2] опечатка: pozwanj

паней Браславской и упоминалъ ее, абы церкви Божой таковаго безъправя не чынила, и што станови ее милости женскому не належытъ, въ то ся не втручала, церквами и презвитерми въ справахъ духовныхъ не рядила. А ее милость кгды на то ничого не дбала, тогды владыка, видечы таковую взгарду уряду своего пастыръского и кривду церъкви Божое, взявшы зъ собою протопопу и (иныхъ) презъвитеровъ килка, (самъ) шолъ до тое церкви. И нашедъшы ее отвореную, бо ся на тотъ часъ вечерня въ ней отправовала, вшедшы до церкви съ прыстойною учтивостью, яко до храму Божого, анътимисъ съ *престола* (, поднявшы индету,) знялъ, и попови тое церкви поведелъ: «поневажъ въ церкви соборной, якось повиненъ, ‖(391) черги не служышъ, (и на входы не бываешъ,) и зверъхъностью пастыра своего (, тутъ подъ бокомъ его будучы,) гордишъ,—протожъ и тутъ въ той церкви не годенесь [1] службы Божое одъправовати». И такъ взявшы только одинъ антимисъ, а иное все въ целости зоставившы, и томужъ попови казавшы церъковъ замкнути, прочъ одышолъ. А дверей, яко Ѳилялетъ мантырытъ, не выбиялъ.

Пытамъ же тя, Ѳилялете, што тутъ за кгвалтъ не только ей милости паней Браславской, але и той церкви стался отъ владыки? Поневажъ тотъ, который маетъ въ моцы своей церкви и ставити и посве*щ*ати, и где видитъ зъ уближенъемъ хвалы Божое, (тамъ) заказовати въ нихъ служения,—тотъ то учынилъ не кгвалтомъ, яко ты поведаешъ, але властию зверъхности своее епископское. А гдебы прышло глубей о тыхъ речахъ пытатися, мало ся и то не покажетъ, же ее милость пани Браслав-

kościołowi Bożemu takowego bezpraw[i]a ‖(165) nie czyniła, y co stanowi iey m. białogłowskiemu nie należy, w to się nie wtrącała, sprawami kościelnemi y prezbitermi w sprawach duchownych nie rządziła. A iey m. gdy na to nic nie dbała, tedy władyka (Włodzimierski), widząc taką wzgardę vrzędu swego pasterzskiego y krzywdę kościoła Bożego, wziąwszy z sobą protopopę y kilka prezbiterow, szedł do tey cerkwi. A nala*sz*szy cerkiew otwartą, bo się na ten czas nieszpor w niey odprawował, wszedszy do cerkwie z przystoyną vczciwością, iako do domu Bożego, antymis (, to iest portatił [2],) z *ołtarza* zdiął, y popowi tamtey cerkwi powiedział: «poniewasz w katedralnym kościele, iakoś powinien, gdy na cię koleia przychodzi, nie chcesz służyć, y zwierzchnością past*y*rza swego gardzisz,—przetosz y w tey cerkwi nie godzieneś służby Bożey odprawować». Y tak wziąwszy tylko ieden antymis, a insze wszytko wcale zostawiwszy, y temusz popowi kazawszy cerkiew zamknąć, przecz odszedł. A drzwi, iako ty, Philalecie, mentiris, nie wybiiał.

Pytam że cie, Philalecie, co tu za gwałt nie tylko iey m. paniey Brasławskiey, ale y tey cerkwi zstał się od władyki? Poniewasz ten, ktory ma w mocy swey cerkwie y stawić y poświącać, y gdzie widzi z vbliżeniem chwały Bożey, zakazować w nich służyć,—ten to vczynił nie gwałtem, iako ty powiadasz, ale władzą zwierzchności swey biskupiey. A gdzieby przyszło głębiey o tych rzeczach pytać się, mało się y to nie pokaże, że iey m. pani Brasławska do tey cerkwie ni iakiego prawa słusznego nie ma. Bo

[1] опечатка: «годенесъ» [2] опечатка: porta*l*il

ская до тое церъ‖(392)кви ни якого права слушъного не маетъ. Бо тая церъковъ передъ тымъ завжды бывала въ подаванъю его королевское милости, и подъ зверъхностью епископовъ Володымеръскихъ, (такъ) яко и инъшые церкви *окрестные*. Которую (то) церковь мещанинъ *неякий*, по *смеръти* поповъской, будучы зятемъ его, (спадкомъ) взявши, и самъ не маючи до того ни какого права, ани позволенья господаръского, ани одъ епископа своего, нетъ ведома—яко и якимъ правомъ, завелъ то его милости пану Василью Загоровскому, каштялянови Браславъскому. О што ся продокъ теперешнего владыки, небожъчыкъ Θеодосей (, владыка Володымеръский,) протестовалъ. И теперъ ся о то правомъ чынитъ. Смотрыжъ, яковый то блудъ: по дочъце поповъской взяти хлопу простому церъковь, и продавати ее и отдаляти отъ церкви соборное (, и ламати права церъковные)!

ta cerkiew zawżdy przedtym bywała w podawaniu iego k. m., y pod zwierzchnością episkopow Włodzimierskich, iako insze cerkwi *kolateralne*. Ktorą cerkiew, po *corce* popowskiey, mieszczanin *Włodzimierski* wziął, będąc zięciem popa onego, a sam nie maiąc do tego żadnego prawa, ani consensu iego k. m., ani od biskupa swego, nie wiedzieć—iako y iakim prawem, zawiodł to iego m. panu kasztelanowi Bracławskiemu Wasilowi Zahorowskiemu. O co się przodek teraźnieyszego władyki, nieboszczyk Feodozij protestował. Y teraz się o to prawem czyni. Patrzayże, iaka to absurditas wielka: ‖(166) po corce popowskiey wziąć chłopu prostemu cerkiew, y przedać ią y oddalić od katedralnego kościoła!

А ведьже не о тое тутъ речъ идетъ, але о владзу епископскую, которая нале‖(393)жытъ до порядъку церквей и хвалы Божое въ церквахъ, бы и власныхъ шляхецъкихъ: той ся николи ничого уймовати не можетъ. А што ся дотычетъ отказу владыки Володымеръского до ее милости панее Браславъское,—чого если самъ не слышалъ, Θилялете, не тверди того, жебы потомъ на (таковые) повести твое хто не зазвонилъ въ такий колоколъ, што на баламуты звонятъ!

A wszakże nie o to tu rzecz idzie, ale o władzą biskupią, ktora należy do porządku kościołow y chwały Bożey w cerkwiach, by tesz własnych szlacheckich: tey się nigdy degradować nie mogło. A co się tycze odkazu władyki Włodzimierskiego iey m. paniey Brasławskiey,—czegoś sam nie słyszał, Philalecie, nie twierdź tego, żeby potym na powieść twoię kto nie zadzwonił w owaki dzwonek, co na bałamuty dzwonią!

Θилялетъ.

Еще на конъцу тогожъ розделу прыпоминаетъ Θилялетъ клятвы некоторые, отъ владыки Володымеръского выданые, такъже и везенья, кгвалъты надъ духовными, «которые (поведа) за одо-

Philalet.

Ieszcze na końcu tegosz rozdziału przypomina Philalet klątwy niektore, od władyki Włodzimierskiego wydane, także więzienia, gwałty nad duchownemi, «ktorzy (powiada) za oderwańcami iść nie

ръванъцами ити не хотели». А за тымъ кладетъ листы два его королевское милости: одинъ—до старостъ Украинъныхъ: абы людей чужоземскихъ до паньства его королевское милости, которые бы зъ листами якими съ Турецъкое земли прыходили, (абы) безъ ‖(394) воли и ведомости его королевское милости не пропущали; а другий листъ—до вряду места Виленъского: росказуючы, абы бунътовъ и розруховъ въ месте своволънымъ людямъ чынити не допущали, такъже * и церкви * новое *, которую * были * братъщикове * Виленъские * будовати * зачали безъ воли и ведомости и благословения митрополитова, абы имъ будоватъ не дозволяли, которая церъковь не такъ для фалы Божое, яко большей для розъширенья ереси и бунътовъ въ речы посполитой отъ тыхъ братишковъ (sic) ** будоватися была зачала. А за тымъ Филялетъ ускаръжается не только на владыковъ, але и на самого его королевскую милость, якобы таковые листы не только противъ конъфедерацыи, але и противъ прывилееви, братъству наданого, выдатися мели. И кладетъ потомъ листъ владыки Володымеръского, въ которомъ владыка ознаймуетъ, ижъ братство Берестейское, за непослушенъство и за то, же церъковью Божею гор‖(395)дили, а иные собе соборыща чынили,—въ клятву ихъ вложилъ [1].

chcieli». A za tym kładzie listy dwa iego k. m.: ieden—do starost Vkrainnych: aby cudzoziemcow do państwa iego k. m., ktorzy by z listami iakimi z Tureckiey ziemie przychodzili, bez woli y wiadomości iego k. m. nie puszczali; a drugi list—do vrzędu miasta Wileńskiego: roskazuiąc, aby buntow y rozruchow w mieście swowolnym ludziom czynić nie dopuszczali także y cerkwie nowey, ktorą byli *braciszkowie* Wileńscy budować zaczęli bez woli y wiadomości y błogosławieństwa mitropolitowego, aby im budować nie dozwalali, ktora cerkiew nie tak dla chwały Bożey, iako nawięcey dla rozszerzenia herezyi y buntow w rzeczy pospolitey od tych braciszkow budować się była zaczęła. A za tym Philalet vskarża się nie tylko na władykow, ale y na samego iego k. m., iakoby takowy list nie tylko przeciw konfederacij, ale y przeciw przywileiowi, bractwu nadanego, wydać się miał. Za tym kładzie list władyki Włodzimierskiego, w ktorym władyka oznaymuie, isz bractwo Brzeskie, za nieposłuszeństwo y za to, isz cerkwią Bożą gardzili, a inne zborzyska sobie działali,—w klątwę ich włożył [2].

Отказъ.

Здивитися тому не могу: што то за потороча *** той Филя*плетъ*! Чы Мельхиседекъ який, который собе и духов-

Respons.

‖(167) (Zaprawdę,) zdziwić się nie mogę temu Philaletowi: co to za poczwara! Czy Melchisedech iaki, ktory

* эти восемь словъ въ старопечатномъ экземплярѣ подчеркнуты и на полѣ стариннымъ почеркомъ замѣчено: «смотри» ** id. «зри» [1] см. 2-ую книгу «Пам. полем. лит.», стлбц. 1768—1790 *** id.: «плутъ унеятъ блазнуетъ!» [2] см. 2-ую книгу «Пам. полем. лит.», стблц. 1767—1789

ную, и царьскую владзу и зверъхность прывлащаетъ, же и духовъные и свецъкие справы штроюуетъ, и мечетъся и на кролевъские и на епископъские вряды, все ганитъ, все судитъ, и фалшиве иначей до людей, анижъли ся што деяло, удаетъ, абы не только особы духовные, пастыры церкви Божое до овечокъ ихъ у-въ огиду прывелъ, але и самого его королевскую милость, пана побожного и добротливого, до подданыхъ его въ ненависть подалъ, речь посполитую (противъ ему) взрушилъ и побунътовалъ?!

Але штожъ ти ся деетъ *, Өилялле*те!* * чы шалеешъ? * Почуйся * только: чы твоя * то речь *— епископовъ * судити и справы ихъ духовъные штроова‖(396)ти, будучы не только свецъкимъ куръцияномъ, але и спроснымъ Арыяномъ, и не ведаючи справъ и порядъку церъковного, а далеко меньшей ведаючы, для которое прычыны што ся стало? Не тобе теды кгволи, которысь того не годенъ, абы*тъ* се хто справовати мелъ, але верънымъ хрестияномъ даетъся (таковая справа) ку ведомости.

А якъ было владыце таковыхъ своволниковъ не карати?! Которые, церковъ Божую покинувшы и хвалу Божую въ ней взгордившы, иншые собе местца на молитвы и справы церковные покутне обирали! А другие—до *Аръриянов* на злость церкви Божой и на взгарду удавалися! А што большая—будучи свецъкими людми, (и) покинувшы (некоторые) шыло ** и дратву **, ремесло ** свое ** власное, слово Божое, не будучы на то послани, проповедали, пороженицамъ молитвы

sobie y duchowną, y krolewską władzą y zwier[z]chność przywłaszcza, że y duchowne y świeckie sprawy sztrofuie, y rzuca się y na krolewskie y na biskupie vrzędy, wszytko gani, wszytko sądzi, y fałszywie inaczey do ludzi, aniszli się co działo, vdaie, aby nie tylko osoby duchowne, pastyrze kościoła Bożego do owieczek ich w ohidę przywiodł, ale y samego iego kro. m., pana pobożnego y dobrotliwego, do poddanych iego w nienawiść podał, rzecz pospolitą wzruszył y pobuntował?!

Ale cosz ci się dzieie, Philalecie! czy szaleiesz? Poczuway się tylko: czy twoia to rzecz—biskupow sądzić y sprawy ich duchowne sztrofować, będąc nie tylko świeckim kurcianem, ale y sprosnym Arryanem, y nie wiedząc spraw y porządku cerkiewnego, a daleko mniey wiedząc, dla ktorey przyczyny co się zstało? Nie tobie tedy gwoli, ktoryś tego nie godzien, abyć się kto sprawował, ale wiernym krześcianom daie się wiedzieć.

A iako było władyce takowych swowolnikow nie karać?! Ktorzy, kościoł Boży porzuciwszy y chwałą Bożą w niey wzgardziwszy, insze sobie mieysca na modlitwy y sprawy cerkiewne pokątnie obirali! A drudzy—do *heretykow* na złość cerkwi Bożey y na wzgardę vdawali się! A co więtsza—będąc świeckimi ludźmi, porzuciwszy dratwę y szydło, swoie własne rzemiosło, słowo Boże, nie będąc na to wezwani, przepowiadali, porożenicam modlitwy dawać śmieli, zapomniawszy onych słow Pawła ś.

* эти семь словъ въ старопечатномъ экземплярѣ подчеркнуты и на полѣ старинньмъ почеркомъ замѣчено: «не епископъ, врагъ Божій!» ** эти четыре слова также подчеркнуты и замѣчено: «лжетъ!»

давали, запаметавшы словъ апостолскихъ (Рим. 10): «яко проповедятъ, аще не будутъ послани» [1]! Вемъ, же ‖(397) то у тебе, (Θилялете,) яко у геретика, за орашку стоитъ! Бо у васъ и жонки писмомъ шырмуютъ, и непосланые будучи кажутъ (Евреемъ 5) [2]! Але въ церкви католической не такъ: «бо нихто собе тое чести не беретъ, только тотъ, который бы на то былъ отъ Бога увозваный, яко и Ааронъ» [3]. А што еще наспроснейшая: сами таковую безъбожность чынечы, и другихъ спокойныхъ и невиннъныхъ простачъковъ бунтовали, за собою ихъ отводили, до церъкве ходити боронили, домъ Божый (молитвеный) вертепомъ разбойническимъ называли; тыхъ, которые до него ходили, балъвохвальцами крестили; презвитеровъ цнотливыхъ и побожныхъ непрыстойными (имены и) назвисками соромотили, лаяли; епископа своего послушни быти не хотели; а не только ему, але и помазанъцови Божому, за то, же той единости былъ прычиною, злоречили; противъ Богу и благодати Его великой и противъ вольности хрестиянъской, ко‖(398)торое зажываютъ, блюзнили, просечи Пана Бога, абы ихъ радъшей подъ Турецъкую [4] * неволю * подъдалъ, * анижъ * бы ся зъ Рымляны * соединити * мели!! Ино за то не карати было таковыхъ своволъниковъ, бунътовниковъ и блюзнеръцовъ (благодати Божое)?! Не поведай же того, Θиля*плете*, же ихъ карано за то, же не хотели ити за отступниками! Ведаетъ Богъ, ведаютъ и инъшые побожные люде, въ томъ же месте (мешкаючие), братья и суседи ихъ, такъ Рымляне, яко и Русь!

(Rom. 10): «a iako będą przepowiadać, ieśli nie byli posłani»! Wiem, że to v ciebie, iako v heretyka, za fraszkę stoi! Bo v was y żonki pismem szyrmuią, y nieposłani będąc każą! Ale w kościele katolickim nie tak: «bo żaden sobie tey czci nie bierze, iedno ktory bywa wezwan od Boga, iako y Aaron» (Hebr. 5). A co ieszcze nasprośnieysza: sami takową niezbożność czyniąc, y drugich spokoynych y niewinnych prostaczkow buntowali, za sobą ich odwodzili, do cerkwi chodzić zakazywali, kościoł Boży iaskinią łotrowską nazywali; tych, ktorzy do niego chodzili, bał‖(168—1)wochwalcami krzcili; prezbiterow cnotliwych y pobożnych (idololatras y innemi) nieprzystoynemi nazwiskami (nazywali,) sromocili, łaiali; biskupa swego posłuszni bydź nie chcieli; a nie tylko iemu, ale y pomazańcowi Bożemu, za to, że tey iedności ś. pomagał, złorzeczyli; przeciw Bogu y łasce Iego dobrotliwey y [przeciw] wolności krześciańskiey bluźnili, prosząc Pana Boga, aby ich radszey pod niewolą Turecką poddał, anisz z Rzymiany ziednoczył!! A więc za to było nie karać takowych swowolnikow, buntownikow y bluźniercow?! Nie powiadayże tego, Philalecie, że ich karano za to, że nie chcieli iść za odstępnikami! Wie Bog, wiedzą y inszi pobożni ludzie w tymże mieście, bracia ich y sąsiedzi, tak Rzymskiego, iako y Ruskiego nabożeństwa!

[1] Римл. X, 15 [2] это указаніе стоитъ не на мѣстѣ: оно должно быть ниже [3] Евр. V, 4: «и никтоже самъ себѣ пріемлетъ честь, но званный отъ Бога, якоже и Ааронъ» [4] опечатка: «Турецкою» * эти шесть словъ въ старопечатномъ эк-рѣ подчеркнуты и на полѣ стариннымъ почеркомъ замѣчено: «и барзо волѣли въ неволѣ Бога знати и заповѣди Его хранити, нѣжъ............ отступниковъ Римлянъ поцѣловати!»

А мало ли маешъ на томъ,—найдешъ и въ книгахъ местъскихъ блюзнеръства некоторыхъ вписаные. А то съ тое прычины, ижъ одинъ шевъчикъ съ тогожъ незбожного и своволъного братъства, будучи на беседе, (учынилъся предотечею, и) другого (, таковогожъ) шевъчика (, яко самъ,) Христомъ истинънымъ называлъ! За которые слова (блюзнерские), не могучи ихъ стеръпети, другий чоловекъ побожный, тогожъ на‖(399)боженъства Руского (родичъ), знявши зъ ноги пантофель, губу (тому предотечы шылскому) *отеръ*! (Поведьже ми:) изали таковая губа вшетечная не годна была таковогo караньа?! Пусти только ушы на торгъ, зоставъ другое ухо стороне, доведаешъся и большей того, анижъ ся тутъ написало!

A mało li masz na tym,—naydziesz y w księgach mieyskich bluźnierstwa ich aktykowane. A to z tey przyczyny, isz ieden szewczyk z tegosz niezbożnego y swowolnego bractwa, na biesiedzie siedząc, drugiego szewczyka Krystusem prawdziwym nazywał! Za ktore słowa drugi człowiek pobożny, tegosz nabożeństwa Ruskiego, nie mogąc mu wytrwać (takiego bluźnierstwa szkaradnego), pantoflą zdiąwszy z nogi, gębę *zawarł!* A więc takowa wszeteczna gęba nie godna była takiego karania?! Puść tylko vszy na targ, a zostaw drugie vcho (drugiey) stronie, dowiesz się y więcey tego, a nisz się tu pomieniło!

А што поведаешъ: же бито, до везенъя сажано, кгвалтомъ до тое единости прымушано,—то неправда, *Филялете*! Дано было одному шевчыкови, а снать томужъ предотечы, киемъ отъ старосты; але не за то (хотя бы за таковое блюзнерство огня былъ годенъ!), але за то, ижъ до вряду замкового, будучы заволаный, ити не хотелъ, и слугу подъстаростего зсоромотилъ. А што прыпоминаешъ везенъе некоторого снать презвитера,—ино и то отъ когось старшого сталося (было слушне); съ которого везеня самъ же епископъ его вызволилъ. Пытай его собе, ‖(400) вшакъ его знаешъ! А нехъ Богу дякуетъ, же его што срожшого не поткало, яко выклятого и банънита, Божымъ и свецкимъ правомъ осужденънаго! А што за прычына тое казни была, пытайсе у кого иншого, а познаешъ, ижъ былъ и болшей заслужылъ. Не вспоминаю крывопрысяжъства его покилкакротного, а остатнего, на Евангелии светой (съ поцалованъемъ

A co powiadasz: że bito, do więzienia sadzano, gwałtem do tey iedności przymuszano,—to nieprawda, Philalecie! Dano było iednemu szewczykowi, a snać temusz, co się to precursorem vdziałał, (a inszego Krystusa vkazował,) od starosty kiiem; ale nie za to (chocia by za takowe bluźnierstwo ognia był godzien!), ale za to, isz do vrzędu zamkowego, będąc pozwany, iść nie chciał, sługę podstarościego zesromocił. A co przypominasz więzienie niektorego snać prezbitera,—tedy y to od kogo starszego zstało się; z ktorego więzienia samże go władyka wyzwolił. Pytay go sobie, wszak go znasz! A niech Bogu dziękuie, że go co więtszego nie potkało, iako wyklętego bannita, Bożym y świeckim prawem osądzonego! A co za przyczyna tey kaźni była, pytay się v kogo inszego, ‖(169) a poznasz, isz był y więcey zasłużył. Nie wspominam krzywoprzysięstwa iego, po kilkakroć vczynionego, a ostatniego razu na Ewangelij ś. przysięgi vczynioney, isz się miał nawrocić do swego

доброволне) учыненого, нижъ ся мелъ навернути до своего епископа. О што потомъ самъ узнавъшыся, и будучы не толко на волности, але и слугою пана великого и потужного, предъ зацными людъми перепрашалъ съ плачомъ епископа своего. Пытай же его самого, яко ся зъ нимъ обышолъ (, хотя не разъ до тое злости своее повтаралъ)? А предся (и теперъ) злому и то не помогло: бо знову прысягшы своему епископови—до единости прыступити и *до своего престола вернутися,* опять *всего того не зыстилъ.* А было тыхъ *шлюбъ* по чотырикроть.

biskupa. O co potym sam obaczywszy się, y będąc nie tylko na wolności, ale y sługą pana wielkiego y potężnego, przed zacnemi ludźmi przepraszał z płaczem władykę swego. Pytayże go samego, iako się z nim obszedł (, a dowiesz się prawdy). A przedsię złemu y to nie pomogło: bo znowu przysiągszy swemu biskupowi—do iedności przystąpić y *z nim przestawać, zaś się cofnął nazad.* A było tego *krzywoprzysięstwa* po cztery razy.

||(401) Отожъ видишъ, пане Филялете, яко не певные твое новины, которыесь на писме до людей выдалъ! А людямъ невиннымъ и цнотливымъ славы уволочаешъ, не паметаючи на оные слова: «снадне вырыгнути, але трудно зась полъкнути». Але вижу, же ты то, яко ягодъку, полкнешъ! Лъжы, Филялете! вшакъ се тымъ не удавишъ!

Otosz widzisz, panie Philalecie, iako niepewne twoie nowiny, ktoreś na pismie do ludzi wydał! A ludziom niewinnym y cnotliwym sławy vwłaczasz, nie pamiętaiąc na ono: «dif[ſ]amare caue, quia reuocare graue». Ale widzę, że ty to połkniesz, iako iagodkę! Łży, Philalecie! wszak się tym nie vdawisz!

Што ся тычетъ листовъ его королевское милости, не моя ихъ речъ объмавляти: ведаетъ то Богъ, и самъ его королевская милость, и канъцелярия его зацная, яко ими шафуетъ. Моя речъ—власти, отъ Бога даной, подълегати, и имя его королевское милости, и справы его со всякою прыстойною учтивостью, яко будучы подъданымъ пана своего, вспоминати. А ты, (пане) Филялете, ижесь ся вже огольъталъ, не боишъся ани Бога, ани людей, щекайже, якось почалъ,—азали ся чого добрешешъ!

Co się tycze listow iego kro. m., nie moia ich rzecz obmawiać: wie to Bog, y sam iego krol. m., y kancellarya iego zacna, iako imi szafuią. Moia rzecz—władzy, od Boga postanowioney, podlegać, imię iego kro. m., y sprawy iego ze wszelaką przystoyną vczciwością, iako będąc poddanym pana swego, wspominać. A ty, Philalecie, żeś się iusz okrzosał, nie boisz się ani Boga, ani ludzi, szczekayże, iakoś począł,—azali się czego (za czasem) doszczekasz!

Только того троха доткну, если бы хто мовилъ: ижъ его королевская милость не мелъ заказовати церъкви будова||(402)ти, поневажъ се то ку хвале Божой стегаетъ.

Tylko tego trochę dołożę, ieśli by kto mowił: isz iego krol. m. nie miał zakazować cerkwi budować, poniewasz się to ku chwale Bożey działo.

Прочытайже собе правило 83 собору Карфаганского, которое заказуетъ безъ

Przeczytayże sobie kanon 83 synodu Kartagińskiego, ktory zakazuie bez woli

воли єпископа своего церъкви ставити. А нжъ самъ его королевская милость въ листе своемъ посветъчаетъ, же тая церъковъ, безъ воли и благословения митрополитова, на взгарду зверъхности его, ставитися зачала одъ людей своволныхъ,—изали не слушъная речъ была зверъхности свецъкой заказати людемъ своволнымъ, которые зверъхности (своее) духовное слухати не хотели? А штожъ помогли листы его королевское милости? Предъся своволници, и на листы панские намней не дбаючы, тую сынагогу свою поставили, которая вже и кровью невинъныхъ людей снать поскверънилася. Хтожъ ее светилъ? хто анътимисы давалъ? пытайтеся: где по нихъ ежджано? Але конъфедерацыя! все вольно! не только по анътимисы ездити, але и пана своего передъ непрыятелемъ дедичнымъ гидити, на него ся скаржыти а—што ведати!—если‖(403)же и о чомъ горшомъ и шкодливомъ панству его королевское милости розмавляти! Хтожъ теперъ епископомъ тое церъкви? Жонъки, которые и въ церкви людей бити кажутъ! О, мои милые кролевны Ангельские, паметайтеся! вшакъ то еще не Анъглия! Але маете вымовку: конѳедерацыя! конѳедерацыя! не рушъ!

А хвалишъ же то, пане *Филялете*, вижу, же хвалишъ! Бо и на листы самого помазанца Божого, пана своего, будучы подданымъ его, мечешъся, судишъ, штроѳуешъ. Важнейшая у тебе конѳедерацыя, а нижъ права церъковные, которая хотяжъ не на роспусту, не на свою волю, не на спротивенство Богу и зверхности, але для покою посполитого была дана; а ты ее ужываешъ—и противъ Богу, и противъ церкви католической, и противъ самому его королевской милости, помазанцу Божому, и довнимаешъ, же тобе за тою

biskupa swego kościołow stawić. A isz sam iego kro. m. w liście swoim poświadcza, że ta cerkiew, bez woli y błogosławieństwa mitropolitowego, na wzgardę zwierzchności iego, stawić się chciała od ludzi sw*o*wolnych,—azasz nie słuszna rzecz była zwierzchności świeckiey zakazać ludziom sw*o*wolnym, ktorzy zwierzchności duchowney słuchać nie chcieli? A cosz pomogły listy iego kro. m.? Przedsię sw*o*‖(170—Vij)wolnicy, y na listy pańskie namniey nie dbaiąc, tę synagogę swoię (Nalewaykowską) postawili, ktora iusz y krwią niewinnych ludzi snać oblała się. Ktosz ią święcił? kto antymisii dawał? pytaycie się: gdzie po nie ieżdżono? Ale konfederacya! wszytko wolno! nie tylko po antymisii ieździć, ale y pana swego przed nieprzyiacielem dziedzicznym hidzić, na niego się skarżyć a—co wiedzieć!—ieśliże y o czym gorszym y szkodliwym państwu iego kro. m. nie traktowali! Ktosz teraz biskupem tey cerkwi? Żonki, ktore y w cerkwi ludzi bić każą! O, moie miłe krolewny Angielskie, pamiętaycie się! wszak to ieszcze nie Anglia! Macie wymowkę: konfederacya! konfederacya! nie rusz!

A chwalisz że to, panie Philalecie, widzę, że chwalisz! Bo y na listy samego pomazańca Bożego, pana swego, będąc poddanym iego, rzucasz się, sądzisz, strofuiesz. Ważnieysza v ciebie konfederacya, a nisz kanony kościelne, ktora chociasz nie na rospustę, nie na sw*o*woleństwo, nie na zprzeciwieństwo Bogu y zwierzchności, ale dla pokoiu pospolitego dana była; a ty iey vżywasz—y przeciw Bogu, y przeciw kościołowi katolickiemu, y przeciw samemu iego kro. m., pomazańcowi Bożemu, y mniemasz, że tobie za tą konfederacyą

конфедерацыею все вольно—и Богу, и людямъ ‖(404) лаяти, шкалєвати и почтивости отсуждати (, вряды одыймовати)! Гамуйся, для Бога, (пане) Өилялєте! срокги-сь велми, але не дужъ! набрехавшыся, азали охрапеешъ *! Помени на оную прыказку: «собака * брешетъ *, а ветръ * несетъ *».

Але и я * на блазна-*мъ* * походилъ *, же ся такъ долъго въ речъ удаю зъ шаленымъ хлопомъ, который, подобно маслоку опившися, леда што бредитъ! Волю ему покой дати, послухавши кого мудрейшого, который мя научаетъ: «не отвещай безумному по злобе его, да не подобенъ ему будеши» [1].

А ведьже съ повинъности хрестиянъское упоминаю тебе, пане Өилялете, еслиже маешъ якую искорку боязни Божое въ собе, паметай на слова оные апостольские (, которыми кождого хрестиянского чоловека упоминаетъ, мовечи): «(Але вже теперъ выкиньте и вы тые вси речы: гневъ, нехуть, злость, блюзнеръство, плюгавую ‖(405) мову зъ устъ вашихъ:) не лъжыте одинъ другимъ, зволокъшы зъ себе старого чоловека зъ учынъками его, облечыте нового того, который ся однавляетъ въ знаемости подлугъ выображенья Того, Который его сотворылъ» [2].

А за тымъ дай ти, Пане Боже, упаметанье [3], абысь и тое неправды своее, ***котороесь не мало насеялъ***, коли кольвекъ жаловалъ! Бо ведай, ижъ каранья Божого не уйдешъ [4] за тые блюзнеръства свое, которыми-сь людей невинъныхъ помазалъ, и Божее и людъское право зъкгвалътилъ. Подобно-сь не чы-

wszytko wolno—y Bogu, y ludziom łaiać, szkalować, poczciwości odsądzać! Hamuy się, dla Boga, Philalecie! srogiś barzo, ale nie duż! naszczekawszy się, azali ochrapieiesz! Pomni na onę przypowieść: «sobaka brzesze, a wiatr niesie».

Ale y ia na błazna-*m* poszedł, że się tak długo w rzecz wdaię z szalonym chłopem, ktory, podobno maśloku opiwszy się, tak szaleie! Wolę mu dać pokoy, posłuchawszy kogo mędrszego, ktory mię naucza (Prouer. 26): «nie odpowiaday głupiemu według głupości iego, abyś się mu nie zstał podobien».

A wszakże z powinności krześciańskiey vpominam cię, panie Philalecie, ieśliże masz iaką iskierkę boiaźni Bożey w sobie, pamiętay na słowa one apostolskie (Colos. 3): «nie kłamaycie iedni przeciw drugim, zwlokszy z siebie starego człowieka z vczynkami iego a oblokszy nowego tego, ktory się odnawia w ‖(171) znaiomości podług wyobrażenia Tego, Ktory go stworzył».

A za tym day ci, Panie Boże, vpamiętanie, abyś y tey nieprawdy swey, ***z ktorąś się tak znacznie popisał***, kiedykolwiek żałował (za nię)! Bo wiedź, isz karania Bożego nie vydziesz za te kalumnie twoie, ktoremiś ludzi niewinnych pomazał, y Boże y ludzskie prawo zgwałciłeś. Podobnoś nie czytał

* эти восемь словъ въ старопечатномъ экземплярѣ подчеркнуты и на полѣ стариннымъ почеркомъ замѣчено: «то правда, жесь блазень зѣло естесь, Римлянине!» [1] Притч. XXVI, 4: «——по безумію——» [2] Колос. III, 8—10: «Нынѣ же отложите и вы та вся: гнѣвъ, ярость, злобу, хуленіе, срамословіе отъ устъ вашихъ: не лжите другъ на друга, совлекшеся ветхаго человѣка съ дѣяньми его и облекшеся въ новаго, обновляемаго въ разумъ по образу Создавшаго его» [3] опечатка: «уп*о*метанье» [4] опечатка: «у*вой*дешъ»

талъ оного виршика: «кламливый езыкъ ненавидитъ правды, а уста слизкие справуютъ упадъки» [1]. Отожъ, небоже страдный! тотъ долъ, которысь былъ подъ другими выкопалъ, самесь ся въ него увалилъ, водлугъ оное прытчи (Притч. 26): «хто копаетъ яму, самъ въ нее упадетъ» [2], абовемъ «брыдкостью естъ у Пана уста кламливые (Притч. 12), але которые ве‖**(406)**рне на всемъ чынятъ, тые ся Ему подобаютъ» [3].

Правду было писати, Филялете! не мелъ бысь | таковаго отказу. Але якось заробилъ, | таковый тежъ и ответъ | маешъ. (Прыймижъ | завдячне.) [4]

onego wierszyka (Prou. 2): «lingua fallax non amat veritatem, et os lubricum operatur ruinas». Otosz, niebożе stradny! ten doł, ktoryś był pod drugimi vkopał, sameś się weń vwalił, według onych słow (Pro. 26): «qui fodit foueam, incidit in eam», abowiem «abominatio est Domino labia menda*t*ia; qui autem fideliter agunt, placent Ei» (Prouer. 12).

Prawdę było pisać, Philalecie! nie miał byś takowego responsu. Ale na iakiś zarobił, taki tesz masz (, secundum illud Homeri: «quale verbum dixeris, tale audies»).

Замкне́нье, съ про́збою и зъ упоминаньемъ до всихъ правосла́вныхъ хрестіянъ набоже́нъства Рымъского и Руского [5].

Zamknienie.

Наблюзнившыся Филя*плетъ* до воли, насоромотившы, налаявшы всимъ станомъ духовнымъ и свецкимъ, церкви, пастыромъ и самому его королевской милости пану своему, назадававшы не мало шныпокъ, наполънившы свое книжки фалшомъ и потварями,—на остатокъ, якобы якую добрую и побожную роботу ‖**(407)** зробившы, чынитъ прозбу и напоминанъе до всихъ обывателей Корунъныхъ и великого князъства Литовского, остерегаючы ихъ милость, абы небезъпечностямъ якимъ-си забегали, указуючы за тою единостью Рымского костела зъ Греческимъ много непожытковъ, васни, немилости, незгодъ, зламанья правъ и волности, свободъ, а затымъ потресаючы и внутрною войною

Nabluźniwszy się Philalet do woli, nasromociwszy, nałaiawszy wszytkim stanom duchownym y świeckim, kościołowi, past*y*rzom [6] y samemu iego kro. m. panu swoiemu, nazadawawszy nie mało sznypek, napełniwszy swoie ksiąszki (kalumniami,) fałszem y nieprawdą,—na ostatku, iakoby iaką dobrą y pobożną robotę zrobiwszy, czyni prozbę y admonicyą do wszytkich obywatelow Koronnych y wielkiego x. Lit., vpominaiąc ich m., aby niebeśpiecznościam iakimsi zabiegali, vkazuiąc za tą iednością Rzymskiego kościoła z Greckim wiele niepożytkow, waśni, niemiłości, niezgod, złamania praw y wolności, swobod, a zatym potrząsaiąc y wnętrzną woyną y zginieniem wszytkiego pań-

[1] Притч. XXVI, 28: «языкъ лживъ ненавидитъ истины, уста же непокровенна творятъ нестроеніе» [2] Притч. XXVI, 27 [3] Притч. XII, 22: «мерзость Господеви устнѣ лживы: творяй же вѣрно пріятенъ Ему» [4] этотъ «абзацъ» набранъ въ видѣ съуженнаго къ низу треугольника, въ 5 строкъ [5] это заглавіе набрано крупнымъ чернымъ, не курсивнымъ, шрифтомъ, съ удареніями [6] опечатка: pastyrzo*w*

и згиненьемъ всего панъства. Которому его напоминанью кгды ся чоловекъ бачный добре прысмотрыть, обачыть то ясне, ижъ только словъ сила, але правды бы намней! Бо то все зъ васни противъ той светой единости и згодe церъковной, которой, яко геретикъ, есть явнымъ непрыятелемъ, чынитъ **(**и пишетъ**)**; а што самъ на серъцу и **(**на**)** умысле своемъ геретическомъ маетъ, радъ бы то во всихъ вмовилъ, и въ такоеж*ъ* мнеманье управилъ, же ся правамъ и вольностямъ хрестиянскимъ **(**(бы былъ доложылъ геретическимъ)**)** кгвалтъ деетъ, абы и пана побожного и светобли‖**(408)**вого до подъданыхъ въ противное мнеманье въправилъ, и подъданыхъ противъ пану *возъмя*трылъ, показуючы то несправедливе, якобы ся народови Рускому, вере и обърядъкомъ ихъ тою згодою и единостью, съ костеломъ Рымъскимъ прынятою, крывда и безъправье **(**и знищенье**)** деяти мело, и якобы **(**то**)** речы новые, николи въ панъстве тутошнемъ неслыханые, отъ митрополита и владыковъ вщатися мели.

Што все пущамъ мудрому уваженью чоловека хрестиянъского, правду Божую милуючого: мелъ ли Ѳилялетъ, за такою потварью и баламутнею своею, которыми наполънилъ книжки свое, прычину слушную таковые нареканья чынити на пана своего власного, на сенатъ его, на канцелярыю о непостереганье прысеги панъское **(**и своее**)**, на люде невинъные. удаючи ихъ до речи посполитое за кгвалътовники права посполитого (которые **(**снатъ**)** большую крывду и утиски терпятъ отъ своихъ про‖**(409)**тивниковъ, а нижъ ихъ кому чынятъ)? Згола—самижъ лаютъ, сами ихъ на славе доброй и почтивости мажутъ, **(**щыплютъ,**)** маетности церъ-

stwa. Ktoremu napominaniu iego gdy się człowiek baczny dobrze przypatrzy, obaczy to iaśnie, isz tylko słow siła, ale prawdy by namniey! Bo to wszytko z waśni przeciw tey ś. iedności y zgody kościelney, ktorey iest, iako heretyk, iawnym nieprzyiacielem, czyni; a co sam ma na sercu y vmyśle swoim heretyckim, rad by to we wszytkich wmowił y w takie mniemanie wprawił, że się prawam y wolnościam krześci‖**(172—Yiij)**ańskim gwałt dzieie, aby y pana pobożnego y świętobliwego do poddanych w przeciwne mniemanie vdał, y poddanych przeciw panu wziątrzył, pokazuiąc to niesprawiedliwie, iakoby się narodowi Ruskiemu, wierze y obrzędom ich tą zgodą y iednością, z kościołem Rzymskim przyiętą, gwałt y bezprawie dziać [1] miało, y iakoby rzeczy nowe **(**y**)** nigdy w państwie tym niesłychane od mitropolita y władykow zacząć się miały.

Co wszytko puszczam mądremu vważeniu człowieka krześciańskiego, prawdę Bożą miłuiącego: miał li [2] Philalet, za taką potwarzą y bałamutnią swoią, ktoremi napełnił ksiąszki swoie, przyczynę [3] słuszną takie inwectywy czynić na pana swego własnego, na senat, na kan[c]ellaryą iego o niepostrzeganie przysięgi pańskiey, na ludzie niewinne, vdaiąc ich do rzeczy posp. za gwałtowniki prawa pospolitego (ktorzy więtsze krzywdy y vciski od swoich przeciwnikow cierpią, niszli ie komu **(**inszemu**)** działaią)? Zgoła—samisz łaią, sami na sławie dobrey y poczciwości ich mażą, maiętności cerkiewne odeymuią, duchowieństwo ich przeciw im buntuią, po-

[1] опечатка: dz*ać* [2] опечатка: *c*i [3] опечатка: prz*j*czynę

ковъные (крывдять,) одыймують, духовенъство ихъ противъ имъ бунътують, послушенства чынити заказують, (просто мовечы)—бившы (набившы)—и плакати не велять!

Обачъже, хрестиянъский брате, за што тую неласку и таковое преслядованье отъ людей незбожныхъ терпять? За то, же ихъ до згоды, до милости хрестиянское, до единости стародавное церковное, которая межы Рымляны и Греками за светыхъ отецъ бывала, тягнуть, просять, напоминають, выставуючы имъ предъ очы заповедь Пана и Збавителя нашого Исусъ Христа, которою [1] згоду и милость зобопольную всимъ вернымъ Своимъ залецаетъ, тымъ петномъ слуги Свое значытъ, такихъ за ученики Свое правдивые быти прызнаваетъ,—не ‖(410) сцызму проклетую, не васнь одно[го] противъ другого, не розную веру, але едину, не две церкви, але едину католическую светую, (то естъ) Рымскую и Греческую, въ которой завжды едино исповедание и хвала Бога во Тройци единого цела и ненарушоная заховалася, абы едиными усты и единымъ серцемъ въ згоде и въ милости братерской (, яко единого) Бога (дети,) хвалили (Отца и Сына и Светого Духа),—о што самижъ въ литурътияхъ своихъ Пана Бога уставичне просятъ, абы не только словы то мовили, але и скуткомъ до того ся мели, одны другимъ о веру, о церемонии (, якихъ которая церковь зажываетъ,) не уругалися; наконецъ—абы на предки свое, оные отцы светые церкви Греческое, которые въ той светой единости съ костеломъ Рымъскимъ згодъне жыли, паметали, абы ихъ крывопрысяжцами не чынили, которые не разъ за себе и за потомки свое

słuszeństwa czynić zakazuią, biwszy—y płakać nie dadzą!

Obaczże, krześciański bracie, za co tę niełaskę y takowe prześladowania od ludzi niezbożnych cierpią? Za to, że ich do zgody, do miłości krześciańskiey, do iedności starodawney kościelney, ktora miedzy Rzymiany y Grekami za świętych oycow bywała, ciągną, proszą, napominaią, wystawuiąc im przed oczy mandat Pana y Zbawiciela naszego Iezusa Krystusa, ktorym zgodę y miłość zobopolną wszytkim wiernym Swoim zaleca, tym piątnem sługi Swoie [2] znaczy, takich za vcznie Swoie prawdziwe bydź przyznawa,—nie schizmę przeklętą, nie waśń iednego przeciw drugiemu, nie rożną wiarę, ale iednę, nie dwa kościoły, ale ieden (kościoł) święty katolicki, Rzymski y Grecki, w ktorym zawsze iedna wiara y chwała Boga w Troycy iedynego cała y nienaruszona zachowała się, aby iednemi vsty y iedynym sercem w zgodzie y w miłości braterskiey chwalili Boga (w Troycy iedynego),—o co samisz w liturgiach swoich Pana ‖(173) Boga vstawicznie proszą, aby nie tylko słowy to mowili, ale y skutkiem do tego się mieli, iedni drugim o wiarę, o cerymonie nie vrągali; nakoniec—aby na przodki swoie, one oyce ś. kościoła Greckiego, ktorzy w tey świętey iedności z kościołem Rzymskim zgodnie żyli, pamiętali, aby ich krzywoprzysięscami nie czynili, ktorzy nie raz za siebie y za potomstwo swoie iednaiąc się z Rzymiany przysięgali, iako y we Florencij tę ś. iedność znowu potwierdzili y odnowili; ktemu, aby z nieprzyiacielmi Syna Bożego y wiary swey własney, z heretykami, na

[1] опечатка: «которую» [2] опечатка: Swoie*go*

еднаючися зъ Рымляны прырекали, яко и въ Өлорен‖(411)цыи тую светую единость знову потвердили и отновили; ку тому, абы зъ непрыятельми Сына Божого и веры своее власное, зъ геретиками, на братью свою не зм*а*влялися, не списывал*ися*, сполечности зъ ними зъ стороны веры (и набоженъства) ни якое не мели, (але) правдивое веры и всихъ церемоне́й церъкви (светое) Восточное, водлугъ (преданья и) звычаю светыхъ (богоносныхъ) отецъ Греческихъ, пильне стерегли и ни како не отступовали, упоръ а сцызму только проклетую покинули, а въ згоде и милости, яко братия милые, зъ единогожъ насенья Духа Светого порож*д*еные будучы, спокойне жыли, и другихъ до того намовами своими и прыкладомъ побожнымъ за собою тягнули.

bracią swą (własną) nie zmawiali się, nie spisowali, społeczności z nimi z strony wiary żadney nie mieli, wiary prawdziwey y cerymoniy kościoła Oryentalnego, secundum ritum sanctorum patrum Græcorum [2], pilnie strzegli y oney nie odstępowali, vpor y schizmę tylko przeklętą porzucili, a w zgodzie y miłości, iako bracia mili, z iednegosz nasienia [3] Ducha Ś. porodzeni będąc, spokoynie żyli, y drugich do tego namowami y przykładem pobożnym za sobą ciągnęli.

А за тоежъ то маютъ быти карани? за тое ли маютъ быти за кгвалтовники правъ и волностей хрестиянск*ихъ* почытани? за тое ли вързядовъ сво‖(412)-ихъ духовныхъ пострадати и обе*ж*честени быти маютъ? Чыстая нагорода (и подякованье)!

A za tosz to maią bydź karani? za to li maią za gwałtowniki praw y wolności krześciańskiey bydź rozumiani? za to li vrzędow swoich duchownych postradać y obelżeni bydź maią? Czysta nagroda!

Прысмотрытеся жъ далей его королевской милости пану светобливому и побожному, который ни кому кгвалту (въ томъ) не чынитъ, и овшемъ самъ великие противности маестатови и зверъхности своей кролевской (sic) видечи, ласкаве (предсе) терпитъ, чекаючи упаметанья противниковъ згоды. А предъся и тотъ спокоемъ ся выседети не можетъ: грозятъ ему затрудненьемъ панованья его самого и потомъства его светобливого, которого зъ ласки Божое въ тутошнемъ паньстве ледве-смы се огледати дочекали; указуютъ [1] тежъ неякуюсь опресию тиранъ-

Patrzciesz daley na iego krol. m. pana święt[obliw]ego y pobożnego, ktory żadnemu gwałtu nie czyni, y owszem sam wielkie przeciwności maiestatowi swemu y zwier[z]chności krolewskiey widząc, łaskawie cierpi, czeka vpamiętania ich. A przedsię y ten spokoiem się nie wysiedział: zatrudnieniem panowania iego samego y potomstwa iego ś., ktorego z łaski Bożey ledwieśmy się w tym państwie oglądać doczekali, przegrażaiąc, opresyą iakąś tyrańską vkazuią [4]. Aza nie przystoyniey by naszey stronie, ktora krzywdy y vciski y rozmaite kalumnie cierpi, prosić ich mści, aby, wey-

[1] описка: «указуетъ» [2] опечатка: Grecorum [3] опечатка: nasięnia [4] описка: ukazniąc

скую, и много иныхъ жалобъ делаютъ[1]. Аза не прыстойней бы нашой стороне, которая крывды и утиски и розмаитые потвары терпитъ, (нарекати и) просити ихъ милости, абы, углянувши въ речъ справедливую, той стороне помагали прычина‖(413)ми своими до его кролевское (sic) милости, которые по собе и Бога, и справедливость светую, и право давное маютъ? А предся небожата все скромне зносятъ, терпятъ, не докучаютъ ани пану, ани речы посполитой, не списуются ни съ кимъ, (не бунтуютъ ни кого,) не волаютъ на соймикахъ, ани на соймахъ, толко готового што на нихъ Панъ Богъ допуститъ смотрятъ, будучы готови не только *врядовъ позбыти*, але и горло свое (для познаное правъды) охотне положыти!

rzawszy w rzecz sprawiedliwą, tey stronie pomagali przyczynami swemi v iego k. m., ktorzy po sobie y Boga, y sprawiedliwość świętą, y prawo dawne maią? A przedsię niebożęta wszytko skromnie znoszą, cierpią, nie dokuczaią ani panu, ani rzeczy posp., nie spisuią się ni *s* kim, nie wołaią na seymikach, ni na seymie, tylko gotowego co ‖(174) na nich Pan Bog dopuści patrzą, będąc gotowi *dla tey prawdy* nie tylko *to cierpieć*, ale y gardła swoie ochotnie położyć!

А такъ в. м. всихъ вобецъ, для милосердья Божего, просятъ, абысьте в. м. не такъ на особы ихъ убогие, яко большей на Пана Бога, на справедливость светую, на згоду и милость хрестиянъскую, на покой церкви Божое, на росказанье Пана и Збавителя своего, Который васъ до милости спольное тягнетъ, паметаючи, не допущали тое единости светое непрыятелемъ церкви Божое розрывати, кото‖(414)рая не естъ жадною новиною въ томъ панъстве его королевское милости пана нашого, але отъ летъ полторусту зачатая, однож за недбалостью самыхъ же преложеныхъ церкви Греческое залеглая и занедбана[я], до которое теперъ вернувшися преложоные церквей Рускихъ пры ней моцне *стояти хотятъ*. А не голыми словы, але прывильями пановъ своихъ светобливое памети королей ихъ милости Польскихъ и великихъ князей Литовскихъ подъпираються (и доводетъ тое

A tak waszey mści wszytkich wobec, dla miłosierdz[i]a Bożego, proszą, aby się w. m. nie tak (wielce) na osoby ich vbogie, iako więcey na Pana Boga y sprawiedliwości (Iego) ś., na zgodę y miłość krześciańską, na pokoy kościoła Bożego, na roskazanie Pana y Zbawiciela swego, Ktory was do miłości spolney ciągnie, pamiętaiąc, nie dopuszczali tey iedności świętey nieprzyiacielom kościoła Bożego rozrywać, ktora nie iest żadną nowiną w tym państwie iego kro. m. pana naszego, ale od lat pułtorustu zaczęta, iednosz za niedbałością samychże pasterzow kościoła Greckiego zaległa y zaniedbana, do ktorey teraz wrociwszy się przełożeni cerkwi Ruskich przy niey mocnie *stoią*. A nie gołemi słowy, ale przywileiami panow swoich świętey pamięci krolow Polskich y wielkich xiążąt Litewskich podpieraią się, to iest: Władysława, krola Polskiego y Węgierskiego, ktoremu iest

[1] описка: «деластъ»

правды), то есть: Владислава (Якгейловича), короля Полского и Венкгерского, (великого князя Литовского,) которому (прывильеви) есть большей (нижъ) полтораста летъ; (потомъ потверженъемъ) Александра (короля) на сойме Петрыковъскомъ, которому есть близко *ста* летъ; (ку тому, третимъ прывильемъ) на сойме Краковскомъ, близъко шестидесятъ летъ, одъ короля Жыкгимонъта Першого выданымъ. Съ которыхъ кождый хре‖(415)стиянский чоловекъ достаточне зрозумети можетъ, яко давно тая единость въ тыхъ панствахъ настала, для которое церквамъ Рускимъ и духовенству ихъ наданы суть волности такиежъ, якихъ ужываютъ церкви и прелатове и духовенство Рымское (, кгдыжъ первей, яко ся съ тыхъ прывильевъ показуетъ, неякоесь зневоление и утиснение церкви Руские и духовенство ихъ терпели). А то суть власные слова, съ (тыхъ) трохъ прывильевъ поме[не]ныхъ королей выбраные (и зъ Латинъского езыка на Руский преложоные ку ведомости всимъ благочестивымъ хрестияномъ, которые такъ ся въ собе маютъ:)

lat więcey pułtorustu; Alexandra na seymie Piotrkowskim, lat więcey nisz *dziewięćdziesiąt;* Zygmunta Pierwszego na seymie Krakowskim, blisko lat sześciudziesiąt wydanych. Z ktorych w. m. zrozumiecie dostatecznie, iako dawno y za co kościołom Ruskim y duchowieństwu ich nadane wolności takiesz, iakich vżywaią kościoły y prałatowie y duchowieństwo Rzymskie. A to są własne słowa, z trzech przywileiow pomienionych krolow wybrane y tu wpisane:

Сло́ва съ прывилья короля Владисла́ва выбраные [1].

«А прото кгдыжъ за ласкою и справою Духа Светого церковъ Восточная набоженства Греческого и Руского, ‖(416) которая (ахъ, нестысь!) черезъ часъ долги[й] въ неякой розности и въ расколе веры светое и светыхъ сакраменътовъ, не безъ утраты и згубы многихъ спасения, одъ единости светое Рымское церкви хвеялася, которое единости отцеве нашы и овшемъ увесь людъ като-

Verba priuilegiorum krola Władysława.

«Cvm igitur Spiritu Sancto cooperante clementia ecclesia Orientalis ritus videlicet Græci et Rutenorum, quæ longis (heu!) temporibus in disparitate quodam et scisura fidei sanctæ et diuinorum sacramentorum, non sine multorum salutis dispendio, ab vnione sanctæ Romanæ ecclesiæ fluctuare videbatur, et quam vnionem patres ‖(175) nostri, immo tota plebs catolica temporibus nostris

[1] это заглавіе въ оригиналѣ набрано крупнымъ чернымъ, не курсивнымъ, шрифтомъ, съ удареніями

лический за часовъ нашыхъ [1] видѣти жедали. теперъ вже, за милосердьемъ Божимъ и съ узнаньемъ светейшого пана Евгения папы Четверътого и иныхъ многихъ отецъ, веры светое горъливыхъ, зъ оною светою Рымъскою и вселенъскою церковью приведена естъ до единости, давъно пожеданое,—

«а для тогожъ, абы тая церъковь Восточная и ее преложеные и все духовенъство набоженъства Греческого и Руского, въ шырокости панствъ нашыхъ и панованью нашему подълеглыхъ а гдекольвекъ мешкаючие, которые и первей, за тою розностью и розоръваньемъ, неякое ути[с]ненье поносили, (абы,) за прыверненьемъ имъ вольности, хвале Божой служы‖(417)ти и ласки Збавителя нашого о спасение верныхъ душъ и светое веры утвержение, въ сладости покоя, объвитей просити могли,—на честь и на паметь Бога Вседеръжытеля, Который насъ откупилъ дорогою Своею кровию, всимъ церквамъ и ихъ епископомъ альбо владыкамъ, преложенымъ, духовнымъ и инымъ особамъ церъковнымъ тогожъ набоженъства Греческого и Руского—тые вси права, вольности, способы, звычае и всякие свободы вечными часы дати позволили есмо, и тымъ листомъ нашимъ позволяемъ, такихъ же, яковыхъ въ кролевъствахъ нашихъ Польскомъ и Венъкгерскомъ вси костелы и ихъ аръцибискупове, бискупове, преложеные и иные особы костельные звычаю Рымское церкви заживаютъ и зъ нихъ веселятся.

«А надъто хочемъ мети, и симъ листомъ нашимъ сказуемъ, абы отъ сего часу жаденъ зъ дикгнитаровъ, старостъ, врядниковъ и обывателей панствъ, съ подъданыхъ ‖(418) нашихъ, якогожъ

videre cupiebant, modo iam, miserante [2] Domino, decretis sanctissimi domini Eugenij papæ Quarti et aliorum patrum plurimorum, fidei sanctæ zelatorum, cum ipsa sancta Romana ac vniuersali ecclesia reducta sit ad identitatem dudum desideratæ vnionis,—

«pro tanto, vt ipsa ecclesia Orientalis prælatique et clerus vniuersus eiusdem ritus Græci et Ruthenorum, in amplitudine dominiorum nostrorum et ditioni nostræ subiectorum vbilibet consistentes, qui alias, stante huiusmodi disparitate et scissura, quandam depressionem sustineba[n]t, restituta ipsis libertate, Diuino cultui insistere possi[n]t et Saluatoris nostri clementiam pro saluandis fidelium animabus et sanctæ fidei conseruando statu in pacis dulcedine vberius exorare valeant,—ad laudem et memoriam Dei Omnipotentis, Qui nos Suo redemit preciosissimo sanguine, vniuersis ecclesiis earumque episcopis seu wladicis, prælatis, clero et cæteris personis ecclesiasticis eiusdem ritus Græci et Ruthenorum,—hæc omnia iura, libertates, modos, consuetudines et munitates vniuersas duximus in perpetuum concedendas, et præsentibus concedimus, quibus omnes ecclesiæ regnorum nostrorum Poloniæ et Hungariæ etc. eorumque archiepiscopi, episcopi, prælati et cæteræ personæ ecclesiasticæ consuetudini Romanæ ecclesiæ vti fruuntur atque gaudent.

«Volumus insuper, et præsentibus decernimus, quod a modo nullus dignitariorum, capitaneorum, officialium, terrigenarum et cæterorum subditorum nostrorum, cuiuscunque status aut con-

[1] опечатка: «нагшыхъ» [2] опечатка: miseram te

кольвекъ стану и достоенъства быти мели, а звлаща кролевъства нашого Польского веръху-мененого, а особливе земль нашихъ Рускихъ, Подольскихъ и иныхъ прылеглыхъ, владзы превеченыхъ епископовъ, владыкъ и иныхъ преложоныхъ тогожъ набоженства Греческого и Руского, ани судовъ ихъ поповскихъ, а звлаща въ справе розводовъ малъженъскихъ, отъ сего часу ни якимъ способомъ не прекажали, хотябы тежъ и невемъ якие звычае въ земляхъ помененыхъ противные доселя заховалися,—ино тому противни быти не маютъ.

«А надто, абы тыежъ епископове албо владыкове и иные преложоные особы церковные помененого набоженства Греческого и Руского, маючы слушное пожывенье ку отправованью хвалы Божое, тымъ способнейшые быти могли, имъ самымъ и ихъ церквамъ всимъ, где кольвекъ въ панъствахъ нашихъ будучымъ, вси села и деръжавы, якиежъ кольвекъ (419) и якими кольвекъ имены названые, которые зъстародавна до оныхъ церквей належали, и черезъ якиежъ кольвекъ особы и где колвекъ въ панъствахъ и поветехъ нашихъ ажъ доселя держаны сутъ, зо всими ихъ правами побожною тихостью умыслили есмо привернути, якожъ и приворочаемъ симъ нашимъ листомъ, на часы вечные и потомные. А на сведецъство тыхъ речей и печать наша до сего листу нашого естъ прывешона.

«Деялосе и дано въ Будзыню, въ пятницу близкую предъ неделею третею великого посту, року Божого 1443».

А пото́мъ коро́ль Александеръ то́тъ же привилей Владисла́вовъ потверди́лъ

ditionis existant, et præcipue regni nostri Poloniæ prædicti singulariter, aut terrarum nostrarum Russiæ, Podoliæ et aliarum ipsis annexarum, de iurisdic[t]ione præfatorum episcoporum, wladicarum et prælatorum eiusdem ritus Græci et Ruthenorum, sed neque de iudicijs sacerdotum seu plebanorum ipsorum, immo de causis matrimonij aut diuortiorum, se deinceps impediant quoquo modo, non obstante quauis consuetudine, ad hactenus in terris præscriptis quomodolibet in contrarium obseruata.

«Præterea, vt ijdem episcopi seu wladicæ cæterique prælati et ecclesiasticæ personæ sepedicti ritus Græci et Ruthenorum, vitæ adminiculis sustentati ad laudes Deo exoluendas, eo com(176—В)modius intendere possint, ipsis et eorum ecclesiis vniuersis, in dominijs nostris vbique existentibus, omnes villas et possessiones, quaslibet quibuscunque nominibus censeatur, quæ ab antiquo ad ipsas ecclesias ptinere videbantur, et per quascunque personas et in quibuscunque terris et districtibus nostris in præsens habitat, cum omnibus eorum iuribus pia mansuetudine duximus restituendas, et restituimus per præsentes temporibus in æuum [1] succesuris. Harum quibus sigillum nostrum appensum est testimonio literarum.

«Actum et datum Budæ, feria sexta proxima ante Dominicam Oculi, anno Domini 1443».

A konfirmacya krola Alexandra w Piotrkowie na seymie feria quarta pro-

[1] опечатка: euum

въ Петрикове на сойме, у середу передъ неделею третею посту великого, року Божого 1504 [1].

xima ante Dominicam Oculi, anno Domini 1504.

То́тъже прыви́лей Владисла́вовъ и по‖(420)тверже́нье его, отъ Александра учине́ное, потверди́лъ за́се Жыкгимо́нтъ Пе́ршый въ Кра́кове на со́йме ва́льномъ, въ пятницу вели́кую на страстной недели, ро́ку Бо́жего 1543 [2].

A krola Zygmunta Pierwszego konfirmacya tych [3] obudwu przywileiow na seymie w Krakowie, feria sexta Parasceuæ, anno Domini 1543.

Уважътежъ то в. м. у себе: если то суть новые речы, яко *Филялетъ* поведаетъ, если годиться *теперешнимъ епископомъ* того зъ добрымъ сумненъемъ одъступити, што предкове ихъ постановили, (и) соборомъ вселенскимъ утвердили, прысегами змоцънили? Комужъ тутъ лепей верыти: чы *Филялетовой* баламутни, чы подъметному листрыкейскому ихъ соборови, которымъ затлумляючы правдивый Флорентейский соборъ, фалшывый якись (и противный) подкидаютъ? О то самъ помазанецъ Божый, король Польский и Венкгерский Владиславъ Якгейловичъ, онъ мученикъ светый, который для веры хрестиянъ‖(421)ское, валчечы съ поганиномъ, горъло свое положылъ, (тотъ) светчытъ (о то) Пану Богу (въ томъ прывилью своемъ) за тую згоду и единость, которая се за вековъ его скончыла. (зъ выславлянъемъ имени Божого,) дякуетъ, о то великими волностями церкви Греческие и Руские и духовенство ихъ въ панствахъ своихъ даруетъ. А якъже тутъ хто будетъ смети тому кламство задати, што такъ великие и светобливые господары сами сведчатъ? А чомужъ ся того не держатъ? Вольности наданые милы и вдячны, а згода и единость светая, для которое тое волно-

Vwasziesz to w. m. v siebie: ieśli to są nowe rzeczy, iako Philalet powiada, (y) ieśli godzi się *im* tego z dobrym sumnieniem odstąpić, co przodkowie ich postanowili, synodem vniwersalnym vtwierdzili, przysięgami zmocnili? Komu tu lepiey wierzyć: czy Philaletowey bałamutni, czy podrzuconemu listrykiyskiemu synodowi ich, ktorym zatłumiaiąc prawdziwy synod Floreński, fałszywy iakiś podrzucaią? O to sam pomazaniec Boży, krol Polski y Węgierski Władysław, syn Iagieła, on męczennik ś., ktory dla wiary krześciańskiey, walcząc z poganinem, gardło swoie położył, świadczy Panu Bogu za tę zgodę y iedność, ktora się za wiekow iego stała, dziękuie, o to wolnościami wielki[e]mi kościoły Greckie y Ruskie y duchowieństwo ich w państwach swoich opatruie. A iakosz tu kto będzie śmiał temu kłamstwo zadać, co tak wielcy y święci krolowie sami świadczą? A czemusz się tego nie trzymaią? (Więc) wolności nadane wdzięczne y miłe (nam są), a zgoda y iedność święta, dla ktorey nas temi wolnościami darowano y z [4] depresy wyzwolono, nie miła, y gardzimy ią, iakoby czym złym y szkodliwym zbawieniu naszemu! domawiamy się, aby nam prawa y wolności wcale zachowane

[1] [2] оба эти абзаца въ оригиналѣ набраны крупнымъ чернымъ, не курсивнымъ, шрифтомъ, съ удареніями [3] опечатка: tȷch [4] опечатка: isz(!)

сти доступили и зъ утисненья вызволени, не мила: же ею, якобы чымъ злымъ и спасению нашому шкодливымъ, гордимо! домавляемъся, абы намъ права и вольности вцале были захованы! (А якиежъ, прошу васъ—покажите, лепшые?) А то чы не право, (чы не вольности,) чы не прывилья? чы ли только тые сами (надъ конъѳедерацыю маютъ быти горъшы||(422)ми, чы ли тые) маютъ быти ламаны и в-ни-во-што обернени, которые суть церквамъ и духовенству Рускому наданы, которые ся не только телесныхъ добръ, але и душевныхъ дотыкаютъ? Аза намъ не однако панове нашы—права, (вольности) и привилья, такъ посполитые, яко и особъные—попрысегаютъ? Штожъ туть шкодливого въ нихъ видите? што ся тутъ вере и церымониямъ *н*ашымъ и вольности хрестиянъской уймутъ? (Чымъ лепшая конъѳедерацыя вчорашняя, которая всимъ ересямъ дорогу отворыла, надъ тотъ прывилей стародавъный?) *Где* ся згода и милость хрестиянская залецаетъ, сцызма проклятая в-ни-во-што оборочаетъ! Чы не мели таковопо баченья и розуму предкове *н*аши, же ся о такие права и вольности у пановъ своихъ старали? Чы кгвалтомъ то на нихъ кролеве (sic) (светобливые) накидали? Аза не за прозьбою *н*ашихъ же духовныхъ и преложеныхъ церковныхъ, которые еди||(423)ность светую, на соборе Ѳлоренътейскомъ (постановеную), доброволъне прыняли, таковые вольности и права у пановъ своихъ собе упросили? (Чы за такимъ то баламутнымъ соборомъ листрыкейскимъ, которымъ и духовныхъ и свецкихъ становъ спотварыли есте, наконецъ и своему цесарови и патриярьше побожъному не про-

były! A to czy nie prawo, czy nie ||(177) przywileia? czyli tylko te same maią bydź łamane y w-niwecz obrocone, ktore są kościołom y duchowieństwu Ruskiemu nadane, ktore się nie tylko ciała, ale y dusze dotykaią? Aza nam nie iednako panowie naszy — iura et priuilegia, tam priuata, quam publica— poprzysięgaią? Cosz tu szkodliwego w nich widzicie? co się tu wierze y ceremoniam *w*aszym y wolnościam krześciańskim vbliża? *Tylko* schyzma przeklęta w-niwecz się obraca, a zgoda y miłość krześciańska zaleca się! Czy nie mieli takiego baczenia y rozumu przodkowie *w*aszy, że się o takie prawa y wolności v panow swoich starali? Czy gwałtem to na nich krolowie narzucali? Aza nie za prośbą *w*aszych *ż*e duchownych y przełożonych kościelnych, ktorzy iedność święt*h*ą na synodzie Florentskim dobrowolnie przyięli, takie prawa y [1] wolności sobie v panow swoich vprosili? Zalecacie zgodę świecką, w ktore*i*eście przeszłych wiekow mieszkali [2], przy starożytney wierze Greckiey y patryarchach trwaiąc; a na zgodę kościołow Bożych, ktora nie tylko ciału, ale y duszy iest pożyteczna, nic nie pamiętacie.

[1] опечатка: prawa*li* [2] опечатка: mięszkali

пустили есте? А яко вамъ [1] не встыдъ съ таковою явною баламутнею, которое вамъ и геретикове не посветчатъ, пописоватися?! Ино) залецаете (и хвалите) згоду свецкую, въ которой есте прошлыхъ вековъ мешкали, пры старожытной вере Греческой стоечы, пры патрыаръхахъ; а на згоду церквей Божыхъ, которая не только телу, але и душы естъ потребна, ничого не наметаете.

(А для милого Бога!) А хтожъ васъ одъ старожытное веры Греческое отводитъ? Хто васъ одъ оныхъ светыхъ патриаръховъ Греческихъ, которые съ церъковъю Рымскою жыли въ згоде (и единости), отрыва‖(424)етъ? (Хто вамъ церемоний церъкви Восточное стародавные покидати кажетъ?) Обачте одно: таковая ли вера старожытная Греческая и патрыарховъ вашыхъ першыхъ была, якая (у) теперешныхъ Грековъ вашыхъ, съ Турецкими обычаями помешаныхъ? Такъ ли ся оные перъшые патрыаръхове светые (церковъю Рымскою брыдили, и) въ сцызме кохали, одъ единости и зъгоды хрестиянское людей отводили, яко вашы теперешние сцызматыкове, же собе и слова о той згоде мовити не дадутъ? Угляньте только пильне въ справы ихъ, въ науки ихъ теперешние, а стосуйте съ першыми (Греками, съ) патрыаръхами светыми, зъ Ѳеанасиемъ, съ Кирилами, зъ Златоустымъ и зъ иными светыми (богоносными) отцы,—обачите то *на око*, ижъ (теперешние) суть яко темности (якие) передъ солнъцемъ (и яко тень передъ истинъною). Когожесьте повинънейшые слухати: чы людей (упоръныхъ), чы (Самого [2]) Бога? *Исусъ* ‖(425) Христосъ (Збавитель нашъ) тягнетъ *н*асъ до згоды, до еди-

A ktosz was od starożytney wiary Greckiey odwodzi? Kto was od onych świętych patryarchow Greckich, ktorzy z kościołem Rzymskim w zgodzie żyli, odrywa? Obaczcie iedno: taka li wiara starożytna Grecka y patryarchow waszych pierwszych była, iaka teraźnieyszych Grekow waszych, z Tureckimi obyczaymi pomieszanych? Tak li się pierwszy oni patryarchowie święci w schyzmie kochali (y onę vtwierdzali), od iedności y zgody krześciańskiey ludzi odwodzili, iako waszy teraźnieyszy schyzmatykowie, że sobie y słowa o tey zgodzie mowić nie dadzą? Weyrzycie iedno pilnie w sprawy ich, w nauki ich teraźnieysze, a stosuycie z pierwszemi patryarchami świętymi, z Atanazyusz*ami*, z Cyryllami, z Chryzostom*ami* y z innemi oycami śś.,—obaczycie to *iaśnie,* isz są iako ciemności przeciw słońcu. Kogożeście powinnieyszy słuchać: czy Boga, czy ludzi? Krystus *Pan* ciągnie *w*as do zgody, do iedności, do miłości krześciańskiey, do iedney wiary, do iednego kościoła; a ci was ciągną do niezgody, do schyzmy przeklętey, do ‖(178—Ƀij) nienawiści ieden drugiego, do inszey wiary daleko rożney od oycow ś. Greckich, do inszego kościoła, ktorego bramy piekielne (Tureckie) zwoiowały, wszytko wyniszczyły, wygubiły. A za cosz tę kaźń

[1] описка: «васъ» [2] опечатка: «Сомого»

ности, до милости хрестиянъское, до единое веры, до единое (овчарни, то естъ) церъкви (светое); а тые (теперешние Турко-Греки ваши) тягнутъ до незгоды, до сцизмы проклятое, до ненависти одинъ ку другому, до инакъшое веры, далеко розъное отъ светыхъ отецъ Греческихъ, до иншое (и особливое) церкви, которую врата адовы (, то естъ спросность Махометова Турецкая,) преломила, все вынищила, выкоренила (, же только тень ее зосталъ). А за штожъ тую кáзнь Божую на собе отнесли, и теперъ ее (зъ жалостью всего хрестиянства) поносятъ? Только за то (само), нжъ згодою и милостью церъковъною гордили, отъ единости светое, не разъ попрысяжоное, сромотне до сцизмы проклятое ворочалися, (згоду церковную торъгали,) и теперъ (въ томъ упоре такъ) суть заслепени, же (тежъ) ани неволею Турецъкою не могутъ ся отъ нее погамовати!

Для милосер(426)дия Божого, прошу: чытайте писма светыхъ отецъ, чытайте кройники церъковные, чытайте сыноды давные,—(обачите, же) ся правды дощупаете; дайте одно покой геретикомъ, которые писма выкручаютъ (, ницуютъ); не утекайтеся до нихъ о пораду, о выклады. Еслижъ чого у себе не маете, якожъ много не доставаетъ, а звлаща писма светыхъ отецъ и справъ соборовыхъ въ нашомъ езыку Рускомъ, о чомъ другие *мало* и слыхали,—ино до братьи, не до непрыятелей утекайтеся: тамъ все найдете, одно не гордите писмы Латинскими. чытайте съ пилностю, доведаетеся правды. Смотрыте одно: яко на васъ были ласкави патрыаръхове вашы! же вамъ зъ верою и того, што было потреба ведати, (албо) не подали (, альбо тежъ вашы

Bożą na sobie odniesli, y teraz ią (na sobie) doznawaią? Tylko za to, isz zgodą y miłością kościelną gardzili, od iedności świętey, nie raz poprzysiężoney, sromotnie do schyzmy przeklętey odrywali się, y teraz w tym zaślepieniu są, że ani niewolą Turecką nie mogą się od niey pohamować!

Dla miłosierdzia Bożego, proszę: («scrutamini scripturas» [1],) czytaycie (iedno) oyce ś., czytaycie historye kościelne, czytaycie synody dawne.—dowiecie się (w nich) prawdy; daycie iedno heretykom pokoy, ktorzy pisma wykręcaią; nie vciekaycie się do nich o poradę, o wykłady. Ieśliże czego v siebie nie macie, iakosz siła nie dostaie, a zwłaszcza pisma śś. oycow y spraw synodowych w naszym Ruskim ięzyku, o czym drudzy y *nie* słychali,—do braciey tedy, nie do nieprzyiacioł vciekaycie się: tam wszytko naydziecie, iedno nie gardźcie pismy Łacińskimi, czytaycie (ich) z pilnością. dowiecie się prawdy. Patrzaycie iedno: iako na was byli łaskawi (Grekowie) patryarchowie waszy! że wam z wiarą y tego, co było potrzeba wiedzieć, nie podali! A vkażę wam iednę rzecz taką.

[1] Іоан. V, 39: «испытайте писаній»

старшые сами того занедбали)! А укажу вамъ одну речъ такую, (въ) которой ся черезъ часъ долгиіі церкви Руские намней не почували. Покажыте ми (въ Требникахъ вашыхъ соборныхъ церквей) ѳоръ‖(427)му посвещанья (мира великого, то естъ) хрызма светого, яко его владыкове у великий четвертокъ посвещаютъ. А вемъ (то добре), же въ Греческихъ Евъхолоияхъ естъ (достаточне) описана, а вы ее нигдей въ жадной епископии не маете, але место [1] хрисма елей (албо масло) хворыхъ светите, и тымъ дети пры крещенью помазуете. А тожъ то пильность пастырская о церкви Божой: (ижъ) такъ великое и преднейшое церымонии не подáть церъквамъ тымъ, которые мели подъ своею владзою, альбо (прынамней) не догледети того, (коли тутъ бывали,) если ся во всемъ (пастыри церковные) слушне справуютъ?! Укажыте ми въ Требъникахъ вашыхъ, где маете тую церемонию описаную? Збегалемъ я много церквей соборныхъ, чыталемъ не мало Требниковъ,—а предся нигде не знашолемъ ѳормы посвещаня хрызъма светого, которое Грекове называютъ мекга хризъма (, то естъ великое крижмо: вси иные ‖(428) справы порядкомъ у Требникахъ стоятъ, такъ яко и въ Греческихъ Евхолоияхъ, а коли прышло до великого хрызъма, ажъ его нетъ)! Смотрытежъ: если вамъ такъ пилное и потребное речы, до крещенья належачое, не подали,—а штожъ можете розумети, яко много того естъ, чого не маете?! Радътеся жъ братии, не тыхъ, которые суть вашой вере противъни, которые бы ради и Рымские, и Руские церкви в-ни-во-што обернули.

Азажъ васъ такъже, яко и Рымлянъ, балвохвалъцами геретикове не называ-

ktorey się przez czas długi cerkwi Ruskie namniey nie czuły. Pokaszcie mi formę poświącania krzyżma ś., iako ią waszy władykowie w wielki czwartek święcą. A wiem, że w Greckim Eucholoium iest opisana, a wy iey nigdziey w żadney episkopij nie macie, ale miasto krzyżma oleum infirmorum święcicie, y tym dzieci na krzcie pomazuiecie. A więc to pilność pastyrza o kościele Bożym: tak wielkiey y potrzebney rzeczy nie podać kościołom tym, ktore mieli pod swoią władzą, abo nie doyrzeć tego, ieśli się we wszytkim słusznie sprawuią?! Vkaszciesz mi w Trebnikach waszych, gdzie macie tę formę consecrandi chrisma opisaną? Zbiegałem ia siła kościołow katedralnych, czytałem siła Rytuałow, (ktore z Greckiego są przepisane,)—a przedsię nigdziey nie nalazłem formy poświącania krzyżma ś., ktore Grekowie nazywaią megalo chrisma! Patrzayciesz: ieśli wam tak ‖(179) pilney y potrzebney rzeczy, do krztu ś. należącey, nie podali,—a cosz możecie rozumieć, iako siła tego iest, czego nie macie?! Radźciesz się braciey, nie tych, ktorzy są waszey wierze przeciwni, ktorzy by radzi y Rzymskie, y Ruskie kościoły w-niwecz obrocili.

Azasz was także, iako y Rzymian, bałwochwalcami heretykowie nie nazy-

[1] опечатка: «места»

ють? Азажъ се зъ вашыхъ церымоней, плетками ихъ зовучы, не насмеваютъ? Азажъ вашыхъ церквей, где одно могутъ, на шопы свое геретические не оборочаютъ? А вы, небожата, предся óслепъ до нихъ деретеся, зъ ними братаетеся, противъ братьи своей (родной) Рымлянъ списуете! А яко ся Бога не боите! а якъ васъ за то само карати не маетъ, же братьею милою, которые о‖(429)дноежъ веры суть зъ вами, гордите, а до непрыятелей ихъ и своихъ (власныхъ) удаетеся (, зъезды зъ ними меваете, о Рымлянахъ радите, якобы ихъ в-ни-во-што обернути, а што болшая—будучы сами въ рукахъ пановъ Рымскихъ)? О, далъ бы то (Панъ) Богъ: быстe тое хути и милости, которую ку геретикомъ маете, хотя половицу ку Рымляномъ обернули, познали быстe рыхлей правъду и доведалися, якими вамъ суть прыятельми! Смóтрыте на овую зверъхнюю (милость,) згоду: же зъ вами спокойне живутъ, же вамъ не докучаютъ, (же противъ васъ не пишутъ); а то не видите, же такъ имъ, яко и вамъ, тое згоды (поверъхнее) потреба; а ку тому же тежъ вы не такъ на нихъ, яко Рымляне, натираете, противъ имъ не пишете, не дыспутуетеся зъ ними,—*а мамъ ли правду речи*—и сами ничого не розумеете, протожъ васъ по одному ловятъ. Погледите (только): азали не большей теперъ Арыяновъ и новокрещенъцовъ зъ Руси намножилося? Не далеко *пищу*‖(430)*чы*, пойзрыте въ Новгородъский поветъ: яко ся тамъ тая проклятая ересь роскоренила, ледве сотный домъ шляхецкий найдешъ, который бы тымъ поветрыемъ не былъ заражоный! Поведаете: же васъ лепей геретикове, анижъ Римляне, милуютъ? Правда: милуютъ, бо тежъ и сами безъ милости вашое обыйтися не могутъ, которое у Рым-

waią? Azasz się z waszych ceremonij, płotkami ich zowiąc, nie naśmiewaią? Azasz waszych cerkwi, gdzie iedno mogą, na szopy swoie heretyckie nie obracaią? A wy, niebożęta, przedsię oślep do nich leziecie, z nimi się bratacie, przeciw braci swey Rzymian spisuiecie! A iako się (Pana) Boga nie boicie! a iako was za to samo karać nie ma, że bracią miłą, ktorzy iedneyże wiary są z wami, gardzicie, a do nieprzyiacioł ich y swoich vdaiecie się? O, dał by to Bog: byście połowicę tey chęci y miłości ku Rzymianom obrocili, ktorą do heretykow macie, poznali byście rychley prawdę y dowiedzieli się, iakimi wam są przyiacielmi! Patrzycie na owę powierzchną zgodę: że z wami spokoynie żywą, (że was miłuią,) że wam nie dokuczaią; a tego nie baczycie, że tak im, iako y wam, tey zgody potrzeba; a ktemu że tesz wy nie tak na nich, iako Rzymianie, nacieracie, przeciw im nie piszecie, nie disputuiecie się z nimi, *a po prostu mowiąc*—y sami nic nie vmiecie. przetosz was po iednemu łowią. Patrzcie: azali nie więcey teraz Arryanow y nowokrzczeńcow z Rusi namnożyło się? Nie daleko *chodząc,* poyrzycie w Nowogrodski powiat: iako się tam ta przeklęta herezya rozmnożyła, ledwie setny dom szlachecki naydziesz, ktory by tą herezyą nie był pomazany (,—nusz gdzie indziey)! Powiadacie: że was lepiey, a niszli Rzymianie, miłuią? Prawda: miłuią, bo tesz y sami od was tey miłości potrzebuią, ktorey v Rzymian nie maią. Spytayże (go) iedno: ieśli cię tak wiernie miłuie, niechże do wiary twoiey, do kościoła (twego), do ceremonij twoich przystąpi; wnet tam obaczysz, iaka iest miłość przeciw tobie: żeć zarazem wilcze zęby vkaże! A więc to prawdziwa miłość, ktora tylko ciału służy y sąsiedzkiemu spokoynemu mieszkaniu? Aza takiey nie zwy-

лянъ не маютъ. Спытайже одно: если тебе такъ верне милуетъ, нехайже до веры твоее, до церъкви, до церемоней твоихъ (всихъ) приступитъ; а обачышъ тамъ заразъ, якая естъ милость (ихъ) противъ тебе: же*тъ* заразомъ волъчые зубы покажетъ! А тожъ то правдивая милость, которая только телу служытъ и суседскому спокойному мешканъю? Аза такое не звыкли есмо и поганомъ, которыхъ въ панстве пана нашого полно (естъ), оказовати? И певне, же естъ добра и потребная межы обывателми единого панъства, которые однакихъ правъ и волностей зажы‖(431)ваютъ, и для покою внутръного, и для обороны одъ неприятеля посторонъного. Але не то естъ милость доскональая! Бо такою милостью и Татаровъ Литовскихъ они милуютъ, а предъся ихъ за поганы маютъ; тоюжъ милостью и васъ еретикове милуютъ, а предсе васъ за балвохвалцы розумеютъ, верою вашею брыдятся, церемониями, церквами, яко и Татарскими мечытами, а бодай не горей, бо тежъ и свое шопы, подобные Татарскимъ мечытомъ, маютъ (, а ваши церкви балъванъницами называютъ).

А чы тую то милость Христосъ Панъ и Збавитель нашъ Своимъ вернымъ заховати росказалъ? Такую [ли] милость они першые хрестияне межы собою заховали (Деян. 4), «которыхъ было едино серце и едина душа» [1]? Аза не то естъ правдивая милость, где естъ (Еоес. 4) «одинъ Господь, едина вера, едино крещение, единъ Богъ и Отецъ вс*ихъ*» [2]? Смотры тежъ, яко и Павелъ светый кажетъ «поздравляти ‖(432) тыхъ, которые насъ милуютъ въ вере» [3], (а) не тыхъ, которые насъ милуютъ поверъхне и телесне, а верою нашею брыдятъся (, яко поганъ-

kliśmy y poganom, (Tatarom,) ktorych w państwie pana naszego ‖(180—Ʒiij) pełno, okazować? Y pewnie, że iest dobra y potrzebna miedzy obywatelmi iednego państwa, ktorzy iednakich praw y wolności zażywaią, y dla pokoiu wnętrznego, y dla obrony od nieprzyiaciela postronnego. Ale nie to iest miłość doskonała! Bo taką miłością y Tatarow Litewskich oni miłuią, a przedsię ich za pogany maią; tąsz miłością y was heretykowie miłuią, a przedsię was za bałwochwalce rozumieią, wiarą waszą, ceremoniami, cerkwiami, iako y Tatarskimi meczytami, a boday nie więcey, brzydzą się, bo tesz y swoie szopy, na kształt meczytow Tatarskich, maią.

A tąkąsz to miłość Krystus Pan y Zbawiciel nasz Swoim wiernym sachować roskazał? Taką li miłość oni pierwszi krześcianie miedzy sobą zachowali, «ktorych było iedno serce y iedna dusza» (Acto. 4)? Aza nie to iest prawdziwa miłość, gdzie iest «vnus Dominus, vna fides, vnum baptisma, vnus Deus et Pater omnium» (Ephes. 4)? Patrzayże, iako y Paweł ś. każe «pozdrawiać tych, ktorzy nas miłuią w wierze» (Tit. 3), nie tych, ktorzy nas miłuią powierzchnie y cieleśnie, a wiarą się naszą brzydzą y za bałwochwalce nas maią.

[1] Дѣян. IV, 32 [2] Ефес. IV, 5—6 [3] Тит. III, 15: «цѣлуй любящыя ны въ вѣрѣ»

скою.) и за балъвохвальцы насъ (у себе) маютъ.

Теперъ теды знову оборочаю речъ до обывателей Коруны Польское и великого князства Литовъского, (и) прошу всихъ правоверныхъ хрестиянъ, абы то у себе уважыли: чыя естъ прозьба слушнейшая—чы Ѳилялетова, чыли сее стороны? Не розумейтежъ нась в. м. за такихъ, абысьмы незгоды, ростырковъ и замешанья въ речы посполитой жедали. И не тымъ есмо умысломъ до тое единости светое съ костеломъ Рымъскимъ прыступили, же бысьмы што на братью свою милую шкодъливого възволокли (не дай того, *Сыну* Божый!); але жебысмы, яко единого Бога люде, единое веры и вызнанъя Бога во Тройцы единого будучы, единыхъ сакраментовъ и церымоней церковныхъ зажы‖**(433)**ваючы, кождый водлугъ звычаю (церъкви) своее стародавного, стоечы моцне пры вере правдивой апостольской и светыхъ (богоносныхъ) отецъ (обое церкви преданию) въ згоде и (въ) милости хрестиянъской,—едиными усты и единымъ серцемъ Пана Бога во Тройцы единого хвалили, а сцызму проклятую покинули. А ведъже и до того всего ни кого кгвалтомъ не тягнемо, толко наукою а словомъ Божымъ што (естъ) лепъшого указуемъ. Наконецъ, противниковъ своихъ напоминаемъ, просимъ, абы зъ нами мовили, нами ся не брыдили: а еслиже розумеютъ (о насъ), жесмы (зъ гостинца) въ чомъ зблудили,—абы намъ што лепшого указали, альбо ся тежъ отъ насъ, чого не ведаютъ, научыти хотели. Але и того у нихъ упросити не можемо. Нехъ же ся воля Божая деетъ!

Ачей одна година щасливая все то справити можетъ, чого килька летъ не

Teraz tedy znowu obracam rzecz do obywatelow Korony Polskiey y w. x. L., proszę wszytkich prawowiernych krześcian, aby to vważyli v siebie: czyia iest prożba słusznieysza—czy Philaletowa, czyli owey strony? Nie rozumieyciesz nas w. m. za takich, abyśmy niezgody, rostyrkow y zamieszania w r. p. pragnęli. Y nie tymeśmy vmysłem do tey iedności ś. z kościołem Rzymskim przystąpili, żebyśmy na bracią swoię miłą co szkodliwego wewlekli (nie day tego, *Panie* Boże!); ale żebyśmy, iako iednego Boga ludzie, iedney wiary y wyznania Boga w Troycy iedynego będąc, iednych sakramentow y ceremonij kościelnych zażywaiąc, każdy wedle zwyczaiu swe*go* starodawnego, stoiąc mocnie przy prawdziwey wierze apostolskiey y oycow ś. w zgodzie y miłości,—iedynemi vsty y iedynym sercem Pana Boga w Troycy iedynego chwalili, a schyzmę przeklętą porzucili. A wszakże y do tego wszytkiego ni kogo gwałtem nie cięgniemy, tylko nauką a słowem Bożym co lepszego vka‖**(181)**zuiemy. Nakoniec, adwersarzow swoich napominamy, prosimy, aby z nami mowili, (disputowali, do społeczności swey przypuszczali,) nami się nie brzydzili; a ieśliże rozumieią, żeśmy zbłądzili w czym,—aby nam co lepszego vkazali, abo się tesz od nas, ieśli czego nie wiedzą, nauczyli. Ale y tego v nich vprosić nie możemy. Niechże się wola Boża dzieie!

Tu autem, Domine [1] Iesu Christe, Fili Dei viui, Qui in cruce manus quasi ad fi-

[1] опечатка: Dom*n*ine

дали. Только Пана Бога вси однако просимо, абы намъ далъ згоду и милость, кото(434)рое наболей хрестияномъ потреба. А затымъ буди имя Господне благословено отъныне и до века. Аминь. [1]

Издано по единственному старопечатному экземпляру, хранящемуся въ Московскомъ Архивѣ Министерства Иностранныхъ Дѣлъ [2].

nes terræ expandisti, vt omnes mortales amplectereris et in vnitate fidei coadunares, miserere filijs Tuis diu mortuis, denuo viuificatis et præcioso corpore ecclesiæ Tuæ dilectæ vnitis, quos in dolore non modico peperisti: vt qui Te moriente viximus, modo viuente non moriamur, quia Tu es Deus viuorum, non mortuorum, et Te decet honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

Издано по старопечатному экземпляру, хранящемуся въ Императорской Публичной Библіотекѣ.

---

[1] этотъ абзацъ совсѣмъ иного содержанія, сравнительно съ Польскимъ [2] здѣсь оканчивается «Антиризисъ»; но въ старопечатныхъ изданіяхъ его, какъ Польскомъ, такъ и Западно-Русскомъ, приложены неимѣющіе къ «Антиризису» прямаго отношенія, два отдѣльные документа, которые печатаются ниже, подъ своими заглавіями

ЛИСТЪ ИПАТІЯ ПОТЕЯ

КЪ КНЯЗЮ

КОНСТАНТИНУ КОНСТАНТИНОВИЧУ ОСТРОЖСКОМУ

3 іюня 1598 года [1].

Притóмъ, хрестиянскій бráте, здало ми ся за рéчъ потрéбную положы́ти тутъ на остáтку листъ одинъ, котóрый писáлъ до его княжéцкое милости пана воевóды Киевского епископъ Володи́мерскій отецъ Ипáтей, намавля́ючы его до тоѐ згóды. На котóрый листъ отписáлъ ему неякій кли́рыкъ Острозскій безъименный, который и до друку естъ вы́данъ. Прото, абы хрестия́нскій чоловекъ вéдалъ, на якій листъ епископови Володимерскому тотъ-тамъ кли́рыкъ отписъ учынилъ, уписалемъ его тутъ слóво до слóва, жебы лю́де ведали и разсужáли оба листы: бо и то тежъ не меншый (435) ѳóртелъ—дáти вы́друковати откáзъ одное стороны̀, а нá што откáзано, тóе утайти. Але теперъ кождый бачный хрестия́нинъ, мáючы предъ очы́ма обóе писанье, лáтве осуди́ти правду и неправду мóжетъ. А то мáешъ листъ влады́ки Володимерского,

Przytym, krześciański bracie, zdało mi się za rzecz potrzebną wpisać tu na ostatku list ieden, ktory był pisany do iego młci xiążęcia (Konstantyna Ostroskiego,) woiewody Kiowskiego, od xiędza władyki Włodzimierskiego oyca Hypacya, namawiaiąc go do tey iedności (y zgody ś.) Na ktory list odpisał mu nieiaki kleryk Ostrozski bezimienny. A isz ten list klerykow y do druku iest wydany, przeto, aby krześciański człowiek wiedział, na iaki list władyce Włodzimierskiemu ten-tam kleryk odpisował, położyłem tu ten list władyczny słowo do słowa, a to żeby ludzie wiedzieli tak o tym, iako y o onym (, y rozsądzali prawdę od nieprawdy): bo y to tesz nie mnieyszy fortel—wypuścić na świat respons iedney strony, a tego, na co respons vczyniono, zataić. Ale teraz każdy baczny krześcianin, maiąc przed oczyma oboie pisanie, łatwie osądzić może, co

[1] этотъ «Листъ» былъ ужѐ напечатанъ въ «Актахъ, относящихся къ исторіи Южной и Западной Россіи» (томъ I, № 224, стран. 280—289), по списку, доставленному Зубрицкимъ. Списокъ, вѣроятно, былъ плохой: не рѣдки искаженія, даже пропуски цѣлыхъ абзацовъ; правописаніе все подправленное. Отвѣтъ клирика Острожскаго на это письмо помѣщенъ выше (см. стлбц. 377—432)

писаный въ року 1598, месяца июня 3 дня [1]:

ОСВЕЦОНОМУ КНЯЖЕТИ А ЯСНЕ ВЕЛМОЖЪНОМУ ПАНУ ПАНУ КОСТЕНТИНУ (КОСТЕНТИНОВИЧУ), БОЖЪЮ МИЛОСТЬЮ КНЯЖАТИ ОСТРОЗСКОМУ, ВОЕВОДЕ КИЕВСКОМУ, МАРШАЛКОВИ ЗЕМЪЛИ ВОЛЫНСКОЕ [2], СТАРОСТЕ ВОЛОДИМЕРСКОМУ, ПАНУ СВОЕМУ МИЛОСТИВОМУ, МНОГОГРЕШНЫЙ СЛУГА ЦЕРКВИ БОЖОЕ И БОГОМОЛЕЦЪ ЕГО КОРОЛЕВСКОЕ МИЛОСТИ И ВАШОЕ КНЯЖЕЦКОЕ МИЛОСТИ ИПАТЕЙ, ЕПИСКОПЪ ВОЛОДИМЕРСКІЙ И БЕРЕСТЕЙСКІЙ, ДУ-(436)ШЕВНАГО И ТЕЛЕСНАГО ЗДРАВІЯ ВЕРНЕ ЗЫЧЫТЪ, НА ЧАСЫ НЕЗАМЕРОНЫЕ, СЪ ѲОРТУННЫМЪ ПАНОВАНЬЕМЪ.

Слова, памети годные, Еласия, папы Рымъского, до Анастасія цесара, выбраные зъ листу его, которые писалъ до цесара, еретичествомъ заражоного. А тотъ листъ найдуется въ Книгахъ 1 Соборовыхъ, страницы 900 семъдесятъ шостое, где такъ мовитъ:

«Прошу (поведа), абысь ме въ семъ жытию услухалъ, тебе просящого, а нижъ (чого, Боже, не дай!) дозналъ еси на суде Божомъ, на тебе жалующаго».

(А то естъ листъ до его милости пана воеводы отъ епископа Володимерского писаный:) [3]

«Ходите, донъдеже светъ имаете», мовитъ Христосъ Господь и Спасъ все-

iest prawda, a co wykręt. A tu iusz masz ten list władyki Włodzimierskiego, pisany w roku 1598, iunij 3 die, (z Ruskiego na Polskie przełożony):

(182) Oświeconemu xiążęciu a iaśnie wielmożnemu panu panu Konstantynowi, z łaski Bożey xiążęciu Ostrozskiemu, woiewodzie Kiowskiemu, marszałkowi ziemie Wołyńskiey, staroście Włodzimierskiemu, panu swemu młciwemu, wielegrzeszny sługa kościoła Bożego y bogomodlca iego kr. m. y waszey xiążęcey miłości, Hipatius, episcopus Wladimiriensis et Brescensis, dusznego y cielesnego zdrowia wiernie życzy, na czasy niezamierzone, z fortunnym panowaniem.

Słowa, pamięci godne, Gelazyusza, papieża Rzymskiego, do Anastazyusza cesarza, wybrane z listu iego, ktore napisał do cesarza, heretyctwem zarażonego (Tomo Conciliorum I, folio 976, editionis Colonien.):

«(Qvapropter, sub conspectu Dei, pure [4] ac sincere pietatem tuam deprecor, obtestor et exhortor, vt petitionem meam non indignanter accipias:) Rogo, inquam, vt me in hac vita potius audias deprecantem, quam (quod absit!) in Diuino iudicio sentias accusantem».

(A to iusz list własny do xiążęcia pisany od władyki Włodzimierskiego:)

«Chodźcie, poki światłość macie», mowi Krystus Pan y Zbawiciel wszego

[1] этотъ абзацъ, какъ и слѣдующіе два, набраны крупнымъ чернымъ, не курсивнымъ шрифтомъ, съ удареніями [2] опечатка: «Волынскокое» [3] этотъ абзацъ набранъ крупнымъ чернымъ, не курсивнымъ, шрифтомъ, съ удареніями [4] опечатка: puræ

го мира (Иоанъ 12 [1]). Которые сло-**(437)**ва, освецоное а милостивое княжа, явне оказують, ижъ, поки въ семъ дочасномъ и смертельномъ жытию нашомъ пребываемъ, повинъни есмо старатися и заслуговати собе благословение Божое. Понеже **(и)** въ пришломъ животе, хотяжъ праведнымъ и добрымъ, воснаетъ **(пресветлый и)** неприкосновенъный светъ благословения оного, которое естъ Самъ Богъ, а грешныхъ засъ тма кромешняя [2] осягнетъ; а ведьже, што належитъ до заслугованья делъ благочестивыхъ и достойныхъ заплаты вечное, однаково яко сие, такъ овые вже ставаютсе прожными [3] и непожыточными ку деланию: бо вже ни якимъ способомъ далей въ нихъ поступовати и делати не могутъ, понеже вже до коньца и кресу своего прышли. А такъ ходите, мовитъ, якобы рекучи: справуйте спасение ваше, поки светъ маете, то естъ: покуль вамъ часъ даный естъ позыскати небесная. И для тогожъ кождому талантъ некий даный естъ, абы, *онымъ* ‖**(438)** яко наболей робечы, помнажалъ его; жебы, будучи праведнымъ и светобливымъ, тымъ большей *оправъдалъсе и освятилъсе*, постерегаючи, абы ся *оному* потомъ не придало услышати оное страшливое слово: «лукавый рабе и ленивый», и далей «возмите убо отъ него талантъ», а еще што настрашлившого—«и неключимого раба воверъзите во тму кромишную» [4].

А прото и я, многогрешный, преживши вже далеко большую часть кресу живота моего и милосерднемъ Божымъ носечи на собе повинъность и теготу враду пастыръского, **(а)** затымъ и самъ въ собе розмышляючи

świata (Ioan. 12). Ktore słowa, oświecone a miłościwe xiąże [5], iawnie pokazuią, isz, poki w tym doczesnym a śmiertelnym żywocie naszym mieszkamy [6], powinniśmy się starać y zasługować sobie błogosławieństwo Boże. Poniewasz w przyszłym żywocie, chociasz sprawiedliwym y dobrym, wznidzie światłość **(ona)** nieprzystępna błogosławieństwa onego, ktora iest Sam Bog, a grzesznych lepak ciemności wieczne ogarną; a wszakże, co należy do zasługowania vczynkow dobrych y godnych zapłaty wieczney, iednako iusz iako **(y)** ci, tak y owi zstawaią się prożnemi y niesposobnemi ku czynieniu **(ich)**: bo iusz w nich daley żadnym obyczaiem postępować y robić ‖**(183)** nie mogą, gdysz iusz do końca y kresu swego przyszli. A tak chodźcie, powiada, iakoby y chciał rzeć: sprawuycie zbawienie wasze, poki światłość macie, to iest: poki wam czas dany iest pozyskować niebieskie rzeczy. Y dla tegosz każdemu talent nieiaki dany iest, aby *o nim* iako napilniey robiąc, pomnażał go; żeby, będąc sprawiedliwym y świętobliwym, tym więcey *sprawiedliwszym y świętobliwszym zstał się*, postrzegaiąc, aby *mi* się potym nie przydało słyszeć one straszliwe słowo (Matt. 25): «zły y leniwy sługo», y daley «weźmiciesz od niego talent», a ieszcze co straszliwszego **(iest)**—«a niepożytecznego sługę wrzućcie do ciemności zewnętrzney».

A przetosz y ia, wielegrzeszny, przeżywszy iusz daleko większą część kresu żywota mego a z miłosierdzia Bożego nosząc na sobie powinność y iarzmo vrzędu pasterskiego, zatym y sam w sobie rozmyślaiąc y przed oczyma vsta-

[1] ошибка: *15.* Іоан. XII, 35 [2] ошибка: «кремешняя» [3] ошибка: «пражными» [4] Мато. XXV, 26, 28, 30 [5] опечатка: xiąże [6] опечатка: mięszkamy

и предъ очима уставичне маючи оный страшливый маестатъ Божый, передъ которымъ всѣ ставитися и на праведного и неумоленьного вже Судью очима власными смотрети и судъ Его неизменьный на собе по деломъ нашимъ однести мусимъ (а хотяжъ вижу часы нынешние злостивые, которые горко оплакиваючи съ пророкомъ (Псал. 41), слушне (439) речи могу: «быша слезы моя мне хлебъ день и нощъ» [1], и частокроть серце мое такъ естъ стиснено, ижъ ани мовити, ани писати что возможно; а ведьже зъ любьви ку душамъ невинънымъ, кровию Хрыста Бога нашого искупенънымъ, за которые, яко пастыръ, маючи ихъ въ порученью своемъ, срокгую личбу дати мушу),—не годило ми се того оставити, абымъ, водлугъ силы моее, покуль естемъ на семъ свете, повинъности враду моего досыть чынити не мелъ. Што и в. м., будучи на тойже [дорозе] спасения постановленый, и въ такъ маститой старости и дозрелыхъ летахъ веку своего, водлугъ таланъту, собе отъ Бога даного, абысь делати не занехивалъ,—прошу (и молю), и для милости Исусъ Христовы прилежно напоминаю, а (еслибы ми ся годило смелей, зъ ласкою твоею, речи) ино и приказую. Абовемъ можешъ ваша кнежацкая милость воистинъно быти певенъ, иже-мъ не чимъ инъшимъ до того, одно серъдечною любовию (и вдячно(440)стью) приведеный, зычачи тобе еще большое славы и примноженья вшелякихъ добръ духовныхъ, писати сия важилемъся. А хотяжъ вашу кнежацъкую милость ведаю добре быти ку собе теперъ неласкавымъ и, безъ всякое вины моее, ку мне ображенымъ,—однакъ намней ся на то не

wiecznie maiąc on straszliwy maiestat Boży, przed ktorym wszyscy stawić się y na sprawiedliwego y iusz nievbłaganego Sędziego oczyma własnemi patrzyć y dekret Iego nieodmienny na sobie odnieść musiemy (a chociasz widzę czasy teraźnieysze złośliwe, ktore gorzko opłakiwaiąc z prorokiem, słusznie rzeć mogę (Psal. 41): «miałem sobie łzy swoie za chleb we dnie y w nocy», y częstokroć serce moie iest tak ściśnione, isz ani mowić, ani pisać co mogę; wszakże z miłości ku duszam niewinnym, krwią Krystusa Boga naszego odkupionym, za ktore, iako pasterz, maiąc ich w poruczeniu swoim, srogą lidzbę dać muszę),—nie godziło mi się tego zaniechać, abym, według siły moiey, poki iestem na tym świecie, powinności vrzędu moiego dosyć vczynić nie miał. Co y w. m., będąc na teyże drodze zbawienia postanowiony, y w tak vczciwey starości y doyrzałych leciech wieku swoiego, według talentu, sobie od Boga danego, aby tesz robić nie zaniechiwał,—proszę, y dla miłości Iezusa Krystusa pilnie napominam, a (ieśli mi się godzi śmieley, z łaską twoią, mowić) bo y roskazuię. Bo zaprawdę możesz w. x. m. bydź pewien, żem nie czym inszym do tego, iedno serdeczną [2] miłością przywiedziony, życząc tobie ieszcze więtszey sławy y przymnożenia wszelakich (184—Аа) dobr duchownych, pisać (oto) to ważyłem się. Chociasz w. x. m. wiem dobrze bydź ku sobie teraz niełaskawszym y, bez wszey winy moiey, ku mnie obrażonym,—iednak namniey się na to nie oglądam, ale, patrząc na wielką łaskę y dobrodzieystwa twoie, ktoremiś mię wielce [3] ozdobił, zacnego imienia twego nigdy nie mogę zapomnieć, także y ono łaskawe oblicze y osobliwą obronę nade

[1] Псал. XLI, 4 [2] опечатка: serdzcną [3] опечатка: welce

огледаю, але, смотречи на великую ласку и добродейства твое, которыми мене велице украсилъ еси, презацного (и славного) имени твоего николи не могу запаметати, также и оно ласкавое обличье и особливую оборону надо мною и иные розмаитые добродейства твое роспоминаючи, которые додаютъ ми доброе надеи и приводятъ мя до того, абы-мъ се о стародавъную ласку твою оную у тебе старалъ и пожеданъного покою прагнулъ,—а покою хотяжъ бы и несправедливого, который далеко естъ лепшый, а нижли вражда и война справедливая межи побожными и хрестиянъскими людми. А прото, яко наболей быти можетъ, ||(441) вашое кнежацъкое милости прошу: то все, што въ семъ писанию моемъ мовити буду, зъ высоце мудрого баченья своего, которымъ тебе Богъ обдаровалъ, ласкаве принявши, абысь не на злую, але на добрую сторону то розумети и оборочати рачилъ, якобы слова оные местце мели (Притч. 9): «обличай премудра, и возлюбитъ тя» [1]; а затымъ абысь вм., водлугъ звыклое доброти и милостивое ласки своее, мне, слузе и богомольцеви своему, уха своего ласкавого наклонити не возбранялъся.

mną y one rozmaite dobrodzieystwa twoie przypominaiąc, ktore dodaią mi dobrey nadzieie y przywodzą mię do tego, abym się o starodawną łaskę twoię starał y pożądanego pokoiu pragnął,—a pokoiu chociaby z vbliżeni[e]m, ktory daleko iest lepszy, a niszli nieprzyiaźń y woyna sprawiedliwa miedzy pobożnemi y krześciańskimi ludźmi. A przetosz, iako nawięcey bydź może, w. x. m. proszę: to wszytko, co się tu w tym pisaniu moim będzie mowiło, z wysoce mądrego baczenia swoiego, ktorym cię (Pan) Bog obdarzył, łaskawie przyiąwszy, abyś to nie na złą, ale na dobrą stronę rozumieć y obracać raczył, iakoby słowa one mieysce miały (Prouer. 9): «gromi mądrego, a będzie ciebie miłować»; a zatym abyś w. m., według zwykłey dobroci y miłościwey łaski swoiey, mnie, słudze y bogomodlcowi swoiemu, vcha swego łaskawego nakłonić nie wzbraniał się.

Благодатию Бога Вседержителя и презволениемъ Его светымъ, безъ Которого воли ничто чоловеку невозможно, сталосе соединение межи церковъю Греческою и Рымскою въ панстве его королевское милости пана нашого милостивого. Которое, по такъ долгомъ времени сцызмы проклятое, мало не полътораста летъ недбалостью старшыхъ церковныхъ по соборе Флорентейскомъ отлогомъ лежало, а теперъ, ||(442) часовъ нашихъ, одновено, постановено и утвержено естъ, то естъ: уды, кото-

Za łaską Boga Wszechmocnego y przeyrzeniu Iego ś., bez Ktorego woli człowiek nic nie może, stało się ziednoczenie miedzy kościołem Greckim y Rzymskim w państwie iego krol. m. pana naszego m. Ktore, po tak długim czasie schizmy przeklętey, mało nie pułtorasta lat niedbałością starszych kościelnych po synodzie Florentskim odłogiem leżało, a teraz, czasow naszych, odnowione, postanowione y vtwierdzone iest, a to: isz członki, ktore pi[e]rwey miedzy sobą gorzką y straszliwą woynę y ni[e]-

[1] Притч. IX, 8

рые первей промежку себе горкую и страшливую войну и неприязнь мели и сами се розрывали и разделяли (не иначей, якобы розуму позбывши: рука руку, албо нога ногу, и иные члонки члонковъ въ единомъ же теле били [1] и мордовали, што не безъ особливого чуда почитано быти можетъ), тые ото зась знову поедналисе и до згоды и успокоенья пришли. Члонки, которые отлучившисе неколись одъ тела духовного Хрыстова, яко гнилые и мертвые, ни якого живота въ собе не маючи, ничого доброго делати не могли; знову соединившися и споени будучи, моцные, живые и красные сталися. Постановили тедысмо тую единость, то естъ: ни чого нового не учинили есмо, але вси церемонии наши стародавные церкви Восточное Греческое, якобы на вси пришлые веки моцне и неотменне по старому держатисе и спокойне заховати могли, привилиемъ вселенъ(443)ского пастыра и епископа утвердили есмо: которыхъ вже напотомъ нихто въ жадную вонтпливость приводити, ани зъ неведомости гнушатисе ими не можетъ; которые яко Руского, такъ и Рымского набоженства католикъ въ почтивости великой мети муситъ; ани напотомъ по тотъ часъ, яко Русинъ Рымляниномъ, такъ и Рымлянинъ Русиномъ гордити и сторонитисе и одинъ другому злоречити, ани на знакъ взгарды въ стопы плевати не можетъ (чого передъ тымъ и теперъ одъ некоторыхъ незбожныхъ и безумныхъ людей полно бывало), ани смети меть напотомъ, коли Рымлянинъ, до церъкви нашое вшедши, молитвы свое одправовати водлугъ звычаю своего будетъ, мовити: «же церковъ ими посквернена». Чого и въ самой Грецыи, где рука

przyiaźń miały y samy się targały y rozdzielały (nie inaczey, iakoby rozumu postradawszy: ręka [2] rękę, albo noga nogę, y inne członki członkow w iednymże ciele biły [3] y mordowały, co nie bez osobliwego cudu poczytano bydź może), te oto zasię znowu poiednały się y do zgody a vspokoienia przyszły. Członki (mowię), ktore kiedyś odłączywszy się od ciała duchownego Krystusowe(185)go, iako gniłe y martwe (y) żywota w sobie żadnego niemaiące, nic dobrego robić nie mogły; znowu ziednoczywszy się y spoieni będąc, mocne, żywe y cudne stały się. Postanowiliśmy tedy tę iedność, to iest: niceśmy nowego nie vczynili, ale wszytkie cerymonie nasze starodawne kościoła Oryentalnego Greckiego, iakoby na wszytkie przyszłe wieki mocne y nieodmienne po staremu dzierżeć się y spokoynie zachować się mogli, przywileiem powszechnego pasterza y biskupa ztwierdziliśmy: ktorych iusz napotym nikt w żadną wątpliwość przywodzić, ani z niewiadomości brzydzić się imi nie może; ktore iako Ruskiego, tak y Rzymskiego nabożeństwa katolik w poczciwości wielkiey mieć musi; ani napotym po ten czas, iako Rusin Rzymianinem, tak y Rzymianin Rusinem gardzić ani się stronić y ieden drugiemu złorzeczyć, ani na znak wzgardy w stopy plwać nie może (czego przed tym y teraz od niektorych niezbożnych y głupich ludzi siła bywało), ani będzie śmiał napotym, kiedy Rzymianin, do cerkwi naszey wszedszy, modlitwy swoie według zwyczaiu swego będzie odprawował, mowić: «że się cerkiew imi pomazała». Czego y w samey Grecij, gdzie ręka pogańska ieszcze nie opanowała, a zwyczaie są drugich Grekow polerownieysze,—*nie słychać.*

[1] опечатка: «были» [2] опечатка: rękq [3] опечатка: byly

поганская еще не опановала, и звычае суть другихъ Грековъ полеровнейшие,— (ничого таковою намней) *не бываетъ.*

Здивилъ бы се ваша кнежацъкая милость, гдебысь тамъ будучи ||(444) у-въ островахъ Греческихъ, которые суть подъ Венетами, а што дивнейшого— подъ послушенъствомъ патриаръшескимъ, яко то въ Крете, Корцыру, Зацынъте, Цеѳалонии и въ Церикгу и въ многихъ инъшихъ земляхъ [и] поветехъ, где мало не все Грекове мешкаютъ,—яко посполу Грекове зъ Рымляны, часу набоженъства и молитовъ посполитыхъ, убравшися кождый зъ нихъ, по обычаю своему, въ одежи свещеническые, спольне процесыи (со кресты отправуютъ) и молебны о всякой потребе до Пана Бога чинятъ нераздельно! Наконецъ, часу свята Рымъского (, то естъ) Тела Божого, посполу зъ Рымляны (за одно) въ процесыи ходити и великую учтивость сакраменътови светому выражати, сами, доброволъне, безъ всякого примушенья—то естъ у нихъ посполитая. Такъже и (на Страстной недели) у Великую пятницу, на паметь страсти и распятия Хрыстова, (ниякуюсь) жалосную процесию зъ дивными обрядками сполне ||(445) отправуютъ; а ижъ посполите въ той процесыи бываютъ люде, которые, зъ набоженъства (Страсти Хрыстовы), сами ся бичуютъ; межы тыми большая далеко часть Грековъ найдуется. Ку тому, часу потребы якое кольвекъ, светого Спирыдония тело, которое и до сихъ часовъ цело въ Корцыре естъ, который былъ тежъ межи оными триста и осмънадъцатми светыхъ отецъ на соборе Никейскомъ, мужа дивне светого, егоже *светительствомъ* и градъ оный славенъ естъ,—того теды тело Грекове

Zdziwił by się w. x. m., gdzieby tam był w insułach Greckich, ktore są pod Wenetami, a co dziwnieyszego—pod posłuszeństwem patryarszym, to iest w Krecie, w Korcyrze, Zaczyncie, Cefalonij y w Cerygu y w wielu [1] inszych ziemiach y powieciech, gdzie mało nie wszytko Grekowie mieszkaią [2],—iako (tam) pospołu Grekowie z Rzymiany, czasu nabożeństwa y modlitew pospolitych, vbrawszy się każdy [3] z nich, według obyczaiu swego, w odzienie kapłańskie, spolnie procesye y modlitwy o wszelakie potrzeby do Pana Boga nierozdzielnie czynią! Nakoniec, czasu święta Rzymskiego Corporis Christi, pospołu z Rzymiany procesye odprawować y wielką vczciwość sakramentowi ś. wyrządzaią sami, dobrowolnie, bez wszelakiego przymuszenia—to iest v nich pospolita. Także y w Wielki piątek, na pamięć męki Pana Krystusowey, żałosne procesye z cudnemi obrzędami spolnie od||(186—Aaij)prawuią; a isz pospolicie w tey procesyi bywaią ludzie, ktorzy, z nabożeństwa. sami się biczuią; miedzy temi (mało nie) więtsza daleko część Grekow nayduie się. Ktemu, czasu potrzeby iakieykolwiek, świętego Spirydonia ciało, ktore y do tych czasow całe w Korcyrze leży. ktory był [4] tesz ieden miedzy onemi 318 świętych oycow na synodzie Niceńskim (pierwszym), męża dziwnie świętego, ktorego *świątobliwością* y miasto ono iest sławne,—tego tedy ciało Grekowie y Rzymianie, pospołu modlitwy odprawuiąc, po mieście na ramionach noszą y Pana Boga o wspomożenie proszą, y zarazem (co iest z podziwieni[e]m!) skutek prożby swey otrzymywaią: bądź deszcz

[1] опечатка: Wielu [2] опечатка: mieszkaią [3] опечатка: koždy [4] опечатка: byl

и Рымляне, посполу молебны отправуючи, по месту на раменахъ носятъ и Пана Бога о вспоможенье просятъ, и заразомъ (што естъ (всимъ) зъ (великимъ) подивеньемъ!) скутокъ прозьбы своее прыймуютъ: будь (то) дождъ у великую сушу, будь тежъ (ведро альбо) погоду часу злыхъ непогодъ, и иныхъ многихъ потребъ. Ку тому, въ день светого Аръсения, епископа Греческого града Корцыры, которого тело лежитъ въ костеле Ла|(446)тинъскомъ катедральномъ аръцыбискупъства Корцыръского, тамъ завжды на праз[д]никъ его вси священницы Греческие и людъ посполитый сходитъся звыкли, и въ томъ же костеле литуръгию светую по Греческу на престоле Латинъскомъ отправуютъ. Тамъ же, въ тойже церкви, въ навечерие светыхъ верховъныхъ апостолъ Петра и Павла, тыежъ Грекове вечерню соборомъ служатъ.

Тые всѣ речи, яко сполные Грекомъ и Рымляномъ, помененые отъ самыхъже Грековъ, веры годныхъ, яко за певные взявши, и здало ми ся тутъ вложитѣ, а то для того, ижъ наши посполите звыкли се брыдити костелами и церымониями Рымъскими: абы напотомъ ведали, же и власные Грекове таковое обрыдливости не чинятъ, и таковото заятренья, яко у насъ бываетъ ку Рымляномъ и ку набоженъству ихъ, не маютъ.

Ворочаюсе теды до словъ и речи власное.

Сконъчили есмо тую единость. Которою единостью (пределовъ |(447) альбо) границъ, (зъ давныхъ вековъ) отъ старшихъ нашихъ положоныхъ и отъ светыхъ (богоносныхъ) отецъ утвержоныхъ и на соборе Ѳлоренътейскомъ поновеныхъ (о чомъ писма ихъ (власные)

w suszą wielką, bądź tesz pogodę czasu złych niepogod, y innych wiela potrzeb. Ku temu, w dzień ś. Arsenia [1], biskupa Greckiego miasta Korcyry, ktorego ciało leży w kościele Rzymskim katedralnym arcybiskupstwa Korcyrskiego, tam zawżdy na święto iego wszyscy popi Greccy y lud pospolity schodzić się zwykli, y w tymże kościele liturgią ś. po Grecku na ołtarzu Rzymskim odprawuią. W tymże tesz kościele, w wigilią ś. apostołow Piotra y Pawła, cisz Grekowie nieszpor solenniter służą.

Tesz wszytkie rzeczy, iako spolne Grekom y Rzymianom, pomienione od samychże Grekow, wiary godnych, iako za pewne wziąwszy, zdało mi się tu włożyć, a to dla tego, isz naszy pospolicie zwykli się brzydzić kościołami y cerymoniami Rzymski[e]mi: aby napotym wiedzieli, że y własni Grekowie tey brzydliwości nie czynią, y takowego zaiątrzenia, iako v nas bywa ku Rzymianom y ku nabożeństwu ich, nie maią.

Wracam się tedy do słow y rzeczy własney.

Skończyliśmy tę iedność. Ktorą iednością granic, od starszych naszych położonych y od świętych oycow vtwierdzonych, a na synodzie Floreńcskim ponowionych (o czym pisma ich iawnie świadczą), namnieieśmy nie przestąpili; przywileia panow naszych krolow Pol-

[1] опечатка: Arsemia

явне светчатъ), намней не преступили есмо; привилея господарей нашихъ королей Полскихъ, на вольности духовенъству и церквамъ нашимъ здавна наданые а недбалостью нашихъ же залеглые, черезъ тую единость утвердили, и (вольности, въ нихъ духовенъству нашому наданые,) одновили есмо; покой, черезъ такъ долъгий часъ занеханый, иле зъ насъ быти могло, церъквамъ светымъ прывернули есмо.

skich, na wolności duchowieństwu y kościołom naszym zdawna nadane a niedbałością naszychże zaległe, przez tę iedność ś. vtwierdzili y odnowiliśmy; pokoy, przez tak czas długi zaniedbany, ile z nas bydź mogło, kościołom ś. przywrocilismy.

О, презацное княжа! леторосли благочестивая великого Володымера, крестившого Рускую землю! Изали того жалуешъ, же ся хитрости диявольские открыли, и дела его проклятое сцызмы разорили и в-ни-во-што се обернули?! (Иосей, 1) Того ли жалуешъ, ижъ, по пророку Иосиеви, «собралисе сынове Июдины и сынове Израилевы воку‖(448)-пе и поставили собе власть едину» [1], а по божественъному Иоану, «сталася едина овчарня и единъ пастыръ» [2]?! Того ли ваша княжатская милость жалуешъ, (Псал. 1) ижъ древа оного красного [3], насажденъного надъ водами текущими, ветвие нѣкогда отсеченное, теперъ знову вщепени будучи, листвие зеленое и овощъ солодкий будетъ родити [4]?! А то—ижъ единоежъ и тоежъ церъкви часть немалая и презацнейшая по старому во едино тело соединиласе, и единое главы благочестивые уды истекающую благодать Божию вокупе прыймують, и единое и тоежъ части наследници и достояния участницы сполу царествуютъ, единого пастыра здоровое науки стадо паствины уживаютъ, и тогожъ Небесного Отца дети милые, а промежку собе братия и прыятеле истинъные, вторую стену церкви, уголь-

‖(187) O, przezacne xiąże! latorosli vczciwa wielkiego Włodzimierza, ktory Ruską ziemię okrzcił! Izali tego żałuiesz, że się chytrości dyabelskie odkryły, y sprawy iego przeklętey schyzmy rosproszyły y w-niwecz obrociły?! Tego li żałuiesz, isz, według proroka Ozeasza (Ose. 1), «zgromadzili się synowie Iudowi y synowie Izraelscy pospołu y postanowili sobie sami głowę iednę», a według ewangelisty [5] Iana ś., «stała się iedna owczarnia y ieden pasterz»?! (Psal. 1) Tego li w. x. m. żałuiesz, isz drzewa onego pięknego, szczepionego przy ciekących wodach, liście kiedyś odcięte, teraz znowu wszczepione będąc, liście zielonę y owoc słodki będzie rodziło?! A to—isz iedneyże y teyże cerkwie część niemała y zacna po staremu w iedno ciało ziednoczyła się, y iedney głowy zacne członki ściekaiącą łaskę Bożą pospołu przyimuią, y iedney y teyże cząstki potomkowie, dziedzicy y vczestnicy spolnie kroluią, iednego pastyrza zdrowey nauki stado pasze vżywaią, y tegosz Niebieskiego Oyca dziatki miłe, a miedzy sobą bracia y przyiaciele prawdziwi, wtorą ścianę kościoła węgielnym kamieniem Iezusem Krystusem spoili y postanowili.

[1] Осія I, 11: «соберутся——поставятъ——» [2] Іоан. X, 16 [3] опечатка: «кресного» [4] Псал. I, 3 [5] опечатка: ewangelisty

нымъ каменемъ Исусъ Христомъ спо*ени*, (сооружили) и постановили.

О томъ ли, пресветлое княжа, скорбишъ, ижъ со [1] ‖(449) пророкомъ Давыдомъ п*ѣ*ти можемъ: «се, (ныне) что добро, или что красно, но еже жити братии вокупе» [2]? А братии таковой, которые, зъ единогожъ семени Духа Светого порожени и единою банею Божественъного порожения окрещени будучи, знову отродилися, абы вже большей того промежку насъ расколу и распры не найдовалосе; абы нанотомъ нихто не смелъ мовити: «азъ убо есмъ Павловъ, а другий: азъ же Аполосовъ, азъ же Кионнъ» [3], але, яко написано есть, «абы было серъце и душа едина» [4]; будучи братьею единою и маючи единого Отца, Которого призываемъ на небе, такъже и на земли церковь едину, яко матеръ сполную, *чтуще*, и о единомъ Исусъ Христе Збавителю нашомъ хвалящеся, о единой вере светой католической, проповеданиемъ апостольскимъ основаной (, насажденъной) и по всей вселенъной разъсеянъной, мученическою статечностью и кровию напоенъной и св*иди*тельствованной, светыхъ отецъ догматами и нау‖(450)ками освещенъной и помноженъной, исповедниковъ незличоныхъ житиемъ светымъ предивне украшенъной; абыхмо щире *миловали*, яко братия, которымъ вс*ѣ* речи маютъ быти спольные: души, мысли, вол*и*, сполный Богъ, сполная побожности купля, сполное спасение, сполный *подвигъ* и праца, сполная мзда и венецъ, где вс*ѣ* суть, яко единъ чоловекъ, а одинъ не самъ, але во всихъ,—а огуломъ мовечи: яко въ единомъ прекрасномъ теле красные уды сложены, моцные и живые

O to li się frasuiesz, oświecone xiąże [5], isz z prorokiem Dawidem zaspiewać możemy (Psal. 132): «o, iako iest dobra a iako wdzięczna rzecz mieszkać braciey społem»? A braciey takiey, ktorzy, z iednegosz nasienia Ducha Ś. porodzeni y iedyną kąpielą nowego rodzenia okrzczeni będąc, znowu się odrodzili, aby iusz więcey tey [6] miedzy nami schyzmy ani sporu nie naydowało się; aby napotym nikt nie śmiał mowić (1 Cor. 1): «iam iest Pawłow, a drugi: iam iest Apolosow, iam Cephasow», ale, iako napisano iest, «aby było serce y dusza iedyna», *iako* iedney braciey; y maiąc iednego Oyca, Ktorego wzywamy na niebie, także tesz y na ziemi cerkiew iedyną, iako matkę spolną, *maiąc w uczciwości*, y o iedynym Krystusie Zbawicielu naszym przechwalaiąc się, o iedney wierze ś. katolickiey, nauką apostolską vfundowaney y po wszytkim świecie rozsianey, męczeńską statecznością y krwią (ich) napoioney y wyświadczoney, świętych oycow naukami oświeconey y pomnożoney, konfessorow niezli‖(188—Aaiij)czonych żywotem świętym dziwnie ozdobioney; żebyśmy szczyrze *weselili się*, iako bracia, ktorym wszytkie rzeczy maią bydź spolne: dusze, myśli [7], wol*a*, spolny Bog, spolna pobożności kupia, spolne zbawienie, spolna *czuyność* y praca, spolna zapłata y korona, gdzie wszyscy są, iako ieden człowiek, a ieden nie sam, ale we wszytkich,—a summatim mowiąc: iako w iednym vrodziwym ciele [8] nadobne członki spoione, mocne y żywe będąc, spolnie sobie pomagały, pod iedną głową Krystusem Panem,

[1] подъ низомъ 448-ой страницы стариннымъ почеркомъ замѣчено: «ахъ, проклятый Римлянине чили ун*ѣ*те! якъ гладко заходишъ около благочестивого властелина!» [2] Псал. CXXXII, 1 [3] 1 Коринө. I, 12 [4] Дѣян. IV, 32 [5] опечатка: xiąźę [6] описка: te*go* [7] опечатка: miśli [8] опечатка: cielę

будучи, сполне собе помагали, подъ единою головою Хрыстомъ Господемъ, найвышъшымъ архиереемъ и правдивымъ Аарономъ, отъ Негоже всякая сила и роса благословеная на насъ истекаетъ, живучи воинствовали и благоухания обильного Сіонъ гору светую, то естъ домъ Божый, церковь католическую, наполънили и розъвеселили; абы на насъ слова Павла светого слушне стегалися, (2 Кор., 2) «яко Христу благоухание есмы Богови» [1], и такъ по(451)томъ, росою небесное благодати покроплени, вечного живота щасливе доступили, (Псал. 132) «яко ту заповеда Господь» [2], то естъ въ церкви (Своей) правдивой (и единой), а не въ многихъ (о которой единой Саломонъ въ Песняхъ именемъ Христовымъ мовитъ: «едина естъ голубица моя» [3], которую преобразовалъ единъ ковъчегъ Ноевъ, и едина сень свидительства, которую сооружилъ былъ Моисей, и едина церковъ Еросолимъская, отъ Саломона збудованая, въ которой только единой, а не где индей Бога хвалити и жертвы приносити подобало, о которой церкви Соломонъ въ Притъчахъ мовитъ (притча 1): «сыну, не отрини наказания матери твоея» [4]),—въ той теды, яко се вышей рекло, а не где индей, «заповеда Господь благословение и животъ до века» [5].

naywyszszym archiereiem y prawdziwym Aaronem, od Ktorego wszelaka moc y rosa błogosławieństwa na nas spływa, żywiąc woiowali y obfitey wonności Syon gorę świętą, to iest dom Boży, kościoł katolicki, napełnili y rozweselili; aby na nas słowa Pawła ś. słusznie ściągać się mogły, (2 Cor. 2) «isz iesteśmy dobrą wonią Krystusową Bogu», y tak potym, rosą łaski niebieskiey pokropieni będąc, żywota wiecznego szczęśliwie dostąpili, (Psal. 132) «abowiem tam przykazał Pan (błogosławieństwo)», to iest w cerkwi prawdziwey, a nie w mnogich (o ktorey iedyney Salomon w Pieśniach imieniem Krystusowym mowi (Cant. 6): «iedyna iest gołębica moia», ktorą tesz figurowała archa Noego, y iedyny przybytek świadectwa, ktory był Moyżesz zrobił, y iedyny kościoł Salomonow, zbudowany w Hieruzalem, w ktorym tylko samym, a nie gdzie indziey Boga chwalić y ofiary przynosić godziło się, o ktorym kościele Salomon w Przypowieściach mowi (Prou. 1): «synu, nie puszczay mimo się przykazania matki twoiey»),—w tey tedy cerkwi, iako się wyszszey rzekło, «przykazał Pan błogosławieństwo y żywot asz na wieki».

О, хрыстолюбивое и пресветлое княжа! Изали се для тыхъ речей фрасуешъ, и на насъ слугъ и богомольцовъ [6] своихъ прогневаешъ? Чи не слушне бы приста(452)ло съ того радоватисе, кгдыжъ первей самъ того зъ великою охотою прагнулъ еси и жедалъ, покуль

O, Krysta miłuiące y oświęcone xiążę [7]! Izali się dla tych rzeczy frasuiesz, y na nas sług y bogomodlcow swoich gniewasz? Czy nie słuszniey by przystało radować się z tego, gdyżeś pierwey sam tego z wielką ochotą pragnął y żądałeś widzieć, poki by Pan Bog oczu

[1] 2 Коринѳ. II, 15: «——Хрістово——» [2] Псал. CXXXII, 3 [3] Пѣснь Пѣсн. VI, 8 [4] Притч. I, 8: «сыне——не отрини завѣтовъ матере твоея» [5] Псал. CXXXII, 3 [6] это слово въ старопечатномъ экземплярѣ подчеркнуто и внизу 451-й страницы на полѣ старъиннымъ почеркомъ замѣчено: «знать самъ безбожний Ипатий, владика Володимерскій, слагалъ сію книжку» [7] опечатка: xiąże

бы Панъ Богъ очью твоихъ смерътелныхъ не замкнулъ, видети (и дочекати), чого «многие цары и господары великие жедали видети, а не огледали» [1]? Для чогожъ радъшей не веселишсе съ того, и Пану Богу за то не дякуешъ, понеже за твоимъ началомъ и поводомъ тое дело зачалосе и скончило? Абовемъ свидитель ми естъ Богъ Вседержитель: яко скоро на тотъ станъ * духовный * блисъкопский * Божи[е]ю благодатию и твоимъ * старанъемъ * вступиломъ, ни отъ кого иного такъ вельми напоминанъ и примушонъ до того дела не быломъ, яко одъ вашое княжатское милости, которыйсь на онъ часъ тое доброе дело и светобливое въ умысле своемъ уважалъ есь. Чого посветчаетъ листъ вашое княжатское милости, власною рукою подписаный и до мене черезъ пана Василия, старосту Суражского, посланый, въ которомъ мя ваша кнежатская милость у‖(453)поминаешъ, побужаешъ и жедаешъ, и именемъ Божиимъ праве притискаешъ. Естъ артикулы и конъдыцыи руки власное вашое кнежатское милости написаные: чого бы ся домовляти и што бы вароватн у папежа, становечы тую единость, потреба? А теперъ не вемъ, яко ваша кнежатская милость того всего препомнети рачилъ есь, и тому всему противникомъ срокгимъ быти показуешся, и листы мое некоторые, до вашое кнежатское милости въ той справе писаные, которые якобы ку помочи противной стороне видется быти, до друку подати еси рачилъ? Яко быхмо только зъ помышления и зъ словъ нашихъ Пану Богу личбу чинити были повинъни, а съ писанья вже ничого; але (то) на сто-

twoich śmiertelnych nie zawarł, czego «wiele krolow y panow wielkich żądało widzieć, a nie widzieli»? Dla czego radszey nie weselisz się z tego, y Panu Bogu za to nie dzię‖(189)kuiesz, gdysz za twoim początkiem y powodem ta sprawa zaczęła się y skończyła się? Abowiem świadek mi iest Pan Bog: iako skoro na ten stan duchowny biskupi za łaską Bożą y za staraniem twoim wstąpiłem, ni od kogo innego tak barzo napominan y przymuszan do tey sprawy nie byłem, iako od w. x. m., ktoryś na on czas to dzieło dobre y świętobliwe w vmysle swoim vważał. Czego poświadcza list w. x. m., własną ręką podpisany y do mnie przez pana Wasila, starostę Surażskiego, posłany, w ktorym mnie w. x. m. vpominasz, pobudzasz y żądasz, y imieniem Bożym prawie przyciszkasz. Są artykuły y kondycye własney ręki w. x. m. napisane: czego by się (trzymać y) domawiać y co by warować v papieża potrzeba, stanowiąc tę iedność? A teraz nie wiem, iako w. x. m. tego wszytkiego [2] przepomniecieś raczył, y temu wszytkiemu srogim przeciwnikiem bydź pokazuiesz się, y listy moie niektore, do w. x. m. w tey sprawie pisane, ktore iakoby ku pomocy przeciwney stronie bydź zdadzą się, do druku podać raczyłeś? Iako bychmy tylko z pomyszlenia y z słow naszych Panu Bogu lidzbę czynić byli powinni, a z pisania iusz nic (nie powinni); ale teraz na stronę opuszczam, gdysz nie czas, ani mieysce temu to wszytko przypominać. Bo ieśli bym chciał wzaiem oddać, nalazło by się y v mnie listow nie mało w. x. m., godnych [do] druku, ktore by iawnie pokazały niewinność

[1] Лук. X, 24 * эти пять словъ въ старопечатномъ экземплярѣ подчеркнуты и внизу 452-й страницы на полѣ стариннымъ почеркомъ замѣчено: «ледва проклятый врагъ ядъ свой вынурилъ, же одъ его сіе виклятое дѣло — книжце учинецъ» [2] опечатка: wsz*i*tkiego

рону теперъ опущаю, кгдыжъ не часъ, ани местце тому то все (теперъ) припоминати. Бо если бы-мъ хотелъ възаемъ одъдати, нашло бы ся и у мене листовъ не мало вашое кнежатское милости, годныхъ до друку, ко‖(454)-торые бы явне показали невинъность мою. И еслиже то слушне виною названо быти маетъ, же-мъ такъ доброе дело учинилъ, не вемъ, яко и тотъ передъ людми правъ быти можетъ, который мя до того побудилъ и поважностью своею праве якобы примусилъ. Што не словы, але писмомъ показатисе можетъ. А ведъже будучи еще неякое надеи о побожнейшомъ умысле вашое кнежатское милости ку той справе, далемъ тому покой (теперъ).

Але речешъ ваша кнежатская милость: ижъ потреба было первей сыноду, нижли-смы до Рыму ехали, и ку тому абы то зъ волею всѣхъ деялосе. Прызнаваю то: и самъ в. м., и сам-емъ того сыноду зъ великою пожадливостю прагнулъ, и вашой княжецкой милости рукоданъемъ моимъ то приобецалемъ былъ, и подобно по болшой части учинилемъ былъ обетницы своей досыть, кгдыжъ и сынодъ за стараньемъ моимъ былъ позволенъ. Але яко скоро взяли есмо ведомость отъ когось звиръхнейшого, ‖(455) ижъ ваша княжацкая милость снатъ до Торуня на сынодъ геретический послати рачилъ, взываючи иноверъцовъ на тотъ сподеваный соборъ противъ насъ и противъ тое зачатое справы (што мне все на писме зъ двору его королевское милости было послано, чого и теперъ копию въ себе маю, въ которой—што естъ съ подивеньемъ—и то написано, якобы наши церымонии Греческие болшей зъ Еванъгелицъкими, а нижъ зъ Рымляны, зга-

moię. Y ieśliże to słusznie winą nazwano bydź może, żem tak dobre dzieło vczynił, nie wiem, iako y ten przed ludźmi praw bydź może, ktory mię do tego pobudził y autoritate sua prawie iakoby przymusił. Co nie słowy, ale pismem pokazać się może. A wszakże będąc ieszcze nieiakiey nadzieie o pobożnym vmysle w. x. m. ku tey sprawie, dałem temu pokoy.

Ale rzeczesz w. x. m.: isz potrzeba było pierwey synodu, niżliśmy do Rzymu iachali, y ktemu aby to z wolą wszytkich działo się. Przyznawam to: y sam w. x. m., y samem tego synodu z wielką pożądliwością pragnął, y w. x. mci rękądaniem moim to przyobiecałem [1] był, y podobno po więtszey części vczyniłem był obietnicy swey dosyć, gdysz y synod za staraniem mo‖(190)im był pozwolon. Ale iako skoro wzięliśmy wiadomość od kogoś zwierzchnieyszego, isz w. x. m. snać do Torunia na synod heretycki posłacieś raczył, wzywaiąc inowiercow na ten spodziewany synod przeciw nas y przeciw tey zaczętey sprawie (co mnie wszytko na pismie z dworu iego kro. m. było posłano, czego y teraz kopią mam v siebie, w ktorey—co iest z podziwieniem—y to napisano, iakoby nasze ceremonie Greckie więcey z Ewangelickimi, a nisz z Rzymskimi, zgadzać się miały: właśnie tak się zgadzaią, iako starożytność z nowiną, grunt y opoka z lekkomyślnością y trzciną,

[1] опечатка: przjobiecalem

жатисе мели: (ино) власне такъ се згажають [1], якобы коли старожитное зъ новотою, утвержение и камень (недвижимый) зъ легкомысльностью и тростиною, широта съ теснотою, плодность зъ неплодиемъ, светобливость съ проклятиемъ, добрый порадокъ съ помешаньемъ, родоста зъ маковымъ цветомъ, миро благоуханъное зъ грязью, свѣтлость съ темностию, Христосъ зъ Веліяромъ, и много иныхъ речей),—о чомъ скоро есмо услышели, почали-смы се всѣ тому дивовати, и што далей съ тымъ (456) чинити—не ведали есмо. Поневажъ его королевская милость, о всемъ томъ достаточную справу взявъши, заборонилъ намъ того сынодү, первей позволеного: кгдыжъ бы то не сынодъ, але якоесь замешанье быти мусело, если бы иноверъцы мели зъ нами таковый сынодъ отправовати. Чого недавно свежый прикладъ у Берестьи показалъсе: нижъ по большой части геретикове, зъ нашими апостатами и зъ неприятельми хрестиянскими совокупившися и учинивши собе соборище иное, противъ правиломъ смели насъ выклинати и зъ столицъ нашихъ скидати! Што—смеле речи могу—отъ вековъ не слыхано, абы люде светские геретические то коли своимъ старъшимъ аръхиепископу и епископомъ учинити мели, а ку тому—не позваныхъ, безъ позву, безъ суду, безъ права, [безъ] судьи власного и головного!

szyrokość z ciasnością, płodność cum sterilitate, świątobliwość z anafemą, dobry porządek z konfuzyą, rożany kwiat z makowym kwiatem, oleiek wonny z błotem, światłość z ciemnościami, Krystus z Belialem, y wiele innych rzeczy),—o czym skorośmy vsłyszeli, poczeliśmy się temu wszyscy dziwować, y co daley z tym czynić—nie wiedzieliśmy. Poniewasz iego kro. m., o tym wszytkim dostateczną sprawę wziąwszy, zabronił nam tego synodu, pierwey pozwolonego: gdysz by to nie synod, ale iakieś zamieszanie bydź musiało, ieśliby inowiercy mieli z nami takowy synod odprawować. Czego niedawno świeży przykład w Brześciu pokazał się: isz po więtszey części heretykowie, z naszymi apostatami y z nieprzyiacielmi krześciańskimi złączywszy się y vczyniwszy sobie zborzysko insze, przeciw kanonom śmieli nas wyklinać y z mieysc naszych degradować! Co—bespiecznie rzeć mogę—od wieku nie słychano, aby ludzie świeccy heretycy to kiedy swoim starszym archiepiskopu y episkopom vczynić mieli, a ktemu—nie pozwanych, bez pozwu, bez sądu, bez prawa y bez sędziego własnego y głownego!

Не треба прото дивоватися тому, ижъ таковый сынодъ передъ дорогою Рымъскою занехалъсе.

Nie potrzeba tedy dziwować się temu, isz taki synod przed drogą Rzymską (naszą) zaniechał się.

(457) А если тежъ ваша княжацкая милость, для якое особливое ненависти ку якойже кольвекъ особе (а можетъ

A ieśli tesz w. x. m., dla iakiey osobliwey nienawiści ku iakieyżekolwiek osobie (a może bydź, że się y sprawie-

[1] противъ этого мѣста на полѣ старинным почеркомъ замѣчено: «о, проклятый епископе! якъ смѣешъ писати!»

быти, же ся и справедливе чимъ ображаешъ), на тую единость позволяти не рачишъ,—нехайже таковая особа и тая ненависть на сторону будетъ отложона отъ таковоro светобливого и хвалебного дела, а не [1] мешаймо людъскихъ справъ зъ Бозъскими, миръскихъ зъ духовными, земныхъ зъ небесными, дочасныхъ зъ вечными: бо не естъ речъ справедливая, абыхмо, для чоловека, Бозъскую справу откидали, и Богомъ самымъ горъдили! Рачъже то ваша княжацъкая милость съ пильностью уважити, кгдыжъ естесь [2] такъ великое у всихъ поважности, ижъ вся немаль Русь наша на тебе огледаютсе! Якъ великая съ того шкода будетъ, если, смотречи на тебе, жесь той справе естъ противный, такъ великое мнозство людей въ томъ панъстве до тое единости не прыстанутъ, и якъ срокгую личбу о такъ великой шкоде душъ людъ‖(458)скихъ ваша княжацкая милость повиненъ будешъ Пану Богу дати! Бо не иначей, якобы ваша княжацкая милость вже перъвосоединение (sic) розорвалъ! «Виделъ еси (мовитъ Авкгусътинъ светый) убогого, а не накормилъ, забилесь его!» Могучи теды злучити уды Хрыстовы, а не злучылесь, *ино* (разделилъ и) розорвалъ еси! Яко и Хрыстосъ Збавитель мовитъ: (Ма[т]ѳей, 12) «иже не естъ со Мною, на Мя естъ» [3].

dliwie czym obrażasz), na tę iedność pozwalać nie raczysz,—niechayże takowa osoba y ta nienawiść na stronę odłożona będzie od takiey ‖(191) świętey y chwalebney sprawy, a nie mieszaymy ludzkich spraw z Boskimi, świeckich z duchownemi, ziemnych z niebieskimi, doczesnych z wiecznemi: bo nie iest rzecz sprawiedliwa, abyśmy, dla człowieka, Boską sprawę odrzucać mieli, y Bogiem samym gardzili! Raczże to w. x. m. z pilnością vważyć, gdysz iesteś tak wielkiey v wszytkich poważności, isz wszytka Ruś niemal nasza na ciebie się ogląda! Iako wielka z tego szkoda będzie, ieśli, patrząc na ciebie, żeś tey sprawie iest przeciwnym, tak wielkie mnostwo ludzi w tym państwie do tey iedności nie przystąpią, y iako srogą lidzbę o tak wielkiey vtracie dusz ludzkich w. x. m. powinien będziesz dać Panu Bogu! Bo nie inaczey, iakoby w. x. m. iusz ziednoczone rozerwał! «Widziałeś (mowi Augustyn ś.) vbogiego, a nie nakarmiłeś, zabiłeś go!» Mogąc tedy ziednoczyć członki Krystusowe, a nie złączyłeś, *prawie* (iakobyś ich) rozerwał! Iako Krystus (Pan y) Zbawiciel (nasz) mowi: (Matth. 12) «kto nie iest ze Mną, przeciw Mnie iest».

А прото упереди собѣ тую славу предъ инъшыми наследники твоими, которая тебе предивне * украситъ *! Светелъ * еси зацностью, богатествы, можностью, величествомъ, достойност[ь]ю и поважностью,—(все) то добре ведаю, вижу и величаю тебе надъ многими; а ведьже сия вся суть тобе общая

A przeto vgoń sobie tę sławę przed innemi potomkami twoimi, ktora ciebie dziwnie ozdobi! Świecisz zacnością, bogactwami, możnością wielką, poważnością y dostoynością,—wiem to dobrze y widzę y wychwalam cię nad wielą; a wszakże te wszytkie rzeczy są tobie spolne z innemi śmiertelnymi (ludźmi).

[1] въ старопечатномъ эк-рѣ: «ани» [2] ibid.: «есть» [3] Матѳ. XII, 30 * эти три слова въ старопечатномъ эк-рѣ подчеркнуты и на полѣ стариннымъ почеркомъ замѣчено: «прожне, проклятe, зъистилъ на вину (sic)»

зъ многими смерътельными. Але въ томъ самомъ и себе, и иныхъ превышъшишъ. и певне што-сь особливого и преславного справишъ, если такъ великое дело успокоишъ и соверъшишъ, которое тебе во вси веки несмертельного учинити можетъ: што ‖(459) тобе латвей и снадне ку выконанью, але инымъ трудно и неприступно (естъ).

Ото вси на тебе только единого смотрятъ: што ты учинишъ, и иные учинятъ,—кгдыжъ еще часъ погодный не уплынулъ, абысь ваша княжацькая милость того учинити не могъ, бо вся речъ такъ се въ собе маетъ, же ваша княжацькая милость, водлугъ воли своее, все учинити можешъ.

Маешъ ваша милость найвышъшого вселенъского * епископа * собе ласкавымъ, который твоее славы вельце жедаетъ! Домовляйсе, чого хочешъ! пиши, што се тобе видитъ и подобаетъ! А мене в. м. маешъ до всякое послуги, бы тежъ и зъ уймою здоровья моего въ той старости моей, готового: бо яко не радъ быхъ ни кому уступилъ, коли идетъ о нарушенье ѳалы Божое, такъ быхъ тежъ не хотелъ ни кому дати напередъ, коли идетъ речъ о помноженье ее! Трактуй же в. м. зъ светейшимъ ** отцемъ ** папежомъ ** черезъ послы свое, чого-ть ‖(460) не доставаетъ въ той справе! Албо радъшей самъ до него едь, а тамъ за одно и тела преславныхъ и верховныхъ апостоловъ Христовыхъ наведишъ, абысь тымъ способомъ большую ласку Божию собе заслужилъ, и то очима своими огледалъ, чого многие господари и княжата братия твое жедаютъ видети, а видевши великое коханье съ того маютъ. А я, если ся тобе подобаетъ, буду проводни-

Ale w tym samym y siebie, y innych przewyszszysz, y pewnie coś osobliwego y sławnego sprawisz, ieśli tak wielkie dzieło vspokoisz y skończysz, ktore ciebie na wszytkie wieki nieśmiertelnym vczynić może: co tobie łatwiey y snadniey ku wykonaniu, ale inszym trudno y nieprzystępno.

Oto wszyscy na ciebie tylko samego poglądaią: co ty vczynisz, y inni vczynią,—gdysz ieszcze czas pogodny nie vpłynął, abyś w. x. m. tego vczynić nie mogł, bo wszytka sprawa tak się ma w sobie, że w. x. m., według woli swey, wszytko vczynić możesz.

Masz w. m. nawyszszego y powszechnego biskupa sobie łaskawego, ktory twey sławy wielce żąda! Domawiay się, czego chcesz! pisz, co się tobie widzi y podoba (potrzebnego)! A mnie masz w. m. do wszelakiey posługi, by tesz y z vbliżeniem zdrowia mego ‖(192—Bb) w tey starości moiey, gotowego: bo iako nie rad bym ni komu vstąpił, kiedy idzie o naruszenie chwały Bożey, tak bych tesz nie chciał ni komu dać naprzod, kiedy rzecz [idzie] o pomnożenie iey! Traktuyże w. x. m. z naświętszym oycem papieżem przez posły swoie, czegoć (ieszcze) nie dostaie w tey sprawie! Abo radszey sam (, iakoś miał wolą,) iedź do niego, a tam za iedno y ciała przezacnych y (świętych) nawyszszych apostołow Krystusowych nawiedzisz, abyś tym sposobem więtszą łaskę Bożą sobie zasłużył, y to oczyma swoimi oglądał, czego mnodzy (możni) panowie y xiążęta bracia twoi żądaią widzieć, y widziawszy wielkie kochanie z tego maią. A ia, ieśli się tobie podoba, będę

* эти два слова подчеркнуты и на полѣ замѣчено: «до папы злодѣй побужаетъ!»
** эти три слова подчеркнуты и на полѣ замѣчено: «чортомъ видимымъ»

комъ [1] и слугою. Наконецъ такъ в. м. повольности и послугъ моихъ рачъ уживати, яко того, который зъ великою охотою прагнетъ во всемъ догодити и служити вашой княжацкой милости.

Для милого Бога, прошу: и якъже долго тое неприязни заживати будемъ, которая въ короткомъ часе смертию конецъ взяти можетъ? и якъже долъго неприятелемъ сполнымъ причины додавати будемъ, абы о насъ мели што противного мовити и свекготати? Изали ся не лепей поеднати и ру(461)ки собе дати а [о] успокоене зъ обеюхъ сторонъ таковое въражды старатисе, яко хрыстияномъ (правдивымъ) належитъ, хочемъ ли заплату, отъ Хрыста миротворцемъ обецаную, заслужити? Бо изали то не великая шкода была—такъ долгий часъ въ неприязни быти, а далеко болшей еще упадокъ—проволоку въ ней чинити? Мною ничого не замешкается, жебы ся апостолскому повеленню досыть стало, который насъ упоминаетъ (Еѳес. 4): «слонце да не зайдетъ во гневе вашомъ» [2]; кгдыжемъ естъ готовъ все выполънити, бы тежъ и противъ достойности стану моего, быле бы што светой вере и единости не было противно.

Але речешъ ваша княжачая милость: прагнуломъ я единости и стараюмся о нее; одножъ не таковое, якая теперъ сталасе, але инакшое, то естъ: жебы [зъ] болшимъ пожиткомъ и зъ болшою славою было: абы не одно тутошнее панство, але и Московское [3], а што (462) большого—и вси патриаръхове и Грекове посполу до тое едности приступили. Якожъ хотелесь ваша княжацкая милость и то по мне мети, абыхъ

przewodnikiem y sługą. Nakoniec tak w. m. powolności y posług moich racz vżywać, iako tego, ktory z wielką ochotą pragnie we wszem dogodzić y służyć w. x. m.

Dla miłego Boga, proszę: y iakże długo tey nieprzyiaźni zażywać będziemy, ktora w krotkim czasie śmiercią koniec wziąć może? y iakże długo nieprzyiacielom spolnym przyczyny dodawać będziemy, aby o nas mieli co przeciwnego mowić y świegotać? Izali się nie lepiey poiednać y ręce sobie dać a starać się o vspokoienie tey nieprzyiaźni z obu stron, iako krześcianom należy, chcemy li zapłatę, od Krystusa pokoy czyniącym obiecaną, zasłużyć? Bo izali to nie wielka szkoda była—tak długi czas w nieprzyiaźni bydź, a daleko więtszy ieszcze vpadek—przewłokę w niey czynić? Mną się nic nie omieszka, żeby się apostolskiemu roskazaniu dosyć zstało, ktory nas vpomina (, mowiąc) (Eph. 4): «słońce niech nie zachodzi w gniewie waszym»; gdyżem iest gotow wszytko wypełnić, by tesz y przeciw dostoyności štanu mego, byle by świętey wierze y iedności nie było przeciwnego.

Ale rzeczesz (li) w. x. m.: pragnąłem ia iedności y starałem się o nię; iednosz nie takiey, iaka się teraz zstała, ale inakszey, to iest: żeby z więtszym pożytkiem y z więtszą sławą było: aby nie iedno tuteysze państwa, ale y Moskiewskie, a co więtszego—y wszyscy patryarchowie y Grekowie pospołu do tey iedności przystąpili. Iakosz chciałeś w. x. m. y to po mnie mieć, abych (193) z tym do Moskiewskiego iachał. Ale

[1] это слово подчеркнуто и на полѣ замѣчено: «ахъ, уніяте проклятий!» [2] Ефес. IV, 26
[3] въ старопечатномъ эк-рѣ это слово подчеркнуто и на полѣ стариннымъ почеркомъ замѣчено: «зри»

съ тымъ до Москвы ехалъ [1]. Але ижесмы, того не дочекавши, съ тымъ поспешилисе,—ображатисе в. м. тымъ рачишъ. И хтожъ бы тому не радъ, жебы то былъ Панъ Богъ зъ милосердя Своего светого дати рачылъ, жебы се были и тые всѣ на то згодили? Заисте великое поѳалы годно было таковое уваженье и замыслъ в. м.; але только надеею, а не скутъкомъ могли быхъмо ся были кормити! Бо и хтожъ не ведаетъ, яко великое грубиянство, упоръ и забобоны суть въ народе Московъскомъ?! И хтожъ не знаетъ гнюсного и взъгаржоного а въ сцызме (праве) заматерелого народу Греческого, и боязни непожиточное, которые не смеютъ ничого доброго и славы достойного ани помыслити! Не такъ, яко продкове ихъ передъ тымъ во всемъ были славни; але сие волятъ радъшей животъ спросный въ сро‖(463)-кгой неволи безъчестне провадити, а нижъ смеръти честное зъ славою своею жедати! Бо такъ суть обычае ихъ зепсованые, ижъ самижъ собе и своимъ намней верити не хотятъ; але только тщеславия, пыхи и надутости полни, а небылицы змышляючи, баламутнею ся бавятъ; а если што правдивого уведаютъ, заразъ одинъ другого яко на резь выдаютъ. Трудно ся имъ чого зверити: бо тогожъ часу у Турчина *у-въ ушъю* будетъ, а затымъ невинънымъ смерть готовая. Смерть опятъ страхъ ражаетъ, а страхъ зась ни[к]чемныхъ, порожныхъ, ленивыхъ и гнюсныхъ чынитъ. А протожъ коли о единости хрестиянъской имъ хто мовитъ, за речъ неподобную и трудную то у себе почитають. Але *нехай* хотя бы на то и патриаръхове позволили,—изали не заразъ, взгорѣдивши ими, инъшихъ на ихъ

iżeśmy, tego nie doczekawszy, z tym się pospieszyli,—obrażać się w. m. tym raczysz. Y ktosz by temu nie rad, żeby to był Pan Bog z miłosierdzia Swego świętego dać raczył, żeby się byli y ci wszyscy na to zgodzili? Zaiste wielkiey pochwały godne było takowe vważenie y zamysł w. x. m.; ale tylko nadzieią, a nie skutkiem mogli byśmy się byli karmić! Bo y ktosz nie wie, iako wielkie grubiaństwo, vpor y zabobony są w narodzie [2] Moskiewskim?! Y ktosz nie zna gnuśnego y wzgardzonego a w schizmie zastarzałego narodu Greckiego y boiaźni (ich) niepożyteczney, ktorzy (y) nie śmieią nic dobrego y sławy godnego ani pomyślić! Nie tak, iako przodkowie ich przed tym we wszytkim byli sławni; ale teraźnieyszy wolą radszey żywot sprosny w srogiey niewoli nievczciwie prowadzić, a nisz śmierci vczciwey z sławą swoią żądać! Bo tak są obyczaie ich zepsowane, isz samisz sobie y swoim namniey wierzyć nie chcą; ale tylko prożney pychy y nadętości pełni, a niebylice zmyślaiąc [3], bałamutnią się bawią; a ieśli się czego prawdziwego dowiedzą, zarazem ieden drugiego iako na rzeź [4] wydaią. Trudno się im czego zwierzyć: bo teyże godziny v Turka *wiadomość* będzie, a zatym (y) niewinnym śmierć gotowa. Śmierć zasię strach rodzi, a strach zaś ni[k]czemnych, prożnych (y) leniwych y gnuśnych czyni. A przetosz kiedy o iedności krześciańskiey im kto (co) mowi, za rzecz niepodobną y trudną to v siebie poczytaią. Ale *day to* chocia by na to y patryarchowie pozwolili,—izali nie zaraz, wzgardziwszy imi, inszych na mieysce ich postawią ichże własni władykowie y narod Grecki?! Bowiem taka iest teraźnieyszych Grekow mizerna kon-

[1] противъ этого мѣста на полѣ старинным почеркомъ замѣчено: «читай, якъ Поляки Руский народъ блажатъ!» [2] опечатка: norodzie [3] опечатка: zmiślaiąc [4] опечатка: rześ

местце поставять ихъже власные епископове и народъ Греческий?! Бовемъ тая естъ теперешнихъ Гре(464)ковъ мизерная кондыция: хотя бы и хотели што доброго и преславного сами патриаръхове [и] старшие ихъ учинити (якожъ оный зацный и великий светобливый мужъ Еремия о то се кусилъ), ино не могутъ и не смеютъ, боячися народу своегожъ власного! *Бо ни кому* нихъ до того прыстигнути! Поневажъ светъская власть завжды духовной въ таковыхъ справахъ перво помагала, яко то были цесарове хрестиянъские. А теперъ у нихъ не пастыри овцами, але овъцы пастырми большей справуютъ.

dycya: chocia by y chcieli co dobrego y sławnego sami patryarchowie y starszy ich vczynić (iakosz on zacny y wielki pobożny mąż Hieremiasz o to się kusił), tedy nie mogą y nie śmieią, boiąc się narodu [1] swegosz własnego! *A ktemu* niemasz ktoby ich do tego przycisnął! Poniewasz świecka władza zawżdy duchowney w takowych sprawach pierwey pomagała, iako to byli cesarzowie krześciańscy. A teraz v nich nie pastyrze owcami, ale owce pastyrzmi więcey sprawnią.

А мало не тоежъ ся теперъ и въ Руси деетъ. Бо якобы дедичнымъ (*никимъ*) правомъ взяли и научилися того отъ Грековъ—не слухати своихъ старъшихъ! Але *дай то*, жебы и народъ Греческий тому увесь не былъ противенъ и на то позволилъ,—изали бы того Турчинъ не боронилъ? А еслибы и тотъ на то презъ спары смотрелъ (о чомъ не розумею: бо его отчизное набоженъство того съ пильностью стеречи кажетъ), альбо бы тежъ (465) о томъ и не ведалъ (што неподобная),—ино певне мусело бы то часъ великий взяти! Снадне то кождый видети можетъ: изажъ бы то не великая шкода была—очекивати того такъ долго, а смерть за *плечима* уставичне? Тое теды насъ до того наболей привело, жесмы ся съ тымъ поспешили, а звлаща остерегаючися, абы они и иные многие того зачатого светобливого дела намъ не розоръвали, альбо народу писаньемъ своимъ и листы (што вже не разъ одъ нихъ деялося) не замешали. Але мы теперъ*, постановивъши* речи* наши* статечне

A ma(194—Obij)ło nie tosz się teraz y w Rusi dzieie. Bo iakoby dziedzicznym prawem wzięli to y nauczyli się tego od Grekow—nie słuchać swoich starszych! Ale *niechay* chociaby y narod Grecki wszytek temu nie był przeciwny y na to pozwolił,—izali by tego Turczyn nie bronił? A ieśliby y ten na to przez spary patrzał (o czym nie tuszę: bo y nabożeństwo iego oyczyste tego z pilnością strzedź każe), albo żeby tesz o tym y nie wiedział (co nie podobna),—tedy pewnie musiało by to czas niemały wziąć! Snadnie to każdy widzieć może: izasz by to nie wielka szkoda była—czekać tego tak długo, a śmierć za *pasem* vstawicznie? To tedy nas do tego naywięcey przywiodło, żeśmy się z tym pokwapili. a zwłaszcza postrzegaiąc, aby oni y innych wiele tey zaczętey y świętobliwey sprawy nam nie rozerwali, albo narodu pisaniem swoim y listy (co iusz nie raz od nich działo się) nie zamieszali. Ale my teraz, postanowiwszy rzeczy nasze statecznie, według apostoła (Rom. 14): «wątłego w wierze vtwierdzić» y zawsze

* эти четыре слова въ старопечатномъ эк-рѣ подчеркнуты и на полѣ старининымъ почеркомъ замѣчено: «постановили, но не зъ нами» [1] опечатка: norodu

по апостолу (Рим. 14): «изнемагающия въ вере утвердити» [1] и завжды имъ помагати и ратовати можемъ. А вашой княжацкой милости и овшемъ, яко пану такъ вельможному и пресветлому кнежати, о таковыхъ речахъ и напотомъ намовляти завжды безпечно и волно будетъ.

А еслиже ваша кнежацкая милость такую единость гордишъ для того, ижъ въ умысле своемъ о ней |(466) иначей дерьжати рачишъ, и розумеючи то быти противъ сумненью своему, до нее приступити не хочешъ, упатруючи толко при самыхъ Грекахъ быти церьковъ Божию правдивую,—тоежъ * и мене * до того * привело *, ижъ до Рымское церькви прилепиломся, поневажъ ми сумненье мое власное посветчаетъ ее быти правдивую: бо естли бымъ иначей словы мовилъ, кламалъ быхъ, поневажъ умысломъ не иначей, але такъ розумею.

Еслиже теды ваша кнежацькая милость таковото, яко се рекло, розуменья быти рачишъ, отступивши оного першого умыслу своего около постановеня згоды зъ Рымляны, и розумеешъ быти тую згоду теперъ вже непотребную, о чомъ ледве бы-мъ верити могъ; бо не бачу, жебы церковъ Греческая черезъ килька летъ тыхъ прошлыхъ светоблившая и лепшая быти и въ поступкахъ якихъ помножитися мела, але што далей, тымъ горей |(467) нищиетъ и до великое неуместности и грубиянъства приходитъ: где межи старшими и дозоръцами церкви ни чого иного одно пиянъство, лакомство, светокупъство, неправда. ненависть, потвары, упоръ, пыха (и) надутость и иные

im pomagać y ratować możemy. A waszey x. m. y owszem, iako panu tak wielmożnemu y xiążęciowi zacnemu, o takowych rzeczach y napotym zawżdy beśpieczno y wolno będzie.

A ieśliże w. x. m. taką iedynością gardzisz przeto, isz na sumnieniu swoim inaczey o niey rozumiesz y trzymać raczysz, żeby to miało bydź przeciw sumnieniu, y dla tego do niey przystąpić nie chcesz. vpatruiąc tylko przy samych Grekach bydź cerkiew Bożą prawdziwą,—toszci y mnie do tego przywiodło, żem się do Rzymskiego kościoła przyłączył, ponieważ mi sumnienie moie własne poświadcza ten kościoł bydź prawdziwy: bo ieśli bym inaczey słowy mowił, kłamał bym, ponieważ vmysłem nie inaczey, ale tak rozumiem.

Ieślisz tedy w. x. m. takowego, iako się rzekło, rozumienia bydź raczysz. odstąpiwszy onego pierwszego vmysłu swego około postanowienia zgody z Rzymiany, y rozumiesz bydź tę zgodę teraz iusz nie potrzebną, o czym ledwie bym wierzyć mogł; bo nie baczę, żeby cerkiew Grecka przez tę kilka lat przeszłych świątobliwsza y lepsza bydź y w postępkach iakich (świętych) po|(195)mnożyć się miała, ale co daley, to gorzey niszczeie y do wielkiey nieumieiętności y grubiaństwa przychodzi: gdzie miedzy starszemi y dozorcami kościelnymi nic innego iedno piiaństwo, łakomstwo, świętokupstwo, nieprawda, nienawiść, potwarzy, vpor, pycha, nadętość y inne złości panuią tak barzo, że tesz

[1] Римл. XIV, 1: «изнемогающаго же въ вѣрѣ пріемлите» * эти четыре слова въ старопечатномъ экз-рѣ подчеркнуты и на полѣ стариннымъ почеркомъ замѣчено: «собака! на старость свою позволилъ, а ввесь вѣкъ свой провадилъ въ Руской цѣлой вѣрѣ!»

злости панують такъ вельми, же тежъ ани *работою горькою* полепшити *и* смиритися не хотятъ. О наукахъ въ писме светомъ и в-ыныхъ свецкихъ *писмахъ* (ку оздобе и цвиченью людъскому), где первей* цветъ* самый былъ, того вже ани пытай: учителей, казнодеевъ добрыхъ межи ними и зъ свечъкою не найдешъ; и овшемъ казанья за ересь папежъскую собе почытаютъ, покрываючи свою неумеетность и грубиянъство! Чого могли бы стены церкви Острозское соборное посветчити, коли Анътиохейский патриаръха тамъ былъ, и коли презвитеръ вашое кнежацкое милости слово Божие проповедати хотелъ, (же) мусялъ мовчкомъ съ катедры злезти!

О ‖(468) шляхецкомъ стане не пытай: бо Турчинъ все выгубилъ!

Пойдимъ же до стану чернеческого. Тамъ ани послушенства, ани грозы правое нетъ! Бо яко опареные безъ воли старшихъ своихъ по свету бегаютъ, нщучи сытшое стравы, а на местцу рѣдко [1] постоятъ! Явне каждый бачити можетъ, ижъ того светого мнишеского чину, одъ Василия Великого фундованого, только титулъ альбо тень якийсь зосталъ, але скутокъ самый огуломъ пропалъ: бо многие зъ нихъ, зъ манастырей поутекавши, а ставшисе бегунами, толко гроши баламутными повестьми собираютъ, голятъ и на людехъ вылужаютъ; а потомъ (, собравши ихъ,) сами промежку себе о нихъ бьютсе и одинъ другого ошукиваютъ. Што не толко въ простыхъ. але и въ комъ болшомъ дознали есмо того. Якую паметку по собе зоставилъ въ тыхъ краяхъ Гаврилей, патриаръха Ахрыдоньский, который, якобы прекупникъ неякий, въ краме роскладаючи товары

ani *niewolą pogańską* (ściśnieni) polepszyć, *albo* vpokorzyć się nie chcą. O naukach w pismie ś. y w inszych świeckich *ćwiczeniach*, gdzie pierwey samy grunt bywał, tego iusz ani pytay: doktorow, kaznodzieiow dobrych miedzy niemi y z świecą nie naydziesz; y owszem kazania za herezyą papieską sobie poczytaią, pokrywaiąc swoię nieumieiętność y grubiaństwo! Czego mogły by (samy) ściany cerkwi Ostroskiey katedralney poświadczyć, (a to) kiedy Antyocheński patryarcha (Ioakim) tam był, y kiedy prezbiter w. x. m. słowo Boże chciał przepowiadać, musiał z katedry milczkiem zstąpić (, bo mu tego zabronił, nazywaiąc kazania herezyą papieską)!

O ślacheckim stanie ani pytay: bo Turczyn wszytko wygubił!

Podźmysz do stanu mniszego. Tam ani posłuszeństwa, ani grozy prawey niemasz! Bo iako wściekli bez woli starszych swoich po świątu biegaią, szukaiąc sytszey strawy, a na mieyscu rzadko posiedzą! Każdy to iawnie baczyć może, isz tego ś. mniskiego stanu, od Bazylia Wielkiego fundowanego, tylko tytuł albo cień iakiś został, ale rzecz sama ogułem przepadła: bo mnodzy z nich, z klasztorow pouciekawszy a stawszy się biegunami, tylko pieniądze bałamutnemi powieściami zbieraią, szalbierzą y na ludziach wyłudzaią; a potym sami miedzy sobą o nich biią się y ieden drugiego oszukiwaią. Co nie tylko w prostych, ale y w kim więtszym doznaliśmy tego. Iaką pamiątkę po sobie zostawił w tych kraiach Gabryel, patryarcha Achrydoński, ktory, iako przekupnik iaki w kramie rozkładaiąc towary swoie targował, tak on święte rzeczy, rozgrzeszenia małe y wielkie,

* эти два слова подчеркнуты и на полѣ замѣчено: «зри»

[1] опечатка: «рядко»

свое торговалъ, ‖(469) такъ онъ светые речи, розгрешенья малые и великие, торгомъ продавалъ: великое розгрешенье * по талеру *, середнее по полталера, а менное по шести грошей. На што все самъ очевисте у Берести очима своими смотрелемъ. Не вспоминаю иныхъ збытковъ, которыхъ было полно, и яко се потомъ и въ самомъ Рыме, на зелживость всего народу Греческого и стану светителского, пописалъ, а потомъ яко марне, вернувъшисе до Греческихъ островов, згинулъ и явную казнь Божию за свое збытки отнесъ. [Што] не толко Влоши, але и Грекове многие у Венецыи того посветчити могутъ. Коротко мовечи: толко постава и тень неякий оного светителского и иноческого перъвого светобливого стану въ теперешнихъ [Грекахъ] зосталъ, а речи самое огуломъ пусто. Которою [1] поставою толко людей неведомыхъ зводятъ, власне яко и Жидове, которые на словахъ убияющихъ засажаються (2 Кор. 3), а духа оживляющого откидаютъ, не паметаючи, што Павелъ мо‖(470)витъ: «писмя убо убияетъ, а духъ живитъ» [2]. И дивуюсе тому не по малу, ижъ люди бачные и побожные не могутъ того до нихъ бачити! О, бедная Греция! о которой безъпечне мовити можетъ ся словы пророка Еремия (Плачъ Ерем. 4): «како потемне злато, изменися сребро доброе, разъсыпашася [3] камы́цы светыни»; и далей: «потемне паче сажъ образъ ихъ, не познани быша во исходехъ» [4]. Такъ власне [ото тая] горкая работа зо всего доброго тебе злупила и всю опановала, понизила, спустошила, умалила, разсеяла, зъгасила и праве зъ

targiem przedawał: wielkie rozgrzeszenia po taleru, śrzednie po pułtalera, a mnieysze po sześci groszy (szynkował). Na co wszytko samem oczywiście w Brześciu patrzył. Nie wspominam inszych zbytkow, ktorych było pełno, y iako się po-(196—Bbiij)tym y w samym Rzymie, na zelżywość wszytkiego narodu Greckiego y stanu archiereyskiego, popisał, a potym iako marnie, zwrociwszy się do insuł Greckich, zginął y iawną kaźń Bożą za swoie zbytki odniosł. Co nie tylko Włoszy, ale y (sami) Grekowie mnodzy w Wenecij tego poświadczyć mogą. Krotko mowiąc: tylko postawa a cień nieiaki onego archiereyskiego y mniszego pier[w]szego świętobliwego stanu w teraźnieyszych Grekach został, a rzeczy samey ogułem pusto. Ktorą postawą tylko ludzi niewiadomych zwodzą, właśnie iako y Żydowie, ktorzy na literze zabiiaiącey zasadzaią się, a ducha ożywiaiącego odrzucaią, nie pamiętaiąc, co Paweł ś. mowi (2. Cor. 3): «litera occidit, spiritus viuificat». Y dziwuię się temu nie po mału, isz ludzie baczni y pobożni nie mogą tego do nich widzieć! O, biedna Grecya! o ktorey beśpiecznie mowi[ć] się może słowy proroka Hieremiasza (Plau. Hie. 4): «iako się zaćmiło złoto, odmieniła się barwa naylepsza, rozmiotane są kamienie świątnice»; y daley: «poczerniało barziey niszli węgle oblicze ich, a nie poznali ich na vlicach». Tak właśnie oto ta gorzka niewola ze wszytkiego dobrego ciebie złupiła y wszytko opanowała, ponizyła, spustoszyła, vmaliła, rozproszyła, zgasiła y prawie z gruntu wywrociła! Ona ozdoba twoia pier[w]sza wszytka zginęła! Pierwey byłaś Grecyą, a dzisia możesz się

* эти два слова въ старопечатномъ эк-рѣ подчеркнуты и на полѣ старинныиъ почеркомъ замѣчено: «зри клятвенного унѣята!» [1] опечатка: «которую» [2] 2 Коринѳ. III, 6: «— —животворитъ» [3] опечатка: «разъсыпашеся» [4] Плачъ Іереміи IV, 1, 8

кгрунъту изъгладила! Оная краса (и светлость) твоя первая вся сшезла! Первей была еси Греция, нынеже Турция зватися мусишъ! Што все вашей княжацькой милости не естъ тайно, яко пану вельможному, которому ведоми суть справы и жытие теперешнихъ Грековъ, подъ неволею Турецкою работающихъ. А для чого тую казнь Божию на собе относятъ—ведомо то людямъ добре! А ‖(471) хто не ведаетъ, нехайже чытаетъ остатнее упоминанье ихъже власного Грека Весариона, митрополита Никейского, што имъ пророковалъ на соборе Ѳлоренътейскомъ, колькось летъ передъ тоею ихъ неволею, въ которую упали, и за што въ нее упасти мели. Але тому теперъ дамъ покой.

nazwać Turcyą! Co wszytko w. x. m. nie iest tayno, iako panu wielkiemu, ktoremu wiadome są sprawy y żywot teraźnieyszych Grekow, pod niewolą Turecką służących. A dla czegosz tę kaźń Bożą na sobie odnoszą—wiadomo to ludziom dobrze! A kto nie wie, niechayże (sobie) przeczyta ostatnie vpominanie ichże własnego Greczyna Besaryona, mitropolita Niceńskiego, co im prorokował na synodzie Floreńtskim, kilka lat przed tą ich niewolą, w ktorą wpadli, y za co w nię vpaść mieli. Ale temu teraz dam pokoy.

Наконецъ, еслись бы ваша княжацкая милость о томъ всемъ еще иначей розумети рачилъ, и пры теперешнихъ Грекахъ предъся правдивую церковъ католическую быти *розумелъ* (чого и самъ о вашой милости, яко о высоце мудромъ пане, не держу, поневажъ ведаешъ справы и поступки ихъ теперешние), а ку тому гдебысь ваша княжацкая милость еще што противныхъ вонтъпливостей въ той справе упатровалъ (што се вже поменило),—ино для того розъмова и гаданье: абы тымъ лепей правда оказаласе, которое мы не бегаемъ, и овшемъ съ кождымъ мовити и гадательствовати хочемо, опрочъ герети‖(472)ковъ, которыхъ не прото сторонимъся, же бысмы *ся* ихъ *боятu* мели, але ижъ до нихъ не належитъ тая справа, а ку тому—и правила намъ того боронятъ, яко отъ церкви вже давно поконаныхъ и осужденыхъ; але зъ своими католиками, яко зъ братьею милою, ради мовити; хочемъ: абы таковая сторона, которая бы на доводехъ своихъ устала, боль-

Nakoniec, ieślibyś w. x. m. o tym wszytkim ieszcze inaczey rozumiał, y przy teraźnieyszych Grekach przedsię prawdziwy kościoł katolicki bydź *twierdził* (czego y sam o w. x. m., iako o wysoce mądrym panie, nie trzymam, poniewasz wiesz sprawy y ‖(197) postępki ich teraźnieysze), a ktemu gdziebyś w. x. m. ieszcze co wątpliwych przeciwności w tey sprawie vpatrował (co się iusz pomieniło),—więc dla tego rozmowa y disputacya: aby tym lepiey prawda okazała się, ktorey my nie biegamy, y owszem z każdym mowić y disputować chcemy, wyiąwszy heretykow, ktorych nie przeto stronimy się, żebyśmy im *podołać* nie mieli, (stoiąc przy prawdzie,) ale isz do nich nie należy ta sprawa,—a ktemu y kanony nam tego bronią, iako iusz od cerkwi dawno pokonanych y potępionych (, abyśmy z nimi żadney sprawy nie mieli); ale z swoimi katolikami, iako z bracią miłą, (chociasz nam przeciwną,) radzi mowić; chcemy: aby ta strona, ktora by na dowodziech swoich vstała, więcey te-

шей того ани передъ Богомъ, ани передъ людми ни якое вымовки не мела. На которую розмову часъ, местце, особы рачъ ваша кнежацкая милость собе обрáти: во всемъ готови и послушни вашей княжацъкой милости быти хочемъ.

А еслиже, ваша кнежацъкая милость, и таковая диспутация не видитъсе быти слушная, и не хочешъ ее мети,—ино, можная ли речъ, прошу: рачъ ме, ваша княжацъкая милость, до особное розмовы зъ собою ласкаве припустити, абыхъмо, яко правдивымъ хрестияномъ належитъ, въ духу крото(473)сти все исправили и, о всихъ речахъ пильне розмовивъши, до пожеданого и щасливого конъца все привели.

Пакъ ли бы тежъ—чого, Боже, не дай!—будь то за намовою некоторыхъ неприятелей церкви светое католическое (которые болшей своихъ пожитковъ, а нижъ славы вашей княжацкой милости въ той мере постерегаютъ, бо суть явными неприятелми Креста Господня, за которыхъ Хрыстосъ Господь дармо умеръ), если теды, на раде таковыхъ переставаючи, ваша княжацкая милость и того збранятися будешъ, албо ли умыслъ свой побожный, который завжды до помноженья хвалы Божое былъ хутливый, отменивши, теперъ и на то позволити не рачишъ, и прозбою а чоломбитемъ моимъ слушнымъ и напоминаньемъ [1] слуги церкви Божое и богомолц*а* своего верного взгордишъ,—

осведчаюсе Богомъ Вседержителемъ, въ Тройцы единымъ, и нехай будетъ ведомо всимъ людемъ веку теперешнего и напотомъ будучимъ: ижъ то н[е] (474) зъ моее причины станется, если церковъ Божая, могучи прийти до успо-

go ani przed Bogiem, ani przed ludźmi żadney wymowki nie miała. Na ktorą rozmowę czas, mieysce, osoby racz w. x. m. sobie obrać: we wszytkim gotowi y posłuszni w. x. m. bydź chcemy.

A ieśliże, w. x. m., y takowa disputacya nie żda się bydź słuszna, y nie chcesz iey mieć,—więc, można li rzecz, proszę: racz mię, w. x. m., do osobney rozmowy z sobą łaskawie przypuścić, abyśmy, iako prawdziwym krześcianom należy, w duchu cichości wszytko sprawili y, o wszytkich rzeczach pilnie rozmowiwszy, do pożądanego y szczęśliwego końca wszystko przywiedli.

A ieśliby tesz—czego, (Panie) Boże, nie day!—bądź to za namową niektorych nieprzyiacioł kościoła świętego katolickiego (ktorzy więcey swoich pożytkow, a nisz sławy w. x. m. w tey mierze postrzegaią, bo są iawnemi nieprzyiacielmi Krzyża Pańskiego, za ktorych Krystus Pan darmo vmarł), ieśli tedy, na radzie takowych przestawaiąc, w. x. m. y tego zbraniać się będziesz raczył, abo li vmysł swoy pobożny, ktory zawżdy do pomnożenia chwały Bożey był chętliwy, (iusz) odmieniwszy, teraz y na to pozwolić nie raczysz, y prożbą a czołembiciem moim słusznym y napominaniem sługi Bożego a bogomodlc*a* swego wiernego wzgardzisz,—

oświadczam się Bogiem Wszechmogącym, w Troycy iedynym, y niechay będzie wiadomo wszytkim ludziom wieku tera(198)źnieyszego y napotym będącym: isz to nie z mey przyczyny zstanie się, ieśli cerkiew Boża, mogąc

[1] опечатка: «нап*а*минаньемъ»

коенья и поеднанья братерского и до милости сполечное (и) хрестиянское, а не прийдетъ ли. Которую милость Хрыстосъ Збавитель нашъ такъ залецилъ, ижъ се власною кровию Своею нового и вечного завета умираючи запечатовалъ, и тотъ напреднейший знакъ верному дедицству Своему, по чомъ бы отъ другихъ неверныхъ познаватися мели, зоставилъ, мовечи (Иоанъ, 13): «о семъ розумеютъ вси, яко Мое ученици есте, аще любовъ имаете между собою» [1].

Наконецъ, завираючи тое писанье мое до вашое кнежацькое милости, а богдай—не остаточное, тое еще прыдаю. Страшливая речъ естъ зъ Богомъ жартовати: а ижъ идетъ не о дочасные речи, але о смерть вечную, альбо о животъ вечный, который и всими скарбы сегосветъными ошацованъ быти не можетъ,—прото оного Судью Превечнаго, Которому тайны вси суть открываны, Бога, во Тройцы еди(475)наго, Отца и Сына и Духа Светого, Которого частокроть въ той справе, яко Его власной, незгодою нашою оскоръбляли есмо, и вси благословеные, незличоные, чистые оные умные силы и лики небесные—нарыцаю, (сиречь апелюю,) да разъсудятъ промежку насъ!

Кгдыже-мъ въ той мере ни чого иного не прагнулъ такъ *вельце*, яко того, жебы стадо Хрыстово, честною кровию Господа нашого Исусъ Христа искупенное, охолодитися и оживити въ томъ утрапенью могло,—а тотъ, который, могучи то зъ вечною славою и [зъ] спасеннемъ своимъ уделати, а не учинитъ (ли), дас[тъ] [2] ответъ Нелицемѣрному Судьи на страшъномъ суде Его!

przyść do vspokoienia y poiednania braterskiego y do miłości społeczney krześciańskiey, a nie przyidzie li. Ktorą miłość Krystus Zbawiciel nasz tak zalecał, isz ią własną krwią Swoią nowego y wiecznego testamentu vmieraiąc zapieczętował, y ten naprzednieyszy znak wiernemu dziedzictwu Swemu, po czym by od drugich niewiernych poznawać się mieli, zostawił, mowiąc (Ioan. 13): «po tym ci poznaią wszyscy, żeście vczniami Moimi, ieślisz miłość mieć będziecie ieden ku drugiemu».

Nakoniec, zawieraiąc to pisanie moie do w. x. m., a boday—(iusz) nie ostateczne, to ieszcze przydam. Straszliwa rzecz iest z Bogiem żartować: a isz idzie nie o doczesne rzeczy, ale o śmierć wieczną, albo o żywot wieczny, ktory y wszytkiemi skarby tego świata oszacowan bydź nie może,—przeto onego Sędziego Wiecznego, Ktoremu taiemnice wszytkie są odkryte, Boga, w Troycy iedynego, Oyca y Syna y Ducha Ś., Ktoregośmy częstokroć w tey sprawie, iako Iego własney, niezgodą naszą gniewali, y wszytkie błogosławione y nieźliczone, czyste one niebieskie mocarstwa y trony—apello, aby rozsądzili miedzy nami!

Gdyżem w tey mierze nic innego nie pragnął tak *dalece*, iako tego, żeby trzoda Krystusowa, krwią ś. Pana naszego Iezusa Krystusa odkupiona, ochłodzić się y ożywić w tym vtrapieniu mogła,—a ten, ktory, mogąc to z wieczną sławą y z zbawieniem swoim vdziałać, a nie vczyni*ł*, da srogą li*dz*bę Nielicemiernemu Sędziemu na [3] strasz*liw*ym sądzie Iego (za to)!

[1] Іоан. XIII, 35 [2] въ старопечатномъ эк-рѣ выпало изъ набора [3] опечатка: *za*

А ведьже я маю еще надею въ милосеръдью Божомъ, ижъ умыслъ вашое княжацкое милости видечи ку ѳале Своей ревливый, до таковогo дела доброго склонити рачитъ, абысь тежъ тое светое речи учасникомъ былъ, а зъ вечною и несмертельною славою своею (476) покой пожеданый церъкви Божой справивши, и на семъ свете въ чес[т]ной и маститой старости долго поживъши, а потомъ въ ономъ пришломъ животе царствия небесного венецъ неуведаемый вечное заплаты одъ Христа Господа и Бога своего одеръжалъ. Чого веръне тобе, господару моему милостивому, зычу и уставичне день и ночъ со слезами моими Бога премилостивого молю, яко многогрешный и недостойный слуга Его и богомолецъ твой. Писанъ въ Рожанце. Лета Божего Нароженья 1598, месяца июня 3 дня.

A wszakże mam ia ieszcze nadzieię w miłosierdziu Bożym, isz, vmysł w. x. m. widząc ku chwale Swey rzewliwy [1], do takowego dzieła dobrego skłonić raczy, abyś tesz tey ś. rzeczy vczestnikiem był, a z wieczną y nieśmiertelną sławą swoią pokoy pożądany kościołowi Bożemu sprawiwszy y na tym świecie w vczciwey y dozrzałey starości długo pożywszy, a potym w onym przyszłym żywocie krolestwa niebieskiego koronę niezwiędłą wieczney zapłaty od Krystusa Pana y Boga swoiego otrzy(199)mał. Czego wiernie tobie, panu moiemu miłościwemu, życzę, y vstawicznie we dnie y w nocy ze łzami Pana Boga miłosier[d]nego proszę, iako wielegrzeszny y niegodny sługa Iego y twoy bogomodlec. Pisan w Rożance. Roku Pańskiego 1598, iunij 3 die.

На тотъ листъ отца епископа Володымеръского его милость панъ воевода Киевъский ни чого ани отписати, ани въсказати не рачилъ. Але ниякий клирыкъ Острозъский безъименъный отписъ на то владыце учынилъ. Который одъписъ ижъ (вже) естъ писмомъ Рускимъ и въ друку, которого собе кождый, (477) хто ведати похочетъ, снадне достати можетъ,—прото-мъ его (тутъ) въ тые книжки не вписовалъ, для предлуженья речи. (Ино,) на тое писанье клирыково повторе его милость отецъ епископъ Володимеръский таковый листъ отписалъ, которого-мъ преписъ ото тутъ положылъ.

Na ten list oyca władyki Włodzimierskiego i. m. pan woiewoda Kiowski nic ani odpisać, ani wskazać (słownie) nie raczył. Ale kleryk nieiaki bezimienny (supresso nomine) odpis [2] na to władyce (Włodzimierskiemu) vczynił (y pod herbem xiążęcia samego onemu posłał). Ktory odpis isz iest pismem Ruskim y w druku, każdy go sobie, kto będzie chciał o nim wiedzieć, snadnie dostanie,—a przetosz ia w te ksiąszki nie wpisałem go, dla przedłużenia rzeczy. Na ktore pisanie klerykowe co iego m. ociec władyka Włodzimierski zasię odpisał znowu—zdało mi się (za rzecz potrzebną, dla wiadomości ludzkiey,) ten list iego tu tesz wpisać.

[1] опечатка: rzewliwey [2] въ старопечатномъ экз-рѣ ошибка: odpisał

А нжъ оный клирыкъ пры одъписе своемъ на остатку вписалъ тежъ якуюсь баламутню неслыханую о соборе Өлорентейскомъ (называючы его листрыкейскимъ соборомъ и поведаючи речы якиесь дивные и николи неслыханые, кламства и потвары полные, чого у жадного гисторыка, а наветъ и *въ* геретического, которые суть непрыятелми головными церкви Рымской, и [зъ] свечкою не найдешъ! И дивная речъ! Яко тотъ клирыкъ не встыдался такъ явное потвары на светъ выдати, о которой нигде ани въ Греческомъ, ани въ Латинскомъ писме ни якое зменки нетъ?! Бо еслибы то такъ было, яко онъ тамъ *набредилъ*, а якобы такъ великое ‖(478) и всему свету явное речы (гисторыкове написати не мели, а звлаща) геретикове, которые бы на папежа и на церковъ Рымскую и *съ* пекла самого потвары ради выдрали, чымъ бы людямъ веру Рымскую и папежа огидити могли?!), а ижъ въ томъ одъписе владыки Володимерского будетъ зменка и о томъ соборе Өлорентейскомъ,—для того хотелемъ ти ознаймити, чытелнику милый, абысь ведалъ и о той баламутни новой, а еслит[ь] ся траөитъ чытати тотъ-тамъ соборъ его змышленый, абысь добре уважылъ у себе таковую небылицу неслыханую. А ижъ тотъ соборъ Өлорентейский правдивый естъ и въ Латинскомъ друку, далей *а нижъ* одъ летъ петидесятъ выданый, такъже и въ Греческомъ езыку, одъ летъ килканадцати выдрукованый,—стосуйже ихъ собе, яко тотъ правдивый, такъ и тотъ теперъ недавно змышленый, а обачышъ явне, же естъ щырая баламутня и өалшъ таковый и неподобный, же тежъ и рукъ бла‖(479)гочестивыхъ хрестиянъ

A isz tenże kleryk przy odpisie swoim na końcu wpisał tesz iakąś bałamutnią niesłychaną o synodzie Floreńtskim (nazywaiąc go listrykiyskim synodem y powiadaiąc rzeczy iakieś dziwne y nigdy niesłychane, kłamstwa y potwarzy pełne, czego v żadnego historyka [1], a nawet y v heretyckiego, ktorzy są nieprzyiacielmi głownemi kościołowi Rzymskiemu, y z świecą nie naydziesz! Y dziwna rzecz! Iako ten kleryk nie wstydał się tak iawney potwarzy na świat wypuszczać, o ktorey nigdziey ani w Greckim, ani w Lacińskim pismie żadney zmianki niemasz?! Bo ieśliby to tak było, iako on tam *naplotł*, a iakoby tak wielkiey y wszemu światu iawney rzeczy heretykowie nie napisali, ktorzy by na papieża y na kościoł Rzymski y z piekła samego potwarzy radzi wydrali, czym by ludziom wiarę Rzymską y papieża ohydzić mogli?!), a isz w tym odpisie władyki Włodzimierskiego będzie zmianka y o tym synodzie Floreńtskim,—dla tego oznaymiłem ci (tu), czytelniku miły, abyś wiedział y o tey bałamutni nowey, a ieslić się trafi czytać ten-tam synod zmy*sz*lony, abyś dobrze vważył v siebie taką niebylicę niesłychaną. A gdysz ten synod Floreńtski prawdziwy iest y w Łacińskim druku, daley *iusz* od lat piącidziesiąt wydany, także y w ‖(200—Cc) Greckim ięzyku, od lat kilkanaście wydrukowany,—stosuyże ich sobie, iako ten prawdziwy, tak y ten teraźnieyszy niedawno zmyślony, a obaczysz iawnie, że iest szczyra bałamutnia y fałsz taki y niepodobny, że tesz y ręku vczciwych ludzi krześciańskich niegodny. A przedsię widzisz, iako ludzie niewstydliwi y Boga się nie boią, y ludzi nie wstydaią—z takim fałszem na świat popisować się, o ktorym żaden z

[1] опечатка: histori*k*a

не естъ годный. А предся видишъ, яко люде невстыдливы и Бога не боятся, и людей не встыдаються—съ таковымъ ѳалшомъ на светъ показоватися, о которомъ жаденъ зъ благочестивыхъ хрестиянъ подобно николи не слыхалъ, опрочъ баламутовъ некоторыхъ Грековъ, которые, не маючы иншое слушънейшое вымовки оторванья своего одъ сполечности церковное (которую были на соборе Ѳлорентейскомъ учынили, о чомъ не толко гисторикове, але ото и короли хрестиянские, якось высшей слышалъ, прывильями своими далей нижъ одъ полтораста летъ сведецтво даютъ), отожъ Грекове (тую) таковую баламутню свою змыслили и до людей неведомыхъ за речъ певную удаютъ.

Чого, яко бачу, и наша милая Русь твердити не встыдается, кгдыжъ, ку зведенью иншихъ, и до друку выдати такъ ясную потваръ не соромелися. На которую такъ ся сподевамъ, же врыхле ширшый отказъ ме‖(480)ти ачей будетъ. Бо милосердный естъ Панъ Богъ: не допуститъ Своимъ вернымъ въ таковый блудъ упасти, абы мели ѳальшъ за истинънную правду прыняти, а звлаща што ся дотыкаетъ веры и сумненья. Але найдеться на таковый завилый и ѳальшивый узолъ таковая [1] швайца, которая тотъ узолъ розвяжетъ и покажетъ явный ѳальшъ того ихъ листрикейского собору, которымъ людей невинныхъ и неведомыхъ звести усилуютъ. Ачей, дастъ Богъ, вси авторове тое баламутни явное, поганъбени и посрамочени заставши, сами тое непотребное працы и *кламъства* (своего) жаловати будутъ.

А такъ теперъ давши покой той баламутни, о которой и нижей троха

krześcian pobożnych nigdy nie słychał, oprocz bałamutow niektorych Grekow, ktorzy, nie maiąc inszey słusznieyszey wymowki oderwania swego od społeczności kościelney (ktorą byli na synodzie Floreńtskim vczynili, o czym nie tylko historykowie, ale oto y krolowie krześciańscy, iakoś wyszszey czytał, przywileiami swoimi daley a nisz od lat pułtorustu świadectwo daią), przetosz Grekowie (, albo tesz Ruś vporna,) taką bałamutnią swoię vtworzyli y do ludzi niewiadomych za rzecz (iakoby) pewną vdaią.

Czego, iako baczę, y nasza miła Ruś śmie twierdzić, poniewasz, ku zwiedzeniu inszych, y do druku wydać tak iasney potwarzy nie wstydzili się. Na ktorą spodziewam się, że wrychle dostatecznieyszy respons mieć azali będą. Bowiem miłosierdny iest Pan Bog: nie dopuści Swoim wiernym w takowy błąd vpaść, aby mieli fałsz za istotną prawdę przyiąć, a zwłaszcza co się dotycze wiary y sumnienia. Azali naydzie się taki, co ten zawiły y fałszywy węzeł taką szwaycą rozwiąże, isz pokaże iawny fałsz tego ich listrykyiskiego synodu, ktorym ludzi niewinnych y niewiadomych (prostaczkow) zwieść vsiłuią. Azali, da Bog, wszyscy autorowie tey bałamutnie iawney, pohańbieni y posromoceni zostawszy, sami tey niepotrzebney pracy [2] y *kosztu* (, co na tę bałamutnią drukuiąc nałożyli,) żałować będą.

A tak teraz dawszy pokoy tey (ich) bałamutni, o ktorey y niżey szyrsza

[1] опечатка: «тиковая» [2] опечатка: pracey

шырей услышишъ, прыступую до отпису владыки Володымеръского на листъ клирыка Острозъского безъименънаго.

Издано по старопечатному экземпляру, хранящемуся въ Московскомъ Архивѣ Министерства Иностранныхъ Дѣлъ.

sprawa będzie, przystępuię do odpisu władyki Włodzimierskiego na list kleryka Ostrozskiego bezimiennego (, po Rusku wydrukowany, na ktory także po Rusku respons ociec władyka Włodzimierski vczynił, a iam go z Ruskiego na Polskie przełożył, y tu dla wiadomości wszytkim pobożnym krześcianom ‖(201) wpisał; poniewasz y w tym fortel niemały strona przeciwna vczyniła, a to: isz swoy odpis wydrukować dała, a na co odpisowała, tego vtaiła; a teraz, maiąc to oboie w druku, łatwie się każdy prawdy domacać może).

Издано по старопечатному экземпляру, хранящемуся въ Императорской Публичной Библіотекѣ.

ОТВѢТЪ ИПАТІЯ ПОТЕЯ

КЛИРИКУ ОСТРОЖСКОМУ

[1598—99 года].

---

(481) ОТПИ́СЪ

НА ЛИ́СТЪ НИЯ́КОГО КЛИРИКА ОСТРОЗЪСКОГО БЕЗЪИМЕ́НЪНОГО, КОТО́РЫЙ ПИСА́ЛЪ ДО ВЛАДЫ́КИ ВОЛОДЫ́МЕРСКОГО И БЕРЕСТЕЙСКОГО [1].

Псал. 108:

«(Ты, Господи, сотворылъ еси я̀.) Прокленутъ тии, и ты благословиши; востающии на мя постыдятсє» [2].

Златоустый, гом. 11 на посла́ніе до Еѳесиевъ [3]:

«Ни што такъ Пана Бога ку гневови не побужаетъ, яко розоръванье церковное. Бо хотя быхмо незличоные дела добрые чынили, не убежимъ каранья, такъ яко оные, которые тело Его торгали, если быхъмо зупоḽъность и целость церъковъную розорвали».

ODPIS

NA LIST NIEIAKIEGO KLERYKA OSTROZSKIEGO

BEZIMIENNEGO, KTORY PISAŁ DO WŁADYKI WŁODZIMIERSKIEGO Y BRZESKIEGO (NA KTORY LIST IEGO SAM MU IEGO MOŚĆ OCIEC WŁADYKA ODPISUIE).

Psal. 108:

«Oni będą złorzeczyć, a ty dobrorzeczesz; ktorzy na mię powstaią, niech będą pohańbieni (, a sługa Twoy będzie się weselił)».

Chryzostom ś. Hom. 11 na list do Ephezow:

«Nic tak Pana Boga ku gniewowi nie pobudza, iako rozerwanie kościoła Iego. Bo chocia byśmy niezliczone vczynki dobre działali, nie vydziem karania, iako y oni, ktorzy ciało Iego targali, ieśli byśmy zupełność y całość kościelną rozerwali».

---

[1] это заглавіе набрано крупнымъ чернымъ шрифтомъ, съ удареніями [2] Псал. CVIII, 27—28: «— —ю— —да постыдятся, рабъ же Твой возвеселится» [3] этотъ заголовокъ набранъ чернымъ крупнымъ шрифтомъ, съ удареніями

И далий тотьже мовить:

«Скажи ми, прошу тебе: для чого мученичество ||(482) прыймуешъ? не славы ли ради Хрыстовы? И якъ же за Христа жывотъ покладаешъ, а церковъ, для которое Христосъ умеръ, розрываешъ?»

Предмо́ва

до клі́рика Остро́зъского безъимéнъного отъ епи́скопа Володы́мерского и Берестейского Іпатія [1].

Слыши, чоловече добрый хтожъкольвекъ! (Бо ижесь машкарою лице свое закрылъ, трудно тебе познати.) И еслись умысльне для того имя свое затаилъ, жебысь тымъ смелей лаялъ, и непытаный будучи, отповедалъ,—знать, ижесь Катона не читалъ. И видишъ ми се подобенъ быти онымъ комедейнымъ жакомъ, которые, (въ комедияхъ) убравшися въ коштовную одежу, носетъ на собе особу ||(483) царъскую, альбо кнежати якого зацного (, ступаютъ поважне, и готуютъся, якобы што великого и мудрого мовити хотели; а коли се забудутъ, алижъ ти зъ оное поставы поважное смеху и шидеръства полно зъ себе начинять, бо не то што потреба, але што ся навинетъ до губы бредятъ); а коли зъ нихъ зволокутъ царъскую одежу, по старому, яко жакове, по подъоконью (зъ горщъками) старую пѣснь поючи Павъперибусъ, бегаютъ. Власне и ты таковъ ми ся быти видишъ: бо хотяжъ прыоблекълесься особою княжати вельможного, предся тотъ же и таковъ же еси, чымъ и первей былесь; подънялесься речи

Y daley mowi:

«Powiedź mi, proszę cię: dla czego męczeństwo przyimuiesz? azali nie dla sławy Krystusowey? A iakosz za Krystusa żywoth swoy pokładasz, a kościoł Iego, dla ktorego Krystus vmarł, rozrywasz?»

||(202—Ccij) Przedmowa

do kleryka Ostrożskiego bezimiennego od episkopa Włodzimierskiego y Brzeskiego Hipacya.

Słuchay, człowiecze dobry, ktoszkolwiek (iesteś)! (Bo iżeś maszkarą twarz swoię zasłonił, trudno mi cię poznać.) Y ieśliżeś vmyślnie dla tego imię swoie zataił, żebyś tym śmieley łaiał, y niepytany będąc odpowiadał,—znać, iżeś Katona nie czytał. A barzoś podobien owym żakom komedyinym, ktorzy, vbrawszy się w kosztowne odzienie, reprezentuią osobę krolewską, abo iakiego zacnego xiążęcia; a kiedy z nich ono odzienie pozbieraią, po staremu, iako żakowie, od okna do okna biegaiąc, starą piosnkę Pauperibus wolaią. Otosz y ty właśnie takim iesteś: bo chociasz przyoblokłeś się osobą xiążęcia zacnego y wielkiego, przedsię tenże, czymeś był pierwey, iesteś; podiąłeś się rzeczy wielkiey y poważney od xiążęcia iego m., pana swego, do mnie odprawować, ale, iako baczę, obiemaś dosyć nie vdziałał: ani xiążęciu iego m. panu swemu, co y sam w przedmowie (swoiey,) do czytelnika (napisaney,) wyznawasz, a mnie pogotowiu, do ktorego, nie pytany będąc, odpisuiesz, podobno rozumieiąc mię bydź niegodnym

[1] этотъ заголовокъ набранъ крупнымъ шрифтомъ, съ удареніями

великое и поважное отъ княжати его милости, пана своего, до мене отправовати, але, яко бачу, обема еси досытъ не учынилъ: ани княжати пану своему, што и самъ (на себе) въ предмове до чителника вызнаваешъ, а мне (пакъ) поготову, до которого [1], непытаный будучи, отписуешъ, подобно розумеючи мя ‖(484) быти негодного отпису пана своего. Але еслиже его королевская милость помазанецъ Божый и иные (вельможные и) зацные панове сенаторове, духовные и свецкие, не встыдаютъсе до мене писати, певне и твой панъ, до которого-мъ я писалъ, не зельжилъ бы былъ тымъ стану своего княжацъкого, гдебы былъ самъ до мене отписалъ. Бо не розумею того о натуре его добротливой, жебы такъ гордымъ быти мелъ. А *подобно* его десятокъ словъ были бы мудрейшие и у мене *вдячнейшие*, а нижъ тая твоя Быблия, зъ Алъкораномъ помешаная, которое-мъ отъ тебе не потребовалъ. Ведаешъ и самъ, же патриаръха Ияковъ не за Лию, але за Рахелю такъ долго служилъ и трудилъся; такъ же и я—не для жака Острозъского, але для кнежати самого Острозъского працоваломъ. Але колижъ ми тебе Богъ ли, хто ли иный нагодилъ, жесь такъ смелый и без[с]тужий,—паметайже на оные слова поеты зацного Гомеруса, еслись ихъ коли чи‖(485)талъ: «яково слово речешъ, таковоежъ и услышишъ». Не мейже ми за зле, если што несмачного найдешъ, бо то посполитая таковому придается, коли хто непытаный вырывается и отказываетъ кому (на то), о што его не просятъ.

odpisu pana swego. Ale ieśliże iego kro. m. pomazaniec Boży y inni zacni panowie senatorowie, duchowni y świeccy, nie wstydzą się do mnie pisać (y nie maią tego sobie za zelżywość), pewnie y twoy pan, do ktorego-m ia pisał, (namniey) by nie zelżył był stanu swego xiążęcego, gdzieby był sam do mnie (na moie pisanie) odpisał. Bo nie rozumiem tego o (cney y) dobrotliwey naturze iego, żeby tak miał bydź hardym. A *wierz mi*, *żeby* dziesięc słow iego były by mędrsze y v mnie *ważnieysze*, a niszli ta twoia Biblia, z Alkoranem pomieszana, ktoreiem od ciebie nie potrzebował. Gdysz ‖(203) wiesz podobno, że y Iakob patryarcha nie za Elię, ale za Rachelę tak długo służył y pracował; także y ia—nie dla żaka (niedouczonego) Ostrozskiego, ale dla samego xiążęcia Ostrozskiego pracowałem. Ale gdysz mi cię Bog li, albo kto inny nagodził, żeś tak śmiały y bezstuży,—pamiętayże na one słowa [2] zacnego poety Homeryusa, ieśliś ich kiedy czytał: «quale verbum dixeris, tale audies». Nie mieyże mi za złe, ieśli co niesmacznego naydziesz, bo to pospolita (, że) się takiemu przydaie, kto nie pytany wyrywa się y odpowiada temu, o co go nie proszą.

Зачалъ есь, вижу, не зле сперву. Одножъ не вемъ: до кого тые слова евангелские стосуешъ; але подобно до

Zacząłeś, widzę, nie zle spierwu. Iednosz nie wiem: do kogo te słowa Ewangelij ś. stosuiesz; ale podobno do

[1] опечатка: «которой» [2] опечатка: sl*a*owa

м[е]не, укараючи ими, (пишешъ) (Лука 16): «помени, яко восприялъ еси благая (твоя) во животе твоемъ» [1].

Не плети, отче Аврааме! Самъ паметайсе! Ижъ еще не по небу ходишъ, але по тойже земли, по которой и я грешный, съ которое — а што ведати! — пане Аврааме, где ся достанешъ: бо латвей на долъ до преисподнихъ спасти, анижъ на высоту взълетити! Паметай на оные слова, которые сегосветнимъ людямъ радшей, анижъ змерлымъ, служатъ [2] (Иоан. 7): «не судите на лица, но праведенъ судъ судите» [3]; а индей мовитъ (Мат. 7): «не судите, да не осуждени будете: имже бо (486) судомъ судите, судятъ вамъ» [4]. А такъ, пане милый, Авраамє Острозкий! пилнуй себе *: жебысь * и зъ Лазаромъ * своимъ, которого на лони своемъ *пестуешъ*, не досталес[ь]ся на богачово местце: бо ещесь тое пропасти великое, которая межи тобою и мною, не перескочилъ. А хотяжъ (и) я знаюсе быти грешнымъ, не прошу тебе о Лазарову кроплю: ховай ее для себе (самого), жебысь ее собе не ущербилъ! (Вемъ,) жесь еще не Аврамъ, я тежъ не богачъ; але мало не такъ много Лазаровъ овыхъ, яко и богачовъ будетъ въ пекле, которые не духомъ, але маетностью бываютъ нищие, не паметаючи на (оные) слова Хрыстовы: «блажени нищии духомъ, яко тыхъ царествие небесное» [5]. Духомъ, братие, потреба быти убогимъ, не *маетностью*, хочемъ ли ся достати до царествия небесного. Бо слухай, што мовитъ писмо на иншомъ местцу о таковыхъ калекахъ (Сирах. 25): «трохъ особъ ненавидитъ душа моя: убогого пышного, богача кламли-

mnie, (panie kleryku,) karząc mię imi (Lucæ 16): «wspomni, (synu,) żeś odebrał dobra za żywota twego».

Nie pleć (oto), oycze Abramie! Sam na się pomni! Isz ieszcze nie po niebu (latasz), ale po teyże ziemi chodzisz, po ktorey y ia grzeszny, z ktorey — a co wiedzieć! — panie Abramie, gdzie się dostaniesz: bo łatwiey na doł do piekła spaść, a niszli na wysokość wzlecieć! Pamiętay na one słowa, ktore nie zmarłym, ale tego świata ludziom radszey służą (Ioan. 7 [6]): «nie sądźciesz wedle widzenia, ale sądźcie sądem sprawiedliwym»; a indziey mowi (Matth. 7): «nie sądźcie, abyście nie byli sądzeni: abowiem ktorym sądem sądzicie, sądzeni będziecie». A tak, panie miły, Abramie Ostrozski! (Co kozy rzeżesz!) Pilnuy siebie (samego): żebyś y z Łazar*mi* swoi*mi*, co ich *masz* za nadrą, nie dostałeś się na mieysce bogaczowe: bo ieszcześ tey odchłani, ktora miedzy tobą y mną, nie przeskoczył. A chociasz się ia znam bydź grzesznym (człowiekiem), nie proszę cię o kropię Łazarzową: choway ią dla siebie, żeby iey sobie nie vmalił! Gdyżeś ieszcze nie Abraam, ia tesz nie bogacz; ale mało nie tak wiele owych Łazarzow, iako y bogaczow będzie w piekle, ktorzy nie duchem, ale maiętnością bywaią vbodzy, nie pamiętaiąc na słowa Pana Krystusowe: «błogosławieni vbodzy duchem, abowiem ich (iest) krolestwo niebieskie». Duchem tedy, bracie, potrzeba bydź vbogim, nie *suknią*, chcemy li się dostać do krolestwa niebieskiego. Bo słuchay, co mowi pismo na inszym mieyscu (204—Cciij) o takowych kalekach (Sirach 25): «trzech osob nienawidzi dusza moia: vbogiego pysznego,

[1] Лук. XVI, 25 [2] опечатка: «служитъ» [3] Іоан. VII, 24 [4] Мате. VII, 1—2: «——да не судими будете——» * эти три слова въ старопечатномъ эк-рѣ подчеркнуты и на полѣ стариннымъ почеркомъ замѣчено: «зри» [5] Мате. V, 3 [6] опечатка: 6

вого, а старого шаленого (и несмысленоǁ(487)го)» [1]. Отожъ боюся, милый клирику, жебысь и ты не былъ съ початку оныхъ: бо горде тайны Божие судишъ, а на слова апостолские не паметаешъ, который [2] мовитъ (1 Кор. 4): «не судите передъ часомъ, ажъ бы пришолъ Панъ, Который тежъ об[ъ]яснитъ скрытые речи темности, об[ъ]явитъ рады сердецъ, а такъ на тотъ часъ будетъ хвала кождому отъ Бога» [3].

Прочитайже, не гневаючися, сее писанье мое такъ, яко-мъ и я твое прочиталъ, хотя же-мъ тобе на не не заробилъ (и отъ тебе его не потребовалъ). Але ижесь самъ натекъ, приймижъ за вдячне, хотя што и *несмачного* знайдешъ. Але еслижесь бачный—розумею, же на оные слова паметати будешъ (Притч. 9): «обличай премудра, и возлюбитъ тя» [4],—а черезъ тое дай ми покой: бо я съ таковыми машкаръниками (безъименъными) не звыкъ справы мевати. Бо яко самъ ясне поступую, *прото тежъ* не встыдаюся имени своего предъ жаднымъ ǁ(488) на свете. Такъ же и ты, если ся годнымъ того быти чуешъ, открый лице свое, здойми тотъ *личманъ скоморэский*. Вшакъ не у куклы то играти—писмомъ Божиимъ ширмовати! А усхочешъ ли еще чого большей отъ мене,—не далеко Острогъ отъ Володымера: можемъ еще, отче Аврааме, до себе прейти,—еще не утвердися (оная) пропасть межи нами, для которое бы хотящие (прейти отсюду къ вамъ, альбо отъ васъ до васъ) не могли преходити! Да ведь не по небу летаешъ, але по земли, *яко* и я, полъзаешъ! И такъже еси въ дорозе, бежимо оба до

bogacza kłamliwego, a starego szalonego». Otosz boię się, miły kleryku, żebyś y ty nie był z pocztu onych: bo hardzie taiemnice Boże sądzisz, a na słowa apostolskie nie pamiętasz, ktory mowi (1 Cor. 4): «nie sądźcie przed czasem, aszby Pan przyszedł, Ktory tesz oświeci zakrycia ciemności y obiawi rady serc, a tedy chwała będzie każdemu od Boga».

Przeczytayże bez gniewu to pisanie moie tak, iako-m y ia twoie czytał, chociażem tobie na nie nie zarobił. Ale iżeś sam naskoczył, przyimisz wdzięcznie, chocia co y *nie gmyśli swey* naydziesz. Ale ieśliś baczny—rozumiem, że na one słowa pamiętać będziesz (Prouer. 9): «gromi mądrego, a będzie ciebie miłować»,—a przez to day mi pokoy: bo ia z takowemi maszkarnikami (, co się to kryią,) nie zwykłem sprawy miewać. Bo iako sam iaśnie postępuię *y* nie wstydam się imienia swego przed żadnym na świecie, takiesz y ty, ieśli się tego godnym bydź czuiesz, odkryy [5] oblicze swoie, zdeymi tę *maszkarę*. Wszak to nie w łątki grać—pismem Bożym szermować! A zechcesz li ieszcze czego więcey ode mnie,—nie daleko Ostrog od Włodzimi[e]rza: możemy ieszcze, oycze Abramie, przyść do siebie,—(gdysz) ieszcze nie vtwierdzona odchłań miedzy nami, dla ktorey byśmy do siebie przyść nie mogli! Wszak nie pod obłoki latasz, ale po (teyże) ziemi, *po ktorey* y ia, pełzasz! Y także w drodze iesteś, oba bieżemy do kresu (naznaczonego); iednosz nie wiemy, gdzie się przyidzie odpoczywać, bo to nie w naszey

[1] Сирах. XXV, 3–4: «три же вiды возненавидѣ душа моя——убога гóрда, и богата лжива, и стара прелюбодѣя умаляющагося умомъ» [2] опечатка: «которые» [3] 1 Корино. IV, 5: «тѣмже прежде времене ничтоже судiте, дондеже прiидетъ Господь, Иже во свѣтѣ приведетъ тайная тмы и объявiтъ совѣты сердечныя, и тогда похвала будетъ комуждо отъ Бога» [4] Притч. IX, 8 [5] опечатка: odkryi

кресу; одножъ не ведаемъ, где прыйдется отпочивати, бо то не въ нашой моцы, але у Того, Который воздастъ комуждо по деломъ его. Не загледайже ты въ мою манътыку! смотри своее *сукни*, што въ ней несешъ! Бо яко ты моего бремени не понесешъ, такъ ани я твоего. Не мовъ же пышно, бы на зло не вышло. Пану Богу тя поручаю, хотя тебе не знаю.

mocy, ale w Tego, Ktory każdemu zapłaci według vczynkow iego. Nie zaglądayże ty w mantykę moię (, a ia w twoię)! Patrz swoiey *bicsagi*, co w niey niesiesz! Bo iako ty moiego, tak ia twego brzemienia nie poniesiem. Nie mowże pyszno, być na złe nie wyszło. Panu Bogu cię poruczam, chocia cię nie znam.

(489) ОТПИСЪ

клирыкови Остро́зъкому [1].

Яко жекгляръ коли неумелый, пустившися на широкое море, не умеетъ до поръту трафити, але товкучися по мору то сюды, то туды, заледве наконецъ [2] до якого *пристанища*, и то *благого*, приблукается,—такъ*же* власне и ты, по многихъ прикладахъ, и то мало зъ собою згодныхъ, збегавши, ледве еси до конца, и то *непевного*, прибилсе. Поднялесьсе, бачу, не своего дела—писмомъ ширмовати; и штурмуешъ на тую нашу единость и згоду церковную. Але вижу, (же) твое * гороховые * кули * зъ соломеныхъ * делъ *, яко отъ скалы недвижимое, отлетаютъ. Остерегаешъ людей, жебы ся отъ тое единости удаляли, жебы въ ней чого злого не было, и не мало писма назбиралъ еси. Але даремная твоя праца: не потреба было такъ много прыкладовъ збирати; (альбо) подобно ‖(490) боялесьсе, жебысь тыхъ книжокъ своихъ не умалилъ: такесь много въ нихъ доводовъ наклалъ! *Але не хочу тому верити!* Подобно, (жесь) зъ якого ка-

RESPONS

KLERYKOWI OSTROZSKIEMU (BEZIMIENNEMU).

‖(205) Iako kiedy marynarz nieświadomy, puściwszy się na szerokie morze a nie vmieiąc do portu trafić, tłucze się to-sam, to-tam, (tosz potym) zaledwie nakoniec do *brzegu*, y to *ladaiakiego*, przybłąka się,—tak właśnie y ty, (miły kleryku,) po wielu argumentach, y to mało z sobą zgodnych, zbiegawszy, ledwieś do końca, y to *słabego*, trafił. Podiąłeś się, baczę, nie swego rzemiosła—pismem szyrmować; y szturmuiesz na tę naszę iedność y zgodę kościelną. Ale (, iako) baczę, twoie grochowe kule z dział słomianych odlataią, iako od (mocney y) nieporuszoney skały. Ostrzegasz ludzi, żeby się tey iedności wystrzegali (y) żeby w niey czego złego nie było, y nazbierałeś nie mało pisma (przeciwko niey)! Ale daremna twoia praca: nie potrzeba było tak wiele przykładow zbierać; podobnoś się bał tego, żebyś tych książek swoich nie zmalił: takeś w nich wiele dowodow natkał! *A boday bym nie zgadł*! Podobno—z iakiego (heretyckiego) kazania niedouczo-

[1] этотъ заголовокъ напечатанъ чернымъ крупнымъ, не курсивнымъ, шрифтомъ, съ удареніемъ [2] опечатка: «на конеxъ» * эти пять словъ въ старопечатномъ эк-рѣ подчеркнуты и на полѣ стариннымъ почеркомъ замѣчено: «смотри блазенского отвѣту!»

занья недоученого, **(альбо)** чужимъ розумомъ справуючися и позычаючи у людей, чого *во лбе* не доставало, такъ великую обору збудовалъ еси, ижъ заледве *доконъчилъ еси* тое вежи Бабелонъское, и то ледаяко!

Але, яко-мъ съ писанья твоего врозумелъ, бачу, ижесь есть учень академии Острозъское; и еслиже тая годность твоя зъ нее вышла, не леда натуру млодости (sic) твоее **(, ку доброму нахиленую,)** вижу; и сподевалъ быхъ ся, жебы што годного съ тебе напотомъ быти могло, але жебы тою буйностью не пресилилосе, и таковый **(врожоный)** довстипъ в-ни-во-што се не обернулъ. **(Прото,)** жалуючи **(тебе и)** молодости твоее, мушу тебе напоменути: абысь таковыхъ прикладовъ, коли што пишешъ, што-наскромней уживалъ, а не такъ много, ажъ снать и до брыд‖**(491)**кости людемъ учонымъ.

Поведаютъ о зацномъ поете Грецескомъ Пиндарусе, ижъ, написавши вирши неякиесь, невесте велце учоной, которую звали Саѳо, оѳеровалъ, въ которыхъ полно было прикладовъ и подобенъствъ розмаитыхъ. Отъ которое невесты, вместо подякованья, былъ штроѳованъ за то, мовечи: нижъ таковыхъ прыкладовъ потреба людемъ учонымъ уживати, якобы присмачковъ якихъ, альбо яко соли, жебы не назбытъ пересоливати.

А такъ вже теперъ припатримъся твоимъ аръкгуменътомъ **(альбо доводомъ)** и конклюзиямъ: если то правда, што ты мовишъ? то есть: абы въ той нашой зверъху оцукрованой потраве не было трутизны?

Бачу, ижъ ти словъ доставаетъ: много мовишъ, але мало пробуешъ. Бо то есть кгрунтъ твоего всего доводу, яко

nego, cudzym rozumem sprawuiąc się a pożyczaiąc v ludzi, czegoś *doma* nie miał, **(napisał, y)** tak wielką oborę zbudowałeś, że zaledw[i]e tey Babilońskiey wieże ladaiako *odbiegłeś*!

Ale iako-m z pisania twego zrozumiał, widzę, żeś student akademiey **(sławney)** Ostrozskiey; y ieśliże ta godność twoia z niey wyszła, nie lada ingenium młodości twey bydź widzę; y mogło by co godnego bydź z ciebie napotym **(**, gdzieby lepsze *cz*wiczenie przystąpiło, bowiem buyna rola dobrego nasienia potrzebuie**)**; ale żeby ta buyność nie przesiliła się, y takowy dowcip w-niwecz się nie obrocił. Użaliwszy się młodości twoiey, muszę cię napomnieć: abyś takowych przykładow, kiedy co piszesz, **(w miarę y)** co-naskromniey vżywał, a nie tak wiele, asz ad nauzeam ludziom vczonym.

Powiadaią o zacnym poecie Greckim Pindarusie, isz, napisawszy wiersze iakieś, niewieście wielce vczoney, ktorą zwano Sapho, ofiarował, w ktorych barzo wiele było przykładow rozmaitych y podobieństw **(**niezliczonych [1] **)**. Od ktorey białey głowy, miasto podziękowania, był więcey stro‖**(206)**fowan za to, mowiąc: isz takowych przykładow potrzeba ludziom vczonym vżywać, iakoby przysmaczkow iakich, albo iako soli, żeby nie nazbyt przesalać.

A tak iusz teraz przypatrzym się twoim argumentom y konkluzyam: ieśli-*że* to prawda, co ty mowisz? to iest: aby w tey naszey zwierzchu ocukrowaney potrawie nie było trucizny?

Widzę, isz ci słow dostaie [2]: **(bo)** wiele mowisz, ale mało probuiesz. Bo to iest grunt twego wszytkiego dowodu,

[1] опечатка: niezliczon*y*ch [2] опечатка: d*u*staie

бачу (поведаешъ): нижъ тая едн‖**(492)**ность наша не зъгажаетъся зъ волею Божею. Альбо-сь ты порадъцею у Бога былъ, нижъ хочешъ ведати умъ Господень? И припоминаешъ напервей слова зъ листу моего, яко бымъ *ся* тамъ мелъ написати: нижъ лепъшая естъ найгоръшая згода. анижъ найлепшая незгода.

Заправду, человече добрый, видитъ ми ся, иле паметати могу, не тые сутъ слова мое и вырозумене ихъ: абыхъ мелъ згоду злую и незгоду добрую написати. И не до того, яко ты керуешъ, стегаютсе оные слова мои, але ку тому конъцеви, нижъ я прагнулемъ поеднанья и ласки оное первое, которую панъ твой не одно хрестияномъ, але и геретикомъ звыкъ показовати; и хрестияне иногды, безъ обрáзы сумненья своего, съ Туръками покою не бегаютъ, поготову межи самыми хрестияны покой, хотя бы тежъ съ кривдою которое стороны учиненъ былъ, далеко естъ лепъшый, анижъ незгода и война справедливая. Бо вой‖**(493)**на завжды не бываетъ безъ пролитья крови (хрестиянское). А хтожъ такъ безумный будетъ, жебы мелъ такъ злую и непожиточную речъ хвалити?! Але покой хотя подъ часъ и съ кривдою альбо зъ ущирбъкомъ маетности и не по воли другого бываетъ, предся лепшый естъ, а нижъ война крывавая, насправедлившая, а што еще болшого—внутряя, межи домовниками, и въ единомъ панстве, которое жаденъ на свѣте, не только хрестиянинъ, але и поганинъ бачный, не хвалитъ. Опрочъ подобно тебе единого, который прагнешъ крове хрестиянское, а то нижъ большей залецаешъ незгоду, анижли згоду и милость межи хрестияны. Отожъ и я тымъ възглядомъ

iako baczę: isz (powiadasz) **(że)** ta iedność nasza nie zgadza się z wolą Bożą. Alboś ty poradnikiem v Boga był, isz chcesz wiedzieć vmysł Pański? Y przypominasz napierwey słowa z listu moiego, iako bym *ia* tam miał napisać: isz lepsza iest naygorsza zgoda. a nisz nalepsza niezgoda.

Zaprawdę, człowiecze dobry, widzi mi się, ile pamiętać mogę, nie te są słowa moie y wyrozumienie[1] ich: abych miał zgodę złą y niezgodę dobrą napisać. Y nie do tego, iako ty kieruiesz, ściągaią się one słowa moie, ale ku temu końcowi, isz ia pragnąłem poiednania y łaski oney pierwszey, ktorą pan twoy nie iedno krześcianom, ale y heretykom zwykł pokazować; y krześcianie niekiedy. bez obrazy sumnienia swego, z Turkami pokoiu nie biegaią. pogotowiu miedzy samymi krześciańmi pokoy. chocia by tesz **(y)** z krzywdą ktorey strony był vczyniony, daleko iest lepszy, a niszli niezgoda y woyna sprawiedliwa. Bo woyna nigdy nie bywa bez rozlania krwie. A ktosz tak szalonym będzie, żeby miał tak złą y niepożyteczną rzecz chwalić?! Ale pokoy chocia pod czas y z krzywdą abo z vszczerbkiem maiętności y nie po woli drugiego bywa, przedsię lepszy iest. nisz woyna krwawa, naysprawiedliwsza, a co ieszcze więtszego—wnętrzna, miedzy domownikami, y w iednym państwie. ktorey żaden na świecie, nie tylko krześcianin, ale y poganin baczny, nie chwali. Oprocz podobno ciebie iednego, ktory pragniesz krwie krześciańskiey, a to isz więcey zalecasz niezgodę, a niszli zgodę y miłość miedzy krześciańmi. Otosz y ia tym względem napisałem te słowa moie z dokładem dalszym w liście swoim, isz chocia by z vszczyrbkiem y dostoyności

[1] опечатка: wyr*u*zumienie

написалемъ тые слова мое зъ докладомъ далшимъ въ листе своемъ, нижъ хотя бы зъ ущирбкомъ и достойности моее, только бы вере и единости не было противно, просилемъ и прагнулемъ такового покою. Але ты подобносъ на онъ часъ окуляровъ не мелъ, колись тые слова мои чи‖(494)талъ, жесь ихъ недобре зрозумелъ.

Научисяжъ теперъ а ведай, нижъ таковый покой въ кождой речи посполитой естъ лепший далеко, анижъ война внутрьная, которая посполите и панства зъ кгрунту выворочаетъ. Маешъ ясный прикладъ зъ самыхъ Рымляновъ, еслижесь коли давные гистории и справы Рымские читалъ.

Научися и отъ Самого Хрыста Спаса нашого, Цара мирнаго, Который мовитъ (Мат. 5, Лука 6): «еслибы тобе хто далъ поличокъ, наставъ ему и другий; а хто тобе хочетъ отняти сукню, отдай ему и плащъ» [1]. Скажижъ ми, што се тобе тутъ видитъ, мужу добрый? чи не съ кривдою *тутъ* одное стороны? А предъся Хрыстосъ кажетъ, не отдаваючи зла за зло, въ покою заховатисе.

Научисяжъ еще и зъ Давыдомъ мовити (Псал. 119): «со ненавидящими мира бѣхъ миренъ» [2]. Отожъ и ты: гдебысь слова мое такъ выкладалъ, албо ихъ лепей ‖(495) зрозумелъ, не склопоталъ бысь такъ головы, албо не стравилъ бысь, не мовлю—елею, яко оный зацный Демостенъ красомовца, але радшей пива альбо меду, такъ много посиляючися надъ тоею працею, надъ котороюсь подобно килка ночей стравилъ, збираючи тые доводы, которыхъ и мы не примо и овшемъ признаваемо, але з-ынакшимъ вырозуменьемъ, а не съ такимъ, яко ты ими керуешъ.

moiey, tylko by wierze y iedności nie było ‖(207) przeciwno, prosiłem y pragnąłem takowego pokoiu. Ale ty podobno na on czas nie miałeś okularow, kiedyś te słowa moie czytał, żeś ich nie dobrze zrozumiał.

Nauczże się teraz a wiedź, isz takowy pokoy w każdey r. p. iest lepszy daleko, a niszli woyna wnętrzna, ktora pospolicie y państwa z gruntu wywraca. Masz iasny przykład z samych Rzymian, ieśliżeś kiedy dawne historye y sprawy Rzymskie czytał.

Nauczże się y od Samego Krystusa Zbawiciela naszego, Krola spokoynego, Ktory mowi (Matt. 5. Luc. 6): «ieślibyć kto dał policzek, nastaw mu y drugi; a ktoć będzie chciał wziąć suknią, oddayże mu y płaszcz». Powiedźże mi, co się tu tobie widzi, człowiecze dobry? czy nie z krzywdą li *to* iedney strony? A przedsię Krystus (Pan) nie każe oddawać zła za złe, ale zachować się w pokoiu.

Nauczże się ieszcze y z Dawidem mowić: «z tymi, ktorzy pokoiu nie nayrzeli, spokoynie-m się zachował». Otosz y ty: gdzie byś słowa moie tak wykładał, abo ich lepiey zrozumiał, nie zkłopotał byś tak głowy, abo nie strawił byś, nie mowię—oleiu, iako on zacny Demostenes krasomowca, ale radszey piwa abo miodu, tak wiele posilaiąc się nad tą pracą, nad ktorąś podobno *z* kilka nocy zstrawił, zbieraiąc te dowody, ktorych y my nie przemy y owszem przyznawamy, ale z inakszym wyrozumieniem, a nie z takim, iako ty imi kieruiesz.

[1] Матѳ. V, 39—40. Лук. VI, 29: «біющему тя въ ланиту, подаждь и другую: и отъ взимающаго ти ризу, и срачицу не возбрани» [2] Псал. CXIX, 6

Але поступимъ далей до твоихъ ламентовъ, где нарекаешъ, мовечи до мене: «чомужъ, отче владыка, такъ смеле и безпечне замыдляешъ очи, и на ножки выставити всему свету свою несхвалную оцукровати усилуешъ згоду? Поглядижъ теперь окомъ и послухай слухомъ» [1].

Вижу, же ся ажъ назбытъ запалилъ зъ мудрое мовы и ростегаешъ, яко бачу, жакгли красомовъства своего. Толко еще не доставаетъ, жебысь по десператску на небо и на землю (не) нарекалъ зъ великого зажа‖(496)ренья. Але и того полно, што мовишъ: «учинили есте», «звели есте», «зкгвалтили есте», «преступилисте» [2], «посквернили», «нарушили», «погребли светыхъ таланты» и далей.

Неправду мовишъ, бо того всего не доведешъ! Бо и его королевская милость есть въ покою зъ своими подъдаными, ни кому кгвалту не чинитъ, и овшемъ болшей терпитъ своволникомъ вашимъ; а еслиже помагаетъ вере католической, и поки живъ помагати и помножати ее хочетъ,- -достоинъ естъ лепшого отъ васъ пошанованъя, и певне не естъ меншимъ въ той мере одъ оного Великого Костентина и иныхъ побожныхъ царей, вечное памети годныхъ, которые геретиковъ и сцызматыковъ безъзаконныхъ, яко сыновъ противныхъ и непослушныхъ церкви светое, слушне карали и до послушенства светого приводили. Бо такъже власне, яко и вы теперь, оные Арияновe несправедливе на господарей хрестиянскихъ нарекали, мнемаючи, нижъ за ‖(497) православную веру утиски терпели; а вы не только жебысьте кривды якие терпети мели, але еще сами ихъ намъ чините и на почтиво-

Ale podźmy daley do twoich lamentow, gdzie narzekasz, mowiąc do mnie: «czemusz, oycze władyka, tak śmiele y beśpiecznie zamydlasz oczy, y na noszki wystawić wszemu światu swoię nieschwalną ocukrować vsiłuiesz zgodę? Spatrzayże teraz okiem y posłuchay słuchem».

Widzę, żeś się asz nazbyt zapalił z mądrey mowy y rosciągasz, iako baczę, praporce [3] krasomowstwa swego. Tylkoć ieszcze nie dostawa tego, żebyś po desperatsku na niebo y na ziemię narzekał z wielkiego *z* zażarzenia. Ale y tego siła, co mowisz: «vczyniliście», «zwiedliście», «zgwałciliście», «przestąpiliście», «pomazaliście», «naruszyliście», «pogrzebliście świętych talenty» etc.

Nieprawdę mowisz, bo tego wszytkiego nie dowiedziesz! ‖(208—Dd) Bowiem y iego kro. m. iest w pokoiu z poddanemi swoimi, ni komu gwałtu nie czyni, y owszem więcey cie*rz*pi sw*o*wolnikom waszym; a ieśliże pomaga wierze katolickiey, y poki żyw pomagać y pomnażać iey chce,—(zaprawdę) godzien iest od was lepszego poszanowania, y pewnie (że) nie iest mnieyszym w tey mierze od onego Wielkiego Konstantyna y innych pobożnych cesarzow, wieczney pamięci godnych, ktorzy heretykow y schizmatykow bezzakonnych, iako synow przeciwnych y nieposłusznych cerkwie ś., słusznie karali y do posłuszeństwa świętego przywodzili. Bo także właśnie, iako y wy teraz, oni Arryanowie niesprawiedliwie na cesarzow krześciańskich narzekali, mniemaiąc, isz za prawosławną wiarę vciski cie*rz*pieli; ale wy nie tylko żebyście krzywdy iakie cie*rz*pieć mieli, ale ieszcze sami ich nam czynicie y na poczciwości nasze targacie

[1] см. выше, стлбц. 404 [2] опечатка: «пр*и*ступилисте» [3] опечатка: pr*o*porce

сти наше торгаетеся, чого и самъ господаръ не делаетъ.

Папежъ Рымъский, яко тежъ ты поведаешъ, не естъ отъ насъ ошуканъ, ани зведенъ,—кривду намъ чинишъ,—бо добре ведаетъ о вашомъ упоре и непослушенъстве. И владыкове ваши апостатове, которыхъ боронишъ, коли ся ткнутъ сумненья своего, подобно и сами до печатей и (до) подъписовъ своихъ признаютсе. Бо и самъ господаръ ведаетъ [и] сенаторове многие, которымъ ихъ баламутня ведома, яко сами зъ другими мовляли и о то просили, абы ихъ отъ патриаръховъ вызволено,—чого се теперъ невстыдливе запираютъ.

Пани тежъ оная зацная, отъ которое прокураторомъ чинишъся, слушне антимиса съ церъкви позбыла: бо не она его тамъ положила, але тотъ, кото||(498)-рый то въ своей владзы маетъ и тымъ шаѳуетъ. А того не ведаешъ, нижъ, невестою будучи, презвитерови до церкви соборное ходити [и] недели на своей черзе (въ соборе) служити (, яко былъ повиненъ,) заказывала; ктому и въ [1] своей церкви попови не въ свое время, але ажъ коли сама захотела, молитвы и пения отправовати казала, большей ѳолькгуючи вчасови своему, анижъ порадъкови церковному и времени на все уставленному. Церкви тежъ, ани дверамъ, ни який кгвалтъ не сталъсе: бо и престолъ мурованый целъ, и все въ цалости зостало, опрочъ анътимиса; и тотъ съ прыстойною [2] учтивостью, яко до храму Божого вшедши, коли ся вечерня отправовала, взятъ естъ,—што и самъ презвитеръ тое церкви сознаетъ.

Замешанья и буръды Виленъское вашыжъ сцызматикове, а што горъшая—жонъки, которые оною церъковью справуютъ, были причиною, нижъ не

się, czego y sam pan zwierzchny nie czyni.

Papiesz Rzymski, iako tesz ty powiadasz, nie iest od nas oszukany, ani zwiedziony,—krzywdę nam czynisz,—bo wie dobrze o waszym vporze y nieposłuszeństwie. Y władykowie waszy (a) apostatowie (naszy), ktorych bronisz, kiedy się tkną sumnienia swego, podobno y sami do pieczęci y podpisow swoich przyznaią się. Bo y sam iego kro. m. wie y senatorowie mnodzy (wiedzą), ktorym ich bałamutnia świadoma, iako sami z drugimi mawiali y o to prosili, aby ich od patryarchow wyzwolono,—czego się teraz niewstydliwie zapieraią.

Pani tesz ona zacna, od ktorey prokuratorem vczyniłeś się, słusznie antymisa (to iest portatylem) z cerkwi pozbyła: bo nie ona go tam położyła, ale ten, ktory to w swey władzy ma y tym szafuie. A tego nie wiesz, isz, niewiastą będąc, prezbiterowi do cerkwie katedralney przychodzić y niedziele na swey kolei służyć (, iako był powinien,) zakazowała; ktemu y w swey cerkwi popowi nie w zwykłe czasy, ale asz kiedy sama zachciała, modlitwy et officia odprawować kazała, więcey folguiąc wczasom swoim, a nisz porządkowi kościelnemu y czasowi na wszytko vstanowionemu. Cerkwi tesz, ani drzwiam, żaden się gwałt nie||(209) zstał: bo y ołtarz murowany cały, y wszytko w całości zostało, oprocz antymisa; y ten z przystoyną vczciwością, iako do domu Bożego wszedszy, gdy się nieszpor odprawował, iest wzięty,—co y sam prezbiter tey cerkwie zeznawa.

Zamieszania y burdy Wileńskiey waszysz schizmatykowie, a co gorsza—żonki, ktore oną cerkwią sprawuią, były przyczyną, isz nie mało ludzi

[1] опечатка: «вы» [2] опечатка: «прыстойно*стью*»

мало людей невиннъныхъ побито, поранено. (499) А ты предъся смеешъ то намъ причитати, што вашижъ наброили! Але ачей панъ помъститься кривды своее, ижъ таковые своволъникове [в]озмутъ заплату свою. А того чи запаметалъ еси: хто митрополита злупилъ зъ его власныхъ добръ аръхиепископъскихъ? Але, дастъ Богъ, не долго того ждати: вернете зъ лихвою!

Светыхъ отецъ Греческихъ, яко и Латинъскихъ, которыхъ однако и заровно въ почтивости маемъ и славимъ—Ѳеанасия, Василия Великого, Григориевъ обудвухъ, Златоустого, Кириловъ обеюхъ, Епиѳания, Амъбросия, Авъкгустина, Геронима, Григория, Леонътия Великого и иныхъ—наследуючи науки ихъ, пределовъ не преступили есмо: бо намъ ничого противного зъ нихъ не покажешъ, ани доведешъ, только яко ворона—одножъ да одно кракаешъ.

А што припоминаешъ соборъ Никейский—якобы его Латинъникове посквернили придаткомъ онымъ (500)—похоженьемъ Духа Светого «и отъ Сына»,—спросне на томъ мылишъсе. Абовемъ еще передъ Латинъниками соборъ вселенъский перъший Костенътинопольский много речей соборови Никейскому первому унялъ, много придалъ. Чи вжежъ тымъ соборъ Никейский оные отцы светые посквернили? Ижъ то, што правда была, придали. Тымъ же способомъ и тотъ придатокъ въ симъволе естъ правдивый. А хто того не веритъ, Ариянинъ естъ и геретикъ спросный, чинечи Сына Отцеви въ существе неровного, и задаетъ кламъство Сынови Божому, Который мовитъ: «вся елика маетъ Отецъ, Моя суть; сего ради рехъ **(вамъ)**, яко отъ Мене приймет»[1].

niewinnych pobito y poraniono. A ty przedsię śmiesz to nam przyczytać, co waszysz nabroili! Ale azali pan pomści się krzywdy swoiey, isz takowi swowolnikowie wezmą zapłatę swoię. A tegoś czy zapamiętał: kto mitropolita złupił z iego własnych dobr mitropolich? Ale, **(aza)** da Bog, nie długo tego czekać, **(że)** wrocicie z lichwą!

Świętych oycow Greckich, iako y Łacińskich, ktorych iednako y zarowno w poczciwości mamy y wychwalamy—Atanazyusza, Bazylia Wielkiego, Grzegorzow obudwu, Chryzostoma, Cyryllow obu, Epiphaniusza, Ambrozya, Augustyna, Hieronima, Grzegorza, Leona Wielkiego y innych—naśladuiąc ich nauki, granic nie przestąpiliśmy: bo nam z nich nic przeciwnego nie pokażesz, ani dowiedziesz, tylko iako wrona—iednosz a iedno krac[z]esz.

A co przypominasz koncylium Niceńskie—iakoby go Łacinnikowie pomazali przydatkiem onym o pochodzeniu Ducha Ś. «y od Syna»—mylisz się na tym sprośnie. Bo ieszcze przed Łacinnikami synod powszechny pier[w]szy Konstantynopolski wiele rzeczy soborowi Niceńskiemu pier[w]szemu viął, wiele **(y)** przydał. Izali iusz tym synod Niceński oni oycowie ś. pomazali? **(A to:)** isz to, co prawda była, przydali. Tymże sposobem y ten przydatek w symbole iest prawdziwy. A kto tego nie wierzy, Aryaninem iest y heretykiem sprosnym, czynią[c] Syna Bożego Oycowi w istności nierownym, y zadaie kłamstwo Synowi Bożemu, Ktory mowi (Ioan. 16): «wszytko, cokolwiek ma Ociec[2], Moie iest; dla tegożem powiedział, że z Mego wezmie». A te[3] słowa mowi o Duchu Ś., o kto-

[1] Іоан. XVI, 15 [2] опечатка: Ocеес [3] опечатка: *ale*

А тые слова мовитъ (такъ) о Духу Светомъ, о который артыкулъ и Еванъгеликове, съ которыми ся противъ насъ братаете, васъ за геритиковъ маютъ, опрочъ Арианов, которымъ праве у ноту догодили есте, ку пониженью бозъства Сына Божого.

ry artykuł y Ewangelikowie, z ktorymi się przeciw nas bratacie, was za heretyki maią, oprocz (samych) Arryanow, ktorym ‖(210—Ddij) prawie w notę dogodziliście, ku poniżeniu bostwa Syna Bożego.

А такъ о тыхъ всихъ непожиткахъ, которые ‖(501) выличаешъ, якобы съ тое единости урости мели, и по тисечъ кроть тобе (смеле) задати могу, же ся мылишъ [1] съ правдою, и «сия глаголяй, собе досаждаешъ» [2]. Бо не зъ насъ, але зъ васъ самыхъ тое замешанье дееться; а мы ради быхмо покоеви. Чи мы на сеймикахъ шляхту бунтуемо? чи мы на сеймы позываемъ [васъ]? а господара короля и пановъ радъ [чи мы] турбуемъ [и] справами речи посполитое мешаемъ? Але хочешъ ли лепей познати добрые овощи тое светое единости, читайже пилней (тотъже) листъ мой, до кнежати его милости писаный, въ которомъ тые пожитки, хотяжъ вкратце, суть описаны: азали ся зъ нихъ чого доброго научишъ.

A tak o tych wszytkich niepożytkach, ktore wyliczasz, iakoby z tey [iedności] vrość mieli, y po tysiąc kroć [3] tobie zadać mogę, że się mylisz [4] z prawdą, y «to mowiąc, sam siebie potępiasz». Bo nie z nas, ale z was samych to zamieszanie dzieie się; a my radzi byśmy pokoiowi (swemu). Czy my na seymikach ślachtę buntuiemy? czy my na seymy pozywamy was? krola iego m. y panow rad czy my turbuiemy y sprawami rzecz po. mieszamy? Ale chcesz li lepiey poznać dobre owoce tey iedyności ś., czytayże pilnie list moy, do xiążęcia iego m. pisany, w ktorym te pożytki, chociasz na krotce, są opisane: azali się z nich czego dobrego nauczysz.

А што ся дотычетъ справъ Корцырскихъ, съ которыхъ смешки строишъ, ино мы не то за кгрунтъ всего добра тое единости почитаемъ, але въ догматахъ веры светое полегаемъ, на поважности писма светого и светыхъ (богоносныхъ) отецъ и соборовъ ‖(502) вселенскихъ. А если-мъ о томъ зменку учинилъ въ листе своемъ, ино для тое причины: показуючи то, же и межи власными Греками лепшая милость покazуеться ку Рымляномъ, анижъ межи вами; а ку тому: ижъ еще неякие знаки оное перъвое единости межи ними зостали, не такъ яко тутъ все пропало. А певне—ижъ то не поне-

A co się dotycze spraw Korcyrskich, z ktorych śmieszki [5] stroisz, tedyć y my nie to za grunt wszytkiego dobrego tey iedności poczytamy, ale w naukach wiary ś. polegamy, na poważności pisma ś. y świętych oycow y na koncyliach powszechnych. A ieśliże-m o tym zmiankę vczynił w liście moim, tedy-m to dla tey przyczyny (vdziałał): pokazuiąc to, że y miedzy własnymi Grekami lepsza miłość pokazuie się ku Rzymianom, a nisz miedzy wami; y to: że ieszcze ni[e]iakie znaki oney pier[w]szey iedności miedzy nimi zostały, nie tak iako tu wszytko zgasło. A pewnie—isz to nie poniewolnie (działaią), iako ty śmiesz

[1] правильнѣе и точнѣе: «мияешъ» [2] Лук. XI, 45 [3] опечатка: k*orć* [4] правильнѣе и точнѣе: miiasz [5] опечатка: *sz*mieszki

вольне, яко ты смеешъ удавати, не бывши тамъ, але зъ доброе воли своее, знаючи то, ижъ едина церковъ была передъ тымъ Греческая зъ Рымъскою,—сведоми добре вси, которые въ тамътыхъ краяхъ бываютъ и оныхъ Грековъ знаютъ, не Костентинополскихъ грубияновъ и неволниковъ Турецкихъ, не ихъ грубые и спросные, съ Турецкими помешаные, обычае, але оныхъ Грековъ зацьныхъ, шляхту старожитную, волную, которые маютъ [1] сполкованье зъ Латинъниками, и обычае ихъ далеко учтившие, нижли вашихъ Турко-Грековъ. Не дивуюсе прото, ижъ ты [2], яко неведомый, иначей то (503) выкладаешъ, бось тамъ не бывалъ.

Кретеньчикове, о которыхъ ты баешъ, якобы мечемъ отъ Венетовъ зголдовани [3] быти мели, ижъ на сесь часъ не меломъ при собе гисториковъ, не хочу за певную твердити. Але, если добре наметаю, читалемъ, ижъ цесаръ Греческий Крету даровалъ былъ неякому [4] Бонифацыеви, *маръхионови* зъ Монтеѳарату, который потомъ за малую суму пенезей продалъ то Венетомъ. А ведже не идетъ то за тымъ, жебы цесаръ и маркграбя съ Кретою и волности шляхетские мели продати,—чого учинити не могли. Але якожъ колвекъ естъ, атоли и теперъ Венетове вшелякими вольностями речъ посполитую Кретенскую даруютъ, окрашаютъ и велце ихъ у себе важатъ и на дыкгънитарства прекладаютъ.

Западисяжъ * ты * зъ онымъ * твоимъ * байрамомъ * Татарскимъ! до которого прировнываешъ справы и звычае Корцырскихъ и Кретеньскихъ Грековъ! (504) Бо хтожъ бы кольвекъ

vdawać, nie bywszy tam, ale z dobrey woli swey, znaiąc to, isz iedyna cerkiew była przed tym Grecka z Rzymską,—świadomi dobrze wszyscy, ktorzy w tamtych kraiach bywaią y onych Grekow znaią, nie Konstantynopolskich grubianow y niewolnikow Tureckich, ani ich grube y sprosne, z Tureckimi pomieszane, obyczaie, ale onych (, mowię,) Grekow zacnych, szlachtę starożytną, wolną, ktorzy maią [5] społkowanie z Łacinnikami, y obyczaie ich daleko vczciwsze, a niszli waszych Turko-Grekow. Przeto nie dziwuię się (temu), isz ty, iako niewiadomy, inaczey to wykładasz, boś tam nie bywał.

Kreteńczykowie (tesz), o ktorych ty baiesz, iakoby mieczem od Wenetow zhołdowani bydź mieli, isz na ten czas nie miałem przy sobie historykow, nie chcę za pewną twierdzić. Ale, ieśli do-(211)brze pamiętam, *co-m* czytał, isz cesarz Grecki Kretę darował był nieiakiemu Bonifacyuszowi, *margrabi* z Monteferatu, ktory potym za małą sumę pieniędzy przedał ią Wenetom. A wszakże nie idzie to za tym, żeby cesarz (, także) y margrabia, z Kretą y wolności szlacheckie mieli przedawać,—czego vczynić nie mogli. Ale iakosz kolwiek iest, atoli y teraz Wenetowie wszelakimi wolnościami rzecz pospolitą Kreteńską nadaią, ozdobiaią y wielce ich v siebie poważaią y na dygnitarstwa przekładaią.

Zapadnisięsz ty z onym twoim bayramem Tatarskim! do ktorego przyrownywasz sprawy y zwyczaie Korcyrskich y Kreteńskich Grekow! Bo ktosz by kolwiek był taki, chocia Rzymianin,

[1] опечатка: «маючи» [2] опечатка: «тые» [3] опечатка: «зголдавани» [4] опечатка: «неякоку» * эти пять словъ въ старопечатномъ эк-рѣ подчеркнуты и на полѣ стариннымъ почеркомъ замѣчено: «зрп» [5] опечатка: maiąc

былъ такий, хоть Рымлянинъ, Грекъ ли, Русинъ ли, албо Полякъ, который бы тыхъ церемоний Татаръскихъ, хотя (и) по неволи, наследовалъ! Баръзо быхъ о его спасению вонтъпилъ, поневажъ Самъ Христосъ Збавитель нашъ мовитъ (Мат. 10): «всякъ убо иже исповѣстъ Мя предъ чоловеки, исповѣмъ его и Азъ предъ Отцемъ Моимъ, Иже на небесехъ» [1]. Хиба если только ты съ швоими новыми теолокгами такъ еси мудеръ, жебысь ихъ мелъ объмовити, ижъ въ томъ греха не маютъ, же то по неволи делаютъ! Але всимъ такимъ быти у беса и зъ обмовою твоею таковою!

Grek li, Rusin li, albo Polak, ktory by tych cerymoniy Tatarskich, chocia po niewoli, (zażywał y) naśladował! Barzo bym o iego zbawieniu wątpił, poniewasz Sam (Pan) Krystus Zbawiciel nasz mowi (Matt. 10): «wszelki, ktory by Mię wyznał przed ludźmi, wyznam go y Ia tesz przed Oycem Moim, Ktory iest w niebiesiech». Chyba ieśli tylko ty z swoimi nowymi teologami takeś mądry, żebyś ich miał obmowić, isz w tym nie grzeszą, że to po niewoli czynią! Ale wszytkim takim bydź v dyabła y z obmową twoią taką!

А ижъ ми зычишъ побывати у Оръде за чужою стравою, подобно за овакою, коли Татарове, тутъ приехавши, у лыкахъ отселя до Оръды хрестиянъ провадятъ,—ино еслиже для байраму, которого не ганишъ, пристойней тобе, клирикови, тамъ ехати [и] въ таковомъ пасанью [2] ходити (бо часомъ и тутъ за ‖(505) шкатулы чужие, хто ихъ лупаетъ, такъ на рыцерство пасуютъ), анижъ епископови цнотливому, покинувши свою параѳию. А еслиже розумеешъ, же тамъ не добре, ино яко я тобе зъ милости хрестиянское того не зычу, такъ же и ты мне не маешъ чого зычити, паметаючи [3] на оные слова: «чого бысь не хотелъ, абы тобе иный не учынилъ, стережи, абысь того коли другому не делалъ» [4], а по старосвецъку мовечи: «што тобе не мило, того другому не зычъ».

A isz mi życzysz pobywać w Ordzie za cudzą strawą, podobno za owaką, kiedy Tatarowie, tu przyiachawszy, potym ztąd w łykach krześcian do Ordy prowadzą,—tedy ieśliże dla bayramu (Tatarskiego), ktorego nie ganisz, przystoyniey tobie, klerykowi, tam iachać y w takich pasaniach chodzić (bo czasem y tu za szkatuły cudze, kto ich łupa [5], tak na rycerstwo pasuią), a nisz (mnie,) biskupowi cnotliwemu, porzuciwszy swoię dyocezyą. A ieśliże rozumiesz, że tam nie dobrze, więc iako ia tobie z miłości krześciańskiey tego nie życzę, także y ty mnie nie masz czego życzyć, pamiętaiąc na one słowa (Tob. 4): «czego byś nie chciał, aby tobie inszy nie czynił, waruy, byś tego kiedy drugiemu nie działał», a po staremu mowiąc: «co tobie nie miło, tego drugiemu nie życz».

А о инъшихъ, которые часомъ бываютъ въ церъквахъ католическихъ и припатруются церемониямъ и службе Божой,—а хто такъ спросне, яко ты, судити ихъ будетъ? Хиба если бысь

A o inszych, ktorzy czasem bywaią w kościelech katolic‖(212—Ddiij)kich y przypatruią się ceremoniam y służbie Bożey, — a kto tak sprosnie, iako ty, posądzać ich będzie? Chyba ieśli byś

[1] Матѳ. X, 32 [2] опечатка: «писанью» [3] опечатка: «пометаючи» [4] Товит. IV, 15: «и еже ненавидиши, да ни комуже твориши» [5] опечатка: lupa

хотелъ самъ пана своего власного о то штроѳовати, который не разъ, провадечи его королевъскую милость до костела Рымъского, въ немъ бывалъ и шапку (зъ головы) зыймовалъ зъ учтивостью.

А што поведаешъ, ижъ его княжацкая милость ‖(506) панъ твой по Корърцырахъ не бывалъ и молодости летъ своихъ на марнотравстве и роспустахъ по бруку не тратилъ,—певне и панъ воевода Троцкий, зацное княжа, не вспоминаючи иныхъ (многихъ), яко аръцыбискупа и канъцлера Коронъного и иныхъ многихъ зацъныхъ и вельце ученыхъ *людей*, если што ведають и умеють, (наболей) ве Влошехъ того научилисе. Якожъ панъ воевода Троцкий, который въ оныхъ краяхъ и въ многихъ иныхъ бывалъ,—неursusталъ для того жебракомъ, ани за марнотра*в*ство то ему почитается. И твоему кнежати не прибыло тымъ скарбовъ, ижъ тамъ не бывалъ. Знаемъ многихъ людей зацныхъ и велможныхъ, которые, дома седячи, зъ великихъ пановъ сталися калеками. И зась многие суть, которые ве Влошехъ и в-ынъшихъ краинахъ далекихъ перекгрыновали, уходечи обжиръства домового, которое не только до сытости и до пиянъства, але тежъ часомъ и до вомиту звыкло бывати,—а предъся то‖(507)ю перекгрынацыею отчизны не потерали. Такъже и его княжацъкая милость панъ твой безъ марнотра*ть*ства могъ бы то учинити: не нарушилъ бы тымъ панъства своего! А такъ не мелесь, брате, слушное причины тыхъ ганити, которые ездятъ по свету видети то, што естъ годного ку виденью, и доведатися того, што естъ пожиточно ведати: бо того тутъ ани въ Польще, ани въ Литве, пого-

chciał sam pana swego własnego o to strofować, ktory nie raz, prowadząc iego kro. m. do kościoła Rzymskiego, w nim bywał y z vczciwością (tam) czapkę zeymował.

A co powiadasz, isz iego xiążęca mość pan twoy po Korcyrach nie bywał y młodości lat swoich na marnotra[w]stwie y rospustach po bruku nie tracił,—pewnie y pan woiewoda Trocki, zacne xiążę, nie wspominaiąc inszych, iako arcybiskupa (Lwowskiego) y kanclerza Koronnego y innych mnogich zacnych y wielce vczonych *panow*, ieśliże co wiedzą abo vmieią, (pewnie nie doma, ale) we Włoszech tego się vczyli. Iakosz (y iego m.) pan woiewoda Trocki, ktory w onych krainach y w inszych wielu bywał,—nie został dla tego żebrakiem, ani za marnotractwo to iemu poczyta się. Y twemu xiążęciu nie przybyło [1] tym skarbow, isz tam nie bywał. Znamy wiele ludzi zacnych y wielmożnych (stanow), ktorzy, doma siedząc, z wielkich panow zostali kalekami. Y zasię wiele takich iest, ktorzy we Włoszech y w inszych krainach dalekich peregrynowali, vchodząc obżerstwa domowego, ktore nie tylko do sytości y do piiaństwa, ale tesz czasem et ad vomitum zwykło bywać,—a przedsię tą peregrinacyą oyczyzny nie stracili. Także y iego x. m. pan twoy bez marnotractwa mogł by to vczynić: nie naruszył by tym państwa swego! A tak nie miałeś, bracie, słuszney przyczyny tych ganić, ktorzy ieżdżą po światu widzieć to, co iest godnego ku widzeniu, y dowiedzieć się tego, co iest pożytecznego ku wiadomości: bo tego tu ani w Polszcze, ani w Litwie, a pogotowiu ani na Wołyniu swoim nie naydziesz, chyba byś chciał

[1] опечатка: przybiło

товью ани на своемъ Волыню (, ани въ Руси) не знайдешъ, хиба бысь хотелъ прехвалный свой Колеюмъ Острозъский такъ зацный мети, до которого для наукъ зо всего света подобно люде на каждый день стекаютъся!

Поведаешъ далей, ижъ его княжацкая милость чужими пстротинами веры своее не помазалъ, якобы иные вси, которые перекгрынацынми бавилися, веру свою посквернили. Хиба еслиже розумеешъ о геретикахъ, которые ся до католиковъ наворочаютъ, (508) же тые веру свою помазали, тымъ обычаемъ и ты горъший еси надъ геретиковъ оныхъ, которые отъ ереси своее, ве Влошехъ побывавъши, наворочаются до католическое веры! А католикове правые, якими тамъ ездятъ, такимижъ и до дому ворочаются.

А затымъ радъ быхъ тебе спыталъ: которые то суть отци старъшие, которыхъ веры [панъ твой] не посквернилъ? Бо еслиже розумеешъ о светыхъ отцахъ Греческихъ, ино далеко ся съ правдою мияешъ. Абовемъ светые * отци * Греческие * ясне научаютъ, ижъ Духъ Светый походитъ «и отъ Сына», и чистецъ признаваютъ, и маютъ въ почтивости старейшенъство Петрово, и найвышъшого епископа, ку тому—верують, ижъ души светыхъ видятъ обличье Божое, и инъшые тымъ подобные артыкулы вызнаваютъ, чого всего вы невстыдливе противъ науки ихъ власное запираетеся. А если бысь того хотелъ прети и што противного задати хотелъ, стережи, абыхъ (509) тебе ихъ сведецътвы по горъло не натъкалъ, и явне тебе ими поконалъ. Але если же розумеешъ прародителей (, то есть продковъ) его милости, правъду мо-

przechwalne swoie Ostrozski[e] Kolegium tak zacnym mieć, do ktorego dla nauk ze wszytkiego świata podobno ludzie na kożdy dzień zieżdżaią się!

Powiadasz daley, isz iego x. m. cudzemi pstrocinami wiary swey nie pomazał, iakoby inni wszyscy, ktorzy peregrinacyami się bawili, wiarę swoię pomazali. Chyba ieśliże rozumiesz o heretykach, ktorzy się do katolikow nawracaią, że ci wiarę swo(213)ię pomazali, tym kształtem y ty gorszyś nad heretykow onych, ktorzy od herezij swoiey, we Włoszech pobywawszy, nawracaią się do katolickiey wiary! A katolikowie prawdziwi, iakimi tam ieżdżą, takimisz y do domu wracaią się.

A zatym rad bym cię zpytał: ktorzy to są oycowie starszy, ktorych wiary pan twoy nie pomazał? Bo ieśliże rozumiesz o oycach śś. Greckich, tedy daleko się z prawdą miiasz. Abowiem święci oycowie Greccy iaśnie nauczaią, isz Duch Ś. pochodzi «y od Syna», y czyściec przyznawaią, y starszeństwo Piotrowe maią w poczciwości, y nawyszszego biskupa (Rzymskiego), ktemu—wierzą, isz dusze świętych widzą oblicze Boże, y insze artykuły tym podobne wyznawaią, czego wszytkiego wy niewstydliwie przeciw nauki ich własney przycie. A ieśli byś chciał tego przeć y co przeciwnego temu zadać, strzeż, abych ciebie ich świadectwy po gardło nie natkał, y iawnie cię imi pokonał! Ale ieśliże to rozumiesz o rodzicach iego x. m., prawdę mowisz. Ale iakobyś tesz mowił: iaką wiarę (z vrodzenia) przyiął, takąsz y zachował, bo y oni schizmaty-

* эти три слова въ старопечатномъ эк-рѣ подчеркнуты и на полѣ старинным почеркомъ замѣчено: «лжешъ на отцовъ светыхъ!»

винъ. Але якобысь тежъ мовилъ: якую веру принялъ, такуюжъ и задеръжалъ, бо и они сцызъматыками были [1],—не я ихъ въ томъ штроѳую, але власные писма светыхъ отецъ.

А на оные слова, нжъ его княжацкая милость до Рыму ани самъ ехати, ани (тамъ) слати не хотелъ,—не дивуюсе тому! Старая приповесть Латинъская: «не всимъ дано естъ доступити Коринту»! Иоан. 6: «ани хто можетъ прийти до Сына, аще не Отецъ привлечетъ его» [2]. Але мы, которые добре дорогу ведаемъ, и если того потреба будетъ, опять тамъ, дастъ Богъ, поедемъ, и благословения отцовского и апостолского, яко наместника Хрыстова, просити не встыдаемося (абовемъ и Хрыстосъ мовитъ (Лука, 10): «хто васъ слухаетъ, Мене слухаетъ; а хто вами гордитъ, Мною‖(510) гордитъ» [3]), и ноги * его * пречесные * целовати * не брыдимся *. Поневажъ многихъ товаришовъ тое покоры, зацнейшихъ надъ себе, маемо, яко: цесаровъ, королей, монарховъ великихъ хрестиянскихъ, абы ся пророчество Исаино, о Хрысте реченое, въ наместнику Его исполнило (Исай. 49): «и будутъ царие доители твое, и княгини кормители твое, и до земля ницый поклонятъ ти ся, и прахъ ногу твоею оближутъ» [4]. Покажижъ ми, где тое пророчество въ царехъ сегосветнихъ за часовъ Хрыстовыхъ исполнилосе, ажъ по вознесению Хрыстовомъ? Которые [5] не взглядомъ чоловека тленънаго, чимъ естъ и папежъ, але взглядомъ достоинства и враду его, который маетъ въ церкви Божой, нижъ естъ наместьникомъ Хрыстовымъ,

kami byli,—nie ia ich w tym strofuię, ale własne pisania oycow ś.

A na one słowa, isz iego x. m. do Rzymu ani sam iachać, ani słać nie chciał,—nie dziwuię się temu! Stara przypowieść Łacińska: «non omnibus datum est adire Corintum»! Ioan. 6: «ani kto może przyść do Syna, ieśliże go (Sam) Ociec nie przyciągnie». Ale my, ktorzy dobrze drogę wiemy, y ieśli tego potrzeba będzie, zasię tam, da Bog, poiedziemy, y błogosławieństwa oycowskiego y apostolskiego, iako namiestnika Krystusowego, prosić nie wstydamy się (abowiem y Krystus (Pan nasz) mowi (Lucæ [6] 10): «kto was słucha, Mnie słucha; a kto wami gardzi, Mną gardzi»), y nogi iego zacne całować nie brzydziemy się. Poniewasz wielu towarzyszow tey pokory (ś.), zacnieyszych nad siebie, mamy, iako: cesarzow, krolow (y) monarchow wielkich krześciańskich, aby się proroctwo Izaiaszowe, o Krystusie rzeczone, w namiestniku iego wypełniło (Isaiæ [7] 49): «y będą krolowie piastunowie twoi, y krolowe piastunkami twoimi, twarz na ziemię spuści‖(214)wszy, będą tobie modlę czynić, a proch z nog twoich lizać będą». Pokaszże mi, [gdzie] to proroctwo w krolach tego świata za czasow Krystusowych spełniło się, asz po wstąpieniu Iego na niebo? Ktor[z]y nie względem człowieka śmiertelnego, iakim iest papiesz, ale względem dostoyności y vrzędu iego, ktory ma w kościele Bożym, (a to) isz iest namiestnikiem (Pana) Krystusowym, to radzi czynią. Y my wdzię-

[1] послѣ этого слова, въ оригиналѣ $1/2$ строки оставлены пустыми [2] Іоан. VI, 44 [3] Лук. X, 16: «— —отметаяйся васъ, Мене отметается» * эти пять словъ въ старопечатномъ эк-рѣ подчеркнуты и сверху страницы старинным почеркомъ замѣчено: «проклятый!» [4] Исаія, XLIX, 23: «— —кормителіе— —кормилицы— —до лица земли— —» [5] т. е. цари [6] опечатка: Luce [7] опечатка: Isaie

то ради чинять. И мы вдячне тое ярмо на себе приймуемъ, и легкое намъ быти узнаваемъ, бо не хочемъ людми «твердое крщыцы и необрезанъного серъца» [1] быти; волимо Хрыстово ярмо надъ собою мети, а нижли Турчина преклято(511)го и смродливого, который своимъ ярмомъ дуситъ вашихъ бедныхъ патрияръховъ, которые папежа, то естъ старшого епископа и пастыра (Хрыстова и) всее церкви католическое, яко брата и отца своего, ижъ слухати не хотели, отожъ досталисе [2] тому спросному тиранънови въ опанование, которого слухати мусятъ, и одъ него достоинства свое берутъ.

А што мовишъ, ижъ его княжацкая милость панъ твой не естъ Павломъ, ани папежъ Петромъ,—правду мовишъ, же [панъ твой] не естъ Павломъ, ани его наместникомъ. Але папежъ— хотя мовте, што хочете, быстe ся и *надсели*, волаючи и не признаваючи его тымъ—естъ правъдивымъ Петра светого наследникомъ и наместникомъ. (Галат. 1) И Павелъ апостолъ не для Ерусалима до Петра приходилъ, яко ты вывращаешъ; але пришолъ до Ерусалима для Петра, абы его видети могъ [3].

А если же идетъ о местца оные светые, ижъ (512) ихъ величаете, певне и мы ихъ чтимо, яко такие, на которыхъ Хрыстосъ Богъ нашъ «справилъ намъ спасение» наше, яко мовитъ писмо (Псал. 73), «посреди земля» [4]; але не для теперешнее веры, бо тамъ ее теперъ на оныхъ местъцахъ ани знати, для малости хрестиянъ, поневажъ вси оные местца светые полъны Махометановъ. Але если же местце оное такъ

cznie to iarzmo na siebie przyimuiemy, y lekkie się nam widzi, bo nie chcemy bydź ludźmi «twardey krzczyce y nieobrzezanego serca»; wolémy iarzmo Krystusowe nad sobą mieć, a niszli Turczyna przeklętego y smrodliwego, ktory swoim iarzmem dusi waszych biednych patryarchow, ktorzy papieża, to iest starszego biskupa y pastyrza wszytkiego kościoła powszechnego, iako brata y oyca swego, isz słuchać nie chcieli, otosz dostali się temu tyrannowi sprosnemu w opanowanie, ktorego (radzi-nie-radzi) słuchać muszą, y od niego dostoieństwa swoie biorą.

A co mowisz, isz iego x. m. pan twoy nie iest Pawłem, a papiesz nie iest Piotrem,—prawdę mowisz, że pan twoy nie iest Pawłem, ani iego namiestnikiem. Ale papiesz—chocia, co chcecie, mowcie, byście się y *spukali*, wołaiąc y nie przyznawaiąc go tym—(tedy) iest prawdziwym Piotra ś. potomkiem y namiestnikiem. Y Paweł apostoł nie dla Hierozolimy do Piotra przychodził, iako ty wykręcasz; ale przyszedł do Hierozolima (Galat. 1) dla Piotra, aby go widział (, iako sam wyznawa).

A iesliże idzie o mieysca one święte, isz ich wynosicie, pewnie y my czciemy ich, iako takowe, na ktorych Krystus Bog nasz «sprawił nam zbawienie» nasze, iako pismo mowi (Psal. 73), «we śrzodku ziemie»; ale nie dla teraźnieyszey wiary, bo tam iey teraz na onych mieyscach ani znać, dla małości krześcian, poniewasz wszytkie one mieysca ś. pełne Machometanow. Ale iesliże mieysce ono tak wynosisz teraz,—a dla czegosz pa-

[1] Дѣян. VII, 51: «жестоковыйнін и необрѣзанніи сердцы» [2] опечатка: «досталосе» [3] Галат. I, 18: «взыдохъ во Іерусалимъ соглядати Петра и пребыхъ у него дній пятьнáдесять» [4] Псал. LXXIII, 12: «содѣла спасеніе посредѣ земли»

выносишъ теперъ,—а для чогожъ патриаръху тамошнего Ерусалимъского не почитаешъ передъ Костенътинопольскимъ? Але хотя бысте и хотели, не допустятъ вамъ того патриаръхове иные, яко Костентинопольский, Алексанъдрейский и Анътиохейский! Певне бы на васъ кракали! Але што мовлю—тые три?! И четверътый, новотный, который естъ на Москве, колибы тое услышалъ, певне бы вамъ того не стеръпелъ! А речешъ ли, ижъ не естъ старъшимъ; а вшакъ его Еремия самъ постановилъ (тамъ). Але мелъ ли тую владзу,—кождый то бачити можетъ. *Якъ* же и Мо‖(513)сква тымъ се теперъ хлюбятъ, *жебы* у нихъ власный патриаръха Костенътинопольский мелъ быти! Але—ворочаючися до речи—и за часовъ светого Геронима, коли еще единость была церъковная и правила Никейские цело захованые моцно деръжалися, тотъ вашъ такъ великий и славный патриаръха Ерусолимъский изали не былъ подъ властию аръхиепископа Неоксарейского? До чогожъ однакъ, такъ много доводовъ съ писма приводечи, спираетеся и поведаете быти церъковь правдивую въ Сионе,—чи для того, ижъ «законъ вышолъ отъ Сиону и слово Господне изъ Ерусалима» [1], и Христосъ (Спасъ нашъ) тамъ ѳундаментъ заложилъ? А зажъ и мы о томъ не ведаемъ? И добре то розумеемъ, ижъ спасение наше зъ Сиону вышло, поневажъ тамъ напервей заложона естъ церковъ, и Христосъ Богъ нашъ зъ народу *Еврейского* пошолъ по плоти, и апостолове Его Жидове были, которые однакъ не зостали въ Жидовстве, але по всему свету розбеглисе проповеда‖(514)ти веру Христову. Отожъ где первей не было веры правдивое, тамъ

tryarchę tamecznego [2] Hierozolimskiego (za starszego) nie poczytaśz przed Konstantynopolskim? Ale chocia byście y chceli, nie dopuszczą wam tego inszy patryarchowie, iako Konstantynopolski, Alexandryiski y ‖(215) Antyocheński! Pewnie by na was krakali! Ale co mowię—ci (starszy) trzey?! Y czwarty, nowotny, ktory iest w Moskwie, gdyby to vsłyszał, pewnie by wam tego nie cierpiał! A rzeczesz li, isz nie iest starszym; a wszak go Hieremiasz sam postanowił. Ale miał li tę władzą,—każdy to baczyć może. *A* teraz snać y Moskwa tym się chłubią, *iakoby* v nich własny Konstantynopolski patryarcha miał bydź (y tam stolicę przenieść)! Ale wracam się do rzeczy. A za czasu Hieronima ś., kiedy ieszcze iedyność była kościelna y kanony Niceńskie wcale były zachowane y mocno się trzymały, ten wasz tam wielki y sławny patryarcha Hierozolimski izali nie był pod władzą arcybiskupa Neocezareyskiego? Do czegosz iednak, tak wiele dowodow z pisma przywodząc, spiracie się y powiadacie bydź [3] cerkiew prawdziwą w Syonie,—czy dla tego, isz «zakon wyszedł z Syonu y słowo Pańskie z Hieruzalem», y Pan Krystus (isz) tam fundament założył? Azasz y my o tym nie wiemy? Y dobrze rozumiemy to, isz zbawienie nasze z Syonu wyszło, poniewasz tam napierwey założona iest cerkiew, y Krystus Bog nasz z narodu *Żydowskiego* wedle ciała wyszedł, y apostołowie Iego Żydowie byli, ktorzy iednak nie zostali [4] w Żydo[w]stwie, ale, po wszytkim świecie rozszedszy się, przepowiedali wiarę Pana Krystusowę. Otosz gdzie pi[e]rwey nie było wiary prawdziwey, tam ią szczepili; a gdzie zprzodku była wiara, zwłaszcza w

[1] Исаія II, 3 [2] опечатка: tamesznego [3] опечатка: bzdź [4] опечатка: zostoli

ее щепили; а где первей была вера, звлаща въ *Июдии*, на многихъ местъцахъ теперъ устала. Што и Христосъ Спасъ нашъ Самъ проповедалъ тыми словы (Мат. 21): «сего ради глаголю вамъ, яко отыйметсясь отъ васъ царствие Божие и дастся языку творащему плоды его» [1]. А ижъ Христосъ Господь слушне мелъ отпустити Жидовъство, ижъ Его убили, и благодать Его Бозъская мела се пренести до погановъ; а поганомъ на онъ часъ мало не всимъ пановали Рымляне; для тогожъ и Петръ светый, верховный апостолъ *Христовъ*, по многихъ пельк[г]рымъствахъ своихъ и по утверженію церкви на многихъ местцахъ, на остатокъ пришолъ до Рыму, и тамъ катедру свою поставилъ, и мученичество прынялъ, абы, яко мовитъ Леонътей светый, папа Рымский, и Максимъ светый, епископъ: «где первей была голова всего панъства балъвоѳальства и всякихъ блудовъ, ‖(515) жебы тамъ же была голова всякое светоблйвости и правдивое веры». Якожъ и соборъ семый тогожъ посведъчаетъ, похваляючи листъ Анъдрияна папежа до Тарасия, аръхиепископа Костентинопольского, въ которомъ такъ пишетъ (Деян. Собор. 2): «тая столица, деръжачи по всему свету преложенство, светится и всихъ церквей Божиихъ естъ головою». Штожъ на то речешъ, пане клирику? Чы мое то вымыслы? Певне не мое, але слова оного великого Леонътия папежа, светого, правдивого наместника Петрова, которого не только соборъ четвертый вселеньский Халькидоньский выхваляетъ, але и вы сами за светого его быти прызнаваете и въ светцахъ своихъ почитаете. Ото слышишъ, што

Żydo[*w*]*stwie*, teraz na wielu mieyscach vstała. Co y (Pan) Krystus Zbawiciel nasz Sam prorokował, mowiąc (Matt. 21): «przetosz powiadam wam, isz będzie odięte od was krolestwo Boże y będzie dane narodowi czyniącemu owoce iego». A isz Krystus Pan słusznie miał opuścić Żydowstwo, isz Go zabili, a łaska Iego Boska miała się przenieść do poganow; a poganom na on czas mało nie we wszytkim panowali Rzymianie; dla tegosz y Piotr ś., (iako) przednieyszy apostoł *Pański*, po mnogich peregrynacyach swoich y po vtwierdzeniu (y fundowaniu) na wielu mieyscach kościołow, naostatek przyszedł do Rzymu, y tam stolicę swoię postanowił, y męczeństwo podiął, a iako ś. Maximus biskup y Leo Wielki (, papiesz Rzymski,) mowią, aby «gdzie pi[e]rwey była gło‖(216—Ec)wa wszytkiego państwa (pogańskiego y) bałwochwalstwa y wszelakich błędow, żeby tamże była głowa wszelakiey świątobliwości y prawdziwey wiary». Iakosz y koncylium siodme [tegoż poświadcza], pochwalaiąc list Adryana papieża do Tarazya, Konstantynopolskiego biskupa, pisany, w ktorym są te słowa: «ta stolica, dzierżąc po wszytkim świecie przełożeństwo, świeci się y wszytkich kościołow Bożych iest głową». Cosz na to rzeczesz, panie kleryku? Czy moie to wymysły [2]? Widzisz, oto troie razem świadectwo: pier[w]sze Maxyma ś. biskupa, potym Leona ś. papieża, ktorego koncylium czwarte Chalcedońskie dziwnie wychwala, y wy sami za świętego macie go, y w kalendarzu swym [3] święcicie; potym oto Adryana papieża y koncylium siodme vniwersalne: nigdzie indziey, iedno w Rzymie, głowę kościołow Bożych wszytkich bydź powiadaią [4].

[1] Матѳ. XXI, 43 [2] опечатка: wjmysly [3] опечатка: swim [4] эта «точка», сравнительно съ Западно-Русскимъ текстомъ, значительно передѣлана

мовѣтъ: ижъ «где была первей голова всего панства поганъского, тамъ теперъ естъ голова всякое святобливости и веры правдивое».

Еще мовишъ, ижъ Христосъ Панъ нашъ поднялъ (516) муку въ Ерусалиме. А хто зъ насъ притъ того? Сознаваемъ и тое. Але тежъ и то добре ведаемъ, ижъ зоставилъ Петра светого наместникомъ не только Ерусалимъскимъ, але и всего света, поневажъ реклъ ему: «паси овц*а* Моя, паси агнъц*а* Моя». Овцы тутъ значатъ вс*ѣ*хъ верныхъ, бо и тые слова «паси, паси, паси» не до всихъ мовилъ, одно до Симона, сына Ионина, то естъ до Петра, который и по трикроть Его запрелся, и такъже по трикроть былъ пытаный у любве, и поставилъ его найвышъшимъ пастыромъ. Зачимъ вольно было Петрови намес*т*ника по собе съ тоеюжъ властию зупольною, где хотечи—хотя въ Ерусалиме, хотя во Алексанъдрии, хотя во Анътиохии—зоставити. А ижъ нигде инъдей, але въ Рыме зоставилъ—причину того, яко вышей слышалъ, светый Леонтей **(**папежъ**)** означилъ.

А што доводишъ съ Киприяна и Еронима светого, же и иные [1] апостолове [2] были ровной чести, **(**и до(517)стойни,**)**—а я еще и то придамъ [3] **(**до того**)**, ижъ тежъ постановяли пастырей

Ieszcze powiadasz, isz Krystus Pan nasz podiął mękę w Hieruzalem. A ktorysz z nas nie przyznawa tego? Zeznawamy y to. Ale tesz y to dobrze wiemy, isz zostawił Piotra świętego namiestnikiem nie tylko Hierozolimskim, ale y wszytkiego świata, poniewasz mu rzekł: «paś owce Moie, paś baranki Moie». Owce tu znaczą wszytkich wiernych, **(**a baranki wszytkich przełożonych kościelnych,**)** poniewasz y to słowo **(**po trzy kroć**)** «paś, paś, paś» nie do wszytkich **(**apostołow**)** mowił, iedno do Symona, syna Ionasowego, to iest do Piotra, ktory się Go tesz po trzy kroć był zaprzał, y dla tegosz po trzy razy pytany, ieśliby Pana miłował, y postawił go naywyszszym past*y*rzem. Zaczym wolno było Piotrowi namiestnika po sobie z takąsz zupełną władzą, gdzie chcieć—chocia w Hieruzalem, chocia w Alexandryi [4], chocia w Antyochij—zostawić. A isz nigdziey indziey, ale w Rzymie zostawił—przyczynę tego, iakoś wyszszey słyszał, ś. Leo **(**y ś. Maximus episcopus**)** opisali. **(**O czym y Optatus Milewitański pisze (w księgach 2, Contra Donatistas), mowiąc: «iedna tedy stolica iest, na ktorey pierwey Piotr siedział; po nim nastąpił Linus, po Linie Klemens, po Klemensie Anakletus», y wylicza asz do Syrycyusza, ktory na stolicy Rzymskiey za iego wieku siedzial.**)**

(217) A co dowodzisz z Cypryana y z Hieronima ś., że y inszy apostołowie byli rowni **(**Piotrowi**)**,—a ia ieszcze y to przydam, isz tesz stanowili pasterzow w kościele, iako y Paweł vczynił w

[1] опечатка: «*о*ные» [2] опечатка: «апостолов*и*» [3] опечатка: «прида*л*ъ» [4] опечатка: Alexandyi

въ церквахъ, яко и Павелъ учинилъ въ Крыте и въ Атенахъ и индей; также и светый Иоанъ въ Еѳесе и во всей Азии, и Андрей (апостолъ) въ Византии.

Але то естъ нашъ наболший доводъ, на который вы слушного отказу, бысте ся *спукали*, николи учинити не можете. И есликже ми што еще на то отказовати всхочешъ, смотрижъ, абысь и того не замо*въ*чалъ, якось въ многихъ иныхъ речахъ уделалъ, и на што было напилней потреба отказу, того *не учинилъ*.

Слухайже.

Знаемъ, ижъ вси апостолове были ровночес[т]ни и собе ровни, а звлаща—што ся дотычетъ власти ѳундованья церквей, становенья пастырей, проповеданья Евангелии и становенья писма правдивого — не иначей, одно якобы тежъ вс*ѣ* были цармн, ровною владзою укорованы, яко Давыдъ (царъ и пророкъ) мовитъ (Псал. 44) о нихъ: «уставиши ихъ княз*я* ‖(518) по всей земли» [1]. Бо на онъ часъ самая причина указовала, коли яко сперву потреба было по всему свету ѳундовати церк*овъ*, протожъ и того была потреба, абы кождый зъ нихъ незамероную владзу мелъ, и не полегалъ одинъ на другомъ, якожъ и Павелъ апостолъ, сосудъ избранный Божий, мовитъ (2 Кор., 11): «уставичне мое на кождый день старанье о всихъ церквахъ» [2]. Которые слова и иные вси апостолове могли выборне о собе мовити. А ведьже н*е* одинъ зъ нихъ, хотяжъ и ставили пастырей и епископовъ, таковое власти зуполное и повшехное не могли зоставити по собе инымъ такъ, яко Петръ, иле [3] до [в]раду всее церкви (належало), могъ зо-

Krecie y w Atenach y indziey; także y Ian ś. w Ephezie y we wszytkiey Azyi, y Andrzey w Bizancyi.

Ale to iest nasz dowod naywiętszy, na ktory wy, byście się *spadali*, nigdy słusznego responsu dać nie możecie. A ieśliże mi co ieszcze na to odpowiadać będziesz chciał, patrzayże, abyś y tego nie zamilczał, iakoś w wielu innych rzeczach vdziałał, a na co było napilniey odkazu potrzeba, toś *połknął*.

[Słuchayże.]

Znamy to, isz wszyscy apostołowie byli iednakiey vczciwości y sobie rowni, a zwłaszcza—co się dotycze władzy fundowania kościołow, stanowienia pas*ty*rzow, przepowiadania Ewangelij y stanowienia pisma prawdziwego — nie inaczey, iedno iakoby tesz wszyscy byli krolami, rowną władzą vkoronowani, iako y Dawid mowi o nich (Psal. 44): «postanowiłeś ich xiążęty [4] po wszytkiey ziemi». Bo na on czas sama przyczyna potrzebowała (tego), kiedy iako na początku potrzeba było po wszytkim świecie kościoł*y* fundować, przetosz y tego była potrzeba, aby każdy z nich miał niezamierzoną władzą, et non penderet alius ab alio, iakosz y Paweł apostoł, ono naczynie wybrane Boże, mowi (2 Cor. 11): «vstawicznie moie na każdy [5] dzień staranie o wszytkich kościołach». Ktore słowa y inni wszyscy apostołowie mogli wybornie o sobie mowić. A wszakże ni ieden z nich, chociasz y stanowili pas*ty*rzow y biskupow, takiey władzy zupełney y powszechney nie mogli zostawić po sobie innym tak, iako Piotr, ile do rządu

[1] Псал. XLIV, 17: «поставиши я князи — —» [2] 2 Коринѳ. XI, 28 [3] опечатка: «*але*» [4] опечатка: xsiążęty [5] опечатка: kożdy

ставити. Отожъ иныхъ апостоловъ владза была дочасная, але Петрова—уставичная, а то естъ—власное старейшенство Петрово. А хотяжъ апостолове иные были ровные во всемъ Петрови, але въ томъ не были ровни: бо владза ихъ зъ ними заразомъ уставала, але Петрова владза трывала завъжды въ наме-(519)стникахъ его, хотяжъ подчасъ и (въ) негодныхъ, и не устанетъ николи, ажъ до скончення свѣта сего. А ку тому то естъ знакъ и доводъ наостатечнѣйший, ижъ не маемъ теперъ дванадцати (первопрестолниковъ альбо) патриарховъ, яко было дванадцать апостоловъ Хрыстовыхъ, а съ Павломъ тринадцатъ ихъ. Бо если бы были могли по собе инымъ такъ зуполную и доскопалую власть оставити, певне бы были (ее) зоставили; але ижъ не зоставили, значится, ижъ того не могли учинити. А для тогожъ то самъ Петръ учинилъ, бо и патриарховъ самыхъ нихто инъший не постановилъ, одно Петръ.

wszytkiego kościoła. mogł zostawić. Przetosz in[n]ych apostołow władza była doczesna, ale Piotrowa—vstawiczna. a to iest—własne starszeństwo Piotrowo. A chociasz apostołowie inni byli rowni we wszytkim Piotrowi, ale w tym nie byli rowni: bo władza ich z nimi zaraz vstawała, ale Piotrowa władza trwała zawżdy w namiestnikach iego, chociasz podczas y niegodnych, y nie vstanie nigdy, asz do skończenia [2] świata tego. A ku temu to iest znak y dowod naostatecznieyszy, isz nie mamy teraz dwunastu (218—Ccij) patryarchow, iako było dwanaście apostołow Krystusowych, a z Pawłem trzynaście ich. Bo ieśliby byli mogli po sobie inszym tak zupełną y doskonałą władzą zostawić, pewnie by byli zostawili;. ale isz nie zostawili, znaczy się, isz tego vczy[ni]ć nie mogli. Przetosz sam to (tylko) Piotr vczynił. bo y patryarchow samych nikt inszy nie postanowił, iedno (sam) Piotr.

А што припоминаешъ [1] Иякова, брата Господъна, [якобы мелъ] отъ Хрыста Самого быти постановленымъ епископомъ въ Ерусалиме, знать, ижъ не читалъ еси гистории церъковное, ани светыхъ отецъ. Слухайже, што мовитъ Златоустый въ «Гомилии остатней (на Иоана светого)», на слова тые «ты гряди по Мне»: «еслибы мене хто спыталъ, яко (520) Ияковъ престолъ Иерусолимский прынялъ, отказалъ быхъ, ижъ его Петръ, всего света учытель, постановилъ». Прочитайже еще (Клименътия (книги 6) «Ипотипосеонъ» и) Евсевия (книги 2, главу первую), а тамъ обачишъ, ижъ не Христосъ, але Петръ, Иоанъ и зъ Яковомъ другимъ постановили его. А ижъ тутъ трохъ прыпоминаетъ, (которые Иякова

A co przypominasz Iakuba ś., brata Pańskiego, iakoby od Krystusa Samego miał bydź postawiony biskupem w Hierozolimie, znać, isz nie czytasz historyi kościelnych, ani świętych oycow. Słuchayże, co mowi Chryzostom ś. w «Homilij ostatniey» na słowa one Iana ś. (, ktore Pan do Piotra mowił,) «ty idź za Mną»: «ieśliby mię kto (powiada) spytał, iako Iakub stolicę Hierozolimską przyiął, odpowiedział bych, isz Piotr, mistrz wszytkiego świata, postanowił go». Patrzayże ieszcze, co mowi Euzebiusz ((w «Kościelney historij»,) w księgach 2, cap. 1), a tam obaczysz, isz nie Krystus, ale tenże Piotr y Ian [3] y z drugim Iakubem postanowili go (biskupem w Hieruzalem). A isz tu trzech przypomina, tedy się to o poświę-

[1] опечатка: «припомонаешъ» [2] опечатка: słończenia [3] опечатка: *sam*

ставили,) ино то о посвещеню розумети маешь, яко и въ Правилахъ докладаетъ, нжъ *единого* епископа трей епископове ставити маютъ. А патриархами—Алексанъдрейского и Антиохейского—Марка евангелиста и Еводия—самъ Петръ постановилъ. А ижъ бы хто не розумелъ, нжъ оную владзу зуполную, которую Петръ самъ мелъ, зоставилъ въ Антиохии, где первей столица его была, протожъ зацнейшого ученика своего Марка постановилъ въ Александреи, где самъ не седелъ. И для тогожъ зстародавна вс*ѣ* вызнавали Александрейского патриарху быти старшимъ по папежу Рымскимъ, яко се то значитъ ‖(521) зъ Никейского собору. Абовемъ Костентинопольский патриарха не рыхло потомъ естъ постановленый, част[ь]ю съ позволенья папежского, частью ижъ то папежове скромне зносили, для доброго речи посполитое хрестиянское, абы потомъ сцызмы не было. Але ничого то не помогло. Бо за пыхою и прагненьемъ славы Ѳотия, патриархи Царогородского, и иныхъ, предся уросла (проклятая) сцизма.

Чого всего ижъ не ведаете, власне яко въ зваде ночной то-сюды, то-туды то*в*четеся и блудите, а вместо неприятелей самыхъ себе разите и забияете. Бо главу церкви то въ Сионе, то въ Костентинополи, то въ Антиохеи, то не-весть где покладаете. *Але справней* можетъ ся мовити: есте-сте безъглавни; бо поведаете церковъ по всему свету розсеяную,—[и] правду мовите. (А) скажитежъ намъ: тые овечъки и агнци, то есть детей и отцовъ, ихъ кому Хрыстосъ поручилъ пасти? Откажытежъ (ми) лепей, а мовте (противъ ‖(522) *ясное* Евангелии): ни кому! Або тежъ:

ceniu rozumie, że biskupa *każdego* trzey biskupow stanowić maią, iakosz y Kanony (kościelne, ktore podobno z tego zwyczai wzięły,) tak roskazuią. Piotr tedy y w Alexandryi Marka ewangelistę y w Antyochij Euwodyusza patryarchami postanowił, a nie kto inszy [1]. A żeby kto nie rozumiał, isz onę władzą (swoię) zupełną, ktorą Piotr sam miał, zostawił (ią) w Antyochij, gdzie pierwey stolica iego była, przetosz zacnieyszego vcznia swego Marka postanowił w Alexandryi, gdzie sam nie siedział. Y dla tegosz zstar*a*dawna wszyscy wyznawali Alexandryiskiego patryarchę bydź starszym po papieżu Rzymskim, iako się to znaczy z Niceńskiego synodu. Bo Konstantynopolski patryarcha nie rychło potym postanowiony był, częścią z pozwolenia papieskiego, częścią isz to papieżowie skromnie znosili, dla dobrego r. posp. krześciańskiey, aby potym schizmy nie było. Ale (iednak) nic to nie pomogło. Bo za pychą y pragnieni[e]m sławy Phocya, patryarchy Carogrodskiego, y innych, (podobnych iemu,) przedsię schizma vrosła.

‖(219) Czego wszytkiego isz nie wiecie, właśnie iako*by* w nocney zwadzie tłuczecie się y błądzicie to-sam to-tam, a miasto nieprzyiacioł samych siebie razicie y biiecie. Bo głowę kościoła to w Syonie, to w Konstantynopolu, to w Antyochij, to nie wiedząc gdzie pokładacie. *Przetosz sprawiedliwie* wam to zadać możemy: żeście bez głowy; bo powiadacie kościoł po wszytkiemu świątu bydź rozsiany, — y prawdę mowicie. Powiedźciesz nam: (ten kościoł albo) te owieczki y baranki, to iest dzieci y oyce, komu ich Krystus poruczył paść? Odpowiedźciesz lepiey a mowcie: ni

[1] эта «точка», сравнительно съ Западно-Русскимъ, нѣсколько иначе изложена

всимъ! жебы вси были головами, и вси члонками. А то будетъ (власне) по геретическу: которые нижъ головы видомое не маютъ, прото тежъ вси радити въ церкви Божой хочутъ и таковыхъ же доводовъ, яко и вы, заживаютъ.

А то засъ чи не подобно *смехови*—змышляете сами неякогось смока велеглавъного, и намъ его приписуете?! А того не бачите, нижъ сами себе *оружиемъ* своимъ *поражаете*, поведаючи быти патриарховъ найвышшими пастырми и ровными папежови, такъ яко и апостоловъ иныхъ Петрови? А якъже не встыдаетеся того мовити, чого и светые отци ваши Греческие не мовили? Бо слухай, што одинъ мовитъ о Петре Грегорей Богословъ: «видишъ (поведа), яко и межи учениками Хрыстовыми, которые вси были высоци и обраня годни, тотъ каменемъ названъ естъ, и основание церковное звереное своей вере маетъ, а другие упослеженъе свое скромн*ымъ* серцемъ зносятъ».

Але если ‖**(523)** се годитъ такъ аркгументовати, яко вы аркгументуете, мовечи: нижъ не потреба головы видомое церкви, бо Хрыстосъ Самъ естъ головою церкви Своее,—тогды и то можете мовити: «поневажъ Хрыстосъ естъ епископомъ нашимъ, не потреба епископовъ; ку тому естъ паномъ и царемъ *неба и земли*, ино и царей на семъ свѣте не потреба, абы тежъ и тое земное царство не было *чудомъ* о двухъ головахъ»! Смотритежъ, до якого блазенства таковые аркгумента ваши приходятъ! Але речете: «царство земное и видомое потребуетъ цар*а* видомого». Правда! Тоежъ мы и о церкви

komu! (A to będzie przeciw *własney* Ewangelij). Abo tesz (iako więc mowicie): wszytkim! żeby wszyscy byli głowami, y cisz członkami. A to będzie po heretycku: ktorzy isz głowy widomey nie maią, przetosz tesz wszyscy rządzić w kościele Bożym chcą y takowychże dowodow, iako y wy, zażywaią.

A to zaś czy nie podobno *szaleństwu*—zmyślacie sami iakiego smoka wielagłownego, y nam go przypisuiecie?! A tego nie baczycie, że się sami swoią *siekierą podcinacie*, powiadaiąc bydź patryarchow naywyszszymi pastyrzmi y rownymi papieżowi, tak iako y apostołow inszych Piotrowi? A iakosz się tego nie wstydacie—mowić to, czego y oycowie ś. Greccy waszy nie mowili? Bo słuchay, co ieden (z nich) Grzegorz Nazyańzeński mowi o Pietrze: «widzisz (powiada), iako y miedzy vczniami Krystusowemi, ktorzy wszyscy byli wysocy y obrania godni, ten (tylko) opoką nazwan iest, y fundamenta kościelne zwierzone wierze swoiey ma, a drudzy vpośledzenie swoie skromn*ie* sercem znoszą».

Ale ieśli się godzi tak argumentować, iako wy argumentuiecie, mowiąc [1]: isz nie potrzeba głowy widomey w kościele, bo Sam (Pan) Krystus iest głową (widomą) kościoła Swego,—tedyć y to możecie mowić: «isz Krystus (Pan) iest (tesz y) biskupem naszym, (przetosz y) biskupow nie potrzeba; ktemu iest panem y krolem *naszym*, tedyć y krolow na tym świecie nie potrzeba, aby tesz y to ziemskie krolestwo nie było *cudowne* o dwu głowach»! Patrzayciesz, do iakiego błazeństwa takowe wasze argumenta przychodzą! Ale rzeczecie, (isz) «krolestwo ziemskie y wido‖**(220—Ceiij)**me potrzebuie krola widomego».

[1] въ старопечатномъ эк-рѣ это слово, по ошибкѣ, дважды повторено

той видомой, которая естъ тутъ на земли, розумеемъ, ижъ потребуетъ видомое головы. Албо мовте радшей, яко некоторые безумники ваши, новые теологи а старые куколники, не встыдалися и до друку выдати, абы ихъ блазенство всимъ было явное, твердечи то: ижъ Хрыстосъ естъ видомою головою въ церкви Своей. Ино еслиже о оной ‖(524) небесной триумъѳуюшой [церкви], где видомымъ теломъ седитъ одесную Бога Отца, [мовите],—верую. Але если [о] сей земной церкви еще воюющой [розумеете],—неправду мовите [1]. Бо ее [2] очи телесные не видятъ, але душевные только верою утвержаються. Але не дивъ! Якое имя, таковая и ѳилосоѳия [3]! Куколь стался другимъ Стеѳаномъ: часъ бы его каменьемъ побити, бо «видилъ небеса отвороные [4] и Господа Исуса стоящего одесную Бога» [5]; протожъ вже не потребуетъ видомого пастыра и головы въ церкви Божой, которая естъ на земли видомая.

Prawda! Tosz my y o kościele widomym, ktory tu iest na ziemi, rozumiemy, isz potrzebuie widomey głowy (y starszego). Albo radszey mowcie, iako niektorzy z waszych bezumnikow, nowi (y kozacscy) theologowie a starzy kąkolnikowie, nie wstydali się y do druku wydać, aby ich błazeństwo (tym lepiey) wszem było iawne, twierdząc to: isz Krystus (Pan) iest widomą głową w kościele Swoim. Co ieśliże o onym niebieskim (iusz) tryumfuiącym kościele, gdzie widomym ciałem, siedząc na prawicy Boga Oyca (Swego, kroluie), mowicie, — wierzymy (temu). Ale ieśli o tym ziemskim woiuiącym kościele rozumiecie, — nieprawdę powiadacie. Bo go oczy cielesne nie widzą, ale tylko duszne wiarą vtwierdzaią się. Nie dziwuię się przeto (tey bredni waszey)! (Bo) iakie imię, taka y (wasza) philozophia! Kąkol zstał się drugim Stephanem: bo «widział niebiosa otworzone, y Pana Iezusa stoiącego [6] na prawicy Bożey», więc by go y vkamionować potrzeba; bo nie potrzebuie więcey widomego pastyrza y głowy w kościele Bożym widomym.

О, незмероное глупство ваше! же ся обачити не можете, и неподобную речъ быти розумеете! (Азажъ то) не тылько подобная, але и призвоитая речъ и велце потребная естъ церкви видомой мети голову, албо старшого видомого? Яко и въ царестве якомъ великомъ и широкомъ бываетъ король, бываетъ и наместникъ его,—яко далеко болшей въ церкви Божой и въ такъ широкомъ царестве того пилная по‖(525)треба, бы не для чого иного, толко для того, абы надъ иншою братиею своею старшими церковными, съ которыхъ носпо-

O, niezmierne głupstwo wasze! że się (w tak rzeczy iasney) obaczyć nie możecie, y (za) niepodobną (to) rzecz (y niesłuszną v siebie) bydź rozumiecie (, isz mogą bydź dwie głowie)! (Ale słuchay, błaznie, iakie!) Nie tylko (nie) podobna, ale y przyzwoita rzecz y wielce potrzebna iest kościołowi Bożemu mieć widomą głowę albo starszego w kościele widomym. Iako y w krolestwie iakim wielkim y szyrokim bywa krol, bywa tesz vicerex,—iako daleko więcey w kościele Bożym y w tak szerokim krolestwie tego pilniey potrzeba, (cho-

[1] опечатка: «мовитъ» [2] опечатка: «ею» [3] опечатка: «ѳилисоѳия» [4] опечатка: «отmвороные» [5] Дѣян. VII, 56 [6] опечатка: stoiącega

лите ереси звыкли повъставати, былъ головою, на которого бы ся вси огледати мели!

Не естъ то теды чудо, коли поведаемъ быти две голове. Але якие? Слухайже ушима: невидомая и видомая! Бо великая естъ розность межи принцыпаломъ вечнымъ а межи наместникомъ дочаснымъ: Хрыстосъ, яко прынцыпалъ, не толко естъ головою надъ тоею видомою церковью на земли, але и надъ небесною, и надъ прошлыми, нынешними и еще которые будутъ; а старший церковный—надъ тою церковью толко видомою, которая на земли естъ. Бо церъкви видомой треба тежъ пастыра и старшого видомого. Хрыстосъ—вечная и неодъменъная голова; а старший на земли—толко до часу и до смерти своее, албо поколь врадъ его трываетъ. Хрыстосъ въ церъкви Своей естъ панъ и дедичъ; а старший въ церкви не ‖(526) своей, але Хрыстовой, естъ яко слуга и наместникъ дочасный. Хрыстосъ въ церъкви Своей можетъ ставити право, якое [1] хочетъ, и сакрамента можетъ отменити, и безъ сакраментовъ давати (ласку и) спасение вечъное; а старший [2] всего того не можетъ учинити, бо не свое, але пана своего, отъ которого естъ, право выконываетъ. Хрыстосъ не маетъ потомка въ ураде Своемъ, бо Самъ естъ вечною головою, Богомъ и Царемъ церкви Своее; а старшие н[а]следники маютъ, одинъ по другомъ въ наместництво Хрыстово входятъ. Хрыстосъ невидимо научаетъ и Духомъ Светымъ невидимо [3] церковъ Свою справуетъ; а старший видоме и до уха въ послухъ

ciasz) by nie dla czego innego, tedy dla tego (samego), aby nad inszą bracią swoią starszymi kościelnymi, z ktorych pospolicie herezye zwykły powstawać, był głową (y starszym), na ktorego by się wszyscy oglądać mieli!

Nie iest to tedy cudo, kiedy powiadamy bydź dwie głowie. Ale iakie? Słuchayże (dopiero) vszyma: niewidoma y widoma! Bo wielka iest rozność miedzy pryncypałem wiecznym a miedzy namiestnikiem doczesnym: (Pan) Krystus, iako pryncypał, nie tylko iest głową nad tym widomym kościołem na ziemi, ale y nad niebieskim, y nad przeszłymi y teraźnieyszymi ‖(221) y ieszcze ktorzy potym będą (ludźmi); a starszy kościelny—nad tym [4] tylko kościołem widomym, ktory iest na ziemi. Bo kościołowi widomemu trzeba tesz y pastyrza widomego. (Pan) Krystus iest wieczna y nieodmienna głowa; a starszy na ziemi—tylko do czasu y do śmierci swey, albo poki trwa vrząd iego. (Pan) Krystus w kościele Swoim (własnym) iest pan y dziedzic; a starszy (kościelny) nie w swoim kościele, ale (w) Krystusowym, iest iako sługą y namiestnikiem doczesnym. (Pan) Krystus w kościele Swoim może stawić prawo, iakie chce, y sakramenta może odmienić, y bez sakramentow dać duszne zbawienie; a starszy wszytkiego tego nie może vczynić, bo nie swoie, ale pana swego, od ktorego iest, prawo exeqwuie. (Pan) Krystus nie ma potomka w vrzędzie Swoim, bo Sam iest wieczną głową, Bogiem y Krolem kościoła Swego; a starszy maią succes[s]orow, (y) ieden po drugim w namiesnictwo Krystusowe wchodzą. (Pan) Krystus niewidomie naucza y Duchem Świętym niewidomie kościoł Swoy sprawuie; a starszy wi-

[1] опечатка: «якие» [2] опечатка: «стерший» [3] опечатка: «невидиме» [4] опечатка: tym

научаетъ, и порадку престерегаетъ. Отожъ не суть собе противни тые две голове; але голова видомая полегаетъ на невидомой голове. Не естъ прето кривда Христови, кгды Его наместникъ называеться головою церъкви Его. (Мат. 5) Бо и Самъ Христосъ, будучи светъ миру, называетъ ‖(527) апостолы Свое «светомъ миру» [1]; Самъ будучи основаниемъ *альбо* оунъдаменьтомъ (Еоез. 2. Еоез. 4. Деян. 20. Псал. 81 [2]) церкви, апост[ол]ы называетъ черезъ Павла светого «основанием» [3]; Самъ будучи пастыремъ и епископомъ душъ нашихъ, и иныхъ Духъ Светый тымижъ титулы называетъ; Самъ будучи Богомъ, и людей «богами» зоветъ [4],—але инъшимъ способомъ (и розуменьемъ). И ещежъ на томъ мало маешъ?! Прото дивуюся тому не помалу, ижъ въ церкви Божой, на семъ свете видимой, не хочете мети головы альбо старъшого видомого, а то для того, абы и церковъ не была чудовная, на подобенъство смока, которого собе змышляете о многихъ головахъ.

domie y w słuch do vcha naucza. y porządku (kościelnego) dogląda (— ow per inspirationem, a ten zasię przepowiadaniem słowa Bożego). A tak nie są sobie przeciwne te dwie głowie; poniewasz głowa widoma polega na głowie niewidomey. Y nie iest tu (żadna) krzywda (Panu) Krystusowi, gdy się Iego namiestnik nazywa (starszym y) głową kościoła Iego. Bo y Sam (Pan) Krystus, będąc (prawdziwą) światłością świata, nazywa tesz y apostoły Swoie «światłością świata» (Matt. 5); Sam będąc opoką *y* fundamentem kościoła (Swego), y apostoły tesz nazywa przez Pawła świętego «fundamentami» (Ephe. 2; Ephe. 4. Acto. 20); Sam będąc pasterzem y biskupem dusz naszych, y inszych tymisz tytuły nazywa Duch Ś.; (Psal. 81) Sam będąc Bogiem (prawdziwym), y ludzi «bogami» zowie,—ale inakszym sposobem. Y ieszczesz na tym mało masz?! Przetosz dziwuię się temu nie pomału, isz (wy) w kościele Bożym, na tym świecie widomym, (woiuiącym,) nie chcecie mieć głowy albo starszego widomego, a to dla tego (tylko), aby kościoł nie był iako monstrum iakie, na podobieństwo smoka, ktorego sobie zmyślacie o wielu głowach (, y kościoł Boży tym potwarzacie).

Еще поведаете: «а чогожъ не доставаетъ церкви Восточной?» А я зась мовлю: «всего што-напотребнейшого!» И где суть учители и казнодеи, которые бы народъ научали на добрые дела и звычае, (которые бы) коръмили хлебомъ духовнымъ алчныхъ? Где науки? ‖(528) (Малах. 2) Где «уста оные, которые бы стерегли закону Господнего, абы слушне анъгельми Господа Вседеръжителя названи быти могли» [5],

‖(222) Powiadacie ieszcze (daley): «a czegosz nie dostaie kościołowi Oryentalnemu?» A ia zaś mowię: «wszytkiego co-naypotrzebnieyszego!» A gdzie są vczyciele [y] kaznodzieie, ktorzy by ludzi nauczali, (y) na dobre vczynki y obyczaie vczciwe (przywodzili), a chlebem duchownym głodnych karmili? (Gdzie czwiczenia?) Gdzie nauki? Gdzie «vsta one, ktore by strzegły zakonu Pańskiego, aby słusznie mogli być nazywani aniołmi

[1] Матө. V, 14 [2] эта ссылка не на мѣстѣ; нужно ниже [3] Дѣян. XX, 32. Ефес. II, 20; IV, 12 [4] Псал. LXXXI, 6 [5] Малах. II, 7: «понеже устнѣ іереовы сохранятъ разумъ, и закона взыщутъ отъ устъ его: яко Ангелъ Господа Вседержителя есть»

которые бы оповедали людямъ волю Божию? Або довнимаете, ижъ Греческие епископове и презвитерове тутъ приеждчаютъ учити поповъ и епископовъ вашихъ? (Дознализте того не разъ, и теперъ дознаваете.) Але не хочу ся долгимъ выличаньемъ бавити. Коротъко мовечи: яко много доброго имъ не доставаетъ, а злого засъ (у нихъ) избываетъ. Въ перъшомъ листе моемъ вылччиломъ, што все *ижъ* тобе подобно съ памети вышло,—читайже его знову, ачей дочтешъся!

Ку тому смеешъ еще ихъ вымовляти съ казни Божое, которую слушне на собе поносятъ, для проклятое сцызмы, и будутъ въ ней, поки ся не покаютъ. А мовишъ: «кого Богъ милуетъ, того караетъ». (Але коротко) пытаю тебе: если то естъ милость Божая, коли Турѣчинъ беретъ ихъ дети што-навы-‖(529)борнейшие, и отвернувши ихъ отъ отеческое веры и набоженъства, до своее поганское и кламливое секты прыворочаетъ, а потомъ ими противъ хрестиянъ воюетъ, якожъ то естъ напотужнейшая оборона и сила Турецкого войска зъ оныхъ, которыхъ зовутъ яничармн? Што на то, добрый мужу, отказуешъ? Чыли еще милостию Божиею таковую казнь смети-мешъ называти? Изали то таковый знакъ естъ церкви Божое правдивое? (Изали радшей срокгимъ гневомъ Божиимъ слушней ся то назвати можетъ.) Бо маемъ значные приклады оное *первое* церкви, которая черезъ триста летъ утискъ и гоненье терпела отъ тирановъ, (а не ровнаючи до теперешнихъ Грековъ,) коли незличоные тисечи мучениковъ светыхъ квитнули, коли церковъ Божая на онъ часъ набольшей съ преслядованья ши-

(Malach. 2) (albo posłami) Pana zastępow», ktorzy by opowiadali ludziom wolą Iego? Abo mniemacie, isz Greccy biskupowie y prezbiterowie tu dla tego przyieżdżaią, aby nauczali popow y władyk waszych? (Pewnie, isz nie dla tego wizytuią kraie nasze, ale dla wyrywkow.) Ale nie chcę się długim wyliczani[e]m bawić. Krotko mowię: iako im wiele dobrego nie dostaie, a złego zaś (asz nazbyt) zbywa. W pier[w]szym liście moim wyliczyłem, co wszytko *y* tobie z pamięci podobno wyszło,—czytayże go znowu, azali się doczytasz!

Ktemu śmiesz ich ieszcze obmawiać z (tey) kaźni Bożey, ktorą słusznie na sobie odnoszą, dla schizmy przeklętey, y nie będą z niey wolni, asz się vpamiętaią. A mowisz: «kogo (Pan) Bog miłuie, tego y karze». Pytamże cię: miłość li to Boża (y łaska Iego), kiedy Turczyn, biorąc ich dzieci co-naywybornieysze, odwraca ich od wiary y nabożeństwa oycowskiego a do swoiey pogańskiey [1], kłamliwey y plugawey wiary przymusza, a potym imi przeciw krześcian walczy, iakosz to iest napotężnieysza obrona y moc Turecka z onych (poturnakow), ktorych ianczarami nazywaią? Co (mi) na to, dobry mężu, odpowiesz? Czyli ieszcze y to miłością Bożą nazywać będziesz (, co ia śmiele kaźnią Bożą y gniewem Iego sprawiedliwym mianować mogę)? Izali taki znak iest kościoła Bożego prawdziwego (, gdzie krześciany w Turki obracaią)? Wszak mamy znaczne przykłady onego kościoła *prawdziwego*, ktory przez trzysta [2] lat vcisk y prześladowanie cierpiał od tyrannow, kiedy niezliczone tysiące męc[z]ennikow ś. kwitnęły, kiedy kościoł Boży na on czas z prześladowania nawięcey (rosł y) szerzył się; a co

[1] опечатка: pogańsk*t*ey [2] опечатка: prze*d* trzyst*ą*

риласе; а што дивнейшого—же мученики *зъ* мучителей самыхъ звитежъство и триумѳъ одъносили; (а наконецъ што естъ наболшо(530)го)—ижъ съ погановъ становилисе незличоные полъки хрестияновъ, а не съ хрестиянъ—погане, яко теперъ въ Кгрецыи. Бо таковымъ способомъ (и тыми доводами, яко вытегаете,) и злодееве, которыхъ вешаютъ, могутъ тежъ собе и своему каранью латве прывлащити, ижъ ихъ караютъ и вешаютъ для того, же ихъ Богъ милуетъ. Чого и сами не позволите.

dziwnieyszego— że męczennicy *nad* tyranami swoimi (, cierpiąc męki,) zwycięstwo odnosili y tryumphowali; kiedy się z poganow niezliczo(223)nych krześciańmi stawili, (na męki, iako na wesele iakie, dobrowolnie biegli, nie tak,) iako teraz w Grecij z krześcian stawaią się Turkowie (y nieprzyiaciele Krzyża Ś. A więc to ty nazywasz łaską y miłością Bożą, mowiąc: kogo Pan karze, tego y miłuie),—toć takim sposobem y o złodzieiach, ktorych wieszszaią, możecie tosz mowić, isz ich karaią y wieszszaią dla tego, że ich (Pan) Bog miłuie. Czego (, wiem, że) y sami nie pozwolicie.

Еще поведаешъ: «азали въ церкви Греческой нетъ сакраментовъ светыхъ?» Ведаю, же естъ. Але и Жидове маютъ писмо светое; але ихъ то не вспомагаетъ, и овшемъ ихъ осуждаетъ и потопляетъ. Бо и лекаръство найкоштовнейшее одному (хорому) даетъ здоровье, а другому, который ся до прыймованья оного лекаръства коштовного не добре приправилъ, смерть приноситъ. Поведьже ми: азали то не великая завада и переказа до одеръжанья душевного здоровья—сцизма альбо оторъванье которого члонъка отъ тела? Бо и лекаръство мней справуетъ, где самая натура ни якое (531) силы прирожоное не маетъ; а протожъ и мертвыхъ жадное лекаръство уздоровити не можетъ, бо въ таковомъ теле нетъ ни якое силы. Такъже власне и они, поневажъ силы духовное не маютъ, отлучившися отъ тела Хрыстова духовного,—ничого имъ не помагаютъ сакраменъта, а звлаща не только сцызматикомъ, але вже теперъ (и) геретикомъ. Бо што передъ соборомъ Ѳлоренътейскимъ (которого ради-не-ради вселенъскимъ звати мусите) было сцизмою въ тыхъ, которые блудили, то потомъ тоежъ сталося ересью тымъ, ко-

Ieszcze powiadasz: «azali w cerkwi Greckiey niemasz sakramentow ś.?» Wiemy, że są. Ale y Żydowie maią pismo ś.; iednosz ich to nie wspomaga, y owszem ich osądza y potępia. Bo y lekarstwo naykosztownieysze iednemu daie zdrowie, a drugiemu, ktory się do przyięcia onego kosztownego lekarstwa nie dobrze przyprawił, śmierć (czasem) przynosi. Powiedźże mi: aza to nie wielka zawada y przekaza do odzierżenia dusznego zdrowia — schizma albo oderwanie ktorego członka od ciała? Bo y lekarstwo mniey sprawuie, gdzie sama natura nie ma żadney mocy przyrodzoney; a przetosz y martwych żadne lekarstwo ożywić nie może, gdysz w takim ciele żadney mocy niemasz. Także właśnie y oni, poniewasz siły duchowney nie maią, oderwawszy się od ciała (Pana) Krystusowego duchownego,—nic im sakramenta nie pomagaią, a zwłaszcza nie tylko schizmatykom, ale iusz teraz heretykom. Bo co przed synodem Florentskim (ktorego radzi-nie-radzi powszechnym zwać musicie) było schizmą w tych, ktorzy błądzili, to potym tosz stało się herezyą tym, ktorzy nie wierzą, według postanowienia y kanonow synodu onego.

торые не ве*ра*тъ, водлугъ постановенья и каноновъ собору оного.

А ижесь ми тежъ задалъ причину нешто написати о соборе Ѳлорентейскомъ (о которомъ зменъку вчинилесь въ писанью своемъ, и послалъ есь ми Гисторию собору оного, што одъ тебе вдячне принявши, **(**дякую тобе,**)** не взглядомъ тое змышленое баламутни, которое преписъ и я у себе маю, але ‖**(532)** взглядомъ хути твоее ку мне),—а ведже и тотъ вашъ «Соборъ» въ короткомъ часе особливый **(**свой**)** отказъ мети будетъ, где ся покажетъ щирая баламутня его.

Мы иншого собору **(**Ѳлорентейского**)** не знаемъ, одно тотъ, который былъ отправованъ болшей а нижъли одъ *ста и шестидесять* летъ, которого признаваетъ вся земля Влоская, Ѳранцузская, Гишпанская, Немецкая, Полская. А еслиже не досыть маешъ на томъ, ино придамъ—и Греческая, абыхъмо безпечне могли мовити **(**слова Мойсеевы**)** (5 Мой[с]. 32 **(**пѣснь Мой[с].**)**), же и «неприятели наши суть судьями» [1]. А тотъ вашъ змышленый и неслыханый соборъ, который ни якого сведецства ани доводу по собе не маетъ, **(**але**)** естъ щирая ложь, которое и самъ Марько Еѳеский не смелъ писати, **(**албо змышляти небылицы таковое,**)** якожъ и не *писалъ*. Бо было не мало очевистыхъ светковъ, которые на томъ соборе были, и баламутню таковую штроѳовати бы не занехали, ‖**(533)** и не розуме*ли* насъ за таковыхъ *бсзумниковъ*, жебыхмо о томъ ведати не мели. Бо якъже то за правду почитано быти можетъ, поневажъ жаденъ гисторикъ о такъ страшливыхъ и злыхъ справахъ и зменки ни якое не учинилъ? Бо и самые

A iżeś mi tesz zadał przyczynę nieco napisać o tym synodzie Floreńtskim (o ktorym zmiankę vczyniłeś w pisaniu swoim, y posłałeś mi Historyą synodu onego **(**, chcąc abym go czytał,**)** co od ciebie wdzięcznie przyimuię, nie względem tey zmyśloney bałamutni, ktorey przepis y ia mam v siebie [2], ale względem chęci twoiey ku mnie),—a wszakże y ten wasz «Synod» w krotkim czasie będzie miał osobliwy respons, gdzie się pokaże szczyra bałamutnia iego.

My inszego synodu nie znamy, iedno ten, ktory był odprawowan daley nisz od lat *pułtorustu,* ktorego przyznawa*ią* ‖**(224—*f*f)** wszytk*ie* **(**krainy y**)** ziem*ie*: Włoska, Francuska, Hiszpańska, Niemiecka, Polska. A ieśliże nie dosyć masz na ty*ch*, więc przydam y Grecką, abyśmy beśpiecznie rzeć mogli (Deute. 32), że y «nieprzyiaciele naszy są sędziami». A ten wasz zmyślony y niesłychany synod, ktory żadnego świadectwa ani dowodu po sobie nie ma, iest łe*sz* szczyra, ktorey y sam Marko Ep[h]ezski [3] nie śmiał pisać, iakosz y nie *było czego*. Bo było nie mało oczywistych świadkow, ktorzy na tym synodzie byli, y **(**pewnie**)** by bałamutnie takowey stro*ph*ować nie zaniechali. Nie rozumie*yże* nas za takich *prostakow,* żebyśmy o tym wiedzieć nie mieli. Bo a iako to za prawdę poczytano bydź może, poniewasz żaden historyk o tak straszliwych y złych sprawach y zmianki żadney nie vczynił? Bo y sami Włoszy wszytkie sprawy papieskie y błędy niektorych opisować nie bali się. Ale—day to, isz Włoszy tego zamilczeli gwo-

[1] подходящаго текста въ указанной главѣ Второзаконія нѣтъ [2] опечатка: sie*d*bie
[3] напечатано: E*per*ski

Влошы вси деймена папежские и блуды (и злые справы) некоторыхъ не боялисе описовати. Але—дай то, ижъ Влоши того замолчали (и) кгволи своимъ папежомъ! Ино Ѳранцузове, (ино) Немцы, *ино* Грекове, ино геретикове, явные неприятеле папежские, которые бы и съ пекла ради на папежа што таковаго выдрали! Однакъ бы который колвекъ съ тыхъ помененыхъ могъ што о томъ написати и до ведомости людское подати? Покажижъ ми хотя одного таковаго, который бы хотя словце якое о томъ написалъ и таковое баламутни посветчилъ! Хиба бысте собе знову якого *Филялета* змыслили, але и мы тежъ окажемъ не одного Еленхопсевда, которые его выткнутъ и по- |(534)кажутъ быти *Филопсевдомъ*!

А што поведаешъ о соборе Ѳлорентейскомъ, который за часовъ Григория Тринадцетого папежа былъ по Греческу выдрукованъ, ино и то тебе не вспоможетъ. Бовемъ и Плятоновы и Аристотелевы писма, а мало [1] не всихъ ѳилосоѳовъ старыхъ, которые (большей а нижъ) *передъ* тисечма летъ писма свое выдали, за вековъ теперъ нашихъ выдрукованы суть. Блазенъ бы то кождый [2] таковый быти муселъ, если бы для того, ижъ недавно выдруковано, о речи добре ведомой мелъ вонтънити! И Библия ваша Острозъская недавно зъ друку вышла,—чи для тогожъ ей верити не маемъ?! А такъ ку показанью правды того, а не иншого, собору естъ книгъ старыхъ, писаныхъ по островахъ Греческихъ, на многихъ местцахъ полъно естъ; и въ библеотекахъ зацныхъ, яко у Ватыканьской и въ Сѳорътиянъской въ Рыме; естъ и въ друку по Латине, еще передъ Григориемъ Третимънадъцать (папежомъ), |(535) въ Кольне

li swoim papieżom! Więc Francuzowie, Niemcy, *abo* Grekowie, więc heretykowie, iawni nieprzyiaciele papiescy, ktorzy by y z piekła radzi co takiego na papieżow wydrali! Iednak by ktory kolwiek z tych pomienionych mogł co o tym napisać y do wiadomości ludzskiey podać? Pokaszże mi chocia iednego takiego, ktory by chocia słowo iakie o tym napisał y takowey bałamutni poświadczył! Chyba byście sobie znowu iakiego Philaleta zmyślili, ale y my tesz okażemy nie iednego Elenchopseuda, ktorzy go wytkną y pokażą bydź Philopseudem!

A co powiadasz o synodzie Floreńckim, ktory za czasow Grzegorza Trzynastego papieża był po Grecku wydrukowany, tedy y to cię nie wspomoże. Bo y Platonowe y Arystotelesowe pisma, a niemal wszytkich philozophow starych, ktorzy *od* tysiąca lat pisma swoie wydawali, za wiekow teraz naszych są wydrukowane. Błazen by to każdy taki bydź musiał, ieśliby dla tego, isz niedawno wydrukowano, o rzeczy dobrze wiadomey miał wątpić! Y Biblia wasza Ostrozska niedawno z druku wyszła,—czy dla tegosz iey wierzyć nie mamy?! A tak ku pokazaniu prawdy tego, a nie inszego, synodu (Floreńtskiego) iest ksiąg starych, pisanych po insułach Greckich, na wielu mieyscach pełno iest; y w bibliotekach zacnych, iako |(225) w Watykańskiey y w Sporcyańskiey w Rzymie; iest y w druku po Łacinie, ieszcze przed Grzegorzem Trzynastym, w Kolnie wydrukowany mało nie od piącidziesiąt lat. Ktemu sama phrazys,

[1] опечатка: «малъ» [2] опечатка: «каждый»

выдрукованые мало не отъ петидесятъ летъ. Ку тому самая (мова и) фразисъ, которое жаденъ зъ Латинъниковъ теперъ не могъ бы потрафити, въ Греческомъ екъземпляру правду высведъчитъ.

Надъто показуетъся, ижъ Грекове не латве Латиньникомъ позволили, але достаточне и моцне спиралися зъ ними, ажъ наконецъ доводами светыхъ отецъ Греческихъ, сами Грекове межи собою спираючися, отъ Латинъниковъ (достаточне) были поконани. И то тежъ не меньшимъ знакомъ правды показуется, ижъ Грекове все на онъ часъ, што хотели, отъ папежа одеръжали, то естъ: абы по старому исповедание веры въ церъквахъ своихъ *мевали*, не придаваючи оное частки «и отъ Сына», а ведъже абы добре розумели (яко) сами, (такъ) и другихъ научали, чого и намъ такъже позволено отъ папежа, и такъ мовимъ; ку тому (и) зъ ст[о]роны розводовъ малъженъскихъ, и о выбранье своего патриаръхи по смеръти Иосиѳовой, о |(536) што ихъ папежъ упоминалъ, и яко не хотели ажъ въ Костенътинополи обирати, и моцне ся о то застановили,—самый тотъ упоръ ихъ, которого въ томъ соборе не замовчано, правду высведъчаетъ.

На остатокъ—привилия Владислава, короля Полского и Венкгерского, отъ полторусту летъ выданые, Александровъ болшей анижъ отъ деветидесять—на волности церквамъ и духовенству Рускому въ тутошнихъ панствахъ, за прозбою самыхъ же владыковъ Рускихъ наданые—посведчаютъ тотъ * соборъ * (нашъ *) Флорентейский * быти власный и правдивый. Бо еслибы такъ было, яко вы зъ своимъ соборомъ поведаете,—

ktorey żaden z Łacinnikow teraz nie mogł by potrafić, w Greckim exemplarzu prawdę wyświadczy.

Nad to pokazuie się, isz Grekowie nie łatwie Łacinnikom pozwolili, ale dostatecznie y mocnie spirali się z nimi, asz nakoniec dowodami oycow ś. Greckich, sami Grekowie spieraiąc się miedzy sobą, (potym) byli od Łacinnikow pokonani. Y to tesz nie mnieyszym znakiem prawdy bydź musi, isz Grekowie na on czas wszytko, co chcieli, od papieża otrzymali, to iest: aby po staremu symbolum fidei w cerkwiach swoich *mowili*, nie przydawaiąc particulam («et Filio»), a wszakże aby dobrze rozumieli (y) sami, y drugich nauczali, czego y nam także pozwolono od papieża, y tak mowiemy; ktemu z strony rozwodow małżeńskich, y o wybranie swego patryarchy po śmierci Iozephowey, o co ich papiesz vpominał, y iako nie chcieli asz w Konstantynopolu obierać, y mocnie się o to zastawili,—samy [1] ten vpor ich, ktorego w tym synodzie nie zamilczano, prawdę wyświadcza.

Na ostatek—przywileia (krolow zmarłych:) Władysławow, krola Węgierskiego y Polskiego, od lat pułtorustu wydany, Alexandrow daley a nisz od (lat) dziewiącidziesiąt—na wolności cerkwiam y duchowieństwu Ruskiemu w tuteyszych państwach, za prożbą samychże władykow Ruskich nadane—poświadczaią ten synod Floreński (, ktory my trzymamy,) bydź własny y prawdziwy. Bo ieśliby tak było, iako wy z swoim sy-

* эти четыре слова въ старопечатномъ эк-рѣ подчеркнуты, и на полѣ находится небольшая старинная рукописная замѣтка, которую невозможно разобрать [1] опечатка: sami

а якобы смели такъ великие и хрестиянские господари неправду за правду и таковое безъзаконие, яко вы поведаете, што ся тамъ деяло, похваляти и до людей иначей удавати?

Поневажъ, яко поведаете, же то тамъ не тайно деялося, протожъ и вы жесьте правдивого собору первей не чытали, смеете ‖(537) теперъ такъ многихъ светыхъ и побожныхъ отецъ потварати и ганити, а зъ своимъ змышленымъ и никгды неслыханымъ соборомъ на пляцъ выежъдчати. О которомъ не вспоминаючи, ового, што есть знакомъ великимъ неправды, ижъ имени того, хто его написалъ, пусто; самые только доводы, которые сперву (въ нихъ) положоны, суть Арыанъские, которыми Арияновe звыкли штурмовати на божество Сына Божого,—а отъ васъ *тыежъ* приводетъся о похоженью Духа Светого, якобы отъ Сына не мелъ походити. А то ижъ писмо мовитъ (Исай. 61): «Духъ Господенъ на Мне, сего ради помаза Мя, (благовеститъ нищимъ посла Мя» [1],) и иные тымъ подобные, которые стегаютьсе не до божества, але до ч[о]ловечества Хрыстова. О которыхъ *словахъ* Грекомъ на онъ часъ ани снилося. Бо не были такъ грубыми простаками, жебы таковыми доводами подъпирали речи своее, кгдыжъ бы только смеху зъ себе самыхъ ‖(538) инымъ начинили. Отожъ ясне ся то показуетъ: ижъ хто тотъ вашъ *соборъ* змыслилъ, муселъ бути геретикъ. Не вспоминаю словъ инишихъ, которые такъ до речи стегаютьсе; але (и) на тые вси слушный отказъ найдешъ въ Латинъскомъ и въ Греческомъ соборе правдивомъ.

nodem powiadacie,—a iakoby śmieli tak wielcy y krześciańscy krolowie fałsz za prawdę vdawać y zalecać, iako w tych przywileiach ten synod zalecaią, ieśliby się takie niezbożne rzeczy na nim działy? [2]

Poniewasz, iako powiadacie, że się to tam iawnie działo, przetosz y wy żeście (podobno) prawdziwego synodu pierwey nie czytali, śmiecie teraz tak mnogich świętych y pobożnych oycow potwarzać y ganić, a z swoim zmyślonym y nigdy niesłychanym synodem na plac wyieżdżać. O ktorym nie wspominaiąc, owego, co iest znakiem wielkim nieprawdy, że (własnego) ‖(226—ƒij) imienia tego, kto go napisał, pusto; same tylko dowody, ktore zpierwu położone, są Aryańskie, ktoremi Arryanowie zwykli szturmować przeciw bostwu Syna Bożego, — a od was *tesz* przywodzą się o pochodzeniu Ducha Ś., iakoby od Syna nie miał pochodzić. A to isz pismo mowi (Isai. 61): «Duch Pański nade Mną, a dla tegosz pomazał Mię», y inne tym podobne, ktore się ściągaią nie do bostwa, ale do człowieczeństwa (Pana) Krystusowego. O ktorych *dowodach* Grekom na on czas ani się sniło. Bo nie byli takimi grubiańmi y prostakami, żeby takowemi dowody podpierali rzeczy swoiey, gdysz by tylko śmiechu z siebie samych naczynili (y) innym. Otosz iaśnie się to pokazuie: isz kto tę waszę *bałamutnią* zmyślił, musiał być heretyk. Nie wspominam słow inszych, ktore tam do rzeczy ściągaią się; ale na te wszytkie słuszny respons naydziesz w Łacińskim y w Greckim synodzie prawdziwym.

[1] Исаія LXI, 1 [2] эта «точка» въ Польскомъ значительно передѣлана

И то (тежъ еще) якая правда, што о Родискомъ опате* баютъ*, нижъ зъ двема* тисечми* войска* въехалъ потаемне въ ночи до Өлоренцыи? Подобъно мнимаете, же Өлоренъцыя* естъ* вашимъ* Острогомъ*, жебы такъ всимъ отворомъ стояла; албо и ово, нижъ нихто не слышалъ, яко потаемне въехалъ, (або) подобно попившися, яко у насъ звыкли, всѣ спали, до папежа пришолъ, өукалъ и примусилъ папежа, нижъ постановенье свое и всихъ иныхъ отменити муселъ; а затымъ назавтрей тиранства, морды, везенья, примушенья до подъписовъ надъ Греками деялися; цесара (самого) предаровано, патриарху удавлено! И хтожъ такъ шаленый будетъ, жебы ‖(539) таковымъ вашимъ баснямъ верити мелъ?! Знать, нижъ тотъ, который нерозмыслне тую *байку* зложилъ, николи папежа, ани оного опата (, а по нашому архимандрыта) не виделъ! Подобно бы о поважности папежской, и о такъ многихъ зацныхъ кардыналехъ, и о инших хрестиянскихъ господарехъ и княжатахъ, которые на ономъ соборе были, учтивей (бы) и скромней писалъ! А еслижъ то твердишъ, покажижъ ми гисториковъ (правдивыхъ), которые бы о томъ писали? Але подобно ихъ и зъ свечкою не найдешъ. А мы противную покажемъ: нижъ то естъ правъдивый соборъ, которого мы *поведаемъ*. Бо и Плятына гисторикъ, выписуючы жывотъ Евгения папежа Четвертого, и Генадей Шхолярей, и Грегорей Протосинкгелъ**, ваши** власные** патриархове, и книги, «Турко-Грецыя» названые, въ которыхъ зменку чинечи о соборе Өлоренътейскомъ, намней не вспоминаютъ[1] о таковыхъ кгвалътехъ и мордахъ.

(Abo) y to iaka prawda, co o Rodyiskim opacie baią, isz z dwiema tysięcy woyska potaiemnie wiechał w nocy do Florencij? Podobno mniemacie, że Florencya iest waszym Ostrogiem, żeby tak wszytkim otworem stała; albo y owo, isz nikt nie słyszał, iako potaiemnie wiachał, podobno popiwszy się (gorzałki), iako v nas zwykli, wszyscy spali, (więc) do papieża (nocą) przyszedł, ſukał y przymusił papieża, isz postanowienie swoie y wszytkich innych (oycow) odmienić musiał; a zatym nazaiutrz tyrańſtwo, mordy, więzienia[2], przymuszania do podpisow nad Grekami [działy się]; cesarza przedarowano, patryarchę vdawiono! (O, łesz, iakosz się nie vdawisz!) Y ktosz tak szalony będzie, żeby takowym baśniam waszym (y szczerey bałamutni) miał wierzyć?! Znać, isz ten, ktory nierozmyślnie tę *bałamutnią* złożył, nigdy papieża, ani onego opata nie widział! Podobno by o poważności papieskiey, y o tak wielu zacnych kardynalech, y o inszych krześciańskich paniech y xiążętach, ktorzy na onym synodzie byli, vczciwiey y skromniey pisał! A ieśliże to (vporem) twierdzisz, pokaszże mi ktorego kolwiek historyka, (by tesz y heretyka,) kto o tym pisał? (Mianuy go!) Ale podobno y z świecą go nie naydziesz. A my przeciwną pokażemy: isz to iest prawdziwy synod, ktorego my *trzymamy*. Bo y ‖(227) Platyna historyk, wypisuiąc żywot Ewgeniusza Czwartego papieża, y Henadyusz Scolaryus, y Grzegorz[3] Protosyngel, waszy własni patryarchowie, y księgi, «Turko-Grecya» nazwane, ktorzy, zmiankę czyniąc o synodzie Floreńckim, namniey nie wspominaią o takowych gwał-

* эти девять словъ въ старопечатномъ эк-рѣ подчеркнуты и на полѣ старинным почеркомъ замѣчено: «геретикъ унѣятъ тлѣтъ правду!» ** эти три слова также подчеркнуты и на полѣ замѣчено: «а ты........враже!» [1] опечатка: «вспомннастъ» [2] опечатка: więzięnia [3] опечатка: Grzegorsz

Нужъ иншихъ гисторыковъ, кото(540)рые справы и вси дее оного веку описовали [1], ни чого такового не вспоминаютъ. До которыхъ придамъ еще Весариона, митрополита Никейского,— «Орацыю» названую «Догматыка» [2] и книжечки, которые писалъ до Алексея Ласкара, филянътропина, зацъного чоловека.

А о то, нижъ того такъ великого и значного митрополита у себе легце поважаете, не противимъся вашому упорови: бо слепый трудно маетъ судити, *што чорно а што бело*. Досыть намъ на томъ, же немаль увесь светъ и Грекове сами, которые сутъ ученьшие, того такъ зацного мужа и вельце учоного и годного маютъ [3] у почтивости. Такъже и мы зъ ними видимо то ясне, нижъ писма его такими баламутнями и никчемными безълепицами не посквеpънилися [4]. Але хто ся имъ припатритъ, *добре* обачитъ, нижъ суть ученые и вельце мудрые и статечъные, въ которыхъ полно науки и доводовъ светыхъ (541) отецъ, ясныхъ, поважныхъ и досветчоныхъ и велце оздобною мовою украшеныхъ (,найдется); которыхъ читаючи, кождый бачный чоловекъ вельце ся утешити и утвердити ими можетъ.

Але речешъ: нижъ за то кардынальство одержалъ, же своихъ Грековъ отступилъ. А о Генадию и Грегорию Протосинъкгелю, которые были отъ вашихъ же Грековъ патриаръхами Костенътинопольскими обрани, што мовити мешъ? Але подобно и тыми гордите и откидаете ихъ? А наветъ и самыхъ светыхъ отецъ Греческихъ, коли ихъ вамъ покажемо, ижъ противъ васъ и зданью вашому писали, и тыхъ подобно

ciech y mordach. Nusz inszych historykow, ktorzy sprawy y wszytkie dzieie onego wieku (, pod ktorym się odprawował synod Floreńcski,) opisowali, nic takowego (y temu podobnego) nie wspominaią. Do ktorych przydam ieszcze Besaryona, mitropolitę Niceńskiego,— «Oracyą» nazwaną «Dogmatyka» y kxiąszki, ktore pisał do Alexia Laskara, philantropina, zacnego człowieka.

A o to, isz tego tak wielkiego y zacnego mitropolita v siebie lekce poważacie, nie przeciwiemy się waszemu vporowi: bo cæcus [5] *de coloribus* trudno ma rozsądzać. Dosyć nam na tym, że niemal wszytek świat y Grekowie sami, ktorzy są vczeńszy, tego tak zacnego męża y wielce vczonego y godnego (człowieka) maią w poczciwości. Także y my z nimi widziemy to iaśnie, isz pisma iego takimi bałamutniami y nikczemnymi plotkami nie pomazały się. Ale kto się im (pilnie) przypatrzy, obaczy *na oko*, isz są vczone, stateczne y wielce mądre, w ktorych pełno nauki y dowodow oycow ś., iasnych, poważnych y doświadczonych a wielce ozdobną mową vkraszonych; ktorych czytaiąc, każdy [6] baczny człowiek wielce się vcieszyć y onemi ztwierdzić może.

Ale rzeczesz: isz za to otrzymał kardynalstwo [7], że swoich Grekow odstąpił. A o Genadyuszu y Grzegorzu Protosyngelu, ktorzy byli od waszych że Grekow patryarchami Konstantynopolski[e]mi obrani, co rzeczesz? Ale podobno y tymi gardzicie y odrzucacie ich (, że wam nie pochlebuią)? (Ale co mowię— tych nowotnych?) nawet y samych oycow ś. (starych) Greckich, kiedy ich wam pokazuiemy y przeciw vporowi

[1] опечатка: «отписовали» [2] опечатка: «Дагматыка» [3] опечатка: «маетъ» [4] опечатка: «посквеpънилася» [5] опечатка: cecus [6] опечатка: kożdy [7] опечатка: kardynalskwo

взгордите и откинете, кгдыжъ васъ до такового безумия неупаметаного не што инъшого, только упоръ и зайзрость, которую маете противъ Латинъниковъ, (ослепъ) привела.

О соборе Берестейскомъ прошломъ ничого не мовлю, поневажъ (и ты) одъсылаешъ мя до Филяле‖(542)товыхъ книжокъ, «Апокрисысъ» названыхъ. И я тебе отсылаю до отказу неякого побожного мужа Ѳилотия и до книжокъ, названыхъ «Антирызисъ», которые писалъ противъ вашого Ѳилялета, показуючи его быти Ѳиляпсевдомъ, а не Филялетомъ, а то нжъ такъ много часу надъ неправдою стравилъ, которая всему свету явна. Але не дивъ геретику (бо естъ!), которого добре знаемъ; болшей ся *благочестию вашему* дивуемъ: нжесте опустили Бога Израилского, а утеклистеся до Велзеула Акаронского, якобы межи вами не было презвитеровъ (учоныхъ и) побожныхъ [и] хрыстиянъ правдивыхъ, милуюшихъ церковъ светую Восточъную (которой и мы не естесмо неприятелми, видитъ Богъ!), а то—жесте за себе допустили отказывати геретикови значному, которого хотя бысте вы невемъ яко таили, не утаитъся шило въ меху, але врыхле натечетъ съ ковъшомъ на брагу!

‖(543) Што ся дотычет[ъ] [м]естца [1] въ раде, же насъ омылили, где ся зъ насъ насмеваешъ, и подъ покрывкою титулы собачие приписуешъ, и зъ робятами за печью местце указуешъ, и што горъшого еще (напотомъ) пророкуешъ,—не противлюся твоей молодости: бо-сь жакъ, и по жаковску пишешъ! И если ся того въ школе Острозской научи[лъ] людямъ учтивымъ примовля-

waszemu przywodziemy, y tym nie wierzycie, ale imi gardzicie y odrzucacie, gdysz was do takowego nievpamiętanego szaleństwa nie co innego przywiodło, iedno vpor a zazdrość, ktorą (z nienawiścią) ku Łacinnikom (iakoby coś vrodzonego) macie.

‖(228—ffiij) O synodzie Brzeskim przes[z]łym nic nie mowię, poniewasz mię odsyłasz do książek Philaletowych, «Apokryzys» nazwanych. Y ia tesz ciebie odsyłam do responsu nieiakiego pobożnego męża Philoteia y do książek, ktorym tytuł «Antirrhesis», ktore pisał przeciw waszego Philaleta, pokazuiąc go bydź Philopseudem, a nie Philaletem [2], a to isz tak wiele czasu nad nieprawdą strawił, ktora wszemu światu iawna. Ale nie dziw, bo iest heretykiem, ktorego dobrze znamy; więcey się *wam* dziwuiemy: żeście, opuściwszy Boga Izraelskiego, vciekliście się do Belzebuba Akarońskiego, iakoby miedzy wami nie było prezbiterow pobożnych y krześcian praw[d]ziwych, miłuiących cerkiew ś. Oryentalną (ktorey, widzi (Pan) Bog, y my nie iesteśmy nieprzyiacielmi), a to—żeście za siebie dopuścili responsu czynić heretykowi iawnemu, ktorego chocia byście wy niewiem iako kryli, nie vtai się szydło w worze, ale wrychle nabieży s kuszem na brahu!

Co się tycze mieysca w radzie, że nas omyleły, gdzie się (tesz) z nas naśmiewasz, y pod pokrywką psie tytuły (y obyczaie) przypisuiesz, y z chłopięty za piecem mieysce vkazuiesz, y co gorszego (, że nas ma potkać,) ieszcze prorokuiesz,—nie przeciwiam się twey młodości: boś żak, y po żakowsku piszesz! Y ieśliżeś się tego w szkole Ostrozskiey nauczył ludziom vczciwym

[1] возстановленныя буквы выгнили въ подлинникѣ [2] опечатка: Philoletem

ти, не леда цвичене (и годность) тое школы показуется! Але подобно рыхлей (где) въ корчме за горилкою [1] научилесь ся тое диялектыки! Умелъ быхъ и я тобе на то отказати; але, паметаючи на слова оные «не отвещай безумному по безумию его, да не подобенъ ему будеши» [2], не отдаю тобе зла за зло. Боже-ть отпусти тотъ грехъ! Бо не ведаешъ што *мовишъ*—а не только противъ насъ, але и противъ кнежати (его милости), пана своего, которого власною рукою одъ летъ пети тотъ артикулъ, межи иными артикулы, до тое единости потребными, есть написанъ. Пытайся пана Ва‖(544)силия Суражского, которы[й съ т]ымъ [3] до мене приеждчалъ, скоро на вступе епископства моего. Сознаетъ то и самъ его княжацкая милость, и то, кгды ся былъ взялъ о местце и о вотумъ зъ его милостию княземъ бискупомъ Луцкимъ о владыку Луцкого на соймику.

Мне одному, брате милый, можешъ (тымъ) не укарати. Бо-мъ седелъ въ раде панской часъ немалый, а исте не *на подлейшомъ местцу*, але мало не въ посродку всее лавицы сенаторское, съ которое мя ни хто иншии, але твойже панъ, за волею Божею, рушилъ, и стараньемъ своемъ усилънымъ—Богъ светокъ!—и надъ волю мою на той столицы епископской посадилъ, на которой теперъ частей проплакиваю, смотречи на теперешние часы и на злость и упоръ *людъский*. Отожъ и теперъ Богъ (Самъ Серъцавидецъ) естъ светъкомъ сумненья моего, нжъ того (яко) не прагну, (такъ) о то ни кому докучати не буду, хотя́жъ обетницу госпо-

przymawiać, nie lada ćwiczenie tey szkoły pokazuie się! Ale podobno rychley w karczmie za gorzałką nauczyłeś się tey philozophij! Vmiał bych y ia tobie na to odkaz vczynić (, a szkatułę wyłupaną (wspomni iedno sobie!) na pamięć przywieść, y vice pro vice oddać); ale, pamiętaiąc na słowa one (Pro. 26): «nie odpowiaday głupiemu według głupości iego, abyś się mu nie zstał podobien», nie oddaięć zła za złe. Bożeć odpuść ten grzech! Bo nie wiesz, co *czynisz*- a nie tylko przeciw nas, ale y przeciw xiążęcia, pana swego, ktorego własney ręki od lat piąci ten artykuł, miedzy innemi artykułami, do tey iedności potrzebnymi, iest napisan. Pẏtay*że* się pana Wasila Suraskiego; ktory z tym do mnie przyieżdżał, skoro na wstępie biskupstwa mego. Zezna to y sam iego x. m., y to (ktemu), gdy się był wziął o mieysce y o wotum z iego m. xię‖(229)dzem biskupem Łuckim o władykę Łuckiego na seymiku (powiatowym).

Mnie iednemu, bracie miły, możesz nie przymawiać. Bo-m siedział w radzie pańskiey czas niemały, a iście nie *za piecem*, ale mało nie w pośrzodku wszytkiey ławice senatorskiey, z ktorey mię nikt inszy, ale twoyże pan, za wolą Bożą, ruszył, y vsiłowani[e]m swoim—Bog widzi!—y nad wolą moię na tey stolicy biskupiey posadził, na ktorey teraz częściey przepłakiwam, patrząc na teraźnieysze czasy y na złość a vpor *swoieyże miłey Rusi*. Otosz y teraz Bog iest świadkiem sumnienia mego, isz tego nie pragnę y ni *s* kim o tym nie mowię, chociasz obietnicę iego k. m. y innych wiela senatorow katolickich (na to) mamy.

[1] опечатка: «горолкою» [2] Притч. XXVI, 4 [3] возстановленныя буквы въ подлинникѣ выгнили

даръскую и иныхъ многихъ сенаторовъ католическихъ маемо.

(545) Съ тылу тежъ, чер[езъ лю]дей [1], яко оны, до кухни заглядать (на люде,)—не моя речъ: бо-мъ ся въ такъ зацъномъ и старожитномъ дому шляхетъскомъ, хотяжъ небогатомъ, такъ добре уродилъ, же-мъ кождому пану и набольшому сенаторови ровенъ.

Z tyłu tesz, przez ludzie, iako oni, do kuchnie zaglądać—nie moia rzecz: bo-m się w tak zacnym y starożytnym domu ślacheckim, chociasz nie bogatym, tak dobrze vrodził, (w ktorym nie dziw były tytuły senatorskie,) że (tesz) każdemu y nawiętszemu panu y senatorowi (cnotą) mogę bydź rowien. (Patrzay ty vrodzenia swego y kondycij, ieślisz tego godzien przymawiać ślachcicowi, nie będąc onym!)

Ни чимъ ми тежъ, зъ ласки Божое, нихто ока въ житью моемъ цнотливомъ запорошити не можетъ, хиба если бысь съ тою униею на пляцъ хотелъ выехати. Ино досыть (и) на то отказалося въ книжъкахъ оныхъ, которымъ титулъ «Оборона собору Берестейского». Бо еслиже маете прычину якую на насъ нарекати о то, нарекайтежъ и на тыхъ, которые насъ до того привели. А еслиже розумеете съ тамътое стороны, ижъ по ревности ку ѳале Божой то чинили, и о насъ тоежъ розумети можете. Бо вера естъ даръ Божый. А потомъ Самъ Богъ окажетъ, якось того и въ предъмове своей доложилъ, если хто што по воли Его чинитъ. Я ни кого не обмовляю, себе (только) (546) самого смотру.

Ni czym mi tesz, z łaski Bożey, żaden oka zaproszyć w poczciwym życiu moim nie może, chyba ieśliby tylko z tą vnią (ś.) na plac chciał wyiachać. Wszakże dosyć na to odpowiedziało się w ksiąszkach onych, ktorym napis «Obrona synodu Brzeskiego». Bo ieśliże macie przyczynę iaką na nas narzekania (słuszną, czego nie dzierżę), narzekayciesz y na tych, ktorzy nas do tego przywiedli. A ieśliże rozumiecie z tamtey (waszey) strony, isz to ex bono zelo y dla chwały Bożey czynili, y o nas to rozumieć możecie (, bo to nam, iako pasterzom, słuszniey należało [3]). A ktemu wiara iest dar Boży. A potym Sam (Pan) Bog okaże, iakoś tego y w przedmowie swoiey dołożył, ieśli kto co po woli Iego czyni. Ia ni kogo nie obmawiam, siebie samego patrzę.

На о[статъ]ку [2] хлюбитеся, ижъ единости и згоды хрестиянское не бегаете, и выличаешъ, якая бы мела быти. Але подобно такое на семъ свете не дочекаешъ, коли ся такъ о нее, яко теперъ, старати будете. Для Бога, не хлюбтесяжъ назбытъ! Вшакъ видимъ, яко ее прагнете: ижъ горей на своихъ (власныхъ), а нижъ на геретиковъ штурмуете, бо насъ ани до справы,

Na ostatku chłubicie się (tym), isz iedności y zgody krześciańskiey nie biegacie, y wyliczasz (kondycye), iaka by miała bydź. Ale podobno takiey na tym świecie nie doczekasz, kiedy się tak (230) o nię, iako teraz, starać będziecie. Dla Boga, nie chłubciesz się nazbyt! Wszak widziemy, iako iey pragniecie: isz gorzey na swoich, a niszli na heretykow szturmuiecie, bo nas ani do

[1] возстановленныя буквы въ оригиналѣ выгнили [2] idem [3] опечатка: należała

ани до розмовы зъ собою припустити не хочете! *Лепшие* у васъ Торунские [1] соборы геретицкие, лепшие Ариянове Любелские, которыхъ до себе на соборъ взываете, лепшие секты иные, съ которыми набоженства заживаете, дети ихъ до крещения приносите, зъ геретиками сполкуете, ихъ справы и набоженства залецаете, бороните, за нихъ болшей, анижъ за своихъ заставляетеся, противъ католиковъ зъ ними списуетеся, — коротко мовечи: сами (што колвекъ одно чините,) все противъ яснымъ канономъ и уставамъ светыхъ богоносныхъ отецъ броите, а на насъ |(547) (указуете и) всю вину ск[ладае]те [2], и правила противъ насъ ростегаете, а себе самыхъ и поступковъ вашихъ не бачите, «комара цедите, а вельблюда полыкаете» [3]!

Боже Вседеръжителю, Творче неба и земли! (отпустижъ вамъ) а дай вамъ упаметанье, абысте хотя половицу тое милости ку католикомъ, которую ку геретикомъ маете, обернули: азали бысте лепей всее правды доведалися. Але если насъ (до себе) до розмовы припустити не хочете, мы тежъ до васъ, видечи вашу *вражду*, не можемъ, подобно тому николи [4] | [5] конца не будетъ. А затымъ Самъ Богъ | покажетъ, хто якимъ умысломъ о | хвалу Его Бозъскую заста|вуется. Которому нехай | будетъ честь и хвала | (и поклонение) на ве|ки вечъные. | Аминь.

Издано по старопечатному экземпляру, хранящемуся въ Московскомъ Архивѣ Министерства Иностранныхъ Дѣлъ.

sprawy, ani do rozmowy z sobą przypuścić nie chcecie! *Ważnieysze* v was Toruńskie heretyckie synody, lepsze Arryańskie Lubelskie sekty, ktorych do siebie na synody wzywacie, lepsze inszych heretykow przyiaźni, z ktoremi nabożeństwa zażywacie y dzieci ich do krztu (heretyckiego) przynosicie, z heretykami społkuiecie, ich sprawy (, wiarę) y nabożeństwo (pismem) zalecacie, bronicie, za nich więcey, anisz za swoich zastawuiecie się, przeciw katolikow z nimi spisuiecie się,—krotko mowiąć: sami*sz* wszytko (y przeciw Bogu, y przeciw wierze swey własney, y) przeciw [6] kanonow kościelnych, y przeciw naukam oycow ś. Greckich broicie, a na nas wszytkę winę składacie, nie tylko do prawa, ale y do gwałtu porywacie się, a siebie y swoich nie widzicie, «komara [7] cedzicie, a wielbłąda [8] połykacie»!

(O, Panie) Boże Wszechmogący, Stworzycielu nieba y ziemie! dayże wam vpamiętanie, abyście chocia połowicę tey miłości ku katolikom, ktorą ku heretykom macie, obrocili: azali byście (do lepszego vznania przyść y) wszytkiego lepiey dowiedzieć się mogli. Ale ieśli nas do (spolney) rozmowy nie przypuszczacie, my tesz do was, widząc wasze *zaślepione zaiątrzenie*, nie możemy, podobno temu nigdy końca nie będzie. A zatym Sam (Pan) Bog pokaże, kto iakim vmysłem (, ieśliże o swoię, czyli) o chwałę Bożą zastawuie się. Ktoremu niechay będzie wieczna cześć y chwała. Amen.

Издано по старопечатному экземпляру, хранящемуся въ Императорской Публичной Библiотекѣ.

[1] опечатка: «Торунское» [2] возстановленныя буквы въ оригиналѣ выгнили [3] Матѳ. XXIII, 24: «вожди слѣпіи, оцѣждающіи комары, велблуды же пожирающе» [4] опечатка: «хиколи» [5] послѣдніа восемь строкъ идутъ въ видѣ съуживающагося треугольника [6] опечатка: przíciw [7] опечатка: komora [8] опечатка: wieldłąda

ПОСЛАНІЕ ДО ЛАТИНЪ

ИЗЪ ИХЪ ЖЕ КНИГЪ

1582 года [1].

‖(об. 12) **Послание до Латынъ изъ ихже книгъ** [2].

Папа Римский пишется вселенъскимъ, и опокою, и викариемъ Хрістовымъ, и слугою слугъ Божиихъ; а съ тыхъ титуловъ—ни одного не маетъ, водле [3] правъ апостольскихъ и светыхъ отецъ.

Христово смирение.

Како ся Христосъ смирилъ и уничижилъ, мало на то потреба [4] писма приводити: пришелъ бо отъ Отца на свѣтъ, не для панованя земного и не да послужатъ Ему, но да послужитъ Самъ [5]. Также ученикомъ и потомкомъ ихъ быти повелѣлъ: «хотяй быти первый межи вами, да будетъ всѣхъ меншийͅ» [6].

Гледижъ: есть ли тому папа не противенъ? ●

Пишется папа по Латыне, будьто съ покоры Хрістовы: **С**ервусъ серворумъ [Деи] [7], **т**о есть «слуга слугъ Божиихъ». **А** чомужъ, якъ Хрістосъ ходилъ, тако не ходитъ, но завжды его носятъ? **К**рестъ Хрістосъ на плечахъ носилъ, а онъ на нозѣ носитъ, и подносячися у помпе, яко сотона на небо, егоже Богъ скинулъ во пропасть. **С**ъ которого его титулу, яко ся пишетъ «слуга слугъ Божиихъ», тутъ ся оказуетъ, ижъ панъ надъ паны ся зоветъ. **А** онъ не яко ‖(13) слугою живетъ, але яко надъ паны панъ. Але

[1] текстъ печатается по сохранившемуся отрывку изъ одного Западно-Русскаго полемическаго сборника (см. первую книгу «Памятниковъ полемической литературы», Примѣчанія, стран. 2), а разночтенія приводятся по другому полемическому сборнику, принадлежащему Кіево-Михайловскому Златоверхому монастырю, № 1656 (разночтенія изъ этого сборника отмѣчаются буквами КМ) [2] NB. это заглавіе и нижеслѣдующія, а также и отдѣльныя буквы, набранныя чернымъ («жирнымъ») шрифтомъ, писаны въ подлинникѣ киноварью [3] передъ этимъ словомъ въ КМ добавлено: «по правде причитаючи имъ» [4] въ КМ сперва было написано «потреба», затѣмъ «по» вытерто, и осталось «треба» [5] Матѳ. XX, 28; Марк. X, 45 [6] Марк. IX, 35 [7] взято изъ КМ

еще нихто такъ на свѣте, яко онъ, не па[с]цетъ [1], и ни отъ кого каранъ быти, ни сужонъ не хочетъ, но яко Богъ пребывати хотя.

Читай книги о семъ Внифантия Третияго папы, который съ Фокою нечестивымъ забили царя Маврикея. Зовутъ ихъ по Латыни: Екстедстраксъ капиявантъ [2]. Тотъже Внифантий отъ Фоки, зрадцы царъскаго, за забийство Маврикиево, по которомъ Маврикию тотъ Фока пришолъ на цесарство, и почалъ ся писати повшехнимъ, и отъ патриярха отступилъ Царигородского Сергия. Патриярхъ бо Сергий про забийство царьское Фоку отъ причастия отлучилъ, а папежъ Внифантей того Фоку у свое духовенство принялъ, и то по немъ покрылъ; бо и самъ папежъ Внифантей того мужобойства былъ причинца. То все было отъ Рожества Хрістова 412 лѣтъ [3]. Съ чого тотъ папежъ великого богатства набылъ, и въ гордость дьяволскую поднесся, и земнымъ богомъ сталъ ся звати. Што у мѣсте своемъ во Влошехъ, зовомомъ Толетумъ, на ратуши титулъ ‖(об. 13) ему золотыми литерами потвердилъ, мовячи: «папежу богу земному», сцептрумъ и далъ ему звирхность надъ столицею Царигородскою. Читай книги о томъ Латинские, зовомые: ды[стинкціо] 40, си папа [4].

Пишется головою церкви.

А чомужъ, якъ Павелъ учитъ (у первомъ посланю до Коринтовъ, глава 12 [5]), не члонкомъ ее? «Глава бо церкви Хрістосъ» [6]—до Ефесъ у первомъ листе, глава 4, 5 пишетъ. Подвышенемъ а головою зватися церкви дѣйство есть антихрістово, яко Данилъ (у семой, 11 глав.) и Павелъ къ Селуняномъ во второмъ послани[и] (глава 2 [7]) пишутъ, — который ся мелъ превознести въ Риме. А ктому папы нечистые блудницы на столицы Римской были. Паршивые то быша главы, а не церковныя и не повшехнии, кгдыжъ толко Римъ ихъ чтитъ, а иные церкви, Восточные и Африцкие, Немецкие а наболей Иерусалимские, где ся Самого Господа Бога смотрение стало, ни знати ее не хотятъ за гордость.

Пишется папежъ опокою.

А чому ‖(14) Авкгуштынъ, переднѣйший Римской церкви докторъ, папе не признаваеть тое опоки? Но Самого Хріста опокою у книгахъ своихъ Латинскихъ (Либе[ръ] де верб. Домини еван. секунд. Матѳ. сер. 13, 10) вызнаваетъ, мовячи: «на той опоце, которуюсь ты, Петре, вызналъ, ижъ есмь Сынъ Божий, збудую церковъ Мою—на Мнѣ тебе, а не Мене на тобѣ» [8]. А на другомъ мѣстъцу тотъ же Авкгуштынъ (Ретра[к]т., либер. 1, капитул. 21 [9]) мовитъ: «Не рекъ Хрістосъ Петру: ты еси опока, але: ты еси Петръ, то есть опочистый, а опока Хрістосъ, яже [10] вызналъ Симонъ». И егда мыслилъ людьскую Симонъ быти справу о Хрісте, вжо не опочистый

[1] очевидно Латинское pascet; на полѣ, противъ сего, глосса, обрѣзанная при переплетѣ книги, отъ которой (т. е. глоссы) уцѣлѣли первыя три буквы: «не п[аствитъ]». См. Примѣчанія [2] КМ: «Екстедетранисъ капиявантъ». См. Примѣчанія [3] эта «точка» въ КМ вынесена на поле [4] это взято изъ Постановленій Гратіана (distinctio 40, cap. 6: Si papa) о неподсудности папъ [5] вся эта глава посвящена ученію о Церкви Христовой и ея членахъ [6] Ефес. IV, 15; V, 23 [7] 2 Солун. II, 3—11 [8] Liber de verbo Domini evan. secund. Matth. ser. 13, 10. Срвн. это мѣсто въ «Палинодіи» (первая книга «Памятниковъ полемической литературы», стлбц. 351, 374) [9] Retractationes, liber 1, cap. 21 [10] въ «Палинодіи» (ib., стлбц. 359): «якъ»

былъ зосталъ; бо рекъ ему Хрістосъ: «иди за Мною, сатано!» [1] **Я**кожъ фундоментомъ папежъ быти можетъ, кгды Павелъ у первомъ посланю до Коринтъ, глава 3, мовитъ: «основания иного никтоже не можетъ поставити, окромъ того, который постановенъ, иже естъ Хрістосъ» [2]. **И** засе Авкгуштынъ (Де вербо Домини суперъ Матфей, сер. 13 [3]) мовитъ: «тое имя Хрістосъ Симонови далъ, ижъ его ||(об. 14) Петромъ назвалъ, абы Петръ увесь людъ хрестиянский знаменовался. Опока бо (мовитъ) першое имя естъ, а прото Петръ отъ опоки Хріста опочистый естъ названъ, за вызнане; вси бо християне вѣрнии суть Петрове, збудовани на Хрісте».

Естлибы папежъ опокою или головою мѣлъ надъ иншие патриярхи быти, то почто ему на первомъ соборе сее заборонено, у шестомъ правиле? **А** въ Картагинскомъ [4] соборе Авкгуштынъ будучи, Зосиму папу напоминаетъ; и черезъ лекгаты ему отписали, з-ыншими епископы: «ижъ мы о томъ не толко не читали, але и не слыхали, абы [се] [5] папежове мѣли головою и опокою звати». **Т**оежъ и вторый соборъ Костянтинополский у каноне третемъ пишетъ. **И**оанъ Третий папежъ писалъ противъ продка своего, Пелагея папежа, абы жаденъ епископъ Римский не смѣлъ зватися и писати преднѣйшимъ надъ иншие. **Ц**ыприянъ, толкуючи оное слово евангельское «хотя бы[ти] старший» [6],—«хотяжъ и много (рече) преложеныхъ, но всѣ суть однымъ солнцемъ, свѣтлостию ||(15) Хрістовою состоятся [7]». **И** Геронимъ докторъ (дистъ. 93, кап. леймусъ [8]) мовитъ: «естли бысмы преложенства искали, болшей есть оного свѣта [9]. А прото (поведаетъ) гдѣколвекъ будетъ епископъ, будь въ Риме, у Египте, Александрии, Цариграде, и далей, тоежъ суть достойности: ибо яко одна церковъ, такъ голова есть ее Самъ Хрістосъ». **И** Григорий Великий папа (либ. епис. 4, капит. 194, скгоуатемъ [10]) мовитъ: «**х**тожъ колвекъ (поведа) вселенскимъ епископомъ зъ Риму ся зоветъ, тотъ антихріста упрежаетъ, которому родитися оттоле». Иоанъ евангелистъ (глава 7) мовитъ: «о собѣ славы своея ищетъ» [11]. И Златоустъ (гомили. 35, 40, 17 [12]) мовитъ: «**х**толвекъ (поведа) во церкви хочетъ преложенства на земли, сей найдеть поганбенье въ небе».

Пишется папа—слуга слугъ Божиихъ. А чомужъ въ каруне трегубей пануе?

Троистая на [па]пежи коруна, по выкладе Римскомъ, знаменуется троецарство, то естъ: земное, небесное, пекелное. ||(об. 15) Што ясно видимъ образъ дѣмоновъ, которымъ безчеститъ Бога, ровенъ ся творя Богови, и собѣ смертному человѣку грѣшному привлащаетъ тѐ, штѐ Самому Богу належитъ—владѣти небомъ, и землею, и пекломъ. **И** коли въ той коруне и в-ыншихъ [13] коштовныхъ уберохъ несучи его на крѣсле кардынали, или иншие прова-

[1] Матѳ. XVI, 23; Марк. VIII, 33 [2] 1 Коринѳ. III, 11 [3] De verbo Domini super Matth. ser. 13 [4] въ подлинникѣ ошибка: «Катаринскомъ» [5] вѧято изъ КМ [6] Матѳ. XX, 27. Марк. IX, 35; X, 44. Лук. XXII, 26 [7] въ КМ глосса: «содержатся» [8] Постановленія Гратіана, distinctio 93, cap. 24. КМ: «каплемусъ» [9] КМ: «больше есть оного въсего свѣта, нижли одного мѣста» [10] Epistola od Mauritium Augustum (Творенія Григорія Великаго, т. IV, lib. VI, epist. 30). КМ: «асгіунтемъ» [11] Іоан. VII, 18 [12] Бесѣда 43 на Матѳея (гл. 23) [13] въ подлинникѣ ошибка (срвн. КМ): «вышшихъ»

дятъ его, тогды драбанти кричатъ до люду: абасо, абасо, то есть: «падайте, падайте»! А хто не падетъ, киими бьютъ, а иншого повѣсятъ. Яко о томъ многие люди поведаютъ и певнятъ, которые въ Риме бываютъ, ижъ такъ естъ. Отожъ, чи не полнится оное слово съ Покалипсии (глава 17, 18), гдѣ мовитъ: «беда мѣсту оному великому, въ которомъ седить жена убрана: яко во единъ часъ погибе багатство» [1]?!

Не пометаетъ на то, ижъ Петръ светый апостолъ не далъ предъ собою падати, яко егда Корнилий предъ нимъ палъ (Дѣян. глава 10). И тому заразомъ Петръ рекъ: «востань, брате, я есми также грѣшенъ человѣкъ» [2]. И не далъ ему ктому болшей падати, ани иншимъ, хотя былъ верхо‖(16)вный апостолъ и пророкъ. Ино и ангелъ не далъ предъ собою падати, яко егда Иоанъ Богословъ палъ предъ ангеломъ, рекъ ему ангелъ: «устань, не падай предо мною, но кланяйся Богу, а я клевретъ ти есть» (Апокалипсий, глава 22) [3]. А папежъ пакъ хто есть, ижъ болшее на себе достоинство [4] привлащаетъ и выносится надъ смирение Петрово и ангелово?! Ни отъ кого толко подобно отъ кусителя [5], который Самому Хрісту велѣлъ предъ собою падати, для царства земного поклонитися, навыкъ принужати людей—подъ горломъ собѣ кланятися.

Выбранье на папежъство и окоруноцене его.

Коли на папежство кого узводятъ, безъ кровопролития николи нѣту. Яко ся дѣяло за Першого Дамаса [6] папежа, же одного дня, не на рынку, але въ самомъ костеле Римъскомъ, забитыхъ стало [7] 137 человѣка зацныхъ, окромъ тыхъ, што предъ костеломъ и по улицахъ.

Сергий тежъ Третий папа продка своего Формоса папежа, съ которымъ за живота его ‖(об. 16) гнѣвался, по смерти его не борздо вжо, выволокши уже изъ гроба, голову ему оттялъ, и зачепивши гакомъ, до реки Тибру [8] волокъ [9]. Такъже и по сесь часъ тое [10] злости въ Риме пребываетъ еще. На што то [11] старый Римский историкъ Аммианусъ Марцелюсъ, который оного вѣку былъ, пишетъ: «для трехъ (поведа) причинъ папежи вадятся завжды и будутъ: першое—для богатства, другое—для помпы, третее—для роскоши свѣта сего. Съ чого (поведа) явно есть, и каждый знати можетъ, ижъ коштовнѣйшие дворы и обѣды папежские, нижли цесарские. Прото, не хотячи имъ на томъ устати, николи ся вадити и забивати християнъ не устыдятся».

О неволи цесарской отъ папежа.

Тринадцатый Янъ папежъ привелъ цесара Отона, абы ему присягъ—роскazане его полнити и богатства папежские розмножати, и отъ супротивниковъ его боронити. Што цѣсаръ учинити, нѣтъ вѣдома—для ‖(17) якихъ кгуслъ дѣмонскихъ, мусялъ и присягнулъ: и богатства, воюючи околицу и отимуючи дыкгнитарства нѣкоторымъ станомъ, привлащалъ богатства много до костела Римского. И съ тоежъ пакъ можности великое и помпы папезское, цесари потомъ, ради и неради, мусили папежу,

[1] Апокалипс. XVIII, 16—17 [2] Дѣян. X, 25—26 [3] Апокалипс. XXII, 8—9 [4] послѣ этого слова, въ КМ добавлено: «съ примушеньемъ» [5] КМ: «скусителя» [6] въ подлинникѣ ошибка: «Дымаса» [7] КМ: «зостало» [8] въ подлинникѣ ошибка: «Тиpру» [9] КМ: «уволокъ» [10] КМ: «тые» [11] въ КМ нѣтъ

яко Богу, услуговати, и правое стрымя коли папежъ на конь уседаетъ держати, и въ давность то цесаромъ почитати. Чого потомъ цесаръ Ф[р]идрихъ, коли не хотячи сполнити, лѣвое стрымя держалъ, папежъ его за то заклялъ, и по смерти своей потомнимъ [1] папежомъ росказалъ за то зъ нимъ валчити. Што такъ и было, же не мало оное стрымя хрестиянъ смерти предало. И такъ до чого мусъ хитрости у папежи дьяволское привелъ (sic)! Цесаръ, досыть чинячи присязе своей, пожитки великие привлащилъ, съ чого костелъ и папежъ забогателъ; еще за то за ихъ спомowжене—потомнимъ [2] цесаромъ валку узнесъ. И гдежъ то писано, абы богатства ‖(об. 17) церковъ Божию розмножали?! Которыхъ и теперь папежи по панохъ хрестиянскихъ вытегаютъ,—што недавно было у Полщи, же послове папежские, и зъ скринею ездячи, скарбы збирали, будто на фалу Божию. А зъ того што уросло иного, толко еретицъство Мартияна Лютоя, который, въ тотъ часъ яко взялъ причину папежскую, и пописалъ книгъ геретицкихъ много, и не мало людей злою наукою, которую будто противъ Римянъ писалъ, ано болшей противъ Хріста, позаводилъ у лѣсъ съ правого пути Хрістова. Иза [3] ижъ то не изъ помпы и богатства папежского стало, которое Хрістосъ зоветъ (въ Матфеи 13, 19) «терниемъ давячимъ слово Божие» [4], же «лацней велбуду сквозе иглене уши пройти, ниже богату у царство небесное увойти» [5]. И Павелъ (у первомъ посланю до Тимофея, глава 6) мовитъ: «хотящии обогатитися впадають въ сило дияволе», и далей: «яже погружають человѣки во всегубительство истлѣния и погибель» [6]. И пророкъ Захария (глава 11) мовитъ: «о, пастыру и идоле! опустилъ еси стадо мое! ‖(18) сего для мечь надъ рамомъ твоимъ и надъ окомъ правымъ, раме твое усхнетъ, и очко твое темностями заслеплено будетъ» [7].

Рада епископъ трехъ, яко до папы, радячи ему, писали до него—

Вритенскаго Вицентаго, Дурандуса Капруланьскаго, Егиды Сосафалцета [8] Тесалоньского, Егардуса Букгъзраддуса. Што ся деяло року Хрістова Нарож[еня] 1553. Которые пишуть, радячи папежу стеречи помпы и преложенства своего, хотя съ поданя не маеть. Где ся такъ ихъ листъ маеть:

«Мы, светый отче, перестерегаючи нашу рѣчь, добре обачили есмо то, ижъ звирхности нашого костела въ тые часы почалися, коли почали быти папежи чуйные и достипные, а наболей Нифанцыосъ [9] албо Внифантий у цесара Фоки то упросилъ и тую помпу до костела ажъ и донынѣ внесъ, а покору старого костела и науки покинулъ. Прото розсылай по мѣстахъ, которые вонтпять о Римской вѣре, ‖(об. 18) капłановъ своихъ, на-ймя Тыатыносъ, Паули[но]съ [10], то есть по нашому Езоитовъ, абы приклады и покрытою покорою своею розмножали помпу костела Римского, причиняючи новыхъ обрендовъ и музыкъ, которые суть людьского кохания. А старый костелъ того ся брыди, Кгрецкий и узгордѣлъ, и

[1] КМ: «потомъ и инымъ» [2] КМ: «потомъ и инымъ» [3] КМ: «зажъ» [4] Матѳ. XIII, 22 [5] Матѳ. XIX, 24 [6] 1 Тимоѳ. VI, 9 [7] Захар. XI, 17: «о, пасущіи суетная и оставльшіи овецъ! мечь на мышцу его и на око ему десное: мышца его изсыхающи изсхнетъ, и око ему десное ослѣпая ослѣпнетъ» [8] КМ: «Егьдыюса Фалцета» [9] КМ: «Бонифанціюсъ» [10] КМ: «Паулиносъ»

далей. Бо, святый отче, изали оные книги Декриталесъ, Секстыни, Климентыни и Евъстравакганти[1] не явно ли мовятъ противъ насъ, же Римский папа не маетъ моцы бынамнѣй причиняти ку науце Хрістове и апостольской и святыхъ отецъ?! Где такъ мовитъ (капитула 3, станферунтъ[2]): «отменаютъ (поведа) Римяне правду у кламство, же учать мимо Хріста и надъ науку апостольскую и святыхъ отецъ». Якожъ такъ есть: межи нами Римяны ни одного нѣтъ, штобы не отступилъ тое науки! **И** на другомъ мѣстцу въ тыхже книгахъ (канонъ 5, капитула 1) мовитъ ясно, абы папа противъ святыхъ седми соборовъ ничого не смѣлъ причиняти, ани отменяти. ‖**(19)** Што потомъ Зосима и Лео папежи потвердили: абы тȍ, штȍ святые соборы застановили, моцно держано. Якожъ—поведа[й], святый отче,—мы можемъ костеломъ Грецкимъ и геретикомъ отмовити, которые о насъ вжо давно[3] слово святого Давида (у псалме пятомъ) мовятъ: «немашъ правды во устехъ ихъ»[4]?! Кгдыжъ книги оные, о которыхъ мовимо, не могутъ ся отъ насъ укрыти, которыхъ по всѣхъ мѣстъцахъ есть досыть, и не помалу супротивниковъ нашихъ спомагаютъ и ратунокъ имъ подаютъ, и насъ тлумятъ. Которыхъ же вжо есмо давно отступили: видится намъ, якобы геретицкие суть! А протожъ, святый отче, жебы столица вашое святости и кролевства Римского не была понижона, стара*и*мыся, причиняючи уставъ новыхъ нашихъ моцно, также и зъ оныхъ книгъ старыхъ о нѣкоторыхъ артыкуловъ вынищене».

Слышали ль есте, православныи хрестияне, что на себе выводятъ Римяне: ‖**(об. 19)** и неправду свою открыли на своего папежа, и сами ся промежъ себе обличають? Отожъ, машъ Римскую повшехность и голову церковную! Протожъ [боюся][5] абы тая голова папежъ не предтечею антихристовымъ былъ, кгдыжъ много въ немъ таковыхъ знаковъ (о которой Даниилъ у семой главѣ, 11, и апостолъ во второмъ посланиии глава 2, Апокалипсий 17, 18)! **Н**апродъ Хрістосъ апостоломъ сродзе заказалъ, абы ся о пр*о*дседане мѣста промежъ себе не сварили, и обычаемъ княжатъ свѣта сего не пановали[6] (Лука, глава 22, Марко 20 (sic)). **А** папежъ самъ себе головою и отцемъ всеe церкви зоветъ; а королей и княжатъ, подъ моць свою подбивъши, землю и мѣста ихъ опановалъ. **Е**стлиже мовятъ Римяне, же антихрістъ мелъ толко оденъ быти, и то не болшъ, одно пол*чв*ерта[7] року жити, а папежи пакъ оденъ по другомъ уже панують полтораста лѣтъ, и далей[8]. О чомъ зъ Люторы не[9] держачи, которые за властного ‖**(20)** антихріста папежа кладутъ, [вон[т]плю, абы папежъ предтечею антихристовымъ не былъ][10]. Понеже много въ немъ скутковъ облудныхъ и правовѣрию противныхъ открылося, што докончитъ часу своего антихрістъ, которому зъ Римской блудницы писмо значитъ, а, Боже, уборони! абы не съ папежихи[11] второе родитися. Толкуй толко сие слово Апокалипсии (глава 13),

[1] см. Примѣчанія подъ словомъ: Гратіанъ [2] transferunt [3] въ КМ спутано: «которые отъ насъ вжо давно отступили» [4] Псал. V, 10 [5] взято изъ КМ [6] Лук. XXII, 26—27 [7] КМ: «полтретя» [8] въ КМ послѣ сего добавлено: «И на то малый отказъ чинячи, мовлю смеле, нжъ тое папежово пановане не зъ стороны одное особы, але зъ стороны одного зъ Риму по многымъ сторонамъ панованя значится» [9] этого отрицанія въ КМ нѣтъ [10] взято изъ КМ [11] КМ: «папежовое»

гдѣ мовитъ: «Здѣ есть мудрость. Иже имать умъ, да почтетъ число зверино: понеже число есть человѣч*е*, число бо его есть шестсотъ шестдесятъ шесть» [1]. Котороежъ число зовутъ подлугъ толковниковъ Греческимъ языкомъ: Венедиктос, Латеинос и Лампетес, то есть по-Руску: «Латинникъ», а по-Жидовск*ий* «Ромнитъ» албо «Римлянинъ». А прото съ тыхъ причинъ [по неволи вонтплю] [2] што бы не предтеча антихристовъ [былъ] [2], папа, коли и писмо въ томъ напоминаетъ и явно упевъняетъ [3], же зъ Риму ся и зъ Римянки блудницы маетъ антихристъ народити, и ктому безмала не съ папежихи, яко ‖**(об. 20)** того знакъ уже былъ о Яне Осмомъ папежи, року осмъ сотъ шестдесятъ по Хрісте.

Хрістосъ апостоломъ Своимъ казалъ учити словомъ: «и аще (речетъ) не приймутъ васъ, идѣте во другое мѣсто» [4]. Но и Самъ Хрістосъ не противился, егда Самаряне не прияша Его. А папежъ своихъ уставъ учитъ моцью, огнемъ и мечемъ. Павелъ светый пишетъ мовячи (къ Селун. [во] второмъ посланю, глава 2): «нехай васъ нихто не зводитъ, якобы вже мелъ быти день Господень борздо: бо первей муситъ прийти отступление, и объявится сынъ погибели» [5]. И хтожъ сынъ погибели? Толко тотъ, которымъ соблазнъ приходитъ, и позволяетъ людемъ грешити, яко папежъ. Христосъ бо мечь Петру возбрани, и за лан*и*ту вдарившему другую вдати повелѣ: а папежъ и самъ забиваетъ, и другимъ велитъ, и за то напер*о*дъ еще разрешаетъ. И хто спротивникъ Богу, по апостолу? Толко тотъ, хто крестъ Егоноситъ на ногахъ, а Хрістосъ Самъ на раменю носилъ. И хто выносится надъ все глаголемое ‖**(21)** Богъ? [6] Толко тотъ, который силою кажетъ падати предъ собою и у пяты себе целовати. И хтожъ седитъ на местцу светомъ? [7] Толко тотъ, хто одному собѣ повшехность привлащаетъ. И хтожъ отнялъ жертвы Хрістовы, ведле Даниила? Толко папежъ, который свои у-въ оплаткахъ уставилъ зъ Аполинариемъ геретикомъ, Геласиемъ [8]. Которыхъ, яко хлѣбъ Хрістосъ ламалъ, не ламлютъ: нѣякъ бо ихъ про тонкость и крепкость [9] пресную и доткнутися, и тыми причащаютъ, кождого особнымъ оплаткомъ, не якъ апостолъ учитъ: «отъ единаго хлѣба причащаемся вси» (Корин. въ первомъ посланю, глава 10 [10]). Крови пакъ н*и* споминай. Тое ихъ причащание не толко народовъ чужими чинитъ Богу, але и сами ихъ плебани не [11] причащаются, соборомъ служачи: одинъ старший, все потребивши, и другихъ поцелуетъ, и тымъ ихъ якобы причащанемъ отбываетъ [12]. Што *у*се у Римъскомъ костеле не мѣло бы быть, ажъ панство Римское мело встати, ‖**(об. 21)** якожъ ся и стало такъ. Бо по Хрісте у семсотъ лѣтъ и далей, коли столица праве цесарская и вся моць отъ Рима отпала, тогды уросъ а оказался новый Ромулюсъ, то естъ папежъ, и розширилъ въ тотъ часъ свое панство, коли Пипинусъ [13], король Французский, звитеживши Царъгородъ и Лонкгоберды, Италию даровалъ папежу. О чомъ и вышей естъ поменено въ килку мѣстьцахъ.

[1] Апокалипс. XIII, 18 [2] взято изъ КМ [3] въ подлинникѣ описка: «упевня*ютъ*» [4] Матѳ. X, 23 [5] 2 Солун. II 2—3 [6] 2 Солун. II, 4 [7] ibid. [8] это слово вписано между строками [9] въ подлинникѣ: «кре*з*кость» [10] въ подлинникѣ вытерта цифра. 1 Коринѳ. X, 17 [11] въ КМ это отрицаніе опущено [12] послѣ сего въ КМ добавлено: «заправду не стоитъ за наше, не пѣнезьми властными, але бразкомъ (sic) ихъ намъ платятъ» [13] въ подлинникѣ: «Папимусъ»

Поидѣможъ до постовъ. Яко ся въ нихъ помешали: Великого посту укоротили, и иншихъ вилиями, суботствомъ Симонидскимъ затлумили!

А штожъ пакъ малженства, или чистоты плебанское дотычетъ, церковъ Хрістову нарадили замтузомъ, ижъ межи ихъ духовенъства не знати, кое чий отецъ, кое чий сынъ? Зъ чого то пошло, толко съ папежа Яна, нерадницы жонки. Читай кройнику: широко о ней злости и плюгавости найдешъ, яко, тою дьяволскою головою будучи, костелъ Рим[скій] [1] п[оск]вернила, идучи до Тибра [2] реки воды крестити, ‖(22) бенкарта породила на обличение свое и теперешнихъ Римянъ, и сама тутъ же здохла. Для того и по сесь часъ оное памятки крещения Господня, якобы причинцы тому обличению ихъ, николи не обходятъ, да вомѣсто того Трехъ Кролей въ тотъ день светятъ [3]. **А** папежа пакъ обираючи, и теперь скрозь кресло дырявое за стервъ [4] его щупаютъ, и волаютъ въ костеле: габетъ папа екстесъ! Деосъ кратия [5]! Такъ ли то подобаетъ светителей обирати? Чого насъ, Господи, избави! Не дай, Боже, слыхати въ насъ!

А Светому Духу рабъскую или служною особу, зъ Македониемъ геретикомъ духоборцомъ, кладутъ. Рекомо то [6] гораздо о Тройцы Святѣи держатъ [7]. Ано явно ся значитъ, што Светому Духу два початки Отца и Сына вносятъ. О чомъ первей сего ширей у-в-ыншихъ книгахъ писано съ приводомъ. А папежъ свои уставы новые съ клятвою держати грозитъ. Найдешъ у Латинскихъ книгахъ, которые зовутъ: дис. 19: сыкъ омнесъ [8]. Которое намъ клятвы ‖(об. 22) лѣпшей не боятися, да души пагубы не учинимъ [9].

А еже Римяне мовяютъ: «хотяжъ папежи и бискупи будучи у костеле зле поступуютъ, але пакъ [намъ] [10], водле слова Хрістова, не годится отступовати: «што (мовитъ Матфей, 23) на столщу Моисеовомъ будутъ седѣти научени, и роскажутъ вамъ чинити, чинѣте, але водлугъ справъ ихъ не чинѣте» [11]. О, заправду! хотя бы сами не чинили, колижъ бы одно науки Хрістовы и апостольское и святыхъ отецъ насъ научали, винни есмо слухати! Але бо Хрістосъ рече: «стережитеся фалшивыхъ пророкъ» [12]. «И аще соблазнитъ единаго отъ вѣрныхъ Моихъ, лѣпшей бы ему, да обѣсится камень жорновый на шии его, и потонетъ у волнахъ морскихъ» [13] и далей. И апостолъ заповедаетъ стеречися отъ таковыхъ учителей, ижъ учатъ по составленню мира, а не по Хрісте. И паки тожъ апостолъ глаголетъ: «блюдитеся, да нехто васъ лестию водя хитростною крадоуча» [14]. **А** они, якосте вышей слышали, ижъ не толко за гордостию своею злою, але про‖(23)тивъ науки Хрістовы и апостольское учатъ и ходятъ, и еще огнемъ и мечемъ боронятъ!

Отожъ, для тыхъ безчинствъ и иныхъ, которыхъ сездѣ еще не всѣхъ поменилъ,—церкви Греческая Римскую отринула. О чомъ найдешъ, Римянине, у своихъ книгахъ (Виде Концылѣ. томъ

[1] дописано слѣва на полѣ [2] въ подлинникѣ: «Тигра» [3] КМ: «святкуютъ» [4] КМ: «стерво» [5] КМ: «габетъ папа ентесы! Део кратиясъ». По-Латыни: habet papa gentilia! gratias Deo! [6] КМ: «томъ» [7] КМ: «держалъ» [8] Правила Гратіана, distinctio XIX, cap. 2: sic omnes [9] въ КМ послѣ сего добавлено: «И коли быхъ коротkости писаня не фолкговалъ, и за колко лѣтъ безчинства Римскаго не выписалъ!» [10] взято изъ КМ [11] Матѳ. XXIII, 2—3 [12] Матѳ. VII, 15: «внемлите же отъ лживыхъ— —» [13] Матѳ. XVIII, 6. Марк. IX, 42. Лук. XVII, 2 [14] Колос. II, 8

во вторыхъ, либер. 2) [1]. И въ мѣсто папежово, скоро потомъ по его отлученю, просветилася земля Болгарская святымъ крещениемъ. И тамо въ той земли проявилъ Хрістосъ мужа свята, светого Семиона, которого церкви Греческая, то естъ чотыри патриярхи, за пятого приняли. И донынѣ церкви вселенская въ суполности стоитъ. Бо и псаломъ мовитъ не объ одномъ патриярху, но о множайшихъ поведуетъ: «во отецъ твоихъ мѣсто быша сынове твои» [2] (Псаломъ 44), а не «сынъ твой»—папежъ! И «поставиши ихъ (рече) князями по всей земли» [3], а не «одного князя» въ Риме—папежа, но «по всей земли князи», еже есть—вмѣсто апостолъ патриярхи. А папежъ не есть по всей земли князь, або отецъ, **(об. 23)** но у-въ одномъ толко Риме.

Повѣмъ еще о досконалости человѣченъства нашего: ижъ каждый человѣкъ въ тѣле своемъ маетъ первие [4] старшие члонки, [то естъ: зрение, слухъ, обоняние, мовене, осезане, а потомъ—иншие многые члонки] [5]. Также и Хрістосъ Богъ и человѣкъ правдивый, кроме греха, имѣлъ въ тѣле Своемъ вси члонки тые; котороежъ тѣло поручилъ церкви Своей пятма [6] члонкомъ, яко старшимъ, а то естъ: пятми патриярхи оградилъ, яко пятми чувствы, а потомъ епископы и прочими учителми, яко иными многими члонки, содержатся главою Хрістомъ, а не папежомъ (Ефес. 1 лист.) [7]. Яко и Самъ Хрістосъ мовитъ: «не называйтеся учителми: единъ бо есть учитель Хрістосъ, вы же братия есте. **И** отца не называйте собѣ на земли: единъ бо отецъ есть вашъ Иже на небесехъ. Ниже нарицайтеся наставники: единъ бо естъ наставникъ вашъ Хрістосъ» [8]. И Павелъ: «Хрістосъ естъ глава тѣлу церкви, Иже есть начатокъ первороденъ изъ мертвыхъ, (Колос. [9] глава 1) яко да будетъ Той во всѣхъ первенъствуя» [10], а не папежъ. Тотъ же апостолъ мовитъ (Ефес. глава 1): **(24)** «вся покори подъ нози, и Того дастъ главу выше всѣхъ церкви, яже естъ тѣло Его» [11]. И засе мовитъ: «мужъ естъ глава женѣ, якоже естъ Хрістосъ глава церкви» [12], а не папежъ.

И естлибы Хрістосъ одно въ Риме назначилъ повшехность, чомужъ яко съ початку и по сесь часъ ни Греческие церкви, ни Московъские [13], ни Руские, ани тежъ часу святого Авкгуштына, доктора Латинского, и Африцкие церкви не были и теперь не суть послушни папежа? А наболей еще съ початку Петръ апостолъ наместницство або столицу свою не въ Риме заложилъ, але у Жидовстве и Антиохии, Иерусалиме. Якожъ светый Петръ, смиряючися, а не выносячися, яко папежъ, мовитъ: «молю васъ, братие, Бога ради старшихъ (соборное послание, зач[ало] 62 [14]) пасите стадо Божие не примушениемъ, но волею, и по Бозѣ» [15] и далей. А папежъ противно пасетъ—мечемъ и огнемъ, и ктому за наемъ лупячи, люди благословяетъ на мужобойство и чужоложъство. Читай о томъ книги Латинские: т р а н **(об. 24)** с ф е р у н т ъ, розделъ 24 [16].

Успомянувши оное, што Скарга у книжкахъ своихъ [17] пишетъ, ижъ дей

[1] vide Concili. tom II, liber 2 [2] Псал. XLIV, 17 [3] ibid. [4] КМ: «первый» [5] взято изъ КМ [6] КМ: «пятима» [7] Ефес. I, 22—23 [8] Матѳ. XXIII, 8—10 [9] въ подлинникѣ, а также и въ КМ, ошибка: «Галатомъ» [10] Колос. I, 18 [11] Ефес. I, 22—23 [12] Ефес. V, 23 [13] въ КМ послѣ сего вставлено: «ни Немецкие» [14] ошибка: 1 [15] 1 Петр. V, 1—2 [16] Постановленія Гратіана, causa 24, cap. 33: Transferunt [17] «О единствѣ Церкви» (см. вторую книгу «Памятниковъ полемич. литературы», стлбц. 347—350; 415—442)

на соборе Флоренскомъ Грекове дали послушенство папежу, о чомъ у ихже книгахъ пишетъ: ижъ одинъ патриярхъ Царигородский Езофъ то былъ учинилъ, отступивши всѣхъ Грековъ. А штожъ потомъ было, и чимъ того приплатилъ? Тогожъ дня у Флоренти[и], скоро до господы приехалъ, нагле здохъ. А Грекове, которые были на тотъ соборъ зошлися, заразъ до своихъ домовъ отъехали страшливе, ни пожегнавши папежа. Але у Марка Ефеского тому ся исправили Греки, ижъ на тое послушенство не призволяли. Бо тотъ Иосифъ самъ изъ себе то чинилъ, кромъ воли ихъ, и не маючи порученя отъ Антиохейского и Ерусалимъского и Александрѣйского патриярховъ. О чомъ ширей около того пишетъ у ихъ книгахъ [о] Флоренскомъ соборе. И копею властного рукописания того Иосифа знашли у коморе его, што онъ умираючи писалъ, каючися того призво‖(25)леня, и отступаючи засе отъ Латинъ, не держачи съ ними [1]. **И** не одному папежу судъ уверенъ есть, яко Самъ Хрістосъ мовитъ: «идѣже будутъ два или три собрани во имя Мое, ту Самъ есмь посреди ихъ» [2] (Матфей, глава 18), и «при устехъ двою или трехъ свѣтковъ станетъ всякъ глаголъ» [3]. А гдѣ толко межи пятми патриярхи единакими и святыхъ седми вселенскими соборы—не два або три были, але всѣхъ отцевъ светыхъ было на тыхъ соборехъ двѣ тисечи. **Я**ко тымъ такимъ многимъ значнымъ вселенскимъ святымъ отцемъ и учителемъ не вѣрити?! Да папежомъ вѣрити однымъ (яко сами свѣтчатъ, рада папежова, которые къ нему писали, о чомъ вышей помянено), [которые повстали недавно] [4] по семи соборехъ [и] [5] смѣли превратити вселенские утверженые семи соборы?

Еще мовяютъ Римяне: «молилъ бо ся Хрістосъ за Петра, дабы не устала вѣра его [6]: то дей значно, ижъ ему одному, а по немъ намѣстникомъ его, церковное преложенство злецылъ» [7]. Ино и на томъ ся мылятъ. За всѣхъ бо, иже на семъ свѣте есть люди, Хрістосъ молилъся [8]. ‖**(об. 25)** То вже для того усѣ маемо головами быти?! А гдѣжъ будутъ уже члонки и тѣло? И чому съ першое столицы, яко вышей ся рекло,—Антиохийское, Жидовское, Иерусалимское, гдѣ першую свою столицу Петръ основалъ, съ тыхъ мѣстъ не выносятся? но во смирении и у згоде тамошнии учители пребываютъ, намѣстницы Петровы. Одно толко оденъ папежъ изъ послѣднее столицы [вырвасомъ сталъ, и] [9] дмется помпою своею!

Еще мовятъ Римяне: «трикротъ (поведа) пыталъ Хрістосъ Петра: чи милуешъ Мя, Симоне? и трикротъ мовячи «паси баранки Мои», злецылъ дей ему церковъ вселенскую и чреду Свою» [10]. То и тутъ по своему разуму толкуютъ, а не по святыхъ отецъ. **М**овитъ бо Златоустъ: «трикротнымъ пытаниемъ трикротное отвержение Хрістосъ лечилъ». Тымъ же обычаемъ и Кирилъ святый толкуетъ у Латинскихъ книгахъ: «дыксытъ автемъ «пасце акгносъ Меосъ», апостолитусъ ре-

[1] въ КМ добавлено послѣ сего: «о оплаткахъ, и Духа Святого призналъ отъ одного Отца исходяща, а не [и] отъ Сына, и крещение и посты неотменно зъ Греки дрьжати, а не зъ Латинею» [2] Матѳ. XVIII, 20 [3] Матѳ. XVIII, 16 [4] взято изъ КМ [5] idem [6] Лук. XXII, 32 [7] Скарга «О единствѣ Церкви» (см. вторую книгу «Пам. полем. лит.», стлбц. 280—281) [8] Іоан. XVII, 20 [9] взято изъ КМ [10] Скарга «О единствѣ Церкви» (см. вторую книгу «Пам. полем. лит.», стлбц. 280—281)

ноуавъсъ дыкгнитатемъ, [не пропътеръ] [1] некгантиомнемъ лябефактата видеретуръ» [2]. Читай собѣ свои книги, яко мовять! ‖(26) Естлибы Петръ надъ всими церквами и апостолы видимую звирхность отъ Господа взялъ, чомужъ ему святый Павелъ, хотя Хрїста у-въ очи не видалъ, коли тое злеценье Петръ бралъ, обачивши. его науку, въ которой люди блудили, не самъ на самъ, але предъ всѣми во Антиохеи нафукалъ [3] ему, и науку его переучилъ? Читай о томъ листъ его (Галат. глава 2 [4]). Чомужъ ему Петръ не причиталъ: «гдѣ ты тогды былъ, коли Хрїстосъ насъ на*ч*алъ? чомужъ мене старш*а*го учишъ?» Але еще у своемъ листе второмъ (глава 3) мовитъ, выславуючи его: «внимайте, якожъ и возлюбленный братъ нашъ Павелъ по данней ему премудрости написа вамъ» [5] и далей. Отожъ маешъ, папежу, прикладъ [коли лихо учишъ съ Петромъ] [6]! Не диви, што тобѣ причитаемъ [съ Павломъ, але вернися ку науце апостольской и семи соборъ] [7]! Да такожъ о насъ держи, якъ святый Петръ о Павле, а не заслепляй своею гордостию церкви Хрїстовы!

Такъже, панове Латин*о*, прожне ся працуете [8], звирхность папежу приводячи з*о* оного слова евангельского, гдѣ мовитъ Хрїстосъ (Матфей, 17): «Петре, улови рыбу, и выйми ‖(об. 26) зъ нее статиръ, и дай дань за Мене и за себе» [9], и мовишъ, ижъ не за всѣхъ апостоловъ. але толко за Петра казалъ дати, и якобы и за потомка его, папежа, за намѣстника своего далъ, и тымъ звирхность свою на немъ утвердилъ [10].

То не такъ толкуется тое слово, яко вы [11], у Толковомъ Евангелии (въ Матфеи, зач[ало] 73) тако пишетъ: «отъ сего (повѣда) нѣякую тайну навыкаемъ, **т**о есть: рыбу—прирожене наше, море—глубину невѣрствия, златницу у рыбе—слово Божие и вызнане вѣры; которая златница важитъ два цетнари, то есть Божество и челове[че]нство, которое Онъ выдалъ у дань Отцу черезъ муку Свою, яко златницу; **а** еже за Себе и за Петра—то есть за Жиды и за погани, албо за праведныя и за грѣшныя. **П**рото (поведа) яко и теперь кого видишъ слово маючого во устехъ его о злате и о сребре, того р*а*зумѣй—рыбу у мори свѣта сего плавающу [12], которую треба учителемъ, яко Петру, удою—наказаниемъ слова Божия—уловити, и выня‖(27)ти тую цату сребролюбия изъ устъ его, и дати его за Хрїста и Петра, то есть—на выховане нищимъ, у которыхъ [13] особе Хрїстосъ ходитъ». А такъ не вадило бы вамъ, панове Театиносъ, Павлиносъ, Езоитасъ, уду уковати и у Римское море укинути, и рыбу—папежа уловити, а статиръ зъ него богатства вынити и у чрево нищимъ *у*ложити!

У-въ остатныежъ дни Енохъ и Илия не до Римское церкви, але до Иерусалимское будутъ люди приводити, яко у Покалипсии пишетъ (глава 11 [14]), тамъ и чуда будутъ дѣлати, и смерть приймутъ телесную, «идѣже (мовитъ) Господь ихъ распять» [15]. **Н**а Римское пакъ царство Кирилъ святый пророкуетъ: «яко (поведа) Асирия разорилася Вавилоняны, а Персяне—Македоняны, Римское разорится антихристомъ».

[1] взято изъ КМ [2] dixit autem ‹pasce agnos Meos›, apostolitus renovans dignitatem, ne propter negationem labefactata videretur [3] КМ: ‹на*х*укалъ› [4] Галат. II, 11—16 [5] 2 Петр. III, 15—16 [6] взято изъ КМ [7] idem [8] КМ: ‹працуешъ› [9] Матѳ. XVII, 27 [10] Скарга ‹О единствѣ Церкви›, ibid. [11] КМ: ‹*ты*› [12] въ подлинникѣ: ‹плавающ*а*› [13] въ подлинникѣ: ‹котор*ого*› [14] въ подлинникѣ: ‹12› [15] Апокалипс. XI, 8

Для чого [1] не велми нехай собѣ теперъ уфаютъ у пановане свое Римские * костелы *, которое ся пагубою, яко слышишъ [2], кончати [3] маетъ.

А о оплаткахъ ‖(об. 27) ихъ, которыми служатъ, евангелистъ Иоанъ обличаетъ, нижъ хлѣбъ, въ подливу омочивши, Хрістосъ далъ [4]. И Павелъ святый (Корин. зач[ало] 149) хлѣбъ успоминаетъ, а не опреснокъ [5]. И Златоустъ, даючи тому приклад, толкуючи рече: «у старомъ законе киотъ, здѣже дѣвица; тамо жезлъ, здѣже крестъ; тамо баранокъ, сездѣ Хрістосъ; тамъ опресноцы, здѣже хлѣбъ». И што мовити? Ихже книги Латинские обличаютъ. Кройника свѣтчитъ ихъ, иже по Хрісте у сту и петинадцати лѣтехъ, Александръ папа оплатки уставилъ, а передъ тымъ дей простымъ хлѣбомъ служано, по тому, яко и теперь у Грековъ служатъ. **Г**еронимъ докторъ Латинскій (ин квaестъ инъенъ [6], на слово евангелиста Матфея 26), мовитъ тако: «скоро фикгуру старое великое ночи Хрістосъ выполнилъ, зъедши мясо баранковое зъ апостолы Своими, взялъ хлѣбъ, который посиля [7] сердце человѣче, и поступилъ до правдивого правое великое ночи сакраменту, ‖(28) абы такъ яко былъ у фикгуре Его Мелхиседекъ, капланъ Бога найвышъшаго, учинилъ, оферуючи хлѣбъ и вино». Чуешъ ли, Латиннику, што вашъ же докторъ мовитъ? Хлѣбъ, онъже сердце укрѣпляетъ, бо опрѣснокъ не можетъ посилити сердца, понеже души въ немъ нѣсть. Авкгуштынъ тежъ, толкуючи надписъ псалъма 33 у концылии 2, который успоминаетъ, «нжъ Давидъ изменилъ лице свое предъ Авимелехомъ, и хлѣбы предложеныя ялъ: тамъ дей была офера водлугъ порадку Аронового (1 Царствъ, 21 кап[итула]). А потомъ же Онъ Самъ оферу поставилъ зъ тѣла и крови Своей, подлугъ порадку Мелхиседекового: отменилъ (поведа) тварь Свою у капланствѣ, и опустилъ людъ Жидовский, и пришолъ до погановъ» и прочее. **И** на другомъ мѣстьцу тотъ же Авкгуштынъ явне описуетъ (либеръ 83, квaестъ. 14 [8]), мовячи: «Господь нашъ Исусъ Хрістосъ тотъ-ти есть капланомъ нашимъ во вѣки, подлугъ порадку Мелхи‖(об. 28)-седекового, Который Самъ Себе оферу оферовалъ за грехи наши, и тое оферы подобенство на памятку муки Своей поручилъ обходитъ; нжъ то, што Мелхиседекъ Богу оферовалъ, теперъ вже видимъ, оферуютъ по всемъ свѣте». О чомъ ширей Иоанъ Дамаскинъ въ Латинскихъ книгахъ (Дам. либеръ 4, розделъ де орто. фиде, капитулъ 14 [9]) пишетъ: «хлѣбомъ и виномъ поднялъ Мелхиседекъ Авраама, который же столъ подыймованя оного знаменовалъ, сей духовный нашъ столъ Хрістовъ» и далей вельми о томъ много. **В**о хлѣбе бо, яко въ тѣлеси Хрістове, три животна, животъ дающа: духъ, кровъ и вода, яко Евангелие глаголетъ: «сие три во едино суть» (Иоанъ, зач[ало] 74, въ посланю) [10]. Мука аки тѣло, кисль аки душа, соль аки умъ, вода яки духъ и животъ, огнь яки божество. Во оплатку же естли рекутъ—три рѣчи суть, подлугъ Тройцы—мука, вода и огнь,—таковии соблажняются, впадающе во богострастникъ ересь, кото‖(29)рые мовятъ со плотию Божеству пострадати. Но не вкупѣ Троица воплотися, Отецъ и Сынъ и Святый Духъ, но единъ отъ

[1] КМ: «*того*» * этихъ двухъ словъ въ КМ нѣтъ [2] въ КМ: «слыши*тъ*» [3] въ КМ: «скончати» [4] Іоан. XIII, 26 [5] 1 Коринѳ. XI, 23 [6] КМ: «инест» [7] КМ: «посиляетъ» [8] по-Латыни: liber 83, quæstio 14 [9] по-Латыни: Damascenus, liber 4, distinctio de orthodoxa fide, cap. 14 [10] 1 Іоан. V, 8

Троица Сынъ, Слово Божие, и пострада тѣломъ суполнымъ, а не Божествомъ; протожъ суполнымъ хлѣбомъ предалъ намъ ясти, тайну Свою живую. А такъ, каждый вѣрный хрестиянине! хочешъ ли быти избавленъ, держися не папежское, але святыхъ апостолъ и богоносныхъ отецъ церкви, семи соборы, не помес[т]ными Римскими, але вселенскими утверженое.

И Апокалипсия (глава 2) страшную фикгуру непокорства Римского до церкви Фиятирское пишетъ: «далъ есмъ ей часъ, абы покуту чинила; але не хочетъ покутовати за нерадности свои. И се азъ положу ее на одре [1], а тии, еже съ нею нечистоту плодятъ, имѣти имаютъ скорбь великую [2]. А естли (пакъ мовитъ) не покаются, азъ чада ея избию смертию» [3]. **Такъ** тежъ и на богатство папежское страшный ортелъ выдаетъ, где мовитъ (Апокалипсии, глава 3): «изблевати тя имамъ отъ устъ моихъ. Бо поведаешъ, пжъ есмъ богатый, и маю всего досытъ, а жадное рѣчи недостатку не терплю; ||**(об. 29)** и не вѣдаешъ, жесь естъ еси окаянный, и мизерныимъ, и нищимъ, и слепымъ, и нагимъ» и далей [4]. «Вѣмъ учинъки твоя, иже имашъ имя твое, яко бысь былъ живъ, ано ес[т]ъ умерлый» [5].

Мы же, братие, ходяще просто [6] дорогою царскою [7], стережимъся прелести папежское, отступимъ отъ учения Римъского костела, отпустимъ Римскую слепоту, откинмо помпу дияволскую, престанмо оплатковъ мертвыхъ, приступимъ къ хлѣбу небесному живому, отступимъ отъ всякоя ереси, и да держимся православныя вѣры седми соборовъ, оставъмо габетъ папа енъте Деус кратия, да подкланяемъ главы наша возложению рукъ патриаршескихъ зъ осксиономъ [8] глаголюще: «достоинъ есть святителства» [9].

Выписано и изведено изъ книгъ Латинскихъ на Руский языкъ, року Нароженья Хрістова 1582, отъ Адама 7090 [10].

Издано по отрывку (изъ рукописнаго сборника), приплетенному къ экземпляру старопечатной книги «Унія» и «Гармонія», принадлежащему Чертковской (нынѣ—Московской Городской) библіотекѣ.

---

[1] въ нашемъ подлинникѣ и въ КМ: «бедре» [2] послѣ сего въ КМ прибавлено: «а такъ тутъ великий знакъ милости Божией ожидаетъ ихъ наверненя» [3] Апокалипс. II, 21—23 [4] Апокалипс. III, 16—17 [5] въ КМ послѣ сего добавлено: «то естъ: же будто у томъ панстве—имя живыя вѣры, але пакъ мертвъ есть злыми дѣлы». Апокалипс. III, 1 [6] въ подлинникѣ «простою»; исправлено по КМ [7] въ подлинникѣ: «царское» [8] ἄξιος [9] этотъ абзацъ въ КМ нѣсколько полнѣе; послѣ него въ КМ помѣщены «Вѣрши прикладныи» [10] КМ: «1581-го, а отъ Адама 7089»

'ΑΝΤΙΓΡΑΦΗ'

ПРАВОСЛАВНОЕ ПОЛЕМИЧЕСКОЕ СОЧИНЕНІЕ

1608 года.

‖(1 нен.) 'ΑΝΤΙΓΡΑΦΗ'

albo

ODPOWIEDŹ

NA SCRIPT VSZCZYPLIWY, PRZECIWKO LUDZIOM STAROŻYTNEY RELIGIEY GRÆCKIEY OD APOSTATOW CERKWIE WSCHODNIEY WYDANY, KTOREMU TITUŁ: «HERESIÆ, IGNORANCIÆ Y POLITIKA POPOW Y MIESZCZAN BRACTWA WILEŃSKIEGO»,

tak też

Y NA KSIĄŻKĘ, RYCHŁO POTYM KU OBIAŚNIENIU TEGOŻ SCRIPTU WYDANĄ, NAZWISKIEM «HARMONIĄ».

PRZEZ IEDNEGO BRATA BRACTWA CERKIEWNEGO WILEŃSKIEGO RELIGIEY STAROŻYTNEY GRÆCKIEY W PORYWCZĄ DANA.

W WILNIE

ROKU 1608 [1].

‖(об. 1 нен.) Na herb iaśnie oświeconych książąt ich mości Ostroskich.

(помѣщенъ рисунокъ герба князей Острожскихъ)

‖(2 нен.) EPIGRAMMA.

Co to za gwiazdę widzę, ktora swey iasności
Promieńmi Phœbusowey rowna się światłości,
Powiedźcie, wdzięczne Muzy? Gwiazda tak świecąca
Iest Ostroskich przezacnych xiążąt głośnobrzmiąca
Slawa, ktora z chwalebnych postępkow się rodzi,
Y iako cień za ciałem, tak za cnotą chodzi.
Ta zdawna mieysce sobie w ich domu obrała,
Y po śmierci żadnemu z nich vmrzeć nie dała.
Nie vmarła pamiątka ich przesławney cnoty,
Ktorey świadkiem są y te w ich herbie kleynoty.
Świadkiem męstwa iest Rycerz z mieczem w boiu mężny,

---

[1] все это заглавіе вставлено въ довольно красивую рамку. Вверху и внизу заглавія рукописныя отмѣтки: ‹Schismaticus liber. Inscriptus›

Nadto srogiego smoka zwyciężca potężny.
Świętey zasię a dziwney oney pobożności,
Y wiary dotrzymaney w przystoyney całości
Znakiem iest Krzyż, oręże nieprzewyciężone,
Ktore od nieprzyiaciol skuteczną obronę
Tak dusznych, iak cielesnych onym podawało
Y mieysce w paradyzie ślicznym zgotowało,
Gdzie dusze Bogu miłe w szczęściu opływaią,
A dnia wieczney zapłaty z weselem czekaią.
Y ty, o, zacne książe, torem przodkow swoich
Postępuiąc, w pobożnych trway zamysłach twoich.
Oyczyste nabożeństwo niech cię ma patrona,
W nagrodzie sławy wieczney niezwiędła korona!

||(об. 2 нен.) Iaśnie oświeconemu panu, iego mości panu Ianuszowi Constantinowiczowi, książęciu Ostrozskiemu, kasztellanowi Krakowskiemu, staroście Kaniewskiemu, Czerkaskiemu, Białocerkiewskiemu, etc. etc. etc., panu nam miłościwemu.

Natura, ktora iest pewnym żywota y postępkow ludzkich wodzem, oświecone miłościwe książe, pobudza y ciągnie ku temu każdego człowieka, aby się do tych w potrzebach swoich vciekał, tym żal, dolegliwość y krzywdę swoię przekładaiąc, o pomoc y ratunek żądał,—ktorzy et voluntatem et facultatem benefaciendi habent,—tym, mowię, ktorzy, na gorze zwierzchności y przełożeństwa od Boga będąc postanowieni, y powinność swoię tę być vpatruiąc, żeby darami od Niego sobie powierzonemi godnie a przystoynie szafowali, o to się vprzeymie staraią, aby strożami sprawiedliwości, pomocą vkrzywdzonym, ratunkiem vtrapionym y słupami swobod y pokoiu pospolitego nazwani być mogli.

Przeto y my, wierni poddani iego krol. m. naszego m. pana, a naniższy słudzy w. x. m., puszczaiąc na światło tę naszę małą książeczkę, ktorą na nas przyczyny barzo słuszne (niżey w przedmowie do czytelnika wyrażone) wycisnęły, myśliliśmy—komu by ią przypisać, y pod czyim podać miedzy ludzie ||(3 нен.) titułem mogli? W czym chocia wiele rożnych, do tego służyć zdadzących się, śrzodkow na pamięć przychodziło, ten iednak nasłusznieyszy y naypożytecznieyszy się nam być zdał, żebyśmy ią w. x. m. naszemu miłościwemu panu dedikować, y onę pod zasłoną zacnego imienia w. x. m., iako pod nieiaką tarczą, na świat puścić mogli. Ku czemu nas pobudziły y niewątpliwey pomocy y ratunku nadzieie dodały przyczyny y coniectury te, ktore—nie wiemy by się komu—nie za słuszne y pewne zdały. Pierwsza, że przyzwoitą być w. x. m. (z pewney experientiey) wiemy chęć y życzliwość ku postrzeżeniu y w klobę swą wprawieniu praw y swobod (a nadto wolności w sumnieniu) starożytnego narodu naszego Rosiyskiego [1]. Ktora to chęć y miłościwa łaska w. x. m. iż nie tylko nie vstawać, ale ieszcze im daley, tym barziey w dobrotliwym vmyśle w. x. m. krzewić się będzie—pewną a niewątpliwą w tym (za pomocą Bożą) nadzieię mamy. Bo ieśli o onym ś. krolu y proroku Dawidzie czytamy, że dla iednego tylko (z ktorym mocnym miłości y przyiaźni związkiem był złączony) Ionathana, wszystkiemu Saulowemu potomstwu miłosierdzie y łaskę swą krolewską okazać był vmyślił,—coż mamy rozumieć o w. x. m., ktorego nie ieden, ani dwa, ale wszyscy zacniesławni y wieczney chwały [2] a pamięci

[1] опечатка: Rosiyskiego [2] опечатка: chwały

godni przodkowie — iako bieg doczesnego na tym świecie żywota swego w obfitym szczęściu y hoynym błogosławieństwie Bożym do lat zupełnie doy-‖(об. 3 нен.)źrzałych prowadząc, w tey wierze ś. religiey naszey starożytney Græckiey mocno, statecznie y świętobliwie trwali, tak y na ono mieysce pokoia y prawdziwey roskoszy w teyże wierze ś. z niewątpliwą wiecznego zbawienia nadzieią odeszli?!

Nie wspominaiąc bowiem teraz onych dawnych przodkow w. x. m., ktorym za cnotę, męstwo, mądrość y wiarę niezwiędły nieśmiertelna sława wieczney pamiątki wieniec vwiła, y ktorych chwalebnych a znamienitych spraw y postępkow, dla doczesney y wieczney oyczyzny podiętych, wszystkie historykow księgi są pełne,—sam on, nie dawno świętobliwie zeszły iego x. m. pan ociec w. x. m., nasz m. pan (ktorego wszyscy kraiow tych obywatele, iako niekiedy Titusa cesarza Rzymianie, kochaniem y vciechą rodzaiu ludzkiego nazywali),—aza, iako w innych znamienitych y świętobliwych sprawach y postępkach swoich, tak osobliwie w oney wielkiey a dziwney gorliwości (ktorą ku sprawom, potrzebam y ratunkowi w te opłakane czasy cerkwi ś. Wschodniey, Matki swey, aż do ostatniego terminu Bogu miłego żywota swego pokazował) innym wszystkim wieku swego ludziom znacznym przykładem y wizerunkiem nie był? Aza hoyney za to (ieszcze na tym świecie żyiąc) zapłaty, aza obfitego błogosławieństwa Bożego nie dostąpił? Aza imienia swego nieśmiertelney tu na ziemi sławie y pamiątce nie poświęcił? Aza y niezwiędłey oney wiekuistego żywota korony ‖(4 нен.) (ktorą mu odda Sprawiedliwy Sędzia w dzień chwalebnego na obłokach niebieskich przyiścia Swego) sobie nie ziednał y nie zasłużył [1]? Aza (nakoniec) bieg ten doczesnego żywota swego szczęśliwie kończąc, y na ono naznaczone sobie mieysce vciechy y pokoiu, pełen lat, pełen dobrey sławy, pełen zasług y nagrod, za nię od Boga wiecznie trwałych, odchodząc, wszystkiego tego (o vleczeniu ninieyszych vrazow praw y swobod starożytney religiey naszey) starania w. x. m., od Boga danemu successorowi swemu, nie zlecił? Aza tak wielu cerkwi, szkoł, monasterzow, ku czci y chwale Boga Wszechmogącego wystawionych, y osob, przy nich y w nich będących, w dozor, opiekę y miłościwą obronę w. x. m. nie podał y nie poruczył?

Po ktorym y my sobie (iako z przyczyn pomienionych, tak y z doznaney nie po iedenkroć miłościwey łaski y pomocy w. x. m. w sprawach y potrzebach, starożytną religią naszę zachodzących) nieodmienną przychylność y obronę obiecuiąc, te małe książeczki, przez iednego brata naszego napisane, ktorych iest cel — okazanie niewinności naszey, z prawdą złączoney, a przeciwnych temu postępkow authora, ktoremu się tu odpisuie, — w. x. m. vmyśliliśmy dedikować y miedzy ludzie puścić pod zasłoną zacnego imienia w. x. m., iako tego, ktory sam po więtszey części świadomy być raczysz, iak obfitemi z dawnych wiekow wolnościami narod nasz Rosiyski opływał, iakie zasię teraz vciski, angarie ‖(об. 4 нен.) y oppressią w sumnieniu cierpi,—y iako tego, ktory, hoynemi od Boga mądrości y wszelakich cnot darami znamienicie będąc ozdobiony, y na tak wysokim (za wolą Bożą) stolcu, to iest, nabliżey boku pańskiego w radzie świetskiey siedząc, y powinność

[1] опечатка: zasłużył

swoię senatorską tę być widząc, żeby wiernie postrzegał praw, swobod y wolności, wszystkim zarowno służących, ku vleczeniu teraźnieyszych vrazow naszych,—mądrą radą y łaskawą przyczyną swą do k. i. m. (o co vniżenie prosimy y w czym namniey nie wątpimy) vprzeymie dopomoć będziesz raczył. Ktoremu długo-fortunnego, za łaską Bożą, w dobrym zdrowiu panowania, ze wszystką zacną familią w. x. m. wiernie życząc, oddaiemy się iako napilniey z naniższemi służbami naszemi m. łasce w. x. m.

Z Wilna, 16 iulij według starożytnego kalendarza, roku 1608.

W. x. m. swego m. p. naniższy słudzy — bracia bractwa cerkiewnego Wileńskiego religiey starożytney Greckiey [1].

‖(5 нен.—A) Przedmowa do czytelnika.

Wiem, że to v ciebie w podziwieniu będzie nieiakim, czytelniku łaskawy, iż, opuściwszy inne przedtym w teyże materiey od strony nam przeciwney wydane scripta, na tę tylko teraźnieyszą wyższey mianowaną editią odpisować (a odpisować krotko, y na kształt tylko nieiakiey protestaciey) vmyśliłem. Lecz ieśli przyczynam tey moiey intentiey, wielkiemi a ważnemi ratiami wspartym, zdrowym przypatrzyć się okiem nie zaniechasz,—pewienem tego po tobie, iż nie tylko nagany od ciebie y strofowania żadnego ten moy postępek nie odniesie, ale y za taki, ktory na mocnym wszelakiey słuszności fundamencie zasadzony iest, vznany y poczytany będzie. Bo co się zamilczenia na pierwsze tegoż snać authora przeciwko starożytney religiey naszey scripta dotycze, wiesz dobrze, że taka iest moc y własność prawdy, iż gdy ią kto naybarziey vsiłuie potłumić, tym nawięcey podnosi, gdy chce zacmić, tym iaśnieyszego światłości promienia iey dodaie. A iako o twarde w pośrzod morza skały wielkim a straszliwym pędem przerażaiące się okręty, one całe y nieporuszone zostawiaiąc, same się szkodliwie rozbiiaią,—tak y te wszystkie nawałności słow, vczynkow y pism przeciwko cerkwi Wschodniey prawdziwey, prawdziwego ‖(об. 5 нен.) Boga oblubiennicy, kiedykolwiek od adwersarzow iey wynikłe, iż się o ten iey nieporuszony vderzyli fundament, to iest, o kamień on węgielny, o kamień w Sionie położony, w ktorego kto dobrze wierzy, zhańbiony nie będzie. Przeto nie dziw, że nie tylko nie mogły iey bynamniey zaszkodzić, ale y same srogi a haniebny szwank odnieść musiały. Gdyż nie tylko rodzaiu, Niebieskiemu Krolowi poświęconego y na tey nieporuszoney Siońskiey skale mocnie vgruntowanego, od raz podaney y łaską Ducha Ś. dobrze w serce wpoioney prawdy odwieść przez te swoie słowa, postępki y scripta nie mogły, ale też tym iaśniey wszystkiemu prawie światu okazali truciznę odstępstwa swego, pod miodem zmyślonego y obłudnego do religiey Græckiey y cerkwie Wschodniey odzywania się vtaioną.

Aza bowiem, weyźrzawszy w nie, iako we zwierciadło, każdy tego obaczyć nie może, iż ten się niewstydliwie za religiey Græckiey człowieka vdawać śmie, ktory wszystkie fundamenta starożytno-

[1] внизу страницы подъ чертою написано: Ian Iekimowycz renką swą. Все «посвящение», кромѣ заголовка и послѣдняго абзаца, напечатано курсивнымъ шрифтомъ

ści, praw, samego nakoniec wiary wyznania iey chce obalić?! Ten się cerkwie Wschodniey synem być mianuie, ktory, miasto oney ś. Damascena piosnki «Raduy się, Sionie ś., matko cerkwiam, Boskie mieszkanie», — płaczu, łkania y lamentow iey przyczyną się stawa, świece lichtarza iey gasi, świątnice pustoszy, ołtarz burzy, pieśń zagłusza, arkę pochodzącego stamtąd na wszystek świat błogosławieństwa przewraca! Ten do pokoiu y zgody drogę torować się powiada, ktory pokoy on złoty, wiecznemi zobopolney mi‖**(6 нен.—𝔄ij)**łości vmocniony warunkami y wcale, nienaruszenie od sześciu set lat w tym kraiu zachowany, wzrusza!

To się, mowię, wszy[s]tko, iż samo przez się z tych wyższey mianowanych strony nam przeciwney scriptow słońca iaśniey pokazuie, nie chcieliśmy, rzeczy tak barżo iawney obiaśniaiąc, tym, ktorzy słoneczney światłości pochodnie dodaią, podobnemi być, widząc zwłaszcza, iż te wszystkie tak zawołane scripta ich w iednę prawie vderzaią stronę. Bo nic w nich zgoła takiego niemasz, czego by nie było w ich dawnieyszych przeciwko nam dołożono ediciach, na ktore tak dobrze y dostatecznie, za pomocą Bożą, od strony naszey się odpisało, iż każdy, kto, te obiedwie rzeczy sobie przeciwne na iedno mieysce znioszy, tak tym, iako y owym argumentom przypatrzyć się y one na tym Łydiyskim prawdy ś. kamieniu sprobować będzie chciał, przyzna to bez pochyby, że te ich wszystkie, z wosku lekkomyślnego vporu wątłemi ściankami zlepione, dowody ogniem żywego pisma Bożego rostopione, pożarte y wniwecz obrocone są,—tak iż na niektore z nich y odporu przez pismo żadnego ci wielebni świata tego mędrkowie dać nie mogli.

Wiem, że na Philaletha kusił się ktoś odpisować. Ale iako mu dosyć vczynił? Tak, iako sam ten zawołany scriptor w przedmowie swoiey napisał, iż nie na wszystkie te książki, ale na niektore tylko z nich mieysca odpisuie [1]. A zaż kto takie kiedy odpisowanie słyszał? A zaż cię, moy miły pisarzu, Philaleth w przedmowie swey o to nie prosił, «abyś (ieśliby mu co na to chciał odpisować) nie ‖**(об. 6 нен.)** iedno miiał, a drugie zwiiał, co-miększe tylko kąski przeżuwaiąc, a kostek, ktoremi byś się mogł vdawić, zaniechywaiąc» [2]. Obacz sam — proszę cię — ieśli się to iego proroctwo w tym twoim responsie, daleko za samą obiektią mnieyszym, nie wypełniło? Ale niech to twoie v twoich przedsięwzięcie będzie pochwalone, że chociaś temu dosyć vczynić nie mogł, kusiłeś się iednak z motyką na słońce miotać, onę Łacińską (in magnis voluisse sat est) przypowieść na dobrey pamięci maiąc. A gdzież — proszę cię — na drugie cztery z Ostroga, a trzy z Wilna, iuż nie na samy tylko synod Brzeski, ale na wszystkie, niemal gruntownieysze a do zbawienia dusznego należące, artykuły y ceremonie, przez naśladowce starożytney religiey naszey na świat z druku wydane księgi, od ciebie y od twoiey, ktorą trzymasz, strony respons iest vdziałany? Twarde to barzo na ciebie potrawy! niewybłądzony to na wszystko twoie towarzystwo

[1] см. выше «Антиризисъ», стлбц. 490 [2] см. вторую книгу «Памятниковъ полемич. литер.», стлбц. 1019—1022: «абы гдѣ бы зась хотѣлъ намъ отписати, звычаемъ другыхъ своихъ цеховыхъ братьи, одного не міавъ, другого не звіавъ, што-мякшіи куски жуючи, а костей, которыми бы ся могъ удавити, занехиваючи; схочетъ ли отповѣдати, нехайже на все отповѣдаетъ: обачимо, якъ съ того выбрнетъ»

labyrint! Widzisz teraz podobno y sam, iaka iest moc y potężność prawdy ś., ktora, chocia prostemi od prostakow słowy będąc wyrażona, naysztuczniey-szym świata tego philosophom gęby zawiera!

Lecz ku rzeczy się wracaiąc, do innych milczenia y tey naszey krotkiey odpowiedzi przyczyn przystępuię: ktore chocia by tu ode mnie mianowane nie były, sam by iednak rzeczy skutek to wyświadczał, iż iako ze wszystkich inszych spraw y postępkow naszych, tak y z tego samego pokazuie się zwykła skromność y cierpliwość nasza. Ktora w nas to sprawowała y sprawuie, iż iako namnieysze ieśmy żadnemu czło-||(7 нен.)wiekowi do gniewu y zaiątrzenia przyczyny z siebie nigdy nie dali, tak y z odniesionych dla Chrystusa krzywd vrągania y złorzeczeństw — pociechę nie leda iaką y vpewnienie o społeczności cerkwie świętey, w znoszeniu vciskow, zelżywości y prześladowania prawdziwey Głowy y Oblubieńca swego pokory naśladuiącey, brali, — y nie swoiey zawsze, ale imienia Bożego chwały, nie swoiey wywyższenia persony, ale okazania światu szukaliśmy oppugnowaney od adwersarzow prawdy ś., ktora iż (iako się pokazało) nie tylko nie zacmiona, ale ieszcze barziey tymi ich scriptami obiaśniona iest. Z tego się ciesząc, woleliśmy, skromnie y cierpliwie te wszy[s]tkie przymowki zniozszy, rozsądkowi sprawiedliwego sędziego y każdego człowieka, maiącego rozum zdrowy, vznaniu to zlecić.

Ale iż, iako mowi Mędrzec, «czas milczenia, czas też iest y mowienia» [1], a to oboie, iako w swoię dobę y dla pewnych czynione przyczyn, człowiekowi chrześciańskiemu przysłusza y pożyteczne iest, — tak zasię, z drugiey strony, nie według słuszności, potrzeby y baczenia tego zażywaiącemu—zawadza y szkodzi y gniew Pański sprawiedliwy przyciąga.

A kiedyż y nam słuszniey, kiedy przystoyniey to nasze milczenie przerwać się godziło, iako teraz? Chocia bowiem y w teraźnieyszych przeciwko nam scriptach (author bezimienny, ale, iako się daie znać, z liczby tych, ktorzy, odstąpiwszy cerkwie ś. Wschodniey, vnią albo zgodę z kościołem Rzymskim przyięli) rzeczy wprzod niektore, do artykułow wiąry należące, mieniąc ie hæresiami, na oczy ||(об. 7 нен.) nam wyrzuca, lecz y sam on barzo małą w nich ku ohydzeniu nas wagę a ocukrowaniu gorzkości pełney zgody swey pomoc vpatrzywszy, rzucił się potym niewstydliwie do iawnie niesłusznego szarpania nas na poczciwości y dobrey a żadną (da Bog!) przeciwną przysadą niezmazaney v Boga y ludzi sławie naszey,— rzucił się — mowię — do vdawania za prawdziwą powieść rzeczy takowych, ktore nie tylko granice z prawdą, ale y podobieństwa do niey żadnego nie maią,—rzucił się nawet do przypisowania nam w niewinności naszey postępkow y excessow tych, ktore nie od nas, ale od przeciwney nam strony, od oderwańcow — mowię — starożytney religiey naszey popełnione być okażemy. A okazuiemy nie dla tego, żebyśmy wiedzieć nie mieli, iakim takie płonne, y nie tylko żadney słuszney, ale y lekkiey probaciey niemaiące, rzeczy responsem znosić mogli byśmy, to iest, samym milczeniem, ktore tak ważne niekiedy od złośliwych pomowioney starcow Zu-

[1] Екклесіастъ III, 7: «время молчати и время глаголати». Сирах. XX, 6: «и есть молчай вѣдый время»

zannie było, iż od śmierci ią, tuż przed oczyma lataiącey, niespodziewanie wybawiwszy y w doł oney zgotowany samych zdradliwych potwarcow wepchnąwszy, powieść tę dawnych mędrcow: iż ciśniony na niewinnego potwarzy y złorzeczeństwa kamień na ciskaiącego głowę się obraca [1], a zelżywość y wszelaka wina przy tym, ktory niesłusznie co na kogo wznosi, zostaie, — prawdziwą być okazało. Lecz, z drugiey strony, obawiaiąc się, aby to iego, acz nieprawdziwe, vdanie— y niewiadomym wątpliwości, y życzliwym żalu, y niechętnym iakiego kolwiek suspiciey po(8 нен.)dobieństwa — nie przyniosło, gdybyśmy to, iako powieść prożną, milczenia prochem zasypali, a zatym okazyią do tryumphowania przed zwycięstwem adwersarzowi naszemu dali,—wiedząc zwłaszcza y to, iż, ieśli gdzie indziey, tedy pogotowiu w tey wolney Rzeczypospolitey naszey, nie tylko bitemu płakać, vkrzywdzonemu narzekać, obwinionemu sprawę o sobie dawać wolno zawsze bywa, ale też y ten, ktory na to, co mu drudzy acz w niewinności iego (to iednak, przeciwko czemu milczeć się nie godzi) [2] zadaią, nic nie odpowiada, za nagany godnego y w vczciwey niekorzyszczącego sławie częstokroć poczytany bywa.

Coż—proszę—może być więtszego, co przeraźliwszego, co dobrey a z łaski Pańskiey niepodeyzrzaney sławie naszey dotkliwszego nad to, co tu nam adversarz w niewinności naszey zadaie? Zadaie tu nam wykroczenie z granic boiaźni Bożey, zadaie nieuszanowanie y nieposłuszeństwo zwierzchności naszey duchowney y świeckiey, zadaie bunty, zadaie excessy, zadaie y innych niemało, podziwienia barziey, niż wiary godnych rzeczy! Coż tedy tu nam czynić przysłuszało? Milczeć? Lecz tego nie tylko pomienione przyczyny, ale sam rozum y sama słuszność broniła. Odpowiadać? Ale odpowiadanie potrzebowało by ostrego y wzaiem vszczypliwego a od przyzwoitey nam skromności trochę oddalonego responsu. Ktorego acz wiemy, żeby nikt sprawiedliwym ganić rozsądkiem nie mogł (wiedząc, że malus morbus amara pharmaca requirit, y nie tylko co się dzieie, ale y z iakiey się co przyczyny albo okazyiey dzieie vpatro(об. 8 нен.)wać, a za vpatrowaniem nie przy tym, ktory by, klin klinem wybiiaiąc, na złorzeczeństwa wzaiem nieuszanowanym responsem płacił, ale przy tym, ktory by niewstydliwym w pokoiu kochaiącego się człowieka przenagabaniem do surowszey, niż trzeba, odpowiedzi przyczynę dawał, winę tę zostawować przysłuszało by było), iednakże, vważaiąc przystoyność naszę, a niechcąc głupiemu odpowiedać wedla głupstwa iego [3], takieieśmy w tey odpowiedzi moderaciey zażyli: iż nic zgoła takowego, czym by się nie tylko kto inny, ale y sam ten bezimienny scriptor obrazić mogł, naleść się w niey nie będzie mogło. Gdyż za to, iż mu nie wszystko, co nam zadaie, przyznamy, a za nieprzyznaniem, iż też niektorych, z pocztu iego cechowych braci, temi, od niego nam niesłusznie przypisowanemi, przymiotami obdarzonych być okażemy,— nie ma się o co na nas, prawdę mowiących, gniewać. Bo tego sam po nas, abyśmy się mu w tym sprawili, potrzebował, a ieszcze z tak wielkim cnoty, wiary y sumnienia obowiąskiem potrzebował. Odpowiedź lepak y danie o sobie sprawy—iż bez tego, aby się prawda

[1] Сирах. XXVII, 28: «вергаяй камень на высоту на главу свою вергаетъ» [2] въ подлинникѣ скобка эта, по ошибкѣ, поставлена послѣ слова: zadaią [3] Притч. XXVI, 4: «не отвѣщай безумному по безумію его, да не подобенъ ему будеши»

prawdą, fałsz fałszem, potwarz potwarzą okrzcić nie miała, być nie może,—ktoż tego nie widzi?

Co się zaś porządku, w tey «Odpowiedzi» ode mnie zachowanego, dotycze,—takim ią sposobem w imię Pańskie disponuię, ordinem tego scriptora, dla słusznych przyczyn, inuertowawszy. Pierwey mi się na niesłusznie y niewstydliwie zmyślone od niego na nas pomowiska y złorzeczeństwa. acz krotko, prawdziwie iednak odpowiedzieć, a ‖(9 нен.—B) potym artykuły te, ktore on błędami hæretyckimi nazywa, iakie y iak prawdziwie od niego nam są zadane,—vważyć zdało. W ktorych to artykułach iż gołe są, a żadney zgoła probaci[e]y niemaiące obiectiie,—ku podporze snać y rzkomo obiaśnieniu ich, wydana iest rychło potym z tegoż podobno warstatu książka Rusko-Polska, nazwiskiem «Harmonia albo Concordantia wiary, sakramentow y ceremoniy cerkwi Orientalney z kościołem Rzymskim» [1],—gdzie niektorymi (iako sam obaczysz) płonnymi dowodami y argumentami to barzo słabe a ku ruinie samo przez się pochyłe budowanie podeprzeć (ale prożno!) vsiłuie. Y te tedy iego wszystkie, prawie dziecinne, argumenta y probacie słusznym a prawdziwego sznurem pisma Bożego vprostowanym responsem znosić, za pomocą Bożą, będziemy.

Tylko cię, łaskawy czytelniku, o pilne a vważne tey «Odpowiedzi» naszey od początku do końca przeczytanie prosimy. Miey się dobrze!

(типографское украшеніе) [2]

‖(1—Bij) Rozdział I.

W ktorym się zamyka odpowiedź na niektore płonne powieści, vszczypliwe przymowki y niewstydliwie zmyślone przeciwko nam pomowiska.

Przypatruiąc się tym artykułom mianowanego scriptu, ktore rzkomo «nabożeństwo y politikę popow y mieszczan bractwa Wileńskiego» [3] w sobie zawieraią, vpatruię w nich dwoiaki niesprawiedliwości sposob: ieden z tey miary, że rzeczy nie tylko nieprawdziwe, ale y iawnego pełne kłamstwa pomieniony bezimienny scriptor w nich pisze; drugi zasię z tey miary, że w swoię własną suknią innych vbiera, swoim titułem ich popisuie, y te, ktore się nie v nich, ale v iednakiey z nim sekty ludzi nayduią, vitia y defecty, na oczy im wyrzuca.

Bo iż od poślednich rzeczy pocznę, a artykulik vważać będę ten, w ktorym pisze: «iakoby popowi brackiemu z cudzą żoną vcieć rzkomo do monastyra wolno być miało»:

Pytam cię tu, bezimienny scriptorze: czy będzie się ktory mogł, iaką kolwiek wstydu y boiaźni Bożey iskierkę w sobie maiący, człowiek naleść, ktory by, spraw, postępkow y sposobu na tym świecie życia y waszych odstępnych, y naszey starożytney religiey ‖(об. 1) duchownych będąc świadomy, nie przyznał mi tego, a zwłaszcza sumnieniem obowiązany, iż w te y tym podobne przymioty iako twoia odstępna strona zbyt bogata, tak nasza z łaski Bożey iest ich prożna? Bo co ty gołemi y żadnego

[1] это сочиненіе напечатано во второй книгѣ «Памятниковъ полемической литературы», стлбц. 169—222 [2] на обор. 9-го ненум. листа помѣщено только небольшое типографское украшеніе [3] полный титулъ этого полемическаго сочиненія слѣдующій: «Heresiæ, ignorantiæ y politika popow y mieszczan bractwa Wileńskiego»

nie tylko słusznego, ale y słabego dowodu y świadectwa niemaiącemi słowy niewstydliwie nam zadaiesz, — to iawna wszystkich ludzi wiadomość et quotidiana experientia twoiey cechowey braci, pospołu z tobą samym przyczytać y przypisować musi. W czym że niektorych, acz nie własnemi imiony, podobieństwy iednak takimi, z ktorych każdy osoby, o ktorych się to mowi, poznać snadnie może, ocerklować muszę,—nie mnie, ale tobie za złe niech maią. Bo gdziebyś ty naszey religiey duchownych y świe*ts*kich osob nie szkalował, pewnie byśmy też twoich namnieyszym słowkiem nie wspomnieli; ale że naszy od ciebie sprośnie są, a ktemu niewinnie, iako się pokaże, szkalowani, — nie miey za złe, że się też twoim (wezwawszy cię z sobą w towarzystwo) tym pilniey przypatrować będziemy.

Powiedzże mi teraz: czy nie iawnie się tacy miedzy waszą odstępną sektą nayduią duchowni, ktorzy, iuż po poświąceniu na stan prezbiterski, żonę nieślubną wziąwszy, y dla tego mieysce v prawowiernych vtraciwszy, v was nie tylko mniemane kapłaństwo przy samym waszym starszym (ktorego niesłusznie mianuiecie metropolitem) ‖(2) odprawuią, ale ieszcze y przełożonemi duchownemi, a nawet vicariami iego są postanowieni? Aza y drudzy temu podobni (opuściwszy dalsze y grubsze kraie) w samym stołecznym mieście Wileńskim nie nayduią się waszyż odstępni popowie, ktorzy, przeciwko iawnym apostolskim y generalnych conciliow canonom, z wtoremi żonami od podobnych sobie apostatow, za dozwoleniem starszego swego, śluby biorą, a wziąwszy, po staremu sprawy rzkomo duchowne bez żadney przekazy odprawuią? A co gorsza—złoczyńcy iawni y dekretami sądow głownych trybunalskich przekonani—aza v was mieysca nie maią? aza tak, iako y drudzy popi, v ołtarza cerkiewnego, przy tymże waszym starszym, nie ministruią? Nuż one częste, na rzeczy niesłuszne y prawu duchownemu, a drugdy y świe*ts*kiemu przeciwne, pozwalania y benedictie; nuż osob we krwi sobie bliskich, za daniem nieskąpego datku, w stany małżeńskie złączania; nuż owe (ktorych y wy sami negować nie mogąc, w swoiey tey «Harmoniey» [1] wspomnieliście) diuortia albo rozwody stanow małżeńskich; nuż inne exorbitancie, swowoleństwa y excessy od tych odstępnych popow na rożnych mieyscach, rożnych też popełnione czasow—kto wyliczyć może?!

A nie dziw! Bo ta to iest węda, ktorą nawięcey ryb vstawicznie z ieziora cerkwie Chrystusowey ci od‖(об. 2)stępni pas*ty*rze wyciągaią, iż każdemu wszystko, co się podoba (byle by ony za starsze swoie miał y posłuszeństwo im w sprawach duchownych oddawał), czynić dopuszczaią. Aby każdy, widząc to, że żadnego tak wielkiego występku, tak srogiego excessu, tak brzydkiego Bogu y ludziom grzechu niemasz, ktory by, tym dziurawym posłuszeństwa ich płaszczykiem pokryty, v nich być nie mogł,—do tey wszystko pozwalaiącey zwierzchności (po zbroieniu zwłaszcza czego kolwiek y zasłużeniu godnego za to karania) prawie oślep się vdawał.

Czego ia tu, iako rzeczy wszystkim iawney, exaggerować nie chcąc, do drugich twoich, ieśli są prawdziwe, artykułow vważania przystępuię. A naprzod do tego, w ktorym vdawać to śmiesz niewstydliwie: «iakoby popowi brackiemu trucizną episkopa swego zgła-

[1] см. вторую книгу «Памятниковъ полемической литературы», стлбц. 211—213

dzić y człowieka nożem skłoć wolno być miało».

Wielki to barzo exces a prawie głownego karania godny — y ia być przyznawam! Ale tego przyznać tobie nigdy nie mogę, żeby się taki, nie tylko miedzy duchownemi, ale y świe*ts*kimi, do bractwa cerkiewnego wpisanemi, ludźmi, naleść kiedy kolwiek miał. Ieśli iest,— czemu go nie mianuiesz? Czemu o tym nie tylko naszey Græckiey, ale y inszych religiy ludzie nie wiedzą, ani o tym kiedy kolwiek słychali? Y owszem wszyscy tobie w oczy, byś był nie zakrył maszkarą twarzy, mowić by to śmieli, że w tey mierze krzywdę, a krzywdę ‖(3) prawie niewypowiedzianą, duchownym naszym, namnieyszey, z łaski Bożey, podeyrzenia makuły na sobie niemaiącym, tą swoią iawnie kłamliwą powieścią czynisz. Ieśli też kiedy kolwiek był—vtaić by się to nigdy nie mogło: wiedzieli by o tym nie tylko wszyscy, tu w mieście mieszkaiący, ale y postronni ludzie; nie cierpiało by tego nigdy prawo [1] duchowne; nie cierpiało by prawo świe*ts*kie; nie cierpiało by y prawo przyrodzone. A ieśli namnieyszey ku turbowaniu, ku powlekaniu, ku niszczeniu nas na maiętnościach naszych ci odstępni past*y*rze y fautorowie ich szukaiąc przyczyny, a naleść nigdy, za pomocą Bożą, nie mogąc, — o to tylko samo pozwy, o to vniuersały, o to klątwy, o to banniciie, o to listy zaręczne na duchownych y świe*ts*kich osob wynosili, że past*y*rzow, sobie nienależących a od zwykłey duchowney zwierzchności odstępnych y degradowanych, posłusznymi w sprawach duchownych być nie chcieli! Powiedzże mi teraz: gdzie by się tak wielki a Bogu y ludziom brzydki exces miedzy duchownemi naszemi nalazł,—aza by obiema (iako mowią) rękoma tey tak pożądaney sobie ku turbowaniu nas okaziey ci z strony wiary adwersarze [2] naszy nie vchwycili? Ale iż się to nigdy nie pokazało, — przeto też ani w protestaciey żadney, od adwersarzow religiey naszey z vszczypliwemi nader przymowkami wnoszoney, ani w controuersiey ‖(об. 3) tey, ktorą przed sądem głownym trybunalskim w roku niedawno przeszłym [3] duchowni y świe*ts*cy religiey naszey ludzie z niesłusznie mianuiącym się być metropolitem Kiiowskim mieli,— ani w processach, ktoremi [4] on te dekreta w wątpliwość przywieść vsiłował,—ani w samych na-ostatek listach banniciy, na duchownych naszych za powodem tych odstępnych pasterzow o nieposłuszeństwo rzkomo ich wynoszonych, tych, ktore ty przypominasz,—excessow na oczy im nie wyrzucano, y namnieyszym słowkiem wspomniano nigdy nie było.

Vważże to sam v siebie, czy będzie iaka kolwiek powieść tak ku vwierzeniu podobna, w ktorey by tobie napotym, tak nieprawdziwych powieści rozsiewaczu, bez wątpliwości wierzyć kto mogł, — zwłaszcza gdy się y dalszym twoim nader [5] płonnym, w mianowaney «Politice» wyrażonym, powieściom przypatrzy, gdzie piszesz: «O zwierzchności rzkomo świeckich w bractwie osob nad duchownymi, o władaniu cerkwiami y ich apparatami, o strzyżeniu wąsow, o odprawieniu niesłusznym popow y diakonow, o przysięgach przy spowiedzi, o śpiewaniu białychgłow w cerkwi, o nieczynieniu rewerenciey sakramentowi naświętszemu, o tym — na-ostatek — iakoby za to, ieśliby ktory prezbiter ślubu komu dać z cudzą żoną nie chciał,

[1] въ подлинникѣ, при переносѣ, сдѣлана ошибка: pra-prawo [2] опечатка: adwers*z*arze [3] на полѣ: w roku 1605 [4] опечатка: ktorem*y* [5] въ подлинникѣ: nad*d*er

odłączać go od ołtarza Bożego ludzie świeťcy mieli».

Na ktore to wszy[s]tkie rzeczy nie takci dalece odpowiadać, iako dziwować się temu cum stupore potrzeba: skąd tak wielkie a prawie niesłychane głupstwo na twoię mądrą ‖(4—ℭ) głowę przypadło, że tak marnych, tak płonnych y tak grubie kłamliwych rzeczy, a prawie snow własnych, ktorych by się leda babie snać y w karczmie powiadać nie godziło, światu publikować nie zawstydziłeś się?! Ia tu zaprawdę—nie inszą tego twego postępku przyczynę vpatruię, iedno tę, ktora się nayduie w słowach apostoła, mowiącego: «wydał ie Bog w smysł przewrotny, aby czynili te rzeczy, ktore nie przystoią» [1]. Co ieśliże się nie samym teraz skutkiem na tobie wypełniło,—sam to v siebie vważ! Czy rozumiałeś, że nie ludziom rozumem od Boga obdarzonym, ale niemym bydlętom, albo raczey pniom y bałwanom, twoie te marne scripta dostać się ku czytaniu miały, aby temu, coś ty tam, właśnie iako na gorączkę chory, nadrwił, cale a niewątpliwie wierzyć mogli? Spodziewałeś się tym ohydę nam iaką, a sobie y swoiey odstępney sekcie zalecenie y sławę v ludzi ziednać! Ale y w tym, żeś na nadziei haniebnie miał być oszukany, vważyć tobie się było godziło. Co iż się skutkiem częścią wypełniło, częścią wypełniać y napotym będzie,—ktoż tego nie widzi? Bo y swoięś z głupstwem zmieszaną lekkość (ktora ieszcze nie każdemu była wiadoma) tak marnych wydaniem rzeczy wszystkiemu prawie światu oświadczył, y miasto zacmienia, barzieieś tym swoim scriptem światłość prawdziwey wiary naszey obiaśnił. Okazałeś to ‖(об. 4) bowiem wprzod, iakoś barzo w pewne y gruntowne przeciwko nam dowody niedostateczny, że do tak płochych a prawie dziecinnych powieści vdacieś się (iako zaiąc przed chartami ślad gubiąc) musiał.

Ku temu ten z czytania tych twoich artykułow każdy baczny pożytek odniesie: iż, iawne a niewstydliwe kłamstwo w nich obaczywszy a z mnieyszych rzeczy y o więtszych coniecturę biorąc, nie wszystkiemu y napotym, co lub ty sam, lub twoi cechowi bracia na świat wypuszczą, wierzyć będzie. A to vczynią częścią ci, ktorzy iako obrzędow y ceremoniey cerkwie Bożey, tu y po inszych stronach będącey, tak też wszystkich spraw y postępkow tych, niesłusznie od ciebie oszkalowanych, ludzi są dobrze świadomi; częścią y ci, ktorzy, nie tak dalece tego świadomi będąc, pewnym a oczewistym doświadczeniem tego, ieśli się ta twoia by namniey z prawdą powieść zgadza, sprobować będą chcieli. Co vczyniwszy, obaczą prawie iako we zwierciedle, że nic się zgoła, za łaską Pańską, w bractwie cerkiewnym z brzegow boiaźni Bożey y powinności chrześciańskiey nie wylewa; nic się tam przeciwnego prawu, przeciwnego słuszności nie dzieie; vmie się tam stan świeťski swoią piędzią mierzyć; vmie cerkiew Bożą, vmie naczynia cerkiewne w wielkiey powadze y vczciwości mieć; vmie osob ‖(5—ℭij) duchownych, iako sług Bożych y szafarzow taiemnic Iego, szanować; vmie od wścibiania się w rzeczy, nie świeťskiey, ale duchowney condiciey należące (na Dathana, Abirona y Oziasza pamiętaiąc), pilno strzedz y warować; vmie z porządku, w nieporuszonych na wieki granicach Ducha Ś. vstawą dawno zawartego, namnieyszym krokiem nie występować; vmie przystoyną vczciwość, a po waszemu—reuerentią, sakramentowi

[1] на полѣ: Rom. I [ст. 28: «предаде ихъ Богъ въ неискусенъ умъ, творити неподобная»]

naświętszemu y chwalebnemu imienia Pańskiego wzywaniu czynić; vmie nie we dzwonkach, nie w papierze, nie w przysięgach, ale w niepodeyźrzaney do Boga wierze y rodzących się z niey pobożnych vczynkow owocach prawdziwe chrześciaństwo pokładać; vmie, na naukę ś. apostoła Pawła dobrze pamiętaiąc [1]: białymgłowom nie tylko śpiewania w cerkwi y nauczania ludzi tam zebranych (ktore ty niesłusznie y niewstydliwe, tak iako y rzeczy drugie, im przypisuiesz), ale y stania na mieyscach im nieprzyzwoitych (co v was wolno) nie dopuszczać; vmie tak w dawaniu ślubow, iako y innych ceremoniy odprawowaniu, ewanielskiey, apostolskiey y siedmiu generalnych conciliow nauki się trzymać!

Daley postępuiąc, ty, tak omylney prawdy powiadaczu, temi słowy mowisz: «Boga się nie bać, krola za nic nie mieć, zwierzchności y vrzędu swego mieyskiego nie słuchać, będąc mieszczaninem, wolno to, freyher |(об. 5) braciszek!»

Na tym mieyscu co ia mam słuszniey, iako one, z psalmu Dawida ś. wyięte, słowa przytoczyć [2]: «Cały dzień niesprawiedliwość ięzyk twoy rozmyślał: iako brzytwa naostrzona czyniłeś zdradę. Miłowałeś złość więcey, niżli dobrotliwość, więcey nieprawość, niżli mowić sprawiedliwość; miłowałeś wszystkie słowa wywrotne zdradliwym ięzykiem. Przeto skaźi cię Bog do końca, wywroci cię, y wyniesie cię z przybytku twego y korzeń twoy z ziemie żywiących». Ktorych bowiem ratiy, ktorych obron, ktorych wywodow, nad te wspomnione proroka Bożego słowa, w teraźnieyszey materiey słuszniey y przystoyniey zażywać możemy?! Gdyż ieślibyś sobie ty, niewstydliwy ożuwco, nie zakrywaiąc maszkarą twarzy,—kto, y dla czego to nam zadaiesz,—oznaymił,—inakszego by to pisanie nasze discursu, inakszych wywodow, inakszego nakoniec poparcia y postępku prawnego potrzebowało! Wiedział by każdy człowiek vczciwy, od ciebie tu, acz głucho, sprośnie, iednak nader [3] w niewinności swey oszkalowany, iako z tobą mowić o ten nieznośny żal swoy a haniebny exces twoy, o swoy wielki despekt y niezmierną krzywdę a żywą potwarz, niewstydliwe pomowisko y wszeteczne złorzeczeństwo twoie, ktorymeś ludzi niewinnych, ludzi prawem nieprzekonanych, ludzi namnieyszey (z łaski Bożey) podey|(6)źrzenia makuły niemaiących, na vczciwey z cnotliwych nabytey postępkow sławie ich niebacznie y niewstydliwie szczypać y cnoty, wiary, poczciwości samey, nakoniec boiaźni Bożey odsądzać niewstydliwie ważyłeś się!

Ale iżeś oczu na świat przy tym fałszywym dekrecie swym vkazać nie chciał,—co innego czynić mamy, iedno na tę gołą, płonną, vszczypliwą y fałszywą powieść twoię vcieć się z prośbą do Tego Samego, Ktory, Sam będąc prawdą, niewinności z prawdą złączoney pomaga, a wargam kłamliwym y ięzyku przewrotnemu srogim (bez pochyby) karaniem grozi: aby On Sam możną prawicą Swoią od złośliwey y niezbożney twoiey potwarzy prawdzi-

[1] 1 Коринө. XI, 5; XIV, 34—35 [2] на полѣ: Psal. 51 [ст. 3—7: « — — весь день, неправду умысли языкъ твой: яко бритву изъощрену сотворилъ еси лесть. Возлюбилъ еси злобу паче благостыни, неправду, неже глаголати правду: возлюбилъ еси вся глаголы потопныя, языкъ льстивъ. Сего ради Богъ разрушитъ тя до конца, восторгнетъ тя, и преселитъ тя отъ селенія твоего и корень твой отъ земли живыхъ»] [3] въ подлинникѣ: nad*d*er

wych chwalcow Swoich bronić y wściekłą niepowściągliwego ięzyka twego śmiałość, iakimi Sam wie sposoby, zahamować raczył, Ktorego sprawiedliwa, wedl*a* wspomnionych Dawidowych słow, pomsta (ieśli się nie vpamiętasz) chybić cię pewnie nie może?

A my interim co mamy czynić? Cieszyć się Bogiem, cieszyć się niewinnością swoią, ktora nie tylko przeciwney cnocie przywary, ale y podeyźrzenia na sobie żadnego nigdy (za pomocą Bożą) nie odnosiła. Vmiemy bowiem, z łaski Pańskiey, dobry y pilny na to zawsze mieć wzgląd, czego Bog, czego prawo, czego oyczyzna, czego vrodzenie, czego przykłady vczciwych ‖**(об. 6)** przodkow naszych po nas potrzebuią. To—mowię—wszystko vmiemy dobrze, za pomocą Bożą, vważyć. A vważaiąc, vmiemy też z granic oboiey powinności naszey, duszy (mowię) y ciału należącey, namnieyszym krokiem niewystępować: vmiemy to, co iest «Bożego Bogu, a co cesarskiego cesarzowi» [1] (bez żadnego wyrokow pańskich y porządkow granic politiey naruszenia) oddawać; vmiemy—mowię—nienaruszenie oddawać krolowi iego mości panu naszemu mościwemu *(sic)* y wszelakiey od Boga daney zwierzchności cnotę, wierność, posłuszeństwo, ze wszystkimi ku temu należącemi przymiotami. Vmiemy też dusze, sumnienia y nabożeństwa nasze (ktore Krol nad krolmi y Pan nad pany w Swoiey mocy zostawić raczył) Onemu Samemu całe y niepodeyźrzane zachowywać.

Ale ty (iż cię tak dobrym nazwać sumnieniem mogę), przeraźliwszy nad miecz ięzyku! w czym nam nieboiaźń Bożą, w czym nievszanowanie maiestatu k. i. m. y nieposłuszeństwo zwierzchności naszey duchowney y świe*ts*kiey zadaiesz? Ieśli dla tych, ktore są wyższey od ciebie fałszywie mianowane, a ode mnie prawdziwie refutowane, przyczyn,—tedyć tego żaden baczny twoieyże religiey człowiek chwalić y approbować nie będzie. Ieśli też dla tego, że władykow odstępnych posłusznymi w sprawach duchownych ‖**(7)** nie iesteśmy,—tedy my to nie według twego wichrowatego mozgu, ale według prawa Bożego y prawa świe*ts*kiego, tak pismem, iako y starowiecznym w tey r. p. zwyczaiem vtwierdzonego, roztrząsaiąc, tym pewnieyszy ztąd znak boiaźni Bożey y tym więtsze zwierzchności naszey duchowney y świe*ts*kiey, a osobliwie naiaśnieyszego k. i. m. maiestatu vszanowanie, być widzimy.

Co się bowiem dotycze boiaźni Bożey, pytam cię: w czym ona zawisła? Aza nie w pilnym obseruouaniu y przystoynym wykonaniu świętobliwych wyrokow Pańskich, ktore ieden pewny y nieporuszony vkazuią nam cerkwi prawdziwey fundament—Chrystusa Zbawiciela naszego, oprocz Ktorego (woła Paweł) «fundamentu nikt żadnego założyć nie może» [2]? Na tym to fundamencie budowali budowanie zbawienney nauki apostołowie, budowali prorocy, budowali oycowie ś., a osobliwie na siedm generalnych synodow Duchem Ś. zebrani. My tedy iż się tey ich zbawienney nauki, tego nieodmiennego, pod wiecznym na przestępcow przeklęctwem vchwalonego, postanowienia statecznie y prawdziwie trzymamy, iż na tym nieporuszonym fundamencie, na tym węgielnym, w Sionie położonym, kamieniu mocno stoimy, iż prawdziwey y nigdy nievmieraiącey głowy naszey—Chrystusa Zbawiciela ‖**(об. 7)** odstąpić nie chcemy,—y dla tegoż ty nam wy-

[1] на полѣ: Mat. 22 [ст. 21. Марк. XII, 17. Лук. XX, 25]. [2] на полѣ: 1 Cor. 3 [ст. 11]

kroczenie z granic boiaźni Bożey, y dla tegoż to nieposłuszeństwo zwierzchności naszey duchowney y świetskiey zadaiesz?! Aza nie tobie raczey samemu y twoiey odstępney sekcie (wziąwszy was na taką, iaka się pomieniła, pisma ś. probę) słuszniey by się y sprawiedliwiey to zadać y przypisać mogło?

Nie wspominaiąc bowiem teraz naruszenia y zgwałcenia przez was wszelkiey czci godnych wyrokow Pańskich w artykułach, do wyznania prawdziwey wiary y vtworzonych Duchem Ś. ceremoniy odprawowania należących (o czym się, da Bog, niżey na swych mieyscach mowić y diskurować będzie), powiedz mi: same one, wiecznym (ktorego się kasować nie godzi) prawem w cerkwi Chrystusowey założone, granice — aza iawnie y znacznie tym waszym odstępstwem nie są przeskoczone? Aza bowiem przez nie znacznego nie wzięło szwanku [1] ono mocne pierwszego Niceńskiego, tak też Carthagińskiego y Aphrykańskiego synodu prawo y canony, ktorymi iako każdego z patriarchow Wschodnich, tak y Rzymskiego biskupa władza rozciągania duchowney zwierzchności abo iurisdictiey iest ograniczona: y aby się ieden w drugiego eparchią nie wścibiał, znacznie to warowano; a nawet y appellaciey z kraiow Græckich do Rzymskiego papieża |(8—Ð) zabroniwszy, aby, tylko nad podległymi Rzymowi diocæsiami duchowną władzą y iurisdictią maiąc, namniey się nad Græckich patriarchow nie wynosił,—roskazano? Chcesz li wiedzieć, gdzie to iest napisano, tedy-m ci ato y mieysca wyższey poznaczył, wedle ktorych naleść to będziesz mogł nie tylko w naszych Græckich, ale y w waszych Łacińskich, z inszey miary (iako się niżey pokaże) podeyźrzanych, exemplarzach.

Porachuyże się tu nie tylko ze wszystkimi historykami, ale y [z] świeżą wszystkich ludzi pamięcią, [z] własnym [2] na-ostatek rozumem swoim: ieśli metropolia Kiiowska y podległe iey diocœsiæ były kiedykolwiek pod zwierzchnością y posłuszeństwem Rzymskiego papieża? Aza nie sprawiło tego dziwne przeyźrzenie Boga Wszechmogącego, że od tego ieszcze czasu, w ktory te, ciemnością przedtym bałwochwalstwa ogarnione, kraie światłość wielką krztu ś. obaczyli y do poznania prawdziwego w Troycy Boga od pogańskiey niezbożności przywiedzione były,—natychmiast metropolit Ruski, imieniem Phocyus, od Constantinopolskiego patriarchy ordinowany, w stołecznym (pierwszego w kraiach Ruskich monarchy chrześciańskiego Włodzimirza) mieście Kiiowie na stolicy tey metropolij, ktora się y teraz Kiiowską zowie, będąc posadzony, tak on sam, iako y każdy aż do wiekow |(об. 8) naszych successor iego tymże, iako y on, tribem na ten metropolski stolec następuiący, od tegoż Constantinopolskiego patriarchy y następcow iego sakrę y błogosławieństwo biorąc, onego za pastyrza swego znał y posłuszeństwo mu w sprawach duchownych ze wszystkimi podległymi sobie episkopami zawsze oddawał? Czego y ty sam negować żadną miarą nie możesz. Bo waszyż własni, nie tylko Polscy, ale y Łacińscy historykowie wyraźnie to w kronikach swych (Polskie, Litewskie y Ruskie dzieie w sobie zamykaiących) napisali.

Rzeczesz iednak, że się to przez Florentskiey sklecenie vniey w kilka set lat potym odmieniło. Ale y te twoię

[1] на полѣ: Concilij Niceni canon 6. Concilij Carthag. canon 6. Concilij Aphrican. canon 105 et Epistola ad Cœlestinum papam [2] опечатка: własnem

powieść fałszywą być okazuią wszystkie zgoła historykow księgi. Z ktorych dawnieyszym, iako Długoszu, Cromeru y innym pokoy dawszy, zdało mi się tu citować świadectwo świeżego Litewskiego kroynikarza Strykouiusa, kanonika Żmoydzkiego, ktory, szyroką (o cudownym do wiary ś. Græckiey powołaniu od Boga pomienionego Włodzim*i*rza iedynowła*y*ce Ruskiego) wypisuiąc historią, miedzy innemi te właśnie słowa na karcie 141 napisał [1]: «A tak od tego czasu (to iest od okrzczenia Włodim*iro*wego) wszystkie Ruskie, Białey, Czarney, Wschodniey, Pułnocney y na Południe leżącey Rusi narody w wierze chrześciańskiey, według [2] (9—Dij) obrzędow y ceremoniy Græckich, pod zwierzchnością patryarchy Constantinopolskiego stale y statecznie trwaią». Coż mi teraz na to tak iasne waszeyże religiey człowieka świadectwo odpowiesz, zwłaszcza, gdy każde z tych pomienionych słowko dobrze y przystoynie v siebie vważysz? Widzisz, że tam o wszystkich (żadnego nie wyimuiąc) metropolitach Ruskich to twierdzi, iż pod mianowanym Carogrodskiego patryarchy posłuszeństwem (na Florentskiego, o ktorym ty baiesz, synodu vnią namniey nie dbaiąc) bez żadney zgoła przekazy albo impedimentu trwali. A trwali, począwszy od roku (iako tam pisze) 980, aż do wieku tego to kronikarza Stricouiusa, ktory żył około roku Pańskiego 1580.

Czego też świadkiem iest y dwoiakie pospolite prawo: iedno—niepisane, ktore iest położone w zwyczaiu, nieprzerwanego porządku y samey pamięci ludzkiey granicami określonym; a drugie—pisane, ktore częścią w statuciech y constituciach seymowych, częścią w liściech y przywileiach krolow ich mości panow naszych iest zamknione. Ktorego teraz (iako też y prawa duchownego, wyższey krociuchno wspomnionego) roztrząsać dostatecznie (gdyż się o tym w pierwszych naszych o teyże materiey ediciach dosyć znacznie y szeroko traktowało) niechcąc,—trzy tu tylko z mianowanych (об. 9) przywileiow wspomnię. Ktore iż słowo od słowa do książek «Odpowiedzi na synod Brzeski» imieniem naszym wydanych [3] są wpisane, ia, tu ich repetować bezpotrzebnie niechcąc, niektore tylko z tych listow wyięte do tey materiey pilno potrzebne słowa przytoczę.

Naprzod tedy w liście krola iego mości ś. pamięci Stephana, w roku 1584 [4] z Grodna danym, te właśnie słowa się nayduią: «Iżeśmy kalendarz nowopoprawiony w państwach naszych przyiąć kazali,—vczyniliśmy to z wielkich a ważnych przyczyn. W czym nie idzie nam o to, abyśmy obchodow y świąt Græckich, albo iakich inszych w nabożeństwie zakazować mieli, o czymeśmy ani myślili». Y trochę niżey: «Gdyż ludzie Græckiego zakonu do tey reformaciey kalendarza nowego, bez przyzwolenia starszego patryarchi swego, gwałtem przymuszani być nie maią» [5].

Tenże krol i. m. ś. pamięci Stephan w drugim swoim po Łacinie pisanym [6] przywileiu o teyże materyey tymi słowy mowi: «Significamus hisce literis nostris, quorum interest, vniuersis et singulis. Quemadmodum superioribus annis calendarium, à sacrosancta Romana et apo-

[1] на полѣ: Stricouius, lib. 4 [2] опечатка: wedłu*k* [3] на полѣ: w roku 1598. Здѣсь подъ именемъ «Odpowiedzi» разумѣется «Апокрисисъ», воспроизведенный въ двухъ текстахъ, Польскомъ и Западно-Русскомъ, во второй книгѣ «Памятниковъ полемической литературы въ Западной Руси», стлбц. 1003—1820 [4] на полѣ: dnia 21 styczni[a] [5] ibid., стлбц. 1101, 1103 [6] на полѣ: z Niepołomic roku 1585 maia 18

stolica sede grauissimis de causis correctum et immutatum, etiam authoritate nostra approbauimus, atque propter meliorem reipubl. nostræ negotiorum ordinem, in regno nostro et ma‖(10)gno ducatu Lithuaniæ, sanctè et inuiolatè obseruare decreuimus. Ita tamen quod nemini in sua religione, ceremoniis, cultu, iure et libertatibus vim inferre confœderationique inter status religionis diuersæ [propter conseruationem publicæ tranquillitatis] [1] mutuo consensu factæ, quidpiam derogare studuerimus, præsertim vero hominibus fidei et religionis Græcæ, qui in regno nostro et magno ducatu Lithuaniæ passim ritus Græcos colunt et religionem ex antiquo profitentur. Quandoquidem ab antiquo calendarij præscripto discedere, ritumque et festorum dies ab vsitato cursu immutare, sine patriarcharum consensu, minime ijsdem sit licitum» [2]. Ktore to słowa, na Polski ięzyk przekładaiąc, tak się w sobie maią: «Oznaymuiemy tym listem naszym [3], komu o tym należy wiedzieć, wszem y każdemu zosobna. Iako lat przeszłych kalendarz od ś. Rzymskiey y apostolskiey stolicy dla ważnych przyczyn poprawiony y odmieniony, zwierzchnością też naszą potwierdzili y, dla lepszego r. p. naszey spraw porządku, w krolestwie naszym y w. x. L. świętobliwie y nienaruszenie zachowywać [4] roskazaliśmy. Iednakże nie żebyśmy komu w iego nabożeństwie, ceremoniach, obrzędach, prawie y wolnościach gwałt czynić y confœderaciey, miedzy [5] stany rożnego nabożeństwa [6] spolną zgodą vczynioney, co vwłaczać chcieli, a zwłaszcza ludziom wiary y nabożeństwa Græckiego, ktorzy w krolestwie ‖(об. 10) naszym y w. x. L. wszędzie obrzędy Græckie zachowywaią y nabożeństwo zdawna wyznawaią. Ponieważ od starodawnego kalendarza przepisu albo porządku odstąpić a obrzędy y dni święte od zwyczaynego biegu odmienić, bez pozwolenia patriarchow, bynamniey się im nie godzi» [7].

W liście też krola iego m., teraźnieyszego pana naszego miłościwego, ś. pamięci Ieremiaszowi, patriarsze Constantinopolskiemu (za przyiachaniem onego do tych kraiow), danym [8], te formalia verba nayduią się: «Iż co przeoświęcony Ieremiasz patriarcha z stolice swey przy*ie*chał tu vmyślnie do tych kraiow państw naszych, chcąc cerkwie zakonu Græckiego y służących w nich, to iest: archiepiskopow, episkopow, archimandritow, ihumenow, popow, diakonow y inszych sług cerkiewnych, pod władzą iego m. będących, z powinności swey nawiedzić, y duchowieństwa ich doyźrzeć, iakoby się wszelakie sprawy cerkiewne, według zakonu ich chrześciańskiego, posłuszeństwa Græckiego, y canonow ś. oycow wcale zachowały y odprawowane były. Y prosił nas, hospodara, abyśmy i. m. tego w państwach naszych pozwolili. A tak my, będąc [9] zwierzchnym [10] obrońcą kościołow y cerk*iew* Bożych [11] y rozmnożenia wszelakiego porządku w cerkwiach zakonu chrześciańskiego, widząc w tym [12] ‖(11) pro*ś*bę oyca patriarchy być słuszną,—za radą p.p. rad naszych, na ten czas przy nas będących [13], tegośmy iego m. pozwolili: według władzy y za-

[1] взято изъ «Апокрисиса», стлбц. 1105 [2] см. вторую книгу «Пам. полем. лит»., стлбц. 1103, 1105 [3] опечатка: nasz*e*m [4] опечатка: zachow*j*wać [5] опечатка: miedz*j* [6] послѣ сего въ «Апокрисисѣ» (стлбц. 1106): «для захованя посполитого покою» [7] см. вторую книгу «Пам. полем. лит.», стлбц. 1104, 1106, въ текстѣ Западно-Русскомъ [8] на полѣ: roku 1589, iulij 15 [9] опечатка: będąc*y* [10] опечатка: zwierzchn*j*m [11] опечатка: Bo*ż**j*ch [12] опечатка: t*j*m [13] опечатка: będąc*j*ch

konu swego Græckiego, wszystkie sprawy cerkiewne, duchowieństwu iego m. z dawnych czasow w państwach naszych [1] należące, odprawować; wszystkich duchownych zakonu Græckiego, od nastarszego aż do naniższego stanu, w władzy y posłuszeństwie swym mieć, sądzić, rządzić, sprawować, y występnego każdego, wedle duchowieństwa swego y prawidł ś. oycow, karać» [2].

Przypatrzże się pilno, czytelniku łaskawy, tym wszystkim, ktore się tu przytoczyły, słowom, y każde z nich dobrze vważay, a vważywszy, obacz wielką nader [3] tego scriptora niezbożność, z niewstydliwością zmieszaną, że, mimo tak iasne, pewne y iawne świadectwa, śmie to iednak niewstydliwie twierdzić: iż pastyrza swego, to iest metropolita Kiiowskiego, posłusznymi w sprawach duchownych nie iesteśmy y o iego iako klątwę, tak y rozgrzeszanie namniey nie dbamy.

Ale atoś się mogł y z tych (ktore się tu krociuchno wspomniały) dowodow w tym resoluować, że ten, ktorego on mianuie być metropolitem, słusznie y sprawiedliwie sobie tego tytułu przywłaszczać nie może. Pokazało się to bowiem nasłońca iaśniey, że żadnego od sześciu set lat y daley me||**(об. 11)**tropolita Kiiowskiego nie było, ktory by od Orientalnego Constantinopolskiego patriarchy sakry mieć y onemu w sprawach duchownych posłusznym być nie miał. Co—ieśliże w czym kolwiek prawom, swobodam y porządkowi tey rzeczypospolitey naszey przeszkadzało, y ieśliże to sobie za iakie vbliżenie zwierzchności nad nami swey krolowie ich mość Polscy y wielcy xiążęta Litewscy, panowie naszy, poczytali,—snadnie to każdy z samych wyższey pomienionych słow ich y tych wszy[s]tkich (ktore się tu acz krotko, prawdziwie iednak przytoczyli) świadectw zrozumieć może.

Aza nie w obfitym w ten czas szczęściu, aza nie w hoynym błogosławieństwie Bożym, aza nie w vstawicznych złotego pokoiu vciechach wszystko to sławne z Koroną Polską Księstwo kwitnęło, gdy ieszcze metropolia Kiiowska y podległe iey episkopiie od zwykłych sobie pastyrzow, patriarchow Orientalnych, duchowney władzy y iurisdictii oddalone nie były? A z tey zasię wielebney (ktorą naszy odstępni pastyrze z kościołem Rzymskim klecić poczęli) vniiey iakie się vrodzili, y co-dzień rodzą owoce,—ktoż tego nie widzi? Aza, miasto przyczynienia (tey, ktorą się niesłusznie chłubią) zgody y miłości chrześciiańskiey, wielkiey kłotnie, turbaciy y zamieszania (z naruszeniem starożytnego zobopolney przyia||**(12—C)**źni związku) wielu na rożnych mieyscach państwa tego obywatelow nie nabawili? Aza nie tylko swoim y trzody im powierzoney sumnieniem, ale y samym pospolitym pokoiem srodze y haniebnie nie zawichrzyli? Aza mało bowiem vciskow, gwałtow, naiazdow, trapienia więzieniem, biciem y innemi okrucieństwa sposoby ludzi ni w czym niewinnych—z tego źrzodła wyniknęło y po dziś dzień wynika?

Co ty (iako widzę), wszystko swoiey iednomyślney braci pochwalaiąc, tych, ktorzy to od was w niewinności swey cierpią, swowolnikami, buntownikami y wzruszycielmi pokoiu pospolitego być mianuiesz. Ale to twoie niewstydliwe vdanie za fałszywe poczytać będzie ten każdy, ktory wiadomy iest dobrze przyczyn tego vtrapienia, wiadomy wszystkich

[1] опечатка: nasz*j*ch [2] см. вторую книгу «Пам. полем. лит.», стлбц. 1117, 1119 [3] въ подлинникѣ: nad*d*er

spraw y postępkow tych niewinnie vciśnionych osob, wiadomy nakoniec wielkiey skromności y cierpliwości wszystkich nas starożytney religiey Græckiey ludzi. Ktora w nas to sprawowała y sprawuie, że, chocia tak wielkie a prawie niesłychane præiudicia od tych odstępnych pastyrzow ponosząc, choć o iawnym ich od cerkwie Wschodniey oderwaniu y przystoyney za to z stanow ich (władzą duchowną patryarchow Wschodnich, ktorą y sami pomazańcowie Boży w przytoczonych wyższey liściech zdawna zwy‖(об. 12)kłą być w tych kraiach wyświadczaią) degradaciy wiedząc, choć y w dekretach głownych tribunalskich [1] obiaśnienie tey degradaciy y vznanie tego, że mianuiący się być metropolitem Kiiowskim słusznie sobie tego vrzędu przywłaszczać nie może, maiąc,—niceśmy iednak przykrego, nic obraźliwego im nie wyrządzali, mocą im tych beneficiy (ktore nie im, ale prawdziwemu metropolicie y prawdziwym władykom należą) nie odeymowali, nie naieżdżali im (iako oni drugim czynić zwykli) gwałtem na te dobra y maiętności, przez przodki nasze względem dobrego tych vrzędow duchownych sprawowania im nadane. Ale co? Postępowaliśmy zawsze porządkiem prawa pospolitego, czekaliśmy tego cierpliwie y domagali się wszelakimi słusznymi sposoby, a zwłaszcza prośbami do krola iego m. y stanow rzeczyposp. na seymach walnych przez ich mść panow posłow ziemskich oboiego narodu, y teraz pokornie y z płaczem domagamy się: aby ci odstępni pastyrze (ieśli im vniia z kościołem Rzymskim zasmakowała) względem prywatnych osob swoich, a nie względem metropoliey y władyctw to vczynić mogli, a nas do tegoż odstępstwa prætextem duchowney (ktorą iuż vtracili) władzy y iurisdikciey aby nie przywodzili y nie przymuszali; aby podwyższenia (ktorego się im ‖(13—Ciij) chciało) dostoieństw y przymnożenia bogactw nie z naszych, ktorych odstąpili, ale z tych, do ktorych przystali, dobr y maiętności sobie nabywali; a naszym beneficiam cerkwi Græckich, ktore ludziom Græckiey, a nie Rzymskiey, religiey należą, aby dali pokoy, aby się z nich nie cieszyli; ale aby się to nad nimi, co niekiedy nad biskupem Kiiowskim, od kościoła Rzymskiego odstępnym, wykonało; aby, mowię, k. i. m., weyźrzawszy w zwyczaie dawne, weyźrzawszy w prawa, przywileia y swobody narodu naszego, te odstępne y degradowane pastyrze od chleba im nienależącego, od beneficiy, mowię, y dobr cerkiewnych oddaliwszy, one inszym (ktorzy by, według zwykłego pomienionego cerkwie Wschodniey porządku, na te vrzędy duchowne nastąpili) metropolicie y władykom dać raczył.

Ponieważ [2] tedy te wszystkie wyższey mianowane, na nas od aduersarza w niewinności naszey wznoszone, pomowiska y złorzeczeństwa nie tylko sama rzeczy istota y krociuchno tu wspomnione racie, ale sam rozum y sama pewna wszy[s]tkich ludzi wiadomość y vstawiczna experientia niesłuszne, nieprawdziwe y niewstydliwie zmyślone być okazuie,—przeto nie przy nas, ale przy authorze swym zostać (a zatym y to, iako w słuszne przeciwko nam swoiey omylney prawdy podpory niedostateczny iest wyświadczać) muszą [3].

---

[1] на полѣ: w roku 1605 [2] на полѣ: Conclu[z]ia tego rozdziału [3] внизу страницы подъ чертою три маленькія типографскія украшенія. На оборотѣ 13-го листа помѣщено посрединѣ одно только типографское украшеніе

||(14) Rozdział II.

O pochodzeniu Ducha Świętego.

Vprzątnąwszy wprzod impedimenta, to iest, ozwawszy się, na kształt nieiakiey protestaciey, przeciwko tym (iako się pokazało), niesłusznie, nieprawdziwie y niewstydliwie na nas od aduersarza naszego wleczonym, pomowiskam y złorzeczeństwom, godzi mi się teraz y inne, ktore na samym położone są tego scriptu początku, do wyznania wiary należące, artykuły vważyć y—ieśli ie słusznie hæresiami aduersarz nasz nazywa—nie z swoiey vtworzonemi głowy, ale z samego żywego pisma ś. wziętymi probaciami doświadczyć y examinować.

To tedy za pierwszą y głownieyszą v nas hæresią być powiada, iż Ducha Ś., od Oyca Samego pochodzącego (nie przydaiąc onego iuż po siodmym, iako się pokaże, powszechnym zborze od Łacinnikow do wyznania wiary przydanego słowka «y od Syna»), być wyznawamy [1]. Na co krotki chcąc a prawdziwy (za pomocą Bożą) dać respons—to za grunt wszystkiey w tey mierze obrony moiey pokładam, że to nasze wyznanie nie na słabym, ale barzo mocnym fundamencie, to iest, na ||(об. 14) słowach y nauce nie żadnego z ludzi stworzonych, ale Samego Stworzyciela y Boga naszego vfundowane, pismem apostolskim, wykładem doktorow śś. y siedmiu generalnych synodow canonami iest obiaśnione. Bo co się Samego Stworzyciela naszego słow y nauki dotycze, słuchay, co o tym, iako na inszych wielu Ewanielij ś. mieyscach, tak osobliwie v Iana ś. [2], mowić raczy: «gdy przyidzie Pocieszyciel, Ktorego Ia wam poślę od Oyca, Ducha prawdy [3], Ktory od Oyca pochodzi, Ten świadczy o Mnie».

Ktore to słowa Zbawicielowe dwoiaką w teraźnieyszey quæstiey naukę nam podaią: Pierwsza [4]. Vkazuią nam ieden być w Bostwie początek albo causę y źrzodło, to iest, Boga Oyca, od Ktorego Samego Syn się rodzi y Duch Ś. pochodzi (a tu iako przedwieczne narodzenie, tak y przedwieczne pochodzenie rozumieć się ma). Druga [5]. Iawną y znaczną czynią distinctią miedzy onym (iako się rzekło) przedwiecznym pochodzeniem, y teraźnieyszym pod czasem na apostoły zesłaniem Ducha Ś.

A na tych dwu ieszcze się y drugie dwie consideraciie buduią: Pierwsza [6]. Iż Duch Ś. iako z Oycem, tak y z Synem iest iedney istności y społwiecznego Bostwa, y tak Oycowskim, iako y Synowskim Duchem się nazywa. Druga [7]. Iż własności Person Boskich nie są pomieszane, ale insza iest Persona Oy||(15)cowska, insza Synowska a insza Ducha Ś.

Ktore to wszystkie consideraciie tak Græckich, iako y Łacińskich-doktorow ś. wykładem y świadectwy krociuchno obiaśniwszy, iż to wszystko ten kościoła Rzymskiego («y od Syna») przydatek wywraca, pokazywać, a przy tym pokazywaniu niektore, od przeciwney nam strony zadane, argumenta refutować, y świadectwa doktorow ś., od nich przytoczone (ieśli są prawdziwe), examinować, y niektore Łacińskie mieysca z authentikami Græckiego pisma znosić, y ktorego czasu a przez ktore osoby ten do wyznania wiary przydatek się stał—przypatrować się, za pomocą Bożą, będziemy.

[1] опечатка: wyznawany [2] на полѣ: Ian 15 [ст. 26] [3] опечатка: prawdy [4] на полѣ: 1 [5] на полѣ: 2 [6] на полѣ: 3 [7] на полѣ: 4.

Co [1] się tedy pierwszey okazania rzeczy dotycze, słuchay o tym zdania starego doktora cerkiewnego Dionysiusa [2], vcznia ś. apostoła Pawła, tymi słowy mowiącego: «iedno źrzodło wszystkiey istności Boskiey iest Ociec». Słuchay Basiliusza Wielkiego [3], ktory mowi: «iest zaiste Ociec doskonałą maiący bytność, nic nie potrzebuiący, korzeń y źrzodło Syna y [4] Ś. Ducha». Słuchay Grægoriusa ś. Nazianzena [5], ktorego te są słowa: «Ociec iest bez początku, gdyż ni od kogo, Syn—syn iest, y nie bez początku, od Oyca bowiem. A ieśli szukasz początku lat albo czasu, tedy iest bez żadnego początku, tak iako y Ociec, Stworzyciel bowiem iest wszystkich wiekow, a ‖(об. 15) Sam nie iest poddany latom albo czasowi; nie iest też poddany latom albo czasowi y Duch Ś., zaprawdę iest Duch, pochodzący od Oyca, lecz nie iako Syn przez narodzenie, ale przez pochodzenie». Słuchay Iustina ś. męczennika [6], ktory mowi: «Ociec bowiem nierodzony iest, od Ktorego Syn się narodził y Duch Ś. pochodzi». Słuchay ś. Cyrilla Alexandriyskiego [7], ktory mowi: «z miedzy trzech bowiem Person Boskich, iedna wszelkim sposobem bez początku nazywa się, ktora iest Ociec, a drugie dwie, Syn y Duch Ś., obie są od Oyca, acz nie iednym sposobem, abowiem Syn się rodzi, a Duch Ś. pochodzi». Słuchay Maxima świętego [8], ktory w czternastym xiąg swoich rozdziale tymi słowy mowi: «Ieden dobrotliwy, iednego Syna rodzący, y Duchowi Świętemu źrzodło». Słuchay na-ostatek swego Rzymskiego doktora Augustyna ś., ktory na wielu mieyscach, a osobliwie w księgach «De fide et symbolo», z ktorych niżey niektore się znaczne świadectwa przytoczą, początkiem wszystkiego Bostwa Samego Oyca być mianuie, a dwu w Bostwie początkow wyznawać broni.

Rozsądźże się tu, Harmoniographe: ieśli ci, ktorzy pochodzenie Duchowi Ś. tak od Oyca, iako y od Syna być wyznawaią, tym wszystkim doktorow śś. sententiam nie są przeciwni? Aza bowiem tym samym wy‖(16—ↄ)znaniem — dwu caus y dwu początkow Duchowi Ś. nie czynią? Odpowiesz li, że nie czynią, — tedy cię z tey odpowiedzi potężnie zrażą one ś. Theophylakta, nie tylko w naszych Græckich, ale y w waszych Łacińskich exemplarzach nayduiące się słowa [9]: «Dicit Apostolus: Spiritum Filij Sui in corda vestra misit, clamantem: Abba Pater [10]. Et iterum: si autem quis Spiritum Christi non habuerit, hic non est Eius [11]. Sane Latini, male hæc exponentes et minus recte intelligentes, dicunt, quod Spiritus etiam ex Filio procedat. Nos autem hoc quidem primum dicimus ad eos, quod aliud sit esse ex quopiam, et aliud esse cuiusdam, vt Spiritus est quidem Spiritus Filij absque dubio, et ab omni scriptura approbatum; cæterum esse ex Filio nulla scriptura testatur, vt ne duo principia Spiritus introducamus, Patrem et Filium. Profecto inquiunt, nam et inspirauit discipulis et

[1] на полѣ: 1 [2] на полѣ: Dionysy «O Bostwie», kap. 2 [3] на полѣ: Basily przeciw Arriuszowi y Sabelliuszowi [4] въ курсивныхъ выдержкахъ, по недостатку буквы *y*, эта буква часто замѣняется буквами: *j*, *i*, *ij*; чтобы не пестрить текста сносками, всѣ эти случаи отселѣ будутъ исправляться, безъ подстрочныхъ оговорокъ [5] на полѣ: Grzegorz Naziański, w Kazaniu na święto Epiphaniey [6] на полѣ: Iustyn «O wierze», kap. 1 [7] на полѣ: Cyrillus «O Troycy Ś.» [8] на полѣ: Maximus, cap. 14 [9] на полѣ: Theophilactus, Homilia in caput 3 Ioannis. Volum. 1 edito Basileæ. Ex officina Heruagiana, anno 1570 [10] Галат. IV, 6 [11] Римлян. VIII, 9

dixit: accipite Spiritum Sanctum [1]. O, desipientia! Si tunc dedit discipulis Spiritum, quando insufflauit, quomodo postea dixit eis: accipietis virtutem superuenientis Spiritus Sancti super vos [2], non post multos hos dies [3]? Vel quomodo in Pentecoste credimus factum descensum Spiritus, siquidem in vespera diei resurrectionis dedit Illum (tunc enim inspirauit). At hæc quidem valde ridicula. Manifestum enim, quod tunc illis Spiritum Sanctum non dederit, sed donum v‖**(об. 16)**num Spiritus Sancti, remissionem scilicet peccati, statim enim subdit: quorum remiseritis peccata [4]. Habet autem Spiritum Filius substantialiter, vt consubstantialem Sibi, non a quo operationem recipiat, sicut prophetæ. Dicitur autem Spiritus esse Filij, secundum quod veritas (*sic*) est Filius et veritas et sapientia, Spiritus autem Sanctus et veritatis et fortitudinis et sapientiæ Spiritus, ab Esaia describitur [5]. Et aliter, quia per Filium datur, propterea Filij dicitur. Crede igitur tu Spiritum a Patre quidem proficisci, per Filium autem dari creaturæ, — atque hic sit tibi canon orthodoxæ fidei».

Ktore to słowa na Polski przekładaiąc ięzyk, tak się w sobie maią: «Mowi Apostoł: Ducha Syna Swego posłał w serca wasze, wołaiącego: Abba Oycze. Y na drugim mieyscu: ieśli kto Ducha Chrystusowego nie ma, ten nie iest Onego. Więc Łacinnicy, źle to wykładaiąc y nie dobrze rozumieiąc, powiadaią, iakoby Duch Ś. miał pochodzić y od Syna. Ale my to wprzod do nich mowimy, że insza iest być od kogo, a insza być czyim, iako to Duch Ś. iest Duchem Synowskim bez wątpienia, y od wszy[s]tkiego pisma to approbowano; ale żeby miał być od Syna, żadne pismo nie świadczy, abyśmy dwu początkow Duchowi Ś. nie wprowadzili, Oyca y Syna. Zaiste powiadaią, abowiem y tchnął na apostoły mowiąc: przyimicie ‖**(17—ſij)** Ducha Ś. O, szaleństwo! Ieśli w ten czas dał zwolennikom Ducha, gdy tchnął, iakoż potym rzekł onym: weźmiecie moc Ducha Ś. przychodzącego na was, nie po wielu tych dni? Albo iako wierzymy, że w dzień Pięćdziesiątny stało się zeyście Ś. Ducha na apostoły, gdyby w wieczor dnia tego, ktorego zmartwychwstał, miał dać Onego? Lecz to iest barzo śmieszna! Iawno bowiem, że w ten czas nie dał im Ducha Ś., ale tylko dar ieden Ducha Ś., to iest, odpuszczenie grzechow, zarazem bowiem dokłada: komu odpuścicie grzechy etc. Ma tedy Syn Ducha według istności, iako tego, ktory iest iedney z Nim istności, a nie żeby miał tak, iako prorocy, sprawowanie od Ducha przyimować. A nazywa się Duch być Synowskim, według tego, że iest Syn y prawda y mądrość, Duch zasię Ś. y męstwa y prawdy y mądrości Duch od Ezaiasza opisuie się. Ku temu, iż przez Syna dawany bywa, dla tego Synowskim się nazywa. Wierz tedy ty, że Duch Ś. od Oyca pochodzi, a przez Syna dawany bywa stworzeniu,—y to niech ci będzie reguła albo prawidło prawowierney wiary».

Widzisz, że tu Theophilactus to samo («y od Syna») przydanie czynieniem dwu w Bostwie początkow mianuie. Na ktorym ieśli ty, iako mało v twego mozgu ważnym, świadectwie polegać ‖**(об. 17)** nie będziesz chciał, tedyć ieszcze twoichże własnych Łacińskich doktorow trochę niżey na świadectwo przywiodę. Ale y z tego, ktore się tu podało, radbym wiedział, iako mi się wykręcisz?

[1] Іоан. XX, 22 [2] Дѣян. I, 8 [3] Дѣян. I, 5 [4] Іоан. XX, 23 [5] Исаія XI, 2

Bo tu koniecznie iednę ze dwu vczynić rzecz musisz: że abo sobie samemu, abo Theophylaktowi błąd w tey mierze y hærezyą przyczytać będziesz. Co ieśliże słusznie vczynisz, puszczam to na rozsądek twegoż Rzymskiego kościoła pisarzow, ktorzy Theophilakta nie za żadnego hæretyka, ale za znamienitego kościelnego doktora poczytaią, a nawet y tituł «beatissimi patris nostri» radzinie-radzi mu przywłaszczaią.

Co [1] się zaś dotycze drugiey rzeczy, to iest, distinctiey albo rożności miedzy pochodzeniem a posyłaniem Ducha Ś., wiem, że panowie Rzymianie to oboie confuse y za iedno kładąc, takim przeciwko nam sposobem argumentuią: «Chrystus Pan nie na iednym w Ewangelij ś. mieyscu mowić raczy: poślę wam Ducha prawdy. Ieśli tedy posyła Chrystus Ducha Ś., to y od Niego pochodzi».

Na co nam odpowiadaiąc, godzi się zażyć mianowaney distinctiey, iż insze iest posyłanie, a insze pochodzenie. Y my tak wierzymy, że posyła Chrystus Pan Ducha Ś., ale z tym dokładem, że od Oyca. Przyznawamy y to, że dawan bywa Duch Ś. wiernym przez Chrystusa Pana; ale nie idzie to za tym, żeby miał pochodzić y od Syna. Nie moia to iest distinctia, ‖(18) ale nauczył mię iey Sam Zbawiciel w naświętszey Ewanieliey, także apostołowie y doktorowie śś. w swoich księgach. Chrystus mię nauczył tey distinctiey tym sposobem: gdy mowił o posłaniu na apostoły Ducha Ś., tak Oycu, iako y Sobie to posłanie przywłaszcza, gdyż na iednym mieyscu mowi: «Ia poślę wam od Oyca» [2], a na drugim mieyscu: «Ociec pośle w imię Moie» [3]. A gdy przyszło do pochodzenia, nie przywłaszcza go iuż Sobie, iedno tylko Samemu Oycowi: «poślę wam (mowiąc) Pocieszyciela, Ducha prawdy, Ktory od Oyca pochodzi» [4]. Masz rozsądek Zbawicielow. Słuchayże y apostolskiego: «Prawicą (mowi Piotr ś.) Bożą wzniozszy się a obietnicę Ducha [5] Ś. przyiąwszy od Oyca, wylał» [6]. Widzisz y w tych krotkich apostolskich słowach wyrazną tych obu, o ktorych mowimy, rzeczy distinktią: gdy mowi, że Chrystus Pan obietnicę Ducha Ś. wylał,—rozumie o zesłaniu; gdy zasię dokłada—«przyiąwszy od Oyca»,—rozumie o pochodzeniu onym przedwiecznym, ktore ma od Samego Oyca tak, iako y Syn rodzenie. Słuchay, co też mowi naczynie Boże wybrane, ś. apostoł Paweł [7]: «Bog Ociec zbawiennymi nas vczynił przez omycie odrodzenia y odnowienia Ducha Ś., Ktorego wylał na nas obficie przez Iezusa Chrystusa Zbawiciela naszego». Y z tych słow możesz się tego, co-m pierwey ‖(об. 18) rzekł, nauczyć, iż Duch Ś. pochodzi od Oyca, a dawan bywa przez Syna wiernym. A iż to Ducha S. przez Syna dawanie (co y posyłaniem się nazywa) nie iest pochodzeniem, ale ma być od niego distinguowane, tedy (oprocz Theophilakta, ktorego barzo znaczne o tym świadectwo y nauka wyższey się przytoczyła) podaięć ku czytaniu zdanie o tym y naukę ś. Græogoriusa Nyssænusa [8], brata Basiliusza Wielkiego, ktorego te są własne słowa: «Ociec (prawi) w oney przedwieczney istności bez początku iest, y nie narodzony, y zawsze Oycem iest. A z Tegoż Oyca zarazem y nierozdzielnie iednorodzonego Syna wespoł z Oycem rozumiemy.

[1] на полѣ: 2 [2] Іоан. XV, 26 [3] Іоан. XIV, 26 [4] на полѣ: Ian 15 [ст. 26] [5] опечатка: Ducya [6] на полѣ: w Dzieiach ka. 2 [ст. 33] [7] на полѣ: Paweł do Titusa, kap. 3 [ст. 4—6] [8] на полѣ: Græ̨gorius Nyssænus w księgach pierwszych «Przeciwko Eunomiuszowi»

A przez Tegoż y z Tymże Synem, wprzod niżliby iakie prożne słowa, albo co prożnego rozum ludzki poymować miał, zarazem y Ducha Ś. wespoł rozumiemy, nie iżby miał być poślednieyszy od Syna, według bytności, iż po Synu, według porządku, wspominany bywa, aby się nie rozumiało, żeby kiedy miał byc Syn bez Ducha Ś.,—dla tego się mowi: przez Syna»: nie iżby miał być od Syna, ale żeby wespoł z Synem od Oyca był rozumiany. Tenże Grzægorz ś. przydaie mowiąc: «Ale iż z Boga nieśmiertelnego y Sam Duch Swoiey bytności przyczynę ma, od Ktorego y iednorodzona światłość iest, y przez prawdziwą światłość rozświecił się y obiaśnił, Ktory ani ro‖(19)żnością natury, ani rozłączeniem od Oyca y iednorodzonego Syna nie bywa oddalony, to iest, będąc zewsząd społeczny y iedney istności».

Aza tedy y z tych słow Grzegorza ś. nie może się zrozumieć, iż insza iest dawanym być Duchowi S. przez Syna, a insza—pochodzić od Syna: dał bowiem tu ten doktor ś. dostateczną naukę, dla czego Ducha Ś. przez Syna dawanym być wierzymy y Duchem tak Oycowskim, iako y Synowskim [1] nazywamy, to iest, nie żeby miał pochodzić od obudwu, ale że iest iednego Bostwa y iedney istności z Bogiem Oycem y iednorodzonym Synem Iego. Od tey sententiey nie odstrzelił się też y Augustin ś. [2], ktorego te są słowa: «Satis est christiano rerum creatarum causam, siue cœlestium, siue terrestrium, siue visibilium, siue inuisibilium, non nisi bonitatem credere Creatoris, Qui vnus et verus est Deus; nullamque esse naturam, quæ non aut Ipse sit, aut ab Ipso; Eumque esse Trinitatem, Patrem scilicet, et Filium a Patre genitum, et Spiritum Sanctum ab Eodem Patre procedentem, sed vnum eundemque Spiritum et Patris et Filij». To iest: «Dosyć iest chrześcianinowi rzeczy stworzonych przyczynę, bądź niebieskich, bądź ziemskich, bądź widomych, bądź niewidomych, nic innego iedno dobroć wierzyć Stworzycielową, y iż żadnego niemasz przyrodzenia, co ‖(об. 19) by albo nie Sam był, albo nie od Niego; y iż On iest Troyca, to iest, Ociec y Syn, od Oyca rodzony, y Duch Święty, od Tegoż Oyca pochodzący, ale ieden y tenże Duch y Synowski, y Oycowski».

Ktore to Augustinowe y Grægoriusowe świadectwo ieszcze barziey obiaśniaią one znamienite ś. Damascæna słowa, ktore nie tylko w Græckiey prawdzie, ale y [w] Łacińskich ediciach takim właśnie sposobem napisane się nayduią [3]: «Spiritum vero Sanctum ex Patre, et Spiritum Patris nominamus. Ex Filio autem Spiritum Sanctum non dicimus, sed Spiritum Filij nominamus. Si quis enim Spiritum Christi non habet, non est Eius, diuinus inquit apostolus,—et per Filium apparuisse, et nobis traditum confitemur». To iest: «Ducha Ś. od Oyca y Duchem Oycowskim mianuiemy. A od Syna Ducha Ś. nie mowimy, ale Duchem Synowskim mianuiemy. Ieśli kto bowiem Ducha Chrystusowego nie ma, ten nie iest Iego, mowi ś. apostoł, —Ktory iż się też przez Syna okazał y nam dany iest, wyznawamy».

Widzisz, iako tu expresse vkazuie Damascæn ś., iż insza iest rzecz być Duchem Synowskim, a insza—pochodzić od Syna. Czego poświadczaią y one ś. Basiliusza Wielkiego słowa: «Abowiem ia (prawi) znam z Oycem Ducha, a nie

[1] на полѣ: 3. Dla czego Duchem Synowskim nazywamy [2] на полѣ: Augustinus in Enchiridio, cap. 9 [3] на полѣ: Damascænus «Orthodoxæ fidei» libr. I, ca[p]. 11. Basileæ

Oyca Duchem, y z Synem Go przyimuię, a nie nazywam (20—Ⓖ) Go Synem, ale przyzwoitość Iego, ktorą ma do Oyca, rozumiem, ponieważ od Oyca pochodzi. A zasię przyzwoitego Synowi, ponieważ słyszę, ieśli kto Ducha Chrystusowego nie ma, ten nie iest Iego,—iako ten może być właśnie Chrystusow, ktory nie ma Ducha Chrystusowego?»

Gdzie masz dostatecznie, iż Duch Święty od Oyca pochodzi, y iż iest Duchem Syna Iego, dla tego iż iest iedney istności z Synem, y iż wespoł z Synem iest od Oyca, iako z społecznego korzenia y źrzodła. Co też iawnie y znacznie twierdzi y wyznawa wasz Łaciński doktor Augustin ś. [1], ktorego te są własne słowa: «Filius Patri debet quod est, hoc etiam vtique debens Patri, quod eidem Patri æqualis aut par est. De Spiritu Sancto autem nondum tam copiose ac diligenter disputatum est a doctis et magnis diuinarum scripturarum tractatoribus, vt intelligi facile possit et Eius proprium, quo proprio fit, vt Eum neque Filium, neque Patrem dicere possimus, sed tantum Spiritum Sanctum» etc. Y trochę niżey [2]: «Seruant tamen, vt non genitum Spiritum Sanctum tanquam Filium de Patre prædicent, vnicus enim est Christus, neque de Filio tanquam nepotem Summi Patris; nec tamen id, quod est, nulli debere, sed Patri, ex Quo omnia,—ne duo constituamus principia sine principio. Quod falsissimum est et absurdissimum, et non catholicæ fidei, (об. 20) sed quorundam hæreticorum errori proprium». Ktore to słowa, na Polski tłumacząc ięzyk, tak się w sobie maią: «Syn Oycowi powinien iż iest, za to też iednak powinien Oycowi, iż Tenże Oycowi rowny iest. A o Duchu Ś. ieszcze tak dostatecznie y pilnie nie iest disputowano od vczonych y wielkich pisma ś. wykładaczow, aby się łacno zrozumieć mogła Iego własność, ktorą własnością staie się, że Go ani Oycem, ani Synem nazywać nie możemy, ale tylko Duchem Ś.». Y trochę niżey: «Przestrzegaią wszakże, aby nie rodzonego Ducha Ś. iako Syna od Oyca wyznawali, ieden bowiem iest Chrystus, ani od Syna iakoby wnuka Naywyższego Oyca, ani też za to iż iest, aby ni komu nie był powinien, ale Oycowi, od Ktorego wszystko, abyśmy nie postanowili dwu początkow bez początku [3]. Co iest barzo fałszywa y niesłuszna, y nie katholickiey wiary, ale niektorych hæretykow własny błąd».

To są własne Augustina ś. słowa. Ktore iako wyższey pomienione Damascænowe y Basiliuszowe świadectwo obiaśniaią, tak y [4] respons czynią dostateczny na ten Rzymskiego kościoła przeciwko nam argument: «co ma Ociec, to ma y Syn; ale [5] Ociec ma to, że od Niego pochodzi Duch Ś., przeto y Syn toż właśnie ma».

Na co my odpowiedź, iako z innemi pisma ś. dowody, tak y z tymi Augustinowemi słowy zgodną, czyniąc, to naprzod powiadamy: że ten argument (21—Ⓖij) ma swoie pewne granice, y my go sami w disputaciey przeciwko Arrianom y Pneumatomachom vżywamy, dowodząc rowności y społwiecznego Bostwa, iako Syna Bożego, tak y Ducha Ś. z Bogiem Oycem. Zaczym y panom Rzymianom barzo to radzi przyznawamy,

[1] на полѣ: Augustinus ‹De Fide et Symbolo› cap. 9. Anno 1571. Parisijs [2] на полѣ: ibidem [3] на полѣ: Słuchay pilno, co mowi Augustin [4] опечатка: *i* [5] въ старопечатномъ экземплярѣ: ale *a*

iż to wszystko, co ma Ociec, ma Syn, ma y Duch Ś. względem iedności y rowności wszystkich trzech Person, to iest, iednego Bostwa, iedney chwały, iedney mocy, iedney woli y iedney istności Oyca y Syna y Ducha Ś. Ale [1] też y to zarazem przydaiemy, że iako same Boskie Persony, tak y proprietates albo własności tych Person Boskich mieszać nie godzi się. Bo iako insza iest (według Athanasiusza) Persona Oycowska, insza Synowska, a insza Ducha Ś., tak też y insza iest własność Persony Oycowskiey, y insza Synowskiey, y insza Ducha Ś. Własność bowiem iest Persony Oycowskiey, że iest nierodzony, ale że od Niego narodzony iest Syn, y pochodzi Duch Ś. Własność zasię Persony Synowskiey, że iest vrodzony od Boga Oyca. A własność Ducha Ś., że też pochodzi od Samego Oyca.

Na ktore to własności ieśliby kto względu nie maiąc, chciał popierać mianowanego argumentu,—dwoie by stąd absurdum y dwie wielkie hæresiæ vrodzić się musiały. Pierwsza. Szło by zatym, iż Ociec ni od kogo nie iest vrodzony, że ‖(об. 21) też nie iest vrodzony y Syn; i że Ociec ni od kogo nie pochodzi, że też nie pochodzi y Duch Ś. Co iż iest wielkie absurdum,—ktoż tego nie widzi? Iako tedy nie vymie się tym mocy y rowności Ducha Ś. z Oycem y Synem, że od Niego nie pochodzi insza iaka Persona, tak y Syna Bożego władzy y Bostwü bynamniey tym (iako nas niesłusznie pomawiasz) nie vwłaczamy, iż Ducha Ś., od Oyca Samego pochodzącego, być wyznawamy. Ale y owszem wszystkich trzech Person tym wyznaniem rowność zachowuie się: iż iako iednę w Troycy Ś. istność, tak y iedno tey istności źrzodło y causę [2], to iest Samego Oyca, być mianuiemy. Przeciwko czemu, iż ci, ktorzy Ducha Ś. y od Syna pochodzić twierdzą, iawnie wykraczaią—z tych samych wyższey przytoczonych Augustina ś. słow łacno to każdy obaczyć może. Aza bowiem wyraźnie tam Augustin ś. tego nie dołożył, iż dla tego Ducha Ś. od Oyca Samego być wyznawa, aby dwu w Bostwie początkow nie postanowił? Ieśli mi tedy to (czego inaczey vczynić nie możesz) przyznasz, że «id quod est debere Patri, et esse a Patre» (co z pochodzeniem zarowno się kładzie) iest iedno, — tedy y to zatym przyznać musisz, iż ci, ktorzy Duchowi Świętemu pochodzenie tak od Oyca, iako y od Syna wyznawaią, dwa w Bostwie początki czynią. Ktorych po Basili‖(22)uszu Augustin też za hæretyki osądził. Y to [3] iest wtore absurdum y wtora hæresia, w ktorą wpadaią ci, ktorzy, własności Person Boskich mieszaiąc, Sabelliuszowi hæretykowi podobnemi się stawaią.

A iż od tey przymowki wolnymi być nie mogą ci, ktorzy tak od Oyca, iako y od Syna Ducha Ś. pochodzenie wyznawaią, każdy to snadnie obaczy, kto z pilnością w mianowane Person Boskich własności weyźrzy. Iż bowiem wszyscy tak Græccy, iako y Łacińscy doktorowie, nawet y sam potężny kościoła Rzymskiego defensor Piotr Lombardus to twierdzi, iż własność iest Persony Oycowskiey—«gignere Filium et producere Spiritum», to iest, przyczyną być vrodzenia Synowskiego y pochodzenia Ducha Ś. Własności lepak Person Boskich, iako wedl*a* przyczyn pomienionych, tak y wedl*a* słow wielkiego doktora y theolo-

[1] на полѣ: 4. Własności Person Boskich nie maią być mieszane [2] въ старопечатномъ экземплярѣ: cause [3] ibid.: to *to*

ga [1], nie mogą być spolnymi: abowiem nie może być własne, co iest pospolite; a gdzie poczyna być rzecz spolna, tam potrzebnie własność vstać musi. Iakoż, proszę, może być pospolite Oycowi z Synem to, co własne iest Samego Oyca, przyczyną być pochodzenia Ducha S.? Ktorą to własność y Hieronym ś. [2] barzo znacznie wyraził w onych słowiech, gdzie mowi: «Credimus in Spiritum Sanctum, Qui a Patre proprie procedit. Præterea Spiritum Sanctum ex diuina scriptura con‖(об. 22)fitemur esse verum Deum, et quod est proprie ex Patre». To iest: «Wierzymy w Ducha Ś., Ktory od Oyca właśnie pochodzi. Nadto Ducha Ś. z pism ś. wyznawamy być prawdziwym Bogiem, y iż iest właśnie od Oyca». «Właśnie»—mowi, a przeto nie spolnym sposobem («y od Syna»): abowiem co własnego iest, spolnym (iako się pokazało) być nie może.

Tych tedy tak gruntownych (na to mieysce) dowodow pokazaniem znosi się y drugi przeciwko nam pp. Rzymianow argument, zasadzony rzkomo na słowiech Chrystusa Pana, gdzie mowi o Duchu Ś. [3]: «Rzekłem wam, że z Mego weźmie y opowie wam». A ieśli (mowią) bierze Duch Ś. od Chrystusa, to y pochodzi od Niego.

Ktore to mieysce ponieważ Chrisostomus, Cyrillus [4] y drudzy doktorowie śś. wykładaiąc, tak rozumieią, iż Chrystus Pan przez te słowa vkazuie to, że Duch Ś. iednego z Nim iest Bostwa, iedney mądrości, iedney woli, iedney istności. A iż to za tym, żeby pochodzenie Duchowi Ś. y od Syna znaczyć się miało, nie idzie,—kto tego z przypomnionych tu świadectw y dowodow nie widzi? W ktorych to, iż insza iest iedney istności być z Synem y nazywać się Duchem Synowskim, a insza—pochodzić od Syna, barzo iaśnie y dostatecznie się wywiodło. Pokazało się też y to, iż iako iedney w Bostwie istności rozdzie‖(23)lać, tak y własności Person Boskich mieszać nie godzi się.

Lecz posłuchay ieszcze wykładu na to ewanielskie mieysce waszego Rzymskiego doktora Augustina ś., ktory tymi słowy mowi [5]: «De Meo accipiet et annunciabit vobis — catholicis audite auribus, catholicis percipite mentibus! Non enim propterea (sicut quidam hæretici putauerunt) minor est Filio Spiritus Sanctus: quasi Filius accipiat a Patre, et Spiritus Sanctus a Filio quibusdam gradibus naturarum! Absit hoc credere, absit hoc dicere, absit a christianis cordibus cogitare! Denique continuo soluit Ipse questionem, et cur hoc dixerit, explanauit. Omnia, inquit, quæcunque habet Pater, Mea sunt; propterea dixi: quia de Meo accipiet et annunciabit vobis. Quid vultis amplius? Ergo a Patre accipit Spiritus Sanctus, vnde accipit Filius; quia in hac Trinitate de Patre natus est Filius, et de Patre procedit Spiritus Sanctus; Qui autem de nullo natus est, de nullo procedat, Pater solus est». Ktore słowa Polskim ięzykiem tak się właśnie maią: «Z Mego weźmie y opowie wam—katholickimi słuchaycie vszyma, katholickimi przyimuycie vmysłami! Nie iest bowiem dla tego, iako niektorzy rozumieli hæreticy, mnieyszym za Syna Duch Ś.: iakoby Syn miał przyimować od Oyca, a Duch Ś. od Syna nieiakimi stopniami natur albo przyrodzenia! Nie day, Boże, tego wie-

[1] на полѣ: Græegoriusa Nazianzena [2] на полѣ: Hieronymus, in «Expositione fidei Catholicæ et Nicæni consilij» [3] на полѣ: Ian 16 kap. [ст. 14] [4] на полѣ: Chrisostomus et Cyrillus, Exposit. in ca[p]. 16 Ioannis [5] на полѣ: Augustinus [in] «Expositione in Euangelium Ioannis», tractatu[s] 100. Basileæ

(об. 23)rzyć! nie day, Boże, tego mowić! nie day, Boże, tego w chrześciańskich sercach myślić! Na-ostatek zarazem Sam rozwiązał tę quæstią, y dla czego to rzekł—obiaśnił. Wszystko, mowi, cokolwiek ma Ociec, Moie iest; dla tego rzekłem: że z Mego weźmie y opowie wam. Czego chcecie więcey? Przeto od Oyca bierze Duch Ś., skąd bierze y Syn; abowiem w tey Troycy Ś. od Oyca vrodzony iest Syn, y od Oyca pochodzi Duch Ś.; a Ten, Ktory ni od kogo nie iest vrodzony y ni od kogo nie pochodzi, Sam Ociec iest». Poty Augustyn ś.

Coż mi tedy, panie Harmoniographe, na tak iasne swoich własnych doktorow świadectwo odpowiesz? Czy ich, dla tego, że się w tym o pochodzeniu Ducha Ś. artykule nie z twoim, ale [z] naszym prawowiernym wyznaniem zgadzaią, hæretykami y schismatykami nazowiesz? Ale się w tym nie tylko z prawdą y słusznością, ale też y z własnym kościołem swoim (ktory ich za wielkich świętych y znamienitych pisma [ś.] doktorow poczyta) nie zgodzisz! Czyli to, że się te w ich scriptach świadectwa nie nayduią, będziesz vdawał? Ale ato-m ci y mieysca (gdzie ktorego z nich masz szukać) poznaczył.

Rzeczesz przedsię: że się drugie przeciwne temu v doktorow śś. świadectwa nayduią? Ale tę twoię gołą powieść my nie gołym, ale tak ważnymi, ktore się przytoczyły y przytoczą, dowoda(24—ℌ)mi wspartym responsem znieść możemy. Bo coś ty tylko tak in genere, że się doktorowie Græccy, a mianowicie Basilius, Grzegorz Nazyański, Athanasius Wielki, Chrisostom etc. z wami w tym wyznaniu zgadzali, powiedział, a tego, co by ktory z nich pisał, y na ktorym mieyscu pisał, namnieyszym słowkiem nie wspomniałeś,—to my in specie ich własnemi y authenticznemi świadectwy, że taka miedzy ich a waszym wyznaniem, iaka miedzy niebem a ziemią, rożność iest, vkazaliśmy, y ieszcze, da Bog, vkażemy. Bo co się Basiliusza y inszych naszych Græckich doktorow świadectwa dotycze, iuż się wyższey niektore ich o tym zdania produkowali, y teraz drugie tym podobne produkować by się mogły, ale ie, dla krotkości czasu, opuszczaiąc, do ksiąg przed tym w tey materiey od strony naszey wydanych czytelnika odsyłam. Co się zaś tknie Chrisostoma ś. y Athanasiusza Wielkiego, tedy ia y tych dwu śś. oycow (przydawszy ieszcze do nich Łacińskiego doktora ś. Ambrosiusza) świadectwo przytoczę.

Mowi tedy Chrisostom ś. [1]: «Syn Ducha Ś. wodą żywą nazywa. A Ociec mowi: Mnie opuścili źrzodło wody żywey. Źrzodło bowiem Duchowi Ś. Ociec, przetoż y od Oyca pochodzi. Nazywa się bowiem Duch Boży y Duch, Ktory od Boga Oyca, y Duch, Ktory od Oyca pochodzi». Y na (об. 24) drugim mieyscu [2]: «Zbawiciel (prawi) obiaśnia: gdy przyidzie Paraklet, Duch prawdy, Ktory od Oyca pochodzi. Pismo mowi indzie: od Boga, a tu: od Oyca. Tak bowiem y Sam o Sobie mowił: Ia-m od Oyca wyszedł. Toż y o S. Duchu mowi, Ktory od Oyca pochodzi». Z ktoremi to Chryzostomowemi słowy zgadzaiąc się, też y ś. Athanasius temi słowy mowi [3]: «Niewypowiedziana iest taiemnica Ś. Troyce! A nie mow, dla iakiey przyczyny; ponieważ przewyższa wszelaką przyczynę. Y nie mow, iakim sposobem; ponieważ przewyższa wszelki sposob. Y

[1] на полѣ: Chrisostom w «Homiliey na kap. 7 Ewanielii Iana ś.» [2] на полѣ: Tenże w «Kazaniu o Duchu Ś.» [3] на полѣ: Athanasius [in] «Quæstione prima ad Antiochum»

nie mow, iakim kształtem; ponieważ przewyższa wszelki kształt. Ale wierz w Oyca, nic nie badaiąc się o rzeczy; ale chwal Syna, a nie dwornie się pytay o Iego rodzaiu; pieśńmi wychwalay Ducha Ś., a nie baday się o taiemnicy Naświętszey Troyce! Przydź do Iordanu a obacz rzeczą iawną moc Ś. Troyce, w iedney istności będącey: Oyca z wysokości świadczącego, Syna na ziemi krzczącego się y Ducha Ś. w kształcie gołębice zchodzącego». Y na drugim mieyscu [1]: «Wprzod Oyca y Syna y Ś. Ducha nikt nie był, ale od Oyca Syn się narodził y Duch Ś. pochodzi». Co się zaś dotycze ś. Ambrosiusa, tedy y tego od drugich tu przytoczonych zdanie się by namniey nie odstrzeliło. Tak bowiem o tym mowi [2]: «Dominus in Euangelio dixit: cum venerit Paracle-||(25—𝔥ij)tus, Quem Ego mittam vobis a Patre, Spiritum veritatis, Qui a Patre procedit, Ille testimonium perhibebit de Me. Ergo et a Patre procedit Spiritus Sanctus, et testificatur de Filio, testificatur etiam de Patre, testis et fidelis et verus». To iest: «Pan w Ewanieliey mowi: gdy przyidzie Pocieszyciel, Ktorego Ia wam poślę od Oyca, Ducha prawdy, Ktory od Oyca pochodzi, Ten świadczy o Mnie. Przeto y od Oyca pochodzi Duch Ś., y świadczy o Synu, świadczy też y o Oycu, świadek wierny y prawdziwy». Y na drugim mieyscu [3]: «cum nominas Spiritum S., et Patrem, a Quo procedit Spiritus Sanctus, et Filium, quia Filij est quoque Spiritus, nuncupasti». To iest: «gdy mianuiesz Ducha Ś., mianuiesz y Oyca, od Ktorego pochodzi Duch Ś., mianuiesz y Syna, ponieważ iest też Duchem Synowskim».

Widzisz tedy, Harmoniographe, że żaden z doktorow śś. w tak wielkiey niedoścignioney y w samey tylko skarbnicy mądrości Bożey zawartey taiemnicy bespiecznie szperać y oney swemu rozumowi podkładać nie chciał; ale tylko to, czego się z vst naświętszych Samego Zbawiciela swego nauczył, bez wszelakiey odmiany y przydatku twierdził y wyznawał. Iakoż y na siedmiu powszechnych synodach żaden z oycow śś. tego wyroku Pana y Zbawiciela swego naruszać, żaden odmieniać nie chciał—świadczą o ||(об. 25) tym same wasze Łacińskie canony, iż na wtorym powszechnym synodzie ten o Duchu Ś. artykuł tak, a nie inaczey, iako my go y po dziś vżywamy w wyznaniu wiary, iest napisany [4]: «Credo in Spiritum Sanctum, Dominum viuificantem, a Patre procedentem, cum Patre et Filio adorandum et conglorificandum». To iest: «Wierzę w Ducha Ś., Pana ożywiaiącego, Ktory od Oyca pochodzi, Ktory z Oycem y z Synem społwielbiony y chwalony iest». Ktory to skład wiary y potym na wszy[s]tkich inszych generalnych synodach iest potwierdzony, a potwierdzony nie prosto, ale pod wyniesieniem wieczney na takowych klątwy, ktorzy by cokolwiek do wyznania wiary przydawać, lub odeymować mieli.

Ktoż tedy to tak mocne na samych Zbawiciela naszego słowach vfundowane prawo naruszył, y tak srogiemu wiecznego przeklęctwa obowiąskowi za to naruszenie podległ? Aza nie ten, ktorego ty ze wszy[s]tkich miar nad Wschodnią cerkiew zacnieyszym wystawić vsiłuiesz Rzymski kościoł? Świadkiem tego są księgi «Żywотow ś.», przez waszego

[1] на полѣ: Tenże w księgach «O wierze» [2] на полѣ: Ambrosius, lib. I «De Spiritu Sancto» [3] на полѣ: Idem, cap. 3 «De Spiritu Sancto» [4] на полѣ: Tomo I Conciliorum in Synodo Constantinopolitana, cap. 7, in Symbolo fidei

scriptora y kaznodzieię Piotra Skargę z druku wydane, gdzie w pierwszych trzech ediciach, w «Obroku duchownym», przy żywocie Damasa papieża pisanym, te właśnie słowa się nayduią: «Wszakże do wyznania onego 150 biskupow w Konstantinopolu przy‖(26)dał kościoł Łaciński y ono słowko «y od Syna». Acz potym z drugich iego teraz świeżo z druku wydanych ksiąg ten wszystek «Obrok» iest wyrzucony, nie wiem dla iakich przyczyn; dochodzę iednak tego pewnemi coniecturami, iż nie dla czego to innego vczynił, iedno że tę, ktorą on na nogi chciał wystawić y pięknemi ocukrować słowy, omylną prawdę swoię, tym barziey ią wszystkiemu prawie światu za niepewną y podeyźrzaną powieść vdał. Pisze tam abowiem, że to mianowane do wyznania wiary przydanie za czasow Damasa papieża się zstało, a tey swoiey powieści żadnym inszym dowodem nie podpiera, iedno tylko świadectwem, y to głucho wspomnionym, nieiakiegoś Pontaci Burdegalensis, na ktorym to, iako mało pewnym, świadectwie y sam ten pan Skarga nie przestaiąc, drugich o tym bezimiennych świadkow powieść produkował, że to przydanie nie za wieku Damasowego, ale dobrze po iego śmierci, to iest, około roku Pańskiego 600 stało się.

Lecz iż te obiedwie powieści fundamentu prawdy nie maią, łacno to każdy, weyźrzawszy w Historie Kościelne, Canony Conciliyne y [w] same Rzymskich pisarzow scripta, osądzi. Co się bowiem dotycze Damasa papieża, ten iż, na vchwale synodu Constantinopolskiego polegaiąc, żadnego do wyznania wiary przydawania czy‖(об. 26)nić nie chciał, świadkiem są one iego w liście do Paulina in «Tomis Conciliorum» [1] nayduiące się słowa: «Si quis non dixerit Spiritum Sanctum a Patre esse vere et proprie, sicut et Filium a Diuina essentia, et Deum Dei verbum, anathema sit». To iest: «Kto by kolwiek nie rzekł, że Duch Ś. od Oyca iest właśnie y prawdziwie, tak iako y Syn z Boskiey istności, y Bog Boże słowo, niech będzie przeklęty». Iż też ani w sześć set lat to do wyznania wiary przydanie się stało, świadczą o tym Kościelne Historie, iż wszyscy, ktorzy byli przed siodmym powszechnym synodem papieżowie Rzymscy, przy wstępowaniu na tę papiestwa stolicę, wyznanie wiary swoiey według zwyczaiu starożytnego (iako to y mianowany Piotr Skarga w żywocie Grzegorza Wielkiego, papieża, przyznawa) do wszystkich [2] cztech patriarchow posyłaiąc, z tym się zawsze pod wielkim sumnienia obowiąskiem deklarowali, iż to wszystko, cokolwiek na ś. generalnych synodach vchwalono y zawarto było, a osobliwie artykuły do wyznania wiary należące, wcale, nienaruszenie y bez żadnego vięcia albo przydania trzymać y zachowywać mieli.

Ktorą to obietnicę swoię iż y samym każdy z nich skutkiem wypełniał, potwierdza to on znamienity Leona Trzeciego, papieża, postępek, za ktorego czasow, to iest ‖(27) około roku Pańskiego 814, iuż po siodmym powszechnym synodzie, szerzyć się w Rzymie to do wyznania wiary przydawanie poczęło. Zabiegaiąc tedy temu [3], pomieniony Leo papież, aby ta za czasow iego do kościoła hæresia wprowadzona nie była, nalazszy w skarbnicy swey dwie śrebrne tablice, na ktorych był wyrysowany Græckim ięzykiem skład wiary na Niceńskim y Constantinopol-

[1] на полѣ: Damasus in «Epistola ad Paulinum», tomo I Conciliorum, pagina 382 [2] опечатка: wszyszkich [3] на полѣ: Kronika Grecka w dzieiach Leona papieża

skim synodzie vchwalony, gdzie ten o Duchu Ś. artykuł tak, iako nasza Wschodnia cerkiew w kredzie wyznawa, to iest, nie przydaiąc tego słowka «y od Syna», był napisany,—te tedy dwie tablice mianowany Leo papież w kościele kathedralnym za ołtarzem postawić y według nich Symbolum fidei Græckim ięzykiem przy odprawowaniu mszey czytać roskazał. O czym nie tylko scripta historykow świadectwo wydaią, ale y sam mianowany kościoła Rzymskiego defensor Piotr Lombardus, ktory nawet y to przyznawa: iż do składu wiary, na tych tablicach wyrysowanego, y to było przydano, żeby każdy, kto by kolwiek inaczey vczyć miał, anathemie, to iest, wiecznemu przeklęctwu podlegał. Acz potym od tey anathemy pomieniony Lombardus subtylnymi a wykrętnymi (ktore mu nie poydą) discursami kościoł Rzymski (ktory iuż po Leonie do tego składu ono «y od Syna» ‖**(об. 27)** słowko przydał) wolnym okazać vsiłuie.

Za tak czułym tedy tego ś. Leona postrzeżeniem, trwała ta odłogiem hæresia aż do czasow Formosa I, ktory 18[-m] w liczbie od Leona był papieżem. Ktory to Formosus, znowu tę od Leona potłumioną hæresią wznowiwszy, a przytym vżywanie w prasnym chlebie sakramentu y inne nowo zmyślone rzeczy do kościoła wprowadziwszy, do żałosnego cerkwie Græckiey z Rzymskim kościołem rozerwania wielką dał y znaczną przyczynę.

A co ty, Cyrilla Alexandryiskiego (ktorego-m ia wyższey świadectwo przytoczył) za naypotężnieyszy przeciwko nam dowod biorąc, iego tylko iednego, drugich głucho puściwszy, rzkomo formalia verba napisał, lecz iż y to by namniey ciebie nie ratuie—każdy, chocia mediocriter Græckiego ięzyka świadomy, przyzna. Bo co w Græckim texcie stoi «przez Syna», to w Łacińskim przełożono «od Syna». A iż nie iednako te obiedwie słowka rozumieć się maią, dosyć się iuż znacznie y szeroko to pokazało y wywiodło. Widzisz tedy, żeś niesłusznie y nieprawdziwie na świadectwo przeciwko nam Cyrilla Alexandryiskiego przywiodł. Co się y z pomienioney o Leonie Trzecim, papieżu, hystoriy słońca iaśniey pokazuie: bo iako to ku wierzeniu podobna, żeby miał ieden tylko Cyrillus wszystkiemu powszechney cerkwi wyznaniu prze‖**(28—Ꙉ)**ciwnym być y controuersią mieć nieiaką o pochodzeniu Ducha Ś., gdy się to iawnie y znacznie pokazało, że nie tylko za wieku Cyrillowego, ale aż do pomienionego Leona papieża, ktory żył w kilka set lat po nim, namnieyszey o tym, żeby kto miał pochodzenie Duchowi Ś. «y od Syna» wyznawać, noty y wzmianki nie było?!

A za okaziią [1] tego na Cyrillow dowod responsu, godzi mi się y to dla przestrogi swoim powiedzieć, iż chocia by się gdzie iakie w Łacińskim texcie przeciwne nam świadectwo okazować zdało, żeby temu nie zgoła, ale obyczaynie wierząc, Łaciński text z Græckimi exemplarzmi znosili. Co vczyniwszy, wiele barzo mieysc w Łacińskim z Græckiego pisma przekładzie, częścią wyrzuconych, częścią przydanych, częścią odmienionych y wyszpoconych, być obaczy. Ktore to vitium, ieszcze za wiekow dawnych, w Rzymskim kościele postrzeżone y przez zacnych kościelnych scriptorow na oczy im wyrzucane było. Co się barzo iaśnie y znacznie pokazuie z słow Hieronyma ś. (w przedmowie na księgi Dydima Græka o Duchu Ś., do Pauliniana pisa-

[1] на полѣ: Przestroga

ne), ktore dla lepszey wiary y pewności Łacińskim ięzykiem (bo się też tylko po Łacinie napisane nayduią) położyć vmyśliłem. Tak tedy mowi on wielki doktor Hieronym ś. [1]: «Cum in Babylone versarer, et purpuratæ meretricis essem colo||(об. 28)nus, et iure quiritum viuerem, volui garrire aliquid de Spiritu Sancto, et cœptum opusculum eiusdem vrbis pontifici dedicare. Et ecce olla illa, quæ in Hieremia post baculum cernitur, a facie aquilonis cœpit ardere, et phariseorum conclamauit senatus» etc. «Ilico [2] ego velut post liminio Hierosolymam sum reuersus,—et, post Romuli casam et ludorum lupercalia, diuersorium Mariæ et Saluatoris speluncam aspexi. Itaque, mi Pauliniane frater, quia supra dictus pontifex Damasus, qui me ad hoc opus primus impulerat, iam dormit in Christo,—tam tuo, quam venerabilium mihi ancillarum Christi Paulæ et Eustochij nunc adiutus oratu, canticum, quod cantare non potui in terra aliena, hic a vobis in Iudæa prouocatus immurmuro, augustiorem multo locum existimans, qui Saluatorem mundi, quam qui fratris genuit parricidam. Et vt authorem titulo fatear, malui alieni operis interpres existere, quam (vt quidam faciunt) informis cornicula alienis me coloribus adornare. Legi dudum cuiusdam libellos de Spiritu Sancto, et iuxta comici sententiam ex Græcis bonis Latina vidi non bona: nihil ibi dialecticum, nihil virile atque districtum, quod lectorem vel ingratis in assensum trahat, sed totum flaccidum, molle, nitidum atque formosum, et exquisitis hinc inde odoribus pigmentatum» etc. Y trochę niżey: «Certe [3] qui hunc legerit, Latinorum ||(29—Ꙉij) furta cognoscet, et contemnet riuulos, cum cœperit haurire de fontibus». Co Polskim ięzykiem tak się ma: «Gdy-m mieszkał w Babilonie, y szarłatney nierządnice byłem obywatelem [4], y prawa Rzymskiego zażywałem, chciałem nieco przemowić o Duchu Ś., y zaczętą ksiąszkę miasta onego papieżowi przypisać. Alić oto garniec ten, ktorego Hieremiasz widział, od wiatru pułnocnego począł gorzeć, y phariseyska spiknęła się rada. Natychmiast ia, iakoby dostępuiąc znowu vtraconego prawa swego, do Hieruzalem wrociłem się,—y, po Romulusowey chyży a igrzyskach nagich lupercow, przybytek Błogosławioney Panny Mariey y iaskinią tę, w ktorey się narodził Zbawiciel, obaczyłem. Przeto, moy Paulinianie bracie, ponieważ wyższey mianowany papież Damasus, ktory mię napierwey do tego dzieła pobudził, iuż vsnął w Panu, tak twoią, iako y czci godnych mnie dziewek Chrystusowych Paulæ y Eustochij wspomożony będąc prośbą, piosnkę tę, ktorę-iem [5] nie mogł spiewać na ziemi cudzey, tu w Żydo[w]stwie od was wyzwany spiewam, zacnieysze daleko rozumieiąc mieysce to [6], gdzie się narodził Zbawiciel świata, a niżeli ono, ktore bratniego zaboycę [7] vrodziło. Y abym authora napisowi przyznał, wołałem cudzey roboty tłumaczem być, a niżli (iako drudzy czynią) tak, iako ona szpe||(об. 29)tna wrona, cudzemi się pioreczkami vpstrzyć. Czytałem dawno księgi o Duchu Ś. nieiakiego człowieka, y wedl*a* zdania comikowego [8] z dobrych rzeczy Greckich Łacińskie widziałem niedobre: nic tam niemasz sprawnego, nic osobliwego, wszy[s]tkie rzeczy słabe, vgładzone, to stąd, to zowąd zebranymi

[1] на полѣ: Hieronymus [in] præfatione in librum Didymi, tom. 7, fol. 397 [2] на полѣ: Ibidem [3] на полѣ: Eadem præfatione [4] на полѣ: Rzym Babilonem nazywa Hieronym [5] опечатка: ktor*e*-iem [6] на полѣ: Zacnieysze być powiada Hieruzalem y Bethlehem, a niżli Rzym [7] на полѣ: Romulus [8] срвн. выше, стлбц. 455

farbiczkami przyozdobione». Y trochę niżey: «Zaiste kto to mieysce czytać będzie, kradziesz [1] Łacinnikow vzna, y wzgardzi strumieńmi, gdy pocznie czerpać z samego źrzodła». Poty są słowa Hieronyma ś., ktorym się też podobne nayduią w scriptach drugiego Łacińskiego doktora Ambroziusza ś., ktory tak o tym we wtorych «O Duchu Ś.» księgach pisze [2]: «Ieśli się kto (prawi) o rożne czytanie ksiąg Łacińskich spiera, z ktorych niektore przewrotni ludzie zfałszowali, niechay w Græckie księgi weyźrzy». Y zaś tenże tak mowi [3]: «W Græckich księgach nayduiemy, ktorych poważność więtsza iest». Na tenże sens mowi y Augustin ś. [4]: «Łacińskiego ięzyka ludzie dwu inszych ięzykow do wiadomości pism ś. potrzebuią, to iest: Żydowskiego y Græckiego, ieśliby wątpliwość iaką przyniosła tłumaczow Łacińskich rożność nieskończona».

To są własne Łacińskich doktorow słowa, ktorym kto się iedno dobrze przypatrzy, snadnie się w tym resoluować może, iako ma bespiecznie Łacińskim, a ‖**(30)** zwłaszcza świeżo w druk wydanym, księgam wiary dodawać. Bo ieśli się to w Łacińskim przekładzie vitium ieszcze za czasow onych dawnych kościelnych doktorow pokazało, coż rozumiesz o teraźnieyszym zepsowanym wieku, w ktory to Græckich prawdziwych textow odmienianie, naruszanie y wyszpocanie tak barzo się zpospolitowało, że iuż doktorskie pisma, w druk wydaiąc, opakować, wywracać y okęsywać nie tylko za grzech, ale ani za wstyd sobie poczytaią?! A żeby to komu za przykre nie było, sztucznie idą w tym, twierdząc: że dla tego to czynią, aby iakie kacerstwo nie wyniknęło! Nie wstydali się bowiem przy księgach Augustina ś., w Weneciey drukowanych, na pierwszey karcie napisać tych słow: «Odrzuciwszy te rzeczy, ktore by iakie kacerstwo wprowadzić mogły, abo iakim kolwiek sposobem nawątlić serca wiernych»! Nie wstydali się też w księgach Athanasiusa ś., w roku 1601 ex officina Commeliniana po Græcku y po Łacinie wydanych, Symbolum abo wyznanie wiary ś. Athanaziusza iawnie y znacznie odmienić, gdyż na iedney paginie Łaciński od Græckiego textu daleko rożny sens położyli! W Græckim bowiem texcie tak właśnie ten o pochodzeniu Ducha Ś. artykuł iest napisany [5]: τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ἀπὸ τοῦ Πατρὸς οὐ πεποιημένον, οὔτε δεδημιουργημένον, οὔτε γεγενημένον, ἀλλ' ἐκπορευτόν. To iest: «Duch Ś., od Oyca nie vczy‖**(об. 30)**niony, ani stworzony, ani vrodzony, ale pochodzący». W Łacińskiey zasię tamże przy boku napisaney interpretaciey takim to mieysce sposobem iest zopakowane: «Spiritus Sanctus, a Patre et Filio non factus, nec creatus, nec genitus, sed procedens». To iest: «Duch Ś., od Oyca y od Syna nie vczyniony, ani stworzony, ani vrodzony, ale pochodzący».

A będziesz kto ieszcze znaczznieyszego nad to dowodu y pewnieyszey (ku pokazaniu wyszpocenia przez Rzymiany pism doktorskich) probaciey potrzebował, lecz chocia by y tych wszy[s]tkich, ktore się tu wspomniały, consideraciy nie było, tedy aza by sam przyrodzony każdego człowieka rozum tego nie vkazował: iż ieśliby od czasow ieszcze Athanaziusza y drugich cerkiewnych doktorow Symbolum albo skład wiary z onym był przydatkiem («y od Syna»), nie była by żadna potrzeba tak wiel-

[1] на полѣ: Kradzież Łacinnikom przyczyta [2] на полѣ: Ambro. lib. 2 «De Spiritu S.», cap. 6 [3] на полѣ: Sermone «De incarnatione Dom.», cap. 8 [4] на полѣ: Augustinus «De Ciuitate Dei», lib. 15, cap. 13 [5] на полѣ: In Symbolo Athanasij, tom. 2, pagina 38

kich o tym sporow y controuersiy na onym nieszczęśliwym Florentskim zieździe zaczynać ku pokazaniu tego, iż godzi się iednemu biskupowi Rzymskiemu, wedl*a* tey, ktorą sobie przywłaszcza, poważności, by też y do składu wiary co przydać? Ktorego to synodu Florentskiego przez Łacinniki spisana historia iż za doskonale prawdziwą poczytana być nie może—pewnymi się to coniecturami y iasnemi vkazało dowodami w księgach «ODPOWIEDZI NA SY‖**(31)**NOD BRZESKI», roku 1597 od strony naszey wydanych. Do ktorych łaskawego czytelnika odesławszy, takim ten wtory rozdział sposobem concluduię:

Ponieważ się to pokazało, że to cerkwie Wschodniey o pochodzeniu Ducha Ś. wyznanie od nauki apostolskiey, pism doktorow śś., vchwały powszechnych conciliow, a nad to słow y nauki Samego Zbawiciela naszego by namniey się nie odstrzeliło, y przez tak wiele set lat w statecznym Rzymskiego kościoła vżywaniu było,—przeto ie niesłusznie y niewstydliwie ten pan Harmoniograph hæresią podobną Arriańskiey nazywa; ale y owszem sam za iawnego hæretyka y wyszpociciela wyrokow pisma ś., dla wspomnionych tu przyczyn, poczytany być ma [1].

‖**(об. 31)** ROZDZIAŁ III.

O pośrzednictwie Syna Bożego.

Przystępuię potym ten cny pan do pokazania drugiego rzkomo w wierze błędu religiey naszey, to iest: iakobyśmy, nie przyznawaiąc być pośrzednikiem Syna Bożego, sprzeciwiać się w tym mieli nauce pisma ś. A na dowod y niesłuszną tey swoiey omylney prawdy podporę bierze sobie ksią*sz*ki Stephana Zizaniego, w roku 1596 z druku wydane, nie zrozumiawszy podobno nie tylko mentem scriptoris, ale ani samych w tey materiey słow, a pogotowiu ratiy y dowodow iego. Bo naprzod nie pokaże mi tego w tych wszystkich Zizaniego ksią*sz*kach, żeby się nie miał cale y zupełnie zgadzać z onemi apostoła ś. słowy [2]: «ieden Bog, ieden pośrzednik Boga y ludzi, człowiek Iezvs Chrystvs, Ktory się dał Samego odkupieniem za wszystkich nas». Y na drugim mieyscu [3]: «Abowiem On iest pokoiem naszym, ktory vczynił z obu iedno, a rozwaliwszy ścianę śrzednią, ktora dzieliła nas, y odiąwszy nieprzyiaźń ciałem Swoim, zakon starego przykazania vstawami wyniszczył, aby dwoy lud zbudował w Samym Sobie za iednego nowego człowieka, vczy‖**(32—Ѧ)**niwszy pokoy, ażeby z Bogiem poiednał obu w iednym ciele przez krzyż, zamordowawszy nieprzyiaźń w Samym Sobie, a przyszedszy opowiadał pokoy wam, ktorzyście daleko, y pokoy tym, ktorzy są blisko, abowiem przezeń mamy przystęp oboy w iednym Duchu do Oyca».

Ktore to apostolskie słowa obiaśniaiąc, Chrisostom ś. tak właśnie o pośrzednictwie Syna Bożego mowi [4]: «Przyiął postać, ktorą vczynił w raiu, y wszelakimi vczciwemi postępkami ozdobił, y przeciw rayskiemu występkowi dał mu dobrych vczynkow wypełnienie. W raiu pokarmem dał się był zwieść Adam, a ciało Pana Chrystusowe dla postu koronuie się: w raiu pierwsza woyna, a na puszczy wtore szermierstwo z diabłem. Przyszedł bowiem Zbawiciel, chcąc odno-

[1] подъ этимъ текстомъ, на 31-й страницѣ, помѣщено типографское украшеніе [2] на полѣ: 1 do Timotheusza, kap. 2 [ст. 5—6] [3] на полѣ: Do Efesow, kapit. 2 [ст. 14—18] [4] на полѣ: Chrisostom w kazaniu «O wcieleniu Pańskim»

wić to stworzenie, y wszelakimi pobożnemi vczynkami koronuie go y wchodzi w pośrzodek, ziednoczenie czyniąc Boga z człowiekiem. Przyszedł, obiecuiąc temu światu, że się ma ponowić vpadły obraz, y dzwignion iest y zbawion. A nie mogł by tego obiecać, ieśliby nie był pośrzednikiem: iako gdy mąż zacny obieca co mnieyszemu, nie śmie obietnice prosić mnieyszy, ieśli niema pośrzednika. A ponieważ niewidomy był Bog, a świat ten widomy—daie pośrzednika wiernego. Pośrzednik abowiem Boga y ludzi — człowiek Chrystus. ‖(об. 32) Pośrzednik zaś, ktory nie ma spowinowacenia, nie może być pośrzednikiem. A ponieważ ziednoczeniem Bogu y ludziom Pan Chrystus, przystało Mu okazać się rodzonemu być Bogu y rodzonemu ludziom, y być iakoby przemyślawanie śrzednie, z Bogiem w kupie wedle Bostwa, a z ludźmi ziednoczywszy się wedle człowieczeństwa. Y co czyni? Pierwey czyni y vczy, a potym odnawia, y zstaie się pośrzednik y rękoymia, y powiada Boskie ludziom, a ludzkie Bogu. Ponieważ bowiem nieprzyiacielem był ludzki narod Bogu dla występku, nie wierzył ani człowiek Bogu, ani Bog człowiekowi, aby się miał ziednać vpadły bez pośrzednika. Przetoż mowił do ludzi: wierzcie, że będzie zmartwychwstanie, Ia temu rękoymia, weźmę od was ciało y oddam go śmierci, a ieśli go nie wskrzeszę, nie wierzcie Mi. Y zaręcza ludziom Boga, a Bogu ludzi. Y iakoby mowił: ode Mnie człowieka przyimiesz; Ia go odnowię, Ia go vczynię, że się odrzuci zdrady y pozna prawdę; przyimi Mię rękoymią za ludzie, aby y oni przyięli Mię za rękoymią Twey mocy».

Y trochę niżey:

«A iż iest rękoymią Pan Chrystus, Paweł ś. mowi [1]: «Ty iesteś kapłanem na wieki wedle porządku Melchisedekowego». Y dołożył: «a dziś lepszey dostąpiliśmy służby», «ponieważ y lepszego testamentu rę‖(33—Кij)koymią iest Pan Chrystus» [2]. Y oto zaręcza Boga ludziom, y zaręcza lud Bogu: y iako rzekł odnowić nas, y odnawia; y poczcić nas nieśmiertelnością, y poczyta. Abowiem gdy tworzył Adama, nie czynił zaręki, ani obietnice; a gdy go wydźwiga, y co nie obiecał, to mu dał, iako to: niebo, ziemię, ray y inne. A co z zaręką obiecał, azali nie dał? Iako to: Ewanielią, to iest, Nowy Testament, ktorego dać koniecznie przez proroki Swoie obiecał, o czym Ieremiasz mowi [3]: «y będzie w ostatnie dni, mowi Pan, vczynię testament nowy». Y Sam Zbawiciel, daiąc taiemnicę, mowi [4]: «to iest krew Moia nowego testamentu». Y Paweł ś. mowi [5]: «przystąpiliście do gory Syon, y wielu tysięcy aniołow, y do cerkwie pierworodnych, y do pośrzednika nowego testamentu Iezusowego». Poty ś. Chrizostom.

Otoż masz w tych apostolskich y Chrizostomowych słowiech dostatecznie wyrażone wyznanie y naukę cerkwie Wschodniey o pośrzednictwie Syna Bożego, od ktorego to wyznania y nauki namniey się (mym zdaniem) y Stephan Zizania nie odstrzelił: nie neguie tam bowiem tego, ale y owszem iawnie wyznawa, iż Chrystus Pan stał się prawdziwym pośrzednikiem y rękoymią naszym, to iest tym, ktory miedzy Bogiem y człowiekiem przymierze sprawił, nie doczesne, ale wieczne, ‖(об. 33) nie wątpliwe, ale pewne y doskonałe, nie wiele-

[1] на полѣ: Do Żydow [kap.] 7 [ст. 17] [2] Евр. VII, 19, 22 [3] на полѣ: Ieremiasz 31, 32, 33 [4] на полѣ: Mat. [kap.] 26 [ст. 28] [5] на полѣ: Do Żydow [kap.] 12 [ст. 22—24]

kroć przynosząc ofiary, iako inni kapłani [1], ale to Sam Sobą ieden raz a wiecznie vczynił. To, mowię, wszy[s]tko Stephan Zizania iawnie y expresse wyznawa. Ale wiem—czego nie przyznawa: tego, żeby się Syn Boży miał y teraz modlić za nami (iako inni śś.) do Oyca, Ktoremu iest we wszystkim rowny, to iest, iedney chwały, iedney mocy y iedney istności. A to swoie zdanie nie na gołey (iako ty vdaiesz) powieści zasadził, ale ie podparł wielkimi a ważnymi pisma ś. dowodami, ktorych ia tu (dla zbytniego przedłużenia) repetować nie chcąc, iedno tylko zacnego doktora Chrizostoma ś. nayznacznieysze o tym świadectwo y naydostatecznieyszy discurs y naukę przytoczywszy, temu trzeciemu rozdziałowi, za pomocą Bożą, koniec vczynię. Tak tedy mowi on wielki y zacny doktor [2]:

«O, mizerny y vłomny!—gdyć rzeknie Chrystus onego dnia—że Ia ciało twoie Boskie vczynił, a ty Moy Duch w naturę stworzenia stargnąłeś: widziałeś martwe, a ono wskrzesło; widziałeś ali toż wespoł iest na maiestacie; widziałeś, że wyższey wszelakiey monarchiey y państwa y władzy! Iakoż się tedy nie wstydasz? Nasze poczyta Bog, a my Bożego nie poczytamy! Ale wiem złość heretycką, ktora przeciw prawdzie walczy. Wiemy, mowią, ciało to wzniosło się na ||(34) niebiosa, lecz nie tak dalece, aby poczytano y wielbiono było, ale abyśmy pomocnika mieli, ktory się za nas Bogu modli. Przetoż niewstydliwe ięzyki nienakaraney dusze mowią y na rynku, sromocąc świętych, nie wiem—iako; abowiem samey rozmowy bluźnierstwa nie chcę mowić, ale rozum opowiem: ty, mowią, modl się za nami do Boga y przymawiay się dla nas. Y biorą sobie słowo od apostoła, rozumu nie vznawszy. Azali nie mowi apostoł [3]: «Chrystus vmarł y z martwych powstał, Ktory iest na prawicy Bożey, Ktory się y opowiada o nas»? Czyli my, mowią, to wymyślili, czyli my Boskie sprawy obełgali? Paweł mowi Chrystusa opowiadaiącego się o nas, to iest, modlącego się,—nie rozumieiąc, co iest opowiadanie. Abowiem wielka iest rożność miedzy modłą y opowiedaniem. Ieśliby toż było modlić się y opowiadać się, nie rzekł by o modlitwie Paweł: «chcę, abyście czynili modlitwy, modlenia, modły y dzięki» [4]. Abowiem modlenie rozumie się, gdy się kto Bogu modli o iakiey rzeczy, a modła zaś—gdy kto wychwala Boga, a modlitwa—gdy w czym obiecuie się, a dzięki—gdy kto za dobrodzieystwa dziękuie Bogu, a opowiedanie rozumie się, gdy kto na vkrzywdzaiących opowieda się Bogu, przyzywaiąc Go na pomstę. A iż opowiadanie nie iest toż co modlić się, ale pytać y odpo||(об. 34)wiedź przyimować, świadczy o tym stary zakon, mowiąc [5]: «rzekł Bog do Eliasza proroka: co ty tu, Eliaszu? (pyta Bog proroka.) Y odpowiada Bogu prorok, mowiąc: żarciem żarłem się dla Pana Boga Wszechmogącego, że Cię opuścili synowie Izraelscy, ołtarze Twoie roskopali, proroki Twoie pobili, y zostałem ia ieden, y szukaią wziąć duszę moię». To nie była modła, ani modlitwa, ale pytanie y odpowiadanie, y opowiadanie było. A iako? Posłuchay Pawła, ktory mowi [6]: «Albo-ście nie czytali w prorocech, co mowi pismo: iako opowiada Bogu na Izraela?» Przetoż rozumiey, że opowiadanie nie iest modlenie, ale gwałt prorokowi, ktory opowiada Bogu takową śmiałość. Ponie-

[1] на полѣ: Do Żydow [kap.] 7 [ст. 27] [2] на полѣ: Chrisóstom w kazaniu «O wcieleniu Syna Bożego», w księgach «Margaritarion» [3] на полѣ: Rzym. 8 [ст. 34] [4] 1 Тимоѳ. II, 1 [5] на полѣ: 3 Krol. 19 (въ подл. ошибка: 16) [ст. 13—14] [6] на полѣ: Rzym. 11 [ст. 2]

waż apostoli, w pogańatwie przepowiadaiąc, biady podeymowali, od książąt y panow włoczenia, y od Żydow przenaśladowania, — vczył ich wszystkiego zaniedbywać (wygnanie, frasunki y śmierć), y ciesząc ie, mowi: «Ieśli y wy nic nie będziecie mowić na tych, ktorzy was krzywdzą, iest Kto o was opowiada. Ktory od nas ciało przyiął. Kto kładzie pozwy na wybranych Bożych? Bog ich vsprawiedliwił, ktoż ich może potępić? Chrystus vmarł, nadto y z martwych wstał, y iest na prawicy Boga, Ktory y opowiada o nas» [1]. Ieśliby się modlił, iakoby siedział? Azali nie stoią, ktorzy się modlą? Azali widziałeś ‖(35) kogo iako sługę opowiadaiąc się siedzącego na prawicy książęcia? A przeto pokazuie stan, mowiąc: «Ktory iest na prawicy Boga, Ktory opowiada o nas», iakoby mowił: nie staraycie się wynić o tym, co was potyka, tylko pilnuycie vczyć, y dobrze czynić nie przestaycie, y nie mowcie: Panie, iako cierpimy! gonią nas! nienawidzą nas! Masz tam, Ktory za cię mowi, Ktory opowiada. A opowiada Syn Oycu, nie mnieyszy stanem, ale iako Syn z Oycem rozmawiaiąc o wszystkim, co się dzieie. Azali mnieyszy Syn, według mniemania twego, że opowiada Oycowi? A gdy vsłyszysz Boga, Ktory się opowiada człowieku na niewiernych, czym Go vczynisz? Słuchay, co mowi Pan do Ieremiasza: «Widzisz, co Mi vczyniła nierozumna corka Iudska, ostawiła Mię y poszła śladem bogow cudzych». Niech by to człowiek opowiadał Bogu,—dla czegoż Bog opowiada człowiekowi? A indzie mowi [2]: «Y dziś ty, człowiecze Iudski, ktory mieszkasz w Ieruzalem, rozsądź miedzy Mną y miedzy winnicą Moią, co mi przystało vczynić, a nie vczyniłem?» Także y Pan Chrystus [3], poki w ciele przeyźrzenie Bozkie wypełniał, kapłan był, modły czynił y modlił się Oycu cielesnym obmyślawaniem; a od tego czasu, iako wszedł na niebo, tylko siedzi vwielbiony, ani się modli, ani opowiada. A ieśli opo‖(об. 35)wiada, iak Syn Oycu, ponieważ y Bog prorokowi okazuie się opowiadaiąc. Przetoż Paweł mowi, aby vkazał, że Chrystus nie iako kapłan stoi, ku gorze podnosząc modlitwy za siebie y za ludzie, ale siedzi. Mowi bowiem: «Takiego nam przystało mieć arcybiskupa, Ktory siadł na prawicy maiestatu vwielbienia na wysokościach, wyższey wszelakiego początku y władzy, Ktory nie ma przymuszenia, aby na każdy dzień, iako arcybiskup, przynosił ofiarę za swoie y za ludzkie niewiadomości, to bowiem vczynił ieden raz, Siebie przyniosł» [4]. Dla czegoż tedy szaleiąc, rzucaią się na dobrą vczciwość, ponieważ nie ma musu, a ty go musem wiedziesz, ktory iest wyższey wszelakiego przemuszenia? Y ieszcze przywodzi Paweł [5]: «Abowiem Chrystus nie wszedł do świętego przybytku, ręką vczynionego, ktory był wizerunkiem prawdziwemu, ale w same niebo—okazać się oblicznośći Bożey dla nas». Y nie mowi: okazywać się, ieden bowiem raz okazał się, a nie wielekroć, ani też aby miał na każdy czas Siebie przynosić, iako arcybiskup, wchodząc w święte świętych na każdy rok. A dziś Chrystus, dla odrzucenia grzechu, ieden raz ofiarą Swoią okazał się, a inszy kapłani na każdy dzień stoiąc służą, także y ofiary wielekroć przynoszą, ale Chrystus ieden raz za grzechy przy‖(36—Г)niosł ofiarę, zawżdy siedzi na prawicy Boga, czekaiąc, aż poki położe-

[1] на полѣ: Rzym. 8 [ст. 33—34] [2] на полѣ: Izaiasz 5 [ст. 3—4] [3] на полѣ: Nie modli się ieszcze Syn, ale iuż wszy[s]tko vczynił [4] Евр. VII, 26—27 [5] на полѣ: Ebre. 9 [ст. 24]

ni będą nieprzyiaciele Iego pod nogi Iego. A gdy się opowiada, siedzi,—a dla czegoż vymuiesz czci dobrodzieystwu?»

Poty są własne Chrisostoma ś. o pośrzednictwie y opowiadaniu Syna Bożego słowa, ktory też w Homiliach swoich na listy ś. apostoła Pawła, a mianowicie na 8 do Rzymianow, 7 do Hebræow y 2 do Ephæsow rozdział, wykład czyniąc, także na wielu innych mieyscach szeroko o tey materiey pisze y traktuie.

Niechżeć to nie będzie w podziwieniu, czytelniku łaskawy, iż, nie vciekaiąc się do żadnych innych discursow y nie cituiąc świadectw na to drugich doktorow śś., samemi tylko niemal Chrisostoma ś. słowy ten trzeci rozdział napełniłem. Widzisz bowiem y sam, iak wielkie z tey małey ksiąszki volumen vrość by musiało, ieśli bym, na krotkie oney zawarcie baczenia nie maiąc, rzeczom tym, ktore same przez się słońca iaśnieysze są, y o ktorych iuż żaden by y natępszego rozumu człowiek namnieyszey w sercu swoim wątpliwości mieć nie może, tym większey ieszcze światłości nieiakimi inszymi discursami chciał dodawać. Iakich bowiem ważnieyszych ratiy, iakich iaśnieyszych dowodow, iakich szerszych y vczeńszych w tey materiey discursow nad te znamienite Chri‖**(об. 36)**-sostoma ś. słowa potrzeba?! Ktorych-em dla tego tak wiele położył, abyś, czytelniku łaskawy, obaczyć snadnie mogł wielką nader [1] tego scriptora niezbożność z niewstydliwością złączoną, iż dla tych własnych słow, ktore się w przytoczonych tu (z tak wielkimi y ważnymi dowody) tego zacnego doktora świadectwach nayduią, Stephanu Zizaniemu y nam wszystkim błąd sprosnego hæretyctwa śmiał przypisować! Odpowiesz, że to Chrisostom pisał, potłumiaiąc przeklętą hæresią Arriiańską y pokazuiąc to, że iest iedney mocy, władzy y istności Chrystus Zbawiciel z Bogiem Oycem Swoim? Wiedzże to, że y Stephan Zizania albo y każdy z nas nie inakszym, ale tymże właśnie vmysłem y przedsięwzięciem to pisał y twierdził, aby wyświadczył, iż cerkiew ś. Wschodnia wierzy y wyznawa iedney być władzy, iedney mocy, iedney woli y iednego a społwiecznego Bostwa Chrysta Pana z Bogiem Oycem y z Duchem Ś., Ktoremu niechay będzie cześć y chwała na wieki wieczne. Amen [2].

‖(37—ℐij) Rozdział IV,

w ktorym się zamyka odpowiedź na obiectie abo zadania z strony niektorych obrzędow y ceremoniy cerkwie Greckiey y Rzymskiego kościoła.

Trzeci zasię w wierze błąd zadaie nam z tey miary, iakobyśmy Łacinnikow albo Rzymian znowu krzcić roskazowali, czego dowodzi księgami Rytuałow cerkiewnych, iakoby przez Bałabana, episkopa Lwowskiego, z druku wydanemi. O czym ia tu szeroko nie diskuruiąc, odsyłam cię, czytelniku łaskawy, do samych tych ksiąg ediciey Bałabanowey, wiedząc pewnie, iż chocia tam cæremonia ta (iako od Rzymskiego przychodzących kościoła do cerkwie Græckiey przyimować należy) iest napisana, tego iednak żadną miarą naleść tam nie będziesz mogł, aby krzest ten, ktory od kogokolwiek (by y człowieka stanu świetskiego) w imię iednego w trzech Personach Boga wedla vstawy

[1] въ подл.: nadder [2] въ концѣ страницы небольшое типографское украшеніе

Chrystusowey bywa wykonany, powtarzany być miał! Wiem pewnie, że y sam ten mianowanych artykułow scriptor nie tylko w pomienionym, przez Bałabana wydanym, ale y w żadnym inszym Græ‖(об. 37)ckim y Słowieńskim Rituale vkazać mi tego nie może, y podobno mu nie na iawi, ale we śnie o tym wtorym (ktorego nam niesłusznie y niesprawiedliwie przywłaszcza) krzczeniu czytać się przydało.

Opuszczam tu y drugi, ku temuż należący, w «Ignoranciach» [1] na samym początku napisany artykuł o krzyżmie wielkim [2]. A dla tego opuszczę y roztrząsać go nie będę, iż same iego własne słowa vważywszy, każdy baczny (iako się to rymuie) snadnie obaczyć może. Pisze wprzod, że go nigdy władykowie nie poświącali, y nie maią go w Rituałach swoich; a zasię potym przyznał to, że władyka Lwowski z druku tę wszystkę ceremonią niedawno wydał. A ieśli wydał, to koniecznie miał ią w Rituale swoim, bo iey z palca sobie nie wyzsał, ani w swoiey głowie (czego y ty twierdzić nie śmiesz) vknował. Nie w waszym ią też pewnie Łacińskim Breuiarzu, ale w swoim Græckim y Słowieńskim exemplarzu napisaną nalazł.

Co się [3] zaś pomazania po krzcie ś. dziatek małych tym krzyżmem ś. dotycze, tedy chocia się w tym iawnie kościoł Rzymski z Græcką cerkwią nie zgadza (bo aż w kilkunastu po Narodzeniu leciech, y to nie takim, iaki się w cerkwi ś. Wschodniey z dawnych wiekow zachowywa, porządkiem odprawować tę ceremonią roskazuie), lecz iżeś y sam, Harmoniographe, ‖(38) z to (*sic*) niewstydliwości mieć nie mogł, abyś tę cerkwie Orientalney ceremonią ganić y strofować miał,—tedy tu ia o niey (dogadzaiąc krotkości czasu a śpiesząc się do innych roztrząsania artykułow) szeroko diskurować nie chcę, to tylko, miasto conclusiey, dilemma przydam:

Ieśli iest ta ceremonia do krztu ś. niepotrzebna, to ią lepiey było z kościoła wyrzucić. Ieśli zasię pożyteczna iest (iako twierdzicie) do zbawienia dusznego, to takim sposobem wielką a niewypowiedzianą czynicie krzywdę y niesprawiedliwość tym wszystkim, ktorzy, nie doczekawszy tey tak zbawienney (według waszego zdania) ceremoniey, przez śmierć z tego świata zchodzą.

A na tym mieyscu [4] godzi mi się też obiter przypomnieć y drugą ieszcze, głownieyszą przy odprawowaniu krztu ś. w cerkwi Bożey Wschodniey z dawnych wiekow y do tego czasu wcale y nienaruszenie dotrzymaną, ceremonią, ktorey mianowany Harmoniographus w książ*sz*kach swoich dołożyć przepomniał, to iest: pieczętowania vst dziatek małych naydroższą krwią Zbawiciela naszego,— ktorą to ceremonią y sam zawołany Rzymskiego kościoła pisarz ksiądz Piotr Skarga, w księgach «Żywotow śś.» trzeciey ediciey [5], zdawna zachowanym w kościele Bożym zwyczaiem approbowaną być przyznawa. Pytamże cię, Harmoniogra‖(об. 38)phe, co ty o tym tak dawnym kościelnym porządku rozumiesz? Dobrym go, czyli złym nazowiesz? Złym (wiem pewnie) mianować nie możesz: bo się to ieszcze w on czas działo, gdy żadnego miedzy cerkwią

[1] полное заглавие: «Heresiæ, Ignorantiæ y Politika popow y mieszczan Bractwa Wileńskiego» [2] на полѣ: O poświącaniu wielkiego krzyżma [3] на полѣ: O pomazywaniu po krzcie tym krzyżmem albo mirrą [4] на полѣ: O pieczętowaniu po krzcie vst dziatek małych sakramentem naświętszym [5] на полѣ: na paginie 1015, w «Obroku Duchownym» przy żywocie ś. Kunegundy

Wschodnią a kościołem waszym rozerwania nie było. Ieśli też (co inaczey być nie może) dobrym ten porządek być przyznasz, to koniecznie tym swoim przyznaniem kościoł Rzymski za wyszpociciela y skaźcę dobrych starożytnych cerkwie Chrystusowey porządkow być osądzisz, chocia mu to (acz Græckiey religiey człowiekiem obłudnie się mianiąc) przyznawasz w tey swoiey «Harmoniey», iż w wierze y w nauce daleko iest za cerkiew Græcką doskonalszy.

Puszczamże to na rozsądek y vznanie każdego, zdrowy maiącego rozum, człowieka: ieśli tym samym słowkiem ten zawołany scriptor nie zganił, nie potępił y wniwecz nie obrocił wszystkich zgoła spraw, ceremoniy y porządku odprawowania w cerkwi ś. Wschodniey chwały Boga Wszechmogącego? W czym że oni żadney nie vczynili odmiany, ale tylko wznowili vniią cerkwi Græckiey z Rzymskim kościołem, na Florentskim synodzie vczynioną, tym się omylnie chłubiąc, ludziom, a zwłaszcza prostym, oczy zawsze zamydlaią. Ale teraz iawnie się ten wilk, owczym odzieniem pokryty (tak że go y namnieyszy poznać sna||(39)-dnie może), odkrył y okazał to światu, prawie wszystkiemu [1], iż nie dla tego Græckiey religiey nazwiska płaszczykiem się przyodział, aby mu się prawdziwie wiara y obrzędy iey podobać miały, ale żeby ieszcze więcey ludzi w wierze nie vtwierdzonych tym zmyślonym wiary Græckiey nazwiskiem do tey swoiey przeświędłey vniiey przyłudzić mogł. Bo ieśli się mu wiara, nauka y ceremonie Rzymskiego kościoła barziey, niż cerkwie Græckiey (iako się tu sam wydaie) vpodobały,—a czemuż się iawnie do Rzymskiego kościoła (porzuciwszy wiarę y wszystkie cerkwie Græckiey obrzędy) nie vdał? czemy tey, ktorą tak barzo szkaluie, matki synem niewstydliwie się mianiue? czemu tych, wedla swego mozgu, podleyszych ceremoniy rzkomo się trzyma y trzymać (acz obłudnie) obiecuie? Azaż kto takie na synodzie Florentskim przez ichże Łaciński (*sic*) spisanym o artykułach wiary y ceremoniach Orientalney cerkwie od naśladowcow Græckiey religiey wyznanie słyszał? Aza się samiż przed tym Rzymskiego kościoła doktorowie, sami nawet oni dawni śś. papieżowie o wierze y ceremoniach Wschodniey cerkwie z tego nowowynikłego doktora zdaniem się zgadzali? Aza w scriptach śś. Hieronyma, Augustina, Eusebiusza y innych—Grækom same źrzodła, a Łacinnikom tylko po||(об. 39)toczki z nich wychodzące nie są przypisane? Aza w liście Damasa, papieża Rzymskiego, do tegoż Hieronyma, w Græciey na ten czas będącego, pisanym te własne słowa się nie nayduią?

«Peto [2] etiam tuam charitatem, vt sicut a rectore tuo Alexandro episcopo nostro didicisti, Græcorum psallentiam ad nos dirigere fraternitas tua delectetur: quia tantæ apud nos simplicitatis indago est, vt tantum in die Dominica Apostoli epistola vna recitetur et Euangelij capitulum vnum dicatur, et nec psallentium mos tenetur, nec hymni decus in ore nostro cognoscitur. Peto ergo per fratrem et compresbyterum nostrum Bonifacium, vt lubeat fraternitas tua rei huius aperire nobis vestigia». To iest: «Proszę też vprzeymości twoiey, aby tak, iakoś wziął informacią albo naukę od rektora swego Alexandra, biskupa naszego, sposob śpiewania, w

[1] опечатка: wstystkiemu [2] на полѣ: Damasi papæ ad Hieronymum epistola 2. Tomo I Conciliorum, pag. 383

cerkwiach Græckich zachowany, do nas też spisuiąc, posyłać braterstwo twoie nie zbraniało się: bo taka v nas owdzie iest prostota, iż tylko w dzień niedzielny list ieden apostolski y z Ewanieliy rozdział ieden czytany bywa, ani obyczay śpiewania v nas się zachowywa, ani ozdoba hymnow w vściech naszych poznana bywa. Proszę tedy przez brata y społkapłana naszego Bonifaciusa, aby braterstwo twoie wizerunk tych wszystkich rzeczy nam dać zezwoliło».

‖(40—M) Aza nawet sama ona skarbnica mądrości, Bog Wszechmogący, w Obiawieniu Iana ś. [1], cerkwiam, w Græciey będącym, to iest: Ephezskiey, Pergamskiey, Sardyiskiey, Laodiceńskiey etc. prawdziwey ku Sobie wiary nie przyczyta? Aza stateczney przy tey to wierze trwałości, aza chwalebnego nad dusznemi nieprzyiacioły zwycięstwa, aza niezwiędłey wiecznego żywota korony im nie obiecuie? A iż ią Sam Pan nieba y ziemie vsprawiedliwia, tedy by namniey oto niesłuszne tego niepewnego scriptora potępianie y niewstydliwe złorzeczeństwo nie dba.

To (iako-m rzekł) obiter przypomniawszy, opuszczam tu y drugi w «Ignoranciach» artykuł, w ktorym piszesz: że popowie bratscy nie wiedzą—wiele iest sakramentow w cerkwi Pana Chrystusowey, a ludzie świe*ts*cy—pogotowiu. A to dla tego opuszczam, że też y w tym tobie żaden baczny wiary nie da. Bo iako to śmiesz za szczyrą vdawać prawdę, czego y sam nie wiesz? Czy byłeś ty bowiem spowiednikiem duchownym naszym? czy pytałeś ich, czy rozmawiałeś z nimi kiedy o to? Pewna, że tego rzec dobrym sumnieniem nie możesz. Nie mowię o tych, ktorzy, stawszy się apostatami cerkwie ś. Wschodniey, tę przeświędłą z kościołem waszym vniią przyięli, a zwłaszcza o tych, ktorzy od władykow odstępnych na te rzkomo ducho‖(об. 40)wieństwa stopnie poświącani y ordinowani bywaią. Ci bowiem w diocæsiach swoich, to iest: Łuckim, Włodzimirskim, Połockim, Pińskim y Chełmskim władyctwie, w samey na-ostatek Kiiowskiey metropoliey, siła a prawie bez liczby takich, non re, sed nomine, popow (ktorzy nie tylko o świątościach cerkiewnych sprawy słuszney dać, ale niektorzy z nich y czytać po Rusku mało vmieią) na wielką hańbę y obelżenie narodu naszego Rosiyskiego nastawiali, a nastawiali nie z cnoty y rozumu, ale ex iure hæreditario y z więtszego a hoynieyszego datku o godności na stan prezbiterski y diakoński rozsądek czyniąc.

Opuszczam tu na-ostatek y artykuł w «Hæresiach» dziesiąty—o obraziech. A to dla tego czynię, żeś go ty sam drugim, tuż przed nim położonym, artykułem confutował. A to iakim sposobem? Takim: przyznałeś to, że siedmiu generalnych conciliow vchwały albo postanowienia (miedzy ktorymi też y o obraziech wzmianka iest, na siodmym synodzie vczyniona) przyimuiąc, wcale y nienaruszenie zachowuiemy. A co w tymże o synodach artykule powiadasz, iakobyśmy ich więcey nad siedm nie przyznawali, tedy cię nie pewne w tey mierze nowiny doszły y omylnąć ktoś o nas a niesłuszną dał sprawę. Bo my y particularnym, pod tenże prawie czas odprawowanym, syno‖(41—Mij)dom powagi prawa cerkiewnego nie vwłaczamy; ale też y to zarazem przydaiemy, że się nic zgoła na nich takiego nie stanowiło, co by w namnieyszym punkcie onych głow-

[1] на полѣ: Apocalyp. cap. 7 et 8

nych synodow vchwały y postanowienia naruszać y onym przeciwno być miało. Przyznawamy my to, że y teraz synodow potrzeba, ale nie takich, na ktorych by one dawne prawa y canony cerkiewne, a zwłaszcza apostolskie y na siedmiu głownych synodach postanowione, naruszać y kasować wolno być miało. W co tak barzo bogata iest ta, do ktoreieście się wy przywiązali, Rzymska stolica, iż żadnego zgoła tak mocnego duchownego prawa, żadney tak świętobliwey conciliyney vchwały, żadnych na-ostatek tak poważnych (przez waszegoż papieża Clemensa zebranych) apostolskich canonow niemasz, ktore by temi waszemi świeżozmyślonemi nowotnych synodow canonami naruszono, wyszpocono y z gruntu wywrocono być nie miało! Co się częścią w przeszłych rozdzialech pokazało, częścią y w przyszłych, da Bog, pokaże.

A tu tylko przypomnieć mi się godzi o zgwałceniu przez pany Rzymiany 65 apostolskiego canonu, ktory tak się w sobie ma [1]:

«Si quis clericus Dominicum diem aut sabbatum, vno solo dempto, ieiunare deprehendatur, deponitor. Sin laicus, e communione eijcitor». To iest: ‖(об. 41) «Ieśliby się ktory z duchownych nalazł, coby w niedzielę albo w sobotę (iednę tylko sobotę wyiąwszy) pościł, niech będzie z duchowieństwa złożony, a świecki niech będzie od communiey odłączony». Ktory to apostolski canon y sam ten Harmoniograph na końcu tey swoiey «Harmoniey» przyznawa. A tego odmienienia y naruszenia—co za przyczynę albo raczey excusatią kładzie? Wiem, że, to vsłyszawszy, każdy baczny zadziwować się nie pomału tak płonnemu a śmiechu godnemu argumentu musi: nie zachowuiemy się (mowi) według tego postanowienia apostolskiego, dla tey przyczyny, że też drugi apostolski, w liczbie 68, canon—wszystkie środy y piątki przez rok na pamiątkę męki Pańskiey pościć roskazuie! Coż tedy za pomoc, co za podporę twoie błędne rozumienie z tego dowodu mieć może? Aza nie słuszniey daleko na fundamencie tego, od ciebie przytoczonego, argumentu, my, ludzie starożytney religiey Græckiey, te dwie przeciwko wam conclusie zbudować możemy:

Ponieważ [2] cerkiew Græcka, iako inszym, tak y tym obudwum apostolskim canonom dosyć czyni, ergo—nauki apostolskiey naśladuie.

E [3] contra. Iż Rzymski kościoł, iako soboty wszystkie do roku poszcząc, 65 apostolski canon narusza y łamie, tak y temu 68 apostolskiemu canonu, we środy wszystkie nie ‖(42) tylko ludziom świeckim, ale y księżey (co każdemu iawno) mięso ieść pozwalaiąc, dosyć nie czyni, ergo—za taki, ktory z granic prawa y vchwały apostolskiey wykroczył, rozumiany być ma.

Ale powiada ten miły scriptor, że dla tego temu 68 canonu kościoł Rzymski dosyć nie czyni: iż też cerkiew Græcka w pięć do roku piątkow y także wiele środ (bo kilkanaście z przyzwoitey sobie w pisaniu omyłki ten cny pan napisał) mięso ieść pozwala, a mianowicie: na święto chwalebne Zmartwychwstania Pańskiego, na święto chwalebne Zesłania Ducha Ś., na święto chwalebne Narodzenia Pańskiego y tydzień przed mięsopusty wielkimi. A tożto ty apostolskiego naruszeniem prawa nazywasz? Rozsądź się sam z sobą—słusznie li to czynisz? Co tym snadniey vczynić będziesz mogł, gdy w przyczyny tego, od

[1] на полѣ: Tomo I Conciliorum, pag. 24. O poście Sobotnim [2] на полѣ: 1 [3] на полѣ: 2

apostołow postanowionego, postu pilnie weyźrzysz. Bo ieśli dla żałości z rospamiętywania niewinney męki Pańskiey podiętey pościć nam te dwa dni roskazano, iakoż dla tak wielkiego a niewymownego wesela, ktore się przez chwalebne P. Narodzenie, Zmartwychwstanie y Zesłanie Ducha Naświętszego wiernym Iego zstało, nie godzi się w te dni ś. postu na stronę odłożyć?! Zwłaszcza gdy to, iako sam przyznawasz, z postanowienia y tradiciy ś. oycow mamy, a maiąc, na‖(об. 42)mniey się pomienionemu apostolskiemu canonu nie przeciwimy, bo tam nie dołożono tego, aby się żadney zgoła (dla przyczyn słusznych) śrzody y piątku wyiąć nie godziło. Y owszem tę być vstanowieniu każdego prawa pewną bez pochyby regułę widzimy, iż nieco dla słusznych przyczyn y względem pewnych circumstanciy z pospolitego wszystkim prawa excipowano albo wyimowano bywa, a tym się by namniey mocy y powadze tego stanowienia nie deroguie. Y my wam tego za złamanie apostolskiego dekretu nie poczytamy, że w post wielki w soboty y w niedziele mięsa nie iadacie, ale że w inne wszystkie zgoła do roku dni sobotne y niedzielne, na wzgardę y znieważenie pomienioney apostolskiey vchwały, postu, w te dni zabronionego, zażywacie.

Mowisz: że post w pismie ś. dobra iest rzecz zawsze. A ia powiadam: nie zawsze, ale tylko w ten czas, gdy się z wolą Bożą y roskazaniem Iego zgadza. «A rzecz (mowi Chrizostom) by y barzo naszym zdaniem dobra, gdzie by się nie podług naś[więtszey] woli Iego dziać miała, w grzech się y barzo wielki obraca». Czego iako wielu innych, tak osobliwie przykład Saulow z oną znamienitą («milsze iest Bogu posłuszeństwo, niż ofiara») sententią poświadcza.

Rzeczesz: że to mały grzech—pościć, albo nie pościć w sobotę. A czemuż pod tak srogim od apostołow ‖(43) obowiąskiem iest zabroniony? Powiadasz: że tego Rzymscy oycowie ś. (z ktorych żadnego nie mianuiesz) waszemu Rzymskiemu kościołowi pozwolili. Ieśli o tych, ktorzy na Laterańskie, na Toletańskie y na Ferarskie synody nie po iedenkroć się zgromadzali, rozumieiąc, to twierdzisz,—y ia tobie to przyznawam. Ale tego przyznać żadną miarą nie mogę, żeby ich nowotna authoritas ważnieysza, niż apostołow ś., być miała. Co koniecznie przypisać by się im musiało, ieśliby im swymi dekretami one dawne apostolskie y generalnych conciliow dekreta kassować (iako wy twierdzicie) wolno było.

Co się dotycze Augustina ś., odpuść mi, że-m tey o sobotnim poście sentenciey w tym, ktory ty cituiesz, 87 liście nie nalazł. A choć by się dobrze tam świadectwo y nalazło, azaby tym samym, w Weneckiey ediciey na początku przydanym, napomnieniem (o wyrzuceniu nieiakich z niego, waszemu wyznaniu przeciwnych, rzeczy, o czym się wyższey wspomniało) znieść się to nie mogło?

Z strony zasię świadectwa ś. Nila Kaszyńskiego, na pierwszym onego weyźrzeniu wątpliwość, y nie mała, o tym, żeby to prawdziwe Nilowe słowa być miały, w sercu się mym vrodziła. A to z tych miar. Pierwsza: że mieysca, na ktorym tego Nilowego świadectwa szukać było potrzeba, nie citował, daiąc przez to samo znać, że abo się te sło‖(об. 43)wa w żadnych tego ś. scriptach nie nayduią; abo ieśli się gdzie y nalazły, tedy pewnie nie w exemplarzu authentycznym, ale od kogo innego pod titułem iego napisanym. Druga: że ten ś. Nilus barzo wielkim był oppugnatorem tych wszystkich, w ktorych się

kościoł Rzymski z cerkwią Orientalną nie zgadza, artykułow, y nie mało przeciwko nim, barzo szerokich y głębokich scriptow iego się nayduie, a zwłaszcza—«O pochodzeniu Ducha Ś.», «O czyścu», «O przaśniku», «O starszeństwie Rzymskiego papieża» y innych wielu rzeczach, miedzy ktoremi nie przepomniał też y tego, o ktorym tu mowimy, postu sobotniego seuere barzo strofować. Co iż tak iest, słusznieć to, miasto conclusiey, zadać mogę: że iako to Nilowe świadectwo, tak y wszystkie inne (na ktoreć się tu w tym rozdziale krotka dała odpowiedź) obiectie niesłusznie, nieprzystoynie y niesprawiedliwie od ciebie nam są zadane [1].

‖(44—Ш) Rozdział V.

O tym, iż niesłusznie Rzymski kościoł w przasnym chlebie sakrament przy[i]mować roskazuie, y niesłusznie kielich Nowego Testamentu ludziom świetskim odeymuie.

W czwartym «O Hæresiach» artykule temi słowy ten niepewny scriptor pisze: «Nie wierzą, aby ofiara służby Bożey, modlitwy y iałmużny miały być pomocne ludziom zmarłym, a przedsię modlą się za nimi».

Ktore to iego słowa acz daleko (iako się pokaże) od prawdy rożne, iż na fundamencie zmyślonego przez nie czyścu są zasadzone, przeto do przyszłego (de purgatorio) rozdziału porządne, da Bog, onych roztrząsanie odkładamy. A teraz, za okazią przypomnienia przezeń ofiary nowozakonney—ieśli ią Rzymski kościoł ma, y może li w przasnym chlebie być odprawowana?—vważyć się godzi.

Twierdzą Rzymskiego nauczyciele kościoła, lecz nie oni dawni, ktorzy ieszcze przed schismą albo rozerwaniem byli, ale teraźnieyszy: «iż Pan Chrystus taiemną wieczerzą Swoię przasnym, a nie kwaszonym chlebem odprawował, ergo: y nasz kościoł lepiey daleko, niż Græcka cerkiew, ‖(об. 44) czyni, iż sakrament w przasnym przyimować chlebie roskazuie». Ktore to ich argumentowanie y ten nasz miły Harmoniograph potwierdzaiąc niektoremi rzkomo z pisma dowodami, podeprzeć vsiłuie. W czym mu barzo niesporo: bo iako sam fundament nazbyt słaby, tak y budowanie na nim z piasku płonnych ratiy iest sklecone, tak iż skoro się go żywa pisma ś. woda dotknie, natychmiast rospłynąć się y wniwecz obrocić musi. To tedy iest summa wszystkich iego w tey mierze raciy y dowodow: «Christus Pan we czwartek paschę starozakonną albo pożywanie baranka wielkonocnego z przaśnikami y bez kwasu odprawował: bo nie dla naruszenia y zgwałcenia, ale dla wypełnienia (iako Sam świadczy) zakonu przyszedł. Przeto y sakrament nie w inszym, ale w tymże przasnym chlebie łamiąc, zwolennikom Swoim dawać raczył. Ku temu, iako to podobna: żeby kwaszony chleb przy taiemney Chrystusowey wieczerzy miał być, ponieważ to w ten się iuż prawie czas działo, gdy wszyscy w Hieruzalem święto wielkonocne z pożywaniem przaśnikow celebrować byli poczęli, a kwas we wszystkim zgoła Izraelu iuż się nie naydował?»

To, mowię, summa iest wszystkich Harmoniographowych ratiy y dowodow. Ktorey iż są dwie części, tedy onę

[1] въ концѣ страницы помѣщено небольшое типографское украшеніе

pierwszą na koniec tego rozdziału, gdzie się o differentiey albo rożności miedzy cieniem starego zakonu a testamentem nowey łaski diskurować (za pomocą Bożą) będzie, odkładam; a teraz o tey wtorey traktuiąc, vważyć się nam godzi: prawdę li to powiada, żeby w ten czas, gdy ‖**(45—Uij)** Zbawiciel nasz naświęt[szego] ciała y krwie Swoiey taiemnicę zwolennikom Swym dawać raczył, we wszystkim Izraelu kwas się nie naydował, y iuż praśniki ieść Żydowie w Hieruzalem byli poczęli? Pytam cię tedy naprzod: to pożywanie przaśnikow—czy przed celebrowaniem paschi y iedzeniem baranka wielkonocnego, czyli z onym pospołu zaczynało się? Odpowiesz li: że przed iedzeniem baranka,—tedy cię z tey odpowiedzi wtore Moyżeszowe księgi (w ktorych ta ceremonia dostatecznie iest opisana) potężnie zrażą. Przyznasz li zasię to (czego inaczey vczynić nie możesz), że to oboie pospołu z roskazania Bożego odprawować się poczynało, — tedy tym przyznaniem onę pierwszą powieść swoię za piec odesłać musisz!

Pokażę to bowiem ia tobie słońca iaśniey nie tylko z doktorow śś., ale y z samey naświętszey Ewanieliey, iż Chrystus Pan iako paschę zakonną, tak y taiemną wieczerzą Swoię całym dniem przed tym (nim Żydowie święto wielkonocne obchodzić y baranka z przaśnikami ieść poczęli) odprawić raczył. Co trzey ewanielistowie trochę zakryciey, ale Ian ś. dosyć iawnie y znacznie wyraził. Matthæusz bowiem, Marek y Łukasz, śś. ewanielistowie, dniem prząśnicznym mianuią dzień on, w ktory apostołowie pytali Zbawiciela naszego: na ktorym by mieyscu zgotować sobie pa‖**(об. 45)**schę roskazał? A iż dniami przaśnicznemi nie tylko one dni 7, w ktore przasnego w iedzeniu chleba vżywano, ale y te 4, w ktore gotować tego baranka zakon roskazował, nazywane były—nie tylko doktorowie y inni kościelni scriptorowie, ale y same wtore Moyżeszowe księgi [1] dostateczną o tym każdemu sprawę y pewną wiadomość dadzą. Wypisuie tam bowiem szeroko, że za czterzy dni przed świętem wielkonocnym, to iest, 10 marca, powinien był każdy Izraelita baranka iednoroczniego, niepokalanego, do domu swego wziąwszy, aże do 14 tegoż miesiąca dnia chować. Ktore to dni 4 iż sposob przygotowania do pożywania paschy w sobie zamykali, z tey miary prząśnicznymi dniami ie nazywano, a nie z tey, żeby w nie przaśniki ieść miano: gdyż przaśnikow nie wolno było, iedno aż pospołu z barankiem począć pożywać, to iest, 15 marca z wieczora, gdyż od tego czasu dzień się, wedl*a* tychże Moyżeszowych ksiąg, zaczyna. Przed wieczorem abowiem, to iest, na schyłku 14 dnia marca, zabiiać tego baranka zakon stary roskazował. W ktory to czas Sam On prawdziwy, starego zakonu cieniem figurowany, Baranek Boży Chrystus Zbawiciel śmierć wedle ciała na krzyżu dla odkupienia naszego podiąć raczył, to iest w piątek o dziewiątey od wschodu słońca godzinie, wieczerzą (iako się ‖**(46)** rzekło) taiemną przedtym we czwartek odprawiwszy.

Co abyś tym lepiey mogł zrozumieć, czytay sobie 13 Iana ś. ewanielisty kapitułę, gdzie mowi [2]: «Przede dniem świętym wielkonocnym, wiedząc Iezus, iż przyszła godzina Iego, aby szedł z tego świata do Oyca», (etc.) «wstał od

[1] **на полѣ:** 2 księgi Moyżesz. kap. 12 27—29]

[2] **на полѣ:** Ian, kap. 13 [ст. 1, 4, 26,

wieczerzy y położył odzienie Swoie», (etc.) «a potym[1] rozmoczywszy chleb, podał Iudaszowi» (etc.) «y rzekł do niego: co czynisz, czyń co-rychley. A tego żaden z tych, co siedzieli, nie wiedział, k czemu by to mowił. Bo niektorzy mniemali, iż Iudasz miał worki, żeby mu rzekł Iezus: nakup tego, czego nam trzeba na dzień święty, albo żeby co dał niedostatecznym».

Ktoż tedy tego nie widzi, że się to ieszcze nie w samy dzień wielkonocny działo: w ten czas bowiem ani kupować, ani przedawać wolno.

Lecz posłuchay, co ieszcze daley ewanielista ś. mowi [2]: «Żydowie, prawi, (w piątek rano) przywiodszy Iezusa do Kaiphasza, nie weszli na ratusz, aby się byli nie splugawili, a to żeby pożywali baranka wielkonocnego». Widzisz tedy, że pożywanie tey starozakonney paschy Chrystus Zbawiciel nasz vstanowieniem Nowego ciała y krwie Swoiey naświęt[szey] Testamentu (iako-m pierwey rzekł) vprzedził! Co ieszcze barziey na drugim mieyscu tenże Ian ś. obiaśniaiąc, mowi [3]: «Żydowie (prawi), iż był dzień gotowania, aby nie ‖(об. 46) zostały na krzyżu ciała na sobotę, bo był to dzień wielki sobotni, prosili Piłata, aby były połamane ich kości, a potym ie zięto».

Lecz dawszy wszystkim inszym raciiam y dowodam pokoy, pytam cię, Harmoniographe: apostołowie y pierwszy ich successorowie w przasnym, czyli w kwaszonym chlebie sakramentu vżywali? Ieśli mi przyznasz (to, co prawda iest), że w kwaszonym, tedy y to przyznać zatym musisz, że też Zbawiciel nasz pod osobą chleba, a nie przaśnika, naświętsze ciało Swoie na taiemney wieczerzy dawać raczył. Bo a ktoż mogł lepszą y pewnieyszą o tym mieć wiadomość nad apostołow śś., ktorzy, oczywistemi tey taiemnice świadkami będąc, ni w czym onego Zbawicielowego postanowienia naruszyć, ni w czym odmienić nie chcieli. Ale co przyięli od Pana, to właśnie y drugim (iako świadczy Paweł ś.) podali [4].

Ieśli byś też to vpornie twierdzić chciał, że apostołowie przaśnika w sakramencie vżywali, tedy to twoie twierdzenie, iako wszystkim apostołow śś. scriptom, tak y wszystkim kościelnym historykom przeciwne będzie, a nawet y samemu Rzymskiego dwora pisarzowi Platinie, ktory przyznawa to, że nie tylko z apostołow, ale y z papieżow Rzymskich żaden, przed Alexandrem, przasnego w sakramencie chleba nie vżywał. Tak bowiem w żywocie tego-to Alexandra ‖(47) papieża, o tym pisząc, mowi: «Oblationem quoque ex azymo, non autem ex fermentato (vt antea), fieri instituit». To iest: «Postanowił też, aby w przynoszeniu ofiary sakramentowey przasnego, a nie kwaszonego, iako przedtym, chleba vżywano» [5].

Coż mi tedy, Harmoniographe, na te tak iawne y znaczne dowody y probacie odpowiesz? Czy przedsię z niepewnym swego zmyślonego (iako się w przyszłym, da Bog, rozdziale pokaże) Gennadiusza świadectwem na plac będziesz wyieżdżał? Ale ktoż się tak niebaczny z-miedzy nas naydzie, żeby mu lepiey, niżli samey naświęt[szey] Ewanieliey wierzyć miał? Czyli ieszcze, ku podporze błędnego zdania swego, onego słomianego Leona 9, papieża [6], argumentu vżyiesz? «Chrystus Pan strzedz się od kwasu tak w Ewanieliey, iako y przez apostoła Pawła

[1] на полѣ: ibidem [2] на полѣ: Ian, kap. 18 [ст. 28] [3] на полѣ: Ian, kap. 19 [ст. 31] [4] на полѣ: 1 Korin. kap. 11 [ст. 1—2] [5] на полѣ: Platina in «Vita Alexandri papæ», pagina 17 [6] на полѣ: Leo 9 w liście do patriarchy Carogrodskiego, ktory to list iest też wpisany w książki x. Piotra Skargi, w roku 1577 wydane, na kar. 247

roskazał; przeto sakrament w przasnym chlebie ma być ofiarowany». Ale to twoie dziecinne argumentowanie śmiechu barziey, niż wiary godne być każdy osądzi! Aza bowiem iawney tam ewanielista [1] declaraciey nie czyni: że to nie o kwasie Zbawiciel nasz chlebnym mowić raczył, ale o przeklętey pharizeyskiey nauce? Iako też y apostoł [2] iż o zastarzałym złych vczynkow nałogu to pisze,—nie tylko z wykładu na to mieysce doktorow śś., ale y z samego tych słow sensu zrozumieć nie trudno.

Powiadasz, że ‖(об. **47**) kwas wszędzie w piśmie ś. grzech znaczy. A ia mowię: nie wszędzie; ale y owszem do rzeczy dobrych y zbawiennych drugdy bywa assimilowany. A zaś nie czytał onego Zbawicielowego słowa [3]: «podobne iest krolestwo niebieskie kwasowi»?

Lecz prożno ia o tym szyroko mam diszkurować,—gdyżeś y ty sam potym to swoie omylne twierdzenie onymi, pilnego godnemi vważenia, słowy confutował y wniwecz obrocił, w ktorych przyznawasz to (acz nie chcąc) cerkwi Græckiey: «iż nie tylko namniey w tym nie grzeszy, że kwaszonym sakrament naświętszy chlebem ofiaruie, ale y dla przyczyn barzo słusznych to czyni, a mianowicie—na znak tego, że Chrystus Pan prawdziwie przyiął człowieczeństwo nasze; a ku temu—dla potłumienia heresiey Apollinariuszowey, ktory, że ciało Chrystusowe było bezduszne, a miasto dusze Bostwo mieszkało, wyznawał». A ieśli ten, co kwaszonego w sakramencie chleba vżywa, potłumia tę przeklętą hæreziią,—to koniecznie przeciwnym sposobem ten, ktory vżywa przaśnikow, mnoży ią y rozkrzewia. Widzisz, iakoś się barzo swemi własnemi słowy vwikłał!

A co ty słowa Chryzostoma ś. iakoby ku podporze zdania swego przytaczasz, tedy wiedz to pewnie, że cię by namniey w błędzie twoim nie podpieraią, gdyż y iednym zgoła słowkiem o dawaniu w przasnym chlebie sakramentu wzmianki nie czynią. Y owszem nam-eś ie na pomoc, a przeciwko sobie przytoczył! Bo na funda‖(**48**—Ⓛ)mencie tych, od ciebie citowanych, y innych temu podobnych Chryzostoma ś. słow—ieden z onych dawnych cerkiewnych scriptorow, a mianowicie ś. Cosmas, canonum scriptor, zdanie swoie zasadziwszy, aczkolwiek to wprzod przyznawa [4]: «że dwoiaką tego dnia wieczerzą Chrystus Pan odprawować z zwolennikami Swemi raczył: iednę—starego, a drugą—nowego zakonu»,—ale też y to zarazem tenże ś. Cosmas przydaie: «że chleb ten, ktorego Chrystus Pan na taiemney wieczerzy łamiąc zwolennikom dawać raczył, nie był przaśnikiem, ale doskonałym chlebem». Twierdzi y to: «że miedzy tą a ową wieczerzą differentia nie mała była: tam bowiem, stoiąc iakoby w drogę się nagotowawszy, y wszystko ogniem pieczone zakon ieść roskazował; owdzie zasię siedzenie y inne temu podobne, a od ceremoniy albo obrzędow starozakonney paschy oddalone rzeczy ewanielistowie wspominaią». Nakoniec przydaie y to: «iż iako inne starozakonne obrzędy, tak y pożywanie przaśnikow Chrystus Pan vstawieniem nowego testamentu y podaniem w doskonałym chlebie naświęt[szego] ciała Swego swiątości abrogować, albo przecz oddalić raczył».

Co się barzo iawnie a znacznie pokazuie y z tych samych (ktoreś ty rzkomo na pomoc sobie przytoczył) Chryzostoma ś. słow, w ktorych to iest wyraźnie ‖(об. **48**) napisano: «iż Chrystus Pan w

[1] на полѣ: Mat. kap. 16 [ст. 6, 12] [2] на полѣ: 1 Korin. kap. 5 [ст. 7—8] [3] на полѣ: Matthe. kap. 13 [ст. 33] [4] на полѣ: w Synaxare albo Kazaniu na Wielki Czwartek

ten dzień ostateczny, w ktory śmierć na krzyżu dla zbawienia naszego podiąć nieraczył, wszystkiego tego, co w zakonie starym o nim było præfigurowano, "dokonał». A ieśli wszystkiego dokonał, to iuż y pożywanie przaśnikow (ktore chlebevtrapienia pismo [1] nazywa) koniec swoy wzięło. Y nie godzi się iuż ich więcey (gdyż tego y nomocanony apostolskie [2] srodze zakazuią) chrześcianom, od iarzma starozakonnego wyzwolonym, pożywać. Niema bowiem, niema iuż teraz v nich mieysca—iako pożywanie baranka wielkonocnego, tak y iedzenie przaśnikow, gdyż to oboie poty tylko trwało, poki się ieszcze sama rzecz istotna, ktorą ono znamionowało, nie była wypełniła. Dla czego y chleby (ktore ty wspominasz) ofiar starozakonnych, przy Abiatharze w kościele poświęcone, day to że byli prasnemi—nas iednak przywieść do tego tym swoim przykładem nie możesz, abyśmy, doczekawszy iuż samey istoty, za cieniem się mieli vganiać. «Gdyż mamy ołtarz, z ktorego (iako ś. apostoł Paweł mowi [3]) nie maią władzy pożywać ci, co starego zakonu cieniowi vsługuią».

Odrzucony bowiem iest, iako niedoskonały y vsprawiedliwienia dać skutecznego nie mogący, zakon stary, gdy nowey łaski słońce promieńmi swemi wszystek świat oświeciło. Vstało zabicie ||(**49—Ѳij**) y ofiarowanie barankowe, gdy Sam Siebie Chrystus Zbawiciel ofiarę naydroższą y nawdzięcznieyszą Bogu Oycu raz y na wieki ofiarować raczył. Vstało kapłaństwo Aaronowe, gdy kapłan on wielki z wiekuistem (wedl*a* porządku Melchisedekowego) kapłaństwem nastąpił. Vstały też y przaśniki, pokarm on brzydki y Egypską niewolą znaczący [4], gdy z wieczney dusznego tyranna niewoli potężną prawdziwego Messiasza naszego ręką wybawieni y od przeklęctwa zakonnego naydroższą krwią Iego wykupieni iesteśmy.

O czym Grzegorz ś. Nazianzenus tymi słowy mowi [5]: «Iuż teraz nie baranka, nie gorczycę, nie przaśnikow pożywamy» etc. Tenże Grzegorz y w tymże Kazaniu przaśnik zgniłym Egipskim ciastem, a chleb kwasny—ożywiaiącym nazywa. Chryzostom też ś., wykład czyniąc na one Pawła ś. słowa: «stare rzeczy minęły, a wszystko nowe nadeszło» [6], temi słowy mowi: «Tam skrzynia, a tu Bogarodzica; tam łaska Aaronowa, a tu krzyż; tam przaśniki, a tu chleb; tam baranek, a tu Chrystus». Widzisz, że tu Chrizostom ś. distinctią miedzy chlebem a przaśnikiem czyni, a distinctią barzo wielką, taką (videlicet), iaka się miedzy starym a nowym zakonem y starą a nową (od Malachiasza [7] przepowiedzianą) ofiarą nayduie. A chcesz li wiedzieć, iaka to miała ||(**об. 49**) być ofiara, przypatrzże się wprzod Authorowi albo wynaleźcy oney, Ktorego prorockie y apostolskie głosy [8] mianuią być «Kapłanem wiecznym, wedl*a* porządku (iako się rzekło) Melchisedekowego». A to dla tego, iż iako Melchisedek nie żaden przaśnik, ale chleb y wino, pod czas Abrahamowego z porażki krolow zwrocenia się, Bogu ofiarował, tak y Ten nowy a wieczny Kapłan, pod osobą też chleba y wina, naświęt. ciała y krwie Swoiey świątość pożywać wszystkim na zbawienie roskazał.

A dla tego-m rzekł «wszystkim», że

[1] на полѣ: 5 Może. księgi, kap. 16 [ст. 3: «хлѣбъ озлобленія»] [2] на полѣ: Tomo I Conciliorum, in Canon. Apostolorum, cap. 69 [3] на полѣ: do Hæbreow kap. 13 [ст. 10] [4] на полѣ: 5 Moyżesz. kap. 16 [5] на полѣ: Grzegorz Nazianzenus w Kazaniu 2 na Paschę [6] 2 Корине. V, 17 [7] на полѣ: Malachiasz, kap. 3 [8] на полѣ: Psal. 109 [ст. 4]. Heb. cap. 7 [ст. 17]. Genes. capit. 14 [ст. 18]

się y druga z tey pomienioney o przaśniku w kościele waszym vrodziła hæresia [1]. A to w tym: że osobę wina, to iest, kielich Nowego Testamentu odrzuciwszy, niepotrzebnym go być do pożywania ludziom świe*ts*kiego stanu powiadacie. Na co wy respons czyniąc, mowicie: «że samym tylko kapłanom, to iest, apostołom pod obiema te naświęt[sze] świątości osobami od Chrysta Pana na taiemney wieczerzy są podane».

Lecz ieśliby, za tą waszą racią, pod osobą wina krwie Chrystusowey ludziom prostey condiciey dawać nie należało, tedy by y od pożywania pod osobą chleba naświęt[szego] ciała Iego oddaleni być mieli. Ale ponieważ y wy sami tego, że się te słowa w osobie apostołow do wszystkich ściągały, negować nie możecie, tedy, iż y o kielichu toż właśnie rozumieć się ma, przyznać musicie, zwłaszcza za owym znacznym warun||**(50)**kiem y iawną Zbawiciela naszego przestrogą, ktorą snać nie bez przyczyny, ale wiedząc pewnie (iako Bog), że się naleść potym wzgardziciele tey nadroższey świątości mieli, przydać raczył, mowiąc [2]: «piycie z tego kielicha wszyscy». A ktorzy*sz* to wszyscy? Ci, za ktorych (iako tamże dokłada) wylana być ona naświęt[sza] krew miała. O czym y na drugim mieyscu mowić raczy [3]: «Zaprawdę, zaprawdę powiadam wam: ieśli byście nie pożywali ciała Syna Człowieczego a nie pili krwie Iego, nie będziecie mieli żywota w sobie. Kto pożywa ciała Mego a piie krew Moię, ma żywot wieczny, a Ia go wzbudzę w ostateczny dzień. Abowiem ciało Moie prawdziwy iest pokarm, a krew Moia prawdziwy iest napoy».

Widzisz, że tu nie samym tylko kapłanom, ale generaliter wszystkim iako naświęt[szego] ciała Swego pożywać, tak y nadroższą krew Swoię pić Zbawiciel roskazuie! A roskazuie nie prosto, ale pod zbawieniem dusze y dostąpieniem wiecznego (ktorego wszyscy pragniem) żywota. Gdyż iako w zakonie starym [4]—kto iedno kolwiek progow domu swego krwią barankową z roskazania Bożego nie pomazał, takowy każdy pierworodne w domu swoim zamordowane przez anioła nalazł; tak y tu—kto iedno kolwiek tego prawdziwego raz y na wieki za nas ofiarowanego Baranka krwią nadroż||**(об. 50)**szą progow vst domu swego nie pomaże, w takowym każdym dusza iego pierworodna żywa być nie może. Bo ieśli starego testamentu krew bydlęca, cieleśnie od grzechow oczyszczaiąca, tak ważna v ludu Izraelskiego była, iż, kto by ią kolwiek wzgardzić y znieważyć miał, bez miłosierdzia na dwu albo trzech świadkow zabiiany był,—«iako daleko (mowi Paweł ś. [5]) cięższą kaźń zasługuie ten, ktory Syna Bożego potłoczył y krew testamentową pokalaną być sobie rozumiał, przez ktorą poświęcon iest»?!

Co wszystko na dobrym maiąc baczeniu, cerkiew ś. nie tylko Græcka, ale y Rzymska, iednym (przed tym) miłości Chrystusowey zwiąskiem spoiona, przez kilkanaście set lat nigdy y ni w czym tey vstawy Pana a Stworzyciela swego gwałcić y kielicha zbawienia ludziom świe*ts*kim odeymować nie ważyła się.

Świadkiem tego iest Hieronym ś. [6], w ktorego scriptach nie na iednym mieyscu te słowa się nayduią: «sacerdotes, qui eucharistiæ seruiunt et sanguinem Domini populis Eius diuidunt». To iest:

[1] на полѣ: O odrzuceniu kielicha Nowego Testamentu [2] на полѣ: Matth. kap. 26 [ст. 27] [3] на полѣ: Ian kap. 6 [ст. 53—55] [4] на полѣ: Księgi 2 Moyżesz. kap. 12 [5] на полѣ: Do Hebreow, kap. 10 [ст. 28—29] [6] на полѣ: Hieronymus in Sophoniam, cap. 3

«kapłani, ktorzy naświęt[szemu] sakramentowi vsługuią y krew Pańska ludowi rozdaią» etc.

Świadkiem tego iest y Cyprian ś., ktory w liście do Korneliusza papieża temi słowy mowi [1]: «Nam quomodo docemus aut prouocamus eos in confessione nominis (Christi) sanguinem suum fundere, ||(51) si eis militaturis Christi sanguinem denegamus? Aut quomodo ad martirij palmam idoneos facimus, si non eos ad bibendum prius in ecclesia poculum Domini iure communicaturos admittimus?» To iest: «Abowiem iako mamy nauczać albo pobudzać ich ku wylewaniu (przy wyznaniu imienia Chrystusowego) krwie swoiey, ieśli onym do walki duchowney [2] gotuiącym się Chrystusowey krwie dawać nie chcemy? Albo iako do otrzymania męczeńskiey korony godnemi onych czynimy, ieśli ich wprzod w kościele do napoiu kielicha Pańskiego nie przypuszczamy?» Toż się pokazuie y z drugich tego ś. doktora [3] słow, ktore na inszym mieyscu («O vczynku iednego diakona, w vsta dziewki niechcącey krew Pańską wlewaiącego») napisane się nayduią.

Świadkiem tego iest y Ambrozius ś., ktorego te własne do cesarza Theodosiusza słowa się nayduią [4]: «Quomodo manus extendes, de quibus adhuc sanguis stillat iniustus? Quomodo suscipies sanctum Domini corpus? Qua temeritate ore tuo poculum sanguinis preciosi percipies? Quando furore verborum tuorum tantus iniuste sanguis est effusus!» To iest [5]: «Iako podniesiesz ręce, z ktorych ieszcze krew niesprawiedliwa kapie? Iako przyimiesz ciało Pańskie? Iaką krnąbrnością vstami swemi kielicha naydroższey krwie się dotkniesz? Po||(об. 51)nieważ wściekłą popędliwością słow twoich tak wiele się krwie niewinney wylało!»

Świadkiem tego iest y Augustyn ś. [6], ktory o tey naświęt[szey] świątości tymi słowy mowi: «Cum frangitur hostia, dum sanguis de calice in ora fidelium funditur, quid aliud, quam Dominici corporis in cruce immolatio, Eiusque sanguinis de latere effusio, designatur?» To iest: «Gdy bywa łamana ofiara, gdy krew (Pańska) z kielicha w vsta wiernych bywa wlewana, co innego, iedno ciała Pańskiego na krzyżu przybicie y Onego krwie z boku wylanie, znaczy się?»

Świadkiem tego iest y wasz własny papież Gelazuis [7], ktorego te własne słowa w waszych Łacińskich księgach się nayduią: «Comperimus autem, quod quidam, sumpta tantummodo corporis sacri portione, a calice sacri cruoris abstineant, qui proculdubio (quoniam nescio, qua superstitione docentur astringi) aut integra sacramenta percipiant, aut ab integris arceantur, quia diuisio vnius eiusdemque misterij sine grandi sacrilegio non potest peruenire». To iest: «Dowiedzieliśmy się tego, iż niektorzy, przyiąwszy tylko cząstkę ciała Pańskiego, kielicha krwie ś. przyimować nie chcą, ktorzy bez pochyby (poniewaz nie [wiem,] iakimi zabobonami vczą się obowięzywać) albo niechay zupełny sakrament przyimuią, albo od zupełnego niech będą oddaleni, ponieważ roz||(52—Ꝧ)dzielenie iedney y teyże taiemnice bez wielkiego świętokradźstwa być nie może».

[1] на полѣ: Cyprianus in Epistola ad Cornel. papam de Cœna Domini [2] послѣ сего слова въ оригиналѣ излишне поставленъ союзъ *y* [3] на полѣ: Idem, Sermone de lapsis [4] на полѣ: Tripartita Historia, lib. 9, cap. 10 [5] на полѣ: Słowa Ambroziuszowe do Theodosiusza cesarza, ktory w Thesalonice 7000 ludu kazał pozabiiać [6] на полѣ: De Confessione, dist. 2, cap. Cum frangitur. Verba Augustini [7] на полѣ: De Confessi[one], dist. 2, cap. Comperimus. Verba Gelasii papæ

Na ktore to Gelasiuszowe słowa takim sposobem taż Łacińska glossa pisze: «Nec superflue sumitur sub vtraque specie, nam species quidem panis ad carnem et species vini ad animam refertur: cum vinum sit sacramentum sanguinis, in quo est sedes animæ. Ideoque sumitur sub vtraque specie, vt significetur, quod vtrumque Christus, et carnem assumpsit, et animam; et quod tam animæ, quam corporis participatio valeat. Vnde si sub vna tantum sumeretur, ad tuitionem alterius tantum valere significaretur». To iest: «A nie bez przyczyny przyimowany bywa (sakrament) pod obiema osobami, abowiem osoba chleba do ciała, a osoba wina do dusze się ściąga: ponieważ wino iest sakrament krwie, w ktorey stolec iest dusze. Y dla tego przyimowany bywa (sakrament) pod obiema osobami, żeby się znaczyło, iż Chrystus oboie, to iest, y ciało y duszę przyiął; y iż tak ciała, iako y dusze vcześnictwo ważne iest. Dla czego ieśliby pod iedną tylko osobą sakrament był przyimowany, że do zachowania iedney tylko z tych dwu rzeczy iest ważny, znaczyło by się».

Ktore to słowa tym trudniey od ciebie ganione y refutowane być mogą, iż się y w scriptach wielkiego a zacnego doktora Ambroziusza barzo tym podobne słowa się nayduią, ||**(об. 52)** ktore Łacińskim ięzykiem tak się w sobie maią [1]: «Quia enim morte Domini liberati sumus, huius rei memores in edendo et potando carnem et sanguinem, quæ pro nobis oblata sunt, significamus nouum testamentum in his consecuti, quæ est noua lex, quæ obedientem sibi tradit cœlestibus regnis. Nam et Moyses, accepto sanguine vituli, in patres aspersit filios Israel, dicens: hoc est testamentum, quod disposuit Deus ad vos. Hoc figura fuit testamenti, quod Deus nouum appellauit per prophetas, vt illud vetus sit, quod Moyses tradidit. Testamentum ergo sanguine constitutum est, quia beneficij Diuini sanguis testis est, in cuius typum nos calicem mysticum sanguinis ad tuitionem corporis et animæ nostræ percipimus, quia sanguis Domini sanguinem nostrum redemit, idem totum hominem saluum fecit. Caro enim Saluatoris pro salute corporis, sanguis vero pro anima nostra effusus est, sicut prius præfiguratum fuerat a Moyse, sic enim ait: caro (inquit) pro corpore vestro offertur, sanguis vero pro anima. Ideoque non manducandum?» To iest: «Ponieważ bowiem śmiercią Pańską wybawieni iesteśmy, tey rzeczy pamiątkę obchodząc w pożywaniu ciała y krwie, ktore oboie za nas iest ofiarowane, że w tym nowy otrzymaliśmy testament, znamionuiemy; a ten iest nowy zakon, ktory posłusznych sobie prowa||**(53—Pij)**dzi do niebieskiego krolestwa. Abowiem y Moyżesz, wziąwszy krew bydlęcą, pokrapiał oycow naszych synow Izraelskich, mowiąc: to iest testament, ktory wam Bog sporządził. To była figura testamentu tego, ktory Bog nowym nazwał przez proroka: ten bowiem stary był, ktorego Moyżesz podawał. Testament tedy przez krew vstanowiony iest, gdyż dobrodzieystwa Boskiego krew świadkiem iest. Na znak czego, my teraz kielich taiemny krwie Pańskiey ku zachowaniu y obronie ciała y dusze naszey przyimuiemy. Ponieważ krew Pańska naszę krew odkupiła, taż y wszystkiego człowieka zbawionym vczyniła. Ciało bowiem Zbawicielowe za zbawienie naszego ciała, a

[1] на полѣ: Ambrosius, tomo 5, fo. 276, super illa Apostoli verba: Ego enim accepi a Domino, quod et tradidi vobis. I Corinth. cap. 11

krew za zbawienie dusze naszey wylana iest, iako to przedtym præfigurował Moyżesz, tak bowiem mowi: ciało (powiada) za ciało wasze ofiaruie się, a krew za duszę. Dla czegoż tedy iey nie mamy pożywać?»

Pytamże cię, Harmoniographe: ieśli z temi tak iawnemi y znacznemi onego dawnego Rzymskiego kościoła doktorow ś. świadectwy y nauką zgadzaią się one słowa, ktore w Actach synodu niedawno, to iest w roku 1415, przez Rzymiany w Constantiey odprawowanego, takim właśnie sposobem napisane się nayduią [1]? «Mandatur authoritate huius sacri concilij, pœna excommunicationis, vt effectualiter (об. 53) puniant eos contra hoc decretum excedentes, qui communicando populum sub vtraque specie panis et vini exhortati fuerint, et sic faciendum esse docuerint. Et si ad pœnitentiam redierint, ad gremium ecclesiæ suscipiantur, iniuncta eis pro modo culpæ pœnitentia salutari. Qui vero ex illis ad pœnitentiam redire non curauerint, sa animo indurato per censuras ecclesiasticas, per eos vt hæretici sunt coercendi, inuocato etiam ad hoc (si opus fuerit) auxilio brachij sæcularis». To iest: «Roskazuiemy mocą y powagą tego ś. synodu, pod karaniem wyklęcia, aby skutecznie byli karani ci, ktorzy, się temu dekretowi sprzeciwiaiąc, sakrament ludziom świe*ts*kim pod obiema osobami, to iest, pod osobą chleba y wina przyimować dopuszczaią y tego vczą. Za co ieżeli się kaiać będą, mogą być znowu przyięci na łono kościelne, zadawszy iednak im za tę winę pokutę zbawienną. A ieśli ktorzy, nie oglądaiąc się na sztrofowanie kościelne, vpornie tego czynić nie przestaną, niechay będą od tego iako hæretycy powściągnieni, vżywszy ieszcze do tego (ieśli potrzeba okaże) pomocy z ramienia władzy świe*t*skiey».

A tegoż to ty, panie Harmoniographe, kościoła vstawy y naukę tak barzo zalecaiąc, nad Græckiey obrzędy cerkwie lepszymi być powiadasz, ktory (*sic*) tę tak zbawienną, na słowiech Samego Zbawiciela nasze(54)go vfundowaną y przez tak wiele set lat wcale y nienaruszenie w cerkwi Bożey zachowaną, ceremonią nie tylko abrogować, ale ieszcze y tak niewstydliwie ganić y potępiać się ważył! A iakoż się to zgadza y z tym, coś ty w tey swoiey «Harmoniey» napisał: «iż Rzymski kościoł żadnych Greckiey cerkwie obrzędow y ceremoniy nie gani»? Weźże, proszę cię, na oczy okulary a przypatrz się dobrze temu generalnemu Rzymskiego kościoła postanowieniu, ktorym nie tylko gani, ale y potępia tę tak zbawienną ceremoniią!

A zatym ieśliże y wszystkich onych śś. oycow, doktorow, męczennikow samych, na-ostatek onych dawnych papieżow swoich, ktorzy o oddaleniu ludzi świe*ts*kich od przyimowania krwie Pańskiey by namniey nie myślili, ta nowa vtworzona tego waszego kościelnego synodu vchwała nie potępia y heretykami nie nazywa—puszczam to na rozsądek y vznanie każdego bacznego człowieka! Pod ktorego to synodu vchwały y wyście się, mili oderwańcy, poddali y naśladować ich, skoro wam ten wasz naywyższy pasterz roskaże, radzi-nie-radzi musicie.

Nie zamydlaycie tedy (dla Boga was proszę) ludziom, a zwłaszcza prostym, oczu tą swoią iawnie omylną powieścią, iako byście nic do cerkwie nowego nie wprowadzili! Gdyż się to iako ze wszystkich waszych spraw y postępkow słoń-

[1] на полѣ: Tomo 2 Concil. in Actis Concil. Constantiensis, sessione 13, pag. 1063

ca ‖(об. 54) iaśniey pokazuie, tak y z tey samey, od was teraz wydaney «Harmoniey», w ktorey—iż ci iuż więcey raciy y dowodow (na pokazanie tego, że słusznie Rzymski kościoł ludziom świe*t*skim kielich zbawienia odiął) nie stało—vciekłeś się do twierdzenia y vdawania tego za szczyrą prawdę: iakoby y cerkiew Orientalna ludziom chorym [1] pod iedną tylko sakrament naświętszy osobą dawać miała! Czego (wiedz pewnie!) ze wszystką swoią ordą nie dowiedziesz! Bo owa sophistiyska albo (iż tak rzekę) wykrętarska twoia racia v żadnego bacznego y pobożnego człowieka mieysca mieć nie może. Ktorey dla tego tu nie mianuę, iż mniey vważnie y przystoynie o tak wielkich y strasznych świątościach y taiemnicach dis*z*kuruię, nie się na on starego zakonu przykład (50000 narodu dla nieuważnego w arkę przymierza poyźrzenia nagłą skaranego śmiercią) nie oglądaiąc.

A ieśli tak ważny był cień,—coż rozumiesz o samey istocie? O taiemnicach, mowię, tych, ktorym y sami z boiaźnią aniołowie vsługuią? Y dla tego to cerkiew Boża Wschodnia z porady y nauki Ducha Ś. taką (ktorey y wy ganić nie śmieiąc, sami iednak naśladować nie chcecie) vchwałę y postanowienie vczyniła: iż nie przed wszystkim do cerkwie zgromadzonym gminem, ale w zakryciu ołtarzowym onę naydroższą y zbawienną ofiarę ‖(55) ofiarować y przed przyięciem iey każdego z synow swoich obietnicę tę (iż iako pocałowania Iudaszowego Zbawicielowi swemu dawać, tak y taiemnice Iego nieprzyiaciołom obiawiać nie maią) czynić nauczyła. Ktora to taiemnica przez ciebie teraz (coć, Boże, odpuść!) nie tylko temu, komu o niey nie należy wiedzieć, obiawiona, ale też y na zgorszenie niebacznym a naśmiewisko nieprzyiaciołom iest podana.

A to iako w tym (co się iuż pomieniło) sophistiyskim argumentowaniu, tak nie mniey y w tym, co iest na scripcie mianowanym, w piątym o heresiach artykule, od was napisano, w ktorym to artykuliku rzecz wyrażoną roztrząsać acz mi z wielkim barzo strachem y serdecznym wzdryganiem dla tych, ktore się pomieniły, przyczyn przychodzi,—Panem się Bogiem iednak, wszystko widzącym (iż nie dla lekkiey y mało ważney przyczyny, ale dla musu, a musu barzo wielkiego, to iest, oczyszczenia cerkwie Bożey od tych, ktore niesłusznie na nię, iako iawny aduersarz iey, wleczesz, kalumniy y zniesienia niepewnych, ktoremi nievtwierdzonych vmysły ludzi wątlisz, pomowisk to czynię), oświadczaiąc, do pomienionego (ieśli iest słuszny) artykuliku vważenia przystępuię. Ktory tak się w sobie ma: «Cząstki chleba, ktore pokładaią na pros*for*midiey, y z tą cząstką, co ią zową Ahncem, nie wierzą, żeby się stawały ciałem ‖(об. 55) Pańskim, tylko samy Ahniec, chocia nad wszystkimi, żadnego nie wyimuiąc, mowią słowa Pańskie. Bo rozumieią, że to tylko ciało Pańskie, a insze cząstki prosty chleb, bo imi ani communikuią ludzie, a coż tam po nich».

Tu mi się ciebie, bezimienny scriptorze, spytać godzi: o iakich ty to cząstkach rozumieiąc piszesz? Ieśli o tych, ktore na pamiątkę Panny [2] Błogosławioney y innych śś. Bożych przy proskomidiey wyimowane y na patynie pokładane bywaią,—przyznawam ci to: że iako sakramentem naświęt. ciała Pańskiego cerkiew ś. Wschodnia ich nie

[1] опечатка: chor*j*m [2] опечатка: Pann*j*. И въ слѣдующихъ за симъ двухъ словахъ стоитъ *j* вмѣсто *y*

mianuie, tak y ludziom ku pożywaniu w eucharistiey nie daie. Ale też y to zarazem przydawam, że słusznie, przystoynie [1] y świętobliwie to czyni, iż nie żadnego z ludzi stworzonych (iako waszy przed tym niektorzy Iezuitowie za szczyrą to prawdę ludziom nieświadomym vdawać y twierdzić śmieli, iakoby cerkiew nasza Wschodnia, miasto sakramentu naświęt. ciała Pańskiego, cząstki na pamiątkę śś. oycow, to iest Mikołaia, Chrisostoma y innych, wyięte ludziom świetskim ku pożywaniu dawać miała), ale Samego Stworzyciela y Odkupiciela naszego Iezusa Chrystusa naświętszym ciałem y naydroższą krwią na odpuszczenie grzechow y wiecznego dostąpienie żywota prawdziwych dziatek swoich karmi. A o cząstkach na pamiątkę śś. Bożych — dla czego się przy proskomidiey pokładaią, y dla czego za samy naświęt. sakrament poczytane być **(56—Ѻ)** nie maią — szerokie obiaśnienie y dostateczna nauka y informaciia opisana y wyrażona iest w Proskomidiey tey, ktorą z szczyrego textu y prawdziwego Græckiego originału przepisawszy, ś. pamięci Ieremiasz, patriarcha Constantinopolski, będąc (iako się wyższey pokazało) za wolą y wiadomością krola i. m. w tych kraiach naszych y doglądaiąc, iako pastyrz, rządu owieczek swoich, podał na pismie y wedla oney się zachowywać roskazał wszystkim starożytney religiey naszey prezbiterom, ktorzy chocia tęż właśnie, a nie inszą ceremonią, iednakże nie z tak znaczną y dostateczną nauką y obiaśnieniem mieli y przed tym w Rituałach swoich. Ktora to Proskomidia iż iest de verbo ad verbum w księgi o służbie Bożey, z druku Lwowskiego nakładem godney pamięci oyca Bałabana, episkopa Lwowskiego, wydane, wpisana, — tedy, do zasiągnienia z czytania tych ksiąg pewnieyszey o tym wiadomości y informaciey każdego, komu by to należało wiedzieć, odesławszy, tak ten o eucharistiey rozdział concluduię:

Ponieważ pożywanie w sakramencie chleba przasnego y communikowanie ludzi świetskich pod iedną osobą ani w mandatach y vstawach Chrysta Pana, w Ewanieliey wyrażonych, ani w podaniu y nauce apostolskiey, **(об. 56)** ani w pismie y interpretaciach doktorow śś., ani w vchwale y canoniech synodow powszechnych — nie tylko fundamentu nie ma, ale y barzo temu wszystkiemu iest przeciwne, — przeto nie słusznie ten pan Harmoniograph, te obiedwie Rzymskiego kościoła tradiciy wychwalaiąc, że obrzędom y ceremoniam Orientalney cerkwie nie są przeciwne, vdawać to y twierdzić śmie [2].

(57—Ѻij) Rozdział VI.

Ktory w pierwszey części traktuie o duszach z tego świata zeszłych: ieśli iuż doskonałą przyięli zapłatę, albo nie; w drugiey zasię części odpowiada na niektore dowody o zmyślonym czyścowym ogniu.

Szosty zasię w wierze błąd ten niepewny scriptor zadaie nam z tey miary: iż o duszach sprawiedliwych ludzi y grzesznych taką trzymamy sententią, że doskonałey za vczynki swe zapłaty, to iest, iako niebieskiego krolestwa, tak y piekielnych mąk ieszcze nie przyięli; ale sprawiedliwych dusze na mieyscach wesołych (ktore — «ziemią żywiących»,

[1] опечатка: przjstoynie [2] внизу страницы небольшое типографское украшение

«roskoszami rayskimi» y «odpoczywaniem na łonie Abrahamowym» pismo mianuie), ku wiecznemu zasię potępieniu zgotowanych—na mieyscach ciemnych y mizernych oczekiwaią onego generalnego w dzień sądny dekretu Sprawiedliwego Sędziego, Ktory (podług nieodmiennych słow Swoich [1]) słuszną y doskonałą każdemu, wedla vczynkow, na on czas zapłatę daiąc, iednych do niebieskiego, od początku świata wiernym zgotowanego, krolestwa, a drugich do ognia wie||(об. 57)cznego, diabłu y aniołom iego zgotowanego, odeśle. Iako o tym y na drugim Ewanieliey ś. mieyscu opowiedzieć raczył [2]: «Niechaycie że tak oboie roście aż do żniwa; a czasu żniwa roskażę żeńcom: wybierzcie napierwey kąkol, zwiążcież iy w snopki na spalenie, a pszenicę zgromadźcie do gumna Moiego». Co niżey tamże Pan wykłada, mowiąc [3]: «Żniwo iestci skończenie świata, a żeńcy są aniołowie. Iako tedy zbieraią kąkol a w ogniu go palą, tak będzie na skończeniu świata: pośle Syn Człowieczy anioły Swoie, a ci wyzbieraią z krolestwa Iego wszystkie zgorszenia y te, ktorzy nieprawość płodzą, a wrzucą ie do pieca ognistego: tam będzie płacz y zgrzytanie zębow: na ten czas ludzie sprawiedliwi będą się łsnąć iako słońce w krolestwie Oyca ich. Kto ma vszy ku słuchaniu, słuchay». A zaż tu iawnie te Zbawicielowe słowa nie vkazuią nam tego, iż dnia onego ostatecznego wszystkim sąd ma być, a na ten czas też y zapłata grzesznym y sprawiedliwym dana będzie? O czym y ś. apostoł Paweł pisząc mowi [4]: «Wszystkim nam przysłusza okazać się przed sądem Pana Chrystusowym, aby każdy przyiął co z ciałem vczynił, abo dobre, abo złe». A na drugim mieyscu, ieszcze znaczniey pisząc o wszystkich ś. Bożych, mowi [5]: «A ci wszyscy, świadectwem wiary będąc doświadczeni, nie||(58) wzięli obietnice, iż Bog o nas coś lepszego przeyźrzał, aby bez nas doskonałości swey nie wzięli».

Na ktore to apostolskie słowa wykład czyniąc, Chrysostom ś. temi słowy mowi [6]: «A coż iest za zapłata takowey odmiany? Ieszcze nie przyięli, ale czekaią! Y gdy w takim zeszli vtrapieniu, ieszcze nie wzięli, tak wiele po zwycięstwie ich lat vpłynęło, a ieszcze się im nagroda za to nie stała. A wy gdy ieszcze walczycie, smęcicie się. Rozmyślaycie sobie: co to, y iak wielka iest rzecz—siedzieć Abrahamowi y Pawłowi apostołu, czekaiąc aż ty doskonałość swą weźmiesz, aby w ten czas mogli przyiąć zapłatę, abowiem ieśli my też nie przybędziemy, obiecał to im Zbawiciel, że też nie miał im dać nagrody. Iako ociec łaskawy mowi cnotliwym synom, y ktorzy roboty iuż dokonali, że nie da im obiadu, aż przyidą ich bracia. A ty za złe masz, żeś zapłaty ieszcze nie wziął. A coż vczyni Ablowi, ktory wprzod za wszystkich zwyciężył, y siedzi niekoronowany? Co Noemu y tym, ktorzy za onych byli czasow, iż ciebie y tych, ktorzy po tobie będą, czekaią? Widzisz, że mamy coś nad nich, y lepsza iest nasza, a niżli ich, conditia. O nas, mowi, coś lepszego przeyźrzał Bog: aby się im nie zdało, że lepszey są za nas condiciiey, ieśliby wprzod koronowani byli, naznaczył wszystkim ieden czas ||(об. 58) koronaciey, aby y ten, ktory przez tak wiele

[1] на полѣ: Matth. kap. 25 [ст. 34, 41, 46] [2] на полѣ: Mat. 13 (въ подлинн. ошибка: 14) [ст. 30] [3] Матѳ. XIII, 39—43 [4] на полѣ: 2 Koryn. kap. 5 [ст. 10] [5] на полѣ: Do Hebr. kap. 11 [ст. 39—40] [6] на полѣ: Chryzostom w Homiliey 28 na kap. 11 (въ подлинн. ошибка: list 5) Pawła do Hebr.

lat wprzod przed tobą otrzymał zwycięstwo, z tobą pospołu przyiął koronę. Widzisz Boską pieczą y opatrzność: nie rzekł, żeby nie bez nas koronowani byli, ale żeby nie bez nas doskonałość swą wzięli. Przeto też w ten czas okażą się doskonałemi. Vprzedzili w walce, ale nie vprzedzili w koronach, oni bowiem braci czekaią. Abowiem ieśli wszyscy iesteśmy iedno ciało, staie się więtsza temu ciału roskosz, gdy pospołu koronowane bywa, a nie poiedynkiem».

Poty są słowa Chryzostoma ś., nad ktore nie wiem by iakiego znacznieyszego potrzeba by było dowodu, ku pokazaniu tego, iż dusza sama bez ciała doskonałey za vczynki swe zapłaty dostąpić nie może.

Na co ty takim w tey swoiey «Harmoniey» sposobem odpowiadasz: «Iż się to rozumie o zapłacie oney, ktorą y ciało z duszą ma przyiąć po zmartwychwstaniu generalnym, ale teraz względem dusz iuż maią doskonałą w niebie zapłatę» etc.

Na co tobie pewną y dostateczną czyni odpowiedź tenże Chryzostom ś., a nie tylko sam ieden, ale y z drugiemi, nie iedno naszymi Græckimi, ale y waszymi Łacińskimi doktory, ktorych świadectwa, dla lepszey wiary y pewności, tak iako się w samych Łacińskich, przez Rzymski kościoł approbowanych, exemplarzach maią, Łacińskim citować pismem vmyśliłem. Słuchay tedy, co mowi o tym Chryzostom ś. w 39 na list do Korin‖(59)thow pierwszy Homiliey: «Quoniam si maneat anima et millies sit immortalis, sicut est reuera, absque carne non accipiet bona illa ineffabilia, vt neque punietur: omnia enim manifestabuntur ante tribunal Christi, vt accipiat vnusquisque, quæ per corpus gessit, siue bona, siue mala». Y trochę niżey: «Si enim non resurgit corpus, incoronata manet anima, extra illam beatitudinem, quæ est in cœlis». To iest: «Ponieważ ieśliby trwała dusza y tysiąc kroć była nieśmiertelna, iako iest zaiste, oprocz ciała nie przyimie dobr onych niewymownych, iako też ani karana będzie: wszystkim się bowiem okazać przysłusza przed sądem Chrystusowym, aby każdy wziął to, co vczynił przez ciało, lub dobre, lub złe». Y trochę niżey: «Bo ieśli nie powstanie ciało, niekoronowana trwa dusza, bez przyięcia onych niebieskich szczęśliwości».

To są własne Chryzostoma ś. słowa, z ktorymi się też zgadzaiąc, ś. Ambrosius tymi o tym słowy mowi [1]: «Coronæ dies expectatur ab omnibus, vt intra eum victi erubescant, victores palmam adipiscantur victoriæ» etc. «Ergo [2] dum expectatur plenitudo temporis, expectant animæ remunerationem debitam, alias manet pœna, alias gloria». To iest: «Dnia koronaciey czekaią wszyscy, aby w tym czasie zwyciężeni wstydzili się, a zwycięzce palmy zwycięstwa dostępowali. Przeto poki oczekawane by‖(об. 59)wa wypełnienie czasu, czekaią dusze słuszney zapłaty, iednych czeka karanie, a drugich chwała».

To iest o duszach stąd odchodzących zdanie Ambroziuszowe, od ktorego się też by namniey nie odstrzelił y Iustinus ś., męczennik, ktory na onę quæstią—co by zboycy vkrzyżowanemu to pomogło, że wszedł do raiu, gdyż przed zmartwychwstaniem korony żaden otrzymać nie może—temi właśnie słowy odpowiada [3]: «Vtilitas latroni, quod paradisum sit ingressus, hæc fuit, quod fidei

[1] на полѣ: Ambro. De bono mortis, cap. 10 [2] на полѣ: Ibidem, cap. 12 [3] на полѣ: Iustinus Mart. quæ. 76

commodum re ipsa percepit, per quod dignus reputatus est, qui sanctorum cætui adiungeretur, in quo ad diem resurrectionis et remunerationis reseruatur». To iest: «Pożytek zboycy, iż do raiu wszedł, ten iest, że owocu wiary rzeczą samą doznał, przez co godnym się stał, aby był przyłączony do zebrania ś., w ktorym do dnia zmartwychwstania y przyięcia nagrody zachowywany bywa». Tenże na drugim mieyscu: «Ante resurrectionem vitæ cuique peractæ retributio non contingit». To iest: «Przed zmartwychwstaniem żadnemu za vczynki przeszłego żywota zapłaty przyiąć się nie zdarzyło». Poty Iustyn.

Ktorego sententiey podobnego też nieco napisał y on stary doktor Ireneus [1]: «Manifestum est (inquit), quia discipulorum Eius, propter quos et hæc operatus est Dominus, animæ [2] abibunt in inuisibilem locum, a **(60—𝔑)** Deo illis definitum, et ibi vsque resurrectionem commorabuntur, sustinentes resurrectionem, post recipientes corpora et perfecte resurgentes, quemadmodum et Dominus resurrexit, sed venient ad conspectum Dei». To iest: «Iawna iest (mowi), iż vczniow Iego, dla ktorych to sprawował Pan, dusze odeydą na niewidome mieysce, od Boga im naznaczone, w ktorym aż do zmartwychwstania trwać będą, czekaiąc zmartwychwstania. Potym przyimą ciała y doskonale powstaną, iako y Pan zmartwychwstał, a przyidą do oblicza Bożego».

Ale ieszcze znaczniey o tym pisze drugi stary doktor Tertullianus tymi słowy [3]: «Sinus Abrahæ regio est destinata ijs, qui in fide defunguntur, etsi non cœlestis, sublimior tamen inferis, interim refrigerium præbitura animabus iustorum, donec consummatio rerum resurrectionem omnium plenitudine mercedis expungat». Item [4]: «Nulli patet cœlum, terra adhuc salua, ne dixerim—clausa, cum transactione enim mundi reserata erunt regna cœlorum». To iest: «Łono Abrahamowe mieysce iest naznaczone tym, ktorzy w wierze z tego świata zchodzą, acz nie niebieskie, wyższe iednak za one niskie ciemności, ktore w tym czasie ochłodzenie będzie dawało duszam sprawiedliwych ludzi, nim przez zmartwychwstanie y przyięcie zupełney zapłaty wszystkich ‖**(об. 60)** się rzeczy doskonałość okaże». Tenże: «Żadnemu nie stoi otworem niebo, gdy ieszcze ziemia iest cała, iż nie rzekę—zamkniona, pospołu bowiem z skończeniem świata otworzone będzie krolestwo niebieskie».

W teyże sententiey trwaią Augustinus, Theophilactus, Oecumenius y sam na-ostatek Bernhardus ś., ktorych wszystkich zdanie y nauka iż się nie z twym mozgiem, ale z naszey ś. cerkwie prawowiernym wyznaniem zgadza, aza ich przeto w wierze błądzącemi y hæretykami nazowiesz? Ale nie tuszę, żebyś się na tak iawnie niezbożną niewstydliwość zebrać mogł.

A na one apostolskie słowa: «chcę być rozwiązany z ciałem a być z Chrystusem». [5], tak też y na wszystkie cerkwie naszey hymny, ku pochwale ś. wybranych Bożych vtworzone, takić się nakrotce respons daie: że y my chwały y honoru tego, ktorym ich Bog nasz y oblubienica Iego cerkiew ś. vczciła y przyozdobiła, namniey im nie vwłaczamy. Y owszem przyznawamy im to,

[1] на полѣ: Irenæus libro 5, sub finem (послѣ сего старинным почерком дописано: «c. 31») [2] опечатка: anime [3] на полѣ: Tertullian. lib. 4 aduersus Marc., cap. 34 [4] на полѣ: Idem, De anima, cap. 55 [5] Филиппис. I, 23: «желаніе имый разрѣшитися и со Хрістомъ быти»

że ieśli w ciele ieszcze będąc śmiertelnym, vstawiczne z Chrystusem Panem obcowanie y mocne złączenie mieli, tedy pogotowiu teraz, gdy (iako Grzegorz ś. Nazianzenus mowi) z tego doczesnego żywota, iako z srogiego więzienia będąc wyswobodzeni y pęta cielesnych okow, ktoremi skrzydła dusze y vmysłu obciążone były, przerwawszy, a w stronie żywiących, kto||(61—Rij)rą nawiedza światłość oblicza Pańskiego, z anioły pospołu chwałę Mu daiąc y przyszłych zgotowanych sobie radości pewnym oczekiwaniem [1] y nieiaką imaginatią iuż zażywaiąc [2], iako do obcowania z Chrystusem, tak y modlenia się za nami są sposobnieyszemi. Y przyięli, iako Chryzostom mowi [3], wszystko to, cokolwiek rzeczono iest o zmartwychwstaniu y o krolestwie niebieskim. Ale iakimże sposobem przyięli? Takim, iako tamże dokłada Chryzostom ś.: «sola (inquit) fide certam de ijs concœperunt fiduciam». Y daley tamże: «Vides, quod illud acceperunt, est expectare et de ijs confidere?» Poty Chryzostom ś. Grzegorz też ś. Nazianzenus, w kazaniu swym, na pochwałę Cæsariusza pisanym, o duszach ludzi sprawiedliwych, z tego świata zeszłych, temi właśnie słowy mowi [4]: «Sapient[i]um verbis adducor, vt credam generosam omnem Deoque charam animam, posteaquam corporis vinculis soluta hinc excesserit, protinus bonum, quod eam manet, persentientem et contemplantem, mirabili quadam voluptate affici et exultare, atque hac vita, velut graui quodam ergastulo fuga, relicta, excussisque compedibus, quibus animi penna deprimi solebat, hilarem ad Dominum suum conuolare beatitudinemque reconditam imaginatione quadam iam percipere». To iest: «Mądrych ludzi powieściami do tego będąc przywiedziony, wierzę, że||(об. 61) każda wspaniała y Bogu miła dusza, gdy z związkow cielesnych rozwiązana stąd odeydzie, na-tych-miast dobro ono, ktore iey czeka, w sobie czuiąc y vważaiąc, dziwney iakieyś roskoszy y wesela zażywa, y żywot ten iako cięszkie nieiakie więzienie opuściwszy, y okowy, ktorymi skrzydła vmysłu ociążane bywać zwykły, z siebie zrzuciwszy, z weselem do Pana swego leci, y szczęśliwości tey, ktora iest iey zachowana, imaginatią, to iest rozmyślaniem nieiakim, iuż zażywa».

Z ktorych to słow, iako też y z wyższey przytoczonych doktorow ś. świadectw, snadnie się każdy resoluować w tym może: iakim sposobem wybrani Boży iuż zapłatę wzięli, to iest, pewnym oczekiwaniem y nieiaką (iako się wyższey rzekło) imaginatią smaku przyszłych zgotowanych sobie roskoszy zażywaiąc.

Odpowiesz mi na to: «Ergo, niemasz żadney miedzy nimi y nami rożności, gdyż y my, mieszkaiąc tu ieszcze na tym świecie, możemy przez wiarę y nadzieią onych niepoiętych, wybranym Bożym zgotowanych, radości zażywać!»

Na to ia tobie odpowiadam: że wielka, y barzo wielka, miedzy ich a naszym oczekiwaniem iest rożność! Inaczey bowiem czeka łaski krolewskiey ten, ktory siedzi w więzieniu; a inaczey ten, ktory wezwany iest od niego na obiad. Nasza, iako Augustin ś. mowi, «via est in periculo, vita in exilio et finis in dubio» («droga w niebespieczeństwie, żywot w wywołaniu y koniec w wątpli||(62)wości»). Onych zasię wybawiona iest dusza od śmierci, oczy od łez y nogi od pośliźnienia. My na tym burz-

[1] въ подлин.: oczekawaniem [2] опечатка: zażjwaiąc [3] на полѣ: Chrysostomus in epistolam ad Hebr. Homil. 73 [4] на полѣ: Nazianzenus in laudem Cæsarij

liwym y straszliwych nawałności pełnym morzu z pracą, płaczem y niebespieczeństwem wielkim żegluiemy; a oni iuż do spokoynego y bespiecznego portu z niewymowną radością przypłynęli, iuż przywroceni są z wywołania do oyczyzny, iuż wyswobodzeni są z ciemnice y wezwani na gody Krola Niebieskiego, gdzie iednak naznaczoney obiadu godziny, to iest niezwiędłey oney w krolestwie niebieskim korony, z weselem oczekiwaią.

A to nie moie są słowa, ale onego wielkiego y zacnego doktora Athanasiusza ś. Ktory iż o tey wszystkiey materiey barzo iawną y znaczną daie nam naukę, zdało mi się to wszystko, co ten ś. doktor na pytanie Antiocha książęcia—gdzieby dusze sprawiedliwych y grzesznych ludzi były—odpowiada, de verbo ad verbum w te moie ksiąszki wpisać, a wpisać ięzykiem Łacińskim dla tego, iż się y w Rzymskich (z inszey miary podeyźrzanych) exemplarzach tak, a nie inaczey nayduią [1]:

«Quæstio 19. At vbinam dicere volumus, quod futuræ sint prius receptæ hominum animæ? Resp. Aliena est et horribilis quæstio et hominibus abscondita. Non enim permisit Deus redire quenquam inde, qui annunciaret, vbi aut quomodo sint illæ a nobis profectæ animæ. Tamen ex scripturis di‖**(об. 62)**scimus, quod peccatorum animæ inferius omni terra et mari existant. Vt inquit psalmus: in tenebris et in vmbra mortis et in lacu infimo. Atque in Iob scriptum est: in terram tenebrosam et opertam mortis caligine, in terram tenebrarum æternarum, vbi non est videre neque lumen, neque vitam hominibus. Iustorum autem animæ post Christi aduentum et mortem (id quod de latrone in cruce didicimus) in paradyso sunt. Non enim propter solam latronis animam Christvs Deus noster paradysum aperuit, sed etiam ob reliquas omnes sanctorum animas. Qvæstio XX. Nunquid igitur receperunt iusti bona sua, et peccatores pænam? Resp. Nequaquam. Attamen gaudium nactæ sunt sanctorum animæ, et ista est fruitio earum particularis, sicut et tristitia, quam peccatores habent, est particulare supplicium. Quomodo enim accersit rex amicos suos, vt secum prandeant; sic et damnatos, vt puniantur. Illi autem, qui ad prandium sunt vocati, gaudent et lætantur coram rege in palatio vsque ad horam prandij; damnati autem in carcere clausi manent, in mœrore et tristitia, vsque dum veniat iudex. Ita tandem intelligere oportet etiam de animabus, quæ istuc a nobis migrauerunt. Qvæstio XXI. Quid igitur, quando nemo (secundum ea, quæ locutus es) neque in regnum, neque in gehennam introiuit, quomodo de diuite contra La‖**(63)**zarum audimus, quod in igne et tormentis existens ad Abraham loquitur? Respon. Dominus omnia de Lazaro et diuite parabolice locutus est, sicut et de decem virginibus, et alijs parabolis. Non enim res gesta Lazari exemplum. Ideoque non vident peccatores in gehenna existentes iustos, qui cum Abraham in regno sunt, nec vicissim cognoscit aliquis proximum suum illic in tenebris habitans».

Ktore to słowa Polskim ięzykiem tak się w sobie maią: «Pytanie 19. Ale gdzie wżdy teraz są dusze ludzi z tego świata zeszłych? Odpowiedź. Trudne y straszliwe tó iest badanie a od ludzi zakryte. Abowiem nie dopuścił Bog ża-

[1] **на полѣ**: Athanasius in quæstionibus ad Antiochum. Tomo 2, pag. 280. Ex officina Commeliniana, anno 1601

dnemu zwrocić się ztamtąd, ktory by oznaymił, gdzie a iako mieszkaią odeszłe od nas dusze. Iednakże z pisma się nauczamy, iż grzesznych dusze w niższym za wszystką ziemią y za morzem mieyscu trwaią. Iako mowi Psalmista: w ciemności y cieniu śmierci y dolinie naygłębszey [1]. Y w księgach Iobowych napisano: do ziemie ciemney y okrytey mrokiem śmierci, do ziemie ciemności wiecznych, gdzie nie może żaden człowiek widzieć ani światłości, ani żywota [2]. Sprawiedliwych zasię dusze po przyściu y śmierci Chrystusowey (czego się z historiey zboyce vkrzyżowanego nauczyć możemy) w raiu są. Abowiem nie dla samey tylko onego zboyce dusze Chrystus Bog ‖(об. 63) nasz ray otworzył, ale y dla innych wszystkich świętych dusz. Pytanie XX. Izali tedy przyięli iuż sprawiedliwi zapłatę swoię, a grzeszni karanie? Odpowiedź. Żadną miarą. Ale iednak wesela zażywaią sprawiedliwych dusze, a zażywaią od części tylko, iako też y grzeszni od części tylko frasunku zażywaią. Iako bowiem wzywa krol przyiacioł swoich do siebie na obiad, tak y potępionych na karanie. Ci tedy, ktorzy są wezwani na obiad, raduią się y weselą przed krolem, aż do godziny obiadu; a potępieni zamknieni w ciemnicy trwaią w troskach y frasunku, aż poki przyidzie sędzia. Tak tedy mamy rozumieć y o duszach, ktore ztąd odchodzą. Pytanie XXI. Coż tedy ponieważ, wedl*a* tych słow, ktoreś wyrzekł, żaden nie wszedł ani do krolestwa, ani do piekła? iakoż mamy rozumieć o tym, cośmy słyszeli o Łazarzu y o bogaczu, iż, będąc w ogniu y w mękach, z Abrahamem rozmawiał? Odpowiedź. Pan wszystko o bogaczu y o Łazarzu mowił pod przypowieścią, iako y o dziesiąci pannach y innych przypowieściach, nie może się bowiem przykład Łazarzow poczytać za rzecz tę, ktora się iuż stała. Y dla tegoż nie mogą grzeszni, w piekle męczący się, widzieć sprawiedliwych, z Abrahamem w krolestwie będących, ani też pozna tam kto bliźniego swego, w ciemno‖(64—S)ściach przemieszkiwaiąc».

Przypatrzże się dobrze, panie Harmoniographe, iaką ten wielki doktor o duszach sprawiedliwych y grzesznych stąd odchodzących ludzi trzyma sententią! Aza nie iawnie y znacznie to twierdzi, że iako dobrzy niebieskiego krolestwa, tak y źli piekielnych mąk ieszcze nie dostąpili; ale ci pod strażą wiecznych ciemności, a owi w rayskich przemieszkiwaią roskoszach, a iż ray z krolestwem niebieskim za iedno rozumiany być nie ma?

Tenże ś. Athanazius, y w tychże do Antiocha quæstiach, temi o tym słowy mowi: «Qvæstio 47. Vbinam locorum paradisum putamus esse? quidam enim Hierosolymis, quidam in cœlis eum statuunt. Responsio. Nullus horum verus est. Et quod Hierosolimæ non sit, testatur Adam, qui in Caluariæ monte iacet, constat autem illum non in paradiso sepultum, sed eiectum. Quod autem in cœlo non sit paradisus, testatur scriptura inquiens: plantauit Deus paradisum in Eden ad orientem. Docet igitur nos, quod ex oriente omnis terræ sit paradisus. Vnde perhibent exquisitiores historici, quod huius rei gratia omnia aromata suauissimi odoris circa orientaliora loca, seu Indiæ fines proueniunt, vtpote quæ sunt vicina paradiso». To iest: «Pytanie 47. Na ktorym mieyscu ray być rozumiemy? iedni go bowiem w Hieruzalem, a drudzy na

[1] Псал. LXXXVII, 7 [2] Іов. X, 21—22

niebie być |(об. 64) powiadaią. Odpowiedź. Żadne z tych mieysce nie iest prawdziwe. Bo iż w Hieruzalem nie iest, świadczy Adam, ktory na gorze Caluariey pogrzebiony leży, a pewnie wiemy, że go nie w raiu pochowano, ale wygnano ztamtąd. A iż też ani na niebie iest ray, świądczy pismo mowiąc: wszczepił Pan ray w Eden na wschodzie słońca. Naucza tedy nas, iż ze wschodu wszystkiey ziemie iest ray. Skąd świadczą celnieyszy historicy, iż dla tego wszystkie zioła naywdzięcznieyszego zapachu około wschodnich krain się rodzą, że tam te mieysca nie daleko są od raiu».

To iest o raiu zdanie ś. Athanasiusza, z ktorym się zgadzaiąc, y ś. Chrisostom, pisząc na ono Chrystusowe słowo, do zboyce rzeczone: «dziś będziesz ze Mną w raiu», iawnie to twierdzi, że ray nie iest onym niebieskim krolestwem, ktorego oko nie widziało y vcho nie słyszało.

A z strony czynienia [1] za vmarłe modlitw, iałmużny y ofiarowania naświętszey ciała y krwie Zbawiciela naszego ofiary,—nie pomawiay nas tym, żebyśmy ie nie pomocnemi być duszam, z tego świata zeszłym, rozumieli; ale y owszem dla tego ie czynimy, żebyśmy mogli przed dekretem vbłagać Sprawiedliwego Sędziego. O czym nadobny tenże Athanasius ś. y w tychże do Antiocha quæstiach rozsądek czyni: «Qvæstio 36. Quid ergo, num sentiunt ali|(65—Sij)qua beneficia etiam peccatorum animæ, cum super illis fiunt conuentus, et peractiones bonorum operum, et oblationum? Respon. Si non aliquo beneficio participarent ex illo, non vtique in cura et exequijs fieret commemoratio. At sicut vitis florescit extra in agro, et odorem eius sentit in vase vinum reclusum, sicque conflorescit etiam ipsum, ita intelligimus peccatorum animas participare aliqua beneficentia ab exangui immolatione et gratificatione pro ipsis facta, sicut Solus ordinat et præcipit, Qui viuorum et mortuorum potestatem gerit, Deus noster». To iest: «Coż tedy, aza doznawaią nieiakiego dobrodzieystwa y grzesznych ludzi dusze, gdy bywaią dla nich zgromadzenia, y odprawowanie pobożnych vczynkow, y czynienie ofiar? Odpowiedź. Ieśli by nie byli stąd vcześnikami nieiakiego dobrodzieystwa, nie było by (od cerkwie) przyięto y tak dalece obserwowane wspominanie ludzi, z tego świata zeszłych. Ale iako winna macica kwitnie na polu, a zapach oney czuie wino w beczkę zawarte, tak rozumiemy y o duszach ludzi grzesznych, że się ucześnikami stawaią nieiakich dobrodzieystw od ofiarowania niekrwawey ofiary y od dawania za nie Bogu modlitw, iako Sam sporządza y roskazuie Ten, Ktory y żywemi y vmarłemi władnie, P. Bog nasz».

Otoż masz przyczynę, dla ktorey cer|(об. 65)kiew Boża za vmarłe modlić się y inne pobożne wykonywać vczynki roskazuie. Ktorą to przyczynę y drugi wielki cerkwie Bożey doktor, Chryzostom ś., acz krotko, znacznie iednak wyraził w onych słowiech swoich [2]: «Cur sacerdotes, vt pro eo velint orare, obsecras? Non ignoro te responsurum, vt mortuus requiem adipiscatur, vt propitium Iudicem inueniat». To iest: «Dla czego (prawi) kapłanow, żeby się zań modlili, prosisz? Nie wątpię, że tak odpowiesz: aby vmarły odpoczynienia

[1] на полѣ: Dla czego za vmarlc modlimy się

[2] на полѣ: Chrizosto[m] w Homiliey 32 na Ewanielią ś. Mattheusza

dostąpił, aby łaskawego Sędziego nalazł».

Mogło by się y innych barzo wiele na to mieysce dowodow z pisma ś. zebrać; lecz dogadzaiąc krotkości czasu a maiąc za to, że y na tych, ktore się przytoczyły, doktorow ś. świadectwach czytelnik dosyć będzie miał,—do wtorey tego rozdziału części przystępuię.

Siodmy [1] tedy w wierze błąd zadaie nam ten niepewny scriptor z tey miary, że nie wierzymy y [2] nie wyznawamy, aby był czyściec, to iest, ogień materialny, w ktorym by się dusze po śmierci czyścić miały. Co mu ia barzo rad pozwalam, że takiego, o iakim tu on pisze czyścu, cerkiew nasza nie wierzy y nie wyznawa. Ale też y to zarazem przydawam, że to czyni non temere, ale dla tey właśnie przyczyny, iż żadnego w piśmie ś. tego to czyścowego ognia fundamentu nie widzi, y ow|(66)szem barzo wiele przeciwnych onemu mieysc vpatruie. Za ktorym to vpatrowaniem y oycowie śś., na piąte powszechne concilium zebrani, tę o czyścu opinią, pod titułem Origenesowey heresiey, potępili. Ktory to Origenes twierdził to y wyznawał, iakoby męki miały być doczesne, a nie wieczne, skłaniaiąc się nieco do zdania o tym dawnych pogańskich philosophow, a osobliwie Platona. Ktory (iako o tym świadczy Euzebiusz) trzy stany ludzi, z tego świata zeszłych, być powiadał: ieden iakoby tych, ktorzy, poczciwie y sprawiedliwie bieg żywota swego na tym świecie prowadziwszy, w polach Eliziyskich y czystych niebieskich pałacach; niezbożni zasię w mękach piekielnych wieczne mieszkanie mieć; ci lepak, ktorzy nie tak barzo y sprośnie grzeszyli, do czasu tylko w tychże mękach piekielnych za grzechy swe pokutować y czyścić się mieli.

To było zdanie onego pogańskiego philosopha Platona, od ktorego ieśli się teraźnieysza papieska o czyścu opinia daleko odstrzeliła — na vważenie to każdego puszczam. A iż to swoie o ogniu czyścowym zdanie w pomienioney «Harmoniey» temi trzema raciami podeprzeć vsiłuie,—pierwsza—słowem apostolskim, ktory mowi [3]: «A ieśli kto buduie na tym gruncie złoto, srebro, drwa, siano, słomę, każdego zbudowanie iawne będzie, abowiem dzień Pański vkaże, bo |(об. 66) w ogniu będzie obiawion; a zbudowanie każdego, iakie będzie, ogień sprobuie. Zostanie li czyie budowanie, ktore na gruncie zbudował, ten zapłatę weźmie; ieśli czyie zbudowanie zgore, szkodę podeymie, a sam będzie zbawiony, wszakże tak iakoby przez ogień». Druga—słowem Chrystusa Pana, Ktory mowi [4]: «Zgadzay się z przeciwnikiem twoim prędko, pokiś iest w drodze, by cię przeciwnik nie podał sędziemu, a sędzia cię wyda słudze, y do ciemnice wsadzony będziesz; zaprawdę powiadam tobie, nie wynidziesz stamtąd, aż się wypłacisz do namnieyszego quadranta albo pieniązka». Trzecia—czynieniem za vmarłe modlitw, dawaniem iałmużny y odprawowaniem innych ceremoniy y dobrodzieystw duchownych, ktorych cerkiew nasza Wschodnia na pamiątkę zeszłych z tego świata ludzi zażywać zwykła,—

tedy mu ia to słońca, da Bog, iaśniey pokażę, że te wszystkie, ktore on za sobą ciągnie racie, nie tylko namnieyszey temu ich o czyścu zdaniu podpory nie czynią, ale y z gruntu prawie go wywra-

[1] на полѣ: O Czyścu [2] этотъ союзъ, вслѣдствіе опечатки, повторенъ [3] на полѣ: 1 Kor. kap. 3 [ст. 12—15] [4] на полѣ: Matt. 5 [ст. 25]

caią. Bo co się dotycze słowa apostolskiego, to iż nie tylko by namniey temu ich zmyślonemu czyścowemu ogniu nie pomocne, ale y iawnie przeciwne iest—iaśnie to vkazuią wykłady na to mieysce doktorow ś. Iedni bowiem z nich przez ten ogień rozumieią vciski y dolegliwości, ktory‖**(67)**mi wierni Boży na tym świecie polerowani bywaią,—ktorą sententią mianowicie trzyma Augustynus y Gregorius. Drudzy zasię, iako Ambrozius y Theodoretus, ogień on, ktory w dzień on ostateczny sądu generalnego wszystek świat ogarnąć ma, rozumieią, a okazyią tego biorą z słow ś. apostoła Piotra [1], ktory pisze o zatopieniu w dzień sądny wszystkiego świata ognistym potopem, y słow Daniela proroka, ktory mowi [2]: «widziałem, gdy Starodawny siadł na maiestacie, a rzeka ognista płynęła przed sądem Iego».

Tak tedy pisze o tym Theodoretus et Oecumenius [3]: «In die aduentus Domini erit acris et vehemens examinatio, et eos quidem, qui recte vixerunt, tanquam aurum et argentum reddet ignis splendidiores; eos autem, qui iniquitatem fecerint, instar ligni et fœni et stipulæ comburet. Doctor autem, qui quæ oportet docuerit, non luet pænas, sed salute dignus habebitur». To iest: «W dzień przyiścia Pańskiego będzie ostre y silne doświadczenie, y tych, co dobrze na tym świecie żyli, iako złoto y srebro ogień iaśnieyszych okaże; onych zasię, ktorzy złości płodzili, na kształt drzewa, siana y słomy popali. A nauczyciel, ktory tego co przystoi vczył, nie będzie karany, ale zbawienia godnym się być pokaże». Poty Theodoretus y Œcumenius.

Z ktoremi się też właśnie zgadzaiąc y Ambrosius, tak o tym w wy‖**(об. 67)**-kładzie na psalm 36 pisząc, mowi [4]: «Post consummationem sæculi hoc futurum est baptisma, quando per caminum ignis iniquitas exuretur, ut in regno Dei fulgeant iusti sicut sol in regno Patris sui. Et si aliquis vt Petrus sit, vt Ioannes, baptisabitur hoc igni». To iest: «Po skończeniu tego świata to będzie krzczenie, gdy przez komin ognisty złość będzie wypalona, aby sprawiedliwi łsnęli się iako słońce w krolestwie Oyca ich. Y ieśli by kto był, lub Piotr, lub Ian, będzie się krzcił tym ogniem». Poty Ambrozius. Ktory ieśli w tych swoich słowiech namnieyszą o czyścu wzmiankę [5] czyni—każdy, kto te iego wszystkie słowa dobrze v siebie vważy, obaczyć snadnie może.

P.p. bowiem Rzymianie to twierdzą: «Że teraz przede dniem sądnym dusze same bez ciała iedne się w piekle męczą, drugie w czyścu poleruią, trzecie w niebie kroluią». A ci aż po dokończeniu świata iako okazanie się mianowanego ognia, tak y przyięcie za zasługi zapłaty vkazuią. Ku temu p.p. Rzymianie powiadaią to: «Że się do tego ich czyścowego ognia dostaią tylko ci, ktorzy ani nieba, ani piekła nie zasłużyli». Ci zasię piszą, że wszyscy przez tę ognistą rzekę, tak grzeszni, iako y sprawiedliwi, ci na potępienie, a owi na vwielbienie prowadzeni być maią.

O ktorey to quæstiey ia tu na ten czas, dla ciasnego placu, szeroko nie dis*z*kuruiąc, dwa tu tylko znaczne na to pomienione apostol‖**(68—𝕮)**skie słowo wielkich kościelnych doktorow wykłady

[1] на полѣ: 2 Petr. cap. 3 [ст. 5—7] [2] на полѣ: Daniel, kap. 7 [ст. 9—10] [3] на полѣ: Theodoret. et Oecumenius 1 ad Cori. cap. 3 [4] на полѣ: Ambrosius in Psal. 36 [5] опечатка: wz*w*iankę

przytoczę, a mianowicie Chryzostoma y Hieronyma ś. Z ktorych pierwszy taki na to apostolskie mieysce wykład czyni, mowiąc [1]:

«Est autem id quod dicitur: si quis habet malam vitam cum fide recta, non defendet eum fides, quo minus puniatur ardente opere, illud autem arserit, hoc est—non tulerit ignis impetum». Y trochę niżey: «Ille autem saluus erit, sic tamen, quasi per ignem. Hoc est autem quod dicit: non ipse quoque ita peribit, ut opera, redactus ad nihilum, sed manebit in igne; salutem itaque rem vocat, propterea adiecit—quasi per ignem. Nam nos quoque solemus dicere: saluum est igne—de ijs, quæ non comburuntur, nec statim in cinerem rediguntur. Ne enim quoniam ignem audiuisti, existimes eos, qui vruntur eo, redigi, vt non consistant. Si autem supplicium quoque salutem vocet, ne mireris: solet enim ipse in ijs, quæ male sonant, vti pulchris nominibus, et in bonis contrarijs». To iest: «Ieśli kto ma dobrą wiarę a zły żywot, nie obroni go wiara, żeby nie miał być karany w ten czas, gdy vczynki gorzeć będą, nie mogąc znieść nawałności ognia». Y trochę niżey: «A on sam zbawiony będzie, tak iednak, iakoby przez ogień. Co się ma tak rozumieć: iż sam nie tak zgore, iako vczynki, żeby się miał wniwecz obrocić; ale będzie trwał w ogniu, ktorą to rzecz zba‖**(об. 68)**wieniem nazywa, dla tego dołożył—iakoby przez ogień. Abowiem y myśmy zwykli mowić: zbawiono iest ogniem—o tych rzeczach, ktore nie mogą zgorzeć y zaraz się w popioł obrocić. Abowiem iżeś vsłyszał ogień, abyś nie rozumiał, żeby ci, ktorzy tym ogniem paleni będą, wniwecz się mieli obrocić. A ieśli karanie zbawieniem nazywa, nie dziwuy się: zwykł bowiem on w rzeczach tych, ktore niedobrze brzmią, nadobnych tytułow vżywać, a w tych, ktore są dobre, przeciwnych».

Hieronym zasię ś., z tymże Chryzostomowym zdaniem się zgadzaiąc, temi o tym słowy mowi [2]: «Deus ignis consumens est, vt lignum, fœnum, stipulam, arsura in die iudicij». To iest: «Bog ogień pożyraiący iest, iako drwa, siano, słomę, ktore będą gorzeć w dzień sądny». Tenże na drugim mieyscu [3]: «Si quis igitur habeat in conscientia sua zizania, quæ inimicus homo dormiente patrefamilias superseminauit, hæc ignis exuret, hæc vorabit incendium, et omnium sanctorum oculis eorum supplicia monstrabuntur, qui pro auro, argento et lapide precioso ædificauerunt super fundamentum Domini fœnum, ligna, stipulam, pabulum ignis sempiterni». To iest: «Ieśli tedy kto będzie miał na sumnieniu swym kąkol albo plewy, ktore nieprzyiacielski człowiek śpiącemu gospodarzowi nasiał, to ogień spali, to pożrze on ‖**(69—𝕮ij)** wielki pożar, y wszystkich świętych oczom onych męki okazane będą, ktorzy miasto złota, srebra y kamienia drogiego budowali na fundamencie Pańskim siano, drwa, słomę, pokarm ognia wiekuistego».

Widzisz tedy, iako się barzo ten doktorow ś. wykład z waszą o czyścu opinią nie zgadza! Co bowiem wy twierdzicie, że to o doczesnym czyścowym ogniu apostoł mowi, to oni iawnie wyznawaią, że to o wieczney piekielney męce rozumieć się ma! Co wy vdaiecie, że się to teraz przed sądem wykonywa, to oni, przeciwne temu barzo zdanie trzymaiąc, twierdzą, że to aż po skończeniu świata y onym

[1] на полѣ: Chrisosto. in epist. 1 ad Cor. Homilia 9, ca. 3 [2] на полѣ: Hieronym. in Daniel. cap. 7 [3] на полѣ: Idem in Esaiam cap. 66

generalnym Naywyższego Sędziego dekrecie wykonano być ma!

Przystępuię do wtorego o czyścu Harmoniographowego argumentu, ktory sklecić vsiłuie z słow Chrystusa Pana, Ktory napomina [1], aby każdy, poki iest na drodze, zgadzał się z przeciwnikiem swoim, by go przeciwnik nie podał sędziemu, a sędzia słudze, a tak by go wsadzono do ciemnice, skąd nie wynidzie, aż się wypłaci do namnieyszego quadranta albo pieniąszka. Tedy y to, iż tey waszey o czyścu opiniey nie tylko by namniey nie pomocne, ale y przeciwne iest—łatwiuchno się tego każdy z wykładu też na to mieysce doktorow ś. nauczyć może. Bo przez to więzienie nie rozumie żaden z nich czyśca, ale wieczne męki piekiel||**(об. 69)**ne, a przez słowko donec abo «aż poki»—nie doczesność, ale wiekuistość męki każdy z nich na tym mieyscu rozumie.

Dawszy tedy pokoy Græckim, twoich czterech własnych Łacińskich doktorow na świadectwo przywiodę. Tak tedy na to mieysce pisze ś. Ambrosius [2]: «Hunc magistratum tibi et iudicem monstrat, quem monstrauit et accusatorem, et ostendit, quando sit reuelandus: in die, inquit, qua iudicabit Deus occulta hominum, secundum euangelium meum, per Iesum Christum Dominum nostrum. Hic igitur est iudex Iesus Christus, per Quem occulta redarguuntur, et impij operis pœna mandatur. Vis scire Christum esse iudicem, qui exactori tradit et in carcerem mittit? Ipsum interroga, immo Ipsum lege in Euangelio dicentem: tollite hunc et mittite in tenebras exteriores. Exactores quoque Suos Ipse monstrauit, alio loco dicens: sic erit in consummatione sæculi, exibunt angeli et segregabunt malos de medio iustorum et mittent eos in caminum ignis, hic erit fletus et stridor dentium». To iest: «Tego tobie vkazuie sędziego, ktorego vkazał y oskarzyciela, y daie znać, kiedy się ma obiawić: w dzień, mowi apostoł, w ktory będzie Bog sądził skrytości ludzkie, według ewanieliey moiey, przez Iezusa Chrystusa Pana naszego. Ten tedy iest sędzia Iezus Chrystus, przez Ktorego skryte rzeczy obiawione będą, y niezbożne vczyn||**(70)**ki karanie podeymą. Chcesz wiedzieć, że Chrystus iest sędzia, ktory słudze oddaie y do więzienia odsyła? Onego pytay, albo raczey Onego czytay, w Ewanieliey mowiącego: weźcie tego y wrzućcie go do ciemności wiecznych. Sługi też Swoie On Sam vkazał, gdy mowi: tak będzie na skończeniu wieku, wynidą aniołowie y odłączą złych z pośrzodku dobrych y wrzucą ie do pieca ognistego, tam będzie płacz y zgrzytanie zębow».

Tertullianus zasię, o tymże w Ewanieliey wspomnionym więzieniu pisząc, mowi [3]: «Non dimitteris, nisi modico quoque delicto mora resurrectionis expenso». To iest: «Nie będziesz wypuszczony, aż namnieyszy grzech w czas zmartwychwstania będzie vważony». Tenże na drugim mieyscu [4]: «Ne inferos experiatur vsque ad nouissimum quadrantem exacturos». To iest: «Aby nie doznał piekła, ktore by na nim aż do namnieyszego kwartnika wypłacenia potrzebowało».

Augustin zasię ś., na to Ewanieliey ś. mieysce pisząc, temi słowy mowi [5]: «De illa Domini sententia—non exies inde, donec reddes nouissimum quadrantem—

[1] на полѣ: Matt. 5 [ст. 25—26] [2] на полѣ: Ambrosius in cap. 12 Lucæ, lib. 7 [3] на полѣ: Tertullian. De anima, cap. 35 [4] на полѣ: Idem, De Resurrect. carnis, ca. 42 [5] на полѣ: Augustinus, De octo quæstionibus ad Dulcitium, tomo 4, foli. 153

respondere mihi necesse non fuit, cum tu iam ipse quæstionem similem ex Euangelij lectione soluisti, vbi scriptum est: non cognouit eam, donec peperit filium suum primogenitum». To iest: «O tey Pańskiey sentenciey—nie wynidziesz stamtąd, aż się wypłacisz do ||(об. 70) namnieyszego kwartnika—odpowiadać mi nie była potrzeba, gdyżeś ty iuż podobną z ewanielskiego textu quæstią rozwiązał, gdzie napisano iest: nie poznał iey, aż porodziła syna swego pierworodnego».

Dyonisius zasię Carthusianus tymi o tym słowy mowi [1]: «In carcerem, id est in lacum inferni mitteris, in tenebras exteriores, donec reddas nouissimum quadrantem, hoc est, nunquam redimeris, quia in inferno nulla est satisfactio». To iest: «Do więzienia, to iest, do doliny piekielney wrzucony będziesz, do ciemności zewnętrznych, aż oddasz ostateczny kwartnik, to iest, nigdy się nie będziesz mogł odkupić, ponieważ w piekle nie masz żadnego dosyć vczynienia».

Co się dotycze trzeciey waszey raciey, to iest czynienia za vmarłe modlitw y excequowania innych pobożnych vczynkow, tedy iż w pierwszey tego rozdziału części przystoynyć na to respons iuż iest vczyniony, tego ia tu repetować bezpotrzebnie nie chcąc, takim ten szosty rozdział sposobem concluduię:

Z tych wszystkich, ktore się tu przytoczyły, dowodow y świadectw pisma świętego pokazuie się to słońca iaśniey: iż iako potępionych dusze doskonałey męki, tak y sprawiedliwych doskonałey zapłaty y poiedynkowey koronaciey ieszcze nie przyięli, ale się to oboie ||(71) aż po onym generalnym ostatecznym Naywyższego Sędziego dekrecie wykonać y exekwować ma. Pokazuie się też y to, iż żadnego czyścowego ognia niemasz, w ktorym by się teraz dusze same bez ciała czyścić y polerować miały. «Ale tu się na tym świecie», iako Grzegorz święty Nazianzenus mowi, «poleruiemy vciskami y kłopotami, abowiem tam mękam, a nie czyszczeniu, czas iest» [2].

||(об. 71) Rozdział VII.

W ktorym się zamyka odpowiedź na słowa rzkomo Gennadiusza, patryarchy Constantinopolskiego, ktoremi przemożenie bram piekielnych przeciwko cerkwi Orientalney z odmiany doczesnego szczęścia miarkuie.

Wywiodszy to rzkomo ten pan Harmoniograph, iż się w artykulech, do wyznania wiary należących, y innych obrzędach y ceremoniach Grecka cerkiew z Rzymskim kościołem zgadza, z tym się teraz, acz niechcąc, wynurzył, iż nie dla tego to czynił, aby miał tego tym obudwu religiam życzyć, żeby iako ta, tak y owa, z praw, wolności y swobod swoich się wesełąc, wcale y nienaruszenie zostawać y w spokoynym nabożeństwa vżywaniu iedna drugiey rowna być miała; ale dla tego, żeby, nic w Greckiey cerkwi takiego, co by nad Rzymski kościoł w sobie miała, być nie vkazawszy, a zatym z drugiey strony naganę, acz niesłuszną (iako się, da Bog, pokaże) iey dawszy, tym snadniey nas wszystkich od niey oderwać a do Rzymskiego, ktorego tak barzo zaleca, kościoła przywabić mogł. Czego gdzie by przyznać

[1] на полѣ: Dyonisius Carthusianus in Matthæ. cap. 5, art. 10 [2] въ концѣ страницы помѣщено небольшое типографское украшеніе

nie ‖(72—𝔙) chciał, same to iawnie y znacznie wyświadczaią, na tym mieyscu przezeń położone, słowa, ktoremi przemożenie bram piekielnych z odmiany doczesnego szczęścia niesłusznie przeciwko Græckiey cerkwi miarkuiąc, a sam tylko Rzymski kościoł, z tey miary, iż iest naymożnieyszy, za prawdziwy vdaiąc, znamienitą do tego drogę ściele, aby nie tylko z gruntu wszystkie starożytney religiey naszey fundamenta wywrocone, ale y pamiątka iey z ziemie wygładzona była.

Co abyśmy tym snadniey vważyć mogli, porządnie wszystkim tego iego vdania punktom przypatrować się, za pomocą Bożą, będziemy.

A naprzod chcie*y*my weyźrzeć w personę, pod ktorey titułem te swoie na cerkiew Orientalną bluźnierstwa światu publikować vmyślił. Mianuie go «Gennadiuszem, patriarchą Carogrodzkim», zapomniawszy podobno, iaka na to (iednomyślney iego braci) replika w ksią*sz*kach, imieniem ludzi starożytney religiey naszey w roku 1596 wydanych, iest vdziałana. Aza bowiem pewnymi y potężnymi dowody y coniekturami to się tam nie pokazało, iż Gennadiusz (ktory na synodzie Florentskim nie patriarchą Carogrodskim, ale sekretarzem był Paleologa cesarza) nie tylko bluźnierstw tych na cerkiew Orientalną pisać nie myślił, ale y przeciwne temu scripta iego się nayduią? Aza y to tamże nie iest ‖(об. 72) wynurzono, że te scripta nie Gennadiusz, ale ieden mnich, z Zacynthu rodem, spisawszy, pod tytułem iego na świat puścił? Aza nakoniec ten z strony Gennadiusza respons temi słowy tam nie iest concludowany: «Byśmyć dobrze y to, czego się napierasz, przyznali, iako wedl*a* prawdy przyznać nie możemy, że to wszystko Gennadiusz, patriarcha Constantinopolski, pisał, co mu ty przypisuiesz, azaż byśmy cię temi słowy potkać słusznie nie mogli: szkoda, żeś y Łuckiego y Włodzimierskiego władyki na świadectwo przeciw nam nie przytoczył, bo y to też tacy apostatowie, iako y Gennadiusz był, y także by, iako y Gennadiusz, albo y lepiey w notę tey materiey trafili»?

Widzisz tedy, Harmoniographe, iak słaba a nożem prawdy iuż porzniona sieć na vłowienie ryb, w Chrystusowey sadzawce wychowanych, od ciebie iest rozciągniona! A szkoda, żeś y drugiego z Isidorowego dowodu vplecionego kosza przy teyże sieci nie zasadził: wygrał byś był tak wiele, iako y teraz! A słuszniey daleko mogł byś go na świadectwo przeciwko nam przytoczyć! Bo iż każde stworzenie z rownego y podobnego sobie się weseli. Ktoż, proszę, teraźnieyszym cerkwie Wschodniey apostatom podobnieyszym iest nad Isidora?! A to ze dwu nawięcey miar: pierwsza, iż się on mianował naszym Ruskim metropolitą, chocia go drudzy (tak iako ‖(73—𝔙ji) y teraźnieyszego) tym być nie przyznawali; druga, iż iako on dla bogactw y dla pompy tego świata małą Chrystusowey trzody gromadą wzgardził,—tak y teraźnieyszy wielebni władykowie, dla marności tego świata, dla pychy, dla mieysca w senacie, matki swey cerkwie Wschodniey (ktora ich, na łonie swoim wychowawszy, tak znamienitych, ktoremi wzgardzili, dobrodzieystw była domieściła) odstąpili. Tego to tedy było wam we wszem podobnego Isidora na świadectwo przeciwko nam przytoczyć, zwłaszcza, iż on tey waszey zawołaney na synodzie Florentskim vniiey nie podleyszym był forytarzem. Lecz podobnoście go dla tych dwu przyczyn nie wspomnieli: pierwsza, iż nie długo w tym srebrze, za przedażą Chrystusowey cerkwie wziętym, korzystował, y

skończenie takie, iakiego postępki iego były godne, odniosł; druga, iż y vnia ta, ktorey on po niemałey części był authorem, iako się prętko wznieciła, tak y nie długo świeciła. Co y z pierwszego tey odpowiedzi naszey rozdziału zrozumieć nie trudno.

Lecz do rzeczy się wracaiąc, same te pomienionego Gennadiusza słowa krociuchno vważyć (a to dla lepszego w tey rzeczy resolwowania się) potrzeba. Bo iako drzewo z owocu, tak y tego Gennadiusza, ieśli był prawdziwym y niezmyślonym patryarchą Constanti-‖**(об. 73)**nopolskim, z samych tu przytoczonych słow iego poznać każdy może. Dla czego summę tego to rzkomo Gennadiuszowego mowienia położywszy y respons na nie, acz krotki, prawdziwy iednak, vczyniwszy, rozsądkowi tego y przyszłego wieku poddam: abyś, czytelniku łaskawy, iak grzeczna w tey iego argumentaciey iest connexia, obaczył, a obaczywszy—na iak słabym tak wielka machina zbudowana iest fundamencie—vważył.

To tedy iest iego propositia: «Cerkiew Grecka prawdziwą Bożą cerkwią, przeciwko ktorey bramy piekielne nie przemogą, nazwana być nie może». Czego tym argumentem dowodzi: «że nie tylko paszczeki heretyckie, ale y miecz Turecki wiarę Grecką zwoiował». A ten argument temi zasię raciiami wspiera: «Że, za zwoiowaniem przez Turka Greciey, od niego potwierdzenie na stany duchowne brać, za niego Boga prosić, nie takiego, iako narod wolny, szczęścia, roskoszy, dostatkow y bespieczeństwa (zwłaszcza w odprawowaniu nabożeństwa) zażywać, na-ostatek, prześladowania y vrągania odnosić muszą. W Rzymskim kościele, iż takiego nieszczęścia niemasz, ale przeciwne temu rzeczy się nayduią, ergo—za kościoł prawdziwy y ten, przeciwko ktoremu bramy piekielne nie przemogły, rozumiany być ma».

Na to wszystko abym dostateczny y porządny respons mogł vczynić, na dwie go części rozdzielę. W pierwszey pokażę mu to, iż paszczeki heretyckie nigdy cerkwie Wschodniey (iako on vdaie) nie przemogły. W drugiey zasię będzie mu się to wywodziło, iż miecz Turecki sumnienia ludz‖**(74)**kiego, a pogotowiu—prawdziwey do Boga wiary nie zwoiował.

Co się tedy pierwszey [1] rzeczy dotycze, pytam cię, Harmoniographe: co ty przez kacerskich paszczek cerkwie przemożenie rozumiesz? Ieśli to, aby heresią iakąż kolwiek pokalana być miała—barzo się na tym mylisz, y nigdy tego nie tylko sam, ale y ze wszystką swoią cechową bracią nie dowiedziesz, aby prawdziwego oblubieńca prawdziwa małżonka cerkiew (mowię) Wschodnia szatę, ktorą przyięła, wiary niepodeyźrzaney, z naywyższey theologiey vtkaną, iaką kolwiek kacerstwa zmazą pokalać miała. Vważ to bowiem sam: ktorey cerkwi podobnieysza, ktorey przyzwoitsza błądzić y w kacerskie labirinty wpadać? Ieśli cerkwi Græckiey, ktora gościńcem prawym, gościńcem krolewskim, acz barzo ciasnym, iednak vtorowanym od Chrystusa Pana y prawdziwych Iego naśladowcow, ni na lewo, ani na prawo z drogi się nie zbiiaiąc, do gorniego Hieruzalem syny swe prowadzi, ktora ni w czym postanowienia Zbawiciela swego, postanowienia błogosławionych Iego zwolennikow, postanowienia oycow śś., postanowienia siedmi conciliow głownych, Duchem Ś. zebranych, nie narusza, nie odmienia y w namniey-

[1] на полѣ: 1

szym punkcie nie odstępuie, nic na-ostatek do nich nie przydaiąc, nic nie odeymuiąc, iako słońce iednakim zawsze prawdy [(об. 74) promieniem świeci? Czyli waszemu Rzymskiemu kościołowi, ktory co-rok, to wiarę odmienia, co-miesiąc, to iey poprawuie, iedne dekreta stanowi, drugie kasuie, zabronione na pierwszych synodach rzeczy roskazuie, a pozwolone przeklęctwu oddaie, albo w cudzych swoie, albo w swoich cudze nauki potępia?

Zadasz mi to podobno: że byli pod czas niektorzy patriarchowie Wschodni hæretykami? Przyznawam. Ale y ty też przyznać mi to musisz, że ich nigdy na tych stolicach nie cierpiano, ale skoro, iedno ta szkodliwa hæresiey iskierka przez kogo kolwiek, bądź to świeckiego, bądź przełożonego wzniecać się poczęła, na-tych-miast od oczu wnętrznych, łaską Ducha Ś. oświeconych, obaczona, na-tych-miast wodą prawdziwey pisma ś. nauki zalana, zagaszona y wniwecz obrocona była, na-tych-miast author iey, ieśli się vpamiętać nie chciał, iako członek zgniły, od żywego y zdrowego cerkwie Chrystusowey ciała mieczem duchownym odcięty, a na iego mieysce drugi prawdziwy y niepodeyźrzany pastyrz był subrogowany. A zaż tu tedy cerkiew Wschodnia nagany iakiey godna? Aza nie więtszą od Boga y ludzi chwałę stąd odniosła, że nic w pośrzodku siebie złego, nic smrodliwego, nic zdrowe członki zarażaiącego cierpieć nie chcąc, precz od siebie wyrzucała, zwłaszcza iż to mieysce dobrym y pra(75)wowiernym sukcessorem bywało zawsze napełnione?

Aza nie o tey to cerkwi y Augustin ś. mowi [1]: «Ipsa est ecclesia sancta, ecclesia vna, ecclesia vera, ecclesia catholica, contra omnes hæreses pugnans, pugnare potest, expugnari tamen non potest. Hæreses omnes de illa exierunt, tanquam sarmenta inutilia de vite præcisa; ipsa autem manet in radice sua, in vite sua, in charitate sua, portæ inferorum non vincent eam». To iest: «Ta iest cerkiew święta, cerkiew iedna, cerkiew prawdziwa, cerkiew powszechna, przeciwko wszystkim kacerstwom walcząca, walczyć może, ale zwalczona być nie może. Hæresiæ albo kacerstwa wszystkie od niey wyszły, y iako gałązki niepotrzebne od winney macice są oderznione; a ona trwa w korzeniu swoim, w winney macicy swoiey, w miłości swoiey, bramy piekielne nie zwalczą iey».

Aza tedy nie możesz tego y z tych Augustinowych słow zrozumieć, iż nie ta iest Chrystusowey łodki przyzwoitość, żeby żadnemi przeciwnemi nawałnościami oppugnowana nie była, ale ta, że nigdy przez nie pogrążona być nie miała? Nie ten ma cerkiew Boża przywiley, żeby żadne na nię kacerskich hufow naiazdy nie szturmowały, ale ten, że iey nigdy nie tylko przemoc, zwyciężyć, ale y zaszkodzić by namniey nie mogły. Nie zaszkodziły bowiem zaprawdę, nie za(об. 75)szkodziły cerkwi Bożey te kacerskie szturmy, ale ieszcze barziey dopomogły. Bo iako w rzeczach świetskich nie ten sławy y pochwały dostępuie, ktory, w pokoiu zawżdy siedząc, żadnego od nieprzyiacioł szwanku nie podeymuie; ale ten, ktory, mężnie na placu z nieprzyiacielem się potkawszy y śmiałym sercem a potężną ręką hufy onego przebiiaiąc, z całym zdrowiem y poczesnym tryumphem do oyczystego gniazda się wraca. Tak y cerkiew Chrystusowa: w ten czas, gdy naypotężniey-

[1] на полѣ: Augustinus—De Symbolo ad catechumenos, lib. 1, cap. 5

sze hæretyckich naiazdow hufy na nię szturmowały, naybarziey się z odniesienia chwalebnego z nich zwycięstwa y triumphu vwielbiła; tym się naywięcey ten prawdy Bożey płomień rozżarzył, im naywiętsze przeciwko iemu wiatry powstawały; y tym iaśnieysze to cerkwie Bożey złoto się okazało, gdy tym iadowitym przeciwności ogniem doświadczone y sprobowane było. Przeto y w Obiawieniu Iana ś. [1] nie dla tego Epheską cerkiew Duch Ś. zaleca y pochwala, że żaden się tam hæretyk, żaden fałszywy prorok nie pokazał; ale «iż tych wszystkich mianuiących się apostołami, a w rzeczy samey kłamcami będących, doświadczyła, sprobowała y cierpieć nie chciała». Widzisz tedy, że żadney patriarchij stolica herezyią zeszpecona nie była, bo chocia się ktory na niey heretyk pokazał, na-tych-miast z więt‖(76 — Ꙋ)szym prawdy Bożey obiaśnieniem był od niey oddalony; a ona czystą y niepokalaną została.

Ale niech to tak będzie, iako ty niesłusznie twierdzisz: że ta stolica, na ktorey się patriarcha hæretyk okazał, zmazą hæreziey pokalana była. Tedy przedsię nie idzie to za tym, aby wszystka nasza cerkiew Wschodnia przemożenie paszczek kacerskich z tey miary na sobie odnosić miała. A to dla tey przyczyny: że nie mamy iednego naywyższego na tym świecie past*y*rza, na ktorym byśmy fundament wiary y zbawienia naszego zasadzać y onego powszechną kościoła głową (iako wy czynicie) mianować mieli. Ale mamy czterech zwierzchnieyszych w religiey naszey pasterzow, z ktorych nigdy y ni w czym ieden nad drugiego więtszey sobie władzy y iurisdikciey nie przypisuiąc, braterskiey miedzy sobą miłości y Christusowey pokory zażywaią. A tych nie za głowę powszechną, ale za przednieysze w cerkwi Chrystusowey członki poczytamy: tak iż chocia by ieden z nich nie tylko sam w głęboką kacerstwa dolinę wpadł, ale y wszystkę rządzeniu stolice iego podległą trzodę do teyże przepaści zatargnął, nie mogło by to iednak generalnemu cerkwie Wschodniey nazwiskowi by namniey szkodzić. Bo by trzey ieszcze, iemu we wszem rowni, past*y*rze, od tey hæretyctwa zmazy wolni, pod prawdziwą y nieśmiertelną cer‖(об. 76)kwie ś. Głową Chrystusem Zbawicielem naszym zostali. Ale w waszym Rzymskim kościele iż iest ieden naywyższy past*y*rz, iedna widoma głowa y widomy wiary waszey fundament, tedy gdzie by ta głowa poczęła falować, musiało by y wszystko ciało ten szwank na sobie odnosić; gdzie by ten fundament iakokolwiek był naruszony, musiało by się y wszystko budowanie obalić; gdzie by ten ieden naywyższy past*y*rz z drogi zbawienney zbłądził, musiała by się y wszystka iego trzoda po lesiech rozmaitych błędow y niedowiarstwa błąkać!

Widzisz, do czego się tu rzeczy zanoszą, Harmoniographe! Widzisz, że swoim własnym orężem nie za długo, da Bog, pokonany będziesz! Bo skoro się pokaże to, że ktoryż kolwiek stolice Rzymskiey papież lub to hæresią, lub podobnym iey strony wiary (a mogę rzec—y obyczaiow) błędem był vwikłany; tedy to za tym, według twego samego wyższey mianowanego argumentowania, koniecznie iść musi, iż tym wszystkim hæresiam, błędom y defektom, ktore ten wasz naywyższy past*y*rz a widoma głowa w sobie miała, y wszystkie kościoła waszego członki koniecz-

[1] на полѣ: Apocalyp. cap. 2 [ст. 2]

nie podlegać musieli. A zatym to się inferuie: że wiara Rzymska, przeciwko ktorey paszczeki hæretyckie przemogły, prawdziwą nie iest.

Rzeczesz przedsię: że tego nie dowiodę, aby ktory papież przywarę hæresiey y ||(77—𝔍ij) podobnego iey błędu w sobie miał? A ieśli się to pewnymi y wiary godnymi świadectwy słońca iaśniey pokaże,—co mi na to odpowiesz? Nic innego po tobie nie potrzebuię, iedno żebyś argumentu swoiego, wyższey zadanego, nie odstępował.

Pokazał bym ci tu z swoich Græckich y Słowieńskich ksiąg siła, a prawie bez liczby, ku temu należących dowodow; lecz, widząc, iż ci iako wiara, tak y pismo Łacińskie barziey, niż Græckie, smakuie, pokazuięć z twoichże własnych Łacińskich pisarzow [1]: Liberiusza papieża [2], ktory był Arrianem; pokazuię Marcellina papieża, ktory iawnie bałwanom ofiarował; pokazuię Anastaziusza papieża, ktory z Photynem hæretykiem przestawał, y dla tego od duchowieństwa swego był opuszczony; pokazuię Hildebrandina papieża, ktory nie tylko za heretyka, ale y za iawnego złoczyńcę na concilium Bryxinskim iest osądzony [3]; pokazuię Eugeniusza IV, ktory też za złoczyńcę y iawnego hæretyka iest vznany y potępiony na synodzie Bazyliyskim [4], z ktorego synodu list pisany ma w sobie te słowa: «że siła papieżow w błędy y kacerstwa wpadało», czytamy.

A ieślibyś na to ieszcze nieiakie wykręty naydował y synodom tym, iako partikularnym, a nie głownym, chciał nieiako authoritatem vwłoczyć,—pytamże cię: na szostym Constantinopolskim ge||(об. 77)neralnym synodzie [5] aza pospołu z innemi hæretykami y Honorius, papież Rzymski (za to, że był monothelitą [6]), nie iest potępiony? A tu będę rad widział, iako mi się wykręcisz! Bo ieślibyś chciał temu fałsz zadać, nie możesz: gdyż in «Tomis Conciliorum», przez waszeyże Rzymskiey religiey adhærentow z druku po Łacinie wydanych, to się nayduie. Ieślibyś też co przeciwko sędziom, ktorzy ten na niego dekret ferowali, chciał mowić,—y toć za słuszny argument nie poydzie: bo się to na głownym, ze wszystkiego świata zebranym, synodzie działo!

Mogł bym ci tu przypomnieć y innych, [w] ktorych acz nie hæresie, iednak hesiom podobne, a mogę rzec—rowne błędy się naydowały. A mianowicie: mogł bym tu wspomnieć Syluestra papieża [7], ktory był czarnoksiężnikiem, y za vsługą szatańską, ktoremu się był oddał, papieżem został. Mogł bym wspomnieć y Iana VIII, ktory dziecię na processiey (iako wszystkie świadczą historie) vrodził. Mogł bym wspomnieć Iana XIII, ktory dusz ludzkich nieśmiertelności nie wierzył, iako o tym świadczy concilium Constantiense, gdzie się te miedzy innemi słowa nayduią [8]: «Item, quod dictus Iohannes papa 13 vixit et pertinaciter credidit animam hominis cum corpore humano mori et extingui, ad instar animalium brutorum; dixitque mortuum semel esse etiam in nouis||(78)simo die minime resurrecturum». To iest: «Iż też mianowany Ian 13 papież mowił y vpornie twierdził, że dusza człowiecza z ciałem pospołu vmiera y

[1] на полѣ: Alphons. contra hæret. lib. I, cap. 4. Conci. tomo I in vita Marcelli, distinct. 19. Anastasius Albas Vesperus in Chronicis [2] опечатка: pepieża [3] на полѣ: in Decret. Concil. Basiliensis [4] на полѣ: Concil. Basilien. in epistola syn[od.] [5] на полѣ: Concil. 6 Constantinopol., act. 13, pag. 373 et 379 [6] опечатка: monotholitą [7] на полѣ: Holcore in lib. ca. lect. 189 [8] на полѣ: Session[e] 11, 1060 pag.

ginie, na kształt niemych zwierząt. Mowił też, że ten, ktory raz vmarł, y w dzień on ostateczny żadną miarą z martwych nie powstanie». Na ktorym to synodzie y dekret [1] przeciwko temu Ianowi papieżowi, iako przeciw heretykowi, simoniakowi, cudzołożnikowi, rozproszycielowi dobr kościelnych etc., iest vczyn[i]ony. Mogł bym wspomnieć y onego, o ktorym wasze Łaciński doktor ś. Bernhardus [2] temi słowy mowi: «Bestia illa de Apocalypsi, cui est datum os loqui blasphemias et bellum gerere cum sanctis, Petri cathedram occupat, tanquam leo paratus ad prædam». To iest: «Bestia ona, ktorą widział Ian ś. w Obiawieniu, ktorey dane były wargi mowić bluźnierstwa y walczyć z świętemi, na Piotrowey stolicy vsiadła, iako lew gotowy ku łupu». Mogł bym y innych produkować bez liczby, ktorzy przez simoniią, przez naiazdy, przez trucizny, przez rozlanie krwie, na tę nayświętszą (według waszego mozgu) stolicę wstępowali, a wstąpiwszy nie tylko by namniey się nie polepszali, ale y gorszemi częstokroć się stawali.

Lecz vchodząc przyzwoitey przedłużeniu nausei, a maiąc za to, że y na tym, co się przytoczyło, iuż y nazbyt masz dosyć, to wszystko na stronę teraz odło||**(об. 78)**żywszy, do drugiey tego rozdziału części przystępuię [3], w ktoreiem to, za pomocą Bożą, pokazać obiecał, że miecz Turecki prawdziwey do Boga wiary cerkwie Wschodniey nie zwoiował. W czym nie mogę się wydziwić wielkiemu twemu, Harmoniographe, niebaczeniu, żeś tak marney a prawie nikczemney ku podparciu błędney opiniey swey raciy zażył! Czy nie wiedziałeś bowiem y nie czytał tego nigdy, co iest wiara? Ieśli iest rzecz niewidoma, nie vmieraiąca y od Pana Nieśmiertelnego darowana,— iakoż ią oręże widome człowieka śmiertelnego odiąć y zwyciężyć może? Ieśli rzeczesz przedsię vporem, że może, tedyć prożne będzie ono słowo y vpewnienie Chrystusowe: «nie boycie się zabiiaiących ciało, a dusze nie mogących zabić» [4]. Prożna nawet będzie wiara, prożna wszystka nadzieia nasza, a nie tylko nasza, ale y wszystkich od wieku wybranych Bożych, onych, mowię, oycow, confessorow y męczennikow śś., ktorych chocia srogie tegoświetnych mocarzow oręże, mękami rozmaitemi trapiąc y po członkach rozbieraiąc, żywot ten doczesny im odięło, prawdziwey iednak do Boga wiary, w serdecznych kryiącey [5] się wnętrznościach, żadną miarą zwyciężyć, a pogotowiu odiąć nie mogło.

Lecz ty przedsię teyże piosneczki śpiewać nie przestaniesz, powiadaiąc, iż za tym, że Turek Greciią o||**(79)**siadł, y wiara tam będąca iest zwoiowana. Ale obacz się iedno, że im daley, tym w więtsze, za tym swym argumentowaniem, absurda wpadasz! Bo ieśli zatym bramy piekielne, iako ty powiadasz, przeciwko cerkwi Wschodniey przemogli, iż, wodze świeckiey zwierzchności poganiec wziąwszy, chrześcian, tam będących, pod iarzmem cielesney niewoli trzyma,—tedy, takim sposobem, y za czasow apostolskich prawdziwey na świecie cerkwie nie było, gdyż nie tylko niewolą, ale y wielkie a okrutne od onych srogich tyrannow prześladowanie prawdziwi chwalcy Boży ponosili; a nie tylko w ten czas, ale y napotym, aż do Wielkiego Constantina, żadnego chrześciańskiego cerkiew Boża monarchy nie maiąc, w cięszkiey niewoli

[1] на полѣ: Sessione 12, 1065 pag. [2] на полѣ: Epist. 125, cap. 316 [3] на полѣ: Druga część [4] на полѣ: Matt. cap. 10 [ст. 28] [5] опечатка: kraiącey

y srogim od okrutnikow prześladowaniu, iako roża w pośrzodku ciernia kwitnęła,—ktorey pewnie, ieśli tego swego argumentu popierać będziesz chciał, przyganę dać musisz. A nawet naganiony od ciebie będzie y ten, ktorego ty successorem swego naywyższego pasterza czynisz, ś. apostoł Piotr, gdyż nie tylko włodarstwa świeckiego y bogactw takich, iakie ma ten wasz mniemany iego successor, nie miał, ale też vstawicznie krzyż niewoli, vbostwa, vciskow, złorzeczeństwa, prześladowania na ramionach swych dzwigać aż do samey srogiey śmierci nie przestawał. Naga(об. 79)nione od ciebie będzie y naczynie Boże wybrane, ś. apostoł Paweł, ktory o sobie mowi [1]: «W ktorey cierpię aż do więzienia, iako złoczyńca, ale słowo Boże nie może być związane». Ale co mowię o apostolech?! Y Sam wszelakiey pokory y [2] cierpliwości Author Chrystvs Iezvs—aza postaci niewolniczey na się nie przyiął? aza, krolestwo Swoie nie tego świata być powiadaiąc, trybutu od Siebie świeckiey zwierzchności nie dawał? aza y nas w tym, że sługa nad pana więtszym być nie może, nie vpewnił? Obaczże się, iakoś barzo wielkie w tey swoiey «Harmoniey» absurda popisał! Co abyś tym snadniey vczynił, y drugie twoie płonne obiektie roztrząsać (za pomocą Bożą) będę.

Mowisz tedy: «iż to niesłusznie czynią, że imię Tureckie w cerkiewnych modlitwach wspominaią». Tedy y to nie przeciw, ale wedl*a* nauki pisma ś. czynią. Roskazuie bowiem Paweł ś. [3], «abyśmy czynili proźby, modlitwy, dzięki za wszech ludzi, za krole y wszystki w przełożeństwie będące, abyśmy cichy y spokoyny żywot wiedli, we wszem nabożeństwie y stateczności». Ktore to apostolskie słowa Chrysostom [4] ś. interpetuiąc, powiada: że się to nie tylko o chrześciańskich, ale y o [5] pogańskich krolach y cesarzach rozumieć ma. A tego ztąd dochodzi, iż w ten czas, gdy to apostoł pisał, y długo potym żadnego monarchy (80—1) chrześciańskiego nie było.

A z strony drugiey twoiey, temuż pododney, obiectiey: «iakoby stany duchowne od Turka brać patriarchowie mieli»,—coć mam odpowiedzieć? Nic innego, iedno to, iż iakoś ty tego niesłusznego y niepewnego vdania swego żadnym dowodem nie podparł, tak y ia rzecz przeciwną—że tego nigdy nie było—twierdzić śmiele mogę, zwłaszcza, iż sam przyrodzony rozum barzo przeciwko temu pugnuie, y podobieństwa do tego żadnego niemasz! Czy podobna to bowiem iest rzecz, aby patryarchowie Greccy, tak złą y przeklętą personę za szafarza władzy vrzędow duchownych rozumieiąc, to, czego on dać nie może, to iest, iurisdikciią pasterską v niego kupować mieli?! Ale ieśli co kiedy y daią, tedy to czynią za consensem wszystkich, nie względem kupowania v niego mianowanych świątości, ale względem kupowania pokoiu y wolnego zażywania nabożeństwa swego. A dla tego-m rzekł—«wolnego vżywania nabożeństwa»—żeby każdy, Boga y prawdę Iego miłuiący, na oko mogł obaczyć, iakoś y te, niżey pomienione, słowa prawdziwie y z dobrym sumnieniem napisał: «Iakoby w Greciiey będącym chrześcianom ani nabożeństwa swego według potrzeby zażywać, ani ofiary ś.

[1] на полѣ: 2 Timoth. cap. 2 [ст. 9] [2] этотъ союзъ по ошибкѣ поставленъ дважды [3] на полѣ: 1 (въ подл. ошибка: 2) Timoth. cap. 2 [ст. 1—2] [4] въ подлинникѣ это слово переправлено чернилами изъ опечатки: Chrystusem [5] опечатка: о y

bespiecznie odprawować, ani z innych dusznego zbawienia pociech cieszyć się wolno być nie miało»?

Nie mogę się wydziwić, co cię ku vdawaniu za szczyrą prawdę tak niepewnych rzeczy pobudziło? Czy rozumiałeś, aby kto tey twoiey omylney pra(об. 80)wdzie vwierzył? Aleć to trzeba było vważyć, żeś się o niepodobną zgoła rzecz pokusił. Bo iako to podobna ku vwierzeniu rzecz iest, abyśmy tym twoim, gołym y dowodu żadnego niemaiącym, słowom więcey wierzyli, a niżli temu, co pewnie y bez pochyby wiemy, co od wiary godnych ludzi, a pod czas y iawnych aduersarzow naszych, co-dzień słychamy, co y sami niektorzy z nas, w tamtych kraiach będąc, oczyma swemi oglądali: iż trzoda wiernych owieczek Chrystusowych, w tamtych kraiach mieszkaiących, chocia cielesną y pozwierzchowną od cielesnego też y pozwierzchownego nieprzyiaciela niewolą cierpi, ale wiarę y sumnienia swe czyste y niepokalane Krolowi nad wszemi krolmi zachowywa?! Nic bowiem Turecki tyran do wiary, nic do nabożeństwa ich niema! Y przestawszy tylko na trybucie od samych osob pieniężnym, namnieyszym się sposobem do spraw duchownych y obrzędow cerkiewnych nie wścibia! Za czym nie tylko wszystkie, do zbawienia należące. wiary artykuły, ale y starowieczny w cerkwiach odprawowania chwały Bożey sposob, nawet wolna osob duchownych elekciia y porządne ich na te duchowieństwa stopnie, od prawdziwych y żadną hereziey notą niepokalanych pasterzow ich ordinowanie, wszystko to wcale y nienaruszenie, bez żadney odmiany y namnieyszego vszczerbku (w granicach, postanowieniem oycow naszych zdawna ocerklowanych,) (81—Jij) trwa y trwać (mamy nadzieię) do skończenia świata będzie.

A żebyś tym lepiey, czytelniku łaskawy, w tey mierze się resoluować y statum cerkwie Bożey, w Greciey będącey, iako we zwierciedle mogł obaczyć, przytoczęć tu niektore słowa z listu ś. pamięci Meleciusza, patryarchy Alexandryiskiego, do kraiow naszych w roku 1597 pisanego. Ktory takową de statu moderno cerkwie Bożey, w Greciey będącey. wiadomość daie: «Aza nie mieliście się temu dziwować, że na Wschodzie choć państwo iest wywrocone, wszakże wiara prawosławna, za wolą Bożą, została, y trwać będzie nieporuszona?! A wierzymy, że Bog miłosierny nigdy Swoich wiernych nie opuści, y tym więcey świetnieyszą y iaśnieyszą stawa się religia chrześciiańska, im barzey skuszona przez państwa szerzy się. Gdy łaska Boża doskonale panuie w naszych niedużościach, wiara Chrystusowa panuie w pośrzodku niezbożnych okrutnikow, a na kształt liliey kwitnie miedzy cierniem, mocy dostawaiąc nie ludzką vmieiętnością (iako wykrętacze twierdzą), nie bogactwy, nie możnością obwarowana, ale Samą ręką Bożą obroniona. Więc to nie wielka rzecz, nie godna podziwienia zda się wam?!»

Poty są słowa Meleciusa patriarchy. Ktore-m dla tego tu położył, abyś, wierny krześcianinie, obaczył, z iakim vmysłem, z iaką pokorą, z iakim dziękczynieniem ten krzyż cielesney niewoli prawdziwi (об. 81) chwalcy Boży, w Greciey będący, na ramionach dźwigaią! Iako przyczynę tego swego doczesnego vtrapienia na niedoścignioną sądow Bożych głębokość referuiąc, niewymowney to łasce, opatrzności y miłosierdziu Iego przyczytaią, iż takiey nad nimi, iako nad Iosephem, w srogiey

będącym niewoli, opatrzności zażywaiąc, w pośrzod iawnych imienia swego nieprzyiacioł, iako Daniela w pośrzodku lwow, bez żadney sumnienia obrazy y bez namnieyszego w prawdziwey wierze odniesienia szwanku, dziwnym nader [1] przeyźrzeniem Swoim zachowywa!

Nie widzę tu żadney tego być potrzeby, abym podrobnu rozbierał insze iego, do teyże rzkomo materiey służące, śmiechu barziey, niż odpowiedzi godne, słowa, ktoremi «vcisk, vbostwo, vtrapienie, vrąganie y prześladowanie, od przeciwnikow podięte, wiernym chwalcom Bożym, w Greciey będącym, za haniebną zełżywość y sromotę na oczy wyrzucaiąc, z tey miary prawdziwey cerkwie tituł im odeymuie; a swoię zaś Rzymską religią z tey miary nayprawdziwszą y Bogu naymilszą być miarkuie, iż w pokoiu, w bogactwie, w roskoszach, w możności tego świata nad inne prawie narody opływa, iż krolom y cesarzom możnym roskazuie, iż miasta, kościoły y collegia, dosyć ozdobnie y kosztownie budow[a]ne, ma».

Obaczże tu, łaskawy czytelniku, czy nie iawnie to Harmoniographowe zdanie y rozumienie z epikurskiey sekty zdaniem y rozumieniem się zgadza?! Ktorzy «in dolore summum malum, in voluptate vero summum bonum» (w boleści naywiętsze złe, w roskoszy zasię ‖**(82)** doczesney naywyższe dobro) y naywiętsze błogosławieństwo Boże pokładaiąc, wielu tey swoiey błędney opiniey sektatorow mieli y po dziś maią. Ale nam inakszy szczęśliwości naszey cel y inakszą ku dostąpieniu iey drogę głowy naszey, cierniem vkoronowaney, y członkow iey, przez miecz y ogień doświadczonych, słowa y żywe przykłady vkazuią. Ktorych ia, iako wszemu światu wiadomych, wyliczaniem się nie bawiąc, proszę cię, miły Harmoniographe, nie zamydlay nam temi swemi bezraciynemi raciami oczu, nie odeymuy względem vciskow y vtrapienia małey trzodzie Chrystusowey tytułu prawdziwey cerkwie Bożey!

Wszak nam Ian ś. w Obiawieniu [2] dosyć znacznie wizerunk prawdziwey y nieprawdziwey cerkwie wykonterfetował, y iako sposob życia, tak y koniec obudwu przed oczy wystawił. Widział bowiem dwie niewiasty, daleko od siebie rożne, z ktorych iednę—oblubienicą Barankową, a drugą—nierządnicą Babilońską nazywał. Barankowa oblubienica żywot na puszczy prowadziła, kłopotow y boleści pełny; a wszetecznica, w szarłat y bisior obleczona, kamieńmi drogimi vpstrzona, w roskoszach opływaiąca [3], nad rzekami y źrzodłami mieszkała, ktorey krolowie y książęta ziemscy służyli. Dziwował się barzo Ian ś., na to patrząc, y końca tey tragediey czekał. Alić obaczył nierządnicę ze wszystkiego swego vbioru zewleczo‖**(об. 82)**ną, przeciwko ktorey ten z nawyższego tribunału wyrok wyszedł: «ile się wysławiała y roskoszowała, tak wiele daycie iey męki y żalu» [4]. A z Barankową oblubienicą (ktorą—«gornym Hieruzalem» nazywał) co się stało? Widział ią z woru y włosienice zewleczoną, w naykosztownieysze odzienie vbraną, koroną niezwiędłą koronowaną, y krolową krolestwa wiecznego nazwaną.

A ponieważ tak błogosławiony te doczesne nędze y kłopoty, dla Chrystusa y z Chrystusem podięte, koniec otrzy-

[1] въ подлинн.: nad*d*er [2] на полѣ: Apocalyp. cap. 12, 17, 18 et 21 [3] опечатка: op*p*ływaiąca [4] Апокалипс. XVIII, 7: «елико прославися и разсвирѣпѣ, толико дадите ей мукъ и рыдавій»

mawaią,—iakoż ta twoia nie pewna mowa wiernych Bożych, tu y w Greciey będących, względem vcisków y niewoli cielesney, do rozpaczy y omylnego o tym, iż są od oblicza Bożego odrzuceni, rozumienia przywieść będzie mogła?

Lecz prożno się tak długo, na ten twoy marny dowod odpowiadaiąc, bawię, gdyżeś go y ty sam trochę niżey (prawdę. acz niechcąc, iako Annasz wymowiwszy) refutował. Bo przytoczyłeś dowody z doktorow śś., iawnie tym wszystkim wyższey przytoczonym zmyślonego Gennadiusza słowom przeciwne. Ieden bowiem, citowany tam przez ciebie, doktor mowi: «Ciała kościelnego żadna rzecz tak nie targa, iako pycha». Drugi zasię tymi słowy pisze: «Kościoł prawowierny nie zwykł ludzi prześladować». Lecz szkoda, żeś się tu, panie Harmoniographe [1], zastanowił. Bo tam y tego dołożono: «Ale zwykł zawsze krzyż y prze(83)śladowanie cierpieć». Czego też poświadczaią y one Chryzostoma ś., ktore ia przytaczam, słowa [2]: «Si ecclesia vera est, ipsa est, quæ persecutionem patitur, non quæ facit. Quæratur ab apostolo: quam ecclesiam significabat Sara, quando persecutionem faciebat ancilla?» To iest: «Cerkiew prawdziwa ta iest, ktora prześladowanie cierpi, a nie ta, ktora drugich prześladuie. Pytay v apostoła: ktorą cerkiew figurowała Sara, gdy ią prześladowała niewolnica?» Z ktorym się też zgadzaiąc, y wasz Łaciński doktor Augustin ś. temi słowy mowi [3]: «Catholica mater ecclesia, per totum orbem longe lateque diffusa, in ipso capite Christo Iesu edocta, contumelias crucis et mortem didicit non timere, magis magisque roborata est — non resistendo, sed perferendo». To iest: «Powszechna matka cerkiew, ktora się po wszystkim świecie rozkrzewiła, w samey głowie Zbawicielu nauczona iest — zełżywości krzyża y śmierci nie lękać się, y naybarzey vmocniona iest nie sprzeciwiaiąc się, ale znosząc prześladowanie». On też wielki doktor ś. Gregorius Nazianzenus ieszcze znacznieyszą o teraźnieyszey materiey sentencią w scriptach swoich postawił w te słowa [4]: «Ubi sunt, qui paupertatem nobis exprobrant, qui diuitias suas iactant, qui ecclesiam multitudine definiunt et paruum gregem aspernantur?» To iest: «Gdzie są owi, ktorzy nam vbostwo na oczy wyrzucaią. ktorzy się bogactwy swemi chełpią, ktorzy kościoł z (об. 83) wielkości szacuią, a małą owczarnią gardzą?»

Powiedzże, proszę cię, moy miły Harmoniographe, czemu ia tu lepiey mam wierzyć: czy temu, coś trochę wyższey pod zmyślonym swego Gennadiusza tytułem o zwoiowaniu Greciey napisał; czyli temu, co poważni, przez ciebież potym samego citowani, doktorowie— prawość wiary nie w możności y potędze tego świata, ale w znoszeniu krzyżu, vcisków y prześladowania pokładaiąc— napisali? Widzisz, iakoś, y niechcąc, temi na końcu przytoczonemi doktorow śś. świadectwy swoie pierwsze epikurskie o doczesney szczęśliwości zdanie confundował, skaził y wniwecz obrocił?

Na czym ia iuż maiąc dosyć, takową temu ostatecznemu rozdziałowi conclusią czynię:

Z tych wszystkich, ktore się tu wspomniały, consideraciy pokazało się to, że tych na cerkiew świętą Orientalną złorzeczeństw, od tego pana Harmoniographa

[1] опечатка: Harmoniographie [2] на полѣ: Chrisosto. 23 quæst., 3 cap. [3] на полѣ: August. ser[m.] de omni. sanct. [4] на полѣ: Greg. Nazian. Serm. contra Arrianos

produkowanych, nigdy Gennadiusz, patriarcha Constantinopolski, nie pisał. A chocia byśmy ie za prawdziwe Gennadiuszowe słowa (czego vczynić nie możemy) przyznali, żadney by iednak przeciwko nam wagi mieć nie mogli. Bo nie tylko prawdzie Bożey y pismu świętemu, ale też słuszności wszelakiey, iemu nakoniec samemu przeciwne, a zgoła śmiechu godne się być okazały.

KONIEC.

Chwała Bogu, w Troycy iedynemu.

Издано по старопечатному экземпляру, принадлежащему Императорской Публичной Библіотекѣ.

ДОПОЛНЕНІЕ.

ДОПОЛНЕНІЕ

къ

ПОСЛАНІЮ ДО ЛАТИНЪ ИЗЪ ИХЖЕ КНИГЪ.

‖(въ концѣ 169) Вѣрши прикладныи.

Зъ якою пилностью бчела медъ збираетъ,
Же у борти ледво ся затворяетъ,
Съ такоюжъ въ тые книжки наношено
‖(об. 169) Съ писма Римскихъ докторовъ
Противъ фалшови отпоровъ.
Буди же того вдячонъ кождый,
А проси Бога о оборону завжды,
И писара тыхъ книжокъ не забывай [1],
Абы его долже Богъ ховалъ
И за працу ему животъ вѣчный даровалъ.

[1] описка: «зыбывай»

Велитъ бо и проситъ апостолъ знати працующихъ и любити учащихъ и покой зъ ними мѣти ([1] къ Селун. глава 5, зач. 272)[1]. Мне же, невежи, риторски' составити не могущу, молюся: не зазрете, но исправьте. Понеже, по Евангелию, таковы' великъ наречеться, кто исправитъ и научитъ. Аще ли пакъ порцете и ко угожению сия быти вознепщуете, молюся вамъ: мимоидете, яко иерей и левитъ, израненаго, да оставите оному Самарытану, оньже принесъ въ домъ гостины' израненаго, и пристави къ нему пилновати. Которому въ остаточны' часъ возвращения заплату дати за працу обещавшу.

Изъ рукописи Кіево-Михайловскаго Златоверхаго монастыря, № 1656.

[1] 1 Солун. V, 12—13: «молимъ же вы, братіе, знайте труждающихся у васъ, и настоятелей вашихъ о Господѣ, и наказующихъ вы, и имѣйте ихъ по преизлиха въ любви за дѣло ихъ: мирствуйте въ себѣ»

УКАЗАТЕЛЬ.

ЛИЦА И МѢСТА *.

А.

* Ссылки подъ нѣкоторыми лицами иногда дѣлятся на абзацы и отмѣчаются тою, или другою Римскою цифрою изъ первыхъ XII-ти. Эти цифры соотвѣтствуютъ XII-ти сочиненіямъ, вошедшимъ въ составъ третьей книги «Памятниковъ полемической литературы въ Западной Руси» (см. Оглавленіе) и поставлены для вящшей наглядности, чтобы сразу видѣть, къ какимъ сочиненіямъ относятся приводимыя въ Указателѣ ссылки: православнымъ (II, III, V—VII, XI, XII), уніатскимъ (VIII—X), католическимъ (I, IV).

Цифры, стоящія предъ именемъ или вообще словомъ, показываютъ, что это имя (слово) встрѣчается въ предыдущихъ книгахъ: или въ первой (¹), или во второй (²), или въ обѣихъ (¹²).

1*

Б.

Г.

Е.

З.

И.

К.

Л.

М.

О.

П.

Х.

ПРЕДМЕТЫ И РѢЧЕНІЯ*.

А.

* Косымъ шрифтомъ (*курсивомъ*) набраны рѣченія Церковно-Славянскаго текста.—Рѣченія, объясненныя въ первой и второй книгахъ «Памятниковъ» и встрѣчающіяся въ третьей, въ большинствѣ случаевъ оставлены безъ объясненія.

бразкъ. «Не пѣнезьми властными, але бразкомъ ихъ намъ платять», 1135—1136.

Въ Польскомъ есть слово brzask, brzazg, съ двумя значеніями: 1) разсвѣтъ (брезжаніе), появленіе утренней зари; 2) терпкость, горечь, кисловатость.

браковати «або грумѣчати» — недоставать, 166.

[12] **брамы**—ворота, 306, 471.

братерске—братски, 649.

братерское (поеднанье)—братское, 1031.

бра́терство—братство, 406.

братишки—братчики, 935.

братолюбезно=«братолюбно», 121, 122.

братолюбие (разночт. «братолюбство»)—ἀδελφότης, 41, 42.

братолюбно=«братолюбезно», 121, 122.

братолюбство (разночт. «братолюбие»)—ἀδελφότης, 41, 42.

братщикъ—братчикъ, 831, 935.

[12] *брашно*—«по́кармъ», 472.

бредити (twierdzić, bredzić, szaleć)—бредить, врать, пустое молоть, 809, 835, 869, 947, 1043.

бредня (plotka)—бредъ, бредни, вздоръ, сплетня, клевета, 771, 889.

[1] **броити**—дѣлать зло, мошенничать; проказить, шумѣть, шалить, 326, 675, 861.

брукъ—мостовая; улица (въ перен. см.), 1071.

брухъ—брюхо. «Пожами въ брухъ отъ писма до згоды приводятъ», 409.

[2] **брыдитися** — гнушаться, чувствовать омерзѣніе, отвращеніе, 441, 709, 853.

брыдкій—отвратительный, гнусный, мерзкій, 206, 224.

[2] **брыдкость**—*мерзость*, 949;—гнусность, отвращеніе, 1053.

[1] **будованіе**—*созиданіе*, 801.

будованный—строенный, 99, 101, 102.

будоватися—строиться, 153.

будовничий (старший)—строитель, зодчій, 801.

[2] **буду́емь**—*зиждемый*, 411.

буйность (bugność)—плодовитость. Ипатій Потей укоряетъ клирика Острожскаго въ обиліи приводимыхъ имъ примѣровъ, совѣтуетъ пользоваться ими «не такъ много», иначе это можетъ вызвать въ читателѣ отвращеніе. «Сподевалъ быхъ ся, жебы што годного съ тебе напотомъ быти могло, але жебы тою буйностью не пресилилосе», 1053.

бунтовникъ—бунтовщикъ, 939.

бунтъ (seditio), 210.

[2] **бурда** (Виленская) - замѣшательство, несогласіе; ссора, споръ, 1061.

[12] **бури(ы)ти**, 557.

буркъ то же что: брукъ, 408.

бурмистръ, 879.

бурячее «дѣло» (burzące działo) осадное орудіе, 759.

бу́та—спѣсь, кичливость, высокомѣріе, 406, 419.

бы=чтобы, 416, 813, 1061.

[2] **быле** (byle) — если бы, ежели только, 1015.

[1] **бынамнѣй**—отнюдь, ни мало, никакъ, 1133.

бытный (przytomny)—присущій, здѣсь находящійся, 453, 457, 733.

бѣ(е)гуны. «Многие въ нихъ, въ манастырей поутекавши, а ставшисе бегунами, толко грошн баламутными повестьми собираютъ», 1023.

[12] **бѣ(е)гъ** (небесный и земной)—теченіе, движеніе, обращеніе, ходъ, 649.

бѣдень—«мизеренъ», 1148.

[1] **бѣ(е)съ** (dyabel), 1069.

В.

[2] **Ваалъ**, языческій богъ, идолъ, 50.

[2] **вабити**—манить, приманивать, 921.

вага—вѣсы, 673.

вадити—препятствовать, мѣшать, 210.

вадитися—спорить, ссориться, сутяжничать, 1130.

важити (за фрашку)—стоить, значить, 921.

[2] **важи(ы)тися(е)** «або дерзнути» - отважиться, дерзнуть; смѣть, осмѣлиться, 378, 579.

[1] **валчити**—воевать, сражаться, драться, бороться, 965.

[2] **валька**—война, 462.

[12] **вальный** (соймъ)—всеобщій, главный, генеральный, 200, 965.

вара! (wara!)—берегись! прочь! «Коли левъ дремлетъ, кроликове играютъ; але кгды ся тежъ левъ очутитъ, вара, пане кролику!» 841.

wargi—губы, 1172.

[12] **варовати**, 100, 585.

[12] **варстатъ**—званіе, состояніе, родъ жизни, 651.

вытяти—посѣчь, порубить; убить. «Вытнутъ васъ», 296.

вычитати—перечислять, 86.

[2] **вѣ(е)дже** (ведьже, wszakże)—вѣдь, однако, 497, 631, 873, 1081, 1103.

вѣдомость—*слухъ*, 176.

вѣрка (wiarka). Ипатій Потей подсмѣиваетcя надъ Филалетомъ: «Өилялетъ хотелъ того, абы——што-день новую собе верку утворити», 721.

«Вѣрши прикладныє», 1148.

вѣшати — полагаться, основываться. «На словахъ его и обетницахъ вешаючи»,294.

вязень—узникъ, плѣнникъ, 543.

Г.

гаданье (disputacya)—разговоръ, бесѣда, 1027. Во 2-ой книгѣ: гадка.

гадательствовати (disputować) — разговаривать, бесѣдовать, 1027. Во 2-ой книгѣ: гадати.

гадити см. ганити.

гайдукъ, 881.

[1] **гакъ**—крюкъ, багоръ, 1130.

[2] **гамовати** — сдерживать, удерживать, 379.

гамоватися — удерживаться, воздерживаться; укрощать, обуздывать себя, 927, 947.

[12] **ганебный** — позорный, 60;—«роспущенство», 57, 58.

[1] **ганити** (разночт. **гадити**)—ψέγειν, **3**, 4; —безчестить, позорить, 195, 665.

[1] **гáньба** — безчестіе, позоръ; поруганіе, поношеніе, 83, 84, 399, 459.

[1] **гарбаръ** — кожевникъ, сыромятникъ, 829.

«Harmonia albo Concordantia wiary, sakramentow y ceremoniy cerkwi Orientalney z kościołem Rzymskim»—старопечатная полемическая брошюра, воспроизведенная во 2-ой книгѣ «Пам. полем. лит.» (стлбц. 169—222). На нее возражаетъ авторъ «Антиграфи» вообще, и въ частности: 1149, 1163, 1166, 1225, 1229, 1250, 1251, 1257, 1270, 1291.

[12] **гволи** (кволи, кгволи, къ воли) — по волѣ, по желанію; для, по причинѣ, 137, 198 («кгволи его милости»), 389, 458, 917, 927, 1105.

[1] **г(кг)ды** — *егда*, 444; — «егда» — если, когда, ежели, 117, 118.

гéлити. «Не мóвитъ «рóдится», бо чогò не пíсано, не годится мудре гéлити», 451.

[2] **гдекольвекъ** — гдѣ-либо, гдѣ-нибудь, 961.

Гербы, 419.

герева—ересь. «Для герезы», 264.

«Heresiæ, Ignoranciæ y Politika popow y mieszczan bractwa Wileńskiego» —полемическая брошюра, доселѣ еще не открытая, на которую возражаетъ авторъ «Антиграфи», 1149, 1164, 1168, 1223, 1227, 1228, 1233.

Гермесъ (Ермий, Ермѣй), языческій богъ, 51, 52.

[1] **гетманъ** «або судія», 119.

[2] **гидити**—возбуждать отвращеніе, омерзѣніе, 607, 613, 945.

hipomnimata (τὸ ὑπόμνημα)—памятныя книги, 333.

«О гисторыи светой» Сульпицїя, 827.

глава «паршивая», 1126.

глаголанная—«мовенье», 79.

[12] *глаголати*—«научати», 242.

гладкий. «Нехай где на гладкихъ станетъ» (niech się zeydzie), 705.

[2] **glossa**, 1247.

глубей (głębiey), 931.

[12] **глупство**, 158.

г(кг)лянсъ—сіяніе, блескъ, свѣтъ. «Цвѣту и кглянсу вѣры прáродителной своей чужíми истротинами не помáзалъ», 408.

гматвати (gmatwać)—смѣшивать, спутывать, мѣшать, 801.

[12] **г(кг)мырати**—грызть, скребсти, рыться: ломать голову, мудрствовать, мудрить, 451.

gmyśli (=kmyśli)—по чьему-нибудь желанію, по волѣ. «Nie gmyśli swey naydziesz (несмачного знайдетъ)», 1049. Срвн. гволи (gwoli).

гнюсность—лѣнь, лѣность, нерадивость, безпечность. «Дóлгїй покой у жолнѣрахъ чйнитъ гнюсность», 419.

[2] **гнюсный** (gnuśny) («народъ Московский»)—лѣнивый, праздный; отвратительный, 1017.

говѣніе—εὐλαβεία, 1, 2.

годность—достоинство, санъ, чинъ, должность, 1053.

gody—праздникъ, пиршество, веселіе. «Wezwani na gody Krola Niebieskiego», 1263.

Е.

Ж.

З.

[1] **здыймовати**—снимать, 468. См. выше: здоймовати.

зелжоный — опозоренный, поруганный, поносимый, 226.

зельжити—позорить, поносить, срамить, ругать, 1045.

[12] **зельжи(ы)вость**—стыдъ, позоръ, поношеніе, 613, 615, 1025.

зерно. Косвенные падежи: «зернети», «зернятн», 83, 84.

зе́фиръ «тихій», 431.

зе́штье «съ того свѣта»—кончина, смерть, 388, 436.

[2] *зиждемый*—«будуемь», 411.

[12] **зимно**—стужа, холодъ; студе́но, холодно, 775.

зияти «отворомъ» (stać otworem) — быть открыту настежь, 883.

златникъ—золотая монета, 59, 60.

Златуученіе—слова и поученія св. Іоанна Златоуста. «Услышимъ же и прочего златученія» 123, 124.

[12] **злецити**—поручить, ввѣрить, 436.

злоба—«злость», 947.

злоба—*безуміе*, 947.

[1] **злодѣй**—*тать*, 304;—воръ, похититель, 1101.

[1] **злостивый** (złośliwy)—злой, худой, нехорошій. «Вижу часы нынешние злостивые» 989.

[2] **злость**—*злоба*, 947.

Злотоглавъ—парча, златотканная матерія, 162. Во 2-ой книгѣ: золотоглавъ.

[1] **злупити**—грабить, похищать, обдирать, 1025, 1063.

злый—«насмѣвца» (naśmiewca), 244.

[2] **злятися**—испугаться, 470.

[1] **змаза**—пятно, грѣховная скверна, 389.

[1] **зменка**—воспоминаніе, намекъ, 517.

змерлый—умершій, 1047.

змылитися—ошибиться, 773.

змѣряти. «Змѣря́ете и дотира́ете и штурму́ете» 427.

[1] **змѣ(е)шкати**—*пребыти*, 410.

[1] **знагла**—нечаянно, неожиданно, вдругъ; сейчасъ же, 409, 457.

знаемость—*разумъ*, 947.

Знаки небесные, 651.

[12] **значный**—видный, примѣтный, явный, важный, знаменитый, 220 («мова»), 391, 919 («обетница»), 1113 (zacny), 1115 (iawny, «геретикъ»), 1141.

[1] **знищенье**—упадокъ, разрушеніе, истребленіе, уничтоженіе, 234, 951.

[12] **зобопольный** — взаимный, обоюдный, 953.

[12] **водноченье** (зъедноченье)—соединеніе, единство, унія, 184, 186.

золотаръ—золотыхъ дѣлъ мастеръ, 209—210.

зопритися (zeprzeć się) — состязаться, спорить, 647.

[12] **зопсованье**—порча, развращеніе, уничтоженіе, 186.

[12] **зрада** (zdrada)—измѣна, 763. См. выше: здрада.

зрадца (zdrayca)—измѣнникъ, 533, 811, 823, 877, 885, 889, 1125. См. выше: здрадца, здрайца.

зракъ—«образъ», 50.

[2] **зрителный**—очевидный, видимый. «Подавали ясный а праве зрителный довóдъ», 443. Во 2-ой книгѣ: зрете́льный (źrzetelny).

зродло—источникъ, 196. См. выше: жерело, жродло.

зстародавна, 1089.

[1] **зуполность** (zupełność)—цѣлость, полнота, совершенство, 1041.

[2] **зуфале**—дерзко, нахально, нагло, 135. Во 2-ой книгѣ: зухвално.

[12] **зухвалство**—дерзость, нахальство, наглость, 204.

зыймовати («шапку зъ головы»), 1069.

[12] **зыстити** (зъистити) исполнить, увѣрить, оправдать, 637, 765, 873, 943, 1011.

[12] **зычити**—желать, 79.

[1] **зычливый**—доброжелательный, благосклонный, 460.

зѣло—на́збыть, 473.

И.

идолникъ—идолопоклонникъ, 51.

идолопоклонница — капище идольское 63, 64.

идолская (церковь) = «балвохвалская» 103, 104.

изажъ (izali)—развѣ, 296.

[12] **изали**—развѣ, 691, 791.

изба, 194.

избава—избавленіе, 91, 129, 130.

[12] *избра́нный*—«вы́браный», 403.

избывати (nazbyt zbywać)—избыточествовать, изобиловать. «Много доброго имъ не доставаетъ, а злого зась у нихъ избываетъ» 1099.

[2] *изво́лити*—«уподобати», 414.

измоляти («отъ мукъ») — умолять, просить избавленія, 129, 130.

[1] *измѣна*—«отмѣна», 625.

Въ заключеніе предлагаются нѣкоторыя мнѣнія:

«Если попъ збыточенъ, не твой то судъ. Ты овца, како пастыра судишь?

М.

О.

[12] **овоцъ**—*плодъ*, 308, 404. Но встрѣчается и: о в о щ ъ, 999.

[12] **о́вшемъ**—совсѣмъ, весьма; конечно, да, право, такъ, 298, 408, 643, 1021.

[2] **овъ**—иный, другій, 759.

огарнену быти — быть пріяту, взяту, 105, 106.

[12] **огида**—позоръ, стыдъ; отвращеніе, омерзѣніе, 186, 523, 569, 611, 663, 937.

огидити (ohydzić)—очернить, опорочить, охаять, 713, 913, 927, 1035.

[1] **огледати**—*видѣти*, 1005.

[1] **оголосити**—огласить, объявить, 93, 94.

оголтатися (okrzosać się) — обтесаться, наторѣть. «А ты, пане Ѳилялете, нжесь ся вже оголталъ (się iuż okrzosal), не боишъся ани Бога, ани людей», 943.

огуломъ (ogulem, summatim), 741, 1001, 1023, 1025.

одамашка—одноцвѣтная, травчатая, шелковая ткань, 162.

одиначка—*единородна*, 397.

одлогъ — отдаленіе; отдаленное мѣсто. «Одлогомъ лежати»—быть въ отдаленіи, въ сторонѣ, безъ употребленія; находиться въ пренебреженіи, 665. См. ниже: отлогомъ.

одмѣ(е)нити—*премѣнити*, 771.

[12] **одно** (iedno)—только, 238, 969, 971, 1140.

односити «звитежство и триумфъ»—одержать побѣду, 1101.

[2] **одностайне**—единообразно, одинаково, 387.

[1] **одорванецъ**—отщепенецъ; отторженный, отступникъ, 933—935. См. ниже: оторванецъ.

[12] **одробина** — кроха, крупица, куски, остатки, 320.

[2] **одстрыхати**—отдалять, отстранять, недопускать, 887.

одстрыхненый—отдаленный, отстраненный, 887.

одсужоный — присужденный, осужденный, 859.

[1] **одтяти**—отсѣчь, 541.

одѣнье овчее, 462.

ożuwca—клеветникъ, навѣтникъ, 1172.

[12] **оздоба**—украшеніе, убранство, краса, 492, 1023.

оздобне—парядно, украшенно, красиво, 378.

оздобно—*красно*, 386.

оздобный—*превосходный*, 377.

[1] **оздобный**, 1113 («мова»).

озлобленія хлѣбъ—«chlebeutrapienia», 1241.

[2] **озяблый** — озябшій; холодный, 185 («край»), 431.

озяти—взяти, 61, 62, 65, 66, 87, 88, 147 («оземъ»).

Око «ясное». «Чоловекъ невинъный увезде маетъ ясное око и не боитъся суду», 887.

[2] **околица**—околотокъ, страна. «Воюючи околицу», 1130.

окомгненье—мгновеніе ока, мигъ, 49, 50.

[2] **окравокъ** «альбо утинокъ»—отрѣзокъ, обрѣзокъ, лоскутокъ, 639.

[1] **окраса**—украшеніе, 472.

окресленый — очерченный, отмѣченный, 601.

Окрестныя (kolateralne) церкви, 929, 933. См. Примѣчанія.

[1] **окрутенство** — лютость, жестокость, свирѣпость, насиліе, притѣсненіе, 276, 470.

окрутникъ—насильникъ, 462.

[12] **окрутный**—жестокій, безчеловѣчный, лютый, 394, 461.

октенія, 471.

окуляры—очки, 1057.

[12] **Оле(ѣ)й, олива, олий**, 130, 132, 135, 136. См. масло, миро.

олѣйко—*елей*, 430, 444.

омоусіосъ (ὁμοούσιος)—«одной естъ истности», 447.

Омоф(е)оръ=«палиюшъ», 513.

[2] **омыльный**—ошибочный, погрѣшительный, 230.

омытье—*баня*, 444.

оная «двадцать» (св. отцевъ), 559; «оная недель чотыри», 641.

о́ни (oni)—оные, 977.

онъ (on)—оный, тотъ, 965.

опареный (wściekly)—(въ перен. см.) бѣшеный, угорѣлый, 1023.

опарытися (oparzyć się) — обвариться, ожечься, 721.

[2] **опатрене**—попеченіе, присмотръ, надзоръ, 250.

[1] **опатрити** (опатровати)—осматривать, заботиться; снабжать, надѣлять, 188, 192.

[1] **опатъ**, «а по нашому архимандрытъ», 1111. — «або манстръ», 458. О п а т ъ Р о д ы с к и й (opat Rodyski), «звѣровидный»—469, 715, 1111.

[12] **опачне**—превратно, 569.

опилство—пьянство, 599.

[1] **Оплатки** — опрѣсноки Римско-католическіе, 1136, 1141—2, 1145, 1146, 1148.

оплюскатися—оплескаться, покупаться. «Ся оплюскалъ въ кро́ви христіанской», 462.

[1] **опока**, 1123, 1126.

ополокатися — ополоскаться, омыться, облиться, искупаться. «Ся вже не разъ и кровью людъскою ополокали», 681.

[2] **опоноватися**—противостать, противиться, сопротивлятся. «Моцно ся при немъ опоновали», 461. «Коли се въ той речи добре опонуемо и зопремо», 647. «На сеймехъ о то устне опоноватисе хочутъ», 651.

опорожнитися (т. е. отказаться) «отъ всѣхъ мирьскихъ вещеи», 158.

опочистый=Петръ, 1126, 1127.

[1] *оправданіе*—«церемонія»(ceremonia), 240.

[12] **опресия** («тиранская»)—притѣсненіе, 955.

опрычный—особый, 523 («сборнище»).

[2] **Опрѣсноки**, 464, 623.

опустити—простить, 115, 116.

«Орація» Виссаріона Никейскаго,1113.

Ординаціи (Постановленія) апостольскія, 733.

орiиналъ см. автендикъ.

ортелъ—приговоръ, 1147.

Orthodoxum świętey wiary, 361.

[12] **оршакъ** — свита, толпа, множество, сонмъ, собраніе, 647.

освѣтити—*во свять привести*, 925.

осе́лка — осело́къ, точильный брусъ. «Устало мученичество, осе́лка вѣры», 419.

И въ Польскомъ языкѣ также женская форма: osla, oselka.

осквернитися—*растлѣтися*, 387.

оскудный. «Мало таковыхъ и оскудни суть, и Богу единному точію вѣдомы», 85.

[2] **о́слепъ** (oślep)—слѣпо, наобумъ, безразсудно, 559, 667, 813, 975, 1115.

[12] *основаніе*—«фундаментъ», 413.

[2] **особа**—*видъ*, 1047.

[1] **оспалый**—сонливый, лѣнивый, нерадивый, праздполюбный, 583.

оспальство—сонливость, дремо́та, нерадивость, праздполюбіе, 583.

остатка «справоватися» — въ остальномъ давать отчетъ, 889.

[12] **остоятися** — остаться, устоять, удержаться, 711.

[1] **остро** («строфати»)—строго, сильно, жестоко, 185.

острыть (ostrzyć)—(въ перен. см.) возбуждать, вызывать, раздражать, сердить. «Лепей упоръного минуть, нижли его противъ собе острыть», 244.

[1] **отволока**—отсрочка, замедленіе, 294.

отволыватьсе—отзываться,ссылаться,266.

отворомъ «зняти», «бывати», «стояти» (otworem stać)—быть, стоять отворенныиъ, открытымъ, незапертымъ. «А што ся тычетъ, же церкви затворены стояли,—чы хотели есте, абы творомъ зняли, жебы и псомъ до нихъ вольно было входити?! Або не ведаете, ижъ церкви нашы таковогo звычаю, яко Рымские, не маютъ?! А ведже коли ся хвала Божая отправовала, вси отворомъ бывали»—это говоритъ Ипатій Потей, придравшись къ Христофору Филалету, 883, 1111.

Отворомъ—нарѣчіе.

творысте (publice)—открыто, 567.

отерети (zawrzeć, запереть) «губу»—отереть уста: заставить замолчать. «Чоловекъ побожный, тогожъ набоженъства Руского родичъ, знявши зъ ноги пантофель, губу тому предотечы шылскому отеръ!» 941.

отечество—«отчызна», 685.

отинати—осѣкать, 567, 569.

отирати (ucierać) «вшетечные губы»—отирать, утирать уста: заставить замолчать. Ипатій Потей обращается къ Христофору Филалету: «Азась тутъ не заслужилъ овогo ручника, которымъ таковые вшетечные губы посполите отираютъ катове, што плюца по нашому называютъ?» 921.

отказати—отвѣтить, 57, 58.

[2] **отколя**, 385, 410.

[2] **откуль** (skąd, gdzie), 204, 284, 693, 773.

[2] **откуль инудъ** (skąd indąd)—извнѣ, 701.

[2] **откуль-инуль**, 207—208.

Откупи́тель—Искупитель, 103, 417.

[1] **отлогомъ лежати** (odłogiem leżać), 411, 991. См. выше: одлогомъ.

отложити—«выкинути», 947.

отметаяйся—«хто гордитъ», 1075.

[1] **отмѣна**—*измѣна*, 625.

ото (oto)—вотъ, 759, 831.

[1] **оторванецъ**, 753. См. выше: одорванецъ.

оторванье «альбо сцизма»—расколъ, отступничество, 1101.

óто́чоный—окруженный, 469.

отпустити (opuścić) («Жидовство»)—оставить, бросить, 1081.

отроженье—*пакибытіе*, 444;—возрожденіе, 425.

отселя (ztąd), 455, 1069.

[12] **отстрашить**—устрашить, страхомъ отвратить, 202.

«О отступенью Грековъ» въ року 1590 выдано, 427.

[12] **оттамтоль**, 411.

оттамтуле (stamtąd), 274.

оттинатися—отсѣкаться, 402.
[2] **оттоля**, 385, 455.
[2] **оттуль** (stamtąd, odtąd), 234, 254, 657.
[2] **оттяти**—отрубить, отсѣчь, 1130.
отугица—тугое, тяжкое обстоятельство. «А такъ тая столица въ тые часы въ тыхъ отугицахъ ваковала», 497.
отумéрти (odumrzeć)—умереть, 851.
[12] **отуха**—надежда, упованіе, 194.
отчызна—*отечествіе*, 685.
отчыцъ (ojczyc)—отчичь; туземецъ, природный житель страны, 683.
[1] **отщчепенство**, 196.
[1] *отщетити*—«ущирбокъ учинити», 625.
[12] **офера**—«жрътва», 49, 50, 137, 138.
[2] **оферовати**—приносить жертву, 122.
офярованье «або возложенье»—жертвоприношеніе, 73, 74.
офярованный «або возложенный», 99, 100.
[2] **офѣровникъ**—*капище*, 391.
[2] **охандожность** — опрятность, чистота, прибранность, убранство, 118.
[2] **охиляти** (zwiiać)—миновать, минуть, пройти, избѣгать, 899.
охрапети (ochrapieć)—охрипнуть, осипнуть. «Набрехавшыся, азали охрапеешъ», 947.
оцукрованая («потрава»)—подсахаренная, подслащенная, 1053.
[2] **оцукровати**, 404, 1059.
оцъждати—«цѣдити», 1121.
оцѣщеніе, 129, 130.
[1] **очевисто**, 67, 68.
очутитися—очнуться, 841.
ошацовану быти—быть оцѣнену, 1031.
ошуканый—обольщенный, прельщенный, 270.
[12] **ошуканье**—прельщеніе, 298, 458.
ошукивати — прельщать, обманывать, 1023.
ошукиватися—обманываться, прельщаться, 557.
ошустъ—обманщикъ, обольститель, плутъ, 807;—«людъскій», 871.

П.

пáдолъ—долина, юдоль, 432, 433.
пакибытіе—«отроженье», 444.
[2] **пакъ**—опять, же, 56, 605, 1029 (ieśli), 1045.
[1] **палиюшъ** (pallium), а по нашему омоѳоръ, 513.
паметатисе (pomnieć na się)—опомниться, одуматься. «Не плети, отче Аврааме! Самъ паметайсе (sam na się pomni)!» 1047.
Памяти «лѣтныя» или «роковыя», 123, 124.
[2] **паненка**—дѣвушка. Родит. пад. мн. ч.: паненекъ, 405.
панская лавица. См. лавица.
панство въ смыслѣ «рыцерство», 1071.
пантофель—туфля, 941.
[1] **Панъ**—*Господь*, 1049.
папежиха=«папежовая», 1134, 1135.
«П а р а л и п о м е н ы» Томашовы, 429.
[2] **парамья**—паримія, 93.
Паранагностики (paranagnostyk, paranagnosticum) (три), которыми отступные владыки призывались на собраніе православныхъ въ Берестьѣ. Первый 336—337; вторый 338—339; третій 345.
паратися (parać się)—заниматься чѣмъ, мѣшаться во что. «Не хотели бы тыми речами паратися», 651.
[2] **парае(хв)ия** (dyocezya)—приходъ, 861, 1069.
парафияне—прихожане, 925.
парсуна—персона, особа, лице, 59, 60.
паршивый «глава», 1126;—«декретъ», 769;—«розсудокъ», 711, 759, 779, 805;—«розумъ», 757.
пасанье—поясаніе, препоясаніе, 1069.
пасовати «на рыцерство» — опоясать рыцарскимъ поясомъ, 1069.
Пасока=пасха, 749.
паствина (pasza) — пастбище, кормъ. «Паствины уживати»—пользоваться пастбищемъ, 999.
пáствиско—пастбище, 431.
Пасхалный ключь, 773.
Пасхалья Руская, 773.
патрыяршеньская (patryarchalna) церковь, 310.
патрыяршыцы «новыя», 681.
паче—«надъ», 413, 444;—«раднѣй», 393.
[2] **певне**—конечно, подлинно, по истинѣ, 186.
певнити — свидѣтельствовать, подтверждать, 1129.
[12] **певный**—вѣрный, несомнѣнный, надежный, извѣстный, 71, 72, 133, 134.
пелькгрымство — паломничество, путешествіе, 1081. См. ниже: перекгрынація.
[1] **пелкгримъ**—паломникъ, путешественникъ, 473.
[1] **пелюхи**—пеленки, 474.

Слово это сложное: protosyncellus (cella—келья). Синкелъ—сокелейникъ. Протосинкелъ — старшій изъ сокелейниковъ, сообитателей патріарха.

Р.

[12] **раме**—*мышца*, 1132;—плечо, 186 («зъ рамене»), 232 («зъ рамени короля»).

ра(о)сколникъ, 167, 168.

расколъ (schisma), 202.

[2] *распря*—«пытане» (pytanie), 240.

растлити—«сплюгавити», 387.

растлътися—«осквернитися», 387.

[12] **ратунокъ**—помощь, спасеніе, 380, 1133.

[12] **рачей**—паче, лучше, 236. См. выше: радвѣй, радшей.

[1] **рачыти**—соизволить, благоволить, удостоить, 184, 186.

reuerentia = uczciwość — цѣломудріе, честность, непорочность, 1170.

[1] **ревидовать** — посѣщать, осматривать, 254.

ревливый (rzewliwy)—горькій, горестный, 1033.

ревнитель «або милосникъ», 389, 390.

рéвно («плакати»)—горько, 473.

[2] **рекомо** (rzkomo)—будто, 821. См. ниже: ркомо.

[2] **ремесло**, 937.

ремесникъ—ремесленникъ, 326, 899.

[1] **речы**—сказать, молвить, 759.

речь—предметъ, вещь, дѣло, 49, 71, 72, 79 и 80 («речь слушная»—дѣло доброе, хорошее), 183 и 186 («много рéчы есть»).

риза—«сукня», 1057.

ризы—«шаты», 397.

риторикий. «Можетъ бо истенное слово просветити и умудрити во благихъ безъ грамотикия и риторикия», 174.

рихлей. См. ниже: рыхлей.

[12] **ркомо**—будто бы, 465, 627. См. выше: рекомо.

робята (chłopięta), 1115.

ровень (rowny) — равный, одинаковый. «Бо се жаденъ ровень имъ въ науце не нашолъ», 280.

ровесникъ (rowiennik), 278.

родителка—родительница, 475.

родити—«сплодити», 77, 78.

[1] **рóдичи**—родители. «Повáснили родичовъ зъ дѣтми», 405.

rodoumny. «A co się tycze orthodoxæ świętey wiary, ktora niechwieiąca się y iest vmocniona w smyślney y rodoumney duszy iaśnieoświeconych xiążąt Ostrozskich», 361.

родоста (rożany kwiat), растеніе, 1009.

[1] **рожай**—родъ, 458.

розважати — разсматривать, обдумывать, 117, 118, 136, 577.

Розводы «малженские», 963, 1107.

Rozwody albo divortia, 1166.

розгрешити — отпустить, разрѣшить грѣхи, 224.

розъзявити очи (oczy otwarć)—открыть, раскрыть, 745.

[1] **розмаитый**—различный, 184.

Розмовца см. Бесѣдовникъ, Двоесловъ, 127.

розозвати. «И Соломонъ древо креста Хрістова оголосилъ и розозвалъ», 93, 94.

[2] **розрухъ** — смятеніе, замѣшательство, волненіе, тревога; шумъ, толкотня, стукъ, 326, 935.

розсудокъ «паршывый», 711, 759, 779, 805;—«чыстый», 823.

розсѣвачь—сѣятель, 430;—распространитель, сплетникъ, 381.

розумъ «паршивый», 757.

[2] **розумѣти** «або минмати»—*мнити*, 401.

розшáрпаный—растерзанный, разорванный, 430.

розъѣстися (rozgniewać się)—разсердиться, разгнѣваться, 873.

Роковыя памяти—«лѣтныя памяти»—годовыя, годичныя поминанія, 123, 124.

росказане (roskazanie)—*заповѣдь*, 240.

[1] **росказане** — повелѣніе, приказаніе. «И яко заказу нѣтъ, такъ тежъ и росказаня», 69, 70.

росказоване—*повелѣніе*, 242.

роскоренитися (rozmnożyć się)—разростись, размножиться, 975.

[12] **рóскошникъ**—плотоугодникъ, 420.

[12] **рóскошъ**—*сладость*, 393.

[1] **роскревяти**—распложивать, размноживать, распространять, 412.

роспачáти—отчаеваться, 469.

[12] **рóспачъ**—отчаяніе, 298, 385, 465, 467.

роспоминати (przypominać) — припоминать, 991.

[2] **роспорошенье**—разрушеніе, разсѣяніе, уничтоженіе, 401, 402. Во 2-ой книгѣ: ро(а)спрошене.

[12] **рóспуста**—распутство, развратъ, блудъ; своеволіе, необузданность, 408, 945, 1071.

роспущенство, 57, 58, 164. См. роспуста.

ростегати—распространять, расширять, 1059.

рострыгнуть (rostrzygnąć) — разрѣшить, 280.

[12] **рóсты(и)ркъ** (rosterk)—раздоръ, несогласіе, распря, 206, 401, 403, 435, 474, 807, 847. Въ 1-ой книгѣ: ростерокъ.

рота—клятва, 179.

С.

[2] **севдѣ**—здѣсь, 67, 68, 71, 72, 73, 74, 130, 131, 136, 807 (owdzie), 1138.

сеймикъ, 202, 1065. См. ниже: соймикъ.

сеймъ «або соборъ», 149, 1065. См. ниже: соймъ.

«Секстины» (Секстыни), книги, 1133. См. Примѣчанія, подъ словомъ Гратіанъ.

селитьба=«мешканне», 101, 102.

«О семи соборахъ» Фотія, 817.

семоголовный «смокъ», 474, 475.

[12] **сесь** «часъ», 809.

сйвивна—сѣдина, 473.

сие (owi), 689.

[12] *сила*—«моцъ», 377, 380, 390.

[2] **сила** — много, множество. «Ихъ тамъ сила было», 895.

силд (sidło)—сѣть, 869. Во 2-ой книгѣ: сидло.

си(ы)мониякусъ, 209—210. Въ 1-ой книгѣ: симоніакъ; во 2-ой: симоніанинъ.

синагога (сынакгокга) «диявольская», 921;—«забобонская», 302.

«Синаксарь albo Kazanie na Wielki Czwartek», 1240.

синг(кг)елъ, 464. См. выше: протосингелъ.

синодъ «подметный», 715.

сказати «за кимъ» -оправдать, признать невиннымъ, правымъ; рѣшить дѣло въ пользу кого. «Тамъ за ее милостью не скажутъ», 927.

сказителный — подверженный порчѣ, тлѣнію; бренный, 903.

сказити -уничтожить. «Еретики.... доходы ихъ (поповские) сказили», 114.

[1] **скарбница** («царева»)—сокровищница, 74. Въ 1-ой книгѣ—съ значеніемъ: ризница.

«Скарбъ» (Thesaur.) Кирилла Александрійскаго, 254.

[12] **скарбъ** («царевъ»)—сокровище, богатство, 71.

скаржытися—жаловаться, 945.

скаровати (skarać)- покарать. «Каноны церъковные такового не оборонять, и овъшемъ рыхлей его скаруютъ (skarzą)», 675.

[2] **скваплиье**—торопливо, скоро, спѣшно, стремительно, 857.

скваплливость — поспѣшность, торопливость, стремительность, 262.

скваплятися (сквапятися)—торопиться, спѣшить, 655, 929.

[12] **скваръ**—зной, жара; пламень, огонь, 137, 138, 140, 141, 473. Во 2-ой книгѣ: сквара.

скидати (degradować)—лишать чего либо, низводить, низвергать, 693, 835. Скинути, 829.

складати «въ урядовъ» (degradować), 497. Срвн. выше: скидати.

складъ «або вызнанье вѣры», 302.

склопотати—обезпокоить, потревожить. «Не склопоталъ бысь такъ головы», 1057.

сколконадцать (kilkanaście)—за десять=десять съ лишкомъ. «Маючи зъ собою сколконадьцатъ поповъ» (Y przyszli obadwa z kilą-naście popow), 196. Есть и еще форма, выше (въ своемъ мѣстѣ) не помѣщенная: «килканадцать»: «одъ летъ килканадцати выдрукованый», 1035. Въ 1-ой книгѣ: колконадцять.

скомороский «личманъ» (maszkara)—маска, 1049.

сконанье—кончина, смерть, 284, 288.

скончати—«исконати», 131, 132.

скрежетъ—«zgrzytanie», 1255, 1276.

скропитися (skropić się). «Тые, што въ раде седять, ради бы некоторые часомъ и скропилися того (radzi by się czasem niektorzy tego skropili), а спокоемъ дома седели», 687.

Быть можетъ, здѣсь было бы лучше прочесть: «искропилися»; но въ обоихъ случаяхъ значеніе глагола (судя по контексту) будетъ одно и то же: лишиться, потерять.

скрутыниумъ (scrutinium) — розыскъ, слѣдствіе, 270.

[12] **скруха**—сокрушеніе, сѣтованіе, 118.

скрыдло—крыло, 474.

скрылье (skrzydła)—крылья, 314.

[12] **скры(и)ня** — ларецъ, ящикъ, сундукъ, 117, 118, 131, 132.

скрыня «перемѣря»=скинія свидѣнія, 389.

скрытые речи—*тайная*, 1049.

скупитьсе - собраться вмѣстѣ, 320.

[12] **скутэчне** - успѣшно, удачно; готово, совершенно; дѣятельно, 765.

[12] **скутокъ**—дѣйствіе, послѣдствіе, успѣхъ; дѣло, дѣяніе, 186, 1023, 1134 («облудный»).

[1] *слава*—«фала», 609.

слава—хвала, доброе имя: «учтивая», 567, 571.

сладость—«роскошъ», 393.

сливкій—*непокровенъ*, 949.

слина (ślina)—слюна, 296, 753, 921, 923. Во 2-ой книгѣ: слинка.

сличный—прекрасный, красивый, 474.

слова «голые», 693.

[2] **слбвко** «ла́годное», 437.

[1] **словная**—словесная; твердая, надежная: «отуха», 194.

[2] *слово*—«лічьба», 300.

слово «або титулъ», 75, 76;—«корчемное», 867.

словце, 1105.

слонитися—склоняться, 117, 118.

служній—служебный, 447.

служняя «или рабская особа»—Св. Духъ, 1137.

слухъ—«вѣдомость», 176.

[1] **слушный**—надлежащій, основательный, справедливый: «прикладъ», 137, 138;—«речь», 79, 80.

слѣдъ. «Въ следы и приклады предъковъ своихъ вступуючы», 234.

смаковати—находить вкуснымъ, пріятнымъ. «Згода...... которую въ писанью своемъ усилне смакуешъ», 386.

[1] **смакъ**—вкусъ, удовольствіе, пріятность, 749, 751.

[2] **смертельный**—смертный, 1013.

[1] **сметье**—соръ; навозъ, 607.

смилáксъ (съ Греч. σμῖλαξ)—растеніе, дерево, имѣющее способность оплетать, обвивать другое; плющъ, 384.

смиренія князь—*князь мира*, 107, 108.

[1] **смóкъ**—драконъ, баснословный змій, 425, 433, 1097;—«велеглавный», 1091;—«семоголовный а десяторожный», 474—475.

смродливый—смрадный, отвратительный (не только въ физическомъ, но и въ духовно-нравственномъ отношеніи). «Турчинъ преклетый и смродливый», 1077.

смроды «геретыцкие». «Столица Римская..... была завсегды отъ смродовъ геретыцкихъ прожна», 256.

смутный—печальный, плачевный, 389, 431.

[12] **смýтокъ**—смущеніе, печаль, скорбь, 397, 434.

смѣ(е)ти-мешъ. «Чыли еще милостию Божиею таковую казнь смети-мешъ?» 1099.

снабдѣти—*стяжати*, 789.

[12] **снадне**—легко, удобно, 691.

[2] **снаднѣй**—удобнѣе, лучше, 403.

[12] **снаднейший**—удобнѣйшій, 751.

снѣдь—«пóкармъ», 386.

снѣсти—«грызти», 379; «я(ѣ)сти», 121, 122.

собачие «титулы», 1115.

[1] *соблазнъ*—«погоршенье», 399, 407.

[2] *соблюсти*—«заховати», 417.

собори(ы)ще (zborzysko). Такую уничижительную форму прилагаетъ Ипатій Потей къ Берестейскому православному собору 1596 года, 523, 531, 707, 823, 863, 877, 883, 891, 893, 895, 1009.

соборная (katedralna) церковь, 929, 931, 973, 1023, 1061.

[1] «Соборникъ», книга, 73, 74.

соборовáти—засѣдать въ соборѣ, принимать въ немъ участіе, 441, 448. Срвн. ниже: соймовати.

«Соборовыя книги» (Tomi Conciliorum), 819, 1206.

t. I, act. 3,—564, 565.
книга 1, карта 187,—817.
t. I, fol. 249,—793.
t. I in Synodo Constantinopolitana, cap. 7, Symbolum fidei,—1204.
t. I, pag. 24, «O poście Sobotnim»,—1229.
t. I in Canon. Apostolor., cap. 69,—1241.
t. I, fol. 976, editionis Coloniensis,—985, 986.
t. II, lib. 2,—1139.
t. II, in Actis Concil. Constantiensis, sessione 13, pag. 1063,—1249.

«Соборъ Ф(Ѳ)лорентейский», «въ Латинскомъ друку далей анижъ одъ летъ петидесятъ выданый, также и въ Греческомъ езыку одъ летъ килканадцати выдрукованый», 1035 (также: 797, 915). «За часовъ Григория Тринадцетого папежа былъ по Греческу выдрукованъ», 1105, 1109. «Естъ и въ друку по Латине, еще передъ Григориемъ Третимънадъцатъ папежомъ въ Кольне выдруковане мало не отъ петидесятъ летъ», 1105, 1107, 1109. Текстъ «Исторіи о разбойничьемъ Флорентійскомъ соборѣ», въ Западно-Русской редакціи, 433—476. Ипатій Потей, говоря вкратцѣ (1035—1038, 1101—1112) объ этой редакціи Флорентійскаго собора, обѣщаетъ дать «врыхле шыршый отказъ», 1037; повторяетъ это обѣщаніе: «тоть вашъ «Соборъ» въ короткомъ часе особливый свой отказъ мети будетъ, где ся покажетъ щирая баламутня его», 1103. Срвн. выше, въ Указателѣ, подъ словами: Исторія, Исторійка.

Можно допустить, что «шыршый отказъ», о которомъ упоминаетъ Ипатій Потей, есть книга въ 4-ку, въ 416 страницъ, вышедшая въ Краковѣ въ 1608, 1609 годахъ (два изданія), предлагающая переводъ съ Греческаго на Польскій Флорентійскаго собора. По обычаю полемистовъ того времени былъ вѣроятно и Западно-Русскій переводъ, доселѣ еще не открытый.

соборъ «або сеймъ», 149;—«лнстрыкей-

спротивенство — сопротивленіе, упорство, 945.

спукатися (spadać się)—треснуть, лопнуть, расчасться (подобно древеснымъ почкамъ). «Але то естъ нашъ наболшии доводъ, на который вы слушного отказу, бысте ся спукали (się spadali, хотя бы вы треснули, лопнули, подобно почкамъ), николи учинити не можете», 1085.

[1] **срамлятися**—αἰδεῖσθαι, 1, 2; ἐρυθριᾶν, 11, 12.

срамословіе—«плюгавая мова», 947.

срачица—«плащъ», 1057.

[2] **сродзе** (districte)—строго, сурово, жестоко, 511.

срожший (większy)—строжайшій; болѣе грозный. «Нехъ Богу дякуетъ, же его што срожшого не поткало», 941.

[2] *срѣтити*—«потыкати», 392.

ставма «погама» — стоймя, стоя на ногахъ, 65, 66, 67, 68.

стале—стойко, твердо, постоянно, вѣрно, неизмѣнно, 649.

[1] **станъ** — состояніе, званіе, образъ жизни, 56, 59, 60;—«поважный», 137.

по старосвецку (po staremu)—по старинному, 1069. Въ 1-ой книгѣ: старосвѣцко.

староста (capitaneus), 961.

старший «будовничий», 801.

стасовати—приноравливать, складывать. «На одно мѣсце стасовано», 80. Срвн. ниже: стосовати.

[12] **статечне**—твердо, неизмѣнно; степенно, постоянно, 1019.

[12] **статечный**—твердый, неизмѣнный; степенный, постоянный, 519; — «справа», 234.

Статутъ «Швитригайловъ», 429.

стервъ (стерво)—дѣторордный удъ. «А нанежа пакъ обираючи, и теперь скрозь кресло дырявое за стервъ его щупають, и волають въ костеле: габетъ папа екстесъ! Деосъ кратия! (т. е. habet papa gentilia (или: pontificalia)! gratias Deo!)» 1137.

стеречи (warować) — стеречь, смотрѣть, беречься. «Чого бысь не хотелъ, абы тобе иный не учынилъ, стережи (waruy), абысь того коли другому не делалъ, а по старосвецъку мовечи: «што тобе не мило, того другому не зычъ», 1069.

Это пересказъ библейскаго текста (Товитъ, IV, 15): «и еже ненавидиши, да никомуже твориши».

[2] **стеречися**—*внимати*, 1138. Во 2-ой книгѣ: стерещися.

[2] *стіхіа*—«составленіе», 174.

[12] **стогнути** (stękać)—стонать, стенать, 308. Во 2-ой книгѣ: стогнати.

стосованье—приноравливаніе, соображеніе: «мовы», 378.

стосовати — приноравливать, прилаживать, соображать; относить, 819, 1045. Срвн. выше: стасовати.

[12] **стосоватися** (kwadrować się)—сообразоваться, 721, 1035.

[1] **страва**—пища, кушанье: «сытшая», 1023.

[2] **стравити**—истратить, употребить, 1057.

страдный (stradny)—потерянный, пропащій: «небога», 949.

странножитіе «иноческое», 151.

страторскій «санъ»—должность конюха. «Мы же, страторъский санъ на ся возъложъше и бразды коня его деръжаще», 551.

[1] **страшли́вый**—боязливый, трусливый. «Любовь мужными чинитъ страшливыхъ», 431.

[12] **строфовати** — обличать, дѣлать выговоръ, бранить: «остро», 185.

[2] **струдна** (ztrudna) —трудно, 765.

стру́мень—ручей, потокъ, 447.

[1] **струти** (struć)—отравить, 497.

студница—студенецъ, колодезь, 448. Въ 1-ой книгѣ: студня.

[2] **стужати**—докучать, досаждать, быть въ тягость, 133, 134.

ступовати—*взыти*, 410.

[12] **стя(е)гатися(е)**—относиться, принадлежать, 250, 753.

[2] *стяжати*—«снабдѣти», 789.

стятый (ścięty)—казненный (чрезъ отсѣченіе головы), обезглавленный, 276.

Суботній «постъ», 441.

Суботство «Симонидское», 1137.

судба—«усправедливене» (usprawiedliwienie), 240.

[1] **судія** «або гетманъ», 119.

[2] *судъ*—«разсужденіе», 238.

Суды «поповские», 963.

суетіе «свѣта сего», 152.

суетная—płonne rzeczy, 347.

сукня—*риза*, 1057.

[12] **сукня** (biesaga)—платье, 687, 1051.

[12] **сумнѣ(е)нье**—совѣсть, 167, 224, 407;—«милое», 929.

суполность—«полность» —цѣлость, полнота, совершенство, 49, 50, 1139. См. выше: зуполность.

Т.

торгатися, торгатьсе (targać się)—ринуться, броситься, посягать, возставать, покушаться, 206, 675, 921, 1061.

тóргнутися—броситься, ринуться, 427.

торгъ—торгъ, рынокъ, базаръ. «Баба на торгъ гневалася, а торгъ о семъ ани ведалъ», 869. «Пусти только ушы на торгъ», 941.

торжище—«макелія», 165.

[1] **торъ** (tor)—путь, дорога; стезя, слѣдъ, 797, 1151. Torować drogę—прокладывать, проторя́ть дорогу, 1157. Отсюда: торный.

[2] **тотъ-тамъ** (ten-tam)—этотъ именно. «Тотъ-тамъ клирыкъ», 983.

тотъ-ти. «Господь нашъ Исусъ Хрістосъ тотъ-ти есть капланомъ нашимъ на веки», 1146.

тошнити (tęsknić) «за ними»—тосковать, грустить, кручиниться, скучать. «До чогожъ тошните за ними, а што за пожытокъ духовныи зъ нихъ маете?» 312.

травити «часъ» (trawić czas)—терять, убивать время. «Не хотечи часу травити» (nie chcąc у czasu trawić), 525.

трапезница—столовая, 178.

[1] **трапити**—мучить, томить; безпокоить, докучать, досаждать, 412 («везеньемъ»), 893 («везеньемъ»).

трафунокъ—случай, случайность, приключеніе, 438.

трафяти (potrafiać)—пособлять, находить средство, способъ къ чему, прилаживать, слаживать. «Купне и едьностайне зъ нами, такъ тому забегали и въ то траѳяли, жебы.....», 581.

[12] **трвати**—быть, существовать, продолжаться, 220. См. ниже: трывати.

[12] «**Требники**», 973. См. Евхолои.

трегубый=«троистый», 1128.

трей (trzey)—три. «Не два, ани трей, але дванадцать епископовъ», 839.

«Tripartita Historia»:
lib. IX, cap. 10,—1245.

триумфъ «односити» (tryumfować)—торжествовать, 1101.

[2] **триу́мфы**. «Впрова́жено (въ костелъ Божий) триумфы», 419.

троецарство—тройное царство, 1128 («земное, небесное, пекелное»).

троистый = «трегубый». «Троистая на папежи коруна, по выкладе Римскомъ, знаменуется троецарство, то естъ: земное, небесное, пекелное», 1128.

трой (troj)—троякій. «Трой бо чинъ есть законный во Июдеехъ: единому имя фарисеи, а второму садукеи, а третему Есіи, ижъ есть чистей обою тою», 176—177.

тройженецъ, 741.

тропити (tropić)—слѣдить, искать по слѣду, по тропѣ, 637, 725.

въ-тро́пы—вслѣдъ, 440.

[1] **тростина** (trzcina)—тростникъ, камышъ; трость, тростинка. «Утверженіе и камень недвижимый зъ легкомысльностью и тростиною», 1009.

[2] **троха**—немного. «За троху (za trochę) золота купятъ», 234. Кромѣ того: 436, 455.

труднити—затруднять, безпокоить, препятствовать. «Але и иныхъ труднишъ», 845.

трудность—тяжесть, болѣзнь, страданіе. «Карность и трудность приняли», 57, 58.

трудъ=«праца», 420.

[12] **трутизна**—отрава, 469, 1053.

трыбуналистъ, 651, 823 («прынцыпалный»), 837 («Виленские»).

трывати—быть, существовать, продолжаться, 907. См. выше: трвати.

[1] **туждь** (разночт. **чуждь**)—ἀλλότριος, 5, 6, 17, 18. Въ 1-ой книгѣ: туждый.

[1] **тумультъ**—шумъ, крикъ; толпа, сборище, 326.

[1] «**Турко-Грецыя**», сочиненіе Мартина Крузія, 1111.

ту́рчитисе—обасурманиться, принять магометанство, 209—210, 310.

тутошны(и)й (tuteyszy, ten), 843, 857, 951, 955, 1015, 1107.

тщатель (miłośnik)—старатель, подвижникъ, 581.

[2] **тщатися**=«подвизатися», «працоватися», 131, 132.

тщеславуяся—тщеславясь, 165.

[1] **тыкати**—укорять, выговаривать, 829.

[2] **тыкатися**—касаться, относиться, 917.

тылъ (tył)—задъ. «Съ тылу тежъ, до кухни загледать», 1119.

тысуща, 111.

[12] **тѣло** (разночт. **тѣсто**)—φύραμα, 39, 40.

[1] **тѣ(е)нь(ъ)** (cień, муж. р.)—тѣнь, сѣнь; покровительство, милость; крыло, покровъ, 419 и 420 («нѣакій»), 913, 1023 («якийсь»), 1025.

тѣсто см. тѣло.

тя́гнути «въ доро́зѣ»—ѣхать, путешествовать. «Тягнучи въ доро́зѣ», 439.

тяюта—«тяжаръ», 381.

[12] **тяжаръ**—*тяюта*, 381.

тяжкость—*претыканіе*, 397.

У.

упадлый — упавшій, ослабленный, унылый. «Любовъ подноситъ упадлыхъ», 431.

[1] **упадокъ**—*нестроеніе*, 949.

[2] **упатровати**—усмотрѣть, замѣтить, 577, 1027.

[12] **упевненье**—удостовѣреніе, увѣреніе, 422.

упевненый — убѣжденный, удостовѣренный, 655.

упиныти — вспинать, унинать; остановить, унять, препятствовать. «Каждого чоловѣка отъ злости не унинышъ», 476.

[2] **уподобати**—*изволити*, 414.

уполошыти (vpłoszyć)—всполошить, спугнуть, пугая прогнать. «Жебы пташокъ не уполошылъ», 711.

[2] **упоминати**—*молити*, 242. Во 2-ой книгѣ это слово со значеніемъ: увѣщавать.

[12] **упоминокъ**—подарокъ, 186.

[12] **упоръ**—упорство, упрямство; непреклонность, непоколебимость, 1017.

упослеженье (vpośledzenie) — постановленіе на послѣднее мѣсто: униженіе, уничиженіе. «А другие упослеженье свое скромнымъ серцемъ зносятъ», 905, 1091.

[1] **у(в)правити** (wprawić, udać)—направить, вогнать, ввергнуть, 951.

упразнитель «альбо забавца»—упразднитель, задерживатель, 577.

упрацованый—утрудившійся, наработавшійся, утомившійся, уставшій, измучившійся. «Не отбѣгай же въ старости ее, утисками упрацованой», 474.

[12] **упрейме**—искренно, 318.

[12] **упреймый**—искренній, радушный, 318.

[1] **упривильеваный**—снабженный привилегіями, 831.

упривильеванье — снабженіе привилегіями, дарованіе преимуществъ, 422.

ура́дити—урядить, постановить, 63, 64.

урадъ (urząd)—званіе, должность. «Хрыстосъ не маетъ потомка въ ураде Своемъ, бо Самъ естъ вечною головою, Богомъ и Царемъ церкви Своее», 1095.

ура́зъ—ударъ, ушибъ, язва, 411, 420. Въ 1-ой и 2-ой книгахъ—«ураза», съ инымъ значеніемъ.

уробити=«вробити»—сдѣлать, обдѣлать. «У(в)робили собѣ болвана», 61, 62.

уродство—*юродство*, 81, 82.

уроженье (vrodzenie)—родъ, происхожденіе, порода; благородство, 867.

[2] **урядъ**—званіе, должность, 202 («маршалковский»).

усе (wszytko)—все, 314.

ускаржатися—жаловаться, 426.

ускладати (=вскладати)—возлагать, надѣвать, 177.

услугованье (vsługowanie)—совершеніе: «сакраментовъ», 707.

услышати—«чюяти», 52.

[1] **усправедливене** (usprawiedliwienie)—*оправданіе*, 240.

[12] **уставати** (устати)—переставать, прекращаться, кончиться, 59, 60, 95, 96, 779, 1027.

[12] **уставичне**—безпрестанно, всегда, постоянно, 125 («обычне»), 126, 136, 1019.

[2] **уставичный**—всегдашній, постоянный, 623.

уступити—вступить, войти, 97, 98. Въ 1-ой книгѣ—съ противоположнымъ значеніемъ.

[2] *утвердити*—«умоцнити», 435.

утвержденіе—«умоцненье», 420.

утекати=«втекати»—убѣжать. «Ледве нагы втекли», 100.

[2] **утекатися**—притекать, прибѣгать, 827.

утинати—отсѣкать, отрѣзывать, 465, 899.

[2] **утинокъ** «альбо окравокъ»—отрѣзокъ, отрывокъ, 639.

у́тлити (wątlić)—дѣлать (представлять) утлымъ: гнилымъ, дырявымъ, слабымъ, безсильнымъ. «Утлечы (wątląc) и в-ни-во-што оборочаючы монархию альбо единовладство папежовъ Рымскихъ», 895.

vtorowany—проторенный, протоптанный, проложенный, 1280.

[12] **утрапеный**—утѣсняемый, угнетаемый; бѣдный, несчастный, 184.

[2] **утрата** «або накладъ»—расходъ, иждивеніе, 135, 136.

утщоный (vczczony)—почтённый, удостоенный чести, почтенія. «Преложоные ваши при католикахъ лепей будутъ утщоны», 314. См. ниже: учтеный.

утяженье (vciążenie)—отягощеніе, обремененіе; утѣсненіе, угнетеніе, 605.

[12] **уфати**—уповать, надѣяться, 1145.

[1] **ухвала**—постановленіе, опредѣленіе; уставъ, уложеніе, 511.

[1] **уцтившій**—почтенный, честный; непорочный, чистый, 425. Въ 1-ой книгѣ: учтившій.

уцтивый—добрый, честный; порядочный, благопристойный, 649 («детки»). См. ниже учтивый.

[1] **участникъ**—*причастникъ*, 444.

[2] **ученіе**—*преданіе*, 174.

[12] **у̂чень** (student)—ученикъ, 55, 56, 1053.

ученьший (uczeńszy)—ученѣйшій, болѣе знающій, 899, 1113.

учинецъ—починщикъ, зачинщикъ, авторъ. Православный читатель «Антирисиса», самаго начала XVII вѣка, воспользовавшись обмолвкою Ипатія Потея (что онъ, Ипатій, авторъ Антирисиса), подчеркнулъ эту обмолвку и на полѣ экземпляра Антирисиса сдѣлалъ слѣдующую рукописную замѣтку: «Ледва проклятый врагъ ядъ свой вынурилъ, же одъ его сіе виклятое—книжце учинецъ», 1005—1006.

[2] **учинокъ**—*дѣло*, 174, 382, 444; «дѣяніе», 947.

«Учительное Евангеліе», 75, 76.

учтеный (vczczony)—почтённый, удостоенный чести, почтенія, 867. См. выше: утщоный.

учтиве — добросовѣстно. «Здалъ тотъ врядъ зъ себе учтиве», 687.

[2] **учтивость**—честность, добросовѣстность, благопристойность, почтительность, уваженіе; цѣломудріе, непорочность, добродѣтель, 73, 74, 809 («людские»). «Vczciwość, a po waszemu—reuerentia», 1170.

[2] **учтивый** (ućciwy)—добрый, честный; порядочный, благопристойный; почтенный, чистый, 495 («люди»), 567 и 571 («слава»), 917 («мужъ»). См. выше: уцтивый.

учулый (uczuły)—ощущаемый, чувствуемый. «Есть ли тамъ (въ Агнцѣ дорочномъ) учулый и видомый елементъ вина?» 749.

[1] **ушановане**—почтеніе, уваженіе, честь, 422.

ушывый = «вшывый». «Годенесь коца ушывого», 857.

ущербити—нарушить, повредить, умалить, 1047.

[12] **ущи(ы)пливый**—колкій, ѣдкій, язвительный, 923.

ущирбокъ учинити—*отщетити*, 625.

ущырбокъ—ущербъ, уронъ, убытокъ, 843, 1055.

Ф.

[12] **ф(ѳ)ала** (= хвала)—*слава*, 609. Въ 1-ой и 2-ой книгахъ также: хвала.

[2] **ф(ѳ)ала** (= хвала, chwała)—слава, похвала; величіе; почитаніе, почтеніе; украшеніе, честь, 583, 603, 653, 823, 853, 935, 1013, 1033, 1119.

ф(ѳ)алебный (chwalebny)—славный, похвальный, достохвальный, знаменитый, 577 («рѣчи»).

ф(ѳ)альца (chwalca)—хвалитель, почитатель, обожатель, исповѣдникъ. «Леней ся згажати съ правдивыми ѳальцами Бога во Тройцы единаго», 609.

[2] **ф(ѳ)алшеръ**—лжецъ, обманщикъ, поддѣлыватель, 909, 923.

ф(ѳ)ара—приходъ, приходскій костелъ, 527.

фараонское «або Египетское жестоковыйство», 404.

[2] **фарбичка**—румяны, бѣлилы, притиранье, 455.

Фебъ, богъ солнца. «Phœbusowa światłość», 1150.

[12] **ф(ѳ)икгура**—символъ, образъ, знаменіе, 93, 94, 118.

[12] **ф(ѳ)икгуровати**—знаменовать, 94, 135.

[1] **ф(ѳ)иля** (chwila)—время, часъ, мигъ, мгновеніе, минута, 525. Въ 1-ой книгѣ: хвиля. См. ниже: хвилька.

ф(ѳ)илянтропинъ (philantropin), 1113.

Philopseudis (φιλοψεύδος)—любитель лжи. Этотъ титулъ выдуманъ Ипатіемъ Потеемъ и предложенъ имъ автору Апокрисиса, взамѣнъ «Филалета», 484 (Philosopseudis), 490, 491.

[1] *фiлософiа*—«хитрость», 174.

ф(ѳ)ольваркъ (съ Нѣм. Vorwerk)—мыза, хуторъ, 603.

[2] **ф(ѳ)олькга** (fryszt) — отдыхъ, льгота; смягченіе, облегченіе, отрада, успокоеніе, 713.

[12] **ф(ѳ)олькговати** — смягчать, умѣрять; щадить, послаблять, облегчать, опускать, 1061 («вчасови своему», wczasom swoim), 1138 («коли быхъ короткости писаня не фолкговалъ»).

ф(ѳ)олькговатися—умѣряться, ослабляться, опускаться. «Але ѳолькгуется кроткости», 905.

«**Ф(ѳ)орма** посвещанья мира великого, то есть хрызма светого», 973.

[12] **ф(ѳ)ортельне**—хитро, лукаво, искусно, 571.

[2] **ф(ѳ)ортель, -ъ** (fortel)—уловка, хитрость, обманъ, 174, 412. «И то тежъ не меншый ѳóртелъ—дáти вы́друковати откáзъ одное стороны̀, а нá што откáзано, тóе утайти», 983.

[1] **ф(ѳ)орумъ** «мети» («то есть судъ и местце належное»)—судиться, быть судимымъ, 815, 821, 887.

forytarz (собственно значитъ: форейторъ)—споспѣшникъ. «On (митрополитъ Исидоръ отступникъ) tey waszey zawołaney na synodzie Florentskim vniiey nie podleyszym był forytarzem», 1280.

[12] **ф(ѳ)орытовати** — споспѣшествовать, способствовать. «И тую светую згоду ѳорытовалъ», 633.

ф(ѳ)разисъ (съ Греч. ἡ φράσις, sama phrazys)—рѣчь; оборотъ рѣчи; выраженіе, фраза, 1107.

[1] **ф(ѳ)расоватися**—печалиться, безпокоиться, тревожиться, 1003.

[2] **фрасунокъ**—печаль, скорбь, горесть, 385, 436.

[2] **ф(ѳ)рашка**—бездѣлица, малость, вздоръ, 403, 523, 803, 805, 807, 921, 939.

freyher. «Boga się nie bać, krola za nic nie mieć, zwierzchności y urzędu swego mieyskiego nie słuchać, będąc mieszczaninem, wolno to, freyher braciszek!» 1171.

[12] **ф(ѳ)ударéнтъ**—*основаніе*, 413.

ф(ѳ)укати—бранить, ругать, кричать, сердиться, 1111.

ф(ѳ)укъ (fuk)—брань, ругательство, 533.

φύραμα—«тѣло» (разночт. «тѣсто»), 39, 40.

Х.

[2] **Хамосъ**, Моавитскій идолъ, 49.

Характеристика Православія и Православныхъ, сдѣланная клирикомъ Острожскимъ, 413.

хвартухъ—фартукъ, 178.

хвилька—минутка. «По хвильце» (naротym), 841. Срвн. выше: филя.

хвѣ(ѳ)ятися (chwiać się) — колебаться, шататься, трястись, 833, 959.

херытония (cherytonia), «то естъ листъ на посвецане»—хиротонія, 505.

[12] **хиба**—развѣ, ежели, если, 1069, 1073, 1105.

хитростная «лесть», 1138.

[1] **хитрость**—*філософія*, 174.

хлопъ «простой, не шляхтичь», 859;—«простый», 933;—«шаленый», 947.

хлуба (chluba)—хвастовство, похвальба, тщеславіе, самохвальство, 687.

хлубитися (chlubić się)—хвастаться, похваляться; гордиться, хвалиться, 499. См. ниже: хлюбитися.

хлѣбаръ—хлѣбникъ, 178.

chlebevtrapienia—*хлѣбъ озлобленія*, 1241.

Хлѣбъ «прѣсный и квасный», 697;—«кислый» (kwasny), 717.

[1] **хлюбитися**—хвастаться, похваляться; гордиться, хвалиться, 685 («православнемъ»), 807, 835, 1079, 1119. См. выше: хлубатися.

хмара—туча; мракъ, темнота; множество, большое число. «Мáлый хмáры ô60лочовъ», 384. См. въ 1-ой книгѣ: хмура.

хмарный—тучевый. «По такъ великой мглѣ хмарныхъ и темныхъ ôболоковъ», 430. Въ 1-ой книгѣ: хмурный.

[2] **хороба**—болѣзнь, немощь, недугъ, 61, 62.

[1] **хорый**—хворый, больный, 129, 130.

хотливе—охотно, 142. См. ниже: хутливе.

хрызма «то есть миро великое», 973;—«мекга то естъ великое крижмо», 973.

хуленіе—«блюзнерство», 947. Во 2-ой книгѣ: хула.

[2] **хутливе**—охотно, 581. См. выше: хотливе.

[2] **хутливый**—охотный, 1029.

[12] **хуть** (chęć)—охота, желаніе, страсть, стремленіе, 419, 919, 975, 1103.

хухнане—ропотъ; насмѣшка, 168.

Древнее Славянское слово (см. Словарь Миклошича).

Ц.

цалкомъ (całkiem)—цѣликомъ, совсѣмъ, совершенно, 569.

[12] **цвиченье** (ćwiczenie)—ученіе, наука, упражненіе, 587, 1023, 1117. Въ 1-ой книгѣ: цвѣченье.

[1] **цвичити** (ćwiczyć)—упражнять, учить, изощрять, обучать; наказывать, 773. Въ 1-ой книгѣ: цвѣчити.

цедула (cedula)—письмо, записка, 535, 537.

цель—цѣль, намѣреніе, 579 («напевнейшый»).

[12] **церемонія** (ceremonia)—обрядъ, 240, 631.

«Церковная Исторія» Евсевія, 1087, 1088.

«Церковная Кройника» Ѳеодорита, 777.

цехъ—общество ремесленниковъ, занимающихся извѣстнымъ ремесломъ; сотоварищество, сообщество, 651, 759, 771, 869.

циприсъ — кипарисъ. «И яко приплѣтается называемое зѣлье смилáксъ до ципрису, такъ привязуется злость до дóброти», 384.

[12] **цнота**—добродѣтель, 921 («неподзорная»).

[1] **цорка**—дочь, 476.

[1] **цудне**—удивительно, чудесно; отмѣнно-хорошо, прекрасно, 138.

цудъ (cud)—чудо, диво. «То естъ цудъ надъ цуды», 296.

Щ.

Ѣ. Ю.

Я.

Ѳ.

ПРИМѢЧАНІЯ

1.—Балабанъ Гедеонъ (и его три книги: Служебникъ, Требникъ, Учительное Евангеліе). Родъ Балабановъ—родъ по преимуществу военный: почти всѣ члены его начинали военною службою, участвовали въ походахъ и сраженіяхъ; затѣмъ переходили на военно-административную службу, на должности старостъ, мечниковъ и т. п., или на общественно-политическую, въ званіи пословъ на сеймы и соборы, основателей и членовъ православныхъ братствъ; а нѣкоторые вступали въ духовное званіе, достигая при этомъ даже святительскаго сана. Военная закваска сказалась въ Балабанахъ: настойчивость, рѣзкость, раздражительность, склонность къ нападеніямъ и захватамъ, спорамъ и ссорамъ сопутствовали имъ въ ихъ дѣятельности даже въ качествѣ духовныхъ лицъ. Яркимъ примѣромъ служитъ знаменитый Гедеонъ Балабанъ. Отецъ его Маркъ, будучи уже совсѣмъ старымъ, промѣнялъ мечъ военный на мечъ духовный и, послѣ смерти Макарія Тучапскаго, занялъ каѳедру Львовскаго православнаго владыки, подъ именемъ Арсенія, въ 1549 году. Положеніе Западно-Русской Церкви тогда было печальное: духовныя мѣста покупались и продавались ради наживы и стяжанія, и иногда на одно мѣсто являлось двое и болѣе соперниковъ и искателей. Такимъ у Арсенія оказался Иванъ Лопатка Осталовскій. Борьба съ Иваномъ Лопаткою, съ православными Львовскими монастырями, а также и съ городомъ Львовомъ заняла у Арсенія все время. Въ 1566 году онъ передалъ свое мѣсто старшему сыну своему Григорію, также бывшему военному, и умеръ спустя три года. Но сынъ не сразу занялъ это мѣсто, а лишь по смерти соперника отцовскаго Ивана Лопатки, въ 1576 году, а до тѣхъ поръ жилъ въ Галичѣ. Возвратившись снова во Львовъ, онъ принялъ имя Гедеона, владыки Львовскаго, Галичскаго и Каменца Подольскаго, и сразу вступилъ въ борьбу со Львовскимъ арцибискупомъ Я. Д. Соликовскимъ и съ мѣстнымъ православнымъ братствомъ. Управленіе Жидичинскимъ монастыремъ Гедеонъ передалъ своему «сыновцу» (т. е. сыну своего роднаго брата) или иначе—родному племяннику Григорію, съ которымъ его не рѣдко смѣшиваютъ, и тѣмъ болѣе, что этотъ Григорій былъ посвященъ своимъ дядею-епископомъ въ санъ архимандрита, съ именемъ Гедеона же. Пылкій, раздражительный, все время боровшійся со своими противниками, къ тому же—страстный охотникъ-звѣроловъ, епископъ Гедеонъ былъ неразборчивъ на средства, до того неразборчивъ, что, въ порывѣ раздраженія, сгоряча выдалъ свое согласіе на унію; но вскорѣ опомнился и загладилъ свой грѣхъ, дѣйствуя всѣми своими силами и употребляя всѣ способы и мѣры противъ уніи. Дѣятельность Львовскаго владыки Гедеона Балабана рѣзко дѣлится на двѣ половины: до Берестейскаго собора (1596 года), и послѣ онаго; на первую половину приходится около двадцати лѣтъ, а на вторую—десять. О пер-

вой половинѣ извѣстный церковный историкъ преосв. Макарій (Булгаковъ) отзывается: «онъ (Гедеонъ) былъ не лучше другихъ тогдашнихъ владыкъ, а нѣкоторыхъ даже хуже». Но не за эту дѣятельность поносятъ Гедеона полемисты-католики и первые прозелиты-уніаты, а за тотъ второй періодъ его дѣятельности, когда Гедеонъ «прозрѣлъ» и испугался глубины свого нравственнаго и духовнаго паденія. Раскаяніе его было искреннее. Гедеонъ очистился отъ своего прошлаго, совершенно переродился и, по словамъ названнаго церковнаго историка, оказалъ Западно-Русской православной Церкви «незабвенныя услуги». Послѣ Берестейскаго собора и вплоть до своей кончины (около 10 февраля 1607), онъ былъ экзархомъ Константинопольскаго патріарха и, въ семъ званіи, замѣнялъ для православныхъ Западно-Руссовъ митрополита, боролся съ уніатскими митрополитами Рагозою и Потеемъ, оспаривалъ незаконныя относительно православныхъ распоряженія королевской власти и проявлялъ свою власть, какъ экзархъ, въ епархіяхъ чуждыхъ, гдѣ были православные, освящая храмы и отлучая владыкъ, отступившихъ отъ православія. Онъ примирился съ братствомъ Львовскимъ, которое (до Берестейскаго собора) и само было не безъ грѣха по отношенію къ Гедеону: будучи ставропигіальнымъ, т. е. самостоятельнымъ и независимымъ, братство не только не хотѣло знать архипастыря, но тайно наблюдало за нимъ, за каждымъ его шагомъ, и доносило вселенскому патріарху. Гедеонъ, видя «паденіе» Западно-Русской православной Церкви и побуждаемый перепискою своею съ патріархомъ Мелетіемъ, основалъ училище, двѣ типографіи и занялся издательскою дѣятельностью.

Заслуги Гедеона Балабана въ этой послѣдней области еще не достаточно оцѣнены *, почему является необходимымъ представить здѣсь подробное описаніе изданныхъ имъ книгъ **. Къ сему побуждаетъ еще и то обстоятельство, что лучшія изъ существующихъ описаній старопечатныхъ книгъ, Строева, Сахарова и др., удовлетворительныя для своего времени и для своей цѣли, не лишнія и теперь для первой потребности, оставили не мало сторонъ и подробностей въ описываемыхъ ими книгахъ безъ разсмотрѣнія и объясненія.

I.

Первая книга, изданная Гедеономъ Балабаномъ, есть Служебникъ, напечатанный въ Стрятинѣ въ 1604 году, въ 4-ку, въ типографіи Гедеонова родственника Ѳедора Юрьевича Балабана. Въ то же время, Служебникъ былъ первенцемъ Стрятинской типографіи; а вторая и послѣдняя Стрятинская книга относится къ 1606 году—Требникъ, о которомъ рѣчь впереди.

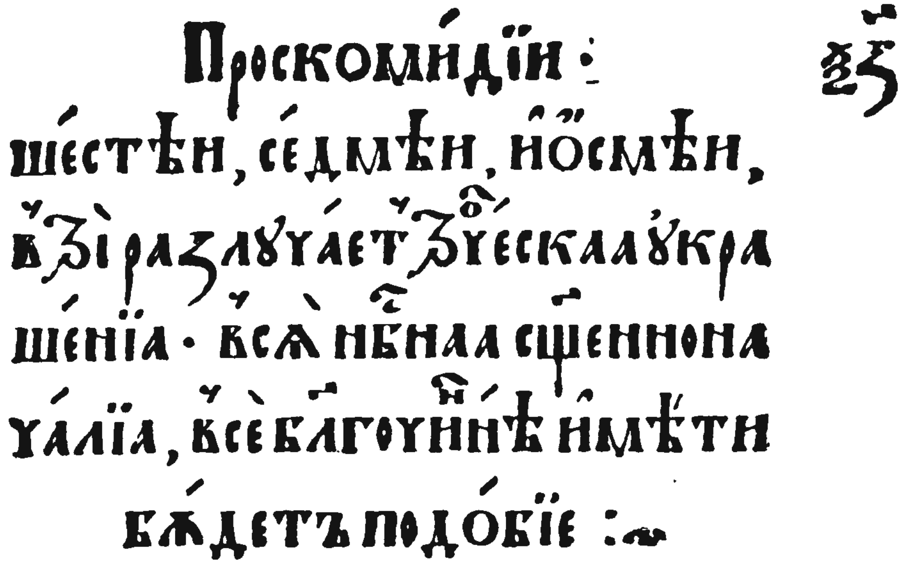
Въ старопечатной литературѣ это не первый Служебникъ. До Балабана извѣстны теперь восемь Служебниковъ: 1) Литургіаріонъ, напечатанный въ 1519 году въ Венеціи повелѣніемъ воеводы Божидара Вуковича и послужившій образцомъ для послѣдующихъ, Венеціанскихъ же, изданій Литургіаріона 1554 и 1570 годовъ; 2) Литургіаріонъ. Венеція, 1527; 3) id. et ib. 1554; 4) id. et ib. 1554; 5 и 6) id. et ib. около 1570 (хотя годъ стоитъ и 1554); 7) id. Вильна,

* Попытка показать отношеніе Балабановскаго Требника къ Требнику Петра Могилы была сдѣлана покойнымъ Е. М. Крыжановскимъ (Собраніе сочиненій, т. I, стр. 67—87).

** Мы пользуемся экземплярами Императорской Публичной Библіотеки.

1583, тип. Мамонича; 8) id. Москва, 1602. Экземпляры всѣхъ этихъ Служебниковъ (исключая № 4) имѣются въ Императорской Публичной Библіотекѣ.

За ними идетъ Балабановъ Служебникъ. Начинаемъ со шрифта: онъ — крупный (примѣрно—12 пунктовъ на «очкѡ») такъ-называемый «евангельскій», не Московскаго, слегка вогнутаго влѣво, типа, но съ характеромъ, строго выдержаннымъ, древнѣйшаго (судя по рисунку нѣкоторыхъ буквъ: м, ѵ, ѕ, ф, ч, ж) устава. Интересно сокращеніе тр, скопированное съ Греческаго. Этимъ крупнымъ шрифтомъ набранъ весь текстъ Служебника (страницы 1—567 второй пагинаціи). Помѣщаемъ снимокъ съ первыхъ шести строкъ 67-ой страницы:

Проскомидїи : ѯз
шестѣи, седмѣи, и осмѣи,
въ ѕі раздѹчаетъ ѕѹеская ѹкра
шенїа. вся нбнаа сщеннона
чалїа, всеблгоѹннѣ имѣти
бѹдетъ подобїе :

Мелкимъ (примѣрно 8 пунктовъ на «очкѡ») шрифтомъ набраны одиннадцать страницъ первой пагинаціи и послѣднія три второй. Наборъ полной страницы крупнаго шрифта 12 строкъ, мелкаго—16 строкъ, помимо колонтитула. Ширина страницы набора (или длина строки) $2^1/_4$ вершка, длина (или высота) страницы безъ колон-титула $3^1|_8$ в., а съ нимъ $3^1|_2$ вершка. Киновари много (всѣ заглавія, начальныя буквы въ абзацахъ, рисуночныя буквы, уставныя поясненія и колон-титулъ во второй пагинаціи). Кустодій нѣтъ. Дефисовъ или переносныхъ черточекъ нѣтъ, кромѣ двухъ случайныхъ (въ послѣсловіи) на 569-ой страницѣ.

Пагинація по-страничная на верху въ углу (то въ правомъ, то въ лѣвомъ) и, кромѣ того, внизу (по срединѣ) по-тетрадная. По-страничныхъ пагинацій двѣ: на первой (1—11) помѣщено предисловіе Гедеона Балабана, слово св. Василія Великаго и два наставленія о Св. Агнцѣ; на второй (1—570)— текстъ Служебника, послѣсловіе и важнѣйшія опечатки. Въ первой пагинаціи помѣчены (внизу по срединѣ) также и полулисты: ҂в҃, ҂г҃, ҂д҃; три послѣднихъ полулиста безъ помѣты, а также и первый полулистъ (съ предполагаемымъ ҂а҃), не входящій въ общій счетъ, какъ заглавный. Во второй пагинаціи по-тетрадная (8 двустраничныхъ полулистовъ въ тетради) помѣта идетъ внизу по срединѣ: а, ав҃, а ‴, ⁗, ‴‴ и три пустыхъ; но со 2-ой тетради и до конца буквенная отмѣтка такая: в, вв҃, вг҃, вд҃, ве҃ и три пустыхъ. Тетради перемѣ-

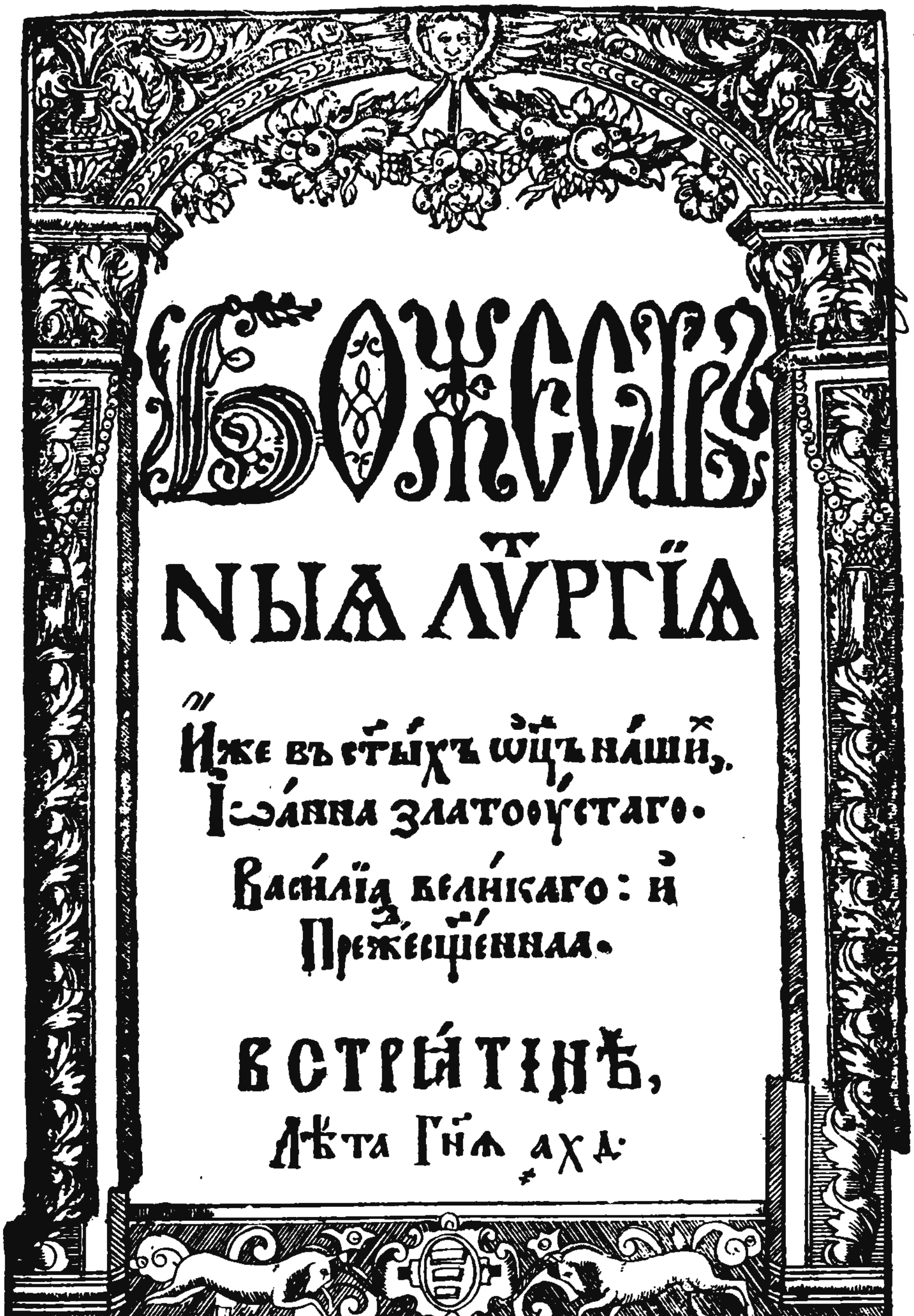
чены слѣдующими буквами: а, б, в, г, д, є, ж, ѕ, ӡ, и, ї, к, л, м, н, о, п, р, с, т, ꙋ (кое-гдѣ обломалось, или замѣнено ѵ), ф, х, ѡ, ц, ѵ, ш, щ, ъ, ы, ь, ѣ, ю, ж, а, аа (аав, аат, аад, аає и два ненум.). Всего 36 тетрадей. Въ пагинаціи встрѣчаются ошибки: сії (вм. сѧі), тмѕ (вм. тмє), тмз (вм. тмѕ), тмн (вм. тмз), тна (вм. тн); ꙋпн-ой страницы совсѣмъ въ счетѣ нѣтъ; оборотъ (на которомъ опечатки) фзѳ-ой не нумерованъ. Кромѣ того, не нумерованы совсѣмъ пустыя (безъ набора) страницы, именно: об. 219, об. 236, об. 355, об. 428.

Для исторіи искусства вообще и ксилографіи въ частности, Служебникъ Гедеона Балабана представляетъ значительный и разнообразный матеріалъ. а) Рисунковъ въ Служебникѣ шесть: 1-ый дискосъ (стр. 24), 2-ый дискосъ (26), св. Іоаннъ Златоустый (68), св. Василій Великій (236), св. Григорій Двоесловъ (355), столъ съ «масломъ», пшеницею, 5-ью хлѣбами и виномъ (459). б) Вязь встрѣчается на заглавной страницѣ и на нижеслѣдующихъ страницахъ второй пагинаціи: 1, 69, 220, 237, 356, 429, 476, 527, 543. в) Слѣдуетъ упомянуть о рамкѣ на заглавномъ листѣ и о гербѣ Гедеона Балабана на оборотѣ заглавнаго листа. г) Заставки и заставицы (нѣкоторыя со щитомъ изъ герба Балабановъ) находятся на слѣдующихъ страницахъ первой пагинаціи: 1, 5, 8,—второй: 1, 69, 220, 237, 351, 356, 424, 429, 476, 493, 498, 501, 506, 518, 527, 543. д) Начальныя и заключительныя украшенія—первой пагинаціи: 11,—второй: 67, 235, 354, 423 (два), 466, 467 (нач., два), 475, 495, 521 (нач., три), 526, 532, 567, об. 569. е) Рисуночныя буквы: Б (49, 70, 89, 98, 110, 127, 177, 195, 204, 210, 238, 248, 265, 330, 343, 359, 391, 406, 410, 430, 437, 447, 476, 523, 533, 536, 538, 543, 551, 554, 556, 563). В (перв. паг. 5, втор. паг. 83, 96, 138, 180, 196 (дважды), 246, 251, 273, 334, 336, 348, 373, 385, 394, 407, 415, 456, 469, 491, 492, 510, 516, 549). Г (5, 46, 74, 78, 102, 106, 131, 156, 193, 240, 243, 254, 256, 276, 360, 362, 363, 383, 418, 425, 426, 446, 462, 489, 527, 529, 531, 535, 558, 560). Д (144, 161, 197, 207, 273, 413). Є (перв. паг. 1, втор. паг. 154, 451, 452, 468). З (218). И (81, 122, 212, 245, 272, 346 (нужно: 345), 349, 400, 443, 513, 519, 532). К (44, 368, 510). М (191, 430). Н (60, 117, 267, 309, 396, 516). О (176, 310). Ѡ (568). Ѿ (217, 545, 547). П (перв. паг. 8, втор. паг. 114, 152, 168, 221, 325, 351, 421, 435, 467, 471, 474, 509, 511, 512 (дважды), 515, 517). Р (422, 439, 509). С (148, 163, 284, 290, 302, 304, 312, 449, 478). Т (172, 263). Ꙋ (216, 455). Х (втор. паг. 1, 215, 348 (нужно: 347), 419, 466, 501, 502 (дважды), 503, 504, 506, 507 (дважды), 508 (дважды), 511, 514, 517, 518, 565). Ц (55). Ч (422). Й (160, 260, 349, 389, 434, 436, 443, 445). Слѣдуетъ замѣтить, что, въ большинствѣ случаевъ, одна и таже буква представляетъ нѣсколько варіантовъ, какъ по рисунку, такъ и по формату клишэ.

Окончивъ * внѣшнее описаніе Балабанова Служебника, переходимъ къ внутреннему его содержанію. Служебникъ открывается ненумерованною дву-

* Впрочемъ, для исторіи экземпляра Балабанова Служебника, нынѣ принадлежащаго Императорской Публичной Библіотекѣ, можно прибавить свѣдѣнія о прежнихъ владѣльцахъ изъ записей на поляхъ: 1) «Книга, глаголемая Служебникъ, града Торопца церкви Архангела Михаила»; 2) «Сия книга Ржевского купца Терентия Волоскова, № 47».

страничною осьмушкою, не входящею въ пагинацію. На лицевой страницѣ помѣщено заглавіе, заключенное въ рамку. Приводимъ цинкографическій снимокъ первой страницы Служебника:

БОЖЕСТВ
НЫА ЛѴРГІА
Иже въ стыхъ ѿцъ нашихъ,
Іѡанна златоустаго.
Василїа великаго: и
Прежеосщенная.
ВСТРЯТІНѢ,
Лѣта Гнѧ ахд.

Заглавіе Служебника, состоящее изъ восьми строкъ, заключено въ фигурную рамку изъ двухъ колоннъ со сводомъ, въ срединѣ котораго Св. Духъ,

а въ центрѣ нижняго основанія рамки—щитъ съ тремя рѣками изъ герба Балабанова, съ единорогами по бокамъ. Первая строка, самая крупная (примѣрно 72 пункта на «очкѡ»), изображена вязью; вторая (около 28 на «очкѡ») и седьмая (около 18 на «очкѡ») значительно мелче, а остальныя представляютъ шрифтъ обыкновенный (около 8 на «очкѡ»); кромѣ того, строки 1, 3, 5 и 7 отпечатаны киноварью. Высота рамки внутри—2³|₄ вершка, ширина внутри—безъ ¹|₁₆ 2 вершка.

На оборотѣ заглавной страницы помѣщенъ гербъ рода Балабановъ. По описанію Нѣсецкаго, примѣты герба Корчакъ, къ которому принадлежитъ родъ Балабановъ, таковы: въ щитѣ поле красное, на немъ три рѣки—бѣлыя: верхняя большая, средняя поменьше, а нижняя еще меньше. На шлемѣ, поверхъ короны, золотая чаша, изъ которой выглядываетъ верхняя половина туловища лягавой собаки (wyżła), какъ бы стоящей на заднихъ лапахъ, съ поднятыми передними лапами и головою, обращенными въ лѣвую сторону щита, т. е. съ запада на востокъ (въ гербѣ, помѣщенномъ въ Служебникѣ, здѣсь—различіе, а именно: переднихъ лапъ не видно, онѣ опущены, а морда пса, украшенная усами, обращена въ правую сторону щита, т. е. съ востока на западъ). У Куропатницкаго сказано короче: trzy rzeki poprzek, naywyższa dłuższa, niższe coraz krótsze; na helmie czasza, z którey pół psa widać. Этимъ гербомъ пользуются, не рѣдко съ большими видоизмѣненіями, 119 фамилій (Нѣсецкій, Herbarz, т. V, стр. 223—227); существенное измѣненіе состоитъ въ замѣнѣ лягавой собаки тремя страусовыми перьями, а иногда—въ перемѣщеніи ея на щитъ, а трехъ рѣкъ—надъ короною.

Надъ гербомъ слѣдующія двѣ строки обыкновеннаго (примѣрно 8 на «очкѡ») шрифта:

Гедіѡнъ Болобанъ е҆ппъ Лвовскій
Галицкый и҆ Камѧнца подолскаго.

Внутри герба на верху, по бокамъ чаши со псомъ, четыре буквы:

Г Б
Є Л

т. е. Г[едеонъ] Б[алабанъ] Е[пископъ] Л[вовскій]. Подъ гербомъ еще двѣ строки:

Ѣзархъ вселенскаго великаго
ѳрону Константінополского

Первая страница первой пагинаціи открывается заставкою, въ срединѣ которой помѣщенъ изъ герба рода Балабановъ щитъ съ тремя рѣками. Далѣе слѣдуетъ:

||(1) ПРЕДОСЛОВІЕ *.

Стым встоычным каѳолицкім и҆ | а҆плкым црквe, свщеннодѣйствіа пра|вославнымъ вслѣдwвателемъ, съ|слоужителемъ же смѣренiа нашего | ѿ Гѣ

* Считаемъ нужнымъ предупредить, что въ приводимыхъ церковно-славянскимъ шрифтомъ выдержкахъ дыханія и ударенія строго выдержаны: иногда они необычны, а иногда ихъ и совсѣмъ нѣтъ.

бра́тіамъ. Гедеѡнъ Боло́бан | смѣре́нны е҆ппъ Лво́вскый Га́лӏкый | и҆ Ка́мѧнца подо́лскаго. е҆ѯа́рхъ | ѳро́нꙋ Константінопо́лского: блгть | и҆́же свы́ше. |

Е҆лма оу҆бо по бгосло́воу | грігорію реще́, и҆́же тѣлꙋ | пи́ща, сіе дши слово. ‖(2) и҆́же всѣхъ ѿ ба на блгихъ прьвое | быти наказа́ніе и҆сповѣдае ѿ всѣ | оу҆мъ и҆мѣющихъ: сіеже и҆зображе́ніе | кни́гъ мнѡ́житсѧ. Сегора́ди и҆ а҆зъ | ѿ блже́нныѧ и҆ стыѧ па́мѧти меле́|тіа па́пы а҆леѯанрі́йскаго, тогда̀ пра|вѧщоу е҆моу̀ пртлъ вселе́нскый, по|движенъ сщенными е҆го̀ писа́нми.| прооу҆смотри́вшоу кра́йнее сіе благо́е | в ни́хже вѣща̀, ви́дѧщꙋ е҆моу̀ паде́|ніе на́ше. подоба́аше оу҆бо, и҆ ни́нѣ по|доба́етъ а҆́ще непослѣднѧѧ хо́щете | пострада́ти: гу҆мна́сіа и҆ тѵ҆пографі́ | соста́вити. сіеже речѐ оу҆множе́ніа | ра́ди кни́гъ въ преподаніе ра́зоума. | е҆го блвеніе на сѐ ѿ вре́мени бо́лѣнію ‖(3) ѡ҆ сицевѣхъ содръжи́моу бы́вшоу, | ни́нѣ породи́ дхъ жела́ніа: вънегда̀ | свы́ше блгтію съ споспѣшником | мои́мъ, и оу҆жиком блгороднѣйшим | гпно Ѳеѡдоро Ю҆ріевиче Боло́банѡ. | ѿ свои́хъ на́мъ и҆мѣніи ѡ҆́ческыхъ | всѧцѣмъ оу҆срьдіе на са́мо то̀ дѣло | прише́дшимъ. И҆ оу҆бо пре́же и҆нѣхъ | оу҆мыслѧ́ющимъ на̀ вослѣдова́телех | црковным предложи́хѡ сщенныѧ | лу҆ргіа и҆зобразити, ꙗ҆ко преи́мꙋщіѧ | вослѣдова́ніе стра́шныѧ и҆ бе́кръв|ныа жрътвы съгла́сіа ра́ди, да не кто̀ | и ѡ҆ се́мъ порица́а боуде. и҆ оу҆бо ѿ дре́|внихъ ѡ҆па́сно и҆мѣющихсѧ звѡдъ | стѧжа́вши, приле́жно и҆зслѣди́вше ‖(4) и҆ испра́вивше, ва́шей бра́тской любви | и҆здае́мъ. выже сію сщенноую кни́гꙋ | сла́дцѣ пріе́мше и҆ прѡ́чіихъ е҆дина̀ | по дроу҆ѕѣй бо́у хотѧщоу: и҆ а҆́ще жи|ви бѫдемъ, не коснѧ сподобите́сѧ: | съгла́снѣ съ гре́ческими вослѣдова́|нми и҆мѣющихсѧ. не то́кможе, но̀ и҆ | оу҆чи́телей црко́вныхъ наоу҆че́ніа ра́|ди покоуша́ющихсѧ на́мъ ѡ҆ възма|га́ющей в на́съ блгти хвѣй. и҆ и҆нѣ|ми ѧ҆зыки и҆ писа́нми с тѵ҆пографіа | се́ѧ, споспѣшествоу҆ющимъ на́мъ | млтвамъ ва́шимъ и҆ блгода́рствію | ѡ҆ сицевѣхъ: поѡ҆щрѧ́ющоу на́съ на | пре́днѧѧ: здравствоу́йте.

Предисловіе это представляетъ большой интересъ. Вопервыхъ, оно указываетъ на существованіе между Александрійскимъ патріархомъ Мелетіемъ Пигасомъ и Гедеономъ Балабаномъ переписки, изъ которой дошло до насъ пока два письма. Знаменитый святитель, «видя паденіе» въ Западно-Русской православной церкви, требовалъ повсюднаго заведенія «гимнасій» и типографій «умноженія ради книгъ въ преподаніе разума». «Писанія» Мелетія «подвигли» Гедеона завести въ Стрятинѣ гимназію и типографію, на общія средства его и родственника его Ѳ. Ю. Балабана. Вовторыхъ: Гедеонъ Балабанъ, получившій солидное образованіе, принималъ, вмѣстѣ съ другими имъ созванными богословами, ближайшее участіе въ исправленіи книжномъ и сличеніи съ Греческими текстами. Наконецъ, изъ этого предисловія видно, что Гедеонъ Балабанъ замышлялъ, со своими товарищами, и другія изданія и книги «на инѣхъ языкахъ», а не на одномъ Славянскомъ. Объ этомъ онъ также вспоминаетъ въ предисловіяхъ къ другимъ двумъ книгамъ, о чемъ будетъ сказано ниже.

За предисловіемъ слѣдуютъ:

1) Иже въ святыхъ отца нашего Василіа Великаго, архіепископа Кесаріа Каппадокіискыя, поученіе къ іереомъ (стран. 5—8). *Нач.* Вънемли себѣ, о, іерею. *Конецъ*: и себе само́го спасеши, и послушающихъ тебе.

Это прекрасное поученіе—«како досто́итъ священнику со діякономъ служити»—встарину обязательно прочитывавшееся «предъ Божественною святою службою», исчезло со страницъ теперешняго Служебника и уцѣлѣло только въ Единовѣрческомъ, перепечатывающемся съ Іосифовскаго Служебника 1646 года.

2) О святѣмъ агнъци, иже въ святый великый четврътокъ закалается (стран. 8—10).

3) О еже како и когда потребляется святый агнецъ (стран. 10—11).

4) Уставъ Божествъныя службы, въ нейже и діаконства (стран. 1—59). *Нач.* Хотя іерей Божестъвное сврьшати таинство. *Конецъ*: и всѣхъ святыхъ помилуетъ и спасетъ насъ.

Въ колон-титулѣ надъ этою статьею: «Просфоми́ссіа или Проскоми́діа лѵтургіамъ». Проскомидія въ Балабановомъ Служебникѣ отличается существеннымъ дополненіемъ, какого нѣтъ въ современномъ Служебникѣ, именно: послѣ отпуста, совершаемаго въ алтарѣ, слѣдуетъ всенародный отпустъ, съ отверзеніемъ царскихъ вратъ, выходомъ діакона, пѣніемъ лика. Обрядъ омовенія и «обрысанія» (abstersio, «обрысати», abstergere) рукъ діакономъ положенъ особо.

5) Истлъкованіе вькратцѣ о святѣй просфоми́діи, и еже каа есть де́снаа страна святаго хлѣба, на нейже полагати обы́кохомъ святый потиръ и часть Пресвятѣй Богородици и прочія святыхъ девять ча́стій; и чесо ради девять, а не мно́жае, ни́же менше полагаемъ (стран. 59—67). *Нач.* Неизреченное въ истинну и непостижимое. *Конецъ*: Конецъ проскоми́діи и Истолкованію яже о ней.

6) Божественныя лѵтургіа иже въ святыхъ отца нашего Іоанна Златоустаго (стр. 69—219).

7) Уставъ Божествъныя службы иже во святыхъ отца нашего Василіа Великаго, архіепископа Кесаріа Каппадокіискыя (стр. 220—235).

8) Божественныя лѵтургіа иже въ святыхъ отца нашего Василіа Великаго, архіепископа Кесаріа Каппадокіискыя (стр. 237—350).

9) О закланіи святаго агнца, съ нимъже тво́рится святаа лѵтургіа преждесвященнаа (стр. 351—354).

10) Уставъ Божествъныя службы преждесвященныя иже въ святыхъ отца нашего Григоріа Двоеслова, папы Римскаго (стр. 356—423).

11) Чинъ благословити вино (стр. 424—428). *Нач.* Попъ пріемъ епитрахи́ль на ся и веземъ кадилницу..... Въ концѣ отпустъ. Въ срединѣ двѣ молитвы: а) «Господи Іисусе Христе Боже нашъ, прѣложивый воду въ вино....»; б) «Господи благий человѣколюбче, призри на вино сіе и на причящающихся отъ него.....»

12) Послѣдованіе бываемое на велицѣй вечерни и на бденіихъ (стр. 429—466).

13) Сія молитва глаголется въ недѣлю по канонѣ троичнѣмъ, и на въсякъ день по въсякой павечерници и полунощници (стр. 467—475).

Собственно это не молитва, а ектенія, которой въ Единовѣрческомъ Служебникѣ соотвѣтствуетъ глава 8-я: «Ектенія о державныхъ на полу́нощницахъ и на па́вечерняхъ».

14) Послѣдованіе бываемое на утрени (стран. 476—492).

15) О повъседневной вечерни и у́тръни (стр. 493—498).

Въ этой статьѣ есть особое заглавіе: «О утръни» (стр. 495).

16) О еже когда подобаетъ глаголати, ꙍ̃, Боже, ущедри̑ ны: и когда за молитвъ святыхъ отецъ нашихъ (стр. 498—500).

17) Отпу́сты повъседневныя (стр. 501—505).

18) Отпу́сты на празникы Владычня и Пресвятыя Богородица и въ память святымъ великымъ (стр. 506—518).

19) Молитва надъ ко́ливомъ святому (стр. 518—521).

«Иже въся съвръшивый словомъ Твоимъ, Господи.....»

20) Сія діаконства и молитва надъ ко́ливомъ усопшимъ (стр. 521—526).

«Боже ду́ховомъ и въсякоя плъти, съмрьть попра́въ и діавола упра́зднивый....»

21) Молитвы вечернѣя (стр. 527—542).

«Молитва пръваа. Боже щедрый и милостивый, дльготрьпе́ливе и многомилостиве.... Молитва втораа. Господи, не яростію Твоею обличи насъ: ни гнѣвомъ Твоимъ покажи насъ..... Молитва третіа. Господи Боже нашъ, помяни насъ грѣшныхъ и недостойныхъ рабъ Твоихъ..... Молитва 4. Иже немлъчными пѣсньми и непрестанными славословенми..... Молитва пятаа. Благословенъ еси, Господи Боже Въседръжителю..... Молитва 6. Господи, Господи, Иже пречистою Ти силою преемляй въсячьскаа..... Молитва 7. Боже великый и дивный, Иже неизреченною бла́гостію..... Молитва о́смаа. Боже великый и дивный, единъ имѣяй бесъмертіе.....»

22) Молитвы утрьнѣя (стр. 543—567).

«Молитва пръваа. Благодаримъ Тя, Господи Боже нашъ, въздвигшаго ны отъ ложь нашихъ..... Молитва 2. Отъ нощи утрънюетъ духъ мой къ Тебѣ, Боже...... Молитва 3. Отъ нощи утрънюетъ духъ нашъ къ Тебѣ, Боже...... Молитва четврътаа. Владыко Боже святый и непостижимый, ре́кый ис тъмы свѣту въсіати..... Молитва 5. Благихъ скровище, источниче приснотекѫщій..... Молитва шестаа. Благодаримъ Тя, Господи, Боже спасеній нашихъ..... Молитва се́дмаа. Боже, Отче Господа нашего Іѵ Хріста, въстави́вый насъ отъ съна.... Молитва 8. Господи Боже нашъ, Иже сонваго уныніа отложивъ насъ...... Молитва девятаа. Господи Боже нашъ, Иже покааніа ради оставленіе человѣкомъ даровавъ..... Молитва десятаа. Боже, Боже нашъ, Иже умныя и словесныя постави́вый силы Своею волею..... Молитва пръваана́десять. Хвалимъ и поемъ, благослови́мъ и благодари́мъ Тя, Боже отецъ нашихъ......»

Служебникъ Гедеона Балабана оканчивается слѣдующимъ послѣсловіемъ и приложенными къ нему важнѣйшими опечатками:

|(568) Ѿ не́йже бл҃гти хв҃ѣй нача́ло | сътво́рше, ѡ҆ се́й поспѣшест|вꙋющей. и҆ въ коне́цъ дости|го́хѡмъ и҆зъѡ҆браже́ніа кні́ги се́ѧ, | ꙗ҆́коже пре́ди положи́хѿ, притѣка́ю|ще къ не́й. А҆́зъ смѣре́нный гедеѡ́нъ | боло́банъ е҆п҃пъ лво́вскый: е҆за́рхъ | въселе́нского пр҇тла. Съ и҆зрѧ́днымъ | рачи́телеⷨ бл҃горо҇днѣйшимъ гп҃номъ | ѳеѡ́доромъ боло́баномъ. ѿ не́мже | полꙋче́ніи, сице́ваⷢ начина́ніа, бл҃гть | ꙗ҆́ко велича́йшоу, бл҃гти бж҃іей и҆спо|вѣдоу́емъ. на пре́днѧѧ постꙋпа́юще| ѿ не́ѧ възмага́еми, съ ѕѣлнымъ въ | на́съ оу҆сръ́діемъ: є҆́же бл҃года́рнымъ | ва́мъ

ѿ сицевѣхъ ѩвлѧющимсѧ. ‖(569) Тѣмже аще въ чемъ погрѣшилъ є| исправителѧ сщ͠енныѧ сеѧ книги. или | и тѵпографъ не преблюдѐ коє мѣста.| млимсѧ прощенію спо͠блѧйте братї, | Обыче бо нѣчто сицево бывати въ| таковѣхъ, пачеже въ началѣ. не оу | разсмотрившїи сє ѩкоже подобаєⷮ:∞ |

Изобразижесѧ въ Отечестѣмъ до-|моу нашемъ Стрѧтинѣ. въ ново|съѻ҆ржженой Тѵпографіи выше рече-|ннаго Гп͠дна Ѳеѡдора Болобана:∞ |

Въ лѣто ѿ създанія мироу. ҂з҃ р҃ ві. | а҃ ѿ въплъщенія г҃а наше іи҃ х҃а. ҂а҃ х҃ д҃. | Мц͠а Іаноуаріа, двадесѧ втораго: ∞

‖(об. 569) Погрѣшеніѧ.

Въ листѣ р҃ѳ. бл͠гоговѣніємъ вхѡ|дѧщиⷯ вънь. ты чти. бл͠гоговѣ|ніємъ и страхомъ бж͠іимъ входѧ|щихъ вънь. в листѣ у҃з҃ѳ. И еже ѿ|дъжити дъжъ блгъ. тыже чти. | И ѿ еже ѡдъждити земли дъждъ | блгъ. Прѡа оудобнѣ расмотрєливъ | читатель исправитъ.

Какъ видно изъ послѣсловія, Гедеонъ Балабанъ ужѐ прямо называетъ себя «исправителемъ священныя сея книги», а родственника своего Ѳ. Ю. Балабана только «типографомъ». Въ «Погрѣшеніяхъ» Стрятинскою типографіею допущены двѣ опечатки: въ строкѣ 5-ой, вмѣсто у҃з҃ѳ, напечатано ѵ҃з҃ѳ; въ строкѣ 6-ой, вмѣсто дъжити, напечатано дъжити. Прочія, мелкія, опечатки Гедеонъ Балабанъ предоставляетъ исправить внимательному читателю. Перестановку буквъ, въ родѣ іеєрю вм. іерею, конечно легко замѣтить; но замѣна и чрезъ і (чінъ, сподобі и т. п.), выпускъ буквъ и поставленіе титлъ (вкы) вызывается тѣснотою набора въ строкѣ, а гдѣ свободно—стоитъ чинъ, сподоби, вѣкы, а потому эти случаи не могутъ быть сочтены ни за ошибку, ни за особенность правописанія. Ударенія, дѣйствительно, смущаютъ иногда своею неожиданностью, необычностью; но послѣдовательность ихъ въ цѣломъ рядѣ однородныхъ случаевъ заставляетъ не спѣшить съ обвиненіемъ въ типографскомъ недосмотрѣ. Здѣсь слѣдуетъ вообще замѣтить, что ударенія въ церковно-славянской письменности и печати, старой и современной, ждутъ своего наблюдателя и изслѣдователя: только тогда могутъ открыться непослѣдовательность и ошибочность въ иныхъ случаяхъ.

II.

Вторая книга, изданная Гедеономъ Балабаномъ, есть Требникъ, напечатанный въ Стрятинѣ въ 1606 году, въ 4-ку. Въ полемической Западно-Русской литературѣ это излюбленная книга, на которую ссылаются и свои, и чужіе.

Въ Славянской старопечати это не первый Требникъ. Насколько это теперь извѣстно, Балабановскому Требнику предшествовали пять болѣе раннихъ Требниковъ: 1) Молитвенникъ или Требникъ. Гораждъ, 1531; 2) idem. Гдѣ-то въ Валахіи, 1534—36; 3) id. Венеція, 1538—40; 4) id. Милешево, 1545; 5) id. Венеція, 1570 (перепечатка Венеціанскаго изданія 1538—40 года). Всѣ эти Треб-

ники—въ 4-ку и, ужѐ по одному своему внѣшнему объему, уступаютъ Балабановскому Требнику вдвое съ лишкомъ. Три изъ нихъ (№№ 1, 3, 5) имѣются въ Императорской Публичной Библіотекѣ.

Основной шрифтъ Требника (1—632) одинаковъ со шрифтомъ предисловія и послѣсловія въ Служебникѣ (т. е. «очкѐ» около 8 пунктовъ). Въ Требникѣ есть также и другой шрифтъ, мало отличный отъ основнаго: «очкѐ» у него одинаковое (8 пунктовъ), но онъ «свѣтлѣе», т. е. тоньше; имъ набраны: послѣднія пять строкъ на заглавномъ листѣ, подписи къ гербу, предисловіе все (за исключеніемъ 3-ьей строки снизу на 1-ой страницѣ) и съ 633-ьей страницы текста и вплоть до конца. Есть еще и третья разновидность шрифта (болѣе мелкій и узкій), встрѣчается въ двухъ-трехъ мѣстахъ (наприм. об. 145 и 180). Полная страница набора того и другаго шрифта—16 строкъ. Длина строки $2^1|_4$ вершка. Страницы набора обведены линейками: снизу, сверху и къ корешку—одною, къ полю—двумя. Колон-титулъ—между двумя линейками; надъ предисловіемъ печатанъ черною краскою, надъ текстомъ—красною; надъ послѣсловіемъ колон-титула нѣтъ, хотя мѣсто (въ линейкахъ) оставлено для него. Киновари много (всѣ заглавія, начальныя буквы въ абзацахъ, узорныя и рисуночныя буквы, уставныя поясненія и колон-титулы въ текстѣ). Въ Требникѣ введены дефисы или переносныя черточки. Въ обширной книгѣ всего только одна кустодія: подъ чертою послѣдней страницы предисловія стои́тъ: Бо҃у не дающꙋ, и затѣмъ прямо начинается текстъ Требника: та́къ во всѣхъ экземплярахъ этой книги, имѣющихся въ Императорской Публичной Библіотекѣ, а также въ экземплярѣ Московскаго Румянцевскаго Музея (по справкѣ С. О. Долгова). Во всякомъ случаѣ, кустодія эта даетъ основаніе для утвержденія, что было продолженіе (между предисловіемъ и текстомъ), начинающееся словами: «Богу не дающу.....» А затѣмъ можно предполагать разное: или видѣнные нами Петербургскіе экземпляры не полны, или упомянутое продолженіе по чему-либо было изъято Гедеономъ Балабаномъ, а кустодія осталась.

Пагинація двоякая: а) не по страницамъ, какъ въ Служебникѣ, а по осьмушкамъ въ верхнемъ правомъ углу; всѣхъ нумерованныхъ осьмушекъ 681 или 1362 страницы; ненумерованныхъ осьмушекъ (въ оглавленіи—6, въ послѣсловіи—1, въ заглавіи и предисловіи—8) 15 или 30 страницъ; а во всемъ Требникѣ 696 осьмушекъ или 1392 страницы; б) по тетрадямъ внизу по срединѣ; каждая тетрадь состоитъ изъ 8-ми осьмушекъ или 16-ти страницъ; въ каждой тетради помѣчаются первыя пять осьмушекъ такимъ образомъ: а, а҃в, а҃г, а҃д, а҃є, а послѣднія три осьмушки безъ помѣты; всѣхъ тетрадей въ Требникѣ 87 полныхъ (т. е. каждая въ 8 осьмушекъ). Онѣ перемѣчены буквами: А (въ 1-ой, вступительной, ненум. заглавная осьмушка и семь ненум. осьмушекъ предисловія), а (со 2-ой, обозначенной строчною буквою а, идутъ нумерованныя осьмушки текста Требника), б, в, г, д, є, ж, ѕ, з, и, і, к, л, м, н, о, п, р, с, т, ѵ (sic: вмѣсто у стои́тъ ѵ), ф, х, ѡ, ц, ч, ш, щ, ъ, ы, ь, ѣ, ю, ѫ, ѧ, ѳ, ѯ, ѱ, аа, бб, вв, гг, дд, єє, жж, ѕѕ, зз, ии, іі, кк, лл, мм, нн, оо, пп, рр, сс, тт, ѵѵ (sic), фф, хх, ѡѡ, цц, чч, шш, щщ, ъъ, ыы, ьь, ѣѣ, юю, ѫѫ, ѧѧ, ѳѳ, ѯѯ, ѱѱ, ааа, ббб, ввв, ггг, ддд, єєє, жжж, ѕѕѕ, ззз, иии (послѣднія семь осьмушекъ этой тетради не имѣютъ пагинаціи въ верхнемъ правомъ углу; на шести изъ нихъ—оглавленіе, а на

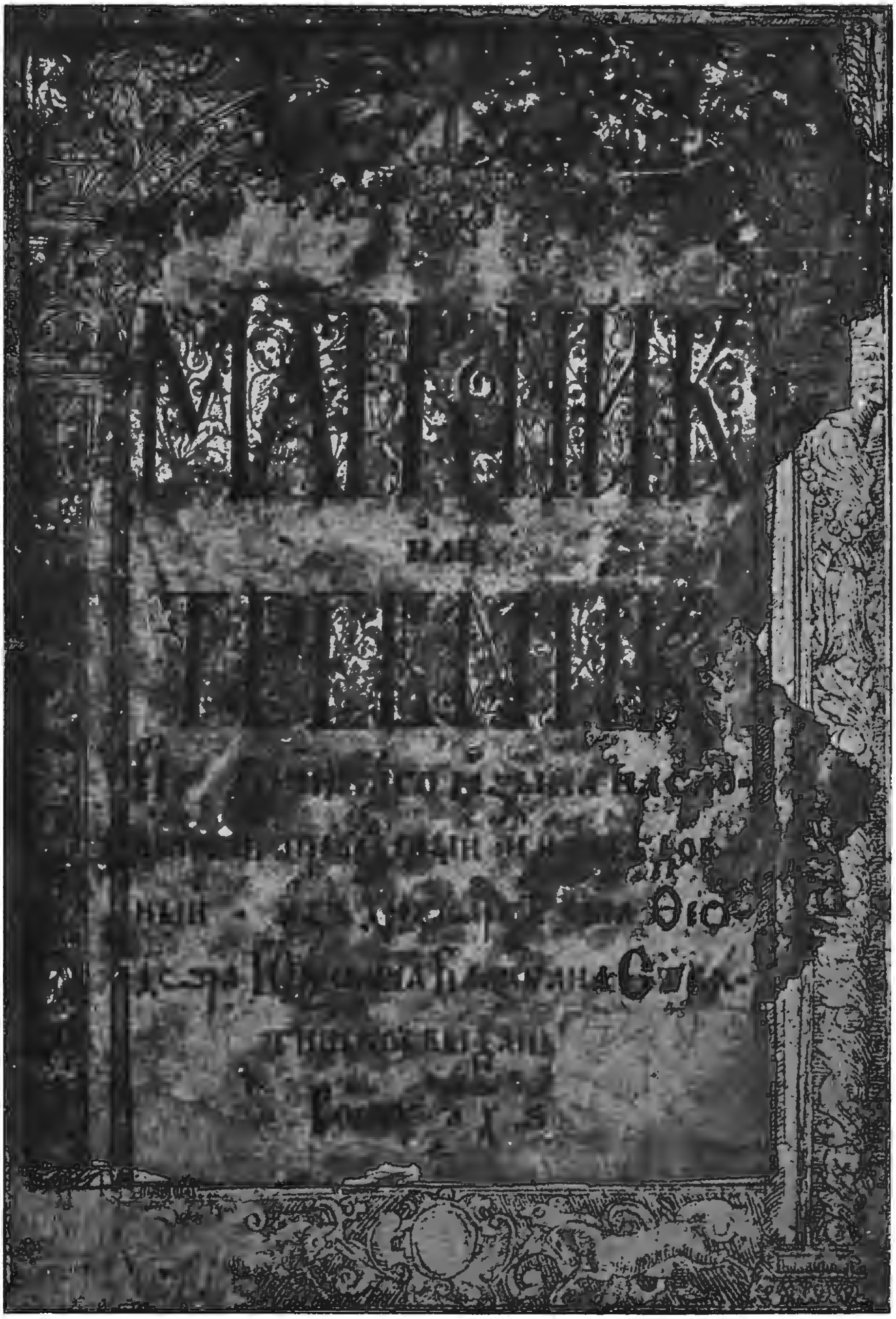
послѣдней—послѣсловіе). Изъ особенностей пагинаціи по осьмушкамъ (кстати: по провѣркѣ она оказалась безошибочною) нужно отмѣтить: начиная съ 169-ой страницы, кромѣ титла, начинаетъ встрѣчаться острое удареніе, по образцу Греческому: ρ҃ѯѳ́, т҃ѓі, т҃ќ, т҃ка́ и т. д.; обороты нѣкоторыхъ осьмушекъ оставлены пустыми (безъ набора): 52, 77, 122, 154, 271, 451, 496. Въ главномъ экземплярѣ Требника, принадлежащемъ Императорской Публичной Библіотекѣ, осьмушки 50 и 51, относящіяся къ «Чину како подобаетъ пріимати приходящихъ отъ Латинъ», вырѣзаны книжнымъ татемъ, о чемъ рукою Аѳанасія Ѳедоровича Бычкова отмѣчено на фордечномъ переплетномъ листѣ: «вырѣзаны читателемъ листы 50 и 51». По счастью, эти осьмушки имѣются въ дублетномъ экземплярѣ того же Требника, принадлежащемъ той же Библіотекѣ.

Для изученія тогдашняго искусства, Требникъ даетъ разнообразный матеріалъ: 1) Рамка, окружающая заглавіе Требника, такая же, какъ и въ Служебникѣ. 2) Гербъ рода Балабановъ взятъ изъ Служебника, но съ опущеніемъ четырехъ буквъ внутри герба (см. выше, въ описаніи Служебника). 3) Оттуда же взяты только три рисуночныя буквы: Б (140, 173, 178), О (об. 39, об. 208) и Т (об. 382). 4) Узорная строка со словомъ: «Чинъ» (об. 49, об. 139, 207, 213, 272, 288, 492), «Молитвы» (497), первая и третья строки въ заглавіи: «Молитвъникъ», «Требникъ». 5) Вязь: въ заглавіи, 1, 15, об. 23, 38, 53, об. 58, об. 73, 78, 123, 155, 229, 277, об. 292, 307, 337, 362, 380, 398, об. 422, 452, 478, об. 566, об. 620, 633. 6) Заставки и заставицы: 1 ненум., 1, 10, 15, об. 23 (съ рисункомъ: «крещеніе отрочатъ»), 38 (съ вырѣзкою для шрифта), 43 (id.), об. 46, об. 49 (съ вырѣзкою для шрифта), 53 (съ боковыми подставками для шрифта), об. 58 (съ вырѣзкою для шрифта и рисункомъ вѣнчанія), об. 72, об. 73 (съ вырѣз.), 78 (съ вырѣз. и рисункомъ: «помазаніе елеомъ»), 123 (съ рисункомъ распятія), об. 139 (съ вырѣз.), 155 (id.), об. 200, 207 (съ вырѣз.), 213 (id.), об. 226, об. 227 (не заставка, а въ родѣ украшенія), 228, 229 (съ вырѣз.), об. 265, 266 (съ боковыми подставками для шрифта), 270 (съ вырѣз.), 272 (id.), 277, 288 (съ вырѣз.), об. 292 (id.), 307 (id.), 336, 337 (съ вырѣз.), 362 (id.), 380 (id.), 398 (съ рисункомъ возстанія Спасителя изъ гроба), об. 422 (съ вырѣз.), 452 (съ вырѣз. и рисункомъ Сошествія Св. Духа), 478 (съ изображеніемъ благословляющаго Спасителя), 495 (съ рисункомъ: «спасенія животъ»), 97 (съ вырѣз.), об. 541, об. 555, об. 566 (съ вырѣз.), об. 611, об. 615, об. 617 (съ рисункомъ: «спасенія животъ»), об. 620 (съ вырѣз.), об. 623 (съ изображеніемъ благословляющаго Спасителя), 626 (не заставка, а въ родѣ украшенія), 628 (съ вырѣз. и рисункомъ Преображенія), послѣ об. 681 надъ Оглавленіемъ. Нѣкоторыя изъ выше-перечисленныхъ заставокъ повторяются, нѣкоторыя взяты изъ Служебника, одна со щитомъ изъ герба Балабановъ. 7) Заключительныя украшенія: ненум. 16 (въ концѣ предисловія), об. 14, 23, об. 37, об. 42, об. 45, 46, 52, 58, об. 71, 73, 77, 122, 154, 200, об. 212, 265, об. 269, 271, об. 276, об. 287, 292, об. 306, 335, об. 336, об. 361, об. 379, об. 397, 451, об. 477, об. 491, 555, 611, 626, об. 632, въ самомъ концѣ (на оборотѣ послѣдней ненум. осьмушки). Нѣкоторыя изъ этихъ украшеній повторяются, и большинство ихъ взято изъ Служебника. 8) Отъ рисуночныхъ буквъ, представляющихъ въ миніатюрномъ видѣ какое-либо изображеніе или рисунокъ, отличаются буквы узорныя, остовъ которыхъ окруженъ какимъ-либо узоромъ или орнаментомъ. Въ Требникѣ встрѣчаются

слѣдующія узорныя буквы: А (633), Б (18, об. 25, 32, об. 33, 35, 44, 48, 55, об. 58, 60, 62, об. 64, об. 65, 69, 70, 74, 91, об. 93, 97, об. 98, об. 100, об. 103, 105, 106, об. 110, 113, об. 125, 153, об. 153, 156, об. 180, 198, об. 200, об. 201, об. 203, об. 227, 230, об. 232, 257, 275, 286, об. 290, об. 295, об. 304, об. 318, 333, об. 354, об. 360, 367, 370, об. 384, об. 437, 458, об. 466, об. 470, об. 476, об. 500, 505, 506, об. 508, 519, об. 519, об. 529, об. 530, 534, об. 540, 549, 551, об. 553, об. 566, 585, об. 587, 610, 614, об. 615, об. 619), В (на 1-ой стран. предисловія, об. 4, об. 22, 30, об. 35, 39, об. 40, об. 66, 75, об. 91, об. 97, 102, об. 102, 104, 111, об. 117, 133, 142, 147, об. 159, 168, об. 170, 178, об. 179, 181, об. 181, об. 202, об. 211, об. 226, 259, об. 268, 291, об. 298, 323, об. 367, 376, 385, об. 392, 396, об. 396, об. 407, 410, об. 415, 439, 444, об. 445, 465, об. 485, 497, 507, об. 510, об. 514, об. 520, 523, об. 525, об. 527, 528, 536, 538, 541, 546, 549, об. 554, 567, 575, 578, об. 599, об. 614, об. 616, 622, об. 631), Г (об. 1, 2, об. 3, 7, 8, 9, об. 19, об. 41, 45, об. 50, об. 55, 56, 68, об. 71, об. 74, 76, об. 88, 108, 141, об. 141, об. 143, об. 146, об. 158, 159, 176, об. 187, 208, 209, об. 209, об. 265, об. 266, 273, об. 288, об. 299, 300, 303, об. 329, 331, 380, об. 387, 416, об. 444, 460, об. 462, 496, 498, 500, об. 501, 515, об. 522, об. 528, 530, 531, 533, об. 534, 535, 542, 547, об. 547, 548, об. 551, об. 552, об. 562, об. 582, об. 590, об. 608, об. 618 (дважды), об. 621, 624, 627), Д (об. 28, об. 72, 143, об. 204, 306, об. 380, об. 419), Є (об. 187), Ж (об. 231), З (об. 16, об. 544), И (об. 7, об. 20, об. 38, 51, об. 51, 71, об. 120, 146, об. 277, об. 335, 339, об. 363, 374, 394, 477, 508, об. 511, 512), К (4, об. 45, об. 273, об. 362, об. 478, 508), Л (127, 335, об. 550, 559), Н (об. 186, 520), О (186), Ѡ (об. 15, об. 95, 189, об. 206, 212), Ѿ (об. 70, об. 194, 228, об. 293), П (130, 203, об. 205, об. 241, 373, 395, об. 395, 456, 464, об. 499, 527, 537, об. 557, 560, 586), Р (об. 106, об. 116, об. 198, 237, об. 255, об. 257, об. 275, 305, об. 333, 355, 440, 508, об. 626, 628), С (20, об. 26, 72, об. 88, 129, об. 155, об. 199, об. 229, об. 244, 250, об. 278, об. 282, 285, об. 291, 324, об. 326, об. 389, об. 392, об. 412, 487, об. 503, 543, об. 555, об. 622), Т (94, 204, 211, 239, 341, 353, 374, 381, 384, 389, об. 397, 501, 589, об. 625), Ѹ (272), Х (276), Ц (об. 119, 417, об. 469), Ч (об. 115, 123, об. 146), Ш (182). Какъ видно, не всѣ буквы Славянской азбуки нашли себѣ мѣсто среди узорныхъ буквъ Требника; но иногда одна и та же буква имѣетъ варіанты какъ по узору, такъ и по формату *.

Переходимъ къ внутреннему содержанію Балабанова Требника, и помѣщаемъ фототипическій снимокъ первой его страницы:

* Для исторіи, принадлежащаго нынѣ Императорской Публичной Библіотекѣ, главнаго экземпляра Требника служитъ рукописная запись XVII вѣка, помѣщенная внизу на осьмушкахъ 337—349: «Во имя Отца і Сина і Святого Духа аминь. Сия книга рекомая Требнъникъ і предалъ ее до святой цръкве до храму и престолу Святой Живоначальной Тройцы [въ] селѣ Жолочовѣ (?) маетности пана Андрея Голоховъского».

Заглавіе Требника, состоящее изъ девяти строкъ, заключено въ ту же рамку (описаніе ея см. выше), какая и въ Служебникѣ; первая (на «очкò» 70 пунктовъ) и третья (на «очкò» 50) стро́ки узорныя, съ вязью, а остальныя—шрифтъ обыкновенный (на «очкò» 8), при чемъ послѣднія пять строкъ шрифта «свѣтлаго», т. е. болѣе тонкаго; кромѣ того, стро́ки 1-я, 3-я и 4-я отпечатаны киноварью.

рамки заглавія такія же, какъ и въ Служебникѣ. На оборотѣ заглавной страницы помѣщенъ гербъ Балабановъ (описаніе его см. выше), взятый изъ Служебника, но безъ четырехъ буквъ внутри герба (см. выше). Надъ гербомъ слѣдующія двѣ строки «свѣтлаго» (на «очкѣ» 8 пунктовъ) шрифта:

Гедеѡнъ Балабанъ еп̃пъ Галицкій,
лвовскій, и каменецкій.

Подъ гербомъ еще двѣ строки:

Ѥзархъ вселенского ѳроноу великіа
црк̃ве Константинопольскіа.

На слѣдующей (2-ой) ненум. (внизу стоитъ помѣта: Ав) осьмушкѣ въ самомъ верху заставка, въ срединѣ которой помѣщенъ изъ герба Балабановъ щитъ съ тремя рѣками. Далѣе слѣдуетъ:

(ненум. 2—Ав) ПРЕДОСЛОВІЕ

въ книгоу сію.

Гедеѡнъ Балабанъ мл̃тію Бж̃іею сми-|ренный еп̃пъ Галицкій, лвовскій, и ка-|менецкій: ѥзархъ вселенского ѳроноу | великіа црк̃ве константинопольскіа.|

Бл̃гоговѣйнымъ іересѡмъ, и діаконѡ, | и прочимъ сщ̃енного причта сслꙋжите-|лемъ, и братіамъ ѡ Гдѣ възлю-|бленнымъ сп̃сеніа молюсѧ.|

Видѧще мнѡгі рачителей закона | Бж̃твенаго попеченіе творѧщихъ ѡ | сщ̃енныхъ книгахъ: имиже црковь |(об. нен. 2) Бж̃іа оукрашаетсѧ, и вѣра защищаетъ, | хвала вышнаго оумножаетъ, вѣрніи | оутверждаютсѧ, еретиці побѣжда-|ютсѧ: и людіе ꙗкоже нѣкимъ постре-|каніемъ ѿ лѣности вздвизаеми къ | оученію подвижоутсѧ, и поѡщрѧютъ: | найпаче же имиже Бг̃ъ оумолѧемъ бы-|ваетъ. Сегоради хотѧще дрꙋковати | книгоу сію, праведно быти непщевахъ | извѣстити вамъ въ предословіи семъ, | аще и преже в литꙋргиахъ възвѣстисѧ | вамъ ѡ семъ, ѿкꙋдоу на дѣло сіе Богу | поспѣшествоующꙋ пріидохъ: ꙗко бла-|женаго мелетіа Папы Алезандрійскаго | писаньми подвиженъ быхъ. но и преж-|де оубо мнѡжае десѧти лѣтъ синодоу || (нен. 3—Аг) сѫщꙋ в Берестьи Литовскомъ: при ми-|трополитѣ кіевском михаилѣ рагозѣ,| и прочимъ еп̃пѡ събравшимсѧ тогда, | прежде ѿстоупленіа его съ единомыслъ-|ники своими ѿ единыѧ ст̃ыѧ въсточ-|ныѧ каѳолическиѧ Ап̃толскиѧ црк̃ве: | многое ѿ нихъ изысканіе и смотрѣніе | ѡ великомъ разногласіи дѣйствій црко-|вныхъ бысть. паче же ѡ ѥухологію, | сирѣчь молитвословцꙋ, или требникꙋ: | имже ꙗко рꙋководствомъ нѣкимъ хꙋ-|дожнымъ сщ̃еннодѣйствоующимъ на-|ставлѧеми, всѧ ꙗже къ съвршенномꙋ | хр̃тіанства възванію

блгочи́ннѣ наврѣ-|шаютъ, и̑ съгласоу̑ютсѧ въ ꙗже къ Боу̑ | мльбахъ. Ѡ̑ ни́хже на събо́рѣ сърасмо-|(об. нен. 3)трѣвше, и̑ смире́номоу мнѣ е̑пкопоу| Лво́вскомꙋ порꙋчи́шѧ всѧко тща́ніе, и̑ | попече́ніе сътвори́ти ѡ̑ и̑справле́ніи книги | тоѧ рече́ннаго Тре́бника. и̑ ма́ло что̀ | по се́мъ миха́илъ митрополи́тъ съ нѣ-|кими е̑пы ѿ стыѧ въсто́чныѧ црк҃ве | ѿстоупи́вше, и̑ вьселе́нскаго патріа́рха | па́стырство ѿри́ноувше, по начина́нію | се́рдецъ свои́хъ поуте́мъ непоко́рства ѿ-|идо́шѧ. А҆зъ же ѻ҆ба́че и̑ па́стырю сво-|е́мꙋ въслѣдоуѧ неѿстоу́пнѣ, и̑ порꙋче́-|нное ми дѣло в̑ па́мѧти и̑мый, събра́х | мнѡ́гиѧ тре́бники е̑ли́ка и̑ ѿ зде́шних | предѣлъ, е̑ли́ка же ѿ землѧ̀ воло́ское,| моулта́нское, и̑ се́рбъское: въ ни́хже | е̑гда̀ вели́кое разногла́сіе ви́дѧхъ, ѡ̑ се́м ||(нен. 4—Ад) ѕѣло̀ скорбѧхъ: печа́ли же лѣчбоу ѡ̑-|брѣто́хъ посла́ніа ра́ди къ блаженѣй-|шомꙋ мелетію Па́пѣ а̑ле́ѯандрі́йскомꙋ, | на кра́й внѣшнѧѧ премѫдрости, и̑ на́-|шого блгоро́наго наказа́ніа дости́гшо-|моу, ꙗко и̑зрѧдномоу крѫмчію кора-|блѧ̀ хв҃а, съдержа́щоу е̑моу̀ тогда̀ на-|мѣстіе пртола константинопо́льскаго, | възвѣщаѧ е̑моу̀ ѡ̑ несъгла́сіи, и̑ неи̑-|справле́ніи книгъ на́шихъ словенскихъ: | а҆ще неи̑скоу́сныхъ ра́ди писе́цъ, и̑ли и̑-|нѣхъ ра́ди ко́ихъ ви́нъ. въкоупѣ же | молѧ и̑ да̀ твръдаго ра́ди и̑ съгла́снаго| и̑звѣстіа црк҃ѡвныхъ въслѣдѡва́ній | по́слетъ на́мъ Гре́ческій е̑ѵхоло́гъ: и̑ не | презрѣвъ моле́ніа моего, но̀ посла̀ ми ||(об. нен. 4) слоужебникъ, и̑ сію книгоу Тре́бникъ | до́брѣ и̑справле́ныи по дре́внихъ Стыѧ | горы̀ тре́бникѡхъ. е̑го́же и̑ роуко́ю сво-|е́ю подписа́въ съ блве́ніемъ па́стырским | повелѣва́ѧ въ ѻ҆бщоую по́лзоу великои-|ме́нномꙋ росі́йскомꙋ ро́дꙋ и̑зѡбрази́ти: | А҆ понеже на дѣло сіе съпоспѣшника и̑-|мый блгоро́днаго Ѳео́дѡра Ю҆рьевича | Боло́бана сна брата моего, съ ни́мже | въ ѿчт҃ѣмъ домоу̀ на́шо Стрѧтинѣ| Дроука́рню съста́вльше, в̑ лѣпотоу̀ ꙗко | ноужнѣе тѵпа́рскими ѻ҆роу́діи слоуже́-|бники пре́жде поноужде́ніе и̑моу́ще на сѐ | ꙗкоже ва́ривъ реко́хъ блаже́нѣйшимъ | мелетіемъ: та́же тре́бникъ се́й и̑зѡ-|бразити непщева́хѡмъ. в̑ ни́хже да̀ не || (нен. 5—Ае) кто̀ порица́етъ на́мъ ѿ и̑же разномы́-|слію ра́доующихсѧ ѡ̑ нѣкихъ ве́щехъ, | на́йпаче же ѡ̑ проскоми́діи, и̑ ѡ̑ ча́стехъ | хлѣба на дискосѣ полага́емыхъ несъ-|гла́сіа ра́ди съ дре́вними писа́ными слоу-|же́бниками: да̀ вѣсть ко́ждо, ꙗко не | ѿ своего мнѣніа, и̑ли моудрова́ніа си́це | положи́хомъ. но̀ ра́зоумъ и̑ разъписа́-|ніе ѡ̑ се́мъ дре́вле блаже́нныѧ па́мѧти| і̑ереміи патріа́рха вселе́нского, и̑же и̑ здѐ | оу̑ на́съ стра́йствова́вшаго: та́же и̑ бла-|же́нѣйшаго мелетіа с̑ книгъ Гре́ческихъ | на́мъ ѿ него̀ по́сланыхъ на слове́нскіѧ | съ въсѧ́кимъ ѻ҆па́ствомъ и̑стълкова́-|ти повелѣвше, си́це положи́хѡмъ. Преложи́вше же и̑ сію книгоу Тре́бникъ |(об. нен. 5) въ ѻ҆бщоую потре́боу црква́мъ и̑зда́ти. | но̀ да̀ не и̑ ѡ̑ се́мъ мнѣніе различно коѐ | боу́детъ, повелѣхѡмъ събо́роу быти | сщенникѡвъ въ сщеннодѣйствіахъ и̑-|скꙋсныхъ, про́зрѣти и̑ и̑зслѣдова́ти и̑. | Видѣхъ же потре́бно быти е̑же и̑ в̑

на́-|шихъ тре́бникахъ ста́рыхъ слове́нскихъ | ѡбрѣта́ется, си́рѣчь ка́ко пріймати | ѿ различныхъ ѥресей приходѧщихъ къ | стѣй каѳоличестѣй и апостольстѣй цер-|кви. ѡсщеніе великаго мѵра. и прочаѧ. | даже не недостаточна и въ семъ книга | будетъ, повелѣхѡмъ и сіе приложити. | Аще ли сутъ нѣцыи приражающеся сим, | ꙗко невѣдѣти Творцѡвъ въслѣдѡва-|ніамъ всѣмъ: да вѣдѧтъ такѡвіи, ‖(нен. 6) ꙗкѡ и прочимъ въслѣдованіамъ стынь | црковныхъ, сирѣчь крщенію, масло-|сщенію и инымъ не вѣмы: вѣмы же | ѡбаче ѿ заповѣдей стыхъ апостолъ, | ꙗко ними сиѧ съставлена бышѧ. о | нихже и ѡгнеѧзычны Діѡнисіе Арео-|пагитъ въ книѕѣ ѡ сщенноначаліи (ꙗко | апостоли сіѧ предана бышѧ) ꙗвѣ свѣ-|дителствоуетъ. прочаѧ же стыми | ѡтци: ꙗже ѿ ѡбоихъ пріемше крѣпцѣ | съдержимъ. аще бо ꙗкоже глетъ вели-|кій василіе начнемъ неписаныхъ ѡбы-|чаевъ ꙗко малоу силоу имоущихъ не-|брещи: не оублюдемся самѣми тѣми | тъщетоу творѧще и писанымъ. и | Бжтвеный Златооустъ. ѿсюдоу рече ‖(об. нен. 6) ꙗвѣ ꙗко не вся писаніемъ апостоли пре-|даваху. но мнѡга и неписаннѣ. по-|добнѣ же и ѡна и сиѧ достовѣрна сутъ. | тѣмже и преданіе црковное достовѣрно | вмѣнѧемъ: преданіе єсть, ничтоже | мнѡжае ищи. Єгда же азъ ѡ инѣхъ | ноужныхъ црковныхъ потребахъ оупра-|жнѧхся, и попеченіе творѧхъ ѡ иныхъ | книгахъ, сирѣчь ѱалтырѧхъ, и єва-|нгеліахъ оучителныхъ издати з дроу-|карнѣ моее крилоское. оустремися оу-|сердно на дѣло книги сеѧ прежде речен-|ный благородный Ѳеѡдоръ Юрьевичъ | Болобанъ. мѫжъ иже мнѡгими испра-|вленіми цвитый, благочестивыхъ дог-|матъ, и ѡтеческихъ преданій ѕѣло ‖(нен. 7) теплый рачитель. иже не словомъ то-|чію, но и дѣломъ ѡтчкое благочтіе непо-|рочно хранѧ. найпаче же идеже мнѡ-|ѕи ѿ мнѡгихъ бываюше, рекоу въ и-|таліи, соуемоудріемъ внѣшнихъ оуче-|ній прельщающеся въ различныѧ єреси | впадаютъ, и ѡбнажившеся благочтіа | ѿ церкве ѿпадаютъ. сейже мнѡго | времѧ въ юности тамо поживъ, благо-|чтіа не повреди. и ниже мало ѿ преда-|ній въсточныѧ црквe оуклонися: но | ꙗкоже посредѣ ѡгнѧ сый пребысть не ѡ-|палимъ, или ꙗкоже посредѣ морскихъ | волненій истопленіа не подѧтъ. сего | оубо похвалихъ исправленіа ради, до-|бродѣтели похвалихъ: ємоуже всѐ ‖(об. нен. 7) тщаніе и попеченіе ѡ семъ бѧше, єже | книги церкви потребныи на свѣтъ изъ-|дати: ѿ нихже по слоужебникахъ сей | Требникъ з Дроукарнѣ своее Стрѧтин-|ское съ совѣтомъ и блвеніемъ смиреніа | нашого коштомъ и накладомъ своим | изъѡбразити потщася. събравши | на сіе дѣло людей искоусныхъ в хоудо-|жествѣ томъ. иже не дошедши єще | книѕѣ сей преставися вѣрный рабъ Гда | своего Ѳеѡдоръ Юрьевичъ рокоу по ро-|ждествѣ хвѣ тысѧщно шестьсѡтно | шестаго. мца маіа двадесѧтъ | четвертаго днѧ.

Єстъ же съчиненіе книги сеѧ по верстахъ члчкаго възраста. ѿнелѣже родивъся ‖(нен. 8) члкъ нареченіе имене въспріемлетъ, и | стое крщеніе, съ

помазáнїемъ великаго | мѵ҃ра. и҆ прѡ́чаѧ сщ҃е́ннаа по предáнїю | цр҃ко́вномоу҆ дáже до скончáнїа своего. | не ѻ҆стáвихомъ же и҆ и҆нѡческихъ҆ въслѣ-|дѡвáнїй. тáже въслѣдѡвáнїа моле́-|бна на различныѧ ноужныѧ потре́бы. | А҆ поне́же не оу҆ всѣхъ сщ҃енникѡ́въ прá-|вила ѻ҆брѣтáютсѧ. сего́ради ноуж-|нѣйшаѧ ѿ а҆п҃тсо́лскихъ҆, и҆ ст҃ыхъ ѻ҆ц҃ъ | зáповѣдей и҆збрáвше приложи́хѡмъ на | концѝ книги сеѧ̀. Ю҆же вы҃ бл҃годáрно | и҆ любе́зно прие́мше чтѣте. потрꙋжде́-|ннаѧ же и҆ и҆спрáвленнаѧ сщ҃еннодѣйствїа | безъ всѧ́кого прекосло́вїа съглáсно прá-|вѧще. подви́гшихъсѧ, и҆ всѧ́ко тщ҃áнїе ‖(об. нен. 8) в҆ дѣло сѐ ѻ҆бщаѧ рáди вáшеѧ п҃озы в҆не́-|сшй. нáйпаче же скончáвшагосѧ пр҃но-|поминáемаго рáба Бж҃їа Ѳео́дѡра при | стрáшнѣ҃ же́ртвы безкро́вныѧ наверше́-|нїи, и҆ прѡ́чихъ литїѧ́хъ и҆ мѡ́льбахъ | оу҆се́рдно въспоминáйте: ꙗ҆́ко дà и҆ на | прѡ́-чихъ дѣло книгъ бл҃годáрною любо́-|вїю, и҆ рачéнїемъ книгъ нáсъ поѻстритѐ.| здравствоу́йте за ны̀ молѧ́щесѧ. | и҆ здѐ, и҆ по ѿше́ствїи нáшемъ | ѿ пло́ти сеѧ̀ любо́вїю къ | нáмъ привѧ́зоуеми:∞

Послѣ сего заключительное украшеніе, а подъ чертою единственная во всемъ Требникѣ кустодія (Бо҃у не дающꙋ), о которой сказано выше.

Въ предисловіи этомъ содержатся важныя данныя. Вначалѣ Гедеонъ Балабанъ вновь подтверждаетъ, что на дѣло книжнаго исправленія былъ подвигнутъ письмами блаженнаго Мелетія, патріарха («папы») Александрійскаго. Но и прежде сего («множае десяти лѣтъ»), вопросъ этотъ былъ поставленъ на одномъ изъ первыхъ Берестейскихъ соборовъ, вѣроятно—1590 года, когда Кіевскій митрополитъ Михаилъ Рагоза еще не былъ отступникомъ. На этомъ соборѣ подробно «изыскивали и смотрѣли»—«о великомъ разногласіи дѣйствій церковныхъ», особенно — о Требникѣ, и поручили Гедеону Балабану «всяко попеченіе и тщаніе сотворити о исправленіи книги тоя, реченнаго Требника», а также и Служебника. Гедеонъ серьезно взялся за дѣло: онъ собралъ «многіе» Служебники и Требники какъ въ предѣлахъ Западной Руси, такъ и въ Валахіи, Молдавіи и Сербіи; его поразило «великое разногласіе», которое онъ встрѣтилъ въ массѣ собраныхъ имъ книгъ; за совѣтомъ, указаніемъ и вообще за помощью Балабанъ обратился къ Александрійскому патріарху Мелетію, «возвѣщая ему о несогласіи и неисправленіи книгъ нашихъ Словенскихъ, неискусныхъ ради писцовъ, или иныхъ ради винъ». Патріархъ отнесся съ большимъ вниманіемъ и любовью къ просьбѣ Львовскаго православнаго владыки: онъ тщательно сравнилъ Греческіе Служебникъ и Требникъ съ древними Греческими экземплярами «Святыя Горы», и «добрѣ исправленныи», скрѣпленные его собственноручною подписью и благословеніемъ, послалъ къ Гедеону Балабану, «повелѣвая изобразити (т. е. отпечатать) оные въ общую пользу великоименному Російскому роду». Были собраны знатоки Греческаго языка, которые, подъ руководствомъ Балабана, человѣка серьезно образованнаго, даровитаго и энергическаго, совершили «со всякимъ опасствомъ» переводъ Греческихъ Служебника и Требника на Славянскій языкъ, при чемъ конечно принимали во вниманіе и прежній древне-Славянскій переводъ, какъ готовый, въ тѣхъ случаяхъ, когда, по мнѣнію Балабановскихъ справщиковъ и переводчиковъ, онъ не отступалъ отъ Грече-

скаго подлинника, присланнаго патріархомъ Мелетіемъ. Когда переводъ Служебника и Требника былъ конченъ, Гедеонъ Балабанъ отдалъ его на судъ «собора священниковъ, въ священнодѣйствіяхъ искусныхъ, прозрѣти и изслѣдовати». Соборъ этотъ нашелъ нужнымъ дополнить Мелетіевскій экземпляръ изъ «старыхъ Словенскихъ» списковъ—чинами и послѣдованіями присоединенія еретиковъ къ Православной Церкви, освященія великаго мура и нѣкоторыми другими, что̀ въ тогдашней религіозной полемической литературѣ возбуди́ло ожесточенныя обвиненія и нападки. Вышепомянутый соборъ священниковъ велъ порученное ему дѣло основательно: производились изслѣдованія даже о «творцахъ» или авторахъ разныхъ Чиновъ и Послѣдованій; между членами собора вѣроятно возникли разногласія, на столько серьезныя, что Гедеонъ Балабанъ нашелъ нужнымъ упомянуть объ этомъ въ предисловіи къ Требнику и утѣшить сомнѣвающихся общимъ разсужденіемъ «о творцахъ», съ приведеніемъ мнѣній Діонисія Ареопагита, Василія Великаго и Іоанна Златоуста. Когда Требникъ былъ совершенно законченъ, владыка Гедеонъ сдалъ его на попеченіе своему племяннику Ѳ. Ю. Балабану, а самъ въ это время открылъ собственную типографію въ Крилосѣ и занялся изданіемъ Учительнаго Евангелія и приготовленіемъ къ печати Псалтири, которой не суждено было увидѣть свѣтъ. Ѳедоръ Юрьевичъ былъ высокообразованный и преданный сынъ Православной Церкви: не смотря на долгое пребываніе за границей, онъ, вопреки своимъ совратившимся землякамъ и товарищамъ, «не прельстился суемудріемъ внѣшнихъ ученій, благочестія не повредилъ и отъ преданій Восточной Церкви не уклонился». Съ любовью и большими денежными затратами были имъ изданы Служебникъ и Требникъ. Заканчивая эту послѣднюю книгу, Ѳедоръ Юрьевичъ закончилъ и свое житіе (24 мая 1606). Теплое слово сказалъ дядя о своемъ племянникѣ въ концѣ предисловія. Единственная во всей книгѣ кустодія («Богу не дающу»), стоящая въ самомъ концѣ 16-ой ненум. страницы (на которой заканчивается предисловіе и завершается полная тетрадь А҃), не указываетъ ли на дополнительную къ сей тетради осьмушку, на которой были помѣщены или «Вѣрши» на кончину Ѳ. Ю. Балабана, или посвященіе книги Требника его имени? Эту догадку присоединяемъ къ сказанному нѣсколько выше, по поводу этой кустодіи.

Послѣ предисловія идетъ текстъ Требника, состоящій изъ слѣдующихъ статей:

1) Чинъ на обновленіе отрочате (1—об. 9).

Молитва знамена́ти отроча̀, имя ему нарещи. Господи Боже нашъ, Тебѣ ся молимъ и Тебѣ ся ми́ли дѣемъ..... Молитва бабѣ по пріятіи младенца. Господи Іисусе Хрісте Боже нашъ, рождейся прежде вѣкъ отъ Отца безъ матере...... Чинъ въ третій день женѣ по рожденіи отрочате. Молитва 1. Господи Боже нашъ, Иже отъ пръсти създавый человѣка..... Молитва 2 томужъ. Къ Тебѣ, Богу и Сдѣтелю всякой твари.... Молитва 3 томужъ и жена́мъ прилучившимся на рожденіи томъ. Владыко Господи Іисусе Хрісте, Слово Божіе и Отчее..... Въ четыридесятный день. Молитва. Господи Боже нашъ, Тебѣ ся молимъ, и Тебе просимъ, и мили ся дѣемъ.... Таже молитву сію тай. Господи Боже нашъ, пришедый въ миръ на спасеніе роду человѣческому.... Молитва. Господи Боже нашъ, Иже въ четыридесятый день младенець законному храму принесеся..... Иногда, вмѣсто «младенець», употребляется форма: «младо», «младѧ».

2) Каноны святыхъ Апостолъ и Богоносныхъ святыхъ отецъ о святѣмъ крещеніи (10—об. 14).

3) Чинъ надъ оглашеннымъ, сирѣчь хотящимъ креститися (15—23).

Молитва. О имени Твоемъ, Господи Боже истинны (sic)..... Запрѣщеніе пръвое. Запрѣщаетъ ти Господь, діаволе...... Запрѣщеніе втóрое. Богъ святый, страшный и славный.... Молитва запрѣщенію третіа. Господи Саваоѳъ Боже Ісраилевъ.... Молитва 4 запрѣщенію. Сый Владыко Господи.... Молитва. Иждени отъ него всякъ лукавый и нечистый духъ.... Молитва. Владыко Господи Боже нашъ, призови раба Твоего..... Этотъ Чинъ составляетъ самостоятельное цѣлое, а послѣдняя молитва, которой нѣтъ въ современномъ Требникѣ, есть переходъ къ таинству крещенія.

4) Послѣдовáніе святаго крещенія (об. 23—об. 37).

Отличіе отъ современнаго Послѣдованія заключается въ слѣдующемъ. Крещеніе совершается погруженіемъ, «аще ли есть смысленъ крещаемый»; но «аще убо младенецъ естъ крещаемый», то на случай («занеже блюсти залитися младенцу») дано такое наставленіе: «посаждаетъ того въ крестилници, водѣ сущи пó шію, придръжа лѣвою рукою, дéсною же пріемъ теплую воду възливаетъ на главу его».

5) Послѣдовáніе въ еже омыти крестившагося въ óсмый день (38—об. 42).

Въ теперешнемъ Требникѣ, послѣ словъ: «Постригается рабъ Божій....» слѣдуетъ ектенія и отпустъ; въ Балабановомъ же Требникѣ между помянутыми словами и ектеніею слѣдующая вставка: «Посемъ възлагаетъ нань кýколь, рекше клобучéцъ, глаголя: Одѣвается рабъ Божій (имя рекъ) въ куколь незлобія въ имя Отца и Сына и Святаго Духа, нынѣ и присно и въ вѣкы вѣкомъ, аминь».

6) Чинъ како подобаетъ пріимати иже отъ еретикъ къ святѣй и съборнѣй апостольстѣй церкви приходящая въ православную вѣру (43—об. 45).

Въ теперешней «Книгѣ чиновъ присоединенія къ Православію» (СПБ. 1895) нѣтъ этого Чина. Въ Балабановомъ Требникѣ перечислены слѣдующіе еретики: «Аріаны, Македоніаны, сирѣчь Духу съпостаты, Суботники глаголющая себе чисты, и четыринáдесятники, рекоміи Тетрадúте, Аполинаріаны». Передъ крещеніемъ, еретикъ постится 10 или 15 дней и упражняется въ изученіи молитвъ и псалмовъ; стоя предъ св. купелію, новообращаемый даетъ слѣдующее «изреченіе»: «Анаѳема (имя рекъ), и ученіе его, и съволникы его, и съмудръствующая ему, отрицаю бо ся его, и въсякого ученіа еретическаго». Молитва. Боже святый и Спасителю нашь, хотяй въсѣмъ человѣкомъ спастися и въ разумъ истинный пріити.... Паки молитва. Господи Боже нашь, сподобивый съвръшена показати раба Твоего.....

7) Молитва знаменáти человѣка пришедша отъ поганыхъ креститися и имя ему нарещи. Къ Тебѣ, Богу всякой твари..... (об. 45—46).

Теперешній «Чинъ како пріимати приходящихъ отъ язычества» пространнѣе изложенъ.

8) Како пріимати Армены (об. 46—49).

«Армени, обращающеися въ православную вѣру нашу, не крещаются, но помáзуются мѵромъ, давающе исповѣданіе сúцево: Азъ (имя рекъ) прихожду православной съборной и апостольской Церкви, и отрицаюся, и анаѳематúсую въсякую ересь Арменскую и Ханзизарскую и Іаковитскую, и праздникы и посты ихъ, и ястіа и питіа, и всякую ересь ихъ». Въ дальнѣйшемъ отреченіи собраны вмѣстѣ всѣ пункты, которые въ теперешнемъ «Чинѣ» раздѣлены на отдѣльные вопросы и отвѣты. «Молитва.

Боже, Спасителю нашь, хотяй всѣмъ человѣкомъ спастися и въ разумъ истинный пріити..... Таже молитва. Господи Боже нашъ, сподобивый съвръшена показати раба Твоего сего.....» Обѣ эти молитвы сходны съ молитвами, находящимися въ Чинѣ пріятія приходящихъ отъ еретиковъ, но въ нихъ сдѣланы соотвѣтственныя измѣненія.

9) Чинъ како подобаетъ пріимати приходящихъ отъ Латинъ къ нашей православной вѣрѣ (об. 49—52).

Теперешній Чинъ изложенъ пространнѣе и подробнѣе. Но и въ Балабановомъ Требникѣ есть существенныя отличія. Послѣ обычнаго начала вопросъ: «Отрицаешилися вѣры Латинскыя, и суботъства ихъ, еже Петръ Гугнивый въ Римѣ уставилъ естъ? ‖(50) Отрицаюся вѣры Латинскыя, и суботства ихъ, и въсего ученіа Латинскаго, и опрѣснока ихъ, и вѣрую въ Святую Единосущную Троицу по изволенію Божію». Далѣе Сvмволъ Вѣры и молитва: Боже, Спасителю нашъ, хотяй всѣмъ человѣкомъ спастися.... (см. въ Чинѣ како пріимати Армены). «И по молитвѣ дастъ ему воду священну, и омыетъ ѝ по лицу и по рукама, и мажетъ ему мvромъ святымъ, яко новокрещеннаго». Потомъ молитва: ‖(об. 50) Господи Боже нашь, сподобивый съвръшена явити раба Своего..... «И по семъ приметъ заповѣдь не ясти мяса седмъ дній. Въ осмый же день да омыется на чистѣ мѣстѣ». Молитва: ‖(51) Иже избавленіе согрѣшеніемь ради святаго крещенія рабу Твоему даровавъ...... ‖(об. 51)...... «И пріемъ священникъ воду теплу и гу́бу, омываетъ его, у́дуже помазася святымъ мvромъ, глаголя: крестился еси, просвѣтился еси, омылся еси, освятился еси». Молитва тай: Іже одѣавыйся въ Тя, Хріста Бога нашего, тебѣ преклонилъ есть съ нама свою главу...... Затѣмъ причащеніе и отпустъ.

10) Послѣдова́ніе бываемое обрученію (53—58).

Совершенно сходно съ теперешнимъ.

11) Послѣдова́ніе вѣнчанію (об. 58—об. 71).

Въ Балабановомъ Требникѣ опущены (предъ первою ектеніею) допросы о согласіи, и не было ли дано обѣщаніе иному или иной прежде. Въ остальномъ сходно.

12) Молитва на раздрѣшеніе вѣнцевъ въ о́смый день (об. 71—72). Сходно.

13) Гла́вы Никі́фора, патріарха Цари́градска, исповѣдника, о двобрачныхъ (об. 72—73).

Къ небольшому правилу патріарха Никифора прибавлено нѣсколько строкъ «Отъ отвѣщаній блаженаго Никіты, митрополита Ираклійскаго, о нихже въпрошенъ бысть отъ Костентіна епіскопа». Нѣтъ.

14) Послѣдова́ніе на двобрачныя (об. 73—77).

Сходно съ теперешнимъ. Здѣсь слѣдуетъ замѣтить, что въ Единовѣрческомъ Потребникѣ совсѣмъ нѣтъ статей 6—14 Балабанова Требника.

15) Послѣдова́ніе святаго масла пѣваемаго отъ седми поповъ (78—122).

Вполнѣ с́ходно съ Единовѣрческимъ, а также и съ теперешнимъ православнымъ Требникомъ, за исключеніемъ чтеній Апостольскихъ, начиная съ 4-го, и Евангельскихъ, начиная съ 5-го.

16) Чинъ бываемый егда кто хощетъ въ началѣ исповѣда́тися (123—139).

«Пръвѣе духо́вникъ поучи́тъ его, сице глаголя: Чадо мое, хотящее обновитися честнымъ покааніемъ и възыскати прѣваго отечьства.....» Послѣ входа въ церковь и обычнаго начала, послѣ псалмовъ 6, 31 и 50, Символа Вѣры и тропарей, молитва: Милосердый и милостивый Боже, испытаяй сердця и утробы..... И еще молитва: Сый превѣчный Владыко Господи, сътвори-

вый человѣка по образу Своему и подобію..... Далѣе: «Исповѣданіе къ отцу духовному инокомъ: Прости мя, отче святый, еже съгрѣшихъ отъ юности моеа даже и донынѣ...... Отъ духовнаго отца прощеніе: Владыко, Владыко всѣхъ, Зиждителю, Спасе душамъ нашимъ......» Нѣтъ.

17) Чинъ исповѣданію: како подобаетъ пріимати хотящаго покаятися и исповѣдати своя грѣхы (об. 139—154).

По обычномъ началѣ и послѣ псалмовъ 50 и 4, молитва: Господи Боже спасеніа нашего, помилуй щедротами Си, Многомилостиве, раба Своего..... Послѣ псалма 6, молитва: Владыко Господи Боже нашъ, призываяй праведникы въ святыню и грѣшникы въ обращеніе...... Послѣ псалма 12, молитва: Господи Боже Спасителю нашъ, Иже пророкомъ Твоимъ Наѳаномъ..... Затѣмъ слѣдуетъ исповѣдь, сравнительно съ теперешнимъ и Единовѣрческимъ Требниками, болѣе краткая и сжатая. Послѣ исповѣди молитва: Господи Боже нашъ, Иже Петрови и блудници слезами грѣхы оставивъ...... Далѣе чтеніе Апостольское къ Тимоѳею (Чадо Тимоѳее, вѣрно слово....), Евангельское отъ Матѳея (Во время оно, преходя Іисусъ видѣ человѣка сѣдяща на мытници.....), ектенія и отпустъ. Потомъ поученіе къ исповѣднику: Чадо, не буди ти тяжко каюшутися (sic)..... Наконецъ двѣ разрѣшительныя молитвы: Богъ простивый Наѳаномъ Давида, своя исповѣдавша злаа..... Молитва другаа, подобнаа тойже: Благоутробне Господи, благій и человѣколюбивый......... Отсюда видно, что въ этомъ Чинѣ отмѣны большія противъ нынѣшняго текста.

18) Послѣдованіе святаго причащенія (155—200).

По сравненіи съ теперешнимъ, есть отмѣны какъ въ порядкѣ, такъ и въ количествѣ текста. А именно: по обычномъ началѣ, читаются псалмы 15, 21, 22, 23 и 115, затѣмъ тропари, псаломъ 50 и канонъ причащенію. Далѣе идутъ молитвы, которыхъ въ теперешнемъ текстѣ 12 (изъ нихъ у Балабана нѣтъ трехъ: 9-ой, 10-ой и 11-ой: первыя двѣ составляютъ перифразъ 2-ой и 8-ой), а въ Балабановомъ Требникѣ слѣдующія 17-ть: 1 (и теперь 1) Великаго Василіа: Владыко, Господи Іисусе Хрісте, Боже нашъ, Царь царствующимъ и Господь господствующимъ, источниче жизни и бесъмертіа...... 2 (нѣтъ) тогоже Василіа Великаго: Владыко, Господи Боже нашъ, единородный Сыне и Слове живаго и бесмертнаго Отца, давый Себе о насъ жрътву..... 3 (нѣтъ) тогоже Василіа Великаго: Владыко святый, пречистый, нескврьный, Иже неунедостойвый за многую Ти милость, острастѝвъшееся естество наше отъ грѣха, безъ грѣха и безъ скврьны въспріати....... 4 (теперь 2) Іоанна Златоустаго: Господи, вѣмъ, яко нѣсмь достоинъ, ниже доволенъ, да подъ кровъ вънидеши душа моея, занеже весь пустъ и палъся есть...... 5 (нѣтъ) тогоже Іоанна Златоустаго: Владыко человѣколюбче, Господи Іисусе Хрісте, Боже мой, на щедроты Твоя надѣася, молю Тя, да не поставиши мене о шуюю Себе съ козлищи, прогнѣвавшими Тя.... 6 (теперь 5—Дамаскина) тогоже Іоанна Златоустаго: Владыко, Господи Іисусе Хрісте, Боже нашъ, единъ имѣяй власть оставляти грѣхы....... 7 (теперь 6—Василія Великаго) тогоже Іоанна Златоустаго: Вѣмъ, Господи, яко недостойнѣ причащаюся пречистаго Ти тѣла...... 8 (и теперь 8) тогоже Іоанна Златоустаго: Боже, ослаби, остави, ущедри, прости ми съгрѣшеніа моя....... 9 (теперь 12) тогоже Іоанна Златоустаго: Вѣрую, Господи, и исповѣдую, яко Ты еси Хрістосъ, Сынъ Бога живаго, пришедый въ міръ грѣшникы спасти...... 10 (нѣтъ) тогоже Іоанна Златоустаго: Владыко, Господи человѣколюбче, да не въ осужденіе ми будетъ причащеніе святыхъ Ти таинъ, но въ очищеніе и освященіе души же и тѣлу, и въ обрѣтеніе будущіа ми жизни и царствіа, яко благословенъ еси въ вѣкы, аминь. 11 (теперь 4—Симеона Метафраста) Іоанна Дамаскина: Яко на страшнѣмъ и нелицемѣрнѣмъ Твоемъ предстоя судищи.......

12 (нѣтъ) тогоже Іоанна Дама́скина: Уязве́нъ есмь сердцемъ азъ, и истáа мя ревность Твоа, и измѣни мя любовь Твоа. Владыко...... 13 (нѣтъ) тогоже Іоанна Дама́скина: На множество щедротъ Твоихъ възирая и пучину человѣколюбіа Твоего, Хрісте Боже...... 14 (нѣтъ) тогоже Іоанна Дама́скина: Господи, даждъ милость ненавидящимъ мя........ 15 (теперь 3) Сумеона Метафраста: Единъ чистый и нетлѣнный Господь, Иже за милосердіе человѣколюбіа неизреченнаго наше въспріемъ существо отъ чистыхъ и дѣвстве́ныхъ кро́вій....... 16 (нѣтъ) тогоже Сумеона Метафраста: Отче и Сыне и Ду́ше, Троице святаа, благости неистощимаа въ всѣхъ текущи......... 17 (теперь 7) Сумеона Новаго Богослова: Отъ скврънныхъ усте́нъ, отъ мрьзъкаго сердца, отъ нечистаго язы́ка....... Послѣ сего Символъ Вѣры и кондакъ: Вече́ри Твоей тайнѣй днесъ...... Апостолъ къ Коринѳомъ: Азъ пріахъ отъ Господа, еже и предахъ вамъ...... Евангеліе отъ Іоанна: Рече Господь къ пришедшимъ къ Нему Іудеомъ: Азъ есмъ хлѣбъ животный....... Въ самомъ концѣ: «Се приступаю..... Боготворящую кровь ужаснися.....»

19) Молитвы по святомъ причащеніи (об. 200—об. 206).

Теперь молитвъ послѣ причащенія 5, а у Балабана слѣдующія 9-ть: 1 (и теперь 1) Великаго Василіа: Благодарю Тя, Господи Боже мой, яко не отринулъ мя еси грѣшнаго......... 2 (нѣтъ) Іоанна Златоустаго: Благодарю Тя, человѣколюбче Господи, яко, многія Ти ради благости, утрънѣ причастника мя быти...... 3 (теперь 2) тогоже Іоанна Златоустаго: Владыко Хрісте Боже, Царю вѣкомъ и Съдѣтелю въсѣхъ...... 4 (нѣтъ) тогоже Іоанна Златоустаго: Пречистаго Ти тѣла и честныя Ти крове тайно сподоблься быти съпричастникъ, Хрісте Боже..... 5 (нѣтъ) Іоанна Дамаскина: Господи Боже мой, непостоа́нный и невидимый о́гню, Иже Ангелы Своя огнь палящь съдѣловая........ 6 (теперь 4) Кирілла Александрійскаго: Тѣло Твое святое, Господи Іисусе Хрісте, Боже мой, да будетъ ми въ животъ....... 7 (теперь 3) Сумеона Метафраста: Давый пищу мнѣ плоть Свою волею....... 8 (теперь 5) къ Пресвятѣй Богородици: Пречистаа Владычице Богородице, свѣте помраченныя ми душа...... 9 (нѣтъ): О, Господи живый, благодарю Тя съ трепетомъ, естество бо яко огнь не опаляеши, но питаеши....... Затѣмъ обычный отпустъ.

20) Чинъ како подобаетъ бо́лному дати причастіе въ бо́рзѣ (207—об. 212).

Въ современномъ и Единовѣрческомъ Требникахъ есть отмѣны въ количествѣ и порядкѣ молитвъ.

21) Чинъ бываемый на разлученіе души отъ тѣла (213—226).

Это Чинъ «миряномъ». Срвн. ниже Чинъ «инокомъ».

22) Молитва глаголемая на исходъ души (об. 226—227).

23) Молитва на исповѣда́ніе брату, яже дасться отъ отца духовнаго, въ образъ отпуста хотящому умирати (об. 227).

24) Въслѣдова́ніе исходное отъ отвѣтовъ святѣйшаго патріархи (sic) господина Ѳеодо́ра (228—об. 228).

25) Послѣдова́ніе погребенію (229—265).

Въ колон-титулѣ: «Погребеніе ми́рское», «По́гребъ ми́рскій», «Про́водъ ми́рскій». Въ концѣ: «Конецъ исходнаго въслѣдова́ніа миряномъ».

26) Молитва прощалнаа по смерти (об. 265).

27) Молитвы прощалныи на въсяку клятву и отлученіе надъ умершимъ (266—об. 269).

Молитвы эти «чтомы отъ архіерея, или отъ нýжды отъ духовнаго отца, аще не будетъ архіерей», «на великомъ въходѣ»: «архіерей преклонь колѣнѣ, възглашаетъ сіа велегласно съ умиленіемъ и слезами». Первая молитва начинается тáкъ: «Господи Боже нашъ, Иже неизреченною Ти мудростію съдѣлавъ человѣка отъ пръсти, и сего въобразивъ въ виденіе и добротý.......» Вторая молитва дала поводъ католикамъ и уніатамъ ссылаться на нее въ доказательство верховенства и старѣйшинства Апостола Петра (см. первую книгу «Памятниковъ полемич. лит. въ Зап. Руси», 169—170; кстати: у Льва Кревзы ошибка въ ссылкѣ на Требникъ: не 263 листъ, а об. 268). Вотъ ея первая половина, переведенная на Польскій языкъ Львомъ Кревзою: «Владыко многомилостиве, Господи Інсусе Хрісте, Боже нашъ, Иже на връховнѣмъ Твоихъ ученикъ и апостолъ Петрѣ създавый церковъ Свою, и ключа ему давъ царствіа небеснаго, и Твоею благодатію въсей ему датися въсхотѣвъ власти, даже связаннымъ быти и на небеси, елика отъ него связана сутъ, и раздрѣшеномъ быти такожде на небеси, елика отъ него на земли раздрѣшéна сутъ, наслѣдникы же насъ худыхъ и недостойныхъ неизреченнымъ Твоимъ человѣколюбіемъ данныя ему власти сподобивъ быти, дабы и намъ такожде вязати и рѣшити въ людехъ Твоихъ прилучающаяся........»

28) О умръшихъ въ седмицу Свѣтлыя недѣли (270—271).

29) Чинъ провожденію младенческому (272—об. 276).

30) Указъ како подобаетъ пѣти надъ кутіею усопшимъ отцемъ и братіямъ нашимъ и прочімъ хрістіаномъ умершимъ (277—об. 287).

Въ колон-титулѣ: «Како пѣти парастасъ».

31) Чинъ бываемый на одѣаніе расы (288—292). См. современный Кіевскій Требникъ.

32) Послѣдовáніе малаго образа, еже естъ мантіа (об. 292 — об. 306). См. Кіевскій Требникъ.

33) Послѣдовáніе великаго ангельскаго образа (307—335). См. Кіевскій Требникъ.

34) Молитва на снятіе кýкуля (335—336). См. Кіевскій Требникъ.

35) Чинъ бываемый на разлученіе души отъ тѣла (336—об. 336).

Это Чинъ «инокомъ». Срвн. выше Чинъ «миряномъ».

36) Послѣдовáніе прóвода инокомъ (337—об. 361).

37) Въслѣдовáніе малаго освященіа воды (362—об. 379).

Въ началѣ замѣчено: «Мѣсяца августа въ 1, и егда хощеши на всяку потребу».

38) Въслѣдовáніе великаго освященіа Святыхъ Богоявленій (380—об. 397).

39) Правило молебно къ Господу нашему Інсусу Хрісту, пѣваемо въ общенуждіе и въ бездождіе, и [въ] неблагорастворение врéменъ, и въ противленіе вѣтромъ, и въ нашествіе варваръское (398—422).

Послѣ общаго начала, «канонъ молебенъ къ Господу нашему Інсусу Хрісту, емуже краегрáнесіе: общая мóлбы Твоихъ рабъ, Хрісте, пріими. Въ Богородичнахъ же [твореніе] куръ Филоѳеово». Въ концѣ молитвы. «Тогожде куръ Филоѳеа молитва глаголема въ безъдождіе, и нераствореніе врéменъ, и въ противленіе вѣтромъ, и въ нашествіе варваръское. Владыко, Господи Боже нашъ, Иже съставнымъ и безначалнымъ Своимъ Словомъ и животворнымъ и единочестнымъ Духомъ отъ несущихъ въ еже быти всячéскаа приведъ, положивъ морю предѣлъ пѣсокъ и поставивый

го́ры и про́пасти правиломъ, Иже пядію измѣривый небо и горстію съдръжай землю........» «Молитва дру́гаа тогожде, глаголема въ напрасную и страшную смерть. Владыко, Господи Боже нашь, Иже щедротъ неисчръпаемый источниче, человеколюбіа неислѣдова́ннаа пучино, непроходимаа бездно длъготръпеніа и благости..........» «Молитва третіа тогожъ кѵръ Филоѳеа, въ общенуждіе, о покаяніи. Сгрѣшихомъ, безаконновахомъ, не оправдихомъ предъ Тобою, преблагый Владыко, преступихомъ спасныя Ти заповѣди и священныя обѣты наша.........» «Дру́гаа молитва томужъ (sic) въ бездождіе. Владыко, Господи Боже, Иже по Тебѣ ревнителя услышалъ еси Ілію Ѳезви́тянина, Иже на вре́мена землѝ посылаемый дождъ удръжати повелѣлъ еси.......» «Дру́гаа молитва тогожде въ бездождіе. Господи Боже Вседръжителю, возводяй облакы отъ послѣднихъ земли, и молнію въ дождъ сътвори.......» «Тогожде кѵръ Филоѳеа молитва въ время труса. Царю святый, человѣколюбче Господи, Царю длъготръпе́ливе Господи, Иже всякоя чювъственыя и умныя твари Сѫдѣтель.......» «Тогожъ святаго кѵръ Филоѳеа молитва къ Пресвятѣй Богородици о нашествіи ратникъ и плѣненыхъ избавленіи. Дѣво, Владычице Богородице, Яже единороднаго Бога Слова, Иже въсякой видимѣй и умнѣй твари Творца и Владыку, единаго отъ Троица Господа, Бога же и человѣка паче естества и слова, рождьши........»

40) Въслѣдова́ніе бываемо въ время безъдождіа (об. 422—451).

Послѣ обычнаго начала, «канонъ молебенъ за безъдождіе», отличный отъ указаннаго выше, въ «Правилѣ молебнѣмъ». Затѣмъ Апостольское чтеніе «отъ съборнаго посланіа Іаковля» (Братіе, повинѣтеся убо Богу.....) и два Евангельскихъ чтенія: отъ Луки (Въ время оно, дивляхуся народи о словесехъ благодати.....) и отъ Марка (Рече Господь Своимъ ученикомъ: имѣйте вѣру Божію....). Далѣе особыя «діаконства разъсудно глаголетъ діаконъ или священникъ». Въ заключеніе три молитвы: а) Владыко, Господи Боже нашь, послушавый Исаіа пророка ревнителя Своего, дожда ради времен̾наго, послати на́ землю..... б) Господи Въседръжителю, възводяй облакы отъ послѣднихъ земли, млънію въ дождъ сътвори, изводяй вѣтры отъ съкровищъ Своихъ, призывай воды мо́ръскыя..... (въ дальнѣйшемъ составляетъ перифразъ молитвы, указанной выше, въ «Правилѣ молебнѣмъ»). в) Владыко, Господи Боже нашь, высокій и славный человѣколюбче, въздая комуждо протѝву тру́домъ честь и славу, причастникы насъ творя Своего царствіа....... Отпустъ.

41) [Служба] въ недѣлю Святаго Духа, по литургіи (452—об. 477).

«Солнцу зъступившу съ полудне, клеплемъ вечерни по́скоро, службы ради колѣнънаго преклоненіа». По обычномъ началѣ, особой великой ектеніи и стихирахъ, три «колѣнопреклонныя» молитвы: 1) «Пречисте, нескврънне и неблазньне, безначалне, невидиме, непостижиме, неизъслѣдованъный, неизмѣнный, премногый, неисъчѐтенъный, незлобиве Господи.......» 2) «Господи Боже нашь, Иже миръ Свой давый человѣкомъ, и пресвятаго Твоего Духа даръ въ жѝтіи намъ сущимъ въ жрѣбіи неотъемлемъ вѣрнымъ присно подавая.........» 3) «Присносущій, кипящій, живый и просвѣтителный источникъ, съприсносущнаа Отцу сѫдѣтелнаа сѝло......» Къ концу этой молитвы приложено слѣдующее примѣчаніе: «Молитва, прилагаемаа по сихъ молитвахъ, особнаа Святому Духу, твореніе святѣйшаго патріарха Коньстантиняграда кѵръ Филоѳеа, глаголи по третей молитвѣ не преста́я: Царю небесный, Утѣши́телю, Владыко събезначалный и съприсносущный и купносущный и единочестный Ду́ше Отцу и Сыну.......»

42) Честный параклисъ Пресвятѣй Богородици пѣваемый за всяко прошеніе (478—об. 491).

Въ колон-титулѣ: «Молебенъ Пресвятѣй Богородици».

43) Чинъ на воздвиже́ніе Че́стнаго Креста (492—об. 494).

44) О ставропигіахъ (495—496).

«Ставропигіо́нъ бываетъ сице: возвѣщается патріарсѣ о созданіи храма; и бываетъ писаніе повелителное, или къ ексарху его, или къ кому отъ архіерей, на основаніе его и освященіе и совръшеніе храма, о ставропигію патріаршемъ. Повелѣваетъ же быти и кресту древяну, на немже пишютъ писцы́ патріаршіи». Указывается что̀ нужно писать на обѣихъ сторонахъ. Получивъ этотъ крестъ, архіерей освящаетъ его, читаетъ особую молитву надъ нимъ (Господи Боже Вседръжителю, прежде изобразі́вый жезломъ Моусеовымъ честный и животворящій крестъ......) и водружаетъ «създи святыя трапе́зы».

45) Молитвы на всяку потребу или (въ колон-титулѣ) Молитвы потребныи (497—об. 541).

1 (497) Молитва надъ ядущимъ скврѣнаа мяса отъ поганъ: Владыко, Господи Боже нашъ, живый на высокыхъ и на смиреннаа призирая, почиваяй въ святыхъ, похва́ла Іисраилева..... Сходно съ теперешнимъ.

2 (498) Молитва отро́чищу отврьгъшуся, испоганившу и кающуся: Господи Боже Вседръжителю, Отче Господа нашего Іисуса Хріста, хотяй всѣмъ человѣкомъ спастися и въ познаніе истинъны пріити, Иже погыбшаго ради овчате...... Другая молитва: Приклонивый небеса и сшедъ на спасеніе рода человѣческаго...... И еще молитва: Господи Боже Вседръжителю, Иже посланіемъ пресвятаго Ти Духа благодатію исплънивъ Своя святыя ученикы........

3 (об. 500) Молитва егда хощеши огласити язычника: Благословенъ еси, Господи и Отче Господа нашего Іисуса Хріста, Иже отъ въсѣхъ языкъ избирая Себѣ люди присносущныя..... Другая молитва: Ты, Владыко, на спасеніе миру послалъ еси Святаго Си Слова........

4 (об. 501) Молитва хрістіанину прельстившуся въ языческое прельщеніе и паки възвратившуся и Церкви Божіи прибѣгшу: Господи, Господи, въсѣхъ Творче и Владыко, источниче благостыни......

5 (503) Молитва въсякому, аще впа́детъ что скврѣно въ съсудъ, въ вино, или въ елей, или въ кладе́нецъ, или въ и́но что, и будетъ но́во не разгнилося; досто́итъ въпадшее изврещи вонъ, и инъ съсудъ омывше чистъ, и внутрь и внѣуду; и потомъ іерей вземъ кадилницу и покадивъ внутрьюду и внѣюду, мо́лится сице: Святый Владыко, Господи Іисусе Христе, Боже нашъ, Иже Твоимъ милосердіемъ и на́ землю пришествіемъ всяку нечистоту вражію раздруши́въ и расточивъ...... Сходно.

6 (505) Молитва надъ осквръншимся студе́нцемъ: Боже великый и дивный, Иже неизреченною благостію и богатымъ промысломъ строя́й человѣческый животъ...... Сходно; но теперь двѣ молитвы.

7 (506) Молитва на всякоо́бразнѣй немощи: Благословенъ Богъ, благій врачь ду́шамъ и тѣломъ нашимъ, Иже неду́гы наша и болѣзни носяй...... Молитва 2, томужъ: Владыко Вседръжителю, вра́чю ду́шямъ и тѣломъ, смиряя и възнося, пока́зуя и паки исцѣляя....... Далѣе іерей, «егда крестъ творитъ надъ страстію не́дуга съ святымъ ко́шіемъ», говоритъ три тропаря (см. Кіевскій Требникъ современный). Въ теперешнемъ текстѣ сохранилась одна только 2-я молитва, а три тропаря, какъ и въ Кіевскомъ, положены особо.

8 (об. 508) Молитва надъ бо́льнымъ и неспящимъ: Боже великый и хвалный, и непостижиме, и неисповѣдиме, създавый человѣка рукою Твоею....... Сходно.

9 (об. 510) Въ святую пятидесятницу молитва надъ ко́ливомъ: Владыко Въседръжителю, Иже въся съвръшивъ словомъ Своимъ и пове-

лѣвъ земли въсеснѣдныя прозябати плоды въ веселіе и пищу нашю........ Срвн. въ Кіевскомъ Требникѣ.

10 (об. 511) Молитва на Господскыя праздникы надъ ко́ливомъ: Иже въся съвръшивый словомъ Своимъ, Господи, и повелѣвъ землй....... То же самое и теперь, съ нѣкоторымъ измѣненіемъ.

11 (512) Молитва глаголемаа надъ кутіею на памяти святыхъ: Иже въся съвръшивый словомъ Твоимъ, Господи........ То же самое, съ нѣкоторымъ измѣненіемъ.

12 (513) Благодареніе надъ ко́ливомъ.—Эти благодаренія составлены на разные случаи: а) на трапе́зѣ, б) въ суботу, в) праздникомъ Господскымъ, г) праздникомъ Пречистыя Богородица: Благовѣщенію, Рождеству, Въведенію, Успенію, д) праздникомъ—великомученикомъ, или іерархомъ, или преподобнымъ отцемъ, е) епископу, или обще игумену, или брату коему́ любо.

13 (об. 514) Молитва на очищеніе церкви оскврънеңѣй отъ еретикъ: Владыко, Господи Боже нашь, молимъ Тя милостиваго и помощника о грѣсѣхъ нашихъ: аще каа сквръна была есть отъ еретикъ въ святѣмъ о́лтари........ Въ современномъ Кіевскомъ Требникѣ есть двѣ молитвы на этотъ случай, но—иныя, вѣроятно потому, что писаны «на отверзеніе».

14 (515) Молитва юже глаголетъ архіерей или духо́вникъ прощенну за грѣхы вся волныя и неволныя, и въсяку клятву, и заклинаніе, и за всякъ грѣхъ: Господи Іисусе Хрісте Боже нашь, Сыне и Слове Бога живаго, пастырю и агньче въземляй грѣхы миру.......

15 (об. 518) Раздрѣшеніе преосвященнаго патріарха Константиня града, киръ Михаила, рекомаго Асхалона. Молитва исповѣданію: Брате, яко съкрушенно сердце много показалъ еси.......

16 (об. 519) Молитва надъ клє́нщимся дрьзостію: Боже, съвѣдый немощь и удобъ поплъзеніе роду человѣческому........ Срвн. ниже, въ Молитвахъ Потребныхъ, подъ № 44, а также въ Кіевскомъ Требникѣ.

17 (520) Молитва въ постъ входящимъ: Надѣа́ніе въсѣмъ ко́нцемъ земли и сущимъ въ мори далече, Боже, пронаре́кый дни сіа постныя....... Въ теперешнемъ текстѣ, кромѣ этой, есть и другая молитва.

18 (об. 520) Молитва на Рождество Хрістово дѣтемъ духовнымъ: Владыко Господи Вседръжителю, рождейся отъ Дѣвица Ма́ріи въ Виѳлеомѣ Іудейстѣмъ....... Сходно съ теперешнимъ.

19 (об. 522) Молитва въ недѣлю Цвѣтную надъ вербо́ю: Господи Боже Вседръжителю, сказавый ковчегомъ образъ церковный при праведницѣ и угодницѣ Твоемъ Нои....... Въ Кіевскомъ Требникѣ положена иная молитва.

20 (523) Иже во святыхъ отца нашего Іоанна, архіепископа Константинопо́ля, Златоустаго слово утѣшително въ святый и Великій Четвертокъ: Возлюбле́нніи мои братіе и превъждељенніи............ Есть въ Кіевскомъ Требникѣ.

21 (об. 525) Молитва на Пасху дѣтемъ духовнымъ: Владыко Господи Боже нашь, сподоби́вый насъ прейти время честнаго и Божествъ̑наго по́ста........ Есть въ Единовѣрческомъ Потребникѣ.

22 (527) Молитвы надъ благословеніемъ брашенъ мясъ въ святую и великую недѣлю Пасхи. а) Молитва 1: При́зри, Господи Іисусе Хрісте, на брашна мясъ и освяти я̑......... б) Молитва въ ту́южде недѣлю надъ благословеніемъ сыра и яе́нъ: Владыко Господи Боже нашь, Създателю и Сътѣтелю всяче́скыхъ, благослови мле́ко усыре́нное, съ нимиже и я̑ица....... в) Молитва третіа надъ сыромъ и мясы и прочими брашны: Владыко Господи Боже нашь, сподоби́вый насъ прейти время честнаго и Божестве́наго по́ста, Единородный Сыне Божій, показавый ученикомъ славу Своего Божества......... Въ современномъ текстѣ сохранились только первыя двѣ молитвы.

23 (об. 528) Молитва на основаніе церкви: Господи Боже нашъ, изволивый на семъ мѣстѣ создати церковь Свою........ Эта молитва входить въ современный «Чинъ бываемый на основаніе церкви».

24 (об. 529) Молитва на основаніе дому: Господи Боже Вседръжителю, сътворивый небо разумомъ и основавый землю на твръ̃ди ея....... И теперь та же молитва.

25 (530) Молитва на благословеніе дому и храму но́ву: Господи Боже нашъ, сподоби́выйся (sic) вънити подъ кровъ Закхеовъ........ Близкое есть въ современномъ текстѣ.

26 (об. 530) Молитва вкратцѣ освятити воду: Боже великоименитый, творяй чюдеса, имже нѣсть числа̀, пріиди къ молящимся рабомъ Твоимъ, Владыко, посли Духъ Твой Святый и освяти водѫ сіѫ..........

27 (531) Молитва надъ домомъ оплазняемымъ отъ злыхъ ме́чтовъ: Господи Боже спасенія нашего, Сыне Бога живаго, Иже на херуви́мохъ яздяй....... Есть и теперь, подъ заглавіемъ: «Молитва о хра́минѣ, стужаемѣй отъ злыхъ духо́въ».

28 (533) Молитва надъ сажденіемъ винограда: Господи Іисусе Хрісте, яко лоза сый истиннаа, и Отецъ Твой дѣлатель, Ты и Апостолы нарекъ ро́ждіами....... Есть въ Кіевскомъ Требникѣ. Слѣдуетъ замѣтить, что, противъ слова «углубй», Гедеонъ Балабанъ на брезѣ поставилъ разночтеніе: «вкорени»; въ Кіевскомъ—«воглубй».

29 (534) Молитва надъ браня́мъ винограда: Боже, Спасе нашъ, благоволивый виноградомъ нарещися единочадому Твоему Сыну Господу нашему Іисусу Хрісту......... См. въ Кіевскомъ Требникѣ, подъ заглавіемъ: «Молитва на обыма́ніе вінограда».

30 (об. 534) а) Молитва надъ благословеніемъ вина: Господи Боже нашъ, благый и человѣколюбивый, при́зри на вино сіе........ б) Молитва вто́раа на благословеніе вину: Господи Іисусе Хрісте, Боже нашъ, преложивый во́ду въ вино......... Первую молитву см. въ Кіевскомъ Требникѣ, а вторую—въ Единовѣрческомъ.

31 (об. 535) Молитва надъ сѣя́ніемъ: Господи Боже нашъ, отъ пречистыя и пребогатыя Твоея длани предлежащее предъ очима Твоима сѣ̃менъ подааніе принесохомъ, Владыко......... И теперь есть.

32 (536) Молитва надъ благословеніемъ стада: Владыко, Господи Боже нашъ, имѣяй власть въсякои твари......... Есть и теперь.

33 (537) Молитва на запрѣщеніе гро́мовъ и млъ̃ніи: Паки Твоего, Господи, человѣколюбца Владыки память наказа́нія....... См. въ Кіевскомъ Требникѣ.

34 (538) Молитва на злораствореніе вѣ̃тровъ и буря мо́рскыя: Владыко Господи Боже нашъ, Иже упостаснымъ и безначалнымъ Твоимъ Словомъ........ См. въ Кіевскомъ Требникѣ.

35 (об. 540) а) Молитва надъ приносимымъ пло́домъ въсякого овоща: Благодаримъ Тя, Господи Боже нашъ, и приносимъ начатки пло́да сего........ б) Молитва вто́раа томужде: Владыко Господи Боже нашъ, Иже Твоя отъ Твоихъ приносити Тебѣ........ Въ Московскомъ и Кіевскомъ Требникахъ помѣщена одна 2-ая молитва; а въ Единовѣрческомъ—обѣ: 1-ая подъ заглавіемъ: «надъ приносимымъ плодомъ овощія», а 2-ая подъ заглавіемъ: «о приносящихъ начатки всякого снѣдна».

(продолженіе Потребныхъ Молитвъ ниже)

46) Чинъ бываемый на нивахъ, или въ виноградѣхъ, или въ врътоградѣ, аще слу̃чится враждатися имъ отъ гадъ или отъ и́ныхъ видъ (об. 541—об. 546).

Послѣ литургіи, во время которой «вжигается кандило» св. Трифона, или св. Евстафія, или св. Іуліана, іерей беретъ елей отъ этого «кандила» и Богоявленскую воду и кропитъ ими крестообразно «ниву,

или винограденъ, или врътоградъ». При этомъ читаются молитвы: а) «Господи Боже нашъ, Иже въ началѣ съдѣтельства Твоего сътворивый небо и землю.......» Въ этой молитвѣ, противъ слова «лукавыхъ», Гедеонъ Балабанъ выставилъ на брезѣ разночтеніе: «пронырливыхъ». б) «Молитва повѣстна и заклинателна святаго мученика Трvфо́на: Сущу ми въ Кампсадійской веси и гуси пасущу ми...... и самъ азъ клятвою сіа связахъ, еже не ктому на мѣ́ста призывающихъ мя приходити на сихъ жити, но на непроходимаа мѣ́ста повелѣхъ». в) «Заклинаніе же си́цево есть: Заклинаю васъ святыми многоочитыми херувимы........» г) «Владыко Господи Боже нашъ, Иже пло́тскымъ Твоимъ пришествіемъ благословивый Виѳлеемъ.......» Въ современныхъ Требникахъ Кіевскомъ и Московскомъ есть этотъ Чинъ и этотъ обрядъ, но съ пропускомъ Трифоновой повѣсти, съ нѣкоторыми измѣненіями въ текстѣ молитвъ и наименованій вредныхъ звѣрей, птицъ, гадовъ и насѣкомыхъ.

Молитвы потребныи (547—555):

(продолженіе)

36 (547) Молитва надъ гумномъ: Господи Боже нашъ, источниче благыхъ, повелѣвый землі износити плодъ....... Есть и въ современномъ текстѣ.

37 (об. 547) Молитва надъ благословеніемъ сѣ́тей: Господи Боже нашъ, Иже отъ пяти хлѣбовъ и дво́ю рыбъ пять тысѫщъ народа насыщъ......... Есть.

38 (548) Молитва на съоруженіе корабля или лодьѝ: Господи Боже нашъ, Боже отецъ нашихъ, заповѣдавый Ною, слузѣ Своему...... Есть.

39 (об. 548) Молитва надъ солью: Боже Спасителю нашъ, пришедый въ Ерихонъ при Елисей пророцѣ, и вредныя во́ды солію исцѣливъ........ Есть.

40 (549) Молитва надъ женою, егда изврьжетъ. Послѣ обычнаго начала и дневнаго тропаря: Владыко Господи Боже нашъ, рождейся отъ Святыя Богородица и Приснодѣвы Маріа...... Есть.

41 (об. 550) Молитва глаголемаа прежде сна и надъ съблазнившимся въ снѣ: Многопѣтый Господи, нетленный, нескврьный, едине безгрѣшне....... Есть въ теперешнемъ Кіевскомъ Требникѣ.

42 (551) а) Молитва надъ бранію блѫда: Боже силъ, исцѣляа въсякъ нéдугъ и всяку язю въ людехъ, милостивъ буди....... б) Молитва вто́раа томужде. Господи, Боже правды, крѣпости моя и помощъ...... Есть въ Кіевскомъ Требникѣ.

43 (об. 552) Молитва отъ въсякоя скврънны: Господи Боже нашъ, единъ благый человѣколюбецъ, единъ святъ и на святыхъ почиваяй, врьховному Твоему апостолу Петру, явльшимся ему видѣніемъ, ничтоже скврьна или нечиста мнѣти........

44 (об. 553) а) Молитва раздрѣшити кленшагося дрьзостію: Боже страшный и человѣколюбивый, силный и милосердый........ б) Молитва вто́рая томужъ: Владыко Господи Боже Вседрьжителю, Иже спасенія ради роду человѣческому сънійде на́ землю и рекъ........ Срвн. выше, въ Молитвахъ Потребныхъ, № 16, а также въ Кіевскомъ Требникѣ.

(окончаніе Потребныхъ Молитвъ ниже)

47) Въслѣдова́ніе надъ іереомъ въ снѣ съблазнившимся (об. 555—об. 562). Есть и въ современномъ Кіевскомъ Требникѣ.

Молитвы потребныи (об. 562—566):

(окончаніе)

45 (об. 562) Молитва утѣшителнаа на всяку лютію: Господи, едине въ милости богатый, Иже и утробами благости преклоняяся къ моленіямъ

насъ грѣшныхъ и недостойныхъ рабъ Твоихъ......... Есть въ Требникахъ Кіевскомъ и Московскомъ.

48) Вълѣдова́ніе въ нашествіе варваръ и нахожденіе языкъ (об. 566—об. 582).

Послѣ Апостола и Евангелія, «канонъ утѣшителный къ Пресвятѣй Богородици, въ чааніи брани, емуже краегра́несіе: Твоимъ, Пречистаа, съпобори рабомъ, куръ Іоанна», и двѣ молитвы Макарія Филаделфійскаго «въ нашествіе языкъ». То же самое находимъ въ современномъ Кіевскомъ Требникѣ, съ присоединеніемъ сюда шести молитвъ патріарха Каллиста «въ напасти людей», которыя въ Требникѣ Гедеона Балабана идутъ подъ особымъ заглавіемъ.

49) Молитвы святѣйшаго патріарха Калиста на злоключеніе людій (об. 582—593).

Всѣхъ шесть молитвъ, которыя также «чтутся и надъ губителною немощію». Пятая изъ нихъ озаглавлена: «за Хрістоименитыя люди», а шестая—«за царя и за воинство его». См. въ Кіевскомъ Требникѣ.

50) Канонъ къ святѣй единосущнѣй и животворящей и нераздѣлимѣй Троици и къ всѣмъ святымъ, въ препрѣніе моровыя болѣзни (593—611).

Тотъ же канонъ и тѣ же четыре молитвы см. въ Кіевскомъ Требникѣ (Канонъ въ прещеніе губительныя немощи).

51) О възношеніи панагіи, егда хощетъ кто на куплю отъйти (об. 611—615).

То же въ Кіевскомъ Требникѣ (вм. «на куплю»—«на службу»): тотъ же Чинъ и тѣ же двѣ молитвы.

52) Въслѣдова́ніе надъ пещію (об. 615—617).

См. въ Кіевскомъ Требникѣ.

53) Въслѣдова́ніе надъ отроки отходящими учитися священнымъ писаніямъ (об. 617—620).

Въ колон-титулѣ: «Въслѣдова́ніе о́трокомъ хотящимъ учитися грамотѣ». Въ Кіевскомъ Требникѣ почти то же самое, тѣ же три молитвы, но Послѣдованіе, изложено въ другомъ порядкѣ, снабжено нарочитою ектеніею, Евангельскимъ чтеніемъ (отъ Марка, гл. 10, зач. 44). Въ Кіевскомъ Требникѣ два Послѣдованія: а) егда приходитъ отроча̀ учитися, и б) о о́троцѣхъ неудобоучащихся.

54) Въслѣдова́ніе о причащеніи святыя воды иже на Богоявленіе великаго освященіа (об. 620—623).

Въ колон-титулѣ: «о причащеніи гаіа́змы». Здѣсь рѣчь идетъ объ «агіазмѣ», т. е. о причащеніи Богоявленскою водою, «егда нѣсть лѣть причаститися животворящихъ, пречистыхъ Хрістовыхъ Таинъ плоти и крови».

55) Въслѣдова́ніе надъ раствореніемъ святаго великаго мѵра, бываемо въ святый Великій Четвертокъ (об. 623—626).

«Вънéсеномъ бывшимъ святымъ да́ромъ въ святый о́лтаръ и поло́женомъ на святѣй трапéзѣ, въноситъ прѣвый отъ поповъ сткляницу съ мѵромъ и поставляетъ ю̀ близъ блюда на шюѣй странѣ, и по възглашеніи **да будутъ милости Божіа**, не бывающу двéрному отворенію, и діакону на амбонѣ молчащу, архидіакону же въ о́лтари глаголющу **вънъмѣмъ**, възсту́питъ архиерей на стéпень, и прекрестивъ трижды мѵро, изсту́питъ, и преклонся глаголетъ молитву сію: Господи милости, Отче свѣтомъ, отъ Негоже въсяко дааніе благо.......... Святитель глаголетъ

молитву тай: Тебѣ, Богу всѣхъ, Цареви вью сердечьную благодарствующе преклонихомъ.........»

56) Молитва на благословеніе áртуса (об. 626—627).

«Радостію и веселіемъ прославимъ воскресшаго Бога нашего.......» Нынѣ иная молитва.

57) Молитва на преломленіе áртуса (627—об. 627).

«Господи Боже нашъ, Иже въ плóтскомъ смотреніи Твоемъ благословивъ пять хлѣбъ......» Нынѣ иная молитва.

58) Іоанна, святѣйшаго епископа Китропьскаго, къ священнѣйшему епископу Дрáчьскому Кавасилѣ, о раздрѣшеніи брашенъ въ прѣдáнныхъ седмúцахъ, и которыи сіа (628—об. 632).

59) Отъ правилъ святыхъ Апостолъ и Богоносныхъ святыхъ Отецъ заповѣди различны (633—об. 681).

О дѣланіихъ человѣческыхъ (633). О праздникахъ: Рождества Христова, Богоявленія, Благовѣщенія (634), праздникахъ Богородицы (об. 634) и прочихъ праздникахъ (635). О іереяхъ (об. 636). О приношеніи церковнѣмъ (об. 637). О святѣмъ причащеніи (об. 637). Паки ины заповѣди отъ законныхъ книгъ о сродствіихъ (639). О възбраненыхъ брацѣхъ (об. 640). О стéпенехъ (641). А се о брачныхъ рожакóхъ (об. 643). О духовномъ отцѝ (648). Стéпени срóдствомъ, и о брацѣ законномъ, и иже безаконно посагающихъ, и о различіи сърóдства (649). О мръцинахъ ихже не достóитъ ясти (об. 652). О пáмяти умрѣшимъ (об. 656). О женахъ (об. 664). О іереохъ заповѣди (об. 675). О въсхищающихъ на бракъ жéны (679).

60) Оглавленіе въслѣдованій сущихъ въ настоящей сей книзѣ, скораго ради обрѣтéніа потребнѣйшихъ вéщей (нен. 1—об. нен. 6).

За этою послѣднею статьею, дающею нѣчто въ родѣ указателя, на послѣдней осьмушкѣ помѣщено слѣдующее послѣсловіе:

‖(нен. 7) Бл҃говолéніемъ и̓ бл҃гостію Б҃а въ тр҇ци | є̓диносѝлно славѝмаго. начáтсѧ дрꙋ-|ковáти кні́га сіа гл҃емаа Трéбникъ влá-|стнымъ кóшто҇, и̓ наклáдо҇ бл҃горóднаго | п҃на Ѳеóдѡра Ю̓рьевича Колóбана. и̓ | съвершисѧ по преставлéніи є̓го. И̓зслѣ-|дóвана же и̓ и̓спрáвлена бысть тщ҇ніє҇ | мнѡгогрѣшнаго Ѳеóдѡра К.|

Молю́ же вс҃ѣ чтꙋ́щй, и̓ли преписꙋющи҇ | кні́гꙋ сію, слꙋчшаѧ погрѣшéніа дх҃о крó-|тости и̓справлѧ́юще бл҃вите а̓ не кле-|нѣте: дáже и̓ сáми мл҃ти ѿ Б҃а, и̓ про-|щéніа ѿ чл҃къ сподобитéсѧ. |

Начáтжесѧ Дрꙋковáти в҃ лѣто ѿ съ-|здáніа мíроу ҂з҃рг҃і. А̓ ѿ сп҃сителнаго | въплощéніа с҃на Бж҃іа ҂а҃х҃е҃. м҃ца ‖(об. нен. 7) і̓ю́лѧ кв. А̓ съвръшисѧ въ лѣто | ҂з҃р҃еі ѿ вчл҃ченіа же хва ҂а҃х҃ѕ. | м҃ца септевріа ѳ҃і.|

в̓ стрáтинѣ.

Это послѣсловіе содержитъ указаніе на одного изъ сотрудниковъ Гедеона Балабана, на «многогрѣшнаго Ѳеодора К.» Не есть ли это Ѳеодоръ Кассаниди, дидаскалъ и игуменъ Львовскаго братства?

III.

Третья книга, изданная Гедеономъ Балабаномъ, есть Учительное Евангеліе, напечатанное въ Крилосѣ въ 1606 году, въ листъ. Въ Славянской старопечати извѣстно болѣе раннее (1569 года, и тоже въ листъ) Учительное Евангеліе, изданное на средства Григорія Александровича Ходкевича въ его имѣніи Заблудовьѣ знаменитыми выходцами изъ Москвы: діакономъ Иваномъ Ѳедоровымъ и Петромъ Тимоѳеевымъ Мстиславцемъ. Шрифтъ въ Заблудовскомъ Евангеліи красивѣе и крупнѣе, чѣмъ въ Крилосскомъ. Но упоминанія о томъ, что это переводъ съ Греческаго подлинника Каллиста Ксанѳопула, изображенія сего архіепископа, а также трехъ картинъ и заглавной страницы—въ Заблудовскомъ Евангеліи нѣтъ.

Шрифтъ въ Крилосскомъ Учительномъ Евангеліи весьма похожъ на шрифтъ Требника, но только чуть у́же («очкò» то же самое—8), въ немъ буква ꙁ древняго образца почти исчезла, встрѣчается рѣдко, большáго юса совсѣмъ нѣтъ. Попадается въ немъ и шрифтъ помельче и поуже, сходный съ третьею разновидностью шрифта Требника (см. выше): имъ набраны всѣ цитаты «на брезѣ», погрѣшенія и 9—13 и 16—17 строки заглавія. Полный наборъ страницы—28 строкъ, не считая колон-титула, по бокамъ котораго на каждой страницѣ поставлены украшенія. Длина строки—безъ $^{3}|_{16}$ 3 вершка. Переносныхъ черточекъ или дефисовъ, а также кустодій—нѣтъ. Киноварь встрѣчается въ заглавіяхъ (кромѣ одного на листѣ 348-мъ) поученій и предисловія, въ двухъ рисуночныхъ буквахъ (въ 1-мъ поученіи и въ послѣсловіи), въ заглавномъ листѣ, въ оглавленіи и въ погрѣшеніяхъ.

Экземпляръ Клиросскаго Учительнаго Евангелія, принадлежащій Императорской Публичной Библіотекѣ, сохранился вполнѣ. Предъ поступленіемъ въ Библіотеку отъ Каратаева, онъ былъ, какъ видно, вторично переплетенъ, при чемъ пострадали старинныя записи внизу страницы и многочисленныя замѣтки на поляхъ. Всѣхъ двустраничныхъ листовъ въ книгѣ 423 (изъ нихъ 419 нумерованныхъ) или 846 страницъ; но, вслѣдствіе значительной небрежности въ пагинаціи, послѣдняя цифра въ книгѣ—416, противъ дѣйствительности менѣе на три. Оборотъ 293-го листа пустой. Пагинація двоякая: а) по тетрадямъ. Всѣхъ тетрадей 71; изъ нихъ въ начальной (ненумерованной) четыре листа, изъ которыхъ на двухъ среднихъ въ правомъ нижнемъ углу стоитъ: а҃, в҃; на нумерованныхъ тетрадяхъ, состоящихъ изъ шести двустраничныхъ листовъ (кромѣ послѣдней въ пять листовъ), стоятъ внизу страницы по срединѣ слѣдующія буквы: а, б, в, г, д, є, ж, ѕ, з, і (sic: сперва десятиричное), и, к, л, м, н, о, п, р, с, т, у, ѹ, ф, х, ѿ, ц, ч, ш, щ, ъ, ы, ь, ѣ, ю, ѫ, ѧ, ѡ, ѯ, ѱ, ѳ, ѵ, аа, бб, вв, гг, дд, єє, жж, ѕѕ, зз, іі (sic), ии, кк, лл, мм, нн, оо, пп, рр, сс, тт, уу, ѹѹ, фф, хх, ѿѿ, цц, чч, шш, щщ (эта тетрадь изъ пяти листовъ). Тетради нумеруются та́къ: а, а′′, а′′′ и три листа пустые. Противъ этого порядка допущены погрѣшности: въ тетради ѕ на послѣднемъ листѣ поставлена буква ѕ; въ тетради ѧ повторено ѧ′′′; въ тетради хх нѣтъ хх′′, а повторено хх′′′; въ тетради шш, вмѣсто шш′′, оставлено пустое мѣсто. б) Помѣта листовая стоитъ въ верхнемъ правомъ

углу. Въ этой листовой пагинаціи допущена большая небрежность, начинающаяся послѣ к҃-го листа, за которымъ слѣдуютъ: опять к҃, к҃а, к҃д вмѣсто к҃а, к҃в, к҃г. Далѣе правильно. Но послѣ н҃д стоитъ ѯ҃ вмѣсто н҃є. Далѣе опять правильно. Послѣ о҃и слѣдуетъ о҃з вмѣсто о҃ѳ, и отсюда счетъ идетъ на два меньше противъ дѣйствительности; а послѣ с҃о́в, дважды повтореннаго, разница становится ужѐ на три меньше противъ дѣйствительности. Но и въ этой ошибочной пагинаціи допущены новыя ошибки неоднократно: послѣ о҃ѳ идетъ о҃г, послѣ о҃г—п҃а, послѣ ч҃д—р҃, послѣ р҃—ч҃ѕ, р҃лв совсѣмъ нѣтъ, цифра р҃лд повторена, послѣ р҃чѳ—р҃; послѣ см҃з—см҃д, с҃о́в повторено, въ сп҃и выпало и, на с҃ч заклеена цифра, послѣ с҃чг—с҃чв, послѣ т҃кз—т҃кг; у҃гі повторено.

Съ художественной стороны, Крилосское Учительное Евангеліе даетъ слѣдующій матеріалъ: 1) Изображенія и картины: об. ненум. 4 (изображеніе св. Каллиста Ксанѳопула съ надписью: «Святый Калистъ, архіепископъ града Константиня»), 3 (Мытарь и фарисей), 8 (Блудный сынъ), об. 11 (Блудный сынъ). 2) Рамки: на заглавной страницѣ, на оборотѣ ея (кругомъ герба), двойная рамка кругомъ изображенія св. Каллиста Ксанѳопула. 3) Вязь: 1, 292 (точнѣе 294). 4) Заставки: 2 ненум., 1, об. 7, 16, об. 23, 30, об. 40, 47, 60 (точнѣе 55), 61, об. 66, об. 70, 75, 78, об. 79, об. 85, об. 90, об. 96, 105, об. 110, 115, об. 119, об. 127, об. 132, об. 136, об. 141, об. 147, 153, 160, об. 164, об. 168, 175, об. 180, об. 185, 190, об. 193, 198, 202, 206, об. 211, 216, об. 222, об. 226, об. 233, 241, 246, об. 250, об. 256, 262, 267, об. 272, об. 276, об. 282, 287, 292 (точнѣе 294), об. 298, 301, об. 303, 308, 312, об. 317, об. 321, об. 327, 327 (точнѣе 332), 337, 344, 348 (единственная заставка—не киноварная), об. 352, об. 356, об. 360, 366, об. 371, 375, 378, об. 383, об. 384, 390 (дважды), об. 395, об. 401, 407, 413. 5) Заключительныя украшенія: 4 ненум., об. 46, об. 60, об. 104, об. 114, об. 141, об. 159, об. 174, 185, об. 201, 211, 222, 226, 233, 246, 250, 282, 293, 317, об. 343, 360, 371, 383, 395, об. 406, об. 412, 416, об. 416, 6) Узорная буква: Є (1). 7) Рисуночныя буквы: А (366), Б (об. 7, об. 233, 267, 337, об. 360), В (2 ненум., об. 119, 160, 206, об. 211, 216, об. 250, 287, 292 (точнѣе 294), 312, об. 317, об. 327, об. 371, об. 384, об. 395), Г (об. 66, 105, 262, 390), Д (об. 70, об. 96, 327—точнѣе 332), Є (153, об. 168, 190, об. 222), З (об. 356), И (об. 147, об. 164, об. 180, 198, 202, 416), І (344), К (308, 375), Л (об. 256, 407), М (61, об. 90, 246, об. 272, 301, об. 352, об. 401), Н (об. 141, об. 185), О (об. 383), Ѡ (об. 79, 175), Ѿ (348), П (47, 60 (точнѣе 55), об. 110, 115, об. 132, об. 136), Р (75, 78, об. 127, об. 193, об. 303, об. 321, 378), С (16, 23, об. 40, об. 85, об. 282), Ч (30), Ш (об. 226, 241, об. 276, об. 298).

Для исторіи принадлежащаго Императорской Публичной Библіотекѣ экземпляра Крилосскаго Учительнаго Евангелія могутъ служить слѣдующія три (1616, 1665 и 1689 годовъ) записи, помѣщенныя внизу нумерованныхъ листовъ, подъ печатнымъ текстомъ: 1) Первая запись (листы 1—16): «Сию книгу Евангелие Учителное | купилъ рабъ Божий Максимъ | мелникъ Нараевский и далъ ея | съ благословениемъ отца ермонаха | Авраамия ученика митрополита Анастасия | архиепископа Сучави | и даде ѝ в новосозданый манастырь | ***на обор. 7 л. другою рукою:*** Бережанский стоячого (sic) врочище | Камень идеже

есть храмъ Преображенье | Господа Бога и Спаса нашего Іисуса Христа | в лѣто по ҂з̃ тисяци | сто двадцять третего року | а еже по плоти Рождества Іисуса Христа | тисяца шесть сотного шестнадцятого. | Аще кто дерзнеть отдалити сию книгу | оть святого храма того, да будеть проклять | анаѳема а маранаѳа сефѣе сефѣе сефѣе». 2) Подъ вышеприведенною записью начинается и идеть далѣе (листы 1—37) вторая запись, на нѣкоторыхъ листахъ пострадавшая оть обрѣза при вторичномъ переплетѣ: «Сия | книга | гла|го........|.......| Пу|тивль|ца | Якова| Мики|ѳоро|ви[ча] |........| на | купле|[на] | подь | гора|дам | Гуся|ти|ны|мь | в ле|та | ҂з̃|р̃а̃|г̃ году | июля | вь к̃ | въ в̃ | дня | Мария | Могда|ли|ны». 3) Третья запись (листы 38—62): «Сию книгу | Святое | Евангелие | толковое | дали | въ прикладъ | в Даніловъ | мнастырь | Болшаго | Успенского | собора | по пономарѣ | Савельеве| Іванѣ | своихъ родителехъ | и поротчихъ (sic) | в помяновение|дѣ ти ево | Андрей| да Дмитрей | лѣта | ҂зрчз-го | мѣсяца | июлия | въ д̃ день». Кромѣ этихъ трехъ записей, поля экземпляра принадлежащаго Императорской Публичной Библіотекѣ Крилосскаго Учительнаго Евангелія покрыты многочисленными рукописными замѣтками (главнымъ образомъ на слѣдующихъ листахъ: 1—15, 46—70, об. 118, 141, об. 145, 146, 149, 153—185, 212—218, 224—233, 283—293, 312—327, 353, об. 370—380, 382, 390—394). Судя по встрѣчающимся въ этихъ замѣткахъ Греческимъ нѣкоторымъ буквамъ (γ, δ, μ) среди Славянскаго письма, можно предположить, что замѣтки эти принадлежатъ православному «дидаскалу» изъ Грековъ, быть можетъ—Ѳеодору Касаниди, о которомъ было упомянуто выше, при описаніи Стрятинскаго Требника. Чтобы обратить вниманіе читателя на то или другое мѣсто, авторъ замѣтокъ рисуетъ взмахомъ пера кисть руки съ выдвинутымъ указательнымъ перстомъ, иногда добавляя односложное «зри» и разнообразя слѣдующими выраженіями: «зри и внимай», «зри и научайся», «зри пилно», «молю внимай», «тутъ смотри пилне», «розсуди», «хрістіанине, смотри», «отъ тутъ сие научи», «лѣпше вѣрь», «і такъ чіни, хочешь ли спастись», «дай, Боже», «все правда». Квалификація содержанія выражается на Латинскомъ языкѣ: «exemplum», «exempla», «causa», однажды (л. 46) Латинское слово написано Русскими буквами съ одною Греческою: «еγземплюмъ». Не рѣдко замѣтки на поляхъ служатъ Западно-Русскимъ переводомъ нѣкоторыхъ церковно-Славянскихъ словъ и выраженій: «ебнакъ» (л. 6, 185)—обачеже, «полмаетности» (л. 5)—польимѣнія, «надъ всѣ грѣхи» (л. 5)—всякаго грѣха болша есть, «на початку свѣта» (об. 8)—искони, «sécret»—тайна, «моценъ»—силенъ, «щáслівый»—блаженъ, «досытъ» (л. 141)—доволно. Наконецъ, очень большое число замѣтокъ разбросано по полямъ въ такомъ родѣ: «отъ що на свѣтѣ γвалтовного, служіти Богу завше, а мы то за подѣлие маемо. О, горе души нашей и бѣда намъ, еслись не обачімо» (об. 6). «Кождый на свѣтѣ хрістіянинъ не спасется, который тымъ гостинцемъ не йдетъ» (об. 48). «Смѣлости не мѣлъ ж-житя (отъ житія), тулко (sic) хутъ» (об. 285). «Отъ тутъ внімай, священніче, і кождый духовный» (об. 286). «Зволочѣмъ сукману злыхъ учинковъ» (ibid.). «Тутъ смотри пилно, мытнику» (об. 287). «Дали Бугъ» (291). «Смотри і буйся (sic), ты теперь маешъ муцъ (sic), але надъ тобою Богъ» (об. 292).

Помѣщаемъ цинкографическій снимокъ первой страницы Крилосскаго Учительнаго Евангелія:

ЕѴГЛІЕ
УЧИТЕЛЬНОЕ

НА ВСЯКУ НЕДѢЛЮ: И НА ГДЬСКІЯ
ПРАЗДНИКИ, И НАРОЧИТЫХЪ СТЫХЪ.
ИЗБРАНО Ѿ СТАГО ЕѴГЛІА СТѢЙШИМЪ
КАЛИСТОМЪ АРХІЕППОМЪ КОНСТАН
ТИНА ГРАДА.

ПОВЕЛѢНІЕМЪЖЕ КѴР ГЕДЕѠНА БОЛОБАНА
ЕППА ГАЛИЦКАГО, ЛЬВОВСКАГО. И КАМЕНЦА
ПОДОЛЬСКАГО. ЕѮАРХИ ВЕЛИКАГО ѲРОНУ
КОНСТАНТИНОПОЛЬСКАГО. ИЗСЛѢДОВАНА.
И НА МНОГИХЪ МѢСТЦАХЪ ИСПРАВЛЕНА, НОВО
ВЫДАНА.

ЗДРУКАРНѢ КРИЛОСКОЕ
ВЛѢТО ѾСЪЗДАНІА МИРУ, ҂ЗРЕІ.
А ѾВЪПЛОЩЕНІА ІС ХА СНА БЖІА, ҂АХЅ.
МЦА ОКТОБРІА, А ДНА.

Наборъ заглавной страницы окруженъ узорно-рисуночною рамкою, въ нижнемъ основаніи которой по срединѣ помѣщенъ щитъ изъ герба Балабановъ съ четырьмя буквами (Г Б Є Л), значеніе которыхъ объяснено выше. Первыя двѣ строки заглавія отдѣлены отъ слѣдующихъ украшеніемъ. Строки 1, 2, 3, 4, 8 и 14 отпечатаны киноварью. На оборотѣ заглавной страницы, въ узорной рамкѣ, помѣщенъ гербъ Балабановъ, описанный выше. Сверху герба слѣдующія двѣ строки:

Гедеѡнъ болѡбанъ, Єппъ Галицкій,
Лвовскій и каменца подольскаго.

Подъ гербомъ слѣдующія двѣ строки:

Езархъ [1] вселеньскаго великаго ѳрону
Константинопольскаго.

Далѣе идетъ:

(1) ПРЕДИСЛОВІЄ ВЪ КНИГУ СІЮ.

Всѧко оубо писаніе бгодхновено и [2] | полезно єстъ, къ наоученію, къ | исправленію, къ наказанію єже въ | правду, ıакоже великій бжтвены | апль глетъ. найпачеже єлико нравы нашѧ дшевныѧ исправлѧютъ, и ѿ лѣности къ добродѣ|телє въставлѧют, и къ оученію поѡщрѧю на. | ѿ нихже и сіѧ сіѥнаѧ книга єѵліє оучителное. | избраннаѧ ѿ стаго єѵліѧ и иныхъ мнѡгихъ | бжтвеныхъ писаній, блаженѣйшимъ кали|стомъ заѳоплъ архієппомъ константинѧ | града. ıако цвѣтникъ нѣкій блговонный рай|скій, или ıакоже ѻбщее съкровище цркви бжіи | прєложена и въ ѻбщую ползу предана. нѣсть | бо ничтоже ѿ благихъ ихъже къ исправленію | дши не ѻбрѧщеши здѐ. оутверъждающи оубо | стоѧщихъ. не ѻставлѧющи же ѿчаавватисѧ | падшихъ. слдка оубо єстъ блгочестивымъ. | ѻбличительна же злочестивы. страшна же | грѣшникѡ. наказателна же всѧкому роду | и възрасту всему, и сану. црємъ, кнѕємъ.| начальникѡмъ, и начѧствуємы. вѡинѡ, | и простымъ. богатымъ, и оубогимъ. инѡкѡ, | и мирскимъ. мужемъ, и женамъ. юнымъ, и пре|старѣвшимсѧ. многоразлична бо премудрость |(об. 1) бжіа. аще бо кто ѻ вѣрѣ неисправленъ єстъ, | ѿсюду съ вниманіем чтый оудобь исправисѧ, | и оукрѣпи. блудны цѣломудрію наоучаєтсѧ.| бєзаконный наказуєтсѧ блгозаконію. разум [3] | неразумны. малодушный веледшествію. смир|ренію гордый. богатый даванію. блгодаре|нію нищій. терпѣнію страждущій. мнѡгоим|мѣтелный блгоимѣнію. блгосердію немило|сердый. похищаѧи други, и своѧ добрѣ раста|кати наоучаєтсѧ. и просто рещи, ıакоже ѿ нѣ|коего источника всѧческій ѡбра добродѣтеный | ѿсюду възможно єстъ хотѧщи почерпсти. | Тѣмъже и послѣдованно заповѣдѣ

[1] Въ этомъ словѣ Е гражданскаго шрифта, и ниже (стр. 48) три буквы: П, В, А.

[2] Противъ сего на полѣ: в ти, гі за гчз.

[3] Стоящее въ титлѣ у сдѣлано изъ х подчеркнутаго снизу.

х҃вѣмъ | съставлена є҆стъ, и҆ ц҃ркви предана. ꙗ҆коже оу҆бо | вначалѣ є҆у҃лїѧ ꙗко ѻ҆снованїє нѣкоє всѣмъ за|повѣдє̑, и҆ оу҆ченїѿ свои̑, на съвершенїє добро|дѣ|телей възводѧщи̑ насъ, смиренїє положилъ є҆стъ | г҃ь г҃лѧ [1]. бл҃жени нищїи дꙋхомъ, ꙗко тѣ̑ є҆стъ | ц҃ртво н҃бное. и҆ паки [2]. наоу҆читесѧ ѿ менє̀, ꙗко | кротокъ є҆смь и҆ смире̑ ср҃цемъ, и҆ ѻ҆брѧщете поко̑ | д҃шамъ ваши̑. и҆ є҆лика таковаѧ: сице и҆ сїѧ | бг҃одꙋхновє̑наа книга. начинаетсѧ оу҆бо ѿ прит҃ча | є҆же ѻ҆ мытарѝ и҆ фарисеи. наказꙋющи смире|нїю, низлагающи же кичєнїє. и҆ ꙗвлѧющи| въсѣмъ є҆лико повредно є҆стъ грꙿдынѧ, и҆ | превъзношєнїє. оу҆чи̑т же ѻ҆ великихъ бл҃го|дѣанїихъ бж҃їихъ въ ѻ҆бразѣ блꙋднаго с҃на про|тивꙋ грѣшныхъ. како щедръ и҆ м҃лрдъ є҆стъ ‖(2) и҆ готовѣ приємле̑ и҆стинно кающихсѧ, и҆ ѿ | грѣха̀ ѻ҆бращающи̑. Таже да̀ не на м҃лрꙿдїє | бж҃їє, и҆ щедроты̀ є҆го̀ оу҆повающе, лѣностно | и҆ нерадивѣ къ добродѣтеле̑ прилежи̑, а҆бїє ѻ҆ | вторѣмъ пришествїи х҃вѣ, и҆ страшнѣмъ | сꙋдѣ въспоминае̑. како прїиде̑ съ славою сꙋдї|ти в҆сѣмъ ѿ начала създанїю, даже до скончанї|ѧ сꙋщи̑. и҆ въздастъ комꙋждо по дѣлѡ̑ є҆го̀. | даже ꙗко внезаапꙋ чающе страшнаго пришє|ствїа є҆го, пр҃но бꙋде̑ готови по реченномꙋ. | готовай [3] на и҆схо̑ дѣла своѧ̀, и҆ оу҆готовисѧ на | село̀. и҆ паки [4]. пр҃но бꙋдѣте готови. ꙗко вънь | же ча̑ не мнитє̀ с҃нъ ч҃лч҃кїй прїидетъ.|

Пре̑лагаетъ же безчисльнаѧ бл҃годѣанїа х҃ва и҆ чю|деса̀, є҆лика на̑ бѣснꙋющимисѧ, и҆ многораз|л҃иными недꙋги ѻ҆дръжимы̑ показа̀, съ нраво|оу҆ченїами ѕѣло̀ полезными. пачеже в҆сего оу҆|корѧющи нем҃лрдїє, и҆ злопомнѣнїє. како| не точїю бг҃ꙋ, но̑ и҆ ч҃лкѡ̑ мрꙿзко є҆ст҃, и҆ ѕѣло̀ | ненавистно: ꙗвлѧѧ ꙗко и҆же ѿсюдꙋ нестѧжа[5]|вши̑ се̑, по ѿшествїи ꙗже ѿздѐ невъзможно | є҆стъ. оу҆читъ же и҆ ѡ҆ сребролюбїи. ѿводѧ̀ насъ | и҆ ѿ сего̀ и҆ ꙗвлѧѧ како ѕѣло̀ вредително є҆стъ, | и҆ пригвожденны̑ семꙋ сп҃тисѧ неоу҆добъ. є҆же | и҆ бж҃твеный а҆п҃лъ корень всѣмъ злы̑ нарицае̑: | є҆мꙋже [6] речѐ нѣцїи желающе, заблꙋдивше прель|стишасѧ ѿ и҆стинныѧ вѣры. и҆ себѐ пригво[7]|здишѧ болѣзнемъ мнѡгимъ.

‖(об. 2) Празднико̑ же г҃дкымъ, и҆ бг҃ородичины̑, и҆ на|рочитымъ ст҃ымъ, по преданїю ц҃рквномꙋ (sic),| съ толкованїємъ, и҆ нравоꙋ҆ченїємъ, ꙗкоже | нѣкоє ѻ҆бще недꙋго̑ д҃шевны̑ врачество на свои̑ | мѣстехъ положена сꙋтъ.

И҆же всѧ а҆зъ смиренный гедїѿ болова̑ є҆п҃пъ | галиꙿкїй л҃вѻꙿскии, и҆ каменѣкїй, є҆ѯархъ ѳронꙋ | конꙿстаꙿтинопоꙿского. видѣ̑ ц҃ркви бж҃їй быти | ѕѣло̀ потребна. видѧ̑ же и҆ и҆нѣхъ бл҃гоч҃ти|выхъ и҆ х҃ртолюбивы̑ людей тщанїє тво-

[1] Противъ сего на полѣ: ма҃ е҃| за҃ і҃

[2] Противъ сего на полѣ: ма҃ аі҃| за҃ мг҃

[3] Противъ сего на полѣ: прі҃ кд҃

[4] Противъ сего на полѣ: ма҃ кд҃| за҃ рг҃

[5] Въ подлинникѣ опечатка: неєтажа

[6] Противъ сего на полѣ: а҃ ти҃ ѕ҃| за҃ спз҃

[7] Въ подлинникѣ опечатка: призво

рѧщихъ | ѡ сщ҃енныхъ книга́, взревнова́. и ꙗкоже на | про́чій дѣло книгъ тѵпа́рскій хꙋдо́жествомъ | блг҃веніє имый ст҃ѣйшаго мелє́тіѧ патріѧрха | алеза́-дрійскаго, мꙋжа иже накрай внѣшнѧѧ | мр҃ости, и блг҃ородного на́шего нака-за́ніѧ дости|гшаго̀, ꙗко изрѧднаго кръмчіѧ кꙑраблѧ̀ хв҃а. | сице и ѡ сєй кни́ѕѣ попечє́ніє имѣхъ. събра́вши | на дѣло сє̑ людей искꙋсны в хꙋдо́жествѣ то́мъ, | повелѣхъ изслѣдова́ти и на мно́гій мѣстѣхъ | испра́вити е̑ѧ̀. прило-жи́вши и свѣди́телства́ | ѿ бж҃твє́ныхъ писаній. въ ѡбщꙋю̀ (sic) по҃зꙋ велико|име-ни́томꙋ россійскомꙋ ро́дꙋ з дрꙋка́рьнѣ своєє | крилоскоє вла́стнымъ ко́штомъ и на́кладомъ | своимъ изда́ти потща́хъсѧ.

Ю҆же вы блг҃одарно и любо́внѣ пріє́мше, съ всѧ|кимъ внима́ніємъ, и стра́хомъ бж҃іимъ, и | смирє́ною мꙋдростію а не нерадиво, и лѣностно | чтѣте. въ похва́лꙋ величіѧ бж҃іѧ, въ по҃зꙋ же |(нен. 3) и пꙋть пра́въ, своє́го и ины мнѡгій спсеніѧ, и | вѣчны блгъ въспріѧтіѧ. са́мъ оубо гдь иже | есть пꙋть и истинна, и живо̑, не то́кмо про́|сто чести̇: но̑ и испытовати бж҃твє́наѧ писа́ніѧ | повелѣва́єтъ гл҃ѧ. испыта́йте писа́ніѧ, ꙗко | вы мните̇ в ни́ имѣти живо́тъ вѣчный. ѡ се̑ | и скѵптродержа́вный про҃ркъ дха стг҃о испо́лнь | прє̑-ва́ривъ мо́лисѧ гл҃ѧ. въразꙋми̇ мѧ̑ и испы|та́ю зако́нъ твой: не про́сто же, но и съхраню̇ и | всѣмъ срцемъ моимъ. и в наслажде́ніи си́хъ | блгихъ бывъ глєтъ. ко́ль сла́ка горта́ни мо|є́мꙋ словеса̇ твоѧ̇; па́че мє́да оустѡ̑ мой: и въ|жделѣнна [1] па́че зла́та, и ка́мене чтна мнѡга. | и сла́ждъша па́че мє́да и со́та: вънегдаже рече̇ и | съхрани́ти й, въздаѧ́ніє мно́го. не здѣ̀ точію, | но и в бꙋдꙋщемъ па́че. Егоже всего̇ ва́мъ | чтꙋщій книгꙋ сію оусє́рдно желаючи млн҃, да̇ и на̑ | потрꙋждъшисѧ, и всѧ́кій по́двигъ и попе|чє́ніє въ дѣло сіє вънє́сшій в моли́твѣ ст҃ы | въспомина́єте. да́же блг҃ода́рною | любо́вію ва́шею и рачє́ніємъ | книгъ и на прѡ́чіихъ | дѣло книгъ бгꙋ | пособствꙋющꙋ | на́съ поѡ|-стрите̇.

Изъ этого предисловія видно, что и Крилосское Учительное Евангеліе, подобно Стрятинскимъ Служебнику и Требнику, издано съ вѣдома и благословенія Антіохійскаго патріарха Мелетія Пигаса. Хотя Гедеонъ Балабанъ и не называетъ предшественника своего по этому изданію—Заблудовское Учительное Евангеліе 1569 года, но что онъ зналъ о немъ, можно заключить отчасти изъ слѣдующихъ словъ предисловія: «видя же и и́нѣхъ благочестивыхъ и христолюбивыхъ людей тщаніе творящихъ о священныхъ книгахъ, възревновахъ и — — сице и о сей книзѣ попеченіе имѣхъ». По словамъ Гедеона Балабана, изданіе Крилосскаго Учительнаго Евангелія не простое, а критическое: для изданія этой книги, онъ «собралъ искусныхъ людей и повелѣлъ» имъ—«изслѣдовати и на многихъ мѣстѣхъ исправити ея, приложивши и свѣдителства отъ божествéныхъ писаній». Провѣрка этого показанія Гедеона Балабана не входитъ въ объемъ настоящихъ «Примѣчаній». Разсмотрѣніе отношенія той

[1] Въ подлинникѣ буквы перепутаны: ждлеѣнна

или другой церковно-Славянской книги къ своимъ однороднымъ печатнымъ предшественницамъ, къ древне-Славянскимъ рукописнымъ текстамъ того же рода, а гдѣ нужно—и къ Греческимъ оригиналамъ, есть дѣло большое и сложное,—задача, предлежащая вниманію и разрѣшенію описателя и изслѣдователя церковно-Славянской старопечати.

Далѣе слѣдуетъ текстъ Учительнаго Евангелія, т. е. Поученія или Словà, раздѣленныя на два отдѣла: а) «на всяку неделю», и б) «на Господьскія» (Владычнѣя) праздники и нарочи́тыхъ (избра́нныхъ) святыхъ». Всѣхъ поученій 77, изъ нихъ на первый отдѣлъ приходится 53.

А) Поученія изъбра́нъна отъ святаго Евангелія и отъ многихъ божестве́ныхъ писа́ній, глаголемая отъ архиерея изъустъ въ всякую недѣлю, на поученіе христоименитымъ людемъ, или прочитаема, такожде и на господьскія праздники:

1 (л. 1) Въ неделю о мытарѝ и фарисеи. *Нач.* Еже о мытарѝ и фарисеи притча и вина, яко поученіе нѣкое и подвиже́ніе, умы́шлено бысть святыми отцы: и учине́но пѣти и прочитатися въ сію неделю. яко да направляемся и готовимся на духовныя подвиги по́ста. сегоради и провъзгласная неделя сія нарицается по греческому язы́ку. провъзвѣщающи, и проповѣда́ющи еже мало по семъ приходящее покаянія постное время.

2 (об. 7) Поученіе въ неделю блуднаго сына. *Нач.* Благъ убо естъ Богъ къ всѣмъ, и человѣколюбивъ и долготерпе́ливъ. изрядноже свою благостыню на съгрѣшающихъ пока́зуетъ. на праведныхъ убо вездѣ является яко тяжекъ: грѣшнымъ же скоръ помощникъ есть и милостивъ: и подвизаетъ сихъ благими обѣты.

3 (л. 16) Поученіе въ неделю мясопустную. О вто́ромъ пришествіи Христовѣ. *Нач.* Страшенъ есть день онъ вто́раго пришествія Христова, и грядущаго суда братія моя.

4 (об. 21, точнѣе: 22) Поученіе въ неделю сырную (въ Оглавленіи: сыропустную). О оставленіи прегрешенія человѣкомъ, и о по́стѣ нелицемѣрнѣмъ. *Нач.* Се убо четве́родеся́тнаго по́ста позорище отверзается намъ братіе.

5 (л. 30) Поученіе въ неделю 1 святаго по́ста, православную. О православіи и о и́конопоклоне́ніи. *Нач.* Четве́родеся́тный постъ сій братіе, яко лѣствица нѣкая предле́житъ намъ.

6 (об. 40) Поученіе въ неделю 2-ю святаго по́ста. О расслабле́нѣмъ. *Нач.* Святаго четве́родеся́тнаго по́ста братіе время, къ всему времени всего лѣта сълагаемо. подобно есть пристанищу нѣкоему небурну, и безво́лнену и тиху, къ немуже прибѣгающе, тишины духовныя пріемлемъ.

7 (л. 47) Поученіе въ неделю 3-ю святаго по́ста, на поклоненіе честнаго креста. Еже отврещися себе. и послѣдовати Христу. *Нач.* Прообразуя и предъпи́суя божественый Моvсей животворящаго и божестве́наго креста, жезломъ Че́рмное море пресѣчѐ, и Жи́довы немо́крено и нескорбно проведѐ.

8 (л. 60, точнѣе: 55) Поученіе въ неделю 4-ю святаго по́ста. О бѣснующемся отро́чищи на новъ мѣсяцъ. *Нач.* Преплывше братіе пучину въздержанія, и на прочее нудя́щеся потщимся молюся.

9 (л. 61) Поученіе въ неделю 5-ю святаго по́ста. О страсти Господни. и о сынѣхъ Зеведеовѣхъ. *Нач.* Мимо идѐ уже зима, пролѣтіе же вни́де. и зримъ тварь всю ботѣющу. яже суть са́ди цвѣтоносни. земля злакъ прозябающи. и птица въспѣвающа, и прочая вся обновляема.

10 (об. 66) Поученіе въ суботу святаго и праведнаго Лазаря (въ Оглавленіи: въ суботу 6 святаго поста). О въскресеніи святаго праведнаго Лазаря. *Нач.* Господу нашему Іисусу Христу по земли шествіе творящу спасенія ради рода нашего. тогда и праведный Лазарь любовію съвокупися ему, и въ присвоеніе приложися. не токможе той. но и обѣ сестрѣ его, Марѳа, и Марія.

11 (об. 70) Поученіе въ неделю цвѣтную. О въеханіи Господни въ Іерусалимъ. *Нач.* Днесь убо намъ евангельскихъ ученій истачается источникъ. и воды изъобилныя, источникъ неоскуденъ. елико бо исчерпается, толика паче преизливаетъ быстрины. и изобильствуетъ изливаяся, и нескончаемъ всегда пребываетъ.

12 (л. 75) Поученіе (въ Оглавленіи прибавлено: душеполезно) въ святую великую неделю Пасхи. *Нач.* Радованія день, и веселія братіе. день веселія и спасенія. день просвѣщенія, и освященія. день мира, и смиренія, день паки бытія, и обновленіа душъ нашихъ. день въистинну велій и дивенъ, и свѣтелъ. сій праздникъ есть праздникомъ, и торжество торжествомъ.

13 (л. 78) Поученіе въ понеделокъ (въ Оглавленіи: понеделникъ) свѣтлыа недели. О духовномъ празднованіи. *Нач.* Разлѣненіе наше подвизая, священный и божественый апостолъ глаголетъ. братіе радуитеся о господѣ всегда.

14 (об. 79, точнѣе 81, какъ поправлено въ Оглавленіи) Поученіе въ неделю антіпасхи (въ Оглавленіи: въ неделю Ѳомину). *Нач.* О свѣтоносной недели, и честномъ и святомъ дни въскресенія. и о спасителнѣмъ побѣжденіи Владыки нашего торжествоваше свѣтло. и съ гласомъ хваленія радостная пожерше, и побѣдныя пѣсни въспѣвше. и всѣмъ вездѣ вся простивше, другъ друга обымавше и лобызавше, якоже день единъ и праздникъ единъ неделю всю проводивше. днесь паки самое то въскресеніе обновляемъ.

15 (об. 85) Поученіе въ неделю святыхъ мироносицъ. О испрошеніи тѣлесе Господня. *Нач.* Сей убо днешняя недели святый день, поклонный есть, и дивный, и спасительный. въ сей убо Господа нашего Іс Христа божественыя страсти въспоминающе в себѣ, срастьми своими умиляемся, и духовно веселимся, и радостію исплъняемся.

16 (об. 90) Поученіе въ неделю о расслабленнѣмъ. О имущемъ, 38 лѣтъ въ недузѣ. *Нач.* Многимъ и великимъ злымъ ходатай бываетъ грѣхъ, и душю повреждаетъ и погубляетъ зѣло. множицею и тѣлу касается, умножившися злоба грѣха, и изобилна бывши.

17 (об. 96) Поученіе въ неделю о Самарянынѣ. *Нач.* Днесь убо намъ еvангельскихъ источникъ (на полѣ: ученій) истѣкается источникъ. и воды богатны источникъ нескончаваемъ. елико бо исчерпается, толико паче преизливаетъ быстрины. изъобилуетъ изливаемъ, и нескончеваемъ всегда пребываетъ, и неисчерпаемъ.

18 (л. 105) Поученіе въ неделю слѣпаго (въ Оглавленіи: о слѣпорожденѣмъ). *Нач.* Господу и Богу и Спасу нашему Іс Христу глаголющу ко Іудеомъ, и себе равна Богу и Отцу показующу. и прежде Аврааму не бывшу азъ есмъ глаголющу. и съ дерзновеніемъ фарисея обличающу, и книжники купно.

19 (об. 110) Кирила недостоинаго мниха слово на възнесеніе Господне. въ четвертокъ. шестыя недѣля по пасцѣ, отъ пророческихъ указаній. и о въскресеніи всероднаго Адама изъ ада. благослови отче. *Нач.* Пріиди нынѣ духомъ священный пророче Захаріе, начатокъ слову дай намъ отъ своихъ прорицаній о възнесеніи на небеса Господа и Спаса нашего Іс Христа.

20 (л. 115) Поученіе въ неделю святыхъ 300 и 18 богоносныхъ отецъ. Отче прослави сына своего, да и сынъ твой прославитъ. *Нач.* По

праздницѣ преславнаго възнесенія Господа нашего Іс Христа, память празднуе́мъ въ сію неделю святыхъ и богоносныхъ отецъ нашихъ триста и осмьна́десять. иже при Константинѣ великомъ, и благовѣрномъ христіяньскомъ цари съшедшихся на злочестиваго Арія, бывшаго презвѵтера въ Алекса́ндріи.

21 (об. 119) Поученіе въ неделю святыя пятдесятницы. О ученіи Іисусовѣ, аще кто жаждетъ да грядетъ къ мнѣ. *Нач.* Въ послѣдній день великій праздника, стояше Іс и възопи глаголя. аще кто жаждетъ, да грядетъ къ мнѣ и піетъ.

22 (об. 127) Поученіе въ неделю (въ Оглавленіи добавлено: 1) всѣхъ святыхъ. О посланіи ученикъ въ миръ, научая ихъ быти мудрыхъ яко змій, и цѣлыхъ яко голуби. *Нач.* Рече Господь. всякъ иже исповѣсть мя предъ человѣки. исповѣмъ и азъ о немъ предъ отцемъ моимъ небе́снымъ. Толкъ. На мученіе здѣ подвизаетъ ученики своя Христосъ, и сердця ихъ устраяетъ.

23 (об. 132) Поученіе въ неделю 2-ю. О позваніи Петра, и Андрея брата его. *Нач.* Понеже бо божестве́наго и перваго и блаженаго живота отлучихомся преступленія ради прадѣда, и све́ржени быхомъ въ безъчестное житіе, и смертію осужде́ни быхомъ, сластолюбіемъ и стра́стьми пло́тьскими врагу діаволу поработи́вшеся. сего ради въстре́бова́хомъ Богу въплотитися.

24 (об. 136) Поученіе въ неделю 3-ю. Свѣтилникъ тѣлу есть око, и [о] работающемъ 2-ма господинома. *Нач.* Паче сребролюбія ничтоже злѣйше нѣсть. и любоимѣнія ничтоже лютѣйши.

25 (об. 141) Поученіе въ неделю 4-ю. О со́тницѣ емуже отро́ка расслабле́на исцѣли. *Нач.* Ничтоже убо нѣсть паче несъмнѣныя и чистыя вѣры крѣпчайше, ни́же упованія еже къ Богу, и надежди еже къ нему.

26 (об. 147) Поученіе въ неделю 5-ю. О исцѣленіи дво́ю бѣснующихся. *Нач.* Источникъ духовный и спасенія обътѣкаетъ насъ братіе. еѵангельскихъ источникъ сладкія во́ды истѣкають паки намъ.

27 (л. 153) Поученіе въ неделю 6-ю. О исцѣленіи расслабленна. *Нач.* Елици убо пчелно́му трудолюбію, и любостроенію боголюбно подобятся. якоже бо они по по́лемъ лѣтающе, отъ всякія травы и отъ всякаго цвѣта събираютъ прекрасная и полезная. тако и сіи сладостію божестве́ныхъ словесъ услаждающе душю, отъ всѣхъ подобная и полезная събираютъ.

28 (л. 160) Поученіе въ неделю 7-ю. О исцѣленіи дво́ю слѣпцу. *Нач.* Въ время оно. мимо ходящу Іисусу, послѣдова́ша ему два слѣпца, въпиюща и глаголюща.˙ помилуй насъ сыну Давидовъ. Толкъ. Увѣдавше слѣпци о чюдесехъ яже сътвори Господь. и вѣровавше яко тъй есть ожидаемый Христосъ.

29 (об. 164) Поученіе въ неделю 8-ю. О пяти хлѣбахъ и дво́ю рыбу. *Нач.* Иже о нашемъ спасеніи попѣцаяйся, и промышляяй Господь. многія и различныя намъ, духовнаго поученія трапе́зы всегда предлагаетъ. и къ симъ всѣхъ съзываетъ еѵангельскій и божестве́ный гласъ. и хотящихъ призываетъ на пиршество.

30 (об. 168) Поученіе въ неделю 9-ю. О хожденіи Іисусовѣ по мору (т. е. морю), и о Петрѣ утопающемъ. *Нач.* Елици убо любимыхъ своихъ телесно напитати хотятъ, и чювьственую имъ предложити трапе́зу. не єдіно́образна брашна имутъ, но многоо́бразна и различна. даже сихъ въжделѣніемъ на въкушеніе подвизаютъся. єдіно́образное бо брашно не сладко является множицею.

31 (л. 175) Поученіе въ неделю 10-ю. О исцѣленіи бѣснующагося на новъ мѣсяцъ. *Нач.* О вашемъ душевномъ спасеніи до́лжни есмы тщатися братіе, и на въжделѣніе се подвизати елико възможно.

32 (об. 180) Поученіе въ неделю 11. О должномъ тмою талантъ. *Нач.* Иногда убо явѣ глаголетъ въ еvангеліи Господь нашъ Іисусъ Христосъ. иногдаже притчами, иногдаже приказаніемъ, и повѣстьми учитъ.

33 (об. 185) Поученіе въ неделю 12. О вьпрошшемъ богатемъ Іисуса о животѣ вѣчномъ. *Нач.* Ничтоже ино братіе тако можетъ смущати человѣческое помышленіе, якоже настоящимъ вседушьно прилѣплятися, и златолюбивымъ вьжделѣніемъ съдержимомъ быти. отъ сего бо тысуща злая раждаются.

34 (л. 190) Поученіе въ неделю 13. Притча о виноградѣ. *Нач.* Еже отъ поученія ползу человѣкомъ притяжая Господь нашъ и Богъ. многообразно и многоразлично слово въ еvангеліи множицею творитъ. иногда убо явѣ глаголетъ. иногдаже притчами, иногдаже гаданьми, и приказаньми учитъ.

35 (об. 193) Поученіе въ неделю 14. О званыхъ на браки. *Нач.* Рече Господь притчю сію. уподобися царство небесное человѣку царю.

36 (л. 198) Поученіе въ неделю 15. О юноши вьпросившемъ Іисуса о животѣ вѣчнѣмъ. *Нач.* Иже села человѣческая хранящеи дѣлатели, еликія въ нихъ цвѣты имутъ, красныя и благоуханныя. и по времѣнахъ събирающе своимъ владыкамъ, или гостемъ любовнымъ любовно приношающе. они же радостію пріемлюще, благодареніе дѣлателемъ въздаютъ.

37 (л. 202) Поученіе въ неделю 16. О пріемшихъ талантъ. *Нач.* Иже отъ поученія пользу человѣкомъ пристраяя Господь нашъ и Богъ, многовидно множицею, и различно слово творитъ въ еvангеліи. иногда убо явѣ бесѣдуетъ, иногдаже приказаніемъ и притчами учитъ.

38 (л. 206) Поученіе въ неделю 17. О женѣ Хананеи, и о [и]сцѣленіи дщери ея. *Нач.* Веліе благо есть молитва, аще мыслію благодарною бываетъ. аще накажемъ себе не токмо пріемлюще, но и непріемлюще благодарити Бога. ибо иногдѣ даетъ, иногдаже не дастъ, обоеже потребно.

39 (об. 211) Поученіе въ неделю 18. О ловитвѣ рыбъ и званіи апостолъ. *Нач.* Въ время оно стояше Іисусъ при езерѣ Генисаретскомъ.

40 (л. 216) Поученіе въ неделю 19. О еже любити враги и злотворящихъ намъ. *Нач.* Всѣхъ добродѣтелій больши есть любовь, и вышнѣйша. и имѣяй любовь, съблюдаетъ заповѣди Господня.

41 (об. 222) Поученіе въ неделю 20. О въскресеніи сына вдовича. *Нач.* Еже въскресенія велія тайны братіе, не толико словомъ, елико дѣлы отъ Спаса нашего и Бога учимся.

42 (об. 226) Поученіе въ неделю 21. Притча о сѣменехъ различныя плоды приносящихъ. *Нач.* Якоже бо рай другій есть многоцвѣтенъ, и благоуханенъ, божественыхъ словесъ прочитаніе. отъ сего убо спасеніе душамъ приобрѣтаемъ.

43 (об. 233) Поученіе въ неделю 22. О богатемъ, и о нищемъ Лазари. *Нач.* Блага убо суть всегда и полезна божественая словеса внимающимъ.

44 (л. 241) Поученіе въ неделю 23. О исцѣленіи бѣснующагося. имущего легіонъ. *Нач.* Якоже бо телеса наша временная. земленая плодоприношенія и частая и различная питанія укрѣпляютъ, и умащаютъ. тако и душъ нашихъ духовная словеса напитаваютъ, и веселіемъ и благодатію исполняютъ.

45 (л. 246) Поученіе въ неделю 24. О въскресеніи дщери архисинагоговѣ, и о кровоточивой женѣ. *Нач.* Множицею бо велія нужда, и злѣйша скорбь устраяти вѣстъ, и призывати человѣки къ вѣрѣ, и памяти Божіи. и подвизати, и поощряти невѣрныя, и непокоривыя на въжделѣніе и хотѣніе, творити благая и полезная. и напасти житія и бѣды, и тѣсноты. и недузи лютіи, многія понуждаютъ.

46 (об. 250) Поученіе въ неделю 25. О искушающемъ законницѣ Іисуса. и о впадшемъ въ разбойники. *Нач.* Веліе въистинну добродѣтели поврежденіе гордыня, и превозношеніе. и удобь себе прелщаетъ, иже ничтоже нѣсть, и мнится что̀ быти.

47 (об. 256) Поученіе въ неделю 26. О богатемъ емуже угобзися нива. *Нач.* Лихоимѣніе веліе зло естъ человѣкомъ, и ничтоже имъ нѣсть лютѣйше сего.

48 (л. 262) Поученіе въ неделю 27. О исцѣленіи жены имущей духъ недуженъ лѣтъ 18. *Нач.* Господь нашъ Іисусъ Христосъ и Богъ изводя Жидовскія люди, и многоо́бразно нака́зуя. яко мно́жае сихъ паче и́ныхъ промышляя прежде.

49 (л. 267) Поученіе въ неделю 28. О званыхъ на ве́черю. *Нач.* Блаженый еѵангелистъ Лука предлагаетъ намъ днесь притчею еѵангельскихъ словесъ поученіе. якоже святый Давидъ прорече яко отъ Христа глаголя. отверзу въ притчахъ уста моя, и вѣщаю гаданія испе́рва.

50 (об. 272) Поученіе въ неделю 29. О десяти прокаженыхъ. *Нач.* Многія и различныя нравы дарова намъ Богъ еже дѣлати спасеніе свое. едінъ же нравъ первый, благодареніе. и ничтоже паче сего больше нѣсть, ни полезнѣйше. еликоже благодареніе полезно естъ, толико неблагодареніе повре́дяно естъ.

51 (об. 276) Поученіе въ неделю 30. О вопрошшемъ богатемъ Іисуса, о животѣ вѣчномъ. *Нач.* Якоже бо отъ многа яденія бываетъ распаленіе, отъ распаленія же раждается о́гница, таже отъ сего множицею смертъ. тако и отъ имѣнія и богатества преумноженія, безуміе бываетъ. таже отъ безумія, мно́жества въжделѣнія неподобнымъ въслѣдова́ти навыче.

52 (об. 282) Поученіе въ неделю 31. О исцѣленіи слѣпца. *Нач.* Солнце правдѣ естъ Богъ якоже писано естъ, всѣмъ просто сіяя луча̀ благодати своея.

53 (л. 287) Поученіе въ неделю 32. О внитіи Іисусовѣ въ домъ Закхеовъ. *Нач.* Всяка убо неправда, и похищеніе, и лихоимѣніе зло, и паче ѕлыхъ злѣйше, и нена́висти достойно отъ боголюбецъ.

Б) Поученіа на владычнѣя праздники и на памяти святыхъ избра́нныхъ:

54 (л. 292, точнѣе: 294) Мѣсяца септеврія въ пе́рвый. Поученіе въ началѣ новаго лѣта. *Нач.* Всегда убо благимъ поучатися до́лжни есмы братіе, даже лукавымъ не научаемся.

55 (об. 298) Въ той же день поученіе 2. Духъ Господень на мнѣ егоже ради помаза мя. *Нач.* Якоже бо въ кораблѐхъ спящіи, самопома́вно вѣтромъ носими сутъ. аще бо и сами не разумѣваютъ шествія, обачеже теченіе ихъ къ концу приближается. такожде и мы, времени житія нашего преходящу.

56 (л. 301) Въ той же день поученіе третее. *Нач.* Многія и различныя нравы далъ естъ намъ Богъ, еже промышляти и пещися и дѣлати спасеніе наше. едінъ же первый нравъ, благодареніе.

57 (об. 303) Поученіе въ неделю предъ въздвиженіемъ честнаго и животворящаго креста. Никтоже взыйде на́ небо токмо сшедый съ небесе. *Нач.* Рече Господь. никтоже въѕ́иди на́ небо, развѣ иже съ небесе сниде. сынъ человѣчь, сый на́ небеси.

58 (л. 308) Мѣсяца септевріа въ 14, поученіе на воздвиже́ніе че́стнаго креста. *Нач.* Красный день, и свѣтлый праздникъ, честнаго и животворящаго креста празднующе днесь, радостію радуемся, и веселіемъ веселимся.

59 (л. 312) Мѣсяца октевріа въ 26, поученіе на память святаго великомученика Димитрія. О любви и утѣшители. *Нач.* Всѣхъ убо добродѣтелей болша есть и вышша любовь. и имѣяй любовь, съблюдаетъ заповѣди Господня.

60 (об. 317) Мѣсяца ноебріа въ 1, поученіе на память святую безсребрьнику Козмы и Деміяна. О посланіи ученикъ къ овцямъ погибшимъ дому Іисраилева. *Нач.* Въ врѣмя оно, призва Іисусъ двоюнадесять ученикъ своихъ. дасть имъ власть на духи нечистыя, яко изгонити ихъ. и исцѣлити всякъ недугъ и язю. Толкованіе. Добраго пастыря есть еже милосердовати о своихъ овцахъ, и промышляти и пещися о нихъ. и съболѣзновати недужному овчати.

61 (об. 321) Мѣсяца ноебріа въ 13 поученіе на память иже въ святыхъ отца нашего Іоанна Златоустаго. О пастырю добромъ. *Нач.* Рече Господь ученикомъ своимъ, азъ есмь дверъ....... Въ концѣ молитва: «Обачеже, о, владыко Христе Боже нашъ, Божій Сыне, и Слово, и агньче.....»

62 (об. 327) Мѣсяца ноебріа въ 21 поученіе на въведеніе пресвятыя Богородица. О пришествіи Богородица въ домъ Захаріинъ, и о целованіи съ Елисавеѳою. *Нач.* Во время оно, въставши Марія иде въ горняя съ тщаніемъ, въ градъ Іудовъ.

63 (327, точнѣе: 332) Поученіе въ неделю святыхъ праотецъ. *Нач.* Древніи убо они, и прежде закона божественіи мужи, не писмены и словесы учими бяху. но чисто имуще сердце, духовнымъ осіяніемъ просвѣщахуся. (Взято изъ предисловія Ѳеофилакта Болгарскаго къ его Толковому Евангелію).

64 (л. 337) Поученіе въ неделю прежде Рождества Христова. О родословіи. *Нач.* Божественый апостолъ и еvангелистъ Матѳей первый, прежде другихъ еvангелистъ написа еvангеліе жидовскимъ глаголаніемъ. (Изъ Благовѣстника Ѳеофилакта Болгарскаго).

65 (л. 344) Мѣсяца декавріа въ 25 поученіе на Рождество Христово. О рождествѣ Господа Бога и Спаса нашего Іисуса Христа, и о влъсвѣхъ. *Нач.* Іисусу рождъшуся въ Виѳлеомѣ Іудеистѣмъ въ дни Ирода царя. (Изъ Благовѣстника).

66 (л. 348) Поученіе въ неделю по Рождествѣ Христовѣ. О избіенныхъ отрочищихъ. *Нач.* Отшедъшимъ убо волъхвомъ, се ангелъ Господень является въ снѣ Іосифу глаголя.

67 (об. 352) Мѣсяца генваря въ 1 на память иже въ святыхъ отца нашего Василія. Поученіе душеполезно, къ инокомъ. *Нач.* Мнози отъ человѣкъ, ови убо богатства и имѣнія хвалятъ, и удивляются о нихъ. ініи же блажать славу и силу. друзіи же пищу. ініи же сладость. отъ сихъ же ни едіно есть блажено, ниже достойно похваленію, или славѣ и удивленію.

68 (об. 356) Поученіе въ неделю предъ крещеніемъ (въ Оглавленіи добавлено: Господнимъ). О посланіи Іоанна, уготовати путь Господень. и о крещеніи его. *Нач.* Зачало еvангелія Іс Христова Сына Божія, якоже писано есть въ пророцѣхъ.

69 (об. 360) Мѣсяца генваря въ 6. Поученіе на крещеніе Господа Бога Спаса нашего Іс Христа (въ Оглавленіи: на богоявленіе Господне). *Нач.* Благаго и человѣколюбиваго Бога нашего еже насъ ради устроеніе, възведеніе есть отъ перваго паденія, възвращеніе на присвоеніе самого Бога, еже преслушанія ради бывшее оттужденіе.

70 (л. 366) Поученіе въ неделю по крещеніи (въ Оглавленіи добавлено: Господни). О пришествіи Іисусовѣ въ Капернаумъ, и проповѣданіи покаянія. *Нач.* Аще бо и праздникъ мимо идѐ насъ, обачеже еже о немъ глаголати николиже не мимо идѐтъ.

71 (об. 371) Мѣсяца февраля 2 поученіе на срѣтеніе Господне. О Симеонѣ праведномъ. иже пріемъ Христа на́ руку свою. *Нач.* Всякій праздникъ владычній и торжество братіе, радости духовной воздѣла́ніе, душевной свѣтлости и красотѣ ходата́й.

72 (л. 375) Мѣсяца марта въ 25 поученіе на благовѣще́ніе пресвятыя владычица нашея Богородица приснодѣвы Марія. *Нач.* Краснаго дне, и свѣтлаго праздника, благовѣще́нія; (sic) празднующе началный и первый сей владычнихъ праздникъ, и главизну нашему спасенію. радостію радуемся, и веселіемъ веселимся.

73 (л. 378) Мѣсяца априлія въ 23 поученіе на память святаго великомученика Георгія. О добромъ исповѣда́ніи Христа предъ человѣки. *Нач.* Рече Господь, всякъ иже исповѣда́етъ о мнѣ предъ человѣки.

74 (об. 383) Мѣсяца маія въ 21 поученіе на память святаго равноапостоломъ царя Константина и матере его Елены. *Нач.* Ищи сего поученія мѣсяца ноебря, 13, на день святаго Іоанна Златоуста́го. емуже начало: «Рече Господь своимъ ученикомъ. азъ есмъ дверь». И рци все поря́ду даже и се на конци: «И хвалимъся паче о надежди будущихъ благъ даемыхъ намъ, яже бо и да́на будутъ непреложно безъ отвѣта, въ славу Божію суща». По семже вмѣсто молитвы еже на конци поученія сію молитву чти: «Молитва. Обачеже, о, владыко Христе Боже нашъ......»

75 (об. 384) Мѣсяца іюня въ 24 поученіе на рождество Іоанна крестителя. О посланіи дву ученикъ отъ Іоанна къ Іисусу. *Нач.* Въ праздники святыхъ, и съборѣхъ божестве́ныхъ, и всено́щныхъ бдѣніихъ, въ пѣснехъ и молитвахъ. ещеже и въ мо́лбахъ и моленіихъ, и литоргіяхъ, въ нихже събираемся и тво́римъ ихъ. купно молитися до́лжни есмы о всѣхъ человѣцѣхъ.

76 (л. 390) Мѣсяца іюня въ 29 святымъ апостоломъ Петру и Павлу. О званіи апостолъ. *Нач.* Слово похвално. ищи неделѣ 18: «Въ время оно, стоя́ Іисусъ при езерѣ Генисаретскомъ» (см. выше, № 39, об. 211).

77 (л. 390) Мѣсяца августа въ 1 поученіе. О еже не въздавати зла за зло. и любити враги своя. *Нач.* Господу нашему Іс Христу въ еѵангеліи глаголющу. аще не изли́ха будетъ правда ваша мно́жае книжникъ и фарисей, не внити имате въ царство небесное.

78 (об. 395) Мѣсяца августа въ 6 поученіе на преображеніе Господа Бога и Спаса нашего Іс Христа. О преображеніи Господни. *Нач.* Вси убо владычніи праздници, и божестве́ная то́ржества, та́иньства пока́зуютъ и являютъ, перваго плотьска́го пришествія. Господа и Спаса нашего Іс Христа. сирѣчь яко родился есть. и яко крестился есть. яко распя́лся есть. яко погребеся. яко въсталъ есть третіи день. яко вознесеся съ славою. преображенія же праздникъ, будущаго вѣка уставленіе напи́суетъ и пока́зуетъ. и втораго пришествія его страшнаго дне проповѣда́етъ, и являетъ я́сно и чи́сто.

79 (об. 401) Мѣсяца августа въ 15 поученіе на успеніе пресвятыя владычица нашея Богородица и приснодѣвы Марія. *Нач.* Мно́га и различна то́ржества и праздници, человѣческое житіе украшаютъ, и просвѣщаютъ. вся же то́ржества и праздници, ползы и приобрѣте́нія нѣ суть ра́вна и прилична. но измѣне́на и различна. ови убо пра́здници божестве́ни суть и духовни, ови же ми́рсти и пло́тни. и толико убо отсто́ятъ духовніи праздници отъ ми́рскихъ, елико душа честнѣйши есть паче телесй. и елико небо паче земля болши есть.

80 (л. 407) Мѣсяца августа въ 29 поученіе на усѣкновеніе главы святаго Іоанна Предтеча. О усѣкновеніи Іоанна Предтечи. *Нач.* Лютъ убо въистинну братіе блудный грѣхъ. лю́та убо есть и тя́жка въистинну невоздержанія страсть, и пло́тьскія нечистоты не́дугъ.

Этимъ заканчивается текстъ Учительнаго Евангелія. Далѣе (л.л. 413—416) идетъ «Сказаніе извѣстно главамъ яже суть въ книзѣ сей», т. е. Оглавленіе поученій, съ прибавкою краткаго содержанія ихъ; эту прибавку мы внесли въ вышеприведенные заголовки поученій. Послѣ Оглавленія, на л. 416 Гедеонъ Балабанъ перечислилъ всѣ замѣченныя имъ въ Учительномъ Евангеліи—

ПОГРѢШЕ́НІА, ЙЛИ ПОМЫЛКИ, СЛУ́ЧИВШАЙСЯ

въ кни́зѣ се́й. Сице испра́виши чита́телю ла́скавый. |

Зри́ *Ли́стъ*, и҃і. бг҃огла҃ый. тыже чти́, бг҃огла́сный. | *Ли́стъ*, ѳ҃і. и҆ раздѣзлѧтъ и҆хъ г҃ь. тыже чти́, раздѣ|лѧетъ и҆хъ г҃ь. *Ли́стъ*, м҃ѕ. сегоради и҆сꙋ̆шаетъ | и҆хъ на́патьми. тыже чти̏. и҆скꙋшаетъ и҆ на́пастьми. | *Ли́стъ*, м҃в. гл҃а е҆мꙋ г҃ь, се̏ зрда́въ бы́сть, тыже чти́, | се̏ здра́въ бы́сть. *Ли́стъ*, з҃з. а҆рхїере́й кѷпрьскаго | гра́да поста́вленъ бы́сть. тыже чти, китейскаго | гра́да. *Ли́стъ*, с҃зи. немо́жетъ послѣдова́ти | ниработи бг҃ꙋ. тыже чти́, ниработа́ти бг҃ꙋ. | Про́чаѧже ѹ҆до́бѣ чите́лникъ ла́скавый и҆спра́вити може҃.

Въ самомъ концѣ (на оборотѣ 416-го листа) помѣщено слѣдующее послѣсловіе:

И҆зволе́нїемъ ѿц҃а, и҆ поспѣше́нїемъ | сн҃а. и҆ съвершенїемъ пр҃таго и҆ живо|творѧщаго дх҃а. Повеле́нїем же | и҆ всѧкимъ тща́нїемъ, бл҃голюбе́знаго кѷръ | гедеѡ́на боло́вана, е҆пп҃а га́лицкаго, льво́|скаго, и҆ каменецкаго. Е҆за́рхи конста|тинопо́льскаго. Напеча́тана бы́сть бг҃о|дꙋхнове́ннаѧ сїѧ кни́га, е҆ѵ҃лїе ѹ҆чи́тельное, | В (sic) лѣто, ѿ създа́нїѧ мирꙋ, ҂з҃, р҃еі. | А (sic) ѿ сп҃сительнаго въплоще́нїѧ ї҃с х҃а сн҃а | бж҃їѧ, ҂а҃ х҃ѕ. при столе́чной цр҃кви е҆пп҃їи | галицкои, ѹ҆спе́нїѧ пр҃тыѧ вл҃ца на́шеѧ | бц҃а, и҆ пр҃но дв҃ы мр҃їѧ на крилосѣ.|

Мо́лимже всѣхъ четоѹ҆щихъ, и҆ли препи́сꙋ|ющихъ кни́гꙋ сїю. а҆ще что̀ о҆брѧщете въ | не́й безмѣ́стно и҆ небл҃гоѹ҆го́дно. вы̀ тако|ва́ѧ дꙋхомъ кро́тости и҆справлѧюще. на́съ | трꙋжда́вшихъсѧ в тѷпа́рскомъ се́мъ | хꙋдо́жествѣ, прост҃ѣте, бл҃го|словѣте, а҆ не кленѣте: ꙗ҆ко | да̀ и҆ сами́ мл҃ти ѿ бг҃а и҆ | проще́нїѧ ѿ чловѣкъ | сподобите́сѧ.

Вотъ тѣ три книги (Служебникъ, Требникъ, Учительное Евангеліе), которыя узрѣли свѣтъ изъ числа задуманныхъ Гедеономъ Балабаномъ. Для нихъ нарочно были устроены двѣ типографіи—Стрятинская и Крилосская, изъ которыхъ вышли только эти три книги, и за тѣмъ типографіи эти, вслѣдъ за смертью своихъ владѣльцевъ и основателей, закрылись, а шрифты ихъ перешли, большею частью, въ Кіевъ. Въ виду исключительнаго значенія этихъ трехъ Балабановыхъ книгъ, а также по соображеніямъ, въ началѣ этого Примѣчанія приведеннымъ, здѣсь и предложено подробное описаніе ихъ состава, съ показаніемъ отношенія (въ Требникѣ) къ теперешнему тексту.

2. — Балабановскій Требникъ (экземпляръ библіотеки Кіево-Печерской Успенской Лавры). Выше, на страницѣ 13-ой, было замѣчено, что въ Балабановскомъ Требникѣ встрѣчается только одна кустодія: «подъ чертою послѣдней страницы предисловія стоитъ: Бо҃у не дающ҃8, и затѣмъ прямо начинается текстъ Требника: та́къ во всѣхъ экземплярахъ этой книги, имѣющихся въ Императорской Публичной Библіотекѣ, а также въ экземплярѣ Московскаго Румянцевскаго Музея (по справкѣ С. О. Долгова). Во всякомъ случаѣ, кустодія эта даетъ основаніе для утвержденія, что было продолженіе (между предисловіемъ и текстомъ), начинающееся словами: «Богу не дающу...» А затѣмъ можно предполагать разное: или видѣнные нами Петербургскіе экземпляры не полны, или упомянутое продолженіе по чему-либо было изъято Гедеономъ Балабаномъ, а кустодія осталась».

Эти строки случайно были прочтены библіотекаремъ Кіево-Печерской Успенской Лавры іеромонахомъ о. Димитріемъ, который сообщаетъ намъ слѣдующее: «Высказанное Вами предположеніе, что между предисловіемъ и текстомъ было продолженіе, начинающееся словами «Богу не дающу», совершенно вѣрно. Въ нашемъ Лаврскомъ экземплярѣ оно есть и представляетъ собою всего только одну осьмушку, образецъ которой я представляю здѣсь. Снимали при помощи кальки, поэтому размѣръ даю въ натуральную величину, съ точнымъ расположеніемъ буквъ, фигуръ и т. под. Листокъ, какъ видите, не имѣетъ ни сигнатурнаго значка, ни нумераціи постраничной. На одной сторонѣ напечатано всего только 5 строкъ и 2 строчки на поляхъ. Размѣръ шрифта верхнихъ двухъ строкъ и двухъ на поляхъ такой же, какъ въ кустодіи («Богу не дающу»), а нижнія три строки такого же шрифта, какъ предисловіе (текстъ его)».

Первая страница новооткрытой въ Лаврскомъ экземплярѣ осьмушки обведена линейками: по одной—къ корешку и снизу, и по двѣ—къ полю и сверху (для колон-титула). А что̀ на ней находится, помѣщено на оборотѣ (см. стран. 50).

На оборотѣ этой осьмушки помѣщенъ рисунокъ, рѣзанный по дереву, а внизу, въ правомъ углу, поставлены инициалы рѣзчика: М. Т. На рисункѣ изображено Крещеніе Господне. Изъ воды выходитъ на берегъ Іисусъ Христосъ, чресла Котораго повязаны; въ рукахъ держитъ одежды Свои, готовясь надѣть оныя; на Него сходитъ Духъ Святый; небеса отверсты, и хоръ Ангеловъ славитъ событіе. Въ водѣ стоитъ Іоаннъ Креститель. По берегамъ видны зрители. Вдали городъ.

Бо̃у не да́ющоу, троу́дъ ничтоже възмага́етъ.
па́ки же да́ющꙋ, за́висть ничто́же оу҆спѣва́етъ.

Бра́тїе сто́йте и҆ дръжи́те преда́нїа и҆̂ꙗ҆же наоучи́стеса, и҆ли сло́вомъ, и҆ли посла́нїемъ на́шимъ. — к̾ селоу̑: г. за̑: рѕ҃.

3. — **Беллярминъ Робертъ (и его Русскіе переводчики).** Беллярминъ, воспитанникъ іезуитовъ и впослѣдствіи ректоръ Римской іезуитской коллегіи, архіепископъ и кардиналъ, этотъ ревностный защитникъ папства извѣстенъ какъ глубокій богословъ и экзегетъ, какъ авторъ многихъ духовно-назидательныхъ, аскетическихъ сочиненій, равный по таланту и по искренности религіознаго одушевленія знаменитому Ѳомѣ Кемпійскому. Послѣ смерти (въ 1605 году) папы Климента VIII, Беллярминъ былъ бы навѣрное выбранъ въ

папы, если бы не воспротивился этому самъ, и если бы не помогъ ему въ этомъ его сопротивленіи кардиналъ Альдобрандини, доказывавшій, что совсѣмъ неудобно выбирать члена ордена іезуитовъ въ папы.

Главнѣйшее сочиненіе Беллярмина есть—«Disputationes de controversiis Christianæ fidei adversus hujus temporis hæreticos», вышедшее первымъ изданіемъ въ Римѣ въ 1581 году, въ трехъ томахъ, въ листъ. Конечно, на это его сочиненіе ссылается Ипатій Потей и приводитъ выдержки изъ онаго.

Прославился также Беллярминъ своимъ Катихизисомъ, написаннымъ по Итальянски и переведеннымъ на Латинскій («Christanæ doctrinæ explicatio»), а съ этого языка почти на всѣ Европейскіе языки. Этотъ же Катихизисъ вновь былъ переведенъ съ Итальянскаго на Латинскій и дважды (1605 и 1606) изданъ въ Краковѣ Луцкимъ бискупомъ Мартиномъ Шишковскимъ (получившимъ образованіе и воспитаніе въ Италіи, среди іезуитовъ), для сына Сигизмунда III, королевича Владислава. Затѣмъ въ 1608 году этотъ Катихизисъ былъ переведенъ на Польскій языкъ и изданъ въ Краковѣ: «Summaryjusz nauki chrześcijańskiey», перепечатывавшійся потомъ несчетное количество разъ, подъ разными заглавіями и въ разныхъ городахъ, на пространствѣ двухъ съ половиною столѣтій.

Первое полное изданіе сочиненій Беллярмина появилось еще при жизни автора (Кельнъ, 1619), въ семи томахъ, въ листъ, и потомъ, черезъ сто лѣтъ послѣ его смерти (Венеція, 1721), въ пяти томахъ.

Въ концѣ XVIII вѣка, сочиненіями Роберта Беллярмина заинтересовались и въ Россіи. На протяженіи только четырехъ лѣтъ (1783—1786) явилось четыре переводчика: префектъ Троицкой семинаріи іеромонахъ Мельхиседекъ, Василій Бѣляевъ, коллежскій ассесоръ Тимоѳей Мальгинъ, іерей города Осташкова Никита Суворовъ. Вскорѣ (въ 1791 и въ 1795) къ нимъ присоединился пятый переводчикъ—преосвященный Ириней. Сочиненія Роберта Беллярмина, переведенныя на Русскій языкъ, были слѣдующія (приводимъ ихъ по изданіямъ, отдѣльно напечатаннымъ, бывшимъ у насъ подъ руками и имѣющимся въ Императорской Публичной Библіотекѣ): 1) De ascensione mentis in Deum per scalas rerum creatarum. Вѣна, 1744, 16°. 2) De arte bene moriendi. Кёльнъ, 1626, 32°. Приложено изображеніе Беллярмина: большіе выразительные глаза, небольшая бородка и усы; въ кардинальской одеждѣ и шапкѣ. 3) De æterne felicitate sanctorum. Кёльнъ, 1626, 32°. 4) Explanatio in Psalmos, auctore Roberto Bellarmino ex Societate Iesu. Кёльнъ, 1619, 4°. 5) De gemitu columbæ sive de bono lacrymarum. Антверпенъ, 1617, мал. 8°. 6) De septem verbis a Christo in cruce prolatis. Кёльнъ, 1626, 32°.

Мельхиседекъ Заболотскій († 1794), воспитанникъ и учитель Сергіевой семинаріи, съ 1788 префектъ и потомъ ректоръ ея, а съ 1788 по 1791 ректоръ Московской академіи, собственно не перевелъ (вѣроятнѣе всего—переводили воспитанники Троицкой семинаріи, а Мельхиседекъ, въ качествѣ префекта, былъ редакторомъ перевода), а подписалъ посвященіе перевода книги Беллярмина митрополиту Платону. Заглавіе книги и перевода слѣдующее: «Руководство къ Богопознанію, по лѣствицѣ сотворенныхъ вещей. Сочиненіе Роберта кардинала Беллармина. Переведено съ Латинскаго языка въ Троицкой семинаріи. Иждивеніемъ Н. Новикова. Москва, въ университетской

типографіи, у Новикова, 1783, 8°». Эта книга такъ понравилась, что черезъ три года (1886) въ Петербургѣ появился новый ея переводчикъ и новый переводъ: «Лѣствица умственнаго восхожденія къ Богу по степенямъ созданныхъ вещей. Твореніе К. Б. Съ Латинскаго перевелъ Тимоѳей Мальгинъ, Коллежскій Ассесоръ. СПБ., въ Императорской типографіи, 1786, 8°». Изданіе это посвящено графу А. А. Безбородко. Черезъ много лѣтъ, именно въ 1845 году, переводъ Мальгина, съ исправленіями, былъ повторенъ въ Москвѣ, въ форматѣ 12°, въ типографіи И. Смирнова, но безъ посвященія.

Василій Бѣляевъ, воспитанникъ Московской духовной академіи, извѣстенъ своими переводами Анзельма, блаж. Августина и другихъ авторовъ. Ему принадлежитъ: «Наука благополучно умирать, основанная на правилахъ хорошія, Христіянскія, богоугодныя жизни. Сочиненіе Роберта кардинала Беллармина. Перевелъ съ Латинскаго Василій Бѣляевъ, 2 части. Иждивеніемъ Н. Новикова и Компаніи. Москва, 1783, 8° въ университетской типографіи, у Н. Новикова». Переводъ посвященъ Амвросію, епископу Крутицкбму и Можайскому.

Личность четвертаго переводчика твореній Беллярминовыхъ, «Тверской епархіи города Осташкова церкви Воскресенія Христова іерея Никиты Суворова», примѣчательна, особенно по отношеніямъ къ своему архипастырю Иринею, тоже усердному переводчику Беллярмина. Никитѣ Суворову принадлежитъ переводъ: «О вѣчномъ блаженствѣ святыхъ. Пять книгъ, сочиненныя кардиналомъ Робертомъ Белларминомъ. 2 части. СПБ. 1784, 8°. Съ дозволенія Св. Правительствующаго Сѵнода. Иждивеніемъ Московскаго купца Тимоѳея Полежаева». Имя переводчика не выставлено. Оно объявлено въ предисловіи (стр. I) къ книгѣ «О воздыханіи голубицы».

Пятый переводчикъ—епископъ Тверскій и Кашинскій Ириней Клементьевскій, впослѣдствіи архіепископъ Псковскій (1798—1814, скончался на покоѣ въ 1818 году). Въ противоположность первымъ четыремъ переводчикамъ, не скрывшимъ имени автора, преосвященный Ириней въ двухъ переводахъ опустилъ названіе автора (Беллярминъ) и языка (Латинскій), а въ третьемъ (самомъ важномъ—Толкованіе на Псалтирь), выдержавшемъ на протяженіи ста лѣтъ съ лишкомъ (1791—1894) восемь изданій, даже не счелъ нужнымъ предупредить, что это—переводъ, буквальный, дословный. Вотъ эти два перевода: «О седми изрѣченіяхъ отъ Христа на крестѣ провѣщанныхъ. Двѣ книги. Преложены съ иностраннаго на Россійскій языкъ Синодальнымъ Членомъ Иринеемъ, Епископомъ Тверскимъ и Кашинскимъ. СПБ. Типографія Св. Сѵнода. 1795, 8°» (два экземпляра этого года, находяшіеся въ Императорской Публичной Библіотекѣ, представляютъ нѣкоторую между собою разницу). Изданіе второе, «вновь исправленное, съ присовокупленіемъ портрета» (чьего? въ экземплярѣ Императорской Публичной Библіотеки нѣтъ этого приложенія), вышло въ 1832 году, въ Москвѣ, изъ тамошней Синодальной Типографіи, 12°. Второй переводъ: «О воздыханіи голубицы, или о пользѣ слезъ. Три книги. Переведены Св. Правительствующаго Сѵнода Членомъ Иринеемъ, Епископомъ Тверскимъ и Кашинскимъ. СПБ. Тип. Свят. Сѵнода, 1795, 8°». Второе изданіе вышло въ 1842 году въ Москвѣ, въ Университетской типографіи, 8°.

Главный же переводъ преосвященнаго Иринея, которымъ онъ прославился, есть «Толкованіе на Псалтирь»—Explanatio in Psalmos, auctore Roberto Bellarmino ex Societate Iesu. Всѣ восемь изданій напечатаны въ Москвѣ, въ тамошней Синодальной типографіи, первыя три Славянскими литерами, а остальныя—Русскими. Форматъ 1-го изданія—листъ, 2-го и 3-го—4°, остальныхъ—8°. Годы изданій: 1—1791, 2—1806, 3—1814, 4—1823, 5—1847, 6—1863, 7—1882, 8—1894. Первое вышло въ трехъ томахъ, остальныя—въ двухъ. Только къ одному 1-му изданію приложено предисловіе на Псалмы, переведенное изъ Беллярмина, остальныя изданія—безъ предисловія. Второе и третье изданіе посвящены Императору Александру I. Заглавіе 1-го изданія слѣдующее: «Толкованіе на Псалтирь, на три части раздѣленное. Первымъ тисненіемъ». И только: о переводѣ и авторѣ—ни слова. Заглавіе 2-го изданія: «Толкованіе на Псалтирь, на 2 части раздѣленное, противъ прежняго изданія сокращенное и тщательнѣйше исправленное». А на послѣдующихъ изданіяхъ появилось уже такое заглавіе: «Толкованіе на Псалтирь по тексту Еврейскому и Греческому, истолкованное тщаніемъ и трудами Иринея . . . . . .»

Приводимъ два образчика перевода (по 1-му изданію) и оригинала:

Предисловіе на псалмы.	Praefatio.
Прежде нежели приступимъ къ толкованію псалмовъ, надлежитъ кратко изъяснить, первое, о превосходствѣ псалмовъ: второе, о словахъ псалтири, псалма, и каѳісмы: третіе, о раздѣленіи и порядкѣ псалмовъ: четвертое, о творцѣ оныхъ.	Antequam ad explanationem singulorum Psalmorum veniamus, pauca quædam explicanda esse videntur. Primo de excellentia Psalmorum. Secundo de vocibus psalmi, et psalterij. Tertiò de diuisione, et ordine Psalmorum, Quartò de auctore.

Слѣдуетъ замѣтить, что Русскій переводъ предисловія нѣсколько измѣненъ и сокращенъ противъ Латинскаго оригинала.

Начало текста толкованія (приводимъ по 1-му изданію), сравнительно съ Беллярминомъ, гласитъ слѣдующее:

Первый псаломъ у евреевъ надписанія не имѣетъ: сего ради нѣцыи приписуютъ его Ездрѣ, приведшему псалмы въ порядокъ: вообще же приписуется онъ Давиду	Primus Psalmus titulo caret apud Hebræos, nec desunt, qui putent cum esse Esdræ, qui Psalmos in ordinem digessit, sed communiter tribuitur Davidi . . . . .

Въ позднѣйшихъ изданіяхъ устарѣлыя выраженія, какъ въ этомъ образчикѣ, такъ и во всемъ переводѣ исправлены, въ такомъ родѣ: вмѣсто: «сего ради нѣцыи приписуютъ» — «почему нѣкоторые приписываютъ», вмѣсто: «приведшему въ порядокъ»—«расположившему по порядку» и т. д.

У Беллярмина, передъ предисловіемъ, приложенъ Index Psalmorum alphalbeticus, а у преосв. Иринея въ концѣ 3-ьей книги (1-го изданія); «Оглавленіе псалмовъ по алфавиту». Приводимъ выдержку изъ этого Алфавита: «57 Si vere utique iustitiam». У преосв. Иринея: «Аще воистинну убо правду глаголете 57». Въ самомъ концѣ книги у Беллярмина помѣщенъ Index rerum notabilium, въ переводѣ преосв. Иринея совсѣмъ опущенный.

Отсюда видно, что въ Западной Руси, вслѣдствіе напора Римскаго католичества и уніи на православіе, обращали первое вниманіе на полемическія произведенія Западныхъ богослововъ и вступали въ литературную борьбу съ ними; въ Восточной же Россіи, удаленной отъ арены религіозной борьбы, не отказывались отъ назидательнаго чтенія, предлагаемаго Западными полемистами, какъ напр. Робертъ Беллярминъ и Петръ Скарга (см. Примѣчанія ко 2-ой книгѣ), оба - іезуиты.

4.—Берестейскіе Соборы. Знаменитѣйшему въ исторіи Православной Церкви и въ политической жизни Литовско-Русскаго государства Берестейскому Собору 1596 года, предшествовали еще четыре Собора, собиравшіеся въ томъ же древнемъ Берестьѣ въ 1590, 1591, 1593 и 1594 годахъ. По признанію самихъ православныхъ владыкъ («Акты Зап. Рос.» т. IV, стр. 34), необходимость соборовъ «въ Берестьи Литовскомъ, въ кождомъ року мѣсяца іюня 24 дня водлугъ старого календару» вызвана великими гоненіями и преслѣдованіями, воздвигнутыми на Православную Церковь, а также великими нестроеніями въ самой Церкви и въ православномъ духовенствѣ и обществѣ.

I.

Владыки, входившіе въ составъ Берестейскаго собора 1590 года, были слѣдующіе: Кіевскій митрополитъ Михаилъ Рагоза, Володимерскій и Берестейскій Мелетій Хребтовичъ, Луцкій и Острожскій Кириллъ Терлецкій, Пинскій и Туровскій Леонтій Пелчицкій, Холмскій и Белзскій Діонисій Збируйскій, Львовскій и Каменецкій Гедеонъ Болобанъ. Собрались эти владыки, какъ сказано въ соборной грамотѣ (см. ниже эту грамоту), «съ всѣми духовными, іереи священными; и его милость панъ Адамъ Патей, каштелянъ Берестейскій *, и многыи зацныи свѣцкыи станы». Не были: Полоцкій Аѳанасій Терлецкій и Перемышльскій Арсеній Брылинскій, оба старые и больные. Нѣкоторые участники перечислены у И. П. Новицкаго («Указатель» II, 58).

Подлинникъ Дѣянія Берестейскаго Собора 1590 года, съ шестью архіерейскими печатями, хранится въ архивѣ Львовскаго Ставропигіальнаго Института; Зубрицкій снялъ съ этого подлинника копію, по которой и напечатано Соборное Дѣяніе 1590 года въ IV-мъ томѣ «Актовъ Западной Россіи», № 25, стр. 34—36. Документъ этотъ содержитъ въ себѣ, между прочимъ, драгоцѣнное и пока единственное свидѣтельство о томъ, что въ 1590 году, передъ Берестейскимъ соборомъ, былъ предварительный соборъ въ Белзѣ, поста-

---

* За два года передъ этимъ, въ 1588 Адамъ Потей былъ еще Берестейскимъ судьею. Въ Іюнѣ этого года онъ велъ оживленныя бесѣды въ Берестьѣ съ Луцкимъ бискупомъ Бернардомъ Мацѣевскимъ и съ состоявшимъ при бискупѣ іезуитомъ. Сохранилось яркое свидѣтельство (Theiner, Vet. Monum. Polon. et Lithuan., т. III, № 46, стр. 41—42) о томъ, что Потей уже въ то время былъ убѣжденнымъ проповѣдникомъ уніи. И теперь, въ 1590 году, онъ, конечно, не дремалъ на соборѣ, а проводилъ свои идеи въ тайныхъ совѣщаніяхъ съ нѣкоторыми владыками, какъ это справедливо предполагаетъ преосв. Макарій («Ист. Русск Церкви» IX, стр. 502).

новленія котораго были приняты Берестейскимъ соборомъ, но въ чемъ они заключались—пока остается неизвѣстнымъ. Вотъ это свидѣтельство: «А што которое постановленіе (sic) учинили и списалися епископи нѣкоторые (sic) зъ насъ у Белзѣ въ року теперешнемъ тысяча пятьсотъ девятдесятомъ,—тое постановленье (sic) при зуполной моцы зоставуемъ и тымъ листомъ нашимъ стверждаемъ подъ тымъ способомъ: и тамошній нашъ зъѣздъ, штожъ мы ся мѣли зъѣзджати въ Белзѣ, тогды тотъ зъѣздъ прекладаемъ на тоежь мѣстце до Берестья Литовского; а во иншихъ во всѣхъ пунктѣхъ въ своеи моци отъ всѣхъ насъ захованъ быти маетъ» («Акты» IV, стр. 35, по копіи Зубрицкаго, какъ извѣстно, признававшаго возможнымъ переправлять на современный ладъ правописаніе подлинника). Другіе матеріалы, относящіеся къ исторіи Берестейскаго Собора 1590 года, напечатаны въ томъ же томѣ «Актовъ», подъ № 22, стр. 29—31, въ «Собраніи грамотъ Минской губерніи», № 139, въ «Архивѣ Юго-Зап. Россіи», ч. I-ая, т. I, № 65, стр. 269—274, и въ «Памятникахъ» Кіевской Археогр. Коммиссіи, №№ 7 и 8 (по 2 изд.).

Среди этого матеріала обращаютъ на себя особенное вниманіе, по своей чрезвычайной рѣдкости, два памятника тогдашней Славянской старопечати, принадлежащіе оба Львовской типографіи и 1591 года.

А) Первый памятникъ имѣетъ видъ обыкновеннаго листа, въ которомъ, на разворотѣ, на двухъ внутреннихъ страницахъ напечатаны двѣ грамоты: а) Окружная — Константинопольскаго патріарха Іереміи (ноябрь 1589) Кіевскому митрополиту Михаилу, Литовско-Русскимъ епископамъ, духовенству и мірянамъ — объ уничтоженіи обычая приносить въ церковь мяса̀ и пироги, для освященія, въ праздники Рождества Христова и Св. Пасхи, а также святить день Пятницы вмѣсто дня воскреснаго; б) Соборная—Кіевскаго митрополита Михаила (20 іюня 1590)—о томъ же.

Напечатаніе этихъ двухъ грамотъ совершилось та̀къ.

Въ январѣ (17 числа) 1591 года митрополитъ Михаилъ Рагоза прибылъ во Львовъ, для устройства церковныхъ дѣлъ и для разбора жалобъ Львовскаго братства на мѣстнаго епископа Болобана. Рагоза привезъ съ собою вышепомянутыя подлинныя грамоты и сдалъ ихъ для напечатанія въ Львовскую «братскую друкарню», изъ которой они вышли чрезъ нѣсколько дней (а именно—23 января, какъ сказано въ «выходѣ»). Экземпляры этихъ грамотъ были распространены по всей Львовской епархіи, въ которой были особенно развиты порицаемыя патріархомъ Іереміею и первымъ Берестейскимъ соборомъ три отступленія, которыя негласно поддерживалъ мѣстный епископъ Гедеонъ. Въ Россіи извѣстенъ одинъ только экземпляръ этихъ грамотъ, хранящійся въ Императорской Публичной Библіотекѣ. Но онъ—не единственный. Въ «Описаніи» Каратаева, извѣстномъ своими пропусками и своею весьма слабою библіографіею, пропущенъ экземпляръ библіотеки Зубрицкаго, съ котораго были воспроизведены эти двѣ грамоты въ IV-мъ томѣ «Актовъ Западной Россіи» (СПБ. 1851). На экземплярахъ Императорской Публичной Библіотеки есть слѣдующая надпись чернилами: «Ректора Семинаріи Архимандрита Павла Д—ва» (Доброхотова, впослѣдствіи епископа). Тою же рукою и чернилами сдѣланы другія мелкія библіографическія отмѣтки.

Б) Второй рѣдчайшій старопечатный памятникъ, здѣсь воспроизведенный

(вслѣдъ за упомянутыми грамотами), есть Προσφωνήμα, т.-е. Привѣтъ, вызванный пріѣздомъ во Львовъ митрополита Кіевскаго. Пріѣздъ этотъ былъ первый, а потому и не обычный, особенно для того времени, чрезвычайно грознаго по тогдашней великой церковной смутѣ. Объ этомъ пріѣздѣ знали, и къ нему готовились. Профессоры и студенты Львовской братской школы составили и разучили этотъ торжественный «Привѣтъ» своему іерарху. Первая часть его была исполнена въ церкви, 17 января 1591 года, а вторая—на другой день (18 января), при посѣщеніи митрополитомъ Михаиломъ Рагозою братской школы. Одушевленіе было громадное, жителямъ Львова извѣстно было, зачѣмъ пріѣхалъ къ нимъ ихъ митрополитъ, и потому «Просфонима», несмотря на свой панигирическій характеръ, какъ бисеромъ унизана разными политическими намеками, дѣлающими ее историческимъ документомъ, заслуживающимъ тщательнаго и вдумчиваго изученія, не взирая на внѣшнюю панигирическую форму. У Львовскаго братства и его школы шла большая вражда съ мѣстнымъ епископомъ Гедеономъ Балабаномъ, о чемъ мы уже имѣли случай замѣтить выше, въ началѣ 1-го Примѣчанія. Берестейскій соборъ 1590 года поручилъ митрополиту Рагозѣ разсмотрѣть подробно причины этой непріязни и постановить рѣшеніе. Вскорѣ (25 января) состоялся судъ надъ Гедеономъ: онъ былъ признанъ виновнымъ, и подъ угрозою лишенія сана, обязывался не угнетать братство.

Февраля 1-го 1591 года «Просфонима» была напечатана въ Львовской «братской друкарни». Отъ этого изданія остался единственный экземпляръ, нынѣ хранящійся въ Москвѣ въ Румянцевскомъ Музеѣ. Но и онъ не полный: въ немъ сохранилооь всего 6 листковъ. Мы пополнили его по рукописной копіи, находящейся въ Кіевской Лаврской Библіотекѣ, въ сборникѣ XVIII вѣка, по описи Петрова № 82 (104). Первое библіографическое сообщеніе о «Просфонимѣ» далъ А. Θ. Бычковъ въ «Библіографическихъ Запискахъ» (М. 1861, № 19, стлбц. 578—581). Подробная же статья объ этомъ любопытномъ старопечатномъ памятникѣ, вмѣстѣ съ его перепечаткою по Кіевской рукописи, помѣщена Ст. Тим. Голубевымъ въ «Кіевскихъ Епархіальныхъ Вѣдомостяхъ» 1874 года, №№ 5 и 6.

Ниже воспроизводится первый старопечатный памятникъ (двѣ грамоты), съ полнымъ соблюденіемъ правописанія; перпендикуляры, стоящіе въ текстѣ, указываютъ на размѣры строкъ старопечатнаго подлинника.

ΙΕΡΕΜΙΑΣ|

Ἐλέῳ θεȣ̃ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντίνȣ πόλεως· | νέας ῥώμης καὶ οἰκουμένικος Πατριάρχης.|

Іеремі́а бо́жїею мⷭ҇тїю Архїеп҃кпъ конста́нтино́поля | нова́го ри́ма и҆ вселе́нскїй Патрїа́рхъ.

Пресѡсщ҃еннꙋ Архїеп҃кпꙋ Митрополи́тꙋ кі́евскомꙋ и҆ га́лицкомꙋ и҆ все́и ро́ссїи. и҆ бг҃олю-|бзе́ныⷨ е҆п҃кпоⷨ. преславнѣ́йши кнѧзеⷨ. велмо́жныⷨ ста́ростаⷨ. и҆ про́чїиⷨ за́цныⷨ паноⷨ, ѡ҆брѣ-|та́емыⷨ е҆мѣстѣⷯ, мѣсте́чкаⷯ, и҆ вселѣⷯ. Архимандры́тоⷨ, и҆ бл҃гочести́выⷨ протопо́пѡⷨ, и҆ бл҃го-|гове́иныⷨ сщ҃е́никоⷨ, и҆ всѣ̑мъ г҃а на́шего хрⷭ҇тоимени́тыⷨ лю́деⷨ, сн҃омъ по дꙋхꙋ възлю-бле́ныⷨ | на́шего смире́нїѧ, бл҃гть бꙋ́ди ваⷨ ми́ръ и҆ млⷭ҇ть ѿ б҃а. Смире́нїе на́ше оу҆вѣ́рисѧ ѿ | многиⷯ, ꙗ҆́ко сопро́чими безмѣ́стїи и҆ⷯ а҆ ѡ҆брѣто́хоⷨ все́й е҆па́рхїи е҆́щеже сꙋ́ть сїѧ три̇. | Пе́рвое оубо па́ска. Вто́рое же, наза́втрїе рождества̀ хв҃а празнꙋ́юⷮ поло́гъ бц҃а, и҆ при-|носѧтъ к дн҃ь ѡ҆́нъ семида́лїонъ мꙋ́кꙋ пече́нꙋ, что е҆́стъ вели́ко нечестїе, поне́же пре|ст҃а́ѧ дв҃а роди̇, и҆ па́ки дв҃ою пребы́сть неизрече́нно. и҆ сѐ е҆́стъ догма́тъ безбо́жныхъ | е҆рети́къ, и҆̑же сѐ сътвори́ша къ оу҆ничиже́нїю пречи́стыѧ бц҃а. и҆ возбрани́сѧ ѿ ше́ста|го вселе́нскаго собо́ра, пра́вило ѻ҃д. ꙗ҆́ко безмѣ́стно и҆ безако́нно. Третее, ꙗ҆́ко нѣ́щїи | ѿ хрⷭ҇тїа́нъ празнꙋ́ютъ въ па́токъ, во сꙋ҃бꙋ́же̇ н҃лю работа́ютъ. е҆́же и҆ ѿ се́мъ зако́-|нꙋ гл҃ющꙋ про́клаⷮ всѧ̑къ дѣла́ай ѿча́са сꙋбо́ты девѧ̇таго, да́же до годи́ны понедѣ́лкꙋ | начина́ющꙋсѧ. поне́же се́дмъ дн҃їй бг҃ъ сътвори̇, и҆ ше́сть даде къ слꙋже́нїе чл҃комъ, | и҆ е҆ди́нъ ѿлꙋчи̇ себѣ̑ на славосло́вїе. Сего̀ ра́ди подоба́етъ на́мъ празнова́ти вн҃лю, и҆ въ|

бл҃чнаѧ праздники невымо́вне. ѡ глемѣй жѐ пасцѣ како и̓ ѐлико принос́ѧтъ въ цр҃квъ | раздѣлѧти нищи̑м ꙗ҆ко хлѣбы просты, а̓ не ꙗ҆ко ст҃ы, ꙗ҆ко жѐ мнⷪ҇ чл҃ци. Сегѡ̀ ра҃ смирени-|ренїе наше завѣщает, и̓ въ ст҃омъ дꙋсѣ повелѣваетъ, ꙗ҆ко да ѿ ннѣ и̓ въ прочаѧ, | имѣти се̓ простый хлѣбъ, и̑ немѣти ꙗ҆ко ст҃аго. и̓либы приноси́ти мꙋкꙋ зсы-ро̑м ва|ренꙋ въ цр҃квъ, назавтрїе рождества̀ Хв҃а мнаще в̓ честь Бц҃и, е҆же е҆стъ велика е҆ресь. | и̓ли̓ безчествова́ти ст҃ꙋю нл҃ю, и̓ почита́ти пѧтницꙋ, да̀ бꙋдетъ ѿлꙋченъ ѿ Ѿца, | и̓ Сн҃а, и̓ ст҃аго Дх҃а, и̓ прокл҃ и̓ непрощенъ, и̓ по смерти не разрѣшѐнъ. дондеже пре-|станꙋтъ творити сїѧ, и̓ полꙋчатъ прощенїе. Иѡ тыже тѧжки̑м ѿлꙋченїемъ да̀ | бꙋдꙋтъ и̓сщенници а҆ще кїй дерзнетъ сътворити се̓. тако а̓ не и҆нако да̀ бꙋдетъ. | и̓ дабы̀ бл҃ть божїѧ и̓ безчи́сленаѧ е҆го ма҃ть и̓ молитва и̓ бл҃гословенїе нашего смире-|нїѧ съ всѣми православными была. мц҃а ноеврїѧ. и̓ндикта г҃. |

Ιερεμίας ἐλέῳ θεῦ Αρχιεπίσκοπος Κωνσταντίνυ πόλεως | νέας ρώμης καὶ οἰκυμένικος · πατριάρχης. |

ВОлею божїею Михаилъ а̓рхїепископъ Митрополитъ Кїевскїй | и Галицкїй и̓ всеи россїи.

Бꙋдꙋчи на҃м на̀ соборѣ наше̑м нн҃ѣшне̑м берестїйско̑м, довѣдавшисѧ пре̑з многїи свѣдоцътва | дꙋхо́вны̑х, и̓ свѣцки̑х людїй православны̑х хрїстїѧнъ вѣры нашеѧ. и҆же въ е҆пископїѧ̑х | митрополїи нашеи, найдꙋютсѧ по мѣстѣхъ и̓ селахъ многїи ѡ҆бычаи и̓ беззаконїѧ | противныи вѣрѣ, кадоли́ческїѧ, сирѣчь соборныѧ великїѧ цр҃кве нашеѧ. што̀ и̓ е҆го̀ | ма҃ть ст҃ѣйшїй (sic) Кѵръ Ιеремеа Архїеп҃пъ констан̓тинополѧ новаго ри̑ма и̓ вселен-|скїй Патрїархъ, зверхнѣйшїй пастыръ нашъ, бытностю своею зде̓ въ землѝ гдⷭ҇ра Ко-|ролѧ̀ е҆го млⷭ҇ти. многые безчинїѧ врꙋскомъ на-

родѣ нашемъ оувѣдѣвъ. а межи многы|ми иными соблазнами, ѡбрѣтѣса нѣкаа соблазна вымышленнаа паска, злыхъ | еретическихъ наукъ, ꙗко в днь воскрнїа хва носатъ до цркви хлѣбы и маса посщати. | и взавши вдомы своа знабоженствомъ великимъ оуживаютъ, ꙗкобы нѣкую стость | законную, Ругаючиса гду нашему ис ху истинной пасцѣ нашей, который за всѣхъ | вѣрныхъ себѣ далъ поживати тѣло и кровъ свою. а нетакъ ꙗкъ сїи оуподобившеса | невѣрнымъ жидомъ, паску себѣ ѿ хлѣба и маса сътавлают. И тыжъ, назавтрїе | рожества хва носатъ пирогы, мнатъ вчесть бци пологъ навѣжаючи, еже естъ великое не|честїе и наоука нечестивыхъ еретикъ. Двааже бца паче слова и разума нетлѣнно и не|сказанно роди. Такождеже, и пѧтницу нѣцїи празнуютъ безъ роботы. но подобаетъ | хрстїаномъ пѧтокъ постити, и дѣлати весь днь. а нлю празнуючи стити, и вси | празники господскїа, и оугодниковъ божїихъ, и все по оуставу црковному посты апловъ | и стыхъ ѿцъ преданїю творити. Сего ради ꙗко же вселенскїй Патрїархъ ѡ сихъ ересехъ | писанїемъ своимъ запрѣтилъ, везде небыти сему врускомъ народѣ нашемъ хрїстїанскомъ. | Того ради и мы ннѣ съ всѣмъ соборомъ нашимъ ведле декрету вселенского патрїархи, та-|ковую ересь ѿ црквей нашихъ изганаемъ, и клатвѣ предаемъ. А ктобы смѣлъ сему | противитиса, или свщенникъ, или мирскїй. таковый да будетъ ѿлученъ ѿ ѡца и | сна и стого дха. и проклатъ и посмрти неразрѣшенъ, ꙗко престꙋпникъ закона.|

И мы насоборѣ нашемъ нинѣшнемъ будучїи, Мелентїй епкпъ володимерскїй и бере-|стїйскїй и езархъ архимандрытъ киевскїй печерскїй. Кирилъ епкпъ луцкїй и|ѡстрозскїй протодронїе и езархъ. Леѡнтїе епкпъ пинскїй и туровскїй. Дионисїе | епкпъ холмскїй и белзкїй. Гедїѡнъ болобанъ епкпъ Митрополїи галицкои лвовской | и каменца подолскаго. И съ всеми духовными, їереи свщенными. И его млть панъ | адамъ патей каштеланъ берестейскїй. и многыи зацныи свѣцкыи станы.|

Nа што мы сей листъ нашъ насоборѣ единомыслно будучи списавши и печати попри-|тискавши рукамисмы са власными подписали. и по епископїахъ своихъ розослали и пере-|писовати всѣмъ казали. писанъ вберестю на соборѣ нашемъ духовномъ. року

,а ф чго. | Мца іюна к. дна. Аннѣ рокꙋ ч а го. генꙋарїа зі дна. Мы смиренный | Михаилъ архиепкпъ митрополитъ кіевскїй и галицкїй и всеа россіи, волковѣ намъ | на сей часъ бꙋдꙋчи, сей листъ нашъ дрꙋковатисмы росказали, и всѣмъ до вѣдомости | послали, абы ни еди иначей не дерзнꙋ оучинити поклатвою вышше реченною непрощенно.

Михаилъ архїеппъ Митрополи кіевъскїй | и галицкїй и всеи россіи, рꙋка власная. |

Кvрилъ терлецкїй божїю млтїю езархъ, | епкпъ лꙋцкїй и ѡстрозкїй власною рꙋкою. |

Дїѡнисїе збирꙋскїй епкпъ холмскїй | и белзкїй власною рꙋкою.

Мелентїе хребтовичъ епкпъ володымерскїй | архимандритъ кіевъскїй рꙋкою власною. |

Леѡнтїе полчицкїй божїею млстїю епкпъ тꙋровскїй и | пиньскїй архимандритъ лещинскїй рꙋкою власною. |

Гедеѡнъ болобанъ епкпъ львовскїй и каменца подолскаго власною рꙋкою. |

Во Львовѣ,

Вдрꙋкарни Братской, рокꙋ ч а го. генꙋарїа кг.

Ниже воспроизводится Προσφώνημα, страница въ страницу, строка въ строку, съ полнымъ соблюденіемъ правописанія: сокращеній, удареній (иногда—отсутствія ихъ), знаковъ препинанія, слитнаго написанія нѣскольких словъ, появленія въ Славянскомъ текстѣ Греческихъ прописныхъ (очевидно—вслѣдствіе недостатка Славянскихъ прописныхъ), причемъ, явныя опечатки стариннаго набора отмѣчаются. Προσφώνημα воспроизводится съ единственнаго экземпляра, принадлежащаго Румянцевскому Музею (въ Москвѣ). Въ этомъ экземплярѣ сохранились всего 6 восьмушекъ или 12 страницъ. Не хватаетъ двухъ восьмушекъ, отвѣчающихъ страницамъ 9, 10 и 15 старопечатнаго текста. Онѣ дополнены изъ Кіевской рукописи XVII вѣка и въ предлагаемомъ ниже воспроизведеніи «Просфонимы» занимаютъ страницы: 69, 70 и 75.

ПРОΣФΩNИМА.

ПРИВѢТЪ

Пресвѧщéнномȣ Архїепи́скопȣ Кѵ́р Михаи́лȣ,
Митрополи́тȣ кїéвскомȣ и̇ гáлицкомȣ и̇ всéѧ рóссіи.

Вбрáтской шкóлѣ Лвóвской съставлéный

Егдáже въ грáдѣ лвóвѣ, пéрвѣе посщéннымъ рȣко-
положéніи бѣ. Генȣáрїѧ зі. рóкȣ ҂а ф ч а.

Тогдà таковò приглашéніе, въ цéркви
прè нарóдомъ ѿ дѣтéй прïемъ, пéрвое.

Воȣ́трїе жè въ шкóлȣ любéзно посѣщáюще прїидé,
и̇ тáмо ѿ нищебѣ́дныхъ молéніе внéмȣвѣ, вторóе.

ВО ЛВОВѢ.
Вдрȣкáрни Брáтской, февруарїѧ а.
Рóкȣ, ҂а ф ч а.

ΠΡΟΣΦΩΝΗΜΑ.

Ге́рбъ тезоимени́таго Кня́ѕьлва̀ гра́дъ се́й ма́етъ,
ѐго́же и̂мѧ̀ по все́й ѐвро́пїи ро̀ссі́йскїй ро́дъ зна́етъ.
Вмитропо́лїи Кїевога́лицко́й сла́вно пребыва́етъ,
и̂ Митрополи́та своѐго че́стно привѣча́етъ.

Гербъ
города
Львова.

Ле́въ ца́рству́етъ безслове́снымъ ѕвѣ́ре̑мъ вначáло,
слове́снымъжѐ ѡ҃бразъ, хр҃то ца́рство на́мъ сѧ показа́ло.
Му́жа́йсѧ многоплеме́нный ро́ссі́йскїй наро́де,
да̀ христо̀съ нача́ло крѣ́пости встебѣ̀ бу́де.

ΠΡΟΣΦΩΝΗΜΑ.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΜΙΚΡΩΝ

Ωσπερ γὰρ τὰ νεόφυτὰ, ὦ περιφανέστατα ἀρχιεπίσκοπε καὶ πανιερώτατε κυρ Μηχαὴλ. διὰ τὴν αὐτῶν μικρότιτα, τοῖς βλέπυσι με γάλην ἡδονὴν ἐμποιουσιν, ἐξ ἐλπίδος μελλούσης πρὸς αὐτοῖς. οὕτως καὶ ἡμεῖς ἐνθυμῦμεν τὰ μικρότατα ὄντες παιδάρια (καὶ νῦν πρῶτον ἀπάρχᾶς ταῖς διὸς κȣραις μνημοσυναις ἀποφέροντες) πᾶσι ἐβελπυσι περὶ ἡμῖν καλὴν δόξαν ἐμβάλλειν. ἀλλ᾽ ἀμυδροῖς οὖσι ἄλλοις βροτοῖς. περι πάντων σε μόνον ἔχομεν τοιαύτον, ὃν μάλιστα πάντων περὶ ἡμῶν ἐπιμέλλοντα νομίζομεν. Διὰ γὰρ τὰσ (sic) πολὺ θαυμασίας σου ἀρετὰς, πάντες σε ἥλιον φαεινὸν, τῆς εὐρώπης ἄστρον, μοῦνον ὀφθαλμὸν ῥωσσίας πάντων ἐθνῶν αἱ φωναὶ ἠχέουσι. αἷς καὶ ἡμεῖς συνέχειν βούλομεν, αλλ᾽ οὐδυνάμενοι ὄντες τὴν λύραν συναρμόξειν αναξιμορμίγξιν ὕμνοις. συ δὲ τοῦτο χάρισαι, τὰς γνῶμας καλλίμαχε ἐν φρέσι σῆσιν βάλλων, ἀεὶ γὰρ τοῖς μικροῖς μικρὰ δίδωσιν ὁ θεὸς.

ПРЕДОСЛОВЪ ѾТ МАЛЫХЪ.

Ꙗ҆́ко жѐ новосажде́нныѧ *. ѽ преподо́бне Архиепи́скопе, и пресѡсще́нный кѵ́р Михаи́ле, ма́лостїю и҆̀ зрѧ́щи҆ ве́лїю сла́сть сътварѧ́ютъ, наде́жда и҆́хъ ра́ди хотѧ́щаа бы́ти ѿ ни҆́хъ. Та́ко и҆ мы оусе́рдно желае́мъ малы́ѧ сȣ́ще дѣ́тища [и҆ нн҃ѣ пе́рвѣе и҆знача́ла Диевы ѡ҆́трокови́цъ въспомина́нїѧ предносѧ́ще] всѣ́мъ бл҃гонаде́жнымъ ѽ на́съ до́брȣ сла́вȣ и҆зрещѝ. нò помраче́нны оу҆̀бо сȣ́щимъ чл҃кѡмъ, паче всѣ́хъ тѧ и҆́мамы сицева́го, е҆го́же ѕѣлнѣ́е всѣ́хъ ѽ на́съ прилежа́ща мнимъ. Мно́гочю́дныхъ бо̀ ра́ди твои́хъ добродѣ́телей, вси тѧ сл҃нце свѣ́тлое, Евро́пїѧ ѕвѣ́здȣ є҆дино̀ ѡ҆́ко ро́ссїи всѣ́хъ ꙗ҆зы́къ гла́сы гласȣ́ютъ. и҆́хже и҆ мы съдержа́ти хо́щемъ, но немо́щни сȣ́ще ли́рȣ возѧ́ще ца́рскїѧ пѣ́сни сла́дцѣ съплѣта́ти ты́ же сїе бл҃года́рственно прїимѝ, рече́ннаѧ добропобѣ́дни че є҆по́мыслы своѧ̀ влага́й, при́сно бо̀ малымъ ма́лаѧ дае́тъ бг҃ъ.

* Въ подлинникѣ въ этомъ словѣ опечатка: вмѣсто перваго н стоитъ и.

ΠΡΟΣΦΩΝΗΜΑ.

Η ΑΡΧΗ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΧΟΡΟΥ.

Ιδοῦ δὴ ἀρχιερατικὴ παραγίνεται ψυχὴ, χαῖρε πόλις, προθύμως τὸν ποιμένα δεχομένη, κοσμίτορα βουλῆς, εὐγενεία μὲν σεμνὸν, σοφὸν δὲ λόγοις χαίρωμεν οὖν καὶ ἡμεῖς ἀδελφοὶ, τὸν πατέρα ἡμῶν βλέποντες ἐπισκεψόμενον ἡμᾶς. Συγχαίρε δὲ καὶ σὺ ἱεραρχαπάτερ, ὁρῶν τὰ σαυτοῦ τέκνα εὐτάκτως προστρεχοντά σοι.

NАУАЛО ПЕРВАГО ЛИКА.

Σѐ оубо свѧти́телскаѧ прі̀бываетъ дш҃а, ра́дꙋйсѧ гра́де, оу̓се́рдно пастырѧ̀ прїемлю́щи, оу̓краси́телѧ жѐ совѣ́та. бл҃горо́дїе оу̓бо чесна (sic), премꙋ́дра жѐ словесы. Радꙋимсѧ оу̓бо и̓ мы бра́тїе ѿца на́шего зрѧ̑ще посѣща́ющаго на́съ. Да возра́дꙋетжесѧ дш҃а твоѧ ѽ сщ҃е́ннона чалнѣ́йшїй ѿч҃е, зрѧ́й на̑ ча́да своѧ̀ бл҃гочи́нно ктебѣ̀ притѣкающа.

ВТОРЫЙ ОТРОК.

Εὖγε πάτερ, ὡς ἀμπνέυσας ἐσαγεἶρασθυμὸν,
καὶ ἦλθες ἐπ᾽ ἔργα ἱμερόεντα σπουδῆς.

Бл҃го ѿч҃е, сло́во бо̀ и̓зре́клъ е̓сѝ е̓динѝ,
и̓ ско́ро събра́сѧ многъ на́родъ ѿмысльно.
ꙗ҆́ко нера́скаѧ́сѧ нн҃ѣ оу̓на́съ бы́ти,
нѝ пришѐ всѧ бл҃гочи́ннѣ оу̓стро́ити.

ТРЕТІЙ ОТРОК.

Οὐχ αἰεὶ σχότος ἠερόεν, καὶ νὺξ ἐρευ εννὴ
ἀλλὰ ποτ᾽ αὖ λαμπρῆ ἠελίοιο φάος.

Nезаве́жды быва́етъ тьма̀ навоздꙋ́сѣ мгли́стаѧ,
Ан҃ѣ тръваетъ оу̓стави́чне но́чъ чорнооблачаѧ (sic).

ПРОСФОNИМА.

Але̓ и̓ слнчное горѧчее коло промен͏ми блистаетъ,
затм҃ и̓ самого ꙗснопсїающаго свѣтъ бываетъ.

ЧЕТВЕРТЫИ ОТРОК.

Ὦ ἐπίστατ᾽ ἀρετῆς ὅσσον πάρος ἦν ἐμὸν ἄλγος
ἕινεκα σοῦ, τόσσον μοι νῦν πάλι χάρμα πάρεστι.
Ѡ наставниче добродѣтели и̓ покоры всѧкои,
ꙗкосмы перше заживали жалости великои.
Такъ намъ н҃нѣ видѧчи т҃ѧ радость наставаетъ,
всѧкого бо нелестнаго д҃ша оумилно вздыхаетъ.

ПІАТЫИ ОТРОК.

Ὦ τί βλέπω, οἷον τόδε θαῦμ᾽, ὡς ἡδὺ θέαμα,
πάγκαλος πομπὴ, ἔμ᾽ ἔχει σέβας εἰσορόωτα.
И чтожъ н҃нѣ вижꙋ чюдо барзо дивное,
видѣнїе же сладкое и̓ всѣ҃м потѣшливое.
Всекрасное похваленїе мене съдержитъ, видѧчи
доброчесного (sic) почесть ѿ всѣ҃х прїимꙋючи.

ЛИКЪ ВТОРЫИ.

Прагнꙋла т҃ѧ д҃ша наша, прагнꙋли т҃ѧ и̓ кости мои,
ꙗкъ землѧ прагнетъ дождѧ влѣтнїи зноѝ.
Nѣединъ такъ покармъ т҃ѣлꙋ несмакꙋетъ,
ꙗкъ оу̓прїимаѧ д҃ша видѧчи т҃ѧ роскошꙋетъ.

ВТОРЫИ ОТРОК.

Σпѣвати м҃и кажетъ серце (sic) ст҃ителеви моемꙋ.
и̓ ꙗзыкъ с҃рцꙋ послꙋшныи зꙋполномꙋ,
Ѿбираетъ слова, и̓ новыи стихи̓ содѣловаетъ.
ледвѣ такъ прꙋдко п҃исаръ писмо выливаетъ.

ПРОΣΦΩΝΗΜΑ.

ТРЕТІИ ОТРОК.

Ѕдра́въ бꙋ́ди ст҃лю, тебѐ ѧ҆ сла́дкими,
не забꙋ́дꙋ нѣ́гды, стишка́ми моими.
И по́ки ми҃ є҆дно̀ впа́мѧти ро́дитсѧ мо́ва,
че́сныи (sic) бꙋдꙋтъ ѿ ме́не за́вжды ѡ҆ тебѣ̀ сло́ва.

ΥЕТВЕРТЫИ ОТРОК.

Возлюбилъ є҆сѝ ѿч҃е справедли́вость свѧтꙋю,
ма́єшъ вненави́сти безбо́жность проклѧтꙋю.
Прото тебѐ бо́гъ тво́й зна́чною пре҃ и҆́ными
почти̇̀лъ пова́гою, рове́сники твои́ми.

ПІАТЫИ ОТРОК.

Припоѧса̀нъ (sic) победрѣ̑ твое҃ (sic) мѐчъ бг҃осло́віе҃ кова́нный,
до́брый во́ине, мечъ ѿ всю́дꙋ наѡстре́нный.
Ѕла́вный и҆ непоро́чный, ст҃ымсѧ т҃ы рꙋша́єшъ смѣ́ле,
и҆ гро́мишъ ни̑мъ бг҃опроти́вныхъ сна́дне и҆ оу҆мѣ́ле.

ШЕΣТЫИ ОТРОК.

Пра́вда и чл҃колю́біє твой во́зъ справꙋєтъ,
а҆ справедли́вость бразда́ми шафꙋєтъ.
Ѕа̀ и҆́хъ пово́домъ ѡ҆ и҆сти́нный па́стырꙋ,
простꙋєшъ на̑ гости́нецъ ко нбⷭ҇номꙋ ца́рꙋ.

ΣЕΔМЫИ ОТРОК.

Nєха́йже га́нбꙋ ѿнесꙋтъ, нєха́йсѧ запала́ютъ,
ѡ҆ сщ҃е́ннаѧ гла̑во, котры́и (sic) оу҆па́дкꙋ церкви шꙋка́ютъ.
Nєха́йсѧ вспача́тъ и҆́хъ ра́ды, нєха́йсѧ встыда́ютъ ꙗ҆́вне,
котры́и знище́нѧ на́ше ра́ди* ви́дѧтъ ма̑рне.

* Въ подлинникѣ здѣсь опечатка: вмѣсто и, н.

ПРОΣФΩNНМА.

ОΣМЫН ОТРОК.

Бода́й за̀ бо́жїю ѣзго́рдꙋ всѣ погаи́бени бы́ли,
которы́и оўпа́докъ хва́лѧ̑, мо́вѧчи та́кесмы хотѣ́ли.
А цнотли́вый бода́й дн҃ій до́брыхъ зажива́ли,
и̂ и̂сти́ннꙋ бо́жїю за́вжды смѣле вызнава́ли.

ТРЕТІН ЛНКЪ.

Принесѣте по́честь сщ҃енници пастыре́ви зверхнѣйшемꙋ,
принесѣте поко́рꙋ и̂ ми́рскїи, ꙗ҆́ко всѣхъ началнѣйшемꙋ.
Ѕего̀ є̂дина́го на̀дъ є̂пкпы и̂ сщ҃енники и̂мѧ вызнава́йте,
семꙋ̀ нн҃ѣ вдомꙋ бо́жїи и̂ зна́мисѧ покланѧ́йте.

ВТОРЫП ОТРОК.

Ѕобо́ре бо́жїй оўмиле́нно спѣва́й своє́мꙋ,
миха́йлꙋ митрополи́тꙋ, патрїарх̑ом посщ҃е́нномꙋ.
Оўчин҃ѣте є̂мꙋ че́сть пови́ннꙋю зовсе́и хо́ти,
нелицемѣрно всею̀ дш҃е́ю, є̂го ст҃и́телскои ми́лости.

ТРЕТІН ОТРОК.

Бꙋ́демо тѧ̑ пре̑ всѣми ве́лбити и̂сти́нный на́шъ пасты́рꙋ,
Nето́лко насе́мъ є̂диномъ мѣ́сци, но̀ и̂ повсѐмъ ми́рꙋ.
Абы̑сь на́съ впригодахъ на́ших̾ нн҃ѣ и̂ всегда ратова̀лъ,
и̂ ѿ проти́вности людій зловѣ́рных̾ це́рковъ застꙋпа̀лъ.

ҮЕТВЕРТЫН ОТРОК.

Блаже̄нъ оўбо господи́не, котрый (sic) людій оўпа́лых̾ ратꙋетъ,
бо́гъ ты́ж̾ вего̀ потре́бѣ надни́мсѧ злютꙋетъ.
Богъ є̂го вцѣлѣ захова́етъ и̂здоро́вѧ наба́витъ,
и̂ впанова́ню не ѿмѣ́нномъ зла́ски своє́и поста́витъ.

ПРОΣΦΩΝΗΜΑ.

ПІАТЫН *.

Плещѣмо рꙋками радꙋючиса всѣ згодливе,
всѣ спѣваймо, пастыра витаючи богобоазниве.
Тотъ всемꙋ дꙋховенствꙋ въ всей россіи росказꙋетъ,
митрополіею кіевскою и галицкою ѡбладаетъ.

МОЛИТВА.

Богъ всесилный (чесный нашъ ѿче) богъ правдивый,
Zастꙋпникъ нашъ певный потѣшливый.
Онъ вдолегливостахъ насъ ратꙋе,
нехайже намъ боазнь непанꙋе.
Гꙋчатъ свѣта сего мора попꙋдливыи,
біючи волнами вверегы крывыи.
Гроѕатъ оупадкомъ ѡпоки,
вывысившиса подтемныи ѡболоки.
Мѣсто котрое (sic) богъ милꙋетъ,
и прибыткомъ своимъ именꙋетъ.
Томꙋ вгвалтъ и грознаа зброа,
неможетъ нѣгды зопсовати покоа.
Бо тамъ самъ богъ пребываетъ,
и впотребахъ ратꙋнокъ подаваетъ.
Богъ котрый (sic) агглы владаетъ,
завжды на снане ѡборнаетъ (sic).
Богъ авраамовъ снами везде,
и тотъ валчити зана бꙋде.
Σюды щоживо, сюды бывайте,
и божіи справы познавайте.

* Въ старопечатномъ подлинникѣ опечатка ПАІТЫН

ПРОΣΦΩΝΙΜΑ.

*‖(750)Σпра́вы ди́вный и̓ неслыха́ный,
 пере̑ты́мъ в Рѡссі́и небыва́лый,
Бы́стрость мо́витъ Бгъ гамꙋ́йте,
 а̓пи́лноса присмотрꙋ́йте
Ї̑ж ꙗ̓ Бгъ, на́родъ ма̂ вса́кій
 и̓ Свѣ́тъ вызнава́етъ ꙗ̓́къ е̑ст вели́кій,
** Ѽ Бже кото́рый нѣма́ешъ ничо́го ро́вного собѣ̀
 прі́сто́йне ѿдае̑т Сі́ѡнъ Сты̑ хва́лꙋ тобѣ̀,
Сі́ѡнъ цвѣ́тъ го́ръ высо́кі̑х весе́ліе свѣ́та всего̀.
 Бо́ки восто́чный дво́ръ цр̑а вели́каго,
Мѣсто Іерлі̑мъ свѣдо́цтво да́ти мо́же,
 и̓ж ты̀ на́м ѡ̓боро́на пе́вная всеси́лны̑ Бе̑,
Мо́жный богатыре́ве твой̑х си́лъ дозна́ли,
 про́жноса на тво́й вѣ́рный лю̑ збира́ли.

‖ (об. 750) Ѿ СТАРѢЙШИХЪ ***.

** Та́ко совѣ́ем, пресѡсщ́е́нный Архіеп̑пе всеа Рѡссі́и,
 ꙗ̓́ко превы́шше е̑сѝ нн̑ѣ на̑м ра́дости вса́кой,
А̓́ще и̓ А̓враа́мъ мно́го радова́сѧ пріе́мы̑ Бга́ стра̑стꙋ́юща,
 немнѣ́е и̓ мы̀ радꙋ̑ѐсѧ зрѧ́ще т̑ѧ, ни́съ посѣщаю́ща,
Та́же и̓ Лѡ́тъ в Содо́мѣ а̓́ггл̑ы Бжі́ѧ в до́мъ пріе́мшій,
Ѕѣ́ло веселѧ́сѧ и̓ ра̑х ѿ па́гꙋбы и̓збав́ле̑ бы́вшій,
И̓ Тріе ѡтро́цы во ѡ̓гнѝ сꙋ́ще, А̓́ггла е̓гда̀ ꙋ̓зрѣ́ша,
По̀ и̓сти́н̑ѣ ра́достію и̓ весе́лі̑е ѡ̓дръжи́ми бы́ша,
Си̑же навходоно́сора совѣ̑ е̓го̀ мно́жеством,
Доблественнѣ побѣди́ша Бжі́и̑м посо́бством,
И̓ па́стыріе А̓́гглов благовѣствꙋ́ющи̑х слыша́ша по̑ла́нны̑х,
Е̓гда̀ невѣ́рія зима̀ држа́ше А̓рхіере̑ во і̓ерлі́мѣ̑х
Ха̑ зимы̀ го́ркіѧ гꙋби́телѧ, и̓́мъ бл̑говѣствова́ли,

* Отсюда вся осьмушка (стран. 9 и 10) по Кіевской рукописи. ** Эта прописная буква писана киноварью. *** Весь этотъ заголовокъ киноварью.

ПΡΟΣΦΩΝΗΜΑ.

Дабы̀ въ Вифлеемѣ пѣвше новорожденнаго Царя соглядали,
Да̀ радуемся и мы̀ Славени прилѣтїе благовѣствующему
Лютостъ же зимы̀ съ тяжкими волки отгоняющему,
Сїеже от самѣхъ вещей кождо на подробну да̀ познаетъ,
Егда̀ убо по студеной зимѣ тепла весна̀ наставаетъ,
Тогда и земля̀ невѣдно зелену траву пущаетъ,
И Дубъ почесанъ, головерхїа холмы украшаетъ,
И вся̀ зеленовласїя древа, вновымися ризы облачатъ,
Яко ветхая отложивше всякому повонитися значатъ.
И вѣтры тогда благопрохладны лучами просїаваеми,
И всяко птиче стадо по небесѣ поетъ сладкими пѣнїями,
(751) Насъ наказующе правовѣрно и богоугодно спѣвати,
И бывающееся Богопротивленїе Духа отпинати.
Тогда̀ иже в горахъ волуи пастуси искущихъ излѣзающе,
На широко пространный поля̀ вѣтромъ лица̀ простужающе,
Птицъ сладкопѣсныхъ гласъ слышавше душа наслаждаютъ,
Самиже многошумна тростїа стеблїю противу отпѣваютъ,
Безсловесныхъ овецъ вразличїи травъ, наслаждающе чювства
Агньца согромажающе тихими стопами, некромѣ мужства.
Тогда̀ и косоръ вкущій наострывъ оками вовиноградъ течетъ,
Отревляюще долняя и плодъ нетворящїя нещадно сѣчетъ,
Тогда̀ и морстїи пловцѝ небурно и тихо море видѣвше,
Древу и водѣ, и вѣтру быстрому душа своя̀ вручивше,
По морскимъ хребтомъ страхъ отложивше плаваютъ,
И непотлаченымъ стопамъ, широкїй путь прорѣзуютъ,
И что̀ боле не простирающе слово просто рещѝ имамъ
Всякому художеству прилѣтїе благопоспѣшно естъ намъ,

ПРОΣΦΩNИМА.

* Nебо̀, ꙗ҆́кожѐ се̑ ны҃нѣ ти́хаѧ и҆ небе́снаѧ, наста̀ весна̀,
пастырь до́брый наблгодѣла́нїє движа̀, ѿ грѣхо́внаго сна̀.
Nы҆́нѣ ꙋ҆дъ, ми́лость, и҆ вѣ̑ра ва́щшїѧ сꙋщє, поновлѧ́йсѧ,
стропо́тнаѧ бо̀ и҆справлѧ́етъ, всѧ́ко колѣно несрамлѧ́йсѧ
Ра́дꙋйтесѧ небеса̀ небе̑, кꙋпно и҆ всѧ землѧ̀ съна́ми,
ра́дꙋйтесѧ и҆ а҆́гг҃ли бо́жїи, съ небе́сными си́лами.
Трехъбо̀ рече́нныхъ ра́ди, а҆́гг҃ли къ чловѣ́кѡ҆мъ сѧ посыла́ютъ,
чловѣ́цыжѐ сꙋ́да дѣла нелицемѣ́рна, бо́ѕи быва́ютъ.
Егда́бо наземлѝ беза́ко́нїе ѿ це́ркве сꙋ́домъ ѿсѣче́тсѧ,
тогда̀ лꙋ́чшемꙋ не́бо и҆ а҆́гг҃ли и҆ бо́гъ са́мъ съвокꙋпи́тсѧ.
Тобо́ю ѹ҆́бо всѧ сїѧ ѿ правосꙋде, ча́емъ полꙋчи́ти,
ꙗ҆́ко неда́си це́ркви христоненави́сными (sic) попра́нѣй бы́ти.
Nѡ̀ свѧты̀мъ подража́юще и҆́стинный бо́жїй да̀ бꙋ́деши,
трꙋ́да неѿбѣга́юще, да̀ сѧ сни́ми вѣ́нца нели́шиши.
Пособїемъ бо́жїѧ благода́ти, и҆ є҆го ѹ҆крѣпле́нїемъ,
и҆́же є҆́сть по́мощїю благодѣла́ющимъ и҆ застꙋпле́нїемъ.
Емꙋ́же че́сть подоба́етъ, ѻ҆ц҃ꙋ, и҆ с҃нꙋ, със҃тымъ дꙋ́хомъ,
ꙗ҆́кожѐ бѣ̑ и҆знача́ла, и҆ ны҃нѣ и҆ при́снѡ, и҆ въ вѣ́кы вѣ́комъ.

АМИNЪ.

Украшеніе цвѣтокъ.

* Отсюда—слѣдующія двѣ осьмушки (страницы 11—14) по старопечатному экземпляру.

ΠΡΟΣΦΩΝΗΜΑ.

ΣЕЖЕ ПРИВѢТЪ АРХІЕПИСКОПОУ В ШКОЛѢ.

Сладко слышаніе, ѡ прекраснѣмъ раи поистиннѣ,
а еже внемъ пребывати ѿчи, колми паче сладоснѣ (sic).
Радостно же оубо втемницахъ сꙋщимъ посѣщеніе,
радоснѣе (sic) же ѿ самыѧ темница (sic) свобожденіе.
Но нѣсть ꙗкоже нынѣ намъ, ѡ боголюбезниче,
твое здѣ посѣщеніе, пречесный (sic) нашъ странниче.
Странствꙋеши воистиннꙋ, тебе ради странствꙋюща,
ꙗко же тѧ зрꙋ впастырсткѣ своемъ истинствꙋюща.
Пріидѣте же прочее, безгрѣшныхъ дѣтей лици,
оукрасившеся страхомъ божіимъ сꙋще послꙋшници.
Радость достойнꙋю, кꙋпно сомною сдѣлайте,
и съ веселіемъ привѣтныѧ пѣсни воспѣвайте.
Ѕего добрыхъ ꙗвленнаѧ, всѣмъ исповѣдꙋюще,
хотѧщаѧ же посемъ быти, прилежно взыскꙋюще
Пріиде бо съ смѣреніемъ, неда себе предъпочтетъ,
но вся наша смѣреннομꙋдрънѣ настрой изведетъ.
Ѕътецѣмжеся братіе да цѣлꙋемъ свѧтителѧ,
и со радостію въсликнемъ, похвалѧюще оучителѧ.
Радꙋйсѧ градый, краснѣ нозѣ твои свѧтителю,
тоже рещи, всеѧ россіи изрѧдный стройтолю *.
Ѕщенство пріѧлъ еси и жизнь, церковный источникъ,
жажденіемъже истинны, ілій еси подобникъ.
Иже ѿ пресохшаго источника жажди оустꙋдитисѧ,
намже едва мало дышꙋщимъ, ѡживотворитисѧ.
Ономꙋ оубо подобаше сѣмѧ инлѣви ѡставити,
тебѣже ѡбидимаго ѿ ѡбидѧщаго избавити.

* Конечно, это опечатка: о во второмъ случаѣ должно быть исправлено на букву е.

ПРОΣФΩΝΗΜΑ.

Воспоминаете ли нынѣ, ѿ дѣтстїи лици,
    како нейстови всегда наши супєрници.
Ne скорбѣте прочее ниже ужасни будѣте,
    но весело ступающе, на вышнꙗ восходѣте.
Σєбо предсѣдитъ христовъ йстинный дѣлателъ (sic),
    судїѧже праведный, и безаконїю ѿмститєлъ (sic).
Люто бо тогда ѿче бѣ, люто воистинну,
    сего ради тако мню, ꙗко никтоже воспомяну.
Еже тебѣ (многы небывший) дзебыти *,
    и понасъ праведнымъ судомъ ѿмстити.
Nо пройдохомъ ꙗко же сквозѣ ѿгнь и воду,
    чающе тобою известися на свободу.
Или жезломъ пастырства своего запрѣти,
    или вся терпеливнѣ подъяти помози.
И всю жизнь нашу изведи на строенїе,
    да тобою получимъ ѿ бѣдъ спасенїе.

МОЛЕNIE ѿ NИЩИХЪ.

ПЕРВЫИ ОТРОК.

Подойми чесный (sic) ѿче нашѣ долеглйвости,
    а рачъ намъ помогати зъ ѿцевской (sic) милости.
Просвѣти насъ, абысьмо ѿ всѣхъ познани были,
    и внищетѣ учачися, ѿ всѣхъ ласку мѣли.
Nехай всѣ парафѣи услышатъ твою святыню,
    и стую подаютъ намъ просячимъ милостины[ню.]
Nехай намъ неборонатъ толчи в [своя пороги,]
    алъчуще просити, п[оневажъ есмы убоги.] **

* Конечно, опечатка. Нужно: здебыти. ** Въ экземплярѣ Румянцевскаго Музея конецъ послѣднихъ трехъ строкъ какъ-бы отрѣзанъ. Возстановлено по рукописи Кіевской (л. 753).

ПРОСФѠΝИМА.

Ν҃а́мъ бо̀ ма́ло, є҆сли што̀ злюбвѐ и҆ подадѹтъ,
са́мі же ѿ бг҃а, вели́каѧ за то̀ воспрі́имѹтъ.
Котры́й (sic) и҆ са̑ доброволнѐ на́съдѣлѧ ни́щимъ бы̑лъ,
и҆ на пѹтѝ ѹ҆трѹжда́сѧ, пи́ти ѿ женѝ проси̑лъ.
Издо́мѹ ѹ҆бо́гого древодѣ́лѣ (sic) ра́чилъсѧ народи́ти,
всѣ́хъ ѹ҆чачѝ, а҆бы̀ ѹ҆бо́гими не хотѣли горди́ти.
И а҆по́столовъ ѿ ѹ҆бо́гихъ людíй себѣ̑ зобра́лъ.
всѣ̑мъ поне́мъ и҆дѹчи̑ ѿбразъ собо́ю показа́лъ.

ВТОРЫИ ОТРОК.

Едина́го ѳ҃ѧ ѿ а҆по́столъ че́тна (sic) и҆збра бо́гъ,
свѧти́телѧ нищелюбе́зна да̀ поднесе́ши и҆́хъ ро́гъ.
Тебѣ̑ ѿставле́нъ є҆́стъ ни́щій, тебѣ̑ и҆ сирота̑,
ѿнѝ стара́йсѧ ѿни́ бо ти ѿворѧтъ, нб҃ныѝ ворота̀.
И вопола́ты пресвѣ́тлыѧ и҆ нетле́ныѧ вобедѹтъ,
и҆де́же всѝ нищелюбі́вый, съ лики а҆́ггалъ бѹ́дѹтъ.

Сі́ѧжѐ съ любо́вію въспріемъ бл҃же́ный а҆рхіепи́скопъ,
дово́лнѣ и҆ премѹ́дрѣ ѿвѣщà, спо ѹче́ніемъ и҆ бла-
гословеніемъ ѿпѹстѝ наро́ды.

Украшеніе.

ПРОΣФΩNИМА.

* ‖ (об, 753) КО ВСѢМ ОБЩІЕ **.

***Пріидѣте здѣ пріидѣте, отхоименитый отроци,
Россійскаго народа братіа, отхѣ на ровенници,
Млека словеснаго ученіа младенчески возлюбите,
Христа Бога Младенца бывшаго восхвалите,
Агнца Христа яко агньци незлобиве наслѣдуте,
И яко Пастыря на мѣстѣ злачнѣ приводах чуте,
Князи и властители Слово Божіе почтѣте,
Младенцовъ незлобивых возбране негубите,
Пріимѣте наказаніе со страхом яко Сынове послушный,
Да не сокрушитеся гнѣвом яко сосуды скуденнай,
Священный (sic) Захарію священика (sic) подражайте,
воспитавшаго покаанію проповѣдника понаваете,
Терпѣте от руки Господня (sic) церковный бичъ Богоотвѣрженіцы
Да не посѣчетъ вас губителный меч от Богопротивниці,
Пріидѣте злонравный, пріидѣте законогонителі,
И научитеся от Павла вселенскому быти учители,
И не бранѣте рече Христос приходити дѣтем не бранѣте,
но благочинно коснутися их ко мнѣ приводѣте,

Дадѣте сынов царства небесного научити,
учителю неимѣющу где главы подклонити,
От вселенская Апостолская Святая Церкви Кафолицы,
Правовѣрнай Святых Отец ученія наслѣдніцы,
Антіхрістов приход близко чуйте,
Противу вопросовъ отвѣты готуйте.

* Этой послѣдней страницы нѣтъ въ старопечатномъ экземплярѣ. Взята изъ Кіевской рукописи. ** Это заглавіе писано киноварью. *** Эта прописная буква писана киноварью.

II.

Второй Берестейскій соборъ (1591 года) собирался дважды: въ іюнѣ и октябрѣ. Объ іюньскомъ собраніи извѣстій не сохранилось, кромѣ грамоты, подписанной четырьмя православными епископами (Луцкимъ, Львовскимъ, Пинскимъ и Холмскимъ). Она помѣщена въ Польскомъ текстѣ Антиризиса (л. 56—57, а въ настоящемъ изданіи столбцы 620, 622); въ Русскомъ текстѣ ея нѣтъ (столбцы 619, 621). Остальные же владыки (Полоцкій, Володимерскій и Перемышльскій) и митрополитъ Рагоза подъ грамотою не подписались, быть можетъ, потому, что ихъ не было на іюньскомъ собраніи, или они, вслѣдствіе большихъ разногласій, уѣхали съ собора, не подписавъ грамоты.

Октябрское собраніе втораго Берестейскаго собора было посвящено, главнымъ образомъ, разбору несогласій Львовскаго епископа Гедеона Балабана съ мѣстнымъ братствомъ и со священниками его епархіи. Кромѣ того, было сдѣлано важное постановленіе: о признаніи двухъ братствъ, Львовскаго и Виленскаго, ставропигіальными, не подлежащими епархіальной власти.

III.

Въ третьемъ Берестейскомъ соборѣ (1593 года) принималъ участіе и Ипатей Потей, только-что рукоположенный во епископа Владиміро-Волынскаго и Берестейскаго. Переписки своей съ княземъ К. К. Острожскимъ и записки князя объ уніи онъ не предъявилъ собору, а умолчалъ. Смыслъ записки князя Острожскаго заключался въ слѣдующемъ: князь обусловливалъ свое согласіе на унію согласіемъ на то же Восточно-Русской Церкви, для чего совѣтовалъ Потею лично съѣздить въ Москву. За это любезное предложеніе Потей благодаритъ князя въ слѣдующихъ словахъ: «А што мя его милость до Москвы выправуетъ, былъ бы тамъ рыхлей подъ кнутами, альбо на пласе, зъ таковымъ посельствомъ». И Потей рѣшительно отказался ѣхать въ Москву.

И на этомъ третьемъ соборѣ почти исключительно занимались дѣлами епископа Гедеона Балабана, разборомъ его отношеній къ Львовскому братству, судили его заочно, и осудили на отлученіе.

IV.

И четвертый Берестейскій соборъ (1594 года) былъ посвященъ все тому же Гедеону Балабану. Митрополитъ Михаилъ Рагоза, занявъ мѣсто на амвонѣ въ Берестейской соборной церкви, при большомъ собраніи народа, велѣлъ архидіакону возгласить: Львовскій епископъ Гедеонъ «отлучается отъ всѣхъ справъ святительскихъ до того часу, ажъ ся церкви Божой справитъ». Сюда относятся два протеста повѣреннаго епископа Балабана («Акты Западной Россіи», IV, № 51, стр. 71—75).

5.—Василевичь Григорій. Въ «Памятникахъ» Кіевской Археографической Коммиссіи (нов. изд. III, 60) съ этимъ именемъ указанъ членъ Львовскаго братства, но подъ 1666 годомъ. Въ спискѣ членовъ Берестейскаго собора, помѣщенномъ въ «Архивѣ Юго-Западной Россіи» (ч. 1-ая, т. I, 529), названъ Трофимъ Василевичь, священникъ Воскресенской церкви въ Каменцѣ.

6.—Геласій I, папа (конца V вѣка), извѣстенъ своимъ благочестіемъ, борьбою съ еретиками (Манихеями, Пелагіанами), своею ученостью. Отдѣльныя его сочиненія стали извѣстны и сдѣлались общимъ достояніемъ вскорѣ по введеніи книгопечатанія. Ими пользовались и Западно-Русскіе полемисты. Полное собраніе его сочиненій (Opera omnia) появилось въ Венеціи, въ 1763 году. Ему приписывается чинъ Римской литургіи. Ему же принадлежатъ толкованія на посланія Ап. Павла.

7.—Гратіанъ, знаменитый канонистъ XII вѣка, впродолженіе двадцати лѣтъ работавшій надъ составленіемъ Corpus juris canonici, названнаго впослѣдствіи его именемъ (Decretum Gratiani) и пополнявшагося позднѣйшими канонистами. Такъ сюда вошли: Decretalia папы Григорія IX, состоящія изъ пяти книгъ; папа Бонифацій VIII прибавилъ къ этому собранію шестую книгу (Sextus decretalium), папа Климентъ V—Clementinae, и наконецъ—почему либо не вошедшія въ прежнія собранія постановленія составили особое дополненіе (Extravagantes). Западно-Русскіе полемисты имѣли подъ руками старыя изданія Corpus juris canonici (Римъ, 1582, 4 т. in.-f.; Парижъ, 1585, 3 тома).

8.—Григорій II, папа. Это былъ благочестивый и одушевленный противникъ иконоборства. Его энергическія обличительныя письма къ Византійскому императору Льву III Исаврянину не рѣдко приписываются Западно-Русскими полемистами Римскому папѣ Григорію I Двоеслову. Письма папы Григорія II къ императору Льву Исаврянину объ иконопочитаніи помѣщены въ IV-мъ томѣ «Acta conciliorum et epistolae decretalia ac constitutiones summorum pontificum. Studio Ioannis Harduin» (Парижъ, 1714—15). Въ Московской Синодальной Библіотекѣ, среди Греческихъ рукописей, находятся два посланія сего папы къ императору о св. иконахъ. Въ оглавленіи посланій ошибочно написано: Γρηγορίου τοῦ διαλόγου, вмѣсто: δευτέρου.

9.—Гродицкій, Станиславъ, іезуитъ, богословъ и математикъ, соперникъ Краковскаго академика Яна Лятоса. Происходилъ онъ изъ купеческаго сословія, но потомъ возведенъ былъ во дворянство. Науками занимался въ Краковской академіи, и затѣмъ отправился въ чужіе края, прибылъ въ Римъ въ 1568, три года изучалъ богословіе и тамъ же вступилъ въ орденъ іезуитовъ. Въ 1580-хъ годахъ возвратился къ себѣ на родину въ Познань, откуда вскорѣ былъ посланъ въ Литву, для борьбы съ православными, евангеликами и пр. Гродицкій вступилъ въ публичные диспуты, говорилъ рѣчи и поученія полемическаго характера и не мало написалъ и издалъ книгъ, касающихся этой области. Вопросъ о календарѣ составлялъ въ то время злобу дня, и первое

сочиненіе Гродицкаго было по этому вопросу. Ипатій Потей, въ своемъ «Антиризисѣ» (см. выше, столбецъ 771), пишетъ: «О чомъ читай собе казанье князя (xiędza) Станислава Кгродицкого (Grodzickiego), доктора и проѳесора академии Виленское, въ року 1587 выданое». Точное названіе этого сочиненія въ старо-Польскомъ текстѣ слѣдующее: «O poprawie Kalendarza. Kazania dwoie x. Stanisława Grodzickiego, doktora y professora w akademii Wileńskiey Soc. Iesu, w roku Pańsk. 1587. Pierwsze w Poście w Białą, a drugie we wtórą po Wielkiey Nocy Niedzielę, w kościele u ś. Iana miane, w iedno zebrane, a teraz przez autora przeyrżane y potrzecie wydane» (Вильна 1587, in-4°; новое изданіе тамъ же, 1589). Не малый интересъ представляетъ полемика Гродицкаго съ Евангелическимъ ученіемъ: «Ewangelik x. d. Stanisława Grodzickiego, albo rozmowy Ewangelika z Ministrem (Вильна 1592; другое изданіе, Краковъ 1602). Не менѣе интересны разсужденія Гродицкаго о чистцѣ, страшномъ судѣ, и большая масса проповѣдей, также полемическаго характера.

10.—Гулевичь Демьянъ. О родѣ Гулевичей находятся указанія въ «Архивѣ Юго-Западной Россіи» (ч. 1-ая, т. I, 453, 516, 528, 532). Въ виду незаслуженныхъ обвиненій Демьяна Гулевича въ наклонности къ протестанству (см. выше, столбцы 189—192; обвиненіе это было брошено на Демьяна и на Берестейскомъ соборѣ 1596 года противною стороною: «Акты Зап. Россіи», IV, № 106), есть прямыя свидѣтельства («Архивъ Юго-Зап. Россіи», ч. 2-ая, т. I, стр. 486—7), что родъ Гулевичей долго оставался вѣрнымъ православію и терпѣлъ за это большія притѣсненія и обиды.

11.—Діонисій Збирозскій. О Діонисіи, епископѣ Холмскомъ и Бельзскомъ, помимо «Актовъ Западной Россіи», можно найти свѣдѣнія въ «Памятникахъ» Кіевской Коммиссіи (прежнее изданіе) т. III, отдѣлъ 1 : 55, 59, 65; «Архивъ Юго-Зап. Россіи», часть 1-я, т. I: 243, 270, 273, 454; т. V, 2; также у Грабянки (24), Самовидца (367). Особенно картинна характеристика Діонисія у извѣстнаго полемиста Іоанна Вишенскаго («Акты Южн. и Зап. Россіи», т. II), и хотя Юліанъ Бартошевичь и старается нѣсколько обѣлить Збирозскаго (или Збируйскаго), но слѣдуетъ признать, на основаніи обнародованныхъ документовъ, что рядомъ съ Кирилломъ Терлецкимъ должны быть поставлены Леонтій Пелчицкій и Діонисій Збируйскій, какъ пастыри недостойные, соблазнявшіе своею жизнью духовенство и общество.

12.—Древинскій Лаврентій. Объ этомъ знаменитомъ поборникѣ православія, шляхтичѣ и панѣ Волынскомъ, находятся полныя интереса свѣдѣнія у В. Г. Васильевскаго, въ его «Очеркѣ исторіи города Вильны» («Памятники Русской старины въ Западныхъ губерніяхъ Имперіи», в. V, стр. 100; в. VI, стр. 22—42); «Памятники» Кіевской Коммиссіи (прежнее изданіе), т. I, отд. 1: 2, 12, 133, 134, 181, 184; т. III, отд. 1: 91; «Архивъ Ю.-З. Р.» часть 1-ая, т. I: 321, 510, 516, часть 2-я, т. I: 38, 81, 99, 101, 104, 115, 132, 175, 183, 215, 264; часть 6-я, т. I: 290.

13.—Евіонъ или **Евіониты** (съ Еврейскаго: нищій, убогій). Такъ назывались еретики, отрицавшіе божество Іисуса Христа. Ересь эта возникла въ

I или II вѣкѣ эры Христіанской среди Евреевъ, признававшихъ изъ всего Ветхаго Завѣта одно лишь Пятикнижіе Моисеево, а изъ Новаго Завѣта—одно Евангеліе отъ Матѳея, но въ измѣненномъ видѣ.

14.—Евтропій, родомъ Армянинъ, евнухъ и министръ Византійскаго императора Аркадія, извѣстный своимъ всемогуществомъ и зазорнымъ поведеніемъ. Противъ него вспыхнулъ бунтъ, и онъ, ища спасенія, скрылся въ храмѣ, гдѣ совершалъ въ то время литургію Іоаннъ Златоустъ. Рѣчь, сказанная знаменитымъ святителемъ, спасла Евтропія отъ смерти.

15.—Жебровскій Щасный, іезуитъ, извѣстный полемистъ, соперникъ Лятоша. Его сочиненія противъ этого лица всѣ перечислены въ Примѣчаніяхъ ко второй книгѣ «Памятниковъ» (примѣчаніе 64-ое, стр. 220—221). Извѣстный протестантъ Чеховичь издалъ (Раковъ, 1594) книжку: «Plastr na wydanie Nowego Testamentu Wujka». Отвѣтъ противной стороны былъ озаглавленъ (Раковъ, 1594, 4⁰; второе изданіе, тамъ же, 1597): «Recepta na plastr Czechowicza, ministra Nowokrzczeńskiego». Отвѣтъ этотъ приписанъ Жебровскому; но истиннымъ авторомъ считаютъ Мартина Лаща, извѣстнаго полемиста и проповѣдника, іезуита Мартина Лаща. Особенно же извѣстенъ Жебровскій своею полемикою со Стефаномъ Зизаніемъ. Въ Императорской Публичной Библіотекѣ имѣется относящаяся къ сему спору книга Жебровскаго, вышедшая въ Вильнѣ въ 1595 году. Заглавіе ея такое: «Kąkol ktory rozsiewa Stephanek Zizania w cerkwiach Ruskich w Wilnie. Przytym napomnienie krotkie do vniey kościoła Ruskiego z Łacińskim».

16.—Жеславскій, князь Янушъ Янушовичь. Это былъ одинъ изъ усердныхъ поборниковъ уніи, впослѣдствіи сдѣлавшійся Римскимъ католикомъ. Немало документовъ о немъ разсѣяно въ «Актахъ Западной Россіи», въ «Архивѣ Юго-Зап. Р.» (въ первыхъ томахъ частей 1-ой, 2-ой, 3-ей и 6-ой), въ «Памятникахъ» Кіевской Коммиссіи (прежнее изданіе) т. IV, отд. 1: 108, а также въ изслѣдованіи К. С. Студинскаго о Пересторогѣ.

17.—Загоровскій Василій. Былъ каштеляномъ Брацлавскимъ, маршалкомъ господарскимъ, городничимъ Владимірскимъ. Въ качествѣ королевскаго дворянина, посылался гонцомъ въ Москву въ 1566 году. Біографія Василія Петровича, его первой женитьбы на княжнѣ Марушѣ Николаевнѣ Збаражской, разводъ съ нею—заслуживаетъ особаго вниманія. Свѣдѣнія о немъ можно найти въ Кіевскомъ изданіи Курбскаго (въ обоихъ томахъ), въ «Архивѣ Ю.-З. Р.» (первые томы 1-ой и 6-ой части); о княжнѣ Марушѣ въ 1-мъ томѣ 1-ой части того же «Архива».

18.—Збаражская, княжна Маруша (или Марина) **Николаевна**. См. Примѣчаніе 17-ое. Въ Апокризисѣ и въ Антирризисѣ излагается ея дѣло съ Ипатіемъ Потеемъ.

19.—Зизаній Стефанъ. Объясненіе фамиліи «Зизаній» предложено въ Примѣчаніяхъ ко 2-ой книгѣ «Памятниковъ» (примѣчаніе 35-ое, стр. 209).

У него былъ братъ Лаврентій. Оба писатели, весьма извѣстные. Въ своихъ писаніяхъ они не рѣдко смѣшиваются, и первая попытка раздѣлить творенія братьевъ-авторовъ была сдѣлана Юліаномъ Бартошевичемъ. Въ Императорской Публичной Библіотекѣ, въ отдѣлѣ Rossica, есть экземпляръ изданія Стефана Зизанія (Вильна, 1596, 8°) «Kazanie ś. Cyrylla patryarchy Ierozolimskiego o Antychryście» (на Польскомъ и Русскомъ). Тамъ же и въ томъ же отдѣлѣ хранится полемическая противъ Стефана выходка: (Вильна, 1596, 4°) «Plewy Stephanka Zyzaniey heretyka, z cerkwie Ruskiey wyklętego».

20.—Зиморовичи, братья (четыре), писатели, Львовскіе уроженцы, происхожденія Армянскаго. Ихъ произведенія часто мѣшаютъ, приписываютъ то одному, то другому брату не принадлежащее ему. Августъ Бѣлёвскій въ обстоятельной статьѣ («Dwaj Zimorowicze»), помѣщенной въ Познанскомъ журналѣ («Tygodnik literacki» 1856), разобралъ эту путаницу и указалъ что̀ принадлежитъ одному, что̀ другому. Изъ сочиненій одного изъ Зиморовичей взята клирикомъ Острожскимъ пословица: «не скоръ естъ Богъ, але лу́ченъ» (nie rychły Bóg, lecz łuczny).

21.—Игнатій пресвитеръ Острожскій. Въ «Архивѣ Юго-Западной Россіи» (часть 1-ая, т. I, стр. 529) въ числѣ членовъ Берестейскаго собора указанъ Игнатій священникъ Телецкій. Кіевскіе издатели «Апокрисиса» дѣлаютъ предположеніе относительно Игнатія пресвитера Острожскаго, примикирія надъ соборными Берестейскими нотаріями: не послѣдовалъ ли онъ за бывшимъ протонотаріемъ Григоріемъ, которому за предательство на сторону уніи дано архіепископство Полоцкое? Это предположеніе имѣетъ много основаній.

22.—Икуменій, отецъ Церкви X вѣка. Извѣстны толкованія его на всѣ посланія Апостола (книги Богослужебной) и на Апокалипсисъ. Лучшія изъ старыхъ изданій—Мореля (Парижъ 1831); но и оно не одобряется Крамеромъ, который составилъ «Catena» (Оксфордъ, 1840) къ этому изданію.

23.—Иларій, отецъ Церкви IV вѣка. Не всѣ творенія Иларія разысканы и изданы. Извѣстны его толкованія на Евангеліе отъ Матѳея, 12 книгъ о Св. Троицѣ, письмо его къ своей дочери Апрѣ и нѣкоторыя другія. Первое изданіе, сдѣланное Еразмомъ, относится къ 1523 году.

24.—Ипатій Потей. Родился Потей отъ православныхъ родителей въ 1541 году, и при крещеніи былъ названъ Адамомъ. Отецъ его Левъ занималъ видный постъ при дворѣ короля Сигизмунда I—главнаго надворнаго писаря и подскарбія. Адамъ обучался въ Краковской академіи. По смерти отца (1550), онъ былъ взятъ ко двору, гдѣ въ то время протестантизмъ дѣлалъ большіе успѣхи и завоеванія среди православныхъ и католиковъ. Не уберегся отъ этого вліянія и Адамъ Потей, принявшій гельветское исповѣданіе, а затѣмъ перешедшій и въ другіе толки протестантскіе. Его свѣтская служебная дѣятельность прошла вся въ древнемъ Берестьѣ, гдѣ онъ занималъ мѣста писаря, судьи и наконецъ—каштеляна. По смерти жены, Потей

вступилъ въ среду Базиліановъ, перемѣнилъ имя (Адамъ на Ипатій) и сдѣлался епископомъ Берестейскимъ и Володимерскимъ; уже въ качествѣ православнаго владыки, онъ былъ членомъ посольства въ Римъ къ папѣ Клименту VIII, которому чрезвычайно понравился, и былъ имъ весьма обласканъ. По смерти Рагозы, Потей вступилъ на Кіевскую митрополичью каѳедру, которую занималъ вплоть до своей кончины (въ 1613 году). Онъ много писалъ и издавалъ. Главный его трудъ—«Антиризисъ». Другія перечислены у Вишневскаго въ VIII-мъ томѣ его «Исторіи литературы». Потей былъ извѣстенъ какъ ораторъ и проповѣдникъ. Для знакомства съ этою стороною его дѣятельности, въ большинствѣ—полемическою, служатъ «Kazania i Homilije» (первое изданіе, Супрасль, 1674, въ листъ; второе тамъ же, 1714, съ приложеніемъ біографіи Потея; третье изданіе, Почаевъ, 1788, 4°).

25.—Карикисъ. Объ этомъ покусителѣ на узурпацію Константинопольскаго патріаршаго престола подробности см. въ сочиненіи Кіевскаго профессора Ив. Игн. Малышевскаго («Александрійскій патріархъ Мелетій Пигасъ и его участіе въ дѣлахъ Русской Церкви», т. I, стр. 416—419), а также въ извѣстномъ трудѣ епископа Порфирія (Успенскаго): «Востокъ Христіанскій».

26.—Карнковскій, Станиславъ, арцибискупъ Гнѣзненскій. О немъ см. въ «Архивѣ Юго-Западной Россіи» (часть 1-ая, т. I: 436, 439).

27.—Кириллъ Лукарисъ, сперва протосингелъ, впослѣдствіи патріархъ Константинопольскій, находился въ близкихъ сношеніяхъ съ княземъ Острожскимъ, былъ ректоромъ Острожскаго училища. О немъ см. въ «Памятникахъ» Кіевской Коммиссіи (прежнее изданіе), томъ I, отд. 1-ое: 28, 30, 35, 36, 54, 56, 95, 254. См. также сочиненіе Ив. Игн. Малышевскаго: «Мелетій Пигасъ».

28.—Клявіушъ. Ипатій Потей, отвѣчая Филалету по вопросу о календарѣ Григоріанскомъ, касается извѣстнаго Краковскаго профессора Яна Лятоса, сильно критиковавшаго новый календарь и переѣхавшаго изъ Кракова въ Острогъ къ князю Острожскому, и говоритъ слѣдующее по адресу Лятоса: «А гдебы, еще не утекаючи съ Кракова до Острога, ехалъ до Рыму, зналолъ бы тамъ не одного Клявиуша, который бы его математики научилъ. Бо если ся маетъ за такъ мудрого, же постановенье пастыра повшехного и згоду немаль всего хрестиянъства чельнейшего штроѳуетъ, нехай жебы тамъ ехалъ тыхъ штроѳовати, откуль тая поправа вышла» (столбецъ 773). Упоминаемый Потеемъ «Клявиушъ» (Христофоръ Clavius) дѣйствительно одинъ изъ ученѣйшихъ математиковъ XVI вѣка, іезуитъ, присланный своимъ орденомъ въ Римъ въ 1581 году и получившій отъ папы Григорія XIII порученіе заняться исправленіемъ календаря. Противниковъ, не соглашавшихся съ его вычисленіями, было не мало; между ними извѣстный ученый Скалигеръ, кардиналъ дю-Перронъ, а въ Западной Руси Краковскій ученый Янъ Лятосъ (подробности см. въ Примѣчаніяхъ ко 2-ой книгѣ). Христофоръ Клявіусъ далъ отчетъ о своемъ трудѣ надъ календаремъ, подъ заглавіемъ: «Calendarii Romani Gregoriani explicatio, jussu Clementis VIII» (Римъ, 1600). Это объясненіе приложено къ большому сочиненію Клявіуса: «Euclidis elementorum libri XVI».

29.—Козьма Маюмскій, совоспитанникъ и другъ Іоанна Дамаскина, принимавшій участіе въ составленіи «Осмогласника», Отецъ Церкви и Пѣснопѣвецъ. Ему несомнѣнно принадлежатъ каноны: на недѣлю Вайй, на Успеніе Богоматери, на Рождество Христово, на Воздвиженіе, на Срѣтеніе, на Крещеніе, на Преображеніе, на Пятидесятницу, на Великій Четвертокъ; три пѣсницы: на Великіе Понедѣльникъ, Вторникъ, Среду и Пятницу Страстной седмицы; четверопѣсницы на субботу Вайй и на Великую Субботу. Сочиненіе пѣсни Богоматери «Честнѣйшую херувимъ» приписывается Козьмѣ Маюмскому. Въ Московской Синодальной Библіотекѣ, среди Греческихъ рукописей (№ 210, на 167 листахъ, XV—XVI в.), находятся каноны на Господскіе праздники Козьмы Маюмскаго и Іоанна Дамаскина, съ толкованіемъ Ѳеодора Продрома.

30.—Констанцскій соборъ. Это—помѣстный соборъ Римской Церкви, а по счету и мнѣнію Римскому—шестнадцатый вселенскій! Онъ продолжался три съ половиною года (съ 1 ноября 1414 по 22 апрѣля 1418) и былъ вызванъ такъ-называемымъ великимъ расколомъ въ Западной Церкви (1378—1418), что̀ главнымъ образомъ и имѣетъ въ виду Мелетій Смотрицкій, ссылаясь въ своемъ сочиненіи (Ἀντιγραφή) на постановленія этого собора.

31.—Копыстенскій Захарія, авторъ «Палинодіи», превосходно разобравшій подложность «привилея царя Константина Великаго» («Памятники», первая книга, столбцы 323—326). О Копыстенскомъ см. также въ Примѣчаніяхъ къ 1-ой книгѣ.

32.—Лидійскій камень. Мелетій Смотрицкій въ «Ἀντιγραφή» пишетъ: «y owym argumentom przypatrzyć się y one na tym Lydiyskim prawdy ś. kamienu sprobować». Камень пробный (пробирный), которымъ славилась древняя Лидія, назывался по мѣсту его добычи Лидійскимъ. На немъ древніе Лидійцы испытывали золотую и серебряную монету.

33.—Ломбардъ Петръ, уроженецъ Ломбардіи, воспитанникъ Парижскаго университета, занимавшій въ немъ каѳедру богословія, ученикъ Абеляра, епископъ Парижскій (съ 1159 года † 1164). Главнѣйшее его сочиненіе «Sententiarum libri IV», вызвавшее множество толкованій (между прочими, Ѳомы Аквинатскаго) и заслужившее Петру Ломбарду почетное прозвище magister sententiarum. Въ этомъ сочиненіи собраны мнѣнія всѣхъ Отцевъ Церкви, главнымъ образомъ—Августина. Также извѣстны его толкованія на Псалтирь, Пѣснь Пѣсней и посланія Ап. Павла. Въ первый разъ сочиненія Петра Ломбарда были изданы въ 1546 году, и вѣроятно это изданіе было подъ руками Мелетія Смотрицкаго.

34.—Лэнчицкій Даніилъ, типографъ, устроитель Радивиловскихъ типографій, сперва въ Несвижѣ, а потомъ (съ 1581) въ Вильнѣ. Для исторіи его пребыванія въ Вильнѣ, покупки тамъ и продажи домовъ, «Акты издаваемые Виленскою Археографическою Коммиссіею» представляютъ нѣкоторый инте-

ресъ (томъ VIII, № 3, стр. 6—8; № 121, стр. 260—1. Въ этихъ актахъ онъ именуется «мѣщаниномъ и друкаремъ мѣста Виленского». Томъ XX: № 38, стр. 7; здѣсь онъ названъ panem; № 70, стр. 94—96; этотъ совершенно одинъ и тотъ же съ № 3 изъ VIII-го тома; № 117, стр. 159—161; № 357, стр. 535—538 сходно съ № 38).

35.—Малинскій Евстафій, представитель стариннаго Волынскаго рода, имѣвшаго особое дополнительное прозвище: Ело. Въ царствованіе Стефана Баторія, онъ былъ военнымъ, потомъ городскимъ судьею Луцкимъ, и наконецъ каштеляномъ. Свѣдѣнія о немъ за это время имѣются: въ I т. (стр. 241) «Жизнь князя Курбскаго», въ «Архивѣ Юго-Зап. Россіи» въ 1-хъ томахъ частей 1-ой, 2-ой, 3-ей, 5-ой и 6-ой. Для него хлопоталъ у короля кн. Острожскій «владыцство Пинское». Но епископское мѣсто Евстафій Малинскій занялъ по смерти Терлецкаго, и занималъ оное 12 лѣтъ. Умеръ въ 1620 году. Какъ епископъ, онъ извѣстенъ подъ именемъ Евгенія, епископа Луцкаго («Арх. Ю.-З. Р.», ч. 1-ая, т. V, стр. 3). Новый епископъ сталъ большимъ пріятелемъ Ипатія Потея и горячимъ приверженцемъ унія.

36.—Маркіониты, еретики, названы по имени своего основателя Маркіона (жилъ во 2-ой половинѣ II вѣка) и были почти до VI вѣка весьма сильною сектою. Маркіонъ составилъ свое Евангеліе и свой Апостолъ. Для Евангелія онъ взялъ повѣствованіе Луки и передѣлалъ его по-своему, а для Апостола десять Павловыхъ посланій, конечно со своими передѣлками, и съ добавленіемъ отъ себя посланія къ Лаодикійцамъ (вмѣсто посланія къ Ефесянамъ). Эти апокрифы изданы въ Лейпцигѣ.

37.—Мартинъ, епископъ Турскій. Жизнь этого благочестиваго и правдиваго епископа описалъ извѣстный историкъ и современникъ Мартина—Сульпицій Северъ, лично знавшій епископа и записывавшій его мнѣнія и сужденія.

38.—Мацѣевскій Бернардъ. Отецъ его назывался также Бернардомъ и былъ Люблинскимъ каштеляномъ. Молодой Бернардъ воспитывался подъ наблюденіемъ извѣстнаго полемиста Бенедикта Гербста. Послѣ посѣщенія чужихъ земель, вступилъ въ военную службу и сдѣлался Короннымъ хоружимъ и получилъ въ награду за военные подвиги Болеславское староство. Отдавши въ 1582 году все свое имущество Люблинскимъ іезуитамъ, онъ отправился въ Римъ, гдѣ вступилъ въ орденъ іезуитовъ. Впослѣдствіи былъ бискупомъ Луцкимъ, Краковскимъ и Гнѣзненскимъ и кардиналомъ. Умеръ въ 1608 году. Въ числѣ сочиненій и изданій его находится «Index librorum prohibitorum» (Краковъ, 1603, 12°). Кромѣ Римскаго реестра, Мацѣевскій помѣстилъ, въ видѣ дополненія, реестръ авторовъ и книгъ, печатанныхъ въ Польско-Литовскомъ государствѣ.

39.—Мелетій Пигасъ, патріархъ Александрійскій. Исторія этого знаменитаго Восточнаго святителя, принимавшаго такое близкое участіе въ судьбахъ

Западно-Русской Церкви, изложена въ сочиненіи Кіевскаго профессора Ив. Игн. Малышевскаго: «Александрійскій патріархъ Мелетій Пигасъ и его участіе въ дѣлахъ Русской Церкви» (Кіевъ, 1872, 2 тома). Свѣдѣнія о Мелетіи можно почерпнуть въ недавно-изданномъ (Петербургъ, 1898) первомъ томѣ труда покойнаго епископа Порфирія (Успенскаго): «Востокъ Христіанскій. Александрійская патріархія». См. также въ Примѣчаніяхъ къ 1-ой книгѣ. Среди Греческихъ рукописей Московской Синодальной Библіотеки находятся пять его сочиненій.

40.—Меѳодій, патріархъ Константинопольскій. Извѣстны тѣ мученія и страданія, которыя претерпѣлъ отъ Византійскаго императора Ѳеофила святый мужъ Меѳодій, сперва апокрисіарій, а потомъ патріархъ. Онъ былъ ревностнымъ защитникомъ иконопочитанія и противникомъ иконоборства, которое при немъ прекратилось. По этому случаю Меѳодій составилъ чинъ торжества православія, и самъ обновилъ его, совершивъ этотъ торжественный обрядъ. Ему принадлежатъ также и другія чинопослѣдованія, вошедшія въ Требникъ, напр. обрученія, брака, благословенія двоеженцевъ. Имъ составлены молитвы для обращающихся, пѣснопѣнія (6 марта—стихира Амморейскимъ мученикамъ, 21 мая—царю Константину и Еленѣ, не напечатанная въ Славянской Минеѣ). Въ нѣкоторыхъ Славянскихъ рукописяхъ приписывается Меѳодію покаянный канонъ Богоматери («Всяко моего рыдаю житія сквернаго»). Среди Греческихъ рукописей Московской Синодальной Библіотеки перечислены четыре, принадлежащія Меѳодію.

41.—Мультане (и Волохи). Такъ именуются на Западно-Русскомъ языкѣ (тоже и на Польскомъ: Multany, Wołochy, Wołoszczyzna). Молдавія и Валахія. Италія и Итальянцы—Влохи (Włochy).

42.—Несторъ, пресвитеръ, примикирій кола духовнаго въ Берестейскомъ соборѣ 1596 года. Въ документахъ онъ называется протопопомъ то Заблудовскимъ, то Подгаецкимъ, то Подляшскимъ; именуется также игуменомъ то Минскимъ, то Мелецкимъ. Отчество, или фамилія его—Козминичь. Объясненіе такого разнообразія предложено издателями Кіевскими «Апокрисиса» (Кіевъ, 1870). О семъ лицѣ см. дополнительные документы въ «Архивѣ Юго-Западной Россіи», часть 1-ая, т. I, стр. 528, а также въ «Актахъ Западной Россіи», т. IV №№ 48, 109, 179.

43.—Никифоръ протосингелъ, участникъ Берестейскаго собора 1596 года. О немъ см. въ «Лѣтописи Самовидца» (367—369) и въ «Архивѣ Юго-Западной Россіи» (часть 1-ая, томъ I: 2). См. также въ Примѣчаніяхъ ко 2-ой книгѣ.

44.—Онисифоръ Дѣвочка, митрополитъ Кіевскій. Родомъ изъ Галицко-Русской шляхты, былъ двоеженецъ; на время посвященія покинулъ своихъ женъ, но потомъ сталъ открыто жить съ ними, и за свое пристрастіе къ женскому полу получилъ прозваніе Дѣвочки; настоящее же его прозвище (по отцу) было: Петровичь. Подробности объ этомъ митрополитѣ можно найти въ

«Журналѣ Министерства Народнаго Просвѣщенія» (1849, май; 1852, январь), а также въ IX-мъ томѣ «Исторіи Русской Церкви» преосв. Макарія (Булгакова). Но митрополитъ Онисифоръ оставилъ по себѣ память не одною отрицательною стороною. «Благословеніемъ Онисифора, митрополита Кіевскаго», изданъ въ Вильнѣ, въ типографіи Мамоничей, въ 1583 году, «Служебникъ». Онъ же въ 1585 году добился отъ короля Стефана («Акты Зап. Россіи», III, №№ 144, 149) подтвержденія старинной грамоты, по которой Русскій митрополитъ и подчиненные ему епископы имѣютъ право безпрепятственно отправлять всѣ свои духовныя дѣла и суды, а всѣ князья и паны и люди всякаго званія, Римской вѣры и Греческой, никогда не должны вступаться въ ихъ церковныя дѣла, суды и доходы. Отъ короля Сигизмунда III митрополитъ Онисифоръ получилъ (отъ 23 апрѣля 1589: «Акты Зап. Росс.» IV, № 14, стр. 16—19) жалованную грамоту Литовско-Русскому православному духовенству—о неприкосновенности церковнаго имущества и правъ, предоставленныхъ духовному сословію, наравнѣ съ духовенствомъ Римско-католическимъ, а вмѣстѣ съ тѣмъ—и окружную королевскую грамоту о томъ же, съ подтвержденіемъ, чтобы свѣтскіе сановники, по смерти духовныхъ властей, не присвоивали себѣ права распоряжаться въ епископскихъ, монастырскихъ и духовныхъ имуществахъ. Эти заслуги митрополита Онисифора, хотя и низложеннаго патріархомъ Іереміею, не должны быть забываемы.

45.—Оптатъ Милевитанскій, Отецъ Церкви. Знаменитое его сочиненіе «De schismato Donatistorum» было написано въ 370 году, при папѣ Дамасѣ, и состояло изъ шести книгъ; седьмая книга написана черезъ четырнадцать лѣтъ при папѣ Сириціѣ (или Сирикіѣ). Августинъ и Іеронимъ съ великимъ уваженіемъ относились къ этому сочиненію Оптата. Сочиненіе это есть отвѣты Парменіану, послѣдователю Доната и преемнику его по Карѳагенской епископской каѳедрѣ. Произведеніе Парменіана не сохранилось.

46.—Оригенъ, знаменитѣйшій Отецъ Церкви III вѣка. Главный и великій трудъ-подвигъ Оригена—его Гекзаплы, въ которыхъ собраны шесть Греческихъ древнихъ переводовъ Библіи: Акилы, Симмаха, 70-ти, Ѳеодотіона и двухъ неизвѣстныхъ. «Hexapla Origenis» издавались Монфокономъ, Бардтомъ, Шлейсперомъ, Фильдомъ и другими, но издавались сохранившіяся части (quae supersunt), такъ какъ много изъ этого труда погибло въ Кессарійской библіотекѣ, во время погрома Сарацинами въ 653 году. Кромѣ того Оригену принадлежатъ толкованія на Священное Писаніе и много трудовъ характера апологетическаго, догматическаго и назидательнаго. См. объ Оригенѣ въ Примѣчаніяхъ ко 2-ой книгѣ.

47.—Острогъ. Въ этомъ городѣ, въ періодъ 1596—1608 годовъ, вышли слѣдующія полемическія сочиненія: 1) Отпись на листъ Потея 1598; 2) Десять посланій патріарха Мелетія къ неунитамъ 1598; 3) Посланіе патріарха Мелетія къ Ипатію Потею 1599; 4) Лѣкарство на оспалый умыслъ чловѣчій 1607.

48.—Острожскій князь Константинъ Константиновичь. Въ недавнемъ изслѣдованіи Русскаго ученаго Галичанина К. Студинскаго «Пересторога» находятся новые взгляды и данныя о дѣятельности кн. Острожскаго. Они также разсѣяны въ примѣчаніяхъ Кіевскихъ издателей «Апокрисиса».

49.—Парижанинъ Янъ (Иванъ Шарлье, по прозванію Жерсонъ), знаменитый богословъ XV вѣка, ученикъ Петра д'Альи, потомъ профессоръ и ректоръ Парижскаго университета, принимавшій большое участіе въ Флорентійскомъ соборѣ. Онъ родился въ 1363 году, скончался въ 1429, въ полной нищетѣ. Истинное благочестіе и глубокая ученость снискали ему прозваніе—doctor christianissimus. Первое изданіе сочиненій Жерсона вышло въ Страсбургѣ въ 1488 году.

50.—Паулины. Орденъ Паулиновъ водворился съ конца XIV вѣка и въ нѣкоторыхъ мѣстностяхъ бывшаго Литовско-Польскаго государства: въ Влодавѣ, Ченстоховѣ, Конопницѣ, Великомлынахъ, Вѣрушовѣ, Леснѣ, Лесневѣ. Паулины отпускали себѣ бороды и носили бѣлое одѣяніе.

51.—Пахимеръ, Византійскій историкъ. Одно изъ послѣднихъ его изданій (Боннъ 1835, 2 тома, въ «Corpus script. Byzant.»). Его Исторія обнимаетъ время съ 1258 по 1308 годъ. Ему же приписываются нѣкоторыя сочиненія богословскаго характера Подробный отзывъ о его исторіи имѣется въ трудахъ покойнаго В. Г. Васильевскаго.

52.—Пахомій, св. отшельникъ. Онъ—составитель перваго устава иноческаго общежитія. Уроженецъ Ѳиваиды, Пахомій писалъ свое «Правило» на родномъ языкѣ, а на Латинскій языкъ оно переведено блаженнымъ Іеронимомъ, въ переводѣ котораго дошли до насъ также: «Увѣщаніе» (въ Русскомъ переводѣ помѣщено въ «Христіанскомъ Чтеніи» 1827 года) и нѣсколько писемъ.

53.—Пентаполь. Пентаполій или округовъ съ пятью городами извѣстно нѣсколько: пентаполія Ливійская (Киринея, Вероника, Арсиное, Аполлонія, Птоломаида), Палестинская (Содома, Гоморра, Адама, Себоимъ, Сигоръ), Филистинская (Газа, Аскалонъ, Азотъ, Гадъ, Акаронъ). Была еще пентаполія Итальянская (Римини, Пезаро, Фано, Синигаглія, Анкона), подаренная папѣ Римскому королемъ Пипиномъ.

54.—Пій II, папа. Придирка Ипатія Потея къ Филарету основана на очевидной опечаткѣ. Филалетъ въ «Апокрисисѣ» назвалъ (конечно—устами типографской ошибки) папу Пія II—XI-мъ. Понося за этотъ пустякъ Филалета, Ипатій Потей важно заключаетъ: «А тутъ можешъ видети, який то чоловекъ: если ся въ такъ малой речы помылилъ, а якъ же въ болшихъ речахъ? инымъ фалшъ задаетъ, а самъ съ такъ явнымъ ѳалшомъ и неправдою не встыдаеться пописовати». См. въ Примѣчаніяхъ ко 2-ой книгѣ.

55.—Поссевинъ. Въ исторіи іезуита Антонія Поссевина однимъ изъ выдающихся эпизодовъ представляются его сношенія и переговоры съ Москвою и ея царемъ Иваномъ Грознымъ. Документы о пріѣздѣ Поссевина въ Москву тщательно приведены въ порядокъ и недавно изданы, вмѣстѣ съ изслѣдованіемъ, Н. П. Лихачевымъ. Не менѣе интересны начинавшіеся у Поссевина переговоры съ кн. К. К. Острожскимъ объ уніи; но и они кончились неудачею, какъ свидѣтельствуетъ о семъ князь Константинъ Константиновичъ: «Богу же неизволившу, нашея ли ради ползы и блага, или зла—не вемъ, и тако собысть се, яко годе Богу бѣ». Болѣе десятка сочиненій имѣющихъ прямое отношеніе къ исторіи Русской и Польской, написалъ Поссевинъ, и почти всѣ вышли въ свѣтъ еще при его жизни.

56.—Рабъ Юстъ, іезуитъ, товарищъ Петра Скарги. Между его сочиненіями выдѣляется одно—полемическое противъ Польскихъ Евангеликовъ, проживавшихъ въ Подоліи, приславшихъ ему полемическую «Діатрибу». Отвѣтъ его озаглавленъ такъ: «Anti-diatribe albo odprawa gońca Podolskiego, ktory iakąs diatriben, to iest porownanie evangelika z katolikiem od ministrow Podolskich przyniosł». Книжка эта напечатана въ Краковѣ въ 1610 году.

57.—Рагоза Михаилъ, изъ Русско-Литовской шляхты, выбранъ и посвященъ на митрополію Кіевскую 27 іюня 1589 года. Годъ смерти его извѣстенъ: 1599. Послѣдній его документъ относится къ 12 іюня, а первый документъ его преемника къ 24 сентября («Акты Западной Россіи», т. IV, №№ 139, 142).

58.—Радивилъ Николай Христофоръ (Сиротка). Въ дополненіе къ Примѣчаніямъ ко 2-ой книгѣ, см. «Жизнь Курбскаго». т. I, стр. 157; «Архивъ Юго-Западной Россіи», часть 1-ая, томъ I, стр. 41, 42, 44, 45, 47, 275; часть 5-ая, т. I, стр. 80.

59.—Радивилъ Юрій, братъ Сиротки, бискупъ Виленскій, потомъ Краковскій, кардиналъ. По смерти отца, усиліями Скарги былъ возвращенъ въ католичество и сдѣлался грознымъ преслѣдователемъ кальвинизма, всѣ изданія и книги кальвинскія предавалъ огню. Извѣстное письмо Ипатія Потея къ бискупу Юрію Радивилу (отъ 30 декабря 1595 года) о результатахъ посольства въ Римъ вызвало полемику на страницахъ «Апокрисиса» (книга 2-я, столбцы 1175—1182) и «Антиризиса» (книга 3-я 761—765), между Филалетомъ и Ипатіемъ Потеемъ. Отвѣтъ Ипатія очень слабъ, и совсѣмъ не можетъ быть названъ отвѣтомъ. О бискупѣ Юріѣ Радивилѣ см. «Архивъ Юго-Западной Россіи» часть 1-ая, стр. 41, 42, 44, 47, 276.

60.—Радивилъ Николай Яновичъ (Черный), отецъ двухъ вышеприведенныхъ (Сиротки и бискупа Юрія), насадитель и покровитель протестантства въ Литовскомъ государствѣ, ярый противникъ соединенія Литвы съ Польшею, устроившій бракъ Варвары Радивиловны съ королемъ Сигизмундомъ II. Съ именемъ Радивила связана Библія на Польскомъ языкѣ, вышедшая въ 1563 году изъ его собственной типографіи въ древнемъ Берестьѣ. Польскій переводъ его

переписки съ папскимъ нунціемъ напечатанъ въ Берестьѣ, еще до выхода Библіи, въ 1559 году (4°): «Dwa listy na Polski ięzyk wyłożone, jeden A. Lippomana, papieskiego w Polsce posła, do księcia Mik. Radziwiłła, woiewody Wileńskiego; a drugi tegoż woiewody do A. Lippomana, z ktorych się snadnie każdy chrześciański człowiek sprawić może, iako się słusznie w swey poczciwey powinności zachować ma». См. также: «Памятники» Кіевской Коммиссіи (прежнее изданіе) т. II, отд. 2, стр. 200; т. IV, отд. 2, стр. 103, 105. «Жизнь Курбскаго», т. II, стр. 193. «Архивъ Юго-Западной Руси» часть 5-ая, т. I, стр. 23, 60, 61; часть 6-ая, т. I, стр. 168.

61.—Радомскій панъ Янъ, извѣстный переводчикъ на Польскій языкъ сочиненій евангелическаго исповѣданія. До нашего времени, изъ переводовъ и изданій Радомскаго дошло только три названія, да и тѣ представляютъ весьма большую рѣдкость. Радомскій умеръ въ 1580 году. Ипатій Потей коритъ князя К. К. Острожскаго за его связи и сношенія съ Радомскимъ. Князь откровенно объясняетъ, что на православныхъ находятъ времена трудныя и тяжелыя: откладывать и отгонять отъ себя, злорѣчить людей другихъ исповѣданій не приходится; нужно просить и молить Господа Бога, чтобы Онъ помогъ и имъ, вмѣстѣ съ православными, едиными устами славить Бога.

62.—Русь (Русское воеводство, Червонная Русь)—теперешняя Восточная Галиція. До раздѣла 1772 года, когда Русское воеводство отошло къ Австріи-оно состояло изъ пяти земель: Львовской, Перемышльской, Саноцкой, Галичской и Холмской. Впрочемъ, Червоногродскій повѣтъ (на югѣ Восточной Галичины) принадлежалъ Подольскому воеводству.

63.—Стрыйковскій Матвѣй (Яковлевичь) Осостовичь. Стрыйковскимъ названъ по мѣсту рожденія (Равскій повѣтъ, нынѣ въ Варшавской губерніи). Одно время Матвѣй находился въ военной службѣ, и войсковымъ его начальникомъ былъ Александръ Гвагнинъ. Оба любили заниматься исторіею, и это ихъ конечно сближало и дружило, но въ концѣ они разсбрились. Въ 1578 Гвагнинъ выпустилъ въ свѣтъ «Sarmatiaé Europeæ descriptio». Стрыйковскій поднялъ страшный шумъ и обозвалъ бывшаго своего капитана воромъ. Хроника Стрыйковскаго вышла четырьмя годами позже (1582); въ первой строкѣ титула демонстративно стояла слѣдующая строка: «Ktora (т. е. Хроника) przedtym nigdy światła nie widziała». Очень большое число ученыхъ разбирало и разсматривало дѣло Стрыйковскаго и Гвагнина и становилось на сторону перваго, но нѣкоторые изъ Польскихъ ученыхъ не раздѣляютъ этой предвзятости: не обѣляютъ Гвагнина, но и не осуждаютъ окончательно. Серьезное изученіе первыхъ изданій «Сарматіи» Гвагнина, съ ея старо-Польскими переводами, сравнительно съ изданіями «Хроники» Стрыйковскаго, можетъ помочь разъясненію этого вопроса.

64.—Супрасльскій монастырь. Описаніе его, сдѣланное архимандритомъ Николаемъ, издано недавно (1898). См. также «Археографическій Сборникъ» (особенно т. IX), «Памятники» Кіевской Коммиссіи (томъ III), «Архивъ Юго-Западной Россіи» (части I и II).

65.—Театины. Въ бытность свою епископомъ, будущій папа Павелъ IV основалъ новый монашескій орденъ Театиновъ въ 1524 году, въ честь Римскаго святаго Театина (въ просторѣчіи—Каетана). Въ исходѣ XVII вѣка Театины основались и въ Варшавѣ, вмѣстѣ съ коллегіею, и существовали здѣсь около 100 лѣтъ.

66.—Терлецкій Кириллъ Семеновичъ принадлежалъ къ тому ряду Западно-Русскихъ епископовъ, въ которомъ стояли Іона Борзобогатый, Ѳеодосій Лозовскій. На мѣсто Іоны, въ Луцкъ былъ перемѣщенъ Кириллъ изъ Пинска въ маѣ 1585 года. Это былъ сплошной процессъ епископа съ паствою, сплошное насиліе, стяжаніе, вплоть до грабежа и открытаго нападенія. Матеріалами для исторіи епископства Кирилла Терлецкаго переполнены изданія Кіевской Коммиссіи (особенно «Архивъ»); встрѣчаются документы о семъ лицѣ въ Петербургскихъ изданіяхъ, а также въ Виленскомъ «Археографическомъ Сборникѣ».

67.—Тридентскій помѣстный соборъ (по Римскому мнѣнію и счету—это девятнадцатый и послѣдній вселенскій соборъ) былъ назначенъ на 1 ноября 1542 года, но тогдашнее военное время затянуло открытіе собора до 13 декабря 1545. Въ мартѣ 1547, вслѣдствіе морового повѣтрія, соборъ переселился въ Болонью, гдѣ былъ закрытъ въ 1549. Потомъ въ 1551 году былъ вновь открытъ и тянулся съ перерывами до конца 1563 года. Исторію Тридентскаго собора написалъ почти современникъ его, Итальянскій монахъ Паоло Сарпи, крайне не расположенный къ папству. Трудъ этотъ на Итальянскомъ языкѣ былъ переданъ авторомъ знаменитому «старокатолику» XVI вѣка, Сплѣтскому епископу Марку-Антонію Господнѣчичу (см. Примѣчанія къ 1-ой книгѣ). Господнѣчичъ напечаталъ въ 1619 году въ Лондонѣ «Istoria del concilio Tridentino». Тогда же вышелъ переводъ на Латинскій языкъ.

68. — Трульскій соборъ (= Константинопольскій шестый вселенскій 681 года), — получившій это свое прозваніе отъ самой большой залы императорскаго дворца въ Цареградѣ (потолокъ въ этой залѣ былъ овальный, trullus, потому и зала носила названіе trulla).

69.—Урсацій епископъ. Филалетъ называетъ его епископомъ Бриксенскимъ, а его товарища Валенса Симфильскимъ. Но современникъ ихъ Епифаній называетъ ихъ епископами Паннонскими. Кіевскіе издатели «Апокрисиса» подробно останавливаются на этомъ фактѣ.

70.—Флоренцкій соборъ. Клирикъ Острожскій напечаталъ православную редакцію «Исторіи Флорентейского собора». Отвѣчая ему, Ипатій Потей прибавляетъ: «тотъ вашъ «Соборъ» въ короткомъ часе особливый свой отказъ мети будетъ». И дѣйствительно. Въ 1609 году, въ Краковѣ, изъ типографіи Николая Лоба, вышла книжка (4°) въ 416 страницъ, со слѣдующимъ заглавіемъ: «Swięty a powszechny sobor we Florenciey odprawiony, abo z Grekami unia, spisany ode trzech z Kościoła Greckiego, na to od nich wysadzonych pisarzow,

ktory po łacinie iest trochę skrocony, a tu się z Greckiego na Polskie właśnie przekłada, na żądanie imc. x. biskupa Kuiawskiego, y nakładem iego wydaie się». Рѣдчайшій экземпляръ этой старопечатной книги хранится въ библіотекѣ Московскаго Главнаго Архива Министерства Иностранныхъ Дѣлъ.

71.—Формозъ (Formozus) **папа**—излюбленная тема въ Западно-Русской полемикѣ: одни не безъ основанія нападаютъ, другіе, во что ни стало, обѣляютъ. Папа Николай I послалъ его, еще въ качествѣ епископа, къ Болгарамъ. Папа Іоаннъ VIII проклялъ его за сопротивленіе Карлу Лысому. Папа Мартинъ II снялъ это проклятіе. Въ 891 году Формозъ выбранъ въ папы, и рядомъ съ нимъ анти-папа Сергій. Наслѣдникъ его папа Стефанъ V вырылъ трупъ Формоза, облачилъ, посадилъ на престолъ папскій, судилъ, проклялъ, отсѣкъ три благословляющіе пальца и бросилъ въ Тибръ. Папа Іоаннъ XIII старался прекратить это Римское кощунство.

72.—Халецкій Дмитрій враждебно относился къ православной сторонѣ на соборѣ Берестейскомъ 1596 года и не хотѣлъ принять. въ качествѣ Берестейскаго старосты, для записи въ гродскія книги соборной протестаціи, предъявленной ему для этой цѣли вознымъ и двумя депутатами изъ дворянъ. См. «Архивъ Юго-Зап. Россіи» часть 1-ая, т. I, стр. 531, 532.

73.—Черная Русь противопоставляется Бѣлой, и различіе — въ цвѣтѣ шерсти, употребляемой на одежду. Это одно объясненіе. Другое—ссылается на темные и густые лѣса и боры. Къ сему же примыкаетъ и Полѣсье. Складывая всѣ эти три названія вмѣстѣ, чертятъ такую карту: Новгородское воеводство съ повѣтами Новгородскимъ, Слонимскимъ и Волковыйскимъ, княжество Слуцкое, повѣты Мозырскій и Рѣчицкій, входившіе въ составъ Минскаго воеводства.

74.—Юрьевская церковь въ Вильнѣ. На Россокомъ предмѣстьѣ къ юго-западу отъ Никодимовскаго переулка находилась деревянная Юрьевская церковь, построенная Виленскими мѣщанами въ 1532 году. Сгорѣла въ 1655 году, будучи уже уніатскою. Подробности см. въ 5-мъ выпускѣ «Памятниковъ Русской старины въ Западныхъ губерніяхъ Имперіи» и въ «Очеркѣ исторіи города Вильны» В. Г. Васильевскаго.

75.—Өеодоръ Мопсуестскій епископъ, вмѣстѣ съ Златоустомъ, слушалъ науки у Діодора и Картерія. Въ пылу спора, Ипатій Потей зачислилъ Өеодора въ еретики, хотя этотъ глубокій богословъ, писатель и толкователь IV-го вѣка строго слѣдовалъ буквѣ Писанія.

76.—«Эктезисъ». Въ дополненіе къ сказанному въ сноскѣ на столбцахъ 329—330, сообщаемъ о пагинаціи. Въ брошюркѣ 2 ненум. и 33 нумерованныхъ страницы. На нумерованныхъ страницахъ есть полистная помѣта: A_2, A_3, пуст., B, B_2, B_3, пуст., C, C_2, C_3, пуст., D, D_2, D_3, пуст., E, пуст.

77.—«Описанье Берестейского собора». Въ дополненіе къ сноскѣ, помѣщенной на столбцахъ 183 и 184, даемъ слѣдующія свѣдѣнія о пагинаціи, кустодіяхъ и колон-титулахъ. 3 полулиста ненумеров. и 59 нум. Нумерація внизу (а, аб҃, аг҃, пустая, б, бб҃, бг҃, пустая, в, вб҃, вг҃, пуст., г, гб҃, гг҃, пуст. и т. д.: *д*, *е*, *ж*, *ꙃ*, *з*, *и*, *к*, *л*, *м*, *н*, *о*, об҃, ог҃, пустая). Съ кустодіями, но безъ удареній; надъ гласными встрѣчаются точки, замѣняющія дыханія. Колон-титулы есть *предъмова* | *до чытелника. Соборъ* | *Берестейскій. Речъ пословъ* | *єго королєвское милости* (или: *короля єго милости*). *Потуль слова* | *ихъ млсти пановъ пословъ. Листъ* | *унии светое. Оброна* | *събору Берестейского* (съ дг҃ и до конца).

78.—Къ столбцу 1125. Пасцетъ (pascet). Мѣсто это проф. Петровымъ прочтено (Труды К. Д. А. 1894. Мартъ, стр. 361) «пануетъ». Палеографическое изученіе почерка рукописи, написанія буквъ *ц* и *н* отдѣльно, а также и въ сочетаніи: *це, ну*, доказываетъ ошибочность чтенія: «пануетъ». Если бы дѣйствительно было «пануетъ», не потребовалась бы необходимость въ глоссѣ. *Паствити*, помимо кореннаго значенія, имѣетъ и переносное: неистовствовать, свирѣпствовать, немилосердо поступать,—furere.

КОНЕЦЪ ТРЕТЬЕЙ КНИГИ.

Складъ изданій: въ С.-Петербургѣ, въ помѣщеніи Императорской Археографической Коммиссіи (Надеждинская, 27), и въ Москвѣ, въ Главномъ Архивѣ Министерства Иностранныхъ Дѣлъ (на Воздвиженкѣ) и въ домѣ графа С. Д. Шереметева (Воздвиженка, 8).

Въ помѣщеніи Императорской Археографической Коммиссіи можно также получать всѣ изданія Коммиссіи Печатанія Государственныхъ Грамотъ и Договоровъ, состоящей при Московскомъ Главномъ Архивѣ Министерства Иностранныхъ Дѣлъ.

СОДЕРЖАНІЕ ТОМОВЪ

РУССКОЙ ИСТОРИЧЕСКОЙ БИБЛІОТЕКИ:

СЕНАТСКАЯ ТИПОГРАФІЯ.